www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

تاریخ امام حسین علیه السلام

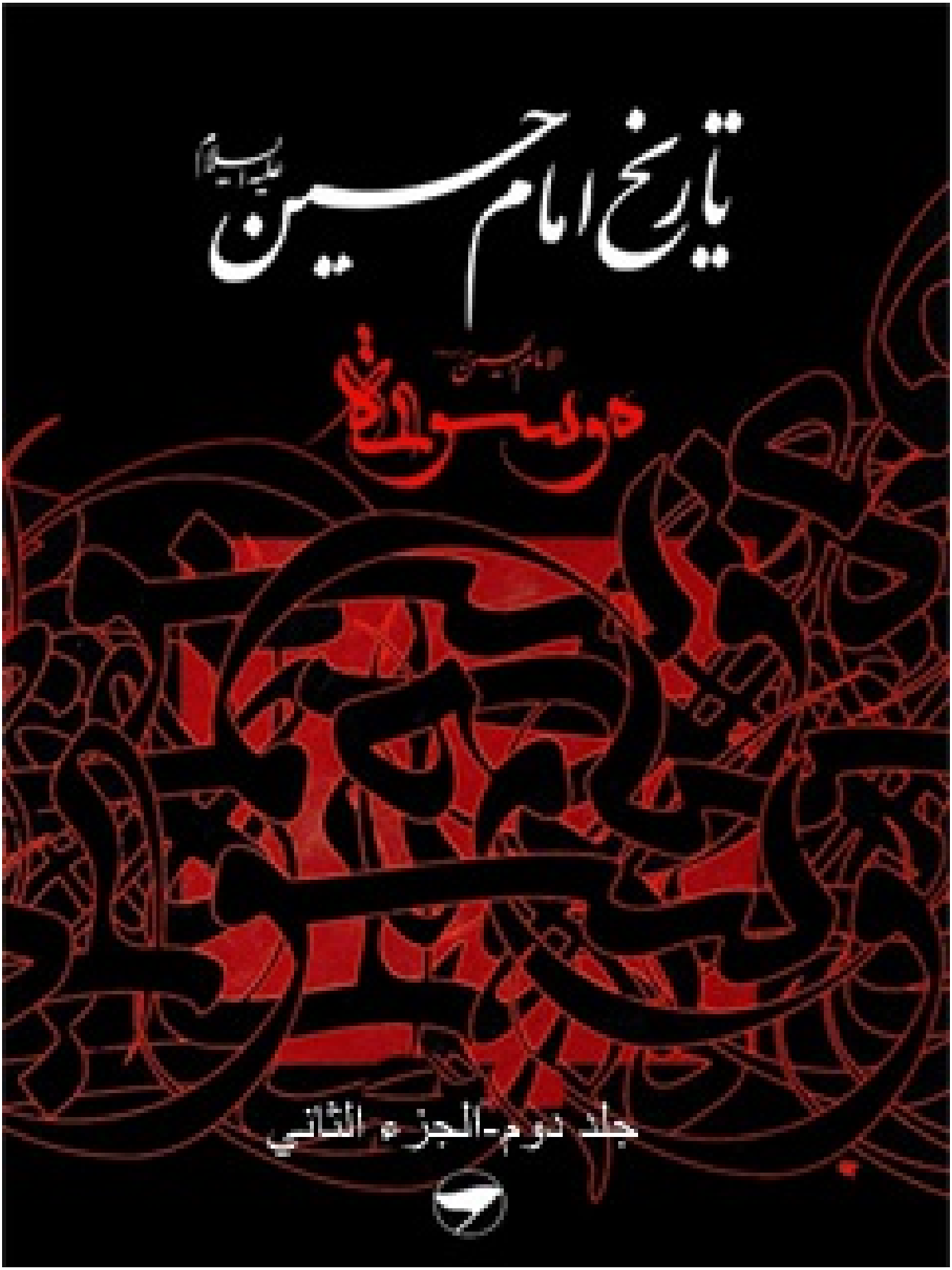

جلد دوم-الجزء الثاني

بسم الله الرحمن الرحيم

فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه السلام: ترجمه کتاب موسوعه کلمات الامام الحسین علیه السلام

نویسنده:

گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم علیهالسلام

ناشر چاپی:

معروف

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه‌السلام: ترجمه کتاب موسوعه کلمات الامام الحسین علیه‌السلام جلد ۲ ----- ۱۲
مشخصات کتاب ----- ۱۲
[الجزء الثانی] ----- ۱۲
رمزهای این کتاب: ----- ۱۲
علامات هذا الکتاب: ----- ۱۳
الحسین علیه السّلام یعزم علی الخروج إلی العراق و من اجتمعوا به ----- ۱۳
لقاء ابن عبّاس و ابن عمر بالإمام الحسین علیه السّلام ----- ۱۴
لقاء ابن عبّاس و ابن الزّبیر بالإمام الحسین علیه السّلام ----- ۲۲
کتاب یزید لأهل المدینهٔ وردّ الإمام علیه السّلام ----- ۲۳
کتاب یزید لابن عبّاس ----- ۲۴
ابن عبّاس یکرّر اللّقاء بالإمام علیه السّلام ----- ۲۹
ابن عبّاس یلتقی بابن الزّبیر ----- ۴۸
الإمام علیه السّلام و ابن الزّبیر ----- ۵۶
کتاب یزید بن الأصمّ إلیه علیه السّلام ----- ۶۶
کتاب عبد اللّه بن جعفر إلی الإمام علیه السّلام ----- ۶۶
عبد اللّه بن مطیع و رأیه فی خروج الإمام علیه السّلام ----- ۶۹
کتاب عمرو بن سعید بن العاص إلی الإمام الحسین علیه السّلام وردّه علیه السّلام ----- ۶۹
عمر بن عبد الرّحمان المخزومیّ و رأیه ----- ۷۰
أبو بکر بن عبد الرّحمان المخزومیّ و رأیه ----- ۷۴
لقاء أبی محمّد الواقدیّ و زرارهٔ بن خلج بالإمام الحسین علیه السّلام ----- ۷۶
رأی أبی سلمهٔ بن عبد الرّحمان فی خروجه علیه السّلام ----- ۷۸
کتاب المسور بن مخرمهٔ إلی الإمام الحسین علیه السّلام ----- ۷۹

کتاب عمرة بنت عبد الرّحمان إلی الإمام علیه السّلام ----- ۷۹
مروان بن الحکم، و الولید بن عتبة، و عمرو بن سعید یکتبون إلی ابن زیاد فی أمره علیه السّلام ----- ۸۰
ابن الحنفیّة یلتقی بالإمام علیه السّلام و یبکی حینما یبلغه خروجه «۱» ----- ۸۲
أبو سعید الخدریّ و رأیه فی الخروج ----- ۸۷
جماعة ینهونه علیه السّلام عن الخروج ----- ۸۸
لقاء الإمام الحسین علیه السّلام بجابر بن عبد اللّه الأنصاریّ ----- ۸۸
الإمام علیه السّلام و أمّ سلمة ----- ۹۰
یزید یمکر بالإمام علیه السّلام لیقتله ----- ۹۲
خطبة الحسین علیه السّلام بمکّة ----- ۹۴
الحسین علیه السّلام یعتمر ثمّ یخرج إلی العراق ----- ۹۸
کتاب الإمام الحسین علیه السّلام إلی محمّد ابن الحنفیّة و بنی هاشم ----- ۱۰۰
الحسین علیه السّلام یتمثّل بشعر یزید بن المفرّغ و بغیره ----- ۱۰۲
الأوزاعیّ یلتقی بالإمام علیه السّلام ----- ۱۰۴
الخروج من مکّة إلی التّنزول بکربلاء ----- ۱۰۴
اشاره ----- ۱۰۴
خروج الإمام الحسین علیه السّلام من مکّة ----- ۱۰۴
ابن الحنفیّة لا یأذن أبناءه بالخروج مع الإمام علیه السّلام ----- ۱۱۹
کتاب عمرو بن سعید لیزید ----- ۱۱۹
والی یزید یحاول منعه علیه السّلام من التّوجّه إلی الکوفة ----- ۱۲۰
أبو واقد اللّیثیّ یخالفه علیه السّلام فی الرّأی ----- ۱۲۴
و سعید بن المسیّب یخالفه أیضا فی الرّأی ----- ۱۲۴
یزید بن نبیط و ابناه یلتقون به علیه السّلام و لا یفارقونه ----- ۱۲۴
المنزل الأوّل: الأبطح ----- ۱۲۵
کتاب یزید إلی ابن زیاد بعد توجّهه علیه السّلام إلی الکوفة ----- ۱۲۶

لقاء ابن عمرو ابن عيّاش بالإمام الحسين عليه السّلام ----- ۱۳۲
الإمام عليه السّلام يلتقى بقافلة قادمة من اليمن ----- ۱۴۰
لقاء الإمام الحسين عليه السّلام بالفرزدق ----- ۱۴۴
حكاية أخرى للقاء الفرزدق معه عليه السّلام ----- ۱۶۱
من أخطاء المقتل المنسوب إلى أبى مخنف ----- ۱۶۹
ابن عبّاس يحاول مرّة اخرى ردّه عليه السّلام ----- ۱۷۲
محاولات عبد اللّه بن جعفر لصرفه عليه السّلام ----- ۱۷۳
عون بن عبد اللّه بن جعدة يلتقى به عليه السّلام ----- ۱۸۰
بشر بن غالب يلتقى به عليه السّلام ----- ۱۸۰
عبد اللّه بن مطيع يلتقى به عليه السّلام «۱» ----- ۱۸۳
الإمام عليه السّلام و الأعرابىّ ----- ۱۸۸
أبو هرّة يلتقى به عليه السّلام ----- ۱۸۹
رجل يلتقى بالإمام و ما تمثّل به عليه السّلام ----- ۱۹۱
حديث الإمام عليه السّلام مع الرّجل الكوفىّ حول علم الأئمّة عليهم السّلام ----- ۱۹۲
اسلام وهب ----- ۱۹۳
سبع يستقبله عليه السّلام و يخبره عن حال الكوفة ----- ۱۹۴
جعيد الهمدانىّ يسأل و الإمام عليه السّلام يجيب ----- ۱۹۵
شيخ من بنى عكرمة يلتقى به عليه السّلام ----- ۱۹۶
المنزل الخامس عشر: القاع ----- ۲۰۰
الإمام عليه السّلام يتلقّى نبأ استشهاد مسلم و هانئ عليهما السّلام ----- ۲۰۱
المنزل الثّالث عشر: الثّعلبيّة ----- ۲۱۶
الإمام عليه السّلام يصله ما أراد مسلم عليه السّلام أن يخبر به عندما قبضوا عليه ----- ۲۱۷
علمه عليه السّلام بما آل إليه أمره ----- ۲۱۹
الإمام يسلّى بنت مسلم عليها السّلام ----- ۲۲۲

إخباره علیه السّلام بخذلان أهل الکوفة إیّاه ----- ۲۲۳
یأتیه علیه السّلام بزبالة دیوان فیه أسماء مائة ألف ممّن بایعه ----- ۲۲۶
یبعث علیه السّلام عبد اللّه بن یقطر برسالة إلی مسلم ----- ۲۲۶
ثمّ یبعث علیه السّلام قیس بن مسهر برسالة إلی أهل الکوفة ----- ۲۲۷
ابن زیاد یسدّ منافذ الکوفة بوجهه علیه السّلام حتّی یستسلم و ما آل إلیه أمره ----- ۲۳۵
الإمام علیه السّلام یلتقی بالأعراب ----- ۲۴۲
استشهاد عبد اللّه بن یقطر ----- ۲۴۳
استشهاد قیس بن مسهر ----- ۲۴۸
و یتلقّی علیه السّلام نبأ استشهاد عبد اللّه بن یقطر ----- ۲۵۶
بحیر بن شداد یلتقی به علیه السّلام ----- ۲۶۳
الإمام الحسین علیه السّلام یدعو زهیر بن القین رضی اللّه عنه لنصرته فیستجیب ----- ۲۶۴
المنزل الثّانی عشر: زرود ----- ۲۷۴
العقیلة زینب علیها السّلام یکشف لها عن المستقبل ----- ۲۷۴
رؤیا الإمام علیه السّلام ----- ۲۷۷
المنزل السّادس عشر: عقبة ----- ۲۷۷
الحرّ یعترض الإمام علیه السّلام و ما تعقّبه ----- ۲۷۷
المنزل السّابع عشر: شراف ----- ۳۱۶
المنزل الثامن عشر: ذو حسم ----- ۳۱۷
الإمام علیه السّلام یتنکّب الطّریق العامّ ----- ۳۱۸
خطبة له علیه السّلام ----- ۳۲۳
و خطبة أخری له علیه السّلام و أثرها فی زهیر و الأصحاب ----- ۳۲۷
کلام الحرّ الإمام علیه السّلام وردّه علیه ----- ۳۳۵
أربعة یلحقون به علیه السّلام و یخبرونه باستشهاد قیس بن مسهر رضی اللّه عنه ----- ۳۴۰
المنزل التّاسع عشر: عذیب الهجانات ----- ۳۵۲

الطّرمّاح یری أنّ الإمام علیه السّلام إمّا أن یعجلهم الحرب أو یلجأ إلی الجبال ---- ۳۵۲
الطّرمّاح یترکه علیه السّلام لیوصل المیرة إلی أهله ثمّ یرجع إلیه ---- ۳۵۸
بعثر الفقعسیّ یلتقی به علیه السّلام ---- ۳۶۰
الحسین علیه السّلام یدعو عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ إلی نصرته فیأبی ثمّ یندم ---- ۳۶۰
المنزل العشرون: القطقطانیّة ---- ۳۷۵
المنزل الواحد و العشرون: قصر مقاتل ---- ۳۷۶
و لکن أنس بن الحارث الکاهلیّ یستجیب لدعوته علیه السّلام و یستشهد معه ---- ۳۷۸
دخول عمرو بن قیس المشرقیّ و ابن عمّه علی الحسین علیه السّلام ---- ۳۷۸
رؤیا للحسین علیه السّلام تکشف عمّا یؤول إلیه أمره ---- ۳۷۹
الحرّ یجدّ فی أخذ الإمام علیه السّلام إلی الکوفة و الإمام یأبی ---- ۳۸۷
ابن زیاد یأمر الحرّ أن یجعج بالحسین علیه السّلام و أن ینزله بالعراء علی غیر ماء ---- ۳۹۰
زهیر بن القین یشیر علیه علیه السّلام أن یعجّل الحرب ---- ۴۰۰
و الإمام علیه السّلام یخبر زهیرا بأنّ مقتله و مشهده فی هذا المکان ---- ۴۰۵
هلال بن نافع و بریر بن خضیر یسلّیان الإمام علیه السّلام عن خذلان النّاس أنّ له أسوة بجدّه و أبیه و أخیه علیهم السّلام ---- ۴۰۶
الحسین علیه السّلام یضرب لنفسه مثلا ببحیی علیه السّلام ---- ۴۰۹
الحسین علیه السّلام من نزوله کربلاء إلی أحداث تاسوعاء ---- ۴۱۱
اشاره ---- ۴۱۱
بلوغ الإمام الحسین علیه السّلام إلی أرض کربلاء و أحزان أهل البیت علیهم السّلام ---- ۴۱۱
أسامی کربلاء- ---- ۴۲۴
الأوّل: نینوی ---- ۴۲۴
الثّانی: الغاضریّة ---- ۴۲۴
الثّالث: النّواویس، و الرّابع: العقر، و الخامس: الطّفّ، و السّادس: الحائر، و السّابع: شاطئ الفرات ---- ۴۲۴
الثّامن: عموراء ---- ۴۲۵
عدد أصحاب الإمام الحسین علیه السّلام حین وصوله علیه السّلام إلی کربلاء ---- ۴۳۳

شراء الإمام الحسين عليه السّلام النّواحى الّتى أحاطت بقبره الشّريف ---- ۴۳۴
الإمام الحسين عليه السّلام ينعى نفسه عندما نزل كربلاء أو ليلة عاشوراء و جزع أهل البيت «۱» عليهم السّلام ---- ۴۳۵
كتاب الإمام الحسين عليه السّلام إلى محمّد ابن الحنفيّة و بنى هاشم ---- ۴۴۲
الحرّ يخبر ابن زياد بنزول الإمام عليه السّلام كربلاء ---- ۴۴۲
كتاب ابن زياد إلى الإمام الحسين عليه السّلام و استخفاف الإمام به ---- ۴۴۳
ابن زياد يبعث عمر بن سعد لقتاله عليه السّلام ---- ۴۴۶
عمر بن سعد يقدم كربلاء بأمر ابن زياد ---- ۴۷۴
عمر بن سعد يرسل إلى الحسين عليه السّلام رسلا فلا يفلح ---- ۴۷۷
ابن سعد يستأمر ابن زياد فيأمره بالشّدّة ---- ۴۸۹
رجل من جيش ابن زياد يصف الإمام عليه السّلام ---- ۴۹۶
ابن أبو عقب يحضّ على القتال مع الحسين عليه السّلام ---- ۴۹۶
ابن زياد يأمر ابن سعد أن يحول بين الحسين عليه السّلام و أصحابه و بين الماء فيفعل ---- ۴۹۷
رجسان يشمتان بعطشه عليه السّلام فتصيبهما دعوته ---- ۵۰۴
و عمرو بن الحجّاج قائد هؤلاء الأرجاس يشمت به عليه السّلام ---- ۵۰۸
ابن زياد يخطب فى النّاس و يأمرهم بالخروج لحرب الحسين عليه السّلام ---- ۵۰۹
ابن زياد يواصل بعث الجيوش لحرب الحسين عليه السّلام ---- ۵۱۲
تمارض شبث بن ربعيّ فلم ينفعه ذلک، فخرج إلى حربه عليه السّلام ---- ۵۲۰
ابن زياد يقتل المتخلّف البرئ لئلّا يتخلّف أحد عن حربه عليه السّلام ---- ۵۲۲
هرثمة بن سليم يأتى لحربه عليه السّلام فيتذكّر، فيهرب لئلّا يشهد مقتله ---- ۵۲۲
التحاق عبد اللّه بن عمير بالإمام الحسين عليه السّلام ---- ۵۲۹
حبيب بن مظاهر و مسلم بن عوسجة يلتقيان فيعزمان على نصره عليه السّلام ---- ۵۳۰
الحسين عليه السّلام يكتب إلى حبيب بن مظاهر يدعوه لنصرته، فيستجيب ---- ۵۳۰
عامر بن أبى سلامة الدّالانىّ يلتحق بالحسين عليه السّلام بعد أن حارب مسلحة ابن زياد فهزمهم ---- ۵۳۳
ابن زياد يكثر الخيل و الرّجال كى لا يكون لابن سعد عذر ---- ۵۳۳

حبیب بن مظاهر الأسدیّ یستنجد ببنی أسد فیحول ابن سعد ---- ۵۳۴
الحسین علیه السّلام یستنبط عینا یستقی منها ثمّ تغور ---- ۵۳۹
و بلغ ذلک ابن زیاد فأمر ابن سعد بمنعهم ذلک ---- ۵۴۱
الحسین یبعث أخاه العبّاس علیهما السّلام فی جماعة لیأتوا بالماء ---- ۵۴۲
خطبة الإمام الحسین علیه السّلام و جزع أهل البیت علیهم السّلام ---- ۵۴۹
انصراف فراس بن جعدة بن هبیرة المخزومیّ ---- ۵۵۲
لقاء الإمام الحسین علیه السّلام مع عمر بن سعد ---- ۵۵۲
ابن سعد یکتب إلی ابن زیاد بما کان بینه و بین الحسین علیه السّلام ---- ۵۶۸
ابن زیاد یلین، ثمّ یشتدّ بتحریض شمر فیبعث معه أمره بالشّدّة ---- ۵۷۳
مصادر القسم الأوّل ---- ۵۸۷
درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان ---- ۶۰۰

فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه‌السلام: ترجمه کتاب موسوعه کلمات الامام الحسین علیه‌السلام جلد ۲

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور : فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه‌السلام: ترجمه کتاب موسوعه کلمات الامام الحسین علیه‌السلام/ تالیف گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام محمود شریفی... [و دیگران]؛ ترجمه علی مویدی؛ زیرنظر سازمان تبلیغات اسلامی

وضعیت ویراست : [ویرایش]۲

مشخصات نشر : قم: نشر معروف، ۱۳۷۸.

مشخصات ظاهری : ص ۹۵۹

شابک : ۹۶۴-۶۷۳۹-۲۹-۶۲۰۰۰۰ریال ؛ ۹۶۴-۶۷۳۹-۲۹-۶۲۰۰۰۰ریال ؛ ۹۶۴-۶۷۳۹-۲۹-۶۲۰۰۰۰ریال ؛ ۹۶۴-۶۷۳۹-۲۹-۶۲۰۰۰۰ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی قبلی

یادداشت : عنوان اصلی: موسوعه کلمات الامام الحسین علیه‌السلام.

یادداشت : چاپ چهارم: ۱۳۸۱؛ ۲۰۰۰۰ ریال

یادداشت : کتابنامه: ص. [۹۵۳] - ۹۵۹؛ همچنین به‌صورت زیرنویس

موضوع : حسین‌بن علی(ع)، امام سوم، ۶۱ - ۴ق. -- احادیث

موضوع : حسین‌بن علی(ع)، امام سوم، ۶۱ - ۴ق. -- کلمات قصار

شناسه افزوده : شریفی، محمود، . - ۱۳۳۱

شناسه افزوده : مویدی، علی، ۱۳۲۸ - ، مترجم

شناسه افزوده : سازمان تبلیغات اسلامی. پژوهشکده باقرالعلوم(ع). گروه حدیث

رده بندی کنگره : BP۴۱/۷/ش۴م۸۰۴۱ ۱۳۷۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۳

شماره کتابشناسی ملی : م۷۹-۴۱۰۴

[الجزء الثانی]

رمزهای این کتاب:

۱- کروشه [].

برای متمایز کردن متن اصلی از نقل قول محققان کتاب، چه در متن و چه در پاورقی از علامت کروشه استفاده شده است. البته، محققان اصلی کتاب مرجع نیز معمولا در متن برای تمیز دادن نقل قول خود با متن اصلی، از این علامت استفاده کرده‌اند. جهت تفاوت قائل شدن در متن نقل قول محققان این کتاب، از این علامت با اندازه کوچکتر استفاده می‌شود.

۲- در انتهای تمام متنها، مشخصات مصدری که از آن نقل شده، به این ترتیب آمده است؛ ابتدا اسم مؤلف، سپس نام کتاب و در پایان صفحه و یا صفحات کتاب. اگر مصدر، جلدهای مختلفی داشته، ابتدا شماره جلد و پس از خط مایل، شماره صفحه ذکر شده است. اگر جلدهای مصدر به قسمتهای مختلف تقسیم شده، ابتدا شماره جلد، بعد، خط افقی و سپس شماره قسمتها نوشته شده

است.

برای نمونه، منظور از ۴- ۲، یعنی کتاب جلد چهار و قسمت دوم.

۳- اگر مصدر، متن فارسی و یا ترجمه فارسی از کتاب عربی بوده است، متن فارسی را در پاورقی آورده‌ایم که ابتدا اسم مؤلف یا مترجم، سپس نام کتاب و سپس جلد و در انتها، صفحه کتاب ذکر شده است.

هیچیک از متنها را گروه تحقیق ترجمه نکرده و تنها از متون و ترجمه‌های دیگران استفاده شده است.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، المقدمةج۲، ص: ۱۰

۴- طبق تصریح مؤلف، مشخصاتی که بعد از «عنه» می‌آید، از مصدر متقدم ذکر شده است. اگر مصادر بعد از عنه بیش از یک کتاب بوده، قبل از نام مؤلف مصدر بعدی، علامت «ویرگول نقطه» آمده است.

۵- مشخصات مصدری که پس از «مثله» آورده شده، مانند متن متقدم است؛ چه در متن متأخّر، سندهای کتاب اوّل ذکر شده و چه ذکر نشده باشد.

۶- اگر در یک کتاب در موضوعی که عنوان‌بندی شده است، دو مطلب یا بیشتر از دو مطلب جدا از هم ذکر شده باشد، بین دو مطلب به اندازه یک سطر فاصله آمده است.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، المقدمةج۲، ص: ۱۱

علامات هذا الکتاب:

۱- معقوفتان [].

لقد استعملنا علامة [] فی نصّ الکتاب و الحاشیة لتمییز النصّ الأصلی من أقوال الباحثین، علما انّ الباحثین قد استعملوا هذه العلامة فی کتب المصادر لتمییز تعلیقاتهم علی النصّ الأصلی، و لأجل تمییز علاماتهم من علاماتنا فقد استعملنا علاماتهم صغیرة.

۲- لقد ذکرنا فی ختام جمیع النصوص المصادر الّتی نقلت منها علی الشکل التالی اسم المؤلّف، اسم الکتاب، و إذا کان للمصدر نسخ مختلفة فقد ذکرنا فی نهایة الصفحة أو الصفحات رقم النسخة ثمّ وضعنا خطّا مائلا ثمّ ذکرنا رقم الصفحة، امّا إذا کانت مجلّدات المصدر تتقسّم إلی فصول مختلفة فقد ذکر رقم المجلّد ثمّ وضعنا خطّا افقیّا ثمّ ذکرنا رقم الفصل، فمثلا علامة ۴- ۲ تعنی الفصل الثانی من المجلّد الرابع.

۳- فإذا کان المصدر نصّا فارسیّا قد نقل من الکتب العربیّة فقد ذکرنا النصّ الفارسی فی الحاشیة مبتدئین باسم المؤلّف أو المترجم فاسم الکتاب و رقم المجلّد، و فی النهایة ذکرنا رقم صفحة الکتاب، علما بأنّ لجنة الباحثین لم تترجم أیّ نصّ بل استفادت من النصوص المترجمة.

۴- حسب تصریحات المؤلّف بأنّ المیّزات الّتی جاءت بعد «عنه» فهی قد ذکرت من المصدر المتقدّم أمّا إذا کانت المصادر بعد «عنه» أکثر من کتاب واحد فقد وضعت فارزة منقّطة (؛) قبل اسم مؤلّف المصدر الّذی یلیه.

۵- میزات المصدر الّذی یذکر بعد عبارة «مثله» یعنی انّه یشبه النصّ المتقدّم سواء ذکر سند الکتاب الأوّل فی النصّ المتأخّر أم لم یذکر.

۶- إذا ذکر مبحثان أو أکثر کلّ علی حده فی أحد مواضیع الکتاب فقد جعلت فاصلة بینهما بقدر سطر واحد.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳

الحسین علیه السّلام یعزم علی الخروج إلی العراق و من اجتمعوا به

لقاء ابن عبّاس و ابن عمر بالإمام الحسين عليه السّلام

قال: و بمكّة يومئذ عبد اللّه بن عبّاس و عبد اللّه بن عمر بن الخطّاب رضى اللّه عنهم، فأقبلا جميعا حتّى دخلا على الحسين و قد عزما على «۱» أن ينصرفا إلى المدينة، فقال له «۱» ابن عمر: أبا عبد اللّه! رحمك اللّه اتّق «۲» اللّه الّذى إليه معادك «۳»! فقد عرفت من عداوة أهل هذا البيت لكم، و ظلمهم إيّاكم، و قد ولى النّاس هذا الرّجل يزيد بن معاوية، و لست آمن أن يميل النّاس إليه «۴» لمكان هذه «۴» الصّفراء و البيضاء فيقتلونك «۵» و يهلك فيك بشر كثير، فإنّى قد سمعت رسول اللّه (صلّى اللّه عليه «۶» و سلّم) و هو يقول: حسين مقتول، و لئن قتلوه و خذلوه، و لن ينصروه، ليخذلهم اللّه [إلى «۷»-] يوم القيامة! و أنا أشير عليك أن تدخل فى صلح ما دخل فيه النّاس، و اصبر كما صبرت لمعاوية من قبل، فلعلّ اللّه أن يحكم بينك و بين القوم الظّالمين.

---

(۱)- ليس فى د.

(۲)- فى النسخ: اتقى.

(۳)- فى د و بر: مهادك.

(۴) (۴- ۴) من د و بر، و فى الأصل: لكان هذا.

(۵)- من د و بر، و فى الأصل: يقتلونه.

(۶)- زيد فى د: و آله.

(۷)- من د و بر.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴

فقال له الحسين: أبا عبد الرّحمان! أنا أبايع يزيد و أدخل فى صلحه، و قد قال النّبىّ (صلّى اللّه عليه «۱» و سلّم «۱») فيه و فى أبيه ما قال؟ فقال ابن عبّاس: صدقت أبا عبد اللّه! قال النّبىّ (صلّى اللّه عليه «۱» و سلّم «۱») «۲» فى حياته «۲»: مالى و ليزيد، لا بارك اللّه فى يزيد! و إنّه يقتل ولدى [و ولد ابنتى الحسين رضى اللّه عنه، و الّذى نفسى بيده! لا يقتل ولدى- «۳»] بين ظهرانى «۴» قوم فلا يمنعونه إلّا خالف اللّه بين قلوبهم و ألسنتهم!

ثمّ بكى ابن عبّاس و بكى معه الحسين، و قال: يا ابن عبّاس! تعلم أنّى ابن بنت رسول اللّه («۲» صلّى اللّه عليه و سلّم «۲»)؟ فقال «۲» ابن عبّاس: اللّهمّ «۲» نعم، نعلم و نعرف [أنّ «۵»] ما فى الدّنيا أحد هو ابن بنت رسول اللّه (صلّى اللّه عليه «۱» و سلّم و على آله «۱») غيرك، و أنّ نصرك لفرض على هذه الأمّة، كفريضة الصّلاة و الزّكاة الّتى لا يقدر أن يقبل أحدهما دون الأخرى. قال الحسين: يا ابن عبّاس! فما تقول فى قوم أخرجوا ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم من داره، و قراره، و مولده، و حرم رسوله، و مجاورة قبره، و مولده، و مسجده، و موضع مهاجره، فتركوه خائفا مرعوبا لا يستقرّ فى قرار، و لا يأوى فى موطن، يريدون فى ذلك قتله و سفك دمه، و هو لم يشرك باللّه شيئا و لا اتّخذ من دونه وليّا، و لم يتغيّر عمّا كان عليه رسول اللّه (صلّى اللّه عليه «۶» و سلّم) و الخلفاء من بعده؟

فقال ابن عبّاس: ما أقول فيهم [إلّا]: أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ «۷» الصَّلاةَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى «۸» يُراؤُنَ النَّاسَ وَ لا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا* مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذلِكَ لا إِلى هؤُلاءِ وَ لا إِلى هؤُلاءِ وَ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا «۹» و على مثل هؤلاء

---

(۱) (۱- ۱) فى د: و آله.

(۲) (۲- ۲) ليس فى د.

(۳)- من د و بر.

(۴)- فی النسخ: الظّهرای.

(۵)- من د.

(۶)- زید فی د: و آله.

(۷)- زید فی د: إلی.

(۸)- سورهٔ ۹ آیهٔ ۵۴.

(۹)- سورهٔ ۴ آیهٔ ۱۴۲- ۱۴۳.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵

تنزل «۱» البطشهٔ الکبری. و أمّا أنت یا ابن بنت رسول اللّه «۲» صلّی اللّه علیه و سلّم، فإنّک رأس الفخار برسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم و ابن نظیرهٔ البتول «۲»، فلا تظنّ یا ابن بنت «۳» رسول اللّه أنّ اللّه غافل عمّا یعمل الظّالمون و أنا أشهد أن من رغب عن مجاورتک، و طمع فی محاربتک، و «۴» محاربهٔ نبیّک محمّد «۳» (صلّی اللّه علیه «۵» و سلّم)، فما له من خلاق. فقال الحسین: اللّهمّ اشهد! فقال ابن عبّاس: جعلت فداک یا ابن بنت رسول اللّه! کأنّک تریدنی إلی نفسک، و ترید منّی أن أنصرک! و اللّه الّذی لا إله إلّا هو، أن لو ضربت بین یدیک بسیفی هذا، حتّی انخلع جمیعا من کفّی «۶»، لما کنت ممّن أوفی من حقّک عشر العشر! و ها أنا بین یدیک، مرنی بأمرک.

فقال ابن عمر: مهلا ذرنا من هذا یا ابن عبّاس.

قال: ثمّ أقبل ابن عمر علی الحسین فقال: أبا عبد اللّه! مهلا عمّا قد عزمت علیه، و ارجع من هنا إلی المدینهٔ، و ادخل فی صلح القوم، و لا تغب «۷» عن وطنک، و حرم جدّک رسول اللّه (صلّی اللّه علیه «۵» و سلّم)، و لا تجعل لهؤلاء الذین لا خلاق لهم علی نفسک حجّهٔ و سبیلا، و إن أحببت أن لا تبایع، فأنت متروک حتّی تری برأیک، فإنّ یزید بن معاویهٔ لعنه اللّه عسی أن لا یعیش إلّا قلیلا، فیکفیک اللّه أمره. فقال الحسین: أفّ لهذا الکلام أبدا ما دامت السّماوات و الأرض! أسألک باللّه یا عبد اللّه، أنا عندک علی خطأ من أمری هذا؟

فإن کنت عندک علی/ خطأ، فردّنی، فإنّی أخضع و أسمع و أطیع. فقال ابن عمر: اللّهمّ لا، و لم یکن اللّه تعالی یجعل ابن بنت رسوله علی خطأ، و لیس مثلک من طهارته و صفوته من «۸» الرّسول (صلّی اللّه علیه «۵» و سلّم) علی مثل یزید بن معاویهٔ لعنه اللّه باسم الخلافهٔ، و لکن

---

(۱)- من د، و فی الأصل: ینزل، و فی بر بلا نقط.

(۲) (۲- ۲) سقط من د.

(۳)- لیس فی د.

(۴)- زید فی د: فی.

(۵)- زید فی د: و آله.

(۶)- فی د و بر: کتفی.

(۷)- فی د: و لا تغیب.

(۸)- زید فی د: آل.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶

أخشی أن یضرب وجهک هذا الحسن الجمیل «۱» بالسّیوف، و تری من هذه الأمّهٔ ما لا تحبّ، فارجع معنا إلی المدینهٔ، و إن لم تحبّ

أن تبايع، فلا تبايع أبدا، واقعد فی منزلک.

فقال الحسين: هيهات يا ابن عمر! إنّ القوم لا يتركونی و إن أصابونی، و إن لم يصيبونی فلا يزالون «۲» حتّی أبايع، و أنا كاره، أو يقتلونی، أما تعلم يا «۳» عبد اللّه! أنّ من هوان هذه «۱» الدّنيا علی اللّه تعالی أنّهُ أتی برأس يحيی بن زكريّا عليه السّلام «۴» إلی «۵» بغيّة من بغايا «۵» بنی إسرائيل و الرّأس ينطق بالحجّة عليهم؟ أما تعلم أبا عبد الرّحمان! أنّ بنی إسرائيل كانوا يقتلون ما بين «۶» طلوع الفجر إلی طلوع الشّمس «۶» سبعين نبيّا، ثمّ يجلسون فی أسواقهم يبيعون و يشترون كلّهم، كأنّهم لم يصنعوا شيئا، فلم يعجّل اللّه عليهم، ثمّ أخذهم بعد ذلک أخذ عزيز مقتدر، اتّق اللّه أبا عبد الرّحمان و لا تدعن نصرتی، و اذكرنی فی صلاتک، فو الّذی بعث جدّی محمّدا صلّی اللّه عليه و سلم بشيرا و نذيرا، لو أنّ أباک عمر بن الخطّاب أدرک زمانی لنصرنی كنصرته جدّی، و أقام من دونی قيامه بين يدی جدّی، يا ابن عمر! فإن كان الخروج معی ممّا يصعب عليک و يثقل، فأنت فی أوسع العذر، و لكن لا تتركنّ لی الدّعاء فی دبر كلّ صلاة، و اجلس عن القوم، و لا تعجّل بالبيعة لهم حتّی تعلم إلی ما تؤول «۷» الأمور.

قال: ثمّ أقبل الحسين علی عبد اللّه بن عبّاس رحمه اللّه فقال: يا ابن عبّاس! إنّک ابن عمّ والدی، و لم تزل تأمر بالخير منذ عرفتک، و كنت مع والدی تشير عليه بما فيه الرّشاد، و قد كان يستنصحک و يستشيرک، فتشير عليه بالصّواب، فامض إلی المدينة فی حفظ اللّه و كلائه «۸»، و لا يخفی علیّ شیء من أخبارک، فإنّی مستوطن هذا الحرم، و مقيم فيه أبدا ما رأيت أهله يحبّونی و ينصرونی، فإذا هم خذلونی استبدلت بهم غيرهم، و استعصمت

---

(۱)- ليس فی د.

(۲)- فی الأصل: فلا يزالوا.

(۳)- فی النسخ: أبا، و التّصحيح من المقتل ۳/ ب.

(۴)- زيد فی المقتل: اهدی.

(۵) (۵- ۵) فی النسخ: بقية من بقايا، و التّصحيح من المقتل.

(۶- ۶) من التّرجمة الفارسيّة ص ۳۵۴ و المقتل، و فی النّسخ: طلوع الشّمس إلی الغروب.

(۷)- من بر، و فی الأصل: تعول- كذا، و فی د: تأول.

(۸)- من د، و فی الأصل و بر: كلامه.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷

بالكلمة الّتی قالها إبراهيم الخليل (صلّی اللّه عليه «۱» و سلّم) يوم ألقی فی النّار: «حسبی اللّه و نعم الوكيل» فكانت النّار عليه بردا و سلاما «۲».

قال: فبكی ابن عبّاس و ابن عمر فی ذلک الوقت بكاء شديدا، و الحسين يبكی معهما «۳» ساعة، ثمّ ودّعهما، و صار ابن عمر و ابن عبّاس إلی المدينة و أقام الحسين بمكّة قد لزم الصّوم و الصّلاة.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۳۸- ۴۴

و بمكّة يومئذ عبد اللّه بن عبّاس و عبد اللّه بن عمر بن الخطّاب؛ فأقبلا جميعا و قد عزما أن ينصرفا إلی المدينة؛ حتّی دخلا علی الحسين؛ فقال عبد اللّه بن عمر: يا أبا عبد اللّه! اتّق اللّه رحمک اللّه الّذی إليه معادک، فقد عرفت عداوة هذا البيت لكم؛ و ظلمهم إيّاكم؛ و قد ولی النّاس هذا الرّجل يزيد بن معاوية؛ و لست آمن أن يميل النّاس إليه لمكان هذه الصّفراء و البيضاء فيقتلوک و يهلک فيک بشر كثير؛ فإنّی سمعت رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله سلّم يقول:

حسين مقتول؛ فلئن خذلوه و لم ينصروه ليخذلنّهم اللّه إلی يوم القيامة؛ و أنا أشير عليک أن تدخل فی صلح ما دخل فيه النّاس؛ و

تصبر كما صبرت لمعاوية من قبل؛ فلعلّ اللّه أن يحكم بينك و بين القوم الظّالمين.

فقال له الحسين: يا أبا عبد الرّحمان! أنا أبايع يزيد و أدخل فى صلحه، و قد قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و اله سلّم فيه و فى أبيه ما قاله؟ فقال ابن عبّاس: صدقت يا أبا عبد اللّه! قد قال النّبىّ: ما لى و ليزيد، لا بارك اللّه فى يزيد، فإنّه يقتل ولدى و ولد ابنتى الحسين بن علىّ؛ فو الّذى نفسى بيده لا يقتل ولدى بين ظهرانى قوم، فلا يمنعونه؛ إلّا خالف اللّه بين قلوبهم و ألسنتهم.

ثمّ بكى ابن عبّاس، و بكى معه الحسين، ثمّ قال له: يا ابن عبّاس! أتعلم أنّى ابن بنت رسول اللّه؟ فقال: اللّهمّ نعم، لا نعرف فى الدّنيا أحدا هو ابن بنت رسول اللّه غيرك؛ و أنّ

---

(۱)- زيد فى د: و آله.

(۲)- انظر ۵/ ۳۷۲ من تفسير روح المعانى.

(۳)- فى د: معها- كذا.

نصرك لفرض على هذه الأمّة، كفريضة الصّيام و الزّكاة؛ الّتى لا تقبل إحداهما دون الأخرى. فقال الحسين: يا ابن عبّاس! فما تقول فى قوم أخرجوا ابن بنت رسول اللّه من وطنه و داره؛ و موضع قراره، و مولده؛ و حرم رسوله؛ و مجاورة قبره و مسجده؛ و موضع مهاجرته، و تركوه خائفا مرعوبا لا يستقرّ فى قرار، و لا يأوى إلى وطن، يريدون بذلك قتله و سفك دمه، و هو لم يشرك باللّه شيئا؛ و لا اتّخذ دون اللّه وليّا؛ و لم يتغيّر عمّا كان عليه رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله سلّم و خلفاؤه من بعده؟

فقال ابن عبّاس: ما أقول فيهم إلّا: أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاةَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى* يُراؤُنَ النَّاسَ وَ لا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا* مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذلِكَ لا إِلى هؤُلاءِ وَ لا إِلى هؤُلاءِ الآية، فعلى مثل هؤلاء تنزل البطشة الكبرى؛ و أمّا أنت أبا عبد اللّه، فإنّك رأس الفخار، ابن رسول اللّه، و ابن وصيّه، و فرخ الزّهراء نظيرة البتول، فلا تظنّ يا ابن رسول اللّه بأنّ اللّه غافل عمّا يعمل الظّالمون، و أنا أشهد أن من رغب عن مجاورتك و مجاورة نبيّك، فما له فى الآخرة من خلاق. فقال الحسين: اللّهمّ اشهد! فقال ابن عبّاس: جعلت فداك يا ابن رسول اللّه! كأنّك تنعى إلىّ نفسك؛ و تريد منّى أن أنصرك؛ فو اللّه الّذى لا إله إلّا هو، لو ضربت بين يديك بسيفى، حتّى ينقطع و تنخلع يداى جميعا، لما كنت أبلغ من حقّك عشر العشير! و ها أنا بين يديك، فمرنى بأمرك. فقال ابن عمر: اللّهمّ عفوا ذرنا من هذا يا ابن عبّاس.

ثمّ أقبل ابن عمر على الحسين و قال له: مهلا أبا عبد اللّه عمّا أزمعت عليه، و ارجع معنا إلى المدينة، و ادخل فى صلح القوم، و لا تغب عن وطنك، و حرم جدّك، و لا تجعل لهؤلاء القوم الّذين لا خلاق لهم على نفسك حجّة و سبيلا، و إن أحببت أن لا تبايع، فإنّك متروك حتّى ترى رأيك، فإنّ يزيد بن معاوية عسى أن لا يعيش إلّا قليلا، فيكفيك اللّه أمره. فقال الحسين: أفّ لهذا الكلام أبدا مادامت السّماوات و الأرض! أسألك باللّه يا أبا عبد الرّحمان، أعندك أنّى على خطأ من أمرى هذا؟ فإن كنت على خطأ، فردّنى عنه، فإنّى أرجع و أسمع و أطيع. فقال ابن عمر: اللّهمّ لا و لم يكن اللّه تبارك و تعالى ليجعل ابن بنت رسوله على خطأ، و ليس مثلك فى طهارته و موضعه من الرّسول، أن يسلّم على يزيد بن

معاوية باسم الخلافة، و لكن أخشى أن يضرب وجهك هذا الحسن الجميل بالسّيوف، و ترى من هذه الأمّة ما لا تحبّ، فارجع معنا إلى المدينة، و إن شئت أن لا تبايع، فلا تبايع أبدا، واقعد فى منزلك. فقال له الحسين: هيهات يا ابن عمر! إنّ القوم لا يتركونى إن أصابونى، و إن لم يصيبونى، فإنّهم يطلبونى أبدا حتّى أبايع، و أنا كاره، أو يقتلونى، ألا تعلم أبا عبد الرّحمان أنّ من هوان هذه الدّنيا على اللّه أن يؤتى برأس يحيى بن زكريّا إلى بغى من بغايا بنى إسرائيل، و الرّأس ينطق بالحجّة عليهم، فلم يضرّ ذلك يحيى بن زكريّا

بل ساد الشّهداء، فهو سيّدهم يوم القيامة، ألا تعلم أبا عبد الرّحمان! أنّ بنى إسرائيل كانوا يقتلون ما بين طلوع الفجر إلى طلوع الشّمس سبعين نبيّا، ثمّ يجلسون فى أسواقهم يبيعون و يشترون، كأنّهم لم يصنعوا شيئا، فلم يعجّل اللّه عليهم، ثمّ أخذهم بعد ذلك أخذ عزيز مقتدر ذى انتقام، فاتّق اللّه يا أبا عبد الرّحمان و لا تدعنّ نصرتى، و اذكرنى فى صلاتك، فو الّذى بعث جدّى محمّدا بشيرا و نذيرا، لو أنّ أباك عمر بن الخطّاب أدرك زمانى، لنصرنى كما نصر جدّى، و لقام من دونى، كقيامه من دون جدّى، يا ابن عمر! فإن كان الخروج معى يصعب عليك و يثقل، فأنت فى أوسع العذر، و لكن لا تتركنّ لى الدّعاء فى دبر كلّ صلاة، و اجلس عن القوم و لا تعجّل بالبيعة لهم حتّى تعلم ما تؤول إليه الأمور.

ثمّ أقبل على عبد اللّه بن عبّاس و قال له: و أنت يا ابن عبّاس ابن عمّ أبى، و لم تزل تأمر بالخير مذ عرفتك، و كنت مع أبى تشير عليه بما فيه الرّشاد و السّداد، و قد كان أبى يستصحبك و يستنصحك و يستشيرك، و تشير عليه بالصّواب، فامض إلى المدينة فى حفظ اللّه، و لا تخف علىّ شيئا من أخبارك، فإنّى مستوطن هذا الحرم، و مقيم به، ما رأيت أهله يحبّوننى و ينصرونني، فإذا هم خذلونى استبدلت بهم غيرهم، و استعصمت بالكلمة الّتى قالها إبراهيم يوم ألقى فى النّار: «حسبى اللّه و نعم الوكيل»، فكانت النّار عليه بردا و سلاما.

فبكى ابن عبّاس و ابن عمر ذلك الوقت بكاء شديدا، و بكى الحسين معهما، ثمّ ودّعهما، فصار ابن عبّاس و ابن عمر إلى المدينة، و أقام الحسين بمكّة و لزم الصّلاة فى الصّلاة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۱۹۰- ۱۹۳

و عن الشّعبىّ، عن عبد اللّه بن عمر: إنّه كان بماء له، فبلغه أنّ الحسين عليه السّلام قد توجّه إلى العراق، فجاء إليه، و أشار عليه بالطّاعة و الانقياد، و حذّره من مشاقة أهل العناد، فقال: يا عبد اللّه! أما علمت أنّ من هوان الدّنيا على اللّه أنّ رأس يحيى بن زكريّا عليه السّلام أهدى إلى بغى من بغايا بنى إسرائيل، أما تعلم إنّ بنى إسرائيل كانوا يقتلون ما بين طلوع الفجر إلى طلوع الشّمس سبعين نبيّا، ثمّ يبيعون و يشترون كأن لم يصنعوا شيئا، فلم يعجّل اللّه عليهم، بل أخذهم بعد ذلك أخذ عزيز مقتدر ذى انتقام. ثمّ قال له: اتّق اللّه يا أبا عبد الرّحمان و لا تدعنّ نصرتى.

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۰

ثمّ جاء عبد اللّه بن عمر، فأشار إليه «۱» بصلح أهل الضّلال، و حذّره من القتل و القتال، فقال له: يا أبا عبد الرّحمان، أما علمت أنّ من هوان الدّنيا على اللّه أنّ رأس يحيى بن زكريّا أهدى إلى بغى من بغايا بنى إسرائيل! أما تعلم أنّ بنى إسرائيل كانوا يقتلون ما بين طلوع الفجر إلى طلوع الشّمس سبعين نبيّا، ثمّ يجلسون فى أسواقهم يبيعون و يشترون، كأن لم يصنعوا شيئا، فلم يعجّل اللّه عليهم، بل «۲» أمهلهم، و «۲» أخذهم بعد ذلك «۳» أخذ عزيز ذى انتقام، اتّق اللّه يا أبا عبد الرّحمان، و لا تدعن «۴» نصرتى «۵». «۶»

---

(۱)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة: «عليه»].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و المعالى].

(۳)- [لم يرد فى المعالى].

(۴)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة: «و لا تدع»].

(۵)- [و أضاف فى المعالى: «قال: يا أبا عبد اللّه اكشف لى عن الموضع الّذى كان يقبّله رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله مرارا.

فكشف عليه السّلام عن سرته، فقبّل المحل ثلاث مرّات و بكى و قال: أودعتك اللّه يا حسين، و أنا أدرى تقتل بهذا السّفر، أى موضع قبّل ابن عمر، و بكى قبّل موضعا. كان يقبّله رسول اللّه صلّى اللّه عليه و اله مرارا، و كذا علىّ و فاطمة و الحسن عليهم السّلام، و قبّل

موضعا أتاه یوم عاشوراء سهم محدّد مسموم له ثلاث شعب.»

و أضاف فی أعیان الشّیعة: «و کان الحسین علیه السّلام یقول: و ایم اللّه لو کنت فی جحر هامّة من هذه الهوامّ، لاستخرجونی حتّی یقتلونی، و اللّه لیعتدنّ علیّ کما اعتدت الیهود فی السّبت، و اللّه لا یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقة من جوفی، فإذا فعلوا ذلک سلّط اللّه علیهم من یذلّهم حتّی یکونوا أذلّ من فرام المرأة»].

(۶)- سپس عبد اللّه بن عمر آمد و چنین مصلحت‌اندیشی کرد که: «حسین با مردم گمراه بسازد و از

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۳۰- ۳۲- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۶؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱ / ۲۴۸؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱ / ۱۱۹؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱ / ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۱- ۷۲

روی عن بعض الثّقاة: إنّ عبد اللّه بن عمر لمّا بلغه أنّ الحسین علیه السّلام متوجّه إلی العراق جاء إلیه، و أشار علیه بالطّاعة و الانقیاد لابن زیاد، و حذّره من مشاقّة أهل العناد، فقال له الحسین علیه السّلام: یا عبد اللّه، إنّ من هوان هذه الدّنیا علی اللّه أنّ رأس یحیی بن زکریّا علیه السّلام أهدی إلی بغی من بغایا بنی إسرائیل، فامتلأ به سرورا، و لم یعجّل اللّه علیهم بالانتقام، و عاشوا فی الدّنیا مغتبطین، ألم تعلم یا عبد اللّه أنّ بنی إسرائیل کانوا یقتلون ما بین طلوع الفجر إلی طلوع الشّمس سبعین نبیّا، ثمّ یجلسون فی أسواقهم یبیعون و یشترون کأنّهم لم یفعلوا شیئا، و لم یعجّل اللّه علیهم بانتقام، بل أخذهم اللّه أخذ عزیز مقتدر. ثمّ قال: یا عبد اللّه! اتّق اللّه و لا تدعن نصرتی، و لا ترکننّ إلی الدّنیا لأنّها دار لا یدوم فیها نعیم، و لا یبقی أحد من شرّها سلیما «۱»، متواترة محنها، متکاثرة فتنها، أعظم النّاس فیها بلاء الأنبیاء، ثمّ الأئمّة الأمناء، ثمّ المؤمنون، ثمّ الأمثل بالأمثل. قال علیه السّلام: یا عبد اللّه، قد خطّ الموت علی ولد آدم، مخطّ القلادة علی جید الفتاة، و ما أولهنی إلی لقاء أسلافی اشتیاق یعقوب إلی یوسف، و خیر مصرع مصرع أنا لا قیه، کأنّی بأوصالی تقطعها عسلان الفلوات بین النّواویس و کربلاء، فیملأن منّی أکراشا جوفا و أجوفة سغبا لا محیص عن یوم خطّ

- جنگ و خونریزی برکنار باشد.»

حضرت فرمود: «یا ابا عبد الرّحمان! مگر متوجّه نشده‌ای که دنیا در نزد خداوند آن‌قدر پست و ناچیز است که سر بریده یحیی بن زکریّا به‌عنوان هدیه به نزد زنازاده‌ای از زنازادگان بنی اسرائیل فرستاده شد؟

مگر نمی‌دانی که بنی اسرائیل در فاصله کوتاه طلوع صبح تا طلوع آفتاب هفتاد پیغمبر را می‌کشتند و پس از آن در بازارها می‌نشستند و خرید و فروش می‌کردند؛ آن‌چنان‌که گویی هیچ‌عملی انجام نداده‌اند. با این همه، خداوند در عذاب آنان شتاب نفرمود؛ بلکه آنان را مهلت داد و پس از مدّتی آنان را به حکم عزّت و انتقامجویی ذات مقدّسش گرفتار عذاب کرد. ای ابا عبد الرّحمان! از خدا بپرهیز و یاری مرا از دست مده!»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۳۱- ۳۲

(۱)- [فی المطبوع: «سلیم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲

بالقلم، رضا اللّه رضانا أهل البیت، نصبر علی بلائه، لیوافینا أجور الصّابرین، لن تشذّ عن رسول اللّه لحمته، هی مجموعة لنا فی حظیرة القدس، تقرّبهم عینه و ینجز لهم وعده، فمن کان باذلا فینا مهجته و موطنا علی لقاء اللّه نفسه، فلیرحل معی، فإنّی راحل مصبحا، إن شاء اللّه تعالی. «۱»

---

(۱)- اما عبد اللّه بن عباس و عبد اللّه بن عمر بن الخطاب به اتفاق نزد امام حسین علیه السّلام آمدند. نخستین، عبد اللّه عمر عرض کرد: «یا ابا عبد اللّه! تو خصمی مردم مکه را با خاندان خویش نیکو می‌دانی. واجب می‌کند که از شر این جماعت واپایی و از کید و کین ایشان آسوده‌خاطر نباشی.»

نیز دانسته‌ای که این جماعت با یزید بیعت کرده‌اند و آخرت را به دنیا و دین را به دنیا فروخته‌اند.

سخت می‌ترسم که جانب تو را دست بازدهند و تو را پایمال هلاک و دمار سازند. و بعد از تو اهل بیت تو به ناخوشتر و جهتی گرفتار شوند و نیست و ناچیز گردند. چه من از رسول خدا شنیدم که فرمود: «فرزند من حسین کشته خواهد شد و آنان که او را نصرت نکنند و به جانب او نگران نشوند، خداوند در روز رستاخیز، بدیشان نگران نشود. اکنون صواب چنان است که با یزید بیعت کنی و چنان‌که در خلافت معاویه شکیبایی کردی، با وی نیز مخالفت نکنی و شکیبا باشی تا گاهی که خداوند ابواب فرج بگشاید و ایام فرح فراز آید.»

حسین علیه السّلام فرمود: «یا ابا عبد اللّه الرحمن! تو گمان می‌کنی که من آن کس باشم که با یزید دست بیعت فرا دهم و به متابعت او گردن فرونهم؟»

عبد اللّه گفت: «یا ابا عبد اللّه! من از رسول خدا شنیدم که می‌فرمود: «مرا چه افتاده است با یزید بن معاویه که فرزند من و پسر و دختر من حسین را می‌کشد؛ سوگند بدان خدای که جان من به دست قدرت او است. اگر فرزند من در میان جماعتی کشته می‌شود که قادر بر نصرت او می‌باشند و جانب او را فرو گذارند، خداوند قاهر غالب در میان دل و زبان ایشان بینونت افکند.»

عبد اللّه عباس از اصغای این کلمات به های‌های آغاز گریستن کرد و حسین علیه السّلام نیز بگریست و گفت:

«یا ابن عباس! تو می‌دانی که من پسر دختر رسول خدایم؟»

عرض کرد که: «من در همه عالم جز تو کسی را پسر دختر رسول خدا نمی‌دانم و نصرت تو بر ذمت این امت چنان فرض است که نماز و زکات.»

فرمود: «یا ابن عباس! چه گویی در حق جماعتی که پسر دختر پیغمبر را از وطن و مأمن و خانه و مولد و منشأ اخراج کنند و به زیارت قبر پیغمبر و مجاورت آن مرقد مطهر نگذارند و او را چندان بیم قتل دهند که در هیچ محل و مسکن، مأمن نتواند گرفت و بی‌جرم و جریرت، قتل او را بر ذمت فرض شمرده باشند.»

ابن عباس گفت: «در حق این‌چنین مردم چه گویم؟ جز این‌که گویم به خدای کافر شدند و از رسول روی برکاشتند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳

- و این آیت قرائت کرد:

وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاةَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى. «اما تو ای پسر پیغمبر! قدوه ابرار و فرزند رسول مختار و جگربند علی مرتضی و نور چشم بتول عذرایی. گمان مکن که خداوند کین و کید ظالمان را در حق تو نداند و ایشان را به کیفر اعمال خود نرساند.

گواهی می‌دهم که هرکه رغبت تو را از مجاورت روضه جدّ تو بگرداند، او را در آن سرای از رحمت پروردگار نصیبه نخواهد بود.»

حسین علیه السّلام فرمود: «یا ابن عباس! أللّهمّ اشهد.»

ابن عباس گفت: «بأبی أنت و أمّی؛ پدر و مادرم فدای تو باد. چنان می‌نماید که خبر مرگ خویش را نهی می‌فرمایی و بدان خطی که درمی‌افتی، مرا می‌آگاهانی و نصرت می‌طلبی؟ سوگند با خدای اگر در راه تو شمشیر زنم، تا هردو دست من قطع شود، هنوز از

حق تو آنچه بر ذمت من است، ادا نکرده باشم.»

این وقت عبد اللّه عمر به سخن آمده و گفت: «یا ابن عباس! صواب آن است که از این‌گونه دیگر سخن نکنی و روی به امام حسین علیه السّلام آورد و گفت: «بیا تا در خدمت تو باز مدینه شویم و تو نیز مانند دیگر مردم با یزید بیعت کن و از سرای خویش و جدّ خویش پراکنده مشو و اگر بیعت یزید را بسنده نداری، تو را مجبور نخواهند ساخت و از در عنف بدین امر نخواهند گماشت. بباش تا گاهی که بخواهی و بیعت کنی و تواند بود که یزید دیر نپاید و بسی زود و مرگش فراز آید و سخن کوتاه شود.»

حسین علیه السّلام گفت: «یا ابا عبد الرحمان! اگر چنان دانی که من در کار خویش به خطا می‌روم، بگوی تا باز شوم؟»

عبد اللّه عمر گفت: «خداوند پسر پیغمبر را بر طریق خطا نگذارد و بر سهو و نسیان نگمارد؛ اما با زمانه باید انباز بود و با ناسازگاریهای او دمساز شد. من از آن می‌ترسم که دشمنهای تو با شمشیرهای کشیده بر روی تو تمهید مناجرت و مبارزت نمایند و تو را طاقت مقاتلت و مدافعت نباشد و کار به ناخوشتر وجهی به خاتمت رسد. صواب آن است که به اتفاق، طریق مدینه گیریم و اگر بیعت یزید بر تو ثقیل می‌آید، در خانه خویش فرود آی و در فراز کن و گوش از اصغای این سخنان بپرداز.»

حسین علیه السّلام گفت: «هیهات یا ابا عبد الرحمان! مرا چگونه دست بازدارند و در خانه گذارند. مگر نمی‌دانی دنیا در حضرت حق چند خوار و ناچیز است؟ مگر نشنیده‌ای که سر یحیی بن زکریا را به نزدیکی از حکم‌گذاران بنی اسرائیل بردند؟ مگر نشنیده‌ای بنی اسرائیل از آن دم، که سفیده صبح بردمید، تا گاهی که آفتاب سر برکشید، هفتاد تن از پیغمبران را بکشتند؟ و بی‌آنکه ساحت ایشان را آلایش کراهتی رسد، یا خاطر ایشان را غبار اندوهی فروگیرد، بازارها بگشادند و بانگ دادوستد دردادند. خداوند در کیفر این گناه بزرگ، آن جماعت را مهلت نهاد تا گاهی که خواست ابواب انتقام بگشاد.

های ای ابو عبد الرحمان! تو از نصرت من دست بازدار و مرا به حال خویش بازگذار! الّا آن‌که به دعای خیر مرا یاد میکن. بدان خدای که جدّ مرا به رسالت فرستاد، اگر پدرت عمر بن الخطاب درین روزگار مرا دریافتی، سر از یاری من برنتافتی و چنان‌که پیش مصطفی، پیش من در استادی و مرا نصرت-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۳۸۹

- دادی و اگر امروز تو را در موافقت و مرافقت من عذری است، به تشریف قبول بیاراستم و از تو جز دعای خیر نخواستم. اکنون به مصلحت خویش گام میزن و در بیعت این مردم مماطله میکن تا سرانجام کار مکشوف افتد.»

عبد اللّه گفت: «خداوند جدّت را در اختیار دنیا و آخرت مختار ساخت و آن حضرت آخرت را بر دنیا برگزید. تو نیز پسر مصطفی و جگربند مرتضایی. هرگز از دنیا حظی و بهره‌ای نبری و اهل بیت تو از دنیا تمتعی نبرند. خداوند شما را نعیم جاودانی داده و ذخیره آن جهانی نهاده.»

این بگفت و بگریست و آن حضرت را وداع گفت.

این وقت حسین علیه السّلام ابن عباس را مخاطب ساخت و فرمود: «تو پسر عمّ پدر منی و همواره پدر مرا به رأی رزین و اندیشه متین در کارها متفق بوده و ناصحی مشفق گشته‌ای. اگر خواهی به جانب مدینه سفر میکن و اخباری که هست به سوی من متواتر میدار. من اندر مکه بخواهم بود؛ چند که اهل مکه با من از در مهر و حفاوت باشند. و اگر روزی کار دیگرگون کنند، رأی دیگرگون خواهم زد و آن کلمه خواهم گفت که ابراهیم وقت سقوط نار همی گفت: «حسبنا اللّه و نعم الوکیل» و به جای دیگر کوچ خواهم داد.»

پس همگان بگریستند و برفتند.

آن‌گاه عبد اللّه بن عمر بن خطاب درآمد و عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! صواب آن است که با اهل ضلال طریق مصالحت و مسالمت سپاری و از قتل و قتال دست بازداری.»

فقال: یا أبا عبد الرّحمان! [....] اتّق اللّه یا أبا عبد الرّحمان! و لا تدع نصرتی.

فرمود: «ای ابو عبد الرحمان! مگر پستی و خواری دنیا را نزد خداوند ندانستی؟ مگر نشنیدی سر یحیی بن زکریا را از برای زنی زانیه به هدیه بردند؟»

و به روایتی: و سیهدی رأسی إلی ابن الزّانیهٔ یزید.

«و زود باشد که سر مرا به نزد یزید که پسر زانیه است، هدیه برند. مگر نشنیدی از سفیده دم تا دمیدن خورشید، هفتاد تن از پیغمبران بنی اسرائیل را سر بریدند؟ و در بازار بنشستند و بیع و شری درپیوستند و چنان دانستند که خدای را لحظهٔ واحدهٔ بی‌فرمانی نکرده‌اند و خدای در کیفر ایشان تعجیل نفرمود. لکن آن‌گاه که آغاز انتقام کرد، انتقام عزیز مقتدر بود. هان ای ابو عبد الرحمان! از خدای بترس و از نصرت من خویشتنداری مکن.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۲۲- ۲۵، ۱۲۳- ۱۲۴

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵

لقاء ابن عبّاس و ابن الزّبیر بالإمام الحسین علیه السّلام

قال: و جاءه عبد اللّه بن عبّاس (رضوان اللّه علیه) و عبد اللّه بن الزّبیر، فأشارا إلیه «۱» بالإمساک، فقال لهما: إنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم قد أمرنی بأمر و أنا ماض فیه. قال «۲»: فخرج ابن عبّاس و هو یقول: واحسیناه. «۳»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۳۱- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۴- ۳۶۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۴؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۳۶؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۵؛ المازندرانی، معالی السّبطین «۴»، ۱ / ۲۴۸؛ مثله الأمین، لواعج الأشجان،/ ۷۱؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۲

فمانعه ابن عبّاس و ابن الزّبیر، فلم یمتنع.

السّماوی، إبصار العین،/ ۶

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و المعالی و مثیر الأحزان: «علیه»].

(۲)- [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان].

(۳)- راوی گفت: «عبد اللّه بن عبّاس (رضوان اللّه علیه) و عبد اللّه بن زبیر به خدمت حضرت آمدند و از حضرت خواستند که خودداری کند.»

فرمود: «رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله مرا دستوری داده است که باید اجرایش کنم.» ابن عبّاس چون این بشنید، از نزد حسین علیه السّلام بیرون شد و صدا می‌کرد: «وا حسینا!»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۳۱

بعد از وی، عبد اللّه بن عباس و عبد اللّه بن زبیر درآمدند و عرض کردند. «یا ابن رسول اللّه! صواب آن است که جز در حرم خدای اقامت ننمایی و عزیمت سفر عراق نفرمایی.»

فقال لهما: إنّ رسول اللّه أمرنی بأمر و أنا ماض فیه.

فرمود: «مرا رسول خدای، به امری فرمان داده و من امتثال امر او خواهم کرد.»

ابن عباس دانست که جز فرمان شهادت نیست، از نزد آن حضرت بیرون شد و همی گفت: «وا حسیناه.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۳

(۴)- [حکاه فی المعالی عن البحار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶

کتاب یزید لأهل المدینة وردّ الإمام علیه السّلام

قال: و إذا کتاب یزید بن معاویة قد أقبل من الشّام إلی أهل المدینة علی البرید من قریش و غیرهم من بنی هاشم، و فیه هذه الأبیات:

یا أیّها الرّاکب الغادی لطیّته «۱» علی عذافرة «۲» فی سیره قحم

أبلغ قریشا علی نأی المزار بها بینی و بین الحسین اللّه و الرّحم

و موقف بفناء البیت ینشده عهد الإله و ما توفی به الذّمم

عنّیتم «۳» قومکم «۴» فخرا بأمّکم «۴» أمّ لعمری حصان برّة «۵» کرم

هی الّتی لا یدانی فضلها أحد بنت الرّسول و خیر النّاس قد علموا

و فضلها لکم فضل و غیرکم من یومکم لهم فی فضلها قسم

إنّی لأعلم حقّا غیر ما کذب و الطّرف یصدق أحیانا و یقتصم

أن سوف یدرککم ما تدّعون بها قتلی تهاداکم العقبان و الرّخم

یا قومنا لا تشبّوا الحرب إذ سکنت تمسّکوا بحبال الخیر و اعتصموا

قد غرّت الحرب من قد کان قبلکم من القرون و قد بادت بها الأمم

فأنصفوا قومکم لا تهلکوا بذخا فربّ ذی بذخ زلّت به القدم

قال: فنظر أهل المدینة إلی هذه الأبیات، ثمّ وجّهوا بها و بالکتاب إلی الحسین بن علیّ «۶» (رضی اللّه عنهما) «۶»، فلمّا نظر فیه علم أنّه کتاب یزید بن معاویة، فکتب الحسین الجواب:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، وَ إِنْ کَذَّبُوکَ فَقُلْ لِی عَمَلِی وَ لَکُمْ عَمَلُکُمْ أَنْتُمْ بَرِیئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ

---

(۱)- من د و بر و ابن عساکر و فی الأصل: عطیه.

(۲)- فی الأصل و بر: عدنفرة، و فی د: عدیقره. و التّصحیح من ابن عساکر.

(۳)- [فی المطبوع: «غنیتم» و هو تصحیف].

(۴) (۴- ۴) من ابن عساکر، و فی الأصل و بر: فخر امامکم، و فی د: بحر امامکم.

(۵)- فی النّسخ: حبره [بلا نقط]- کذا، و التّصحیح من ابن عساکر.

(۶- ۶) لیس فی د.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷

وَ أَنَا بَرِیءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ «۱» و السّلام.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۷- ۱۱۹

ثمّ أتی کتاب من یزید بن معاویة إلی عمرو بن سعید، یأمره فیه أن یقرأه علی أهل الموسم و فیه:

یا أیّها الرّاکب الغادی لطیته علی عذافرة فی سیرها قحم

أبلغ قريشا على نأى المزار بها بينى و بين الحسين اللّه و الرّحم

و موقف بناء البيت ينشده عهد الإله و ما توفى به الذّمم

عنّيتم قومكم فخرا بأمّكم أمّ لعمرى حصان عمّها الكرم

هى الّتى لا يدانى فضلها أحد بنت الرّسول و كلّ النّاس قد علموا

و فضلها لكم فضل و غيركم من قومكم لهم من فضلها قسم

إنّى أظنّ و خير القول أصدقه و الظّنّ يصدق أحيانا و ينتظم

أن سوف يترككم ما تدّعون به قتلى تهاداكم العقبان و الرّخم

يا قومنا لا تشبّوا الحرب إذ سكنت و استمسكوا بحبال الخير و اعتصموا

قد عضّت الحرب من قد كان قبلكم من القرون و قد بادت بها الأمم

فأنصفوا قومكم لا تشمخوا بذخا فربّ ذى بذخ زلّت به القدم

و أتى مثله إلى أهل المدينة من قريش و غيرهم، قال الشّعبىّ: لكأنّه ينظر إلى مصارع القوم، قال: فوجّه أهل المدينة بهذه الأبيات إلى الحسين، و لم يعلموه أنّها من يزيد، فلمّا نظرها الحسين علم أنّها منه؛ و كتب إليهم فى الجواب: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم (فإن كذّبوك فقل لى عملى و لكم عملكم أنتم بريئون ممّا أعمل و أنا برىء ممّا تعملون).

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۱۸- ۲۱۹

---

(۱)- و فى سورة ۱۰ آية ۴۱: وَ إِنْ كَذَّبُوكَ.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸

كتاب يزيد لابن عبّاس

و كتب يزيد بن معاوية إلى عبد اللّه بن عبّاس، يخبره بخروج الحسين إلى مكّة و نحسبه «۱» جاءه رجال من أهل هذا «۲» المشرق، فمنّوه الخلافة، و عندك علم «۳» منهم خبرة «۴» و تجربة، فإن كان فعل، فقد قطع و اشج القرابة، و أنت كبير أهل بيتك، و المنظور إليه، فاكففه عن السّعى فى الفرقة.

و كتب بهذه الأبيات إليه و إلى من بمكّة و المدينة من قريش:

يا أيّها الرّاكب الغادى «۵» مطيّته «۶» على عذافرة «۷» فى سيرها قحم «۸»

أبلغ قريشا على نأى المزار بها بينى و بين الحسين اللّه و الرّحم

و موقف بفناء البيت أنشده عهد الإله و ما توفى به الذّمم

عنّيتم قومكم فخرا بأمّكم أمّ لعمرى حصان (عفّة) «۹» كرم

هى الّتى لا يدانى فضلها أحد بنت الرّسول و خير النّاس قد علموا

و فضلها لكم فضل و غيركم من قومكم لهم فى فضلها قسم

إنّى لأعلم أو ظنّا كعالمه و الظّنّ يصدق أحيانا فينتظم

أن سوف يترككم ما تدّعون بها قتلى تهاداكم العقبان و الرّخم

---

(۱)- [فى ابن العديم: «يحسبه» و فى تهذيب الكمال: «نحسب» و فى البداية: «أحسبه قد»].

(۲)- [لم يرد فى تهذيب الكمال و البداية].

(۳)- [لم يرد فى ابن عساكر و ابن العديم و تهذيب الكمال و البداية].

(۴)- [البداية: «خبر»].

(۵)- [البداية: «العادى»].

(۶)- [فى التّهذيب و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «لطيّته»].

(۷)- [فى ابن عساكر ط المحمودى و البداية: «غدافرة»].

(۸)- [البداية: «فحم»].

(۹)- [فى ابن عساكر و ابن العديم و تهذيب الكمال و البداية: «برّة»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹

يا قومنا لا تشبّوا الحرب إذ سكنت «۱» و مسّكوا «۲» بجبال السّلم و اعتصموا

قد غرّت «۳» الحرب «۴» من قد «۴» كان قبلكم من القرون و قد بادت بها الأمم

فأنصفوا قومكم لا تهلكوا «۵» بذخا فربّ ذى بذخ «۵» زلّت به القدم

قال: فكتب إليه عبد اللّه بن عبّاس: إنّى أرجو أن لا يكون خروج الحسين لأمر تكرهه، و لست أدع النّصيحة له فيما «۶» يجمع اللّه «۷» به الألفة و تطفأ «۸» به النّائرة «۹».

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۹- ۶۰- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۳- ۲۰۴، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۰- ۳۳۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۱- ۱۴۲؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۰- ۲۶۱۱، الحسين بن علىّ،/ ۶۹- ۷۰؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۹- ۴۲۰؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۴

(و به) قال: أخبرنا القاضى أبو القاسم علىّ بن المحسن بن علىّ التّنوخىّ، قال: حدّثنا أبو بكر أحمد بن عبد اللّه بن أحمد الدّروىّ الوراق من أصل كتابه يوم الثّلاثاء لإحدى عشرة ليلة خلت من شعبان سنة اثنتين و سبعين و ثلاثمائة، قال: حدّثنا أبو بكر أحمد بن القاسم بن نصر، قال: حدّثنا سليمان بن أبى شيخ، قال: حدّثنا محمّد بن الحكم الشّيبانىّ عن أبى مخنف، عن الحارث بن كعب الأزدىّ عن مجاهد، قال: لمّا امتنع الحسين عليه السّلام و ابن الزّبير من البيعة ليزيد بن معاوية، و لحقا بمكّة، كتب يزيد بن معاوية لعنهما اللّه تعالى إلى ابن عبّاس، أمّا بعد: فإنّ ابن عمّك حسينا و عبد اللّه بن الزّبير، لحقا بمكّة مرصدين للفتنة، معرضى أنفسهم للهلكة، فأمّا ابن الزّبير: فهو صريح القنا، و قتيل اللّه عزّ و جلّ،

---

(۱)- [البداية: «مسكت»].

(۲)- [ابن عساكر ط المحمودى و تهذيب الكمال: «أمسكوا»].

(۳)- [البداية: «جرب»].

(۴) (۴- ۴) [ابن عساكر ط المحمودى: «ممن»].

(۵) (۵- ۵) [البداية: «برحا فربّ ذى برح»].

(۶)- [فى ابن العديم و تهذيب الكمال و البداية: «فى كلّ ما»].

(۷)- [البداية: «تجتمع»].

(۸)- [فى المختصر و تهذيب الكمال: «يطفئ»].

(۹)- [فى التّهذيب و المختصر و تهذيب الكمال و البداية: «الثّائرة»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰

و أمّا الحسين: فإنّى قد أحببت الإعذار إليكم أهل البيت فيما كان منه؛ و قد بلغنى أنّ أقواما من أهل الكوفة يكاتبونه، يمنّونه بالخلافة، و يمنيهم الإمارة، و قد علمت واشج ما بينى و بينكم من القرابة و الإصارة و الرّحم، و قد قطع ذلك ابن عمّك حسين و بتّه، و أنت كبير أهل بيتك و سيّد أهل بلادك، فألقه، فاكففه عن الفرقة، و ردّ هذه الأمّة فى الفتنة، فإن‌أقبل و أناب إلى قولك، فنحن مجرون عليه ما كان نجريه على أخيه، و إن أبى إلّا أن نزيده، فزده ما أراك اللّه، و اضمن ذلك علينا، ننفذ ضمانك، و نعطه ما أحبّ من ذلك الأيمان المغلّظة، و المواثيق المؤكّدة، و ما تطمئنّ إليه إن شاء اللّه تعالى، و السّلام.

فكتب إليه ابن عبّاس: أمّا بعد، فقد بلغنى كتابك، تذكر حسينا و ابن الزّبير، و لحاقهما بمكّة، فأمّا ابن الزّبير: فرجل منقطع عنّا برأيه و هواه، يكاتمنا مع ذلك أضغانا يسرها علينا فى صدره، و يورى ورى الزّناد، لا حلّل اللّه إسرارها، «۱» فأرى فى أمره ما أنت رآه «۱»، و أمّا حسين: فإنّى لقيته، فسألته عن مقدمه، فأخبرنى أنّ عمّالك بالمدينة حرفت به، و عجلّت عليه، و أنظره رأيه، و لن أدع أداء النّصيحة إليه فى كلّ ما يجمع اللّه به الكلمة، و يطفئ به الفتنة، و يحقن به دماء الأمّة، و أنا آمرك بمثل الّذى آمره به إن شاء اللّه، فاتّق اللّه فى السّرّ و العلانية، و لا تبيتنّ ليلة مريدا مسلما بغائلة، و لا مرصدا له بمظلمة، و لا حافرا له مهواة، فكم من حافر حفيرا لنفسه، و كم من آمل لم يؤت أمله، و كم من راج لطول العمر مبسوط له فى بعد الأمل، فبينا هو كذلك إذ نزل القضاء، فقطع أمله، و نقص عمره، و أخرجه من سلطان الدّنيا الفانية، إلى سلطان اللّه و عدله فى الآخرة، و خذ مع ما أوصيك به من النّصيحة لهذه الأمّة بحظّك من الرّكوع و السّجود آناء اللّيل، و تارات النّهار، و لا يشغلك عن ذكر اللّه تعالى شىء من ملاهى الدّنيا و أباطيلها، فإنّ كلّ ما أنت مشتغل به من ذات [اللّه] ينفع و يبقى، و كلّ ما أنت مشتغل به عن ذات اللّه يضرّ و يفنى، فاجعل همّك فيما يرضى ربّك يكفك همّك، داج حسينا، و ارفق به، و لا تعجّل عليه، و لا تنظره رأيه، عسى اللّه عزّ و جلّ أن يحدث أمرا يلم به شعثا، و يشعب به صدعا، و يرتق به فتقا، و السّلام.

الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۸۲

---

(۱) (۱- ۱) [لعلّ الصّحيح: «فارأ من أمره ما أنت راء»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱

قال الواقدىّ: و لمّا نزل الحسين مكّة، كتب يزيد بن معاوية إلى ابن عبّاس: أمّا بعد، فإنّ ابن عمّك حسينا و عدوّ اللّه ابن الزّبير التويا ببيعتى و لحقا بمكّة مرصدين للفتنة، معرضين أنفسهما للهلكة، فأمّا ابن الزّبير: فإنّه صريح الفناء و قتيل السّيف «۱» غدا، و أمّا الحسين: فقد أحببت الإعذار إليكم- أهل البيت- ممّا كان منه؛ و قد بلغنى أنّ رجالا من شيعته من أهل العراق يكاتبونه و يكاتبهم، و يمنّونه الخلافة، و يمنّيهم الإمرة، و قد تعلمون ما بينى و بينكم من الوصلة، و عظيم الحرمة، و نتايج الأرحام، و قد قطع ذلك الحسين و بتّه «۲»، و أنت زعيم أهل بيتك، و سيّد أهل بلادك، فالقه فارده عن السّعى فى «۳» الفرقة، و ردّ هذه الأمّة عن «۳» الفتنة، فإن قبل منك و أناب إليك، فله «۴» عندى الأمان «۵» و الكرامة الواسعة، «۶» و أجرى عليه ما كان أبى يجريه على أخيه، و إن طلب الزّيادة فأضمن له ما أراك اللّه، أنفذ ضمانك و أقوم له بذلك، و له على الأيمان المغلّظة، و المواثيق المؤكّدة بما تطمئنّ به نفسه، و يعتمد فى كلّ الأمور عليه، عجّل بجواب كتابى و بكلّ حاجة لك إلىّ و قبلى و السّلام، «۷» قال هشام بن محمّد: «۶» و كتب يزيد فى أسفل الكتاب:

يا أيّها الرّاكب الغادى لمطيّته «۸» على عذافرة فى سيرها قحم

أبلغ قريشا على نأى المزار بها بينى و بين الحسين اللّه و الرّحم

و موقف بفناء البيت أنشده عهد الإله غدا يوفى «۹» به الذّمم

هنّيتم «۱۰» قومكم فخرا بأمّكم أمّ لعمرى حسان «۱۱» عفّة كرم

(۱)- [بحر العلوم: «الأعداء»].

(۲)- [بحر العلوم: «و بتر»].

(۳) (- ۳) [لم يرد فى بحر العلوم].

(۴)- [أضاف فى المعالى: «الأجر و له»].

(۵)- [بحر العلوم: «الأمانة»].

(۶) (- ۶) [بحر العلوم: «إلى آخر كتابه»].

(۷) (۷*) [لم يرد فى المعالى].

(۸)- [بحر العلوم: «مطيّته»].

(۹)- [بحر العلوم: «توفى»].

(۱۰)- [و الصّحيح: «عنّيتم»].

(۱۱)- [بحر العلوم: «حصان» و هو صحيح].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲

هى الّتى لا يدانى فضلها أحد بنت الرّسول و خير «۱» النّاس قد علموا «۲»

إنّى لأعلم أو ظنّا لعالمه «۳» و الظّنّ يصدق أحيانا فينتظم

أن سوف يترككم ما تدّعون به قتلى تهاداكم العقبان و الرّخم

يا قومنا لا تشبّوا الحرب إذ سكنت و أمسكوا بجبال السّلم و اعتصموا

قد غرّت الحرب من قد كان قبلكم من القرون و قد بادت بها الأمم

فأنصفوا قومكم لا تهلكوا بذخا فربّ ذى بذخ زلّت به القدم «۷»*

فكتب إليه ابن عبّاس: أمّا بعد، فقد ورد كتابك تذكر فيه لحاق الحسين و ابن الزّبير بمكّة، فأمّا ابن الزّبير: فرجل منقطع عنّا برأيه و هواه، يكاتمنا- مع ذلك- أضغانا يسرّها فى صدره يورى علينا ورى الزّناد، لا فكّ اللّه أسيرها، فرأ «۴» فى أمره ما أنت رآء «۵».

و أمّا الحسين: فإنّه لمّا نزل مكّة و ترك حرم جدّه و منازل آبائه سألته عن مقدمه، فأخبرنى أنّ عمّالك بالمدينة أساؤوا إليه، و عجّلوا عليه بالكلام الفاحش، فأقبل إلى حرم اللّه مستجيرا به، و سألقاه فيما أشرت إليه، و لن أدع النّصيحة فيما يجمع اللّه به الكلمة، و يطفئ به النّائرة، و يخمد به الفتنة، و يحقن به دماء الأمّة، فاتّق اللّه فى السّرّ و العلانيّة، و لا تبيتنّ ليلة، و أنت تريد لمسلم غائلة، و لا ترصده بمظلمة، و لا تحفر له مهواة «۶»، فكم من حافر لغيره حفرا وقع فيه، و كم من مؤمّل أملا لم يؤت أمله، و خذ بحظّك من تلاوة القرآن و نشر السّنّة، و عليك بالصّيام و القيام، لا تشغلك عنهما ملاهى الدّنيا و أباطيلها، فإنّ كلّ ما اشتغلت به عن اللّه يضرّ و يفنى، و كلّ ما اشتغلت به من أسباب الآخرة ينفع و يبقى، و السّلام. «۷»

(۱)- [بحر العلوم: «كلّ»].

(۲)- [زاد فى بحر العلوم:

«و فضلها لكم فضل و غيركم من قومكم لهم من فضلها قسم»

].

(۳)- [بحر العلوم: «كعالمه»].

(۴)- [فی المعالی و بحر العلوم: «فأرأ»].

(۵)- [المعالی: «تراه»].

(۶)- [بحر العلوم: «مهراة»].

(۷)- چون یزید بن معاویه آگهی یافت که حسین بن علی علیهما السّلام و عبد اللّه زبیر از بیعت برتافتند و به جانب-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳

- مکه شتافتند، بر ولید بن عتبة بن ابی سفیان خشم گرفت و او را در شهر رمضان المبارک از حکومت مدینه معزول داشت و عمرو بن سعید الاشدق را به جای او گماشت. و بدین منوال مکتوبی به سوی عبد اللّه بن عباس نگاشت:

أمّا بعد، فإنّ ابن عمّک حسینا [...] عجّل بجواب کتابی و بکلّ حاجة لک إلیّ قبلی و السّلام.

نوشت که: «یا ابن عباس! پسر عمّ تو حسین و دیگر دشمن خدا عبد اللّه زبیر بیعت مرا خوارمایه انگاشتند و طریق مکه برداشتند. اکنون مترصد فتنه نشسته‌اند و دل به انگیزش فساد بسته‌اند و نمی‌دانند که خویشتن را به تهلکه می‌افکنند و عرضه هلاک و دمار می‌کردند؛ اما پسر زبیر زود باشد که در اشباک بلا اسیر گردد و دستخوش شمشیر می‌شود.

اما حسین، دوست می‌دارم که شکایت او را به سوی شما اهل بیت شرح دهم و گله کنم، همانا به من رسید که جماعتی از اهل عراق که در شمار شیعیان حسین‌اند، او را به ارسال مکاتیب به خلافت خویش می‌خوانند و حسین نیز آن جماعت را به امارت خویش بشارت می‌دهد. شما می‌دانید که در میان ما صله و نتایج ارحام را حرمتی عظیم است و حسین قطع رحم کرد. یا ابن عباس! تو امروز سیّد سلسله و قائد قبیله و بزرگ بلاد خویشتنی. او را دیدار کن و از تفرق و تشتت امت بازدار و به انگیزش فساد و جنبش فتنه نگذار. اگر از تو بپذیرفت و به ترک فتنه گفت، او را در نزد من امان و کرامتی بیکران است و آنچه پدر من معاویه در وجه برادرش حسن مقرر داشت، از من نیز در وجه حسین برقرار است. و اگر از آن نیز افزون بخواهد، تو پایندانی کن که من از وی دریغ نخواهم داشت و بر ذمت من است از برای او سوگندهای عظیم و پیمانهای محکم که در انجاح مطالب و انتظام امور مطمئن خاطر باشد.

در پاسخ نامه تعجیل کن و حوایج خویش را نیز بنگار.»

و در پایان‌نامه، این اشعار نگاشت:

یا أیّها الرّاکب الغادی مطیّته علی عذافرة فی سیرها قحم

أبلغ قریشا علی نأی المزار بها بینی و بین الحسین، اللّه و الرّحم

و موقف بفناء البیت أنشده عهد الإله غدا یوفی به الذّمم

هنّئتم قومکم فخزا بأمّکم أمّ لعمری حسان، عفّة، کرم

هی الّتی لا یدانی فضلها أحد بنت الرّسول و خیر النّاس قد علموا

إنّی لأعلم أو ظنّا لعالمه و الظّنّ یصدق أحیانا فینتظم

أن سوف یترککم ما تدّعون به قتلی تهادیکم العقبان و الرّخم

یا قومنا لا تشبّوا الحرب إذ سکنت و أمسکوا بحبال السّلم و اعتصموا

قد غرّت الحرب من قد کان قبلکم من القرون و قد بادت بها الأمم

فأنصفوا قومکم لا تهلکوا بذخا فربّ ذی بذخ زلّت به القدم

چون نامه یزید به ابن عباس رسید، در جواب بدین گونه مکتوب کرد:

أمّا بعد فقد ورد كتابك [...] و كلّ ما اشتغلت به من أسباب الآخرة ينفع و يبقى، و السّلام.-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۳۶- ۱۳۷- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۴۴- ۱۴۵؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين «۱»، ۱/ ۲۴۵- ۲۴۶

- معنى چنان است كه: «نامه تو رسيد. باز نموده بودى كه حسين عليه السّلام و عبد اللّه زبير به مكه شتافتند؛ اما پسر زبير مردى است كه خود را از ما بيگانه شمرده و به رأى و هواى خويش كار كرده و با اين همه، سينه او از كين و كيد آكنده است و همى خواهد كه آتش در ما زند. خداوند او را كامروا نكناد. عبد اللّه در كار خود نگران امرى است كه تو نيز آن را نگرانى.

اما حسين. گاهى كه از حرم جدّ خود روى برتافت و به جانب مكه شتافت، از وى پرسش كردم كه تو را چه افتاد؟ مرا خبر داد كه عمّال تو در مدينه به واردات مكروه او را به ستوه آوردند و به كلمات ناشايست حشمت او را پست كردند؛ لا جرم رخت بربست و در جوار خداى جار دهند و پناهنده گشت. اكنون ملتمس تو را به اجابت مقرون خواهم داشت و بدانچه اشارت فرمودى، اطاعت خواهم كرد. حسين عليه السّلام را ديدار مى‌كنم و شرط نصيحت به پاى مى‌برم؛ باشد كه اختلاف كلمه از ميانه برخيزد و عواصف فتنه و فساد گرد بلا برنينگيزد و آتش مناجزت و مبارزات انگيخته نگردد و خون بيگناهان امت ريخته نشود.

اما تو اى يزيد! در پيدا و پنهان از خداى بترس و هيچ شب به كين هيچ مسلمان مخسب و بدخواه جاه و مال مسلمانان مباش؛ مگر از امثال نخوانده‌اى كه نوشته‌اند: «چه بسيار حافر كه از بهر ديگرى چاه كرد و خود درافتاد و چه بسيار آرزومندى كه هرگز بر آرزوى خود دست نيافت. صواب آن است كه به قرائت قرآن و نشر سنت قيام‌سازى و به مواظبت صوم و صلوة پردازى و از ارتكاب ملاهى و مناهى بپرهيزى و با اصغاى ترهات و اباطيل نياميزى. خويشتن را واپاى كه آنچه تو را به كار دنيا بازدارد، ضايع و فانى است و آنچه تو را به امر آخرت بگمارد، نافع و باقى است. و السلام.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۲۶- ۳۰

(۱)- [حكاه فى المعالى عن النّاسخ].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵

ابن عبّاس يكرّر اللّقاء بالإمام عليه السّلام

و كان عبد اللّه بن عبّاس «۱» ينهاه «۲» عن ذلك «۳» و يقول «۱»: لا تفعل.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۶- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۰، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۹؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۸، الحسين بن علىّ،/ ۶۷؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۶؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۲

و دخل عبد اللّه بن عبّاس «۴» على الحسين، فكلّمه «۵» طويلا و قال: أنشدك اللّه «۶» أن تهلك غدا بحال مضيعة، لا تأتى «۷» العراق، و إن كنت لا بدّ فاعلا، فأقم حتّى ينقضى الموسم، و تلقى النّاس، و تعلم على ما «۸» يصدرون، ثمّ ترى رأيك- و ذلك فى عشر ذى الحجّة «۹» سنة ستّين «۹».

فأبى الحسين «۱۰» إلّا أن يمضى «۱۰» إلى العراق، فقال له ابن عبّاس: و اللّه إنّى لأظنّك ستقتل غدا بين نسائك و بناتك، كما قتل عثمان بين نسائه و بنائه، و اللّه إنّى لأخاف أن تكون الّذى «۱۱» يقاد به عثمان، فإنّا للّه و إنّا إليه راجعون.

---

(۱) (۱- ۱) [تاریخ الإسلام: «یقول له»:].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی السّیر].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی البدایة].

(۴)- [المختصر: «عبد اللّه بن العبّاس»].

(۵)- [زاد فی ابن عساکر و ابن العدیم و تهذیب الکمال: «لیلا»].

(۶)- [لم یرد فی البدایة].

(۷)- [فی التّهذیب و المختصر و تهذیب الکمال: «لا تأت»].

(۸)- [التهذیب: «ماذا»].

(۹- ۹) [لم یرد فی البدایة].

(۱۰- ۱۰) [التّهذیب: «أن لا یمضی»].

(۱۱)- [البدایة: «أنت الّذی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶

فقال الحسین: أبا العبّاس «۱» إنّک شیخ قد کبرت. فقال ابن عبّاس: لو لا أن یزری ذلک بی، أو بک «۲»، لنشبت یدی فی رأسک، و لو أعلم أنّا «۳» إذا تناصینا «۴» أقمت، لفعلت، و لکن لا أخال ذلک نافعی «۵».

فقال له الحسین: لئن أقتل بمکان کذا و کذا، أحبّ إلیّ أن «۶» تستحلّ بی- یعنی مکّة- قال: فبکی ابن عبّاس، و قال: أقررت عین ابن الزّبیر، فذلک «۷» الّذی سلّی «۸» بنفسی عنه.

ثمّ خرج عبد اللّه بن عبّاس من عنده.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۰- ۶۱- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۴، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۲؛ ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۱، الحسین بن علیّ،/ ۷۰؛ المزی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۰- ۴۲۱؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۴- ۱۶۵

[حدّثنا] أبو أحمد قال: حدّثنا علیّ بن عبید اللّه البستیّ «۹» عن علیّ بن خشرم، قال:

حدّثنا ابن عیینة قال: حدّثنا إبراهیم بن میسرة [أنّه] سمع طاووسا:

أنّه سمع ابن عبّاس یقول: استشارنی الحسین فی الخروج، فقلت [له]: لو لا أنّه أرزأ بی أو بک، لنشبت یدی فی شعرک. فقال الحسین: لأن أقتل/ ۱۶۰/ أ/ بکذا و کذا أحبّ إلیّ من أن یستحلّ بی [یعنی مکّة]. فقال [ابن عبّاس]: فذلک الّذی سلّی بنفسی عنه.

محمّد بن سلیمان، المناقب، ۲/ ۲۶۰ رقم ۷۲۵

---

(۱)- [التّهذیب: «یا ابن عبّاس»].

(۲)- [البدایة: «و بک»].

(۳)- [فی التّهذیب و المختصر: «أنّنا»].

(۴)- [فی ابن عساکر ط المحمودیّ و التّهذیب: «تناصبنا»، و فی تهذیب الکمال: «تناحیا» و فی البدایة: «تباصینا»].

(۵)- [البدایة: «مانعک»].

(۶)- [فی تهذیب الکمال: «من أن» و فی البدایة: «من أن أقتل بمکّة و»].

(۷)- [فی ابن عساکر و ابن العدیم و تهذیب الکمال: «فذاک» و فی البدایة: «بذلک، و ذلک»].

(۸)- [ابن العدیم: «یسلّی»].

(۹)- رسم الخطّ من أصلی فی هذه الکلمة إلی لفظة «البستیّ» أقرب منها من غیرها، کما یحتمل رسم الخطّ ضعیفا أن یقرأ «التیمیّ».

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷

و أتاه عبد اللّه بن عبّاس فقال له: یا ابن عمّ! إنّ النّاس قد أرجفوا بأنّک سائر إلی العراق؟ فقال: نعم. قال ابن عبّاس: فإنّی أعیذک باللّه من ذلک، أتذهب رحمک اللّه إلی قوم قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم؟! فإن کانوا قد فعلوا، فسر إلیهم، و إن کانوا إنّما دعوک إلیهم و أمیرهم علیهم قاهر لهم، و عمّاله یجبون خراج بلادهم، فإنّما دعوک إلی الحرب و القتال، فلا آمن أن یغرّوک و یکذبوک؛ و یستنفروا إلیک، فیکونوا أشدّ النّاس علیک.

قال الحسین: فإنّی أستخیر اللّه و أنظر.

ثمّ عاد ابن عبّاس إلیه فقال: یا ابن عمّ! إنّی أتصبّر، فلا أصبر، إنّی أتخوّف علیک الهلاک، إنّ أهل العراق قوم غدر، فأقم بهذا البلد؛ فإنّک سیّد أهل الحجاز، فإن أرادک أهل العراق و أحبّوا نصرک، فاکتب إلیهم أن ینفوا عدوّهم، ثمّ صر إلیهم. و إلّا فإنّ فی الیمن جبالا- و شعابا و حصونا، لیس بشیء من العراق مثلها. و الیمن أرض طویلة عریضة و لأبیک بها شیعة؛ فأتها، ثمّ اثبت دعاتک، و کتبک، یأتک النّاس.

فقال له الحسین: یا ابن عمّ! أنت النّاصح الشّفیق، و لکنّی قد أزمعت المسیر و نویته.

فقال ابن عبّاس: فإن کنت سائرا، فلا تسر بنسائک و أصبیتک، فو اللّه إنّی لخائف أن تقتل، کما قتل عثمان؛ و نساؤه ینظرون إلیه.

وروی: أنّ ابن عبّاس خرج من عند حسین و هو یقول: وا حسیناه! أنعی حسینا لمن سمع.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۳- ۳۷۴، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۱- ۱۶۲

فلمّا عزم علی الخروج و أخذ فی الجهاز، بلغ ذلک عبد اللّه بن عبّاس، فأقبل حتّی دخل علی الحسین رضی اللّه عنه، فقال: یا ابن عمّ! قد بلغنی أنّک ترید المسیر إلی العراق. قال الحسین: أنا علی ذلک. قال عبد اللّه: أعیذک باللّه یا ابن عمّ من ذلک. قال الحسین: قد عزمت و لا بدّ من المسیر. قال له عبد اللّه: أتسیر إلی قوم طردوا أمیرهم عنهم، و ضبطوا بلادهم، فإن کانوا فعلوا ذلک، فسر إلیهم، و إن کانوا إنّما یدعونک إلیهم، و أمیرهم علیهم، و عمّاله یجبونهم، فإنّهم إنّما یدعونک إلی الحرب، و لا آمنهم أن یخذلوک، کما خذلوا أباک و أخاک. قال الحسین: یا ابن عمّ، سأنظر فیما قلت.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸

قالوا: و لمّا کان فی الیوم الثّالث، عاد عبد اللّه بن عبّاس إلی الحسین فقال له: یا ابن عمّ، لا تقرب أهل الکوفة، فإنّهم قوم غدرة، و أقم بهذه البلدة، فإنّک سیّد أهلها، فإن أبیت، فسر إلی أرض الیمن، فإنّ بها حصونا و شعابا، و هی أرض طویلة عریضة؛ و لأبیک فیها شیعة، فتکون عن النّاس فی عزلة، و تبثّ دعاتک فی الآفاق، فإنّی أرجو إن فعلت ذلک، أتاک الّذی تحبّ فی عافیة. قال الحسین علیه السّلام: یا ابن عمّ، و اللّه إنّی لأعلم أنّک ناصح مشفق، غیر أنّی قد عزمت علی الخروج. قال ابن عبّاس: فإن کنت لا محالة سائرا، فلا تخرج النّساء و الصّبیان، فإنّی لا آمن أن تقتل، کما قتل ابن عفّان، و صبیته ینظرون إلیه. قال الحسین علیه السّلام: ما أری إلّا الخروج بالأهل و الولد. فخرج ابن عبّاس من عند الحسین. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۳- ۲۴۴

---

(۱)- چون حسین علیه السّلام تصمیم به بیرون آمدن از مکّه گرفت و شروع به آماده شدن فرمود، خبر به عبد اللّه بن عبّاس رسید. به دیدار آن حضرت آمد و گفت: «ای پسر عمو! شنیده‌ام قصد رفتن به عراق داری.»

فرمود: «آری! چنین تصمیمی دارم.»

عبد اللّه گفت: «ای پسر عمو! تو را به خدا سوگند از این کار منصرف شو!»

فرمود: «تصمیم گرفته‌ام و از حرکت چاره‌ای نیست.»

ابن عبّاس گفت: «آیا به جایی می‌روی که امیر خود را بیرون کرده و سرزمینهای خود را به تصرّف خویش درآورده‌اند؟ اگر چنین کرده‌اند، برو! ولی اگر تو را به سوی خود دعوت کرده‌اند، ولی امیرشان همان جاست و کارگزاران او از ایشان خراج می‌گیرند، همانا تو را برای جنگ کردن فراخوانده‌اند و در امان نیستم که تو را رها نکنند و از یاری تو دست برندارند. همچنان‌که آن کار را نسبت به پدر و برادرت کردند.»

حسین علیه السّلام فرمود: «درباره آنچه گفتی، خواهم اندیشید.»

گویند: چون روز سوّم رسید، عبد اللّه بن عبّاس باز به حضور امام حسین علیه السّلام آمد و گفت: «ای پسر عمو! به مردم کوفه نزدیک مشو که قومی حیله‌گرند و در همین شهر بمان که سرور و سالار مردمانی و اگر نمی‌پذیری، به یمن برو که در آن حصارها و دره‌های استواری است و سرزمین گسترده و وسیعی است و گروهی از شیعیان پدرت آن‌جایند. در عین حال که از مردم دور خواهی بود، داعیان خود را به سرزمینها می‌فرستی و امیدوارم اگر چنین کنی، آنچه می‌خواهی در سلامت به‌دست آری.» (۱)

امام حسین علیه السّلام فرمود: «ای پسرعمو! به خدا سوگند می‌دانم که تو خیرخواه مهربانی؛ ولی من تصمیم به رفتن گرفته‌ام.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹

قال أبو مخنف: و حدّثنی الحارث بن کعب الوالبیّ، عن عقبة بن سمعان: أنّ حسینا لمّا أجمع المسیر إلی الکوفة، أتاه عبد اللّه بن عبّاس، فقال: یا ابن عمّ! إنّک قد أرجف النّاس أنّک «۱» سائر إلی العراق، فبیّن لی ما أنت صانع؟ قال: إنّی قد «۲» أجمعت المسیر «۲» فی أحد «۳» یومیّ هذین «۳» إن شاء اللّه تعالی. فقال له ابن عبّاس: فإنّی أعیذک باللّه من ذلک، «۴» أخبرنی رحمک اللّه «۴»! أتسیر إلی قوم قد قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم؟

فإن کانوا قد فعلوا ذلک، فسر إلیهم «۵»، و إن کانوا إنّما دعوک إلیهم، و أمیرهم علیهم قاهر لهم، و عمّاله تجبی بلادهم، فإنّهم إنّما دعوک إلی الحرب و القتال، و لا آمن علیک أن یغرّوک و یکذبوک، و یخالفوک و یخذلوک، و أن یستنفروا إلیک، فیکونوا أشدّ النّاس علیک. «۶» فقال له الحسین «۶»: و إنّی أستخیر اللّه و أنظر ما یکون.

قال: فخرج ابن عبّاس من عنده.

«۷» قال: فلمّا کان من العشیّ أو من الغد، أتی الحسین عبد اللّه بن العبّاس فقال: «۷» یا ابن عمّ! إنّی أتصبّر و لا أصبر، إنّی أتخوّف علیک فی هذا الوجه الهلاک و الاستئصال؛ إنّ أهل

- ابن عبّاس گفت: «اگر ناچار می‌روی، پس زنان و کودکان را با خود مبر که من در امان نیستم که کشته شوی. همچنان‌که عثمان بن عفّان کشته شد و کودکان او به کشته شدن او نگاه می‌کردند.»

حسین علیه السّلام فرمود: «مصلحت را در این می‌بینم که با زنان و فرزندان بیرون روم.» ابن عبّاس از پیش امام حسین علیه السّلام بیرون رفت.

(۱). خوانندگان ارجمند توجّه دارند که این خیرخواهیها فقط از لحاظ پیروزی و حکومت ظاهری است و گویا توجّهی به هدف مقدّس حضرت نداشته‌اند. (م)

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۱- ۲۹۲

(۱)- [و فی بحر العلوم مکانه: «و جاءه عبد اللّه بن عبّاس، فأشار علیه بالإمساک عن المسیر إلی العراق، و قال له- فیما قال-: جعلت

فداک- یا ابن عمّ- إنّ النّاس قد أرجفوا بأنّک ...»].

(۲) (۲- ۲) [بحر العلوم: «أزمعت السّیر»].

(۳) (۳- ۳) [بحر العلوم: «أیّامی هذه»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۵)- [زاد فی بحر العلوم: «ففی مسیرک إلیهم- لعمری- الرّشاد و السّداد»].

(۶- ۶) [بحر العلوم: «فردّه الحسین علیه السّلام ردّ رحمهٔ و حنّان، و قال له:»].

(۷- ۷) [بحر العلوم: «و جاء ابن عبّاس إلی الحسین علیه السّلام مرّهٔ أخری بعد خروج ابن الزّبیر منه، و قال له فیما قال:»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰

العراق قوم غدر، فلا تقربنّهم، أقم بهذا البلد، فإنّک سیّد أهل الحجاز؛ فإن کان أهل العراق یریدونک- کما زعموا- فاکتب إلیهم، فلینفوا عدوّهم، ثمّ أقدم علیهم، فإن أبیت إلّا أنّه تخرج، فسر إلی الیمن، فإنّ بها حصونا و شعابا، و هی أرضّ عریضهٔ طویلهٔ، و لأبیک بها شیعهٔ، «۱» و أنت عن النّاس فی عزلهٔ «۱»، فتکتب إلی النّاس، و ترسل «۲» و تبثّ دعاتک، فإنّی أرجو أن یأتیک عند ذلک الّذی تحبّ فی عافیهٔ. فقال له الحسین: یا ابن عمّ! إنّی و اللّه لأعلم أنّک ناصح مشفق، و لکنّی قد أزمعت و أجمعت علی المسیر «۳». فقال له ابن عبّاس: فإن کنت سائرا، فلا تسر بنسائک و صبیتک، فو اللّه إنّی لخائف «۴» أن تقتل کما قتل عثمان، و نساؤه و ولده ینظرون إلیه. ثمّ قال ابن عبّاس: لقد أقررت عین ابن الزّبیر بتخلیتک إیّاه و الحجاز، و الخروج منها، و هو الیوم لا ینظر إلیه أحد معک، و اللّه الّذی لا إله إلّا هو، لو أعلم أنّک إذا أخذت بشعرک و ناصیتک حتّی یجتمع علیّ و علیک النّاس أطعتنی، لفعلت ذلک. «۵» قال: ثمّ خرج ابن عبّاس من عنده. «۶»

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۲)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی بحر العلوم].

(۴)- [الإمام الحسین و أصحابه: «أخاف»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۶)- عتبهٔ بن سمعان گوید:

وقتی حسین مصمم شد که سوی کوفه روان شود، عبد اللّه بن عبّاس پیش وی آمد و گفت: «ای پسر عمو! مردم شایع کرده‌اند که تو سوی عراق خواهی رفت. به من بگو چه خواهی کرد؟»

گفت: «آهنگ آن دارم که ان شاء اللّه تعالی همین دو روزه حرکت کنم.»

ابن عبّاس بدو گفت: «خدا تو را از این سفر محفوظ دارد. خدایت قرین رحمت بدارد. به من بگو، آیا سوی قومی می‌روی که حاکمشان را کشته‌اند و ولایتشان را به تصرف درآورده‌اند و دشمن خویش را بیرون رانده‌اند؟ اگر چنین کرده‌اند، سوی آنها رو؛ امّا اگر تو را خوانده‌اند و حاکمشان آن جاست و بر قوم مسلّط است و عمّال وی خراج ولایت می‌گیرند، تو را به جنگ و زدوخورد دعوت کرده‌اند و بیم دارم فریبت دهند و تکذیبت کنند و مخالفت تو کنند و یاریت نکنند و بر ضدّ تو حرکتشان دهند و از همه کس در کار دشمنی تو سخت‌تر باشند.»

حسین گفت: «از خدا خیر می‌جویم. ببینم چه خواهد بود.»

گوید: ابن عبّاس از پیش وی برفت.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۳- ۳۸۴- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۵، ۱۵۷؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۲۲- ۱۲۳؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۴۸، ۳۴۹- ۳۵۰

قال: و قدم ابن عبّاس فی تلک الأیّام إلی مکّة. و قد بلغه أنّ الحسین علیه السّلام یرید أن یصیر إلی العراق، فأقبل حتّی دخل علیه مسلّما. فقال: جعلت فداک یا ابن بنت رسول اللّه! إنّه قد شاع الخبر فی النّاس و أرجفوا بأنّک سائر إلی العراق، فبیّن لی ما أنت صانع! فقال الحسین: نعم، إنّی أزمعت علی ذلک فی أیّامی هذه إن شاء اللّه و لا قوّة إلّا باللّه. فقال ابن عبّاس رحمه اللّه: أعیذک باللّه من ذلک! فإن تصر «۱» إلی قوم قد قتلوا أمیرهم و ضبطوا

- گوید:

و چون شب آمد، یا صبح بعد، عبد اللّه بن عبّاس پیش حسین آمد و گفت: «ای پسر عمو! من صبوری می‌نمایم؛ امّا صبر ندارم. بیم دارم در این سفر هلاک و نابود شوی. مردم عراق قومی حیله‌گرند. به آنها نزدیک مشو. در همین شهر بمان که سرور مردم حجازی. اگر مردم عراق چنان‌که می‌گویند، تو را می‌خواهند، به آنها بنویس که دشمن خویش را بیرون کنند. آن‌گاه سوی آنها رو. اگر به جز رفتن نمی‌خواهی، سوی یمن رو که آن‌جا قلعه‌ها و درّه‌ها هست. سرزمینی پهناور است و دراز. پدرت آن‌جا شیعیان دارد و از کسان برکناری. به مردم نامه می‌نویسی و دعوتگران می‌فرستی. در این صورت، امیدوارم که آنچه را می‌خواهی، بی‌خطر بیابی.»

حسین بدو گفت: «ای پسر عمو! به خدا می‌دانم که نصیحت‌گویی مشفقی؛ ولی من مصمم شده‌ام و آهنگ رفتن دارم.»

ابن عبّاس گفت: «اگر می‌روی، زنان و کودکانت را مبر! به خدا می‌ترسم چنان کشته شوی که عثمان کشته شد و زنانش و فرزندانش او را می‌نگریستند.»

گوید:

پس از آن ابن عبّاس گفت: «چشم ابن زبیر را روشن می‌کنی که او را با حجاز وامی‌گذاری و از این‌جا می‌روی. امروز چنان است که با وجود تو، کس به او نمی‌نگرد. به خدایی که جز او خدایی نیست، اگر می‌دانستم که اگر موی پیشانیت را بگیرم تا مردم بر من و تو فراهم آیند به رأی من کار می‌کنی، چنین می‌کردم.»

گوید:

آن‌گاه ابن عبّاس از پیش وی برفت.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۴- ۲۹۶۶

(۱) (۱- ۱) وقع فی النّسخ: فإنّک تصیر- کذا.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲

بلادهم و نفوا «۱» عدوّهم فی «۲» مسیرک «۳» إلیهم لعمری الرشّاد و السّداد، و إن کانوا إنّما دعوک إلیهم و أمیرهم قاهر لهم، و عمّالهم یجبون بلادهم، و إنّما دعوک إلی الحرب و القتال، و إنّک تعلم أنّه بلد قد قتل فیه أبوک، و اغتیل فیه أخوک، و قتل فیه/ ابن عمّک «۴» و بویع «۵» یزید ابن معاویة، و عبید اللّه بن زیاد فی البلد یعطی و یفرض «۶»، و النّاس الیوم إنّما هم عبید الدّینار و الدّرهم، و لا آمن علیک أن تقتل، فاتّق «۷» اللّه و الزم هذا الحرم. فقال له الحسین:

و اللّه أن «۸» أقتل بالعراق أحبّ إلیّ أن أقتل بمکّة، و ما قضی اللّه، فهو کائن، و أنا مع ذلک أستخیر اللّه و أنظر ما یکون.

ثمّ بعد ذلک أقبل عبد اللّه بن عبّاس إلیه، فدخل و قال: یا ابن بنت رسول اللّه! إنّی «۸» قد رأیت رأیین «۹» إن قبلت منّی! فقال

الحسین: و ما ذاک «۱۰»؟ قال: تخرج إلی بلاد «۸» الیمن، فإنّ فیها حصونا و شعابا، و هی أرض عریضهٔ طویلهٔ، و إنّ لک بها شیعهٔ و أنت عن النّاس فی عزلهٔ، فإذا استوطنت بها، اکتب إلی النّاس و أعلمهم مکانک. فقال الحسین: یا ابن عمّی! إنّی لأعلم أنّک ناصح شفوق، و لکنّی أزمعت علی المسیر إلی العراق، و لا بدّ من ذلک. فأطرق ابن عبّاس رحمه اللّه ساعهٔ، ثمّ قال: یا ابن بنت رسول اللّه! إن کنت قد أزمعت و لا بدّ لک من ذلک، فلا تسر بنسائک و أولادک، فإنّی خائف علیک أن تقتل، کما قتل عثمان بن عفّان رضی اللّه عنه، و أهله و ولده ینظرون إلیه، و لا یقدرون له علی حیلهٔ، و اللّه یا ابن

---

(۱)- من المقتل و الطبری ۶/ ۲۱۶ و فی الأصل: تقوی، و فی د: یقوی و فی بر: تقوی- بغیر نقط.

(۲)- فی النّسخ: و فی.

(۳)- من د و بر، و فی الأصل: سیرک.

(۴)- [کذا، و لم یکن مسلم علیه السّلام قد قتل بعد].

(۵)- فی النّسخ: بایعه.

(۶)- فی د: یعرض.

(۷)- فی النّسخ: فاتقی- کذا.

(۸)- لیس فی د.

(۹)- فی النّسخ: رأیان.

(۱۰)- فی د: ذلک.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳

بنت رسول اللّه «۱» صلّی اللّه علیه و سلّم «۱» لقد «۲» أقررت عین ابن الزّبیر بخروجک عن مکّهٔ، و تخلیتک «۳» إیّاه هذا البلد، و هو الیوم لا ینظر إلیه، فإذا خرجت نظر إلیه النّاس بعد ذلک. فقال الحسین رضی اللّه عنه: إنّی أستخیر اللّه تعالی فی هذا الأمر ماذا یکون.

قال: فخرج ابن عبّاس من عنده و هو یقول: «وا حبیباه!».

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۱- ۱۱۴

فلمّا همّ الحسین بالخروج إلی العراق أتاه ابن العبّاس، فقال له: یا ابن عمّ! قد بلغنی أنّک ترید العراق، و إنّهم أهل غدر، و إنّما یدعونک للحرب، فلا تعجل، و إن أبیت إلّا محاربهٔ هذا الجبّار و کرهت المقام بمکّهٔ، فاشخص إلی الیمن، فإنّها فی عزلهٔ، و لک فیها أنصار و إخوان، فأقم بها و بثّ دعاتک، و اکتب إلی أهل الکوفهٔ و أنصارک بالعراق، فیخرجوا أمیرهم «۴»، فإن قووا علی ذلک و نفوه عنها، و لم یکن بها أحد یعادیک أتیتهم، و ما أنا لغدرهم بآمن، و إن لم یفعلوا، أقمت بمکانک إلی أن یأتی اللّه بأمره، فإنّ فیها حصونا و شعابا.

فقال الحسین: یا ابن عمّ! إنّی لأعلم أنّک لی ناصح و علیّ شفیق، و لکن مسلم بن عقیل کتب إلیّ باجتماع أهل المصر علی بیعتی و نصرتی، و قد أجمعت علی المسیر [إلیهم].

قال: إنّهم من خبرت «۵» و جرّبت «۶»، و هم أصحاب أبیک و أخیک، و قتلتک غدا مع أمیرهم، إنّک لو قد خرجت، فبلغ ابن زیاد خروجک استنفرهم إلیک، و کان الّذین کتبوا إلیک أشدّ من عدوّک، فإن عصیتنی و أبیت إلّا الخروج إلی الکوفهٔ، فلا تخرجنّ نساءک و ولدک معک، فو اللّه إنّی لخائف أن تقتل، کما قتل عثمان، و نساؤه و ولده ینظرون إلیه.

---

(۱) (۱- ۱) لیس فی د.

(۲)- من المقتل و الطّبریّ ۶/ ۲۱۷، و فی النّسخ: لو.

(۳)- من بر و الطّبریّ، و فی الأصل: مجلسک، و فی د: بجلسک- کذا.

(۴)- فی ا «فلیخرجوا أمیرهم فإن قروا علی ذلک».

(۵)- [نفس المهموم: «جرّبت» و هو صحیح].

(۶)- فی ب «إنّهم من جرت و جرت» و فی ا «إنّهم من خبرت و جبرت» و أحسب ذلک کلّه محرفا عمّا أثبته.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴

فکان الّذی ردّ علیه: لأن أقتل و اللّه بمکان کذا، أحبّ إلیّ من أن أستحلّ بمکّة. فیئس ابن عبّاس منه، و خرج من عنده.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۶۴- ۶۵- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۶- ۱۶۷

و جاء به عبد اللّه بن عبّاس و قد أجمع رأیه علی الخروج و حقّقه، فجعل یناشده فی المقام و یعظم علیه القول فی ذمّ أهل الکوفة، و قال له: إنّک تأتی قوما قتلوا أباک و طعنوا أخاک، و ما أراهم إلّا خاذلیک. فقال له: هذه کتبهم معی، و هذا کتاب مسلم باجتماعهم.

فقال له ابن عبّاس: أمّا إذا کنت لا بدّ فاعلا، فلا تخرج أحدا من ولدک، و لا حرمک، و لا نسائک، فخلیق أن تقتل و هم ینظرون إلیک کما قتل ابن عفّان، فأبی ذلک «۱» و لم یقبله.

قال: فذکر من حضره یوم قتل، و هو یلتفت إلی حرمه و إخوته، و هنّ یخرجن من أخبیتهنّ جزعا لقتل من یقتل معه و ما یرینه به، و یقول: للّه درّ ابن عبّاس فیما أشار علیّ به.

قال: «۱» فلمّا أبی الحسین قبول رأی ابن عبّاس قال له: و اللّه لو أعلم أنّی إذا «۲» تشبّثت بک، و قبضت علی «۲» مجامع ثوبک، و أدخلت یدی فی شعرک، حتّی یجتمع النّاس علیّ و علیک، کان ذلک نافعی، لفعلته، و لکن أعلم أنّ اللّه بالغ أمره. ثمّ أرسل عینیه، فبکی، «۳» و ودّع الحسین، و انصرف «۳». «۴»

---

(۱) (۱- ۱) [الإمام الحسین و أصحابه: «و لم یفعله»].

(۲) (۲- ۲) [الإمام الحسین و أصحابه: «نشبت و قبضت بهمّتی»].

(۳) (۳- ۳) [الإمام الحسین و أصحابه: «و دمع الحسین علیه السّلام و مضی الحسین لوجهه»].

(۴)- و چون حسین علیه السّلام تصمیم حرکت به سوی عراق گرفته بود، عبد اللّه بن عبّاس به نزد آن حضرت شتافت و در نکوهش مردم کوفه سخنان بسیاری گفت. آن جناب را سوگند داد که در مکّه بماند و چنین گفت: «تو اکنون به سوی مردمی می‌روی که پدرت را کشتند و برادرت را زخم زدند. من می‌بینم که از یاری تو نیز دست بازخواهند داشت.»

امام علیه السّلام در پاسخ فرمود: «اینها نامه‌های ایشان است در نزد من، و این هم نامه مسلم بن عقیل است که نوشته، اهل کوفه در بیعت من گرد آمده‌اند.»

ابن عبّاس عرض کرد: «اکنون که تصمیم گرفته‌ای به کوفه روی، پس فرزندان و زنان را با خود مبر!-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۲- ۷۳- عنه: القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۲۲

حدّثنا علیّ بن عبد العزیز، ثنا إسحاق، ثنا سفیان، عن إبراهیم بن میسرة، عن طاووس، قال: قال ابن عبّاس:

استأذننی حسین فی الخروج، فقلت: لو لا أن یزری ذلک بی، أو بک، لشبکت بیدی فی رأسک. قال «۱»: فکان الّذی ردّ علیّ أن قال: لأن أقتل بمکان کذا أحبّ إلیّ من أن یستحلّ بی حرم اللّه و رسوله. قال: فذلک الّذی سلّی بنفسی عنه. «۲»

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۲۸ رقم ۲۸۵۹، مقتل الحسین،/ ۶۷- عنه:

الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲

قال أبو جعفر: حدّثنا محروز «۳» بن منصور عن أبی مخنف لوط بن یحیی قال: حدّثنا عبّاس بن عبد اللّه، عن عبد اللّه بن عبّاس، قال: أتیت «۴» الحسین و هو یخرج إلی العراق، فقلت له: یا ابن رسول اللّه لا تخرج. فقال: یا ابن عبّاس، أما علمت إن منعتنی «۵» من

- آیا بایسته است تو کشته شوی و آنها کشته‌ات را ببینند؛ چنانچه عثمان کشته شد؟»

امام علیه السّلام به سخن او توجّهی نفرمود.

ابو مخنف گوید:

از کسانی که در روز عاشورا حاضر بوده‌اند، نقل کردند که چون حسین علیه السّلام در آن روز زنان و خواهران خود را مشاهده کرد که چگونه از خیمه‌ها بیرون ریخته و برای کشتگان خود بیتابی و جزع می‌کنند، فرمود: «خدا ابن عبّاس را رحمت کند که این روز را پیش‌بینی کرد و به من نیز تذکّر داد.»

و بالجمله چون ابن عبّاس دید که حسین علیه السّلام از پذیرفتن رأی او خودداری می‌کند، به آن حضرت گفت:

«به خدا سوگند اگر می‌دانستم که گلاویز شدن با تو و نگهداشتنت موجب آن است که مردم دور من و تو را بگیرند (و ناگزیر تو را از رفتن بازدارند) حتما این کار را می‌کردم، ولی چه کنم که می‌دانم خداوند هرچه بخواهد، همان می‌شود!»

این سخن را گفت و سیلاب اشکش سرازیر شد و با حسین علیه السّلام خدا حافظی کرده بازگشت و حسین علیه السّلام نیز راه خود را به سوی عراق پیش گرفت.

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۰۹

(۱)- [لم یرد فی مجمع الزّوائد].

(۲)- [أضاف فی مجمع الزّوائد: «رواه الطّبرانیّ و رجاله رجال الصّحیح»].

(۳)- [مدینة المعاجز: «محرز»].

(۴)- [مدینة المعاجز: «لقیت»].

(۵)- [مدینة المعاجز: «مصعدی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶

هناک، فإنّ مصارع أصحابی هناک. قلت له: فأنّی لک ذلک؟ قال: بسرّ سرّه «۱» لی و علم أعطیته.

الطّبری، دلائل الإمامة،/ ۷۴- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۳۸

و أتاه عبد اللّه بن عبّاس، فقال:

«یا ابن عمّ! إنّه قد أرجف النّاس أنّک سائر إلی العراق، فبیّن لی ما أنت صانع»؟

فقال له:

«إنّی قد أجمعت السّیر إلی العراق فی أحد یومی هذین إن شاء اللّه».

فقال له ابن عبّاس:

«فإنّی أعیذک باللّه من ذلک. أخبرنی- رحمک اللّه- أتسیر إلی قوم قد قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم؟ فإن کانوا قد فعلوا ذلک، فسر إلیهم، و إن کانوا إنّما دعوک إلیهم، و أمیرهم علیهم، قاهر لهم، و عمّاله یجبون بلادهم، فإنّهم دعوک إلی الحرب، و لا آمن أن یغرّوک، و یکذبوک، و یخذلوک، و یستنفروا إلیک، فیکونوا أشدّ النّاس علیک».

فقال له الحسین:

«فإنّی أستخیر اللّه، و أنظر».

فجاءه من الغد ابن عبّاس، و قال له:

«ابن عمّ! إنّی أتصبّر، و لا أصبر، إنّی أتخوّف علیک فی هذا الوجه الهلاک. إنّ أهل العراق قوم [۹۲] غدر، فأقم بهذا البلد، فإنّک سیّد أهل الحجاز، فإن کان أهل العراق یریدونک- کما زعموا- فاکتب إلیهم، فلینفوا عدوّهم، ثمّ أقدم علیهم، فإن أبیت إلّا الخروج، فسر إلی الیمن، فإنّ بها حصونا و شعابا، و هی أرض عریضة طویلة، و لأبیک بها شیعة، و أنت فی عزلة عن النّاس، فتکتب و تبثّ دعاتک، فإنّی أرجو أن یأتیک ما تحبّ فی عافیة».

فقال له الحسین:

---

(۱)- [مدینة المعاجز: «سرّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷

«یا ابن عمّ، إنّی أعلم أنّک ناصح شفیق، و لکنّی قد أجمعت علی المسیر».

فقال له ابن عبّاس:

«فإن کنت سائرا، فلا تسر بنسائک، و صبیتک، فو اللّه إنّی أخاف أن تقتل، کما قتل عثمان، و نساؤه و ولده ینظرون إلیه، و و اللّه الّذی لا إله إلّا هو: لو أعلم أنّی إذا أخذت بشعرک و ناصیتک، حتّی تجتمع علیّ و علیک النّاس، أطعتنی و أقمت؛ لفعلت».

فلمّا أبی علیه، قال له:

«قد أقررت عین ابن الزّبیر بتخلیتک إیّاه و الحجاز، و هو الیوم لا ینظر إلیه معک».

و خرج من عند الحسین.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۴- ۵۶

(و به) قال: أخبرنا أبو محمّد الحسن بن علیّ بن محمّد، قال: أخبرنا أبو عبد اللّه محمّد ابن عمران بن موسی بن عبید اللّه المرزبانیّ، قال: حدّثنا عمر بن داوود العمانیّ، قال:

حدّثنا معاذ بن المثنّی، قال: حدّثنا أبو مالک کثیر بن یحیی، قال: حدّثنا أبو عوانة، عن أبی الجارود، عن أبی بدر، عن أبی الحارثة، عن ابن عبّاس قال: بینا أنا أطوف بالبیت، إذ لقیت الحسین بن علیّ علیهما السّلام کفّه بکفّه بین الرّکن و المقام. فعانقته، ثمّ ضممته إلیّ و قلت: یا أبا عبد اللّه ما تریدؤ قال: أرید أن أسیر. قال: قلت: نشدتک اللّه، تسیر إلی قوم قتلوا أباک، و طعنوا أخاک أهل العراق، و أنت بقیّتنا و جماعتنا. فقال: خلّ عنّی یا ابن عبّاس، فإنّی أستحیی من ربّی عزّ و جلّ أن ألقاه، و لم آمر فی أمّتنا بمعروف، و لم أنه عن منکر.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۸۶

و قدم ابن عبّاس فی تلک الأیّام إلی مکّة و قد بلغه أنّ الحسین عزم علی المسیر؛ فأتی إلیه و دخل علیه مسلّما، ثمّ قال له: جعلت فداک، إنّه قد شاع الخبر فی النّاس و أرجفوا بأنّک سائر إلی العراق، فبیّن لی ما أنت علیه. فقال: نعم، قد أزمعت علی ذلک فی أیّامی هذه إن شاء اللّه، و لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلیّ العظیم. فقال ابن عبّاس: أعیذک باللّه من ذلک، فإنّک إن سرت إلی قوم قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم، ففی مسیرک إلیهم لعمری الرّشاد و السّداد؛ و إن سرت إلی قوم دعوک إلیهم، و أمیرهم قاهر

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸

لهم، و عمّالهم یجبون بلادهم، فإنّما دعوک إلی الحرب و القتال، و أنت تعلم أنّه بلد قد قتل فیه أبوک؛ و اغتیل فیه أخوک؛ و قتل

فیه ابن عمّک «۱»؛ و قد بایعه أهله؛ و عبید اللّه فی البلد یفرض و یعطی؛ و النّاس الیوم عبید الدّینار و الدّرهم، فلا آمن علیک أن تقتل؛ فاتّق اللّه و الزم هذا الحرم؛ فإن کنت علی حال لا بدّ أن تشخص؛ فصر إلی الیمن، فإنّ بها حصونا لک، و شیعة لأبیک، فتکون منقطعا عن النّاس. فقال الحسین: لا بدّ من العراق. قال: فإن عصیتنی، فلا تخرج أهلک و نساءک؛ فیقال: إنّ دم عثمان عندک و عند أبیک. فو اللّه ما آمن أن تقتل، و نساؤک ینظرن، کما قتل عثمان. فقال الحسین: و اللّه یا ابن عمّ! لئن أقتل بالعراق، أحبّ إلیّ من أن أقتل بمکّة، و ما قضی اللّه، فهو کائن، و مع ذلک أستخیر اللّه و أنظر ما یکون.

ثمّ عاد علیه ابن عبّاس مرّة ثانیة، فأشار علیه بما أشار علیه أوّلا، و نهاه أن یخرج إلی العراق، و أن یخرج بنسائه و أهله، فیقتل، و هم ینظرون إلیه، کما قتل عثمان، و أهله ینظرون إلیه، فلا یقدرون له علی حیلة، ثمّ قال: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد أقررت عینی ابن الزّبیر بخروجک عن مکّة، و تخلیتک إیّاه فی هذه البلدة، فهو الیوم لا ینظر إلیه أحد، و إذا خرجت نظر النّاس إلیه بعدک. فقال الحسین: فإنّی أستخیر اللّه فی هذا الأمر و أنظر ما یکون. فخرج ابن عبّاس و هو یقول: وا حسیناه.

(أخبرنا) الشّیخ الإمام الزّاهد الحافظ أبو الحسن علیّ بن أحمد العاصمیّ، عن شیخ القضاة إسماعیل بن أحمد، عن والده أحمد بن الحسین البیهقیّ، أخبرنا أبو محمّد عبد اللّه السّکریّ ببغداد، أخبرنا إسماعیل بن أحمد الصّفّار، حدّثنا أحمد بن منصور، حدّثنا عبد الرّزاق، أخبرنا ابن عینیة، عن إبراهیم بن میسرة، عن طاووس، قال: سمعت ابن عبّاس یقول: استشارنی الحسین بن علیّ فی الخروج من مکّة، فقلت: لو لا أن یزری بی و بک، لنشبت یدی فی رأسک. قال: فقال: ما أحبّ أن تستحلّ بی، یعنی مکّة.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۹

---

(۱)- [راجع ما تقدّم عن ابن أعثم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹

أخبرنا أبو عبد اللّه الأدیب، أنبأنا أبو القاسم إبراهیم بن منصور، أنبأنا أبو بکر محمّد ابن إبراهیم، أنبأنا أبو سعید المفضل بن محمّد بن إبراهیم الجندیّ، أنبأنا ابن أبی عمر [و] سعید بن عبد الرّحمان/ ۲۰/ ب/ و صامت بن معاذ، قالوا: أنبأنا سفیان بن عیینة، عن إبراهیم بن میسرة:

عن طاووس، عن ابن عبّاس قال: استشارنی الحسین بن علیّ فی الخروج، فقلت:

لو لا أن یزری بی و بک، لنشبت یدی فی رأسک، فکان الّذی ردّ علیّ أن قال: لأن أقتل بمکان کذا و کذا أحبّ إلیّ من أن أستحلّ حرمتها- یعنی الحرم- و کان الّذی سلّا بنفسی عنه «۱».

قال: ثمّ یقول طاووس: ما رأیت أحدا أشدّ تعظیما للحرم من ابن عبّاس، و لو أشاء أن أبکی لبکیت.

أخبرنا أبو محمّد هبة اللّه بن أحمد بن عبد اللّه، أنبأنا أبو الغنائم بن أبی عثمان، أنبأنا عبد اللّه بن عبید اللّه بن یحیی، أنبأنا أبو عبد اللّه المحاملیّ، أنبأنا محمّد بن عمرو بن أبی مذعور، أنبأنا سفیان بن عیینة:

عن إبراهیم بن میسرة سمع طاووسا یقول: [قال ابن عبّاس] استشارنی الحسین بن علیّ فی الخروج، فقلت: لو لا أن یزری ذلک بی أو بک لنشبت یدی فی رأسک! فکان الّذی ردّ علیّ أن قال: لأن أقتل بمکان کذا و کذا، أحبّ إلیّ من أن یستحلّ بی ذلک. فقال الّذی سلّا بنفسی عنه.

ثمّ قال: ثمّ یحلف طاووس أنّه لم یر رجلا أشدّ تعظیما للمحارم من ابن عبّاس لو أشاء أن أبکی لبکیت.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۱۹۰- ۱۹۱ رقم ۲۴۳- ۲۴۴، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۶

کتاب التّخریج، عن العامریّ بالإسناد، عن هبیرة بن بریم «۲»، عن ابن عبّاس «۳»، قال:

---

(۱)- [إلی هنا حکاه فی التّهذیب].

(۲)- [فی البحار و العوالم: «مریم»].

(۳)- [و فی نفس المهموم مکانه: «قلت: وروی عن ابن عبّاس ...»، و فی المعالی: «فی البحار عن ابن عبّاس ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰

رأیت الحسین قبل أن یتوجّه إلی العراق علی باب الکعبة و کفّ جبرئیل فی کفّه، و جبرئیل ینادی: هلمّوا إلی بیعة اللّه عزّ و جلّ «۱».

و عنّف ابن عبّاس علی ترکه الحسین، فقال: إنّ أصحاب الحسین لم ینقصوا رجلا و لم یزیدوا رجلا فعرفهم بأسمائهم من قبل شهودهم.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۵۲- ۵۳- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۵؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۱۸۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۴۱؛ مثله القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۴۸

و قال ابن عبّاس: لا تخرج إلی العراق، و کن بالیمن لحصانتها و رجالها.

فقال علیه السّلام: إنّی لم أخرج بطرا، و لا أشرا، و لا مفسدا، و لا ظالما، و إنّما خرجت أطلب الصّلاح فی امّة جدّی محمّد، أرید [أن] آمر بالمعروف، و أنهی عن المنکر، [و] أسیر بسیرة جدّی، و سیرة أبی. علیّ بن أبی طالب، فمن قبلنی بقبول الحقّ، فاللّه أولی بالحقّ، و هو أحکم الحاکمین.

فأتاه ابن عبّاس و تکلّم فی ذلک کثیرا، فانصرف.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۸۹، ۹۴

و کان قد أشار علیه جماعة، منهم ابن عبّاس أن لا یخرج، و کان من جملة ما قال له:

أتسیر إلی قوم أمیرهم علیهم قاهر لهم، و عمّاله تجبی بلادهم، فإنّما دعوک إلی الحرب، و لا آمن أن یکذبوک. فقال: أستخیر اللّه.

ثمّ عاد إلیه فقال له: إنّی أتصبّر و لا أصبر، إنّی أتخوّف علیک أهل العراق، فإنّهم أهل غدر، أقم بهذا البلد، فإنّک سیّد الحجاز، فإن کان أهل العراق یریدونک (فاکتب إلیهم) «۲»، فلینفوا عدوّهم، و إن أبیت، فسر إلی الیمن، فإنّ بها حصونا و شعابا، و هی أرض عریضة.

فقال: قد أجمعت المسیر. قال: فلا تسر بنسائک و صبیتک، فإنّی أخاف ما جری لعثمان، و نساؤه، و ولده ینظرون إلیه، و لقد أقررت عینی ابن الزّبیر بتخلیتک إیّاه بالحجاز، و اللّه

---

(۱)- [إلی هنا حکاه فی العوالم و نفس المهموم و المعالی].

(۲)- ما بین المعقوفتین: ساقط من الأصول، أوردناه من الطّبریّ.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱

لو أنّی أعلم أنّک إذا أخذت بشعرک و ناصیتک حتّی یجتمع علیّ و علیک النّاس أطعتنی لفعلت.

ثمّ خرج.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۸

قال: و أتاه عبد اللّه بن عبّاس، فقال له: قد أرجف النّاس أنّک سائر إلی العراق، فبیّن لی ما أنت صانع؟ فقال له: قد أجمعت السّیر فی أحد یومی هذین إن شاء اللّه تعالی. فقال له ابن عبّاس: فإنّی أعیذک باللّه من ذلک، خبّرنی، رحمک اللّه، أتسیر إلی قوم قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم؟ فإن کانوا فعلوا ذلک فسر إلیهم، و إن کانوا إنّما دعوک إلیهم، و أمیرهم علیهم قاهر لهم، و عمّاله تجبی بلادهم، فإنّما دعوک إلی الحرب، و لا آمن علیک أن یغرّوک، و یکذبوک، و یتخالفوک «۱»، و یخذلوک، و

یستنفروا إلیک، فیکونوا أشدّ النّاس علیک. فقال الحسین: فإنّی أستخیر اللّه و أنظر ما یکون. فخرج ابن عبّاس.

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۵- عنه: النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۰۶- ۴۰۷

قال: فلمّا کان من العشیّ أو من الغد، أتاه ابن عبّاس، فقال: یا ابن عمّ «۲»! إنّی أتصبّر و لا أصبر، إنّی «۳» أتخوّف علیک فی هذا الوجه، الهلاک و الاستئصال، إنّ أهل العراق قوم غدر، فلا تقربنّهم «۴» أقم فی هذا البلد، فإنّک سیّد أهل الحجاز، «۵» فإن کان أهل العراق «۵» یریدونک کما زعموا، «۶» فاکتب إلیهم «۶»، فلینفوا عاملهم و عدوّهم، ثمّ اقدم «۷» علیهم، فإن أبیت إلّا أن تخرج، فسر إلی الیمن، فإنّ بها حصونا و شعابا، و هی أرض عریضهٔ طویلهٔ، و لأبیک بها شیعهٔ، و أنت عن النّاس فی عزلهٔ، فتکتب إلی النّاس، و ترسل، و تبثّ دعاتک، فإنّی أرجو أن یأتیک عند ذلک الّذی تحبّ فی عافیهٔ. فقال له الحسین: یا ابن

---

(۱)- [نهایهٔ الإرب: «یخالفوک»].

(۲)- [و فی المقرّم مکانه: «و قال له ابن عبّاس: یا ابن العمّ ..»].

(۳)- [المقرّم: «و»].

(۴)- [نهایهٔ الإرب: «فلا تنفر إلیهم»].

(۵) (۵- ۵) [المقرّم: «و أهل العراق إن کانوا»].

(۶- ۶) [لم یرد فی المقرّم].

(۷)- [نهایهٔ الإرب: «قدّم»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲

عمّ! إنّی و اللّه لأعلم أنّک ناصح مشفق، و قد أزمعت و أجمعت «۱» المسیر. فقال له ابن عبّاس: فإن کنت سائرا، فلا تسر بنسائک و صبیتک، فإنّی لخائف أن تقتل، «۲» کما قتل عثمان، و نساؤه و ولده ینظرون إلیه. ثمّ قال له ابن عبّاس: لقد أقررت عین ابن الزّبیر بخروجک من الحجاز، و هو الیوم لا ینظر إلیه أحد معک، و اللّه الّذی لا إله إلّا هو، لو أعلم أنّی إن أخذت بشعرک و ناصیتک، حتّی یجتمع علینا النّاس، أطعتنی، فأقمت، لفعلت ذلک.

ثمّ خرج ابن عبّاس من عنده «۲». «۳»

---

(۱)- [المقرّم: «علی»].

(۲) (۲- ۲) [المقرّم: «و هم ینظرون إلیک. فقال الحسین: و اللّه لا یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقهٔ من جوفی، فإذا فعلوا ذلک، سلّط اللّه علیهم من یذلّهم حتّی یکونوا اذلّ من فرام المرأهٔ»].

(۳)- گفت (راوی):

عبد اللّه بن عبّاس نیز نزد او رفت و گفت: «مردم شایع کرده‌اند که تو سوی عراق می‌روی. خداوند پشت و پناه تو باد که چنین اندیشه داری و می‌خواهی آن را به کار بری. به من بگو تو چه کار خواهی کرد؟»

به او گفت (حسین به ابن عبّاس): «من تصمیم بر سفر گرفته‌ام و آن هم در همین یکی دو روز خواهد بود؛ به خواست خداوند.»

ابن عبّاس گفت: «به خدا پناه ببر از این (تصمیم). رحمت خداوند شامل تو باد. به من بگو چگونه نزد مردمی خواهی رفت که چنین باشند؟ اگر آنها قبل از تو امیر خود را کشته و کشور خود را نگاه داشته و دشمن را طرد کرده و آماده پذیرایی تو باشند و آنها همه کارها را انجام داده و تو را (برای امارت) دعوت کرده‌اند، تو برو! ولی اگر آنها تو را دعوت کرده‌اند، در حالی‌که امیر آنها هنوز در رأس کار و بر آنها مسلّط باشد و با قهر و غلبه بر آنها حکم می‌کند، عمّال او سرگرم استیفا و جمع اموال باشند. پس آنها تو را فقط

برای جنگ دعوت کرده‌انـد و من اطمینان نـدارم و از این می‌ترسم که آنها تو را فریب دهنـد و دروغ بگویند و با تو بستیزند و تو را تنها بگذارند. یا آن‌که آنها را به جنگ تو دعوت کنند و خود آنها سخت‌تر و بدتر از دشمنان دیگر باشند.»

حسین گفت: «من استخاره می‌کنم و منتظر خواهم شد و در کار خویش تأمل خواهم کرد.»

ابن عبّاس از نزد او رفت.

گفت (راوی):

چون شب شـد یـا روز بعـد بود که بـاز ابن عبّاس رسـید و گفت: «ای پسـر عمّ من! هرقـدر می‌خواهم خودداری و بردباری کنم، باز می‌بینم، نمی‌توانم؛ زیرا بر تو در این راه که قصـد داری سـخت بیمنـاکم و می‌ترسم هلاک شوی و ریشه تو از بیـخ کنـده شود؛ زیرا اهـل عراق مردم خـائن و غـدّار می‌باشـند. به آنها نزدیک مشو! در این‌جا بمان که تو خواجه مردم حجاز هستی. اگر اهل عراق تو را بخواهند و دوست-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۸؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۶- ۱۹۷

أخبرنی الشّـریف أبو الحارث و الفقیه شاذان، بالإسـنادین المذکورین، عن الفقیه أبی الفتح الکراجکیّ، قال: أخبرنی الشّیخ المفید أبو عبد اللّه محمّد بن محمّد بن النّعمان رضـی اللّه عنه قال: أخبرنا أبو القاسم جعفر بن قولویه، عن أبیه، عن سـعد بن عبد اللّه، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن أبیه محمّد بن عیسی الأشعریّ، عن عبد اللّه بن سلیمان النّوفلیّ، قال:

[عن جعفر بن محمّد ...] فقد حدّثنی [أبی] «۱» محمّد بن علیّ بن الحسین علیهم السّلام، قال:

لمّـا تجهّز الحسـین علیه السّـلام إلی الکوفـة أتاه ابن عبّاس، فناشـده اللّه و الرّحم أن یکون المقتول بالطّفّ، فقال: أنا أعرف بمصـرعی منک و ما کـدّی من الـدّنیا إلّا فراقها، ألا أخبرک- یا ابن عبّاس-، بحـدیث أمیر المؤمنین علیه السّـلام و الدّنیا؟ فقال: بلی لعمری أنّی لأحبّ أن تحدّثنی بأمرها.

فقال أبی: قال علیّ بن الحسـین علیه السّلام: سمعت أبا عبد اللّه الحسین علیه السّلام یقول: حدّثنی أمیر المؤمنین صلوات اللّه علیه قال: إنّی کنت بفدک فی بعض حیطانها و قد صارت لفاطمة

- دارنـد، چنان‌که خود آنها ادعا می‌کننـد، تو به آنها بنویس که والی خود را طرد کنند و دشـمن را بیرون برانند، آن‌گاه تو نزد آنها برو و اگر اصـرار داری که از این دیار مهاجرت کنی، به یمن برو که در آن جا قلعه و سـنگر و درّه بسیار است. پدر تو هم در آن‌جا شیعه و معتقـد دارد. آن‌گاه تو از مردم دور و کنار خواهی بود. از همان‌جا هم می‌توانی با مردم مکاتبه کنی و مبلغین و داعیان بسـیار بفرستی که من امیدوارم آنچه را بخواهی، به دست خواهی آورد و تو هم آسوده و تندرست خواهی بود.»

حسین گفت: «ای پسـر عمّ من! یقین دارم که تو ناصـح مشـفق هستی؛ ولی من تصـمیم گرفته‌ام که بروم.» ابن عبّاس گفت: «اگر تو تصمیم گرفتی که بروی، پس چرا زنان و کودکان خود را همراه خود می‌بری؟

من می‌ترسم که تو مانند عثمان کشته شوی؛ در حالی‌که زنان و فرزندان او ناظر قتل او باشند.»

بعـد از آن، ابن عبّاس به او گفت: «تو در این سـفر و خروج، چشم ابن زبیر را روشن خواهی کرد. کسـی امروز با بودن تو به او نگاه نمی‌کند. به خداوندی که جز او خدای دیگر نیست، اگر بدانم که من زلف تو را به دست بگیرم و سـر و پیشانی تو را سخت بکشم، به حـدّی که مردم همه جمع شونـد و مـا را از یکـدیگر جـدا کننـد و بـدانم این کـار دربـاره منع تو سودی داشـته باشـد، حتما چنین می‌کردم؛ ولی می‌دانم که تو اطاعت نخواهی کرد.» آن‌گاه ابن عبّاس از آن‌جا بیرون رفت.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۶، ۱۳۸

(۱)- الزّيادة من ر.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴

عليها السّلام: قال: فإذا أنا بامرأة (قد هجمت) «۱» عليّ و فى يدى مسحاة و أنا أعمل بها، فلمّا نظرت إليها طار قلبى ممّا تداخلنى من جمالها، فشبّهتها ببثينة بنت عامر الجمحىّ،- و كانت من أجمل نساء قريش- فقالت: يا ابن أبى طالب! هل لك أن تتزوّج بى فأغنيك عن هذه المسحاة، و أدلّك على خزائن الأرض، فيكون لك الملك ما بقيت، و لعقبك من بعدك؟

فقال لها عليه السّلام: من أنت حتّى أخطبك من أهلك؟ قالت: أنا الدّنيا. قال لها: فارجعى و اطلبى زوجا غيرى، فلست من شأنى، و أقبلت على مسحاتى.

الأربعون، ابن زهرة،/ ۴۶- ۴۷، ۵۰- ۵۱

فعزم على المسير، فجاء إليه ابن عبّاس، و نهاه عن ذلك، و قال له: يا ابن عمّ! إنّ أهل الكوفة قوم غدر، قتلوا أباك، و خذلوا أخاك، و طعنوه، و سلبوه، و أسلموه إلى عدوّه، و فعلوا ما فعلوا. فقال: هذه كتبهم و رسلهم، و قد وجب علىّ المسير لقتال أعداء اللّه.

فبكى ابن عبّاس، و قال: وا حسيناه.

و ذكر المسعودىّ فى كتاب مروج الذّهب: إنّ ابن عبّاس قال له: إن كرهت المقام بمكّة خوفا على نفسك، فسر إلى اليمن، فإنّ فيها عزلة، و لنا بها أنصار و أعوان، و بها قلاع و شعاب، و اكتب إلى أهل الكوفة، فإن أخرجوا أميرهم، و سلّموها إلى نايبك، فسر إليهم، فإنّك إن سرت إليهم على هذه الحالة، لم آمن عليك منهم، و إن عصيتنى فاترك أهلك و أولادك هاهنا، فو اللّه إنّى لخائف عليك أن تقتل، كما قتل عثمان و نساؤه و أهله ينظرون إليه.

قلت: و هذا معنى قول علىّ عليه السّلام. للّه درّ ابن عبّاس، فإنّه ينظر من ستر رقيق، فلمّا يئس ابن عبّاس منه، حزن لفقده.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۳۷

أنبأنا أبو الحسن علىّ بن المفضل قال: أخبرنا الحافظ أبو طاهر أحمد بن محمّد السّلفىّ، قال: أخبرنا أبو عبد اللّه الحسين بن علىّ بن أحمد بن البسرىّ، قال: أخبرنا أبو محمّد عبد اللّه بن محمّد بن عبد اللّه السّكرىّ، قال: أخبرنا إسماعيل بن محمّد الصّفّار، قال: حدّثنا أحمد بن منصور الرّمادىّ، قال: حدّثنا عبد الرّزاق، قال: حدّثنا ابن عيينة، عن إبراهيم ابن ميسرة، عن طاووس، قال: سمعت ابن عبّاس يقول: استشارنى الحسين بن علىّ

---

(۱)- فى ر: «تقحّمت».

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵

عليهما السّلام بالخروج بمكّة، قال: فقلت: لو لا أن يزرى بى أو بك لنشبت يدى فى رأسك. قال:

فقال: ما أحبّ أن تستحلّ بى. يعنى مكّة. قال: يقول طاووس: و ما رأيت أحدا أشدّ تعظيما للمحارم من ابن عبّاس، لو أشاء أن أبكى لبكيت.

ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۳، الحسين بن علىّ،/ ۶۲

قال الحسين عليه السّلام لعبد اللّه بن عبّاس فى كلام دار بينهما: إنّى مقتول بالعراق، و لأن أقتل هناك أحبّ إلىّ من أن يستحلّ دمى فى حرم اللّه و رسوله صلّى اللّه عليه و اله و سلّم.

ابن طاووس، الملاحم و الفتن،/ ۱۹۲

و عن ابن عبّاس، قال: استأذننى الحسين فى الخروج، فقلت: لو لا أن يزرى ذلك بى، أو بك، لقلت بيدى فى رأسك. قال: فكان الّذى قال لى: لأن أقتل بمكان كذا و كذا، أحبّ إلىّ من أن يستحلّ بى. قال: فذاك سلّى نفسى عنه. خرجه ابن بنت منيع.

محبّ الدّين الطّبرى، ذخائر العقبى،/ ۱۵۰- ۱۵۱

سفيان بن عيينة: عن إبراهيم بن ميسرة، عن طاووس، عن ابن عبّاس قال: استشارنى الحسين فى الخروج، فقلت: لو لا أن يزرى بى و بك، لنشبت يدى فى رأسك. فقال: لأن أقتل بمكان كذا و كذا، أحبّ إلىّ من أن أستحلّ حرمتها- يعنى مكّة- و كان ذلك الّذى سلّى نفسى عنه.

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۶

و قال ابن عبّاس: إنّى «۱» لأظنّك ستقتل غدا بين نسائك و بناتك، كما قتل عثمان، و إنّى لأخاف أن تكون الّذى يقاد به عثمان، إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ.

قال: أبا العبّاس! إنّك شيخ قد كبرت. «۲» فقال: لو لا أن يزرى بى و بك لنشبت يدى فى رأسك، و لو أعلم أنّك تقيم، إذا لفعلت.

ثمّ بكى «۲» و قال: أقررت عين ابن الزّبير.

[عن ابن سعد]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳

و لمّا استشعر النّاس خروجه أشفقوا عليه من ذلك، و حذروه منه، و أشار عليه ذوو الرّأى منهم و المحبّة له بعدم الخروج إلى العراق، و أمروه بالمقام بمكّة، و ذكروه ما جرى

---

(۱)- [تاريخ الإسلام: «و اللّه إنّى»].

(۲) (۲- ۲) [تاريخ الإسلام: «فبكى ابن عبّاس»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶

لأبيه و أخيه معهم.

قال سفيان بن عيينة، عن إبراهيم بن ميسرة، عن طاووس، عن ابن عبّاس. قال:

استشارنى الحسين بن علىّ فى الخروج، فقلت: لو لا أن يزرى بى و بك النّاس، لشبثت يدى فى رأسك، فلم أتركك تذهب. فكان الّذى ردّ علىّ أن قال: لأن أقتل فى مكان كذا و كذا أحبّ إلىّ من أن أقتل بمكّة. قال: فكان هذا الّذى سلّى نفسى عنه.

وروى أبو مخنف، عن الحارث بن كعب الوالبىّ، عن عقبة بن سمعان: إنّ حسينا لمّا أجمع المسير إلى الكوفة أتاه ابن عبّاس، فقال: يا ابن عمّ! إنّه قد أرجف النّاس أنّك سائر إلى العراق، فبيّن لى ما أنت صانع؟ فقال: إنّى قد أجمعت المسير فى أحد يومىّ هذين إن شاء اللّه تعالى. فقال له ابن عبّاس: أخبرنى إن كان قد دعوك بعد ما قتلوا أميرهم، و نفواعدوّهم، و ضبطوا بلادهم، فسر إليهم، و إن كان أميرهم حىّ، و هو مقيم عليهم، قاهر لهم، و عمّاله تجبى بلادهم، فإنّهم إنّما دعوك للفتنة و القتال، و لا آمن عليك أن يستفزوا عليك النّاس، و يقلبوا قلوبهم عليك، فيكون الّذى دعوك أشدّ النّاس عليك. فقال الحسين: إنّى أستخير اللّه و أنظر ما يكون. فخرج ابن عبّاس عنه.

فلمّا كان من العشىّ أو من الغد، جاء ابن عبّاس إلى الحسين فقال له: يا ابن عمّ! إنّى أتصبّر و لا أصبر، إنّى أتخوّف عليك فى هذا الوجه الهلاك، إنّ أهل العراق قوم غدر، فلا تغترّنّ بهم، أقم فى هذا البلد حتّى ينفى أهل العراق عدوّهم، ثمّ اقدم عليهم، و إلّا فسر إلى اليمن، فإنّ به حصونا و شعابا، و لأبيك به شيعة، و كن عن النّاس فى معزل، و اكتب إليهم، و بثّ دعاتك فيهم، فإنّى أرجوا إذا فعلت ذلك أن يكون ما تحبّ. فقال الحسين: يا ابن عمّ! و اللّه إنّى لأعلم أنّك ناصح شفيق، و لكنّى قد أزمعت المسير. فقال له: فإن كنت و لا بدّ سائرا، فلا تسر بأولادك و نسائك، فو اللّه إنّى لخائف أن تقتل، كما قتل عثمان و نساؤه و ولده ينظرون إليه. ثمّ قال ابن عبّاس: أقررت عين ابن الزّبير بتخليتك إيّاه بالحجاز، فو اللّه الّذى لا إله إلّا هو، لو أعلم أنّك إذا أخذت بشعرك و ناصيتك حتّى

یجتمع علیّ و علیک النّاس، أطعتنی، و أقمت، لفعلت ذلک.

قال: ثمّ خرج من عنده.

ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۵۹- ۱۶۰

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷

(و قرأت) بخطّ الذّهبیّ فی التّذهیب، ممّا زاده علی الأصل، قال إبراهیم بن میسرهٔ، عن طاووس، عن ابن عبّاس: استشارنی الحسین فی الخروج إلی العراق، فقلت: لو لا أن یزری بک، و بی، لنشبت یدی رأسک.

ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۶

ثمّ جاءه بعد ذلک عبد اللّه بن عبّاس رضی اللّه عنه و معه جماعهٔ من أهل ذوی الحنکهٔ «۱» و التّجربهٔ و المعرفهٔ بالأمور، فقال «۲»: إنّ النّاس قد أرجفوا بأنّک سائر إلی العراق، فهل عزمت علی شیء من ذلک؟ فقال: نعم، إنّی قد أجمعت علی المسیر فی أحد یومیّ هذین، أرید اللّحاق بابن عمّی مسلم بن عقیل إن شاء اللّه تعالی. فقال ابن عبّاس و الجماعهٔ الّذین معه: نعیذک باللّه من ذلک، أخبرنا، أتسیر إلی قوم قتلوا أمیرهم، و ضبطوا بلادهم، و نفوا عدوّهم، فإن کانوا قد فعلوا، فسر إلیهم، و إن کانوا إنّما دعوک، و أمیرهم قائم علیهم، قاهر لهم، «۳» و عمّالهم تجبی بلادهم، و تأخذ خراجهم «۳»، فإنّما دعوک إلی الحرب و لا آمن علیک من أن یغرّوک، و یکذبوک، و یخذلوک، و یتّبعوک، ثمّ یستفزّوا «۴» إلیک، فیکونوا أشدّ النّاس علیک. فقال الحسین علیه السّلام: إنّی أستخیر اللّه تعالی، ثمّ أنظر ماذا یکون. فخرج ابن عبّاس و الجماعهٔ الّذین معه.

فلمّا کان من الغد، فإذا بعبد اللّه بن عبّاس رضی اللّه عنه و قد جاء إلی الحسین علیه السّلام ثانیا، فقال:

یا ابن عمّ! إنّی أتصبّر و لا أصبر، إنّی أتخوّف علیک من هذا الوجه الهلاک و الاستئصال، إنّ أهل العراق قوم غدروا، فلا تأمنهم، و أقم بهذا البیت الشّریف، فإنّک سیّد أهل الحجاز، و إن کان أهل العراق یریدونک- کما زعموا- اکتب إلیهم، ینفوا عاملهم، و یخرجوه عنهم، ثمّ تقدّم علیهم، و إن رأیت، فسر إلی الیمن، فإنّ فیها حصونا و شعابا، و هی أرض طویلهٔ عریضهٔ، و لأبیک بها شیعهٔ کثیرهٔ، و تکون بها منعزلا «۵»، فتکتب إلی النّاس، و یکتبون

---

(۱)- [نور الأبصار: «ذوی الحکمهٔ»].

(۲)- [نور الأبصار: «فقالوا له»].

(۳) (۳- ۳) [نور الأبصار: «یجبی بلادهم، و یأخذ خراجهم»].

(۴)- [نور الأبصار: «یستنفروا»].

(۵)- [نور الأبصار: «معتزلا»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸

إلیک، «۱» و تلب «۲» دعاتک، فإنّی أرجو أن یأتیک عند ذلک الفرج الّذی تحبّ فی عافیه «۱». فقال الحسین علیه السّلام: یا ابن عمّ! أعلم أنّک ناصح مشفق، و لکنّی قد أزمعت و أجمعت علی المسیر إلی هذا الوجه. فقال له ابن عبّاس: فإن کنت سائرا و لا بدّ، فلا تسر بنسائک و صبیانک.

قال: و لا أترکهم خلفی. فقال له ابن عبّاس: و اللّه لو أعلم أنّی إذا أخذت بناصیتک، و أخذت بناصیتی، حتّی یجتمع «۳» النّاس أطعتنی، و أقمت، لفعلت. ثمّ خرج عنه ابن عبّاس، و هو یقول: و اللّه لقد قرّت «۴» عین ابن الزّبیر بمخرجک من الحجاز.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّهٔ،/ ۱۸۵- ۱۸۶، ۱۸۷- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۵۷- ۲۵۹

و کان ابن عبّاس یقول له: لا تفعل.

فقال له ابن عبّاس: و اللّه إنّی لأظنّک ستقتل بین نسائک و بناتک، کما قتل عثمان، فلم یقبل منه. فبکی ابن عبّاس، و قال: أقررت عین ابن الزّبیر. «۵»

السّیوطی، تاریخ الخلفاء، ۲۰۶/

فنهاه ابن عبّاس، و بیّن له غدرهم، و قتلهم لأبیه، و خذلانهم لأخیه، فأبی، فنهاه أن لا یذهب بأهله، فأبی، فبکی ابن عبّاس و قال: وا حبیباه «۶». «۷»

---

(۱) (۱- ۱) [نور الأبصار: «و إنّی أرجو أن یأتیک عند ذلک الفرج بالّذی ترید»].

(۲)- [و الصّحیح: «تبتّ»].

(۳)- [نور الأبصار: «تجتمع علینا»].

(۴)- [نور الأبصار: «أقررت»].

(۵)- و چون این مکتوب [مکتوب مسلم] به امام حسین رضی اللّه عنه رسید، آهنگ سفر عراق فرمود و هرچند ابن عبّاس رضی اللّه عنه آن حضرت را از آن حرکت منع نموده، بر اقامت حریم حرم تحریص کرد و بر اصابت رأی خویش دلایل معقوله بر زبان آورد، به جایی نرسید و امام حسین، ابن عبّاس را گفت که: «یابن عم! کمال اشفاق تو را درباره خود معلوم دارم. امّا عزیمت من به جانب کوفه، تصمیم یافته است و به هیچ نوعی فسخ آن میسّرپذیر نیست. و در این سفر، سری است که به ظهور خواهد آمد. مصراع:

دفع تقدیر به تدبیر نشاید کردن.»

آن‌گاه ابن عبّاس رضی اللّه عنه آن حضرت را وداع کرده با چشم گریان و دل بریان روی به جانب مدینه آورد.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶

(۶)- [الإمام الحسین و أصحابه: «وا حسیناه»].

(۷)- چون ابن عبّاس از عزیمت امام حسین علیه السّلام واقف شد، او را نهی کرد و بیان غدر اهل کوفه و قتل پدرش علی علیه السّلام و ترک نصرت برادرش حسن علیه السّلام را نمود و چون حسین علیه السّلام از نصیحت وی ابا کرد، گفت ابن عبّاس: «پس اهل بیت علیهم السّلام را با خود مبر!»

از آن نیز ابا نمود. آنگه ابن عبّاس گریست و گفت: «وا حسیناه!»

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه، ۲۴۱/

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة، ۱۱۷/- عنه: القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۲۳

عن طاووس، قال: قال ابن عبّاس: جاءنی حسین یستشیرنی فی الخروج إلی العراق، فقلت: لو لا أن یرزؤا «۱» بک لشبثت یدی فی شعرک، إلی أین تخرج؟ إلی قوم قتلوا أباک و طعنوا أخاک؟ و کان الّذی سخی بنفسه عنه، أن قال لی: إنّ هذا الحرم یستحلّ برجل، و لأن أقتل فی أرض کذا و کذا، أحبّ إلیّ من أن أکون أنا هو (ش).

المتّقیّ الهندی، کنز العمّال، ۱۳/ ۶۷۲ رقم ۳۷۷۱۶

و روی صاحب کتاب فاطمة و ولدها بإسناده عن ابن عبّاس قال: لقیت الحسین علیه السّلام و هو خارج إلی العراق، فقلت له: یا ابن رسول اللّه لا تخرج. فقال: أما علمت إنّ منیّتی من هناک؟ و إنّ مصارع أصحابی هناک؟

الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۸ رقم ۶۶

قال: فالتفت الحسین علیه السّلام إلی ابن عبّاس رضی اللّه عنه و قال له: ما تقول فی قوم أخرجوا ابن بنت نبیّهم عن وطنه، و داره، و

قراره، و حرم جدّه، و ترکوه خائفا مرعوبا، لا یستقرّ فی قرار، و لا یأوی إلی جوار، یریدون بذلک قتله، و سفک دمائه، و لم یشرک باللّه شیئا، و لم یرتکب منکرا، و لا إثما. فقال له ابن عبّاس: جعلت فداک یا حسین، إن کنت «۲» لا بدّ سائرا «۳» إلی الکوفة، فلا تسیر «۴» بأهلک و نسائک «۵». فقال له: یا ابن العمّ! إنّی رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی منامی، و قد أمر «۶» بأمر لا أقدر علی خلافه، و أنّه أمرنی بأخذهم معی. «۷» و فی نقل آخر أنّه قال: یا ابن العمّ! إنّهنّ «۷» ودائع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و لا آمن علیهنّ أحدا، و هنّ أیضا لا یفارقننی. فسمع ابن عبّاس بکاء من ورائه، و قائلة تقول: یا ابن عبّاس!

---

(۱)- یرزؤا: الرّزء: المصیبة بفقد الأعزّة. النّهایة ۲/ ۲۱۸.

(۲)- [فی المعالی و وسائل المظفّریّ: «کان»].

(۳)- [فی المعالی: «من المسیر» و فی وسائل المظفّریّ: «من السّیر»].

(۴)- [فی المعالی و وسائل المظفّریّ: «فلا تسر»].

(۵)- [زاد فی المعالی: «فو اللّه إنّی لخائف أن تقتل، کما قتل عثمان و نسائه و ولده ینظرون إلیه» و من هنا حکاه فی بحر العلوم].

(۶)- [فی المعالی و بحر العلوم: «أمرنی»].

(۷- ۷) [فی المعالی: «و أنّهنّ» و فی وسائل المظفّریّ و بحر العلوم: «و قال: یا ابن العمّ! إنّهنّ و اللّه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰

تشیر «۱» علی شیخنا و سیّدنا أن یخلفنا ها هنا، و یمضی وحده، لا و اللّه بل نحیا «۲» معه و نموت معه، و هل أبقی الزّمان لنا غیره. فبکی ابن عبّاس بکاء شدیدا، و جعل یقول: یعزّ علیّ و اللّه فراقک یا ابن عمّاه «۳». «۴» ثمّ أقبل علی الحسین علیه السّلام و أشار علیه بالرّجوع إلی مکّة، و الدّخول فی صلح بنی أمیّة، فقال «۴» الحسین علیه السّلام: هیهات یا ابن عبّاس! إنّ القوم لا یترکونی، و أنّهم یطلبونی أین کنت، حتّی أبایعهم کرها، و یقتلونی، و اللّه لو کنت فی جحر «۵» هامّة من هوامّ الأرض، لا ستخرجونی منه، و قتلونی، و اللّه إنّهم لیعتدون «۶» علیّ، کما اعتدی الیهود فی یوم السّبت، و إنّی «۷» فی أمر جدّی رسول اللّه، حیث أمرنی، و إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون «۸».

السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۳- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۴۷؛ مثله الیزدی، وسائل المظفّری «۹»،/ ۴۳۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۷، ۱۵۸

فقال له ابن عبّاس: و اللّه إنّی لأظنّک لتقتل بین نسائک، و أبنائک، و بناتک، کما قتل عثمان فلم یقبل. فبکی، و قال: أقررت عین ابن الزّبیر.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۵

و فی التّبر المذاب: [...] فعزم علی المسیر، فجاء عبد اللّه بن عبّاس و قال: یا ابن عمّ! إنّ أهل الکوفة قوم غدر، قتلوا أباک، و خذلوا أخاک، و طعنوه، و سلبوه، و أسلموه إلی عدوّه. فقال: یا ابن عمّ! هذا کتبهم و رسلهم، و قد وجب علیّ إجابتهم، و قام لهم علیّ العذر عند اللّه سبحانه. فبکی عبد اللّه حتّی بلّ لحیته، و قال: وا حسیناه.

---

(۱)- [المعالی: «أتشیر»].

(۲)- [وسائل المظفّریّ: «نحن»].

(۳)- [فی المعالی و وسائل المظفّریّ و بحر العلوم: «یا ابن عمّ» و إلی هنا حکاه عنه فی المعالی].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «قال»].

(۵)- [بحر العلوم: «ثقب»].

(۶)- [فی وسائل المظفّریّ: «لیعتدونی» و فی بحر العلوم: «لیعتدنّ»].

(۷)- [أضاف فی بحر العلوم: «ماض»].

(۸)- [أضاف فی بحر العلوم: «فخرج ابن عبّاس و هو یقول: وا حسیناه»].

(۹)- [حکاه فی وسائل المظفّریّ عن الفوادح الحسینیّة].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱

و ذکر المسعودیّ أنّ ابن عبّاس قال له: إن کرهت المقام بمکّة خوفا علی نفسک، فسر إلی الیمن، فإنّ فیها عزلة، و لنا بها أنصار و أعوان، و بها قلاع و شعاب، و اکتب إلی أهل الکوفة، فإن أخرجوا أمیرهم، و سلّموها إلی رسولک، فسر إلیهم، فإنّک إن سرت الیوم علی هذه الحال، لم آمن علیک منهم، و إن عصیتنی فاترک أولادک و أهلک ها هنا فو اللّه إنّی لخائف علیک أن تقتل، کما قتل عثمان و نساؤه و أهله ینظرون إلیه. فلمّا یئس منه، حزن لفقده، و بکی فیه، فقال: وا أسفا علی حسین.

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۴- ۲۴۵

و فی بعض الکتب: جاء عبد اللّه بن عبّاس إلی الحسین علیه السّلام و تکلّم معه بما تکلّم إلی أن أشار علیه بالدّخول فی طاعة یزید و صلح بنی أمیّة، فقال الحسین علیه السّلام: هیهات، هیهات یا ابن عبّاس! إنّ القوم لن یترکونی، و أنّهم یطلبوننی، أین کنت حتّی أبایعهم کرها، و یقتلونی، و اللّه إنّهم لیعتدون علیّ کما اعتدت الیهود فی یوم السّبت، و إنّی ماض فی أمر رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله سلّم حیث أمرنی، إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ. فقال: یا ابن العمّ! بلغنی أنّک ترید العراق، و إنّهم أهل غدر، و إنّما یدعونک للحرب، فلا تعجل، فأقم بمکّة. فقال علیه السّلام:

لأن أقتل و اللّه بمکان کذا، أحبّ إلیّ من أن استحلّ بمکّة. و هذه کتب أهل الکوفة و رسلهم، و قد وجب علیّ إجابتهم، و قام لهم العذر علیّ عند اللّه سبحانه. فبکی عبد اللّه حتّی بلّت لحیته و قال: وا حسیناه! وا أسفاه علی حسین.

فی کتاب مهج الأحزان و النّاسخ: إنّ ابن عبّاس ألحّ علی الحسین فی منعه من المسیر إلی الکوفة، فتفأّل بالقرآن لإسکاته، فخرج الفال قوله تعالی: کُلُّ نَفْسٍ ذائِقَةُ الْمَوْتِ وَ إِنَّما تُوَفَّوْنَ أُجُورَکُمْ فقال علیه السّلام: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ، صدق اللّه و رسوله. ثمّ قال: یا ابن عبّاس! فلا تلحّ علیّ بعد هذا، فإنّه لا مرد لقضاء اللّه عزّ و جلّ. انتهی.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۴۶- ۲۴۷

و جاءه عبد اللّه بن عبّاس، فنهاه عن الخروج أیضا، فقال: أستخیر اللّه، و أنظر ما یکون. (ثمّ) أتاه مرّة ثانیة، فأعاد علیه النّهی، و قال: إن أبیت إلّا الخروج، فاخرج إلی الیمن. فقال الحسین علیه السّلام: یا ابن عمّ! إنّی و اللّه لأعلم أنّک ناصح مشفق، و قد أزمعت و أجمعت المسیر.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲

ابن عبّاس یلتقی بابن الزّبیر

ثمّ خرج عبد اللّه بن عبّاس من عنده [من عند الحسین علیه السّلام]- و هو مغضب- و ابن الزّبیر علی الباب، فلمّا رآه قال: یا ابن الزّبیر! قد أتی ما أحببت، قرّت عینک، هذا أبو عبد اللّه «۱» یخرج «۲» و یترکک و الحجاز.

یا لک من قبّرة «۳» بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری «۴»

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۱- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۴، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۲- ۱۴۳؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۱، الحسين بن علىّ،/ ۷۰؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۱؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۵

ثمّ خرج ابن عبّاس من عنده، فمرّ بابن الزّبير فقال له: قرّت عينك يا ابن الزّبير بشخوص الحسين عنك، و تخليته إيّاك و الحجاز، ثمّ قال:

يا لك من قبّرة بمعمر خلا لك الجوّ فبيضى و اصفرى

و نقّرى ما شئت أن تنقّرى

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۴، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۲

فمرّ بابن الزّبير و هو جالس، فقال له: قرّت عينك يا ابن الزّبير بخروج الحسين. ثمّ تمثّل:

---

(۱)- [و فى تاريخ الإسلام مكانه: «و لمّا رأى ابن عبّاس عبد اللّه بن الزّبير قال له: قد أتى ما أحببت، هذا الحسين ...» و فى السّير: «ثمّ قال بعد لابن الزّبير: قد أبى ما أحببت، أبو عبد اللّه ...»].

(۲)- [فى السّير: «يخرج إلى العراق» و فى البداية: «خارج»].

(۳)- [فى ابن عساكر ط المحمودىّ و التّهذيب و تهذيب الكمال و تاريخ الإسلام و السّير و البداية: «قنبرة»].

(۴)- [زاد فى البداية: «صيّادك اليوم قتيل فأبشرى»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳

خلا لك الجوّ فبيضى و اصفرى و نقّرى ما شئت أن تنقّرى «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۴

فمرّ بعبد اللّه بن الزّبير، فقال: قرّت عينك يا ابن الزّبير! ثمّ قال:

يا لك من قبّرة بمعمر خلا لك الجوّ فبيضى و اصفرى

و نقّرى ما شئت أن تنقّرى «۲»

هذا حسين يخرج إلى العراق، و عليك بالحجاز. «۳»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۸۴- عنه: القزوينى، الإمام الحسين و أصحابه، ۱/ ۱۲۳- ۱۲۴

ثمّ مرّ ابن عبّاس بابن الزّبير و جعل يقول:

يا «۴» لك من قبّرة «۵» بمعمر خلا لك «۶» الجوّ فبيضى و اصفرى

---

(۱)- و از كنار ابن زبير كه نشسته بود، گذشت و به او گفت: «اى پسر زبير! چشم تو به رفت حسين عليه السّلام روشن باد!»

و به‌عنوان تمثّل، اين بيت را خواند:

«محيط براى تو خالى شد. تخم بگذار و چهچهه بزن

و هرچه مى‌خواهى، دانه برچين!»

دامغانى، ترجمه أخبار الطّوال،/ ۲۹۲

(۲)- [أضاف فى الإمام الحسين و أصحابه:

«قد رحل الصّيّاد عنك فابشرى و رفع الفخّ فماذا تحذرى

لا بدّ من صیدک یوما فاصبری هذا حسین خارجا فأبشری

إلی العراق راجیا للظّفر»].

(۳)- و به عبد اللّه بن زبیر گذشت و گفت: «ای پسر زبیر! چشمت روشن شد.»

آن‌گاه شعری بدین مضمون خواند:

«ای پرستو که در خانه‌ای خانه خلوت شد

تخم بگذار و چهچهه بزن و هرچه می‌خواهی تخم بگذار.»

سپس گفت: «اینک حسین سوی عراق می‌رود. حجاز را نگهدار!»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۶- ۲۹۶۷

(۴)- فی النّسخ: ما، و التّصحیح من المقتل ۸/ ألف و الطّبریّ.

(۵)- فی د: قنبرة، و فی الأصل و بر: فترة، و التّصحیح من المقتل.

(۶)- فی د: لکی.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴

و «۱» نقّری ما شئت «۱» أن تنقّری قد رفع الفخّ «۲» فماذا تحذری

لا بدّ من أخذک «۳» یوما فاصبری

قال: ثمّ أقبل ابن عبّاس إلی/ عبد اللّه بن الزّبیر، فقال: قرّت عیناک یا ابن الزّبیر! هذا الحسین بن علیّ (رضی اللّه عنهما) یخرج إلی العراق و یخلّیک و الحجاز.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۴- ۱۱۵

فمرّ بعبد اللّه بن الزّبیر، فقال: قرّت عینک یا ابن الزّبیر، و أنشد:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

هذا حسین یخرج إلی العراق و یخلّیک و الحجاز.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۶۵- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۷

و مضی الحسین لوجهه، و لقی ابن عبّاس بعد خروجه عبد اللّه بن الزّبیر، فقال له:

یا لک من قبرّة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری هذا الحسین خارجا فاستبشری

فقال: قد خرج الحسین و خلت لک الحجاز. «۴»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۳

---

(۱) (۱- ۱) فی د: انفری ما شئتی.

(۲)- من سمط النّجوم العوالیّ، و فی النّسخ: الفتح.

(۳)- فی د و بر: أجدل. و لیس المصراع فی المراجع.

(۴)- و پس از آن‌که حسین علیه السّلام از مکّه بیرون رفت، ابن عبّاس، عبد اللّه بن زبیر را دیدار کرد و بدو گفت:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری هذا الحسین خارجا فاستبشری

مرغ چکاوک که در معمر هستی، فضا برای تو خالی باشد. اکنون تخم بگذار و نغمه سرده.

و هرچه می‌خواهی دانه برچین و منقار بزن. مژده که حسین علیه السّلام از مکّه بیرون رفت.

و در آخر گفت: «حسین علیه السّلام بیرون رفت و خطّه حجاز برای تو خالی شد.»

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵

و مرّ بعبد اللّه بن الزّبیر، فقال:

«قرّت عینک یا ابن الزّبیر!»

ثمّ قال: [۹۳]

یا لک من حمّرة «۱» بمعمر خلا لک الجوّ، فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

قال:

- «و ما ذاک؟»

قال:

- «هذا الحسین یخرج إلی العراق، و یخلّیک و الحجاز.»

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۶

(و به) قال: أخبرنا القاضی أبو الحسین أحمد بن علیّ بن الحسین التّوزیّ، قال: حدّثنا القاضی أبو الفرج المعافی بن زکریّا بن یحیی بن حمید الطّبریّ قراءة علیه، قال: حدّثناابن درید، قال: حدّثنا العکلیّ، عن أبیه، قال: ذکر ابن داب، قال: ذکر عوانة عن الشّعبیّ: أنّ عبد اللّه بن عبّاس دخل المسجد و قد سار الحسین بن علیّ علیه السّلام إلی العراق، فإذا هو بعبد اللّه بن الزّبیر فی جماعة من قریش، و قد استعلاهم بالکلام. فجاء ابن عبّاس حتّی ضرب بیده علی عضد ابن الزّبیر، فقال: أصبحت و اللّه کما قال الأوّل:

یا لک من قنبرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

خلت و اللّه یا ابن الزّبیر الحجاز من الحسین بن علیّ، فأقبلت تهدر فی جوانبها.

فغضب ابن الزّبیر و قال: و اللّه یا ابن عبّاس! إنّک لتری أنّک أحقّ بهذا الأمر منّی. فقال

---

(۱)- کذا فی الأصل: حمرّة. و فی هامش الأصل، و مط و الطّبریّ (۷: ۲۷۵) و ابن الأثیر (۴: ۳۹): قبرة.

الحمّرة: القبّرة، نوع من العصافیر.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶

ابن عبّاس: یا ابن الزّبیر! إنّما یری من کان فی شکّ و أنا من ذلک علی یقین. قال ابن الزّبیر: بأیّ شیء استحقّ عندک أنّکم أحقّ بهذا الشّأن منّی؟ فقال ابن عبّاس: لأنّا أحقّ بحقّ من تدلّی بحقّه، و بأیّ شیء استحقّ عندک أنّک أحقّ بهذا من سائر العرب، [و قد سقط شیء من الأصل کذا؟] إلّا بنا، قال ابن الزّبیر: استحقّ عندی أنّی أحقّ بها منهم لشرفی علیهم، قدیما و حدیثا، لا ینکرون ذلک. قال ابن عبّاس: فأنت أشرف أو من شرفت به.

فقال ابن الزّبیر: من شرفت به زادنی شرفا إلی شرف قد کان لی قدیما. قال ابن عبّاس:

یا ابن الزّبیر! فالزّیادة أشرف أم المزید علیه؟ فالزّیادة منّی أو منک؟ فأطرق، ثمّ قال:

منک و لم أبعد. قال: صدقت یا ابن الزّبیر. قال ابن الزّبیر: دعنی من لسانک یا ابن عبّاس، هذا الّذی تقبله، کیف شئت، و اللّه لا تحبّونا یا بنی هاشم أبدا. فقال ابن عبّاس:

صدقت نحن أهل بیت مع اللّه لا نحبّ من أبغضه اللّه أبدا. و کان مع ابن الزّبیر ابن أخیه، فنازع ابن عبّاس، فأخذ ابن الزّبیر نعله، فعلا بها رأس ابن أخیه، و قال: ما أنت و الکلام، لا أمّ لک، أ لابن عبّاس تنازع؟ فقال ابن عبّاس: لم یستحقّ الضّرب من صدق، و إنّما یستحقّه من مرق و مزق. فقال ابن الزّبیر: یا ابن عبّاس! أما ینبغی أن تصفح عن کلمة، کأنّک قد أعددت لها جوابا؟ فقال ابن عبّاس: إنّما الصّفح عمّن أقرّ، و أمّا عمّن هرّ فلا. فقال ابن الزّبیر: فأین الفضل؟ فقال ابن عبّاس: عندنا أهل البیت، لا نصرفه عن أهله و لا نضعه فی غیرهم. فقال ابن الزّبیر: أو لست من أهله؟ قال: بلی، إن نبذت الحسد و لزمت الجدد. ثمّ تفرّقا.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۸۹

ثمّ إنّ ابن عبّاس مرّ بابن الزّبیر فی طریقه، و قال له:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیصی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری إن ذهب الصّائد عنک فابشری

قد رفع الفخّ فما من حذر هذا الحسین سائر فانتشری

ثمّ قال له: قرّت عیناک یا ابن الزّبیر! فهذا الحسین یخرج إلی العراق، و یخلّیک و الحجاز.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷

لمّا خرج الحسین بن علیّ إلی الکوفة اجتمع ابن عبّاس و عبد اللّه بن الزّبیر بمکّة، فضرب ابن عبّاس جنب ابن الزّبیر و تمثّل: [الرّجز]

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

خلا لک و اللّه یا ابن الزّبیر الحجاز. و سار الحسین إلی العراق. فقال ابن الزّبیر لابن عبّاس: و اللّه ما ترون إلّا أنّکم أحقّ بهذا الأمر من سائر النّاس. فقال له ابن عبّاس: إنّما یری من کان فی شکّ، فأمّا نحن من ذلک فعلی یقین، و لکن أخبرنی عن نفسک لم زعمت [۱۵۰/ أ] أنّک أحقّ بهذا الأمر من سائر العرب. قال ابن الزّبیر: لشرفی «۱» علیهم قدیما لا تنکرونه. قال: فأیّما أشرف، أنت أم من شرفت به؟ قال: إنّ الّذی شرفت به زادنی شرفا. قال: و علت أصواتهما، فقال ابن أخ لعبد اللّه بن الزّبیر: یا ابن عبّاس، دعنا من قولک، فو اللّه لا تحبّونا یا بنی هاشم أبدا. قال: فخفقه عبد اللّه بن الزّبیر بالنّعل و قال:

أتتکلّم و أنا حاضر؟! فقال له ابن عبّاس: لم ضربت الغلام و ما استحقّ الضّرب؟! و إنّما یستحقّ الضّرب من مرق و مذق «۲». قال: یا ابن عبّاس! أما تزید أن تعفو عن کلمة واحدة. قال: إنّما نعفو عمّن أقرّ، فأمّا من هرّ فلا. قال: فقال ابن الزّبیر: فأین الفضل؟

قال ابن عبّاس: عندنا- أهل البیت- لا نضعه فی غیر موضعه، فنذمّ، و لا نزویه عن أهله فنظلم. قال: أ و لست منهم؟ قال: بلی إن نبذت الحسد، و لزمت الجدد. قال: و اعترض بینهما رجال من قریش، فأسکتوهما.

ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۱۲/ ۳۲۵- ۳۲۶

و مرّ بعبد اللّه بن الزّبیر، فقال:

قد قلت لمّا أن رزیت «۳» معشری یا لک من قنبرة بمعمر

خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری و نقّری ما شئت أن تنقّری

(۱)- مکان اللّفظة فی الأصل بیاض، و استدرکناها من سیر أعلام النّبلاء ۳/ ۳۵۴.

(۲)- مذق الود: لم یخلصه. اللّسان: مذق.

(۳)- [فی المطبوع: «وزیت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸

هذا حسین سائر فاستبشری مذ رفع الفخّ فماذا تحذری

لا بدّ من أخذک یوما فاصبری

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۴

فلقی ابن الزّبیر، فقال: قرّت عینک، هذا حسین یخرج إلی العراق، و یخلیک و الحجاز.

ثمّ أنشد مرتجزا متمثّلا: ۱۳۵/ أ

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۸

فمرّ بابن «۱» الزّبیر، «۲» فقال: قرّت عینک یا ابن الزّبیر. «۳» ثمّ «۲» أنشد قائلا «۳»:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

هذا الحسین «۴» «۵» یخرج إلی العراق، و یخلّیک و الحجاز «۵». «۶»

---

(۱)- [أعیان الشّیعة: «باب»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۳) (۳- ۳) [نهایة الإرب: «ثمّ قال»].

(۴)- [نهایة الإرب: «حسین»].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «خارج فأبشری»].

(۶)- در عرض راه، ابن زبیر را دید. به او گفت: «چشم تو روشن.» بعد این شعر را خواند:

یا لک من قنبرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

یعنی: ای پرنده (از گنجشک بزرگتر معروف است) که در معمر هستی! محیط برای تو خالی شده. تخم بگذار و صفیر بکن و هرچه بخواهی منقار بزن. (این شعر از کلیب است؛ یکی از ملوک الطوایف عرب که آن پرنده را در پناه خود دید و آن را گفت. بقیه هم دارد و داستان جنگی او به سبب همان پرنده که تخم آن پامال شتری به نام بسوس گردید، معروف و مشهور است و در این‌جا، کنایه از آزادی عمل ابن زبیر است).-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۸- ۴۰۹؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۱

و لقی ابن الزّبیر، فقال: یا ابن الزّبیر قرّت عینک. و انشد:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۳۷

لمّا خرج الحسین علیه السّلام من مکّة إلی العراق، ضرب عبد اللّه بن عبّاس بیده علی منکب ابن الزّبیر و قال:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری هذا الحسین سائر فأبشری

خلا- الجوّ- و اللّه- لک یا ابن الزّبیر، و سار الحسین إلی العراق. فقال ابن الزّبیر: یا ابن عبّاس! و اللّه ما ترون هذا الأمر إلّا لکم، و لا ترون إلّا أنّکم أحقّ به من جمیع النّاس.

فقال ابن عبّاس: إنّما یری من کان فی شکّ، و نحن من ذلک علی یقین، و لکن أخبرنی عن نفسک، بماذا تروم هذا الأمر؟ قال: بشرفی. قال: و بماذا شرفت؟ إن کان لک شرف؟

فإنّما هو بنا، فنحن أشرف منک، لأنّ شرفک منّا. و علت أصواتهما؛ فقال غلام من آل الزّبیر: دعنا منک یا ابن عبّاس، فو اللّه لا تحبّوننا یا بنی هاشم، و لا نحبّکم أبدا. فلطمه عبد اللّه بن الزّبیر و قال: أتتکلّم و أنا حاضر؟! فقال ابن عبّاس: لم ضربت الغلام؟ و اللّه أحقّ بالضّرب منه من مزق و مرق. قال: و من هو؟ قال: أنت. و اعترض بینهما رجال من قریش، فأسکتوهما.

ابن أبی الحدید، شرح نهج البلاغة، ۲۰/ ۱۳۴

روی العتبیّ، عن أبیه، قال: لمّا سار الحسین إلی الکوفة اجتمع ابن عبّاس، و ابن الزّبیر بمکّة، فضرب ابن عبّاس علی جیب ابن الزّبیر و تمثّل:

- این حسین سوی عراق می‌رود و تو را در حجاز آزاد می گذارد (ابن زبیر را).

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۸- ۱۳۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری

خلا- لک و اللّه یا ابن الزّبیر الحجاز، و ذهب الحسین. فقال ابن الزّبیر: و اللّه ما ترون إلّا أنّکم أحقّ بهذا الأمر من سائر النّاس. فقال: إنّما یری من کان فی شکّ، و [أمّا] نحن، فعلی یقین، لکن أخبرنی عن نفسک، لم زعمت أنّک أحقّ بهذا الأمر من سائر العرب؟

فقال ابن الزّبیر: لشرفی علیهم. قال: أیّما أشرف، أنت أم من شرفت به؟ قال: الّذی شرفت به زادنی شرفا. قال: و علت أصواتهما حتّی اعترض بینهما رجال من قریش، فسکّتوهما.

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۳۷- ۲۳۸

فلقی ابن الزّبیر، فقال: قرّت عینک یا ابن الزّبیر. ثمّ قال:

یا لک من قنبرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری صیّادک الیوم قتیل فابشری

ثمّ قال ابن عبّاس: هذا حسین یخرج إلی العراق و یخلّیک و الحجاز.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۰

و عند خروج ابن عبّاس من عند الحسین صدفه «۱» ابن الزّبیر، فقال: ما وراک یا عمّ «۲»؟

قال: ما یقرّ عینک، هذا الحسین یخرج إلی العراق و یخلّیک و الحجاز، ثمّ ولی عنه و هو ینشد:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری إن شئت أن تنقّری «۳» هذا الحسین خارج فاستبشری «۳»

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۷- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۵۹

و لمّا رأی ابن عبّاس عبد اللّه بن الزّبیر قال له: قد أتی ما أحببت، هذا الحسین یخرج

---

(۱)- [نور الأبصار: «صادفه»].

(۲)- [نور الأبصار: «ابن عمّ»].

(۳) (۳- ۳) [نور الأبصار: «لا بدّ من أخذک یوما فاصبری»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱

و یترککک و الحجاز. ثمّ تمثّل:

یا لک من قنبرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری «۱»

السّیوطی، تاریخ الخلفاء،/ ۲۰۶- ۲۰۷

فلمّا رجع قال لابن الزّبیر: قد جاء ما أحببت، خرج الحسین، و ترکک و الحجاز.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۵

فمرّ عبد اللّه بن عبّاس بابن الزّبیر، فقال له: قرّت عینک یا ابن الزّبیر! هذا الحسین یخرج إلی العراق و یخلّیک و الحجاز.

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری قد رفع الفخّ فماذا تحذری

لا بدّ من صیدک یوما فاصبری هذا الحسین سائر فأبشری

إلی العراق راحل فاستبشری

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۲۴- ۲۲۵

---

(۱)- این وقت دوست و دشمن یکباره از اقامت حسین علیه السّلام در مکه دل برداشتند و اقامت حسین علیه السّلام در مکه بر عبد اللّه زبیر ثقلی عظیم می‌انداخت. چه ابن زبیر در بساط خاطر نزد خلافت می‌باخت و اثاثه سلطنت می‌پرداخت و با اقامت حسین علیه السّلام در مکه، او را حشمتی نمی‌گذاشتند و خمیرمایه امری نمی‌پنداشتند.

لا جرم چون حسین علیه السّلام بیرون شد، عبد اللّه عباس او را دیدار کرد و گفت:

قد قرّت عینک، یا ابن الزّبیر!

چشم تو در خروج حسین از مکه روشن شد و این شعر را از طرفة بن عبد تمثل کرد:

یا لک من قبّرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری قد رحل الصّیّاد عنک فابشری

و رفع الفخّ فماذا تحذری؟ لا بدّ من صیدک یوما فاصبری

هذا الحسین خارج فأبشری إلی العراق راجیا للظّفر

مکشوف باد، که طرفة بن عبد هنگام کودکی در صید قبره این شعر گفت و من بنده در جلد دوم از کتاب ناسخ التواریخ و کتاب

امثله عرب به شرح نگاشتم. لکن اشعار طرفه آن سه شعر نخستین است و شعر آخر را که اشارت به سوی حسین علیه السّلام است. بعید نیست که ابن عباس هنگام تمثل از خویشتن آورده یا دیگری بدو بازبسته. اکنون با سر سخن آییم.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۵- ۱۲۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲

الإمام علیه السّلام و ابن الزّبیر

و لزم ابن الزّبیر الحجر «۱» و لبس «۲» المعافریّ «۳» و «۴» جعل یحرّض النّاس علی بنی أمیّة.

و کان «۵» یغدو و یروح «۵» إلی الحسین و یشیر علیه أن یقدم العراق! و یقول: «۶» هم «۴» شیعتک و شیعة أبیک. «۶»

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۵۶- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۰، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۸- ۱۳۹؛ ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۰۸، الحسین بن علیّ،/ ۶۷؛ المزی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۱۵- ۴۱۶؛ الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۱- ۳۴۲، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۲

(قال المصعب): و أخبرت عن هشام بن یوسف الصّنعانیّ، عن معمر، قال: سمعت رجلا یحدّث، قال: سمعت الحسین بن علیّ یقول لعبد اللّه بن الزّبیر: «أتتنی بیعة أربعین ألف رجل من أهل الکوفة، أو قال: من أهل العراق». فقال له عبد اللّه بن الزّبیر: «أتخرج إلی قوم قتلوا أباک، و أخرجوا أخاک؟». قال هشام بن یوسف: فسألت معمرا عن الرّجل؟ فقال: «هو ثقة». و زعم بعض النّاس أنّ ابن عبّاس هو الّذی قال هذا.

المصعب الزّبیری، نسب قریش،/ ۲۳۹

قالوا: و عرض ابن الزّبیر علی الحسین أن یقیم بمکّة، فیبایعه، و یبایعه النّاس. و إنّما أراد بذلک أ [ن] لا یتّهمه و أن یعذر فی القول. فقال الحسین: لأن أقتل خارجا من مکّة بشبر، أحبّ إلیّ من أن أقتل فیها، و لأن أقتل خارجا منها بشبرین أحبّ إلیّ من أن أقتل

---

(۱)- [التّهذیب: «الحجری»].

(۲)- [التّهذیب: «لیث»].

(۳)- [تاریخ الإسلام: «مغافر»].

(۴) (۴- ۴) [التّهذیب: «أخذ یقول للحسین: اخرج إلی العراق فهم»].

(۵) (۵- ۵) [تاریخ الإسلام: «یتردّد»].

(۶- ۶) [فی تاریخ الإسلام و السّیر: «هم شیعتکم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳

خارجا منها بشبر. «۱»

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۳- ۱۶۴ رقم ۲۴

فأتاه [ابن الزّبیر] یوما فحادثه ساعة، ثمّ قال: ما أدری ما ترکنا هؤلاء القوم و کفّنا عنهم و نحن أبناء المهاجرین، و أولی الأمر منهم، فخبّرنی بما ترید أن تصنع؟ فقال الحسین: و اللّه لقد حدّثت نفسی بإتیان الکوفة، فإنّ شیعتی بها، و أشراف أهلها قد کتبوا إلیّ فی القدوم علیهم، و أستخیر اللّه. فقال ابن الزبیر: لو کان لی بها مثل شیعتکم ما عدلت بها. ثمّ خشی أن یتّهمه فقال: إنّک لو أقمت بالحجاز ثمّ أردت الأمر ها هنا ما خولف علیک إن شاء اللّه. ثمّ خرج من عنده، فقال الحسین: ما شیء من أمر الدّنیا یؤتاه أحبّ إلیه من خروجی عن الحجاز، لأنّه قد علم أنّه لیس له معی من الأمر شیء.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۵/ ۳۱۵

[حدّثنا أبو أحمد، قال: أخبرنا علیّ بن الحسن البرّاز] قال شبابة [بن سوار]، و حدّثنا قیس بن الرّبیع، عن عبد اللّه بن شریک، عن بشر بن غالب، قال: لقی عبد اللّه بن الزّبیر الحسین بن علیّ رضی اللّه عنه، یتوجّه إلی العراق، فقال: أین ترید؟ قال: العراق. قال: إنّک تأتی قوما قتلوا أباک، و طعنوا أخاک، و لا أراهم إلّا قاتلیک. قال: و أنا أری ذلک.

محمّد بن سلیمان، المناقب، ۲/ ۲۶۲ رقم ۷۲۷

و بلغ عبد اللّه بن الزّبیر ما یهمّ به الحسین، فأقبل حتّی دخل علیه، فقال له: لو أقمت بهذا الحرم و بثثت رسلک فی البلدان، و کتبت إلی شیعتک بالعراق أن یقدموا علیک، فإذا قوی أمرک نفیت عمّال یزید عن هذا البلد، و علیّ لک المکانفة و المؤازرة، و إن عملت بمشورتی، طلبت هذا الأمر بهذا الحرم، فإنّه مجمع أهل الآفاق، و مورد أهل الأقطار، لم یعدمک بإذن اللّه إدراک ما ترید، و رجوت أن تناله. «۲»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۳- ۲۴۴

---

(۱)- هذا الحدیث أیضا دالّ علی أنّه علیه السّلام کان یعلم بأنّه یقتل، و إنّما خرج من مکّة لئلّا یقتل فیها، فیستحلّ به حرمة الحرم. و لمصالح أخر قد أشیر إلیها فی بعض الأخبار.

(۲)- تصمیم و قصد امام حسین علیه السّلام به اطّلاع عبد اللّه بن زبیر رسید. او هم به دیدار ایشان آمد و گفت:

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴

و أتاه ابن الزّبیر، فحدّثه ساعة، ثمّ قال: ما أدری ما ترکنا هؤلاء القوم و کفّنا عنهم، و نحن أبناء المهاجرین، و ولاة هذا الأمر دونهم! خبّرنی ما ترید أن تصنع؟ فقال الحسین:

و اللّه لقد حدّثت نفسی بإتیان الکوفة، و لقد کتب إلیّ شیعتی بها و أشراف أهلها، و أستخیر اللّه. فقال له ابن الزّبیر: أمّا لو کان لی بها مثل شیعتک ما عدلت بها. قال: ثمّ إنّه خشی أن یتّهمه، فقال: أمّا إنّک لو أقمت بالحجاز، ثمّ أردت هذا الأمر ها هنا، ما خولف علیک إن شاء اللّه. ثمّ قام، فخرج من عنده، فقال الحسین: ها إنّ هذا لیس شیء یؤتاه من الدّنیا، أحبّ إلیه من أن أخرج من الحجاز إلی العراق، و قد علم أنّه لیس له من الأمر معی شیء، و أنّ النّاس لم یعدلوه بی، فودّ أنّی خرجت منها لتخلو له.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۳

قال أبو مخنف: قال أبو جناب یحیی بن أبی حیّة «۱»، عن عدیّ بن حرملة الأسدیّ، عن عبد اللّه بن سلیم و المذریّ «۲» بن المشمعلّ الأسدیّین قالا: خرجنا حاجّین من الکوفة حتّی قدمنا مکّة، فدخلنا یوم التّرویة، فإذا نحن بالحسین و عبد اللّه بن الزّبیر قائمین عند ارتفاع الضّحی فیما بین الحجر و الباب، «۳» قالا: فتقرّبنا منهما، «۳» فسمعنا ابن الزّبیر و هو یقول للحسین: إن شئت أن تقیم أقمت، فولّیت هذا الأمر، فآزرناک «۴»، و ساعدناک، و نصحنا لک، و بایعناک. فقال له الحسین: إنّ أبی حدّثنی أنّ بها کبشا یستحلّ حرمتها، فما أحبّ أن أکون أنا ذلک الکبش. فقال له ابن الزّبیر: فأقم إن شئت، و تولّینی «۵» أنا الأمر،

- «اگر در همین حرم الهی بمانی و نمایندگان و داعیان خود را به شهرها بفرستی و برای شیعیان خود در عراق بنویسی که پیش تو آیند و چون کارت استوار شد، کارگزاران یزید را از این شهر بیرون کنی، من هم در این کار با تو همراهی و همفکری خواهم کرد و اگر به مشورت من عمل کنی، بهتر است این کار را در همین حرم الهی انجام دهی که مجمع مردم روی زمین و محل آمد و شد از هر سوی است و به اذن خداوند آنچه می‌خواهی به دست خواهی آورد و امیدوارم به آن برسی.»

دامغانی، ترجمه أخبار الطّوال،/ ۲۹۱

(۱)- [البدایهٔ: «یحیی بن أبی خثیمهٔ»].

(۲)- [البدایهٔ: «المنذر»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی البدایهٔ].

(۴)- [البدایهٔ: «فوازرناک»].

(۵)- [البدایهٔ: «ولّنی»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵

فتطاع و لا تعصی. فقال: و ما أرید هذا أیضا. قالا: ثمّ إنّهما أخفیا کلامهما دوننا، فما زالا یتناجیان حتّی سمعنا «۱» دعاء النّاس رائحین متوجّهین إلی منی عند الظّهر «۱»؛ قالا: فطاف الحسین بالبیت و بین الصّفا و المروهٔ، و قصّ من شعره، و حلّ من عمرته، ثمّ توجّه نحو الکوفهٔ، و توجّهنا نحو النّاس إلی منی.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۴- ۳۸۵- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۹؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۳- ۳۵۴؛ مثله ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۶۶

قال أبو مخنف: عن أبی سعید عقیصا، عن بعض أصحابه، قال: سمعت الحسین بن‌علیّ و هو بمکّهٔ و هو واقف مع عبد اللّه بن الزّبیر، فقال له ابن الزّبیر: إلیّ یا ابن فاطمهٔ.

فأصغی إلیه، فسارّه، قال: ثمّ التفت إلینا الحسین، فقال: أتدرون ما یقول ابن الزّبیر؟

فقلنا: لا ندری، جعلنا اللّه فداک! فقال: قال: أقم فی هذا المسجد أجمع لک النّاس. ثمّ قال الحسین: و اللّه لأن أقتل خارجا منها بشبر، أحبّ إلیّ من أن أقتل داخلا منها بشبر، وایم اللّه لو کنت فی جحر هامّهٔ من هذه الهوامّ لاستخرجونی حتّی یقضوا فیّ حاجتهم، و و اللّه لیعتدنّ علیّ کما اعتدت الیهود فی السّبت. «۲»

---

(۱) (۱- ۱) [البدایهٔ: «دعاهٔ النّاس متوجّهین إلی منی عند الظّهیرهٔ»].

(۲)- و ابن زبیر بیامد و مدتی با وی سخن کرد و گفت: «نمی‌دانم چرا این قوم را واگذاشته‌ایم و دست از آنها بداشته‌ایم؛ در صورتی که ما فرزندان مهاجرانیم و صاحبان خلافت، نه آنها. به من بگو، می‌خواهی چه کنی؟»

حسین گفت: «به خاطر دارم سوی کوفه روم که شیعیان آن‌جا و سران اهل کوفه به من نامه نوشته‌اند و از خدا خیر می‌جویم.»

ابن زبیر بدو گفت: «اگر کسانی همانند شیعیان تو را آن‌جا داشتم، از آن چشم نمی‌پوشیدم.»

گوید:

آن‌گاه از بیم آن‌که مبادا حسین بدگمان شود، گفت: «اگر در حجاز بمانی، و این‌جا به طلب خلافت برخیزی، ان شاء اللّه مخالفت نخواهی دید.»

آن‌گاه برخاست و از پیش وی برفت. حسین گفت: «این، هیچ چیز دنیا را بیشتر از این دوست ندارد که از حجاز سوی عراق روم که می‌داند با حضور من، چیزی از خلافت به او نمی‌رسد و مردم او را با من برابر نمی‌گیرند. دوست دارد از این‌جا بروم که حجاز برای وی خالی بماند.»-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۱

و بلغ ابن الزّبیر أنّه یرید الخروج إلی الکوفهٔ، و هو أثقل النّاس علیه، قد غمّه مکانه

- عبد اللّه بن سلیم اسدی و مذری بن مشمعل، هردو آن اسدی، گویند: «به آهنگ حج از کوفه برفتیم تا به مکّه رسیدیم. روز ترویه وارد آن‌جا شدیم، حسین و عبد اللّه بن زبیر را دیدیم که هنگام برآمدن روز، میان حجر و در ایستاده بودند.»

گویند:

نزدیک رفتیم و شنیدیم که ابن زبیر به حسین می گفت: «اگر می‌خواهی بمانی، بمان و این کار را عهده کن که پشتیبان تو می‌شویم و یاریت می کنیم. نیکخواهی می کنیم و بیعت می کنیم.»

حسین گفت: «پدرم به من گفته، سالاری آن‌جا هست که حرمت کعبه را می‌شکند. نمی‌خواهم من آن سالار باشم.»

ابن زبیر بدو گفت: «اگر می‌خواهی، بمان و کار را به من واگذار که اطاعت بینی و نافرمانی نبینی.»

گفت: «این را هم نمی‌خواهم.»

گویند:

سپس آنها سخن آهسته کردند که ما نشنیدیم و همچنان آهسته‌گویی می کردند تا وقتی که دعای مردم را شنیدند که هنگام ظهر سوی منی روان بودند.

گویند:

حسین بر خانه و میان صفا و مروه طواف کرد و چیزی از موی خود را بکند و احرام عمره بگذاشت.

آن‌گاه سوی کوفه روان شد و ما با کسان سوی منی رفتیم.

ابو سعید عقیصی به نقل از یکی از یاران خویش گوید:

حسین بن علی را دیدم که در مکّه با عبد اللّه بن زبیر ایستاده بود. ابن زبیر به او گفت: «ای پسر فاطمه! نزدیک بیا.»

و حسین گوش به او فراداد که آهسته با وی سخن کرد.

گوید:

آن‌گاه حسین روی به ما کرد و گفت: «می‌دانید ابن زبیر چه می گوید؟»

گفتیم: «خدا ما را فدای تو کند. نمی‌دانیم.»

گفت: «می گوید، در این مسجد بمان تا مردم را بر تو فراهم کنم.»

گوید:

آن‌گاه حسین گفت: «به خدا اگر یک وجب بیرون از مسجد کشته شوم، بهتر از آن می‌خواهم که یک وجب داخل آن کشته شوم. به خدا اگر در سوراخ یکی از خزندگان باشم، بیرونم می کشند تا کار خودشان را انجام دهند. به خدا به من تعدّی می کنند، چنان‌که یهودان به روز شنبه تعدّی کردند.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۵- ۲۹۶۶، ۲۹۶۷- ۲۹۶۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷

بمكّة؛ لأنّ النّاس ما كانوا يعدلونه بالحسين، فلم يكن شيء يؤتاه أحبّ إليه من شخوص الحسين عن مكّة، فأتاه «۱» فقال: أبا عبد اللّه ما عندك، فو اللّه لقد خفت اللّه فی [ترک] جهاد هؤلاء القوم علی ظلمهم، و استذلالهم الصّالحين من عباد اللّه. فقال حسين: قد عزمت علی إتيان الكوفة. وفّقك اللّه! أمّا لو أنّ لی [بها] مثل أنصارك ما عدلت عنها. ثمّ خاف أن يتّهمه، فقال: و لو أقمت بمكانك، فدعوتنا و أهل الحجاز إلی بيعتك أجبناك، و كنّا إليك سراعا، و كنت أحقّ بذلك من يزيد و أبی يزيد.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۶۵- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۷

فأزمع الشّخوص إلی الكوفة، و لقيه عبد اللّه بن الزّبير فی تلك الأيّام، و لم يكن شيء أثقل عليه من مكان الحسين بالحجاز، و لا

أحبّ إليه من خروجه إلى العراق طمعا فى الوثوب بالحجاز، و علما بأنّ ذلك لا يتمّ له إلّا بعد خروج الحسين عليه السّلام، فقال له: على أىّ شىء عزمت يا أبا عبد اللّه؟ فأخبره برأيه فى إتيان الكوفة، و أعلمه بما كتب به مسلم ابن عقيل إليه، فقال له ابن الزّبير: فما يحبسك؟ فو اللّه لو كان لى مثل شيعتك بالعراق ما تلومت فى شىء. و قوّى عزمه، ثمّ انصرف. «۲»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبيّين،/ ۷۲

فلمّا همّ بالخروج من مكّة لقيه ابن الزّبير، فقال: يا أبا عبد اللّه إنّك مطلوب، فلو مكثت بمكّة، فكنت كأحد حمام هذا البيت، و استجرت بحرم اللّه لكان ذلك أحسن لك.

فقال له الحسين عليه السّلام: يمنعنى من ذلك قول رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: سيستحلّ هذا الحرم من أجلى رجل من قريش، و اللّه لا أكون ذلك الرّجل، صنع اللّه بى ما هو صانع.

---

(۱)- [لم يرد فى نفس المهموم].

(۲)- امام علیه السّلام نیز آهنگ کوفه کرده بود و در همان روزها، عبد اللّه بن زبیر آن حضرت را دیدار کرد و برای عبد اللّه بن زبیر چیزی گرانتر و ناگوارتر از بودن حسین در حجاز و چیزی محبوبتر از رفتن او به سوی عراق نبود. چون طمع سلطنت حجاز را در دل داشت و می‌دانست این کار جز با رفتن حسین علیه السّلام سر نگیرد. ازاین‌رو به حسین علیه السّلام گفت: «ای ابا عبد اللّه! چه تصمیم داری؟»

امام علیه السّلام تصمیم رفتن به عراق و مضمون نامه مسلم بن عقیل را به اطّلاع او رساند. عبد اللّه بن زبیر گفت:

«پس معطّل چه هستی؟ به خدا سوگند، اگر من پیروانی مانند تو در عراق داشتم، هیچ‌گونه درنگ نمی‌کردم.»

و بدین‌گونه رأی آن حضرت را تقویت کرد و رفت.

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۰۸- ۱۰۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸

(فكان الّذى استحلّ الحرم من أجله: ابن الزّبير).

عمرو بن ثابت، عن أبى سعيد، قال:

كنّا جلوسا مع الحسين بن علىّ عليه السّلام عند جمرة العقبة «۱»، فلقيه عبد اللّه بن الزّبير، فخلا به، ثمّ مضى.

فقال لنا الحسين عليه السّلام: أتدرون ما يقول هذا؟ يقول: كن حمامة من حمام هذا المسجد، و اللّه لئن أقتل خارجا منه بشبر، أحبّ إلىّ من أن أقتل فيه، و لئن أقتل خارجا منه بشبرين، أحبّ إلىّ من أن أقتل خارجا منه بشبر.

و اللّه لو كنت فى جحر هامّة، لأخرجونى حتّى يقضوا فىّ حاجتهم.

و اللّه ليعتدوا فىّ كما اعتدت اليهود فى السّبت.

القاضى النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۳، ۱۴۵

حدّثنى أبى رحمه اللّه و علىّ بن الحسين «۲» جميعا «۳»، عن سعد بن عبد اللّه، عن محمّد بن أبى الصّهبان، عن عبد الرّحمان بن أبى نجران، عن عاصم بن حميد، عن فضيل الرّسّان، عن أبى سعيد عقيصا، قال: سمعت الحسين بن علىّ عليهما السّلام و خلا به عبد اللّه بن الزّبير و ناجاه طويلا، قال: ثمّ أقبل الحسين عليه السّلام بوجهه إليهم، و قال: إنّ هذا يقول لى: كن حماما من حمام الحرم، و لأن أقتل و بينى و بين الحرم باع، أحبّ إلىّ من أن أقتل و بينى و بينه شبر، و لأن أقتل بالطّفّ، أحبّ إلىّ من أن أقتل بالحرم.

«۴» و عنهما، عن سعد، عن محمّد بن الحسين، عن صفوان بن يحيى، عن داود بن فرقد، عن أبى عبد اللّه عليه السّلام، قال: قال عبد اللّه بن الزّبير للحسين عليه السّلام: و لو جئت إلى مكّة، فكنت بالحرم؟ فقال الحسين: لا نستحلّها و لا تستحلّ بنا، و لأن أقتل على تلّ

أعفر «۵» أحبّ إليّ من أن أقتل بها «۴».

---

(۱)- جمرة العقبة: موضع فی منی، یرمیه الحاجّ فی ضمن أعمال الحجّ مع جمرتین- الصّغری و الوسطی- بالحصاة.

(۲)- [فی البحار و العوالم: «ابن الولید»].

(۳)- [فی البحار و العوالم: «معا»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی الدّمعة السّاکبة].

(۵)- الأعفر: الرّمل الأحمر و کثیب أعفر ذو لونین الحمرة و البیاض و منه شاة عفراء، و الأعفر الأبیض و لیس بالشّدید البیاض، و (تل أعفر) موضع من بلاد دیار ربیعة. [و لا یزال یحمل هذا الاسم فی شمال العراق].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹

حدّثنی أبی رحمه اللّه و محمّد بن الحسین، عن سعد بن عبد اللّه، عن أحمد بن محمّد، عن علیّ ابن الحکم، عن أبیه، عن أبی الجارود: «۱» عن أبی جعفر علیه السّلام، قال: إنّ الحسین علیه السّلام خرج من مکّة قبل التّرویة بیوم، فشیّعه عبد اللّه بن الزّبیر، فقال: یا أبا عبد اللّه، لقد حضر الحجّ و تدعه و تأتی العراق؟ فقال: یا ابن الزّبیر! لأن أدفن بشاطئ الفرات، أحبّ إلیّ من أن أدفن بفناء الکعبة.

ابن قولویه، کامل الزّیارات،/ ۷۲- ۷۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۵- ۸۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۱۳، ۳۱۸، ۳۱۶- ۳۱۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۱۲۰؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۸ - ۱۶۹؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۴۵ - ۱۴۷؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۲

(و به) قال: أخبرنا أبو القاسم عبد الرّحمان بن محمّد بن أحمد الذّکوانیّ بقراءتی علیه، قال: أخبرنا أبو محمّد عبد اللّه بن جعفر بن حیّان، قال: حدّثنا أبو حامد محمّد بن أحمد ابن الفرج، قال: حدّثنا محمّد بن المنذر البغدادیّ سنة اثنتان و ثلاثین و مائتین، قال: حدّثنا سفیان، عن عبد اللّه بن شریک العامریّ، عن بشر بن غالب الأسدیّ، قال: إنّ ابن الزّبیر لحق الحسین بن علیّ علیهما السّلام، قال: أین تریدُ؟ قال: العراق. قال: هم الّذین قتلوا أباک، و طعنوا أخاک، و أنا أری أنّهم قاتلوک. قال: و أنا أری ذلک. قال: فأخبرنی عن المولود متی یجب عطاؤه؟ قال: إذا استهلّ صارخا وجب عطاؤه، و ورث و ورث. قال:

فأخبرنی عن الرّجل یقاتل عن أهل الذّمّة فیؤسر. قال: فکاکه فی جزیتهم. قال:

فأخبرنی عن الشّرب قائما. قال: حلب الحسین بن علیّ علیهما السّلام ناقته تحته، فشرب قائما، قال: فأخبرنی عن الصّلاة فی جلود المیتة؟ قال: فأومأ الحسین بن علیّ علیهما السّلام إلی کلّاب له علیه فروة، فقال: هذا من جلود المیتة دبغناها، فإذا حضرت الصّلاة صلّیت فیها.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۷۴

ثمّ أقبل عبد اللّه بن الزّبیر، فسلّم علیه، و جلس ساعة، ثمّ قال: أمّا و اللّه یا ابن رسول اللّه، لو کان لی بالعراق مثل شیعتک، لما أقمت بمکّة یوما واحدا، و لو أنّک أقمت بالحجاز، ما خالفک أحد، فعلی ماذا نعطی هؤلاء الدّنیّة، و نطمعهم فی حقّنا، و نحن أبناء المهاجرین، و هم أبناء المنافقین. قال: و کان هذا الکلام مکرا من ابن الزّبیر، لأنّه لا یحبّ أن یکون

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی نفس المهموم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰

بالحجاز أحد یناویه، فسکت عنه الحسین و علم ما یرید.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۷

قال (و بهذا الإسناد)، عن والدیّ، أخبرنا أبو الحسین بن الفضل، أخبرنا عبد اللّه بن جعفر، حدّثنا یعقوب بن سفیان «۱»، حدّثنا أبو بکر الحمیدیّ، حدّثنا سفیان، حدّثنا عبد اللّه بن شریک، عن بشر بن غالب قال: قال عبد اللّه بن الزّبیر للحسین بن علیّ علیه السّلام:

أین تذهب؟ إلی قوم قتلوا أباک، و طعنوا أخاک؟ فقال له الحسین: لأن أقتل بمکان کذا و کذا، أحبّ إلیّ من أن تستحلّ بی «یعنی مکّة».

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۹- مثله ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۱

أخبرنا أبو القاسم ابن السّمرقندیّ، أنبأنا أبو بکر ابن الطّبریّ، أنبأنا أبو الحسین ابن الفضل، أنبأنا عبد اللّه بن جعفر، أنبأنا یعقوب، أنبأنا أبو بکر الحمیدیّ، أنبأنا سفیان، أنبأنا عبد اللّه بن شریک:

عن بشر بن غالب أنّه سمعه، یقول: قال عبد اللّه بن الزّبیر- لحسین بن علیّ-: أین تذهب؟ إلی «۲» قوم قتلوا أباک و طعنوا أخاک؟!! فقال له حسین: لأن أقتل بمکان کذا و کذا أحبّ إلیّ من أن تستحلّ بی، یعنی مکّة.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۱۹۴ رقم ۲۴۸، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹

أخبرنا أبو الحسین محمّد بن محمّد بن الفرا [ء] و أبو غالب «۳» أحمد، و أبو عبد اللّه یحیی ابنا الحسن، قالوا: أنبأنا أبو جعفر بن المسلمة، أنبأنا محمّد بن عبد الرّحمان بن العبّاس، أنبأنا أحمد بن سلیمان، أنبأنا الزّبیر بن بکّار «۴»، حدّثنی عمّی مصعب بن عبد اللّه، أخبرنی من سمع هشام بن یوسف الصّنعانیّ، یقول عن معمر، قال:

و سمعت رجلا یحدّث عن الحسین «۵» بن علیّ، قال: سمعته یقول لعبد اللّه بن الزّبیر «۵»:

---

(۱)- [و فی البدایة مکانه: «قال یعقوب بن سفیان ...»].

(۲)- [التّهذیب: «أإلی»].

(۳)- [و فی ابن العدیم مکانه: «أنبأنا أبو حفص عمر بن محمّد عن أبی غالب ...»].

(۴)- [و فی البدایة مکانه: «و قال الزّبیر بن بکّار ...»].

(۵) (۵- ۵) [البدایة: «أنّه قال لعبد اللّه بن الزّبیر»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱

أتتنی «۱» بیعة أربعین ألفا یحلفون لی بالطّلاق و العتاق «۲» من أهل الکوفة- أو قال: من أهل العراق- «۲». فقال له عبد اللّه بن الزّبیر: أتخرج إلی قوم قتلوا أباک/ ۲۱/ أ/ و أخرجوا أخاک؟

«۳» قال هشام بن یوسف: فسألت معمرا عن الرّجل، فقال: هو ثقة.

قال عمّی: و زعم بعض النّاس أنّ عبد اللّه بن عبّاس هو الّذی قال هذا. «۳»

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۱۹۴ رقم ۲۴۹- ۲۵۳، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۰۴- ۲۶۰۵، الحسین بن علیّ،/ ۶۳- ۶۴؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۱

و خرج الحسین من لیلته، فالتقیا بمکّة، فقال له ابن الزّبیر: ما یمنعک من شیعتک و شیعة أبیک؟ فو اللّه لو أنّ لی مثلهم ما وجّهت إلّا إلیهم؟

ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۱۲/ ۱۹۰- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۲۸۴

کتاب الإبانة، قال بشر بن عاصم: سمعت أنّ [ابن «۴»] الزّبیر یقول: قلت للحسین بن علیّ علیهما السّلام: إنّک تذهب إلی قوم أباک و خذلوا أخاک؟ فقال: لئن أقتل بمکان کذا و کذا، أحبّ إلیّ من أن یستحلّ بی مکّة. عرّض به علیه السّلام.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۵۲- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۵؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۱۸۵؛ البحرانی، العوالم،

۵۴ /۱۷

و أتاه ابن الزّبير، فحدّثه ساعة، ثمّ قال: ما أدرى، ما تركنا هؤلاء القوم و كفّنا عنهم، و نحن أبناء المهاجرين، و ولاة هذا الأمر دونهم، خبّرنى ما تريد أن تصنع؟ فقال الحسين:

«۵» لقد حدّثت نفسى بإتيانى الكوفة، و لقد كتبت «۶» إلىّ شيعتى بها و أشراف النّاس «۷»،

---

(۱)- [و فى التّهذيب مكانه: «و قال الحسين لابن الزّبير لمّا لامه: أتتنى ...»].

(۲) (۲- ۲) [فى التّهذيب: «من أهل الكوفة» و فى البداية: «إنّهم معى»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى التّهذيب].

(۴)- [عن مدينة المعاجز و البحار و العوالم].

(۵)- [زاد فى بحر العلوم: «و اللّه»].

(۶)- [بحر العلوم: «كتب»].

(۷)- [بحر العلوم: «أهلها»].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲

و أستخير اللّه. فقال له ابن الزّبير: أمّا لو كان لى بها مثل شيعتك «۱» لما عدلت عنها «۱». ثمّ خشى أن يتّهمه، فقال له: أمّا إنّك لو أقمت بالحجاز، ثمّ أردت هذا الأمر ها هنا، لما خالفنا «۲» عليك، و ساعدناك، و بايعناك، و نصحنا لك. فقال له الحسين: إنّ أبى حدّثنى أنّ لها كبشا به تستحلّ حرمتها، فما أحبّ أن أكون أنا ذلك الكبش. قال: فأقم إن شئت، و تولّينى أنا الأمر، فتطاع و لا تعصى. قال: و لا أريد هذا «۳» أيضا. ثمّ إنّهما أخفيا كلامهما، فالتفت الحسين إلى من هناك، و قال: أتدرون ما يقول؟ قالوا: لا «۴» ندرى جعلنا اللّه فداءك «۴». قال: إنّه يقول، أقم فى هذا المسجد، أجمع لك النّاس. ثمّ قال له الحسين: و اللّه لئن أقتل «۵» خارجا منها بشبر، أحبّ إلىّ من أن أقتل فيها، «۶» و لئن أقتل خارجا منها بشبرين أحبّ إلىّ من أن أقتل خارجا منها بشبر، وايم اللّه لو كنت فى جحر هامّة «۶» من هذه الهوامّ، لاستخرجونى حتّى يقضوا بى «۷» حاجتهم، و اللّه ليعتدنّ علىّ كما اعتدت اليهود فى السّبت. «۸» فقام ابن الزّبير و خرج من عنده «۸»، «۹» فقال الحسين «۱۰»: إنّ هذا ليس شىء من الدّنيا أحبّ إليه من أن أخرج من الحجاز، و قد علم أنّ النّاس لا يعدلونه بى فودّ أنّى خرجت حتّى يخلو له «۹». «۱۱»

---

(۱) (۱- ۱) [فى نهاية الإرب: «ما عدلت عنها». و فى بحر العلوم: «ما عدلت بها»].

(۲)- [نهاية الإرب: «ما خالفنا»].

(۳)- [نهاية الإرب: «هذا الأمر»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى نهاية الإرب].

(۵)- [و فى المقرّم مكانه: «فيقول لابن الزّبير: إنّ أبى حدّثنى أنّ بمكّة كبشا به تستحلّ حرمتها، فما أحبّ أن أكون ذلك الكبش، و لئن أقتل ...»].

(۶- ۶) [المقرّم: «وايم اللّه لو كنت فى ثقب هامّة»].

(۷)- [فى نهاية الإرب و المقرّم: «فىّ»].

(۸- ۸) [المقرّم: «و لمّا خرج من عنده ابن الزّبير»].

(۹- ۹) [لم يرد فى نهاية الإرب].

(۱۰)- [المقرّم: «قال الحسین لمن حضر»].

(۱۱)- و ابن زبیر رسید و مدت یک ساعت با او گفتگو کرد. بعد گفت: «من نمی‌دانم که این قوم چرا ترک اولی کرده‌اند و ما را کنار گذاشته‌اند. حال این‌که ما فرزند مهاجرین و در این کار اولی و احق می‌باشیم، و آنها ذیحق نیستند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۵- ۲۷۶- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۷؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۴- ۱۹۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۵- ۱۵۶

و لمّا بلغ ابن الزّبیر عزمه، دخل علیه، و قال له: لو أقمت ها هنا بایعناک، فأنت أحقّ من یزید و أبیه. و کان ابن الزّبیر أسرّ النّاس بخروجه من مکّة، و إنّما قال له هذا لئلّا ینسبه إلی شیء آخر.

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۳۷

و عن بشر بن غالب، قال عبد اللّه بن الزّبیر یقول للحسین بن علیّ: تأتی قوما قتلوا

- سپس پرسید: «چه خواهی کرد (از حسین)؟»

حسین گفت: «من با خود چنین می‌اندیشم که به کوفه بروم؛ زیرا شیعیان و بزرگان قوم و اشراف و اعیان با من مکاتبه کرده و نامه‌ها نوشته‌اند. من استخاره خواهم کرد و از خداوند کسب تکلیف می‌کنم.»

گفت (ابن زبیر): اما اگر تو در حجاز بمانی و این کار را بخواهی (خلافت)، ما با تو هرگز مخالفت نخواهیم کرد؛ بلکه مساعدت و بیعت خواهیم کرد و با تو صمیمی و یار خواهیم بود.»

حسین گفت: «پدرم به من گفته (حدیث و خبر) که سرزمین حجاز دارای گوسفند پیشاهنگی خواهد بود که حرمت آن را روا خواهد داشت (در جنگ و خونریزی من دوست ندارم که خود آن پیشاهنگ باشم که آن حرمت را هتک کند).»

گفت: «اگر بخواهی در این‌جا بمان و این کار را به من واگذار کن که من خود هرچه پیش آید، دفع کنم.

آن‌گاه همه نسبت به تو اطاعت خواهند کرد و هرگز معصیت نخواهند کرد.»

گفت (حسین): «من چنین نمی‌خواهم.»

هردو هم گفتگوی خود را مکتوم داشتند. حسین به کسانی که در آن‌جا حاضر بودند، رو کرد و گفت:

«آیا می‌دانید که این (ابن زبیر) به من چه می‌گوید؟»

گفتند: «جان ما فدای تو! ما نمی‌دانیم (چه می‌گوید و چه عقیده دارد).»

گفت: «او می‌گوید: تو در مسجد (مکّه) بمان و من مردم را برای تو دعوت می‌کنم.»

بعد از آن، حسین گفت: «به خدا سوگند اگر من در خارج مکّه ولو به فاصله یک وجب کشته شوم، برای من گواراتر و بهتر از این خواهد بود که در خود آن کشته شوم. و اگر در خارج آن هم، ولو به فاصله یک وجب (در جنگ و دفاع) کسی را بکشم، باز برای من بهتر و گواراتر از این خواهد بود که در خود آن کسی را بکشم. به خدا سوگند اگر من در آغوش یکی از این مقدسات باشم (هامه- رأس و رئیس و سر هر چیزی و مقصود آغوش مقدس و محترم است)، مرا از آغوش آن بیرون خواهند کشید و کار خود را انجام خواهند داد. (حرمت کعبه را رعایت نخواهند کرد). به خدا سوگند، آنها نسبت به من تعدّی و گستاخی خواهند کرد، چنان‌که یهود نسبت به روز شنبه هتک حرمت کرده‌اند.»

ابن زبیر از آن‌جا برخاست و رفت. حسین گفت: «این (مرد) چیزی در دنیا دوست ندارد، جز خروج و رفتن من از حجاز. او می‌داند که مردم او را با من برابر و همشأن نمی‌دانند. پس می‌خواهد که من بروم تا او تنها بماند و محیط برای او خالی باشد.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۶- ۱۳۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴

أباک و طعنوا أخاک؟ فقال الحسین: لأن أقتل بموضع کذا و کذا أحبّ إلیّ من أن یستحلّ بی. یعنی الحرم.

محبّ الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۵۱

فقال ابن الزّبیر للحسین: ما یمنعک من شیعتک و شیعة أبیک! فو اللّه لو أنّ لی مثلهم، ما توجّهت إلّا إلیهم.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۲۶۸

ابن المبارک، عن بشر بن غالب: أنّ ابن الزّبیر قال للحسین: إلی أین تذهب؟ إلی قوم قتلوا أباک، و طعنوا أخاک؟ فقال: لأن أقتل، أحبّ إلیّ من أن تستحلّ. یعنی مکّة.

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۷

و دخل ابن الزّبیر، فقال له: ما أدری ما ترکنا لهؤلاء القوم، و نحن أبناء المهاجرین، و ولاة هذا الأمر دونهم، أخبرنی ما ترید أن تصنع؟ فقال الحسین: و اللّه لقد حدّثت نفسی بإتیان الکوفة، و لقد کتب إلیّ شیعتی بها و أشرافها بالقدوم علیهم، و أستخیر اللّه.

فقال ابن الزّبیر: أمّا لو کان لی بها مثل شیعتک، ما عدلت عنها. فلمّا خرج من عنده، قال الحسین: قد علم ابن الزّبیر أنّه لیس له من الأمر معی شیء، و أنّ النّاس لم یعدلوا بی غیری، فودّ أنّی خرجت لتخلو له.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۰

فبعد أن خرجوا [ابن عبّاس و جماعة] عنه جاء ابن الزّبیر «۱»، فجلس عنده ساعة یتحدّث، ثمّ قال: أخبرنی ما ترید أن تصنع؟ بلغنی أنّک سائر إلی العراق. فقال الحسین:

نعم، نفسی تحدّثنی بإتیان الکوفة، و ذلک أنّ جماعة من شیعتنا و أشراف النّاس کتبوا إلیّ کتبا یحثّوننی «۲» علی المسیر إلیهم، و یعدوننی النّصرة، و القیام معی بأنفسهم و أموالهم، و وعدتهم بالوصول إلیهم، و أنا أستخیر اللّه تعالی. فقال له ابن الزّبیر: أمّا إنّه لو کان لی بها شیعة مثل شیعتک، ما عدلت عنهم. ثمّ إنّه خشی أن یتّهمه، فقال: و إن رأیت أنّک تقیم هنا بالحجاز، و ترید هذا الأمر، قمنا معک، و ساعدناک، و بایعناک، و نصحنا لک.

فقال له الحسین علیه السّلام: إنّ أبی حدّثنی أنّ لها کبشا به تستحلّ حرمتها، فما أحبّ أن أکون

---

(۱)- [و فی نور الأبصار مکانه: «و جاءه ابن الزّبیر ...»].

(۲)- [نور الأبصار: «یستحثّونی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵

ذلک الکبش، و اللّه لئن قتلت خارجا من مکّة بشبر، أحبّ إلیّ من أن أقتل بداخلها، «۱» و لئن أقتل خارجها بشبرین، أحبّ إلیّ من أن أقتل بداخلها بشبر واحد «۱». فقام ابن الزّبیر و خرج من عنده، فقال الحسین رضی اللّه عنه لجماعة کانوا عنده من خواصّه: إنّ هذا الرّجل- یعنی ابن الزّبیر- لیس «۱» فی الدّنیا «۱» شیء أحبّ إلیه من أن أخرج من الحجاز، و قد علم أنّ النّاس لا یعدلون بی ما دمت فیه «۲» فیودّ، أنّی خرجت منه لتخلو له «۲».

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۶- ۱۸۷- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۵۸

فأمّا ابن الزّبیر، فلم یبایع و لا دعا إلی نفسه، فأشار علیه ابن الزّبیر بالخروج.

السّیوطی، تاریخ الخلفاء،/ ۲۰۶

و نهاه ابن الزّبیر أیضا، فقال له: حدّثنی أبی أنّ لمکّة کبشا به یستحلّ حرمتها، فما أحبّ أن أکون أنا ذلک الکبش. و مرّ قول أخیه

الحسن له: إيّاك و سفهاء الكوفة أن يستخفّوك، فيخرجوك، و يسلموك، فتندم وَ لاتَ حِينَ مَناصٍ «۳». و قد تذكر ذلك ليلة قتله فترحّم على أخيه الحسن (رضى اللّه عنهما). «۳»

ابن حجر الهيتمى، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

و لمّا بلغ عبد اللّه بن الزّبير عزم الحسين، دخل عليه و قال: يا ابن رسول اللّه! إنّك لو أقمت ها هنا لعلّ اللّه يجمعنا بك على الهدى، بايعناك، فإنّك أحقّ من يزيد، المعلن بالفسق و الفجور، و إنّى أتخوّف عليك إن خرجت لا يرعى فيك إلّا و لا ذمّة و لا قرابة.

الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۵

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نور الأبصار].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «فودّ أنّى خرجت منه ليخلو به»].

(۳)- و ابن زبير نيز از اين معنى وى را نهى كرد و در جواب وى گفت: «پدرم خبر داده كه در مكّه كبشى خواهد بود كه به سبب او، حلال دانند حرمت انتقام را. پس دوست نمى‌دارم كه من آن كبش باشم.»

و قول حسن عليه السّلام كه وى را گفت: «بترس از سفهاى كوفه كه ناگاه تو را اغوا كنند در خروج و به قول خود وفا نكنند و موجب خفّت و پريشانى تو گردد، و از آن پشيمان شوى و نباشد آن‌وقت گريزگاهى.» قبل از اين مذكور ساختيم.

چنانچه حسين عليه السّلام در شب قتل عاشورا خود اين سخن را تذكار نمود و گفت: «رحمت خداى برادرم حسن عليه السّلام باد كه بر آنچه او گفته بود، رسيدم.»

جهرمى، ترجمه صواعق المحرقة،/ ۳۴۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶

كتاب يزيد بن الأصمّ إليه عليه السّلام

كتب يزيد بن الأصمّ إلى الحسين بن علىّ عليهما السّلام حين خرج:

[۱۲۹/ أ] أمّا بعد، فإنّ أهل الكوفة قد أبوا إلّا أن يبغضوك، و قلّ من أبغض إلّا قلق، و إنّى أعيذك باللّه أن تكون كالمغترّ بالبرق، و كالمهريق ماء السّراب، فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ لا يَسْتَخِفَّنَّكَ «۱» أهل الكوفة الَّذِينَ لا يُوقِنُونَ «۱».

ابن عساكر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۳۲۵

---

(۱)- سورة الرّوم ۳۰/ ۶۰.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷

كتاب عبد اللّه بن جعفر إلى الإمام عليه السّلام

و كتب عبد اللّه بن جعفر «۱» بن أبى طالب «۱» إليه كتابا «۲» يحذّره «۳» أهل الكوفة «۴» «۵» و يناشده اللّه أن يشخص «۶» إليهم «۳».

فكتب إليه الحسين «۷»: إنّى رأيت رؤيا، و رأيت فيها «۸» رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم و أمرنى بأمر، أنا ماض له «۵»، «۹» و لست بمخبر بها «۱۰» أحدا حتّى ألاقى «۱۱» عملى. «۱۲»

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۹- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۲، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۰، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰- ۱۴۱؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۰، الحسين بن علىّ،/ ۶۹؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۸؛ الذّهبى، تاريخ

الإسلام، ۲/ ۳۴۳، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

و انتقل الخبر بأهل المدينة أنّ الحسين بن علىّ يريد الخروج إلى العراق، فكتب إليه

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى التّهذيب و تاريخ الإسلام و السّير و البداية].

(۲)- [لم يرد فى التّهذيب و السّير].

(۳) (۳- ۳) [السّير: «و يناشده اللّه»].

(۴)- [البداية: «أهل العراق»].

(۵) (۵- ۵) [التّهذيب: «فأجابه بأنّه رأى رؤيا و رأى فيها رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم و أنّه أمره بأمر و هو ماض إليه. ثمّ قال:»].

(۶)- [البداية: «شخص»].

(۷)- [لم يرد فى السّير].

(۸)- [لم يرد فى البداية].

(۹)- [إلى هنا حكاه عنه فى السّير].

(۱۰)- [فى التّهذيب: «بمحبر بها»، و فى المختصر: «بمجبر بها»، و فى تهذيب الكمال: «بمخبرها» و فى تاريخ الإسلام: «بمخبر بها»].

(۱۱)- [التّهذيب: «إلّا فى»].

(۱۲)- [و زاد فى تاريخ الإسلام: «و لم يقبل الحسين من أحد، و صمّم على المسير إلى العراق»، و فى السّير:

«و أبى الحسين على كلّ من أشار عليه إلّا المسير إلى العراق»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸

عبد اللّه بن جعفر: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم. للحسين بن علىّ، من عبد اللّه بن جعفر، أمّا بعد! أنشدك [اللّه- «۱»] أن لا تخرج عن مكّة، فإنّى خائف عليك من هذا الأمر الّذى قد أزمعت عليه أن يكون فيه هلاكك و أهل بيتك، فإنّك إن قتلت، أخاف أن يطفأ نور الأرض، و أنت روح «۲» الهدى و أمير المؤمنين، فلا تعجل بالمسير إلى العراق، فإنّى آخذ لك الأمان من يزيد و جميع بنى أميّة على نفسك، و مالك، و ولدك، و أهل بيتك- و السّلام.

قال: فكتب إليه الحسين «۳» بن علىّ «۳»: أمّا بعد! فإنّ كتابك ورد علىّ، فقرأته، و فهمت ما ذكرت، و أعلمك أنّى رأيت جدّى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم فى منامى فخبّرنى «۴» بأمر، و أنا ماض له، لى كان أو «۵» علىّ؛ و اللّه يا ابن عمّى! لو كنت فى «۶» جحر «۷» هامّة من هوامّ الأرض لاستخرجونى [و] يقتلونى؛ و اللّه يا ابن عمّى ليعدينّ «۸» علىّ كما عدت اليهود على السّبت، و السّلام.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۵- ۱۱۶

و اتّصل الخبر بالمدينة، و بلغهم أنّ الحسين «۹» عزم على الخروج إلى العراق، فكتب إليه عبد اللّه بن جعفر الطّيّار «۹»: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، للحسين بن علىّ من عبد اللّه بن جعفر، أمّا بعد، فإنّى أنشدك اللّه أن تخرج من مكّة، فإنّى خائف عليك من هذا الأمر الّذى قد «۱۰» أزمعت عليه، أن يكون فيه هلاكك، و استئصال أهل بيتك، فإنّك إن قتلت «۱۱»

---

(۱)- من د و بر.

(۲)- فى د: روحى.

(۳) (۳- ۳) فى د: عليه السّلام.

(۴)- فى د: و خبّرنى.

(۵)- فی د: أم.

(۶)- فی د: بی.

(۷)- فی النّسخ: حجر.

(۸)- فی د: لیعدی.

(۹- ۹) [بحر العلوم: «عازم علی الخروج من مکّة، فألحقه عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب بولدیه، عون و محمّد، و کتب معهما کتابا یقسم علیه فیه بالرّجوع إلی مکّة، جاء فیه»].

(۱۰)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۱۱)- [بحر العلوم: «هلکت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹

خفت أن یطفأ نور اللّه، فأنت علم المهتدین؛ و رجاء المؤمنین، فلا تعجل بالمسیر إلی العراق، فإنّی آخذ لک الأمان من یزید و من جمیع بنی أمیّة لنفسک، و لمالک، و أولادک، و أهلک «۱»، و السّلام.

«۲» فکتب إلیه الحسین: «۲» أمّا بعد، فإنّ کتابک ورد علیّ، فقرأته، و فهمت ما فیه؛ اعلم إنّی قد رأیت جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فی منامی، فأخبرنی بأمر أنا ماض له؛ کان لی الأمر أو علیّ، فو اللّه یا ابن عمّ! لو کنت فی جحر «۳» هامّة من هوامّ الأرض، لاستخرجونی حتّی یقتلونی، و و اللّه لیعتدنّ علیّ، کما اعتدّت الیهود فی یوم السّبت، و السّلام. «۴»

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۷- ۲۱۸- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۳- ۱۷۴

و کتب إلیه عبد اللّه بن جعفر من المدینة فی ذلک، فأجابه: إنّی قد رأیت جدّی رسول اللّه فی منامی، فخبّرنی بأمر و أنا ماض له، لی کان أم علیّ، و اللّه یا ابن عمّ! لیعتدینّ علیّ کما یعتدی الیهود یوم السّبت. و خرج.

ابن شهرآشوب، المناقب، ۴/ ۹۴

ثمّ إنّه وردت «۵» علی الحسین علیه السّلام کتب من أهل المدینة من عند عبد اللّه بن جعفر «۶» علی یدی إبنیه «۶» عون و محمّد، و من سعید بن العاص و معه جماعة من أعیان المدینة، و کلّ منهم یشیر علیه «۷» أن لا یتوجّه نحو العراق و لا یأتیه، و لا یقربه، فلیس له فیه مصلحة، و أن یقیم بمکّة. «۷» هذا کلّه و القضاء غالب «۸» علی أمره «۸»، فلم یکترث بما قیل له، «۸» و لم یلتفت إلی ما کتب إلیه «۸»، لیقضی اللّه أمرا کان مفعولا.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۷- ۱۸۸- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۵۸

---

(۱)- [زاد فی بحر العلوم: «و إنّی علی أثر الکتاب»].

(۲) (۲- ۲) [بحر العلوم: «فأجابه الحسین علیه السّلام بکتاب جاء فیه: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم»].

(۳)- [بحر العلوم: «ثقب»].

(۴)- [فی بحر العلوم إنّ هذا الکتاب وصل إلیه علیه السّلام و بعد أن خرج من مکّة].

(۵)- [نور الأبصار: «ورد»].

(۶- ۶) [نور الأبصار: «مع ولدیه»].

(۷- ۷) [نور الأبصار: «بعدم التّوجّه إلی العراق»].

(۸- ۸) [لم یرد فی نور الأبصار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰

عبد اللّه بن مطيع و رأيه فى خروج الإمام عليه السّلام

و قال له عبد اللّه بن مطيع: أى «۱» فداءك أبى «۲» و أمّى، متّعنا «۳» بنفسك، و لا تسر «۴» إلى العراق «۴»، فو اللّه لئن «۵» قتلك هؤلاء القوم، «۵» ليتّخذنا «۶» خولا و «۷» عبيدا.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۶- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۰، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۹؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۸، الحسين بن علىّ،/ ۶۷؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۶؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۲

و أقبل إليه عبد اللّه بن مطيع العدوىّ، فقال: جعلت فداءك يا ابن رسول اللّه! لا تخرج إلى العراق، فإنّ حرمتك من اللّه حرمة، و قرابتك من رسول اللّه قرابة، و قد قتل ابن عمّك بالكوفة [؟] و إنّ بنى أميّة إن قتلوك لم يرتدعوا عن حرمة اللّه، أن ينتهكوها، و لم يهابوا أحدا بعدك أن يقتلوه، فاللّه اللّه أن تفجعنا بنفسك.

فلم يلتفت الحسين إلى كلامه.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۱۶- ۲۱۷

---

(۱)- [فى المختصر و البداية: «إنّى»، و فى تهذيب الكمال: «لا تفعل أى» و لم يرد فى تاريخ الإسلام و السّير].

(۲)- [البداية: «و أبى»].

(۳)- [البداية: «فأمتعنا»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى السّير].

(۵) (۵- ۵) [السّير: «قتلت»].

(۶)- [فى التّهذيب: «ليتّخذوننا» و فى تهذيب الكمال و السّير و البداية: «ليتّخذونا»].

(۷)- [تاريخ الإسلام: «أو»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱

كتاب عمرو بن سعيد بن العاص إلى الإمام الحسين عليه السّلام وردّه عليه السّلام

و كتب إليه عمرو بن سعيد بن العاص «۱»: إنّى أسأل اللّه أن يلهمك رشدك، و أن يصرفك عمّا يرد بك، بلغنى أنّك قد اعتزمت «۲» على الشّخوص إلى العراق، فإنّى «۳» أعيذك باللّه من الشّقاق، فإن «۴» كنت خائفا، فأقبل إلىّ، فلك عندى الأمان، و البرّ، و الصّلة.

فكتب إليه الحسين: إن كنت أردت بكتابك إلىّ «۵» برّى و صلتى، فجزيت خيرا فى الدّنيا و الآخرة، «۶» و إنّه لم يشاقق «۶» من دعا إلى اللّه و عمل صالحا و قال إنّنى من المسلمين» «۷»، و خير الأمان أمان اللّه، و لم يؤمن باللّه من لم يخفه فى الدّنيا، فنسأل اللّه مخافة فى الدّنيا توجب لنا «۸» أمان الآخرة «۸» عنده.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۹- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۲- ۲۰۳، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۰، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۱؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۰، الحسين بن علىّ،/ ۶۹؛ المزى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۸- ۴۱۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳- ۱۶۴

و كتب إليه عمرو بن سعيد بن العاص من المدينة: أمّا بعد، فقد بلغنى أنّك قد عزمت على الخروج إلى العراق؛ و لقد علمت ما نزل

بابن عمّک مسلم بن عقیل و شیعته؛ و أنا أعیذک باللّه تعالی من الشّقاق؛ فإنّی خائف علیک منه؛ و لقد بعثت إلیک بأخی یحیی بن سعید، فأقبل إلیّ معه؛ فلک عندنا الأمان، و الصّلة، و البرّ، و الإحسان، و حسن الجوار؛

---

(۱)- [أضاف فی البدایة: «نائب الحرمین»].

(۲)- [البدایة: «عزمت»].

(۳)- [البدایة: «و إنّی»].

(۴)- [البدایة: «فإنّک إن»].

(۵)- [لم یرد فی البدایة].

(۶- ۶) [تهذیب الکمال: «و إن لم تشاقق»].

(۷)- [مأخوذ من فصّلت ۴۱/ ۳۳].

(۸- ۸) [البدایة: «أمانا یوم القیامة»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲

و اللّه بذلک علیّ شهید، و وکیل؛ و راع، و کفیل؛ و السّلام.

فکتب إلیه الحسین: أمّا بعد، فإنّه لم یشاقّ «من دعا إلی اللّه و عمل صالحا و قال إنّنی من المسلمین»؛ و قد دعوتنی إلی البرّ، و الإحسان؛ و خیر الأمان أمان اللّه؛ و لن یؤمن اللّه یوم القیامة من لم یخافه فی الدّنیا؛ و نحن نسأله لک و لنا فی هذه الدّنیا عملا یرضی لنا یوم القیامة؛ فإن کنت بکتابک هذا إلیّ أردت برّی و صلتی، فجزیت بذلک خیرا فی الدّنیا و الآخرة، و السّلام.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳

عمر بن عبد الرّحمان المخزومیّ و رأیه

قالوا: و لمّا کتب أهل الکوفة إلی الحسین بما کتبوا به، فاستحفّوه للشّخوص؛ جاءه عمر بن عبد الرّحمان بن حارث بن هشام المخزومیّ بمکّة، فقال له: بلغنی أنّک ترید العراق، و أنا مشفق علیک من مسیرک، لأنّک تأتی بلدا فیه عمّاله، و أمراؤه، و معهم بیوت الأموال. و إنّما النّاس عبید الدّینار و الدّرهم، فلا آمن علیک أن یقاتلک من وعدک نصره، و من أنت أحبّ إلیه ممّن یقاتلک معه. فقال له: قد نصحت و یقضی اللّه.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۱ رقم ۱۹

قال هشام عن أبی مخنف: حدّثنی الصّقعب بن زهیر، عن عمر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام المخزومیّ، قال: لمّا قدمت کتب أهل العراق إلی الحسین و تهیّأ للمسیر إلی العراق، أتیته، فدخلت علیه- و هو بمکّة- فحمدت اللّه و أثنیت علیه، ثمّ قلت: أمّا بعد، فإنّی أتیتک یا ابن عمّ لحاجة أرید ذکرها لک نصیحة، فإن کنت تری أنّک تستنصحنی، و إلّا کففت عمّا أرید أن أقول؛ فقال: قل، فو اللّه ما أظنّک بسیّئ الرّأی، و لا هو للقبیح من الأمر و الفعل. قال: قلت له: إنّه قد بلغنی أنّک ترید المسیر إلی العراق، و إنّی مشفق علیک من مسیرک؛ إنّک تأتی بلدا فیه عمّاله و أمراؤه، و معهم بیوت الأموال، و إنّما النّاس عبید لهذا الدّرهم و الدّینار، و لا آمن علیک أن یقاتلک من وعدک نصره، و من أنت أحبّ إلیه ممّن یقاتلک معه. فقال الحسین: جزاک اللّه خیرا یا ابن عمّ؛ فقد و اللّه علمت أنّک مشیت بنصح، و تکلّمت بعقل، و مهما یقض من أمر یکن، أخذت برأیک أو ترکته، فأنت عندی أحمد مشیر، و أنصح ناصح. «۱»

قال: فانصرفت من عنده، فدخلت علی الحارث بن خالد بن العاص بن هشام، فسألنی: هل لقیت حسینا؟ فقلت له: نعم. قال: فما قال

لک، و ما قلت له؟ قال: فقلت

---

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴

له: قلت کذا و کذا، و قال کذا و کذا. فقال: نصحته و ربّ المروة الشّهباء، أمّا و ربّ البنیّة إنّ الرأی لما رأیته، قبله أو ترکه، ثمّ قال: ربّ مستنصح یغشّ و یردی و ظنین بالغیب یلفی نصیحا «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۲- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۴۷

ثمّ إنّه عزم علی المسیر إلی العراق، فدخل علیه عمر «۲» بن عبد الرّحمان [بن

---

(۱)- عمرو بن عبد الرّحمان مخزومی گوید:

وقتی نامه‌های مردم عراق به حسین رسید و آماده حرکت شد، در مکّه پیش وی رفتم و حمد خدای گفتم و ثنای او کردم و گفتم: «ای پسر عمو! پیش تو آمدم که چیزی به‌عنوان اندرز با تو بگویم. اگر مرا نیکخواه می‌دانی، بگویم؛ وگرنه از گفتن آنچه می‌خواهم، چشم بپوشم.»

گفت: «بگوی که به خدا تو را بدعقیده و دلبسته چیز و کار زشت نمی‌پندارم.»

گفتم: «شنیده‌ام می‌خواهی سوی عراق روان شوی. از این سفر بر تو بیمناکم که سوی شهری می‌روی که عاملان دارد و امیران که بیت المالها را به کف دارند. مردم نیز بندگان این درهم و دینارند و بیم دارم کسانی که وعده یاری به تو داده‌اند و کسانی که تو را از مخالفانت بیشتر دوست دارند، با تو بجنگند.»

حسین گفت: «ای پسر عمو! خدایت پاداش نیک دهاد. می‌دانم که از سر نیکخواهی آمده‌ای و خردمندانه سخن کردی. هرچه پیش آید، رأی تو را کار بندم یا بگذارم، پیش من پسندیده‌ترین مشاوری، و بهترین اندرزگوی.»

گوید: از پیش وی برفتم و به نزد حارث بن خالد (او نیز مخزومی) رفتم که از من پرسید: «حسین را دیدی؟»

گفتم: «آری.»

گفت: «با تو چه گفت و با وی چه گفتی؟»

گوید: «گفتمش، چنین و چنان گفتم و او به من چنان و چنین گفت.»

گفت: «قسم به پروردگار سنگ سپید که اندرز گفته‌ای. قسم به پروردگار کعبه که رأی درست همین است. بپذیرد یا نپذیرد.»

آن‌گاه شعری خواند به این مضمون:

«بسا مشورت جوی که دغلی بیند و به هلاکت افتد!

و ای بسا بدگمان از نادیده که اندرزگویی بیابد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۳- ۲۹۶۴

(۲)- فی النسخ: عمرو، و التّصحیح من الترجمة الفارسیة و الطّبریّ.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵

الحارث «۱»-] بن هشام المخزومیّ. فقال: یا ابن بنت رسول اللّه «۲»! إنّی أتیت إلیک بحاجة أرید أن أذکرها لک، فأنا غیر غاشّ لک فیها، فهل لک أن تسمعها؟ فقال الحسین: هات، فو اللّه ما أنت عندی بسیّئ الرأی، فقل ما أحببت! فقال: قد بلغنی أنّک ترید العراق و إنّی مشفق علیک من ذلک، إنّک ترد إلی قوم فیهم الأمراء، و معهم بیوت الأموال، و لا آمن «۳» علیک أن «۳» یقاتلک من أنت

أحبّ إليه من أبيه و أمّه، ميلا إلى الـدّينار «۴» و الدّرهم، فاتّق «۵» اللّه و لا تخرج من هذا الحرم. فقال له الحسين: جزاك اللّه خيرا يا «۶» ابن عمّ! فقد علمت أنّك أمرت بنصح، و مهما يقضى اللّه من أمر، فهو كائن، أخذت برأيك أم تركته. قال:

فانصرف عنه عمر «۷» بن عبد الرّحمان و هو يقول:

ربّ «۸» مستنصح سيعصى و يؤذى «۹» و نصيح بالغيب «۹» يلفى «۱۰» نصيحا

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۰- ۱۱۱

لقيه عمر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام المخزومىّ، فقال له، و قد قدمت عليه كتب العراق:

«يـا ابن عمّ! إنّى أتيت لحاجـة أريـد ذكرهـا لك نصيحة، فإن كنت ترى أنّك مستنصـحى، قلتها، و أدّيت ما علىّ من الحقّ فيها، و إن ظننت أنّك لا تستنصحنى، كففت عمّا أريد أن أقول».

---

(۱)- من المراجع المذكورة.

(۲)- زيد فى الأصل: صلّى.

(۳) (۳- ۳) من المقتل ۷/ ب و الطّبرىّ و ابن الأثير، و فى النّسخ: أنّك.

(۴)- [فى المطبوع: «الدّنيا»].

(۵)- من د، و فى الأصل و بر: فاتّقى.

(۶)- فى النّسخ: من، و التّصحيح من الطّبرىّ ۶/ ۲۱۶ و المقتل و ابن الأثير.

(۷)- فى النّسخ: عمرو.

(۸)- فى د: و ربّ.

(۹- ۹) فى النّسخ: و يصبح بالعيب.

(۱۰)- فى د: يلغا- كذا.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۶

قال: فقال:

«قل، فو اللّه ما أستغشك، و ما أظنّك بشىء من الهوى لقبيح من القول و الفعل».

قال: قلت:

«بلغنى أنّـك تريـد السّـير إلى العراق، و إنّى أشـفق أن تـأتى بلـدا فيه عمّـاله و أمراءه، و معهم بيوت الأموال. و إنّما النّاس عبيـد لهـذه الدّراهم و الدّنانير، [۹۱] فلا آمن أن يقاتلك من وعدك بنصره، و من أنت أحبّ إليه ممّن يقاتلك معه».

فقال الحسين:

«جزاك اللّه خيرا يا ابن عمّ! مهما يقض يكن، و أنت عندى أحمد مشير، و أنصح ناصح».

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۳- ۵۴

فـدخل عليه عمر بن عبـد الرّحمان بن الحارث بن هشام المخزومىّ، فقال: يا ابن رسول اللّه! أتيتك لحاجـة أريد أن أذكرها لك و أنا غير غـاشّ لـك فيهـا، فهل لك أن تسـمعها؟ فقال: قل ما أحببت. فقال: أنشـدك اللّه يا ابن عمّ! أن لا تخرج إلى العراق، فإنّهم من قد عرفت؛ و هم أصـحاب أبيـك و ولاـتهم عنـدهم، و هم يجبون البلاـد؛ و النّـاس عبيـد المـال، و لا [آ] من أن يقاتلك من كتب إليك يسـتقدمك. فقال الحسـين: سأنظر فيما قلت؛ و قد علمت أنّك أشرت بنصح؛ و مهما يقض اللّه من أمر فهو كائن البتّة؛ أخذت برأيك أم تركت. فانصرف عنه عمر بن عبد الرّحمان و هو يقول:

ربّ مستنصح سیعصی و یؤذی و نصیح بالعیب یلفی نصیحا

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۵- ۲۱۶

فلمّا عزم الحسین علی الخروج، نهاه عمرو بن عبد الرّحمان بن هشام المخزومیّ، فقال:

جزاک اللّه خیرا یا ابن عمّ، مهما یقض یکن، و أنت عندی أحمد مشیر، و أنصح ناصح.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۷

قیل: لمّا أراد «۱» الحسین المسیر إلی الکوفة «۲» بکتب أهل العراق إلیه «۲»، أتاه عمر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام- «۲» و هو بمکّة «۲»- فقال له: «۳» إنّی أتیتک «۴» لحاجة أرید ذکرها نصیحة لک، فإن کنت تری أنّک مستنصحی «۵» قلتها، و أدّیت ما علیّ من الحق «۶» فیها، و إن ظننت أنّک لا مستنصحی «۶»، کففت عمّا أرید. «۷» فقال له «۷»: قل، فو اللّه ما أستغشّک، و ما أظنّک بشیء من الهوی.

قال له: قد بلغنی أنّک ترید العراق، و إنّی مشفق علیک «۸» إنّک تأتی بلدا فیه عمّاله و أمراؤه، و معهم بیوت الأموال، و إنّما النّاس عبید الدّینار و الدّرهم، فلا آمن علیک أن یقاتلک من وعدک نصره، و من أنت أحبّ إلیه ممّن یقاتلک معه. فقال له الحسین: جزاک اللّه خیرا- یا ابن عمّ- فقد علمت أنّک مشیت بنصح و تکلّمت بعقل، و مهما یقض من أمر یکن، أخذت برأیک أو ترکته، فأنت عندی أحمد مشیر، و أنصح ناصح. «۹»

---

(۱)- [نهایة الإرب: «عزم»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی نهایة الإرب].

(۳)- [و فی بحر العلوم مکانه: «و جاء عمر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام المخزومیّ إلی الحسین علیه السّلام لمّا علم بعزمه علی الخروج إلی العراق، فقال له ...»].

(۴)- [زاد فی بحر العلوم: «یا ابن عمّ»].

(۵)- [فی نهایة الإرب و بحر العلوم: «تستنصحنی»].

(۶- ۶) [بحر العلوم: «و إلّا»].

(۷- ۷) [بحر العلوم: «أن أقول؟ فقال الحسین»].

(۸)- [زاد فی بحر العلوم: «من مسیرک»].

(۹)- گفته شده:

چون حسین به موجب نامه‌های اهل عراق، کوفه را قصد نمود، عمر بن عبد الرّحمان بن حارث بن هشام که در آن هنگام در بیت الحرام بود، نزد او رفت و گفت: «من نزد تو برای مطلبی آمده‌ام و می‌خواهم به تو نصیحت کنم. اگر مرا ناصح بدانی، من آن مطلب را خواهم گفت؛ وگرنه راز را خواهم نهفت. من می‌خواهم حق را ادا کنم و اگر بدانم که تو پند مرا نمی‌پذیری، خودداری خواهم کرد.»

گفت (حسین): «بگو! به خدا سوگند، من به تو بدگمان نیستم و تو را منزه از هوا و هوس می‌دانم.»

گفت: «شنیده‌ام که عراق را قصد می‌کنی و من بر تو بیمناک هستم. زیرا تو به کشوری خواهی رفت که در آن‌جا حکّام و عمّال او (یزید) همچنین امرا با خزائن و بیت المال قرار گرفته‌اند و مردم هم بنده درهم و دینار هستند و من از این می‌ترسم که مردمی که به تو وعده یاری داده‌اند، خود، با تو بستیزند و نبرد کنند.-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۸

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۵- عنه: النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۰۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۵۴

و كان الحسين بن علىّ عليهما السّلام بعد أن سيّر ابن عمّه مسلم بن عقيل إلى الكوفة، لم يقم بعده إلّا قليلا، حتّى تجهّز للمسير فى أثره بجميع أهله و ولده و خاصّته و حاشيته، فأتاه عمر «۱» بن عبد الرّحمان «۱» بن الحارث بن هشام المخزومىّ، فقال: إنّى جئتك لحاجة أريد ذكرها نصيحة لك، فإن كنت ترى «۲» أنّك مستنصحى «۲» قلتها لك، و أدّيت ما يجب علىّ من الحقّ فيها، و إن ظننت أنّى غير ناصح لك، كففت عمّا أريد أن أقوله لك. فقال:

«۳» فو اللّه ما أستغشّك و ما أظنّك بشىء من الهوى «۳». فقال له: قد بلغنى أنّك تريد العراق، و إنّى مشفق عليك أن تأتى بلدا فيها عمّال يزيد و أمراؤه، و معهم بيوت الأموال و إنّما النّاس عبيد الدّراهم و الدّنانير، فلا آمن عليك أن «۴» يقاتلك من وعدك نصره، و من أنت أحبّ إليه ممّن يقاتلك و ذلك عند البذل، و طمع الدّنيا.

فقال له الحسين عليه السّلام: جزاك اللّه خيرا من ناصح، لقد مشيت يا ابن عبد الرّحمان بنصح، و تكلّمت بعقل، و لم تنطق «۵» عن هوى، و لكن مهما يقضى من أمر يكن أخذت برأيك «۵» أم تركت، مع أنّك عندى أحمد مشير و أعزّ ناصح.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۵- عنه: الشّبلنجى، نور الأبصار،/ ۲۵۷

- حتی کسانی که تو را بیشتر از کسی دوست دارند که خود با او همراه و زیر لوای او هستند (با این که تو را ترجیح می‌دهند و بیشتر از یزید دوست دارند، با او همراهی و یاری خواهند کرد).»

حسین به او گفت: «ای پسر عمّ من! خداوند به تو پاداش نیک دهد. من می‌دانم که تو با پند و نصیحت نزد من آمدی و سخن از روی خرد و دانش گفتی. اعم از این‌که من نصیحت تو را به کار ببرم یا آن را ترک کنم، تو بهترین مشاور و ارجمندترین ناصح هستی.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۵- ۱۳۶

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نور الأبصار].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «أنّى ناصح»].

(۳) (۳- ۳) [نور الأبصار: «قل»].

(۴)- [نور الأبصار: «من أن»].

(۵) (۵- ۵) [نور الأبصار: «عن الهوى و لكن مهما يقض من أمر يكن أخذت برأيك»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۹

أبو بكر بن عبد الرّحمان المخزومىّ و رأيه

و أتاه أبو بكر بن «۱» عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام «۲»، «۳» فقال: يا ابن عمّ! إنّ «۴» الرّحم تضارّنى «۴» عليك، و ما أدرى كيف أنا عندك فى النّصيحة لك؟ قال: يا أبا بكر! ما أنت ممّن يستغشّ، و لا يتّهم، فقل.

فقال «۵»: «۳» قد «۶» رأيت ما صنع أهل العراق بأبيك و أخيك، و أنت تريد أن تسير إليهم؟

و هم عبيد الدّنيا، فيقاتلك من قد وعدك أن ينصرك، و يخذلك من أنت أحبّ إليه ممّن ينصره، فأذكّرك اللّه فى نفسك.

فقال: جزاك اللّه يا ابن عمّ خيرا، «۷» فلقد «۸» اجتهدت «۹» رأيك، «۷» و مهما «۲» يقضى «۱۰» اللّه «۹» من أمر يكن. «۱۱»

فقال أبو بكر: «۱۲» إنّا للّه، «۱۲» عند اللّه نحتسب أبا عبد اللّه.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۸- ۵۹- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۲، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۰، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹- ۲۶۱۰، الحسين بن علىّ،/ ۶۸- ۶۹؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۸؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

---

(۱)- [لم يرد فى التّهذيب].

(۲) (۲- ۲) [التّهذيب: «فنصحه و حذّره الخروج، و ذكّره بغدر أهل العراق، فشكره الحسين و قال له: مهما»].

(۳) (۳- ۳) [البداية: «فقال له: يا ابن عمّ»].

(۴) (۴- ۴) [فى ابن عساكر ط المحمودى: «التّرحّم نظارتى»، و فى المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «الرّحم تظأرنى»].

(۵)- [فى ابن عساكر ط المحمودى و المختصر و ابن العديم: «قال»].

(۶)- [لم يرد فى تهذيب الكمال].

(۷- ۷) [لم يرد فى البداية].

(۸)- [فى ابن عساكر ط المحمودى و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «فقد»].

(۹- ۹) [فى المختصر و ابن العديم: «و مهما يقض اللّه»].

(۱۰)- [فى التّهذيب و تهذيب الكمال: «يقض»].

(۱۱)- [إلى هنا حكاه عنه فى التّهذيب].

(۱۲- ۱۲) [البداية: «إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۰

و دخل أبو بكر بن الحارث بن هشام على الحسين، فقال: يا ابن عمّ! إنّ الرّحم يظائرنى «۱» عليك، و لا أدرى كيف أنا فى النّصيحة لك؟ فقال: يا أبا بكر! ما أنت ممّن يستغشّ [و لا يتّهم، فقل]. فقال أبو بكر: كان أبوك [أقدم سابقة، و أحسن فى الإسلام أثرا، و] أشدّ بأسا، و النّاس له أرجى، و منه أسمع و عليه أجمع، فسار إلى معاوية و النّاس مجتمعون عليه إلّا أهل الشّام، و هو أعزّ منه، فخذلوه، و تثاقلوا عنه حرصا على الدّنيا، و ضنّا بها، فجرعوه الغيظ، و خالفوه حتّى صار إلى ما صار إليه من كرامة اللّه و رضوانه، ثمّ صنعوا بأخيك بعد أبيك ما صنعوا، و قد شهدت ذلك كلّه و رأيته، ثمّ أنت تريد أن تسير إلى الّذين عدوا على أبيك و أخيك، تقاتل بهم أهل الشّام و أهل العراق، و من هو أعدّ منك و أقوى، و النّاس منه أخوف، و له أرجى، فلو بلغهم مسيرك إليهم لاستطغوا النّاس «۲» بالأموال، و هم عبيد الدّنيا، فيقاتلك من «۳» وعدك أن ينصرك، و يخذلك من أنت أحبّ إليه ممّن ينصره، فاذكر اللّه فى نفسك. فقال الحسين: جزاك اللّه خيرا يا ابن عمّ! فقد أجهدك «۴» رأيك، و مهما يقض اللّه يكن. فقال: [إنّا للّه] و عند اللّه نحتسب «۵» أبا عبد اللّه.

المسعودى، مروج الذّهب، ۳/ ۶۶- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۶۸؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين «۶»، ۱/ ۲۴۸- ۲۴۹

ثمّ دخل [أبو بكر بن الحارث] على الحارث بن خالد بن العاص بن هشام المخزومىّ والى مكّة و هو يقول:

كم نرى ناصحا يقول فيعصى و ظنين المغيب يلفى نصيحا

---

(۱)- فى ا «يظأرنى عليك».

(۲)- فى ا «لقد استعطفوا النّاس بالأموال».

(۳)- [فی نفس المهموم و المعالی: «من قد»].

(۴)- [نفس المهموم: «أجهدت»].

(۵)- [المعالی: «نحتسبک»].

(۶)- [حکاه فی المعالی عن تذکرة لسبط].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۱

فقال: و ما ذاک؟ فأخبره بما قال للحسین. فقال: نصحت له و ربّ الکعبة.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۶۶

و جاء إلیه علیه السّلام أبو بکر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام، فأشار إلیه بترک ما عزم علیه و بالغ فی نصحه، و ذکّره بما فعل بأبیه و أخیه، فشکر له، و قال: قد اجتهدت رأیک، و مهما یقض اللّه یکن. فقال: إنّا عند اللّه نحتسبک.

ثمّ دخل أبو بکر علی الحارث بن خالد بن العاصی بن هشام المخزومیّ، و هو یقول:

کم تری ناصحا یقول فیعصی و ظنین المغیب یلفی نصیحا

قال: فما ذاک؟ فأخبره بما قال للحسین علیه السّلام، قال: نصحت له و ربّ الکعبة.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۱۹

قال: ثمّ جاء إلیه عبد الرّحمان بن الحارث «۱»، و أشار علیه بترک ما یجزم علیه من المسیر إلی الکوفة، و بالغ معه، و ذکّره ما فعله أهل الکوفة بأبیه و أخیه من قبله، و حذّره منهم غایة الحذر، فشکر له الحسین علیه السّلام، و قال: لقد اجتهدت برأیک هذا، و لکن مهما یقض اللّه یکن، وایم اللّه لتقضی الفئة الباغیة، و لیسلبنّهم اللّه بعد قتلی ذلّا شاملا، و سیفا قاطعا فی رقابهم، ثمّ یسلّط اللّه علیهم من یذلّهم حتّی یکونوا أذّل من قوم سبأ إذ ملکتهم امرأة، فحکمت فی أموالهم، و أولادهم، و دمائهم، و کذلک أمیّة.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۳۹۰

و (جاءه) أبو بکر بن عبد الرّحمان بن الحارث بن هشام المخزومیّ، فنهاه عن الخروج إلی العراق، فقال له الحسین علیه السّلام: جزاک اللّه خیرا یا ابن عمّ! قد اجتهدت رأیک، و مهما یقض اللّه یکن.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۰

---

(۱)- [و الصّحیح: «أبو بکر بن عبد الرّحمان بن الحارث»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۲

لقاء أبی محمّد الواقدیّ و زرارة بن خلج بالإمام الحسین علیه السّلام

قال أبو جعفر، و حدّثنا أبو محمّد «۱» سفیان، عن وکیع «۱»، عن الأعمش، قال: قال لی أبو محمّد الواقدیّ «۲» و زرارة بن خلج «۳»: لقینا الحسین قبل «۴» أن یخرج «۴» إلی العراق «۵» بثلاث لیال «۵»، فأخبرناه بضعف «۶» النّاس فی الکوفة، و أنّ قلوبهم معه، و سیوفهم علیه. فأومأ بیده نحو السّماء، ففتحت أبواب السّماء، و «۷» نزل من «۷» الملائکة عددا لا یحصیهم إلّا اللّه، و قال: لو لا تقارب الأشیاء، و حبوط «۸» الأجر، لقاتلتهم بهؤلاء، و لکن أعلم علما «۹» أنّ «۱۰» هناک مصرعی، و «۱۰» مصارع «۱۱» أصحابی، لا ینجو منهم إلّا ولدی علیّ.

الطّبری، دلائل الإمامة،/ ۷۴؛ نوادر المعجزات،/ ۱۰۷- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۳۸؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۳؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۴

وروى أبو جعفر محمّد بن جرير الطّبريّ الإماميّ فى كتاب دلائل الإمامة، قال:

حدّثنا أبو محمّد سفيان بن وكيع، عن أبيه وكيع، عن الأعمش، قال: قال أبو محمّد

---

(۱) (۱- ۱) [مدينة المعاجز: «سفيان بن وكيع عن أبيه وكيع»].

(۲)- [و فى البحار و العوالم مكانه: «روى أبو جعفر الطّبريّ عن الواقدىّ ...»].

(۳)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة: «صالح»].

(۴) (۴- ۴) [فى البحار و العوالم: «خروجه»].

(۵) (۵- ۵) [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز: «بثلاث»، و فى البحار و العوالم: «بثلاثة أيّام»].

(۶)- [فى مدينة المعاجز: «ضعف»، و فى البحار و العوالم: «بهوى»].

(۷- ۷) [فى مدينة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة: «نزلت»].

(۸)- [فى نوادر المعجزات و الدّمعة السّاكبة: «هبوط»].

(۹)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة: «علما يقينا»].

(۱۰- ۱۰) [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز و الدّمعة السّاكبة: «من هناك مصرعى (مصعدى) و هناك»].

(۱۱)- [فى البحار و العوالم: «مصرع»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۳

الواقدىّ و زرارة بن خلج «۱»: لقينا الحسين بن علىّ عليهما السّلام قبل «۲» أن يخرج إلى العراق «۲»، «۳» فأخبرناه ضعف النّاس «۴» بالكوفة، و أنّ قلوبهم معه، و سيوفهم عليه. فأومأ بيده نحو «۵» السّماء، ففتحت أبواب السّماء، و نزلت الملائكة عددا لا يحصيهم «۶» إلّا اللّه عزّ و جلّ، فقال:

لو لا تقارب الأشياء، و «۷» هبوط الأجل «۷» لقاتلتهم بهؤلاء، و لكن أعلم يقينا «۸» أنّ «۹» هناك مصرعى، و مصرع «۹» أصحابى، لا ينجو «۱۰» منهم «۱۱» إلّا ولدى علىّ عليه السّلام. «۱۲»

---

(۱)- [فى الأسرار و المعالى: «صالح»].

(۲) (۲- ۲) [المعالى: «خروجه»].

(۳)- [أضاف فى الأسرار: «بثلاث»].

(۴)- [المعالى: «القوم»].

(۵)- [فى الأسرار و المعالى: «إلى»].

(۶)- [اللّواعج: «يحصيه»].

(۷- ۷) [فى الأسرار و اللّواعج و النّاسخ: «حبوط الأجر»، و فى المعالى: «هبوط الأجر»].

(۸)- [فى الأسرار و المعالى: «علما يقينا» و فى اللّواعج: «علما»].

(۹- ۹) [فى الأسرار: «هناك مصرعى و هناك مصارع»، و فى اللّواعج: «من هناك مصعدى و هناك مصارع»].

(۱۰)- [المعالى: «فلا ينجو»].

(۱۱)- [الأسرار: «أحد»].

(۱۲)- ابو جعفر محمّد بن جرير طبرى امامى در كتاب دلايل الامامه روايت نموده كه: ابو محمّد سفيان بن وكيع از پدرش وكيع و

او از اعمش روایت نموده که گفت: ابو محمّد واقدی و زرارهٔ بن خلج گفتند: «ما حسین ابن علی را پیش از آن‌که به سوی عراق حرکت کند، ملاقات کردیم و از ناپایداری مردم کوفه آگاهش نمودیم و او را گفتیم که دلهای آنان با او است؛ ولی شمشیرهایشان بر روی او. آن حضرت چون سخن ما را شنید، اشاره‌ای به جانب آسمان نمود. درهای آسمان باز شد و آن‌قدر فرشته فرود آمد که شماره‌شان را جز خداوند، کس نداند و فرمود: اگرنه این بود که چیزهایی به هم نزدیک شده و وقت مرگ فرا رسیده است، به یاری این فرشتگان با این مردم می‌جنگیدم. ولی من به یقین می‌دانم که قتلگاه من و قتلگاه اصحاب من، آن‌جاست و به جز فرزندم علی، کسی را نجات نیست.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۱- ۶۲

بالجمله، چون حسین علیه السّلام عزیمت درست کرد که به جانب عراق کوچ دهد و مردمان از آهنگ او آگاه شدند، سه روز از آن پیش که از مکه خیمه بیرون زند.

سید به اسناد خویش آورده [است] که: أبو محمد واقدی و زرارهٔ بن صالح حدیث کرده‌اند که: چون عزیمت حسین را بدانستیم، به حضرت او شتافتیم و عرض کردیم: «یا ابن رسول اللّه! دلهای مردم کوفه با شماست و شمشیرهای ایشان بر شما.»-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۴

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۱ - ۶۲- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱ / ۲۴۹؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۷۳

- فأومأ بیده نحو السّماء [.....].

یعنی این وقت خواست ایشان را از انکشاف اسرار بشارتی دهد. پس با دست مبارک به سوی آسمان اشارتی فرمود تا ابواب آسمان بگشود و انبوه فریشتگان چندان‌که جز خدای شمار ایشان نداند، فرود شدند.

آن‌گاه فرمود: «اگر وقت زایل نمی‌گشت و اجز باطل نمی‌شد، با این فریشتگان با دشمنان مقاتلت می‌کردم؛ لکن می‌دانم که مصرع من و خوابگاه من و خوابگاه اصحاب من، در آن زمین است و بهره دیگری نتواند شد و از آن داهیه دهیا جز فرزند من زین العابدین کس رهایی نخواهد داشت.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۱۹- ۱۲۰

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۵

رأی أبی سلمهٔ بن عبد الرّحمان فی خروجه علیه السّلام

و قال أبو سلمهٔ بن عبد الرّحمان: قد «۱» کان ینبغی لحسین أن یعرف أهل العراق، و لا یخرج إلیهم، و لکن شجّعه علی ذلک ابن الزّبیر.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۵۸- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۱، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العدیم، بغیهٔ الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسین بن علیّ،/ ۶۸؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۱۷؛ ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۶۳

---

(۱)- [البدایهٔ: «و قد»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۶

كتاب المسور بن مخرمة إلى الإمام الحسين عليه السّلام

و كتب إليه المسور بن مخرمة: إيّاك أن تغترّ بكتب أهل العراق، و يقول لك ابن الزّبير:
الحق بهم، فإنّهم ناصروك، «۱» إيّاك أن تبرح الحرم «۱»، فإنّهم إن كانت «۲» لهم بك «۲» حاجة، فسيضربون إليك «۳» آباط الإبل، حتّى يوافوك، فتخرج فى قوّة و عدّة. فجزّاه خيرا، و قال: أستخير اللّه فى ذلك.
ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۸- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۲، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسين بن علىّ،/ ۶۸؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۷؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

---

(۱) (۱- ۱) [البداية: «قال ابن عبّاس: لا تبرح الحرم» و هو تصحيف].
(۲) (۲- ۲) [البداية: «بهم إليك»].
(۳)- [لم يرد فى التّهذيب و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال].
موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۷

كتاب عمرة بنت عبد الرّحمان إلى الإمام عليه السّلام

«۱» و «۲» كتبت إليه عمرة «۳» بنت عبد الرّحمان «۳» تعظّم عليه ما يريد أن يصنع، و تأمره «۴» بالطّاعة «۵»، و لزوم الجماعة «۴»! و تخبره «۱» أنّه «۶» إنّما يساق إلى مصرعه، «۷» و تقول: أشهد «۷» [۵۰/ ب] «۸» لحدّثتنى عائشة «۸»، أنّها سمعت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم يقول:
يقتل حسين بأرض بابل. «۹»
فلمّا قرأ كتابها، قال: فلا بدّ لى «۱۰» إذا من مصرعى. و مضى. «۱۱»
ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۸- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۲، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹- ۳۳۰، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسين بن علىّ،/ ۶۸؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۸؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳، سير أعلام النبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳؛ مثله المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۶۱

---

(۱) (۱- ۱) [السّير: «قال: و كتب إليك [ابن] عمر يعظّم ما يريد أن يصنع، و يخبره» و قد أخطأ المحقّق، فلم يقرأ النّصّ صحيحا، و لم ينتبه إلى ما يدلّ عليه آخر الكلام أنّ الكاتب امرأة].
(۲)- [تاريخ الإسلام: «و قد»].
(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى التّهذيب، و فى العبرات: «بنت عبد الرّحمان [بن سعد بن زرارة الأنصارية]»].
(۴) (۴- ۴) [تاريخ الإسلام: «بلزوم الجماعة»].
(۵)- [التّهذيب: «بالسّمع و الطّاعة»].
(۶)- [البداية: «أنّه إن لم يفعل»].
(۷) (۷- ۷) [السّير: «يقول» و هو تصحيف].
(۸) (۸- ۸) [البداية: «لسمعت عائشة تقول»].

(۹)- [إلى هنا حكاه عنه فى تاريخ الإسلام].

(۱۰)- [لم يرد فى ابن العديم و السّير].

(۱۱)- [لم يرد فى تهذيب الكمال و السّير].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۸

مروان بن الحكم، و الوليد بن عتبة، و عمرو بن سعيد يكتبون إلى ابن زياد فى أمره عليه السّلام

فكتب مروان إلى عبيد اللّه بن زياد «۱»: أمّا بعد، فإنّ الحسين بن علىّ قد توجّه إليك، و هو الحسين ابن فاطمة، و فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، و باللّه «۲» ما أحد يسلّمه اللّه أحبّ إلينا من الحسين، فإيّاك أن تهيّج على نفسك ما لا يسدّه شىء، «۳» و لا تنساه العامّة، و لا تدع «۳» ذكره «۴»، و السّلام «۵».

«۶» و كتب [۵۲/ ب] إليه عمرو بن سعيد بن العاص «۷»: أمّا بعد، فقد توجّه إليك الحسين، و فى مثلها تعتق، أو «۸» تسترقّ «۹»، كما تسترقّ «۱۰» العبيد.

---

(۱)- [و فى العبرات مكانه: «كتب وليد بن عتبة بن أبى سفيان إلى ابن مرجانة ...». و علّق:

هذا هو الصّواب المذكور فى سيرة الإمام الحسين عليه السّلام من كتاب الفتوح لأحمد بن أعثم الكوفىّ: ج ۵ ص ۱۲۱.

و رواه أيضا الخوارزمىّ فى أوائل الفصل (۱۱) من كتابه مقتل الحسين عليه السّلام: ج ۱، ص ۲۲۱.

و فى رواية ابن سعد، و ابن عساكر: أنّ الرّسالة كتبها مروان إلى ابن مرجانة.

و لكنّ كلّ من سبر أوّل مروان و آخره يتجلّى له قول الصّادق المصدّق فيه: «إنّه فظ من لعنة اللّه» و أنّه لعنه رسول اللّه و هو فى صلب أبيه، و أنّه كان من الّذين إذا بلغوا ثلاثين رجلا اتّخذوا مال اللّه دولا و عباده خولا.

فمثل مروان مثل الأفعى و العقرب من حيث أنّ جميع ما يترشّح منه لا يكون إلّا سمّا، فإن كان مروان كتب إلى الرّجس ابن مرجانة، فلا بدّ أن يكون كتابه ككتابى صنويه يزيد، و ابن العاصىّ، لا هذا الكتاب المشعر بالحنان و تفكير العاقبة»].

(۲)- [فى المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال و البداية: «تاللّه»].

(۳) (۳- ۳) [تهذيب الكمال: «و لا ينساه العامّة و لا يدع»].

(۴)- [زاد فى البداية: «آخر الدّهر»].

(۵)- [فى المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «و السّلام عليك»].

(۶)- [من هنا حكاه عن تهذيب ابن عساكر فى: مع الحسين عليه السّلام فى نهضته،/ ۱۷۰].

(۷)- [فى التّهذيب: «سعيد بن عمرو بن سعيد العاص»، و فى العبرات: «عمرو بن سعيد العاصىّ»].

(۸)- [فى ابن عساكر ط المحمودى و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال و البداية و مع الحسين عليه السّلام فى نهضته: «أو تكون عبدا» و فى التّهذيب: «أو يكون عبدا»].

(۹)- [التّهذيب: «يسترقّ»].

(۱۰)- [البداية: «يسترقّ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۹۹

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۲- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۵، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۱- ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۳؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۲، الحسين بن علىّ،/ ۷۱؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۲؛ ابن كثير،

البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۴

قال: و اتّصل الخبر بالوليد بن عتبة- أمير المدينة- بأنّ الحسين قد توجّه إلى العراق، فكتب إلى عبيد اللّه بن زياد: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم. من الوليد بن عتبة إلى عبيد اللّه بن زياد، أمّا بعد! فإنّ الحسين بن عليّ قد توجّه نحو العراق، و هو ابن فاطمة، و فاطمة ابنة «۱» رسول اللّه (صلّى اللّه عليه [و آله- «۲»] و سلّم)، فاحذر يا ابن زياد أن تبعث إليه رسولا، فتفتح على نفسك ما لا تختار من الخاصّ و العامّ، و السّلام.

قال: فلم يلتفت عبيد اللّه بن زياد إلى الكتاب.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۱- ۱۲۲

قال: و اتّصل الخبر بالوليد بن عتبة- أمير المدينة- بأنّ الحسين بن عليّ توجّه إلى العراق، فكتب إلى عبيد اللّه بن زياد: أمّا بعد! فإنّ الحسين بن عليّ قد توجّه إلى العراق، و هو ابن فاطمة البتول، و فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، فاحذر يا ابن زياد أن تأتى إليه بسوء، فتهيّج على نفسك فى هذه الدّنيا ما لا يسدّه شىء، و لا تنساه الخاصّة و العامّة أبدا، مادامت الدّنيا.

قال: فلم يلتفت عدوّ اللّه إلى كتاب الوليد بن عتبة.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۲۱

فكتب مروان إلى «۳» عبيد اللّه بن زياد- أمير الكوفة-: «۳» أمّا بعد! فإنّ الحسين قد توجّه إليك، و تاللّه ما أحد «۴» أحبّ إلينا سلّمة «۴» من الحسين، فإيّاك أن «۵» تفتح على الحسين «۵» ما لا يسدّه شىء.

---

(۱)- فى د: بنت.

(۲)- من د.

(۳) (۳- ۳) [السّير: «عبيد اللّه بن زياد بن أبيه»].

(۴) (۴- ۴) [السّير: «يسلّمه اللّه أحبّ إلينا»].

(۵) (۵- ۵) [السّير: «تهيّج على نفسك»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۰

و كتب إليه عمرو بن سعيد بن العاص «۱»: أمّا بعد، توجّه «۲» إليك الحسين، و فى مثلها تعتق أو تسترقّ، «۳» كما تسترقّ العبيد «۳». [عن ابن سعد]

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۵

و قال محمّد بن أبى طالب: و اتّصل الخبر بالوليد بن عتبة- أمير المدينة- بأنّ الحسين عليه السّلام توجّه إلى العراق، فكتب إلى ابن زياد: «أمّا بعد، فإنّ الحسين قد توجّه إلى العراق، و هو ابن فاطمة، و فاطمة بنت رسول اللّه، فاحذر يا ابن زياد أن تأتى إليه بسوء، فتهيّج على نفسك و قومك أمرا فى هذه الدّنيا «۴» لا يصدّه «۵» شىء، و لا تنساه الخاصّة و العامّة أبدا ما دامت الدّنيا».

قال: فلم يلتفت ابن زياد إلى كتاب الوليد. «۶»

المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۶۸- عنه: البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۱۸؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۴۰؛ مثله الدّربندى، أسرار الشّهادة «۷»،/ ۲۴۷؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۷۵؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۵۶

---

(۱)- [السّير: «عمرو بن سعيد الأشدق»].

(۲)- [السّير: «فقد توجّه»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی السّیر].

(۴)- [زاد فی الأسرار: «الدّنیّة»].

(۵)- [الأسرار: «لا یسدّه»].

(۶)- در خبر است که ولید بن عتبهٔ بن ابی سفیان، گاهی که از جانب پسر عمّ خود یزید حکومت مدینه داشت و با حسین علیه السّلام کار به رفق و مدارا گذاشت و بدین گناه از مسند حکومت به زاویه عزلت افتاد (چنان که به شرح رفت) این وقت که دانست حسین علیه السّلام سفر کوفه خواهد کرد، ابن زیاد را بدین منوال مکتوبی فرستاد:

أمّا بعد [...] مادامت الدّنیا.

یعنی: «ای پسر زیاد! بدان که حسین به جانب عراق کوچ داد و او پسر فاطمه است و فاطمه دختر رسول خدا است. هان ای پسر زیاد! برحذر باش که با او طریق مخاصمت و مناجزت نسپاری و از برای خود و قوم خود صنیع امر شنیعی نشوی که از تو تا قیامت در میان امت تذکره شود و خاص و عام هرگز از خاطر نزدایند و چند که دنیا به جا است، بازنمایند.»

ابن زیاد نصیحت ولید بن عتبه را وقعی ننهاد و نامه او را پاسخ باز نداد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۴- ۱۳۵

(۷)- [حکاه فی الأسرار و نفس المهموم عن محمّد بن أبی طالب و حکاه فی المعالی عن نفس المهموم].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۱

ابن الحنفیّهٔ یلتقی بالإمام علیه السّلام و یبکی حینما یبلغه خروجه «۱»

و بلغ ابن الحنفیّهٔ شخوص الحسین و هو یتوضّأ، فبکی حتّی سمع وقع دموعه فی الطّست.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۶- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۸

و خرج محمّد ابن الحنفیّهٔ یشیّعه، فقال له عند الوداع: یا أبا عبد اللّه، اللّه اللّه فی حرم رسول اللّه. فقال له: أبی اللّه إلّا أن یکنّ سبایا. و کان من مصیره إلی النّهرین. «۲»

المسعودی، إثبات الوصیّهٔ،/ ۱۲۶

و کان محمّد ابن الحنفیّهٔ و عبد اللّه بن المطیع نهیاه عن الکوفهٔ، و قالا: إنّها بلدهٔ مشؤومهٔ، قتل فیها أبوک، و خذل فیها أخوک، فالزم الحرم، فإنّک سیّد العرب، لا یعدل بک أهل الحجاز، و تتداعی إلیک النّاس من کلّ جانب. ثمّ قال محمّد ابن الحنفیّهٔ: و إن نبت بک، لحقت بالرّمال، و شعب «۳» الجبال، و تنقّلت «۴» من بلد إلی بلد، حتّی یفرق لک الرّأی، فتستقبل الأمور استقبالا، و لا تستدبرها استدبارا.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۸۸- ۸۹

و لمّا بلغ محمّد ابن الحنفیّهٔ مسیره و کان یتوضّأ، و بین یدیه طشت، فبکی حتّی ملأه من دموعه.

سبط ابن الجوزی، تذکرهٔ الخواصّ،/ ۱۳۷- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۹

---

(۱)- [و سیأتی فی ص ۱۵۹ روایهٔ اخری عن اجتماعه به علیه السّلام عندما عزم علی الخروج من مکّهٔ، کما سیأتی فی ص ۱۱۳ بکاؤه حینما بلغه استشهاده علیه السّلام].

(۲)- وقتی که محمّد بن حنفیّه (برادر پدری امام حسین) برای بدرقه آن حضرت آمد، در موقع وداع به امام حسین علیه السّلام گفت:

«یـا ابا عبـد اللّه! تو را به خـدا، حرم رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله را (منظور زن و بچه آن حضـرت است) با خود مبر!» امام حسـین علیه السّلام فرمود: «خدا غیر از اسیر شدن آنان، چیزی را قبول نمی‌کند.»

نجفی، ترجمه إثبات الوصیّة،/ ۳۰۴- ۳۰۵

(۳)- [فی المطبوع: «سعف»].

(۴)- [فی المطبوع: «تنفلت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۲

و رویت من کتاب أصل الأحمـد بن الحسـین بن عمر بن بریدة الثّقة و علی الأصل: إنّه کان لمحمّد بن داوود القمّیّ بالإسـناد عن أبی عبد اللّه علیه السّلام قال: سار «۱» محمّد ابن الحنفیّة إلی الحسـین علیه السّلام فی اللّیلة الّتی أراد الخروج صبیحتها «۲» عن مکّة، فقال: یا أخی! إنّ أهل الکوفة من «۳» قد عرفت غدرهم «۴» بأبیک و أخیک، و قد خفت «۵» أن یکون حالک کحال من مضی، فإن رأیت أن تقیم، فإنّک أعزّ من فی الحرم «۶» و أمنعه. فقال: یا أخی! قـد خفت أن یغتالنی یزید بن معاویة فی الحرم «۶»، فأکون الّذی یستباح «۷» به حرمـة هـذا البیت. فقال له ابن الحنفیّـة: فإن خفت ذلک، فصـر إلی الیمن أو بعض نواحی البرّ، فإنّک أمنع النّاس به، و لا یقـدر علیک «۸». «۹» فقال: أنظر فیما قلت «۹».

فلمّا کان فی السّـحر ارتحل الحسـین علیه السّلام، فبلغ ذلک ابن الحنفیّة، فأتاه، فأخذ زمام ناقته الّتی رکبها «۱۰»، فقال له: یا أخی! ألم تعـدنی النّظر فیمـا سألتـک؟ قال: بلی. قال: فما حـداک علی الخروج عاجلا؟ فقال: أتانی رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله «۱۱» بعد ما فارقتک «۱۱»، فقـال: یا حسـین علیه السّـلام اخرج، فإنّ اللّه قـد شاء أن یراک قتیلا. فقال له ابن الحنفیّـة: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، فما معنی حملک هؤلاء النّساء معک، و أنت تخرج علی مثل هذه الحال «۱۲»؟ قال:

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان: «جاء»].

(۲)- [فی البحار و العوالم و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان: «فی صبیحتها»].

(۳)- [لم یرد فی البحار و العوالم و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان و الإمام الحسین و أصحابه].

(۴)- [الأسرار: «قدرهم»].

(۵)- [مثیر الأحزان: «أخاف»].

(۶)- [فی البحار و العوالم و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج و الإمام الحسین و أصحابه: «بالحرم»].

(۷)- [بحر العلوم: «تستباح»].

(۸)- [زاد فی البحار و العوالم و بحر العلوم و مثیر الأحزان و الإمام الحسین و أصحابه: «أحد»].

(۹- ۹) [لم یرد فی الأسرار].

(۱۰)- [فی البحـار و العوالم و الأسـرار و أعیـان الشّـیعة و اللّواعـج و بحر العلوم و الإمـام الحسـین و أصـحابه: «قـد رکبهـا». و فی مـثیر الأحزان: «و کان قد رکبها»].

(۱۱- ۱۱) [لم یرد فی العبرات].

(۱۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۳

فقال «۱» له: قد قال لی: «۱» إنّ اللّه قد شاء أن یراهنّ سبایا. «۲» و سلّم علیه، و مضی. «۳»

ابن طـاووس، اللّهوف،/ ۶۳- ۶۵- عنه: المجلسـی، البحار، ۴۴/ ۳۶۴؛ البحرانی، العـوالم، ۱۷/ ۲۱۴؛ الدّربندی، أسـرار الشّهادة،/ ۲۴۳-

۲۴۴؛ القمی، نفس المهمـوم،/ ۱۶۴- ۱۶۵؛ الجواهری «۴»، مثیر الأحزان،/ ۳۱- ۳۲؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۹- ۱۶۰؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۸؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۲- ۷۳؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۲۰- ۱۲۱

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی البحار و بحر العلوم و مثیر الأحزان و الإمام الحسین و أصحابه].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان].

(۳)- و از اصل احمـد بن حسـین بن عمر بن بریـدة که محـدّثی مورد اعتماد است، روایت شده که او از اصل محمّد بن داود قمی از امام صادق نقل می‌کند که فرمود: «شبی که به صبحش حسین علیه السّلام تصمیم داشت از مکّه حرکت کند، محمّد بن حنفیّه شبانه بـه نزد حسـین علیـه السّلام رفت و گفت: «برادرم! دیـدی که اهـل کـوفه بـا پـدرت و برادرت چه حیله و مکری به کـار بردنـد؟ من می‌ترسم که حال تو نیز ماننـد حال پـدر و برادرت گردد. اگر رأیت به ماندن در مکّه باشد، عزیزترین فردی خواهی بود که در حرم الهی است و کسی را به تو دسترسی نخواهد بود.»

فرمود: «برادرم! می‌ترسم یزید بن معاویه بناگاه مرا بکشد و احترام این خانه با کشته شدن من از میان برود.»

محمّد بن حنفیّه گفت: «اگر از چنین پیش‌آمدی می‌ترسـی، به سوی یمن و یا یکی از بیابانهای دوردست برو که از هرجهت محفوظ باشی و کسی را به تو دسترسی نباشد.»

فرمود: «تا ببینم.»

چون سـحر شد، حسـین علیه السّلام کوچ کرد. خبر کوچ کردن حسـین به محمّد بن حنفیّه رسـید. آمد و زمام شتری را که حضرت سوار بر آن بود، بگرفت و عرض کرد: «برادر! مگر وعده نفرمودی که پیشنهاد مرا مورد توجّه قرار دهی؟»

فرمود: «چرا.»

عرض کرد: «پس چرا به این شتاب بیرون می‌روی؟»

فرمود: «پس از آن‌که از تو جدا شدم، رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله نزد من آمد و فرمود: حسـین! بیرون برو که مشـیّت خداوندی بر این است که تو را کشته ببیند.»

محمّد بن حنفیّه گفت: «انّا للّه و انّا الیه راجعون. حال که تو با این وضع بیرون می‌روی، پس همراه بردن این زنان چه معنی دارد؟»

فرمود: «رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله به من فرمود: مشیّت خدا بر این شده است که آنان را نیز اسیر و گرفتار ببیند.»

این را بگفت و با محمّد خداحافظی فرمود و حرکت کرد.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۳- ۶۵

(۴)- [حکاه فی مثیر الأحزان عن البحار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۴

و لمّا بلغ مسیره «۱» أخاه محمّد ابن الحنفیّة «۱» کان بین یدیه طشت یتوضّأ فیه، فبکی حتّی ملأه من دموعه «۲» و لم یبق بمکّة إلّا من حزن لمسیره. «۳»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۳

و عن بعض النّاقلین: إنّ محمّد ابن الحنفیّة لمّا بلغ «۴» الخبر أنّ أخاه الحسین خارج من مکّة یرید العراق، کان بین یدیه «۵» طشت فیه ماء «۵» و هو یتوضّأ، فجعل یبکی بکاء شدیدا، حتّی سمع و کف دموعه فی الطّشت «۶» مثل المطر، ثمّ إنّه صلّی المغرب، ثمّ سار إلی‌أخیه الحسین، «۷» «۸» فلمّا صار إلیه «۸»، قال له: یا أخی! إنّ أهل الکوفة قد عرفت غدرهم، و مکرهم بأبیک و أخیک من قبلک،

«۹» و إنّی أخشی علیک «۹» أن یکون حالک کحال من مضی «۸» من قبلک «۸»، فإن أطعت «۱۰» رأی قم «۱۰» بمکّهٔ، و کن أعزّ من فی الحرم المشرف. فقال:

یا أخی! «۹» إنّی أخشی «۹» أن «۱۱» تغتالنی أجناد بنی أمیّهٔ فی حرم مکّهٔ، فأکون کالّذی یستباح دمه فی حرم اللّه. فقال: یا أخی! فصر إلی الیمن، فإنّک أمنع النّاس به «۷». «۱۱»

---

(۱) (۱- ۱) [الأسرار: «إلیه»].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار، و أضاف: «فی التّبر المذاب: ثمّ نادی: وا حسیناه، وا خلیفهٔ الماضین، و ثمال الباقین»].

(۳)- برادر او محمّد بن حنفیّه چون خبر توجّه حسین علیه السّلام را به جانب کوفه شنید، چندان گریه کرد که تشتی که جهت وضو ساختن پیش وی نهاده بودند، از آب چشم پر ساخت. در مکّه هیچ‌کس نبود که بر رفتن حسین علیه السّلام محزون و غمناک نشد. جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه، / ۳۴۱

(۴)- [فی الأسرار و المعالی: «بلغه»].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «طست فیه»].

(۶)- [الأسرار: «طست»].

(۷- ۷) [لم یرد فی الأسرار].

(۸- ۸) [لم یرد فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی].

(۹- ۹) [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی: «و قد خفت»].

(۱۰- ۱۰) [المعالی: «رأیی، فأقم» و هو صحیح].

(۱۱ - ۱۱) [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی: «یغتالنی یزید بن معاویهٔ فی الحرم، فأکون الّذی تستباح به حرمهٔ هذا البیت. فقال ابن الحنفیّهٔ: فإن خفت ذلک، فسر إلی الیمن أو بعض نواحی البرّ، فإنّک أمنع النّاس به، و لا یقدر علیه»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۵

«۱» فقال الحسین: و اللّه یا أخی، لو کنت فی جحر هامّهٔ من هوامّ الأرض لاستخرجونی منه حتّی یقتلونی. «۱» ثمّ قال: یا أخی! سأنظر فیما قلت. «۲» قال: فلمّا کان وقت السّحر، «۳» عزم الحسین علی الرّحیل إلی العراق، فجاءه أخوه محمّد ابن الحنفیّهٔ «۳»، و أخذ بزمام ناقته الّتی هو راکبها، و قال: یا أخی! ألم تعدنی النّظر «۴» فیما أشرت به علیک «۴»؟ فقال: بلی.

قال: «۵» فما حداک «۵» علی الخروج عاجلا؟ فقال: یا أخی! إنّ جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله أتانی بعد ما فارقتک، «۶» و أنا نائم، فضمّنی إلی صدره و قبّل ما بین عینی «۶» و قال: یا حسین «۶» قرّهٔ عینی «۶»، اخرج إلی العراق، فإنّ اللّه عزّ و جلّ قد شاء أن یراک قتیلا، مخضبا بدمائک.

«۷» فبکی ابن الحنفیّهٔ بکاء شدیدا و قال له: یا أخی! إذا کان الحال هکذا «۷»، فما معنی حملک «۸» هذه النّسوهٔ، و أنت ماض إلی القتل «۲». فقال: یا أخی «۸»! قد قال لی جدّی أیضا: إن اللّه عزّ و جلّ قد شاء أن یراهن سبایا مهتّکات یسقن «۹» فی أسر الذّلّ، و هنّ أیضا لا یفارقننی ما دمت حیّا. فبکی ابن الحنفیّهٔ بکاء شدیدا، و جعل یقول: أودعتک اللّه یا حسین! فی وداعهٔ «۱۰» اللّه یا حسین!

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۵- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ، / ۲۴۳، ۲۴۴؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۳۴- ۲۳۵؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۱، ۲۵۲

ثمّ إنّ محمد ابن الحنفیّهٔ سمع أنّ أخاه الحسین (رضی اللّه عنهما) یرید العراق، فبکی

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی الدّمعة السّاکبة].

(۲) (۲- ۲) [لم یذکره فی الأسرار و حکی بدله عن اللّهوف].

(۳) (۳- ۳) [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «ارتحل الحسین علیه السّلام، فبلغ ذلک ابن الحنفیّة، فأتاه»].

(۴) (۴- ۴) [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «فیما سألتک»].

(۵) (۵- ۵) [المعالی: «فما الّذی حملک»].

(۶- ۶) [لم یرد فی الدّمعة السّاکبة و المعالی].

(۷- ۷) [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «فقال محمّد: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، (فإذا علمت أنّک مقتول)»].

(۸- ۸) [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «هؤلاء النّساء معک، فقال علیه السّلام:»].

(۹)- [لم یرد فی الأسرار، و فی المعالی: «یساقون» و إلی هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة].

(۱۰)- [فی الأسرار و المعالی: «دعة»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۶

[بکاء] شدیدا، ثمّ قال له: إنّ أهل الکوفة قد عرفت غدرهم بأبیک و أخیک، فإن قبلت قولی أقم بمکّة.

فقال: یا أخی إنّی أخشی أن تغتالنی جنود بنی أمیّة فی مکّة، فأکون أنا الّذی یستباح [به] حرم اللّه.

ثمّ قال: یا أخی فسر إلی الیمن، فإنّک أمنع النّاس به.

فقال الحسین رضی اللّه عنه: یا أخی لو کنت فی بطن صخرة لاستخرجونی منها فیقتلونی.

ثمّ قال له الحسین: یا أخی سأنظر فیما قلت.

فلمّا کان وقت السّحر عزم علی المسیر إلی العراق، فأخذ محمّد ابن الحنفیّة زمام ناقته، و قال: یا أخی ما سبب أنّک عجلت؟

فقال: إنّ جدّی صلّی اللّه علیه و اله و سلّم أتانی بعد ما فارقتک و أنا نائم، فضمّنی إلی صدره و قبّل ما بین عینیّ و قال لی: «یا حسین یا قرة عینی اخرج إلی العراق فاللّه (عزّ و جلّ) قد شاء أن یراک قتیلا مخضّبا بدمائک».

فبکی محمّد ابن الحنفیّة بکاء شدیدا، فقال: یا أخی! إذا کان الحال هکذا فلا معنی لحملک لهؤلاء النّسوة.

فقال: قال لی جدّی صلّی اللّه علیه و اله و سلّم أیضا: «إنّ اللّه (عزّ و جلّ) قد شاء أن یراهنّ سبایا، مهتّکات، یساقون فی أسر الذّلّ» و هنّ أیضا لا یفارقننی مادمت حیّا.

فبکی محمّد ابن الحنفیّة بکاء شدیدا، ثمّ قال: أودعتک اللّه یا حسین، فی دعة اللّه یا أخی. [عن أبی مخنف] «۱»

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۵۹- ۶۰

---

(۱)- چون این کلمات گوشزد محمّد بن حنفیه شد، بی‌توانی به نزد حسین علیه السّلام شتافت و عرض کرد: «ای برادر! تو غدر و مکر مردم کوفه را شناخته و دانسته‌ای که با پدر و برادرت چه پیش داشتند. سخت می‌ترسم که آن خدیعت و مکیدت که با پیشینیان به‌دست گرفتند در حق تو به پای برند. اگر تو همچنان در حرم اقامت فرمایی، چنان دانم که از همه‌کس عزیزتر و محفوظتر باشی.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۷

و فی روایة: إنّ محمّد ابن الحنفیّة کان یومئذ بالمدینة، فبلغه خبر «۱» الحسین علیه السّلام و هو یتوضّأ فی طست، فبکی حتّی سمع و کف دموعه فی الطّست.

الأمین، لواعج الأشجان،/ ۷۳

- فقال: يا أخي! قد خفت أن يغتالني يزيد بن معاوية بالحرم، فأكون الّذي يستباح به حرمة هذا البيت.

فرمود: «ای برادر! بیم دارم که یزید بن معاویه حیلتی بیندیشد و غیلهٔ مرا بکشد و بدین جهت حرمت این بیت شکسته شود.»

محمّد عرض کرد: «اگر از اقامت در مکه بیمناکی، به جانب یمن سفر کن، یا در نواحی بیابانها اقامت جوی که حصنی حصین و معقلی متین است و هیچ‌کس را با تو دسترس نخواهد بود.»

حسین علیه السّلام فرمود: «یک امشب نظری بگمارم و پشت و روی این کار را بنگرم.»

محمّد به سرای خویش مراجعت کرد.

چون این خبر [حرکت امام علیه السّلام] به محمّد بردند، دوان‌دوان بیامد و زمام اسب برادر را بگرفت و گفت:

«تو مرا وعده نهادی که در مسألت من رأی زنی و غوری بسزا کنی و مرا آگهی دهی. کدام رأی این رنگ بست که تو را به جانب عراق تعجیل داد؟»

فقال: أتاني رسول اللّه بعد ما فارقتك فقال: يا حسين! اخرج فإنّ اللّه قد شاء أن يراك قتيلا.

فرمود: از پس آن‌که تو مراجعت کردی، رسول خدای درآمد و فرمود: «ای حسین، بیرون شو! چه خداوند می‌خواهد تو را کشته بنگرد.»

محمّد گفت: «إنّا للّه و إنّا إليه راجعون». ای برادر! اکنون که حال بر این منوال است، این زنان و کودکان را چرا با خود کوچ می‌دهی؟» فرمود: «هم رسول خدای آگهی داد.»

فقال: إنّ اللّه قد شاء أن يراهنّ سبايا.

فرمود: «همانا خداوند همی خواهد: این زنان و کودکان را اسیر و دستگیر نظاره کند.»

دیگر از برای محمّد جای سخن نماند.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۲۱- ۱۲۳

(۱)- [أي خبر مقتله عليه السّلام لا خبر خروجه، و هو مأخوذ من الطّبري، ۵/ ۳۹۴].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۸

أبو سعيد الخدريّ و رأيه في الخروج

و قال أبو سعيد الخدريّ: غلبني الحسين «۱» على الخروج، و قد قلت له: اتّق اللّه «۲» في نفسك «۲»! و الزم بيتك، فلا تخرج على إمامك!! «۳»

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۷- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودي،/ ۲۰۱، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۹؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسين بن عليّ،/ ۱۶۸؛ المزّي، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۷؛ الذّهبي، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

و قال له أبو سعيد: اتّق اللّه و الزم بيتك. [عن ابن سعد]

الذّهبي، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹

(۱)- [في ابن عساكر ط المحمودي، و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «الحسين بن عليّ»].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد في تاريخ الإسلام].

(۳)- لقد جوزی أبو سعید الخدریّ عن إمامه یزید! خیرا یوم الحرّة حیث صرعه جیشه علی الأرض و نتفوا لحیته شعرة شعرة. و لا بدّ أن یکون فی الأبکار المفتّضات یوم أباح إمامه المدینة لجیشه ثلاثة أیّام غیر واحدة من قرائب أبی سعید و أرحامه.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۰۹

جماعة ینهونه علیه السّلام عن الخروج

فتجهّز للمسیر، فنهاه جماعة، منهم: أخوه محمّد ابن الحنفیّة، و ابن عمر، و ابن عبّاس، و غیرهم، فقال: رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم فی المنام و أمرنی بأمر، فأنا فاعل ما أمر.

ابن الأثیر، أسد الغابة، ۲/ ۲۱- عنه: الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

فاجتمع به ذو النّصح «۱» له و التّجربة للأمور أهل الدّیانة و المعرفة کعبد اللّه بن عبّاس، و عمر «۲» بن عبد الرّحمان بن الحارث المخزومیّ، و غیرهما، و وردت علیه کتب أهل المدینة من عبد اللّه بن جعفر، و سعید بن العاص، و جماعة کثیرة کلّهم یشیرون علیه أن لا یتوجّه إلی العراق، و أن یقیم بمکّة، هذا کلّه و القضاء غالب علی أمره، و القدر آخذ بزمامه، فلم یکترث «۳» بما قیل له و لا بما کتب إلیه.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۴- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۳

و کلّمه فی ذلک أیضا: جابر بن عبد اللّه، و أبو سعید، و أبو واقد اللّیثیّ و غیرهم، فلم یطع أحدا منهم، و صمّم علی المسیر إلی العراق.

السّیوطی، تاریخ الخلفاء،/ ۲۰۶- مثله الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۵

فأشار علیه ابن الزّبیر بالخروج، و ابن عبّاس و ابن عمر بعدمه.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۴

---

(۱)- [کشف الغمّة: «ذووا النّصح»].

(۲)- [فی المطبوع: «عمرو» و صحّحناه عن کشف الغمّة].

(۳)- یقال: ما اکترثت به، أی: ما أبالی، و لا یستعمل إلّا فی النّفی.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۰

لقاء الإمام الحسین علیه السّلام بجابر بن عبد اللّه الأنصاریّ

و قال جابر بن عبد اللّه: کلّمت حسینا، فقلت: اتّق اللّه! و لا تضرب النّاس بعضهم ببعض! فو اللّه ما حمدتم ما صنعتم. فعصانی. «۱»

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۵۸- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۱، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسین بن علیّ،/ ۶۸؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۱۷؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۲

عن جابر بن عبد اللّه رضی اللّه عنه، قال: لمّا عزم الحسین بن علیّ علیهما السّلام علی الخروج إلی العراق أتیته، فقلت له: أنت ولد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و أحد سبطیه، لا أری إلّا أنّک تصالح کما صالح أخوک الحسن «۲»، فإنّه کان موفّقا راشدا «۳».

فقال لی «۴»: «یا جابر! قد فعل أخی ذلک بأمر اللّه و أمر «۵» رسوله، و إنّی «۶» أیضا أفعل بأمر اللّه و أمر «۵» رسوله، أترید أن أستشهد

لک «۵» رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و علیّا و أخی الحسن بذلک الآن؟» ثمّ نظرت، فإذا السّماء قد انفتح بابها، و إذا رسول اللّه، و علیّ، و الحسن، و حمزة، و جعفر، «۷» و زید نازلین عنها «۷» حتّی استقرّوا علی الأرض، فوثبت فزعا

---

(۱)- هذا تقوّل علی جابر و افتراء، فإنّ جابرا یجلّ عن مثل هذا الکلام، و قد ورد فی روایاتنا فی مدحه عن الصّادق علیه السّلام: کان رجلا منقطعا إلینا أهل البیت. و قد شهد هو صفّین مع أمیر المؤمنین علیه السّلام. فکیف ینسب إلیه هذا الهذیان؟!

ثمّ کان جابر- رحمه اللّه- أوّل من زار قبر الحسین علیه السّلام قصده من المدینة إلی کربلاء، و وافاه یوم الأربعین من مصرعه علیه السّلام.

و لعلّه صدر عن بعض الأمویّین أو الخوارج أو بعض المنافقین، فنسبه الرّاوی خطأ إلی جابر.

(۲)- [لم یرد فی مدینة المعاجز].

(۳)- [فی مدینة المعاجز و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «رشیدا»].

(۴)- [لم یرد فی مدینة المعاجز و الأسرار].

(۵)- [لم یرد فی مدینة المعاجز و الأسرار و المعالی].

(۶)- [فی مدینة المعاجز و الأسرار و المعالی: «أنا»].

(۷- ۷) [فی مدینة المعاجز: «و زید ابن عمّنا»، و لم یرد فی الأسرار. و فی نفس المهموم: «و زید ابن عمّنا

مذعورا «۱».

فقال لی «۲» رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: «یا جابر! ألم أقل لک فی أمر الحسن قبل الحسین:

لا تکون مؤمنا حتّی تکون لأئمّتک مسلّما، و لا تکن معترضا؟ أتریـد أن تری مقعـد معاویـة، و مقعد الحسـین ابنی، و مقعد یزید قاتله لعنه اللّه؟» قلت: بلی یا رسول اللّه.

فضـرب برجله الأرض، فانشـقّت، و ظهر بحر، فانفلق، ثمّ ضـرب «۳»، فانشـقّت هکذا حتّی انشـقّت سـبع أرضین، و انفلقت سبعة أبحر، فرأیت من تحت ذلـک کلّه النّار، «۴» فیها سلسلة قرن فیها «۴» الولیـد بن مغیرة، و أبو جهل «۵»، و معاویـة الطّاغیة، و یزید، و قرن بهم مردة الشّیاطین، فهم أشدّ أهل النّار عذابا.

ثمّ قال صلّی اللّه علیه و آله: «ارفع رأسک». فرفعت «۶»، فإذا أبواب السّماء متفتّحة «۷»، و إذا الجنّة أعلاها، ثمّ صعد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و من معه إلی السّماء، فلمّا صار فی الهواء، صاح بالحسین: «یا بنیّ الحقنی». فلحقه «۸» الحسین علیه السّلام، و صعدوا «۹» حتّی رأیتهم دخلوا الجنّة من أعلاها، ثمّ نظر إلیّ من هناک رسول اللّه، و قبض علی ید الحسین، و قال: «یا جابر! هذا ولدی معی ها هنا «۱۰»، فسلّم له أمره، و لا تشکّ لتکون «۱۱» مؤمنا».

قال جابر: فعمیت عیناى إن لم أکن رأیت ما قلت من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

- و هم نازلون منها»، و فی المعالی: «و هم نازلون منها»].

(۱)- [المعالی: «مرعوبا»].

(۲)- [لم یرد فی مدینة المعاجز و الأسرار].

(۳)- [فی الأسرار: «ظهر أرض»، و فی مدینة المعاجز و المعالی: «ظهرت أرض»].

(۴) (۴- ۴) [فی مدینة المعاجز و الأسرار: «و قد قرنت فی سلسلة»، و فی المعالی: «و قد قرن فی سلسلة»].

(۵)- [الأسرار: «أبی جهل»].

(۶)- [الأسرار: «فرفعت رأسی»].

(۷)- [فی الأسرار و المعالی: «مفتحهٔ»].

(۸)- [المعالی: «فلحق به»].

(۹)- [الأسرار: «صعد»].

(۱۰)- [فی مدینهٔ المعاجز و الأسرار و نفس المهموم: «ها هو هنا»].

(۱۱)- [فی الأسرار و نفس المهموم: «تکن» و فی مدینهٔ المعاجز و المعالی: «فتکون»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۲

ابن حمزهٔ، الثّاقب فی المناقب،/ ۳۲۲- ۳۲۳ رقم ۲۶۶/ ۱- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینهٔ المعاجز،/ ۲۴۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۷۷- ۷۸؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین «۱»، ۱/ ۲۱۶- ۲۱۷

و کلّمه فی ذلک جابر بن عبد اللّه، و أبو واقد اللّیثیّ و غیرهما. [عن ابن سعد]

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲

و کلّمه جابر، و أبو واقد اللّیثیّ. [عن ابن سعد]

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹

---

(۱)- [حکاه فی المعالی عن مدینهٔ المعاجز].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۳

الإمام علیه السّلام و أمّ سلمهٔ

و لمّا عزم الحسین علیه السّلام علی الخروج إلی العراق، بعد أن کاتبه أهل الکوفهٔ و وجّه مسلم بن عقیل إلیهم علی مقدمته، فکان من أمره ما کان، و أراد الخروج، بعثت إلیه أمّ سلمهٔ: إنّی أذکّرک اللّه یا سیّدی أن لا تخرج. قال: و لم؟ قال «۱»: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول: یقتل الحسین ابنی بالعراق. و أعطانی من التّربهٔ قارورهٔ، أمرنی بحفظها، و مراعاهٔ ما فیها. فبعث إلیها: و اللّه یا أمّاه! إنّی لمقتول لا محالهٔ، فأین المفرّ من قدر اللّه المقدور؟ ما من الموت بدّ، و أنّی لأعرف الیوم، و السّاعهٔ، و المکان الّذی أقتل فیه، و أعرف مکان مصرعی، و البقعهٔ الّتی أدفن فیها، و أعرفها کما أعرفک، فإن أحببت أن أریک مضجعی، و مضجع من یستشهد معی فعلت. قالت: قد شئت. و حضرته، فتکلّم باسم اللّه عزّ و جلّ الأعظم، فانخفضت الأرض حتّی أراها مضجعه و مضجعهم، و أعطاها من التّربهٔ حتّی خلطتها «۲» بما کان معها، ثمّ قال لها: إنّی أقتل فی یوم عاشوراء، و هو یوم عاشوراء بعد صلاهٔ الزّوال، فعلیک السّلام، رضی اللّه عنک یا أمّاه برضانا عنک. و کانت أمّ سلمهٔ تسأل عن خبره و تراعی قرب عاشوراء. «۳»

---

(۱)- [نفس المهموم: «قالت» و هو صحیح].

(۲)- [نفس المهموم: «خلطها»].

(۳)- بعد از آن‌که اهل کوفه به امام حسین نامه نوشتند و آن حضرت هم مسلم بن عقیل را مقدمتا به سوی مردم (عراق) روانه کرد و خود حسین علیه السّلام هم عازم عراق گردید و کار آن بزرگوار آن‌طور شد که شد و خواست به سوی عراق خارج شود، أمّ سلمه به وسیله شخصی برای امام حسین علیه السّلام پیغام داد: «ای آقای من! تو را به حقّ خدا قسم می‌دهم که به طرف عراق خارج

نشوی.»

حسین بن علی علیهما السّلام فرمود: «چرا خارج نشوم؟»

أمّ سلمه گفت: «من از پیغمبر خدا صلّی اللّه علیه و آله شنیدم که می‌فرمود: پسر من حسین در خاک عراق کشته خواهد شد؛ و یک شیشه از خاک (آن موضعی که تو در آن کشته می‌شوی) به من عطا کرد و به من دستور داد که آن شیشه را با خاکی که در آن است، حفظ نمایم.»

امام حسین علیه السّلام در جواب أمّ سلمه پیغام داد: «ای مادر! به خدا قسم که من بناچار کشته خواهم شد. از تقدیرات الهی به کجا می‌توان فرار کرد؟ در مقابل موت چاره‌ای وجود ندارد. من، آن روز و ساعت و مکانی را که در آن کشته می‌شوم، می‌دانم. من از محل افتادن خود و آن بقعه‌ای که در آن دفن خواهم شد، آگاهم. آن‌طور که تو را می‌شناسم. اگر دوست داشته باشی، من می‌توانم که خوابگاه خود و آنهایی که با من شهید می‌شوند، به تو نشان بدهم.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۴

المسعودی، إثبات الوصیّة،/ ۱۲۶- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۵- ۱۶۶

عن الباقر علیه السّلام، قال: «لمّا أراد الحسین علیه السّلام الخروج إلی العراق بعثت إلیه أمّ سلمة (رضی اللّه عنها)، و هی الّتی کانت ربّته «۱»، و کان أحبّ النّاس إلیها، و کانت أرقّ النّاس علیه «۲»، و کانت تربة الحسین عندها فی قارورة، دفعها إلیها رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم. فقالت: یا بنیّ!

أ ترید أن تخرج؟ فقال لها: یا أمّاه! أرید أن أخرج إلی العراق. «۳» فقالت: إنّی أذکّرک اللّه تعالی أن تخرج إلی العراق. قال «۳»: و لم ذلک یا أمّاه؟ قالت: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یقول:

«یقتل ابنی الحسین بالعراق»، و عندی یا بنیّ تربتک فی قارورة مختومة دفعها إلیّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم. فقال: یا أمّاه! و اللّه إنّی لمقتول، و إنّی لا أفرّ من القدر و المقدور، و القضاء المحتوم، و الأمر الواجب من اللّه تعالی. فقالت: وا عجباه، فأین تذهب و أنت مقتول؟ فقال: یا أمّاه! إن لم أذهب الیوم ذهبت غدا، و إن لم أذهب غدا لذهبت بعد غد، و ما من الموت- و اللّه یا أمّاه- بد، و إنّی لأعرف الیوم و الموضع الّذی أقتل فیه، و السّاعة الّتی أقتل فیها، و الحفرة الّتی أدفن فیها، کما أعرفک، و أنظر إلیها کما أنظر إلیک. قالت: قد رأیتها؟! قال:

إن أحببت أن أریک مضجعی، و مکانی، و مکان أصحابی فعلت. فقالت: «۴» قد شئتها «۴». فما زاد أن تکلّم بسم اللّه، فخفضت له الأرض حتّی أراها مضجعه، و مکانه، و مکان أصحابه، و أعطاها من تلک التّربة، فخلطتها مع التّربة الّتی کانت عندها «۵»، ثمّ خرج الحسین (صلوات

- أمّ سلمه گفت: «من بی‌میل نیستم.»

پس أمّ سلمه نزد امام حسین آمد. چون آن حضرت خدا را به اسم اعظم خواند، زمین به‌طوری فرو رفت که خوابگاه خود و آنهایی را که با آن حضرت شهید شدند، به أمّ سلمه نشان داد و مقداری از خاک محل دفن خود را به أمّ سلمه عطا کرد تا با آن خاکی که (قبلا از پیغمبر گرفته بود) مخلوط کرد.

آن‌گاه امام حسین علیه السّلام به أمّ سلمه فرمود: «من در روز عاشورا بعد از نماز ظهر کشته خواهم شد. روز عاشورا روز دهم محرّم است. سلام بر تو باد ای مادر! خدا به وسیله رضایت ما از تو راضی باد.»

أمّ سلمه دائما از امام حسین علیه السّلام خبر می گرفت و در انتظار فرارسیدن عاشورا بود.

نجفی، ترجمه اثبات الوصیّه،/ ۳۰۳- ۳۰۴

(۱)- [مدینة المعاجز: «تربّته»].

(۲)- [مدینة المعاجز: «لها»].

(۳) (۳- ۳) [مدینة المعاجز: «ثمّ قال»].

(۴) (۴- ۴) [مدینة المعاجز: «أرینها»].

(۵)- [مدینة المعاجز: «معها»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۵

اللّه علیه)، و قد قال لها: إنّی مقتول یوم عاشوراء.

ابن حمزة، الثّاقب فی المناقب،/ ۳۳۰- ۳۳۱ رقم ۲۷۲/ ۱- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۳- ۲۴۴

و منها: أنّه علیه السّلام لمّا أراد العراق قالت له أمّ سلمة: لا تخرج إلی العراق، فقد سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یقول: یقتل ابنی الحسین ب [أرض] العراق، و عندی تربة دفعها إلیّ فی قارورة. فقال: و اللّه إنّی مقتول کذلک، و إن لم أخرج إلی العراق یقتلوننی أیضا، و إن أحببت أن أریک مضجعی و مصرع أصحابی. ثمّ مسح بیده علی وجهها، ففسح اللّه فی بصرها حتّی أراها «۱» ذلک کلّه، و أخذ تربة، فأعطاها من تلک التّربة أیضا فی قارورة أخری، و قال علیه السّلام: فإذا فاضتا «۲» دما، فاعملی أنّی قد قتلت.

الرّاوندی، الخرائج و الجرائح، ۱/ ۲۵۳- ۲۵۴ رقم ۷- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۵۷

قالت أمّ سلمة: لا تخرج إلی العراق، فإنّی سمعت جدّک یقول: إنّک مقتول به، و عندی تربة دفعها إلیّ فی قارورة. فقال علیه السّلام: و إن لم أخرج قتلت. ثمّ مسح بیده علی وجهها، فرأت مصرعه و مصرع أصحابه، و أعطاها تربة أخری فی قارورة، و قال: إذا فاضتا دما فاعلمی أنّی قد قتلت، ففاضتا دما بعد الظّهر فی یوم عاشوراء.

البیاضی، الصّراط المستقیم، ۲/ ۱۷۹ رقم ۶

و نقل أنّ أمّ سلمة (رضی اللّه عنها) قالت: یا بنیّ لا تحزنّی بخروجک إلی العراق فأنا سمعت جدّک صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یقول: «یقتل ولدی الحسین بالعراق، بأرض یقال لها کربلا».

فقال: یا أمّاه، و اللّه أعلم ذلک، و إنّی مقتول لا محالة، و أعرف الیوم الّذی أقتل فیه، و أعرف من یقتلنی، و أعرف البقعة الّتی أدفن فیها، و أعرف من یقتل من أهل بیتی و شیعتی، و إن أردت یا أمّاه أریتک حفرتی و مضجعی. ثمّ أشار بیده الشّریفة إلی جهة کربلاء، فانخفضت الأرض، حتّی أراها مضجعه و مدفنه و مشهده، فبکت بکاء شدیدا. [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۰- ۶۱

---

(۱)- [فی البحار و العوالم: «رأیا»].

(۲)- [فی البحار و العوالم: «فاضت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۶

یزید یمکر بالإمام علیه السّلام لیقتله

وروی معمر بن المثنّی فی مقتل الحسین علیه السّلام، فقال- ما هذا لفظه-: فلمّا کان یوم التّرویة قدم عمرو بن سعید العاص «۱» إلی مکّة فی جند کثیف، قد أمره یزید أن یناجز الحسین القتال إن هو ناجزه، أو یقاتله «۲» إن قدر علیه. «۳»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۲- ۶۳- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین «۴»، ۱/ ۲۵۵- ۲۵۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۱؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۹

و کان یزید أنفذ عمر [و بن سعید] بن العاصّ فی جیش عظیم، و ولّاه أمر الحاجّ، و أوصاه أن یقبض علی الحسین سرّا، و یقتله غیلهٔ، ألا لعنهٔ اللّه علی القوم الظّالمین.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۳۸۹- ۳۹۰

«۵» و ذلک لأنّ یزید لعنه اللّه «۵» أنفذ عمرو بن سعید «۶» بن العاص فی عسکر عظیم، و ولّاه

---

(۱)- [فی المطبوع: «عمر بن سعد بن أبی وقّاص» و صحّحناه عن نفس المهموم و المعالی و وسیلهٔ الدّارین].

(۲)- [المعالی: «یقتل»].

(۳)- و معمر بن مثّنی در مقتل حسین روایت کرده است: «چون روز ترویه شد، عمر بن سعد بن ابی وقّاص (۱) با قشون زیادی به مکّه وارد شد و از طرف یزید مأموریت داشت که اگر حسین مبارزه جنگی آغاز کند، متقابلا با حسین مبارزه کند و اگر نیرو بقدر کافی داشته باشد، خود او جنگ را آغاز نماید.»

(۱). آمدن عمر بن سعد به مکّه بعید می‌نماید و شاید روایت با عمرو بن سعید اشدق که هنگام فوت معاویه حاکم مکّه بود، اشتباه شده است و او بوده که از مسافرت و یا از نزد یزید به مکّه آمده است و عجیب‌تر این‌که در جریان وصیت مسلم بن عقیل در مجلس ابن زیاد به عمر بن سعد اشتباه بعکس روی داده است و ابن عبد ربّه در عقد الفرید و ابن قتیبه در الامامهٔ و السیاسهٔ و علی بن احمد مالکی در فصول المهمهٔ به جای عمر بن سعد، عمرو بن سعید نوشته‌اند (مترجم).

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۲- ۶۳

بدان که یزید لعین به جمله رؤسای ملوک حجاز کس فرستاده بود و طلب حسین علیه السّلام می کرد و به حکّام مکّه نوشته بود که: «او را بگیرید!»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۶

(۴)- [حکاه فی المعالی و وسیلهٔ الدّارین عن نفس المهموم].

(۵) (۵- ۵) [فی بحر العلوم: «بلغ الحسین أنّ یزید»، و فی وسیلهٔ الدّارین: «لأنّه»].

(۶)- [فی المطبوع: «عمر بن سعد»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۷

أمر الموسم، و أمّره علی الحاجّ «۱» کلّه، و کان قد أوصاه «۱» یقبض «۲» الحسین علیه السّلام سرّا، و إن لم یتمکّن منه، یقتله «۳» غیلهٔ، «۴» ثمّ إنّه لعنه اللّه دسّ «۴» مع الحجّاج فی تلک السّنهٔ ثلاثین رجلا من شیاطین بنی أمیّهٔ، و أمرهم «۵» بقتل الحسین «۶» علی کلّ حال اتّفق، «۷» فلمّا علم الحسین بذلک، حلّ من إحرام الحجّ «۶» و جعلها عمرهٔ «۸» مفردهٔ «۵».

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۴- ۴۳۵- عنه: البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ؛ ۴/ ۲۳۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۰- ۳۱؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین «۹»، ۱/ ۲۵۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۳؛ الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۵۱

لأنّ یزید أرسل مع الحجّاج ثلاثین رجلا من شیاطین بنی أمیّهٔ، و أمرهم بقتل الحسین علی کلّ حال «۱۰». [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّهٔ، ۳/ ۵۹

(و کان) یزید بن معاویهٔ قد أنفذ عمرو بن سعید بن العاص من المدینهٔ إلی مکّهٔ فی عسکر عظیم، و ولّاه أمر الموسم، و أمّره علی الحاجّ کلّهم، فحجّ بالنّاس، و أوصاه بقبض الحسین علیه السّلام سرّا، و إن لم یتمکّن منه یقتله غیلهٔ، و أمره أن یناجز الحسین علیه السّلام القتال إن

(۱) (۱- ۱) [فی مثیر الأحزان: «و أمّره أن»، و فی بحر العلوم: «و أوصاه»].

(۲)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار، و المعالی، و بحر العلوم و وسیلهٔ الدّارین: «بقبض»].

(۳)- [الأسرار: «بقتله»].

(۴) (۴- ۴) [فی المعالی، و مثیر الأحزان، و وسیلهٔ الدّارین: «ودسّ»، و فی بحر العلوم: «و أمره أن یناجز الحسین القتال إن هو ناجزه، و دسّ»].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «باغتیال الحسین، و لو کان متعلّقا بأستار الکعبهٔ»].

(۶- ۶) [مثیر الأحزان: «فلمّا علم علیه السّلام بذلک أحلّ إحرامه»].

(۷)- [أضاف فی المعالی: «و فی بعض النّسخ: و لو کان متعلّقا بأستار الکعبهٔ»، و فی وسیلهٔ الدّارین: «و لو کان متعلّقا بأستار الکعبهٔ»].

(۸)- [لم یرد فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار].

(۹)- [حکاه فی المعالی عن البحار].

(۱۰)- و طریحی در منتخب خود آورده [است] که: یزید بن معاویه سی تن از شیاطین بنی امیه را مأمور داشت که با زائرین بیت اللّه کوچ داده، در مکه، حسین علیه السّلام را مأخوذ دارند و اگر نتوانند مقتول سازند، چون حسین علیه السّلام بر مکیدت او عالم بود، ناچار سفر عراق را تصمیم عزم داد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۱۹

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۸

هو ناجزه، فلمّا کان یوم التّرویهٔ، قدم عمرو بن سعید إلی مکّهٔ فی جند کثیف، «۱» فلمّا علم الحسین علیه السّلام بذلک، عزم علی التّوجّه إلی العراق.

الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۶۹

لمّا بلغ الحسین أنّ یزید أنفذ عمرو بن سعید بن العاص فی عسکر، و أمّره علی الحاجّ، و ولّاه أمر الموسم، و أوصاه بالفتک بالحسین أینما وجد، عزم علی الخروج من مکّهٔ.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳

(۱)- [أضاف فی اللّواعج: «ثمّ إنّ یزید دسّ مع الحاجّ فی تلک السّنهٔ ثلاثین رجلا من شیاطین بنی أمیّهٔ، و أمرهم بقتل الحسین علیه السّلام علی أیّ حال اتّفق»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۱۹

خطبهٔ الحسین علیه السّلام بمکّهٔ

و لمّا عزم علیه السّلام علی المسیر إلی العراق، قام خطیبا؛ فقال: الحمد للّه و ما شاء اللّه و لا قوّهٔ إلّا باللّه؛ و صلّی اللّه علی رسوله و سلّم. خطّ الموت علی ولد آدم مخطّ القلادهٔ علی جید الفتاهٔ، و ما أولهنی إلی أسلافی اشتیاق یعقوب إلی یوسف، و خیر لی مصرع أنا لاقیه. کأنّی بأوصالی تقطعها عسلان الفلوات، بین النّواویس و کربلاء؛ فیملأن منّی أکراشا جوفا، و أجربهٔ سغبا. لا محیص عن یوم خطّ بالقلم، رضا اللّه رضانا أهل البیت، نصبر علی بلائه و یوفّینا أجور الصّابرین، لن تشذّ عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لحمته، هی مجموعهٔ له فی حظیرهٔ القدس، تقرّبهم عینه؛ و ینجز لهم وعده؛ فمن کان باذلا فینا مهجته، و موطّنا علی لقاء اللّه نفسه؛ فلیرحل،

فإنّی راحل مصبحا، إن شاء اللّه.

الحلوانی، نزهة النّاظر،/ ۴۱

و به قال: [السّیّد یحیی أبو طالب الزّیدی] قال: أخبرنا «۱» أبو العبّاس أحمد بن إبراهیم الحسنیّ، قال: حدّثنا محمّد بن عبد اللّه بن أیّوب البجلیّ، قال: حدّثنا ابن عبد العزیز العکبریّ، قال: حدّثنا الحسن بن محمّد بن یحیی، عن أبیه، عن تمیم بن ربیعة الرّیاحیّ، عن زید بن علیّ، عن أبیه: أنّ الحسین علیه السّلام خطب أصحابه، «۲» فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! خطّ الموت علی بنی آدم کمخطّ القلادة علی جید الفتاة، و ما أولعنی بالشّوق إلی أسلافی اشتیاق یعقوب إلی یوسف و أخیه «۳»، و إنّ لی مصرعا أنا لاقیه، کأنّی

---

(۱)- [و فی الخوارزمی مکانه: «و أخبرنا الشّیخ الإمام الزّاهد سیف الدّین أبو جعفر محمّد بن عمر الجمحیّ، کتابة، أخبرنا الشّیخ الإمام أبو الحسین زید بن الحسن بن علیّ البیهقیّ، أخبرنا السّیّد الإمام النّقیب علیّ بن محمّد بن جعفر الحسنیّ الإسترآبادیّ، حدّثنا السّیّد الإمام نقیب النّقباء زین الإسلام أبو جعفر محمّد بن جعفر بن علیّ الحسینیّ، حدّثنا السّیّد الإمام أبو طالب یحیی بن الحسین بن هارون بن الحسین بن محمّد بن هارون بن محمّد بن القاسم بن الحسین بن زید بن علیّ بن الحسین بن علیّ بن أبی طالب، أخبرنا ...»].

(۲)- [أورد الخوارزمی هذه الخطبة ضمن أحداث یوم عاشوراء].

(۳)- [لم یرد فی الخوارزمی].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۰

أنظر إلی أوصالی تقطعها وحوش الفلوات، غبرا و عفرا قد ملأت منّی أکراشها رضا اللّه رضانا أهل البیت، نصبر علی بلائه لیوفّینا أجور الصّابرین، لن تشذّ عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم حرمته «۱» و عترته، و لن تفارقه أعضاؤه، و هی مجموعة له فی حظیرة القدس، تقرّبها عینه، و تنجز له «۲» عدّته «۳»، ألا من کان فینا باذلا مهجته فلیرحل، فإنّی راحل غدا إن شاء اللّه.

ثمّ نهض إلی عدوّه فاستشهد صلوات اللّه علیه.

أبو طالب الزّیدیّ، الأمالی،/ ۱۹۹- عنه: الخوارزمی، مقتل الحسین، ۲/ ۵- ۶

ثمّ قام خطیبا، فقال: الحمد للّه، و ما شاء اللّه، و لا قوّة إلّا باللّه، خطّ الموت علی ولد آدم مخطّ القلادة علی جید الفتاة، و ما أولهنی إلی أسلافی اشتیاق یعقوب إلی یوسف، و خیر لی مصرع أنا لاقیه، کأنّی و أوصالی یتقطّعها عسلان «۴» الفلوات بین النّواویس و کربلاء، فیملأن منّی أکراشا جوفا و أخویة سغبا «۵» لا محیص عن یوم خطّ بالقلم، رضا اللّه رضانا أهل البیت، نصبر علی بلائه، و یوفّینا أجور الصّابرین، لن تشذّ علی رسول اللّه لحمته، هی مجموعة له فی حظیرة القدس، تقرّبهم عینه، و ینجز بهم وعده، من کان باذلا فینا مهجته، و موطّنا علی لقاء اللّه نفسه، فلیرحل، فإنّی راحل مصبحا إن شاء اللّه.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۰- ۲۱

وروی أنّه علیه السّلام لمّا عزم «۶» علی الخروج إلی العراق، قام خطیبا «۷» فقال: الحمد للّه، ما شاء اللّه، «۸» و لا قوّة إلّا باللّه، و صلّی اللّه علی رسوله «۸»، «۹» خطّ الموت علی ولد آدم مخطّ

---

(۱)- [الخوارزمی: «لحیته»].

(۲)- [الخوارزمی: «تنجز له فیهم»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی الخوارزمیّ].

(۴)- عسلان، بضمّ العین و سکون السّین: جمع عاسل بمعنی الذّئب.

(۵)- السّغب، بفتح المهملة: صفة مشبه بمعنى الجائع.

(۶)- [و فى كشف الغمّة مكانه: «و من كلامه عليه السّلام لمّا عزم ...»].

(۷)- [فى أعيان الشّيعة، و مثير الأحزان: «خطيبا فى أصحابه»].

(۸- ۸) [فى كشف الغمّة، و البحار، و العوالم، و الإمام الحسين و أصحابه: «و لا حول و لا قوّة إلّا باللّه، صلّى اللّه على رسوله و سلّم»].

(۹) (۹*) [لم يرد فى أعيان الشّيعة].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۱

القلادة على جيد الفتاة، و ما أولهنى إلى أسلافى اشتياق يعقوب إلى يوسف، و خير لى مصرع أنا لاقيه «۱»، كأنّى «۲» بأوصالى تتقطّعها «۳» عسلان الفلوات، بين النّواويس و كربلاء، فيملأن منّى أكراشا جوفا و أجربة سغبا، لا محيص عن يوم خطّ بالقلم (۹*)، رضا اللّه رضانا أهل البيت، نصبر على بلائه، و يوفّينا أجر «۴» الصّابرين، لن تشذّ عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله لحمته، و «۵» هى مجموعة له فى حظيرة القدس تقرّبهم عينه، و ينجز بهم «۶» وعده، «۷» من كان باذلا «۸» فينا مهجته، و موطّنا «۸» على «۹» لقاء اللّه نفسه، فليرحل معنا «۹»، فإنّنى «۱۰» راحل مصبحا إن شاء اللّه تعالى «۱۱». «۱۲»

---

(۱)- [فى نفس المهموم، و الحسين و أصحابه: «ألاقيه»].

(۲)- [الأسرار: «كأنّى أرى»].

(۳)- [فى كشف الغمّة و البحار و المعالى و الحسين و أصحابه: «يتقطّعها»، و فى العوالم: «تقطّعها»].

(۴)- [فى كشف الغمّة و البحار و العوالم و المعالى و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان و الحسين و أصحابه: «أجور»].

(۵)- [فى الدّمعة السّاكبة و المقرّم و بحر العلوم: «بل»].

(۶)- [فى كشف الغمّة: «يتنجّز لهم» و فى البحار و العوالم و الحسين و أصحابه: «تنجز لهم»].

(۷)- [زاد فى المقرّم و بحر العلوم: «ألا»].

(۸- ۸) [الحسين و أصحابه: «مهجة موطّنا»].

(۹- ۹) [كشف الغمّة: «لقائنا نفسه، فليرحل»].

(۱۰)- [فى كشف الغمّة، و البحار و الأسرار و المعالى و أعيان الشّيعة و مثير الأحزان و المقرّم و بحر العلوم و إبصار العين و وسيلة الدّارين و الحسين و أصحابه: «فإنّى»].

(۱۱)- [أضاف فى نفس المهموم: «قال شيخنا المحدّث النّورىّ رحمه اللّه فى كتاب نفس الرّحمان؛ و النّوايس مقابر النّصارى كما فى حواشى الكفعمىّ، (فى عوذة يوم الجمعة) و سمعنا أنّها فى المكان الّذى فيه مزار حرّ بن يزيد الرّياحىّ من شهداء الطّفّ و هو ما بين الغرب و شمال البلد.

و أمّا كربلاء، فالمعروف عند أهل تلك النّواحى أنّها قطعة من الأرض الواقعة فى جنب نهر يجرى من قبلى سور البلد و يمرّ بمزار المعروف بابن حمزة، منها بساتين و منها مزارع، و البلد واقع بينهما، انتهى». و أضاف فى المعالى: «و خطب بعدها هذه الخطبة: إنّ الحلم زينة، و الوفاء مروّة، و الصّلة نعمة، و الاستكبار صلف، و العجلة سفه، و السّفه ضعف، و الغلوّ ورطة، و مجالسة أهل الدّناءة شرّ، و مجالسة أهل الفسق ريبة»].

(۱۲)- و روايت شده است كه چون حسين عليه السّلام خواست از مكّه بيرون شود، براى سخنرانى بپا خاست و فرمود: ستايش خداى راست و آنچه خدا بخواهد مى‌شود و نيرويى جز از خداوند نيست. درود خداوند بر-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۲

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۰ - ۶۱- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴ / ۳۶۶ - ۳۶۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷ / ۲۱۶ - ۲۱۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴ / ۲۳۴؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۶۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱ / ۲۵۰ - ۲۵۱؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۱؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳- ۱۹۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۳- ۱۵۴؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۰- ۵۱؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۳- ۴؛ مثله الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۲۹؛ السّماوی، إبصار العین،/ ۶؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۰

وروی أبو سعد منصور بن الحسین الآبی المتوفّی عام: (۴۲۱) فیما اختاره من کلم

- پیغمبرش باد. مرگ بر فرزند آدم مسلّم است همچون گردنبند در گردن دختران جوان. چقدر مشتاقم به دیدار گذشتگانم، آن‌چنان‌که یعقوب را به دیدار یوسف اشتیاق بود. مرا کشتارگاهی مقرّر است که باید آن‌جا برسم. گویی می‌بینم پیوندهای بدن مرا گرگان بیابانها از هم جدا می‌کنند، در سرزمینی میان نواویس و کربلا تا روده‌های خالی و انبانهای گرسنه را از پاره‌های تن من پر کنند. آدمی از سرنوشت ناگزیر است. ما خاندان رسالت به رضای خداوند راضی هستیم و به بلایش شکیبا، و خداوند بهترین پاداش شکیبایان را به ما عطا خواهد فرمود. هرگز پاره تن رسول خدا را از او جدا نگردد و همگی در جایگاه قدس در کنار اویند تا دیده‌اش با آنان روشن شود و وعده الهی به آنان تحقّق یابد. هرکه خواهد تا خون دل خود را در راه ما نثار کند و آماده حرکت هست، همراه ما کوچ کند که من به صبحگاه امشب کوچ خواهم نمود.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۰- ۶۱

بالجمله، آن حضرت در یوم ترویه وارد بیت شد و طواف داد و از سعی بین صفا و مروه فراغت جست و احرام را فروگذاشت و حج را به عمره فرود آورد، چه بیم داشت که او را در مکه مأخوذ دارند. آن‌گاه در میان اهل و اصحاب خود به‌پای خاست و این خطبه قرائت کرد:

فقال: الحمد للّه و ما شاء اللّه [...] فإنّی راحل مصبحا إن شاء اللّه.

پس از ثنای خدا و درود مصطفی می‌فرماید: «مرگ بر گردن فرزندان آدم ملازمت قلاده دارد، چون قلاده زنان جوان و سخت مشتاقم دیدار گذشتگان خود را چون اشتیاق یعقوب دیدار یوسف را و از برای من مصرعی و مقتلی اختیار کرده‌اند که ناچار بایدم دیدار کرد. کانّه مفاصل خود را در زمین نینوا به دست گرگهای بیابان گرد؛ یعنی لشگر کوفه پاره‌پاره می‌بینم، پس انباشته می‌کنند از من شکمهای آمال و تهیگاه آرزو را و گریزی نیست از روزی که قلم قضا بر کسی رقم رانده و ما اهل بیت رضا به قضای خدا داده‌ایم و بر بلای خدا شکیبا بوده‌ایم و ادراک اجر صابران فرموده‌ایم و دور نمی‌افتد از رسول خدا پاره‌های گوشتی که خاص او است و در بهشت برین روشن می‌شود، چشم رسول خدا به دو و راست می‌آید وعده او، اکنون کسی که در راه ما از بذل جان نیندیشد و در طلب لقای حق از فدای نفس نپرهیزد، باید با من کوچ دهد، چه من بامدادان کوچ خواهم داد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۰- ۱۲۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۳

الإمام الحسین علیه السّلام من کتاب نثر الدّرر: ج ۱؛ ص ۳۳۳ طبعة مصر؛ قال:

[و] لمّا عزم [الحسین علیه السّلام] الخروج إلی العراق، قام خطیبا فقال:

الحمد للّه و ما شاء اللّه؛ و لا حول و لا قوّة إلّا باللّه؛ و صلّی اللّه علیه رسوله و سلّم.

خطّ الموت علی ولد آدم مخطّ القلادة علی جید الفتاة؛ و ما أولهنی إلی أسلافی اشتیاقی کاشتیاق یعقوب إلی یوسف، و خیر لی

مصرع أنا لاقيه؛ كأنّى بأوصالى تتقطّعها عسلان الفلوات بين النّواويس و كربلاء، فيملأن منّى أكرافا جوفا و أجربة سغبا، لا محيص عن يوم خطّ بالقلم؛ رضا اللّه رضانا أهل البيت؛ نصبر على بلائه و يوفّينا أجور الصّابرين؛ لن تشذّ عن رسول اللّه (صلّى اللّه عليه [و آله] و سلّم) لحمته؛ هى مجموعة له فى حضيرة القدس؛ تقرّبهم عينه و ينجز لهم وعده.

من كان باذلا فينا مهجته و موطّنا على لقاء اللّه نفسه، فليرحل، فإنّى راحل مصبحا إن شاء اللّه.

المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۵۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۴

الحسين عليه السّلام يعتمر ثمّ يخرج إلى العراق

قالا [عبد اللّه بن سليم و المذرىّ بن المشمعلّ الأسديّان]: فطاف الحسين بالبيت و بين الصّفا و المروة، و قصّ «۱» من شعره، و حلّ من عمرته، ثمّ توجّه نحو الكوفة. «۲»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۸۵- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۶۹؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۵۴؛ مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۶

علىّ بن إبراهيم، عن أبيه، و محمّد بن إسماعيل، عن الفضل بن شاذان، عن حمّاد بن عيسى، عن إبراهيم بن عمر اليمانىّ، عن أبى عبد اللّه عليه السّلام «۳» أنّه سئل عن رجل خرج فى أشهر الحجّ معتمرا، ثمّ رجع إلى بلاده. قال: لا بأس، و إنّ حجّ فى عامه ذلك و أفرد الحجّ، فليس عليه دم، فإنّ «۳» الحسين بن علىّ عليهما السّلام خرج قبل التّروية بيوم إلى العراق، و قد كان دخل معتمرا.

علىّ بن إبراهيم، عن أبيه، عن إسماعيل بن مرّار، عن يونس، عن معاوية بن عمّار «۴» قال: قلت لأبى عبد اللّه عليه السّلام: من أين افترق المتمتّع و المعتمر؟ فقال «۴»: إنّ المتمتّع مرتبط بالحجّ، و المعتمر إذا فرغ منها، ذهب حيث شاء، و قد اعتمر الحسين بن علىّ عليهما السّلام فى ذى الحجّة، ثمّ راح يوم التّروية إلى العراق، و النّاس يروحون إلى منى، و لا بأس بالعمرة فى ذى الحجّة لمن لا يريد الحجّ.

الكلينى، الفروع من الكافى، ۴/ ۵۳۵ رقم ۳- ۴- عنه: المجلسى، البحار، ۴۵/ ۸۵؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۳۱۷- ۳۱۸

---

(۱)- [البداية: «قصّر»].

(۲)- گويند: «حسين بر خانه و ميان صفا و مروه طواف كرد و چيزى از موى خود را بكند و احرام عمره بگذاشت؛ آن‌گاه سوى كوفه روان شد.»

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۲۹۶۷

(۳) (۳- ۳) [فى البحار و العوالم: «قال: إنّ»].

(۴) (۴- ۴) [فى البحار و العوالم: «عن أبى عبد اللّه عليه السّلام، قال:»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۵

و لمّا أراد الحسين عليه السّلام «۱» التوجّه إلى العراق «۱»، طاف «۲» بالبيت «۳»، و سعى بين الصّفا و المروة «۴»، و أحلّ من إحرامه «۵»، و جعلها عمرة «۶»، لأنّه لم يتمكّن من تمام الحجّ «۷»، «۸» مخافة أن يقبض عليه «۹» بمكّة، «۱۰» فينفذ به إلى يزيد بن معاوية «۱۰». «۱۱»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۶۸- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۶۳؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۱۳؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۳۳؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۳؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۶۲؛ المازندرانى «۱۲»، معالى السّبطين، ۱ / ۲۵۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۶۰؛ الزّنجانى، وسيلة الدّارين،/ ۵۱؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين؛/ ۱۵۲؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/

۶۹- ۷۰؛ القزوینی «۱۳»، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۴۸

و لمّا أراد الخروج إلی العراق، طاف بالبیت، و سعی بین الصّفا و المروة، و أحلّ من إحرامه، و جعلها عمرة، لأنّه لم یتمکّن من إتمام الحجّ، مخافة أن یقبض علیه بمکّة، فینفذ إلی یزید بن معاویة.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۰

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «الخروج من مکّة»].

(۲)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج مکانه: «و کان قد أحرم بالحجّ، و قد وصله قبل ذلک کتاب مسلم بن عقیل ببیعة أهل الکوفة له فطاف ...»].

(۳)- [المعالی: «بالبیت سبعا»].

(۴)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و قصّر من شعره»].

(۵)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «إحرام الحجّ»].

(۶)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «عمرة مفردة»].

(۷)- [أی علم علیه السّلام أنّه لا یتمکّن من إتمام الحجّ، فلم یبدأ به و اعتمر بدله عمرة مفردة].

(۸)- [إلی هنا حکاه فی روضة الواعظین و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۹)- [إلی هنا حکاه فی أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۱۰- ۱۰) [بحر العلوم: «فتستباح به حرمة البیت الحرام»].

(۱۱)- و چون اراده فرمود از مکّه به سوی عراق رهسپار شود، طواف کرد و میان صفا و مروه را سعی نمود، و از احرام خود بیرون آمد، و احرام حج را مبدل به عمره کرد؛ زیرا نمی‌توانست حج را تمام کند، از بیم آن‌که او را در مکّه بگیرند و به نزد یزید بن معاویه ببرند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۸

(۱۲)- [حکاه فی المعالی و وسیلة الدّارین عن البحار].

(۱۳)- [حکاه القزوینیّ عن روضة الواعظین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۶

و لمّا أراد الخروج من مکّة، طاف، و سعی، و أحلّ من إحرامه، و جعل حجّه عمرة، لأنّه لم یتمکّن من إتمام الحجّ، مخافة أن یقبض علیه. «۱»

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۱۹

کان فیه خروج الحسین من مکّة إلی العراق بعد أن طاف، و سعی «۲»، و أحلّ من إحرامه، و جعل حجّة عمرة مفردة، لأنّه علیه السّلام لم یتمکّن من إتمام الحجّ مخافة أن یبطش به. «۳»

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۴- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۳؛ مثله القندوزی، ینابیع المودّة «۴»، ۳/ ۵۹

و کان قد أحرم بالحجّ.

الأمین، لواعج الأشجان،/ ۶۹

عزم علی الخروج من مکّة قبل إتمام الحجّ، و اقتصر علی العمرة کراهیّة أن تستباح به حرمة البیت.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳

(۱)- حسین علیه السّلام خائف بود. چون ماه ذی الحجّه برآمد، احرام گرفت به حج کردن. چون بدید که طلب او می‌کنند، حج را بدل به عمره کرده و حلال و عزم عراق کرد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۶

(۲)- [من هنا حکاه عنه فی الأسرار].

(۳)- [أضاف فی ینابیع المودّة: «و یقع الفساد فی الموسم و فی مکّة»].

(۴)- [حکاه فی ینابیع المودّة عن أبی مخنف].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۷

کتاب الإمام الحسین علیه السّلام إلی محمّد ابن الحنفیّة و بنی هاشم

حدّثنا أیّوب بن نوح، عن صفوان بن یحیی، عن مروان بن إسماعیل، عن حمزة بن حمران، عن أبی عبد اللّه علیه السّلام، قال: ذکرنا خروج الحسین و تخلّف ابن الحنفیّة عنه، قال:

قال أبو عبد اللّه: «۱» یا حمزة، إنّی سأحدّثک «۱» فی هذا الحدیث و لا تسئل عنه بعد مجلسنا هذا، إنّ الحسین لمّا فصل «۲» متوجّها، دعا بقرطاس، و کتب «۳»: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی بنی هاشم، أمّا بعد، فإنّه من «۴» لحق بی منکم استشهد معی، و من تخلّف لم یبلغ «۴» الفتح، و السّلام.

الصّفّار، بصائر الدّرجات،/ ۵۰۱- ۵۰۲ رقم «۵»- عنه: الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۷۷؛ المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۴- ۸۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۱۸؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۵۹؛ مثله السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز/ ۲۳۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۵

و حدّثنی أبی رحمه اللّه و جماعة مشایخی، عن سعد بن عبد اللّه، عن علیّ بن إسماعیل بن عیسی و محمّد بن الحسین بن أبی الخطّاب، عن محمّد بن عمرو بن سعید الزّیات، عن عبد اللّه بن بکیر، عن زرارة، عن أبی جعفر علیه السّلام قال: کتب الحسین بن علیّ من مکّة إلی محمّد بن علیّ: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی محمّد بن علیّ و من قبله من بنی هاشم، أمّا بعد، «۵» فإنّ من لحق بی «۶» استشهد، و من لم یلحق بی لم یدرک «۷» الفتح، و السّلام.

(۱) (۱- ۱) [مدینة المعاجز: «إنّی أحدّثک»].

(۲)- [مدینة المعاجز: «مثل»].

(۳)- [مدینة المعاجز: «فکتب فیه»].

(۴) (۴- ۴) [مدینة المعاجز: «الحق بی منکم استشهد، و من تخلّف لم یدرک»].

(۵)- [و فی بحر العلوم مکانه: «و لمّا نزل الحسین- علیه السّلام- مکّة، کتب کتابا موجزا إلی أخیه محمّد بن الحنفیّة و عموم بنی هاشم الّذین هم بالمدینة، جاء فیه: أمّا بعد، ...»].

(۶)- [زاد فی بحر العلوم: «منکم»].

(۷)- [بحر العلوم: «لم یبلغ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۸

ابن قولویه، کامل الزّیارات،/ ۷۵- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۱۷؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۴۶

وروى أيّوب بن نوح، عن صفوان بن يحيى، عن أبى إسماعيل، عن حمزة بن حمران، عن أبى جعفر عليه السّلام، قال: ذكرت «۱» خروج الحسين و تخلّف ابن الحنفيّة عنه. فقال: يا أبا حمزة «۲»، إنّى سأحدّثك من «۳» بما لا تشكّ فيه بعد مجلسنا هذا، إنّ الحسين لمّا فصل متوجّها إلى العراق، دعا بقرطاس و كتب فيه:

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين بن علىّ إلى بنى هاشم، أمّا بعد، فإنّه من لحق بى استشهد و من تخلّف عنّى، فإنّه لم يبلغ الفتح.

الطّبرى، دلائل الإمامة،/ ۷۷، نوادر المعجزات،/ ۱۰۹- ۱۱۰

فلمّا نزل بستان بنى عامر، كتب إلى محمّد أخيه و أهل بيته: من الحسين بن علىّ إلى محمّد بن علىّ و أهل بيته:

أمّا بعد، فإنّكم إن لحقتم بى استشهدتم، و إن تخلّفتم عنّى لم تلحقوا النّصر، و السّلام.

أبو طالب الزّيدى، الأمالى،/ ۹۱

و أنّ الحسين لمّا توجّه إلى الكوفة، دعا بقرطاس، فكتب فيه:

من الحسين بن علىّ إلى بنى هاشم، أمّا بعد: فإنّه من لحق بى استشهد، و من تأخّر عنّى لم يبلغ الفتح، و السّلام.

الرّاوندى، الخرائج و الجرائح، ۲/ ۷۷۱- ۷۷۲

أبو حمزة بن عمران «۴» قال: ذكرت خروج الحسين و تخلّف ابن الحنفيّة عنه. فقال الصّادق عليه السّلام: يا أبا حمزة! أقول لك ما يغنيك سؤاله، إنّ الحسين لمّا انصرف من مكّة

---

(۱)- [نوادر المعجزات: «ذكرنا»].

(۲)- [نوادر المعجزات: «يا حمزة»].

(۳)- [نوادر المعجزات: «من هذا الحديث»].

(۴)- [كذا و الصّحيح: «حمزة بن حمران»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۲۹

دعا بكاغذ، و كتب: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين بن علىّ إلى بنى هاشم، أمّا بعد، فإنّه من لحق بى منكم استشهد، و من تخلّف لم يدرك الفتح، و السّلام.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۷۶

و تحدّث النّاس عند الباقر عليه السّلام: تخلّف محمّد ابن الحنفيّة عنه، فقال: يا أبا حمزة الثّمالىّ! إنّ الحسين عليه السّلام لمّا توجّه إلى العراق، دعا بقرطاس، و كتب: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين بن علىّ إلى بنى هاشم، أمّا بعد، فإنّه من لحق بى استشهد، و من تخلّف عنّى لم يبلغ الفتح، و السّلام.

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۱۹

و ذكر محمّد بن يعقوب الكلينىّ فى كتاب الرّسائل، عن محمّد بن يحيى، عن محمّد بن الحسين، عن أيّوب بن نوح، عن صفوان، عن مروان بن إسماعيل، عن حمزة بن حمران، عن أبى عبد اللّه عليه السّلام، قال: ذكرنا خروج الحسين عليه السّلام و تخلّف ابن الحنفيّة عنه. فقال أبو عبد اللّه عليه السّلام: يا حمزة! إنّى سأحدّثك بحديث لا تسئل عنه بعد مجلسنا هذا، إنّ الحسين عليه السّلام لمّا فصل متوجّها، أمر بقرطاس و كتب: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين بن علىّ عليهما السّلام إلى بنى هاشم، أمّا بعد، فإنّه من لحق بى منكم استشهد، و من تخلّف عنّى لم يبلغ الفتح، و السّلام. «۱»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۵- ۶۶- عنه: القزوينى، الإمام الحسين و أصحابه، ۱/ ۶۱- ۶۲

أيّوب بن نوح، عن محمّد بن إسماعيل، عن حمزة بن حمران، عن أبى عبد اللّه عليه السّلام، قال: ذكرت خروج الحسين بن علىّ عليه

السّلام و تخلّف ابن الحنفيّة عنه. فقال أبو عبد اللّه عليه السّلام:

---

(۱)- محمّد بن يعقوب كلينى رحمه اللّه در كتاب رسائل از محمّد بن يحيى و او از محمّد بن حسين و او از ايّوب بن نوح و او از صفوان و او از مروان بن اسماعيل و او از حمزة بن حمران و او از امام صادق عليه السّلام نقل كرده است كه راوى گفت: «صحبت در اطراف خروج حسين عليه السّلام بود و اين كه چرا محمّد بن الحنفيّه در مدينه ماند؟»

حضرت فرمود: «اى حمزه! الآن مطلبى به تو مى گويم؛ مشروط بر اين كه پس از اين مجلس، ديگر در آن باره پرسشى نكنى.»

حسين عليه السّلام چون خواست حركت كند، دستور داد، كاغذى آوردند و بر آن نوشت: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم! نامه‌اى است از حسين بن على به بنى هاشم. امّا بعد، هركس به من پيوست، كشته خواهد شد و هركه بازماند، به پيروزى نائل نخواهد آمد و السّلام.»

فهرى، ترجمه لهوف،/ ۶۵- ۶۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۰

يا حمزة! إنّى سأحدّثك فى هذا الحديث لا تسأل عنه بعد مجلسنا هذا، إنّ الحسين بن علىّ عليه السّلام لمّا مثل متوجّها، دعا بقرطاس، فكتب فيه: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين ابن علىّ إلى بنى هاشم، أمّا بعد، فإنّه من لحق بى منكم استشهد، و من تخلّف لم يدرك الفتح، و السّلام.

حسن بن سليمان، مختصر بصائر الدّرجات،/ ۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۱

الحسين عليه السّلام يتمثّل بشعر يزيد بن المفرّغ و بغيره

فأتى مكّة و جعل يتمثّل قول الشّاعر:

لا ذعرت السّوام فى وضح الصب ح مغيرا و لا دعيت يزيدا

يوم أعطى مخافة الموت ضيما و المنايا يرصدننى أن أحيدا

و مضى الحسين إلى العراق، فقتل.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۵/ ۳۱۸

و خرج الحسين يريد العراق، فلمّا مرّ بباب المسجد تمثّل بهذين البيتين:

لا ذعرت السّوام فى فلق الصّبح مغيرا و لا دعيت يزيدا

يوم أعطى مخافة الموت ضيما و المنايا يرصدننى أن أحيدا

[ضبط الغريب] السّوام: النّعم السّائمة. و أكثر ما يقولون هذا الاسم على الإبل خاصّة. و السّائمة:

الرّاعيّة الّتى تسوم الكلأ إذا داومت رعيه، و هى سوام. و الرّعاة يسومونها، أى: يرعونها [....]

و الخبر (الأوّل) عن الزّبير، بإسناده، عن مجاهد بن الضّحّاك، قال:

لمّا أراد الحسين عليه السّلام الخروج من مكّة إلى العراق مرّ بباب المسجد، فتمثّل بهذين البيتين، قال:

لا ذعرت السّوام ...

و قد يكون قال ذلك فى الموضعين [فى المدينة و مكّة] جميعا.

القاضى النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۴- ۱۴۵

قال: و أنبأنا الزّبير، حدّثنى محمّد بن الضّحّاك، قال:

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۲

خرج الحسين بن علىّ من مكّة إلى العراق، فلمّا مرّ بباب المسجد، قال:

لا ذعرت السّوام فى فلق الصّب ح مغيرا و لا دعيت يزيدا

يوم أعطى مخافة الموت ضيما و المنايا ترصدننى أن أحيدا

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۱۹۵

فكان فى تلك المدّة يتمثّل كثيرا بقول يزيد بن مفرغ المذكور من جملة أبيات:

لا ذعرت السّوام فى غلس الصّب ح مغيرا و لا دعيت يزيدا

يوم أعطى على المخافة ضيما و المنايا يرصدننى أن أحيدا

فعلم من سمع ذلك منه أنّه سينازع يزيد بن معاوية فى الأمر.

ابن خلّكان، وفيات الأعيان، ۶/ ۳۵۳

و روّيت أنّ عبد الملك بن عمير قال: لمّا خرج الحسين عليه السّلام من المسجد الحرام متوجّها إلى العراق، يقول إسماعيل بن مفرّغ الحميرىّ:

لا ذعرت السّوام فى فلق الصّبح مغيرا و لا دعوت يزيدا

حين أعطى مخافة الموت ضيما و المنايا ترصدننى أن أحيدا

وروى هذا الشّعر محمّد بن جرير الطّبرىّ عن عبد الملك بن نوفل بن ما حق «۱» عن أبى سعيد المنقرىّ، و قيل العبرىّ «۲».

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۱۹

و لم يبق بمكّة إلّا من حزن لمسيره، و لمّا أكثروا عليه، أنشد أبيات أخى الأوس:

سأمضى فما فى الموت عار على الفتى إذا ما نوى خيرا و جاهد مغرما

و آسى الرّجال الصّالحين بنفسه و فارق مثبورا و خالف محرما «۳»

و إن عشت لم أذمم و إن متّ لم ألم كفى بك ذلّا أن تعيش و ترغما

---

(۱)- [الصّحيح: «مساحق»].

(۲)- [و الصّحيح: «المقبرىّ»].

(۳)- [نفس المهموم: «مجرما»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۳

ثمّ قرأ: وَ كانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَراً مَقْدُوراً.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۳۷- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۶۹- ۱۷۰

قال الزّبير بن بكّار: و حدّثنى محمّد بن الضّحّاك، قال: لمّا أراد الحسين الخروج من مكّة إلى الكوفة مرّ بباب المسجد الحرام، و قال:

لا ذعرت السّوام فى فلق الصّبح مغيرا و لا دعيت يزيدا

يوم أعطى مخافة الموت ضيما و المنايا ترصدننى أن أحيدا

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۴

الأوزاعیّ یلتقی بالإمام علیه السّلام

قال أبو جعفر، و حدّثنا یزید بن مسروق، قال: حدّثنی «۱» عبد اللّه بن مکحول عن الأوزاعیّ، قال: بلغنی خروج الحسین «۲» إلی العراق، فقصدت مکّة، فصادفته بها، فلمّا رآنی رحّب بی، و قال: مرحبا بک یا أوزاعیّ! جئت تنهانی عن المسیر و «۳» یأتی «۴» اللّه «۳» إلّا ذلک إنّ «۵» من ها هنا «۵» إلی یوم الإثنین «۶» منیتی، فجهدت «۶» فی عدد الأیّام. فکان کما قال.

الطّبری، دلائل الإمامة،/ ۷۵، نوادر المعجزات،/ ۱۰۸- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۳۸

وروی صاحب کتاب مناقب فاطمة و ولدها [...] و بإسناده عن الأوزاعیّ أنّه رأی الحسین علیه السّلام بمکّة، فلمّا رآه قال: مرحبا بک یا أوزاعیّ! جئت تنهانی عن المسیر؟ و أبی اللّه عزّ و جلّ إلّا ذلک، إنّ من ها هنا إلی یوم الإثنین مبعثی. فکان کما قال.

الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۹ رقم ۷۲

---

(۱)- [مدینة المعاجز: «حدّثنا»].

(۲)- [مدینة المعاجز: «الحسین بن علیّ»].

(۳) (۳- ۳) [مدینة المعاجز: «إلی اللّه عزّ و جلّ»].

(۴)- [کذا و الصّحیح: «یأبی» و فی نوادر المعجزات: «أبی»].

(۵) (۵- ۵) [مدینة المعاجز: «من هنا»].

(۶- ۶) [فی نوادر المعجزات: «منّیتی، فشهدت» و فی مدینة المعاجز: «مبعثی، فشهدت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۵

الخروج من مکّة إلی النّزول بکربلاء

اشاره

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۷

خروج الإمام الحسین علیه السّلام من مکّة

و بعث حسین «۱» إلی المدینة، فقدم علیه «۲» من خفّ معه «۳» من بنی عبد المطّلب، و هم تسعة عشر رجلا، و نساء و صبیان «۴» من إخوانه «۵» و بناته و نسائهم «۴».

«۶» فخرج «۷» متوجّها إلی العراق «۸» «۹» فی أهل بیته و ستّین «۶» شیخا «۱۰» من أهل الکوفة، «۱۱» و «۱۲» ذلک یوم الإثنین «۹» فی عشر ذی الحجّة «۱۳» سنة ستّین «۱۱». «۱۳»

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۱- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۴- ۲۰۵، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۳؛ ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۲، الحسین بن علیّ،/ ۷۱؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۱- ۴۲۲؛ الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۴- ۲۰۵؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۵

فقال النّاس للحسین: یا أبا عبد اللّه! لو تقدّمت فصلّیت بالنّاس؟ فإنّه لیهمّ بذلک إذ جاء المؤذّن، فأقام الصّلاة، فتقدّم عثمان، فکبّر. فقیل للحسین: یا أبا عبد اللّه! إذا أبیت أن تتقدّم، فاخرج. فقال: الصّلاة فی الجماعة أفضل. قال: فصلّی، ثمّ خرج.

ابن قتیبة، الإمامة و السّیاسة، ۱/ ۱۷۶

(۱)- [فی ابن عساکر ط المحمودی و تاریخ الإسلام و البدایة: «الحسین»].

(۲)- [فی تاریخ الإسلام: «فسار إلیه»، و فی السّیر: «فلحق به»، و فی البدایة: «یقدم علیه»].

(۳)- [لم یرد فی السّیر و البدایة].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی تاریخ الإسلام و السّیر].

(۵)- [فی التّهذیب و ابن العدیم و تهذیب الکمال: «أخواته»، و فی البدایة: «إخوته»].

(۶- ۶) [السّیر: «فسار فی آله، و فی ستّین»].

(۷)- [تاریخ الإسلام: «فخرج من مکّة»].

(۸)- [البدایة: «إلیهم»].

(۹- ۹) [لم یرد فی تاریخ الإسلام].

(۱۰)- [البدایة: «شخصا»].

(۱۱- ۱۱) [السّیر: «فی عشر ذی الحجّة»].

(۱۲)- [زاد فی البدایة: «صحبته»].

(۱۳- ۱۳) [لم یرد فی البدایة و تاریخ الإسلام].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۸

و یقال: [مخرج مسلم] یوم الأربعاء لتسع خلون من ذی الحجّة سنة ستّین، یوم عرفة بعد خروج الحسین- من مکّة مقبلا إلی الکوفة- بیوم [...]

ثمّ خرج منها یوم الثّلاثاء لثمان لیال خلون من ذی الحجّة یوم التّرویة، و هو الیوم الّذی خرج فیه مسلم بالکوفة، و قد یقال: إنّه خرج بالکوفة یوم الأربعاء و هو یوم عرفة.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۱، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۰

و خرج الحسین بن علیّ علیه السّلام من مکّة فی ذلک الیوم. «۱» [الّذی قتل فیه مسلم]

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۳

و أقبل الحسین علیه السّلام من مکّة یرید العراق. «۲»

الیعقوبی، التّاریخ، ۲/ ۲۱۶

ثمّ خرج منها لثمان مضین من ذی الحجّة یوم الثّلاثاء یوم التّرویة، فی الیوم الّذی خرج فیه مسلم بن عقیل.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۳۶

و فی هذه السّنة کان خروج الحسین علیه السّلام من مکّة متوجّها إلی الکوفة. «۳»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۲

قال: ثمّ جمع الحسین أصحابه الّذین قد عزموا علی الخروج معه إلی العراق، فأعطی کلّ واحد منهم عشرة دنانیر و جملا یحمل علیه زاده و رحله؛ ثمّ إنّه طاف بالبیت و الصّفا و المروة؛ و تهیّأ للخروج، فحمل بناته و أخواته علی المحامل.

---

(۱)- حسین بن علی علیه السّلام (۱) همان‌روز که مسلم شهید شد، از مکّه بیرون آمد.

(۱). عنوان علیه السّلام در متن کتاب آمده است و از این‌جا تا پایان داستان عاشورا مکرّر این عنوان در متن کتاب آمده است. (م)

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۰

(۲)- حسین از مکّه رهسپار عراق شد.

آیتی، ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲/ ۱۷۸

(۳)- آن‌گاه هشت روز رفته از ذی حجّه به روز سه‌شنبه، روز ترویه، همان‌روز که مسلم بن عقیل قیام کرده بود، از مکّه برون شد.

در همین سال حسین از مکّه درآمد و راه کوفه گرفت.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۲، ۲۹۶۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۳۹

قال: و خرج الحسین «۱» من مكّة يوم الثّلاثاء «۲»، يوم التّروية لثمان مضين من ذى الحجّة، و معه إثنان و ثمانون رجلا من شيعته، و أهل بيته.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۱۹- ۱۲۰

فخرج إلى مكّة [عمرو بن سعيد]، فقدمها قبل [يوم] التّروية «۳» بيوم، «۴» و وفدت النّاس للحسين يقولون «۴»: يا أبا عبد اللّه، لو تقدّمت فصلّيت بالنّاس، «۵» فأنزلتهم بدارك؟ «۵» إذ جاء المؤذّن «۶»، فأقام الصّلاة «۷»، فتقدّم عمرو بن سعيد فكبّر، فقيل للحسين: اخرج أبا عبد اللّه إذ أبيت أن تتقدّم. فقال: الصّلاة فى الجماعة أفضل. قال: فصلّى، ثمّ خرج.

ابن عبد ربّه، العقد الفريد، ۴/ ۳۷۷- عنه: الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۴؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۵۹

و كان ظهور مسلم بالكوفة يوم الثّلاثاء لثمان ليال مضين من ذى الحجّة سنة ستّين، و هو اليوم الّذى ارتحل فيه الحسين من مكّة إلى الكوفة.

المسعودى، مروج الذّهب، ۳/ ۷۰

و شخص الحسين يريد العراق. «۸»

المسعودى، التّنبيه و الإشراف،/ ۲۶۲

فلمّا بلغ الحسين بن علىّ الخبر بمصاب النّاس بمسلم بن عقيل [؟!] خرج بنفسه يريد الكوفة.

ابن حبّان، الثّقات (السّيرة النّبويّة)، ۲/ ۳۰۹، السّيرة النّبويّة (ط بيروت)،/ ۵۵۷

و أراد المسير إلى العراق.

---

(۱)- وقع فى د: الحسين- مكررا.

(۲)- فى د: الثّلاثة.

(۳)- يوم التّرويه: يوم قبل يوم عرفة، و هو الثّامن من ذى الحجّة. سمّى به لأن الحجّاج يتروّون فيه من الماء، و ينهضون إلى منى، و لا ماء بها فيتزوّدون ريهم من الماء، أى يسقون و يستقون.

(۴) (۴- ۴) [العبرات: «حينما وفدت النّاس على الحسين و قالوا له»].

(۵) (۵- ۵) [لم يرد فى العبرات].

(۶)- [العبرات: «مؤذّن عمرو»].

(۷)- [العبرات: «للصّلاة»].

(۸)- آهنگ عراق کرد.

پاینده، ترجمه التّنبیه و الإشراف،/ ۲۸۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۰

و كان بالعراق جماعة من أوليائه و أهل دعوته.

و جملة ذلك باختصار أنّه خرج من مكّة يريد العراق، و انتهى ذلك إلى يزيد بن معاوية لعنة اللّه عليه.

القاضى النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۳، ۱۴۶- ۱۴۷

و كان خروج مسلم بن عقيل رحمه اللّه بالكوفة يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة سنّة ستّين، و قتله رحمه اللّه يوم الأربعاء «۱» لتسع خلون منه يوم عرفة، و كان توجّه الحسين (صلوات اللّه عليه) من مكّة إلى العراق فى يوم خروج مسلم بالكوفة، و هو «۲» يوم التّروية بعد مقامه بمكّة، بقيّة شعبان و شهر رمضان و شوّالا و ذا القعدة و ثمان ليال خلون من ذى الحجّة سنة ستّين، «۳» و كان قد اجتمع إلى الحسين عليه السّلام مدّة مقامه بمكّة نفر من أهل الحجاز، و نفر من أهل البصرة انضافوا إلى أهل بيته و مواليه. «۴»

فخرج عليه السّلام مبادرا بأهله و ولده و من انضمّ إليه من شيعته، و لم يكن خبر مسلم قد بلغه لخروجه «۵» فى يوم خروجه على ما ذكرناه. «۶»

---

(۱)- [لم يرد فى نفس المهموم].

(۲)- [و فى الدّمعة السّاكبة مكانه: «أنّه كان توجّه الحسين عليه السّلام من مكّة يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة و هو ...»].

(۳)- [من هنا حكاه فى روضة الواعظين].

(۴)- [إلى هنا حكاه عنه فى نفس المهموم، و حكاه فى روضة الواعظين و أضاف: «و خرجوا معه نحو العراق»].

(۵)- [البحار: «بخروجه»].

(۶)- بدان كه خروج مسلم بن عقيل رحمه اللّه در كوفه، روز سه‌شنبه هشتم ذى حجّه در سال شصت هجرى بود و شهادتش، در روز چهارشنبه نهم همان ماه در روز عرفه بود و حركت كردن حسين عليه السّلام از مكّه به سوى عراق مصادف با همان‌روزى كه مسلم در كوفه خروج كرد، روز ترويه (هشتم ذى حجّه) بود و اين پس از آنى بود كه آن حضرت دنباله ماه شعبان و ماه رمضان و شوّال و ذى قعده و هشت روز از ذى حجّه سال شصت هجرى را در مكّه ماند، و در اين مدّت كه در مكّه بود، گروهى از مردم حجاز و بصره نزدش گرد آمده، به خاندان و دوستان آن حضرت پيوستند.

پس آن حضرت با خاندان و فرزندان خود و آنان كه به او از شيعيان پيوسته بودند، از مكّه بيرون آمد، و هنوز خبر شهادت مسلم به او نرسيده بود؛ زيرا مسلم در همان‌روزى كه آن حضرت عليه السّلام از مكّه بيرون آمد، خروج كرد، چنانچه گفته شد.

رسولى محلّاتى، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۷- ۶۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۱

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۶۷- ۶۸- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۶۳؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۱۳؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۳۳؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۳؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۶۲؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۲

و خرج يوم التّروية يريد الكوفة، «۱» فكان سبب هلاكه.

ابن عبد البرّ، الاستيعاب، ۱/ ۳۸۱- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۵۷۲، الحسين بن علىّ،/ ۳۱؛ الدّيار بكرى، تاريخ الخميس، ۲/ ۳۳۱؛ الشّبلنجى، نور الأبصار،/ ۲۵۶

و كان توجّه الحسين عليه السّلام من مكّة إلى العراق فى يوم خروج مسلم إلى الكوفة، [يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة يوم التّروية، و قيل: يوم عرفة] و قد اجتمع إليه مدّة إقامته بمكّة نفر من أهل الحجاز و البصرة.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۰

(قال) الإمام الأجلّ و الشّيخ المبجل أحمد بن أعثم الكوفيّ فى تاريخه: ثمّ جمع الحسين عليه السّلام أصحابه الّذين عزموا على الخروج معه إلى العراق، فأعطى كلّ واحد منهم عشرة دنانير و جملا يحمل عليه رحله و زاده؛ ثمّ إنّه طاف بالبيت و طاف بالصّفا و المروة، و تهيّأ للخروج، فحمل بناته و أخواته على المحمل.

و فصل من مكّة يوم الثّلاثاء يوم التّروية لثمان مضين من ذى الحجّة، و معه إثنان و ثمانون رجلا من شيعته، و مواليه، و أهل بيته.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۲۰

أخبرنا «۲» أبو غالب أحمد بن الحسن، أنبأنا «۳» أبو الحسين ابن الآبنوسيّ، أنبأنا عبيد اللّه ابن عثمان بن جنيقا «۴» الدّقّاق، أنبأنا إسماعيل بن علىّ الخطبيّ، قال:

و كان مسير «۵» الحسين «۶» بن علىّ بن أبى طالب- و يكنّى بأبى عبد اللّه؛ و أمّه فاطمة بنت

---

(۱)- [إلى هنا حكاه عنه فى نور الأبصار].

(۲)- [ابن العديم: «أخبرنا أبو حفص الدّارقزىّ، فيما أذن لنا فيه، قال: أخبرنا»].

(۳)- [ابن العديم: «- إجازة إن لم يكن سماعا- قال: أخبرنا»].

(۴)- [ابن العديم: «خنيقاء»].

(۵)- [التّهذيب: «خروج»].

(۶) (۶) (۶*) [لم يرد فى التّهذيب، و فى المختصر: «بن علىّ بن أبى طالب»].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۲

رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم (۶*) من مكّة إلى العراق بعد أن بايع له «۱» من أهل الكوفة «۲» اثنا عشر ألفا على يدى مسلم بن عقيل بن أبى طالب، و كتبوا إليه فى القدوم عليهم، فخرج من مكّة قاصدا إلى الكوفة.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۷ رقم ۲۵۹، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۴- ۱۴۵- عنه: الكنجى، كفاية الطّالب،/ ۴۳۰؛ مثله ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴، الحسين بن علىّ،/ ۷۳

و هاجر إليها فى ذى القعدة من سنة إحدى و ستّين [؟!] و نصحه «۳» أهل المدينة و قالوا له: تثبت «۴»، فإنّ هذا موسم الحاجّ. فإذا وصلوا، فاخطب فى النّاس، وادعهم إلى نفسك، فيبايعك أهل الموسم، و يتذكّر بك النّاس جدّك و تمضى حينئذ فى جملتهم فى جماعة، و منعة، و سلاح، و عدّة. فلم يصبر، و خرج معه سبعون نفرا، أكثرهم أولاده و أقاربه و أهل بيته.

العمرانى، الإنباء،/ ۱۴

و خرج.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۴

فلمّا قتل مسلم بن عقيل و هانئ، و كان الحسين قد خرج من مكّة يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة.

ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۲۸

فسار الحسين.

ابن الجوزى، الرّدّ على المتعصّب العنيد،/ ۳۶

ثمّ خرج الحسين يوم التّروية. «۵»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۶

و كان خروج مسلم فى الكوفة يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة يوم التّروية، و هذا اليوم كان فيه خروج الحسين عليه السّلام

من مكّة إلى العراق بعد مقامه بها بقيّة شعبان و شهر رمضان و شوّالا و ذا القعدة.

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۱۸- ۱۹

و تجهّز، و خرج من مكّة يوم الثّلاثاء، و هو يوم التّروية، الثّامن من ذى الحجّة،

---

(۱)- [التّهذيب: «بايعه» و أضاف فى كفاية الطّالب: «بالخلافة»].

(۲)- [التّهذيب: «أهل العراق»].

(۳)- [فى المطبوع: «نصحوا» و صحّحنا عن ط لا يدن].

(۴)- [فى ط لا يدن: «تريّث»].

(۵)- حسين روز ترويه (يكى از مراسم حجّ) از آن‌جا خارج شد.

خليلى، ترجمه كامل، ۵/ ۱۳۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۳

«۱» و معه إثنان و ثمانون رجلا «۱» من أهله، و شيعته، و مواليه، فسار.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۴- عنه: الإربلى، كشف الغمّة، ۲/ ۴۳

و أمّا الحسين عليه السّلام، فإنّه خرج من مكّة سابع ذى حجّة سنة ستّين.

و خرج منها لثمان ليال من مضين من ذى حجّة يوم الثّلاثاء، و كان يوم التّروية فى اليوم الّذى خرج فيه مسلم بن عقيل بالكوفة.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۳۷، ۱۴۰

و كان قد توجّه الحسين عليه السّلام من مكّة يوم الثّلاثاء لثلاث مضين من ذى الحجّة، «۲» و قيل: يوم الأربعاء لثمان مضين من ذى الحجّة سنة ستّين، «۲» قبل أن يعلم بقتل مسلم، لأنّه عليه السّلام خرج من مكّة فى اليوم الّذى قتل فيه مسلم (رضوان اللّه عليه).

فخرج الحسين عليه السّلام يوم التّروية. «۳»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۰، ۶۳- عنه: البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۳۳- ۲۳۴

ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام خرج من مكّة متوجّها إلى الكوفة، و هو لا يعلم بحال مسلم. «۴»

ابن طقطقى، كتاب الفخرى،/ ۱۰۵

و توجّه بولده و أهل بيته من حرم اللّه، و حرم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله نحو العراق للاستنصار

---

(۱) (۱- ۱) [حكاه عنه فى وسيلة الدّارين،/ ۵۱].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد فى الدّمعة السّاكبة].

(۳)- و حسين عليه السّلام روز سه‌شنبه سوّم ذى الحجّه (روز چهارشنبه هشتم ذى الحجّه نيز گفته شده است) سال شصتم از هجرت از مكّه حركت كرد و هنوز خبر كشته شدن مسلم به آن حضرت نرسيده بود؛ زيرا همان‌روزى كه مسلم كشته گشت، حسين عليه السّلام از مكّه بيرون شد.

پس حسين عليه السّلام روز ترويه از مكّه بيرون شد.

فهرى، ترجمه لهوف،/ ۶۰، ۶۳

(۴)- سپس حسين عليه السّلام از مكّه خارج شد و بدون آنكه از سرنوشت مسلم باخبر باشد، رهسپار كوفه گرديد.

گلپايگانى، ترجمه تاريخ فخرى،/ ۱۵۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۴

بمن دعاه من شيعته على الأعداء.

الحلّى، المستجاد (من مجموعة نفيسة)،/ ۴۴۸

كان مسيره من مكّة لقصد الكوفة يوم التّروية، و كان سبب مسيره إلى الكوفة ما ورد عليه من كتب أهلها كما تقدّم، ثمّ أكّد ذلك عنده، و حمله عليه، و قوّى عزمه ورود كتاب مسلم بن عقيل بن أبى طالب عليه، يخبره أنّه بايعه بالكوفة ثمانية عشر ألفا، و يستحثّه على المسير إليها، و كان هذا من مسلم فى ابتداء أمره.

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۰۵

و خرج يوم التّروية، يريد الكوفة.

اليافعى، مرآة الجنان، ۱/ ۱۳۲

و أمّا الحسين بن علىّ (رضى اللّه عنهما)، فسار من مكّة لمّا جاءته كتب كثيرة من عامّة الأشراف بالكوفة، فسار إليها، فجرى ما جرى وَ كانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَراً مَقْدُوراً.

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۲۶۹

الكلبىّ رافضىّ متّهم. «۱»

قال الحسن البصرىّ: أقبل مع الحسين ستّة عشر رجلا من أهل بيته.

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۱۰

و خرج من مكّة لثمان مضين من ذى الحجّة يوم الثّلاثاء، يوم التّروية.

لمّا تواترت الكتب إلى الحسين من جهة أهل العراق و تكرّرت الرّسل بينهم و بينه، و جاءه كتاب مسلم بن عقيل بالقدوم عليه بأهله، ثمّ وقع فى غبون ذلك ما وقع من قتل مسلم بن عقيل، و الحسين لا يعلم بشىء من ذلك، بل قد عزم على المسير إليهم، و القدوم عليهم، فاتّفق خروجه من مكّة أيّام التّروية قبل مقتل مسلم بيوم واحد- فإنّ مسلم قتل يوم عرفة-.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۵۸، ۱۵۹

فتوجّه إلى العراق.

ابن عنبة، عمدة الطّالب،/ ۱۵۸

---

(۱)- [عند المنافقين كما كان المسلمون متّهمين عند المشركين].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۵

فخرج من مكّة يوم الثّلاثاء، و هو يوم التّروية، الثّامن من ذى الحجّة الحرام سنة ستّين؛ و معه إثنان و ثمانون رجلا من أهل بيته، و شيعته، و مواليه.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۸- عنه: الشّبلنجى، نور الأبصار،/ ۲۵۹

فلمّا بويع يزيد، أقام على ما هو مهموما يجمع الإقامة مرّة، و يريد المسير إليهم أخرى.

فخرج من مكّة إلى العراق فى عشر ذى الحجّة؛ و معه طائفة من آل بيته رجالا، و نساء، و صبيانا. «۱»

السّيوطى، تاريخ الخلفاء،/ ۲۰۶، ۲۰۷

فأتاه كتب أهل الكوفة، و هو بمكّة، فاغترّ، فتجهّز للمسير.

و فى دول الإسلام: فسار الحسين فى سبعين فارسا من أهل بيته، و غيرهم.

الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

و سار الحسین علیه السّلام من مکّة قاصدا إلی العراق، قیل: کان خروجه فی الیوم الّذی قتل فیه مسلم.

تاج الدّین العاملی، التّتمّة،/ ۷۸

و خرج منها یوم التروية إلی الکوفة.

ابن العماد، شذرات الذّهب، ۱/ ۶۷

و الیوم الّذی قتل فیه مسلم بن عقیل و هو یوم الثّلاثاء لثمان خلون من ذی الحجّة یوم التّروية کان فیه خروج الحسین علیه السّلام من مکّة إلی العراق. «۲» [عن أبی مخنف]

---

(۱)- و امام حسین در سیم ذی الحجّه که به روایتی روز قتل مسلم بن عقیل بود، با اهل بیت و موالی و شیعه خویش متوجّه کوفه گشت.

و از مکّه به صوب کوفه شتافت.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶، ۱۲۷

(۲)- امام حسین علیه السّلام، شب یکشنبه بیست و هشتم شهر رجب الاصم از مدینه بیرون شد و روز جمعه سیم شعبان، وارد مکه گشت و ماه شعبان و شهر رمضان و شوال و ذیقعده را در مکه معظمه اقامت فرمود و یوم ترویه که روز سه‌شنبه هشتم ذیحجه بود، از مکه آهنگ عراق نمود.

و به روایت شیخ مفید، این همان‌روز بود که مسلم بن عقیل بر ابن زیاد بیرون آمد و روز دیگر که یوم-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۶

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۵۹

ثمّ أصبح، فسار.

السّماوی، إبصار العین،/ ۶

[فخرج] یوم التّرویة مبادرا بأهله و ولده و من انضمّ إلیه من شیعته، و هم إثنان و ثمانون رجلا، «۱» کما فی مطالب السّؤول و غیره، و لم یکن خبر مسلم قد بلغه لخروجه فی یوم خروجه علی ما ذکرناه.

و فی کتاب المخزون فی تسلیة المحزون: جمع الحسین علیه السّلام أصحابه الّذین قد عزموا علی الخروج معه إلی العراق «۱» و أعطی کلّ واحد منهم عشرة دنانیر، و جملا، یحمل علیه رحله، و زاده، «۲» و رحل عن مکّة یوم الثّلاثاء یوم التّرویة لثمان مضت من ذی الحجّة و معه إثنان و ثمانون رجلا من شیعته، و محبّیه، و موالیه، و أهل بیته. انتهی. «۳»

القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۰- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۶؛ مثله الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۲

- عرفه بود، شهید گشت.

به روایت اعثم کوفی چنان‌که به شرح رفت، چنان برمی‌آید که: شبی هم در خانه محمّد بن کثیر بمانده باشد. در این صورت، خروج مسلم روز دوشنبه هفتم ذیحجه و شهادتش یوم عرفه بوده [است].

در خبر است که امام حسین علیه السّلام سفر عراق را از قرآن مجید فال گشود و این آیت برآمد که:

کُلُّ نَفْسٍ ذائِقَةُ الْمَوْتِ* فرمود: «صدق اللّه و صدق رسوله! به حکم خدا و خبر مصطفی کار خواهم کرد و این هردو منصوص است بر شهادت من.»

لا جرم بامدادان بار بربست و برنشست.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۱۹، ۱۲۲

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی المعالی و وسیلة الدّارین].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی، و مثله فی وسیلة الدّارین].

(۳)- روز ترویه پیش از آنکه خبر شهادت مسلم که همزمان با حرکتش، در کوفه خروج کرده بود، برسد، از مکّه بیرون رفت و خاندان و فرزندان و شیعیانش که با او همراه بودند، چنانچه مطالب السّؤول و دیگران گفته‌اند، هشتاد و دو مرد بودند. در کتاب مخزون فی تسلیة المخزون آمده است: «حسین همراهان خود را که با او به عراق عزیمت داشتند، جمع کرد و به هرکدام ده دینار طلا- و یک شتر بارکش داد. و روز سه‌شنبه ترویه هشتم ذی الحجه با هشتاد و دو مرد از شیعیان و دوستان و موالی و خاندانش حرکت کرد.» انتهی.

کمره‌ای، ترجمه نفس المهموم،./ ۷۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۷

فی عدد من خرج مع الحسین علیه السّلام إلی کربلاء من الرّجال و النّساء و الأطفال: اعلم أنّه خرج مع الحسین من المدینة إلی کربلاء من أخواته، اثنتا عشر منهنّ: زینب الکبری بنت علیّ بن أبی طالب علیه السّلام بنت فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، الملقّبة بالعقیلة، و منهنّ: زینب الصّغری بنت أمیر المؤمنین علیه السّلام و فاطمة علیها السّلام، المکنّاة بأمّ کلثوم علیها السّلام، و قد ذکرنا ترجمتهما علی سبیل الاختصار، و من أراد الاستقصاء، فلیطلب من کتب التّواریخ. و منهنّ: خدیجة، أمّها أمّ ولد، فکانت عند عبد الرّحمان بن عقیل بن أبی طالب، فولدت له سعدا، و عقیلا، کما ذکره الطّبرسیّ فی إعلام الوری، و قال الشّیخ حسن سلیمان ابن محمّد بن الحسن الشّویکیّ فی مقتله نقلا من الجزء العاشر من کتاب المنن لعبد الوهّاب الشّعرانیّ، قال: و عبد الرّحمان بن عقیل بن أبی طالب قتل مع الحسین بن علیّ بالطّفّ، و أبناؤه سعد، و عقیل، کانا معه، و ماتا من شدّة العطش، و من الدّهشة و الذّعر بعد شهادة الحسین علیه السّلام، لمّا هجم القوم علی المخیّم للسّلب، و أمّهما خدیجة بنت علیّ بن أبی طالب علیه السّلام توفّیت بالکوفة. انتهی.

و منهنّ: رقیّة الکبری و کانت عند مسلم بن عقیل، فولدت منه عبد اللّه بن مسلم و محمّد بن مسلم اللّذین قتلا یوم الطّفّ مع الحسین علیه السّلام، و عاتکة، و لها من العمر سبع سنین، الّتی سحقت یوم الطّفّ بعد شهادة الحسین، لمّا هجم القوم علی المخیّم للسّلب، علی ما رواه الشّیخ حسن بن سلیمان الشّویکیّ فی مقتله. و أمّها، أی رقیّة، الصّهباء الثّعلبیّة، تکنّی أمّ حبیب، من سبیّ عین التّمر الّتی اشتراها أمیر المؤمنین علیه السّلام من خالد بن الولید بأربعین دینارا، فولدت منه رقیّة الکبری، و عمر الأطرف توأمین. و منهنّ: أمّ هانئ، أمّها أمّ ولد، و کانت عند عبد اللّه الأکبر بن عقیل بن أبی طالب علیه السّلام، فولدت له محمّد الأوسط [ابن عبد اللّه] بن عقیل. و منهنّ: زینب الصّغری، أمّها أمّ ولد، و کانت عند محمّد بن عقیل ابن أبی طالب، فولدت له عبد اللّه، و فیه العقب. و منهنّ: رملة الکبری، أمّها أمّ مسعود بنت عروة الثّقفیّ، و کانت عند عبد الرّحمان الأوسط بن عقیل بن أبی طالب، فولدت له أمّ عقیل.

و منهنّ: رقیّة الصّغری، أمّها أمّ ولد، و کانت عند صلت بن عبد اللّه بن نوفل بن

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۸

الحارث بن عبد المطّلب، و لا عقب له. و منهنّ: فاطمة، أمّها أمّ ولد، و کانت عند أبی سعید بن عقیل بن أبی طالب الأحول، فولدت له حمیدة، و محمّد بن أبی سعید. له من العمر سبع سنین، فإنّه لمّا صرع الحسین علیه السّلام، و تصارخت العیال و الأطفال، خرج مذعورا بباب الخیمة ممسکا بعمودها، و أمّه واقفة، تراه تنظر إلیه، و جعل الطّفل یلتفت یمینا و شمالا، و قرطاه یتذبذبان، قتله لقیط بن أیاس الجهنیّ، أو هانئ بن ثبیت الحضرمیّ، رماه بسهم علی خاصرته، کما تقدّم فی المجلّد الأوّل، و من أراد، فلیطلب هناک.

و منهنّ: خدیجة الصّغری، أمّها أمّ ولد، و کانت عند عبد اللّه الأوسط بن عقیل بن أبی طالب، و لا عقب له. و منهنّ: أمّ سلمة، و أختها

میمونهٔ، أمّها أمّ ولد.

و زاد بعض النّسّابهٔ و علماء التّراجم جمانهٔ المكنّاهٔ بأمّ جعفر، أمّها أمّ ولـد، فهؤلاء ثلاثهٔ عشر من أخواته خرجن معه من المدينهٔ حتّى أتين كربلاء.

و خرج مع الحسين عليه السّلام من زوجات عليّ عليه السّلام ثمان: الصّهباء التّغلبيّهٔ خرجت مع بنتها رقيّهٔ الكبرى، زوجهٔ ابن عمّها مسلم بن عقيل بن أبى طالب، و معها بنتها عاتكهٔ، و إبناها: عبد اللّه، و محمّد أولاد مسلم اللّذان قتلا يوم الطّفّ. و منهنّ: أمّ مسعود بنت عروهٔ الثّقفيّ، جاءت مع بنتها رملهٔ. و منهنّ: ليلى بنت مسعود الدّارميّهٔ خرجت مع ولديها:

أبى بكر اسمه عبد اللّه، و محمّد الأصغر. و منهنّ: أمّ زينب الصّغرى جاءت مع بنتها زينب، و منهنّ: أمّ خديجهٔ جاءت مع بنتها خديجهٔ، و منهنّ: أمّ رقيّهٔ الصّغرى جاءت مع بنتها رقيّهٔ. و منهنّ: أمّ فاطمهٔ، خرجت مع بنتها فاطمهٔ. و منهنّ: أمامهٔ بنت أبى العاص العبشميّهٔ، فهؤلاء ثمان من زوجات عليّ بن أبى طالب عليه السّلام، خرجن من المدينهٔ مع بناتهنّ حتّى أتين كربلاء.

و خرجت من المدينهٔ: أمّ كلثوم الصّغرى بنت زينب الكبرى، زوجها القاسم بن محمّد ابن جعفر بن أبى طالب، حتّى أتت كربلاء، و خرجت من المدينهٔ عمّته معه، اسمها:

جمانهٔ،- بضمّ أوّله و تخفيف الميم و بعد الألف نون- بنت أبى طالب، و هى أمّ عبيد اللّه بن

موسوعهٔ الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۴۹

أبى سفيان بن الحارث بن عبد المطّلب، تزوّجها أبو سفيان بن الحارث، فولدت له:

عبد اللّه، و هى أخت أمّ هانئ بنت أبى طالب، و عبد اللّه كان مع خاله عليّ بن أبى طالب بصفّين، و قاتل حتّى قتل بين يديه، كما ذكره نصر بن مزاحم المنقرىّ الكوفىّ فى كتابه.

و أمّه جاءت مع الحسين عليه السّلام بكربلاء.

و خرجن من الجوارى مع الحسين بن عليّ من المدينهٔ تسع، أربع منهنّ لأخته زينب بنت عليّ و فاطمهٔ، و واحدهٔ له، و أربع منهنّ لزوجاته. فأمّا اللّواتى كنّ مع أخته زينب.

منهنّ: فضّهٔ النّوبيّهٔ على ما رواه العسقلانىّ فى الإصابهٔ، فى باب النّساء، قال: فضّهٔ النّوبيّهٔ جاريهٔ فاطمهٔ الزّهراء بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، أخرج أبو موسى فى الذّيل و الثّعلبىّ فى تفسير سورهٔ هَلْ أَتى من طريق عبد الوهّاب الخوارزمىّ، عن ابن عبّاس فى قوله صلّى اللّه عليه و آله: يُوفُونَ بِالنَّذْرِ الآيهٔ. قال: مرض الحسن و الحسين عليهما السّلام، فعادهما النّبىّ صلّى اللّه عليه و آله جدّهما، و عادهما عامّهٔ العرب، فقالوا لأبيهما: لو نذرت. فقال عليّ: إن عوفيا صام ثلاثهٔ أيّام شكرا. و قالت فاطمهٔ كذلك، و قالت جاريهٔ لها يقال لها فضّهٔ النّوبيّهٔ كذلك، فذكر حديثا طويلا [....]

و لمّا ماتت فاطمهٔ، انضمّت إلى بنتها زينب، و كانت تخدمها فى بيتها، و تارهٔ فى بيت الحسن عليه السّلام، و تارهٔ فى بيت الحسين عليه السّلام. فلمّا خرجت عقيلهٔ قريش مع أخيها الحسين عليه السّلام من المدينهٔ إلى العراق، خرجت فضّهٔ معها حتّى أتت كربلاء.

و منهنّ: قفيرهٔ، و يقال لها: مليكهٔ بنت علقمهٔ بن عبد اللّه بن أبى قيس على ما رواه أبو عليّ الغسّانىّ فى ذيله على الاستيعاب أنّه قال: أهديت لجعفر بن أبى طالب فى بلاد الحبش، حين هاجر إليها مع المؤمنين جاريهٔ، قيمتها أربعهٔ آلاف درهم اسمها قفيرهٔ، فلمّا قدم المدينهٔ أهداها لعليّ تخدمه، و كانت الجاريهٔ فى بيت عليّ تخدم فاطمهٔ و أولادها، إلى أن توفّيت فاطمهٔ، ثمّ بعدها انضمّت إلى بنتها زينب الكبرى، و كانت تخدمها فى بيتها إلى أن خرجت زينب مع أخيها الحسين عليه السّلام من المدينهٔ إلى العراق، فخرجت الجاريهٔ معها حتّى أتت كربلاء. و منهنّ: روضهٔ، كانت مولاهٔ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله على ما ذكره الطّبرىّ فى تفسير سورهٔ النّور عند قوله تعالى: لا تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلى

موسوعهٔ الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۰

أَهْلِها، فأخرج من طريق عمرو بن سعيد الثّقفيّ أنّ رجلا استأذن على النّبيّ صلّى اللّه عليه و آله فقال: أألج؟ فقال النّبى صلّى اللّه عليه و آله لأمـة يقـال لها روضـة: قومى إلى هـذا، فعلّميه، فإنّه لا يحسن أن يسـتأذن، فقولى له: يقول السّـلام عليكم، أدخل. فسـمعها الرّجل، فقالها، فقال:

أدخل! و كانت الأمة تخدم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله إلى أن توفّى صلّى اللّه عليه و آله، و بعده انضمّت إلى بنته فاطمة، و كانت تخدمها إلى أن توفّيت فاطمة، ثمّ بعدها انضـمّت إلى علىّ بن أبى طالب عليه السّلام، و كانت فى بيت علىّ تخدم أولاده إلى أن زوّج علىّ عليه السّـلام ابنته زينب من عبد اللّه بن جعفر، و كانت فى بيت عبد اللّه تخدم زينب و أولادها، إلى أن خرج الحسين عليه السّلام من المدينة إلى العراق، فخرجت أخته معه، و خرجت الجارية معها، حتّى أتت كربلاء.

و منهنّ: أمّ رافع زوجـة أبى رافع القبطىّ، و اسـمه هرمز مولى رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله على مـا ذكره الـذّهبىّ فى كتـاب تجريد الأسـماء و الكنى، و أمّ رافع اسـمها سـلمة، مشهورة باسمها و كنيتها، و يقال: إنّها مولاة صفيّة بنت عبد المطّلب على ما رواه العسقلانىّ فى الإصابـة، و يقال لها أيضا مولاة النّبىّ صـلّى اللّه عليه و آله و خادمـة النّبىّ صـلّى اللّه عليه و اله، تخدم فى بيتها إلى أن توفّى رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله، ثمّ انضـمّت بعده إلى بنته فاطمة، و كانت فى بيتها إلى أن توفّيت، و كانت فى بيت علىّ عليه السّلام إلى أن قتل، ثمّ انضـمّت إلى ابنه الحسن عليه السّـلام، ثمّ بعـده انضـمّت إلى أخته زينب، و كانت فى بيتها إلى أن خرجت مع أخيها الحسـين عليه السّلام من المدينة، فخرجت الجارية معها حتّى أتت كربلاء.

و أمّا الّتى كانت له عليه السّـلام، فهى ميمونـة أمّ عبد اللّه بن يقطر، و كانت حاضـنة للحسـين عليه السّـلام، فى بيت أمير المؤمنين عليه السّـلام إلى أن توفّيت فاطمة، ثمّ بعدها انضـمّت إلى الحسين عليه السّلام و كانت تخدم فى بيته إلى أن خرج الحسين عليه السّلام من المدينة إلى العراق، فخرجت هى مع ابنها عبد اللّه بن يقطر، ثمّ بعثه الحسـين عليه السّـلام إلى مسـلم بن عقيل بعد خروجه من مكّة فى جواب كتاب مسلم إلى الحسين عليه السّلام، يسأله القدوم، و يخبره باجتماع النّاس، فقبض عليه الحصين بن نمير التّميمىّ و أرسله إلى عبيد اللّه بن زياد، فسأله عن حاله، فلم يخبره، فأمر بقتله، و كانت أمّه ميمونة مع الحسين عليه السّلام حتّى أتت كربلاء.

و أمّا الأربع اللّواتى لأزواجه من الجوارى، منهنّ: فاكهة كانت جارية للحسين عليه السّلام،

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۱

و هى تخـدم فى بيت الرّباب بنت امرئ القيس زوجة الحسـين عليه السّـلام، تزوّجها عبد اللّه بن اريقط الدّئلىّ اللّيثىّ، فولدت منه قاربا، فهو مولى الحسـين عليه السّـلام الّذى ذكره الحجّة عليه السّلام فى النّاحية: «السّلام على قارب مولى الحسين عليه السّلام». خرجت هى مع ولدها حتّى أتت كربلاء. و منهنّ: حسـنّية على ما رواه صاحب ضـياء العالمين عن كتاب ربيع الأبرار للزّمخشرىّ، قال: حسنّية جارية للحسـين، اشتراها من نوفل بن الحارث بن عبد المطّلب، ثمّ تزوّجها سـهم، فولدت منه منجحا، فهو مولى الحسـين عليه السّـلام، له ذكر أيضا فى النّاحيـة: «السّـلام على منجـح مولى الحسـين» و هى كانت تخدم فى بيت علىّ بن الحسـين عليه السّـلام زين العابدين إلى أن خرج الحسين من المدينة إلى العراق، فخرجت الجارية معه، و ابنها منجح معها حتّى أتت كربلاء.

و منهنّ: كبشـة، كـانت جاريـة للحسـين عليه السّـلام اشتراها بألف درهم، و كانت تخـدم فى بيت أمّ اسـحاق بنت طلحـة بن عبيـد اللّه التّيميّة زوجة الحسـين، ثمّ تزوّجها أبو رزين، فولدت منه سليمان، فهو مولى الحسين عليه السّلام، له ذكر أيضا فى النّاحية: «السّلام على سليمان مولى الحسـين» و سليمان هذا الّذى أرسله الحسين بكتب إلى رؤساء الأخماس و الأشراف بالبصرة حين كان بمكّة، كما ذكره أرباب المقاتل و السّـير، فجاء بالكتاب بنسـخة واحـدة إلى جميع أشـرافها، فكلّ من قرأ ذلك الكتاب كتمه، إلّا منذر بن الجارود، فإنّه خشـى بزعمه دسـيسا من قبل عبيـد اللّه بن زياد لعنه اللّه، فأخذ الكتاب و الرّسول، فقدّمهما إلى عبيد اللّه بن زياد، فلمّا قرأ الكتاب قدّم الرّسول، و أمر بضرب عنقه، و أمّه كبشة جاءت مع الحسين عليه السّلام حتّى أتت كربلاء.

و منهنّ: مليكة زوجة عقبة بن سـمعان، كانت تخدم فى بيت الحسن بن علىّ عليهما السّلام، ثمّ بعده انضمّت إلى الحسين عليه السّلام،

و کانت فی بیوته، و تارهٔ فی بیت عبد اللّه بن جعفر، هی مع زوجها عقبهٔ، لأنّه کان عبدا مملوکا للرّباب بنت امرئ القیس زوجهٔ الحسین، و لمّا خرج الحسین من المدینهٔ إلی العراق، خرجت هی مع زوجها عقبهٔ مع الحسین، حتّی أتت کربلاء، فلمّا قتل الحسین و أصحابه و أسر الباقون، أخذ عمر بن سعد لعنه اللّه عقبهٔ ابن سمعان، فقال له: من أنت؟ قال: أنا عبد مملوک. فخلّی سبیله، و نجی، کما مرّ فیما

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۲

سبق. فهؤلاء تسع من الجواری اللّواتی خرجن مع الحسین علیه السّلام حتّی أتین کربلاء.

و خرج من الموالی و العبید مع الحسین بن علیّ علیهما السّلام من المدینهٔ إلی مکّهٔ ثمّ إلی العراق «۱» ثمانیهٔ عشر «۱» منهم قتلوا مع الحسین علیه السّلام، و نجی منهم اثنان، فأمّا الّذین قتلوا، منهم:

سلیمان بن أبی رزین مولی الحسین علیه السّلام قتل بالبصرهٔ، و کان رسول الحسین علیه السّلام إلی رؤساء الأخماس و الأشراف، قتله عبید اللّه بن زیاد کما مرّ. و منهم: قارب بن عبد اللّه الدّئلیّ اللّیثیّ مولی الحسین بن علیّ علیه السّلام. و منهم: منجح بن سهم مولی الحسین بن علیّ.

و منهم: سعد بن الحارث الخزاعیّ مولی علیّ بن أبی طالب، و کان من عمّاله بأخذ الزّکاهٔ.

و منهم: نصر بن أبی نیزر، مولی علیّ بن أبی طالب علیه السّلام الّذی کان من أولاد ملوک العجم «۲»، رغب فی الإسلام صغیرا. و منهم: الحارث بن نبهان مولی حمزهٔ بن عبد المطّلب.

و منهم: جون بن حوی النّوبیّ مولی أبی ذرّ الغفاریّ، کان جون عبدا أسود للفضل بن العبّاس بن عبد المطّلب، اشتراه أمیر المؤمنین بمائهٔ و خمسین دینارا، و وهبه لأبی ذرّ الغفاریّ لیخدمه، و کان العبد عند أبی ذرّ إلی أن أمر عثمان بن عفّان بنفی أبی ذرّ من المدینهٔ إلی الرّبذهٔ، و لمّا خرج أبو ذرّ من المدینهٔ، خرج العبد معه، و کان هناک إلی أن توفّی أبو ذرّ رضی اللّه عنه فی سنهٔ اثنتین و ثلاثین، و قیل: و القائل ابن الأثیر فی الکامل: توفّی فی سنهٔ إحدی و ثلاثین، ثمّ رجع العبد إلی المدینهٔ، و انضمّ إلی علیّ بن أبی طالب، ثمّ بعده انضمّ إلی ابنه الحسن، ثمّ إلی الحسین، و کان فی بیت علیّ بن الحسین علیهما السّلام زین العابدین إلی أن خرج الحسین من المدینهٔ إلی العراق، فخرج العبد معه حتّی أتی کربلاء، و قتل معه کما ذکرنا، و عمره یوم قتل سبع و تسعون سنهٔ.

[و] منهم: أسلم بن عمرو، قال أبو عبد اللّه محمّد بن یوسف بن محمّد القرشیّ الکنجیّ الشّافعیّ فی کتاب الطّالب فی مناقب علیّ بن أبی طالب: ذکر غیر واحد من أهل السّیر و التّواریخ، و ذکره الحافظ أبو نعیم فی حلیهٔ الأولیاء، قال: کان أسلم من موالی الحسین بن علیّ بن أبی طالب، و المعروف: أنّ الحسین اشتراه بعد وفاهٔ أخیه الحسن

---

(۱) (۱- ۱) [فی المطبوع: «عشرهٔ ثمانیهٔ»].

(۲)- [و الصّحیح إنّ أبا نیزر کان ابن النّجاشیّ ملک الحبشهٔ].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۳

علیه السّلام، و وهبه لابنه علیّ بن الحسین، و کان أبوه عمرو ترکیّا، و کان ولده أسلم کاتبا عند الحسین علیه السّلام فی بعض حوائجه، فلمّا خرج الحسین علیه السّلام من المدینهٔ إلی مکّهٔ، کان أسلم ملازما له، حتّی أتی معه کربلاء و قتل بین یدیه، فهؤلاء قتلوا کلّهم مع الحسین یوم الطّفّ، إلّا سلیمان بن أبی رزین، قتل بالبصرهٔ کما مرّ، و أمّا اللّذان لم یقتلا مع الحسین، فهما: عقبهٔ بن سمعان، مولی الرّباب بنت امرؤ القیس علی ما رواه الطّبریّ فی کتابه، و علیّ بن عثمان بن الخطّاب الحضرمیّ المغربیّ من موالی أمیر المؤمنین علی ما رواه الصّدوق فی الأکمال.

قال: قال علیّ بن عثمان: کنت مع علیّ بن أبی طالب أخدمه، فحضرت معه الجمل و صفّین، فکنت فی صفّین واقفا علی یمینه، إذ

سقط سوطه من یده، فاکببت أخذه و أدفعه إلیه، و کان لجام دابّته حدیدا مدملجا، فرفع الفرس رأسه، فشجّنی هذه الشجّة الّتی فی صدغی، فدعانی أمیر المؤمنین، فتفل فیها، و أخذ حفنة من تراب، و ترکه علیها، فو اللّه ما وجدت لها ألما، و لا وجعا. ثمّ قمت معه علیه السّلام حتّی قتل، ثمّ صحبت الحسن بن علیّ حتّی ضرب بساباط المدائن، ثمّ بقیت معه بالمدینة أخدمه، و أخدم الحسین علیه السّلام حتّی مات الحسن مسموما، سمّته جعدة بنت الأشعث بن قیس الکندیّ- لعنها اللّه-، دسّا من معاویة بن أبی سفیان، ثمّ خرجت مع الحسین بن علیّ من المدینة إلی العراق حتّی حضرت معه کربلاء، و حارب حتّی قتل، ثمّ خرجت بعد قتله هاربا من بنی أمیّة بدینی، و أنا مقیم أنتظر خروج المهدیّ و عیسی بن مریم علیهما السّلام. انتهی. فهؤلاء العشرة من الموالی و العبید الّذین خرجوا من المدینة مع الحسین بن علیّ حتّی جاؤوا معه کربلاء.

و خرج مع الحسین علیه السّلام تسعة من إخوته حین خرج من المدینة إلی العراق: العبّاس ابن علیّ بن أبی طالب، و أخوه عثمان بن علیّ بن أبی طالب، و أخوه جعفر بن علیّ بن أبی طالب، و أخوه عبد اللّه بن علیّ بن أبی طالب، أمّهم أمّ البنین فاطمة بنت حزام بن خالد ابن ربیعة بن عامر، المعروف بالوحید بن کلاب بن عامر بن ربیعة بن عامر بن صعصعة. و محمّد الأصغر بن علیّ بن أبی طالب، و أخوه أبو بکر بن علیّ بن أبی طالب علیه السّلام، أمّهما لیلی بنت مسعود الدّارمیّة، خرجت مع ولدیها. و عمر بن علیّ، الملقّب

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۴

بالأطرف، أمّه الصّهباء الثّعلبیّة، المکنّاة أمّ حبیب، جاءت مع ولدها. و عون بن علیّ بن أبی طالب، أمّه أسماء بنت عمیس الخثعمیّة تخلّفت بالمدینة عند مجیئ الحسین إلی العراق، و محمّد الأوسط ابن علیّ بن أبی طالب، أمّه أمامة بنت أبی العاص العبشمیّة، خرجت مع ولدها، فهؤلاء تسعة من إخوته الّذین قتلوا معه یوم الطّفّ بأجمعهم، و معهم ثلاث من الأمّهات.

و خرج مع الحسین من المدینة إلی العراق من أولاد عمّه جعفر بن أبی طالب، خمسة:

عون الأکبر بن عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب، أمّه زینب الکبری بنت علیّ بن أبی طالب بنت فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، کانت معه. و محمّد بن عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب علیه السّلام، اختلف الأقوال فیه عند أهل النّسب، قیل: إنّ أمّه زینب العقیلة، و قیل: هو و أخوه عبید اللّه بن عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب أمّهما الخوصاء بنت حفصة بن بکر بن وائل، خرجت مع ولدیها إلی العراق، و اللّه العالم. و عون بن جعفر بن أبی طالب، أمّه أسماء بنت عمیس الّتی خلّفها الحسین بالمدینة عند بنته فاطمة الصّغری حین مجیئه إلی العراق. و القاسم بن محمّد بن جعفر بن أبی طالب، أمّه أمّ ولد، خرجت مع ولدها حتّی أتت کربلاء، فهؤلاء خمسة من أولاد جعفر بن أبی طالب الّذین قتلوا بأجمعهم یوم الطّفّ مع الحسین بن علیّ، و معهم ثلاث من الأمّهات.

و خرج من المدینة مع الحسین من أولاد عمّه عقیل بن أبی طالب، اثنا عشر: جعفر ابن عقیل بن أبی طالب و أمّه أمّ الثّغر، و یقال: أمّ الخوصاء العامریّة، خرجت مع ولدها. و عبد الرّحمان بن عقیل بن أبی طالب، و أمّه أمّ ولد، خرجت مع ولدها. و عبد اللّه بن مسلم بن عقیل و أخوه محمّد بن مسلم بن عقیل، أمّهما رقیّة بنت علیّ بن أبی طالب، خرجت مع ولدیها. و محمّد بن أبی سعید بن عقیل الأحول، أمّه أمّ ولد کانت معه.

و عبد اللّه الأصغر بن عقیل بن أبی طالب، أمّه أمّ ولد. و موسی بن عقیل بن أبی طالب و أمّه أمّ البنین بنت أبی بکر بن کلاب العامریّة، جاءت مع ولدها. و علیّ بن عقیل بن أبی طالب، أمّه أمّ ولد. و أحمد بن عقیل بن أبی طالب، أمّه أمّ ولد، جاءت مع ولدها. و مسلم ابن عقیل بن أبی طالب، أمّه أمّ ولد. و صبیان آخران: محمّد الأصغر بن مسلم بن عقیل

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۵

أو محمّد بن عقیل و أخوه إبراهیم بن مسلم بن عقیل أو إبراهیم بن محمّد بن عقیل باختلاف الرّوایات فیهما، فهؤلاء اثنا عشر من أولاد عقیل بن أبی طالب، تسعة منهم قتلوا یوم الطّفّ مع الحسین، و معهم ستّة من الأمّهات. و مسلم بن عقیل قتل بالکوفة.

و صبیان آخران اللّذان کانا معه أسرا یوم الطّفّ بعد شهادة الحسین علیه السّلام، و قتلا بظهر الکوفة. و خرج من المدینة مع الحسین

علیه السّلام من زوجات أخیه الحسن خمس، و من أولاده ذکورا و أناثا ستّهٔ عشر، فبین من قتل منهم یوم الطّفّ مع الحسین، و بین من سحق منهم و مات، لمّا هجم القوم علی المخیّم للسّلب، و بین من أسر منهم مع الأسری إلی الشّام: الحسن بن الحسن المثنّی، و أمّه خولهٔ بنت منصور «۱» الفزاریّهٔ الّتی تخلّفت بالمدینهٔ عند مجیئ الحسین إلی العراق. و عمرو بن الحسن و أخواه القاسم، و عبد اللّه ابنا الحسن أمّهم أمّ ولد، و قیل: اسمها رملهٔ کما مرّ فی محلّه، جاءت معهم حتّی أتت کربلاء. و أحمد بن الحسن له من العمر ستّهٔ عشر سنهٔ علی ما رواه المجلسیّ فی البحار، و أختاه أمّ الحسن و أمّ الحسین، سحقتا یوم الطّفّ بعد شهادهٔ الحسین، لمّا هجم القوم علی المخیّم للسّلب، أمّهما أمّ بشر بنت مسعود الأنصاریّ و قیل: الخزرجیّ جاءت معهم حتّی أتت کربلاء. و ذکر الذّهبیّ فی کتاب التّجرید: محمّد بن الحسن بن علیّ و أخوه جعفر بن الحسن بن علیّ أمّهما أمّ کلثوم بنت العبّاس بن عبد المطّلب، ثمّ فارقها الحسن و توفّیت بالکوفهٔ. و أبو بکر بن الحسن، أمّه أمّ ولد لا یعرف اسمها، ذکرها المدائنیّ و جاءت مع ولدها حتّی أتت کربلاء.

و الحسین بن الحسن، الملقّب بالأثرم، و أخوه طلحهٔ بن الحسن و أختهما فاطمهٔ بنت الحسن و هی أمّ أبی جعفر محمّد بن علیّ الباقر، أمّهم أمّ إسحاق بنت طلحهٔ بن عبید اللّه التّمیمیّ جاءت معهم. و زید بن الحسن و أخوه عبد الرّحمان بن الحسن، و أختهما أمّ الحسین، أمّهم أمّ ولد جاءت معهم، فهؤلاء ستّهٔ عشر. و أولاد الحسن بن علیّ علیهما السّلام اثنا عشر، منهم ذکورا، و أربع أناث، و معهم من الأمّهات خمس. هذا آخر ما انتهی.

فهؤلاء کلّهم من أولاد أبی طالب علیهم السّلام، و من الموالی و العبید عشرهٔ، ثمانیهٔ منهم

---

(۱)- [الصّحیح: «منظور»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۶

قتلوا، و نجا منهم إثنان کما ذکرنا سابقا، و من الجواری تسع، فکلّ هؤلاء الّذین ذکرناهم من النّساء، و الرّجال، و الأطفال، و الذّکور، و الأناث، و العبید، و الموالی، و الجواری من حیث المجموع مع الطّفل الرّضیع علیّ الأصغر مئهٔ و اثنان و عشرون الّذین خرجوا مع الحسین بن علیّ من المدینهٔ إلی مکّهٔ، ثمّ إلی العراق. أقول: فهؤلاء الّذین ذکرناهم غیر أولئک الّذین صحبوا الحسین علیه السّلام بمکّهٔ من الرّجال و النّساء حین إقامته هناک. و اللّه العالم.

انتهی.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۲/ ۲۲۶- ۲۳۷

فخرج من مکّهٔ یوم الثّلاثاء، و قیل: یوم الأربعاء یوم التّرویهٔ لثمان مضین من ذی الحجّهٔ، فکان النّاس یخرجون إلی منی، و الحسین علیه السّلام خارج إلی العراق، «۱» و لم یکن علم بقتل مسلم بن عقیل، لأنّ مسلما قتل فی ذلک الیوم الّذی خرج فیه الحسین علیه السّلام إلی العراق. «۲»

الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۰

کان توجّه الحسین علیه السّلام إلی العراق و خروجه من مکّهٔ یوم الثّلاثاء لثمان مضین من ذی الحجّهٔ.

الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۱

و کان خروجه علیه السّلام من مکّهٔ لثمان مضین من ذی الحجّهٔ، و معه أهل بیته و موالیه و شیعته، من أهل الحجاز و البصرهٔ و الکوفهٔ، الّذین انضمّوا إلیه أیّام إقامته بمکّهٔ، و أعطی کلّ واحد منهم عشرهٔ دنانیر، و جملا یحمل علیه زاده.

و سأله جماعهٔ من أهل بیته و غیرهم التّریّث عن هذا السّفر حتّی یستبین له حال النّاس خوفا من غدر الکوفیین، و انقلاب الأمر علیه، و لکن «أبی الضّیم» لم یسعه المصارحهٔ بما عنده من العلم بمصیر أمره لکلّ من قابله، لأنّ الحقائق کما هی لا تفاض لأیّ متطلّب بعد تفاوت المراتب، و اختلاف الأوعیهٔ سعهٔ و ضیقا، فکان علیه السّلام یجیب کلّ واحد بما یسعه ظرفه، و تتحمّله معرفته.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۹۴

---

(۱)- [أضاف فی اللّواعج: «و قيل: خرج عليه السّلام يوم الثّلاثاء لثلاث مضين من ذی الحجّة»].

(۲)- [أضاف فی اللّواعج: «أو بعده بيوم أو خمسة أيّام أو ستّة»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۷

و خرج عليه السّلام، و معه إخوته، و أبناؤه، و أبناء أخيه، و عمّه، و عموم أهل بيته، و شيعته، و مواليه، متوجّهين إلى العراق.

و كان خروجه من مكّة- فی يوم خروج مسلم بن عقيل فی الكوفة- يوم الثّلاثاء الثّامن من ذی الحجّة، سنة ستّين من الهجرة.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۶۰- ۱۶۱

أمّا الحسين؛ فلمّا علم بأنّ يزيد أرسل رجالا ليقتلوه و لو كان فی البيت الحرام حتّى و إن كان متعلّقا بأستار الكعبة، توجّه يوم التّروية نحو العراق.

و خرج مخافة أن يقبض عليه أو أن يقتل.

و يقول صاحب مروج الذّهب: كان عددهم خمسائة رجلا.

الزّنجانی، وسيلة الدّارين،/ ۳۲، ۵۱- ۵۲

و كان قد اجتمع إليه مدّة مقامه بمكّة نفر من أهل الحجاز و نفر من أهل البصرة انضافوا إلى أهل بيته و مواليه من مكّة، و خرجوا معه إلى العراق.

و قال أبو إسحاق الإسفراينیّ: و اهتمّ الحسين و أخرج الجمال و حمل عليها الأحمال، و ركب عليها جميع النّساء و الأطفال، و سار و سارت معه عشيرته، و خرج من مكّة و معه سبعة عشر ذكرا من أهل بيته، و هم أولاده، و إخوته، و أولاد أعمامه، و ستّون رجلا من أصحابه، منهم الفارس، و منهم الرّاجل، و سار الجميع بنسائهم و عيالهم مع الحسين.

و فی كتاب المخزون فی تسلية المحزون: و معه إثنان و ثمانون رجلا- من شيعته، و محبّيه و مواليه، و أهل بيته، و مثله فی مطالب السّؤول و غيره.

و فی تاريخ الأعثم الكوفیّ و المخزون: جمع الحسين عليه السّلام أصحابه الّذين قد عزموا على الخروج معه، و أعطى كلّ واحد منهم عشرة دنانير و جملا يحمل عليه راحلته و زاده.

و كان خروجه عليه السّلام- على ما صرّح به الأكثر- يوم الثّلاثاء يوم التّروية لثمان مضت من ذی الحجّة سنة ستّين، و هو المصرح به فی الكتاب الّذی كتبه إلى أهل الكوفة، و أرسله مع عبد اللّه بن يقطر، و فيه يقول عليه السّلام «و شخصت إليكم من مكّة يوم الثّلاثاء

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۸

لثمان مضين من ذی الحجّة».

فما فی بعض المقاتل و التّواريخ أنّ خروجه عليه السّلام كان لثلاث مضت من ذی الحجّة اجتهاد فی مقابل النّصّ. و العجب من السّيّد فی اللّهوف، حيث قال: و كان قد توجّه الحسين من مكّة يوم الثّلاثاء لثلاث مضين من ذی الحجّة، و قيل: يوم الأربعاء لثمان مضين من ذی الحجّة سنة ستّين قبل أن يعلم بقتل مسلم، لأنّه عليه السّلام خرج من مكّة فی اليوم الّذی قتل فيه (رضوان اللّه عليه). ضرورة أن هذا لا يجامع القول بأنّ الثّلاثاء يوم الثّالث، و الأربعاء يوم الثّامن، و لا يوافق القولان بأنّ عاشوراء، يوم الجمعة. نعم، يوافق الأوّل مع الخميس على التّمام، و الثّانی يوم السّبت على النّقص، و النّهار يوافق الجمعة على النّقص، و السّبت على التّمام.

و ما ذكر أخيرا من أن خروجه عليه السّلام يوم قتل مسلم. فيه أيضا أنّ يوم الثّامن يوم خروجه، و هو يوم التّروية، و يوم قتله يوم التّاسع، و هو يوم عرفة على ما صرّح به جلّ العلماء فی تواريخهم. فالصّحيح الّذی عليه جلّ المحدّثين و المؤرّخين: أنّه عليه السّلام

خرج يوم الثّلاثاء، و هو يوم التّروية لثمان مضت من ذى الحجّة سنة ستّين. و قد مرّ أيضا أنّه عليه السّلام لمّا عزم على الخروج، قام خطيبا، فقال: الحمد للّه- إلى آخر ما مضى ذكره فيما سبق.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۴۸- ۱۵۰

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۵۹

ابن الحنفيّة لا يأذن أبناءه بالخروج مع الإمام عليه السّلام

و تبعهم [بنى عبد المطّلب] محمّد ابن الحنفيّة، فأدرك حسينا «۱» بمكّة، و أعلمه أنّ الخروج ليس له برأى يومه هذا، فأبى الحسين «۲» أن يقبل «۲».

فحبس محمّد بن علىّ «۳» ولده، «۴» فلم يبعث معه «۵» أحدا منهم، حتّى وجد الحسين «۶» فى نفسه على محمّد «۴»؛ و قال: ترغب بولدك عن موضع أصاب فيه؟ «۷»

فقال محمّد «۸»: و ما حاجتى أن تصاب و يصابون معك، و إن كانت مصيبتك أعظم عندنا منهم.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۱- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۴- ۲۰۵، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۳؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۲، الحسين بن علىّ،/ ۷۱؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۱؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۳؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۵

و تبعهم أخوه محمّد، فأدركه بمكّة، و أعلمه أنّ الخروج يومه هذا ليس برأى، فأبى.

فمنع محمّد ولده، فوجد عليه الحسين، و قال: ترغب بولدك عن موضع أصاب فيه.

[عن ابن سعد]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۵

---

(۱)- [فى تهذيب الكمال: «حسين»، و فى تاريخ الإسلام: «أخاه الحسين»].

(۲) (۲- ۲) [تاريخ الإسلام: «عليه»].

(۳)- [فى تاريخ الإسلام: «محمّد»، و فى البداية: «محمّد ابن الحنفيّة»].

(۴) (۴- ۴) [تاريخ الإسلام: «فوجد عليه الحسين»].

(۵)- [لم يرد فى البداية].

(۶)- [فى التّهذيب و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال: «حسين»].

(۷)- [إلى هنا حكاه عنه فى تاريخ الإسلام].

(۸)- [البداية: «و قال»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۰

كتاب عمرو بن سعيد ليزيد

و روّيت أنّ عبد الملك بن عمير قال: كتب عمرو بن سعيد «۱» و هو والى المدينة بأمر الحسين عليه السّلام إلى يزيد، فلمّا قرأ الكتاب تمثّل بهذا البيت:

فإن لا تزر قبر «۲» العدوّ و تأته يزرك عدوّ أو يلومنك كاشح «۳»

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۲- مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۴

---

(۱)- [في أعيان الشّيعة مكانه: «و كتب عمرو بن سعيد ...»].

(۲)- [أعيان الشّيعة: «أرض»].

(۳)- أي: كشح له بالعداوة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۱

والى يزيد يحاول منعه عليه السّلام من التّوجّه إلى الكوفة

فلمّا انصرف عثمان بن محمّد من الصّلاة، بلغه أنّ الحسين خرج. قال: اركبوا كلّ بعير بين السّماء و الأرض، فاطلبوه. فطلب، فلم يدرك. قال: ثمّ قدم المدينة.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۱/ ۱۷۶

قالوا: و اعترضت الحسين رسل عمرو بن سعيد الأشدق، و عليهم أخوه يحيى بن سعيد بن العاصىّ بن أبى أحيحة، فقالوا له: انصرف إلى أين تذهب؟ فأبى عليهم، و تدافع الفريقان، فاضطربوا بالسّياط.

ثمّ إنّ حسينا و أصحابه امتنعوا منه امتناعا قويّا، و مضى الحسين على وجهه، فنادوه:

يا حسين! ألا تتّقى اللّه؟ أتخرج من الجماعة؟

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۴ رقم ۲۵

قالوا: و لمّا خرج الحسين من مكّة اعترضه صاحب شرطة، أميرها عمرو بن سعيد ابن العاص فى جماعة فى الجند، فقال: إنّ الأمير يأمرك بالانصراف، فانصرف، و إلّا منعتك. فامتنع عليه الحسين، و تدافع الفريقان، و اضطربوا بالسّياط، و بلغ ذلك عمرو بن سعيد، فخاف أن يتفاقم الأمر، فأرسل إلى صاحب شرطه، يأمره بالانصراف. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۴

قال أبو مخنف: حدّثنى الحارث بن كعب الوالبىّ، عن عقبة بن سمعان، قال: لمّا خرج

---

(۱)- گويند و چون امام حسين عليه السّلام از مكّه بيرون آمد، سالار شرطه عمرو بن سعيد بن عاص، حاكم مكّه با گروهى نظامى جلو آن حضرت را گرفت و گفت: «امير عمرو بن سعيد به تو دستور مى‌دهد برگردى و برگرد؛ وگرنه من از حركت تو جلوگيرى مى‌كنم.»

امام حسين عليه السّلام سخن او را نپذيرفت و دو طرف با تازيانه به يكديگر حمله كردند و چون اين خبر به عمرو بن سعيد رسيد، ترسيد كار دشوار شود و به سالار شرطه خود پيام داد بازگردد.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۲

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۲

الحسين من مكّة، اعترضه رسل عمرو بن سعيد «۱» بن العاص «۱»، عليهم يحيى بن سعيد «۲»، فقالوا له: انصرف؛ أين تذهب «۳»؟ فأبى عليهم و مضى. و تدافع الفريقان، فاضطربوا بالسّياط. «۴» ثمّ إنّ «۵» الحسين و أصحابه امتنعوا «۵» امتناعا قويّا، و مضى الحسين عليه السّلام على «۶» وجهه، فنادوه «۶»: يا حسين، ألا تتّقى اللّه؟ تخرج «۷» من الجماعة، و تفرّق «۸» بين هذه الأمّة «۸»؟ فتأوّل «۹» حسين قول اللّه عزّ و جلّ: لِي عَمَلِي وَ لَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَ أَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ «۱۰». «۱۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۰؛ مثله ابن کثیر، البدایـة و النّهایة، ۸/ ۱۶۶؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۶

فلمّا انصرف عمرو بن سعید، بلغه أنّ «۱۲» حسینا قد «۱۳» خرج. فقال: اطلبوه «۱۴»، ارکبوا

---

(۱) (۱- ۱) [البدایة: «یعنی نائب مکّة»].

(۲)- [البدایة: «أخوه یحیی بن سعید»].

(۳)- [البدایة: «ترید»].

(۴)- [فی البدایة: «تضاربوا بالسّیاط و العصی»، و فی المعالی: «و تضاربوا بالسّیاط»].

(۵) (۵- ۵) [البدایة: «حسینا و أصحابه امتنعوا منهم»].

(۶- ۶) [البدایة: «وجهه ذلک، فناداه»].

(۷)- [العبرات: «أتخرج»].

(۸- ۸) [البدایة: «بین الأمّة بعد اجتماع الکلمة»].

(۹)- [العبرات: «فتلا»].

(۱۰)- سورة یونس: ۴۱.

(۱۱)- عقبه بن سـمعان گوید: وقتی حسـین از مکّه درآمد، فرسـتادگان عمرو بن سـعید بن عاص به سالاری یحیی بن سعید راه او را گرفتند و گفتند: «بازگرد! کجا می‌روی؟»

گوید: امّا حسین مقاومت کرد و روان شد و دو گروه به دفع همدیگر پرداختند و تازیانه‌ها به کار افتاد.

حسین و یاران وی بسختی مقاومت کردند. پس از آن، حسین علیه السّلام به راه خویش رفت که بر او بانگ زدند:

«ای حسین! مگر از خدا نمی‌ترسی؟ از جماعت برون می‌شوی و میان این امّت تفرقه می‌آوری!»

حسـین گفتـار خـدا عزّ و جـلّ را خوانـد کـه: لِی عَمَلِی وَ لَکُمْ عَمَلُکُمْ أَنْتُمْ بَرِیئُونَ مِمَّا أَعْمَـلُ وَ أَنَا بَرِیءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ؛ یعنی: «عمل من خاص من است و عمل شما خاص شماست و شما از عملی که من می‌کنم، بیزارید و من نیز از اعمالی که شما می‌کنید، بیزارم.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۸

(۱۲)- [و فی المعالی مکانه: «و لمّا بلغ عمرو بن سعید أنّ ....»].

(۱۳)- [و فی جواهر المطالب مکانه: «فلمّا بلغ عمرو بن سعید قد ....»].

(۱۴)- [لم یرد فی جواهر المطالب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۳

کلّ بعیر بین السّماء و الأرض فاطلبوه. «۱» قال: فعجب النّاس من قوله هـذا «۱»، فطلبوه، فلم یدرکوه. «۲» و رجع عمرو بن سـعید إلی المدینة «۲».

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۷- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۴؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۶

و کان الحسـین بن علیّ علیهما السّـلام لمّا خرج من مکّـة، اعترضه یحیی بن سـعید بن العاص، و معه جماعة أرسـلهم عمرو بن سـعید إلیه، فقالوا له: انصـرف، إلی أین تذهب؟ فأبی علیهم و مضـی. و تدافع الفریقان، و اضـطربوا بالسّیاط، و امتنع الحسین و أصحابه منهم امتناعا قویّا. «۳»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۶۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۵؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۷؛ الدّربندی،

أسرار الشّهادة،/ ۲۴۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۱

فلمّا خرج، اعترضه أصحاب الأمیر عمرو بن سعید بن العاص، فجالدهم بالسّیاط، و لم یزد علی ذلک، فترکوه، و صاحوا علی أثره. ألا تتّقی اللّه تعالی تخرج من الجماعة؛ و تفرّق بین هذه الأمّة؟ فقال الحسین: لِی عَمَلِی وَ لَکُمْ عَمَلُکُمْ.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۰

فاعترضه رسل عمرو بن سعید بن العاص- و هو أمیر علی الحجاز لیزید بن معاویة- مع أخیه یحیی یمنعونه، فأبی علیهم و مضی، و تضاربوا بالسّیاط، و امتنع الحسین

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی جواهر المطالب].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی المعالی].

(۳)- و چون حسین بن علی علیهما السّلام از مکّه بیرون رفت، یحیی بن عاص به همراهی گروهی که (برادر یحیی) عمرو بن سعید فرستاده بود، به نزد آن حضرت آمدند (و این عمرو بن سعید به دستور یزید از شام به بهانه بجای آوردن حج با گروهی به مکّه آمده بود که آن حضرت را در مکّه دستگیر کند و به نزد یزید فرستد و اگرنه او را بکشد. به هرصورت، فرستادگان آمده و) عرض کردند: «بازگرد! به کجا می‌روی؟»

حضرت اعتنایی نکرد و به راه خود برفت. در نتیجه، دو دسته با تازیانه به جان هم افتادند و حسین علیه السّلام و همراهانش بسختی مقاومت کرده و به راه افتادند. (آنان نیز که چنان دیدند، به مکّه بازگشتند.

سیّد الشّهدا علیه السّلام و همراهانش همچنان راه را به سوی عراق پیمودند).

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۴

و أصحابه. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶

حدّث عقبة بن سمعان، قال: خرج الحسین علیه السّلام من مکّة، فاعترضته رسل عمرو ابن سعید بن العاص علیهم یحیی بن سعید لیردّوه. فأبی «۲» علیهم «۳»، «۴» و تدافع الفریقان «۴»، و تضاربوا بالسّیاط، «۴» ثمّ امتنع علیهم الحسین و أصحابه امتناعا شدیدا «۴»، «۵» و «۶» مضی الحسین علی وجهه، فبادروا «۵»، و قالوا: یا حسین! ألا تتّق اللّه تخرج من الجماعة، و تفرّق بین هذه الأمّة؟ فقال: لِی عَمَلِی وَ لَکُمْ عَمَلُکُمْ أَنْتُمْ بَرِیئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَ أَنَا بَرِیءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ. «۷»

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۱۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۸- ۳۶۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۸- ۲۱۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۷؛ مثله بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۳

فاعترضه رسل عمرو بن سعید مع أخیه یحیی یمنعونه، فأبی علیهم و مضی.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۹

و نقل: إنّه لمّا خرج من مکّة «۸» اعترضه رسول عمرو بن سعید «۹»، و فیهم «۸» یحیی بن

---

(۱)- نمایندگان عمرو بن سعید بن عاص که از طرف یزید امیر مکّه بود، تحت ریاست برادرش یحیی، جلو سیر حسین را گرفتند که مانع سفر او بشوند. حسین از مراجعت امتناع کرد. طرفین مشاجره کردند و یکدیگر را با تازیانه نواختند. حسین و یاران او راه خود را گرفتند.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۹

(۲)- [فی بحر العلوم مکانه: «إنّ الحسین علیه السّلام لمّا خرج من مکّة مع أهل بیته و أصحابه فی طریقه إلی‌العراق، اعترضه یحیی بن سعید بن العاص مع جماعة من بنی أمیّة و مواثیقهم، أرسلهم أخوه عمرو بن سعید- أمیر الحجاز یومئذ من قبل یزید- لیعترضوا الحسین، و یمنعونه عن الخروج من مکّة، فأبی ...»].

(۳)- [أضاف فی بحر العلوم: «الحسین و أصحابه و مضی فی طریقه»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی البحار و العوالم].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۶)- [من هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة].

(۷)- [أضاف فی بحر العلوم: «و مضی فی طریقه متوجّها نحو العراق، و رجع یحیی و جماعته إلی مکّة خائبین، فأخبروا عمرو بن سعید بذلک»].

(۸- ۸) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «اعترضته رسل عمرو بن سعید بن العاص- أمیر الحجاز من قبل یزید- علیهم أخوه»].

(۹)- [فی المطبوع: «عمرو بن سعد»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۵

سعید لیردّوه، فأبی علیهم، و تدافع الفریقان، و تضاربوا بالسّیاط، ثمّ امتنع علیهم الحسین «۱» امتناعا شدیدا، «۲» و مضی لوجهه، فنادوه «۲»، و قالوا: یا حسین! ألا تتّقی اللّه تخرج من الجماعة و تفرّق بین هذه الأمّة؟ فقال لهم «۳»: لِی عَمَلِی وَ لَکُمْ عَمَلُکُمْ أَنْتُمْ بَرِیئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَ أَنَا بَرِیءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ. «۴»

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۵- ۴۳۶- مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳- ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۴

---

(۱)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «الحسین علیه السّلام و أصحابه»].

(۲) (۲- ۲) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و مضی الحسین علیه السّلام علی وجهه، فبادروا»].

(۳)- [لم یرد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۴)- این وقت عمرو بن سعید که عامل یزید بود، نپسندید که حسین علیه السّلام سفر عراق کند، مبادا با مردم اتفاق کند. پس، رزم آغازد و خلل در ملک یزید اندازد. لا جرم برادر خود یحیی بن سعید بن العاص را با جماعتی به نزد آن حضرت فرستاد. ایشان برسیدند و به عرض رساندند که: «به کجا می‌شوی؟ مراجعت فرمای و در جای خویش اقامت نما!»

و در میان فریقین سخن به لا و نعم (۱) افتاد. عوانان جانبین یکدیگر را به تازیانه زحمت کردند و آسیب زدند. حسین علیه السّلام آن جماعت را اجابت نفرمود. ایشان را بازفرستاد و طریق عراق پیش داد. مردم، عمرو بن سعید بانگ دردادند:

و قالوا: یا حسین: ألا تتّقی اللّه؟ تخرج من الجماعة و تفرّق بین هذه الأمّة؟

گفتند: «ای حسین! از خدای نمی‌ترسی؟ به یک سوی می‌شوی جماعت را و متفرق می‌کنی امت را؟»

فقال: «لی عملی و لکم عملکم، أنتم بریئون ممّا أعمل و أنا بریء ممّا تعملون».

فرمود: «مرا کاری است و شما را کرداری. شما نکوهیده می‌دانید کار مرا و من بیزارم از کردار شما.»

این بگفت و روان گشت.

(۱). لا و نعم: نه و بلی (کنایه از اختلاف آراء است).

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۴- ۱۲۵

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۶

أبو واقد اللّيثيّ يخالفه عليه السّلام فى الرّأى

و قال أبو واقد اللّيثيّ: بلغنى خروج حسين «۱»، فأدركته بملل «۲»، فناشدته اللّه أن لا يخرج، فإنّه يخرج فى غير وجه خروج، إنّما يقتل «۳» نفسه. فقال: لا أرجع.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۷- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۱، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸- ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۹؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسين بن علىّ،/ ۶۸؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۷؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

و كلّمه فى ذلك جابر بن عبد اللّه، و أبو واقد اللّيثيّ، و غيرهما. [عن ابن سعد]

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲

و كلّمه جابر، و أبو واقد اللّيثيّ. [عن ابن سعد]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹

---

(۱)- [فى المختصر: «الحسين» و فى البداية: «الحسين بن علىّ»].

(۲)- ملل: موضع بين المدينة المنوّرة و بدر.

(۳)- [البداية: «خرج يقتل»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۷

و سعيد بن المسيّب يخالفه أيضا فى الرّأى

و قال سعيد بن المسيّب «۱»: لو «۲» أنّ حسينا «۲» لم يخرج، لكان خيرا له!.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۸- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۱، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۰؛ ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۹، الحسين بن علىّ،/ ۶۸؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۱۷؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲- ۳۴۳، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۳

---

(۱)- [السّير: «ابن مسيّب»].

(۲) (۲- ۲) [السّير: «أنّه»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۸

يزيد بن نبيط و ابناه يلتقون به عليه السّلام و لا يفارقونه

قال: ثمّ خرج [يزيد بن نبيط البصرىّ «۱»] فتقدّى «۲» فى الطّريق حتّى انتهى إلى حسين «۳» عليه السّلام، فدخل «۴» فى رحله بالأبطح، و بلغ الحسين مجيئه، فجعل يطلبه، و جاء الرّجل إلى رحل الحسين، فقيل له: قد خرج إلى منزلك. فأقبل فى أثره، و لمّا لم يجده الحسين جلس فى رحله ينتظره، و جاء البصرىّ، فوجده فى رحله جالسا، فقال: بِفَضْلِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَتِهِ فَبِذلِكَ فَلْيَفْرَحُوا قال: فسلّم عليه، و جلس إليه، فخبّره بالّذى جاء له. فدعا له بخير، ثمّ أقبل معه، حتّى أتى، «۵» فقاتل معه، فقتل معه هو و ابناه. «۶»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۵۴- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۹۲؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۲۹۴

فساروا، فقدموا علیه بمکّة، ثمّ ساروا معه، فقتلوا معه. «۷»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۶۷

و قدم علی الحسین رضی اللّه عنه من البصرة یزید بن أبی نبیط و ابناه عبد اللّه و عبید اللّه إلی مکّة، فکانوا معه حتّی قتل و قتلوا معه.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۳۸۷

---

(۱)- [راجع ما تقدّم: ۱/ ۴۹۹].

(۲)- [نفس المهموم: «فقوی»].

(۳)- [فی نفس المهموم و العبرات: «الحسین»].

(۴)- [نفس المهموم: «فدخله»].

(۵)- [نفس المهموم: «أتی کربلاء»].

(۶)- گوید:

یزید روان شد و شتابان برفت تا پیش حسین علیه السّلام رسید و در ابطح به محلّ وی رفت. حسین از آمدن وی خبر یافت و به طلب او برون آمد. آن مرد به محل حسین رفت. گفتند: «به طرف منزلگاه تو آمده.»

و از پی او برفت و چون حسین او را نیافت، در محلّ وی در انتظارش نشست. آن‌گاه مرد بصری بیامد و او را در محلّ خویش نشسته دید و گفت: «به کرم و رحمت خدا باید شادمان بود.»

آن‌گاه سلام گفت و به نزد حسین نشست و منظوری را که برای آن آمده بود، با وی بگفت که برای او دعای خیر کرد. آن‌گاه با وی ببود تا حرکت کرد. یزید همراه امام بجنگید و او و دو پسرش با وی کشته شدند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۲۵

(۷)- که هردو فرزند با پدر خود در واقعه کربلا کشته شدند.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۱۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۶۹

فوافوا الحسین بمکّة و ضمّوا أرحالهم إلی رحله، حتّی وردوا کربلاء، و قتلوا معه. «۱»

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۶۳- مثله بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۵۰

المنزل الأوّل: الأبطح

فی المجمع: الأبطح مسیل وادی مکّة، و هو مسیل واسع، فیه دقاق الحصی، أوّله عند منقطع الشّعب بین وادی منی، و آخره متّصل بالمقبرة الّتی تسمّی بالمعلّی عند أهل مکّة.

و فی المراصد: الأبطح بالفتح ثمّ السّکون و فتح الطّاء و الحاء، یضاف إلی مکّة و إلی منی، لأنّ مسافته منهما واحدة، و ربّما کان إلی منی أقرب، و هو المحصّب، و هی خیف بنی کنانة، و قد قیل: إنه ذو طوی [و لیس به] «۲».

و نذکر فی ترجمة یزید بن بثیط البصریّ أنّه کان له بنون عشرة، فدعاهم إلی الخروج معه إلی الحسین علیه السّلام، فانتدب منهم اثنان: عبد اللّه و عبید اللّه، و نفر من الشّیعة منهم عامر، خرجوا من البصرة أیّام سدّ الطّریق، فأتوا إلی الأبطح من مکّة، فاستراح فی رحله، ثمّ خرج إلی الحسین، و قد بلغه علیه السّلام مجیئه، فجعل یطلبه حتّی جاء إلی رحله، فجلس فی رحله ینتظره، و أقبل یزید لمّا

لم يجد الحسين فى منزله و سمع أنّه ذهب إليه راجعا على أثره، فلمّا رأى الحسين فى رحله قال: بِفَضْلِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَتِهِ فَبِذلِكَ فَلْيَفْرَحُوا «۳» السّلام عليك يا ابن رسول اللّه. ثمّ سلّم عليه، و جلس إليه. و أخبره بالّذى جاء له، فدعا له الحسين، ثمّ ضمّ رحله إلى رحله، و ما زال معه حتّى أتوا كربلاء.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۵۰- ۱۵۱

---

(۱)- [أضاف فى بحر العلوم: «بأجمعهم بمكان واحد»].

(۲)- مراصد الاطّلاع ۱/ ۱۷. و انظر معجم البلدان ۱/ ۷۴.

(۳)- سورة يونس: ۵۸.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۰

كتاب يزيد إلى ابن زياد بعد توجّهه عليه السّلام إلى الكوفة

و خرج الحسين بن علىّ إلى الكوفة ساخطا لولاية يزيد؛ فزعموا أنّ يزيد كتب إلى عبيد اللّه بن زياد، و هو واليه على العراق: «إنّه بلغنى أنّ حسينا سار إلى الكوفة، و قد ابتلى به بلدك من بين البلدان، و ابتليت به من بين العمّال؛ و منها تعتق أو تعود عبدا كما تعتبد العبيد!».

المصعب الزّبيرى، نسب قريش،/ ۱۲۷- ۱۲۸

قالوا: و لمّا كتب ابن زياد؛ إلى يزيد بقتل مسلم، و بعثته إليه برأسه و رأس هانئ بن عروة، و رأس ابن صلخب «۱» و ما فعل بهم:

كتب إليه: إنّك لم تعد إن كنت كما أحبّ، عملت عمل الحازم، وصلت صولة الشّجاع، و حقّقت ظنّى بك، و قد بلغنى أنّ حسينا توجّه إلى العراق، فضع المناظر و المسالح و أذك العيون «۲»، و احترس كلّ الاحتراس، فاحبس على الظّنّة، و خذ بالتّهمة، غير أن لا تقاتل إلّا من قاتلك، و اكتب إلىّ فى كلّ يوم بما يحدث من خير إن شاء اللّه.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۲/ ۳۴۲، أنساب الأشراف، ۲/ ۸۵

و حدّثنى بعض قريش: أنّ يزيد كتب إلى ابن زياد: بلغنى مسير حسين إلى الكوفة، و قد ابتلى به زمانك من بين الأزمان، و بلدك من بين البلدان. و ابتليت به من بين العمّال، و عندها تعتق، أو تعود عبدا كما يعتبد العبيد.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۱، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۰- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۶۳

و حدّثنى العمرىّ، عن الهيثم بن عدىّ، عن مجالد بن سعيد، قال:

كتب يزيد إلى ابن زياد: أمّا بعد، فزد أهل الكوفة أهل السّمع و الطّاعة فى أعطياتهم مئة مئة.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۴۲۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۲۲۰ رقم ۷۲

---

(۱)- [فى المطبوع: «ابن صلحب»].

(۲)- لعلّ هذا هو الصّواب، و فى النّسخة: «فاذاك العيون».

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۱

فكتب إليه يزيد: لم نعد الظنّ بك، و قد فعلت فعل الحازم الجليد، و قد سألت رسوليك عن الأمر، ففرشاه لى، و هما كما ذكرت فى النّصح، و فضل الرّأى، فاستوص بهما. و قد بلغنى أنّ الحسين بن علىّ قد فصل من مكّة متوجّها إلى ما قبلك، فأذك العيون عليه، وضع الأرصاد على الطّرق، و قم أفضل القيام غير أن لا تقاتل إلّا من قاتلك، و اكتب إلىّ بالخبر فى كلّ يوم «۱».

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۲

[و قد جمع بین الکتابین الیعقوبیّ فقال:] و کان یزید قد ولّی عبید اللّه بن زیاد العراق، و کتب إلیه: قد بلغنی أنّ أهل الکوفة قد کتبوا إلی الحسین فی القدوم علیهم، و أنّه قد خرج من مکّة متوجّها نحوهم، و قد بلی بلدک من بین البلدان، و أیّامک من بین الأیّام، فإن قتلته، و إلّا رجعت إلی نسبک، و إلی أبیک عبید، فاحذر أن یفوتک. «۲»

الیعقوبی، التّاریخ، ۲/ ۲۱۶

فکتب إلیه یزید: أمّا بعد، فإنّک لم تعد أن کنت کما أحبّ، عملت عمل الحازم، وصلت صولة الشّجاع الرّابط الجأش، فقد أغنیت و کفیت، و صدّقت ظنّی بک، و رأیی فیک، و قد دعوت رسولیک فسألتهما، و ناجیتهما، فوجدتهما فی رأیهما و فضلهما کما ذکرت؛ فاستوص بهما خیرا. و إنّه قد بلغنی أنّ الحسین بن علیّ قد توجّه نحو العراق؛ فضع

---

(۱)- یزید در پاسخ او چنین نوشت: «گمان ما به تو جز این نبود. کار شخص چابک و دوراندیش را انجام دادی. من موضوع را از دو فرستاده‌ات پرسیدم و برای من آن را مشروح گفتند و همچنان‌که نوشته‌ای، این دو فرستاده خیرخواهند و خردمند، و سفارش مرا درباره آنان بپذیر! و به من خبر رسیده است که حسین بن علی علیه السّلام از مکّه حرکت کرده و به سرزمینهای تو روی آورده است. جاسوسان بر او بگمار، و بر راهها نگهبانانی در کمین او بگذار و به بهترین وجه در این مورد قیام کن؛ ولی با کسانی جنگ کن که با تو جنگ کنند و همه روز اخبار را برای من بنویس.»

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۰

(۲)- و یزید، عبید اللّه بن زیاد را والی عراق کرده و به او نوشته بود: «خبر یافته‌ام که مردم کوفه به حسین نامه نوشته‌اند تا نزد ایشان بیاید و او هم از مکّه بیرون آمده، به سوی ایشان رهسپار گشته است، و اکنون از میان همه شهرها، شهر تو و از میان همه زمانها، زمان تو است که بدین آزمایش گرفتار آمده؛ حال اگر او را کشتی، وگرنه به نسب و پدر خویش عبید بازگردی! پس مبادا که از دستت رها شود.»

آیتی، ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲/ ۱۷۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۲

المناظر و المسالح «۱»، و احترس علی الظّنّ، و خذ علی التّهمة «۲»، غیر ألّا تقتل إلّا من قاتلک، و اکتب إلیّ فی کلّ ما یحدث من الخبر؛ و السّلام علیک و رحمة اللّه. «۳»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۰- ۳۸۱- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۱- ۱۹۲

ثمّ کتب إلی ابن زیاد: أمّا بعد! فإنّک لم تعد إذا کنت کما أحبّ «۴» عملت عمل «۴» الحازم، و صلت صولة الشّجاع الرّابض، فقد کفیت و وفیت «۵» ظنّی و رأیی فیک، و قد دعوت رسولیک، فسألتهما عن الّذی ذکرت، فقد وجدتهما فی رأیهما و عقلهما و فهمهما و فضلهما و مذهبهما کما ذکرت، و قد أمرت لکلّ واحد منهما بعشرة آلاف درهم، و سرّحتهما «۶» إلیک، فاستوص بهما خیرا. و قد بلغنی أنّ الحسین بن علیّ (رضی اللّه عنهما) قد عزم علی المسیر إلی العراق، فضع المراصد و المناظر، و احترس و احبس علی الظّنّ، و اکتب إلیّ فی کلّ یوم بما یتجدّد لک من خیر أو شرّ- و السّلام.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۰۸- ۱۰۹

علیّ بن عبد العزیز، عن محمّد بن الضّحّاک بن عثمان الخزاعیّ «۷»، عن أبیه، قال:

---

(۱)- المناظر: جمع منظرة؛ و هو الموضع یرقب فیه العدوّ، و المسالح: جمع مسلحة؛ و هی موضع یکون فیه أقوام یحملون السّلاح، و

یرقبون العدوّ، لئلّا یطرقهم علی غفلة.

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی المقرّم].

(۳)- گوید:

یزید برای وی نوشت: «امّا بعد، چنان بوده‌ای که می‌خواسته‌ام. دوراندیشانه عمل کرده‌ای و دلیرانه اقدام کرده‌ای. لیاقت و کفایت نشان داده‌ای و انتظاری را که از تو داشتم، برآورده‌ای و رأی مرا درباره خویش تأیید کرده‌ای. دو فرستاده تو را پیش خواندم و از آنها پرسش کردم و محرمانه سخن کردم و رأی و فضلشان را چنان یافتم که نوشته بودی. با آنها نیکی کن.

خبر یافته‌ام که حسین بن علی راه عراق گرفته. دیدگاهها بنه و پادگانها! مراقب مردم مشکوک باش و به صرف تهمت بگیر! امّا کسی را که با تو نجنگیده [است]، مکش و هرچه رخ می‌دهد برای من بنویس.

درود بر تو باد و رحمت خدای.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۲

(۴) (۴- ۴) فی د: فعلت فعل.

(۵)- [فی المطبوع: «وقیت»].

(۶)- فی د: صرّحتهما- کذا.

(۷)- [جواهر المطالب: «الحزامیّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۳

خرج «۱» الحسین إلی الکوفة ساخطا لولایة یزید بن معاویة. «۲» فکتب یزید إلی عبید اللّه بن زیاد «۲»- و هو والیه بالعراق-: إنّه بلغنی «۳» أنّ حسینا سار «۴» إلی الکوفة، و قد ابتلی به زمانک بین الأزمان «۵»، و بلدک بین البلدان، و ابتلیت به «۶» من بین العمّال، «۷» و عنده تعتق أو تعود عبدا «۷».

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۸۱- ۳۸۲- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۱؛ القمی، نفس المهموم،/ ۴۴۱؛ مثله ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۵

حدّثنا «۸» علیّ بن عبد العزیز، ثنا الزّبیر بن بکّار، حدّثنی محمّد بن الضّحّاک بن عثمان الحزامیّ، عن أبیه، قال: خرج الحسین بن علیّ (رضی اللّه عنهما) إلی الکوفة ساخطا لولایة یزید بن معاویة، فکتب یزید بن معاویة إلی عبید اللّه بن زیاد «۹»- و هو والیه علی العراق-: إنّه قد بلغنی أنّ حسینا قد سار إلی الکوفة، و قد ابتلی به زمانک من بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت به من بین العمّال، و عندها «۱۰» یعتق أو یعود «۱۰» عبدا کما یعتبد «۱۱» العبید. «۱۲»

---

(۱)- [جواهر المطالب: «لمّا خرج»].

(۲) (۲- ۲) [جواهر المطالب: «کتب یزید بن معاویة لعبید اللّه بن زیاد الدّعیّ»].

(۳)- [و فی البدایة مکانه: «و قال الزّبیر بن بکّار: حدّثنی محمّد بن الضّحّاک عن أبیه. قال: کتب یزید إلی ابن زیاد: قد بلغنی ....»].

(۴)- [فی البدایة و جواهر المطالب: «قد سار»].

(۵)- [البدایة: «من بین الأزمان»].

(۶)- [فی البدایة و جواهر المطالب: «أنت به»].

(۷- ۷) [فی البدایة: «و عندها تعتق أو تعود عبدا کما ترقّ العبید و تعبّد» و فی جواهر المطالب: «و عندها تعتق أو تکون عبدا»].

(۸)- [کفایة الطّالب: «أخبرنا یوسف الحافظ، أخبرنا ابن أبی زید، أخبرنا محمود، أخبرنا ابن فاذشاه، أخبرنا الحافظ أبو القاسم

الطّبرانیّ حدّثنا»].

(۹)- [کفایهٔ الطّالب: «ابن زیاد»].

(۱۰- ۱۰) [فی کفایهٔ الطّالب و مجمع الزّوائد و العبرات: «تعتق أو تعود»].

(۱۱)- [فی کفایهٔ الطّالب: «تعتبد»، و فی مجمع الزّوائد: «تعبّد»].

(۱۲)- [و أضاف فی مجمع الزّوائد: «رواه الطّبرانیّ و رجاله ثقات، إلّا أنّ الضّحّاک لم یدرک القصّهٔ»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۴

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳ / ۱۲۳، مقتل الحسین،/ ۵۹- عنه: الکنجی، کفایهٔ الطّالب،/ ۴۳۲؛ الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹ / ۱۹۳؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۳

فکتب إلیه یزید: أمّا بعد، فإنّک لم تعد أن کنت کما أحبّ، عملت عمل الحازم، و صلت صولهٔ الشّجاع الرّابط الجأش، و قد أغنیت و کفیت، و صدّقت ظنّی بک و رأیی فیک، و قد دعوت رسولیک، فسألتهما و ناجیتهما، فوجدتهما فی رأیهما و فضلهما کما ذکرت، فاستوص بهما خیرا. «۱» و إنّه قد بلغنی أنّ حسینا قد توجّه إلی العراق، فضع المناظر و المسالح، و احترس، و احبس «۲» علی الظّنّهٔ، و اقتل علی التّهمهٔ، و اکتب إلیّ «۳» فیما یحدث «۳» من «۴» خبر إن شاء اللّه «۱» تعالی «۴». «۵»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۶۷- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۵۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۰۹؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۲۹

ثمّ کتب لابن زیاد: أمّا بعد، فإنّک عملت عمل الحازم، و صلت صولهٔ الشّجاع الرّابط الجأش، فکفیت و وفیت، و قد سألت رسولیک، فوجدتهما کما زعمت؛ و قد أمرت لکلّ واحد منهما بعشرهٔ آلاف درهم، و سرّحتهما إلیک؛ فاستوص بهما خیرا. و قد بلغنی أنّ

---

(۱) (۱- ۱) [حکاه عنه فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۲۴- ۲۲۵ و نفس المهموم،/ ۱۲۰].

(۲)- [الأسرار: «و احتبس»].

(۳) (۳- ۳) [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و نفس المهموم: «فی کلّ یوم ما یحدث»، و فی الأسرار: «فی کلّ ما یحدث»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «خبره»].

(۵)- یزید در پاسخش نوشت: «امّا بعد، همانا تو همچنان‌که من می‌خواستم بودی؛ به کردار مردان دوراندیش رفتار کردی، و بیباکانه چون دلاوران پردل حمله افکندی، و ما را از دفع دشمن بی‌نیاز و کفایت‌کردی، و گمانی که من درباره تو داشتم، به یقین پیوستی و اندیشه مرا درباره خود نیک کردی، و من دو نفر فرستاده‌ات را پیش خواندم و از آن دو جویا شدم و در پنهانی اوضاع را پرسیده و دیدم در اندیشه و فضیلت همچنان بودند که نوشته بودی. پس، درباره ایشان نیکی کن؛ و همانا به من اطّلاع داده‌اند که حسین به سوی عراق روکرده، پس دیده‌بانان و مردان مسلّح برای مردم بگمار و مراقب باش و با گمان به زندان بینداز، و به تهمت بکش (یعنی هرکه را گمان مخالفت بر او بردی، بدون درنگ به زندان افکن و هرکه را نسبت مخالفت با ما به او دهند، اگرچه از روی تهمت باشد، بکش) و هر خبری پس از این می‌شود، به من بنویس؛ ان شاء اللّه.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۷

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۵

الحسین بن علیّ قد عزم علی المصیر إلی العراق، فضع المراصد، و المناظر، و المسالح، و احترس، و احبس علی الظّنّ، و اقتل علی التّهمهٔ، و اکتب فی ذلک إلیّ کلّ یوم بما یحدث من خبر.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۵

و بلغ «۱» یزید خروجه، فکتب إلی عبید اللّه بن زیاد و هو عامله علی العراق، یأمره بمحاربته، و حمله إلیه إن ظفر به.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۷، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵- عنه: الکنجی، کفایة الطّالب،/ ۴۳۰؛ مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴، الحسین بن علیّ/ ۷۳

«۲» أخبرنا أبو غالب أیضا، أنبأنا أبو الغنائم بن المأمون، أنبأنا عبید اللّه بن محمّد بن إسحاق، أنبأنا عبد اللّه بن محمّد، حدّثنی عمّی، أنبأنا الزّبیر، حدّثنی محمّد بن الضّحّاک، عن أبیه، قال:

خرج الحسین بن علیّ إلی الکوفة ساخطا لولایة یزید، فکتب یزید «۲» إلی ابن زیاد «۳» و هو «۴» والیه علی العراق: إنّه قد «۳» بلغنی أنّ حسینا قد صار «۵» إلی الکوفة، «۶» و قد ابتلی به زمانک من بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت به أنت من بین العمّال، و عندها تعتق أو تعود عبدا، کما یعتبد «۷» العبید.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۷- ۲۰۸، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵، ۲۸/ ۱۹- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴، الحسین بن علیّ،/ ۷۳

و کتب: قد بلغنی أنّ الحسین قد عزم إلی المسیر إلی العراق، فضع المراصد و احبس علی الظّنّ، و اقتل علی التّهمة حتّی تکفی أمره.

ابن شهرآشوب، المناقب، ۴/ ۹۴

---

(۱)- [التّهذیب: «فبلغ»].

(۲) (۲- ۲) [فی التّهذیب: «و فی روایة الضّحّاک: إنّ یزید کتب»، و فی المختصر: «قال الضّحّاک: کتب یزید»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی التّهذیب].

(۴)- [لم یرد فی المختصر].

(۵)- [التّهذیب: «سار»].

(۶)- [من هنا حکاه فی المقرّم،/ ۱۶۴- ۱۶۵].

(۷)- [فی التّهذیب و المختصر: «تعتبد»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۶

فکتب إلیه یزید: إنّک علی ما أحبّ عملت عمل الحازم، و صلت صولة الشّجاع، و قد بلغنی أنّ الحسین قد توجّه نحو العراق، فضع المناظر و المسالح، و احترس، و اجلس علی الظّنّة، و خذ علی التّهمة، غیر أن لا تقتل إلّا من قاتلک، و اکتب إلیّ فی کلّ ما یحدث من خیر إن شاء اللّه.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۹

فکتب إلیه یزید یشکره، و یقول له: و قد بلغنی أنّ الحسین قد توجّه نحو العراق، فضع المراصد، و المسالح، و احترس، و احبس علی التّهمة، و خذ علی الظّنّة، غیر أن لا تقتل إلّا من قاتلک. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۵- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۲۰؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۳

و کتب یزید بن معاویة إلی عبید اللّه بن زیاد: قد بلغنی أنّ حسینا قد سار إلی الکوفة، و قد ابتلی به زمانک من بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت به من بین العمّال، و عندها تعتق أو تعود عبدا کما تعبّد العبید.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۰۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۲۵

فکتب إلیه یزید یشکره و یقول: قد عملت عمل الحازم، و صلت صولة الشّجاع الرّابط الجأش، و قد صدّق ظنّی فیک. و بلغنی أنّ الحسین قد توجّه إلی العراق، فضع له المناظر، و المسالح، و احترس منه، و احبس علی الظّنّة، و خذ علی التّهمة، و اکتب إلیّ فی کلّ ما یحدث من خیر و شرّ، و السّلام.

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰

---

(۱)- یزید هم نامه نوشت و از او سپاسگزاری کرد و نیز نوشت: «شنیده‌ام که حسین سوی عراق روانه شده [است]. تو جواسیس و مراقبین و نگهبانان همه‌جا بفرست و پاسگاها را مرتّب و سلحشوران را آماده کن. به مجرّد تهمت و سوء ظن، بگیر و ببند؛ ولی هرگز کسی را مکش، مگر او به جنگ تو مبادرت کند.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۷

فأعاد الجواب إلیه بشکره فیه علی فعاله و سطوته، و یعرّفه أنّه قد بلغه توجّه الحسین علیه السّلام إلی جهته، و یأمره عند ذلک بالمؤاخذة، و الانتقام و الحبس علی الظّنون و الأوهام. «۱»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۰

«۲» و قال محمّد بن الضّحّاک الحزامیّ «۲»، عن أبیه: خرج الحسین «۳» إلی الکوفة «۳»، فکتب یزید إلی «۴» والیه بالعراق، عبید اللّه بن زیاد «۴»: إنّ حسینا صائر إلی الکوفة، و قد ابتلی به زمانک من بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و أنت من بین العمّال، و عندها تعتق أو تعود عبدا.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۵

[و فی روایة أنّ یزید کتب إلی ابن زیاد: قد بلغنی أنّ الحسین قد توجّه إلی نحو العراق، فضع المناظر، و المسالح، و احترس، و احبس علی الظّنّة، و خذ علی التّهمة، غیر أن لا تقتل إلّا من قاتلک، و اکتب إلیّ فی کلّ ما یحدث من خبر، و السّلام] «۵».

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۵

فکتب یزید إلی والیه بالعراق، عبید اللّه بن زیاد بقتله.

السّیوطی، تاریخ الخلفاء،/ ۲۰۷

فشکره و حذّره من الحسین. «۶»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

فکتب إلیه الجواب یقول: کنت کما أردت، و فعلت ما أحببت، و صدّقت ظنّی فیک.

و قد بلغنی أنّ الحسین متوجّه إلی العراق، فضع علیه المراصید، و اکتب إلیّ بما یحدث من الأمور، و السّلام.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۲۸

---

(۱)- یزید نامه عبید اللّه را با سپاسگزاری از کارها و شدّت عملش پاسخ داد و اضافه کرد که گزارش رسیده حاکی است که حسین علیه السّلام به آن سوی متوجّه شده است و دستور داد که کاملا- سختگیری کند و هرکس را گمان برد و یا احتمال دارد سر مخالفت دارد، انتقام گیرد و زندانی کند.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۰

(۲) (۲- ۲) [السّیر: «الزّبیر: حدّثنا محمّد بن الضّحّاک»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی السّیر].

(۴) (۴- ۴) [السّیر: «ابن زیاد بن أبیه»].

(۵)- سقط من المصریّة.

(۶)- و او را از حسین علیه السّلام تحذیر نمود.

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۸

قال: فلمّا وصل الکتاب إلی یزید لعنه اللّه فرح و استرّ، ثمّ کتب جوابه: أمّا بعد، فقد علمت أنّک أحبّ النّاس إلیّ، و لعمری لقد نصحت، و أغنیت، و کفیت، و صلت صولة الأسد، و لقد دعوت رسولیک و سألتهما عمّا شرحت، فوجدتهما کما ذکرت، فاستوص بهما خیرا. و قد بلغنی أنّ الحسین علیه السّلام توجّه إلی العراق، فضع المراصید، و اکتب إلیّ کلّ یوم بخبره.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۳۹

فعلم یزید بخروج الحسین، فأرسل إلی عبید اللّه بن زیاد والیه علی الکوفة یأمره بطلب مسلم، و قتله [؟]، فظفر به، فقتله.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۵

فأعاد یزید الجواب إلیه یشکره علی فعله و سطوته، و یقول له: قد بلغنی أنّ حسینا قد سار إلی الکوفة «۱»، فضع المناظر و المسالح، و احبس علی الظّنّة، و خذ علی التّهمة، و اکتب إلیّ فی کلّ ما یحدث.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۶۹

و کتب إلیه: إنّه قد بلغنی أنّ حسینا توجّه نحو العراق، فضع المناظر، و المراصد، و احترس، و احبس علی الظّنّة، و اقتل علی التّهمة، و اکتب إلیّ فی کلّ یوم ما یحدث من خبر إن شاء اللّه. و قد ابتلی زمانک به بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت أنت من بین العمّال.

الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۲۸

و کان یزید علی أحرّ من الجمرة و ینتظر النّتائج، إذ وافاه البشیر بورود النّبأ مع هانئ ابن حیّة الوادعیّ «۲»، و الزّبیر بن الأروع التّمیمیّ یحملان رأسی البطلین مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، و معهما کتاب فیه ما أراد.

فأجابه یزید بکتاب قال فیه:

«بلغنی أنّ حسینا قد فصل من مکّة متوجّها إلی العراق، فاترک العیون علیه، وضع

---

(۱)- [أضاف فی اللّواعج: «و قد ابتلی به زمانک بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت به من بین العمّال، و عندها تعتق أو تعود عبدا»].

(۲)- [الصّحیح: «الوادعیّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۷۹

الأرصاد علی الطّرق، و احترس، و احبس علی الظّنّة، و اقتل علی التّهمة». و بهذا یفوض ابن زیاد من قبل أمیره و سیّده أن یتحکّم فی الأمور، و أن یأخذ علی الظّنّة، و یقتل علی التّهمة.

ثمّ کتب یزید بن معاویة إلیه کتابا آخر یحثّه علی أخذ الحیطة، و أخذ التّدابیر، و یجعله أمام أمر واقع إذ یقول فی کتابه:

«أنّه قد بلغنی أنّ حسینا قد سار إلی الکوفة، و قد ابتلی به زمانک من بین الأزمان، و بلدک من بین البلدان، و ابتلیت به من بین العمّال، و عندها تعتق أو تعود عبدا کما تعود العبید».

أسد حیدر، مع الحسین فی نهضته،/ ۱۲۵، ۱۷۰- ۱۷۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۰

لقاء ابن عمرو ابن عیّاش بالإمام الحسین علیه السّلام

و لقیهما «۱» عبد اللّه بن عمر، و عبد اللّه بن عیّاش «۲» بن أبی ربیعهٔ «۳» بالأبواء «۴» منصرفین من العمرهٔ. فقال لهما ابن عمر: أذکّر کما اللّه إلّا رجعتما، فدخلتما فی صالح ما یدخل فیه النّاس.

و تنظروا «۵»، فإن اجتمع النّاس علیه، لم تشذّا «۶»، و إن افترق «۷» علیه کان الّذی تریدان [!]

و قال ابن عمر لحسین «۸»: لا تخرج، فإنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم «۹» خیّره اللّه «۹» بین الدّنیا و الآخرهٔ، فاختار الآخرهٔ، و أنت «۱۰» بضعهٔ منه و لا تنالها «۱۱».- یعنی الدّنیا- فاعتنقه و بکی و ودّعه.

فکان ابن عمر یقول: غلبنا «۱۲» حسین بن علیّ بالخروج «۱۲»، و لعمری لقد رأی فی أبیه و أخیه عبرهٔ، و رأی من الفتنهٔ و خذلان النّاس لهم ما کان ینبغی له أن لا یتحرّک «۱۳» ما

---

(۱)- [تاریخ الإسلام: «و قد لقی»].

(۲)- [فی المختصر و تاریخ الإسلام و البدایهٔ: «عبد اللّه بن عبّاس»].

(۳)- هو عبد اللّه بن عیّاش بن أبی ربیعهٔ بن المغیرهٔ المخزومیّ الزرقیّ- بضمّ الزّای و فتح الرّاء، نسبهٔ إلی بنی زریق، مصغّرا-: ترجم له أسد الغابهٔ ۳/ ۲۴۰ و قال: ولد بأرض الحبشهٔ، وروی عن النّبیّ. قال ابن حجر فی الإصابهٔ ۲/ ۳۴۹: ذکره الباوردیّ فی الصّحابهٔ، و أورد من طریقه خبرا فی صفهٔ علیّ موقوفا.

و بنو عمّه هم: خالد بن ولید و ابنه عبد الرّحمان، و أضرابهم من المنافقین من مبغضی علیّ علیه السّلام.

(۴)- [فی ابن العدیم: «بالأفواء»، و لم یرد فی السّیر].

(۵)- [فی ابن عساکر و ابن العدیم و البدایهٔ: «تنظرا»، و فی تهذیب الکمال و السّیر: «تنظران»، و فی تاریخ الإسلام: «ننظر»].

(۶)- [البدایهٔ: «فلم تشذّا»].

(۷)- [فی تاریخ الإسلام و البدایهٔ: «افترقوا»].

(۸)- [فی تاریخ الإسلام و السّیر و البدایهٔ: «للحسین»].

(۹- ۹) [السّیر: «خیّر»].

(۱۰)- [فی ابن عساکر و ابن العدیم و تهذیب الکمال و تاریخ الإسلام و السّیر و البدایهٔ: «إنّک»].

(۱۱)- [فی ابن عساکر ط المحمودی: «لا تعاطها» و فی التّهذیب: «لا تتعاطی»].

(۱۲- ۱۲) [السّیر: «بخروجه»].

(۱۳) (۱۳) (۱۳*) [تاریخ الإسلام: «ما عاش»، و لم یرد فی السّیر].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۱

عاش، و أن یدخل فی صالح ما دخل فیه النّاس! فإنّ الجماعهٔ خیر [!] (۱۳*)

و قال له ابن عیّاش «۱»: أین ترید یا ابن فاطمهٔ؟ قال: العراق و شیعتی. [۵۰/ أ] فقال: إنّی لکاره «۲» لوجهک هذا، تخرج إلی قوم «۳» قتلوا أباک و طعنوا أخاک، حتّی ترکهم سخطهٔ «۴» و ملّهٔ لهم؟ أذکّرک اللّه أن «۴» تغرّر بنفسک «۳».

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۵۷- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۰- ۲۰۱، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۲۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۹؛ ابن العدیم، بغیهٔ الطّلب، ۶/ ۲۶۰۸- ۲۶۰۹، الحسین بن علیّ،/ ۶۷- ۶۸؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۱۶؛ الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۲، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۹؛ ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۶۲- ۱۶۳

و حدّثنی أحمد بن إبراهیم الدّورقیّ، حدّثنا شبّابهٔ بن سوار، عن رجل- قال: أحسبه یحیی بن إسماعیل بن سالم الأزدیّ- عن الشّعبیّ

قال:

لمّا أراد الحسين الخروج من مكّة إلى الكوفة، قال له ابن عمر- حين أراد توديعه-:

أطعنى و أقم، و لا تخرج، فو اللّه ما زواها اللّه عنكم إلّا و هو يريد بكم خيرا. فلمّا ودّعه قال: أستودعك اللّه من قتيل.

و حدّثنى/ ۴۸۰/ أو ۲۴۰/ أ/ غير [ظ] أحمد بن إبراهيم، عن شبابة. عن يحيى ابن إسماعيل:

عن الشّعبىّ «۵»: أنّ ابن عمر كان بماء له، فقدم المدينة، فأخبر بخروج الحسين؛ فلحقه على مسيرة ثلاث ليال من المدينة؛ فقال له: أين تريد؟ قال: العراق. قال: لا تأتهم، لأنّك بضعة من رسول [اللّه]، و اللّه لا يليها منكم أحد أبدا، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا هو خير لكم.

---

(۱)- [فى التّهذيب و المختصر و ابن العديم و تهذيب الكمال و السّير و البداية: «ابن عبّاس»].

(۲)- [السّير: «كاره»].

(۳) (۳- ۳) [السّير: «قتلوا أباك ... إلى أن قال»].

(۴) (۴- ۴) [فى تاريخ الإسلام: «و ملّهم، أذكّرك اللّه»، و فى البداية: «و ملالة لهم؟ أذكّرك اللّه أن»].

(۵)- كلمة «الشّعبىّ» رسم خطّها غير واضح من الأصل، و كأنّها ضرب عليها الخطّ.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۲

فقال: هذه بيعتهم و كتبهم. فاعتنقه ابن عمر و بكى و قال: أستودعك اللّه من قتيل، و السّلام.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۴- ۳۷۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۳ رقم ۲۱- ۲۲

[حدّثنا] أبو أحمد قال: أخبرنا علىّ بن الحسن البرّاز عن شبّابة [بن سوار] قال:

حدّثنا يحيى بن إسماعيل بن سالم الأسدىّ:

سمعت الشّعبىّ يحدّث عن ابن عمر [أنّه كان بماء] له، فبلغه أنّ حسين بن علىّ قد توجّه إلى العراق، فلحقه على مسيرة ثلاث ليال، فقال له: أين تريد؟ قال: العراق. قال:

و إذا معه طوامير و كتب، فقال: هذه كتبهم و بيعتهم، فلآتينّهم. فقال: لا تأمنهم. فأبى، فقال: إنّى محدّثك حديثا: إنّ جبرئيل أتى النّبىّ صلّى اللّه عليه و آله [و سلّم]، فخيّره بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و لم يرد الدّنيا، و إنّكم بضعة من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا للّذى هو خير لكم. قال: فأبى أن يرجع، فاعتنقه ابن عمر، و بكى، و قال:

أستودعك اللّه من قتيل.

محمّد بن سليمان، المناقب، ۲/ ۲۶۱ رقم ۷۲۶

يحيى بن إسماعيل عن «۱» الشّعبىّ أنّ سالما «۲» قال: قيل «۳» [لأبى: عبد اللّه] بن عمر «۳»: إنّ الحسين توجّه «۴» إلى العراق. فلحقه على ثلاث مراحل من المدينة، و كان غائبا عند خروجه، فقال: أين تريد؟ قال: أريد «۵» العراق. و أخرج إليه كتب القوم، ثمّ «۵» قال: هذه بيعتهم و كتبهم. فناشده اللّه أن يرجع، فأبى. فقال: «۶» أحدّثك بحديث ما حدّثت به أحدا قبلك «۶»: إنّ جبريل أتى النّبىّ صلّى اللّه عليه و سلّم يخيّره بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و إنّكم «۷» بضعة

---

(۱)- رواية هذا السّند فى الأصول: «يحيى بن إسماعيل عن سالم أنّ الشّعبىّ» صوابه ما أثبتنا. إذ يحيى بن جرير بن عبد اللّه البجلىّ الكوفىّ تلميذ للشّعبىّ. (أنظر التّهذيب ۱۱: ۱۸۹).

(۲)- هو سالم بن عبد اللّه بن عمر، و يكنّى أبا عمر، و كان من خيار النّاس و فقهائهم. و كان أبوه يلام فى حبّه. و مات فى المدينة سنة ستّة و مائة (انظر المعارف). [أنّ سالما يرد فى جواهر المطالب]

(۳) (۳- ۳) [جواهر المطالب: «لابن عمر»].

(۴)- [جواهر المطالب: «قد توجّه»].

(۵)- [لم يرد فى جواهر المطالب].

(۶- ۶) [لم يرد فى جواهر المطالب].

(۷)- [جواهر المطالب: «أنت»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۳

منه، فو اللّه «۱» لا يليها أحد من أهل بيته أبدا «۱»، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا لما هو خير لكم، فارجع، فأنت تعرف «۲» غدر أهل العراق، و ما كان يلقى أبوك منهم. فأبى، «۳» فاعتنقه، و قال: استودعتك «۳» اللّه من قتيل.

ابن عبد ربّه، العقد الفريد، ۴/ ۳۸۴- عنه: الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۵

و سمع عبد اللّه بن عمر بخروجه، فقدّم راحلته، و خرج خلفه مسرعا، فأدركه فى بعض المنازل، فقال: أين تريد يا ابن رسول اللّه؟ قال: العراق. قال: مهلا، ارجع إلى حرم جدّك. فأبى الحسين عليه السّلام عليه، فلمّا رأى ابن عمر إباءه قال: يا أبا عبد اللّه، اكشف لى عن الموضع الّذى كان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم يقبّله منك. فكشف الحسين عليه السّلام عن سرّته، فقبّلها ابن عمر ثلاثا، و بكى، و قال: أستودعك اللّه يا أبا عبد اللّه، فإنّك مقتول فى وجهك هذا. «۴» «۵» [بسند تقدّم عن علىّ بن الحسين عليه السّلام]

الصّدوق، الأمالى،/ ۱۵۳- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴ / ۳۱۳؛ البحرانى، العوالم، ۱۷ / ۱۶۲؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴ / ۲۳۹؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷؛ مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج الأشجان،/ ۷۳- ۷۴

(أخبرنا) أبو عبد اللّه الحافظ، ثنا أبو العبّاس محمّد بن يعقوب، ثنا يحيى بن أبى طالب،

---

(۱) (۱- ۱) [جواهر المطالب: «ما نالها أحد من أهل بيتك»].

(۲)- [جواهر المطالب: «تعلم»].

(۳) (۳- ۳) [جواهر المطالب: «فاعتنقه و بكى و قال: أستودعك»].

(۴)- [أضاف فى اللّواعج: «و فى رواية: إنّه قبّل ما بين عينيه و بكى، و قال: «أستودعك اللّه من قتيل»].

(۵)- عبد اللّه بن عمر از حركت او مطّلع شد و شتابان دنبال آن حضرت رفت و در يكى از منازل به آن حضرت رسيد و عرض كرد: «يابن رسول اللّه! قصد كجا دارى؟»

فرمود: «عراق!»

گفت: «آرام باش، برگرد به حرم جدّت.»

حسين عليه السّلام نپذيرفت و در اين صورت ابن عمر عرض كرد: «اى ابا عبد اللّه! آن‌جا را كه رسول خدا مى‌بوسيد، به من بنما!»

حسين ناف خود را عيان كرد و ابن عمر سه بار بر آن بوسه زد و گريست و گفت: «تو را به خدا مى‌سپارم كه تو در اين سفر كشته خواهى شد.»

كمره‌اى، ترجمه امالى،/ ۱۵۳

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۴

ثنا شبّابة بن سوار، ثنا يحيى بن إسماعيل الأسدىّ، قال: سمعت الشّعبىّ يحدّث عن ابن عمر رضى اللّه عنه: إنّه كان بماء له، فبلغه أنّ الحسين بن علىّ (رضى اللّه عنهما) توجّه العراق، فلحقه، فذكر الحديث فى أمره بالرّجوع، فأبى أن يرجع، فاعتنقه ابن عمر، و بكى، و قال:

أستودعك اللّه من قتيل.- هكذا رواه شبّابة، و رواه سعيد بن سليمان، عن يحيى بن إسماعيل، عن سالم، عن أبيه، عن الشّعبيّ-.

البيهقى، السّنن الكبرى، ۷/ ۱۰۰

أخبرنا أبو الحسن علىّ بن مسلم الفقيه، أنبأنا أبو نصر بن طلّاب، أنبأنا أبو بكر ابن أبى الحديد، أنبأنا أبو بكر محمّد بن بشير الزّبيرىّ «۱» أنبأنا محمّد بن بحر بن مطر، أنبأنا الحسن بن قتيبة، أنبأنا يحيى بن إسماعيل البجلّىّ:

عن الشّعبىّ قال: لمّا توجّه الحسين بن علىّ إلى العراق، قيل لابن عمر: إنّ أخاكالحسين قد توجّه إلى العراق. فأتاه، فناشده اللّه، فقال: إنّ أهل العراق قوم مناكير؛ و قد قتلوا أباك، و ضربوا أخاك، و فعلوا و فعلوا. فلمّا آيس منه، عانقه، و قبّل بين عينيه، و قال: أستودعك اللّه من قتيل، سمعت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم يقول: إنّ اللّه عزّ و جلّ أبى لكم الدّنيا.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۱۹۲ رقم ۲۴۵، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۶

أخبرنا «۲» أبو عبد اللّه الفراوىّ، أنبأنا أبو بكر البيهقىّ، أنبأنا أبو الحسن علىّ بن محمّد بن علىّ المقرئ، أنبأنا الحسن بن محمّد بن إسحاق الإسفراينىّ، أنبأنا يوسف بن يعقوب القاضى، أنبأنا محمّد بن عبد الملك بن زنجويه، أنبأنا شبّابة بن سوار، أنبأنا يحيى بن سالم الأسدىّ، قال:

سمعت الشّعبىّ يقول: كان ابن عمر قدم المدينة، فأخبر أنّ الحسين بن علىّ قد توجّه «۳» إلى العراق. فلحقه على مسير «۴» ليلتين- أو ثلاث- من المدينة، فقال: أين تريد؟ «۵» قال:

---

(۱)- كذا فى نسخة العلّامة الأمينىّ، و فى نسخة تركيا: «بشر الزّبيدىّ».

(۲)- [ابن العديم: «أخبرنا أبو القاسم عبد الصّمد بن محمّد، إجازة، قال: أخبرنا»].

(۳)- [و فى التّهذيب مكانه: «لمّا قدم ابن عمر المدينة، أخبر أنّ الحسين قد توجّه ...»].

(۴)- [فى التّهذيب و ابن العديم: «مسيرة»].

(۵) (۵) (۵*) [لم يرد فى التّهذيب].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۵

العراق (۵*). و معه طوامير و كتب، فقال له: لا تأتهم. فقال: هذه كتبهم و بيعتهم. فقال: إنّ اللّه عزّ و جلّ خيّر نبيّه بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و لم يرد الدّنيا، و إنّكم بضعة «۱» من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، و اللّه «۱» لا يليها أحد منكم أبدا، و ما صرفها اللّه عزّ و جلّ عنكم إلّا للّذى هو خير لكم، فارجعوا. فأبى، و قال: هذه كتبهم و بيعتهم. قال: فاعتنقه ابن عمر و قال: أستودعك اللّه من قتيل.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۱۹۲ رقم ۲۴۶، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹- مثله ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۳- ۲۶۰۴، الحسين بن علىّ،/ ۶۲- ۶۳

أخبرنا أبو طالب علىّ بن عبد الرّحمان بن أبى عقيل، أنبأنا علىّ بن الحسن بن الحسين، أنبأنا أبو محمّد ابن النّحاس، أنبأنا أحمد بن محمّد بن زياد، أنبأنا أبو بكر يحيى ابن جعفر بن عبد اللّه بن الزّبرقان، أنبأنا شبّابة بن سوار «۲»، أنبأنا يحيى بن إسماعيل بن سالم الأسدىّ، قال:

سمعت الشّعبىّ يحدّث عن ابن عمر: «۳» إنّه كان بماء له «۳»، فبلغه أنّ الحسين بن علىّ قد توجّه إلى العراق، فلحقه على مسيرة ثلاث ليال، فقال له: أين تريد؟ فقال: العراق. و إذا معه طوامير كتب، فقال: هذه كتبهم و بيعتهم. فقال: لا تأتهم. فأبى، قال: إنّى محدّثك حديثا: إنّ جبرئيل أتى النّبىّ صلّى اللّه عليه و سلّم فخيّره بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و لم يرد الدّنيا، و إنّكم «۴» بضعة من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، و اللّه لا يليها أحد منكم أبدا، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا للّذى هو خير لكم. فأبى أن يرجع، قال:

فاعتنقه ابن عمر و بكى و قال:

أستودعك اللّه من قتيل.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۱۹۲- ۱۹۳ رقم ۲۴۶، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۵- ۱۳۶- مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۰

---

(۱) (۱- ۱) [التّهذيب: «نبيّكم و أمّته»].

(۲)- [فى البداية مكانه: «و قال غير واحد عن شبّابة بن سوار ...»].

(۳) (۳- ۳) [البداية: «أنّه كان بمكّة»].

(۴)- [البداية: «إنّك»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۶

أخبرنا «۱» أبو محمّد بن طاووس، أنبأنا أبو القاسم ابن أبى العلا [ء]، أنبأنا أبو الحسن محمّد بن عوف بن أحمد المزنىّ «۲»، أنبأنا أبو القاسم الحسن بن علىّ.

«۳» حيلولة: قال: و أنبأنا «۳» ابن أبى العلا [ء]، أنبأنا أبو عبد اللّه محمّد بن حمزة بن محمّد بن حمزة الحرّانى، قال: «۴» قرأ على أبى القاسم الحسن بن علىّ البجلى، أنبأنا أبو بكر أحمد بن علىّ بن سعيد، أنبأنا يحيى بن معين «۵»، أنبأنا أبو عبيدة، أنبأنا «۴» سليم بن حيّان، «۶» و قال الحرّانىّ: سليمان بن سعيد بن مينا [ء] «۶» قال:

سمعت عبد اللّه بن عمر يقول: «۷» عجّل حسين قدره، «۸» عجّل حسين قدره «۸»، و اللّه «۹» لو أدركته «۱۰» ما كان ليخرج «۱۰» إلّا أن يغلبنى، ببنى هاشم فتح «۱۱»، و ببنى هاشم ختم «۱۲»، فإذا رأيت الهاشمىّ قد ملك، فقد ذهب الزّمان.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۱۹۳ رقم ۲۴۷، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۲۹، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۳۶- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۰۴، الحسين بن علىّ،/ ۶۲- ۶۳؛ مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۰- ۱۶۱

(أخبرنا) الشّيخ الإمام الزّاهد الحافظ أبو الحسن علىّ بن أحمد العاصمىّ، أخبرنا شيخ

---

(۱)- [ابن العديم: «أخبرنا أبو نصر محمّد بن هبة القاضى، فيما أذن لنا فى روايته عنه، قال: أخبرنا الحافظ أبو القاسم علىّ بن الحسن الدّمشقىّ، قال: أخبرنا»].

(۲)- [ابن العديم: «المزّىّ»].

(۳) (۳- ۳) [ابن العديم: «قال: و أخبرنا»].

(۴) (۴- ۴) [ابن العديم: «حدّثنا»].

(۵)- [و فى البداية مكانه: «و قال يحيى بن معين ...»].

(۶- ۶) [فى ابن العديم: «و قال الحرّانىّ: سليمان عن سعيد بن مينا»، و فى البداية: «عن سعيد بن ميناء»].

(۷)- [و فى التّهذيب مكانه: «و كان ابن عمر يقول ...»، و فى المختصر: «و عن سعيد بن مثّنى: أنّ عبد اللّه بن عمر قال ...»].

(۸- ۸) [لم يرد فى التّهذيب و البداية].

(۹)- [لم يرد فى ابن العديم].

(۱۰- ۱۰) [البداية: «ما تركته يخرج»].

(۱۱)- [البداية: «فتح هذا الأمر»].

(۱۲)- [البداية: «يختم»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۷

القضاة إسماعيل بن أحمد البيهقيّ، أخبرنا والدى أحمد بن الحسين، أخبرنا أبو عبد اللّه الحافظ، حدّثنا محمّد بن يعقوب، حدّثنا يحيى بن أبى طالب، حدّثنا شبّابة بن سوار، حدّثنا يحيى بن إسماعيل الأسدىّ، قال: سمعت الشّعبىّ يحدّث عن ابن عمر: أنّه كان بماء له، فبلغه أنّ الحسين بن علىّ توجّه إلى العراق، فلحقه على مسيره ثلاث ليال، فقال له:

أين تريد؟ قال: العراق. و إذا معه طوامير و كتب، فقال: هذه كتبهم و بيعتهم. فقال:

لا تأتهم. فأبى، فقال: إنّى محدّثك حديثا: إنّ جبرئيل عليه السّلام أتى النّبىّ صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، فخيّره بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و لم يرد الدّنيا، و أنتم بضعة من رسول اللّه، لا يليها أحد منكم، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا للّذى هو خير لكم. قال: فأبى أن يرجع، فاعتنقه ابن عمر و بكى؛ و قال: أستودعك اللّه من قتيل.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۲۱

فلمّا أراد الخروج من مكّة جاءه عبد اللّه بن عمر فقال: إلى أين تسير يا أبا عبد اللّه؟

قال: هذه بيعة أهل العراق و كتبهم قد أتتنى. قال: أتسير إلى قوم قتلوا أباك، و خذلوا أخاك، و كانت طاعتهم لهما أكثر ممّا لك الآن؟ و جعل عبد اللّه يثبّطه عن الخروج. فلمّا أبى عليه اعتنقه و قال: أستودعك اللّه من قتيل.

البرّى، الجوهرة،/ ۴۲

قال الواقدىّ: و لمّا بلغ عبد اللّه بن عمر ما عزم عليه «۱» الحسين، دخل عليه ببفرى [؟] فلامه و وبّخه، و نهاه عن المسير، و قال له: يا أبا عبد اللّه «۱»! سمعت جدّك رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، يقول: ما لى و للدّنيا، و ما للدّنيا و ما لى، و أنت بضعة منه. «۲» و ذكر له نحو ما ذكر ابن عبّاس «۲»، «۳» فلمّا رآه مصرا على المسير، قبّل ما بين عينيه و بكى «۴»، و قال: أستودعك اللّه من قتيل.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۳۷- مثله الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۵

---

(۱) (۱- ۱) [الأسرار: «الحسين من المسير إلى الكوفة و دخل عليه، و قال: بأبى و نفسى لك الفداء يا ابن رسول اللّه»].

(۲) (۲- ۲) [الأسرار: «و ريحانته، و سيّد شباب أهل الجنّة، و هذا يزيد رأس الضّلالة، و من يسمع منه إذا قاتل، و لست آمن عليك منه»].

(۳)- [و من هنا حكاه عنه فى المعالى، ۱/ ۲۴۸ و قد أخطأ فنسبه إلى ابن عبّاس].

(۴)- [لم يرد فى الأسرار].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۸

يحيى بن إسماعيل البجلّىّ،

حدّثنا الشّعبىّ قال: كان ابن عمر قدم المدينة، فأخبر أنّ الحسين قد توجّه إلى العراق، فلحقه على مسيرة ليلتين، فقال: أين تريد؟ قال: العراق. و معه طوامير و كتب، فقال: لا تأتهم. قال: هذه كتبهم و بيعتهم. فقال: إنّ اللّه خيّر نبيّه بين الدّنيا و الآخرة، فاختار الآخرة، و إنّكم بضعة منه، لا يليها أحد منكم أبدا، و ما صرفها اللّه عنكم إلّا للّذى هو خير لكم، فارجعوا. فأبى، فاعتنقه ابن عمر، و قال: أستودعك اللّه من قتيل.

زاد فيه الحسن بن عيينة: عن يحيى بن إسماعيل،

عن الشّعبىّ: ناشده و قال: إنّ أهل العراق قوم مناكير، قتلوا أباك، و ضربوا أخاك، و فعلوا و فعلوا.

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۶- ۱۹۷

عن الشّعبیّ قال: بلغ ابن عمر و هو بمال «۱» له أنّ الحسین بن علیّ توجّه إلی العراق، فلحقه علی مسیرة یومین أو ثلاثة، فقال له: إلی أین؟ فقال له: هذه کتب أهل العراق و بیعتهم. فقال له: لا تفعل. فأبی، فقال له ابن عمر: إنّ جبریل أتی النّبیّ صلّی اللّه علیه و سلّم، فخیّره بین الدّنیا و الآخرة، فاختار الآخرة، و لم یختر الدّنیا، و إنّکم بضعة من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، کذلک یرید منکم. فأبی، فاعتنقه، و قال: أستودعک اللّه، و السّلام. خرجه أبو حاتم.

محبّ الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۵۰

و عن الشّعبیّ قال: إنّما أراد الحسین بن علیّ أن یخرج إلی أرض، أراد أن یلقی ابن عمر، فسأل عنه، فقیل له: إنّه فی أرض له. فأتاه لیودعه، فقال له: إنّی أرید العراق.

فقال: لا تفعل، فإنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم قال: خیّرت بین أن أکون ملکا نبیّا، أو نبیّا عبدا، فقیل لی: تواضع، فاخترت أن أکون نبیّا عبدا؛ و إنّک بضعة من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، فلا تخرج. قال: فأبی، فودّعه و قال: أستودعک اللّه من مقتول. رواه البزار و الطّبرانیّ فی الأوسط، و رجال البزار ثقات.

الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲

---

(۱)- المال: کلّ ما یقتنی و یملک من الأعیان، و أکثر ما یطلق عند العرب علی الإبل.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۸۹

و قال الشّعبیّ: کان ابن عمر قدم المدینة، فأخبر أنّ الحسین قد توجّه إلی العراق، فلحقه علی مسیرة لیلتین، فنهاه، فقال: هذه کتبهم و بیعتهم، فقال: إنّ اللّه خیّر نبیّه، صلّی اللّه علیه و آله و سلّم بین الدّنیا و الآخرة، فاختار الآخرة، و أنّکم بضعة منه، لا یلیها أحد منکم، و ما صرفها اللّه عنکم إلّا للّذی هو خیر. فأبی، فاعتنقه ابن عمر و قال: أستودعک اللّه من قتیل.

ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۶- ۳۵۷

و قال له ابن عمر: لا تخرج؛ فإنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم خیّره اللّه بین الدّنیا و الآخرة، فاختار الآخرة، و إنّک بضعة منه، و لا تنالها- یعنی الدّنیا-. و اعتنقه، و بکی، و ودّعه؛ فکان ابن عمر یقول: غلبنا حسین بالخروج، و لعمری لقد رأی فی أبیه و أخیه عبرة.

السّیوطی، تاریخ الخلفاء،/ ۲۰۶

و قال له ابن عمر نحو ذلک، فأبی فبکی ابن عمر، و قبّل ما بین عینیه، و قال:

أستودعک اللّه من قتیل. «۱»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷- عنه: القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۲۰

فخرج الحسین من مکّة قاصدا للعراق و لم یعلم بخروجه ابن عمر، فخرج خلفه، فأدرکه علی میلین من مکّة، فقال: ارجع. فأبی، فقال: إنّی محدّثک حدیثا إنّ جبریل أتی النّبیّ صلّی اللّه علیه و سلّم، فخیّره بین الدّنیا و الآخرة، فاختار الآخرة، و إنّک بضعة منه، و اللّه لا یلیها أحد منکم. فقال: إنّ معی حملین من کتب أهل العراق ببیعتهم. فقال: ما تصنع بقوم قتلوا أباک، و خذلوا أخاک؟ فأبی إلّا المضی، فاعتنقه، و بکی، و قال: استودعتک اللّه من قتیل.

ثمّ سافر، فکان ابن عمر یقول: غلبنا الحسین بالخروج، و لعمری لقد رأی فی أخیه و أبیه عبرة.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۴- ۲۰۵

و مرّ بالتّنعیم «۲»، فمانعه ابن عمر، و کان علی ماء له، فلم یمتنع.

السّماوی، إبصار العین،/ ۶

(۱)- و ابن عمر نیز امثال این سخنان گفت و حسین ابا کرد و ابن عمر گریه و زاری کرد و به روی او بوسه داد و گفت: «شما را به خدای سپردم از قتل.»

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۱

(۲)- [فی المطبوع: «بالنّعیم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۰

الإمام علیه السّلام یلتقی بقافلة قادمة من الیمن

قالوا: و لقی الحسین بالتّنعیم عیرا قد أقبل بها من الیمن، بعث بها بجیر بن ریسان الحمیریّ إلی یزید بن معاویة- و کان عامله علی الیمن- و علی العیر ورس و حلل، و رسله فیها ینطلقون إلی یزید. فأخذها الحسین، فانطلق بها معه، و قال لأصحاب الإبل: لا أکرهکم، من أحبّ أن یمضی معنا إلی العراق و فیناه کراه و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا هذا أعطیناه من الکرا [ء] علی قدر ما قطع من الأرض.

فأوفی من فارقه حقّه بالتّنعیم، و أعطی من مضی معه و کساهم. فیقال: إنّه لم یبلغ کربلاء منهم إلّا ثلاثة نفر، فزادهم عشرة دنانیر، عشرة دنانیر، و أعطاهم جملا جملا، و صرفهم.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۵- ۳۷۶، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۴ رقم ۲۶

قالوا: و لمّا فصل الحسین بن علیّ من مکّة سائرا، و قد وصل إلی التّنعیم، لحق عیرا مقبلة من الیمن، علیها ورس و حناء ینطلق به إلی یزید بن معاویة، فأخذها و ما علیها، و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ منکم أن یسیر معنا إلی العراق أوفیناه کراءه و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من هاهنا أعطیناه من الکراء بقدر ما قطع من الأرض.

ففارقه قوم، و مضی معه آخرون. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۴- ۲۴۵

---

(۱)- گویند:

«و چون امام حسین علیه السّلام از مکّه بیرون آمد و به تنعیم رسید (۱)، به کاروانی برخورد که روناس و حنا برای یزید بن معاویه می‌برد. کاروان و کالای آن را گرفت و به شترداران فرمود: «هرکس از شما که دوست داشته باشد با ما به عراق بیاید، کرایه او را کامل پرداخت می‌کنیم و با او نیکرفتاری خواهیم کرد و هرکس می‌خواهد برگردد، کرایه او را تا همین‌جا می‌پردازیم.»

گروهی از ایشان پذیرفتند و همراه شدند و گروهی برگشتند.

(۱). تنعیم: جایی نزدیک مکّه در راه مدینه که امروز کنار شهر مکّه قرار دارد و محلّ احرام برای عمره است. (م)

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۲- ۲۹۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۱

قال: ثمّ إنّ الحسین أقبل حتّی مرّ بالتّنعیم، فلقی بها «۱» عیرا قد أقبل بها من الیمن، بعث بها بحیر بن ریسان الحمیریّ إلی یزید بن معاویة،- و کان عامله علی الیمن- و علی العیر الورس و الحلل «۲» ینطلق بها إلی یزید «۲»، فأخذها الحسین، فانطلق بها؛ ثمّ قال لأصحاب الإبل: لا أکرهکم، من أحبّ «۳» أن یمضی معنا إلی العراق أوفینا کراءه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا هذا أعطیناه من الکراء علی قدر ما قطع من الأرض.

قال: فمن فارقه منهم حوسب، فأوفی حقّه، و من مضی منهم معه، أعطاه کراءه و کساه. «۴»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۵- ۳۸۶- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۵۳؛ الهاشمی، الحسین فی طریقه إلی الشّهادة، ۲۶/

و سار حتّی أتی التّنعیم، فلقی عیرا قد أقبلت من الیمن، فاستأجر من أهلها جمالا لرحله و أصحابه، و قال لأصحابها: من أحبّ أن ینطلق معنا إلی العراق و فیناه کرائه «۵»، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا فی بعض الطّریق أعطیناه کراه علی قدر ما قطع من الطّریق، فمضی معه قوم، و امتنع آخرون. «۶»

---

(۱)- [فی الحسین فی طریقه إلی الشّهادة مکانه: «و لمّا وصل الحسین بظعنه إلی التّنعیم، لقی بها ...»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۳)- [الحسین و أصحابه: «أحبّ منکم»].

(۴)- گوید:

آن‌گاه حسین برفت تا به تنعیم رسید و کاروانی را آن‌جا دید که از یمن می‌آید و بحیر بن ریسان حمیری که از جانب یزید عامل یمن بود، برای وی فرستاده بود. بار کاروان روناس و حله بود که پیش یزید می‌بردند. حسین کاروان را بگرفت و همراه ببرد. پس از آن به شتربانان گفت: «شما را مجبور نمی‌کنم. هرکه خواهد با ما به عراق آید، کرایه او را می‌دهیم و مصاحبتش را نکو می‌داریم و هرکه نخواهد، همین‌جا از ما جدا شود، کرایه او را به مقدار مسافتی که پیموده می‌دهیم.»

گوید: هرکس از آنها که از وی جدا می‌شد، حساب کردند و حقّ او را بدادند و هرکس از آنها که همراه وی برفت، کرایه وی را بداد و جامه پوشانید.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۸- ۲۹۶۹

(۵)- [فی البحار و العوالم: «کراه»].

(۶)- تا به تنعیم (که نام جایی است در سه میلی یا چهار میلی مکّه) رسیدند. در آن‌جا قافله‌ای دید که از یمن می‌آمدند. پس، شترانی از آنان برای بارهای خود و همراهانش کرایه کرد و به صاحبان شتر فرمود:

«هرکه از شما می‌خواهد با ما به عراق بیاید، ما کرایه او را می‌دهیم و در زمان همراه بودنش، به او نیکی-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۲

المفید، الإرشاد، ۲/ ۶۹- ۷۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۵- ۳۶۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۵- ۲۱۶

و سار علیه السّلام حتّی مرّ (بالتّنعیم)، فلقی هناک عیرا تحمل الورس و الحلل إلی یزید بن معاویة من عامله بالیمن بحیر بن ریسان الحمیریّ، فأخذ الحسین ذلک کلّه، و قال لأصحاب الإبل: لا أکرهکم، من أحبّ أن یمضی معنا للعراق أوفیناه کراه؛ و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا هذا أعطیناه من الکری ما قطع من الأرض.

فمن فارقه منهم حوسب و أوفاه حقّه، و من مضی معه أعطاه کراه و کساه.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۰

و ساروا فمرّوا بالتّنعیم، فرأی بها «۱» عیرا قد أقبلت من الیمن، بعث بها بحیر بن ریسان من الیمن إلی یزید بن معاویة- و کان عامله علی الیمن- و علی العیر، الورس و الحلل، فأخذها الحسین، و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ منکم أن یمضی معنا إلی العراق أوفینا کراءه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا أعطیناه نصیبه من الکراء. فمن فارق منهم أعطاه حقّه، و من سار معه أعطاه کراءه و کساه. «۲»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶- مثله القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۱- ۱۷۲

- کنیم؛ و هرکه می‌خواهد در راه از ما جدا شود، به هر اندازه که همراه ما باشد، کرایه آن اندازه راه او را می‌پردازیم.»

پس، گروهی از آنان با آن حضرت به راه افتادند و گروهی دیگر از رفتن خودداری کردند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۹- ۷۰

(۱)- [فی نفس المهموم مکانه: «و سار حتّی أتی التّنعیم، فلقی بها ...»].

(۲)- حسین و یاران او راه خود را گرفتند و رفتند تا به محلّ تنعیم رسیدند. در آن‌جا، قافله‌ای دید که از یمن آمده بود و بحیر بن ریسان که عامل یزید بن معاویه در یمن بود، آن را با بارهای ورس (مانند زعفران و مخصوص یمن) و حله و اموال دیگر روانه کرده بود. حسین آن اموال را گرفت و به ساربانان گفت: «هرکه مایل باشد با ما به عراق بیاید، ما کرایه او را می‌پردازیم، و من به خوبی از او نگهداری و یاری می‌کنم، و هرکه مایل باشد ما را ترک کند، ما کرایه او را می‌پردازیم.»

هرکه رفت حقّ او را (کرایه) پرداخت و هرکه همراهی کرد، به او خلعت داد و کرایه را هم تأدیه نمود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۹- ۱۴۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۳

ثمّ أقبل الحسین، حتّی مرّ بالتّنعیم، فلقی إبلا علیها هدیّة مع بحیر بن ریسان الحمیریّ إلی یزید بن معاویة- و کان عامله علی الیمن- و علیها الورس و الحلل، فأخذها الحسین علیه السّلام و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ أن ینطلق منکم معنا إلی العراق و فیناه کراه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا هذا أعطیناه من الکراء بقدر ما قطع من الطّریق. فمضی قوم، و امتنع آخرون.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۱

ثمّ سار حتّی مرّ «۱» بالتّنعیم، فلقی «۲» هناک عیرا تحمل هدیّة قد بعث بها بحیر بن ریسان «۳» الحمیریّ عامل الیمن إلی یزید بن معاویة، «۴» «۵» فأخذ علیه السّلام الهدیّة «۴»، لأنّ حکم أموال المسلمین إلیه «۵»، و قال لأصحاب الجمال «۶»: من أحبّ «۷» أن ینطلق معنا إلی العراق وفّیناه کراه، و أحسنّا معه «۸» صحبته، و من یحبّ «۹» أن یفارقنا «۱۰» أعطینا کراه «۱۰» بقدر ما قطع من الطّریق. فمضی معه قوم، و امتنع آخرون. «۱۱» «۱۲»

---

(۱)- [الأسرار: «قرب»].

(۲)- [الحسین علیه السّلام و أصحابه: «تلقّی»].

(۳)- [الأسرار: «ریّان»].

(۴) (۴- ۴) [فی البحار و العوالم و المعالی: «و کان عامله علی الیمن، و علیها الورس و الحلل، فأخذها علیه السّلام»].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و علیها الورس و الحلل، فأخذ الهدیّة»].

(۶)- [فی البحار و العوالم: «الإبل»].

(۷)- [فی البحار و العوالم: «أحبّ منکم»].

(۸)- [لم یرد فی البحار و العوالم و الأسرار].

(۹)- [فی البحار و العوالم و الأسرار: «أحبّ»].

(۱۰- ۱۰) [فی البحار و المعالی: «من مکاننا هذا أعطیناه من الکری»].

(۱۱)- [أضاف فی أعیان الشّیعة: «و إنّما أخذها، لأنّها من مال المسلمین و مرجع أمورهم إلیه، لا إلی یزید الّذی لیس أهلا للخلافة»].

(۱۲)- سپس حضرت به راه خود ادامه داد تا گزارش به تنعیم افتاد. آن‌جا قافله‌ای دید که بار قافله هدیه‌ای بود که بحیر بن ریسان حمیری، استاندار یمن برای یزید بن معاویه فرستاده بود. حضرت، بار قافله را تحویل گرفت که زمامداری مسلمین حقّ مسلّم او بود و به شترداران فرمود: «هرکس دوست دارد با ما به عراق بیاید، کرایه‌اش را تماما می‌پردازیم و از همراهیش قدردانی می‌کنیم و هرکس بخواهد از ما جدا شود، به همان اندازه که از راه طی کرده، کرایه‌اش را خواهیم پرداخت.»

جمعی به همراهش آمدند و جمعی دیگر خودداری نمودند.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۸- ۶۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۴

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴ / ۳۶۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷ / ۲۱۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۶؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه،/ ۱۵۳؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۶؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۸

و سار، فمرّ بالتّنعیم «۱»، فرأی عیرا قد أقبلت من الیمن، بعث بها بحیر بن ریسان الحمیریّ عامل الیمن إلی یزید، و علیها الورس «۲» و الحلل، فأخذها الحسین.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۰۹- ۴۱۰

قال: ثمّ إنّ الحسین مرّ بالتّنعیم، فلقی بها عیرا قد بعث بها بجیر بن زیاد الحمیریّ- نائب الیمن- قد أرسلها من الیمن إلی یزید بن معاویة، علیها ورس و حلل کثیرة، فأخذها الحسین و انطلق بها، و استأجر أصحاب الجمال علیها إلی الکوفة، و دفع إلیهم أجرتهم. «۳»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۶

و سار الحسین من مکّة، و مرّ «بالتّنعیم»، فلقی عیرا علیها ورس و حلل أرسلها إلی «یزید بن معاویة»، والیه علی الیمن بحیر بن یسار الحمیریّ، فأخذها الحسین علیه السّلام، و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ منکم أن ینصرف معنا إلی العراق أوفینا کراءه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ المفارقة أعطیناه من الکراء علی ما قطع من الأرض. ففارقه بعضهم،

---

(۱)- التّنعیم: موضع قریب من مکّة فی الحلّ، علی فرسخین منها.

(۲)- کذا جاء فی النّسخة (ن)، مثل الکامل و تاریخ الطّبریّ، و جاء فی النّسخة (ک): «الوشی». و الورس: نبت أصفر یزرع بالیمن و یصبغ به- و الوشی: نوع من الثّیاب المنقوشة.

(۳)- چون حسین علیه السّلام از مکه بیرون شد و چند میل طی مسافت فرمود، به منزل تنعیم رسید. کاروانی را نگریست که مبلغی برد یمانی و پاره ورس و بعضی اشیای نفیسه حمل می‌داد و این جمله را بحیر بن ریسان حمیری که عامل یمن بود، به نزدیک یزید انفاذ داشته بود. حسین علیه السّلام که رتق و فتق امور مسلمانان از جانب خدای خاص او بود، آن احمال را مأخوذ داشت و شتربانان را فرمود که: «خواهید با ما سفر عراق می‌کنید و شتران خود را بهای کری از ما می‌ستانید؛ و اگرنه بهای کری تا این‌جا که حمل داده‌اید، بگیرید و باز شوید.»

جماعتی ملازمت رکاب آن حضرت اختیار کردند و گروهی بهای کری بگرفتند و باز شدند.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۶- ۱۲۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۵

و مضی من أحبّ صحبته.

و کان الحسین علیه السّلام یری أنّ هذا ماله الّذی جعله اللّه تعالی له یتصرّف فیه کیف شاء، لأنّه إمام علی الأمّة، منصوب من

«المهیمن» سبحانه، و قد اغتصب یزید و أبوه حقّه و حقّ المسلمین، فکان من الواجب علیه أن یحتوی علی فیء المسلمین، لیعش المحاویج منهم، و قد أفاض علی الأعراب الّذین صحبوه فی الطّریق و رفعوا إلیه ما معهم من مضض الفقر، غیر أنّ محتوم القضاء لم یکن سیّد شباب أهل الجنّة من استرداد ما اغتصبه الجائرون من أموال أمّة النّبیّ الأعظم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و إن ارتفعت بتضحیته المقدّسة عن البصائر حجب التّمویه، و عرفوا ضلال المستعدین علی الخلافة الإلهیّة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۲۲

و واصل الحسین علیه السّلام سیره بعد خروجه من مکّة، حتّی إذا قارب (التّنعیم)، لقی (عیرا) قد أقبلت من الیمن، تحمل ورسا و حللا کثیرة، أرسلها والی الیمن بجیر بن ریسان الحمیریّ إلی یزید، فأخذها الحسین، و استأجر من أهلها جمالا لرحله و لأصحابه، و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ منکم الانصراف فلینصرف، و من أحبّ أن ینطلق معنا إلی العراق وفّیناه کراه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا فی بعض الطّریق أعطیناه من کراه علی قدر ما قطع من الطّریق. فمضی معه قوم، و امتنع آخرون.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۵- ۱۷۶

و هو [التّنعیم] ما بین مکّة، و سرف علی فرسخین، و قیل أربعة فراسخ، و هی فعلا محلّ میقات العمرة المفردة. فلقی بها عیرا و جملا، و قد أقبلت من الیمن، بعث بها یحیی بن ریسان «۱» من الیمن إلی یزید بن معاویة- و کان عامله علی الیمن- و علی العیر الورس و الحلل، فأخذه الحسین علیه السّلام، لأنّ حکم أموال المسلمین إلیه، و قال لأصحاب الإبل: من أحبّ منکم أن یمضی معنا إلی العراق أوفیناه، و أحسنّا صحبته، و من أحبّ أن یفارقنا من مکاننا أعطیناه نصیبه من الکد بقدر ما قطع من الطّریق. فمضی قوم معه، و امتنع آخرون.

الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۴- ۵۵

---

(۱)- [فی المطبوع: «رسیان»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۶

لقاء الإمام الحسین علیه السّلام بالفرزدق

قال: أخبرنا عبد اللّه بن الزّبیر الحمیدیّ، قال: حدّثنا سفیان بن عیینة، قال: حدّثنی لبطة بن الفرزدق، و هو فی الطّواف، و هو مع ابن شبرمة، قال: أخبرنی أبی، قال: خرجنا حجّاجا، فلمّا کنّا بالصّفاح إذا نحن برکب علیهم الیلامق، و معهم الدّرق، فلمّا دنوت منهم إذا أنا بحسین بن علیّ، فقلت: أی أبو عبد اللّه؟ قال: یا فرزدق، ما وراءک؟ قال: أنت أحبّ النّاس إلی النّاس، و القضاء فی السّماء، و السّیوف مع بنی أمیّة.

قال: ثمّ دخلنا مکّة، «۱» فلمّا کنّا بمنی «۲» «۱» قلت له: لو أتینا عبد اللّه بن عمرو، فسألناه عن حسین و عن مخرجه. فأتینا منزله بمنی، فإذا نحن بصبیة له سود مولّدین «۳» یلعبون، قلنا: أین أبوکم؟ قالوا: فی الفسطاط یتوضّأ. فلم یلبث «۴» أن خرج علینا من فسطاطه، فسألناه عن حسین، فقال: أما إنّه لا یحیک فیه السّلاح! قال: فقلت له: تقول هذا فیه، و أنت الّذی قاتلته و أباه؟! فسبّنی و سببته «۵».

ثمّ خرجنا حتّی أتینا ماء لنا یقال له: «تعشار»، فجعل لا یمرّ بنا أحد إلّا سألناه عن حسین، حتّی مرّ بنا رکب، فنادیناهم: ما فعل حسین بن علیّ؟ قالوا: قتل. فقلت: فعل اللّه بعبد اللّه بن عمرو «۶»، و فعل.

قال سفیان: ذهب الفرزدق إلی غیر المعنی «۷»- أو قال: الوجه- إنّما قال: «۷» لا یحیک فیه السّلاح و «۸» لا یضرّه [۵۳/ أ] القتل مع ما قد سبق له.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۲- ۶۳ رقم ۲۸۴- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۵- ۲۰۶، تهذیب ابن

بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۴

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی المختصر].

(۲)- [التّهذیب: «بها»].

(۳)- [التّهذیب: «مولودون»].

(۴)- [التّهذیب و المختصر: «فلم نلبث»].

(۵)- [ابن عساکر ط المحمودیّ و المختصر: «فسببته»].

(۶)- [التّهذیب: «بعبد اللّه بن عمرو بن العاص»].

(۷- ۷) [فی ابن عساکر ط المحمودیّ: «أو قال: الوجه- إنّما هو»، و فی التّهذیب و المختصر: «إنّما هو»].

(۸)- [لم یرد فی التّهذیب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۷

قال: أخبرنا عبد اللّه بن الزّبیر الحمیدیّ، قال: حدّثنا سفیان، قال: حدّثنا شیعیّ لنا یقال له العلاء بن أبی العبّاس، عن أبی جعفر، عن عبد اللّه بن عمرو: أنّه قال فی حسین:

خرج «۱»، أما إنّه لا یحیک فیه السّلاح.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۳ رقم ۲۸۵- عنه: ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۶

قال: أخبرنا موسی بن إسماعیل، قال: حدّثنا معاویة بن عبد الکریم، عن مروان الأصغر، قال: حدّثنی الفرزدق بن غالب، قال:

لمّا خرج الحسین بن علیّ رحمه اللّه «۲» لقیت عبد اللّه بن عمرو، فقلت له: إنّ هذا الرّجل قد خرج، فما تری؟ قال: أری أن تخرج معه، فإنّک إن أردت دنیا أصبتها، و إن أردت آخرة أصبتها.

قال: فرحلت نحوه، فلمّا کنت فی بعض الطّریق، بلغنی قتله، فرجعت إلی عبد اللّه بن عمرو فقلت: أین ما قلت لی؟! قال: کان رأیا رأیته.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۳ رقم ۲۸۶- مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۱۲۲

قال: أخبرنا علیّ بن محمّد، عن الهذلیّ: إنّ الفرزدق قال: لقیت حسینا فقلت: بأبی أنت لو أقمت حتّی یصدر النّاس، لرجوت أن یتقصّف أهل الموسم معک. فقال: لم آمنهم یا أبا فراس. «۳»

قال: فدخلت مکّة، فإذا فسطاط و هیئة، فقلت: لمن هذا؟ قالوا: لعبد اللّه بن عمرو ابن العاص، فأتیته، فإذا شیخ أحمر، فسلّمت، فقال: من؟ قلت: الفرزدق، أتری أن أنصر حسینا؟

قال: إذا تصیب أجرا و ذخرا. قلت: بلا دنیا؟ فأطرق، ثمّ قال: یا ابن غالب! لتتمنّ خلافة یزید، فانظرن، فکرهت ما قال.

---

(۱)- [ابن عساکر ط المحمودیّ: «حین خرج:»].

(۲)- [المختصر: «لمّا خرج الحسین»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات، ۱/ ۳۶۵].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۸

قال: فسببت یزید و معاویة، قال: مه! [۵۳/ ب] قبّحک اللّه. فغضبت، فشتمته و قمت، و لو حضر «۱» حشمه، لأوجعونی.

فلمّا قضیت الحجّ رجعت، فإذا عیر، فصرخت: «۲» ألا ما فعل الحسین؟ فردّوا علیّ:

ألا قتل «۲».

قال: أخبرنا علیّ بن محمّد، عن جویریهٔ بن أسماء و علیّ بن مدرک، عن إسماعیل بن یسار، قال:

لقی الفرزدق حسینا بالصّفاح، فسلّم علیه، فوصله بأربعمائهٔ دینار، فقالوا: یا أبا عبد اللّه، تعطی شاعرا مبتهرا «۳»؟!

قال: إنّ خیر ما أمضیت «۴» ما وقیت به عرضک. و الفرزدق شاعر لا یؤمن.

فقال قوم لإسماعیل: و ما عسی أن یقول فی الحسین و مکانه مکانه، و أبوه و أمّه من قد علمت؟

قال: اسکتوا. فإنّ الشّاعر ملعون، إن لم یقل فی أبیه و أمّه قال فی نفسه.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۳- ۶۴ رقم ۲۸۷- ۲۸۸- مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۱۲۱

و لمّا صار الحسین إلی الصّفاح، لقیه الفرزدق بن غالب الشّاعر؛ فسأله عن أمر النّاس وراءه. فقال له الفرزدق: الخبیر سألت. إنّ قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّهٔ، و القضاء من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء. فقال الحسین: صدقت.

و حدّثنی إسحاق الفرویّ أبو موسی، عن سفیان بن عیینهٔ، عن لبطهٔ بن الفرزدق، عن أبیه قال:

لقینی الحسین و هو خارج من مکّهٔ فی جماعهٔ علیهم یلامق الدّیباج. فقال: ما وراؤک؟

قلت: أنت أحبّ النّاس إلی النّاس، و السّیوف مع بنی أمیّهٔ، و القضاء من السّماء.

---

(۱)- [المختصر: «حضره»].

(۲) (۲- ۲) [المختصر: «ألا بایعا الحسین. فردّوا علی الأفناء»].

(۳)- [المختصر: «متهتّرا»].

(۴)- [المختصر: «ما أمضیت من مالک»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۱۹۹

حدّثنی أبو مسعود الکوفیّ، عن عوانهٔ بن الحکم، عن لبطهٔ بن الفرزدق، قال:

أخبرنی أبی، قال:

لقیت الحسین، فقلت له: القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّهٔ. و إذا فی لسانه ثقل من برسام کان عرض له بالعراق.

حدّثنی أحمد بن إبراهیم الدّورقیّ، حدّثنا وهب بن جریر، عن أبیه، عن الزّبیر بن الخریت قال:

سمعت الفرزدق قال: لقیت الحسین بذات عرق و هو یرید الکوفهٔ، فقال لی: ما تری أهل الکوفهٔ صانعین؟ فإنّ معی حملا من کتبهم.

قلت: یخذلونک، فلا تذهب، فإنّک تأتی قوما قلوبهم معک و أیدیهم. علیک. فلم یطعنی.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۶- ۳۷۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۴- ۱۶۵ رقم ۲۶- ۲۹

ثمّ سار حتّی إذا انتهی إلی الصّفاح، لقیه هناک الفرزدق الشّاعر مقبلا من العراق، یرید مکّهٔ، فسلّم علی الحسین، فقال له الحسین: کیف خلّفت النّاس بالعراق؟ قال: خلّفتهم و قلوبهم معک، و سیوفهم علیک، ثمّ ودّعه، و مضی الحسین علیه السّلام. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۵

قال أبو مخنف؛ عن أبی جناب، عن عدیّ بن حرملهٔ، عن عبد اللّه بن سلیم و المذریّ قالا: أقبلنا حتّی انتهینا إلی الصّفاح، فلقینا الفرزدق بن غالب الشّاعر، فواقف حسینا، فقال له: أعطاک اللّه سؤلک و أملک فیما تحبّ. فقال له الحسین: بیّن لنا نبأ النّاس خلفک.

فقال له الفرزدق: من الخبیر سألت، قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّهٔ،

---

(۱)- امام علیه السّلام حرکت فرمود و چون به منطقه صفاح (۱) رسید، فرزدق شاعر (۲) که از عراق به کوفه می‌آمد، با ایشان

برخورد [کرد] و سلام داد. امام حسین فرمود: «مردم عراق را چگونه دیدی؟»

گفت: «آنان را پشت سر گذاشتم؛ در حالی که دلهایشان با تو و شمشیرهایشان بر ضدّ تو بود.»

و سپس تودیع کرد؛ امام حسین علیه السّلام به راه خود ادامه داد.

(۱). صفاح: نام جایی میان حنین و منطقه حرم است و نام کوههایی میان مکّه و طائف.

(۲). همام بن غالب معروف به فرزدق از شاعران بزرگ قرن اوّل هجرت، دیوان او مکرّر چاپ شده است، ر ک، ابن قتیبه، الشعر و الشعراء ص ۳۸۱ چاپ بیروت ۱۹۶۹ میلادی. (م)

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۰

و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء. فقال له الحسین: صدقت، للّه الأمر، و اللّه یفعل ما یشاء، و کلّ یوم ربّنا فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم یعتد من کان الحقّ نیّته، و التّقوی سریرته. «۱» ثمّ حرّک الحسین راحلته فقال: السّلام علیک. ثمّ افترقا «۱».

قال هشام، عن عوانة بن الحکم، عن لبطة بن الفرزدق بن غالب، عن أبیه، «۲» قال:

حججت بأمّی، فأنا أسوق بعیرها حین دخلت الحرم فی أیّام الحجّ، «۳» و ذلک فی سنة ستّین «۳»، إذ لقیت الحسین بن علیّ خارجا من مکّة، معه أسیافه و تراسه، فقلت: لمن هذا القطار؟ فقیل: للحسین بن علیّ. فأتیته فقلت: «۴» بأبی و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أعجلک عن الحجّ؟ فقال: لو لم أعجل لأخذت. «۳» قال: ثمّ سألنی: ممّن أنت؟ فقلت له: امرؤ من العراق. قال: فو اللّه ما فتّشنی عن أکثر من ذلک، و اکتفی بها منّی. «۳» فقال: أخبرنی عن النّاس خلفک؟ «۵» قال: فقلت له: القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة، و القضاء بید اللّه «۵».

قال: فقال لی: صدقت «۶». قال: فسألته عن أشیاء، فأخبرنی بها من نذور و مناسک؛ «۷» قال: و إذا هو ثقیل اللّسان من برسام «۸» أصابه بالعراق. «۹» قال: ثمّ مضیت، فإذا بفسطاط

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی العبرات].

(۲)- [من هنا حکاه عنه فی الحسین علیه السّلام فی طریقه].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی الحسین علیه السّلام فی طریقه].

(۴)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «و سلّمت علیه و قلت له: أعطاک سؤلک و أملک فیما تحبّ»].

(۵) (۵- ۵) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فقلت: الخبیر سألت، قلوب النّاس معک و سیوفهم علیک و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء»].

(۶)- [أضاف فی الحسین علیه السّلام فی طریقه: «للّه الأمر من قبل و من بعد، و کلّ یوم هو فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ و نرضی، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إنّ حال القضاء دون الرّجاء، فلم یبعد من کان الحقّ بیّته و التّقوی سریرته. فقلت: أجل بلغک اللّه ما تحبّ و کفاک تحذر»].

(۷)- [إلی هنا حکاه عنه فی الحسین علیه السّلام فی طریقه و أضاف: «و حرّک راحلته. و قال: السّلام علیک، ثمّ افترقنا». و فی ذلک یقول:

لقیت الحسین بأرض الصّفاح علیه الیلامق و الدّرق]

(۸)- البرسام: علّة یهذی فیه.

(۹)- [إلى هنا حكاه عنه فى العبرات].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۱

مضروب فى الحرم، و هيئته حسنة، فأتيته، فإذا هو لعبد اللّه بن عمرو بن العاص، فسألنى، فأخبرته بلقاء الحسين بن علىّ، فقال لى: ويلك! فهلّا اتّبعته، فو اللّه ليملكنّ، و لا يجوز السّلاح فيه و لا فى أصحابه، قال: فهممت و اللّه أن ألحق به، و وقع فى قلبى مقالته، ثمّ ذكرت الأنبياء و قتلهم، فصدّنى ذلك عن اللّحاق بهم، فقدمت على أهلى بعسفان، قال: فو اللّه إنّى لعندهم إذ أقبلت عير قد امتارت من الكوفة، فلمّا سمعت بهم خرجت فى آثارهم حتّى إذا أسمعتهم الصّوت و عجلت عن إتيانهم صرخت بهم: ألا ما فعل الحسين بن علىّ؟ قال: فردّوا علىّ: ألا قد قتل. قال: فانصرفت، و أنا ألعن عبد اللّه بن عمرو بن العاص.

قال: و كان أهل ذلك الزّمان يقولون ذلك الأمر، و ينتظرونه فى كلّ يوم و ليلة. قال:

و كان عبد اللّه بن عمرو يقول: لا- تبلغ الشّجرة، و لا- النّخلة، و لا- الصّغير، حتّى يظهر هذا الأمر. قال: فقلت له: فما يمنعك أن تبيع الوهط؟ قال: فقال لى: لعنة اللّه على فلان- يعنى معاوية- و عليك. قال: فقلت: لا، بل عليك لعنة اللّه. قال: فزادنى من اللّعن، و لم يكن عنده من حشمه أحد، فألقى منهم شرّا. قال: فخرجت و هو لا يعرفنى- و الوهط حائط لعبد اللّه بن عمرو بالطّائف؛ قال: و كان معاوية قد ساوم به عبد اللّه بن عمرو، و أعطاه به مالا كثيرا، فأبى أن يبيعه بشىء-. «۱»

---

(۱)- عبد اللّه بن سليم و مذرى گويند:

بيامديم تا به صفاح رسيديم. فرزدق بن غالب شاعر را بديديم كه پيش حسين ايستاد و گفت: «خدا حاجت تو را بدهد و آرزويت را برآرد.»

حسين گفت: «خبر مردمى را كه پشت سر نهادى با ما بگوى.»

فرزدق گفت: «از مطّلع پرسيدى؛ دلهاى كسان با تو است و شمشيرهايشان با بنى أميّه. تقدير از آسمان مى‌رسد و خدا هرچه بخواهد مى‌كند.»

حسين گفت: «راست گفتى! كار به دست خداست و خدا هرچه بخواهد مى‌كند و هرروزى پروردگار ما به كارى ديگر است. اگر تقدير به دلخواه ما نازل شود، نعمتهاى خدا را سپاس مى‌داريم و براى‌شكرگزارى كمك از او بايد جست. اگر قضا ميان ما و مقصود حايل شود، كسى كه نيّت پاك و انديشه پرهيزگارى دارد، اهميّت ندهد.»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۲

- آن‌گاه حسين مركب خويش را حركت داد و گفت: «سلام بر تو!»

و از هم جدا شدند.

فرزدق گويد:

مادرم را به حج بردم. در ايّام حج كه شتر او را مى‌راندم، وقتى وارد حرم شدم- و اين به سال شصتم بود- حسين بن على را ديدم كه از مكّه بيرون مى‌شد و شمشيرها و نيزه‌هاى خويش را همراه داشت. گفتم:

«اين قطار از كيست؟»

گفتند: «از حسين بن على.»

گويد: پيش او رفتم و گفتم: «اى پسر پيمبر خدا! پدر و مادرم به فدايت، چرا حج نكرده با شتاب مى‌روى؟»

گفت: «اگر شتاب نكنم، مى‌گيرندم.»

گوید:

آن‌گاه از من پرسید: «از کجایی؟»

گفتم: «مردی از عراقم.»

گوید: به خدا بیشتر از این کنجکاوی نکرد و به همین بس کرد و گفت: «از اخبار مردم پشت سر خود، با من بگوی.»

گفتم: «دلها با تو است و شمشیرها با بنی أمیّه و تقدیر به دست خدا.»

گفت: «راست گفتی.»

گوید: چیزهایی درباره نذور و مناسک از او پرسیدم که به من پاسخ داد. امّا از بیماری برسام که در عراق گرفته بود، زبانش سنگین بود.

گوید: آن‌گاه برفتم و داخل حرمسرا پرده‌ای دیدم که وضعی نکو داشت. سوی آن رفتم؛ معلوم شد از عبد اللّه بن عمرو بن عاص است. از من خبر پرسید. به او گفتم که: «حسین بن علی را دیده‌ام.»

گفت: «و ای تو! چرا با وی نرفتی، به خدا به قدرت می‌رسد و سلاح در وی و یارانش به کار نمی‌افتد.» گوید: به خدا آهنگ آن کردم که خودم را به او برسانم که گفته عبد اللّه در دلم اثر کرده بود. آن‌گاه پیمبران و کشته شدنشان را به یاد آوردم و این اندیشه مرا از پیوستن به آنها نگهداشت و از عسفان پیش کسان خویش رفتم.

گوید: به خدا پیش آنها بودم که کاروانی بیامد که از کوفه آذوقه گرفته بود و چون از آمدن کاروان خبر یافتم، به دنبال آن روان شدم و چون به صدارس کاروان رسیدم، صبر نداشتم تا به آنها برسم و بانگ زدم:

«حسین بن علی چه کرد؟»

گوید: جواب دادند: «کشته شد.»

گوید: پس برفتم و عبد اللّه بن عمرو بن عاص را لعنت می‌کردم.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۳

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۶- ۳۸۷- عنه: القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۵۵- ۱۵۷؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۲۷؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۶، ۳۶۹- ۳۷۰

و لقی الحسین بن علیّ (رضوان اللّه علیهما) الفرزدق فی مسیره إلی العراق، فسأله عن النّاس، فقال: القلوب معک، و السیوف علیک، و النّصر فی السّماء.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۲/ ۲۶۸

و قال الفرزدق: خرجت أرید مکّة، فإذا بقباب مضروبة و فساطیط، فقلت: لمن هذه؟ قالوا: للحسین. فعدلت إلیه، فسلّمت علیه، فقال: من أین أقبلت؟ قلت: من العراق. قال: کیف ترکت النّاس؟ قلت: القلوب معک، و السّیوف علیک، و النّصر من السّماء. «۱»

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۸۴- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۵- ۲۷۶

فروی عن الفرزدق الشّاعر «۲» أنّه قال: حججت بأمّی فی سنة ستّین، فبینا «۳» أنا أسوق بعیرها «۴» حین «۵» دخلت «۶» الحرم إذ لقیت الحسین بن علیّ علیهما السّلام، خارجا من مکّة

- گوید: مردم آن زمان از این قضیه سخن داشتند و هرروز و شب انتظار آن را داشتند. عبد اللّه بن عمرو می‌گفت: «پیش از آن‌که این درخت و این نخل و این صغیر به کمال رسد، این قضیه ظاهر می‌شود.»

گوید: یک روز به او گفتم: «پس چرا رهط را نمی‌فروشی؟»

گفت: «لعنت خدا به فلانی- مقصود معاویه بود- و به تو.»

گفتم: «نه، بلکه لعنت خدا بر تو.»

گوید: «باز مرا لعن کرد. از اطرافیان وی کسی آن‌جا نبود که زحمتی از آنها ببینم.»

گوید: از پیش وی آمدم و مرا نشناخت. رهط باغی بود که عبد اللّه بن عمرو به طایف داشت و معاویه با عبد اللّه از معامله آن گفتگو کرده بود که مالی بسیار بدهد؛ امّا وی نخواسته بود به هیچ بها بفروشد.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۶۹- ۲۹۷۱

(۱)- [زاد فی جواهر المطالب: «و اللّه أعلم»].

(۲)- [و فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج مکانه: «ثمّ سار علیه السّلام حتّی أتی الصّفاح، فلقیه الفرزدق الشّاعر ...»، و فی وسیلهٔ الدّارین: «و سار الحسین علیه السّلام حتّی انتهی إلی الصّفاح و لقیه الفرزدق الشّاعر ...»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ و السّاکبهٔ و الأسرار و وسائل المظفّری و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان و وسیلهٔ الدّارین: «فبینما»].

(۴) (۴- ۴) [مثیر الأحزان: «فی»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و وسائل المظفّری و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «حتّی»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۴

مع «۱» أسیافه و أتراسه «۲»، فقلت: لمن هذا القطار؟ فقیل: للحسین بن علیّ علیهما السّلام. «۳» فأتیته، فسلّمت علیه، و قلت له: أعطاک اللّه سؤلک و أملک فیما تحبّ، بأبی أنت و أمّی یا ابن رسول اللّه، ما أعجلک عن الحجّ؟ فقال: لو لم أعجّل لأخذت. ثمّ قال لی: من أنت؟

«۴» قلت: امرؤ «۵» من العرب. «۴» «۶» فلا و اللّه ما فتّشنی عن أکثر من ذلک، «۶» ثمّ قال لی: أخبرنی عن النّاس خلفک. فقلت: الخبیر سألت، قلوب النّاس معک، و أسیافهم علیک، «۷» و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء! فقال: صدقت، للّه الأمر، «۸» «۶» و کلّ یوم هو «۹» فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم یبعد «۱۰» من کان الحقّ نیّته، و التّقوی سریرته «۱۱». فقلت له: أجل، بلّغک اللّه ما تحبّ، و کفاک ما تحذر «۷». «۶» و سألته عن أشیاء من نذور و مناسک، فأخبرنی بها، و حرّک راحلته و قال: السّلام علیک. ثمّ افترقنا. «۱۲»

---

(۱)- [فی إعلام الوری و البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و المعالی و وسائل المظفّری و مثیر الأحزان: «معه»، و فی بحر العلوم مکانه: «حتّی إذا وصل الصّفاح، لقیه الفرزدق الشّاعر و هو وارد إلی مکّهٔ بقصد الحجّ و مع الحسین ...»].

(۲)- [فی الإرشاد ط مؤسّسهٔ آل البیت علیهم السّلام و البحار و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «تراسه»].

(۳)- [أضاف فی المعالی و وسیلهٔ الدّارین: «فی النّاسخ: لمّا ورد علی الإمام کان الإمام علیه السّلام یتلو القرآن»].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «و من أین أقبلت؟ قلت: امرؤ من العرب، أقبلت من الکوفهٔ»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی و وسائل المظفّری و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان و وسیلهٔ الدّارین: «رجل»].

(۶- ۶) [لم یرد فی وسیلهٔ الدّارین].

(۷- ۷) [لم یرد فی إعلام الوری].

(۸)- [زاد فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و المعالی و أعیان الشّیعة و اللّواعج و وسائل المظفّری و مثیر الأحزان: «من قبل و من بعد»، و زاد فی بحر العلوم: «و اللّه یفعل ما یشاء»].

(۹)- [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت علیهم السّلام و الدّمعة السّاکبة: «ربّنا هو» و فی بحر العلوم: «ربّنا»].

(۱۰)- [بحر العلوم: «فلم یتعدّ»].

(۱۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و المعالی و وسائل المظفّری و مثیر الأحزان: «سیرته»].

(۱۲)- از فرزدق شاعر روایت شده [است] که گفت: در سال شصت هجری به همراه مادرم برای بجا آوردن حج به مکّه می‌رفتم. پس، همچنان‌که مهار شتر او را به دست داشتم و در حرم (حدود مکّه که جزء-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۵

المفید، الإرشاد، ۲/ ۶۸- ۶۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۵؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۶- ۲۳۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة/ ۲۴۵؛ القمی، نفس المهموم/ ۱۷۰ - ۱۷۱؛ الیزدی، وسائل المظفّری/ ۴۳۵؛ الجواهری، مثیر الأحزان/ ۳۲؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام/ ۱۷۶- ۱۷۷؛ مثله الطّبرسی، إعلام الوری/ ۲۳۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۸- ۲۵۹؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان/ ۷۶- ۷۷؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین/ ۵۵

- حرم است) وارد شدم، ناگاه حسین بن علی علیه السّلام را دیدار کردم که با شمشیر و اسلحه از مکّه بیرون می‌رود. پرسیدم: «این قطار شتر از کیست؟»

گفتند: «از حسین بن علی علیهما السّلام است.»

پس، به نزد آن حضرت آمده، سلام کرده و عرض کردم: «خداوند، خواسته و آرزویت را در آنچه می‌خواهی، روا سازد. پدر و مادرم به فدایت ای فرزند رسول خدا. چه چیز تو را به شتاب واداشت که از انجام حج دست بازداری؟»

فرمود: «اگر شتاب نمی‌کردم، گرفتار می‌شدم.»

سپس به من فرمود: «تو کیستی؟»

عرض کردم: «مردی از عرب می‌باشم و به خدا سوگند بیش از این از من نپرسید (و تفتیش شناسایی مرا ننمود).»

سپس فرمود: «مرا از مردمی که در پشت سر داری (مردم عراق)، آگاه کن (که درباره یاری ما چگونه هستند)؟»

من عرض کردم: «از مرد آگاهی پرسیدی (و من خوب آنان را می‌شناسم). دلهای مردم با شما است؛ ولی شمشیرهاشان با دشمنانتان می‌باشد و قضا (و قدر الهی) از آسمان فرود آید و خدا آنچه خواهد بجا آورد.»

فرمود: «راست گفتی! کار به دست خدا است، و هرروزی در کاری است. پس اگر قضا (و خواست خدا) فرود آمد، بدانچه ما می‌خواهیم و بدان خوشنودیم (و برطبق دلخواه ما بود). پس خدای را بر نعمتهایش سپاس گوییم و او خود نیروی شکرگذاریش را عنایت کند، و اگر بر دلخواه ما نشد، پس دور نشود از خواسته خود آن کس که نیّتش حق باشد و پرهیزگاری پیشه کند.»

من گفتم: «آری (چنین است) خداوند تو را به آنچه دوست داری، برساند و از آنچه بیم آن داری، برحذر دارد.»

و من پرسشهایی (دینی) از نذر و مناسک (حج) از آن حضرت کردم و پاسخ مرا داد و آگاهم کرد.

آن‌گاه اسب خود را به راه انداخت و فرمود: «درود بر تو.» و از همدیگر جدا شدیم.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۶۸- ۶۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۶

و خرج الحسين فى أهل بيته، و نسائه، و صبيته. فلقى الفرزدق الشّاعر بالصّفاح، فتواقفا، فقال له الحسين:

«بيّن لنا نبأ النّاس خلفك».

قال له الفرزدق:

«الخبير سألت. قلوب النّاس معك، و سيوفهم مع بنى أميّة، و اللّه يفعل ما يشاء».

فقال له الحسين:

«صدقت، الأمر للّه، يفعل ما يشاء».

ثمّ حرّك راحلته، و قال:

«السّلام عليك».

و افترقا.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۶- ۵۷

و قال عليه السّلام للفرزدق لمّا سأله عن أهل العراق فى جواب قوله: أمّا القلوب، فمعك؛ و أمّا السّيوف، فمع بنى أميّة عليك، و النّصر من عند اللّه. فقال عليه السّلام: ما أراك إلّا صدقت؛ إنّ النّاس عبيد المال، و الدّين لعق على ألسنتهم، يحوطونه ما درّت به معايشهم، فإذا محّصوا بالبلاء قلّ الدّيّانون.

و فى رواية أخرى أنّه قال للفرزدق: للّه الأمر من قبل و من بعد؛ و كلّ ساعة ربّنا فى شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه على نعمائه و هو المستعان على أداء الشّكر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم يتعدّ من الحقّ نيّته، و التّقوى سريرته. فقال له الفرزدق:

أجل، بلّغك اللّه ما تحبّ، و كفاك ما تحذر.

الحلوانى، نزهة النّاظر،/ ۴۱، ۴۳

(و به) قال: أخبرنا القاضى أبو القاسم علىّ بن المحسن بن علىّ التّنوخىّ بقراءتى عليه، قال: أخبرنا أبو عبد اللّه محمّد بن عمران المرزبانىّ قراءة عليه، قال: حدّثنا أبو بكر أحمد ابن محمّد بن عبد اللّه الجوهرىّ، قال: حدّثنا أحمد بن محمّد بن عبد الوهاب المروزىّ المعروف بابن أبى الدّيال، قال: حدّثنا محمّد بن عبد اللّه بن سعيد الرّازىّ أبو جعفر الوراق،

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۷

قال: حدّثنا محمّد بن عبد اللّه بن أبى جعفر المروزىّ، قال: حدّثنا يحيى بن حفص القارئ عن سعيد بن خالد، قال: قدم الحسين بن علىّ عليهما السّلام و هو يريد الكوفة حتّى إذا بلغ بستان ابن أبى عامر، لقى الفرزدق بن غالب الشّاعر، فقال له: أين تريد يا ابن رسول اللّه؟ ما أعجلك عن الموسم و ذلك يوم التّروية؟ قال: فقال: لو لم أعجّل لأخذت أخذا؛ فأخبرنى يا فرزدق الخبر؟ قال: تركت النّاس قلوبهم معك، و سيوفهم مع بنى أميّة.

قال: أصدقتنى الخبر.

(و به) قال: أخبرنا الحسن بن علىّ بن محمّد الجوهرىّ، و محمّد بن محمّد بن عثمان البندار و غيرهما بقراءتى على كلّ واحد منهم، قالوا: أخبرنا أبو بكر أحمد بن جعفر بن حمدان بن مالك القطيعىّ، قال: حدّثنا محمّد بن يونس بن موسى القرشىّ، قال: حدّثنا معمر بن المثنّى، قال: حدّثنا «۱» لبطة بن الفرزدق عن أبيه، قال: حججت، فمررت بذات عرق، فإذا بها قباب منصوبة، فقلت: ما هذه؟ قالوا: الحسين بن علىّ. فدخلت عليه، فقال: ما الخبر وراءك؟ قال: قلت: القلوب معك، و السّيوف مع بنى أميّة.

الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۶۶- ۱۶۷، ۱۸۶

و بهذا الإسناد [أخبرنا الشّيخ الإمام الزّاهد الحافظ أبو الحسن علىّ بن أحمد العاصمىّ، أخبرنا شيخ القضاة اسماعيل بن أحمد البيهقىّ] عن أحمد بن الحسين، هذا أخبرنا أبو الحسين بن الفضل، أخبرنا عبد اللّه بن جعفر، أخبرنا يعقوب بن سفيان، حدّثنا أبو بكر

الحمیدیّ، حدّثنا سفیان «ح» قال أحمد بن الحسین، أخبرنا عبد اللّه بن یحیی، حدّثنا إسماعیل بن محمّد، حدّثنا أحمد بن منصور عن عبد الرّزّاق، أخبرنا سفیان بن عیینة، حدّثنا لبطة بن الفرزدق عن أبیه الفرزدق بن غالب قال: خرجنا حجّاجا، فلمّا کنّا (بالصّفاح) إذا نحن برکب علیهم الیلامق «۲»، و معهم الدّرق، فلمّا دنوت منهم، إذا أنا بالحسین بن علیّ علیه السّلام، فقلت: أبو عبد اللّه! و سلّمت علیه. فقال: ویحک یا فرزدق، ما وراک؟ فقلت: خیر، أنت

---

(۱)- [من هنا حکاه فی المختصر، ۲۱/ ۲۲۹- ۲۳۰].

(۲)- الیلامق: جمع یلمق و هو القباء.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۸

أحبّ النّاس إلی النّاس، و القضاء فی السّماء، و السّیوف مع بنی أمیّة. ثمّ فارقناه، و سرنا، فلمّا قضینا حجّنا و کنّا بمنی، قلنا: لو أتینا عبد اللّه بن عمرو، فسألناه عن الحسین و عن مخرجه. فأتینا منزله، فإذا نحن بصبیة له سود مولدین، فقلنا: أین أبوکم؟ فقالوا: فی الفسطاط یتوضّأ. فلم یلبث أن خرج إلینا، فسألناه عن الحسین و مخرجه، فقال: أمّا إنّه لا یحیک «۱» فیه السّلاح. فقلت له: أتقول هذا فیه، و أنت بالأمس تقاتله و أباه؟ فسبّنی، فسببته، و خرجنا من عنده، فأتینا ماء لنا یقال له «تعشار»، فجعل لا یمرّ بنا أحد إلّا سألناه عن الحسین، حتّی مرّ بنا رکب، فسألناهم: ما فعل الحسین؟ قالوا: قتل. فقلت:

فعل اللّه بعبد اللّه بن عمرو و فعل.

و فی روایة عبد الرّزّاق قال: فرفعت یدی و قلت: اللّهمّ افعل بعبد اللّه بن عمرو إن کان قد سخر بی. (قال) الحمیدیّ، قال سفیان: أخطأ الفرزدق التّأویل، إنّما أراد عبد اللّه بن عمرو بقوله: لا یحیک فیه السّلاح، أنّه لا یضرّه السّلاح مع ما قد سبق له، لیس أنّه لا یقتل، کقولک: حاک فی فلان ما قیل فیه.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۱- ۲۲۲

و فی روایة أخری: فنزلت [الفرزدق] عن راحلتی، و کان بینی و بینه معرفة، فأخذت بزمام راحلته، قال: ما وراءک؟ قلت: أنت أحبّ النّاس إلی النّاس، و السّیوف مع بنی أمیّة، و القضاء فی السّماء. قال: فشهدت الموسم مع النّاس، فلمّا کان یوم الصّدر، و تقلّع النّاس، فإذا فسطاط، فقلت: لمن هذا الفسطاط؟ فقالوا: لعبد اللّه بن عمرو. فأتیته، فإذا أغیلمة سود قصار یلعبون، قلت: یا غلمان، أین أبوکم؟ قالوا: فی هذ الفسطاط یتوضّأ.

فخرج کأنّه قد توضّأ، فقلت: ما تقول فی هذا الرّجل الّذی خرج؟- یعنی الحسین- قال: لیس یحیک فیه السّلاح. قال: قلت: ألست القائل لفلان کذا و کذا؟ فسبّنی، قال:

قلت: ما مثله إلّا مثل موسی حین خرج هاربا من آل فرعون.

قال الفرزدق: فلمّا کنت علی ماء لنا یقال له تعشار، إذا رفقة من أهل الکوفة، قلت:

ما الخبر؟ قالوا: قتل الحسین- علیه السّلام.

---

(۱)- یحیک، أی: یؤثر.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۰۹

لا یحیک فیه السّلاح: أی لا یضرّه السّلاح مع ما قد سبق له، لیس أنّه لا یقتل.

ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۱/ ۲۳۰

أخبرنا أبو غالب و أبو عبد اللّه ابنا البنا [ء] قالا: أنبأنا أبو الحسین ابن الآبنوسیّ، أنبأنا أحمد بن عبید بن الفضل إجازة.

حیلولـهٔ: قالا: و أنبأنا أبو تمام [الواسطیّ] علیّ بن محمّـد إجازهٔ أنبأنا أبو بکر بن بیریّ أنبأنا محمّد بن الحسـین الزّعفرانیّ أنبأنا ابن أبی خیثمهٔ، أنبأنا أبی، أنبأنا وهب بن جریر، حدّثنی أبی عن الزّبیر بن الخریت قال:

سمعت الفرزدق یحـدّث قـال: «۱» [لقیت الحسـین «۲» بـن علیّ «۲» بـذات عرق- و هو یریـد الکوفـهٔ- فقـال لی: مـا تری أهـل الکوفهٔ صانعین؟ معی حمل بعیر] من کتبهم «۳» قلت: لا شیء، یخذلونک، لا تذهب إلیهم. فلم یطعنی.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۸ رقم ۲۶۱، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵- مثله الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴

قال الفرزدق:

خرجت من البصرهٔ أرید العمرهٔ، فرأیت عسکرا فی البریّهٔ، فقلت: عسکر من هذا؟

قـالوا: عسـکر الحسـین بن علیّ علیه السّـلام، فقلت: لأقضـینّ بحقّ رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و سـلّم فیه «۴»، فأتیته، فسـلّمت، فقال: من الرّجل؟ فقلت: [۴۹/ أ] الفرزدق بن غالب. قال: هذا نسب قصیر. فقلت: أنت أقصر منّی نسبا، أنت ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، فقال لی: أبو من؟ قلت:

أبو فراس. فقـال لی: یـا أبا فراس! کیف خلّفت النّاس؟ و من أین؟ و إلی أین؟ قلت: من البصـرهٔ، أریـد العمرهٔ، و ما سألت عنه من أمر النّاس، فقلوبهم معک، و سیوفهم مع

---

(۱)- [و فی تاریخ الإسلام مکانه: «و قال الزّبیر بن الخریت: سمعت الفرزدق یقول: ...»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی تاریخ الإسلام].

(۳)- ما بین المعقوفین مأخوذ من نسخهٔ ترکیا، و قد سقط من نسخهٔ العلّامهٔ الأمینی.

(۴)- [لم یرد فی العبرات].

بنی أمیّـهٔ، و القضاء ینزل من السّـماء. فاغرورقت عیناه، و قال: هکذا النّاس فی کلّ زمان أتباع لذی الدّینار و الدّرهم، و الّدین لغو علی ألسنتهم، فإذا فحصوا «۱» بالإبتلاء قلّ الدّیّانون.

ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۱۲۰- ۱۲۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۵

فلمّا کان فی بعض الطّریق لقیه الفرزدق الشّاعر. فقال له الحسین کرّم اللّه وجهه: یا أبا فراس! کیف ترکت النّاس وراک؟ فعلم عن أیّ شیء یسأله. فقال له: یا ابن بنت رسول اللّه! ترکت القلوب معکم، و السّیوف مع بنی أمیّهٔ. فقال: ها إنّها لمملوءهٔ کتبا.

و أشار إلی حقیبهٔ کانت تحته.

العمرانی، الإنباء،/ ۱۴- ۱۵

فلمّا بلغ ذات عرق، رأی الفرزدق الشّاعر، فسأل الخبر، فقال: قلوب النّاس معک، و سـیوفهم مع بنی أمیّهٔ. قال: صدقت یا أخا تیم، و إنّ اللّه یفعل ما یشاء و یحکم ما یرید.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵

ثمّ سار، فلمّا انتهی إلی الصّـفاح، لقیه الفرزدق الشّاعر، «۲» «۳» فقـال له: أعطاک اللّه سؤلک و أملک فیما تحبّ «۳». فقال له الحسین: بیّن لی خبر النّـاس خلفـک. قال: الخبیر سألت، قلوب النّاس معک، و سـیوفهم مع بنی أمیّـهٔ، و القضاء ینزل من السّـماء، و اللّه یفعل ما یشاء. فقال الحسـین: صـدقت، للّه الأمر، یفعل ما یشاء، و کلّ یوم ربّنا فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم یعتد من کان الحقّ نیّته، و التّقوی سریرته. «۴»

---

(۱)- [العبرات: «محّصوا»].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی نفس المهموم،/ ۱۷۲ و زاد: «ثمّ ذکر قریبا ممّا ذکرناه» عن الإرشاد].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی نهایهٔ الإرب].

(۴)- و باز به سیر و سفر خود ادامه داد. چون به محل صفاح رسید، فرزدق، شاعر مشهور، او را در آن محل ملاقات کرد و گفت: «خداوند تو را به مرام خود برساند و هر آرزویی که داری، برآورد، و هرچه دوست داری، فراهم کند.»

حسین از او پرسید: «از پشت سر خود چه خبر داری؟»

گفت: «از مرد دانا و بااطّلاع پرسیدی. قلب مردم با تو، ولی شمشیرهای آنها با بنی أمیّه است. قضا هم از آسمان نازل می‌شود و هرچه خدا می‌خواهد، انجام می‌دهد.»-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۱

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶- مثله النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۱۰

ذکر الطّبریّ و غیره: إنّ عبید اللّه بن سلیم و المذریّ «۱» قال: أقبلنا حتّی أتینا إلی الصّفاح، فلقینا الفرزدق الشّاعر بن غالب- و هو حاجّ فی سنهٔ ستّین- قال: بینما أنا أسوق العیر إذ دخلت الحرم، لقیت الحسین علیه السّلام خارجا من الحرم و معه أسیافه و تراسه، فسلّمت علیه و قلت: أعطاک اللّه سؤلک و أملّک فیما تحبّ یا ابن رسول اللّه! ما أعجلک عن الحجّ؟ فقال: لو لم أعجّل لأخذت. ثمّ قال لی: من أنت؟ فقلت: رجل من العرب. فما فتّشنی أکثر من ذلک، ثمّ قال: أخبرنی عن النّاس خلفک. فقلت: الخبیر سألت، قلوب النّاس معک، و أسیافهم علیک. ثمّ حرّک راحلته، و مضی.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۰

و خرج الحسین من مکّهٔ إلی العراق، فلقیه الفرزدق فی الطّریق، فسأله عن أمر النّاس فقال: یا ابن رسول اللّه! القلوب معک، و السّیوف علیک، و النّصر من السّماء.

البرّی، الجوهرهٔ،/ ۴۲

فلمّا وصل بستان بنی عامر، لقی الفرزدق الشّاعر «۲» و کان یوم التّرویهٔ، فقال له: إلی أین یا ابن رسول اللّه؟ ما أعجلک عن الموسم؟ قال: لو لم أعجّل لأخذت أخذا، فأخبرنی یا فرزدق عمّا وراءک. فقال: ترکت النّاس بالعراق، قلوبهم معک، و سیوفهم مع بنی أمیّهٔ، فاتّق اللّه فی نفسک، و ارجع. فقال له: یا فرزدق! إنّ هؤلاء قوم لزموا طاعهٔ الشّیطان، و ترکوا طاعهٔ الرّحمان، و أظهروا الفساد فی الأرض، و أبطلوا الحدود، و شربوا الخمور، و استأثروا فی أموال الفقراء و المساکین، و أنا أولی من قام بنصرهٔ دین اللّه، و إعزاز شرعه،

- حسین گفت: «راست می‌گویی؛ کار در دست خداست. هرچه خدا می‌خواهد، خواهد شد و پروردگار ما هرروز یک شأن دارد. اگر قضا و قدر موافق آرزوی ما باشد، ما خداوند را بر نعمت خود شکر خواهیم کرد و از او مدد و یاری می‌خواهیم که به ما قدرت ادای شکر را بدهد و اگر قضا و قدر مانع انجام آرزوی ما بشود و آنچه ما دوست داریم انجام نگیرد، هرکه نیّت حق‌پرستی داشته و باطنا پرهیزکار بود، هرگز تعدّی و تجاوز نخواهد کرد (در اقدام خود).»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۰

(۱)- [فی المطبوع: «المدرا»].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۴].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۲

و الجهاد فی سبیله، لتکون کلمهٔ اللّه هی العلیا. فأعرض عنه الفرزدق، و سار. «۱»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۳۷- ۱۳۸

أخبرنا أبو القاسم عبد اللّه بن الحسین بن رواحة الحمویّ، إجازة أو سماعا، قال:

أخبرنا أبو طاهر أحمد بن محمّد بن أحمد الحافظ، قال: أخبرنا أبو عبد اللّه الحسین بن علیّ ابن أحمد بن البسریّ، قرأت علیه، و قرئ علیه و أنا أسمع، قال: أخبرنا أبو محمّد عبد اللّه ابن محمّد بن عبد اللّه السّکریّ قال: أخبرنا إسماعیل بن محمّد بن إسماعیل الصّفّار قال:

حدّثنا أحمد بن منصور الرّمادیّ قال: حدّثنا عبد الرّزّاق- یعنی ابن همام الصّنعانیّ- قال:

أخبرنا ابن عیینة قال: أخبرنی لبطة بن الفرزدق عن أبیه قال: خرجت أرید الحجّ، فلمّا أتیت الصّفاح «۲»، إذا بقوم علیهم هذه الیلامق «۳»، و علیهم درق، و إذا جماعة، و إذا رکبان

---

(۱)- و فرزدق شاعر از جمله موالی علی بود و در آن سال مادر را به حج برده بود. چون نزدیک مکّه رسید، به خدمت حسین رفت و از مناسک حج و مسائلی که مشکل بود، پرسید و گفت: «یا ابن رسول اللّه! ما أعجلک من الحجّ. چه تعجیل داشتی که حج نگذاشتی؟»

گفت: «لو لم أعجّل لأخذت. اگر تعجیل نمی‌کردم، گرفته می‌شدم.»

فرزدق گوید:

مرا گفت: «تو از کجایی؟»

من گفتم: رجل من العرب. قال: أخبرنی عن النّاس خلفک. «مردی‌ام از عرب.» گفت: «خبر ده مرا از مردمی که در پس توأند؛ یعنی اهل عراق.»

فرزدق گفت: «عن الخیر سألت أصدقک.»

گفت: «الصّدق أرید.»

فرزدق گفت: «أمّا القلوب فمعک، و أمّا السّیوف فمع بنی أمیّة علیک. امّا دلهای ایشان با تو است، و امّا شمشیرهای ایشان با بنی أمیّه است بر تو.»

حسین علیه السّلام گفت: «ما أراک إلّا صادقا، إنّ النّاس عبید المال، و إنّ الدّین لعق علی ألسنتهم، یحوطونه ما درّت لهم معایشهم. فإذا محضوا للابتلاء قلّ الدّیّانون. یعنی: نمی‌بینم تو را مگر صادق؛ بدرستی که مردم، بندگان مالند و بدرستی که دین لیسیده شده است بر زبانهای ایشان؛ می‌مکند و فرامی‌گیرند آنچه فرو دهد از شیر برای زندگانی خود. پس هرگاه خالص شود از مالش، کم شوند دینداران.»

بعد از آن، فرزدق وداع کرد و برفت. و حسین علیه السّلام نیز از آن منزل رحلت فرمود.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۶

(۲)- الصّفاح: موضع بین حنین و أنصاب الحرم علی یسرة الدّاخل إلی مکّة من مشاش. معجم البلدان.

(۳)- الإردیة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۳

قال: فنزلت عن راحلتی، فقلت لبعضهم: ما هذا؟ قالوا: الحسین بن علیّ (رضی اللّه عنهما) یرید العراق. قال: فسیبت راحلتی، ثمّ مشیت إلیه حتّی أخذت بالخطام، أو قال بالزّمام، فقلت: أبو عبد اللّه؟ قال أبو عبد اللّه: فما وراءک؟ قال: قلت- و صوابه-: أنت أحبّ النّاس إلی النّاس، و السّیوف مع بنی أمیّة، و القضاء من السّماء. قال: فو اللّه لقد امتعض منها، و ما أعجبته، قال: ثمّ مضی و مضیت.

فلمّا كان يوم النّفر مررت بسرادق (۶۴- و)، فإذا بفنائه صبيان سود فطس، قال:

فأخذت بقفا صبى منهم، فقلت: لمن أنت؟ قال: لعبد اللّه بن عمرو. قال: فقلت: فأين هو؟ قال: فى السّرادق. قال: فدخلت، فسلّمت، فقلت: ما قولك فى الحسين بن علىّ عليهما السّلام؟ قال: لا يحيك فيه سلاحهم «۱». قال: فخرجت، قال: فبينا أنا على ماء بين الكوفة و مكّة إذا إنسان يوضع على بعيره، قال: فقلت: من أين؟ قال: من الكوفة. قال: قلت:

ما فعل الحسين بن علىّ؟ قال: قتل. قال: فرفعت يدى، فقلت: اللّهمّ افعل بعبد اللّه بن عمرو إن كان يسخر بى.

قال سفيان بن عيينة فى غير هذه الرّواية: ذهب الفرزدق إلى غير المعنى، أو قال:

الوجه، إنّما هو لا يحيك فيه السّلاح لا يضرّه القتل مع ما قد سبق له.

أنبأنا أبو علىّ الحسن بن هبة اللّه بن الحسن بن علىّ الدّوامىّ قال: أخبرنا القاضى محمّد بن عمر بن يوسف الأرمويّ قال: أخبرنا الشّريف أبو الغنائم عبد الصّمد بن علىّ ابن المأمون، قال: أخبرنا الشّريف أبو الفضل محمّد بن الحسن بن الفضل بن المأمون، قال: حدّثنا أبو بكر محمّد بن القاسم الأنبارىّ، قال: حدّثنا محمّد بن يونس، قال:

حدّثنا أبو عبيدة معمر بن المثنّى التّيمىّ، قال: حدّثنى لبطة بن الفرزدق، عن أبيه قال:

حججت، فلمّا كنت بذات عرق «۲» لقينى الحسين بن علىّ يريد الكوفة، فقصدته، فسلّمت عليه، فقال لى: ما خلفت لنا وراءك بالبصرة؟ فقلت: قلوب القوم معك، و سيوفهم مع

---

(۱)- فى مصادرنا ما يشير إلى أنّ عبد اللّه بن عمرو بن العاص كان عنده علم بما سيكون من ملاحم و فتن.

(۲)- مهلّ أهل العراق و هو الحدّ بين نجد و تهامة- معجم البلدان.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۴

بنى أميّة. فقال: ما أشكّ فى أنّك صادق، النّاس عبيد الدّنيا، و الدّين لغو على ألسنتهم، يحوطونه ما درّت به معائشهم، فإذا استنبطوا قلّ الدّيّانون.

و قال ابن المأمون: حدّثنا أبو بكر محمّد بن القاسم الأنبارىّ، قال: حدّثنا أبى، قال:

حدّثنا أبو سعيد الغاضرىّ، قال: حدّثنا أبو عثمان المازنىّ، قال: حدّثنا الأصمعىّ، عن أعين بن لبطة بن الفرزدق، عن أبيه (۶۴- ظ) قال: رأيت أبى فى النّوم بعد موته، فقلت له: ما فعل اللّه بك؟ فقال: غفر لى بقصدى الحسين و سلامى عليه.

ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۲- ۲۶۱۴، الحسين بن علىّ،/ ۷۱- ۷۳

و قال الفرزدق: لقينى الحسين عليه السّلام فى منصرفى من الكوفة، فقال: ما وراك يا أبا فراس؟ قلت: أصدقك؟ قال عليه السّلام: الصّدق أريد. قلت: أمّا القلوب فمعك، و أمّا السّيوف فمع بنى أميّة، و النّصر من عند اللّه. قال: ما أراك إلّا صدقت، النّاس عبيد المال، و الدّين لغو على ألسنتهم، يحوطونه ما درّت به معايشهم، فإذا محّصوا بالبلاء «۱» قلّ الدّيّانون.

الإربلى، كشف الغمّة، ۲/ ۳۲- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۱۹۵؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۶۱

أبو سلمة المنقرىّ: حدّثنا معاوية بن عبد الكريم، عن مروان الأصفر، حدّثنى الفرزدق؛ قال: لمّا خرج الحسين، لقيت عبد اللّه بن عمرو؛ فقلت: إنّ هذا قد خرج، فما ترى؟ قال: أرى أن تخرج معه، فإنّك إن أردت دنيا أصبتها، و إن أردت آخرة أصبتها.

فرحلت نحوه، فلمّا كنت فى بعض الطّريق بلغنى قتله، فرجعت إلى عبد اللّه و قلت: أين ما ذكرت؟ قال: كان رأيا رأيته.

قلت: هذا يدلّ على تصويب عبد اللّه بن عمرو للحسين فى مسيره، و هو رأى ابن الزّبير و جماعة من الصّحابة شهدوا الحرّة.

عوانة بن الحكم: عن لبطة بن الفرزدق، عن أبيه قال: لقيت الحسين، فقلت: القلوب

---

(۱)- [فی البحار و العوالم: «للابتلاء»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۵

معک، و السّیوف مع بنی أمیّة.

ابن عیینة: عن لبطة، عن أبیه قال: لقینی الحسین و هو خارج من مکّة فی جماعة علیهم یلامق الدّیباج؛ فقال: ما وراءک؟ قال: و کان فی لسانه ثقل من برسام عرض له.

و قیل: کان مع الحسین و جماعته إثنان و ثلاثون فرسا.

جریر بن حازم، عن الزّبیر بن الخریت، سمع الفرزدق یقول: لقیت الحسین بذات عرق، فقال: ما تری أهل الکوفة صانعین معی؟ فإنّ معی حملا من کتبهم. قلت:

یخذلونک، فلا تذهب.

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۰۴

ثمّ ساق أبو مخنف بإسناده الأوّل: أنّ الفرزدق لقی الحسین فی الطّریق، فسلّم علیه، و قال له: أعطاک اللّه سؤلک و أملک فیما تحبّ. فسأله الحسین عن أمر النّاس و ما وراءه، فقال له: قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّة، و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء. فقال له: صدقت، للّه الأمر من قبل و من بعد، یفعل ما یشاء، و کلّ یوم ربّنا فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه. و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم یتعدّ من کان الحقّ نیّته، و التّقوی سریرته، ثمّ حرّک الحسین راحلته و قال: السّلام علیکم. ثمّ افترقا.

و قال هشام بن الکلبیّ، عن عوانة بن الحکم، عن لبطة بن غالب الفرزدق، عن أبیه.

قال: حججت بأمّی، فبینما أنا أسوق بها بعیرها حین دخلت الحرم فی أیّام الحجّ، و ذلک فی سنة ستّین، إذ لقیت الحسین خارجا من مکّة معه أسیافه و أتراسه، فقلت له: بأبی و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أعجلک عن الحج؟ فقال: لو لم أعجّل لأخذت. ثمّ سألنی: ممّن أنت؟ فقلت: امرؤ من العراق. فسألنی عن النّاس، فقلت له: القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة. و ذکر نحو ما تقدّم.

[قال الفرزدق: و سألت الحسین عن أشیاء و عن المناسک، فأخبرنی بها قال: و إذا هو

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۶

ثقیل اللّسان من برسام کان أصابه بمن بالعراق] «۱» قال: ثمّ مضیت، فإذا فسطاط مضروب فی الحرم، و هیئة حسنة، فإذا هو عبد اللّه بن عمرو بن العاص، فسألنی، فأخبرته أنّی لقیت الحسین، قال: فهلّا اتّبعته؟ فإنّ الحسین لا یحیک فیه السّلاح، و لا یجوز فیه، و فی أصحابه. فندم الفرزدق، و همّ أن یلحق به، و وقع فی قلبه مقالة ابن عمرو، ثمّ ذکر الأنبیاء و قتلهم، فصدّه «۲» ذلک عن اللّحاق به، فلمّا بلغه أنّه قتل، لعن ابن عمرو، و کان ابن عمرو یقول: و اللّه لا تبلغ الشّجرة، و لا النّخلة، و لا الصّغیر، حتّی یبلغ هذا الأمر و یظهر، و إنّما أراد ابن عمرو بقوله: لا یحیک فیه السّلاح، أی السّلاح الّذی لم یقدر أن یقتل به، و قیل غیر ذلک، و قیل: أراد الهزل بالفرزدق.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۶- ۱۶۷

و لم یزل سایرا حتّی کان بالصّفاح «۳»، فلقیه الفرزدق الشّاعر رحمه اللّه، فنزل، فسلّم علی الحسین علیه السّلام و قال له: أعطاک اللّه سؤلک، و بلغک مأمولک فی جمیع ما تحبّ. فقال له الحسین علیه السّلام: من أین أقبلت یا أبا فراس؟ فقال: من الکوفة. فقال له: بیّن خبر النّاس.

قال: أجل، علی الخبیر سقطت یا ابن رسول اللّه! قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّة، و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل ما یشاء، و ربّنا کلّ یوم هو فی شأن. فقال:

صدقت، الأمر للّه، یفعل ما یشاء، و هو «۴» سبحانه کلّ یوم فی شأن «۵» إن ینزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو

المستعان على أداء الشّكر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم يبعد من كان الحقّ نيّته، و التّقوى سريرته. «۵» ثمّ فارقه الحسين عليه السّلام. «۶»

---

(۱)- سقط من المصريّة.

(۲)- [فى المطبوع: «فصدّنى»].

(۳)- [فى المطبوع: «بالسّفاح»، و التّصحيح عن نور الأبصار].

(۴)- [نور الأبصار: «و اللّه»].

(۵) (۵- ۵) [لم يرد فى نور الأبصار].

(۶)- و چون قرين فوز و نجاح به منزل صفاح (۱) رسيد، فرزدق شاعر كه از طرف عراق می‌آمد بتقبيل ركاب همايونش مشرف گرديد و امام حسين از فرزدق پرسيد كه: «اهل عراق را چگونه گذاشتى؟» جواب-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۷

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۸- عنه: الشّبلنجى، نور الأبصار،/ ۲۵۹

و لقى الحسين فى مسيره الفرزدق، فقال له: بيّن لى خبر النّاس. فقال: أجل، على الخبير سقطت يا ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، قلوب النّاس معك، و سيوفهم مع بنى أميّة، و القضاء ينزل من السّماء، و اللّه يفعل ما يشاء. «۱»

ابن حجر الهيتمى، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

فى التّبر المذاب: خرج من مكّة سنة ستّين، فلمّا وصل بستان بنى عامر، لقى الفرزدق الشّاعر، و كان يوم التّروية، فقال: يا ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ما أعجلك عن الحجّ؟ فقال:

لو لم أعجّل أخذت، أخبرنى عمّا ورائك؟ فقال: تركت النّاس قلوبهم معك، و سيوفهم عليك مع بنى أميّة، فارجع يا ابن رسول اللّه. فقال: يا فرزدق، إنّ هؤلاء قوم لزموا طاعة الشّيطان، و تركوا طاعة الرّحمان، و أظهروا الفساد فى الأرض، و أبطلوا الحدود، و شربوا الخمر، و استأثروا بأموال الفقراء و المساكين، و أنا أولى من قام بنصرة دين اللّه، و إعزاز شرعه، و إظهار دينه، و الجهاد فى سبيله، لتكون كلمة اللّه هى العليا. فقال له الفرزدق: خار اللّه لك، و بلّغك أملك. ثمّ فارقه. «۲»

الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۴- ۲۴۵

- داد كه: «كوفيان را بدان‌سان گذاشتم كه دلهاى ايشان با تو بود و شمشيرهاى ايشان بر تو.» و فرزدق آن حضرت را وداع كرده، به مكّه شتافت.

(۱). [در متن «سفاح» می‌باشد].

خواندامير، حبيب السّير، ۲/ ۴۶

(۱)- و چون حسين عليه السّلام از مكه به داعيه كوفه بيرون آمد، در اثناء راه ملاقى فرزدق شده كه از جانب كوفه می‌آمد. با وى گفت: «خبر مردم چيست؟»

فرزدق گفت: «بلى، على الخبير سقطت يا ابن رسول اللّه، دلهاى مردم با شماست و شمشيرهاى ايشان با بنى أميّه است و قضا نازل می‌شود از آسمانها و اللّه يفعل ما يشاء.»

جهرمى، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۱- ۳۴۲

(۲)- بالجمله، حسين عليه السّلام راه كوفه پيش داشت و طى طريق فرموده به منزل ذات عرق رسيد. از قضا چنان افتاد كه همام بن

غالب که معروف به فرزدق شاعر است، مادر خویش را برداشته، به آهنگ زیارت مکه می‌شتافت. در ذات عرق خیمه‌های افراشته دید. گفت: «از کیست؟»

گفتند: «از حسین بن علی علیهما السّلام.»

پس بر در خیمه حسین آمد و آن حضرت بر در خیمه به تلاوت کتاب خدای متعال اشتغال داشت.

فرزدق سلام داد و جواب بستد.

فقال له: أعطاك اللّه سؤلك و أملك فيما تحبّ، بأبي أنت و أمّي يا ابن رسول اللّه! ما أعجلك من الحجّ؟-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۸

و فی الصّفاح لقی الحسین علیه السّلام الفرزدق بن غالب الشّاعر، فسأله عن خبر النّاس خلفه، فقال الفرزدق: قلوبهم معك، و السّيوف مع بنی أميّة، و القضاء ينزل من السّماء.

فقال أبو عبد اللّه علیه السّلام: صدقت، للّه الأمر، و اللّه يفعل ما يشاء، و كلّ يوم ربّنا فی شأن، إن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّكر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم يبعد من كان الحقّ نيّته، و التّقوی سريرته. ثمّ سأله الفرزدق عن نذور و مناسك، و افترقا.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۰۳

- عرض کرد: «ای پسر رسول خدا! پدر و مادر فدای تو باد. خداوند مسألت تو را قرین اجابت دارد و آرزو و آمال تو را مقرون اسعاف و انجاح فرماید (۱). این عجلت چه بود که حج ناکرده از مکه بیرون شدی؟»

قال: لو لم أعجل لاخذت.

فرمود: اگر تعجیل نمی‌کردم، مأخوذ می‌گشتم. چه یزید، عمرو بن سعید را با جماعتی از لشگریان گماشته بود که اگر توانند آن حضرت را غیلهٔ به شهادت رسانند.

ثمّ قال له: أخبرنی عن النّاس خلفك؟ قال: [...]

حسین علیه السّلام فرمود: «اکنون خبر ده مرا از مردم کوفه.»

فرزدق عرض کرد که: «از مرد خبیری (۲) پرسش فرمودی. همانا مردم کوفه از دل تو را دوستدارند و آرزوی دیدار تو دارند؛ لکن روز گیرودار شمشیر در روی تو بکشند و تو را بکشند و قضا از آسمان فرود آید و خدای بدانچه خواهد، حکم فرماید.»

حسین علیه السّلام فرمود: «سخن از در صدق کردی و حکم گذشته و آینده با آفریننده است و هرروز او را شأنی است. اگر بدانچه ما خواهیم فرمان رود، خدای را سپاسگزاریم و هم او است که نیروی سپاسگزاری عطا فرماید و اگر برخلاف آرزوی ما قضا کند، هم دور نیفکند، آن را که راه حق جوید و طریق تقوی پوید.»

فرزدق گفت:

بلّغك اللّه ما تحبّ و كفاك ما تحذر.

یعنی: «برساند خداوند تو را بدانچه دوست می‌داری و کفایت کند از آنچه ناپسند می‌شماری.»

آن‌گاه فرزدق مسائل خویش را در مناسک حج پرسش نمود و جواب بشنود. پس امام را وداع گفت و به راه خویش برفت.

(۱). تو را به مرادت رساند.

(۲). خبیر: دانا و آگاه.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۳۰- ۱۳۲

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۱۹

المنزل الثّالث: الصّفاح

و هو بكسر الصّاد المهملة و الفاء، و آخره حاء مهملة: نزل به يوم الجمعة لأحد عشر خلت من ذى الحجّة.

قال فى معجم البلدان: إنّه موضع بين حنين و أنصاب الحرم على يسرة الدّاخل إلى مكّة من مشاش. قال: و هناك لقى الفرزدق الحسين بن علىّ عليه السّلام.

أقول: اختلفت كلماتهم فى موضع ملاقاة الفرزدق بعد اتّفاقهم على الملاقاة.

قال سبط ابن الجوزىّ فى تذكرة الخواصّ: إنّه لقيه ببستان بنى عامر، و قال محمّد بن طلحة الشّافعىّ و أعثم الكوفىّ: إنّه لقيه فى منزل شقوق، و هو على ما صرح به فى المراصد منزل بطريق مكّة بعد واقصة من الكوفة، و قال فى اللّهوف و البحار: إنّه لقيه فى منزل زبالة بعد بلوغ خبر مقتل مسلم إليه، و قال الشّيخ و جماعة: لقيه فى الحرم، و قال بعض:

إنّه لقيه قبل خروجه من مكّة، و قال بعض المحدّثين و المؤرّخين: إنّه لقيه فى ذات عرق، و قال الطّبرى و جمع كثير: إنّه لقيه فى الصّفاح، و قال السّيّد المعاصر فى لواعج الأشجان و سبقه فى ذلك بعض آخر: إنّه لقيه مرّتين: مرّة فى الصّفاح، و مرّة أخرى فى زبالة بعدرجوعه عن الحجّ. و هذا ينافى ما سيأتى من رواية هشام، و المختار ما حدّثه أبو مخنف، لأنّه أقدم و أضبط.

القزوينى، الإمام الحسين و أصحابه، ۱/ ۱۵۴- ۱۵۵

الصّفاح- بالكسر و آخره حاء مهملة-: موضع بين حنين و انصاب الحرم على يسرة الدّاخل إلى مكّة من مشاش. قال الأزرقىّ: القطع أو الصّفاح فى طريق نجد و العراق و الأنصاب على رأس ثنية الحلّ منتهى الحرم، و قال ابن بليهد: الصّفاح فى اللّغة يطلق على سفح كلّ جبل أو كثيب صفحته. فصفحة جانبه، و يطلق لفظ الصّفحة على جانب السّيف. و الموضع الّذى يقال له الصّفاح معروف فى حدود الجبال المشرعة على واد المغمس و هى آخرها و يتركها قاصد مكّة على شماله.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۲۶- ۲۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۰

و أيضا روى الوزير منصور بن الحسين الآبىّ فيما اختاره من كلم الإمام الحسين عليه السّلام؛ من كتاب نثر الدّرر: ج ۱؛ ص ۳۳۶ ط ۱؛ قال:

قال الفرزدق: لقينى الحسين بن علىّ فى منصرفى من الكوفة، فقال: ما وراءك يا أبا فراس؟ قلت: أمّا القلوب، فمعك؛ و أمّا السّيوف، فمع بنى أميّة عليك؛ و النّصر من عند اللّه.

قال: ما أراك إلّا صدقت؛ إنّ النّاس عبيد المال، و الدّين لغو على ألسنتهم، يحوطونه ما درّت به معايشهم، فإذا محّصوا للابتلاء، قلّ الدّيّانون.

المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۶۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۱

حكاية أخرى للقاء الفرزدق معه عليه السّلام

قال: و سار الحسين حتّى نزل الشّقوق، فإذا هو بالفرزدق بن غالب الشّاعر قد أقبل عليه، فسلّم، ثمّ دنا «۱» منه، فقبّل يده، فقال الحسين: من أين أقبلت يا أبا فراس؟ فقال:

من الكوفة «۲» يا ابن بنت رسول اللّه «۲». فقال: كيف خلّفت أهل الكوفة؟ فقال: خلّفت النّاس «۳» معك، و سيوفهم مع بنى أميّة، «۴» و اللّه يفعل فى خلقه «۵» ما يشاء! فقال: صدقت و بررت، إنّ الأمر للّه، يفعل ما يشاء، و ربّنا تعالى كلّ يوم هو فى شأن، فإن نزل

القضاء بما نحبّ «۶»، فالحمد للّه على نعمائه «۷»، و هو المستعان على أداء الشّكر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلم يعتد «۸» من [كان- «۹»] الحقّ نيّته «۱۰». فقال الفرزدق: يا ابن بنت «۵» رسول اللّه! كيف تركن إلى أهل الكوفة، و هم قد قتلوا «۱۱» ابن عمّك مسلم بن عقيل و شيعته؟

قال: فاستعبر الحسين بالبكاء، ثمّ قال: رحم اللّه مسلما! فلقد صار إلى روح «۱۲» اللّه، «۱۳» و ريحانه، و جنّته «۱۳»، و رضوانه، أمّا إنّه قد قضى ما عليه و بقى ما علينا. قال «۱۴»: ثمّ

---

(۱)- [و فى المنتخب مكانه: «إنّ الفرزدق لقى الحسين و سلّم عليه و دنا ...»].

(۲) (۲- ۲) ليس فى د.

(۳)- [المنتخب: «قلوب النّاس»].

(۴)- زيد فى الطّبرىّ [و المنتخب]: «و القضاء ينزل من السّماء».

(۵)- [لم يرد فى المنتخب].

(۶)- من الطّبرىّ، و فى النّسخ: يحبّ.

(۷)- فى بر: نعماته.

(۸)- من الطّبرىّ، و فى الأصل و بر: فلم يبعد، و فى د: فلم تبعد. [و فى المنتخب: «فلن تبعد»].

(۹)- من المقتل و الطّبرىّ.

(۱۰)- [المنتخب: «بلية»].

(۱۱)- [المنتخب: «الّذين قد قتلوا»].

(۱۲)- فى د: رحمة.

(۱۳- ۱۳) ليس فى د و المقتل. [و فى المنتخب: «و ريحانه و تحيّته»].

(۱۴)- ليس فى د.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۲

«۱» أنشأ الحسين «۱» يقول:

و إن «۲» تكن الدّنيا تعدّ نفيسة فدار ثواب اللّه أعلى و أنبل

و إن تكن الأبدان للموت أنشئت فقتل امرئ بالسّيف فى اللّه أفضل

و إن تكن الأرزاق رزقا مقدّرا فقلّة «۳» حرص المرء فى الرّزق أجمل

و إن تكن الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به الخير يبخل

قال: ثمّ ودّعه الفرزدق فى نفر من أصحابه، و مضى يريد مكّة. فأقبل عليه ابن عمّ له من بنى مجاشع «۴»، فقال: أبا فراس! هذا الحسين بن علىّ؟ فقال الفرزدق: هذا الحسين ابن فاطمة الزّهراء بنت محمّد [صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، هذا و اللّه ابن خيرة اللّه، و أفضل من مشى «۵» على وجه الأرض بعد محمّد- «۶»] «۵»، و قد كنت قلت فيه أبياتا قبل اليوم، فلا عليك أن تسمعها؟ فقال له ابن عمّه: ما أكره ذلك يا أبا فراس! فإن رأيت أن تنشدنى ما قلت فيه.

فقال الفرزدق: نعم، أنا القائل فيه، و فى أبيه، و أخيه، و جدّه (صلوات اللّه عليهم) هذه الأبيات:

هذا الّذى تعرف البطحاء و طأته و البيت يعرفه و الحلّ و الحرم

هذا ابن خير عباد اللّه كلّهم هذا التّقىّ النّقىّ الطّاهر العلم

هذا حسین رسول اللّه والده أمست بنور هداه تهتدی الأمم

هذا ابن فاطمهٔ الزّهراء عترتها «۷» فی جنّهٔ الخلد مجریا بها «۷» القلم إذا رأته قریش قال قائلها

إلی مکارم هذا ینتهی الکرم

---

(۱) (۱- ۱) فی د: إنّ الحسین أنشأ. [و فی المنتخب: «أنشاء»].

(۲)- فی د و المقتل: فإن.

(۳)- فی د: فقلت.

(۴)- فی النّسخ: مجامع، و التّصحیح من المقتل و جمهرهٔ أنساب العرب ص ۲۱۹.

(۵) (۵- ۵) [المنتخب: «علی الأرض من ولد آدم أبی البشر»].

(۶)- من د و بر.

(۷- ۷) [المنتخب: «أئمّهٔ الدّین مجریا به»].

یکاد یمسکه عرفان راحته رکن الحطیم إذا ما جاء یستلم

بکفّه خیزران ریحه عبق بکفّ أروع فی عرنینه شمم

یغضی حیاء «۱» و یغضی «۱» من مهابته فلا یکلّم إلّا حین یبتسم

ینشقّ نور الدّجی عن نور غرّته کالشّمس تنجاب عن إشراقها الظّلم

مشتقّهٔ من رسول اللّه نبعته طابت أرومته و الخیم و الشّیم

فی معشر حبّهم شکر و بغضهم «۲» کفر و قربهم منجی «۳» و معتصم

یستدفع الضّرّ «۴» و البلوی بحبّهم و یستقیم به الإحسان و النّعم

إن عدّ أهل النّدی کانوا أئمّتهم أو قیل «۵» من خیر أهل الأرض؟ «۶» قیل: هم «۶»

لا یستطیع «۷» جواد بعد جودهم «۷» و لا یدانیهم قوم و إن کرموا

بیوتهم من قریش یستضاء بها فی النّائبات و عند الحکم إن حکموا

فجدّه من قریش فی أرومتها محمّد و علیّ بعده علم «۸»

قال: ثمّ أقبل الفرزدق علی ابن عمّه فقال: و اللّه لقد قلت فیه «۹» هذه «۱۰» الأبیات غیر

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی المنتخب].

(۲)- فی النّسخ: مبغضهم، و التّصحیح من المقتل و الدّیوان، [و هذا المصراع فی المنتخب: «من معشر حبّهم دین و بغضهم»].

(۳)- [المنتخب: «فوز»].

(۴)- [المنتخب: «الظّلم»].

(۵)- فی بر: قبل.

(۶- ۶) فی بر: قبلهم.

(۷- ۷) من الدّیوان، و فی النّسخ: جوارا بعد غائبهم. [و فی المنتخب: «جوازا بعد غایتهم»].

(۸)- [زاد فی المنتخب:

«بدر له شاهد و الشّعب من أحد و الخندقان و يوم الفتح قد علموا

و خيبر و حنين يشهدان له و فى الفريضة يوم صيلم قتم

مواطن قد علت فى كلّ نائبة على الصّحابة لم أكتم كما كتموا»]

(۹)- ليس فى د.

(۱۰)- [لم يرد فى المنتخب].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۴

متعرّض «۱» إلى معروفه، غير أنّى أردت اللّه «۱» و الدّار الآخرة.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۴- ۱۲۹- عنه: الطّريحى، المنتخب، ۱/ ۱۱۱- ۱۱۲

«و ذكر» الإمام أحمد بن أعثم الكوفىّ: إنّ الفرزدق أنّما لقيه «بالشّقوق» فسلّم عليه الفرزدق، ثمّ دنا منه، فقبّل يده، فقال له الحسين: من أين أقبلت يا أبا فراس؟ فقال: من الكوفة يا ابن رسول اللّه. قال: فكيف خلّفت أهل الكوفة؟ قال: خلّفت، قلوب النّاس معك، و سيوفهم مع بنى أميّة، و القضاء ينزل من السّماء، و اللّه يفعل فى خلقه ما يشاء.

فقال له الحسين: صدقت و بررت، إنّ الأمر للّه تبارك و تعالى، كلّ يوم هو فى شأن، فإن نزل القضاء بما نحبّ، فنحمد اللّه على نعمائه، و هو المستعان على أداء الشّكر، و إن حال القضاء دون الرّجاء، فلن يبعد من الحقّ بغيته. فقال الفرزدق: جعلت فداك يا ابن رسول اللّه! كيف تركن إلى أهل الكوفة، و هم الّذين قتلوا ابن عمّك مسلم بن عقيل و شيعته؟

فاستعبر الحسين باكيا، ثمّ قال: رحم اللّه مسلما، فلقد صار إلى روح اللّه، و ريحانه، و تحيّته، و غفرانه، و رضوانه، أمّا إنّه قد قضى ما عليه و بقى ما علينا. ثمّ أنشأ فى ذلك يقول:

فإن تكن الدّنيا تعدّ نفيسة فإنّ ثواب اللّه أعلى و أنبل

و إن تكن الأبدان للموت أنشئت فقتل امرئ فى اللّه بالسّيف أفضل

و إن تكن الأرزاق قسما مقدّرا فقلّة حرص المرء فى الرّزق أجمل

و إن تكن الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به المرء يبخل

ثمّ ودّعه الفرزدق فى نفر من أصحابه، و مضى يريد مكّة، فأقبل عليه ابن عمّ له من بنى مجاشع، فقال له: يا أبا فراس! أهذا الحسين بن علىّ؟ فقال له الفرزدق: هذا الحسين ابن فاطمة الزّهراء بنت محمّد المصطفى صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، هذا و اللّه خيرة اللّه، و أفضل من مشى على وجه الأرض من خلق اللّه، و قد كنت قلت فيه أبياتا قبل اليوم، فلا عليك أن تسمعها؟ فقال له ابن عمّه: أنشدنيها يا أبا فراس، فأنشده:

---

(۱) (۱- ۱) [المنتخب: «لمعروفه، و لكن أردت اللّه بذلك»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۵

هذا الّذى تعرف البطحاء و طأته و البيت يعرفه و الحلّ و الحرم

هذا ابن خير عباد اللّه كلّهم هذا التّقىّ النّقىّ الطّاهر العلم

هذا ابن فاطمة إن كنت جاهله بجدّه أنبياء اللّه قد ختموا

مشتقّة من رسول اللّه نبعته طابت عناصره و الخيم و الشّيم

إذا رأته قريش قال قائلها إلى مكارم هذا ينتهى الكرم

ينمى إلى ذروة العزّ الّتى قصرت عن نيلها عرب الإسلام و العجم

یکاد یمسکه عرفان راحته رکن الحطیم إذا ما جاء یستلم

یغضی حیاء و یغضی من مهابته فلا یکلّم إلّا حین یبتسم

ینشقّ ثوب الدّجی عن نور غرّته کالشّمس ینجاب عن إشراقها الظّلم

اللّه شرّفه قدما و عظّمه جری بذاک له فی لوحه القلم

فلیس قولک من هذا بضائره العرب تعرف من أنکرت و العجم

کلتا یدیه غیاث عمّ نفعهما تستوکفان و لا یعروهما العدم

من جدّه دان فضل الأنبیاء له و فضل أمّته دانت له الأمم

سهل الخلیقهٔ لا تخشی بوادره یزینه اثنان حسن الخلق و الشّیم

حمال أثقال أقوام إذا فدحوا حلو الشّمائل تحلو عنده نعم

لا یخلف الوعد میمون نقیبته رحب الفناء أریب حین یعتزم

عمّ البریّهٔ بالإحسان فانقشعت عنها الغیابهٔ و الإملاق و العدم

من معشر حبّهم دین و بغضهم کفر و قربهم منجی و معتصم

یستدفع السّوء و البلوی بحبّهم و یستزاد به الإحسان و النّعم

إن عدّ أهل التّقی کانوا أئمّتهم أو قیل: من خیر أهل الأرض؟ قیل: هم

لا یستطیع جواد بعد غایتهم و لا یدانیهم قوی و إن کرموا

هم الغیوث إذا ما أزمهٔ أزمت و الأسد أسد الشّری و البأس محتدم

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۶

یأبی لهم أن یحلّ الذّمّ ساحتهم خیم کریم و أید بالنّدی هضم

لا یقبض العسر بسطا من أکفّهم سیان ذلک إن أثروا و إن عدموا

مقدّم بعد ذکر اللّه ذکرهم فی کلّ بدء و مختوم به الکلم

أیّ الخلائق لیست فی رقابهم لأولیهٔ هذا أو له نعم

من یعرف اللّه یعرف أولیهٔ ذا فالدّین من بیت هذا ناله الأمم

قال: ثمّ قال الفرزدق لابن عمّه: قد قلت فیه هذه الأبیات غیر متعرّض لمعروفه، و لکن أردت اللّه تبارک و تعالی، و الدّار الآخرهٔ، و الفوز، و النّعیم.

(و ذکر غیره): إنّ الحسین بن علیّ علیه السّلام دخل المسجد الحرام وقت ما کان بمکّهٔ، و هو یخطر فی مشیته، فقال الفرزدق: من هذا؟ فقیل: الحسین بن علیّ. فقال: حقّ له. ثمّ وقف علیه، فأنشده الأبیات.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۳- ۲۲۵

و قال: و قد التقاه و هو متوجّه إلی الکوفهٔ، الفرزدق بن غالب الشّاعر، فقال له: یا ابن رسول اللّه! کیف ترکن إلی أهل الکوفهٔ، و هم الّذین قتلوا ابن عمّک مسلم بن عقیل و شیعته؟ فترحّم علی مسلم و قال: صار إلی روح اللّه و رضوانه. أما إنّه قضی ما علیه، و بقی ما علینا، و أنشد:

فإن «۱» تکن الدّنیا تعدّ نفیسهٔ «۲» فإنّ ثواب اللّه أغلی «۲» و أنبل و إن تکن الأبدان للموت أنشئت

فقتل امرء فی اللّه «۳» بالسّیف أفضل و إن تکن الأرزاق قسما مقدّرا

فقلّهٔ حرص المرء فی الکسب أجمل و إن تکن الأموال للتّرک جمعها

فما بال متروک به المرء یبخل

ابن طلحة، مطالب السؤول،/ ۷۳- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۲۷- ۲۸

---

(۱)- [کشف الغمّة: «و إن»].

(۲) (۲- ۲) [کشف الغمّة: «فدار ثواب اللّه أعلی»].

(۳)- [کشف الغمّة: «و اللّه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۷

فلمّا وصل إلی الشّقوق و إذا هو بالفرزدق الشّاعر، و قد وافاه هنالک، فسلّم علیه و «۱» دنی منه، فقبّل یده، فقال له الحسین: من أین أقبلت یا أبا فراس؟ فقال: من الکوفة.

فقال: کیف ترکت أهل الکوفة؟ قال: خلّفت، قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّة «۲»، و قد قلّ الدّیّانون، و القضاء ینزل من السّماء، و اللّه یفعل فی خلقه «۳» ما یشاء.

و جری بینهما کلام تقدّم ذکر طرف منه فی آخر الفصل الثّامن.

«۴» ثمّ ودّعه الفرزدق فی نفر من أصحابه و مضی یرید مکّة، فقال له ابن عمّ له من بنی مجاشع: یا أبا فراس! هذا الحسین بن علیّ؟ قال الفرزدق: نعم، هذا الحسین بن علیّ و ابن فاطمة الزّهراء بنت محمّد المصطفی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، هذا و اللّه ابن خیرة اللّه، و أفضل من مشی علی الأرض «۵»، و قد کنت قلت فیه قبل الیوم أبیاتا غیر متعرّض لمعروفه، بل أردت وجه اللّه، و الدّار الآخرة، فلا علیک أن لا تسمعها؟ فقال ابن عمّه: إن رأیت أن تسمعنیها أبا فراس. فقال: قلت فیه، و فی أمّه، و أبیه، و جدّه علیهم السّلام:

هذا الّذی تعرف البطحاء و طأته و البیت یعرفه «۶» و الحلّ و الحرم

هذا ابن خیر عباد اللّه کلّهم هذا التّقیّ النّقیّ الطّاهر العلم

هذا حسین رسول اللّه والده أمست بنور هداه تهتدی الأمم

هذا ابن فاطمة الزّهراء عترته «۷» فی جنّة الخلد مجریا به القلم

إذا رأته قریش قال قائلها إلی مکارم هذا ینتهی الکرم

یکاد یمسکه عرفان راحته رکن الحطیم إذا ما جاء یستلم

---

(۱)- [کشف الغمّة: «ثمّ»].

(۲)- [کشف الغمّة: «بنی أمیّة علیک»].

(۳)- [لم یرد فی کشف الغمّة].

(۴)- [من هنا حکاه فی وسائل المظفّری].

(۵)- [کشف الغمّة: «وجه الأرض»].

(۶)- [کشف الغمّة: «تعرفه»].

(۷)- [فی کشف الغمّة و وسائل المظفّری: «عترتها»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۸

بکفّه خیزران ریحه عبق بکفّ أروع فی عرنینه «۱» شمم

یغضی حیاء و یغضی من مهابته فلا یکلّم «۲» إلّا حین یبتسم

ینشقّ نور الدّجی من نور غرّته کالشّمس تنجاب «۳» عن إشراقها الظّلم

منشقّة «۴» من رسول اللّه نبعته طابت أرومته «۵» و الخیم و الشّیم

من معشر حبّهم دین و بغضهم کفر و قربهم ملجا «۶» و معتصم

یستدفع الضّرّ و البلوی بحبّهم و یستقیم به الإحسان و النّعم

إن عدّ أهل التّقی «۷» کانوا أئمّتهم أو قیل: من خیر أهل الأرض؟ قیل: هم

لا یستطیع مجار بعد غایتهم و لا یدانیهم قوم و إن کرموا

بیوتهم فی قریش یستضاء بها فی النّایبات و عند الحکم إن حکموا

فجدّه فی قریش من أرومتها محمّد و علیّ بعده علم

بدر له شاهد و الشّعب من أحد و الخندقان و یوم الفتح قد علموا

و خیبر و حنین یشهدان له و فی قریضة «۸» یوم صیلم قتم «۹» مناقب قد «۹» علت أقدارها و نمت

آثارها لم ینلها «۱۰» العرب و العجم «۱۱»

---

(۱)- الأروع: الحسن الوجه، عرنین: الأنف. [و فی وسائل المظفّری: «عرنیه»].

(۲)- [فی کشف الغمّة: «فما یکلّم»، و فی وسائل المظفّری: «لا یتکلّم»].

(۳)- [کشف الغمّة: «تنشقّ»].

(۴)- [فی کشف الغمّة و وسائل المظفّری: «مشتقّة»].

(۵)- الأرومة: الأصل الخیم و الشّیم الطّبیعة.

(۶)- [کشف الغمّة: «منجی»].

(۷)- [کشف الغمّة: «النّدی»].

(۸)- [فی کشف الغمّة و وسائل المظفّری: «قریظة»].

(۹- ۹) [فی کشف الغمّة و وسائل المظفّری: «مواطن»].

(۱۰)- [فی کشف الغمّة و وسائل المظفّری: «لم تنلها»].

(۱۱)- [أضاف فی کشف الغمّة، و وسائل المظفّری: «قلت: و أظنّه نقل هذا الکلام و القصیدة من کتاب الفتوح لابن أعثم، فإنّی طالعته فی زمان الحداثة، و نسب هذه القصیدة إلی الفرزدق فی الحسین علیه السّلام و الّذی علیه-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۲۹

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۳- ۴۵؛ مثله الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۴۰- ۴۴۱

فلقیه «۱» الفرزدق الشّاعر، فسلّم علیه، و قال: یا ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، کیف ترکن إلی أهل الکوفة، و هم الّذین قتلوا ابن عمّک مسلم بن عقیل و شیعته؟

قال: فاستعبر الحسین علیه السّلام باکیا، ثمّ قال: رحم اللّه مسلما، فلقد صار إلی روح اللّه، و ریحانه، و جنّته «۲»، و رضوانه، أما «۳» إنّه قد قضی ما علیه، و بقی ما علینا. «۴» ثمّ أنشأ یقول:

فإن تکن الدّنیا تعدّ نفیسة فإنّ «۵» ثواب اللّه أعلی و أنبل

و إن تکن الأبدان للموت أنشئت فقتل امرء بالسّیف فی اللّه أفضل

و إن تکن الأرزاق قسما مقدّرا فقلّة حرص المرء فی السّعی «۶» أجمل

و إن تكن الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به المرء «۷» يبخل «۸»

- الرّواة مع اختلاف كثير فى شىء من أبياتها، و أنّها للحرّ بن اللّيثىّ، قالها فى قثم بن العبّاس رضى اللّه عنه، و أنّ الفرزدق أنشدها لعلىّ بن الحسين، و لها قصّة تأتى فى أخبارها إن شاء اللّه تعالى، و لو كان هذا و أمثاله من موضوع هذا الكتاب، لذكرت القصيدة و نسب كلّ بيت منها إلى قائله، و لكنّه وضع لغير هذا».

(۱)- [المعالى: «أتاه»].

(۲)- [فى البحار و الدّمعة السّاكبة: «تحيّته»، و فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «تحيّاته»].

(۳)- [العوالم: «ألا»].

(۴)- [إلى هنا حكاه عنه فى المعالى و مثير الأحزان، و من هنا حكاه فى وسيلة الدّارين].

(۵)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار: «فدار»].

(۶)- [فى البحار و العوالم: «فى الرّزق»].

(۷)- [فى البحار و العوالم: «به الحرّ»].

(۸)- فرزدق شاعر به خدمتش رسيد. سلام داد و عرض كرد: «اى پسر پيغمبر! چگونه بر اهل كوفه اعتماد مى‌كنى؟ اينان همان‌اند كه پسر عموى تو مسلم بن عقيل و ياران او را كشتند.»

اشك از ديدگان حسين فرو ريخت و فرمود: «خدا مسلم را رحمت كند، او به روح و ريحان و بهشت رضوان بازگشت. او وظيفه‌اى كه برعهده داشت، انجام داد و اكنون نوبت ماست كه آنچه برماست انجام دهيم. سپس، اشعارى بدين مضمون انشا فرمود:

«دنيا اگر به چشم لئيمان گرانبها است پاداش حق گرانتر و برتر به نزد ما است

-موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۰

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۴- ۷۵- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۷۴؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۲۴؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۴۵، ۲۴۶؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۱؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۵۹، ۲۶۷؛ اليزدى، وسائل المظفّرى،/ ۴۳۹؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۷؛ مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۷؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۴۰؛ الزّنجانى، وسيلة الدّارين،/ ۶۱

و من ذلك ما حكى أنّ الفرزدق لقيه عليه السّلام و هو متوجّه إلى الكوفة، فقال له: يا ابن رسول اللّه! كيف تركن إلى أهل الكوفة و هم الّذين قتلوا ابن عمّك مسلم بن عقيل؟

فترحّم على مسلم بن عقيل و قال: أما إنّه صار إلى رحمة اللّه تعالى و رضوانه، و قضى ما عليه، و بقى ما علينا، و أنشد يقول: «۱»

و إن تكن الدّنيا تعدّ نفيسة فإنّ ثواب اللّه أعلى و أنبل «۲» و إن تكن الأبدان للموت أنشئت «۲»

فقتل امرء فى اللّه بالسّيف أفضل «۳» و إن تكن الأرزاق قسما مقدّرا

فقلّة حرص المرء فى الكسب أجمل «۴» و إن تكن الأموال للتّرك جمعها

فما بال متروك به المرء يبخل «۵»

-گر بهر مرگ پيكر ما را سرشته‌اند در راه دوست كشته شدن افتخار ما است

چون سهم ما ز روزى دنيا مقدّر است زيباتر آن‌كه حرص طلب در دلش بكاست

چون جمع مال عاقبتش ترك گفتن است مالى چنين بخيل شدن بهر وى چرا است؟

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۴- ۷۵

(۱)- [و فی نور الأبصار مکانه: «و من کلامه رضی اللّه عنه ...»].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «و إن یک لا بدّ من الموت للفتی»].

(۳)- [نور الأبصار: «أجمل»].

(۴)- [نور الأبصار: «یجمل»].

(۵)- و همچنان در منزل زباله فرزدق شاعر به حضرت حسین آمد و چنان می‌نماید که فرزدق بعد از زیارت مکه و مراجعت به کوفه، دیگرباره ادراک خدمت امام فرمود و عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! چگونه مردم کوفه را معتمد و مؤتمن می‌شماری و حال آن‌که پسر عمّت مسلم را شهید کردند و شیعیان تو را دستخوش شمشیر نمودند؟»

آن حضرت بگریست.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۱

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۷۹- ۱۸۰- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۷۹

و لقی الفرزدق، فسأله، فقال: قلوب النّاس معک، و سیوفهم مع بنی أمیّة، و القضاء ینزل من السّماء. فهمّ أن یرجع، و کان معه إخوة مسلم، فقالوا: لا نرجع حتّی نصیب بثأره، أو نقتل.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۶

المنزل الأحد عشر: شقوق:

ورد فیه علیه السّلام بعد إقامته فی الخزیمیّة یوما و لیلة، و هو یوم السّبت تاسع عشر ذی الحجّة، نزل یوم العشرین، و هو یوم الأحد بمنزل شقوق.

و هو بضمّ الشّین جمع شقّ: منزل بطریق مکّة- قاله فی المراصد.

و فی تاریخ الأعثم الکوفیّ: إنّ ملاقاة الفرزدق مع الحسین علیه السّلام کانت فی شقوق.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۵- ۱۶۶

- ثمّ قال: رحم اللّه مسلما، فلقد صار إلی روح اللّه، و ریحانه، و تحیّته، و رضوانه، أما إنّه قد قضی ما علیه، و بقی ما علینا.

فرمود: «خداوند رحمت کناد مسلم را. همانا او به سوی روح و ریحان خداوند شتافت و تشریف ترحیب و مقام رضوان یافت.» و هم در آن وقت این اشعار را در تسلیت اهل بیت انشاد فرمود:

فإن تکن الدّنیا تعدّ نفیسة فدار ثواب اللّه أعلی و أنبل

و إن تکن الأبدان للموت أنشئت فقتل امرء بالسّیف فی اللّه أفضل

و إن تکن الأرزاق قسما مقدّرا فقلّة حرص المرء فی الرّزق أجمل

و إن تکن الأموال للتّرک جمعها فما بال متروک به الحرّ یبخل

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۲

من أخطاء المقتل المنسوب إلی أبی مخنف

«۱» قال أبو مخنف: لمّا قتل مسلم بن عقیل «۲» و هانئ بن عروة «۲»، انقطع خبرهما «۳» عن الحسین علیه السّلام، فقلق قلقا عظیما،

فجمع «۴» أهله و أخبرهم بما حدّثته به نفسه «۴»، و أمرهم بالرّحيل إلى المدينة، «۵» فخرجوا سائرين بين يديه إلى المدينة، «۲» حتّى دخلوها «۲»، فأتى قبر رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله «۶» و التزمه، و بكى بكاء شديدا، «۷» فهوّمت عيناه بالنّوم، فرأى جدّه رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله «۶» «۷» و هو يقول: يا ولدى، العجل، العجل، الوحا الوحا. «۸» فبادر إلينا، «۶» فنحن مشتاقون إليك «۶»، فانتبه الحسين عليه السّلام قلقا مشوقا إلى جدّه صلّى اللّه عليه و آله

فدخل إلى أخيه محمّد ابن الحنفيّة «۹» و أخبره بما فى نفسه «۹» و قال له: «۲» يا أخى «۲»، أريد الرّحيل إلى العراق، فإنّى قلق على ابن عمّى مسلم. فقال له محمّد ابن الحنفيّة:

«۱۰» ناشدتك اللّه يا أخى أن لا تسير إلى قوم قتلوا أباك، و غدروا بأخيك، فأقم عند حرم جدّك، و إلّا فارجع إلى حرم اللّه «۱۰»، فإنّ لك فيه أعوانا كثيرة. فقال له: لا بدّ «۲» من المسير «۲»

---

(۱)- [علّق فى أوّل الأسرار: «أقول: و يظهر من جملة من الأخبار أنّه سار من مكّة إلى المدينة، ثمّ خرج منها إلى الكوفة»].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد فى الأسرار و وسائل المظفّرىّ].

(۳)- [فى الأسرار و وسائل المظفّرىّ: «خبره»].

(۴) (۴- ۴) [فى الأسرار و وسائل المظفّرى: «أهل بيته و مواليه، و أعلمهم بما أوجس فى قلبه»].

(۵)- [زاد فى الأسرار: «فشدّوا على الجمال»].

(۶- ۶) [لم يرد فى وسائل المظفّرىّ].

(۷- ۷) [الأسرار: «فحملته عينه، فغفى و نام، و رأى فى منامه»].

(۸)- [زاد فى الأسرار و وسائل المظفّرىّ: «فقد قدّمت أمّك و أبوك و أخوك الحسن و جدّتك خديجة الكبرى، و كلّهم مشتاقون إليك»].

(۹- ۹) [فى الأسرار و وسائل المظفّرىّ: «و هو عليل، فحدّثه بما رأى، و بكى و قال له: يا أخى، ماذا تريد تصنع؟»].

(۱۰- ۱۰) [فى الأسرار و وسائل المظفّرىّ: «سألتك بحقّ جدّك محمّد بما أن لا تفارق حرم جدّك رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله»].

إلى العراق. «۱» فقال له أخوه: إنّه ليفجعنى ذلك. ثمّ بكى و قال «۱»: و اللّه يا أخى! لا أقدر أقبض قائم بسيفى، و لا كعب رمحى، ثمّ لا فرحت بعدك أبدا. «۲» ثمّ ودّعه و قال: أستودعك اللّه تعالى من شهيد مظلوم.

مقتل أبى مخنف (المشهور)،/ ۳۹- ۴۰- عنه: الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۶؛ اليزدى، وسائل المظفّرى،/ ۴۳۷

قال: و دخل على الحسين عليه السّلام هشام و عبد اللّه بن العبّاس، فقال له ابن العبّاس: يا ابن العمّ! قد بلغنى أنّك تريد العراق. فقال له الحسين عليه السّلام: قد أجمع رأيى على المسير.

فقال: يا ابن العمّ! تسير إلى قوم قتلوا أباك، و غدروا بأخيك، فلست آمن عليك أن يغرّوك، فأنشدتك اللّه أن لا تخرج. فأبى الحسين عليه السّلام. و دخل عليه عبد اللّه بن الزّبير، فحدّثه ساعة، ثمّ قال: لست أدرى لأىّ حال تركنا هذا الأمر يتولّاه غيرنا. فقال الحسين عليه السّلام: قد كتبت إلىّ شيعتى و أشراف أهل الكوفة بالقدوم. ثمّ خرج ابن الزّبير لعنه اللّه، فلمّا كان من الغد، عاد إليه عبد اللّه بن العبّاس و قال: سألتك باللّه إن كان لا بدّ من المسير، فسر إلى الحجاز أو اليمن، فإنّ فيه حصونا و شعابا. فأبى الحسين عليه السّلام. فقال له ابن عبّاس: و اللّه لو أعلم أنّك تطيعنى لأخذت ناصيتك حتّى يجمع اللّه النّاس علينا.

فقال: جزاك اللّه خيرا، إنّك ناصح أمين. ثمّ خرج من عنده، و جاوز ابن الزّبير فقال: قد قرّت عينك يا ابن الزّبير بخروج سيّدك الحسين عليه السّلام إلى العراق، ليخلو لك الحجاز. ثمّ أنشد هذه الأبيات يقول:

یا لک من قنبرة بمعمر خلا لک الجوّ فبیضی و اصفری

و نقّری ما شئت أن تنقّری قد رحل الصّیّاد عنک فابشری

هذا الحسین خارجا فانتشری إلی العراق راجیا للظّفر

علی یزید قد أتی بمنکر قد رفع الفخّ فماذا تحذری «۳»

---

(۱) (۱- ۱) [فی الأسرار و وسائل المظفّریّ: «فقال محمّد ابن الحنفیّة: إنّی و اللّه لیحزننی فراقک، و ما أقعدنی عن المسیر معک إلّا لأجل ما أجده من المرض الشّدید»].

(۲)- [زاد فی الأسرار و وسائل المظفّریّ: «ثمّ بکی بکاء شدیدا»].

(۳)- در مقتل ابی مخنف مرقوم است که: حسین علیه السّلام وقتی از مکه آهنگ کوفه فرمود، از راه مدینه عبور

- کرد و دیگرباره قبر رسول خدای را وداع گفت و محمّد بن حنفیه بیامد و فراوان گریست.

فقال: و اللّه یا أخی! لا أقدر أقبض قائم سیفی و لا کعب رمحی ثمّ لا فرحت بعدک أبدا، ثمّ ودّعه و قال:

أستودعک اللّه تعالی من شهید مظلوم.

گفت: «ای برادر! قسم با خدای که نیروی گرفتن قبضه شمشیر ندارم و حمل کعب نیزه خود را نتوانم.

لا جرم از ملازمت رکاب تو دور افتادم. اکنون شهید مظلومی را به خدای می‌سپارم و می‌روم.»

این وقت هاشم مخزومی درآمد و عرض کرد: «ای مولای من! به کجا می‌روی؟ به من رسید که سفر عراق خواهی کرد. سخت بر تو می‌ترسم. به مملکتی می‌روی که عمّال آن بلاد فراعنه را مانند، و مخزنهای انباشته از مال دارند و مردم دنیا، بنده دراهم و دینارند. چگونه بر تو ایمن باشم که این جماعت تو را نصرت خواهند کرد؟»

حسین علیه السّلام فرمود: «خداوند تو را جزای خیر دهاد. نصیحت کردی، شفقت نمودی، لکن من از سفر عراق ناگریزم.»

ابن عباس گفت: «اگر می‌دانستم سخن مرا به کار می‌بستی و تدبیر مرا اطاعت می‌فرمودی، به قوت حشمت تو جماعتی عظیم فراهم می‌آوردم.»

حسین علیه السّلام او را نیز دعای خیر گفت.

این وقت ابو بکر بن حارث بن هشام بر حسین علیه السّلام درآمد و گفت: «یا ابن عم! آن خویشاوندی که مرا با تو است، دست بازنمی‌دارد که از نصیحت تو دست بازدارم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «یا ابا بکر! تو آن کس نیستی که نصیحت را مغشوش کنی و با من به تمویه سخن گویی.»

عرض کرد: «همانا علی نخستین کس بود در اسلام و افزون بود از هرکس مهابت و مآثر او در اسلام و حضرتش مصدر آرزو و آرمان و مردمش پذیرنده فرمان بودند؛ چنان‌که در رکاب او حاضر شدند و با معاویه قتال دادند. با این همه، مردم کوفه دست از وی بازداشتند و آغاز مخالفت نمودند و دنیا را بر آخرت برگزیدند و همواره او را غمگین و اندوهناک گذاشتند؛ تا گاهی که به رضوان خداوند پیوست. و بعد از پدرت علی حاضر بودی که با برادرت حسن چه صنعت کردند. اکنون تو همی خواهی که به سوی دشمنان پدر و برادرت سفر کنی و به اتفاق ایشان با مردم شام رزم زنی. همانا اهل عراق در خصمی تو استوارترند و از یزید ترسناکتر. دانی که مردم عبید دنیا باشند. چون آهنگ عراق کنی، مردم را به بدل اموال و اسعاف آمال بفریبند تا آنان که تو را وعده معاضدت کردند، تهمید معاندت کنند، اکنون خویشتن را واپای!»

حسین فرمود:

جزاک اللّه خیرا یا ابن عمّ! قد اجتهدت رأیک و مهما یقض اللّه یکن.

یعنی: خداوند تو را جزای خیر دهاد! نیکو رأی زدی؛ لکن آنچه خداوند بر آن حکم رانده [است]، خواهد شد.

ابو بکر به نزد حارث بن عاص آمد و این شعر گفت:-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۵

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۰- ۴۱

ثمّ إنّنی لم أر من صرّح بأنّه علیه السّلام سار إلی العراق من طریق المدینة و دخلها، إلّا أنّ أبا إسحاق الإسفراینیّ قال بذلک فی مقتله، و تبعه بعض من تأخّر عنه، و من نظر فی مقتله المطبوع، یعرف أن فیه أکاذیب و أمورا علی خلاف ما أجمع علیه الفریقان، و لا یهمّنا نقل مجعولاته، و من أراد، فلینظر إلی مقتله، فإنّا لا نعتمد علی ما تفرّد به.

و من نظر فی کتب الفریقین و کیفیّة خروجه علیه السّلام من المدینة، و شرح منازله من مکّة إلی العراق، یعلم علما قطعیّا بعدم مسیره ثانیا إلی المدینة. و ما قد یترائی منه من مکالمة محمّد ابن الحنفیّة و عبد اللّه بن جعفر و غیرهما، قد مرّ أنّها کانت یوم خروجه من مکّة فیها، و سیأتی ما یدلّ علی ذلک أیضا. و لا یهمّنا البحث فی ذلک مع وضوحه، و إنّما المهمّ تعیین منازله من مکّة إلی کربلاء و ما وقع فی کل منزل من الأحداث.

و قد اضطربت کلمات المؤرّخین و المحدّثین فی ذلک، و نحن نذکر ما هو الحقّ و الصّحیح، و نشیر إلی جملة من الاختلافات.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۵۰

-کم تری ناصحا یقول فیقضی و ضنینا بالعیب یلفی نصیحا

و این قصه را به شرح کرد، گفت: «قسم به خدای کعبه، نیکو نصیحت کردی.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء، ۲/ ۱۲۸- ۱۳۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۶

ابن عبّاس یحاول مرّة اخری ردّه علیه السّلام

و فی الفوادح الحسینیّة: فالتفت الحسین علیه السّلام إلی ابن عبّاس [فی المدینة] فقال له: ما تقول فی قوم أخرجوا ابن بنت نبیّه من وطنه، و داره، و قراره، و حرم جدّه، و ترکوه خائفا مرعوبا، لا یستقرّ فی قرار، و لا یأوی إلی جوار، یریدون بذلک قتله، و سفک دمائه، لم یشرک باللّه شیئا، و لم یرتکب منکرا، و لا إثما. قال له ابن عبّاس: جعلت فداک یا حسین! إن کان لا بدّ من السّیر إلی الکوفة، فلا تسر بأهلک و نسائک. فقال: یا ابن العمّ! إنّی رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی منامی، و قد أمر بأمر لا أقدر علی خلافه، و أنّه أمرنی بأخذهم معی. و قال: یا ابن العمّ! إنّهنّ ودائع رسول اللّه، و لا آمن علیهنّ أحدا، و هنّ أیضا لا یفارقننی. فسمع ابن عبّاس بکاء من ورائه و قائلة تقول: یا ابن عبّاس! تشیر علی شیخنا و سیّدنا أن یخلفنا ها هنا و یمضی وحده؟ لا و اللّه، بل نحیی معه، و نموت معه، و هل أبقی الزّمان لنا غیره. فبکی ابن عبّاس بکاء شدیدا، و جعل یقول: یعزّ و اللّه علیّ فراقک یا ابن العمّ. ثمّ أقبل علی الحسین و أشار علیه بالرّجوع إلی مکّة، و الدّخول فی صلح بنی أمیّة، فقال الحسین: هیهات، هیهات یا ابن عبّاس! إنّ القوم لم یترکونی، و إنّهم یطلبوننی أین کنت، حتّی أبایعهم کرها، و یقتلونی، و اللّه لو کنت فی جحر هامّة من هوامّ الأرض، لاستخرجونی منه و قتلونی، و اللّه إنّهم لیعتدون علیّ کما اعتدت الیهود فی یوم السّبت، و إنّی ماض فی أمر رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله حیث أمرنی، و إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون.

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۶- ۲۴۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۷

محاولات عبد اللّه بن جعفر لصرفه علیه السّلام

قال أبو مخنف: حدّثنی الحارث بن کعب الوالبیّ، عن علیّ بن الحسین بن علیّ بن أبی طالب قال: لمّا خرجنا من مکّة، کتب عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب إلی الحسین بن علیّ مع ابنیه «۱»: عون و محمّد: أمّا بعد، فإنّی أسألک باللّه لما انصرفت حین تنظر «۲» فی کتابی «۳»، فإنّی مشفق علیک من الوجه «۴» الّذی توجّه «۵» له «۴» أن یکون فیه هلاکک و استئصال أهل بیتک، إن هلکت الیوم «۶»، طفئ نور الأرض، فإنّک علم المهتدین؛ و رجاء المؤمنین؛ فلا تعجل بالسّیر، فإنّی فی أثر الکتاب «۷»؛ و السّلام.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۷- ۳۸۸- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۵- ۱۹۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۰؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۰؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۷

قال: و قام عبد اللّه بن جعفر «۸» إلی عمرو بن سعید بن العاص فکلّمه «۹». و قال: اکتب إلی الحسین کتابا تجعل له فیه الأمان، و تمنّیه فیه البرّ و الصّلة، «۱۰» و توثق «۱۱» له فی کتابک، و تسأله الرّجوع لعلّه یطمئنّ إلی ذلک، فیرجع. فقال عمرو بن سعید «۹»: اکتب ما شئت

---

(۱)- [و فی نهایة الإرب مکانه: «قال: و أدرک الحسین کتاب عبد اللّه بن جعفر مع ابنیه ...»، و فی المقرّم: «کتب عبد اللّه بن جعفر الطّیّار مع ابنیه ...»].

(۲)- [فی نهایة الإرب و المقرّم: «تقرأ»].

(۳)- [زاد فی نهایة الإرب و المقرّم: «هذا»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی نهایة الإرب و المقرّم].

(۵)- [فی البدایة: «توجّهت»، و فی العبرات: «تتوجّهت»].

(۶)- [نهایة الإرب: «الآن»].

(۷)- [فی نهایة الإرب و البدایة و المقرّم: «کتابی»].

(۸)- [زاد فی المعالی: «و أتی»].

(۹)- [لم یرد فی نهایة الإرب].

(۱۰)- [زاد فی المعالی: «و الإحسان»].

(۱۱)- [نهایة الإرب: «ترفق»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۸

و أتنی به حتّی أختمه. «۱» فکتب عبد اللّه بن جعفر الکتاب، ثمّ أتی به عمرو بن سعید، فقال له: إختمه «۱»، «۲» و ابعث به مع أخیک «۲» یحیی بن سعید «۳»، فإنّه أحری أن تطمئنّ نفسه إلیه «۳»، و یعلم أنّه الجدّ منک. ففعل؛ «۴» و کان عمرو بن سعید عامل یزید بن معاویة علی مکّة «۴».

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۸- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۲- ۱۷۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۶- ۲۵۷؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۰؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۰- ۴۱۱

قال: فلحقه یحیی و عبد اللّه بن جعفر، ثمّ انصرفا بعد أن أقرأه یحیی الکتاب، فقالا:

أقرأناه الكتاب، و جهدنا به، و كان ممّا اعتذر به إلينا أن قال «۵»: إنّي رأيت رؤيا فيها «۶» رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، و أمرت فيها بأمر أنا ماض له، «۷» عليّ كان أو لي «۷». فقالا له: فما تلك الرّؤيا؟ قال: ما حدّثت أحدا بها، و ما أنا محدّث بها حتّى ألقى ربّي.

«۸» قال: و كان «۹» كتاب عمرو بن سعيد إلى الحسين بن عليّ «۹»: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من عمرو بن سعيد إلى الحسين بن عليّ، أمّا بعد، فإنّي أسأل اللّه أن يصرفك عمّا يوبقك، و أن يهديك لما يرشدك؛ بلغني أنّك قد توجّهت إلى العراق، و إنّي أعيذك باللّه من الشّقاق، فإنّي أخاف عليك فيه الهلاك، و قد بعثت إليك عبد اللّه بن جعفر و يحيى بن سعيد، فأقبل إليّ معهما، فإنّ لك عندي الأمان، و الصّلة، و البرّ، و حسن الجوار لك اللّه عليّ بذلك شهيد، و كفيل، و مراع، و وكيل؛ و السّلام عليك.

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد في نفس المهموم و المعالي].

(۲) (۲- ۲) [المعالي: «و ابعثه مع أخي»].

(۳)- [لم يرد في نهاية الإرب].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد في نهاية الإرب].

(۵)- [و في نهاية الإرب مكانه: «فأخذا الكتاب و لحقا حسينا، فأقرأه يحيى الكتاب. و كان ممّن اعتذر به أن قال ...»].

(۶)- [نهاية الإرب: «رأيت فيها»].

(۷- ۷) [لم يرد في نهاية الإرب و المعالي].

(۸)- [من هنا حكاه عنه في بحر العلوم].

(۹- ۹) [نهاية الإرب: «مضمون الكتاب»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۳۹

«۱» قال: و كتب إليه الحسين «۱»: أمّا بعد؛ فإنّه لم يشاقق اللّه و رسوله من دعا إلى اللّه عزّ و جلّ و عمل صالحا، و قال: إنّني من المسلمين؛ و قد دعوت إلى الأمان، و البرّ، و الصّلة، فخير الأمان أمان اللّه، و لن يؤمن اللّه «۲»، «۳» يوم القيامة «۳» من لم يخفه في الدّنيا، فنسأل اللّه مخافة في الدّنيا توجب لنا أمانه يوم القيامة، فإن كنت نويت بالكتاب صلتي، و برّي، فجزيت خيرا في الدّنيا و الآخرة؛ و السّلام. «۴»

---

(۱) (۱- ۱) [في نهاية الإرب: «و كتب الحسين إلى عمرو بن سعيد»، و في بحر العلوم: «و كتب الحسين عليه السّلام في ذلك الحين جوابا لكتاب عمرو بن سعيد، قال فيه: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم»].

(۲)- [نهاية الإرب: «باللّه»].

(۳) (۳- ۳) [في نفس المهموم و المعالي: «في الآخرة»].

(۴)- گويد: «حسين شتابان برفت و به چيزى نپرداخت تا در ذات عرق فرود آمد.»

على بن حسين گويد: وقتى از مكّه درآمديم، نامه عبد اللّه بن جعفر همراه دو پسرش عون و محمّد رسيد كه به حسين بن على نوشته بود:

«امّا بعد: تو را به خدا، وقتى اين نامه را ديدى، بازگرد كه بيم دارم اين سفر كه در پيش دارى، مايه هلاك تو شود و نابودى خاندانت. اگر اكنون هلاك شوى، نور زمين خاموش مى‌شود كه تو دليل هدايتجويانى و اميد مؤمنان. در رفتن شتاب مكن كه من از دنبال نامه مى‌رسم؛ و السّلام.»

گويد:

عبد اللّه بن جعفر پیش عمرو بن سعید رفت و با وی سخن کرد و گفت: «نامه‌ای به حسین بنویس و او را امان بده با وعده نیکی و رعایت. در نامه خویش تعهّد کن و از او بخواه که بازگردد؛ شاید اطمینان یابد و بازآید.»

عمرو بن سعید گفت: «هرچه می‌خواهی بنویس و پیش من آر تا مهر بزنم.»

گوید:

عبد اللّه بن جعفر نامه را نوشت و پیش عمرو بن سعید برد و بدو گفت: «مهر بزن و همراه برادرت یحیی بن سعید بفرست که کاملا مطمئن شود و بداند که قضیه جدّی است.»

گوید: عمرو چنان کرد. وی از جانب یزید بن معاویه عامل مکّه بود.

گوید:

یحیی و عبد اللّه بن جعفر به حسین رسیدند و از آن پس که یحیی بن سعید نامه را بدو داد که خواند، بازگشتند و گفتند: «نامه را به او دادیم که خواند و با وی اصرار کردیم و از جمله عذرها که به ما گفت، این بود که: خوابی دیده‌ام که پیمبر نیز در آن بود و دستوری یافته‌ام که به ضررم باشد یا به سودم انجام می‌دهم.»

بدو گفتند: «این خواب چه بود؟»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۰

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۸- ۳۸۹- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۳- ۱۷۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۵۷؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۴- ۱۷۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۶۱؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۱- ۴۱۲

و أرسل عبد اللّه بن جعفر ابنیه «۱» عونا «۲» و محمّدا لیردّا حسینا «۳». فأبی حسین «۴» أن یرجع. و خرج ابنا «۵» عبد اللّه بن جعفر معه.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۷- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۴

و ألحقه عبد اللّه بن جعفر بابنیه عون و محمّد، و کتب علی أیدیهما إلیه کتابا «۶» یقول فیه:

أمّا بعد، «۷» فإنّی أسألک باللّه لما انصرفت حین تنظر فی کتابی، فإنّی «۶» مشفق علیک من

- گفت: «به هیچ‌کس نگفته‌ام و به هیچ‌کس نخواهم گفت تا به پیشگاه پروردگارم روم.»

گوید: نامه عمرو بن سعید بن حسین بن علی چنین بود:

«به نام خدای رحمان رحیم.

از عمرو بن سعید به حسین بن علی، امّا بعد، از خدا می‌خواهم که تو را از آنچه مایه زحمتت می‌شود، منصرف کند و به آنچه مایه توفیقت می‌شود، هدایت کند. شنیدم جانب عراق روان شده‌ای. خدایت از مخالفت به دور بدارد که بیم دارم مایه هلاک شود. عبد اللّه بن جعفر و یحیی بن سعید را پیش تو فرستادم. با آنها پیش من آی که به نزد من امان داری و رعایت و نیکی و ادب مصاحبت. خدا را بر این شاهد و ضامن و مراقب می‌گیرم. درود بر تو باد.»

گوید: حسین بدو نوشت:

«امّا بعد، هرکه سوی خدا عزّ و جلّ دعوت کند و عمل نیک کند و گوید: من از مسلمانانم، خلاف خدا و پیمبر او نکرده [است]. مرا به امان و نیکی و رعایت خوانده‌ای. بهترین امان، امان خداست و خدا به روز رستاخیز، کسی را که در دنیا از او نترسیده باشد، امان نمی‌دهد. از خدا می‌خواهیم که در این دنیا ترسی دهد که به روز رستاخیز موجب امان وی شود. اگر از آن نامه قصد رعایت و نیکی من داشته‌ای، خدایت در دنیا و آخرت پاداش دهد. و السّلام.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۱- ۲۹۷۳

(۱)- [جواهر المطالب: «ولديه»].

(۲)- فی الأصول: «عوفا»، و ما أثبتنا من المعارف و الطّبریّ.

(۳)- [جواهر المطالب: «الحسين»].

(۴)- [لم يرد فی جواهر المطالب].

(۵)- [جواهر المطالب: «بابنی»].

(۶- ۶) [أعيان الشّيعة: «يقسم عليه فيه بالرّجوع و يقول: إنّی»].

(۷)- [فی الأسرار مكانه: «و صار الحسين من المدينة، فنزل ذات عرق، و كتب إليه عبد اللّه بن جعفر بن أبی طالب مع ولديه، عون و محمّد كتابا يقول فيه: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، و فی الإرشاد: أمّا بعد ...»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۱

الوجه «۱» «۲» الّذی توجّهت له أن يكون فيه هلاكك و استئصال أهل بيتك «۲»، و إن هلكت اليوم طفئ نور الأرض، فإنّك علم المهتدين، «۳» و رجاء المؤمنين، و لا تعجل بالمسير «۴»، فإنّی فی أثر كتابی، و السّلام.

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۷۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۶؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۳۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷؛ الجواهری، مثير الأحزان،/ ۳۲؛ مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۷- ۷۸

و صار عبد اللّه إلی عمرو بن سعيد «۵»، فسأله أن يكتب للحسين «۶» أمانا «۷» و يمنّيه «۸» ليرجع عن وجهه «۹»، فكتب إليه عمرو بن سعيد كتابا يمنّيه فيه الصّلة، و يؤمّنه علی نفسه «۸»، و انفذه «۷» مع أخيه «۱۰» يحيی بن سعيد «۱۱».

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۷۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۶؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۳۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷؛ اليزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۵- ۴۳۶؛ الجواهری، مثير الأحزان،/ ۳۲؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۷۴؛ مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۴؛ الزّنجانی، وسيلة الدّارين،/ ۵۵

---

(۱)- [البحار: «التّوجّه»].

(۲) (۲- ۲) [أعيان الشّيعة: «أن يكون فيه هلاكك»].

(۳)- [إلی هنا حكاه فی أعيان الشّيعة].

(۴)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و المقرّم و مثير الأحزان: «بالسّير»].

(۵)- [أضاف فی أعيان الشّيعة: «أمير المدينة»، و فی بحر العلوم: «أمير مكّة»، و فی وسيلة الدّارين: «والی مكّة»].

(۶)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و مثير الأحزان: «إلی الحسين»، و فی بحر العلوم: «للحسين و أهل بيته»، و فی وسيلة الدّارين: «له عليه السّلام»].

(۷- ۷) [بحر العلوم: «فكتب عمرو الكتاب و سرّحه»].

(۸- ۸) [أعيان الشّيعة: «البرّ و الصّلة، فكتب له»].

(۹)- [وسيلة الدّارين: «وجهته»].

(۱۰)- [لم يرد فی البحار و وسائل المظفّری و مثير الأحزان].

(۱۱)- [فی مثير الأحزان و بحر العلوم: «يحيی بن سعيد و عبد اللّه بن جعفر»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۲

فلحقه یحیی و عبد اللّه بن جعفر بعد نفوذ ابنیه «۱»، «۲» و دفعا إلیه الکتاب «۱» و جهدا به فی الرّجوع، «۳» فقال: إنّی رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم «۴» فی المنام، و أمرنی بما «۴» أنا ماض له، «۵» «۶» فقال «۷» له: فما تلک الرّؤیا؟ قال «۵»: ما حدّثت أحدا بها، و لا أنا محدّث «۸»، حتّی ألقی ربّی عزّ و جلّ «۶». «۹» فلمّا أیس «۱۰» منه عبد اللّه بن جعفر، أمر ابنیه عونا و محمّدا «۱۱» بلزومه و المسیر «۱۱» معه و الجهاد دونه «۱۲»، و رجع مع یحیی بن سعید إلی مکّهٔ «۹». «۱۳»

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج، و فی بحر العلوم: «مسرعین، و سلّماه الکتاب»].

(۲)- [من هنا حکاه عنه فی مثیر الأحزان].

(۳)- [زاد فی بحر العلوم: «فأبی الحسین علیهما»].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «و أمرنی بأمر»].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «فسأله عبد اللّه عن الرّؤیا، فقال علیه السّلام»].

(۶- ۶) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۷)- [فی الإرشاد ط مؤسّسهٔ آل البیت علیهم السّلام: «فقالا» و فی البحار و العوالم: «فقالوا»].

(۸)- [فی الإرشاد ط مؤسّسهٔ آل البیت علیهم السّلام و الأسرار: «محدّث أحدا»، و فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و وسائل المظفّری و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «محدّث بها أحد»، و فی بحر العلوم: «محدّث بها»].

(۹- ۹) [حکاه عنه فی نفس المهموم،/ ۱۷۳، و مثله فی المعالی، ۱/ ۲۵۷].

(۱۰)- [فی البحار و العوالم و مثیر الأحزان: «یئس»].

(۱۱- ۱۱) [بحر العلوم: «بالمسیر»].

(۱۲)- [مثیر الأحزان: «بین یدیه»].

(۱۳)- از آن سو، عبد اللّه بن جعفر (پسر عموی آن حضرت و شوهر خواهرش زینب علیهما السّلام) دو فرزند خود عون و محمّد را به نزد حضرت فرستاد و نامه‌ای نیز به وسیله آن دو برای او فرستاد که در آن چنین نوشته بود:

«امّا بعد، من تو را به خدا سوگند می‌دهم که چون نامه مرا خواندی، از این سفر بازگردی؛ زیرا من بر تو ترسناکم از این راهی که بر آن می‌روی؛ از این‌که هلاکت تو و پریشانی خاندانت در آن باشد. و اگر امروز تو از میان بروی، روشنایی زمین خاموش خواهد شد؛ زیرا تو چراغ فروزان راه‌یافتگان و آرزو و امید مؤمنان هستی، و به راهی که می‌روی، شتاب مکن تا من به دنبال این نامه خدمت شما برسم، و السّلام.»

عبد اللّه (این نامه را فرستاد و از آن سو) به نزد عمرو بن سعید رفت و از او درخواست کرد امان‌نامه‌ای برای حسین علیه السّلام بفرستد و او را آرزومند سازد که از این راه بازگردد. پس عمرو بن سعید نامه‌ای برای آن حضرت نوشت و در آن نامه او را امیدوار به نیکی و صله کرد و بر جان خویش آسوده‌خاطر ساخت و آن نامه را به وسیله برادرش یحیی بن سعید فرستاد.-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۳

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۰- ۷۱- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۶؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۳۸؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۷؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۲- ۳۳؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۵؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۸؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۵- ۴۳۶؛ الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۵۵- ۵۶

و لحقه عبد اللّه بن جعفر بکتاب عمرو بن سعید بن العاص والی مکّهٔ مع أخیه یحیی ابن سعید یؤمنه علی نفسه، فدفعا إلیه الکتاب، و جهدا به الرّجوع، فقال: إنّی رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فی المنام، و أمرنی بما أنا ماض له. قالا له: فما تلک الرّؤیا؟

فقال:

ما حدّثت بها أحدا، و لا أحدّث حتّى ألقى ربّى عزّ و جلّ. فلمّا يئس عبد اللّه بن جعفر منه، أمر ابنيه عونا و محمّدا بلزومه، و المسير معه، و الجهاد دونه، و رجع هو و يحيى بن سعيد إلى مكّة، و توجّه الحسين عليه السّلام نحو العراق.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۰

قال: و أدرك الحسين كتاب عبد اللّه بن جعفر مع ابنيه عون و محمّد، و فيه: أمّا بعد، فإنّى أسألك باللّه لما انصرفت حين تقرأ كتابى هذا، فإنّى مشفق عليك من هذا الوجه أن يكون فيه هلاكك، و استئصال أهل بيتك، إن «۱» هلكت اليوم طفئ نور الأرض، فإنّك علم المهتدين، و رجاء المؤمنين، و لا تعجل بالسّير، فإنّى فى أثر كتابى، و السّلام.

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۶- ۲۷۷- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۷۲؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين «۲»، ۱/ ۲۵۶

- پس يحيى و عبد اللّه بن جعفر به آن حضرت رسيده و پس از آن‌كه پسران خود را فرستاده بود (خود نيز آمد) و نامه عمرو بن سعيد را به او دادند و در بازگشت آن حضرت كوشش بسيار كردند.

سيّد الشّهداء عليه السّلام فرمود: «همانا من رسول خدا صلّى اللّه عليه و آله و سلّم را در خواب ديدم و مرا به آنچه به دنبال آن مى‌روم، دستور فرمود.»

آن دو گفتند: «آن خواب چه بوده؟»

فرمود: «آن را براى كسى نگفته و نخواهم گفت تا خداى خويش را ديدار كنم.»

پس همين‌كه عبد اللّه بن جعفر از بازگشت او ناامید شد، به دو فرزند خويش عون و محمّد دستور داده ملازم آن جناب باشند و به همراهش بروند و در ركابش شمشير زنند و خود با يحيى بن سعيد به مكّه بازگشت.

رسولى محلّاتى، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۰- ۷۱

(۱)- [المعالى: «فإن»].

(۲)- [حكاه فى المعالى عن نفس المهموم].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۴

و قيل: و قام عبد اللّه بن جعفر إلى عمرو بن سعيد، فقال له: اكتب للحسين كتابا تجعل له الأمان فيه، و تمنّيه فيه البرّ و الصّلة، و اسأله الرّجوع- و كان عمرو عامل يزيد على مكّة- ففعل عمرو ذلك، و أرسل الكتاب مع أخيه يحيى بن سعيد و مع عبد اللّه بن جعفر.

فلحقاه، و قرءا عليه الكتاب، و جهدا أن يرجع، فلم يفعل، و كان ممّا اعتذر به إليهما أن قال: إنّى رأيت رؤيا رأيت فيها رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، و أمرت فيها بأمر، أنا ماض له، علىّ كان أو لى. فقالا: ما تلك الرّؤيا؟ قال: ما حدّثت بها أحدا، و ما أنا محدّث بها أحدا حتّى ألقى ربّى «۱».

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۷

ثمّ نهض عبد اللّه بن جعفر إلى عمرو بن سعيد، نائب مكّة، فقال له: اكتب إلى الحسين كتابا تجعل له فيه الأمان، و تمنّيه فى البرّ و الصّلة، و توثق له فى كتابك، و تسأله الرّجوع، لعلّه يطمئنّ إلى ذلك، فيرجع. فقال له عمرو: اكتب عنّى ما شئت، و ائتنى به حتّى أختمه. فكتب ابن جعفر على لسان عمرو بن سعيد ما أراد عبد اللّه، ثمّ جاء بالكتاب إلى عمرو، فختمه بخاتمه، و قال عبد اللّه لعمرو بن سعيد: ابعث معى أمانك.

---

(۱)- در آن‌جا، دو فرزند عبد اللّه بن جعفر كه عون و محمّد بودند، حامل نامه پدر به حسين بودند و به او رسيدند. در آن نامه

چنین نوشته بود:

«من تو را به خدا سوگند می‌دهم که چون نامه مرا بخوانی، از این سفر برگرد؛ زیرا من نسبت به تو مشفق هستم و می‌ترسم در این مقصد و مقصود دچار هلاک شوی و ریشه خانواده خود را از بیخ بکنی. اگر تو امروز هلاک شوی، نور زمین خاموش خواهد شد؛ زیرا تو برجسته و علم رهبران و رهروان (طریق حق) و مایه امید مؤمنین هستی. شتاب مکن! من هم به دنبال این نامه خواهم آمد؛ و السّلام.»

گفته شده: عبد اللّه بن جعفر به عمرو بن سعید بن عاص گفت: «به حسین نامه بنویس و امان بده، و او را به نیکی امیدوار کن.»

عمرو عامل یزید در مکّه بود. او هم‌چنین کرد و نامه را با برادر خود، یحیی بن سعید و عبد اللّه بن جعفر فرستاد.

هردو به دنبال حسین رفتند و به او رسیدند و نامه را برای او خواندند و کوشیدند که او را منصرف کنند و او برنگشت. یکی از موارد عذر او این بود که گفت: «من پیغمبر را در عالم رؤیا دیدم و او به من امر فرمود که بروم و من در هرحال تصمیم بر رفتن گرفته‌ام.»

آن دو پرسیدند: «آن خواب و رؤیا چیست؟»

گفت: «من تاکنون سخنی از آن رؤیا به کسی نگفته‌ام و من به شما هم نمی‌گویم تا آن‌که به خدای خود ملحق شوم (کشته شوم).»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۰- ۱۴۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۵

فبعث معه أخاه یحیی.

فانصرفا حتّی لحقا الحسین، فقرءا علیه الکتاب، فأبی أن یرجع، و قال: إنّی رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم فی المنام، و قد أمرنی فیها بأمر، و أنا ماض له. فقالا: و ما تلک الرّؤیا؟

فقال: لا أحدّث بها أحدا حتّی ألقی ربّی عزّ و جلّ. «۱»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۷

و مرّ بوادی العقیق؛ ثمّ سار منه، فأرسل إلیه عبد اللّه بن جعفر ابنیه، و کتب إلیه بالرّجوع، فلم یمتنع.

السّماوی، إبصار العین،/ ۶

ثمّ أخذ عبد اللّه کتابا من عامل یزید علی مکّة عمرو بن سعید بن العاص فیه أمان للحسین.

---

(۱)- در این منزل عبد اللّه بن جعفر بن ابیطالب، پسرهای خود: عون و محمد را به ملازمت حسین علیه السّلام روان داشت و بدین گونه مکتوبی نگاشت:

أمّا بعد، فإنّی أسألک باللّه [...] فإنّی فی أثر کتابی و السّلام.

می‌گوید: «تو را با خداوند سوگند می‌دهم، گاهی که دیدار کنی مکتوب مرا از سفر عراق فسخ عزیمت فرمایی، همانا من بر تو می‌ترسم که در این راه که پیش داری، تباه شوی و اهل بیت تو سرگشته و پریشان حال شوند و چون تو نباشی، نور خدا در زمین ناپدید شود؛ زیرا که تو رأیت مسلمانان و امید مؤمنانی. اکنون در طی طریق عجلت مفرمای که من بر اثر مکتوب خویش درمی‌رسم.»

عبد اللّه بن جعفر بعد از ارسال این رسیله به نزد عمرو بن سعید آمد و گفت: «به حضرت حسین مکتوب فرست و خط امانی انفاذ دار و خواستار شود تا به جانب مکه مراجعت فرماید.»

عمرو بن سعید این مکتوب بنگاشت و با صحبت برادرش یحیی روان داشت. عبد اللّه جعفر نیز به اتفاق یحیی به حضرت حسین

آمد. نامه عمرو بن سعید را برسانیدند و در مراجعت آن حضرت الحاح از حد به در بردند. در پاسخ ایشان فرمود: «رسول خدای مرا در خواب نمودار شد و مرا به کاری فرمان داد. بی‌فرمانی رسول خدای را نتوانم.»

گفتند: «چه فرمان کرد؟»

فرمود: «با هیچ‌کس نگویم و چند که زنده باشم با کس حدیث نکنم؛ تا آن‌گاه که خدای را ملاقات نمایم.»

چون عبد اللّه جعفر این راز بشنید و دانست که آن حضرت بازنخواهد شد، پسرهای خود عون و محمد را بخواست و ایشان را وصیت فرمود که از ملازمت رکاب آن حضرت بازنایستند و در راه خدا از جانبازی خویشتنداری نکنند و به اتفاق یحیی بن سعید مراجعت به مکه نمود.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۲۷- ۱۲۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۶

و جاء به إلی الحسین، و معه یحیی بن سعید بن العاص، و جهد أن یصرف الحسین عن الوجه الّذی أراده، فلم یقبل أبو عبد اللّه علیه السّلام، و عرّفه أنّه رأی رسول اللّه فی المنام و أمره بأمر، لا بدّ من إنفاذه، فسأله عن الرّؤیا، فقال: ما حدّثت بها أحدا، و ما أنا محدّث بها حتّی ألقی ربّی عزّ و جلّ.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۷

عون بن عبد اللّه بن جعدة یلتقی به علیه السّلام

قالوا: و لحق الحسین عون بن عبد اللّه بن جعدة بن هبیرة بذات [عرق]، بکتاب من أبیه، یسأله فیه الرّجوع/ ۴۸۱/ أو ۲۴۰ ب/، و یذکر ما یخاف علیه فی مسیره، فلم یعجبه «۱». «۲»

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۵- ۱۶۶ رقم ۳۰

---

(۱)- [فی أنساب الأشراف: «فلم یعجه» و علّق: کذا فی الأصل، و لعلّ الصّواب أن یکون بالسّین. یقال: «عجسه عن حاجته- من باب ضرب- عجسا»: حبسه و أبطأه عنها. أو أنّها بالباء من قولهم: «اعجب» بالشّیء إعجابا: سره و ارتضاه].

(۲)- [هکذا، و الصّحیح عون بن عبد اللّه بن جعفر جاء به عبد اللّه بن جعفر مع أخیه محمّد إلیه علیه السّلام کما تقدّم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۸

بشر بن غالب یلتقی به علیه السّلام

قال [عوانة بن حکم]: و أقبل الحسین مغذّا لا یلوی «۱» علی شیء، حتّی نزل ذات عرق «۲». «۳»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۷- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۰؛ مثله ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۷؛ السّماوی، إبصار العین،/ ۶

فسار حتّی إذا بلغ ذات عرق، فلقیه «۴» رجل من بنی أسد یقال له: بشر بن غالب، فقال له/ الحسین: ممّن الرّجل؟ قال: رجل من بنی أسد. قال: فمن أین أقبلت یا أخا بنی أسد؟ قال: من العراق. فقال «۵»: کیف خلّفت أهل العراق؟ قال: یا ابن بنت رسول اللّه! خلّفت القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة! فقال له الحسین: صدقت یا أخا العرب! إنّ اللّه تبارک «۶» و تعالی یفعل ما یشاء، و یحکم ما یرید. فقال له الأسدیّ: یا ابن بنت رسول اللّه! أخبرنی عن قول اللّه تعالی: یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ، فقال الحسین «۷»: نعم یا أخا

«۷» بنی أسـد! هم إماماـن: إمام هدی، دعا إلی هدی، و إمام ضـلالهٔ، دعا إلی ضـلالهٔ، فهدی من «۸» أجابه إلی «۹» الجنّهٔ، و من أجابه إلی الضّلالهٔ دخل النّار.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۰- ۱۲۱

---

(۱)- [فی البدایهٔ مکانه: «قالوا: ثمّ سار الحسین لا یلوی ...»، و فی إبصار العین: «و سار لا یلوی ...»].

(۲)- [أضاف فی إبصار العین: «فتبعه منها رجال»].

(۳)- گوید: «حسین شتابان برفت و به چیزی نپرداخت، تا در ذات عرق فرود آمد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۱

(۴)- فی د: فلقاه.

(۵)- من بر، و فی الأصل و د: قال.

(۶)- فی د: سبحانه.

(۷)- لیس فی د.

(۸)- فی النّسخ: و من.

(۹)- زید فی الأصل و بر: الهدی فی.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۴۹

«۱» فسار الحسین علیه السّلام و أصحابه «۱»، فلمّا نزلوا الثّعلبیّهٔ، ورد علیه رجل یقال له: بشر بن غالب، فقال: «۲» یا ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم! أخبرنی عن قول اللّه عزّ و جلّ: «۳» یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ، قال: إمام دعا إلی هدی، فأجابوه إلیه، و إمام دعا إلی ضـلالهٔ، فأجابوه إلیها، هؤلاء فی الجنّهٔ، و هؤلاء فی النّار، و هو قوله عزّ و جلّ: فَرِیقٌ فِی الْجَنَّهِٔ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ. «۷» «۴» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیهما السّلام]

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۳؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۲؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۳۹؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۸؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۱؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ،/ ۷۹؛ القزوینی «۵»، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۱

و توجّه الحسین علیه السّلام «۶» نحو العراق «۶» مغذّا، لا یلوی عن شیء حتّی نزل ذات عرق. «۷»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۱- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۴۷- ۲۴۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۴

ثمّ سار حتّی إذا صار (بـذات عرق)، لقیه رجل من بنی أسد یقال له: بشـر بن غالب، فقال له الحسـین: ممّن الرّجل؟ قال: من بنی أسد. قال: فمن أین أقبلت؟ قال: من العراق.

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی الأسرار].

(۲)- [فی الإمام الحسین و أصحابه مکانه: «إنّ بشر بن غالب لقیه فی الثّعلبیهٔ و قال: ...»].

(۳)- [فی المقرّم و الحسین علیه السّلام فی طریقه مکانه: «و فی [لمّا نزل الحسین] الثّعلبیّهٔ، أتاه رجل و سأله عن قول تعالی ...»].

(۴)- حسـین و اصـحابش روان شدند تا به منزل ثعلبیه رسیدند و مردی به نام بشر بن غالب بر آنها درآمد و عرض کرد: «یابن رسول اللّه! به من خبر ده از گفتار خدای عزّ و جلّ! (سوره اسراء- ۷۱)؛ روزی که هر مردمی را با امامشان دعوت کنیم.»

فرمود: «امـامی که به حق دعوت کرده و او را اجـابت کردنـد و امـامی که به گمراهی دعوت کرده و او را اجـابت کردنـد، آنـان در

بهشتند و اینان در دوزخ!»

و این است که فرمود (شوری ۷): «گروهی در بهشت و گروهی در دوزخ.» کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۳

(۵)- [حکاه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه عن البحار].

(۶- ۶) [لم یرد فی الأسرار].

(۷)- پس حسین علیه السّلام با شتاب به سوی عراق روان شد و توقّف نفرموده تا به منزل ذات عرق (که نزدیک دو مرحله راه به مکّه است) رسید.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۰

قال: فکیف خلّفت أهل العراق؟ فقال: یا ابن رسول اللّه! خلّفت القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة. فقال له الحسین: صدقت یا أخا بنی أسد، إنّ اللّه تبارک و تعالی یفعل ما یشاء، و یحکم ما یرید. فقال له الأسدیّ: یا ابن رسول اللّه، أخبرنی عن قول اللّه تعالی: یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ. فقال له الحسین علیه السّلام: نعم یا أخا بنی أسد! هما إمامان: إمام هدی، دعا إلی هدی، و إمام ضلالة، دعا إلی ضلالة، فهذا و من أجابه إلی الهدی فی الجنّة، و هذا و من أجابه إلی الضّلالة فی النّار.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۰- ۲۲۱

ثمّ سار علیه السّلام حتّی بلغ إلی وادی العقیق «۱» ذات عرق، فرأی رجلا من بنی أسد اسمه بشر بن غالب «۲»، فسأله عن أهل الکوفة، فقال: القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة.

قال: صدقت «۳» یا أخا بنی أسد.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۱۰- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۴؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۵۸

ثمّ سار «۴» حتّی بلغ ذات عرق، فلقی بشر بن غالب «۵» واردا من العراق، فسأله عن

---

(۱)- [الإمام الحسین و أصحابه: «قال فی المراصد: عقیق: مدینة و فیه عیون و نخل، و قیل: فیها عقیقان: الأکبر ممّا یلی الحرّة إلی قصر المراجل، و العقیق الأصغر ما سفل عن قصر المراجل إلی منتهی العرصة»، و فی الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۲۸: «ذکر یاقوت عن أبی منصور قال: «و العرب تقول: لکلّ مسیل ماء شفه السّیل فی الأرض، فأنهره و وسعه- عقیق- و الأعقة فی بلاد العرب کثیرة، منها هذا العقیق الّذی جاء فیه.

إنّک بواد مبارک، و هو الّذی ببطن وادی ذی الحلیفة، و هو الّذی جاء فیه: أنّه مهلّ أهل العراق»].

(۲)- [فی المقرّم مکانه: «و سار أبو عبد اللّه علیه السّلام لا یلوی علی أحد، فلقی فی ذات عرق بشر بن غالب ...»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی المقرّم].

(۴)- [العبرات: «سار علیه السّلام من التّنعیم»].

(۵)- [فی الأسرار مکانه: «فلقی بشر بن غالب ...»، و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «حتّی بلغ وادی العقیق، فنزل ذات عرق، فلقیه رجل من بنی أسد یسمّی بشر بن غالب ...»، و فی مثیر الأحزان: «و مضی الحسین و لقیه بشر بن غالب ...»، و فی الحسین علیه السّلام فی طریقه: «إنّه لمّا وصل الحسین علیه السّلام برکبه ذات عرق، لقیه بشر بن غالب ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۱

أهلها، فقال: خلّفت «۱» القلوب معک، و السّیوف مع بنی أمیّة، فقال: صدق أخو بنی أسد، إنّ اللّه یفعل ما یشاء، و یحکم ما یرید. «۲»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۶۹- ۷۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۸؛

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷- ۲۴۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین «۳»، ۱/ ۲۶۰؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۸؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین «۳»،/ ۵۶؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۸؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۳؛ الهاشمی، الحسین فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۳۳؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۱

قال: و سار الحسین علیه السّلام، فنزل ذات عرق.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۱

نزل علیه السّلام به فی یوم الإثنین رابع عشر ذی الحجّة.

«۴» قال فی المراصد، عرق مهلّ أهل العراق «۵»، و هو الحدّ بین تهامة و نجد، و قیل: عرق جبل بطریق مکّة و منه: ذات عرق، و قیل «۶»: ما ارتفع من بطن الرّمّة «۷» إلی ثنایا ذات عرق، و هو الجبل المشرف علی ذات عرق «۴». و قال: إنّما یسمّی الحجاز حجازا، لأنّه

---

(۱)- [و فی بحر العلوم مکانه: «و سار علیه السّلام نحو العراق، حتّی إذا وصل إلی ذات عرق، لقیه بشر بن غالب الأسدیّ واردا من العراق. فسأله الحسین علیه السّلام عن أهلها و قال: کیف خلّفت أهل العراق؟ قال بشر: یا ابن رسول اللّه اللّه، خلّفت ...»].

(۲)- سپس حضرت به راه خود ادامه داد تا به ذات العرق رسید. آن‌جا بشر بن غالب را دید که از عراق می‌آید. پرسیدش که: «اهل عراق در چه وضعی بودند؟»

عرض کرد: «من که آمدم، دلهاشان با تو بود؛ ولی شمشیرهاشان با بنی أمیّه.»

فرمود: «برادر بنی اسد سخن به راست گفت. خداوند به هرچه که مشیّتش تعلّق پذیرد، انجام می‌دهد، و هرچه را که اراده فرماید، حکم می‌کند.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۶۹- ۷۰

(۳)- [حکاه فی المعالی و وسیلة الدّارین عن البحار].

(۴) (۴- ۴) [حکاه فی الحسین علیه السّلام فی طریقه، و أضاف: «قال ابن عیینة: إنّی سألت أهل ذات عرق. أمتّهمون أم منجدون؟ فقالوا: ما نحن بمتّهمین و لا منجدین، نحن أهل الغور. و کانت ذات عرق فی الجاهلیّة بها أبیات قلیلة. فلمّا کثر النّاس تحوّلت»].

(۵)- یعنی: محلّ إهلالهم.

(۶)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «قال الأصمعیّ:»].

(۷)- [أضاف فی الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فهو نجد»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۲

حجز بین تهامة و نجد، و قیل: طرف تهامة من قبل الحجاز مدارج العرج، و أوّل تهامة من نجد ذات عرق.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۵۹- ۱۶۰- مثله الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۳۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۳

عبد اللّه بن مطیع یلتقی به علیه السّلام «۱»

و سار الحسین علیه السّلام من بطن الرّمّة، فلقیه عبد اللّه بن مطیع «۲» و هو منصرف من العراق، فسلّم علی الحسین، و قال له: بأبی أنت و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أخرجک من حرم اللّه، و حرم جدّک؟ فقال: إنّ أهل الکوفة کتبوا إلیّ، یسألونی أن أقدم علیهم، لما رجوا من إحیاء معالم الحقّ، و أماتة البدع. قال له ابن مطیع: أنشدک اللّه أن تأتی الکوفة، فو اللّه لئن أتیتها، لتقتلنّ. فقال له الحسین علیه

السّلام: لن يصيبنا إلّا ما كتب اللّه لنا. ثمّ ودّعه، و مضى. «۳»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۵- ۲۴۶

ثمّ أقبل الحسين سيرا إلى الكوفة، فانتهى إلى «۴» ماء من مياه العرب، فإذا عليه عبد اللّه ابن مطيع العدوىّ، و هو نازل هاهنا، «۵» فلمّا رأى الحسين، قام إليه، فقال: بأبى أنت و أمّى يا ابن رسول اللّه! ما أقدمك؟ و احتمله، فأنزله، فقال له الحسين: كان من موت معاوية

---

(۱)- [و راجع ما تقدّم: ۱/ ۳۴۴].

(۲)- [و الظّاهر إنّهما التقيا مرّة واحدة، و كان بين المدينة و مكّة، حيث كان ابن مطيع استنبط ماء و أقام زرعا].

(۳)- امام حسين عليه السّلام چون از بطن الرّمّه حركت كرد، عبد اللّه بن مطيع كه از عراق برمى‌گشت، بر آن حضرت سلام كرد و گفت: «اى پسر رسول خدا! پدر و مادرم فداى تو باد! چه چيز موجب شد كه از حرم خدا و حرم جدّ خود بيرون آيى؟»

فرمود: «مردم كوفه براى من نامه نوشتند و از من خواستند پيش ايشان بيايم و اميدوارند كه حق را زنده كنند و بدعتها را از ميان بردارند.»

ابن مطيع گفت: «تو را به خدا سوگند مى‌دهم كه به كوفه نيايى كه به خدا سوگند اگر به كوفه بروى، كشته خواهى شد.»

امام حسين عليه السّلام اين آيه را تلاوت فرمود: «هرگز چيزى جز آنچه خداوند براى ما نوشته است، بر ما نخواهد رسيد» (۱)

و سپس از او توديع [كرد] و حركت فرمود.

(۱). بخشى از آيه ۵۱ سوره نهم (توبه). (م)

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۳- ۲۹۴

(۴)- [فى بحر العلوم مكانه: «و سار الحسين عليه السّلام من الحاجر، حتّى انتهى إلى ...»].

(۵)- [بحر العلوم: «نازل به»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۴

ما قد بلغك، فكتب إلىّ أهل العراق يدعوننى إلى أنفسهم. فقال له عبد اللّه بن مطيع:

أذكّرك اللّه يا ابن رسول اللّه و حرمة الإسلام أن تنتهك! أنشدك اللّه فى حرمة رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم! أنشدك اللّه فى حرمة العرب! فو اللّه لئن طلبت ما فى أيدى بنى أميّة ليقتلنّك، و لئن قتلوك لا يهابون بعدك أحدا أبدا. و اللّه إنّها لحرمة الإسلام تنتهك، و حرمة قريش، و حرمة العرب، فلا تفعل، و لا تأت الكوفة، و لا تعرّض لبنى أميّة؛ «۱» قال: فأبى إلّا أن يمضى «۱». «۲»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۵- ۳۹۶- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۸۱

ثمّ أقبل الحسين عليه السّلام من الحاجز «۳» يسير نحو الكوفة، فانتهى «۴» إلى ماء من مياه العرب، فإذا عليه عبد اللّه بن مطيع العدوىّ «۵» و هو نازل به، فلمّا رأى الحسين عليه السّلام قام إليه فقال: بأبى أنت و أمّى يا ابن رسول اللّه! ما أقدمك؟ و احتمله، فأنزله، فقال له الحسين عليه السّلام: كان من موت معاوية ما قد بلغك؛ فكتب إلىّ أهل العراق يدعوننى إلى أنفسهم «۵»، فقال له عبد اللّه بن مطيع: أذكّرك اللّه يا ابن رسول اللّه و حرمة الإسلام أن تنتهك، «۶» أنشدك اللّه فى حرمة قريش «۶»، أنشدك اللّه فى حرمة العرب! فو اللّه لئن طلبت ما فى أيدى

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «فلم يلتفت إليه الحسين عليه السّلام، و أبى إلّا أن يمضى قدما»].

(۲)- گويد: پس از آن، حسين سوى كوفه روان بود تا به يكى از آبهاى عرب رسيد. عبد اللّه بن مطيع عدوى را ديد كه آن‌جا فرود آمده بود و چون حسين را بديد، پيش وى آمد و گفت: «اى پسر پيمبر خدا! پدر و مادرم به فدايت! براى چه آمده‌اى؟»

گوید: پس، او را ببرد و منزل داد. حسین به او گفت: «معاویه! چنان‌که شنیده‌ای، مرده و مردم عراق به من نوشته‌اند، و مرا سوی خویش خوانده‌اند.»

عبد اللّه بن مطیع گفت: «ای پسر پیمبر خدا! تو را به خدا مگذار حرمت اسلام بشکند. تو را به خدا حرمت پیمبر خدا را حفظ کن! تو را به خدا حرمت عرب را حفظ کن! به خدا اگر آنچه را بنی أمیّه به دست دارند، مطالبه کنی، حتما تو را می‌کشند و اگر تو را بکشند، از پس تو هرگز از کسی بیم نکنند، به خدا حرمت اسلام می‌شکند و حرمت قریش و حرمت عرب نیز. مکن! به کوفه مرو و دچار بنی أمیّه مشو!»

گوید: امّا حسین به رفتن اصرار داشت.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۸۲- ۲۹۸۳

(۳)- [فی نفس المهموم و المعالی و المقرّم و مثیر الأحزان: «الحاجر»].

(۴)- [فی المقرّم مکانه: «و سار من الحاجر، و کان لا یمرّ بماء من میاه العرب، إلّا اتّبعوه، فانتهی ...»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی المقرّم].

(۶- ۶) [لم یرد فی ط علمیّة].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۵

بنی أمیّة، لیقتلنّک «۱»، و لئن قتلوک لا یهابوا بعدک أحدا أبدا، «۲» و اللّه إنّها لحرمة الإسلام تنتهک، و حرمة قریش، و حرمة العرب، فلا تفعل، و لا تأت الکوفة، و لا تعرّض نفسک لبنی أمیّة «۲». فأبی الحسین علیه السّلام إلّا أن یمضی. «۳»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۰- ۳۷۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸ - ۲۴۹؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۸ - ۱۷۹؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۶؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۴؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۸۰- ۸۱؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۷- ۵۸

و مرّ الحسین علیه السّلام، حتّی إذا کان مکانه من بستان ابن أبی عامر بمرحلة أو مرحلتین، لقی عبد اللّه بن مطیع العدویّ، فقال له: أین ترید یا ابن رسول اللّه؟ قال: أرید الکوفة، فإنّ أهلها کتبوا إلیّ. فقال: فإنّی أنشدک یا ابن رسول اللّه بالبیت الحرام، و البلد الحرام، و الشّهر الحرام، أن تعرّض نفسک لبنی مروان، فو اللّه لئن عرّضت نفسک لهم، لیقتلنّک.

قال: فمضی علی وجهه.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۶۷

---

(۱)- [المقرّم: «لیقتلوک»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی المقرّم].

(۳)- حسین علیه السّلام از منزل حاجز به راه افتاد و به سوی کوفه می‌آمد تا رسید به آبی از آبهایی که در آن بیابان بود. در آن‌جا عبد اللّه بن مطیع عدوی را دید که در کنار آن آب فرود آمده [بود]؛ چون حسین علیه السّلام را دید؛ به نزد آن حضرت رفت و گفت: «پدر و مادرم به قربانت، ای پسر رسول خدا! چه چیز تو را بدین سرزمین کشانده؟» و حضرت را گرفته، از اسب فرود آورد. حسین علیه السّلام فرمود: «چنانچه می‌دانی، معاویه از این جهان رخت بربست. پس، مردم عراق به من نوشتند و مرا به سوی خویش خواندند. عبد اللّه بن مطیع عرض کرد: «ای فرزند رسول خدا! خدا را به یاد تو می‌آورم از این‌که حریم اسلام به سبب تو پاره شود. تو را به خدا سوگند دهم در باب حرمت قریش! تو را به خدا سوگند دهم درباره حرمت عرب. به خدا سوگند اگر آنچه در دست

بنی أمیّه است (از خلافت) بخواهی، هر آینه تو را می‌کشند و اگر تو را کشتند، پس از تو، هرگز از دیگری چشم ترس نخواهند داشت. به خدا سوگند این حرمت اسلام است که پاره می‌شود، و حرمت قریش و حرمت عرب است. پس این کار را مکن و به کوفه مرو و خود را در برابر جنگ بنی أمیّه قرار مده!»

حسین علیه السّلام سخن او را نپذیرفت جز این‌که به همان راه برود.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۶

ثمّ أقبل الحسین یسیر نحو الکوفة، فانتهی إلی ماء من میاه العرب، فإذا علیه عبد اللّه ابن مطیع، فلمّا رآه «۱»، قام إلیه، فقال: بأبی أنت و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أقدمک؟

فاحتمله، فأنزله، «۲» فأخبره الحسین، فقال له عبد اللّه «۲»: أذکّرک اللّه «۳» یا ابن رسول اللّه و حرمة الإسلام أن تنتهک، أنشدک اللّه فی حرمة قریش، أنشدک اللّه فی حرمة العرب، فو اللّه لئن طلبت ما فی أیدی بنی أمیّة لیقتلنّک، و لئن قتلوک لا یهابون بعدک «۴» أحدا أبدا، و اللّه إنّها لحرمة الإسلام «۵» [تنتهک]، و حرمة قریش و حرمة العرب «۵» فلا تفعل، و لا تأت الکوفة، و لا تعرّض نفسک لبنی أمیّة. فأبی إلّا أن یمضی. «۶»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۷- مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۳- ۴۱۴

و سار حتّی انتهی إلی ماء قریب من الحاجز «۷»، فإذا هو بعبد اللّه بن مطیع نازل علی الماء، فتلاقیا «۸» هو و إیّاه، فتسالما و اعتنقا، و قال له: ما جاء بک یا ابن رسول اللّه؟ قال:

---

(۱)- [نهایة الإرب: «رأی الحسین»].

(۲) (۲- ۲) [نهایة الإرب: «فقال له الحسین: إنّه کان من موت معاویة ما قد بلغک، فکتب إلیّ أهل العراق یدعوننی إلی أنفسهم. فقال:»].

(۳)- [نهایة الإرب: «باللّه»].

(۴)- [نهایة الإرب: «بعد»].

(۵) (۵- ۵) [نهایة الإرب: «تنتهک»].

(۶)- حسین هم رو به کوفه نهاد و سیر خود را ادامه داد تا به سرچشمه یکی از دیار عرب رسید.

عبد اللّه بن مطیع، مالک آن محل بود. چون او را دید، برخاست و گفت: «پدر و مادرم فدای تو باد ای فرزند رسول خدا! چه باعث شده [است] که تو به این‌جا بیایی؟»

آن‌گاه او را به آغوش گرفت و فرود آورد. حسین هم او را از قصد خویش آگاه کرد. عبد اللّه به او گفت: «تو را به خدا ای فرزند رسول اللّه و تو را به حرمت اسلام سوگند می‌دهم که این حرمت تباه نشود.

تو را به خدا حرمت قریش و حرمت عرب را تباه مکن! آنچه را که در دست بنی أمیّه است و تو می‌خواهی بگیری، باعث قتل تو خواهد شد و اگر آنها تو را بکشند، بعد از تو از هیچ‌کس اندیشه نخواهند داشت.

به خدا قسم این حرمت اسلام است (که در قتل تو) تباه می‌شود. این حرمت قریش و حرمت عرب است.

اگر تو را بکشند، از کسی باک نخواهند داشت و بعد از تو، هیبت اسلام و عرب زایل خواهد شد. تو چنین مکن! به کوفه مرو! خود را دچار بنی أمیّه مکن!»

او ابا کرد و تصمیم گرفت که برود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۱- ۱۴۲

(۷)- [نور الأبصار: «الحاجر»].

(۸)- [نور الأبصار: «فتلاقی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۷

قاصدا «۱» الکوفة. فقال له: ألم أتقدّم إلیک بالقول؟ ألم أنهک عن المسیر إلی هذا الوجه «۲» یا ابن رسول اللّه «۲»؟ أذکر اللّه تعالی فی حرمة الإسلام أن تنتهک، أنشدک اللّه تعالی فی حرمة قریش و ذمّة العرب، و اللّه لئن طلبت ما فی أیدی بنی أمیّة لیقتلوک «۳»، و لئن قتلوک لا- یهابوا «۴» بعدک أحدا أبدا، و اللّه إنّها لحرمة الإسلام، و حرمة قریش، و حرمة العرب، فاللّه اللّه لا تفعل، و لا تأت الکوفة، و لا تعرّض نفسک لبنی أمیّة. فأبی أن یمضی إلّا فی جهته.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۸- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۵۹- ۲۶۰

و فی التّبر المذاب: لمّا خرج الحسین، لقیه عبد اللّه بن مطیع، فقال: یا أبا عبد اللّه! إلی أین جعلت فداک؟ إیّاک و أهل الکوفة، و ذکره غدرهم و فعلهم بأبیه و أخیه، ثمّ قال له:

الزم الحرم، فإنّک سیّد العرب، لم یعدل بک أحد، و تقصدک النّاس من کلّ جانب، و اللّه لئن قتلوک بنو أمیّة، لم یهابوا بعدک أحدا، و لیسترقنّ بعدک الأحرار. فقال: یا عبد اللّه! أکلّ ذلک فرارا من الموت؟ و اللّه الموت علی الحقّ أولی من الحیاة علی الباطل، و اللّه لجهاد یزید علی الدّین أحقّ من جهاد المشرکین. «۵»

---

(۱)- [نور الأبصار: «أقصد»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی نور الأبصار].

(۳)- [نور الأبصار: «لیقتلنّک»].

(۴)- [نور الأبصار: «لا یهابون»].

(۵)- امام حسین علیه السّلام از حاجز بطن رمه به جانب کوفه کوچ داد و بر سر آبی از آبهای عرب فرود آمد. در آن‌جا عبد اللّه بن مطیع العدوی نیز فرود آمده بود. چون چشمش بر حسین علیه السّلام افتاد، درایستاد:

فقال: بأبی أنت و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أقدمک؟ و احتمله و أنزله.

گفت: «پدر و مادرم فدای تو باد، ای پسر رسول خدای! کدام کس تو را به این‌جا کشانید؟»

آن‌گاه آن حضرت را برداشت و در منزل خود فرود آورد.

فقال له الحسین: کان من موت معاویة ما قد بلغک و کتب أهل العراق یدعونی إلی أنفسهم.

فرمود: «از آن‌گاه که معاویه به‌درود جهان کرد؛ چنان‌که دیدی و دانستی مکاتیب اهل عراق به سوی من متواتر گشت و مرا برای اصلاح امور خویش دعوت کردند و من ناچار اجابت نمودم.»

فقال له عبد اللّه بن مطیع: أذکّرک اللّه یا ابن رسول اللّه [...] و لا تعرّض نفسک لبنی أمیّة.

عبد اللّه گفت: «سوگند می‌دهم تو را به خدا و به حرمت اسلام، که نگران باشی تا حرمت اسلام هتک نشود و سوگند می‌دهم تو را در حفظ حرمت قریش و حفظ حرمت عرب. سوگند با خدای اگر طلب کنی-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۸

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۵- ۲۴۶- مثله الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۶- ۴۳۷

قال لسان المؤرّخین: لمّا سار الحسین علیه السّلام من بطن الرّمّة، نزل علی ماء من میاه العرب، و قد نزل هناک عبد اللّه بن أبی مطیع،

فلقی الحسین علیه السّلام، فقال: بأبی أنت و أمّی یا ابن رسول اللّه! ما أقدمک؟ فقال له الحسین: کان من موت معاویهٔ ما قد بلغک- إلی آخر ما ذکره. و هو منه غریب، و تبعه فی ذلک غیره، و لعلّه تبع غیره.

و قد مرّ مفصّلا أنّ ملاقاهٔ عبد اللّه بن مطیع للحسین کان فی طریق مکّهٔ، جائیا من مکّهٔ أو من المدینهٔ، و قد ذکرنا ما ذکر هنا بعینه، أو ما یقرب منه فی ملاقاته فی طریق مکّهٔ. و قد سبق إلی هذا الاشتباه الطّبریّ، و تبعهم المعاصر فی نفس المهموم، و لعلّ عبد اللّه بن مطیع غیر عبد اللّه بن أبی مطیع، لکنّه بعید غایهٔ البعد، فتأمّل.

القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۶۳

- آنچه امروز در دست بنی امیه است؛ یعنی خلافتی که به غصب دارند، البته تو را به قتل می‌رسانند و چون تو مقتول باشی، بعد از تو ابدا از کسی بیم نخواهند داشت و در هیچ ستمی و ظلمی خویشتنداری نخواهند کرد. سوگند با خدای این جمله از برای حفظ حرمت اسلام و حفظ حرمت قریش و حفظ حرمت عرب است، واجب می‌کند که از این اندیشه بازآیی و سفر کوفه را دست بازداری و خویشتن را در مراصد کین و کید بنی امیه نسپاری.»

حسین علیه السّلام که از ازل با خداوند این عهد بسته و بقای اسلام را به شهادت خویش دانسته، این سخنان را وقعی نگذاشت و به راه خویش همی رفت.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۹- ۱۴۰

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۵۹

الإمام علیه السّلام و الأعرابیّ

و به قال: أخبرنا أبو عبد اللّه أحمد بن محمّد البغدادیّ، قال: أخبرنا أبو القاسم عبد العزیز بن إسحاق بن جعفر الکوفیّ، قال حدّثنی عمر بن محمّد البصریّ، قال حدّثنا إبراهیم بن محمّد بن سعید الثّقفیّ، قال: حدّثنا محرز بن هشام المرادیّ، قال: حدّثنا السّریّ بن عبد اللّه السّلمیّ، عن هاشم بن البرید، عن ابن أبی حفص المکّیّ، قال: لمّا رحل الحسین بن علیّ علیه السّلام من المدینهٔ إلی الکوفهٔ سرت معه، فنزل ماء من میاه هاشم «۱»، فأمر غلامه، فاشتری شاهٔ، فذبحها، فجاء صاحبها، فلمّا رأی هیئهٔ الحسین علیه السّلام و أصحابه، رفع صوته و قال: أعوذ باللّه و بک یا ابن رسول اللّه، هذا اشتری شاتی و ذبحها، و لم یدفع إلیّ الثّمن. فغضب الحسین غضبا شدیدا، و دعا غلامه، فسأله عن ذلک. فقال: قد «۲» و اللّه یا ابن رسول اللّه، أعطیته ثمنها، و هذه البیّنهٔ. فسألهم الحسین علیه السّلام، فشهدوا أنّه قد «۲» أعطاه ثمنها و قالت البیّنهٔ أو قال «۲» بعضها: یا ابن رسول اللّه! أنّه رأی هیئتک، فصاح «۳» إلیک لتعویضه. فأمر له الحسین بمعروف. فقال علیّ بن الحسین علیهما السّلام:

ما اسمک یا أعرابی؟ فقال: زید. فقال: ما فی المدینهٔ أکذب من رجل اسمه زید. و کان بالمدینهٔ رجل یسمّی «۴» زید یبیع الخمر. قال: فضحک الحسین علیه السّلام حتّی بدت نواجذه، ثمّ قال: مهلا یا بنیّ لا تعیر باسمه، فإنّ أبی علیه السّلام حدّثنی أنّه سیکون منّا رجل اسمه زید یخرج فیقتل، فلا یبقی فی السّماء ملک مقرب و لا نبیّ مرسل إلّا تلقی روحه یرفعه أهل کلّ سماء إلی سماء، «۵» فقد بلغت «۵»، یبعث هو و أصحابه یتخلّلون رقاب النّاس، و یقال هؤلاء «۶» خلق الحقّ «۶»، و دعاهٔ الحقّ.

أبو طالب الزّیدی، الأمالی،/ ۱۰۶- عنه: الخوارزمی، مقتل الحسین، ۲/ ۱۱۵

---

(۱)- [الخوارزمی: «بنی سلیم»].

(۲)- [لم یرد فی الخوارزمی].

(۳)- [الخوارزمی: «فانصاع»].

(۴)- [الخوارزمی: «اسمه»].

(۵) (۵- ۵) [الخوارزمی: «حتّی یبلغ فإذا قامت القیامة»].

(۶- ۶) [الخوارزمی: «خلف الخلف»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۰

أبو هرّة یلتقی به علیه السّلام

قال: فلمّا أصبح الحسین، و إذا برجل من الکوفة یکنّی: أبا هرّة «۱» الأزدیّ أتاه، فسلّم علیه، ثمّ قال: یا ابن بنت رسول اللّه! ما الّذی أخرجک عن حرم اللّه، و حرم جدّک «۲» محمّد صلّی اللّه علیه و سلّم «۲»؟ فقال الحسین: یا أبا هرّة «۱»! إنّ بنی أمیّة أخذوا مالی فصبرت، و شتموا عرضی فصبرت «۳»، و طلبوا دمی فهربت، وایم للّه یا أبا هرّة «۱»! لتقتلنی الفئة الباغیة، و لیلبسهم اللّه ذلّا شاملا، و سیفا قاطعا، و لیسلّطنّ اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من قوم سبأ إذ ملکتهم امرأة منهنّ، فحکمت فی أموالهم، و فی دمائهم.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۳- ۱۲۴

ثمّ سار حتّی نزل الرّهیمة، فورد علیه رجل من أهل الکوفة یکنّی أبا هرم فقال: یا ابن النّبیّ! ما الّذی أخرجک من المدینة؟ فقال: ویحک یا أبا هرم! شتموا «۴» عرضی فصبرت، و طلبوا مالی فصبرت، و طلبوا دمی فهربت، وایم اللّه، لیقتلنی، ثمّ لیلبسنّهم اللّه ذلّا شاملا، و سیفا قاطعا، و لیسلّطنّ علیهم من یذلّهم. «۵» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیه السّلام]

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۳- عنه: الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۷۳؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۳

و لمّا أصبح، إذا برجل من أهل الکوفة یکنّی: أبا هرّة الأزدیّ، قد أتاه، فسلّم علیه، ثمّ قال له: یا ابن رسول اللّه، ما الّذی أخرجک عن حرم اللّه، و حرم جدّک محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

---

(۱)- من التّرجمة الفارسیّة، و فی نسخ: أبا هوه- کذا، و لیس ذکره فی المراجع.

(۲) (۲- ۲) فی د: رسول اللّه.

(۳)- لیس فی د.

(۴)- [فی إثبات الهداة مکانه: «إنّ رجلا سأله و هو سائر إلی العراق: ما الّذی أخرجک من المدینة؟

فقال: ویحک إنّ بنی أمیّة شتموا ...»].

(۵)- سپس رفت تا به رهیمه رسید و مردی از اهل کوفه که ابا هرمش می‌گفتند، بر آن حضرت وارد شد و گفت: «ای زاده پیغمبر! چرا از مدینه بیرون شدی؟»

فرمود: «وای بر تو ای ابا هرم! دشنامم دادند، صبر کردم. مالم را بردند، صبر کردم. و خواستند خونم را بریزند، گریختم و به خدا مرا می‌کشند. خدا جامه سرتاسر خواری در آنها کند و شمشیر برنده بر آنها مسلّط نماید، و بر آنها کسی گمارد که خوارشان کند.»

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۱

فقال له الحسین: یا أبا هرّة! إنّ بنی أمیّة قد أخذوا مالی فصبرت، و شتموا عرضی فصبرت، و طلبوا دمی فهربت، یا أبا هرّة! لتقتلنی الفئة الباغیة، و لیلبسنّهم اللّه تعالی ذلّا شاملا، و سیفا قاطعا، و لیسلّطنّ اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من قوم سبأ، إذ ملکتهم امرأة منهم، فحکمت فی أموالهم و دمائهم.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۶

و لقیه أبو هرّة الأسدیّ، فسلّم علیه، ثمّ قال: یا ابن رسول اللّه! ما الّذی أخرجک عن حرم جدّک محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؟ فقال علیه السّلام: ویحک یا أبا هرّة! إنّ بنی أمیّة أخذوا مالی، و شتموا عرضی فصبرت، و طلبوا دمی فهربت، وایم اللّه لتقتلنی الفئة الباغیة، و لیلبسنّهم اللّه ذلّا شاملا و سیفا قاطعا، و لیسلّطنّ اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من قوم سبأ، إذ ملکتهم امرأة، فحکمت فی أموالهم و دمائهم.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۳

ثمّ بات علیه السّلام فی الموضع المذکور «۱» [الثّعلبیّة]، فلمّا «۲» أصبح، إذا برجل من الکوفة یکنّی:

أبا هرّة الأزدیّ قد أتاه، فسلّم علیه، ثمّ قال: یا ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله! ما الّذی أخرجک من حرم اللّه و حرم جدّک رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله؟ فقال الحسین علیه السّلام: ویحک «۳» یا أبا هرّة! إنّ بنی أمیّة أخذوا مالی فصبرت، «۴» و شتموا عرضی فصبرت «۴»، و طلبوا دمی فهربت، و ایم اللّه، «۵» لتقتلنی الفئة الباغیة، و لیلبسنّهم اللّه ذلّا شاملا، «۶» و سیفا قاطعا، و لیسلّطنّ اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من قوم سبأ إذ ملکتهم امرأة «۷»، فحکمت فی أموالهم

---

(۱)- [لم یرد فی البحار و الأسرار].

(۲)- [فی أعیان الشّیعة مکانه: «ثمّ سار حتّی نزل الثّعلبیّة، فبات بها، فلمّا ...»، و فی بحر العلوم: «سار علیه السّلام حتّی نزل (الثّعلبیّة) ممیسا، فلمّا ...»، و فی العبرات: «و لمّا نزل علیه السّلام بالثّعلبیّة، بات بها، فلمّا ...»].

(۳)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی الأسرار].

(۵)- [فی بحر العلوم: «یا أبا هرّة»، و فی الحسین علیه السّلام فی طریقه: «وایم الحقّ»].

(۶)- [أضاف فی الحسین علیه السّلام فی طریقه: «یسلّ علیهم»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و بحر العلوم و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «امرأة منهم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۲

و دمائهم. «۱»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۰- ۷۱- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۷- ۳۶۸؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۷- ۲۱۸؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۸؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۳- ۱۸۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۱- ۲۶۲؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۰؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۳؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۷۸- ۷۹؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۱

ثمّ لقیه أبو هریرة الأسدیّ فقال له: یا ابن رسول اللّه! ما الّذی أخرجک من حرم جدّک محمّد المصطفی؟ فقال: یا أبا هریرة! إنّ بنی أمیّة أخذوا مالی فصبرت، و شتموا عرضی فحلمت، و طلبوا دمی فهربت عن حرم جدّی. «۲»

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۳۸۹- ۳۹۰

---

(۱)- سپس حسین علیه السّلام در همان منزل شب را به صبح رساند. چون صبح کرد، مردی که کنیه‌اش ابا هرّه ازدی بود، از کوفه می‌آمد. به خدمت حضرت رسید و سلام کرد. سپس عرض کرد: «ای پسر پیغمبر! برای چه از حرم خدا و حرم جدّت رسول خدا

بیرون شدی؟»

حسین علیه السّلام فرمود: «هان ابا هرّه! بنی أمیّه ثروتم را گرفتند. صبر کردم، دشنامم دادند و به آبرویم لطمه زدند. باز تحمّل کردم. به دنبال ریختن خونم بودند، فرار کردم. و به خدا قسم یاد می کنم که حتما گروهی ستمکار مرا خواهند کشت و خداوند لباس ذلّتی به آنان بپوشاند که سراپای‌شان را فراگیرد و شمشیر برّانی بر آنان فرود آید و حتما خداوند کسی را بر آنان مسلّط خواهد کرد که از قوم سبا که زنی بر آنان حکومت می کرد و اختیار مال و جانشان را داشت، ذلیل‌تر گردند.» سپس از آن‌جا روانه شد.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۰- ۷۱

(۲)- بامدادان از اهل کوفه، ابا هرهٔ برسید و بر حسین علیه السّلام درآمد و سلام داد و عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! چه چیز تو را بیرون آورد از حرم خدا و حرم جدّت مصطفی؟»

فقال الحسین: ویحک أبا هرّهٔ! إنّ بنی أمیّهٔ أخذوا مالی فصبرت [...] فحکمت فی أموالهم و دمائهم.

حسین فرمود: «وای بر تو ای ابا هرهٔ! همانا بنی امیه حق مرا غصب کردند و من شکیبا بودم و مرا به سب و شتم یاد کردند و بر شکیبایی برافزودم و چون خون مرا طلب نمودند، تدبیر هرب نمودم. سوگند با خدای که این جماعت گمراه مرا می کشند و خداوند به باد افراه ایشان را لباس ذلت می‌پوشاند و دستخوش شمشیر بران می گرداند و سلطنت می‌دهد بر ایشان کسی را که ذلیل کند ایشان را؛ ذلیل‌تر از مردم شهر سبا.

گاهی که زنی یعنی بلقیس بر ایشان پادشاهی داشت و بر جان و مال ایشان فرمان می کرد.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۲- ۱۳۳

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۳

و فی الرّهیمهٔ «۱» لقیه رجل من أهل الکوفهٔ یقال له: أبو هرم فقال: یا ابن رسول اللّه! ما الّذی أخرجک عن حرم جدّک؟ فقال: یا أبا هرم! إنّ بنی أمیّهٔ شتموا عرضی فصبرت، و أخذوا مالی فصبرت، و طلبوا دمی فهربت، وایم اللّه لیقتلونی فیلبسهم اللّه ذلّا شاملا، و سیفا قاطعا، و یسلّط علیهم من یذلّهم حتّی یکونوا أذلّ من قوم سبا إذ ملکتهم، امرأهٔ فحکمت فی أموالهم و دمائهم.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۸- ۲۱۹

الرّهیمهٔ بلفظ التّصغیر. و یجوز أن یکون تصغیر رهمهٔ. و هی المطرهٔ الضّعیفهٔ الدّائمهٔ، و هی ضیعهٔ قرب الکوفهٔ. قال السّکونیّ: هی عین بعد خفیهٔ إذا أردت الشّام من الکوفهٔ.

بینها و بین خفیهٔ ثلاثهٔ أمیال. و بعدها إلی القطیفهٔ مغربا.

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ،/ ۱۱۹

---

(۱)- فی معجم البلدان: الرّهیمهٔ، بالتّصغیر: عین تبعد عن خفیهٔ ثلاثهٔ أمیال و تبعد خفیهٔ عن الرّحبهٔ مغربا بضعهٔ عشر میلا. و فی وفاء الوفاء للمسهودیّ ج ۲ ص ۲۳۶ من حمی فید ماء یقال له الرّحیمهٔ، بالحاء المهملهٔ.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۴

رجل یلتقی بالإمام و ما تمثّل به علیه السّلام

فلمّا نزل شقوق، أتاه رجل «۱» فسأله عن العراق «۲»، «۳» فأخبره بحاله «۳»، فقال: إنّ الأمر للّه، یفعل ما یشاء، و ربّنا تبارک کلّ یوم هو فی شأن، «۴» فإن نزل القضاء فالحمد للّه علی نعمائه، و هو المستعان علی أداء الشّکر، و إنّ حال القضاء دون الرّجاء فلم یبعد من الحقّ نیّته «۴»، ثمّ أنشد:

فإن تكن الدّنيا تعدّ نفيسة فدار ثواب اللّه أعلى و أنبل

و إن تكن الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به الحرّ «۵» يبخل

و إن تكن الأرزاق قسما مقدّرا فقلّة حرص المرء فى الكسب أجمل

و إن تكن الأبدان للموت أنشئت فقتل أمرئ بالسّيف فى اللّه أفضل «۶»

عليكم سلام اللّه يا آل أحمد فإنّى أرانى عنكم سوف أرحل «۷»

---

(۱)- [فى بحر العلوم و الحسين عليه السّلام فى طريقه: « [إلتقى فيه] برجل مقبل من الكوفة»].

(۲)- [فى المقرّم: «أهل العراق»، و فى بحر العلوم: «أهل الكوفة»].

(۳) (۳- ۳) [فى المقرّم و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «فأخبره أنّهم مجتمعون عليه»، و فى بحر العلوم: «فأخبره الرّجل أنّهم مجتمعون عليه»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى المقرّم و بحر العلوم و الحسين عليه السّلام فى طريقه].

(۵)- [فى بحر العلوم و المقرّم و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «المرء»].

(۶)- [إلى هنا حكاه عنه فى بحر العلوم].

(۷)- و حسين عليه السّلام را حال معلوم نبود تا به زباله رسيد و در آن‌جا نزول كرد و در آن شب متفكّر بود و مى‌گفت:

فإن يكن الدّنيا تعدّ نفيسة فقدر ثواب اللّه أعلى و أجزل

و إن يكن الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به المرء يبخل

و إن يكن الأرزاق قسما مقدّرا فقلة حرص المرء فى الكسب أجمل

و إن يكن الأبدان للموت أنشئت فقتل امرئ فى اللّه بالسّيف أفضل

عليكم سلام اللّه يا آل أحمد فإنّى أراك عنكم سوف أرحل

عماد الدّين طبرى، كامل بهائى، ۲/ ۲۷۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۵

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵- عنه: المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۱۱- ۲۱۲؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۸۶؛ الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۸۴

شقوق، جمع شقّ أو شق- و هو النّاحية-: منزل بطريق مكّة. بعد واقصة من الكوفة، و بعدها تلقاء مكّة بطان- و قبر العبادىّ- و هو لبنى سلامة من بنى أسد.

و فى المخطوط من الشّقوق إلى بطان إثنان و عشرون ميلا و نصف. و به بركة تعرف- بالعقبة- مربعة، و لها مصفاة و بركة مدوّرة تعرف بالزّبيديّة، و لها مصفاة. و مقرّ يقال له- المشرف- و مقرّ لماء السّوانىّ. و مصفاة له.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۸۳

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۶

حديث الإمام عليه السّلام مع الرّجل الكوفىّ حول علم الأئمّة عليهم السّلام

حدّثنا إبراهيم بن إسحاق، عن عبد اللّه بن حماد، عن صبّاح المزنىّ، عن الحارث بن حصيرة، عن الحكم بن عتيبة، قال: لقى رجل الحسين بن علىّ بالثّعلبيّة، و هو يريد كربلاء، فدخل عليه، فسلّم عليه، فقال له الحسين عليه السّلام: من أىّ البلدان أنت؟ فقال: من أهل

الکوفـة. قال: یا أهل الکوفة! أمّا و اللّه «۱» لو لقیتک بالمدینـة، لأریتک أثر جبرئیل من دارنا، و نزوله علی جـدّی بالوحی، یا أخا أهل الکوفة، مستقی العلم من عندنا، أفعلموا و جهلنا؟ هذا ما لا یکون.

الصّفّار، بصائر الدّرجات،/ ۳۱- ۳۲- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۱

علیّ بن محمّد بن عبد اللّه «۲»، عن إبراهیم بن إسحاق الأحمر، عن عبد اللّه بن حمّاد، عن صبّاح المزنیّ، عن الحارث بن حصیرة، عن الحکم بن عتیبة «۳» قال: لقی رجل الحسین بن علیّ علیهما السّلام بالثّعلبیّة و هو یرید کربلاء، فدخل علیه، فسلّم علیه، فقال له الحسین علیه السّلام:

من أیّ البلاد أنت؟ قال: من أهل الکوفـة. قال: أمّا و اللّه یا أخا أهل الکوفـة! لو لقیتک بالمدینـة لأریتک أثر جبرئیل علیه السّلام من دارنا، و نزوله بالوحی علی جدّی، یا أخا أهل الکوفة! أفمستقی النّاس العلم من عندنا، فعلموا و جهلنا؟! هذا ما لا یکون. «۴»

---

(۱)- [فی المقرّم مکانه: «و فی هذا المکان اجتمع به رجل من أهل الکوفة، فقال له الحسین: أمّا و اللّه ...»].

(۲)- هو ابن بندار أو ابن اذینة.

(۳)- [و فی نفس المهموم مکانه: «وروی الشّیخ الأجل أبو جعفر الکلینیّ رحمه اللّه عن الحکم بن عتیبة ...»].

(۴)- حکم بن عتیبه گویـد: «هنگامی که حسـین بن علی علیهما السّلام رهسـپار کربلا بود، مردی در ثعلبیّه به او برخورد و خدمتش رسید و سلام کرد. حسین علیه السّلام به او فرمود: «از کدام شهری؟»

عرض کرد: «اهل کوفه هستم.»

فرمود: «هان! به خدا ای برادر اهل کوفه، اگر در مدینه به تو برمی‌خوردم، علامت آمدن جبرئیل را در خانه خود و وحی آوردنش را بر جـدّم به تو نشان می‌دادم، ای برادر اهل کوفه! سرچشـمه علم مردم، از نزد ما بود. سپس آنها عالم شدند و ما جاهل؟! این، چیزی است نشدنی.»

مصطفوی، ترجمه اصول کافی، ۲/ ۲۵۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۷

الکلینی، الأصول مـن الکـافی، ۲ / ۲۵۰ رقـم ۲- عنه: المجلسـی، البحـار، ۴۵ / ۹۳ - ۹۴؛ البحرانی، العـوالم، ۱۷ / ۳۱۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۴؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۸

عن الحکم بن عیینـة قال: قال أبو عبـد اللّه علیه السّلام لرجل من أهل الکوفـة و سأله عن شـیء، قال: لو لقیتک بالمدینـة لأریتک أثر جبرئیـل فی دورنـا، و نزوله علی جـدّی بالوحی، و القرآن، و العلم، فیسـتقی النّاس العلم من عنـدنا، فیهـدون هم، و ضـللنا نحن؟ هـذا محال.

السّیّد هاشم البحرانی، البرهان، ۱/ ۱۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۸

اسلام وهب

و کان نصـرانیا [وهب بن وهب] أسلم علی ید الحسین علیه السّلام هو و أمّه، فاتبعوه إلی کربلاء. «۱» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیه السّلام]

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۶۱- عنه: المجلسـی، البحار، ۴۴/ ۳۲۰؛ البحرانی، العـوالم، ۱۷/ ۱۷۰؛ الدّربندی، أسـرار الشّهادة،/ ۲۹۲؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۸۶؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۶۱

(و ذكر) مجد الأئمّة السّرخسكيّ، عن أبي عبد اللّه الحدّاد: إنّ وهب بن عبد اللّه هذا كان نصرانيّا، فأسلم هو و أمّه على يد الحسين عليه السّلام.

الخوارزمي، مقتل الحسين، ۲/ ۱۳

و سار الحسين عليه السّلام حتّى بلغ الثّعلبيّة و نزل بها، فأقبل رجل نصرانيّ و أمّه، فأسلما على يديه.

مقتل أبي مخنف (المشهور)،/ ۴۲- ۴۳- عنه: الزّنجاني، وسيلة الدّارين،/ ۶۶

و رأيت حديثا أنّ وهب كان نصرانيّا، فأسلم هو و أمّه على يدى «۲» الحسين.

المجلسي، البحار، ۴۵/ ۱۷- عنه: البحراني، العوالم، ۱۷/ ۲۶۱: القمي، نفس المهموم،/ ۲۸۶

قال أبو مخنف: قدم إليه فى الثّعلبيّة رجل نصرانيّ، و معه والدته، و قال: السّلام عليك يا أبا عبد اللّه. فردّ عليه السّلام. فقال: يا مولاى! أنا رجل نصرانيّ، قد أحببت أن أجاهد بين يديك، و أشهد أن لا إله إلّا اللّه، وحده لا شريك له، و أشهد أنّ محمّدا رسول اللّه، و أنّ عليّا أمير المؤمنين وليّ اللّه. و أسلم هو و والدته، و أحسنا إسلامهما.

الدّربندي، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷- ۲۴۸

قال أبو مخنف: و لمّا نزل الثّعلبيّة، أقبل رجل نصرانيّ و أمّه، و أسلما على يديه، انتهى.

---

(۱)- يك نصرانى بود كه به دست حسين عليه السّلام مسلمان شده بود و با مادرش همراه آن حضرت به كربلا آمده بود.

كمره‌اى، ترجمه امالى،/ ۱۶۱

(۲)- [العوالم: «يد»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۶۹

و لعلّه كان وهب بن عبد اللّه بن حباب الكلبيّ.

المازندراني، معالي السّبطين، ۱/ ۲۶۱

و فى بعض المقاتل: إنّ الحسين عليه السّلام لمّا نزل الثّعلبيّة، أقبل إليه رجل نصرانيّ و أمّه، فأسلما على يديه، و كانا معه إلى الطّفّ.

القزويني، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۰

قال أبو مخنف: و لمّا نزل الحسين عليه السّلام الثّعلبيّة، أقبل إليه رجل نصرانيّ و معه أمّه، فأسلما على يد الحسين عليه السّلام.

الهاشمي، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۷۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۰

سبع يستقبله عليه السّلام و يخبره عن حال الكوفة

قال أبو جعفر: و حدّثنا محمّد بن جيد «۱»، عن أبيه جيد «۲» بن سالم «۳» بن جيد «۱»، «۴» عن راشد بن مزيد، قال: شهدت الحسين بن عليّ و صحبته من مكّة، حتّى أتينا «۵» القطقطانة، ثمّ استأذنته فى الرّجوع، فأذن «۶»، فرأيته، و قد استقبله سبع «۷»، فكلّمه «۸»، فوقف له قال «۹»:

ما حال النّاس بالكوفة؟ قال: قلوبهم معك، و سيوفهم عليك. قال: و من خلّفت بها؟

قال: ابن زياد و قد «۱۰» قتل مسلم «۸» بن عقيل «۴». «۱۱» قال: و أين تريد؟ قال: عدن. [قال «۱۲»:] أيّها السّبع! هل عرفت «۱۳» ماء الكوفة؟ قال: ما علمنا من علمك إلّا ما زودتنا. «۱۱» ثمّ انصرف و هو يقول: و ما ربّك بظلّام للعبيد. «۱۴»

الطّبرى، دلائل الإمامة،/ ۷۴- ۷۵، نوادر المعجزات،/ ۱۰۷- ۱۰۸- عنه: السّيّد هاشم البحراني، مدينة المعاجز،/ ۲۳۸؛ مثله الدّربندي،

أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰

و روى صاحب كتاب مناقب فاطمة و ولدها [...] و بإسناده عن راشد بن مزيد قال:

شهدت الحسين بن علىّ و صحبته من مكّة، حتّى أتينا القطقطانة، فرأيته، و قد استقبله

---

(۱)- [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز: «جنيد»].

(۲)- [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز: «عن جنيد»].

(۳)- [نوادر المعجزات: «أسلم»].

(۴) (۴- ۴) [حكاه فى الأسرار].

(۵)- [الأسرار: «أتيت»].

(۶)- [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز و الأسرار: «فأذن لى»].

(۷)- [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز و الأسرار: «سبع عقور»].

(۸)- [لم يرد فى مدينة المعاجز].

(۹)- [فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز: «فقال له»].

(۱۰)- [لم يرد فى نوادر المعجزات و مدينة المعاجز و الأسرار].

(۱۱- ۱۱) [لم يرد فى نوادر المعجزات].

(۱۲)- [عن مدينة المعاجز].

(۱۳)- [مدينة المعاجز: «أخبرت من»].

(۱۴)- [أضاف فى نوادر المعجزات: «أشهد اللّه أنّك ولىّ و ابن ولىّ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۱

سبع عقور، فكلّمه، فوقف له. ثمّ ذكر كلاما طويلا كلّمه السّبع به.

الحرّ العاملى، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۸ رقم ۶۹

و فى التّبر المذاب: و لم يزل الحسين قاصدا للكوفة، مجدّا فى السّير، و لا علم له بما جرى على مسلم بن عقيل، حتّى إذا كان بينه و بين القادسيّة ثلاثة أميال تلقاه النّمر، فسلّم عليه و قال: أين تريد يا ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله؟ فقال: أريد هذا المصر. فقال: ارجع، فو اللّه ما تركت لك خلفى خيرا ترجوه. و أخبره بقتل مسلم و هانئ بن عروة، فحولق، و استرجع عند ذلك، ثمّ تلا: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا.

الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۲

جعيد الهمدانىّ يسأل و الإمام عليه السّلام يجيب

حدّثنا إبراهيم بن هاشم عن محمّد بن خالد البرقىّ، عن ابن سنان أو غيره، عن بشير، عن حمران، عن جعيد الهمدانىّ ممّن خرج مع «۱» الحسين عليه السّلام بكربلاء، قال: فقلت للحسين عليه السّلام: جعلت فداك! بأىّ شىء تحكمون؟ قال: يا جعيد! نحكم بحكم آل داوود، فإذا عيينا «۲» عن شىء تلقّانا به روح القدس.

الصّفار، بصائر الدّرجات،/ ۴۷۲ رقم ۷

نقلت من كتاب مختصر البصائر تأليف سعد بن عبد اللّه بن أبى خلف القمىّ رحمه اللّه، عن محمّد بن خالد البرقىّ، عن محمّد بن سنان أو غيره، عن بشير الدّهّان، عن حمران بن أعين، عن جعيد الهمدانىّ- و كان جعيد ممّن خرج مع الحسين بن علىّ عليهما السّلام، فقتل بكربلاء- قال: قلت للحسين بن علىّ عليهما السّلام: بأىّ حكم تحكمون؟ قال: يا جعيد! بحكم آل داوود، فإذا أعيينا عن شىء، يلقانا به روح القدس.

حسن بن سليمان، مختصر بصائر الدّرجات،/ ۱۰

---

(۱)- و كان جعيد ممّن خرج مع الحسين، الخ. هكذا فى البحار قال المجلسىّ رحمه اللّه، فى منتخب البصائر فقتل بكربلاء، و كان ما فى كتاب الصّفار أصحّ، لأنّ الشّيخ فى الرّجال عدّهُ من أصحاب علىّ و الحسن و الحسين و علىّ ابن الحسين، و لم يعدّ من الشّهداء، و قد مرّ إنّه روى هذا الخبر عن علىّ بن الحسين و كان أحدهما تصحيف الآخر و أنّ احتمل روايته عنهما.

(۲)- و فى نسخهٔ، بدله: غيبنا.

موسوعهٔ الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۳

شيخ من بنى عكرمهٔ يلتقى به عليه السّلام

فسار، حتّى انتهى إلى بطن العقيق «۱»، فلقيه رجل من بنى عكرمهٔ، فسلّم عليه و أخبره بتوطيد ابن زياد الخيل ما بين القادسيّهٔ إلى العذيب «۲» رصدا له. ثمّ قال له: انصرف بنفسى أنت، فو اللّه ما تسير إلّا إلى الأسنّهٔ و السّيوف، و لا تتّكلنّ على الّذين كتبوا إليك، فإنّ أولئك أوّل النّاس مبادرهٔ إلى حربك. فقال له الحسين: قد ناصحت و بالغت، فجزيت خيرا. «۳»

ثمّ سلّم عليه، و مضى حتّى نزل بسراهٔ، بات بها، ثمّ ارتحل. «۴»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۷- عنه: ابن العديم، بغيهٔ الطّلب، ۶/ ۲۶۲۲، الحسين بن علىّ،/ ۸۱؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۸۸

ثمّ سار حتّى مرّ ببطن العقبهٔ، فنزل بها.

---

(۱)- من منازل الحاجّ و منه يحرم أهل العراق. معجم البلدان.

(۲)- ماء لبنى تميم على مرحلهٔ من الكوفهٔ. معجم البلدان.

(۳)- [إلى هنا حكاه عنه فى العبرات].

(۴)- امام حسين عليه السّلام همچنان پيش مى‌رفت و چون به وادى عقيق (۱) رسيد، مردى از قبيله بنى عكرمه به حضور ايشان آمد و سلام كرد و به اطّلاع رساند كه: «ابن زياد ميان قادسيّه و عذيب (۲)، سواران را بر كمين گماشته است.»

و افزود كه: «فداى تو گردم، بازگرد! به خدا سوگند به سوى نيزه‌ها و شمشيرها مى‌روى و بر كسانى كه براى تو نامه نوشته‌اند، اعتماد مكن كه آنان نخستين كسانى هستند كه به جنگ با تو پيشدستى خواهند كرد.»

امام حسين عليه السّلام به او فرمود: «خيرخواهى و در حدّ كمال نصيحت كردى. خدايت پاداش نيكو دهاد!» و حركت فرمود، و به منزل شراة (۳) رسيد. شب را آن‌جا گذراند و فردا حركت فرمود.

(۱). جايى نزديك ذات عرق است و عراقى‌ها در حج از آن‌جا محرم مى‌شوند.

(۲). نام آبى نزديك كوفه و محل سكونت قبيله بنى تميم است.

(۳). نام منطقه‌اى نزديك عسفان.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۵

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۴

قال أبو مخنف: فحدّثنى لوذان «۱» أحد بنى «۱» عكرمة أنّ أحد عمومته سأل الحسين عليه السّلام:

أين تريد؟ فحدّثه، فقال له: إنّى «۲» أنشدك اللّه لما انصرفت «۳»، فو اللّه «۴» لا تقدم إلّا على الأسنّة، و حدّ «۴» السّيوف، فإنّ هؤلاء الّذين بعثوا إليك، لو كانوا كفوك مؤنة القتال، و وطّأوا لك الأشياء، «۵» فقدمت عليهم «۵» كان ذلك رأيا، فأمّا على هذه «۶» الحال الّتى تذكرها «۶»، فإنّى لا أرى لك أن تفعل. قال: فقال له: يا عبد اللّه «۲»، إنّه ليس يخفى علىّ الرّأى «۷» ما رأيت، و لكنّ اللّه لا يغلب على أمره.

ثمّ ارتحل منها «۸». «۹»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۹- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۸۶، ۳۸۸؛ مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۹، ۱۷۱

---

(۱) (۱- ۱) [البداية: «حدّثنى»].

(۲)- [لم يرد فى البداية].

(۳)- [البداية: «لما انصرفت راجعا»].

(۴) (۴- ۴) [البداية: «ما بين يديك من القوم أحد يذبّ عنك، و لا يقاتل معك، و إنّما و اللّه أنت قادم على الأسنّة و»].

(۵) (۵- ۵) [البداية: «ثمّ قدمت عليهم بعد ذلك»].

(۶- ۶) [البداية: «الصّفة»].

(۷)- [البداية: «ما قلت و»].

(۸)- [البداية: «قاصدا الكوفة»].

(۹)- آن‌گاه برفت تا به درّه عقبه رسيد و آن‌جا فرود آمد.

لوذان، يكى از مردم بنى عكرمه گويد: يكى از عموهايم از حسين پرسيده بود، آهنگ كجا دارد؟ كه به او گفته بود. عمويم گفته بود: «تو را به خدا بازگرد! به طرف نيزه‌ها و دم شمشيرها مى‌روى. آنها كه كس سوى تو فرستادند، اگر زحمت جنگيدن را عهده كرده بودند و چيزها را مهيّا كرده بودند و سوى آنها مى‌رفتى، درست بود؛ امّا به اين وضع كه مى‌گويى رأى من اين است كه نروى.»

گويد: گفته بود: «اى بنده خدا! مى‌دانم كه رأى درست همين است كه تو مى‌گويى؛ ولى بر اراده خداى چيره نمى‌توان شد.»

سپس از آن‌جا حركت كرده بود.

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۲۹۸۷- ۲۹۸۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۵

ثمّ ساروا «۱» حتّى مرّ «۲» ببطن العقبة، فنزل عليها، فلقيه شيخ من بنى عكرمة، يقال له:

عمرو بن لوذان، فسأله «۳»: أين تريد؟ فقال له الحسين عليه السّلام: الكوفة. فقال الشّيخ:

أنشدك اللّه لما انصرفت، فو اللّه ما تقدم إلّا على الأسنّة، و حدّ السّيوف، و إنّ هؤلاء الّذين بعثوا إليك لو كانوا كفوك مؤنة القتال و وطّأوا لك الأشياء، فقدمت عليهم، كان ذلك رأيا، فأمّا على هذه الحال «۴» الّتى تذكر، فإنّى لا أرى لك أن تفعل.

فقال له: يا عبد اللّه! ليس يخفى علىّ الرّأى، و أنّ «۵» اللّه تعالى، لا يغلب على أمره. ثمّ قال عليه السّلام: و اللّه لا يدعونى «۶» حتّى يستخرجوا هذه العلقة من جوفى، فإذا فعلوا «۷»، سلّط اللّه عليهم من يذلّهم، حتّى يكونوا أذلّ فرق الأمم. «۸»

---

(۱)- [فی البحار و الأسرار و نفس المهموم و وسائل المظفّریّ و مثیر الأحزان و وسیلهٔ الدّارین: «سار»، و فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: «سار من زبالهٔ»].

(۲)- [لم یرد فی الأسرار].

(۳)- [بحر العلوم: «قال له»].

(۴)- [فی المعالی و بحر العلوم: «حالهٔ»].

(۵)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و بحر العلوم: «و لکن»].

(۶)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و بحر العلوم و مثیر الأحزان: «یدعوننی»].

(۷)- [بحر العلوم: «فعلوا ذلک»].

(۸)- سپس برفتند تا به بطن عقبه رسیده، در آن‌جا فرود آمد. پیرمردی از بنی عکرمه را در آن‌جا دیدار کرد که نامش عمرو بن لوذان بود. پیر گفت: «به کجا می‌روی؟»

فرمود: «به کوفه.»

پیر گفت: «تو را به خدا سوگند دهم که بازگردی؛ زیرا به خدا نروی جز به سوی سرنیزه‌ها و شمشیرهای برنده، و این مردمی که به سوی تو فرستاده (و تو را دعوت کرده‌اند) اگر از جنگ با دشمن، تو را کفایت می‌کردند و کارها را برای تو آماده و روبه‌راه می‌کردند، آن‌گاه تو بر ایشان وارد می‌شدی؛ نیکو بود؛ ولی با این وضع که شما بیان می‌کنی (و این بیوفاییها که از آنان به گوش تو رسیده) من صلاح در این کار شما نمی‌بینم.»

حضرت فرمود: «ای بنده خدا! آنچه تو اندیشی، بر من پوشیده نیست؛ و لکن خدای تعالی در کار خود مغلوب نشود (یعنی آنچه اراده حق تعالی بر آن قرار گرفته، جز آن نخواهد شد).»

سپس فرمود: «به خدا دست از من برندارند تا خون من بریزند، و چون چنین کردند، خداوند بر ایشان مسلّط سازد کسی را که آنان را زبون و پست کند؛ تا بدان‌جا که پست‌ترین و زبون‌ترین امّتها شوند.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۷- ۷۸

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۶

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۷- ۷۸- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۵؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۴۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۱؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۴۱؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۵- ۱۸۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۸؛ الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۶۲؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۹؛ الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۵- ۵۹۶، لواعج الأشجان،/ ۸۷- ۸۸؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۰- ۴۱

ثمّ سار، حتّی مرّ ببطن العقبهٔ، فنزل فیها، فلقیه شیخ من بنی عکرمهٔ یقال له: عمرو ابن لوذان، فقال: أنشدک باللّه یا ابن رسول اللّه! لما انصرفت، فو اللّه ما تقدم إلّا علی الأسنّهٔ و حدّ السّیوف، و إنّ هؤلاء الّذین بعثوا إلیک لو کانوا کفوک مؤونهٔ القتال، و وطّأوا لک الأسیاف، فقدمت علیهم کان ذلک رأیا. فقال: یا عبد اللّه! لا یخفی علیّ الرّأی، و لکنّ اللّه تعالی «۱» لا یغلب علی أمره. ثمّ قال: و اللّه لا یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقهٔ من جوفی، فإذا فعلوا ذلک، سلّط اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ فرق (من) الأمم.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۱- ۲۳۲- مثله المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۳

ثمّ سار، حتّی نزل بطن العقبهٔ، فلقیه رجل من العرب، فقال له: أنشدک اللّه، لما انصرفت، فو اللّه ما تقدم إلّا علی الأسنّهٔ، و حدّ السّیوف، إنّ هؤلاء الّذین بعثوا إلیک، لو کانوا کفوک مؤونهٔ القتال، و وطّأوا لک الأشیاء، فقدمت علیهم، لکان ذلک رأیا، فأمّا علی هذه الحال الّتی تذکرها، فلا أری أن تفعل. فقال: إنّه لا یخفی علیّ ما ذکرت، و لکنّ اللّه عزّ و جلّ لا یغلب علی أمره. ثمّ ارتحل

منها. «۲»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۸

---

(۱)- [و فی المقرّم مکانه: «و أشار علیه عمرو بن لوذان من بنی عکرمهٔ بالرّجوع إلی المدینهٔ لما علیه أهل الکوفهٔ من الغدر و الخیانهٔ، فقال أبو عبد اللّه علیه السّلام: لیس یخفی علیّ الرّأی، و أنّ اللّه تعالی ...»].

(۲)- پس از آن، سیر خود را ادامه داد تا به محل وادی عقبه (بطن عقبه) رسید. مردی از عرب او را دید و گفت: «تو را به خدا قسم می‌دهم که برگردی؛ زیرا جز سرنیزه و دم شمشیر چیزی تو را پیشواز نخواهد کرد. آنهایی که به تو نامه نوشته و تو رادعوت کرده‌اند، اگر تو را از جنگ بی‌نیاز و راهها را هموار و باز می‌کردند، ممکن بود به تصمیم خود ادامه دهی؛ ولی با این وضع و حال، رستگاری تو محال است. من-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۷

قال: ثمّ ارتحل الحسین و سار حتّی مرّ ببطن العقبهٔ، فنزل بها، فأتاه بعض الأعراب، فسأله عن مقصده، فأخبره، قال: «إنّی أنشدک اللّه لما انصرفت، فو اللّه ما تقدم إلّا علی الأسنّهٔ و حدّ السّیوف، إنّ هؤلاء الّذین بعثوا إلیک لو کانوا کفوک مؤنهٔ القتال، و وطّأوا لک الأشیاء، فقدمت علیهم- کان ذلک رأیا- فأمّا علی هذه الحال الّتی تذکر، فإنّی لا أری لک أن تفعل!» فقال الحسین: یا عبد اللّه! إنّه لیس یخفی علیّ ما رأیت، و لکن اللّه لا یغلب علی أمره!.

النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۱۵- ۴۱۶

ثمّ إنّه سار حتّی نزل بطن العقبهٔ، فأتاه رجل من مشایخ العرب، فقال: أنشدک اللّه تعالی «۱» إلّا ما انصرفت «۱»، ما تقدم إلّا علی الأسنّهٔ و حدّ السّیوف، و إنّ هؤلاء الّذین بعثوا إلیک لو کانوا کفوک مؤنهٔ القتال، و وطّأوا لک الأمور، فقدمت علی غیر حرب، کان ذلک رأیا، و أمّا علی هذه «۲» الحال الّتی تری «۲»، فلا أری لک ذلک «۳» أن تفعل. فقال له: لا یخفی علیّ شیء ممّا ذکرت، و لکنّی صابر و محتسب إلی أن یقضی اللّه أمرا کان مفعولا.

ثمّ ارتحل رضی اللّه عنه سائرا «۳» نحو الکوفهٔ، و اللّه المستعان. «۴»

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّهٔ،/ ۱۸۹- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۰

فی کتاب مقتل الحسین علیه السّلام لأبی مخنف أنّ الحسین علیه السّلام بعد أن بلغه قتل مسلم

- صلاح نمی‌دانم که تو چنین کنی (به سیر و سفر ادامه دهی).»

گفت: «آنچه تو گفتی، بر من پوشیده نیست، ولی نمی‌توان بر امر و کار خداوند چیره شد.»

پس از آن به راه‌نوردی ادامه داد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۴

(۱) (۱- ۱) [نور الأبصار: «ألّا انصرفت، فو اللّه»].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «الحالهٔ الّتی نری»].

(۳)- [لم یرد فی نور الأبصار].

(۴)- و چون آن حضرت به منزل عقیق رسید، شخصی از بنی عکرمه پیش آمده، قرهٔ العین خیر العباد را گفت: «ابن زیاد، لشکرها به طلب تو فرستاده است و ایشان از قادسیّه تا عذیب نشسته‌اند و انتظار تو می‌کشند و به خدا سوگند که تو نمی‌روی مگر به سوی اسنه و سیوف. مصلحت آن است که مراجعت نمایی و بر اقوال کوفیان بی‌وفا اعتماد نفرمایی و چون اراده ازلی به شهادت اهل بیت

حضرت رسالت متعلّق گشته بود، امام حسین به آن سخنان التفات نکرد و آن شخص را دعای خیر گفته، روی به راه آورد.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۸

و هانئ و نزوله بالعقبة قال له بعض من «۱» حضرنا: فأنشدک اللّه «۱» إلّا ما رجعت، فو اللّه ما تقدّم إلّا علی أطرف الأسنّة، و حرارت السّیوف، و إنّ هؤلاء القوم الّذین بعثوا إلیک لو کان فیهم صلاح، لکفوک مؤنة الحرب و القتال، و طیّبوا لک الطّریق، و لکان الوصول إلیهم رأیا سدیدا، فالرّأی عندنا أن ترجع عنهم، و لا تقدم علیهم. فقال له الحسین علیه السّلام: صدقت یا عبد اللّه فیما تقول، و لکن لیقضی اللّه أمرا کان مفعولا. «۲»

الحویزی، نور الثّقلین، ۲/ ۱۶۰- مثله المشهدی القمی، کنز الدّقائق، ۵/ ۳۵۱

المنزل الخامس عشر: القاع

نزل علیه السّلام به یوم الخمیس رابع و عشرین ذی الحجّة.

فی المراصد: القاع منزل بطریق مکّة بعد العقبة للمتوجّه إلی مکّة، تدعیه أسد و طیء، منه إلی زبالة.

و یظهر منه و من معجم البلدان و کتب اللّغة: أنّ «بطن» اسم للوادی، أو للغامض من الوادی، فیه آبار و أنهار و قری و برک.

---

(۱) (۱- ۱) [کنز الدّقائق: «حضر: ناشدتک اللّه»].

(۲)- بالجمله، امام حسین فرمان کرد تا اصحاب او اوانی خویش را از آب گرانبار کردند و از آن‌جا طی مسافت کرده، در بطن عقبه فرود شد و در آن‌جا از مشایخ بنی عکرمه، عمرو بن یوازن را دیدار کرد، عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! سوگند می‌دهم تو را با خدای، ترک این سفر بگوی و طریق مراجعت بگیر.

قسم به خدای نمی‌روی مگر بر سنان نیزه‌ها و حدود شمشیرها. این جماعت که به سوی تو رسولان گسیل کردند و تو را طلب نمودند، اگر با تو نرد مخالفت نباختند و ساز مخاصمت ننواختند، و با دشمنان تو تمهید مناجزت نمودند و تشیید مبارزت فرمودند، توانستی به سوی ایشان سفر کرد؛ لکن بدین منوال که معاینه می‌رود، روا نمی‌دارم که از این مقام گامی فراپیش گذاری.»

حسین، آغاز پاسخ فرمود:

فقال: یا عبد اللّه [...] علی أمره.

فرمود: «ای عبد اللّه! چنان نیست که من حقیقت این امر را ندانم و عاقبت این کار را نبینم؛ لکن خدای تبارک و تعالی بر آنچه قضا کرده، مغلوب نشود و حکم او دگرگون نگردد.»

ثم قال: [.....] فرق الأمم.

حسین فرمود: «سوگند با خدای این جماعت مرا دست بازندارند، تا خون من نریزند و از پس آن خداوند مسلّط می‌گرداند بر ایشان کسی را که این جماعت را ذلیل و زبون گرداند؛ بدانسان که ذلیلتر از جمع امم باشند.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء، ۲/ ۱۵۰- ۱۵۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۷۹

قال فی المراصد: البطون کثیرة، منها بطن عنان واد، و منها بطن ظبی أرض لکلب، و منها بطن الرّمة، و قد مرّ أنّ ذا الرّمة منزل فی ذلک البطن، و کذا بطن العقبة اسم لواد فیها قری منها العقبة. و سیأتی فی الرّوایة عقبة البطن لا بطن العقبة، و أوّل منازل ذلک البطن و الوادی القاع.

قال المجلسیّ و غیره: ثمّ سار من زبالة حتّی مرّ ببطن العقبة، فلقیه شیخ من بنی عکرمة یقال له عمرو بن بوذان، و فی بعض النّسخ لوذان باللّام بدل الباء، فقال: أین ترید؟

قال الطّبریّ: قال أبو مخنف: فحدّثنی لوذان أحد بنی عکرمة أنّ أحد عمومته، سأل الحسین علیه السّلام. و لعلّه اسم ذلک الشّیخ الّذی هو أحد عمومته عمرو بن لوذان.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۸- ۱۷۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۰

الإمام علیه السّلام یتلقّی نبأ استشهاد مسلم و هانئ علیهما السّلام

و بلغ الحسین قتل مسلم و هانئ، فقال له ابنه علیّ الأکبر: یا أبه، ارجع، فإنّهم أهل (کدر) و غدر، و قلّة وفائهم، و لا یفون لک بشیء.

فقالت بنو عقیل لحسین: لیس هذا بحین رجوع. و حرّضوه علی المضی.

فقال حسین لأصحابه: قد ترون ما یأتینا، و ما أری القوم إلّا سیخذلوننا، فمن أحبّ أن یرجع، فلیرجع.

فانصرف عنه [الّذین] صاروا إلیه فی طریقه، و بقی فی أصحابه الّذین خرجوا معه من مکّة و نفیر قلیل صحبه فی الطّریق.

- فکانت خیلهم اثنین و ثلاثین فرسا.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۷- ۶۸

و قد جاء الحسین الخبر، فهمّ أن یرجع- و معه خمسة من بنی عقیل- فقالوا له: أترجع و قد قتل أخونا، و قد جاءک من الکتب ما نثق به؟ فقال لبعض أصحابه: و اللّه مالی عن هؤلاء صبر. یعنی بنی عقیل.

ابن قتیبة، الإمامة و السّیاسة، ۲/ ۵

و أقبل الحسین حتّی نزل نهر کربلاء، و قد بلغه خبر الکوفة.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۲/ ۳۴۳، أنساب الأشراف، ۲/ ۸۶

و لقی الحسین و من معه رجل یقال له: بکر بن المعنقة «۱» بن رود، فأخبرهم بمقتل مسلم ابن عقیل و هانئ، و قال: رأیتهما یجرّان بأرجلهما فی السّوق. فطلب إلی الحسین فی الانصراف.

فوثب بنو عقیل فقالوا: و اللّه لا ننصرف حتّی ندرک ثأرنا أو نذوق ما ذاق أخونا. فقال حسین: ما خیر فی العیش بعد هؤلاء؟ فعلم أنّه قد عزم رأیه علی المسیر، فقال له عبد اللّه ابن سلیم و المدرئ بن الشّمعلّ [کذا] الأسدیّان: خار اللّه لک. فقال: رحمکما اللّه.

---

(۱)- أقول: رسم خطّ هذه الکلمة غیر جلی، و یحتمل احتمالا ضعیفا أن یقرأ: «المصنقة، أو المعلّقة». و قرأه الطّباطبائیّ- أعزّه اللّه- «المعنفة» بالفاء.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۱

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۹، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۸

قالوا: و لمّا رحل الحسین من زرود «۱»، تلقّاه رجل من بنی أسد، فسأله عن الخبر، فقال: لم أخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، و رأیت الصّبیان یجرّون بأرجلهما. فقال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، عند اللّه نحتسب أنفسنا. «۲» فقیل له: ننشدک اللّه یا ابن رسول اللّه فی نفسک، و أنفس أهل بیتک هؤلاء الّذین نراهم «۳» معک، انصرف إلی موضعک، ودع المسیر إلی الکوفة، فو اللّه ما لک بها ناصر. فقال بنو عقیل- و کانوا معه-: ما لنا فی العیش بعد أخینا مسلم حاجة، و لسنا براجعین حتّی نموت.

فقال الحسین: فما خیر فی العیش بعد هؤلاء. و سار. «۴»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۶- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۱- ۲۶۲۲، الحسین بن علیّ،/ ۸۰- ۸۱؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۳

و سار الحسین علیه السّلام یرید العراق، فلمّا بلغ القطقطانة، أتاه الخبر بقتل مسلم بن

---

(۱)- رمال بین الثّعلبیّة و الخزیمیّة بطریق الحاجّ من الکوفة، معجم البلدان. [عن ابن العدیم]

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی وسیلة الدّارین،/ ۶۱].

(۳)- [ابن العدیم: «تراهم»].

(۴)- گویند: چون حسین علیه السّلام از زرود حرکت فرمود، مردی از بنی اسد را دید و از او درباره اخبار کوفه پرسید. گفت: «هنوز از کوفه بیرون نیامده بودم که مسلم بن عقیل و هانی بن عروة کشته شدند و خود دیدم کودکان پاهای آن دو را گرفته [بودند] و بر زمین می کشیدند.»

امام حسین علیه السّلام انّا للّه فرمود و گفت: «جانهای خود را در پیشگاه الهی حساب می کنیم.»

آن مرد به امام حسین گفت: «ای پسر رسول خدا! تو را به خدا سوگند می‌دهم که جان خود را حفظ کنی و جانهای افراد خاندانت را که همراه تو می‌بینم. به جای خود برگرد و رفتن به کوفه را رها کن که به خدا سوگند در آن شهر برای تو یاوری نیست.»

فرزندان عقیل که همراه آن حضرت بودند، گفتند: «ما را پس از مرگ برادرمان مسلم، نیازی به زندگی نیست و هرگز برنمی گردیم تا کشته شویم.»

امام علیه السّلام هم فرمود: «پس از ایشان خیری در زندگی نیست.» و حرکت فرمود.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۴- ۲۹۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۲

عقیل. «۱»

الیعقوبی، التّاریخ، ۲/ ۲۱۶

رجع الحدیث إلی حدیث عمّار الدّهنیّ عن أبی جعفر. فحدّثنی زکریّاء بن یحیی الضّریر، قال: حدّثنا أحمد بن جناب المصّیصیّ قال: حدّثنا خالد بن یزید بن عبد اللّه القسریّ قال: حدّثنا عمّار الدّهنیّ قال: قلت لأبی جعفر: حدّثنی عن مقتل الحسین حتّی کأنّی حضرته؛ قال: «۲» فأقبل حسین بن علیّ «۲» بکتاب «۳» مسلم بن عقیل کان إلیه «۳»، حتّی إذا کان بینه و بین القادسیّة ثلاثة «۴» أمیال، لقیه الحرّ بن یزید التّمیمیّ، فقال له: أین تریدؤ قال: أرید هذا المصر. قال له: ارجع، فإنّی لم أدع لک خلفی خیرا أرجوه. فهمّ أن یرجع، و کان معه إخوة مسلم بن عقیل، فقالوا «۵»: و اللّه «۶» لا نرجع حتّی «۷» نصیب بثأرنا أو نقتل «۷». فقال: لا خیر فی الحیاة بعدکم! فسار.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۹۶- ۱۹۷؛ مثله الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۹۱؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۷؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۲

قال أبو مخنف: حدّثنی أبو جناب الکلبیّ، عن عدیّ بن حرملة الأسدیّ، عن عبد اللّه ابن سلیم و المذری بن المشمعلّ «۸» الأسدیّین قالا: لمّا قضینا حجّنا لم یکن لنا همّة إلّا اللّحاق بالحسین فی الطّریق لننظر ما یکون من أمره و شأنه، فأقبلنا ترقل بنا ناقتانا

---

(۱)- (امام) حسین به سوی عراق رهسپار بود و چون به قطقطانه رسید، از کشته شدن مسلم خبر یافت.

آیتی، ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲/ ۱۷۸

(۲) (۲- ۲) [فی الأمالی و تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «و أقبل الحسین علیه السّلام»، و فی البدایة: «أقبل الحسین»].

(۳) (۳- ۳) [فی الأمالی: «مسلم کان إلیه»، و فی تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «مسلم بن عقیل إلیه»، و فی البدایة: «مسلم بن عقیل الّذی کان قد کتبه إلیه یأمره فیه بالقدوم علیه»].

(۴)- [البدایة: «ثلاث»].

(۵)- [الأمالی: «قال»].

(۶)- [تهذیب التّهذیب: «لا و اللّه»].

(۷- ۷) [فی الأمالی: «یصیب بثأرنا أو یقتل»، و فی البدایة: «نأخذ بثأرنا ممّن قتل أخانا أو نقتل»].

(۸)- [العبرات: «المشعلّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۳

مسرعین حتّی لحقناه بزرود، فلمّا دنونا منه إذا نحن برجل من أهل الکوفة قد عدل عن الطّریق حین رأی الحسین؛ قالا «۱»: فوقف الحسین کأنّه یریده، ثمّ ترکه، و مضی، و مضینا نحوه.

فقال أحدنا لصاحبه: اذهب بنا إلی هذا فلنسأله، فإن کان عنده خبر الکوفة علمناه.

فمضینا حتّی انتهینا إلیه، فقلنا: السّلام علیک. قال: و علیکم السّلام و رحمة اللّه. ثمّ قلنا:

فمن الرّجل؟ قال: أسدیّ. قلنا: فنحن أسدیّان، فمن أنت؟ قال: أنا بکیر بن المثعبة، فانتسبنا له، ثمّ قلنا: أخبرنا عن النّاس وراءک. قال: نعم، لم أخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، فرأیتهما یجرّان بأرجلهما فی السّوق. قالا: فأقبلنا حتّی لحقنا بالحسین، فسایرناه حتّی نزل الثّعلبیّة ممسیا، فجئناه حین نزل، فسلّمنا علیه، فردّ علینا، فقلنا له: یرحمک اللّه؛ إنّ عندنا خبرا، فإن شئت حدّثنا علانیة، و إن شئت سرّا.

قال: فنظر إلی أصحابه و قال: ما دون هؤلاء سرّ. فقلنا له: أرأیت الرّاکب الّذی استقبلک عشاء أمس؟ قال: نعم، و قد أردت مسألته. فقلنا: قد استبرأنا لک خبره، و کفیناک مسألته، و هو امرؤ من أسد منّا؛ ذو رأی و صدق، و فضل و عقل، و إنّه حدّثنا أنّه لم یخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، و حتّی رآهما یجرّان فی السّوق بأرجلهما. فقال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون! رحمة اللّه علیهما. فردّد ذلک مرارا. فقلنا:

ننشدک اللّه فی نفسک و أهل بیتک إلّا انصرفت من مکانک هذا، فإنّه لیس لک بالکوفة ناصر و لا شیعة، بل نتخوّف «۲» أن تکون «۲» علیک! قال: فوثب عند ذلک بنو عقیل بن أبی طالب.

قال أبو مخنف: حدّثنی عمر بن خالد، عن زید بن علیّ بن حسین، و عن داوود بن علیّ بن عبد اللّه بن عبّاس، أنّ بنی عقیل قالوا: لا و اللّه، لا نبرح حتّی ندرک ثأرنا، أو نذوق ما ذاق أخونا.

---

(۱)- [لم یرد فی العبرات].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی العبرات].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۴

«۱» قال أبو مخنف: عن أبی جناب الکلبیّ، عن عدیّ بن حرملة، عن عبد اللّه بن سلیم و المذری بن المشمعلّ الأسدیّین «۱»، قالا: فنظر إلینا الحسین فقال: لا خیر فی العیش بعد هؤلاء. قالا: فعلمنا أنّه قد عزم له رأیه علی المسیر. قالا: فقلنا: خار اللّه لک! قالا:

فقال: رحمکما اللّه! قالا: فقال له بعض أصحابه: إنّک و اللّه ما أنت مثل مسلم بن عقیل، و لو قدمت الکوفة لکان النّاس إلیک أسرع.

«۲» قال الأسدیّان: ثمّ انتظر حتّی إذا کان السّحر، قال لفتیانه و غلمانه: أکثروا من الماء. فاستقوا و أکثروا، ثمّ ارتحلوا، و ساروا حتّی انتهوا إلی زبالة. «۳»

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی العبرات].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۳)- اکنون به حدیث عمّار دهنی از ابو جعفر بازمی گردیم.

گوید: به ابو جعفر گفتم: «حکایت کشته شدن حسین را با من بگوی تا چنان شوم که گویی آن‌جا حضور داشته‌ام.»

گفت: «حسین بن علی به سبب نامه‌ای که مسلم بن عقیل بدو نوشته بود، بیامد و چون به جایی رسید که میان وی و قادسیّه سه میل فاصله بود، حر بن یزید تمیمی او را بدید و گفت: «آهنگ کجا داری؟»

گفت: «آهنگ این شهر دارم.»

گفت: «بازگرد که آن‌جا امید خیر نداری.»

گوید: می‌خواست بازگردد، برادران مسلم بن عقیل که با وی بودند گفتند: «به خدا بازنمی گردیم تا انتقام خویش را بگیریم یا کشته شویم.»

حسین گفت: «پس از شما زندگی خوش نباشد.»

عبد اللّه بن سلیم و مذری بن مشعل، هردو آن اسدی، گویند: «وقتی حج خویش را به‌سر بردیم، همه فکرمان این بود که در راه به حسین برسیم و ببینیم کار و وضع وی چه می‌شود.»

گویند: بیامدیم و شترانمان با شتاب راه پیمود تا در زرود به حسین رسیدیم. وقتی به او نزدیک شدیم، یکی از مردم کوفه را دیدیم که وقتی متوجّه حسین شد، راه کج کرد.

گوید: امّا حسین توقف کرد. گویی آهنگ او داشت. سپس، از او گذشت و برفت. سوی وی رفتیم و یکیمان به دیگری گفت: «پیش این کس رویم و پرسش کنیم. اگر از کوفه خبری دارد، بدانیم.»

پس برفتیم تا به وی رسیدیم و گفتیم: «سلام بر تو.»

گفت: «بر شما نیز سلام، با رحمت خدای.»

گفتیم: «از کدام قبیله‌ای؟»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۵

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۷- ۳۹۸- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۷- ۱۶۸؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۲- ۳۸۴

- گفت: «اسدیم.»

گفتیم: «ما نیز اسدی‌ایم. تو کیستی؟»

گفت: «بکیر بن مثعبه.»

گویند: ما نیز نسبت خویش بگفتیم. آن‌گاه گفتیم: «از کار مردمی که پشت سر نهاده‌ای با ما خبر گوی.»

گفت: «بله، در کوفه بودم که مسلم بن عقیل و هانی بن عروه کشته شدند. دیدمشان که پایشان را گرفته بودند و در بازار می کشیدند.»

گویند: برفتیم تا به حسین رسیدیم و با وی همراه شدیم تا شبانگاه به ثعلبیّه رسیدیم و چون فرود آمد، پیش وی رفتیم و سلامش گفتیم، که سلام ما را پاسخ گفت.

گفتیم: «خدایت رحمت کناد، خبری داریم! اگر خواهی آشکارا بگوییم و اگر خواهی نهانی.»

گویند: یاران خویش را نگریست و گفت: «در قبال اینان رازی نیست.»

گفتیم: «سواری را که شب پیش به تو رسید، دیدی؟»

گفت: «آری! و می‌خواستم از او پرسش کنم.»

گفتیم: «ما از او خبرکشی کردیم و زحمت پرسش از او را عهده کردیم. وی یکی از بنی اسد بود، از قبیله ما. صاحب رأی درست و راستی و فضیلت و خرد. به ما گفت که در کوفه بوده [است] که مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را کشته‌اند و دیده [است] که آنها را در بازار می‌کشیده‌اند.»

گفت: «انّا للّه و انّا الیه راجعون.»

و این را مکرّر همی کرد. گفتیم: «تو را به خدا به خاطر جان و خاندانت از همین‌جا برگرد، که در کوفه نه یاور داری [و] نه پیرو، و بیم داریم که بر ضدّ تو باشند.»

گویند: در این وقت، پسران عقیل بن ابیطالب پیش دویدند.

داود بن علی بن عبد اللّه بن عبّاس گوید: پسران عقیل گفتند: «به خدا نمی‌رویم تا انتقاممان را بگیریم، یا همانند برادرمان کشته شویم.»

دو راوی اسدی گویند: حسین در آنها نگریست و گفت: «از پس اینان زندگی خوش نباشد.»

گویند: دانستیم که سر رفتن دارد و گفتیم: «خدا برای تو نیکی آرد.»

گفت: «خدایتان رحمت کند.»

گویند: یکی از یارانش بدو گفت: «تو همانند مسلم بن عقیل نیستی. اگر به کوفه برسی، مردم با شتاب سوی تو آیند.»

دو راوی اسدی گویند: حسین منتظر ماند تا وقت سحر رسید و به جوانان و غلامان خویش گفت:

«آب بسیار بردارید.»

گویند: آبگیری کردند و آن‌گاه به راه افتادند و برفتند تا به زباله رسیدند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۳، ۲۹۸۴- ۲۹۸۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۶

قال: و بلغ الحسین بن علیّ بأنّ مسلم بن عقیل قد قتل- رحمه اللّه.

و ذلک أنّه قدم علیه رجل من أهل الکوفة، فقال له الحسین: من أین أقبلت؟ فقال:

من الکوفة، و ما خرجت منها حتّی نظرت مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة المذحجیّ (رحمهما اللّه) «۱» «۲» قتیلین مصلوبین منکسین «۲» فی سوق القصّابین، و قد وجّه برأسیهما إلی یزید ابن معاویة. قال: فاستعبر الحسین باکیا، ثمّ قال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۰۹- ۱۱۰

و «۳» قد جاء حسینا «۳» الخبر و هم بشراف «۴»، فهمّ بأن یرجع و معه خمسة من بنی «۵» عقیل، فقالوا: ترجع «۶» و قد قتل أخونا، و قد جاءک من الکتب ما نثق «۷» به! فقال الحسین لبعض أصحابه: و اللّه ما لی علی هؤلاء من صبر.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۸

فلمّا بلغ الحسین القادسیّة لقیه الحرّ بن یزید «۸» التّمیمیّ، فقال له: أین ترید یا ابن رسول اللّه؟ قال: أرید هذا المصر. فعرّفه بقتل مسلم و ما کان من خبره، ثمّ قال: ارجع، فإنّی لم أدع خلفی خیرا أرجوه لک. فهمّ بالرّجوع، فقال له إخوة مسلم: و اللّه لا نرجع حتّی نصیب بثأرنا أو نقتل کلّنا. فقال الحسین: لا خیر فی الحیاة بعدکم.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۷۰

فلمّا صار فی بعض الطّریق لقیه أعرابیان من بنی أسد، فسألهما عن الخبر فقالا له: یا ابن رسول اللّه! إنّ قلوب النّاس معک، و سیوفهم علیک، فارجع. و أخبراه بقتل ابن عقیل

---

(۱)- زید فی د: تعالی.

(۲) (۲- ۲) فی النّسخ: قتیلان مصلوبان منکّسان.

(۳) (۳- ۳) [جواهر المطالب: «کان قد جاء الحسین»].

(۴)- شراف (بفتح أوّله و تخفیف ثانیه): ماء بنجد. (انظر معجم البلدان).

(۵)- [جواهر المطالب: «ولد»].

(۶)- [جواهر المطالب: «نرجع»].

(۷)- [جواهر المطالب: «تثق»].

(۸)- فی ب: «الحارث بن یزید».

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۷

و أصحابه، فاسترجع الحسین علیه السّلام، فقال له بنو عقیل: لا نرجع و اللّه أبدا، أو ندرک ثأرنا، أو نقتل بأجمعنا. فقال لمن کان لحق به من الأعراب: من کان منکم یرید الانصراف عنّا، فهو فی حلّ من بیعتنا. فانصرفوا عنه، و بقی فی أهل بیته و نفر من أصحابه. «۱»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۳

وروی عبد اللّه بن سلیمان و المنذر بن المشمعلّ الأسدیّان قالا: لمّا قضینا حجّنا لم تکن لنا همّة إلّا اللّحاق «۲» بالحسین علیه السّلام فی الطّریق، لننظر ما یکون من أمره، فأقبلنا ترقل بنا ناقتانا مسرعین حتّی لحقناه بزرود، فلمّا دنونا منه إذا نحن برجل من أهل الکوفة قد عدل عن الطّریق حین رأی الحسین علیه السّلام، فوقف الحسین علیه السّلام کأنّه یریده، ثمّ ترکه، و مضی «۳» و مضینا نحوه «۳»، فقال أحدنا لصاحبه: اذهب بنا إلی هذا لنسأله، فإنّ عنده خبر الکوفة «۴». فمضینا «۵» حتّی انتهینا إلیه، فقلنا: السّلام علیک. فقال: و علیکم السّلام «۵». قلنا:

ممّن الرّجل؟ قال: أسدیّ. قلنا له: و نحن أسدیّان، فمن أنت؟ قال: أنا بکر بن فلان.

و انتسبنا له، ثمّ قلنا له: أخبرنا عن النّاس ورائک! قال: نعم، لم أخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، و رأیتهما یجرّان بأرجلهما فی السّوق.

---

(۱)- و همچنان‌که حسین علیه السّلام پیش می‌رفت، به دو تن از قبیله بنی اسد برخورد و از آنها احوال پرسید. آن دو گفتند: «دلهای مردم با تو، ولی شمشیرهایشان با دشمنان تو است و با این وضع شما بازگرد.

به دنبال این سخن، داستان کشته شدن مسلم و یارانش را نیز بدان حضرت گفتند. حسین علیه السّلام کلمه استرجاع بر زبان جاری کرد.

فرزندان عقیل (برادران مسلم) گفتند: «به خدا ما هرگز بازنگردیم تا انتقام خون خویش را بگیریم یا ما هم همگی کشته شویم و بدان راهی که مسلم رفت، برویم.»

حسین علیه السّلام به مردمی که از اهل بادیه بدان حضرت پیوسته بودند، فرمود: «هرکه می‌خواهد برود، برود من بیعت خود را از گردن او برداشتم.»

آنها همه رفتند و حضرت با همان اهل بیت خود و چند تن از اصحاب و یارانش باقی ماند.

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیین،/ ۱۱۰

(۲)- [البحار: «الإلحاق»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی أعیان الشّیعة].

(۴)- [زاد فی بحر العلوم: «علّمناه»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی أعیان الشّیعة، و فی بحر العلوم: «حتّی انتهینا إلیه، فسلّمنا علیه، فردّ علینا السّلام»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۸

«۱» فأقبلنا حتّی لحقنا الحسین علیه السّلام، فسایرناه حتّی نزل الثّعلبیّة ممسیا، فجئناه «۲» حین نزل «۱»، فسلّمنا علیه، فردّ علینا السّلام «۲»، فقلنا له: رحمک «۳» اللّه، إنّ عندنا خبرا إن شئت حدّثناک علانیة، و إن شئت سرّا؟ فنظر إلینا و إلی أصحابه، ثمّ قال: ما دون هؤلاء ستر «۴». «۵» فقلنا له: أ رأیت الرّاکب الّذی استقبلته «۶» عشیّ أمس؟ قال: نعم، و قد أردت مسألته «۵». فقلنا: قد و اللّه استبرأنا لک خبره، و کفیناک مسألته، و هو امرؤ منّا ذو رأیو صدق و عقل، و إنّه حدّثنا أنّه لم یخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم و هانئ، ورآهما یجرّان فی السّوق بأرجلهما. فقال: «۷» إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، رحمة اللّه علیهما. یردّد ذلک مرارا، فقلنا له: ننشدک اللّه فی نفسک و أهل بیتک إلّا انصرفت من مکانک هذا، فإنّه لیس لک بالکوفة ناصر «۸» و لا- شیعة، بل نتخوّف أن یکونوا علیک. فنظر إلی بنی عقیل فقال:

ما ترون؟ «۹» فقد قتل مسلم. فقالوا: و اللّه لا نرجع حتّی نصیب ثأرنا، أو نذوق ما ذاق.

فأقبل علینا الحسین علیه السّلام و قال «۹»: لا- خیر فی العیش بعد هؤلاء. «۱۰» فعلمنا أنّه قد عزم رأیه علی المسیر، فقلنا له: خار اللّه لک. «۱۱» فقال: رحمکما اللّه «۱۲». «۱۳» فقال له أصحابه: إنّک و اللّه ما أنت مثل مسلم بن عقیل، و لو قدمت الکوفة لکان النّاس إلیک أسرع. فسکت «۱۴»، ثمّ

---

(۱) (۱- ۱) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «قالا: ثمّ ودّعنا و مضی و رجعنا حتّی لحقنا الحسین»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی أعیان الشّیعة].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «یرحمک»].

(۴)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و المعالی و أعیان الشّیعة: «سرّ»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی أعیان الشّیعة].

(۶)- [بحر العلوم: «استقبلتک»].

(۷)- [و فی روضة الواعظین مکانه: «و وقع الخبر عند الحسین بقتل مسلم بن عقیل و هانئ فقال ...»].

(۸)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «ناصر و لا معین»].

(۹- ۹) [بحر العلوم: «فوثبوا و قالوا: «لا و اللّه، لا نبرح حتّی ندرک ثأرنا و تذوق ما ذاق أخونا مسلم، فقال الحسین:»].

(۱۰) (۱۰*) [روضة الواعظین: «فإذا»].

(۱۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی بحر العلوم].

(۱۲)- [فی الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان: «یرحمکم اللّه» و إلی هنا حکاه عنه فی مثیر الأحزان].

(۱۳) (۱۳*) [أعیان الشّیعة: «فلمّا کان»].

(۱۴)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار و المعالی].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۸۹

انتظر حتّى إذا (۱۰*) كان (۱۳*) السّحر، قال لفتيانه و غلمانه: اكثروا من الماء. فاستقوا و أكثروا. ثمّ ارتحلوا. «۱»

---

(۱)- و عبد اللّه بن سليمان و منذر بن مشمعل كه هردو از طايفه بنى اسد بودند، روايت كنند و گويند: چون ما حج به جاى آورديم، اندوهى نداشتيم جز اين‌كه در راه به حسين عليه السّلام برسيم و بنگريم سرانجام كارش به كجا مى‌كشد. پس، به سوى كوفه به راه افتاديم و شتران خود را به شتاب مى‌رانديم تا در منزل زرود (كه نام جايى است) به آن حضرت رسيديم، و چون نزديك به او شديم، مردى را از اهل كوفه ديديم (كه مى‌آيد و) چون حسين عليه السّلام را ديدار كرد، راه خود را كج كرد و حسين عليه السّلام ايستاد. گويا مى‌خواست او را ببيند و (چون ديد آن مرد راه را كج كرد) رهايش كرده، به راه افتاد. ما نيز به دنبال آن حضرت به راه افتاديم.

پس، يكى از ما گفت: «نزد اين مرد برويم از (اوضاع و احوال كوفه از) او بپرسيم؛ زيرا خبر كوفه نزد او است.» ما به سوى آن مرد رفته تا به او رسيده، گفتيم: «السّلام عليك.»

گفت: «و عليكم.»

بدو گفت: «اى مرد! از چه قبيله‌اى هستى؟»

گفت: «از قبيله بنى اسد.»

بدو گفتيم: «ما نيز از بنى اسد هستيم. تو كيستى؟»

گفت: «من بكر بن فلان هستم. ما نيز نسب خود را براى او بيان داشتيم (و پس از اين‌كه همديگر را شناختيم)، به او گفتيم: «ما را از مردمى كه پشت سر گذاشتى، آگاه كن!»

گفت: «آرى! من از كوفه بيرون نيامدم تا مسلم بن عقيل و هانى بن عروه كشته شدند، و آن دو را ديدم كه پاهاشان را گرفته [بودند] و در بازار مى‌كشيدند.»

پس ما برگشتيم تا به حسين عليه السّلام رسيديم و با او به راه افتاديم تا شامگاهى به منزل ثعلبيّه فرود آمد.

هنگامى كه فرود آمد، ما به نزد آن حضرت آمده بر او سلام كرديم. پاسخ سلام ما را داد. ما به او عرض كرديم: «خدايت رحم كند! همانا نزد ما خبرى است كه اگر بخواهى، آشكارا آن را براى تو بگوييم و اگر خواهى، پنهانى.»

حضرت نگاهى به ما و به اصحاب خود كرد. سپس فرمود: «پرده‌اى ميان من و ايشان نيست (و اينان همگى محرم اسرار منند و رازى را از ايشان پوشيده ندارم).»

گفتيم: «آيا ديدى آن سوارى كه ديروز عصر با او روبه‌رو گشتى؟»

فرمود: «آرى! و من مى‌خواستم از او پرسش (اوضاع و احوال را) بكنم.»

گفتيم: «به خدا ما به خاطر تو از او خبرگيرى كرديم و از پرسش كردن، شما را كفايت نموديم، و او مردى بود از قبيله ما، خردمند و راستگو و دانا، و او به ما خبر داد كه از كوفه بيرون نيامده بود تا مسلم و هانى كشته شده و آن مرد خود ديده بود كه پاهاشان را گرفته [بودند] و بدنهاشان را در بازار مى‌كشيدند.»

حسين عليه السّلام فرمود: «انّا للّه و انّا اليه راجعون! رحمت خدا بر ايشان باد!»

و اين سخن را چند بار بر زبان جارى كرد. پس ما به او عرض كرديم: «ما تو را به خدا سوگند-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۰

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۷۵- ۷۶- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۷۲- ۳۷۳، ۳۷۴؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۲۳- ۲۲۴؛ البهبهانى، الدّمعة

السّاکبة، ۴/ ۲۴۴- ۲۴۵، ۲۴۶؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة/ ۲۴۹- ۲۵۰؛ القمی، نفس المهموم/ ۱۸۲- ۱۸۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان/ ۳۹- ۴۰؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام/ ۲۴۶- ۲۴۸؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة/ ۷۱- ۷۲: مثله الفتّال، روضة الواعظین/ ۱۵۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین «۱»، ۱/ ۲۶۵- ۲۶۶؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان/ ۸۴- ۸۵؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین/ ۵۹- ۶۰

و لمّا بلغ الثّعلبیّة و نزل، أتاه خبر قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة: فقال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، رحمة اللّه علیهما. یردّد ذلک مرارا، و قیل له: ننشدک اللّه یا ابن رسول اللّه! انصرف من مکانک هذا، فإنّه لیس لک بالکوفة ناصر و لا شیعة، بل نتخوّف أن یکونوا علیک. فنظر إلی بنی عقیل فقال: ما ترون؟ فقالوا: لا و اللّه، لا نرجع حتّی نصیب ثأرنا، أو نذوق ما ذاق. فقال الحسین: لا خیر فی العیش بعد هؤلاء.

الطّبرسی، إعلام الوری/ ۲۳۱

- می‌دهیم درباره جان خود و خاندانت که از همین‌جا بازگردی؛ زیرا که تو در کوفه یاور و شیعه نداری. بلکه می‌ترسیم همه آنان در کار آزار و زیان تو باشند.»

آن حضرت نگاهی به پسران عقیل کرده، فرمود: «چه اندیشید؟ همانا مسلم کشته شد؟»

آنان گفتند: «به خدا ما بازنگردیم تا انتقام خون خود را بگیریم یا آنچه او چشید، ما هم بچشیم.»

حسین علیه السّلام رو به ما کرده، فرمود: «پس از اینان، خیری در زندگی نیست!»

ما (از این سخن) دانستیم که تصمیم بر رفتن (به این راه) دارد (و چیزی جلوگیر او نخواهد شد).

پس ما به او عرض کردیم: «خداوند آنچه خیر است، برای تو پیش آورد.»

فرمود: «خدا شما را رحمت کند.»

همراهان آن حضرت عرض کردند: «به خدا؛ تو مانند مسلم بن عقیل نیستی و اگر به کوفه درآیی، مردم به سوی تو بشتابند (و یاریت کنند).»

حضرت خاموش شد و در آن‌جا بماند تا چون هنگام سحرگاه شد، به جوانان و غلامان خود فرمود:

«آب بسیار بردارید.»

آنان آب بسیاری کشیده، همراه برداشتند. سپس از آن‌جا کوچ کردند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۵- ۷۶

(۱)- [حکاه فی المعالی عن البحار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۱

قال: و بلغ الحسین أنّ مسلم بن عقیل قد قتل، و ذلک إنّه قدم علیه رجل من أهل الکوفة، فسأله عن مسلم، فقال: و اللّه یا ابن رسول اللّه! ما خرجت من الکوفة حتّی نظرت إلی مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة المذحجیّ قتیلین جمیعا، مصلوبین، منکسین فی سوق القصّابین، و قد وجّه برأسیهما إلی یزید. فاستعبر الحسین باکیا، ثمّ قال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون. و عزم علی المسیر إلی العراق.

قال: و سار الحسین حتّی بلغ «زرود»، فلقی رجلا علی راحلة له و کان الحسین وقف ینتظره، فلمّا رآی الرّجل ذلک عدل عن الطّریق، فترکه الحسین و مضی، قال عبد اللّه بن سلیمان و المنذر بن المشمعلّ الأسدیّان: کنّا نساير الحسین، فلمّا رأینا الحسین وقف للرّجل و الرّجل عدل عن طریقه، لحقنا بالرّجل، فسلّمنا علیه، فردّ علینا السّلام، فقلنا: ممّن الرّجل؟ قال: أسدیّ. قلنا: و نحن أسدیّان، فما الخبر؟ قال: الخبر، إنّ مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة قد قتلا، و رأیتهما یجرّان فی السّوق بأرجلهما. فأقبلنا نساير الحسین حتّی نزل الثّعلبیّة

ممسیا، فجئناه، فسلّمنا علیه، فردّ علینا السّلام، فقلنا: رحمک اللّه، إنّ عندنا الخبر إن شئت حدّثناک علانیهٔ، و إن شئت سرّا. فنظر إلینا و إلی أصحابه و قال: ما دون هؤلاء سرّ. فقلنا له: أرأیت الرّاکب الّذی استقبلته أمس و عدل عنک؟ قال: نعم، و أردت مسألته. قلنا: فقد و اللّه استبرأنا لک خبره، و کفیناک مسألته، و هو امرؤ منّا ذو رأی، و صدق، و عقل، و قد حدّثنا أنّه لم یخرج من الکوفهٔ حتّی قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروهٔ وراءهما یجرّیان فی السّوق بأرجلهما. فقال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، رحمهٔ اللّه علیهما. یردّد ذلک مرارا، فقلنا: ننشدک اللّه فی نفسک، و أهل بیتک، و هؤلاء الصّبیهٔ إلّا انصرفت من مکانک هذا، فإنّه لیس لک بالکوفهٔ ناصر و لا شیعهٔ، بل نتخوّف منهم أن یکونوا علیک. فنظر الحسین إلی بنی عقیل فقال لهم: ما ترون؟ فقد قتل مسلم. فبادر بنو عقیل و قالوا: و اللّه لا- نرجع، أیقتل صاحبنا و ننصرف؟ لا و اللّه لا نرجع حتّی نصیب ثأرنا أو نذوق ما ذاق صاحبنا. فأقبل علینا و قال: لا خیر فی العیش بعد هؤلاء. فعلمنا أنّه قد عزم رأیه علی المسیر، فقلنا له: خار اللّه لک. فقال: رحمکما اللّه تعالی. فقال له

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۲

أصحابه: إنّک و اللّه ما أنت بمثل مسلم، و لو قدمت الکوفهٔ و نظر النّاس إلیک لکانوا إلیک أسرع. و ما عدلوا عنک، و لا عدلوا بک أحدا. فسکت.

قال: ثمّ سار الحسین.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۱۵، ۲۲۸- ۲۲۹

قال علماء السّیر: لمّا علم الحسین، بما جری لمسلم بن عقیل همّ أن یرجع، فقال أخو مسلم: و اللّه لا ترجع حتّی نصیب بثأرنا. فقال الحسین: لا خیر فی الحیاهٔ بعدکم. فسار.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۹

فوصل الخبر إلی الحسین بقتل مسلم بن عقیل، فهمّ أن یرجع و کان معه خمسهٔ من بنی عقیل فقالوا: ترجع و قد قتل أخونا؟ فسار.

ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۶- ۳۷

و أتاه خبر قتل مسلم بن عقیل بالثّعلبیّهٔ، فقال له بعض أصحابه: ننشدک اللّه إلّا رجعت من مکانک، فإنّه لیس لک بالکوفهٔ ناصر و لا شیعهٔ، بل نتخوّف علیک أن یکونوا علیک. فوثب بنو عقیل و قالوا: و اللّه لا نبرح حتّی یدرک ثأرنا، أو نذوق کما ذاق مسلم. فقال الحسین: لا خیر فی العیش بعد هؤلاء. فقال له بعض أصحابه: إنّک و اللّه ما أنت مثل مسلم بن عقیل، و لو قدمت الکوفهٔ لکان النّاس إلیک أسرع. ثمّ ارتحلوا. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۸

و لمّا ورد خبر مسلم و هانئ ارتجّ الموضع بالنّوح و العویل، و سالت العزوب بالدّمع

---

(۱)- در آن هنگام، خبر قتل مسلم بن عقیل به او داده شد که او در محل ثعلبیّه بود (که آن خبر را شنید). بعضی از یاران به او گفتند: «ما تو را به خدا سوگند می‌دهیم که از همین‌جا برگردی؛ زیرا تو در کوفه یاور و شیعه و جانبدار نخواهی داشت. ما می‌ترسیم که آنها بر تو قیام کنند.»

ناگاه فرزندان عقیل برخاستند و گفتند: «به خدا ما نمی‌رویم تا انتقام نکشیم و آنچه را که مسلم چشیده (از مرگ)، ما هم بچشیم.»

حسین گفت: «زندگانی بعد از آنها سودی نخواهد داشت.»

بعضی از یاران به او گفتند: «تو مانند مسلم بن عقیل نخواهی بود. اگر به کوفه بروی، مردم به متابعت تو شتاب خواهند کرد.»

آن‌گاه همه رخت بستند و رفتند.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۲

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۳

الهمول. «۱»

و نقلت من كتاب «أحداق العيون فى أعلاق الفنون»: أنّه قال هذه الأبيات و تروى لعلىّ عليه السّلام «الشّعر»:

فإن (لئن) كانت الدّنيا تعدّ نفيسة فإنّ ثواب اللّه أعلى و أنبل

و إن كانت الأبدان للقتل (للموت) أنشئت فموت الفتى فى اللّه أولى و أفضل «۲»

و إن كانت الأرزاق قسما مقدّرا فقلّة حرص المرء فى الكسب أجمل

و إن كانت الأموال للتّرك جمعها فما بال متروك به المرء يبخل

«۳» ثمّ أراد عليه السّلام الرّجوع حزنا و جزعا لفقد أحبّته، و المضى إلى بلدته، ثمّ ثاب إليه رأيه الأوّل و قال: على ما كنت عليه المعوّل «۳». و قال متمثّلا: «الشّعر»:

سأمضى و ما بالموت عار على الفتى إذا ما نوى حقّا و جاهد مسلما

و واسى الرّجال الصّالحين بنفسه و فارق مثبورا و خالف مجرما

فإن متّ لم أندم و إن عشت لم ألم كفى بك موتا أن تذلّ و ترغما

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۲- ۲۳

و بلغ الحسين عليه السّلام قتل مسلم و ما اعتمده عبيد اللّه بن زياد و هو متجهّز للخروج إلى الكوفة. «۴»

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۴- عنه: الإربلى، كشف الغمّة، ۲/ ۴۳

قال علماء السّير: و لم يزل الحسين قاصدا لكوفة، مجدّا فى السّير، و لا علم له بما جرى على مسلم بن عقيل حتّى إذا كان بينه و بين القادسيّة ثلاثة أميال، تلقّاه الحرّ بن يزيد التّميمىّ، فسلّم عليه و قال له: أين تريد يا ابن رسول اللّه؟ فقال: أريد هذا المصر. فقال

---

(۱)- [إلى هنا حكاه عنه فى الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۴].

(۲)- فقتل امرء بالسّيف فى اللّه أفضل.

(۳) (۳- ۳) [حكاه عنه فى الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۵ و أضاف: «و هذا غلط فاحش و خلاف ما عليه أصحابنا رضوان اللّه تعالى عليهم»].

(۴)- [و الصّحيح أنّه عليه السّلام أخبر بمقتله بعد خروجه من مكّة و قبل وصوله كربلاء].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۴

له: ارجع، فو اللّه ما تركت لك خلفى خيرا ترجوه. و أخبره بقتل مسلم بن عقيل و هانئ ابن عروة، و قدوم ابن زياد الكوفة، و استعداده له، فهمّ بالرّجوع، و كان معه إخوة مسلم ابن عقيل، فقالوا: و اللّه لا نرجع حتّى نصيب بثأرنا أو نقتل. فقال: لا خير فى الحياة بعدكم. ثمّ سار.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۴۰

ثمّ سار الحسين عليه السّلام حتّى بلغ زبالة، فأتاه فيها خبر مسلم بن عقيل، «۱» فعرّف بذلك جماعة ممّن تبعه، فتفرّق عنه أهل الأطماع و الارتياب، و بقى معه أهله و خيار الأصحاب.

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۳- عنه: الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۶۷؛ الزّنجانى، وسيلة الدّارين،/ ۶۸؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۴

قال الرّاوى: و ارتجّ الموضع بالبكاء و العويل «۲» لقتل مسلم بن عقيل، و سالت الدّموع كلّ مسيل «۳»، ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام سار

قاصدا لما دعاه اللّه إليه. «۴»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۳- ۷۴- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱ / ۲۶۷؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۴؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۵

فلمّا قرب من الكوفة علم بالحال، و لقيه ناس، فأخبروه الخبر، و حذّروه، فلم يرجع، و صمّم على الوصول إلى الكوفة لأمر هو أعلم به من النّاس. «۵»

---

(۱)- [إلى هنا حكاه عنه فى الأسرار و وسيلة الدّارين].

(۲)- [لم يرد فى أعيان الشّيعة و اللّواعج].

(۳)- [إلى هنا حكاه عنه فى الأسرار و أعيان الشّيعة و الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه].

(۴)- سپس حسین علیه السّلام از آن منزل روانه شد تا به زباله رسید. در این منزل بود که خبر شهادت مسلم به او رسید. حضرت به عدّه‌ای که به دنبال او بودند، خبر شهادت مسلم را داد. افرادی که به طمع دنیا بودند و یقین‌شان کامل نبود، پس از شنیدن خبر شهادت مسلم از گرد آن حضرت پراکنده شدند و فقط خانواده او و برگزیدگان از یاران، با حضرت باقی ماندند.

راوی گفت: «چون خبر شهادت مسلم رسید، صدای شیون و گریه فضای بیابان را پر نمود و سیلاب اشکها جاری شد. سپس حسین علیه السّلام به مقصدی که خدا دعوتش فرموده بود، روانه شد.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۳- ۷۴

(۵)- چون نزدیک کوفه رسید، از چگونگی امر آگاه شد، و کسانی خبر قتل مسلم را بدو دادند، و او

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۵

ابن طقطقی، کتاب الفخری،/ ۱۰۵

فلمّا نزل بزرود «۱» أتاه الخبر بقتل مسلم بن عقيل و هانئ بن عروة، فاسترجع مرارا، فقال له عبد اللّه بن سليم و المذرى بن المشمعلّ الأسديّان، و كانا قد لحقاه حين قضيا حجّهما: «ننشدك اللّه فى نفسك و أهل بيتك إلّا انصرفت من مكانك هذا، فإنّه ليس لك بالكوفة ناصر و لا شيعة، بل نتخوّف أن يكونوا عليك!» فوثب بنو عقيل فقالوا: لا و اللّه لا نبرح حتّى ندرك ثأرنا، أو نذوق ما ذاق أخونا. فقال الحسين رضى اللّه عنه: لا خير فى العيش بعد هؤلاء. فقال له بعض أصحابه: إنّك و اللّه ما أنت مثل مسلم بن عقيل، و لو قدمت الكوفة لكان النّاس إليك أسرع. فانتظر الحسين، حتّى إذا كان السّحر، قال لفتيانه و غلمانه: أكثروا من الماء. فاستقوا، فأكثروا، ثمّ ارتحلوا.

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۱۴

فقال علىّ لأبيه الحسين: ارجع يا أبه. فقال بنو عقيل: ليس ذا وقت رجوع. [عن ابن سعد]

فقال للحسين ولده علىّ الأكبر: يا أبه ارجع، فإنّهم أهل العراق و غدرهم، و قلّة وفائهم، و لا [يفون] لك بشىء. فقالت بنو عقيل: ليس هذا حين رجوع. و حرّضوه على المضى.

و قال الحسين لأصحابه: قد ترون ما يأتينا، و ما أرى القوم إلّا سيخذلوننا، فمن أحبّ أن يرجع، فليرجع. فانصرف عنه جماعة، و بقى فيمن خرج معه من مكّة، فكانت خيلهم اثنين و ثلاثين فرسا «۲». [عن ابن سعد]

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۲۷۰، ۳۴۴- ۳۴۵

فقال له ابنه علىّ الأكبر: ارجع يا أبة، فإنّهم أهل العراق و غدرهم، و قلّة وفائهم.

فقالت بنو عقيل: ليس بحين رجوع. و حرّضوه.

– را از رفتن به کوفه برحذر داشتند؛ ولی حسین علیه السّلام برنگشت و به منظوری که خود از هرکس بدان آگاه‌تر بود، تصمیم گرفت خویشتن را به کوفه برساند.

گلپایگانی، ترجمه تاریخ فخری،/ ۱۵۷

(۱)– قال یاقوت: «لعلّها سمّیت بذلک لابتلاعها المیاه الّتی تمطرها السّحائب، لأنّها رمال بین الثّعلبیّة و الخزیمیّة بطریق الحاجّ من الکوفة».

(۲)– فی (المذکّر و المؤنّث لابن جنّی): الفرس یقع علی الذّکر و الأنثی.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۶

فقال حسین لأصحابه: قد ترون ما أتانا، و ما أری القوم إلّا سیخذلوننا، فمن أحبّ أن یرجع، فلیرجع. فانصرف عنه قوم. [عن ابن سعد] قال: و أقبل حسین علی کتاب مسلم، حتّی إذا کان علی ساعة من القادسیّة، لقیه رجل؛ فقال للحسین: ارجع، لم أدع لک ورائی خیرا. فهمّ أن یرجع. فقال إخوة مسلم:

و اللّه لا نرجع حتّی نأخذ بالثّأر أو نقتل. فقال: لا خیر فی الحیاة بعدکم. و سار. «۱» [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۱– ۲۰۲، ۲۰۷– ۲۰۸

ثمّ أقبل الحسین یسیر نحو الکوفة و لا یعلم بشیء ممّا وقع من الأخبار. قال أبو مخنف عن أبی علیّ الأنصاریّ عن بکر بن مصعب المزنیّ. قال: و کان الحسین لا یمرّ بماء من میاه العرب إلّا اتّبعوه.

قال: قال أبو مخنف: عن أبی جناب عن عدیّ بن حرملة، عن عبد اللّه بن سلیم و المنذر بن المشمعلّ الأسدیّین قالا: لمّا قضینا حجّنا لم یکن لنا همّة إلّا اللّحاق بالحسین، فأدرکناه، و قد مرّ برجل من بنی أسد، فهمّ الحسین أن یکلّمه و یسأله، ثمّ ترک، فجئناذلک الرّجل فسألناه عن أخبار النّاس، فقال: و اللّه لم أخرج من الکوفة حتّی قتل مسلم ابن عقیل و هانئ بن عروة، و رأیتهما یجرّان بأرجلهما فی السّوق. قالا: فلحقنا الحسین، فأخبرناه، فجعل یقول: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، مرارا. فقلنا له: اللّه اللّه فی نفسک. فقال:

لا خیر فی العیش بعدهما. قلنا: خار اللّه لک. و قال له بعض أصحابه: و اللّه ما أنت مثل مسلم بن عقیل، و لو قد قدمت الکوفة، لکان النّاس إلیک أسرع. و قال غیرهما: لمّا سمع أصحاب الحسین بمقتل مسلم بن عقیل، وثب عند ذلک بنو عقیل بن أبی طالب و قالوا:

لا و اللّه، لا نرجع حتّی ندرک ثأرنا، أو نذوق ما ذاق أخونا. فسار الحسین.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۸– ۱۶۹

(۱)– و حسین روی به راه نهاد و از حال مسلم خبر نداشت. چون به کوفه نزدیک شد، از حال مسلم و هانی خبر یافت و همچنان به کوفه متوجّه شد و عزم مراجعت نکرد به سببی که او می‌دانست و کس دیگر بر آن واقف نبود.

هندوشاه، تجارب السّلف،/ ۶۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۷

و اتّصل به خبر قتل مسلم.

ابن عنبة، عمدة الطّالب،/ ۱۵۸

و لم یبلغ الحسین ذلک حتّی کان بینه و بین القادسیّة ثلاثة أمیال، فلقیه الحرّ بن یزید التّمیمیّ، فقال له: ارجع، فإنّی لم أدع لک خلفی خیرا. و أخبره الخبر. فهمّ أن یرجع– و کان معه إخوة مسلم– فقالوا: و اللّه لا نرجع حتّی نصیب بثأرنا أو نقتل. فساروا.

[بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فی ما استدرکه علی ابن عساکر، ۴/ ۳۳۷

ثمّ ارتحل من هذا الماء، و سار إلی أن أتی الثّعلبيّة «۱»، فلمّا نزل بها، أتاه خبر قتل ابن عمّه مسلم بن عقيل بالكوفة، فقال له بعض أصحابه: «۲» ننشدك اللّه تعالی إلّا رجعت من مكانك «۲»، فإنّه ليس لك بالكوفة من ناصر، و إنّا نتخوّف أن يكونوا عليك، لا لك. فوثب بنو عقيل و قالوا: و اللّه لا نرجع حتّی «۳» ندرك ثأرنا، أو نذوق ما ذاق «۳» مسلم. ثمّ قال لهم الحسين عليه السّلام: لا خير لی بالحياة بعدكم. ثمّ ارتحلوا. «۴»

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۹- ۱۹۰- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۰

و سار الحسين و هو غير عالم بما جری لمسلم، حتّی كان علی ثلاث من القادسيّة، تلقاه الحرّ بن يزيد التّميميّ، فقال له: ارجع، فما تركت لك خلفی خيرا ترجوه. و أخبره الخبر و قدوم ابن زياد، و استعداده له، فهمّ بالرّجوع، فقال إخوة مسلم: و اللّه لا نرجع

---

(۱)- [نور الأبصار: «التّلغبيّة»].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «ننشدك باللّه أن ترجع عن مقصدك»].

(۳) (۳- ۳) [نور الأبصار: «نأخذ بثأرنا، أو نذوق كما ذاق»].

(۴)- و بعد از آن‌که امام حسین رضی اللّه عنه از زرود نیز روان گشت، شخصی از طرف کوفه رسید و خبر شهادت مسلم بن عقیل و هانی بن عروه را معروض گردانید و جگرگوشه بتول از شنیدن آن واقعه ملول شده [بود]. بعضی از اصحاب گفتند: «یابن رسول اللّه! تو را به خدا سوگند می‌دهم که بر خود و متعلّقان ترحم نمای و هم ازین منزل مراجعت فرمای که ما در کوفه کسی را نمی‌دانیم که به نصرت تو قیام نماید.»

امّا بنی عقیل گفتند که: «ما را بعد از مسلم زندگانی به کار نیست و بازنمی‌گردیم تا همه کشته شویم.»

امام حسین رضی اللّه عنه فرمود: «لا خير فی العيش بعد هؤلاء» و از آن‌جا نیز حرکت فرموده.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۸

حتّی نصيب بثأرنا، أو نقتل. فقال: لا خير فی الحياة بعدكم. «۱»

ابن حجر الهيتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

نقل: أنّه لمّا وصل الحسين عليه السّلام فی مصيره إلی الكوفة إلی منزل اسمه سوق، جلس عليه السّلام ناحية عن النّاس، و إذا برجل قد قدم من الكوفة، فسأله الحسين عليه السّلام و قال:

ما الخبر؟ فقال: يا سيّدی! ما خرجت من الكوفة حتّی رأيت «۲» هانئا و مسلم بن عقيل «۲» مقتولين، و بعث برأسيهما إلی يزيد. فقال الحسين عليه السّلام: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون. و سار الرّجل و لم يعلم به أحد من أصحابه.

الطّريحی، المنتخب، ۲/ ۳۷۲- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰

قال عديّ بن حرملة، عن عبد ربّه: كنّا بمكّة، و قد حججنا، و لم يكن لنا همّة إلّا اللّحوق بالحسين عليه السّلام، فأقبلنا نسير، حتّی لا قيناه، فسلّمنا عليه، فردّ علينا السّلام، فقلنا: يا أبا عبد اللّه! هل رأيت الرّاكبين؟ فقال: أجل. فقلنا: يزعمان أنّهما لم يخرجا حتّی قتل مسلم بن عقيل عليه السّلام و هانئ بن عروة، و داروا برأسيهما فی الشّوارع. فقال الحسين عليه السّلام: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، فرحمة اللّه و رضوانه عليهما. فقلنا: ناشدناك باللّه يا أبا عبد اللّه! إلّا ما رجعت من موضعك هذا، فليس لك فی الكوفة ناصر و لا معين. فقال الحسين عليه السّلام: لا خير فی الحياة بعد هؤلاء الفتية. فعلمنا أنّه قد عزم علی المسير، و بات ليلته، فلمّا أصبح، قال لفتيانه: أكثروا من الماء، و اسقوا خيولكم. ففعلوا ذلك. «۳»

(۱)- و چون به قادسیّه، سه میل نزدیک شد، هنوز خبر مسلم به او نرسیده بود که در این اثنا حرّ بن یزید تمیمی ملاقی وی شد. گفت: «یابن رسول اللّه! بازگرد و امید خیر از جمعی که من ایشان را گذاشته‌ام، مدار.» و خبر آمدن ابن زیاد به کوفه و استعداد وی، و قتل مسلم بن عقیل را به او رسانید. حسین رضی اللّه عنه چون از این خبر آگاهی یافت، می‌خواست که بازگردد. پس او را گفتند برادران مسلم: «و اللّه که بازنمی‌گردیم تا آن‌که خون برادر خود بازیافت نکنیم یا خود کشته خواهیم شد.»

حسین گفت: «مرا هم خیری بعد از شما در حیات نخواهد بود.»

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۲

(۲) (۲- ۲) [الأسرار: «مسلم بن عقیل و هانئا»].

(۳)- شیخ مفید به اسناد خویش روایت می‌کند که: «عبد اللّه بن سلیمان و منذر بن اسمعیل که دو تن از قبیله بنی اسد بودند، چون از حج بیت فراغت جستند، همت بر آن بستند که با حسین علیه السّلام پیوسته شوند و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۲۹۹

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۲- ۴۳

- عاقبت امر او را بدانند و چون آن حضرت روز ترویه از مکه بیرون شد، ایشان از عجلت ناچار بودند. لا جرم به تعجیل و تقریب براندند، در موضع زرود (۱) با جیش آن حضرت ملحق شدند و در آن موضع مردی را نگریستند که از کوفه همی‌آمد و چون حسین علیه السّلام را دیدار کرد، از راه به یک سوی شد و حسین لختی بایستاد؛ مگر خواست از وی سؤالی کند؛ چون او از راه بگشت، حسین نیز درگذشت. عبد اللّه و منذر به نزد او شتافتند و او را سلام دادند و جواب بستدند و گفتند: «کیستی و از کجایی؟»

گفت: «مردی از بنی اسد و نام من بکر است.»

گفتند: «ما نیز از بنی اسدیم. اکنون بگوی مردم کوفه را چگونه دیدی؟»

گفت: «از کوفه بیرون نشدم تا گاهی که مسلم بن عقیل و هانی بن عروة را کشته دیدم و نگریستم که پای ایشان را مأخوذ داشته، در بازار کشان‌کشان می‌بردند.»

پس عبد اللّه و منذر از وی روی برتافتند و به نزدیک حسین علیه السّلام شتافتند، هنگامی که آن حضرت در منزل زباله فرود آمد- و عرض کردند که: «در نزد ما خبری است؛ اگر فرمایی آشکار گوییم؛ و اگرنه پوشیده به عرض رسانیم؟»

فرمود: «بیرون از این جماعت سری و مستوری نیست» (۲).

لاجرم به عرض رسانیدند که: «از آن سوار که از وی اراده سؤال فرمودی و ناکرده سؤال درگذشتی، ما او را دیدار کردیم و خبر اهل کوفه را بپرسیدیم.»

گفتند: «ما از کوفه بیرون نشدیم تا کشته مسلم و هانی را بدیدیم.»

فقال الحسین: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون.

آن‌گاه عبد اللّه و منذر عرض کردند که: «هم‌اکنون خویش را و اهل بیت خویش را در تهلکه (۳) مینداز و از همین مکان بسیچ (۴) مراجعت بساز؛ چه در کوفه تو را معاضدی و مساعدی نیست؛ بلکه بیم می‌رود که به مناجزت تو آغازند و به مبارزت تو پردازند.»

حسین علیه السّلام به جانب فرزندان مسلم نگران شد و فرمود: «مسلم را بکشتند. اکنون رأی چیست؟»

گفتند: «لا و اللّه، چند که توانیم در طلب خون او بکوشیم؛ یا از آن شربت که او نوشید، بنوشیم.»

آن حضرت فرمود: «از پس ایشان تن‌آسایی در زندگانی نیست.»

عبد اللّه و منذر دانستند که حسین را فتوری در عزیمت بادید نشود، حضرتش را وداع گفتند و برفتند.

بعضی از اصحاب به عرض رسانیدند که: «فدای تو شویم. کار تو از مسلم بن عقیل نیک جدا است؛ چون تو به کوفه درآیی، مردم در حضرت تو انجمن شوند و در دفع دشمن یکجهت گردند.»

حسین او را پاسخ نداد. چه خاتمت امر در خاطر او حاضر بود.

(۱). زرود (بفتح اول و ضم ثانی): موضعی است در راه مکه بعد از زمین رمل.

(۲). آنچه در کتب عربی در این‌جا نقل شده، این است: (ما دون هؤلاء ستر) و بهتر این است که این‌گونه معنی شود: (نزد این جماعت سری و مستوری نیست).

(۳). تهلکه (بتثلیث اللّام): مردن، از بین رفتن.

(۴). بسیچ: قصد، آهنگ.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۳- ۱۴۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۰

و فی زرود أخبر بقتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، فاسترجع کثیرا، و ترحّم علیهما مرارا، و بکی، و بکی معه الهاشمیّون، و کثر صراخ النّساء حتّی ارتجّ الموضع لقتل مسلم بن عقیل، و سالت الدّموع کلّ مسیل.

فقال له عبد اللّه بن سلیم و المنذر بن المشمعلّ الأسدیّان: ننشدک اللّه یا ابن رسول اللّه إلّا انصرفت من مکانک هذا، فإنّه لیس لک بالکوفة ناصر.

فقام آل عقیل و قالوا: لا نبرح حتّی ندرک ثأرنا أو نذوق ما ذاق أخونا.

فنظر إلیهم الحسین و قال: لا خیر فی العیش بعد هؤلاء.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۹- ۲۱۰

و فی هذا المکان (زرود) أخبر- علیه السّلام- بقتل ابن عمّه مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، فاسترجع کثیرا، و ترحّم علیهما مرارا، و بکی، و بکی معه الهاشمیّون، و کثر الصّراخ و العویل من جانب النّساء.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۴- ۱۸۵

المنزل الثّالث عشر: الثّعلبیّة

ورد علیه السّلام به یوم الثّلاثاء الثّانی و العشرین من ذی الحجّة الحرام.

قال فی المراصد: الثّعلبیّة منسوب بفتح أوّله، من منازل طریق مکّة، قد کانت قریة، فخربت، و هی مشهورة.

ثمّ إنّ المصرح فی اللّهوف «۱» و غیره أنّه علیه السّلام لمّا نزل الثّعلبیّة کان قبل الظّهر، و عن أبی مخنف قبل المساء، و کان ذلک یوم الثّلاثاء الثّانی و العشرین، و عن بعض الکتب لیلة الأربعاء الثّالث و العشرین من ذی الحجّة، ثمّ ارتحل صباحا من الثّعلبیّة.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۶، ۱۷۲

الثّعلبیّة- بفتح أوّله-: و من منازل الحجّ من الکوفة بعد الشّقوق. قال البکریّ منسوبة إلی ثعلبة بن دودان بن أسد، و هو أوّل من احتفرها [...]

---

(۱)- [راجع: «رؤیاء الإمام علیه السّلام»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۱

و ذكر ابن بلهيد أيضا: الثّعلبيّة تحمل هذا الإسم إلى هذا العهد، و هى لبنى أسد فى الجاهليّة و فى صدر الإسلام. و يقال لها فى هذا العهد: «الثّعلبىّ» سكنته شمر و بنوا به قصورا، و حفروا به آبار، و غرسوا فيه نخيل.

و بين الثّعلبيّة و الخزيميّة ثلاث و عشرون ميلا.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۷۲، ۷۷

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۲

الإمام عليه السّلام يصله ما أراد مسلم عليه السّلام أن يخبر به عندما قبضوا عليه

قال: و قضى «۱» عمر بن سعد دين مسلم «۲» بن عقيل، و أخذ جثّته، فكفنه «۲»، و دفنه، و أرسل رجلا «۳» إلى الحسين، فحمله على ناقة، و أعطاه نفقة، و أمره أن يبلغه ما قال مسلم ابن عقيل «۳»، فلقيه على أربع مراحل، فأخبره «۴».

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۷- عنه: الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۲۶۹- ۲۷۰

و وجّه محمّد بن الأشعث إلى الحسين من الحيرة بخبر ابن عقيل، و سأله الانصراف؛ فلم يلتفت إلى قوله، و أبا إلّا القدوم إلى العراق، و قد كان مسلم كتب إليه يعلمه كثرة من بايعه من النّاس و إظهار أهل الكوفة السّرور بمقدمه، و يسأله تعجيل القدوم.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۲/ ۳۴۲، أنساب الأشراف، ۲/ ۸۵

و سار، فلمّا وافى زبالة «۵»، وافاه بها رسول محمّد بن الأشعث و عمر بن سعد بما كان سأله مسلم أن يكتب به إليه من أمره، و خذلان أهل الكوفة إيّاه بعد أن بايعوه. و قد كان مسلم سأل محمّد بن الأشعث ذلك، فلمّا قرأ الكتاب، استيقن بصحّة الخبر، و أفظعه قتل مسلم بن عقيل، و هانئ بن عروة، ثمّ أخبره الرّسول بقتل قيس بن مسهر، رسوله الّذى وجّهه من بطن الرّمّة «۶»، و قد كان صحبه قوم من منازل الطّريق، فلمّا سمعوا خبر مسلم- و قد كانوا ظنّوا أنّه يقدم على أنصار و عضد- تفرّقوا عنه، و لم يبق معه إلّا خاصّته. «۷»

---

(۱)- [تاريخ الإسلام: «ثمّ قضى»].

(۲) (۲- ۲) [تاريخ الإسلام: «و كفنه»].

(۳) (۳- ۳) [تاريخ الإسلام: «على ناقة إلى الحسين يخبره بالأمر»].

(۴)- [لم يرد فى تاريخ الإسلام].

(۵)- زبالة: منزل معروف بطريق مكّة من الكوفة. معجم البلدان.

(۶)- واد معروف بعالية نجد. معجم البلدان. [و فى ابن العديم: «بطن الرّقّة» و إلى هنا حكاه عنه فى العبرات].

(۷)- چون به منزل زباله (۱) رسيدند، فرستاده محمّد بن اشعث و عمرو بن سعد كه به خواهش مسلم او را با-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۳

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۷- ۲۴۸- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۲، الحسين بن علىّ،/ ۸۱؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۸۶

فاستقبله بزبالة [رسول محمّد بن الأشعث] لأربع ليال، فأخبره الخبر، و بلّغه الرّسالة، فقال له حسين: كلّ ما حمّ نازل، و عند اللّه نحتسب أنفسنا و فساد أمّتنا «۱». «۲»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۷۵- عنه: ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۵۸، ۱۵۹؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۱۴؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۳۱

و لحق رسول مسلم الّذى أشخصه محمّد بن الأشعث، الحسين، و هو بزبالة لأربع ليال، فأخبره الخبر، و بلّغه الرّسالة.

فقال له الحسين:

«كلّ ما حمّ «۳» نازل، و عند اللّه نحتسب أنفسنا، و فساد أمّتنا».

أبو عليّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۳

فذهب [رسول محمّد بن الأشعث]، فاستقبل الحسين بزبالة.

الخوارزمي، مقتل الحسين، ۱/ ۲۱۱

- نامه‌ای حاکی از بی‌وفایی و پیمان‌شکنی مردم کوفه گسیل داشته بودند رسید، و چون امام حسین علیه السّلام آن نامه را خواند، به درستی خبر کشته شدن مسلم و هانی یقین پیدا کرد و سخت اندوهگین شد. آن مرد خبر کشته شدن قیس بن مسهر را هم داد.

گروهی از ساکنان منازل میان راه به امام علیه السّلام پیوسته بودند و می‌پنداشتند آن حضرت پیش یاران خود خواهد رفت. چون این خبر را شنیدند، پراکنده شدند و کسی جز خواصّ امام علیه السّلام با ایشان باقی نماندند.

(۱). زباله: از منازل آباد و معروف میان کوفه و مکّه که دارای بازارهای متعدّد است (م).

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۵

(۱)- [راجع حرب مسلم و أسره].

(۲)- گوید: ایاس برفت و در زباله، چهار منزلی کوفه حسین را بدید و خبر را با وی بگفت و نامه را به وی داد.

حسین بدو گفت: «آنچه مقدّر است، همان می‌شود. کار خویش و تباهی أمّت را به خدا وامی‌گذاریم.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۵۴

(۳)- حمّ الأمر حمّا: قضى، قدر.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۴

فلقى ۱۳۴/ أ الحسين بزبالة، فأخبره [الخبر] «۱»، فقال: كلّ ما حمّ نازل.

ابن الجوزي، المنتظم، ۵/ ۳۲۶

فلقيه الرّسول [ابن الأشعث] بزبالة، فأخبره، فقال: كلّما قدر نازل، عند اللّه نحتسب أنفسنا و فساد أمّتنا. «۲»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۳

و أبى الحسين الرّجوع.

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۰۱

و بعث [عمرو بن سعد] رجلا على ناقة إلى الحسين، فلقيه على أربع مراحل. [عن ابن سعد]

الذّهبي، سير أعلام النبلاء، ۳/ ۲۰۱

ابن سعد، عن الواقدىّ و غيره بإسنادهم: أنّ عمر بن سعد بن أبى وقّاص أرسل رجلا على ناقة إلى الحسين يخبره بقتل مسلم بن عقيل، و كان قد بعثه الحسين إلى الكوفة، كما مرّ فى سنة ستّين.

الذّهبي، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴

فبعث محمّد بن الأشعث إلى الحسين يأمره بالرّجوع، فلم يصدق الرّسول فى ذلك، و قال: كلّ ما حمّ الإله واقع.

فخرج [رسول محمّد بن الأشعث] حتّى لقى الحسين بزبالة، لأربع ليال من الكوفة، فأخبره الخبر، و أبلغه الرّسالة، فقال الحسين: كلّ ما حمّ نازل، عند اللّه نحتسب أنفسنا، و فساد أئمّتنا. «۳»

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۵۶، ۱۵۹

---

(۱)- ما بين المعقوفتين: ساقط من الأصل.

(۲)- پیک او (ابن اشعث) در محل زباله به حسین رسید و خبر داد، حسین گفت: «هرچه بر ما نازل شود، در راه خدا محسوب خواهد شد و ما جانبازی خود را به حساب اصلاح ملّت (پرهیز از فساد) می گذاریم.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۰

(۳)- چون به منزل زباله رسید، قاصد عمرو بن سعد بن ابی وقاص به شرف خدمت اختصاص یافته، مکتوب او را رسانید و قضیه شهادت مسلم و هانی (رضی اللّه عنهما) و واقعه قیس بن مسهر به تحقیق انجامید.

بنابر آن، جمعی از مردم که از جوانب و اطراف به موکب همایون آن حضرت پیوسته بودند، متفرّق شدند و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۵

فاستقبل الرّسول الحسین علیه السّلام (بزبالة)، فسلّمه الکتاب، و أخبره الخبر.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۹- ۲۴۰

فسار حتّی انتهی إلی زبالة، وورد مکتوب عمرو بن سعد إلی الحسین بشهادة مسلم ابن عقیل.

لمّا بلغ زبالة، ورد علیه قاصد من الکوفة بمکتوب من عمر بن سعد بن أبی وقّاص، یخبره بشهادة مسلم بن عقیل و ابن عروة، و قد سأله مسلم أن یکتب إلی الحسین علیه السّلام بشهادته، فکتب، و فیه واقعة قیس بن مسهر.

الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۰، ۶۱

- غیر از اهل بیت و خواص، در ملازمت رکاب امامت انتساب کسی نماند.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶- ۴۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۶

علمه علیه السّلام بما آل إلیه أمره

و حدّثنی محمّد بن جعفر الرّزّاز، عن محمّد بن الحسین بن أبی الخطّاب، عن محمّد بن یحیی الخثعمیّ، عن طلحة بن زید، عن أبی عبد اللّه علیه السّلام، عن أبیه، عن جدّه، عن الحسین بن علیّ علیهما السّلام قال: قال: و الّذی نفس حسین بیده، لا ینتهی «۱» بنی أمیة ملکهم حتّی یقتلونی، و هم قاتلی، فلو قد قتلونی لم یصلوا جمیعا أبدا، و لم یأخذوا عطاء فی سبیل اللّه جمیعا أبدا، إنّ أوّل قتیل هذه الأمّة أنا و أهل بیتی، و الّذی نفس حسین بیده لا تقوم السّاعة و علی الأرض هاشمیّ یطرق «۲». حدّثنی أبی رحمه اللّه، عن سعد، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن محمّد بن یحیی الخزّاز، عن طلحة عن جعفر علیهم السّلام مثله.

ابن قولویه، کامل الزّیارات،/ ۷۴- ۷۵- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۸

مسألة: فإن قیل: ما العذر فی خروجه (صلوات اللّه علیه) من مکّة بأهله و عیاله إلی الکوفة، و المستولی علیها أعداؤه، و المتأمّر فیها من قبل یزید اللّعین یتسلّط الأمر و النّهی «۳»، و قد رأی صنع أهل الکوفة بأبیه و أخیه (صلوات اللّه علیهما)، و أنّهم غادرون خوّانون، و کیف خالف ظنّه ظنّ جمیع نصحائه فی الخروج و ابن عبّاس رحمه اللّه یشیر بالعدول عن الخروج، و یقطع علی العطب فیه، و ابن عمر لمّا ودّعه علیه السّلام یقول له «أستودعک اللّه من قتیل» إلی غیر ذلک ممّن تکلّم فی هذا الباب.

ثمّ لمّا علم بقتل مسلم بن عقیل، و قد أنفذه رائدا له، کیف لم یرجع؟ و یعلم الغرور من القوم، و یفطن بالحیلة و المکیدة، ثمّ کیف استجاز أن یحارب بنفر قلیل لجموع عظیمة، خلفها موادّ لها کثیرة؟ ثمّ لمّا عرض علیه ابن زیاد الأمان و أن یبایع یزید، کیف لم یستجب حقّنا لدمه و دماء من معه من أهله، و شیعته، و مواليه، و لم ألقی بیده إلی التّهلکة،

---

(۱)- [البحار: «لا یهنّئ»].

(۲)- [البحار: «یطرف»].

(۳)- منبسط الأمر و النّهی.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۷

و بدون هذا الخوف سلّم أخوه الحسن علیه السّلام الأمر إلی معاویة، فکیف یجمع بین فعلیهما فی الصّحّة؟

الجواب: قلنا: قد علمنا أنّ الإمام متی غلب علی ظنّه أنّه یصل إلی حقّه، و القیام بما فوّض إلیه بضرب من الفعل، وجب علیه ذلک، و إن کان فیه ضرب من المشقّة یتحمّل مثلها، و سیّدنا أبو عبد اللّه علیه السّلام لم یسر طالبا الکوفة إلّا بعد توثّق من القوم، و عهود و عقود، و بعد أن کاتبوه علیه السّلام طائعین غیر مکرهین و مبتدئین غیر مجیبین، و قد کانت المکاتبة من وجوه أهل الکوفة و أشرافها و قرّائها تقدّمت إلیه فی أیّام معاویة، و بعد الصّلح الواقع بینه و بین الحسن علیه السّلام، فدفعهم، و قال فی الجواب ما وجب، ثمّ کاتبوه بعد وفاة الحسن علیه السّلام و معاویة باق، فوعدهم، و منّاهم، و کانت أیّام معاویة صعبة لا یطمع فی مثلها.

فلمّا مضی معاویة و أعادوا المکاتبة، و بذلوا الطّاعة و کرّروا الطّلب و الرّغبة، و رأی علیه السّلام من قوّتهم علی ما کان یلیهم فی الحال من قبل یزید، و تسلّطهم علیه و ضعفه عنهم ما قوی فی ظنّه أنّ المسیر هو الواجب، تعیّن علیه ما فعله من الاجتهاد و التّسبّب، و لم یکن فی حسبانه علیه السّلام أنّ القوم یغدر بعضهم، و یضعف أهل الحقّ عن نصرته، و یتّفق ما اتّفق من الأمور الغریبة، فإنّ مسلم بن عقیل لمّا دخل الکوفة، أخذ البیعة علی أکثر أهلها.

و لمّا وردها عبید اللّه بن زیاد- و قد سمع بخبر مسلم، و دخوله الکوفة و حصوله فی دار هانئ بن عروة المرادیّ علی ما شرح فی السّیرة- و حصل شریک بن الأعور بها، جاء ابن زیاد عائدا، و قد کان شریک وافق مسلم بن عقیل علی قتل ابن زیاد عند حضوره لعیادة شریک، و أمکنه ذلک، و تیسّر له، فما فعل و اعتذر بعد فوت الأمر إلی شریک بأنّ ذلک فتک و أنّ النّبیّ صلّی اللّه علیه و آله قال: «إنّ الإیمان قیّد الفتک»، و لو کان فعل مسلم من قتل ابن زیاد ما تمکّن منه، و وافقه شریک علیه لبطل الأمر، و دخل الحسین علیه السّلام الکوفة غیر مدافع عنها، و حسر کلّ أحد قناعه فی نصرته، و اجتمع له من کان فی قلبه نصرته، و ظاهره مع أعدائه.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۸

و قد کان مسلم بن عقیل أیضا لمّا حبس ابن زیاد هانئا، سار إلیه فی جماعة من أهل الکوفة، حتّی حضره فی قصره، و أخذ بکظمه، و أغلق ابن زیاد الأبواب دونه، خوفا و جبنا، حتّی بثّ النّاس فی کلّ وجه یرغّبون النّاس و یرهّبونهم و یخذلونهم عن نصرة ابن عقیل، فتقاعدوا و تفرّق أکثرهم حتّی أمسی فی شرذمة، و انصرف، و کان من أمره ما کان.

الشّریف المرتضی، تنزیه الأنبیاء،/ ۱۷۵- ۱۷۶- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۹۶- ۹۸؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۲۰- ۳۲۲

و إنّما أردنا بذکر هذه الجملة، أنّ أسباب الظّفر بالأعداء کانت لائحة متوجّهة، و أنّ الاتّفاق السّیّئ عکس الأمر إلی ما یروون من صبره و استسلامه، و قلّة ناصره علی الرّجوع إلی الحقّ دینا أو حمیّة، فقد فعل ذلک نفر منهم حتّی قتلوا بین یدیه علیه السّلام شهداء، و مثل هذا یطمع فیه و یتوقّع فی أحوال الشّدّة.

فأمّا الجمع بین فعله و فعل أخیه الحسن علیه السّلام فواضح صحیح، لأنّ أخاه سلّم کفّا للفتنة، و خوفا علی نفسه و أهله و شیعته، و إحساسا بالغدر من أصحابه، و هذا علیه السّلام لمّا قوی فی ظنّه النّصرة ممّن کاتبه و وثق له، و رأی من أسباب قوّة نصّار الحقّ، و ضعف نصّار الباطل، ما وجب معه علیه الطّلب و الخروج، فلمّا انعکس ذلک، و ظهرت أمارات الغدر فیه، و سوء الاتّفاق، رام الرّجوع و المکافّة و التّسلیم، کما فعل أخوه علیه السّلام، فمنع من ذلک، و حیل بینه و بینه، فالحالان متّفقان إلّا أنّ التّسلیم و المکافّة عند ظهور أسباب الخوف لم یقبلا منه علیه السّلام، و لم یجب إلی الموادعة، و طلبت نفسه علیه السّلام، فمنع منها بجهده حتّی مضی کریما إلی جنّة اللّه تعالی و رضوانه، و هذا واضح لمتأمّله، انتهی.

أقول: قد مضى فى كتاب الإمامة و كتاب الفتن أخبار كثيرة دالّة على أنّ كلّا منهم عليهم السّلام كان مأمورا بأمور خاصّة مكتوبة فى الصّحف السّماويّة، النّازلة على الرّسول صلّى اللّه عليه و آله، فهم كانوا يعملون بها. و لا ينبغى قياس الأحكام المتعلّقة بهم على أحكامنا، و بعد الاطّلاع على أحوال الأنبياء عليهم السّلام، و أنّ كثيرا منهم كانوا يبعثون فرادى على ألوف من الكفرة، و يسبّون آلهتهم، و يدعونهم إلى دينهم، و لا يبالون بما ينالهم من المكاره،

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۰۹

و الضّرب و الحبس و القتل و الإلقاء فى النّار و غير ذلك، لا ينبغى الاعتراض على أئمّة الدّين فى أمثال ذلك، مع أنّه بعد ثبوت عصمتهم بالبراهين و النّصوص المتواترة، لا مجال للاعتراض عليهم، بل يجب التّسليم لهم فى كلّ ما يصدر عنهم.

على أنّك لو تأمّلت حقّ التّأمّل، علمت أنّه عليه السّلام فدى نفسه المقدّسة دين جدّه، و لم يتزلزل أركان دول بنى أميّة إلّا بعد شهادته، و لم يظهر للنّاس كفرهم و ضلالتهم إلّا عند فوزه بسعادته، و لو كان عليه السّلام يسالمهم و يوادعهم، كان يقوى سلطانهم، و يشتبه على النّاس أمرهم، فيعود بعد حين أعلام الدّين طامسة، و آثار الهداية مندرسة، مع أنّه قد ظهر لك من الأخبار السّابقة أنّه عليه السّلام هرب من المدينة خوفا من القتل إلى مكّة، و كذا خرج من مكّة بعدما غلب على ظنّه أنّهم يريدون غيلته و قتله، حتّى لم يتيسّر له- فداه نفسى و أبى و أمّى و ولدى- أن يتمّ حجّه، فتحلّل، و خرج منها خائفا يترقّب، و قد كانوا (لعنهم اللّه) ضيّقوا عليه جميع الأقطار، و لم يتركوا له موضعا للفرار.

و لقد رأيت فى الكتب المعتبرة «۱» أنّ يزيد أنفذ عمرو بن سعيد بن العاص فى عسكر عظيم، و ولّاه أمر الموسم، و أمّره على الحاجّ كلّهم، و كان قد أوصاه بقبض الحسين عليه السّلام سرّا، و إن لم يتمكّن منه بقتله غيلة، ثمّ إنّه دسّ مع الحاجّ فى تلك السّنة ثلاثين رجلا من شياطين بنى أميّة، و أمرهم بقتل الحسين عليه السّلام على أىّ حال اتّفق، فلمّا علم الحسين عليه السّلام بذلك، حلّ من إحرام الحجّ، و جعلها عمرة مفردة.

و قد روى بأسانيد: «إنّه لمّا منعه عليه السّلام محمّد ابن الحنفيّة عن الخروج إلى الكوفة قال:

و اللّه يا أخى، لو كنت فى جحر هامّة من هوامّ الأرض، لاستخرجونى منه حتّى يقتلونى.

بل الظّاهر أنّه (صلوات اللّه عليه) لو كان يسالمهم و يبايعهم لا يتركونه لشدّة عداوتهم، و كثرة وقاحتهم، بل كانوا يغتالونه بكلّ حيلة، و يدفعونه بكلّ وسيلة، و إنّما كانوا يعرضون البيعة عليه أوّلا لعلمهم بأنّه لا يوافقهم فى ذلك، ألا ترى إلى مروان- لعنه اللّه- كيف كان يشير على والى المدينة بقتله قبل عرض البيعة عليه؟ و كان عبيد اللّه بن زياد

---

(۱)- كما فى المنتخب ص ۳۰۴.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۰

عليه لعائن اللّه إلى يوم التّناد يقول: اعرضوا عليه، فليزل على أمرنا ثمّ نرى فيه رأينا؟

ألا ترى كيف أمّنوا مسلما ثمّ قتلوه؟

فأمّا معاوية لعنه اللّه فإنّه مع شدّة عداوته و بغضه لأهل البيت عليهم السّلام كان ذا دهاء و نكراء و حزم، و كان يعلم أنّ قتلهم علانيّة يوجب رجوع النّاس عنه، و ذهاب ملكه و خروج النّاس عليه، فكان يداريهم ظاهرا على أىّ حال، و لذا صالحه الحسين عليه السّلام و لم يتعرّض له الحسين، و لذلك كان يوصى ولده اللّعين بعدم التّعرّض للحسين عليه السّلام، لأنّه كان يعلم أنّ ذلك يصير سببا لذهاب دولته.

اللّهمّ العن كلّ من ظلم أهل بيت نبيّك، و قتلهم، و أعان عليهم، و رضى بما جرى عليهم من الظّلم و الجور لعنا وبيلا، و عذّبهم عذابا أليما، و اجعلنا من خيار شيعة آل محمّد و أنصارهم، و الطّالبين بثأرهم مع قائمهم صلوات اللّه عليهم أجمعين.

المجلسی، البحار، ۴۵/ ۹۸- ۱۰۰- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۲۲- ۳۲۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۱

الإمام یسلّی بنت مسلم علیها السّلام

قال: و کان «۱» لمسلم بنت عمرها إحدی عشرة سنة «۲» مع الحسین علیه السّلام، فلمّا قام الحسین من مجلسه، جاء إلی الخیمة، فعزّز البنت، و قرّبها من منزله، فحسّت البنت بالشّرّ، لأنّه «۳» علیه السّلام کان قد مسح علی رأسها و ناصیتها، کما یفعل بالأیتام، فقالت: یا عمّ! ما رأیتک قبل هذا الیوم تفعل بی مثل ذلک، أظنّ أنّه قد استشهد والدی. فلم یتمالک الحسین علیه السّلام من البکاء و قال: یا ابنتی! أنا أبوک، و بناتی أخواتک. فصاحت و نادت بالویل، فسمع أولاد مسلم ذلک الکلام. و «۴» تنفّسوا الصّعدا «۴»، و بکوا بکاء شدیدا، «۵» و رموا بعمائهم إلی الأرض. قال «۶»: لمّا تأمّل «۷» الحسین علیه السّلام هذا الحال، و قتل مسلم، و أنّ أهل الکوفة هم الّذین أعانوا علی قتل أمیر المؤمنین علیه السّلام، و نهب الحسن، و ضربه بالخنجر علی فخذه، فبکی بکاء شدیدا، حتّی أخضلت لحیته بالدّموع. «۸»

---

(۱)- [فی الأسرار و المعالی: «کانت»].

(۲)- [أضاف فی المعالی: «و اسمها حمیدة، و أمّها أمّ کلثوم بنت علیّ علیه السّلام و قیل: اسمها عاتکة، و أمّها رقیة بنت علیّ، و عمرها سبع سنین، و هی الّتی سحقت یوم الطّفّ بعد شهادة الحسین علیه السّلام لمّا هجم القوم علی المخیم و کانت»].

(۳)- [فی الأسرار و المعالی: «فإنّ الحسین علیه السّلام»].

(۴) (۴- ۴) [فی الأسرار: «تنافسوا صعداء» و فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «تنافسوا»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة].

(۶)- [المعالی: «و نادوا: وا مسلماه! وا ابن عقیلاه!»].

(۷)- [فی الأسرار و المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و تأمّل»].

(۸)- اعثم کوفی در کتاب خود می‌نویسد که: مسلم بن عقیل را دختری سیزده ساله بود که با دختران حسین علیه السّلام می‌زیست و شبانه‌روز با ایشان مصاحبت داشت. چون امام حسین علیه السّلام خبر مسلم بشنید، به سراپرده خویش درآمد و دختر مسلم را پیش خواست و نوازشی به زیادت و مراعات بیرون عادت با وی فرمود. دختر مسلم را از آن حال، صورتی در خیال مصور گشت. عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! با من ملاطفت بی‌پدران و عطوفت یتیمان مرعی می‌داری. مگر مسلم را شهید کرده باشند؟»

حسین علیه السّلام را نیروی شکیب برفت، پس بگریست و گفت: «ای دختر! اندوهگین مباش! اگر مسلم نباشد، من پدر تو باشم و خواهرم مادر تو باشد و دخترانم خواهران تو باشند و پسرانم برادران تو باشند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۲

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۳۷۲- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۴- ۱۷۵؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۶

- دختر مسلم فریاد برآورد و زارزار بگریست و پسرهای مسلم سرها از عمامه عریان ساختند و به های‌های بانگ گریه درانداختند و اهل بیت در این مصیبت با ایشان موافقت کردند و به سوگواری پرداختند و حسین علیه السّلام از شهادت مسلم، عظیم کوفته خاطر گشت.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۴۵- ۱۴۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۳

إخباره عليه السّلام بخذلان أهل الكوفة إيّاه

قال: أخبرنا عليّ بن محمّد، عن الحسن بن دينار «۱»، عن معاوية بن قرّة، قال: قال الحسين: و اللّه ليعتدنّ «۲» عليّ، كما اعتدت بنو إسرائيل فى السّبت.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۰ رقم ۲۷۹- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۱۱؛ الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۶؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۹

قال: أخبرنا عليّ بن محمّد، «۳» عن جعفر بن سليمان الضّبعيّ، قال: قال الحسين بن عليّ «۴»: و اللّه لا يدعونى حتّى يستخرجوا هذه العلقة من جوفى! فإذا فعلوا «۵»، سلّط اللّه عليهم من يذلّهم، حتّى يكونوا أذلّ من فرم «۶» الأمة.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۵۰ رقم ۲۸۰- عنه: الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۳- ۳۹۴؛ ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۱۱؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۹

قال: أخبرنا موسى بن إسماعيل، قال: حدّثنا جعفر بن سليمان، عن يزيد الرّشك، قال: حدّثنى من شافه الحسين، قال:

رأيت «۷» أبنية «۸» مضروبة بفلاة من الأرض، فقلت: لمن هذه؟ «۹» قالوا: هذه لحسين.

قال «۹»: فأتيته، فإذا شيخ «۱۰» يقرأ القرآن، قال «۱۱»: و الدّموع تسيل على خدّيه و لحيته،

---

(۱)- [و فى السّير مكانه: «المدائنى عن الحسن بن دينار ...»].

(۲)- [البداية: «لتعتدنّ»].

(۳)- [الطّبرىّ: «حدّثنى الحارث، قال: حدّثنا ابن سعد، قال: حدّثنى عليّ بن محمّد ...»].

(۴)- [فى الطّبرىّ و ابن عساكر ط المحمودىّ و البداية: «قال الحسين»].

(۵)- [البداية: «فعلوا ذلك»].

(۶)- [البداية: «قرم»].

(۷)- [فى التّهذيب مكانه: «و حكى بحير بن شدّاد [؟] فقال: لمّا مرّ حسين بالثّعلبيّة، رأيت ...»].

(۸)- [البداية: «أخبية»].

(۹- ۹) [التّهذيب: «فقيل لى: هى لحسين»].

(۱۰)- [التّهذيب: «هو»].

(۱۱)- [لم يرد فى التّهذيب و البداية].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۴

«۱» قال: قلت: بأبى و أمّى يا ابن «۲» رسول اللّه «۱»! ما أنزلك هذه البلاد و الفلاة الّتى ليس بها أحد؟ فقال: هذه كتب أهل الكوفة إلىّ، و لا أراهم إلّا قاتلى، فإذا فعلوا ذلك، لم يدعوا للّه حرمة إلّا انتهكوها، «۳» فيسلّط اللّه عليهم من يذلّهم حتّى يكونوا «۳» أذلّ من فرم «۴» الأمة «۵»- يعنى مقنعتها- «۶».

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۴ رقم ۲۹۰- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۱۱، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۳؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۶۹

قیل: و کان الحسین یقول: و اللّه لا یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقة من جوفی، فإذا فعلوا، سلّط اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من فرام الامرأة.

قال: و الفرام: خرقة تجعلها المرأة فی قبلها إذا حاضت. «۷»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۶

أخبرنا أبو محمّد عبد الرّحمان بن عبد اللّه بن علوان، قال: أخبرنا أبو عبد الرّحمان محمّد ابن محمّد بن عبد الرّحمان، ح.

و أخبرنا أبو الحسن علیّ بن أبی المعالی بن الحدّاد، قال: أخبرنا یوسف بن آدم المراغیّ، قال: أنبأنا أبو بکر محمّد بن منصور السّمعانیّ، قال: أخبرنا الشّیخ أبو طالب

---

(۱) (۱- ۱) [التّهذیب: «فقلت له»].

(۲)- [البدایة: «ابن بنت»].

(۳) (۳- ۳) [التّهذیب: «و لیسلّطنّ اللّه علیهم من یذلّهم حتّی یصیروا»].

(۴)- [فی التّهذیب: «قدم» و فی البدایة: «قرم»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی التّهذیب].

(۶)- [ابن عساکر ط المحمودیّ: «منفعتها»].

(۷)- گفته شده: حسین گفت: «به خدا سوگند آنها (بنی امیّه) مرا ترک نخواهند کرد (آزاد نخواهند گذاشت)؛ مگر این‌که این علقه (قلب) را از جوف من (سینه من) بیرون آرند (مرا بکشند). اگر هم چنین کنند که خداوند بر آنها کسانی را مسلّط خواهد کرد که آنها را خوار کنند تا آن‌که خوارتر از کهنه زن شوند.»

گفت: (مقصود راوی) پارچه کهنه که زنان در موضع خاص و وقت حاجت و عادت ابتلا بندند و به نام «فرام» آمده [است].

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۳۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۵

محمّد بن الحسن بن أحمد، قال: أخبرنا أبو علیّ الحسن بن أحمد بن شاذان، قال: أخبرنا عبد الخالق بن الحسن، قال: حدّثنا إسحاق بن الحسن الحربیّ، قال: حدّثنا عفّان، قال:

حدّثنا جعفر بن سلیمان، قال: حدّثنی یزید الرّشک، قال: حدّثنی من شافه الحسین بهذا الکلام، قال: حججت، فأخذت ناحیة الطّریق أتعسّف الطّریق، فدفعت إلی أبنیة و أخبیة، فأتیت أدناها فسطاطا، فقلت: لمن هذا؟ فقالوا: للحسین بن علیّ رضی اللّه عنه. فقلت: ابن فاطمة بنت رسول اللّه؟ قالوا: نعم. قلت: فی أیّها هو؟ فأشاروا إلی فسطاط، فأتیت الفسطاط، فإذا هو قاعد عند عمود الفسطاط، و إذا بین یدیه کتب کثیرة یقرأها، فقلت:

بأبی أنت و أمّی، ما أجلسک فی هذا الموضع الّذی لیس فیه أنیس و لا منفعة؟ قال: إنّ هؤلاء- یعنی السّلطان- أخافونی، و هذه کتب أهل الکوفة إلیّ (۶۶- و) و هم قاتلی، فإذا فعلوا ذلک، لم یترکوا للّه حرمة إلّا انتهکوها، فسلّط اللّه علیهم من یذلّهم حتّی یترکهم أذلّ من فرم الأمة.

ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۵- ۲۶۱۶، الحسین بن علیّ،/ ۷۴- ۷۵

و قال یزید الرّشک «۱»: حدّثنی من شافه الحسین، قال: رأیت أبنیة مضروبة بالفلاة «۲» للحسین، فأتیته، فإذا شیخ یقرأ القرآن، و الدّموع تسیل علی خدّیه، فقلت: بأبی و أمّی یا ابن بنت رسول اللّه! ما أنزلک هذه البلاد و الفلاة «۳» الّتی لیس بها أحد «۴»؟ قال: هذه کتب أهل الکوفة إلیّ، و لا أراهم إلّا قاتلی، فإذا فعلوا ذلک، لم یدعوا للّه حرمة إلّا انتهکوها، فیسلّط اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی

یکونوا أذلّ من فرم الأمهٔ، یعنی مقنعتها.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۵، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۶

و فی کتاب تاریخ عن الرّیّاشیّ بإسناده عن راوی حدیثه قال: حججت، فترکت

---

(۱)- [السّیر: «جعفر بن سلیمان، عن یزید الرّشک»].

(۲)- [لم یرد فی السّیر].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی السّیر].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۶

أصحابی، و انطلقت «۱» أتعسّف الطّریق وحدی، فبینما أنا أسیر إذ رفعت طرفی إلی أخبیهٔ و فساطیط، فانطلقت نحوها «۲» حتّی أتیت أدناها «۲»، فقلت: لمن هذه الأبنیهٔ «۳»؟ فقالوا:

«۴» للحسین علیه السّلام. قلت: ابن علیّ؟ و ابن فاطمهٔ علیهما السّلام؟ قالوا: نعم. قلت: فی أیّها هو؟

قالوا: فی ذلک الفسطاط «۴». فانطلقت نحوه، فإذا الحسین علیه السّلام متّک «۵» علی باب الفسطاط یقرأ کتابا بین یدیه، «۲» فسلّمت، فردّ علیّ «۲»، فقلت: یا ابن رسول اللّه! بأبی أنت و أمّی، ما أنزلک فی هذه الأرض القفراء الّتی لیس فیها ریف «۶» و لا منعهٔ «۷»؟ قال: إنّ هؤلاء أخافونی، و هذه کتب أهل الکوفهٔ، و هم قاتلی، فإذا فعلوا ذلک و لم یدعوا للّه محرّما إلّا انتهکوه، بعث اللّه إلیهم من یقتلهم حتّی یکونوا أذلّ من قوم «۸» الأمهٔ «۹». «۱۰»

---

(۱)- [فی المقرّم مکانه: «و حدّث الرّیّاشیّ عمّن اجتمع مع الحسین علیه السّلام فی أثناء الطّریق إلی الکوفهٔ، یقول الرّاوی بعد أن حججت و انطلقت ...»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی المقرّم].

(۳)- [المقرّم: «الأخبیهٔ»].

(۴) (۴- ۴) [المقرّم: «للحسین بن علیّ و ابن فاطمهٔ علیهم السّلام»].

(۵)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی و وسائل المظفّریّ و المقرّم: «متّکئ»].

(۶)- الرّیف: أرض فیها زرع و خصب، و السّعهٔ فی المأکل و المشرب.

(۷)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و وسائل المظفّریّ و وسیلهٔ الدّارین: «متعهٔ»].

(۸)- [فی وسیلهٔ الدّارین و المقرّم: «فرام»].

(۹)- [زاد فی المعالی: «و فی بعض النّسخ. من فرم الأمهٔ»].

(۱۰)- و ریاشی به اسناد خویش می‌گوید: «مردی از اهل عراق به زیارت مکه می‌شتافت، یک روز لختی از راه به یکسو افتاد و چشم فراز کرد؛ خیمه‌ها و فسطاطها نگریست که در دامن بیابان برافراشته‌اند. بشتافت و چون راه نزدیک کرد، پرسش نمود که این اخبیه و فساطیط که را است؟»

گفتند: «حسین بن علی را.»

گفت: «پسر علی و پسر فاطمه!»

گفتند: «جز او نیست.»

عجلت کرد و حسین علیه السّلام را بر در خیمه خویش یافت که به قرائت کتابی مشغول است. سلام داد و جواب بستد و عرض

کرد: «ای پسر رسول خدا! پدر و مادرم فدای تو باد. در این بیابان بی‌آب و علف چه کنی؟ که آن را نه گیاهی است که علف چر توان کرد و نه معقلی که ملجأ توان ساخت.»

قال: إنّ هؤلاء أخافونی و هذه کتب أهل الکوفة، و هم قاتلونی، فإذا فعلوا ذلک و لم یدعوا للّه محرّما إلّا انتهکوه، بعث اللّه إلیهم من یقتلهم حتّی یکونوا أذلّ من قوم الأمة.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۷

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۸- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۸؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۹- ۲۴۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۱»،/ ۲۴۶؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۵- ۱۷۶؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۰؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۶؛ القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۶۰؛ مثله المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۴- ۲۰۵

و قال لجعفر بن سلیمان الضّبعیّ: إنّهم لن یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقة من جوفی، فإذا فعلوا ذلک، سلّط اللّه علیهم من یذلّهم، حتّی یکونوا أذلّ من فرام الأمة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۸۳

- فرمود: «بنی امیه مرا بیم قتل دادند و مردم کوفه مرا دعوت کردند. اینک مکاتیب ایشان است و حال آنکه کشنده من ایشانند؛ لکن گاهی که مرتکب این معنی شدند و پرده محرمات و محظورات را چاک زدند، خداوند بر ایشان می گمارد کسی را که همگان را به قتل رساند و ایشان را خوارتر از قوم بلقیس گرداند.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۳- ۱۳۴

(۱)- [حکاه فی الأسرار و وسائل المظفّریّ عن العوالم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۸

یأتیه علیه السّلام بزبالة دیوان فیه أسماء مائة ألف ممّن بایعه

فلمّا أتاه کتاب مسلم أغذّ السّیر حتّی انتهی إلی زبالة، فجاءت رسل أهل الکوفة إلیه بدیوان فیه أسماء مائة ألف.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۵- مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۵۸

فأغذّ السّیر حتّی انتهی إلی زبالة «۱»، فجاءت رسل أهل الکوفة إلیه بدیوان فیه أسماء مائة ألف. [عن ابن سعد]

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۱

---

(۱)- قال یاقوت: هو منزل معروف بطریق الکوفة، و هی قریة عامرة بها أسواق بین واقعته و التّعلیة ..

و سمّیت زبالة بزبلها الماء، أی بضبطها له، و أخذها منه. یقال: إنّ فلانا شدید الزّبل للغرب و الزّمل إذا احتملها، و یقال: ما فی الماء زبلة، أی شیء ... و قیل: سمیت زبالة باسم زبالة بنت مسعر من العمالقة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۱۹

یبعث علیه السّلام عبد اللّه بن یقطر برسالة إلی مسلم

ثمّ سار إلی زبالة و قد استکثر من الماء، و کان کلّما مرّ بماء اتّبعه منه قوم.

«۱» و بعث الحسین أخاه من الرّضاعة «۲»- و هو عبد اللّه بن یقطر- إلی مسلم قبل أن یعلم أنّه قتل.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۹، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۰

و کان سرّحه إلی مسلم بن عقیل من الطّریق، و هو «۳» لا یدری أنّه قد «۴» أصیب «۳». «۵» «۶»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۸- عنه: الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۵؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۵؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۸۵

و کان الحسین قد بعث بأخیه من الرّضاعة، عبد اللّه بن یقطر إلی أهل الکوفة.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۸

و کان سرّحه إلی مسلم بن عقیل من الطّریق، و هو لا یعلم بقتله. «۷»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۸

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۲)- [علّق فی العبرات: «کذا غیر واحد من مصادر قدماء المؤرّخین و بعض الکتب الرّجال، و لکن المستفاد من روایات أصحابنا، أنّ الإمام الحسین علیه السّلام لم یرتضع من ثدی غیر ثدی أمّ الأئمّة فاطمة علیها السّلام، و هل هی علیها السّلام أرضعت غیر أولادها أم لا؟ أخبارنا ساکتة عن ذلک»].

(۳) (۳- ۳) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «لا یعلم بقتله»].

(۴)- [لم یرد فی نهایة الإرب].

(۵)- [أضاف فی أعیان الشّیعة: «قیل: بل أرسله الحسین علیه السّلام مع مسلم، فلمّا رأی مسلم الخذلان، بعثه إلی الحسین یخبره بما انتهی إلیه الأمر»].

(۶)- عبد اللّه را از راه سوی مسلم بن عقیل فرستاده بود که هنوز از کشته شدن وی خبر نیافته بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۸۶

(۷)- او عبد اللّه را به دنبال مسلم فرستاده بود که در آن هنگام بر کشتن مسلم آگاه نبود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۰

و کان أرسله من الطّریق إلی مسلم بن عقیل، «۱» یتقدّم إلیه، و یأتیه «۱» بخبره من الکوفة.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۹- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۰

عبد اللّه بن یقطر رسوله الّذی أرسله علیه السّلام من الطّریق إلی أهل الکوفة، و یحمل کتابه إلی مسلم بن عقیل.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۶

---

(۱) (۱- ۱) [نور الأبصار: «لیأتیه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۱

ثمّ یبعث علیه السّلام قیس بن مسهر برسالة إلی أهل الکوفة

و کان حسین قد وجّه قیس بن مسهر الأسدیّ إلی مسلم بن عقیل، قبل أن یبلغه قتله.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۶

و کتب الحسین حین بلغ الحاجز مع قیس بن مسهر الصّیداویّ من بنی أسد إلی أهل الکوفهٔ:

أمّا بعد، فإنّ کتاب مسلم بن عقیل جاءنی، یخبرنی فیه بحسن رأیکم، و اجتماع ملئکم علی نصرنا، و الطّلب بحقّنا. فأثابکم اللّه علی ذلک أعظم الأجر، فأکمشوا أمرکم «۱»، وجدّوا فیه، فإنّی قادم علیکم فی أیّامی إن شاء اللّه، و السّلام.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۶- ۱۶۷

حتّی إذا صار ببطن الرّمّهٔ، کتب إلی أهل الکوفهٔ: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی إخوانه من المؤمنین بالکوفهٔ. سلام علیکم، أمّا بعد، فإنّ کتاب مسلم بن عقیل ورد علیّ باجتماعکم لی، و تشوّقکم إلی قدومی، و ما أنتم علیه منطوون من نصرنا، و الطّلب بحقّنا، فأحسن اللّه لنا و لکم الصّنیع، و أثابکم علی ذلک بأفضل الذّخر، و کتابی إلیکم من بطن الرّمّهٔ، و أنا قادم علیکم، و حثیث السّیر إلیکم، و السّلام.

ثمّ بعث بالکتاب مع قیس بن مسهر. «۲»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۵

---

(۱)- یقال «اکمش زید فی العمل أو السّیر إکماشا»: اعجل. و «کمش الحادی تکمیشا»: جدّ فی السّوق.

(۲)- و چون به منطقه بطن الرّمّه (۱) رسید، برای کوفیان چنین مرقوم فرمود:

«به نام خداوند بخشاینده مهربان. از حسین بن علی به برادران مؤمن کوفه. درود بر شما و سپس، نامه مسلم بن عقیل به من رسید که شما برای من اجتماع کرده‌اید و مشتاق آمدن من هستید و تصمیم به نصرت و یاری دادن ما و گرفتن حقّ ما دارید. خداوند برای ما و شما نیکی پیش آورد و در مقابل این کار، بهترین پاداش را به شما بدهد و من این نامه را از بطن الرّمّه برای شما نوشتم و شتابان پیش شما می‌آیم، و السّلام.»

این نامه را با قیس بن مسهر فرستاد.

(۱). صحرای بزرگی در «نجد» که آب چند مسیل در آن می‌ریزد.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۳

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۲

قال أبو مخنف: و حدّثنی محمّد بن قیس: إنّ الحسین أقبل حتّی «۱» إذا بلغ الحاجر «۲» من بطن الرّمّهٔ، بعث قیس بن مسهر الصّیداویّ «۳» إلی أهل الکوفهٔ، و کتب معه إلیهم:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم «۴»، من الحسین بن علیّ إلی إخوانه من المؤمنین و المسلمین، سلام علیکم، فإنّی أحمد إلیکم اللّه الّذی لا إله إلّا هو. أمّا بعد، فإنّ کتاب مسلم بن عقیل جاءنی یخبرنی فیه بحسن رأیکم، و اجتماع ملئکم علی نصرنا، و الطّلب بحقّنا، فسألت «۵» اللّه أن یحسن لنا الصّنع «۶»، و أن یثیبکم علی ذلک أعظم الأجر، و قد شخصت إلیکم من مکّهٔ یوم الثّلاثاء لثمان مضین من ذی الحجّهٔ یوم التّرویهٔ، فإذا قدم علیکم رسولی، فاکمشوا «۷» أمرکم، و جدّوا، فإنّی قادم علیکم فی أیّامی هذه إن شاء اللّه؛ و السّلام علیکم و رحمهٔ اللّه و برکاته. «۸»

---

(۱)- [فی نهایهٔ الإرب مکانه: «و أقبل الحسین حتّی ...»].

(۲)- [نهایهٔ الإرب: «الحاجز»].

(۳)- [نهایهٔ الإرب: «الأسدیّ ثمّ الصّیداویّ»].

(۴)- [و فی بحر العلوم مکانه: «انتهی إلی الحاجر من بطن ذی الرّمّهٔ فاستقرّ فیه، و کتب بهذا المکان إلی أهل الکوفهٔ جوابا عن کتاب

ابن عمّه مسلم بن عقیل الّذی کان یحثّه فیه علی الإسراع بالمجیء لانثیال النّاس فی العراق لمبایعته، و لم یکن له علیه السّلام علم بخبر مسلم بن عقیل، و عمّم الکتاب إلی أهل الکوفهٔ، و خصّ من بینهم:

سلیمان بن صرد الخزاعیّ، و المسیّب بن نجبهٔ، و رفاعهٔ بن شدّاد، و نظراءهم من وجوه الشّیعهٔ فی الکوفهٔ، و أرسل الکتاب مع قیس بن مسهر الصّیداویّ یقول فیه: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم ...»].

(۵)- [فی نهایهٔ الإرب و البدایهٔ: «فنسأل»].

(۶)- [فی البدایهٔ و بحر العلوم: «الصّنیع»].

(۷)- [فی نهایهٔ الإرب و بحر العلوم: «فانکمشوا فی»، و فی البدایهٔ: «فاکتموا»].

(۸)- محمّد بن قیس گوید:

حسین بیامد و چون به شیب وادی الرّمّه رسید، قیس بن مسهر صیداوی را سوی مردم کوفه فرستاد و همراه وی برای آنها چنین نوشت:

«به نام خدای رحمان رحیم

از حسین بن علی به برادران وی، از مؤمنان و مسلمانان.

درود بر شما. و من حمد خدایی می‌کنم که خدایی جز او نیست.

امّا بعد: نامه مسلم بن عقیل به من رسید که از حسن عقیدت و فراهم آمدن جمع شما به یاری ما و مطالبه حقّمان خبر می‌داد. از خدا خواستم که با ما نیکی کند و شما را بر این کار پاداش بزرگ دهد. از مکّه به روز-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۳

الطّبری، التّاریخ، ۵ / ۳۹۴ - ۳۹۵- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۸ - ۱۷۹؛ المحمودی، العبرات، ۱ / ۳۷۳؛ مثله النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۱۲؛ ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۶۷- ۱۶۸

و دعا الحسین بدواهٔ «۱» و بیاض «۲» و کتب إلی أشراف الکوفهٔ ممّن کان یظنّ أنّه علی رأیه:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی سلیمان بن صرد «۳» و المسیّب بن نجبهٔ «۴» و رفاعهٔ بن شدّاد و عبد اللّه بن وال، و جماعهٔ المؤمنین، أمّا بعد! فقد علمتم أنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم قد قال فی حیاته: من رأی سلطانا جائرا مستحلّا لحرام، أو تارکا لعهد اللّه [و- «۵»] مخالفا لسنّهٔ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم فعمل فی عباد اللّه بالإثم و العدوان، ثمّ لم یغیّر علیه بقول و لا فعل، کان حقّا علی اللّه أن یدخله مدخله، و قد علمتم أنّ هؤلاء لزموا طاعهٔ الشّیطان، و تولّوا عن طاعهٔ الرّحمان، و أظهروا الفساد، و عطّلوا الحدود، و استأثروا «۶» بالفیء «۷»، و أحلّوا حرام اللّه و حرّموا حلاله «۸»، و أنا أحقّ من غیری بهذا الأمر لقرابتی من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، و قد أتتنی کتبکم و قدمت علیّ رسلکم ببیعتکم، أنّکم لا تخذلونی، فإن وفیتم لی بیعتکم، فقد استوفیتم حقّکم و حظّکم و رشدکم، و نفسی مع أنفسکم، و أهلی و ولدی مع أهالیکم و أولادکم، فلکم فیّ «۹» أسوهٔ؛ و إن لم تفعلوا و نقضتم عهدکم

- سه‌شنبه هشت روز رفته از ذیحجّه، روز ترویه، سوی شما روان شده‌ام. وقتی این فرستاده من پیش شما می‌رسد، کار خویش را فراهم کنید و بکوشید که من همین روزها پیش شما می‌رسم ان شاء اللّه. سلام بر شما با رحمت و برکات خدای.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۸۱- ۲۹۸۲

(۱)- فی د: فی دواهٔ.

(۲)- من د، و فی الأصل و بر: بیضاء.

(۳)- فی د: مسرد.

(۴)- فی د: نجیبة.

(۵)- من د.

(۶)- فی النّسخ: استثاروا.

(۷)- فی د: بالغی.

(۸)- فی د: حلال اللّه.

(۹)- من الطّبریّ، و فی النّسخ: بی.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۴

و مواثیقکم، «۱»، فلعمری ما هی منکم بنکر، لقد فعلتموها بأبی، و أخی، و ابن عمّی، هل المغرور إلّا من اغترّ بکم، فإنّما حقّکم أخطأتم، و نصیبکم ضیّعتم، و من نکث، فإنّما ینکث علی نفسه و سیغنی «۲» اللّه عنکم- و السّلام.

قال: ثمّ طوی الکتاب، و ختمه، و دفعه إلی قیس بن مسهر الصّیداویّ «۳»، و أمره أن یسیر إلی الکوفة.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۳- ۱۴۵

و لمّا بلغ الحسین علیه السّلام الحاجز «۴» من بطن الرّمّة، «۵» «۶» بعث قیس بن مسهر الصّیداویّ، و یقال: بل «۷» بعث أخاه من الرّضاعة عبد اللّه بن یقطر إلی الکوفة «۸»، و لم یکن علیه السّلام علم بخبر ابن عقیل رحمه اللّه و کتب معه إلیهم: «۵»

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی إخوانه من المؤمنین و المسلمین.

سلام علیکم، فإنّی أحمد إلیکم اللّه الّذی لا إله إلّا هو. أمّا بعد، فإنّ کتاب مسلم بن عقیل جائنی یخبر «۹» فیه بحسن رأیکم، و اجتماع «۱۰» ملاءکم «۶» علی نصرنا، و الطّلب بحقّنا، فسألت اللّه أن یحسن لنا الصّنیع «۱۱»، و أن یثیبکم علی ذلک أعظم الأجر، و قد شخصت إلیکم من

---

(۱) (۱- ۱) لیس فی د، و فی الأصل و بر: «و جعلتم بیعتکم».

(۲)- من د و الطّبریّ، و فی الأصل و بر: «سیغننی».

(۳)- فی د: الصّیدوانیّ.

(۴)- [فی نفس المهموم و المعالی و مثیر الأحزان و المقرّم و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «الحاجر»].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «کتب کتابا إلی جماعة من أهل الکوفة، منهم: سلیمان بن صرد الخزاعیّ و المسیّب بن نجبة و رفاعة بن شدّاد و غیرهم، و أرسله مع قیس بن مسهر الصّیداویّ، و ذلک قبل أن یعلم بقتل مسلم یقول فیه»].

(۶- ۶) [المقرّم: «کتب إلی أهل الکوفة جواب کتاب مسلم بن عقیل، و بعثه مع قیس بن مسهر الصّیداویّ، و فیه: أمّا بعد، فقد ورد علیّ کتاب مسلم بن عقیل یخبرنی باجتماعکم»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «إنّه»].

(۸)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «أهل الکوفة»].

(۹)- [فی البحار و العوالم و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «یخبرنی»].

(۱۰)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «اجماع»].

(۱۱)- [فی نفس المهموم و المقرّم و وسیلة الدّارین: «الصّنع»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۵

مكّة يوم الثّلاثاء الثّمان مضين من ذى الحجّة- «۱» يوم التّروية «۱»-، فإذا قدم عليكم رسولى، فانكمشوا «۲» فى أمركم، «۳» و جدّوا، فإنّى قادم عليكم فى أيّامى هذه، و السّلام عليكم و رحمة اللّه و بركاته «۳». «۴»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۷۱- ۷۲- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۶۹- ۳۷۰؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۱۹- ۲۲۰؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۴۱؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۷۶- ۱۷۷؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۳۵؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۶۰- ۲۶۱؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۸- ۷۹؛ المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۰۵- ۲۰۶؛ الزّنجانى، وسيلة الدّارين،/ ۵۶- ۵۷؛ الهاشمىّ، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۴۸- ۴۹

فأقبل الحسين بصبيانه و نسائه لا يلوى على شىء و لا يسمع قول أحد، حتّى بلغ الحاجز من بطن الدّومة «۵»، و بعث قيس بن مسهر إلى الكوفة بكتاب يعرّفهم [۹۴] فيه أنّه شخص إليهم، لما عرفه من اجتماع ملأهم على نصره، و الطّلب بحقّه.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۷

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى المقرّم].

(۲)- [الأسرار: «فاكمشوا»].

(۳) (۳- ۳) [المقرّم: «فإنّى قادم فى أيّامى هذه»].

(۴)- و حسين عليه السّلام چون به منزل حاجز رسيد كه جايى است از بطن الرّمّه (بطن الرّمّه جايى است كه حجّاج بصره در آن فرود آيند و با آنان كه از كوفه براى حج روند، در آن‌جا به هم رسند). قيس بن مسهر صيداوى و برخى گفته‌اند: «عبد اللّه بن يقطر، برادر رضاعى خود را به كوفه فرستاد و هنوز خبر شهادت مسلم بن عقيل را نشنيده بود و نامه به وسيله او به مردم كوفه نوشت:

«بسم اللّه الرّحمن الرّحيم

(نامه‌اى است) از حسين بن على به برادران، از مؤمنين و مسلمانان خود، سلام عليكم! همانا خداى را سپاسگزارم كه شايسته پرستشى جز او نيست.

امّا بعد، پس همانا نامه مسلم بن عقيل به من رسيد كه در آن از نيك‌انديشى شما و فراهم‌آمدنتان براى يارى و گرفتن حقّ از دست رفته ما خبر مى‌داد. من از خدا خواسته‌ام كه كار ما را نيك گرداند و بهترين پاداش را در اين‌باره به شما بدهد. و من در روز سه‌شنبه هشتم ماه ذيحجّه روز ترويه از مكّه به سوى شما رهسپار شدم، و چون اين فرستاده من به شما رسيد، در كار خود بشتابيد و كوشش كنيد؛ زيرا من همين روزها بر شما درآيم، و السّلام عليكم و رحمة اللّه و بركاته.»

رسولى محلّاتى، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۱- ۷۲

(۵)- من بطن الدّومة: سقطت من مط. و فى الطّبرى (۷: ۲۸۸). الحاجز من بطن الرّمّة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۶

و لمّا بلغ الحسين عليه السّلام الحاجز من بطن الرّمة بعث قيس بن مسهر الصّيداوىّ، و يقال بعث أخاه من الرّضاعة عبد اللّه بن يقطر إلى أهل الكوفة مع كتاب.

الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۲

و لمّا بلغ الحسين عليه السّلام بطن الرّمة، بعث عبد اللّه بن يقطر و هو أخوه من الرّضاعة، و قيل: بل بعث قيس بن مسهر الصّيداوىّ إلى أهل الكوفة. و لم يكن علم بخبر مسلم، و كتب معه إليهم كتابا يخبرهم فيه بقدومه، و يأمرهم بالانكماش فى الأمر.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۰- ۲۳۱

و دعا الحسين بدواة و بياض، و كتب إلى أشراف الكوفة ممّن يظنّ أنّه على رأيه:

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين بن عليّ إلى سليمان بن صرد، و المسيّب بن نجبة، و رفاعة بن شدّاد، و عبد اللّه بن وال، و جماعة المؤمنين، أمّا بعد، فقد علمتم أنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم قد قال فى حياته: من رأى سلطانا جائرا، مستحلّا لحرم اللّه، ناكثا لعهد اللّه، مخالفا لسنّة رسول اللّه، يعمل فى عباد اللّه بالإثم و العدوان، ثمّ لم يغيّر بقول و لا فعل، كان حقيقا على اللّه أن يدخله مدخله؛ و قد علمتم أنّ هؤلاء القوم قد لزموا طاعة الشّيطان، و تولّوا عن طاعة الرّحمان، و أظهروا فى الأرض الفساد، و عطّلوا الحدود و الأحكام، و استأثروا بالفيء، و أحلّوا حرام اللّه، و حرّموا حلاله، و إنّى أحقّ بهذا الأمر لقرابتى من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، و قد أتتنى كتبكم، و قدمت علىّ رسلكم ببيعتكم، أنّكم لا تسلمونى و لا تخذلونى، فإن وفيتم لى ببيعتكم، فقد أصبتم حظّكم، و رشدكم، و نفسى مع أنفسكم، و أهلى و ولدى مع أهليكم و أولادكم، فلكم بى أسوة، و إن لم تفعلوا، و نقضتم عهودكم، و نكثتم بيعتكم، فلعمرى ما هى منكم بنكر، لقد فعلتموها بأبى، و أخى، و ابن عمّى، و المغرور من اغترّ بكم، فحظّكم أخطأتم، و نصيبكم ضيّعتم، و من نكث، فإنّما ينكث على نفسه، و سيغنى اللّه عنكم، و السّلام.

ثمّ طوى الكتاب، و ختمه، و دفعه إلى قيس بن مسهر الصّيداوىّ، و أمره أن يسير إلى الكوفة.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۳۴- ۲۳۵

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۷

فلمّا بلغ الحاجز من بطن الرّقّة «۱»، بعث قيس بن مسهر الصّيداوىّ إلى أهل الكوفة، يخبرهم بمجيئه.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵

و كان الحسين قد وجّه قيس بن مسهر إلى مسلم بن عقيل قبل أن يبلغه قتله.

ابن الجوزى، الرّدّ على المتعصّب العنيد،/ ۳۶

فلمّا بلغ الحسين الحاجز، كتب إلى أهل الكوفة مع قيس بن مسهر الصّيداوىّ يعرّفهم قدومه، و يأمرهم بالجدّ فى أمرهم. «۲»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۷

و لمّا بلغ الحسين عليه السّلام الحاجز من بطن الرّمّة، بعث قيس بن مسهر الصّيداوىّ إلى الكوفة، و كتب معه: بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، من الحسين إلى إخوانه المؤمنين. سلام عليكم، فإنّى أحمد إليكم اللّه الّذى لا إله إلّا هو، أمّا بعد، فإنّ كتاب مسلم بن عقيل جائنى يخبرنى بحسن رأيكم، و اجتماع ملائكم على نصرتنا، و الطّلب بحقّنا؛ فسألت اللّه أن يحسن لنا الصّنيع، و أن يثيبكم على ذلك أعظم الأجر، و قد شخصت إليكم من مكّة يوم الثّلاثاء لثمان مضين من ذى الحجّة، يوم التّروية، فإذا قدم عليكم رسولى، فانكمشوا فى أمركم، و جدّوا، فإنّى قادم عليكم فى أيّامى هذه إن شاء اللّه، و السّلام عليكم و رحمة اللّه و بركاته.

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۱

و قال هشام بن محمّد أيضا: كان الحسين قد بعث قيس بن مسهر إلى مسلم بن عقيل، يستعلم خبره قبل أن يصل إليه. «۳»

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۴۰

---

(۱)- لم أظفر فى كتب اللّغة و غيرها بموضع يقال له: بطن رقّة، و الظّاهر إنّه تصحيف «رمّة». قال الحموىّ:

بطن الرّمّة، بضمّ الرّاء و تشديد الميم: واد معروف بعالية نجد «الخ».

(۲)- چون حسين به محل حاجر رسيد، نامه به اهل كوفه نوشت و آن نامه را به قيس بن مسهر صيداوى داد كه خود برود و خبر قدوم حرم حسين را (به اهل كوفه) بدهد و به آنها بگويد كه بكوشند و آماده باشند و كار خود را دنبال كنند.

خليلى، ترجمه كامل، ۵/ ۱۴۱

(۳)- چون به ذات الرّمل رسيد، عبد اللّه يقطر، و گويند قيس بن مسهر صيداوى را به اهل كوفه فرستاد و اعلام مقدم خود كرد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۸

قال الرّاوی: و کتب الحسین علیه السّلام کتابا «۱» إلی سلیمان بن صرد الخزاعیّ، و المسیّب بن نجبة، و رفاعة بن شدّاد، و جماعة من الشّیعة «۱» بالکوفة و بعث به مع قیس بن مسهر «۲» الصّیداویّ.

وروی أنّ هذا الکتاب کتبه الحسین علیه السّلام من الحاجز، و قیل غیر ذلک. «۳»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۵، ۷۷

ثمّ إنّ الحسین علیه السّلام بعد ما توجّه إلی العراق کتب کتابا إلی أهل العراق، یقول فیه: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم: من الحسین بن علیّ إلی إخوانه المؤمنین. سلام علیکم، و إنّی أحمد اللّه إلیکم الّذی لا إله إلّا هو، أمّا بعد، فإنّ کتاب مسلم بن عقیل أتانی، یخبرنی بحسن رأیکم، و اجتماع ملّتکم علی نصرتنا، و الطّلب بحقّنا. فسألت اللّه أن یحسن لنا و لکم الصّنیع، و أن یثیبکم علی ذلک أعظم الأجر، و قد شخصت إلیکم من مکّة یوم الثّلاثاء لثمان مضین من ذی الحجّة یوم التّرویة، فإذا قدم علیکم رسولی، فاکتموا أمرکم، و خذوا حذرکم، فإنّی قادم علیکم فی أیّامی هذه إن شاء اللّه تعالی، و السّلام.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۷

و سار الحسین علیه السّلام حتّی بلغ الحاجز من بطن الرّملة، فأرسل قیس بن مسهر الصّیداویّ بکتاب إلی الکوفة، و فیه: أمّا بعد، فقد ورد إلیّ کتاب مسلم بن عقیل علیه السّلام یخبرنی بحسن رأیکم، و اجتماعکم علی نصرتنا، فاسأل اللّه تعالی أن یحسن لنا و لکم

---

(۱) (۱- ۱) [حکاه عنه فی الأسرار،/ ۲۴۸].

(۲)- [فی المطبوع: «مصهر»].

(۳)- راوی گفت: حسین علیه السّلام نامه‌ای به سلیمان بن صرد خزاعی و مسیّب بن نجبة و رفاعة بن شدّاد و جمعی دیگر از اهل کوفه نوشت و نامه را به وسیله قیس بن مصهر صیداوی فرستاد.

و به روایت دیگر، حسین علیه السّلام این نامه را از حاجز نوشت و غیر از این نیز گفته شده است.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۵، ۷۷

و امام حسین همچنان به جانب کوفه طیّ مسافت نموده و چون به بطن الرّمّه رسید، مکتوبی مبنی از وصول نامه مسلم بن عقیل و مبنی بر توجّه خویش در قلم آورده، مصحوب قیس بن مسهر به کوفه روانه گردانید.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۲۹

العاقبة، و قد جئتکم بأهلی و صحبی، فإذا قدم إلیکم رسولی هذا، فاکتبوا معه بما تحتاجون، و السّلام.

قال: و سار قیس بن مسهر طالبا الکوفة.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۱- ۴۲

و دعا الحسین بدواة و بیضاء و کتب إلی أشراف الکوفة «۱» ممّن کان یظنّ أنّه علی رأیه:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی سلیمان بن صرد، و المسیّب بن نجبة، و رفاعة بن شدّاد، و عبد اللّه بن وأل، و جماعة المؤمنین. أمّا بعد، فقد علمتم أنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قد قال فی حیاته: «من رأی سلطانا جائرا «۲» مستحلّا لحرم اللّه. ناکثا لعهد اللّه، مخالفا لسنّة رسول اللّه، یعمل فی عباد اللّه بالإثم و العدوان، ثمّ لم یغیّر بقول و لا فعل، کان حقیقا علی اللّه أن یدخله مدخله». و قد علمتم أنّ هؤلاء القوم قد لزموا طاعة الشّیطان، و تولّوا عن طاعة الرّحمان، و أظهروا الفساد، و عطّلوا الحدود، و استأثروا

بالفیء، و أحلّوا حرام اللّه، و حرّموا حلاله، و إنّی أحقّ بهذا الأمر لقرابتی من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

و قد أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم ببیعتکم، أنّکم لا تسلمونی، و لا تخذلونی، فإن وفیتم لی ببیعتکم، فقد أصبتم حظّکم و رشدکم، و نفسی مع أنفسکم، و أهلی و ولدی مع أهالیکم و أولادکم، فلکم بی أسوة، و إن لم تفعلوا، و نقضتم عهودکم، و خلعتم بیعتکم، فلعمری ما هی منکم بنکر، لقد فعلتموها بأبی، و أخی، و ابن عمّی، و المغرور من اغترّ بکم، فحظّکم أخطأتم، و نصیبکم ضیّعتم، و من نکث فإنّما ینکث علی نفسه، و سیغنی اللّه عنکم، و السّلام.

ثمّ طوی الکتاب، و ختمه، و دفعه إلی قیس بن مسهر الصّیداویّ- و ساق الحدیث کما مرّ- «۳»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۱- ۳۸۲- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۲- ۲۳۳

---

(۱)- [الأسرار: «إلی أشراف الکوفة کتابا»، و إلی هنا حکاه فی الأسرار،/ ۲۵۴ عن المناقب].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی نفس المهموم،/ ۲۰۶ و أضاف: «إلی آخر ما ذکرناه من خطبته علیه السّلام لأصحابه و أصحاب الحرّ، ثمّ طوی الکتاب و ختمه و دفعه إلی قیس بن مسهر الصّیداویّ»].

(۳)- [حکاه فی البحار عن المناقب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۰

ثمّ إنّه کتب إلی العراق کتابا فیه:

«بسم اللّه الرّحمن الرّحیم» من الحسین بن علیّ بن أبی طالب إلی إخوانه المؤمنین:

سلام علیکم. و إنّی أحمد اللّه تعالی الّذی لا إله إلّا هو.

أمّا بعد، فانّ کتاب مسلم بن عقیل أتانی یخبرنی بحسن رأیکم، و اجتماع ملّتکم، و الطّلب بحقّنا، فسألت اللّه أن یحسن لنا و لکم الصّنع، و أن یثیبکم علی ذلک أعظم الأجر، و قد شخصت إلیکم یوم الثّلاثاء لثمان خلون من ذی الحجّة یوم التّرویة، فإذا قدم علیکم رسولی، فاکتبوا إلیّ أمرکم، فإنّی قادم علیکم فی أیّامی هذه إن شاء اللّه تعالی. و السّلام.

[عن أبی مخنف] «۱»

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۱

ثمّ نزل الحاجر من بطن الرّمّة، فبعث قیسا إلی مسلم بکتاب یخبر به أهل الکوفة عن قدومه.

السّماوی، إبصار العین،/ ۶

---

(۱)- و از آن سوی، حسین علیه السّلام تا ارض حاجز از بطن رمه طی مسافت کرد و هنوز اصحاب آن حضرت از شهادت مسلم بن عقیل آگهی نداشتند، لا جرم از آن‌جا بزرگان کوفه را بدین منوال مکتوب کرد:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی وجوه إخوانه المؤمنین و المسلمین [...] فإنّی قادم علیکم فی أیّامی هذه و السّلام علیکم و رحمة اللّه و برکاته.

می‌فرماید: این مکتوبی است از حسین بن علی به سوی برادران مؤمن پس از سپاس خداوند بی‌مانند می‌فرماید: «مسلم بن عقیل مکتوبی به من فرستاد و مرا آگهی داد که شما به حسن رأی و رؤیت متفق شده‌اید و به نصرت ما کمر بسته‌اید و در طلب حق ما همداستان گشته‌اید و من از خداوند خواستار شدم که: «نیکو گرداند به ساخته خویش مر ما را و در این امر، اجر عظیم عنایت فرماید مر شما را. و من روز سه‌شنبه هشتم ذیحجه در یوم ترویه از مکه بیرون شدم و به جانب شما رهسپار گشتم. هم‌اکنون چون فرستاده من به نزدیک شما فرارسید، عجلت کنید و کوشش نمایید در امر خود و من نیز در این ایام به نزد شما حاضر خواهم شد. و

السلام علیکم و نامه‌ای که قبل از شهادت مسلم بن عقیل بدان حضرت فرستادند، بیست و هفت روز قبل از این روز بود.

بالجمله، امام حسین علیه السّلام آن نامه را درنوردید و خاتم بر نهاد و عبد اللّه بن یقطر را داد و او را گسیل فرمود.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۷- ۱۳۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۱

ثمّ دعی الحسین علیه السّلام بدواة و بیاض، و کتب إلی أشراف الکوفة ممّن کان یظنّ أنّه علی رأیه: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی سلیمان بن صرد، و المسیّب بن نجبة، و رفاعة بن شدّاد، و عبد اللّه بن وأل، و جماعة المؤمنین، أمّا بعد، فإنّکم تعلمون أنّی أحقّ بهذا الأمر لقرابتی من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و قد أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم ببیعتکم، أنّکم لا تسلمونی، و لا تخذلوننی، فإن وفیتم لی ببیعتکم، فقد أصبتم حظّکم و رشدکم، و نفسی مع أنفسکم، و أهلی و ولدی مع أهالیکم و ولدکم، و لکم بی أسوة، و إن لم تفعلوا، و نقضتم عهودکم، و خلعتم بیعتکم، فلعمری ما هی منکم بنکر، لقد فعلتموها بأبی، و أخی، و ابن عمّی، و المغرور من اغترّ بکم، فحظّکم أخطأتم، و نصیبکم ضیّعتم، و من نکث، فإنّما ینکث علی نفسه، و سیغنی اللّه عنکم، و السّلام.

ثمّ طوی الکتاب و ختمه.

الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۶

و الحاجر من بطن الرّمّة: واد معروف لعالیة نجد. و البطن- علی ما فی المراصد-:

الموضع الغامض من الوادی، الرّمّة: بفتح أوّله و تشدید ثانیه، و قد یخفف: واد معروف بعالیة نجد. و فی القاموس: الرّمّة بضمّ المیم.

قال فی المراصد: بطن الرّمّة: منزل لأهل البصرة إذا أرادوا المدینة، بها یجتمع أهل البصرة و الکوفة، و منه إلی العسیلة. و قال ابن درید: الرّمّة: قاع عظیم بنجد، تنصبّ فیه أودیة. و قال الأصمعیّ: بطن الرّمّة: واد عظیم.

القزوینی، الإمام الحسین و أصحابه، ۱/ ۱۶۲

الحاجر، بالجیم و الرّاء: و هو لغة عند العرب، ما یمسک الماء من شفة الوادی، و کذلک الحاجور، و هو فاعل، موضع قرب معدن النّقرة.

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۴۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۲

ابن زیاد یسدّ منافذ الکوفة بوجهه علیه السّلام حتّی یستسلم و ما آل إلیه أمره

قال: و جمع عبید اللّه المقاتلة، و أمر لهم بالعطاء، و أعطی الشّرط، و وجّه حصین بن تمیم الطّهویّ إلی القادسیّة، و قال له: أقم بها، فمن أنکرته، فخذه.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۶

و وجّه الحصین بن تمیم، الحرّ بن یزید الیربوعیّ- من بنی ریاح- فی ألف إلی الحسین، و قال: سایره، و لا تدعه یرجع، حتّی یدخل الکوفة، و جعجع به.

ففعل ذلک الحرّ بن یزید.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸

قالوا: و لمّا بلغ عبید اللّه بن زیاد إقبال الحسین إلی الکوفة، بعث [ظ] الحصین بن أسامة التّمیمیّ، ثمّ أحد بنی جشیش [ظ] بن مالک بن حنظلة صاحب شرطه، حتّی نزل القادسیّة، و نظم الخیل بینها و بین خفان، و بینها و بین القطقطانة إلی لعلع.

و كان مجيء الحرّ إليه من القادسيّة، قدّمه الحصين بن تميم بين يديه فى ألف.

حدّثنا سعدويه، حدّثنا [ظ] عباد بن العوام، حدّثنى حصين، حدّثنى هلال بن إساف، قال:

أمر ابن زياد، فأخذ ما بين واقصة، إلى طريق الشّام إلى طريق البصرة، فلا يترك أحدا يلج و لا يخرج، فانطلق الحسين يسير نحو طريق الشّام، يريد يزيد بن معاوية «۱»، فتلقته الخيول، فنزل كربلاء، و كان فيمن بعث إليه عمرو بن سعد بن أبى وقّاص، و شمر ابن ذى الجوشن، و حصين بن نمير، فناشدهم الحسين أن يسيّروه إلى يزيد، فيضع يده فى يده، فأبوا إلّا حكم ابن زياد.

---

(۱)- الحديث ضعيف السّند، غير جامع لشرائط الحجّيّة، فما تفرّد به ساقط، و لو لم يكن فيه إلّا سعدويه سعد بن سعد الجرجانىّ لكان كافيا لسقوطه عن درجة الاعتبار و الحجّيّة. قال البخارىّ: لا يصحّ حديثه.

و قال ابن عدىّ: دخلته غفلة الصّالحين و لم أر للمتقدّمين فيه كلاما و هو من أهل بلدنا، و نحن أعلم به.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۳

ثمّ أمر [ابن زياد] بأخذ ما بين واقصة إلى طريق الشّام إلى طريق البصرة.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۷- ۳۷۸، ۳۸۰، ۳۸۳، ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۶، ۱۷۰، ۱۷۳، ۲۲۵

ثمّ إنّ ابن زياد وجّه بالحصين بن نمير، و كان على شرطه فى أربعة آلاف فارس من أهل الكوفة، و أمره أن يقيم بالقادسيّة إلى القطقطانة، فيمنع من أراد النّفوذ من ناحية الكوفة إلى الحجاز إلّا من كان حاجّا، أو معتمرا، أو من لا يتّهم بممالاة الحسين. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۳

و وجّه عبيد اللّه بن زياد لمّا بلغه قربه من الكوفة بالحرّ بن يزيد، فمنعه من أن يعدل. «۲»

اليعقوبى، التّاريخ، ۲/ ۲۱۶

قال حصين: فحدّثنى هلال بن يساف: أنّ ابن زياد أمر بأخذ «۳» ما بين واقصة إلى طريق الشّام إلى طريق البصرة «۴»، فلا يدعون أحدا يلج و لا أحدا يخرج.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۲- مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۰

و خرج إليه ابن أبى بحريّة «۵» المرادىّ و رجلان آخران، و «۶» عمرو بن الحجّاج و معن السّلمىّ؛ «۷» قال الحصين: و قد رأيتهما.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۲- مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۰- ۱۷۱

---

(۱)- ابن زياد، حصين بن نمير را كه فرمانده شرطه او بود، با چهار هزار سوار از مردم كوفه فرستاد تا ميان قادسيّه (۱) و قطقطانه (۲) توقّف كند و از رفتن اشخاص از كوفه به سوى حجاز، غير از حاجيان و عمره‌گزاران و كسانى كه متّهم به هوادارى امام حسين عليه السّلام نيستند، جلوگيرى كند.

(۱). قادسيّه: دهكده‌اى ميان كوفه و عذيب در استان ديوانيّه است.

(۲). نام جايى نزديك كوفه است.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۰

(۲)- عبيد اللّه بن زياد چون از نزديك شدن امام به كوفه اطّلاع يافت، حر بن يزيد را فرستاد تا او را از بازگشتن جلو گرفت.

آيتى، ترجمه تاريخ يعقوبى، ۲/ ۱۷۹

(۳)- [البداية: «يأخذوا»].

(۴)- [البداية: «طريق البصرة حفظا»].

(۵)- [البدایهٔ: «أبی مخرّمهٔ»].

(۶)- [البدایهٔ: «و هما»].

(۷)- [إلی هنا حکاه فی البدایهٔ].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۴

قال أبو مخنف: حدّثنی یونس بن أبی إسحاق السّبیعیّ، قال: و لمّا بلغ عبید اللّه إقبال الحسین من مکّهٔ إلی الکوفهٔ، بعث الحصین بن تمیم صاحب شرطه حتّی نزل القادسیّهٔ، و نظم الخیل ما بین القادسیّهٔ إلی خفّان، و ما بین القادسیّهٔ إلی القطقطانهٔ و إلی لعلع، و قال النّاس: هذا الحسین یرید العراق.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۴- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۲

قال: و کان مجیء الحرّ بن یزید و مسیره إلی الحسین من القادسیّهٔ، و ذلک أنّ عبید اللّه ابن زیاد لمّا بلغه إقبال الحسین بعث الحصین بن تمیم التّمیمیّ- و کان علی شرطه- فأمره أن ینزل القادسیّهٔ، و أن یضع المسالح، فینظم ما بین القطقطانهٔ إلی خفّان، و قدّم «۱» الحرّ بن یزید بین یدیه فی هذه الألف من القادسیّهٔ، فیستقبل حسینا. «۲»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۱

قال أبو مخنف فی حدیثه خاصّهً عن رجاله: إنّ عبید اللّه بن زیاد وجّه الحرّ بن یزید

---

(۱)- [العبرات: «یقدّم»].

(۲)- هلال بن یساف گوید: «ابن زیاد گفته بود، از واقصه تا راه شام و تا راه بصره را ببندند و نگذارند کسی بیاید و کسی برود.» ابن ابی بحریه مرادی با دو تن دیگر، و عمرو بن حجّاج و معن بن سلمی نیز پیش حسین رفتند. (۱)

راوی گوید: «من این هردو را دیدم.»

یونس بن ابی اسحاق سبیعی گوید: «وقتی عبید اللّه خبر یافت که حسین از مکّه به کوفه می‌آید، حصین بن نمیر، سالار نگهبانان را فرستاد که در قادسیه جای گرفت و از قادسیه تا خفّان، و هم از قادسیّه تا قطقطانه و تا لعلع سواران نهاد و مردم گفتند: اینک حسین آهنگ عراق دارد.»

(۱). [صحیح: «بسوی [جنگ] با حسین خارج شدند»].

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۸، ۲۹۷۹، ۲۹۸۱

گوید: حر بن یزید از قادسیه سوی حسین آمده بود، که وقتی عبید اللّه بن زیاد از آمدن حسین خبر یافت، حصین بن نمیر تمیمی، سالار نگهبانان را فرستاد و گفت که در قادسیه جای گیرد و همه‌جا از قطقطانه تا خفّان دیده‌بان نهد و حر بن یزید با این هزار سوار از قادسیّه به مقابله حسین آمده بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۰

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۵

لیأخذ الطّریق علی الحسین علیه السّلام. «۱»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۳

و أرسل الحرّ بن یزید الحنظلیّ [الیربوعیّ] فی خیل.

القاضی النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۸

قال: و بلغ عبید اللّه بن زیاد (لعنه اللّه) الخبر، و أنّ الحسین علیه السّلام قد نزل الرّهیمیّهٔ «۲» (الرّهمیّهٔ ظ)، فأنزل «۳» إلیه الحرّ بن یزید

فی ألف فارس.

قال الحرّ: فلمّا خرجت من منزلی، متوجّها نحو الحسین علیه السّلام، نودیت ثلاثا: یا حرّ أبشر بالجنّة، فالتفتّ، فلم أر أحدا، فقلت: ثکلت الحرّ أمّه، یخرج إلی قتال ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و یبشّر بالجنّة؟! «۴» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیه السّلام] الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۴- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸

و لمّا بلغ عبید اللّه بن زیاد إقبال الحسین «۵» علیه السّلام من مکّة «۶» إلی الکوفة «۶» بعث الحصین بن نمیر «۷» صاحب شرطه «۸» حتّی نزل القادسیّة، «۹» و نظم الخیل ما بین القادسیّة إلی خفّان و ما

---

(۱)- ابو مخنف گوید: از آن سو عبید اللّه بن زیاد حرّ بن یزید را روانه کرده بود که سر راه حسین علیه السّلام را بگیرد.

رسولی محلّاتی، ترجمهٔ مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۰

(۲)- [فی البحار و العوالم و الأسرار: «الرّهیمة»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الأسرار: «فأسری»].

(۴)- خبر به عبید اللّه رسید که حسین علیه السّلام در رهیمیّه فرود آمده، حر بن یزید را با هزار سوار جلو او فرستاد.

حر گفت: «چون از منزل برآمدم که برابر حسین علیه السّلام روم، سه بار ندایی شنیدم که: «ای حر! مژده بهشت گیر.» برگشتم، کسی را ندیدم. گفتم: مادر به عزای حر نشیند! به جنگ زاده پیغمبر می‌رود، چگونه مژده بهشت دارد.»

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۴

(۵)- [و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج مکانه: «و کان ابن زیاد لمّا بلغه مسیر الحسین ...»، و فی بحر العلوم: «و کان ابن زیاد لمّا بلغه خروج الحسین ...»].

(۶- ۶) [لم یرد فی الأسرار و بحر العلوم].

(۷)- [فی نفس المهموم و أعیان الشّیعة: «تمیم»، و فی بحر العلوم: «نمیر التّمیمیّ»].

(۸)- [فی روضة الواعظین: «الشّرطة» و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «شرطته»].

(۹) (۹*) [لم یرد فی روضة الواعظین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۶

بین القادسیّة إلی القطقطانیّة «۱»، «۲» و قال للنّاس «۳»: هذا الحسین یرید العراق «۲». (۹*)

«۴» و کان عبید اللّه بن زیاد «۵» أمر، فأخذ «۵» ما بین واقصة «۶» إلی طریق الشّام إلی طریق «۷» البصرة، فلا یدعون أحدا یلج و لا أحدا یخرج. «۸»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۱، ۷۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۹، ۳۷۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۹، ۲۲۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۰- ۲۴۱، ۲۴۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷، ۲۴۹؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۴- ۱۷۵، ۱۷۹؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۵، ۳۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۹، ۱۸۲؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۲؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۲؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۹، ۸۱؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۸

و کان مجیء الحرّ بن یزید من القادسیّة، و کان عبید اللّه بن زیاد بعث الحصین بن نمیر «۹» و أمره أن ینزل القادسیّة، و تقدّم «۱۰» الحرّ بین یدیه فی ألف فارس یستقبل بهم

---

(۱)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و إلی جبل لعلع»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۳)- [فی ط مؤسّسهٔ آل البیت و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «النّاس» و هو صحیح].

(۴)- [إلی هنا حکاه فی المعالی و من هنا حکاه فی وسیلهٔ الدّارین].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «قد وضع المسالح و المراصد، و أخذ الحدود»].

(۶)- [الأسرار: «حافضته»].

(۷)- [لم یرد فی روضهٔ الواعظین].

(۸)- و چون خبر رهسپار شدن حسین علیه السّلام از مکّه به سوی کوفه به عبید اللّه بن زیاد رسید، حصین بن نمیر، رئیس سربازان و نگهبانان خود را به قادسیه (که در پانزده فرسنگی کوفه است) فرستاد، و او لشکر و نگهبانی میان قادسیّه و خفّان (که بالاتر از قادسیه است) از یک سو، و میان قادسیّه و قطقطانیّه (که نزدیکی کوفه است) از سوی دیگر بگمارد (و همه این مسیر را کنترل کرد و تحت نظر گرفت) و به مردم گفت: «این حسین است که می‌خواهد به عراق بیاید (مراقب باشید).»

از آن سو عبید اللّه بن زیاد دستور داد راه واقصه (که نام جایی است در راه مکّه) تا شام و تا راه بصره، همه را ببندند و نگذارند کسی از این راهها بیرون رود، یا درآید.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۱، ۷۳

(۹)- [فی نفس المهموم و أعیان الشّیعهٔ: «الحصین بن تمیم»].

(۱۰)- [فی الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعهٔ: «یقدّم»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۷

حسینا. «۱»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۶؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۶- ۲۲۷؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۴۸- ۲۴۹؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۱؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۸؛ الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۶۳؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۶، لواعج الأشجان،/ ۹۰

فکان سبب تقدّم الحرّ فی ألف رجل، أنّ عبید اللّه بن زیاد بعث الحصین بن تمیم، و کان علی شرطه، علی أن ینزل القادسیّهٔ، و ینظّم ما بین القطقطانیّهٔ و خفّان بالمسالح. فقدّم الحرّ هذا بین یدیه فی ألف رجل، یستقبل الحسین، و یکون معه یسایره، و یحفظه إلی أن یرد علیه الخبر.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۹

و بعث ابن زیاد الحرّ بن یزید فی ألف فارس إلی الحسین علیه السّلام.

الفتّال، روضهٔ الواعظین،/ ۱۵۳

و لمّا بلغ عبید اللّه بن زیاد إقبال الحسین علیه السّلام إلی الکوفهٔ، بعث الحصین بن نمیر صاحب شرطته، حتّی نزل القادسیّهٔ.

و کان مجیء الحرّ بن یزید من القادسیّهٔ، فقدّم الحصین بن نمیر فی ألف فارس.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۰، ۲۳۲

قال: و لمّا وصل کتاب یزید إلی ابن زیاد أن یأخذ علی الحسین بالمراصد، و المسالح، و الثّغور، أنفذ ابن زیاد الحصین بن نمیر التّمیمیّ، و کان علی شرطته أن ینزل القادسیّهٔ، و ینظم المسالح ما بین القطقطانیّهٔ إلی خفّان.

و کان مجیء الحرّ بن یزید من القادسیّهٔ، و کان عبید اللّه بن زیاد بعث الحصین بن نمیر،

(۱)- و حر بن یزید از قادسیّه می‌آمد و عبید اللّه بن زیاد، حصین بن نمیر را فرستاده بود و به او دستور داده بود به قادسیّه فرود آید و حر بن یزید را از پیش روی خود با هزار سوار به سر راه حسین بفرستد.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۸

و أمره أن ینزل القادسیّة، و یقدّم الحرّ بین یدیه فی ألف فارس یستقبل بهم الحسین.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۸، ۲۳۰

و تقدّم إلی الحرّ بن یزید الرّیاحیّ أن یتقدّم بین یدی الحصین فی ألف فارس.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۸

و لمّا بلغ ابن زیاد مسیر الحسین من مکّة، بعث الحصین بن نمیر التّمیمیّ صاحب شرطته، فنزل القادسیّة، و نظم الخیل ما بین القادسیّة إلی خفّان «۱»، و ما بین القادسیّة إلی القطقطانة، و إلی جبل لعلع. «۲»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۷- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۲

و کان مجیء القوم [الحرّ] من القادسیّة، أرسلهم الحصین بن نمیر التّمیمیّ فی هذه الألف، یستقبل الحسین. «۳»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۹

فلمّا بلغ عبید اللّه إقبال الحسین علیه السّلام من مکّة إلی الکوفة، بعث حصین بن تمیم- صاحب شرطته- حتّی نزل القادسیّة، و نظّم الخیل ما بین القادسیّة إلی الخفّان، و ما بین القطقطانة إلی القادسیّة إلی القلع.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۱

و أمّا عبید اللّه بن زیاد، فإنّه أرسل الحرّ بن یزید الرّیاحیّ، و معه ألف فارس، فکان الحرّ یساید الحسین، و لا تعرّض له.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴

و رویت بإسنادی أنّه قال للحسین علیه السّلام: لمّا وجّهنی عبید اللّه إلیک خرجت من القصر، فنودیت من خلفی: أبشر یا حرّ بخیر. فالتفتّ، فلم أر أحدا، فقلت: و اللّه ما هذه

---

(۱)- خفّان: موضع فوق القادسیّة، و هو ما بعده مواضع بین الکوفة و مکّة.

(۲)- چون خبر قصد حسین و خروج او از مکّه به ابن زیاد رسید، حصین بن نمیر تمیمی را که رئیس شرطه او بود، روانه کرد (با عدّه). او هم به قادسیّه رسید و صفوف سواران را مرتّب و منظّم نمود و میان خفّان (محل) و قادسیّه تا قطقطانه و کوه لعل مستقر گردید.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۱

(۳)- حر با سواران خود از قادسیّه آمده بود که حصین بن نمیر تمیمی را با عدّه هزار سوار او را به طرف حسین فرستاده بود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۳۹

بشارة و أنا أسیر إلی الحسین، و ما «۱» أحدّث نفسی باتّباعک، فقال علیه السّلام: لقد أصبت أجرا و خیرا. «۲»

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۳۱- عنه: المجلسی، ۴۵/ ۱۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۵۸؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۱۳۶

و کان مسیر الحرّ و من معه من القادسیّة من قبل الحصین بن نمیر التّمیمیّ.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۶

و أمّا ابن زیاد، فجمع المقاتلة، و أمر لهم بالعطاء.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۵

فبعث عبید اللّه بن زیاد ابن أبیه خیلا، و أمّر علیهم أمیرا سمّوه من أولاد بعض الصّحابة أکره ذکره «۳». «۴»

الیافعی، مرآة الجنان، ۱/ ۱۳۲

و بعث ابن زیاد- لعنه اللّه- إلی الحصین بن النّمیر- لعنه اللّه- فی أربعة آلاف فارس، فنزل القادسیّة قریبا من القطقطانیّة.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۱

قال أبو مخنف: أرسل الحصین و أمرّه علی أربعة آلاف فارس، فنزل القادسیّة قریب من القطقطانیّة، و بعث الحرّ مقدّمة فی ألف فارس. «۵»

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷

---

(۱)- [اللّواعج: «ما کنت»].

(۲)- و امر کرد که جمله راهها را فرو گرفتند تا کسی از کوفه خبر به حسین علیه السّلام نبرد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۵

(۳)- و هو عمر بن سعد.

(۴)- و عبید اللّه بن زیاد چون از آمدن حسین واقف شد، حرّ بن [یزید] ریاحی را با هزار مرد بفرستاد و وصیّت کرد که حسین را نگذارند که بازگردد تا آن‌گاه که عبید اللّه بن زیاد او را اجازت دهد.

هندو شاه، تجارت السّلف،/ ۶۸

ارباب اخبار آورده‌اند که چون عبید اللّه بن زیاد از توجّه امام حسین رضی اللّه عنه به جانب کوفه خبر یافت، حصین بن نمیر را با جمعی کثیر به قادسیّه فرستاد تا به ضبط شوارع قیام نماید و حصین، حر بن یزید ریاحی را با هزار سوار به بادیه ارسال داشت که به هر کیفیت که تواند امام حسین را به کوفه رساند.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۷

(۵)- چون ابن زیاد را آگهی بردند که حسین علیه السّلام به جانب کوفه کوچ می‌دهد، حصین بن نمیر را که

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۰

فخرج [الحرّ] فی ألف فارس، و لمّا خرج من القصر، نودی من خلفه: أبشر یا حرّ الجنّة. فالتفت، فلم یر أحدا. فقال فی نفسه: و اللّه ما هذه بشارة؟ و أنا أسیر إلی حرب الحسین علیه السّلام

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۶۳

و کان ابن زیاد أمره [الحصین] أن ینظم الخیل ما بین القادسیّة إلی خفّان، و منها إلی القطقطانة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۹

- صاحب شرطه بود، با لشکری رزم آزمای به جانب قادسیه روان داشت و حصین بن نمیر ما بین قادسیه و خفان را جماعتی از لشکریان بازداشت و گروهی را به قادسیه تا قطقطانه و ارض طف بگماشت و فرمان داد که بی‌جواز او احدی در این حدود مرور نکند و مجتازان بی‌آگهی او عبور ندهند.

اما ابن زیاد جماعتی از سپاهیان را فرمان داد تا ما بین واقصه و راه شام و طریق بصره را نگران باشند و دست در دست دهند و راه

شد آمد را فرو بندند؛ تا احدی بیرون نتواند شد و به درون نتواند آمد.

در امالی سند به حر بن یزید منتهی می‌شود که می‌فرماید: «چون حسین علیه السّلام به منزل رهیمه رسید، من برحسب حکم ابن زیاد عزیمت درست کردم که با لشکر خود آهنگ او کنم، ناگاه ندائی گوشزد من شد که:

«یا حر! أبشر بالجنّة.»

به هرجا نگریستم، گوینده را ندیدم. گفتم: «ای حر! مادر بر تو بگرید! به جنگ پسر رسول خدای می‌روی و بشارت بهشت می‌شنوی!»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۶- ۱۳۷، ۱۴۰- ۱۴۱، ۱۵۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۱

الإمام علیه السّلام یلتقی بالأعراب

و أقبل الحسین و هو لا یشعر بشیء حتّی لقی الأعراب، فسألهم، فقالوا: و اللّه ما ندری غیر أنّا لا نقدر علی أن نخرج أو نلج. فانطلق یسیر نحو الشّام إلی یزید.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۲۲۵

فأقبل الحسین و لا یشعر بشیء حتّی لقی الأعراب، فسألهم، فقالوا: لا و اللّه ما ندری، غیر أنّا لا نستطیع أن نلج و لا نخرج. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۲

و أقبل الحسین علیه السّلام «۲» لا یشعر بشیء حتّی لقی الأعراب، فسألهم «۳»، فقالوا: «۴» لا و اللّه «۴» ما ندری، غیر أنّا لا نستطیع أن نلج و لا نخرج. «۵» فسار تلقاء وجهه «۵». «۶»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۲- ۲۴۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۹؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۹؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۲؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۲- ۱۵۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۴؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۸۷؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۸

و أقبل الحسین و لا یشعر بشیء حتّی أتی الأعراب، فسألهم عن النّاس، فقالوا: و اللّه

---

(۱)- حسین بیامد و از چیزی خبر نداشت تا بدویان را دید و از آنها پرسش کرد که گفتند: «نه! به خدا چیزی نمی‌دانیم جز این‌که نمی‌توانیم داخل یا خارج شویم.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۸

(۲)- [زاد فی الأسرار: «و هو»].

(۳)- [زاد فی بحر العلوم: «عن خبر الکوفة»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی وسیلة الدّارین].

(۶)- و حسین علیه السّلام به راه خویش می‌رفت و خبر از جایی نداشت تا به عربها برخورد. از ایشان پرسید: «چه خبر؟» گفتند: «نه، به خدا ما خبری نداریم جز این‌که (راهها را بر ما بسته‌اند). نه می‌توانیم بیرون رویم و نه به جایی درآییم.» پس حضرت به راه خود ادامه داد.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۲

لا ندری، غیر أنّک لا تستطیع أن تلج و لا تخرج. «۱»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۰

---

(۱)- و از آن سوی حسین علیه السّلام طی طریق می‌فرمود. گاهی که در بعضی از قبایل عرب عبور داد، از حوادث حدثان پرسشی کرد، عرض کردند: «ما هیچ ندانیم جز این‌که از این‌جا احدی بیرون شدن و درون آمدن نتواند.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۳

استشهاد عبد اللّه بن یقطر

و قتل عبد اللّه بن یقطر، رضیع الحسین بن علیّ بالکوفة، رمی به من فوق القصر فتکسّر، فقام إلیه عبد الملک بن عمیر اللّخمیّ فقتله، و احتزّ رأسه.

الرّسّان، تسمیة من قتل، تراثنا- س «۱»- ع ۲/ ۱۵۲- عنه: الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۷۲

و أتی [عبید اللّه] تلک اللّیلة [لیلة نزول عبید اللّه الکوفة] برسول الحسین بن علیّ، قد کان أرسله إلی مسلم بن عقیل، یقال له: عبد اللّه بن یقطر، فقتله. «۱»

ابن سعد، الحسین علیه السّلام، ۶۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۰؛ مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۵۸- ۵۹

فأخذه الحصین بن تمیم و بعث به إلی ابن زیاد، فأمر أن یعلی به القصر، لیلعن الحسین، و ینسبه و أباه إلی الکذب. فلمّا علا القصر، قال: إنّی رسول الحسین ابن بنت رسول اللّه إلیکم لتنصروه، و توازروه علی ابن مرجانة، و ابن سمیّة/ ۴۸۲/ أو ۲۴۱/ أ/ الدّعیّ و ابن الدّعیّ لعنه اللّه. فأمر به، فألقی من فوق القصر إلی الأرض، فتکسّرت عظامه، و بقی به رمق، فأتاه رجل، فذبحه، فقیل له: ویحک ما صنعت؟ فقال: أحببت أن أریحه.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۹، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۸- ۱۶۹- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۰- ۳۸۱

فتلقّاه خیل الحصین بن تمیم بالقادسیّة، فسرّح به إلی عبید اللّه بن زیاد «۲»، فقال: اصعد فوق القصر، فالعن الکذّاب ابن الکذّاب، ثمّ انزل حتّی أری فیک رأیی! قال: فصعد، فلمّا أشرف علی النّاس، قال: أیّها النّاس! إنّی رسول الحسین ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم «۳» لتنصروه، و توازروه علی ابن مرجانة ابن سمیّة الدّعیّ. فأمر به عبید اللّه، فألقی من فوق

---

(۱)- [و ابن سعد و ابن أعثم و ابن شهرآشوب و الذّهبیّ أرّخوا استشهاده بأنّه وقع و مسلم علیه السّلام بعد لم یستشهد].

(۲)- [و فی نهایة الإرب مکانه: «فأخذه الحصین بالقادسیّة، فبعث به إلی ابن زیاد ..»].

(۳)- [أضاف فی نهایة الإرب: «إلیکم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۴

القصر إلی الأرض، فکسرت «۱» عظامه، و بقی به رمق، فأتاه رجل یقال له عبد الملک بن عمیر اللّخمیّ، فذبحه، فلمّا عیب ذلک علیه قال: إنّما أردت أن أریحه. «۲»

قال هشام: حدّثنا أبو بکر بن عیاش عمّن أخبره، قال: و اللّه ما هو عبد الملک بن عمیر الّذی قام إلیه، فذبحه، و لکنّه قام إلیه رجل

جعد طوال يشبه عبد الملك بن عمير.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۸- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۸۵؛ مثله النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۱۵

و قتل عبد اللّه بن بقطر رضيع الحسين بن علىّ. «۳»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۴۶۹

قال: فبينا «۴» عبيد اللّه بن زياد «۵» من هؤلاء القوم [الّذين أراد أن يبعثهم للإتيان بهانئ] فى محاورة «۵»، إذ دخل عليه رجل من أصحابه، يقال له: عبد اللّه بن يربوع التّميمىّ. فقال:

أصلح اللّه الأمير! هاهنا خبر. فقال له [ابن] زياد: و ما ذاك؟ قال: كنت خارج الكوفة «۶» أجول على فرسى «۷» و أقلبه «۷» إذ نظرت إلى رجل قد خرج من الكوفة مسرعا

---

(۱)- [نهاية الإرب: «فتكسّرت»].

(۲)- [إلى هنا حكاه عنه فى العبرات و مثله فى نهاية الإرب].

(۳)- سواران حصين بن نمير در قادسيّه او را گرفتند و پيش عبيد اللّه بن زياد فرستادند كه بدو گفت:

«بالاى قصر برو و دروغگو پسر دروغگو را لعنت گوى، آن‌گاه فرود آى تا در كار تو بنگرم.»

گويد: پس او بالا رفت و چون به مردم نمودار شد، گفت: «اى مردم! من فرستاده حسين پسر فاطمه، دختر پيمبر خدايم كه او را يارى دهيد و بر ضدّ پسر مرجانه، پسر سميّه معروفه از او پشتيبانى كنيد.»

گويد: عبيد اللّه بگفت تا وى را از بالاى قصر به زير انداختند كه استخوانش درهم شكست. هنوز رمقى داشت، يكى به نام عبد الملك بن عمير لخمى سوى وى آمد و سرش را بريد و چون اين كار را بر او عيب گرفتند، گفت: «مى‌خواستم راحتش كنم.»

ابو بكر بن عياش به نقل از مطلعى گويد: «به خدا عبد الملك بن عمير نبود كه عبد اللّه را سر بريد. يكى بود پيچيده موى دراز قد، همانند عبد الملك بن عمير.»

عبد اللّه بن بقطر، همشير حسين نيز كشته شد.

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۲۹۸۶- ۲۹۸۷، ۳۰۸۴

(۴)- فى د: فبينما.

(۵) (۵- ۵) فى د: فى محاورة مع القوم.

(۶)- سقط من د.

(۷- ۷) ليس فى د.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۵

يريد البادية، فأنكرته، ثمّ لحقته و سألته عن حاله و أمره، فذكر أنّه من أهل المدينة؛ ثمّ نزلت عن فرسى، ففتشته، فأصبت معه هذا الكتاب. قال: فأخذ عبيد اللّه بن زياد الكتاب، ففضّه، و قرأه، و إذا فيه مكتوب:

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، للحسين بن علىّ، أمّا بعد، فإنّى أخبرك أنّه قد بايعك من أهل الكوفة نيف و عشرون ألفا، فإذا بلغك كتابى هذا، فالعجل، العجل، فإنّ النّاس كلّهم معك، و ليس لهم فى يزيد بن معاوية رأى و لا هوى، و السّلام». قال: فقال ابن زياد: أين هذا الرّجل الّذى أصبت معه هذا الكتاب؟ قال: بالباب. فقال: ائتونى به.

فلمّا دخل، و وقف بين يدى [ابن- «۱»] زياد فقال له: من أنت؟ قال: أنا مولى لبنى هاشم. قال: فما اسمك؟ قال: اسمى عبد اللّه بن يقطر «۲». قال: من دفع إليك هذا الكتاب؟

قال: دفعته إلى امرأة لا أعرفها. قال: فضحك عبيد اللّه بن زياد و قال: أخبرنى واحدة من ثنتين: إمّا أن تخبرنى من دفع إليك هذا الكتاب، فتنجو من يدى، و إمّا أن تقتل. فقال:

أمّا الكتاب، فإنّى لا أخبرك من دفعه إلىّ، و أمّا القتل، فإنّى لا أكرهه، فإنّى لا أعلم قتيلا «۳» عند اللّه أعظم ممّن «۴» يقتله مثلك.

قال: فأمر عبيد اللّه بن زياد بضرب [عنقه، فضربت- «۵»] رقبته صبرا- رحمه اللّه.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۷۶- ۷۸

و قبض على عبد اللّه بن بقطر «۶» رضيع الحسين بن علىّ بن أبى طالب فى ذلك اليوم، و قيل: حمل إلى الكوفة، ثمّ رمى به من فوق القصر، أو قيد، فانكسرت رجله، فقام إليه رجل من أهل الكوفة، و ضرب عنقه.

ابن حبّان، الثّقات (السّيرة النّبويّة)، ۲/ ۳۱۰، السّيرة النّبويّة (ط بيروت)،/ ۵۵۸- ۵۵۹

---

(۱)- من د.

(۲)- [فى المطبوع: «يقطين»].

(۳)- من د، و فى الأصل و بر: قتيل.

(۴)- فى د: من قتيل.

(۵)- من د.

(۶)- من الطّبرىّ، و فى الأصل: مقسط.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۶

فبينا عبيد اللّه مع القوم فى هذه المحاورة [الّذين أراد أن يبعثهم للإتيان بهانئ] إذ دخل رجل من أصحابه يقال له: مالك بن يربوع التّميمىّ، فقال: أصلح اللّه الأمير، هاهنا خبر.

فقال ابن زياد: ما ذاك؟ قال: كنت خارج الكوفة، أجول على فرسى، إذ نظرت رجلا خرج من الكوفة مسرعا يريد البادية، فأنكرته، ثمّ إنّى لحقته، و سألته عن حاله؛ فذكر أنّه من المدينة، فنزلت عن فرسى، و فتّشته، فأصبت معه هذا الكتاب. فأخذه ابن زياد، فإذا منه مكتوب:

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم، للحسين بن علىّ، أمّا بعد، فإنّى أخبرك أنّه قد بايعك من أهل الكوفة ما ينيف على عشرين ألفا، فإذا أتاك كتابى هذا، فالعجل، العجل، فإنّ النّاس كلّهم معك، و ليس لهم فى يزيد بن معاوية هوى و لا رأى، و السّلام.

فقال ابن زياد: أين هذا الرّجل الّذى أصبت معه الكتاب؟ قال: هو بالباب. قال:

آتونى به. فأدخل، فلمّا وقف بين يدى ابن زياد، قال له: من أنت؟ قال: مولى لبنى هاشم. قال: ما اسمك؟ قال: عبد اللّه بن يقطر. قال: من دفع إليك هذا الكتاب؟ قال:

امرأة لا أعرفها. فضحك ابن زياد، قال: اختر واحدة من اثنتين: إمّا أن تخبرنى من دفع إليك هذا الكتاب، أو تقتل. فقال: أمّا الكتاب، فإنّى لا أخبرك من دفعه إلىّ، و أمّا القتل، فإنّى لا أكرهه، لأنّى لا أعلم قتيلا عند اللّه أعظم أجرا من قتيل يقتله مثلك. فأمر ابن زياد، فضرب عنقه صبرا.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۰۳- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۸۱

فأخذه [عبد اللّه بن يقطر] الحصين، و أنفذه إلى ابن زياد، فقال له ابن زياد: اصعد المنبر، فالعن الحسين، و أباه. فصعد المنبر، و دعا للحسين، و لعن يزيد بن معاوية، و عبيد اللّه بن زياد، و أبويهما. فرمى به من فوق القصر، فجعل يضطرب و به رمق، فقام إليه عبد الملك ابن عمير اللّخمىّ، فذبحه، و ليم عبد الملك، فاعتذر إنّه أراد أن يريحه ممّا فيه من العذاب.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۷

فلمّا دخل القصر، أتاه مالک بن یربوع التّمیمیّ بکتاب، أخذه من یدی عبد اللّه بن یقطر، فإذا فیه: للحسین بن علیّ، أمّا بعد، فإنّی أخبرک أنّه قد بایعک من أهل الکوفة کذا، فإذا أتاک کتابی هذا، فالعجل، العجل، فإنّ النّاس «۱» معک، و لیس لهم فی یزید رأی و لا هوی.

فأمر ابن زیاد بقتله.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۲- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۴۳؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۹۲- ۱۹۳

فأخذته خیل الحصین، فسیّره من القادسیّة إلی ابن زیاد، فقال له: اصعد فوق القصر، و العن الکذّاب ابن الکذّاب، ثمّ انزل حتّی أری فیک رأیی.

فصعد، فأعلم النّاس بقدوم الحسین، و لعن ابن زیاد، و أباه؛ فألقاه من القصر، فتکسّرت عظامه، و بقی به رمق، فأتاه «۲» رجل یقال له «۲»: عبد الملک بن عمیر اللّخمیّ، فذبحه «۳»، «۴» فلمّا عیب ذلک علیه، قال: إنّما «۴» أردتّ أن أریحه. «۵» قال بعضهم: لم یکن الّذی ذبحه عبد الملک بن عمیر، و لکنّه رجل یشبه عبد الملک.

و قتل عبد اللّه بن یقطر رضیع الحسین علیه السّلام. «۶»

---

(۱)- [فی البحار و العوالم: «النّاس کلّهم»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی أعیان الشّیعة].

(۳)- [أعیان الشّیعة: «قاضی الکوفة، فذبحه بمدیته»].

(۴) (۴- ۴) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «فعیب علیه، فقال:»].

(۵)- [إلی هنا حکاه فی أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۶)- و عبد اللّه را خیل حصین گرفتار و از قادسیّه نزد ابن زیاد روانه کرد.

ابن زیاد هم همین‌که او را دید، گفت: باید از فراز کاخ اعلان کنی و کذّاب بن کذّاب را دشنام دهی و چون فرود آیی، من درباره تو تصمیم خواهم گرفت.

او بالا رفت و به مردم اعلان کرد و خبر قدوم حسین را داد و به ابن زیاد دشنام زیاد بر زبان آورد و پدر وی را هم لعن کرد. او را از بام و قصر انداختند. استخوانهای وی خرد شد. رمقی در او بود که مردی به-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۸

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۸- مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۵- ۸۶

و ظفر [ابن زیاد] برسول الحسین و هو عبد اللّه بن یقطر [فی اللّیلة نزوله بالکوفة] (ص ۱۴۲)، فقتله. [عن ابن سعد]

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۱

و ممّن قتل مع الحسین بکربلاء: أخوه من الرّضاعة عبد اللّه بن یقطر، و قد قیل: إنّه قتل قبل ذلک حیث بعث معه کتابا إلی أهل الکوفة، فحمل إلی ابن زیاد، فقتله.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۸۹

فأخذته خیل ابن زیاد من القادسیّة، و أخذوا کتبه، و قتلوه. «۱»

– او رسید، نام آن مرد عبد الملک بن عمیر لخمی بود که سر او را برید. چون مردم به او اعتراض کردند، گفت: «من می‌خواستم او را آسوده کنم.»

بعضی گفته‌اند: «کسی که سرش را بریده بود، عبد الملک بن عمیر نبود؛ بلکه مردی شبیه عبد الملک بود.»

عبد اللّه بن بقطر، برادر رضاعی حسین هم کشته شد (نه در کربلا، بلکه در کوفه که پیک حسین بود).

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۳، ۲۱۰

(۱)– بالجمله، عبد اللّه بن یقطر، مکتوب حسین علیه السّلام را مأخوذ داشت و پست و بلند طریق را درنوشت، چون به قادسیه برسید، دیدبانان حصین بن نمیر او را گرفتند و به دربار او بردند. حصین فرمان داد که: «او را بکاوید تا اگر مکتوبی با او است، مکشوف افتد.» عبد اللّه بن یقطر چون این بشنید، مکتوب حسین علیه السّلام را برآورد و پاره‌پاره کرد و چنان هبا ساخت که کس از آن بهره نتوانست یافت. پس حصین او را دست به گردن بسته (مکتوفا) به نزد عبید اللّه بن زیاد فرستاد.

چون او را به نزد ابن زیاد حاضر ساختند، گفت: «تو چه کسی و این‌جا چه کنی؟»

گفت: «من یک تن از شیعیان امیر المؤمنین علی بن ابی طالب و فرزند او حسینم.»

گفت: «مکتوبی که با تو بود، چرا پاره ساختی؟»

گفت: «از بهر آن‌که تو ندانی در آن‌چه نگاشته‌اند.»

گفت: «مکتوب از که بود و به سوی چه کس حمل می‌دادی؟»

گفت: «مکتوب حسین برای جماعتی از اهل کوفه بود.»

گفت: «آنان کیانند؟»

گفت: «نام ایشان را ندانم.»

ابن زیاد در خشم شد. گفت: «نام ایشان را بایدت گفت و لعن بر حسین و پدر او علی و برادرش حسن–

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۴۹

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۹– عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۰

فلمّا کان قریبا من القادسیّة، قبض علیه الحصین بن نمیر مع شرطته، و سرّحوه إلی عبید اللّه بن زیاد، فلمّا مثل بین یدیه، أمر به أن یصعد المنبر، و یلعن الکذّاب ابن الکذّاب– علی حدّ تعبیره–.

فصعد عبد اللّه المنبر و قال: «أیّها النّاس، أنا رسول الحسین ابن فاطمة بنت رسول اللّه إلیکم لتنصروه، و تؤازروه علی ابن مرجانة، و ابن سمیّة الدّعیّ و ابن الدّعی لعنه اللّه».

فأمر به عبید اللّه، فألقی من أعلی القصر، فتکسّرت عظامه، فمات رحمه اللّه.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۶– ۱۸۷

– بایدت فرستاد و اگرنه بفرمایم با شمشیر تنت را إربا إربا از یکدیگر باز کنند.»

گفت: «من اسامی آن جماعت را نگویم؛ لکن بر فراز منبر شوم و چند که تو خواهی، لعن می‌فرستم.» او را رخصت کرد تا بر منبر صعود داد و خدای را ثنا گفت و رسول را درود فرستاد. آن‌گاه بر علی و فرزندان او صلوات متواتر کرد. از پس آن عبید اللّه بن زیاد و پدرش را لعن کرد و بنی امیه را از نخستین تا واپسین، هیچ‌یک را از سب و لعن دست بازنداشت.

این وقت بانگ برآورد که: «ای مردم کوفه! من از جانب حسین به سوی شما رسول آمدم و او را در ارض بطن رمه به جا گذاشتم. اجابت کنید امام خود را.»

ابن زیاد فرمان کرد تا او را از منبر به زیر آوردند و بر فراز بام قصر بردند و از زبر بام مکتوفا به زیر افکندند. استخوانهایش درهم شکست. هنوز او را حشاشه‌ای از جان در تن بود، عبد الملک بن عمیر اللخمی برجست و او را سر برید. همگان گفتند: «این چه نکوهیده کردار بود؟»

گفت: «خواستم تا از زحمت برآساید.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء، ۲/ ۱۳۸- ۱۳۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۰

استشهاد قیس بن مسهر

فأخذه حصین، فوجّه به إلی عبید اللّه- فقال له عبید اللّه: قد قتل اللّه مسلما، فقم فی النّاس، فاشتم الکذّاب ابن الکذّاب.

فصعد قیس المنبر فقال: «أیّها النّاس، إنّی ترکت الحسین بن علیّ بالحاجر، و أنا رسوله إلیکم، و هو یستنصرکم».

فأمر به عبید اللّه، فطرح من فوق القصر، فمات.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۶

فلمّا صار قیس بن مسهر بالقادسیّة، أخذه الحصین بن تمیم، فبعث به إلی ابن زیاد، فأمره أن یصعد القصر، فیلعن علیّا، و یکذّب الحسین علی القصر، فلمّا رقیه قال: أیّها النّاس! إنّ الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه، و قد فارقته بالحاجز، فأجیبوه، و انصروه.

ثمّ لعن زیادا و ابنه، و استغفر اللّه لعلیّ. فأمر ابن زیاد، فرمی به من فوق القصر، فتقطّع، و مات- رحمه اللّه.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۷

قیس بن مسهر بن خلید بن جندب بن منقذ بن جسر بن نکرة بن الصّیداء، کان مع الحسین بن علیّ علیهما السّلام، و هو کان رسول الحسین إلی أهل الکوفة بکتابه، فأخذه به ابن زیاد، فطرحه من فوق القصر بالکوفة فتقطّع.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۱۱/ ۱۶۴- ۱۶۵

فسار حتّی وافی القادسیّة، فأخذه حصین بن نمیر، و بعث به إلی ابن زیاد، فلمّا أدخل علیه أغلظ لعبید اللّه «۱»، فأمر به أن یطرح من أعلی سور القصر إلی الرّحبة، فطرح، فمات. «۲»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۵

---

(۱)- [العبرات: «أغلظ له عبید اللّه»].

(۲)- و چون قیس به قادسیّه رسید، حصین بن نمیر او را گرفت و پیش عبید اللّه بن زیاد فرستاد و چون-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۱

قال: فأقبل الحسین بالصّبیان و النّساء معه لا یلوی علی شیء.

و أقبل قیس بن مسهر الصّیداویّ إلی الکوفة بکتاب الحسین، حتّی إذا انتهی إلی القادسیّة، أخذه الحصین بن تمیم، فبعث به إلی عبید اللّه بن زیاد، فقال له عبید اللّه: اصعد إلی القصر «۱»، فسبّ الکذّاب ابن الکذّاب.

فصعد، ثمّ قال: أیّها النّاس، إنّ هذا الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه؛ ابن فاطمة بنت رسول اللّه، و أنا رسوله إلیکم، و قد فارقته بالحاجر؛ فأجیبوه «۲». ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد و أباه، و استغفر لعلیّ بن أبی طالب.

قال: فأمر به عبید اللّه بن زیاد أن یرمی به من فوق القصر، فرمی به، فتقطّع، فمات. «۳»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۵- ۳۷۶

قال: فمضى قيس إلى الكوفة، و عبيد اللّه بن زياد قد وضع المراصد و المصابيح «۴» على الطّرق، فليس أحد يقدر أن يجوز إلّا فتش؛ فلمّا تقارب من الكوفة قيس «۵» بن مسهر «۵»، لقيه «۶» عدوّ اللّه يقال له الحصين بن نمير السّكونيّ، فلمّا نظر إليه قيس كأنّه اتّقى على نفسه،

- او را پیش ابن زیاد بردند، تندی کرد و ابن زیاد دستور داد او را از بالای بام قصر به میدان افکندند و شهید شد.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۳

(۱)- [العبرات: «اصعد القصر»].

(۲)- [لم يرد فى العبرات].

(۳)- گوید: حسین روان شد. کودکان و زنان را نیز همراه داشت و همچنان بیامد. قیس بن مسهر صیداوی با نامه حسین سوی کوفه آمد تا به قادسیّه رسید. حصین بن نمیر او را بگرفت و پیش عبید اللّه بن زیاد فرستاد. عبید اللّه بن زیاد گفت: «بالای قصر برو و دروغگو پسر دروغگو را لعن کن.»

گوید: وی بالا رفت و گفت: «ای مردم! اینک حسین بن علی بهترین خلق خدا، پسر فاطمه دختر پیمبر خدا می‌رسد، و من فرستاده او سوی شمایم. در شیب از او جدا شدم. وی را پذیره شوید.»

آن‌گاه عبید اللّه و پدرش را لعنت کرد و برای علی بن ابیطالب آمرزش خواست.

گوید: عبید اللّه بن زیاد بگفت تا او را از فراز قصر به زیر افکنند که بیفکندند و درهم شکست و بمرد.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۸۲

(۴)- من د، و فى الأصل: المصابح. [و الصّحيح: المسالح]

(۵) (۵- ۵) ليس فى د.

(۶)- فى د: ألقاه.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۲

فأخرج الكتاب سريعا، فمزّقه عن آخره. «۱» قال: و أمر «۱» الحصين أصحابه، فأخذوا قيسا «۲»، و أخذوا «۳» الكتاب ممزّقا، حتّى أتوا به إلى عبيد اللّه بن زياد، فقال له/ عبيد اللّه بن زياد: من أنت؟ قال: أنا رجل من شيعة أمير المؤمنين الحسين بن علىّ (رضى اللّه عنهما).

قال: فلم خرقت «۴» الكتاب الّذى كان «۵» معك؟ قال: خوفا حتّى لا تعلم ما فيه. قال:

و ممّن كان هذا الكتاب؟ و إلى من كان؟ فقال: كان من الحسين إلى جماعة من أهل الكوفة لا أعرف أسماءهم. قال: فغضب ابن زياد غضبا عظيما، ثمّ قال: و اللّه لا تفارقنى أبدا أو تدلّنى على هؤلاء القوم الّذى كتب إليهم هذا الكتاب، أو تصعد المنبر، فتسبّ الحسين، و أباه، و أخاه، فتنجو من يدى، أو لأقطعنّك. فقال قيس: أمّا هؤلاء «۵» القوم، فلا أعرفهم؛ و أمّا لعنة الحسين، و أبيه، و أخيه «۶»، فإنّى أفعل.

قال: فأمر به، فأدخل المسجد الأعظم، ثمّ صعد المنبر، و جمع له النّاس ليجتمعوا و يسمعوا «۷» اللّعنة، فلمّا علم قيس أنّ النّاس قد اجتمعوا، وثب قائما، فحمد اللّه «۸»، و أثنى عليه، ثمّ صلّى على محمّد و آله، و أكثر التّرحّم على علىّ، و ولده، ثمّ لعن عبيد اللّه بن زياد، و لعن أباه، و لعن عتاة بنى أميّة عن آخرهم، ثمّ دعا النّاس إلى نصرة الحسين بن علىّ.

فأخبر بذلك عبيد اللّه بن زياد، فأصعد على أعلى القصر، ثمّ رمى به على رأسه، فمات- رحمه اللّه «۹».

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۵- ۱۴۷

فأقبل قيس بن مسهر «۱۰» إلى الكوفة «۱۰» بكتاب الحسين عليه السّلام حتّى إذا انتهى إلى القادسيّة،

(۱) (۱- ۱) فی د: فأمر.

(۲)- فی النّسخ: قیس.

(۳)- زید فی د: أصحابه و.

(۴)- فی د: خزقت.

(۵)- لیس فی د.

(۶)- فی النّسخ: و أباه و أخاه.

(۷)- فی د: یسمعون.

(۸)- وقع فی د مکررا.

(۹)- سقط من د.

(۱۰- ۱۰) [لم یرد فی البحار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۳

«۱» أخذه الحصین بن نمیر، «۲» فبعث به إلی عبید اللّه بن زیاد، فقال له عبید اللّه بن زیاد:

اصعد، فسبّ الکذّاب الحسین بن علیّ علیهما السّلام. «۳» «۴» فصعد قیس، فحمد اللّه، و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس «۲»، إنّ هذا الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و أنا رسوله إلیکم، فأجیبوه «۵». ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد، و أباه، «۶» و استغفر لعلیّ ابن أبی طالب، و صلّی علیه «۴»، «۷» «۸» فأمر عبید اللّه أن یرمی به من فوق القصر، فرموا «۹» به، فتقطّع «۳» «۷». «۱۰»

وروی أنّه وقع إلی الأرض مکتوبا، «۶» فتکسّرت عظامه، و بقی به رمق، فجاء «۱۱» رجل یقال له: عبد الملک بن عمیر اللّخمیّ، فذبحه، فقیل له فی ذلک، و عیب علیه، فقال:

أردت أن أریحه. «۱۲»

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی روضة الواعظین].

(۲) (۲- ۲) [لم یذکره فی الأسرار، و حکی بدله عن اللّهوف].

(۳) (۳- ۳) [لم یذکره فی نفس المهموم و حکی بدله عن اللّهوف].

(۴) (۴- ۴) [لم یذکره فی البحار و العوالم و حکی بدله عن اللّهوف].

(۵)- [لم یرد فی الأسرار].

(۶- ۶) [روضة الواعظین: «فأمر عبید اللّه أن یرمی من فوق القصر، فرمی به»].

(۷- ۷) [لم یرد فی الأسرار].

(۸)- [من هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان].

(۹)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «فرمی»].

(۱۰)- [وسیلة الدّارین: «فتقطّع جسمه»، و إلی هنا حکاه عنه فی وسیلة الدّارین، و من هنا حکاه فی المعالی، ۱/ ۲۶۳].

(۱۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «فأتاه»].

(۱۲)- قیس بن مسهر که نامه حضرت را می‌آورد، به سوی کوفه آمد، به قادسیّه رسید. (دیده‌بانان) حصین بن نمیر او را گرفته، به

نزد عبید اللّه بن زیاد فرستاد. عبید اللّه به او گفت: («دست از تو برندارم تا این که جریان کارت را بگویی. یا) به منبر روی و حسین بن علی دروغگو را ناسزا بگویی.»

قیس به منبر رفت و حمد و ثنای خدای را به‌جا آورد. سپس گفت: «ای گروه مردم! این حسین بن علی، بهترین بندگان خدا، پسر فاطمه دختر رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم است (که به سوی شما می‌آید) و من فرستاده او به جانب شما بودم. پس او را بپذیرید.»

و عبید اللّه بن زیاد و پدرش را لعنت کرد و برای علی بن ابیطالب از خدا رحمت خواست و بر او درود-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۴

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۲- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۰- ۲۲۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۷، ۱۷۸؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۷؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۲

فلمّا انتهی قیس إلی القادسیّة، وجد خیل ابن زیاد منظومة ما بینها و بین الکوفة، فأخذه الحصین بن تمیم، فبعث به إلی ابن زیاد.

فقال له ابن زیاد:

«اصعد القصر، فسبّ الکذّاب ابن الکذّاب».

فصعد قیس بن مسهر القصر، فحمد اللّه، و أثنی علیه، ثمّ قال:

«أیّها النّاس، هذا حسین بن علیّ خیر خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه، و أنا رسوله إلیکم، و فارقته بالحاجر، فأجیبوه!».

ثمّ لعن زیادا و ابنه، و استغفر لعلیّ بن أبی طالب، فأمر به عبید اللّه، فرمی به من فوق القصر، فمات.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۷

فأخذه الحصین بن نمیر، و بعث به إلی عبید اللّه بن زیاد، فقال له عبید اللّه بن زیاد:

اصعد و سبّ الکذّاب الحسین بن علیّ.

فصعد، و حمد اللّه، و أثنی علیه، و قال: أیّها النّاس، هذا الحسین بن علیّ، خیر خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و أنا رسوله إلیکم، فأجیبوه. ثمّ لعن ابن زیاد، فأمر به، فرمی من فوق القصر، فوقع علی الأرض، و انکسرت عظامه، و أتاه رجل، فذبحه، و قال: أردت أن أریحه.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۱

- فرستاد. عبید اللّه دستور داد او را از بالای بام قصر به زیر اندازند و چون او را بینداختند، درهم شکسته شده از دنیا رفت. برخی گفته‌اند که دست بسته او را به زمین انداختند. پس استخوانهایش درهم شکست و هنوز رمقی در او بود، مردی که نامش عبد الملک بن عمیر لخمی بود، پیش آمد و سرش را برید.

بدو گفتند: «این چه کار ناشایستی بود کردی؟»

و سرزنشش کردند. گفت: «خواستم آسوده‌اش سازم.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۵

فمضی قیس بن مسهر یرید الکوفة، و عبید اللّه بن زیاد قد وضع المراصد و المسالح علی الطّرق و الشّوارع، فلیس أحد یقدر أن یجوز، فلمّا قارب قیس الکوفة، لقیه الحصین بن نمیر السّکونیّ، فلمّا نظر إلیه قیس، کأنّه أحسّ بأنّه یقبضه، فأخرج الکتاب سریعا، و

مزّقه، و أمر الحصين أصحابه، فأخذوا قيسا، و أخذوا الكتاب ممزّقا حتّى أتى به إلى ابن زياد، و أخبر بقصّته، فقال له ابن زياد: من أنت؟ قال: رجل من شيعة أمير المؤمنين عليّ ابن أبى طالب. فقال: لم خرقت الكتاب الّذى معك؟ قال: خوفا أن تعلم ما فيه. فقال: ممّن كان هذا الكتاب؟ و إلى من كان؟ قال: من الحسين إلى جماعة من أهل الكوفة لا أعرف أسماءهم. فغضب ابن زياد و قال: و اللّه لا تفارقنى حتّى تدلّنى على هؤلاء القوم المكتوب إليهم، أو تصعد المنبر، فتلعن حسينا، و أباه، و أخاه، فتنجو من يدى، أو لأقطعنّك إربا إربا. فقال قيس: أمّا هؤلاء المكتوب إليهم فإنّى لا أعرفهم، و أمّا اللّعن فإنّى أفعل.

فأمر عبيد اللّه أن يدخل المسجد الأعظم، و يصعد المنبر، و تجمع له النّاس ليلعن، و تسمع النّاس، فأدخل المسجد، و جمع النّاس للاستماع، فأصعد المنبر، و وثب قائما عليه، فحمد اللّه، و أثنى عليه، و صلّى على محمّد و أهل بيته، و أكثر التّرحّم على عليّ بن أبى طالب، و ولديه الحسن، و الحسين (عليهم الصّلاة و السّلام)، و لعن يزيد بن معاوية و عتاة‌بنى أميّة، و طغاتهم، و أكثر اللّعن على عبيد اللّه بن زياد، ثمّ دعا إلى نصرة الحسين و حثّ النّاس عليها.

فأخبر ابن زياد بذلك، فأمر أن يصعد به القصر و يرمى من أعلاه، فأصعد أعلى القصر، ورمى به على أم رأسه، فاندقت عنقه، و خرج دماغه من أذنيه.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۳۵- ۲۳۶

فأخذه الحصين بن نمير فى القادسيّة، و بعث به إلى ابن زياد، فقال له ابن زياد: اصعد القصر، فسبّ الكذّاب. فصعد، فأثنى على اللّه، و على رسوله، و على أهل بيته، و لعن زيادا و ابنه.

فرمى به من فوق القصر، فمات.

ابن شهرآشوب، المناقب، ۴/ ۹۵

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۶

فأخذه عبيد اللّه بن زياد و قال [له]: قم فى النّاس فاشتم الكذّاب بن الكذّاب- يعنى الحسين-.

فصعد قيس المنبر فقال: أيّها النّاس إنّى تركت الحسين بالحاجر، و أنا رسوله إليكم لينصركم.

فأمر به عبيد اللّه و طرح من فوق القصر، فمات.

ابن الجوزى، الرّدّ على المتعصّب العنيد،/ ۳۶

فلمّا انتهى قيس إلى القادسيّة، أخذه الحصين، فبعث به إلى ابن زياد، فقال له ابن زياد: اصعد القصر، فسبّ الكذّاب ابن الكذّاب الحسين بن علىّ. فصعد قيس، فحمد اللّه، و أثنى عليه، ثمّ قال: إنّ هذا الحسين بن علىّ خير خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، أنا رسوله إليكم، و قد فارقته بالحاجر «۱»، فأجيبوه. ثمّ لعن ابن زياد، و أباه، و استغفر لعلىّ.

فأمر به ابن زياد، فرمى من أعلى «۲» القصر، فتقطّع، فمات. «۳»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۷۷- عنه: النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۱۳

فأقبل قيس بن مسهر الصّيداوىّ حتّى انتهى إلى القادسيّة، فأخذه حصين بن تميم (نمير)، و بعث به إلى عبيد اللّه بن زياد، فأخرج الكتاب، و مزّقه، فلمّا حضر بين يدى عبيد اللّه قال: من أنت؟ قال: رجل من شيعة أمير المؤمنين عليه السّلام. قال: فلما ذا خرقت الكتاب؟ قال: لئلّا تعلم ما فيه. قال: ممّن الكتاب؟ و إلى من؟ قال: من الحسين عليه السّلام إلى قوم من أهل الكوفة لا أعرف أسمائهم. فغضب ابن زياد، و قال: اصعد، فسبّ الكذّاب

---

(۱)- [نهاية الإرب: «بالحاجز»].

(۲)- [نهاية الإرب: «فوق»].

(۳)- چون قیس به قادسیّه رسید، حصین او را دستگیر کرد و نزد ابن زیاد فرستاد. ابن زیاد به او گفت:

«بالای قصر برو و این کذّاب ابن کذّاب (حسین بن علی) را دشنام بده.»

قیس بر فراز کاخ رفت و پس از حمد و ثنای خداوند گفت: «این حسین بن علی، بهترین خلق خداست.

او فرزند فاطمه، دختر پیغمبر است و من رسول او هستم. من در حاجر از او جدا شدم. شما دعوت او را اجابت کنید.»

بعد از آن، ابن زیاد را دشنام داد و نفرین کرد. ابن زیاد فرمان داد او را از بالای قصر انداختند. پیکرش پاره‌پاره شد و جان سپرد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۷

ابن الکذّاب الحسین بن علیّ بن أبی طالب. فصعد قیس القصر، فحمد اللّه، و أثنی علیه و قال: أیّها النّاس، إنّ هذا الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله، و أنا رسوله إلیکم، و قد فارقته الحاجز، فأجیبوه. ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد، و أباه، و استغفر لعلیّ بن أبی طالب، فأمر عبید اللّه، فألقی من فوق القصر، فمات.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۱- ۲۲

فأخذه ابن زیاد و قال: قم فی النّاس، و اشتم الکذّاب ابن الکذّاب- یعنی الحسین- فقام علی المنبر و قال: أیّها النّاس، إنّی ترکت الحسین بالحاجر، و أنا رسوله إلیکم، لتنصروه، فلعن اللّه الکذّاب ابن الکذّاب ابن زیاد. فطرح من القصر، فمات «۱».

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰

فلمّا «۲» قارب [قیس] دخول الکوفة «۲»، اعترضه الحصین بن نمیر «۳» «۴»- صاحب عبید اللّه ابن زیاد- لعنه اللّه- «۴» لیفتّشه، فأخرج قیس الکتابة «۵» و مزّقه «۶»، فحمله الحصین بن نمیر إلی عبید اللّه بن زیاد، فلمّا مثّل بین یدیه، قال له: من أنت؟ قال: أنا رجل من شیعة أمیر المؤمنین علیّ بن أبی طالب علیه السّلام و ابنه. قال: فلماذا خرّقت الکتاب؟ قال: لئلّا تعلم ما فیه. قال: و ممّن الکتاب؟ و إلی من؟ قال: من الحسین علیه السّلام إلی جماعة من أهل الکوفة لا أعرف أسماءهم. فغضب ابن زیاد، و قال: و اللّه لا تفارقنی حتّی تخبرنی بأسماء هؤلاء القوم، أو تصعد المنبر، فتلعن «۷» الحسین بن علیّ، و أباه، و أخاه، «۸» و إلّا قطّعتک إربا إربا «۸».

---

(۱)- چون او به قادسیّه رسید، حصین بن نمیر با لشکر آن‌جا بود، راه نگاه می‌داشت. او را بگرفت و به کوفه فرستاد. عبید اللّه زیاد او را شهید کرد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۶- ۲۷۷

(۲) (۲- ۲) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «انتهی قیس إلی القادسیّة»].

(۳)- [فی أعیان الشّیعة: «الحصین بن تمیم»، و فی بحر العلوم: «الحصین بن نمیر التّمیمیّ»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی البحار و العوالم و مثیر الأحزان و أعیان الشّیعة و اللّواعج، و فی بحر العلوم: «مع شرطته، فقبض علیه»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و أعیان الشّیعة و اللّواعج و المعالی و مثیر الأحزان و بحر العلوم و العبرات: «الکتاب»].

(۶)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «خرّقه»].

(۷)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «فتسبّ»].

(۸- ۸) [لم یرد فی بحر العلوم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۸

فقال قیس: أمّا القوم! فلا أخبرک بأسمائهم، و أمّا لعن «۱» «۲» الحسین علیه السّلام، و أبیه، و أخیه «۲»، فأفعل. «۳»

فصعد المنبر، فحمد اللّه، و أثنی علیه، و صلّی علی النّبیّ صلّی اللّه علیه و آله و أکثر من التّرحّم علی علیّ، «۴» و الحسن، و الحسین

«۴» (صلوات اللّه علیهم)، ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد، و أباه، و لعن عتاة بنی أمیّة عن آخرهم «۵».

«۶» ثمّ قال: أیّها النّاس، «۷» أنا رسول الحسین علیه السّلام إلیکم، و قد خلّفته بموضع کذا، فأجیبوه «۶». «۸» فأخبر ابن زیاد بذلک، فأمر بإلقائه من أعالی القصر، فألقی من هناک «۷»، فمات. «۹»

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «لعنة»، و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «سبّ»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۳)- [أضاف فی أعیان الشّیعة: «و کان قصده أن یبلغ رسالة الحسین علیه السّلام إلی أهل الکوفة». و فی اللّواعج: «و فی روایة: أنّه قال له: اصعد المنبر، فسبّ الکذّاب ابن الکذّاب الحسین بن علیّ»].

(۴) (۴- ۴) [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان: «و ولده». و فی الأسرار: «و ولدیه»].

(۵)- [لم یرد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم].

(۶- ۶) [لم یرد فی الأسرار].

(۷- ۷) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «إنّ هذا الحسین بن علیّ، خیر خلق اللّه، ابن فاطمة بنت رسول اللّه، و أنا رسوله إلیکم، و قد خلّفته بالحاجز (بالحاجر)، فأجیبوه. فأمر به ابن زیاد، فرمی من أعلی القصر، (و هو حیّ، فتکسّرت عظامه) و تقطّع»].

(۸)- [إلی هنا حکاه عنه فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان و العبرات].

(۹)- قیس که به نزدیک دروازه کوفه رسید، حصین بن نمیر که از نزدیکان عبید اللّه بود، راه بر او بگرفت تا او را تفتیش کند. قیس که خود را در خطر دید، نامه را بیرون آورد و پاره‌پاره کرد. حصین او را با خود به نزد عبید اللّه بن زیاد برد؛ چون در برابر او ایستاد، ابن زیاد به او گفت: «کیستی؟»

گفت: «مردی از شیعیان امیر المؤمنین و فرزندش.»

گفت: «نامه را چرا پاره کردی؟»

گفت: «تا تو از مضمونش آگاه نگردی.»

گفت: «نامه از که بود و به که بود؟»

گفت: «از حسین بود به جمعی از اهل کوفه که نامهایشان را نمی‌دانم.»

ابن زیاد را خشم گرفت و گفت: به خدا قسم دست از تو برندارم تا آن‌که نام این افراد را بگویی و یا آن‌که بر منبر شوی و حسین بن علی صلّی اللّه علیه و اله و پدر و برادرش را لعن کنی؛ وگرنه تو را قطعه‌قطعه خواهم کرد.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۵۹

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۵- ۷۷- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۰؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۱- ۲۴۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۷- ۱۷۸؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۵- ۳۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۷۹- ۱۸۰؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۵؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۷۹- ۸۰

قال: و أقبل قیس بن مسهر الصّیداویّ بکتاب الحسین إلی الکوفة، حتّی إذا انتهی إلی القادسیّة، أخذه الحصین بن نمیر، فبعث به إلی عبید اللّه بن زیاد، فقال له ابن زیاد: اصعد إلی أعلا القصر، فسبّ الکذّاب ابن الکذّاب علیّ بن أبی طالب، و ابنه الحسین.

فصعد، فحمد اللّه، و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّ هذا الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه، و هو ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم، و أنا رسوله إلیکم، و قد فارقته بالحاجر من بطن ذی الرّمّة، فأجیبوه، و اسمعوا له، و أطیعوا. ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد و

أباه، و استغفر لعلیّ و الحسین. فأمر به ابن زیاد، فألقی من رأس القصر، فتقطّع. و یقال: بل تکسّرت عظامه، و بقی فیه بقیّة رمق، فقام إلیه عبد الملک بن عمیر البجلیّ، فذبحه، و قال:

إنّما أردت إراحته من الألم. و قیل: إنّه رجل یشبه عبد الملک بن عمیر، و لیس به.

و فی روایة: إنّ الّذی قدم بکتاب الحسین إنّما هو عبد اللّه بن بقطر أخو الحسین من الرّضاعة، فألقی من أعلی القصر. و اللّه أعلم. «۱»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۸

– قیس گفت: «امّا نام افرادی که نامه برایشان بود، به تو نخواهم گفت و امّا لعن حسین و پدرش و برادرش را حاضرم.»

پس بر منبر شد، حمد و ثنای الهی کرد و درود بر پیغمبر گفت و بر علی و حسن و حسین رحمت فراوان فرستاد. سپس بر عبید اللّه بن زیاد و پدرش لعن کرد و بر همه گردنکشان بنی امیّه از اوّل تا آخر لعن کرد.

سپس گفت: «ای مردم! من از طرف حسین به شما پیام آورده‌ام و در فلان جا از او جدا شدم. دعوتش را اجابت کنید.»

جریان به ابن زیاد گزارش داده شد. دستور داد او را گرفته، از بالای کاخ به زیرش انداختند و شهید گشت. خدای رحمتش کند.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۵– ۷۷

(۱)– و قیس در قادسیه به حصین بن نمیر که از قبل ابن زیاد به محافظت شوارع قیام می‌نمود، بازخورد و حصین او را گرفته نزد عبید اللّه فرستاد و آن ملعون فرمود تا قیس را از بالای فصیل به خندق افکندند.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۰

فلمّا أقبل الرّسول بالکتاب، اعترضه الحصین بن نمیر، و بعث به إلی ابن زیاد، فاستخرج الکتاب، فلم یقبل تسلیمه إلیه، و مزّقه، و لم یمکنه منه، فقال ابن زیاد: من أنت؟ قال: أنا رجل من شیعة أمیر المؤمنین. قال: ممّن الکتاب؟ و إلی من؟ قال: من الحسین إلی أهل الکوفة. فغضب ابن زیاد، فقال له: اصعد علی المنبر، و سبّ الکذّاب ابن الکذّاب الحسین بن علیّ. قال: لمّا صعد المنبر، حمد اللّه، و أثنی علیه، و قال: أیّها النّاس، إنّ هذا الحسین بن علیّ خیر خلق اللّه، ابن فاطمة الزّهراء بنت رسول اللّه، و أنا رسوله إلیکم، «۱» و قد فارقته بالحاجر «۲»، فأجیبوه «۱». ثمّ لعن عبید اللّه بن زیاد، و أباه، و استغفر لعلیّ ابن أبی طالب.

قال: فأمر ابن زیاد بأن یلقی من أعلی القصر، ففعل به، فمات من ساعته، و عجّل اللّه بروحه إلی الجنّة.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۷

فلمّا بلغ القادسیّة، أخذه الحصین بن نمیر لعنه اللّه و أوثقه کتافا، و بعث به إلی ابن زیاد لعنه اللّه، فلمّا وصل إلیه، قال له: یا فتی! اصعد المنبر، و سبّ الکذّاب ابن الکذّاب– یعنی الحسین علیه السّلام– فصعد المنبر، فحمد اللّه و أثنی علیه، و ذکر النّبیّ صلّی اللّه علیه و اله، فصلّی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! هذا الحسین قد فارقته من الحاجز من بطن الرّملة، و أنا رسوله إلیکم، فأجیبوه. ثمّ سبّ یزید لعنه اللّه، و ابن زیاد لعنه اللّه، و صلّی علی الحسین علیه السّلام و علی أبیه و جدّه. فأمر ابن زیاد لعنه اللّه أن یرمی من أعلی القصر، فرمی به، فتقطّع قطعا (رضوان اللّه علیه).

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۲

فلمّا أقبل الرّسول بالکتاب إلی الکوفة، لقاه الحصین بن نمیر، فأتی به عند ابن زیاد، فمزّق الرّسول الکتاب.

قال ابن زیاد له: من أنت؟

قال: أنا شیعة الحسین.

قال: لم مزّقت الکتاب؟

(۱) (۱- ۱) [حکاه عنه فی الأسرار،/ ۲۴۸].

(۲)- [الأسرار: «فی الحاجز»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۱

قال: لئلّا تعلم ما فیه.

فأمره ابن زیاد بسبّ علیّ و الحسنین، فصعد المنبر، و قال: أیّها النّاس، إنّ الحسین خیر خلق اللّه تعالی، و أنا رسوله إلیکم، فأجیبوه. ثمّ لعن ابن زیاد و أباه. فأمر به ابن زیاد أن یلقی من أعلی القصر، فرموه فمات (رحمه اللّه تعالی). [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۱

و فی القادسیّة قبض الحصین بن نمیر التّمیمیّ علی قیس بن مسهر الصّیداویّ رسول الحسین إلی أهل الکوفة، و لمّا أراد أن یفتّشه، أخرج قیس الکتاب، و خرّقه. و جیء به إلی ابن زیاد، فقال له: لماذا خرّقت الکتاب؟ قال: لئلّا تطّلع علیه. فأصرّ ابن زیاد علی أن یخبره بما فیه، فأبی قیس. فقال: إذا اصعد المنبر، و سبّ الحسین، و أباه، و أخاه، و إلّا قطّعتک إربا.

فصعد قیس المنبر، و حمد اللّه و أثنی علیه، و صلّی علی النّبیّ و آله، و أکثر من التّرحّم علی أمیر المؤمنین، و الحسن، و الحسین، و لعن عبید اللّه بن زیاد، و أباه، و بنی أمیّة، ثمّ قال:

أیّها النّاس، أنا رسول الحسین إلیکم، و قد خلّفته فی موضع کذا، فأجیبوه. فأمر ابن زیاد أن یرمی من أعلی القصر، فرمی و تکسّرت عظامه، و مات.

و یقال: کان به رمق، فذبحه عبد الملک بن عمیر اللّخمیّ، فعیب علیه، قال: أردت أن أریحه.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۹- ۲۲۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۲

و یتلقّی علیه السّلام نبأ استشهاد عبد اللّه بن یقطر

فلمّا بلغ الحسین قتل ابن یقطر خطب فقال: أیّها النّاس! قد خذلتنا شیعتنا، و قتل مسلم و هانئ و قیس بن مسهر، و [ابن] «۱» یقطر «۲»، فمن أراد منکم الانصراف، فلینصرف.

فتفرّق النّاس الّذین صحبوه أیدی سبأ فأخذوا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من الحجاز.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۹- ۳۸۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۸- ۱۶۹

قال أبو مخنف: حدّثنی أبو علیّ الأنصاریّ، عن بکر بن مصعب المزنیّ، قال: کان الحسین لا یمرّ بأهل ماء إلّا اتّبعوه، حتّی إذا انتهی إلی زبالة، سقط إلیه مقتل أخیه من الرّضاعة، مقتل عبد اللّه بن یقطر.

قال: فأتی ذلک الخبر حسینا و هو بزبالة، فأخرج للنّاس کتابا، فقرأ علیهم:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم «۳»، أمّا بعد، فإنّه قد أتانا خبر فظیع: قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة و عبد اللّه بن یقطر، و قد خذلتنا «۴» شیعتنا، فمن أحبّ منکم الانصراف، فلینصرف، لیس علیه منّا ذمام.

قال: فتفرّق النّاس عنه «۵» تفرّقا، فأخذوا «۵» یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من المدینة «۶»، «۷» و إنّما فعل ذلک لأنّه ظنّ أنّما اتّبعه الأعراب، لأنّهم ظنّوا أنّه

---

(۱)- ما بین المعقوفین کان قد سقط من الأصل.

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات، ۱/ ۳۸۶].

(۳)- [فی بحر العلوم مکانه: «قالوا: و لمّا بلغ الحسین قتله، و کان قد أخبر من قبل بقتل ابن عمّه مسلم بن عقیل، جمع النّاس و خطبهم، و قال فیما قال: «بسم اللّه الرّحمن الرّحیم ...»].

(۴)- [بحر العلوم: «خذلنا»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۶)- [إلی هنا حکاه عنه فی بحر العلوم،/ ۱۸۷ و أضاف: «و نفر یسیر ممّن انضمّوا إلیه، و کان قد انضمّ إلیه جمع غفیر من الأعراب فی الطّریق لظنّهم أنّه سیأتی إلی بلد قد استقامت له طاعهٔ أهله، فکره علیه السّلام أن یتّبعه إلّا الّذین أقدموا علی ما أقدم علیه من الشّهادهٔ و المواساهٔ علی الموت»].

(۷) (۷*) [لم یرد فی العبرات].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۳

یأتی بلدا قد استقامت له طاعهٔ أهله، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون علام یقدمون، و قد علم أنّهم إذا بیّن لهم لم یصحبه إلّا من یرید مواساته و الموت معه.

قال (۷*): فلمّا کان من السّحر أمر فتیانه، فاستقوا الماء و أکثروا. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۸- ۳۹۹- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۵- ۳۸۶

فسار، حتّی انتهی إلی زبالهٔ، فأتاه خبر عبد اللّه بن یقطر. «۲»

«۳» «۴» فأخرج إلی النّاس کتابا فقرأه «۵» علیهم «۶»: «۴»

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم.

أمّا بعد، فإنّه قد أتانا «۷» خبر فظیع: قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروهٔ و عبد اللّه بن یقطر «۳»، و قد خذلنا شیعتنا، فمن أحبّ منکم الانصراف، فلینصرف فی غیر حرج، «۸» لیس

---

(۱)- بکر بن مصعب مزنی گوید: «حسین به هر آبگاهی می‌رسید، مردم آن‌جا به دنبال وی می‌آمدند؛ تا به زباله رسید و از کشته شدن برادر شیری خود، عبد اللّه بن بقطر خبر یافت.»

مصعب گوید: حسین به زباله بود که خبر بدو رسید و نوشته‌ای برون آورد و بر مردم فروخواند:

«به نام خدای رحمان رحیم.

امّا بعد: خبری فجیع آمده، کشته شدن مسلم بن عقیل و هانی بن عروه و عبد اللّه بن بقطر. شیعیانمان ما را بی‌یاور گذاشته‌اند. هرکس از شما می‌خواهد بازگردد، بازگردد که حقّی بر او نداریم.»

گوید: مردم یکباره از وی پراکنده شدند و راه راست و چپ گرفتند و او ماند و یارانش که از مدینه با وی برون آمده‌اند. این کار را از آن‌رو کردند که گمان داشت بدویان از پی او آمده‌اند به این پندار که سوی شهری می‌رود که مردمش به اطاعت وی استوارند و نخواست با وی بیایند و ندانند کجا می‌روند که می‌دانست وقتی معلومشان کند، جز آنها که می‌خواهند جانبازی کنند و با وی بمیرند همراهش نمی‌روند.

گوید: به وقت سحر، به غلامان خویش گفت که آبگیری کردند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۸۷

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی وسیلهٔ الدّارین،/ ۶۱- ۶۲ و أضاف: «فاستعبر باکیا»].

(۳) (۳- ۳) [حکاه فی المعالی، ۱/ ۲۴۲- ۲۴۳].

(۴) (۴- ۴) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فعندها خطب النّاس»].

(۵)- [فی البحار و الأسرار و المعالی: «فقرأ»].

(۶)- [زاد فی البحار و العوالم و الأسرار: «فإذا فیه»].

(۷)- [فی مثیر الأحزان مکانه: «ثمّ إنّه جمع أصحابه فقال: إنّه قد أتانا ...»].

(۸) (۸*) [فی روضهٔ الواعظین: «لیس علیکم» و فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و نفس المهموم و المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «لیس علیه»، و فی مثیر الأحزان: «و لا»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۴

معه (۸*) ذمام.

فتفرّق النّاس عنه، و أخذوا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من المدینهٔ، و نفر یسیر ممّن انضمّوا إلیه، «۱» و إنّما فعل ذلک لأنّه علیه السّلام علم أنّ الأعراب الّذین اتّبعوه، إنّما اتّبعوه، و هم یظنّون أنّه یأتی بلدا قد استقامت له طاعهٔ أهله، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون علی ما یقدمون. «۲»

فلمّا «۱» کان السّحر، أمر أصحابه، فاستقوا ماء و أکثروا. «۳»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۷- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۴، ۲۲۵؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۴۶، ۲۴۷؛ الدّربندی، أسرار

---

(۱) (۱- ۱) [مثیر الأحزان: «حتّی إذا»].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی روضهٔ الواعظین و حکاه عنه فی الأسرار و المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، و أضاف فی نفس المهموم: «قلت: و لعلّ لهذا السّبب کان علیه السّلام یذکر حال یحیی علیه السّلام کثیرا مشیرا إلی أنّه یشبهه فی أنّه یقتل و یهدی رأسه کما فعل بیحیی»].

(۳)- پس، آمد تا به منزل زباله رسید، و در آن‌جا خبر شهادت عبد اللّه یقطر به او رسید (مترجم گوید: در سابق گذشت که آن‌کس که در کوفه پس از مسلم و هانی کشته شد و نامه آن حضرت را برده بود. قیس بن مسهر صیداوی بود و مؤلّف محترم در آن‌جا یادآوری فرمود که بنا به گفته برخی، آن‌کس عبد اللّه یقطر، برادر رضاعی آن جناب بود، و این روایت بنابر گفته این دسته است، و بنابه آنچه خود مؤلّف رحمه اللّه اختیار فرمود، قیس بن مسهر بوده [است]).

به‌هرحال، حسین علیه السّلام نامه‌ای بیرون آورد و برای مردم خواند بدین مضمون:

«بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

امّا بعد، همانا خبر دهشت‌انگیزی به ما رسیده و آن (خبر) کشته شدن مسلم بن عقیل و هانی بن عروه و عبد اللّه یقطر است، و همانا شیعیان ما دست از یاری ما کشیده‌اند. پس هرکه می‌خواهد بازگردد، باکی بر او نیست و بازگردد. و ذمه و عهدی از ما بر او نیست.»

مردم از کنار او پراکنده شده و به چپ و راست رفتند تا همان همراهانش که از مدینه با او آمده بودند، به جای ماندند و اندکی که از آن پس به ایشان پیوستند، و این‌که امام علیه السّلام این کار را کرد برای آن بود که آن جناب علیه السّلام می‌دانست همانا این عربهایی که به دنبالش آمده‌اند، پیروی ایشان از آن حضرت به خاطر این بوده که گمان کرده‌اند او به شهری درخواهد آمد و مردم آن‌جا فرمان‌پذیر او خواهند شد و حضرت این معنی را خوش نداشت و می‌خواست اینان به این راهی که می‌روند، بدانند سرانجام

آن چیست و ندانسته اقدام به کاری نکنند.

و چون سحرگاه شد، به همراهان خود دستور داد آب بسیار بردارند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۶- ۷۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۵

الشّهادة، / ۲۵۰؛ الیزدی، وسائل المظفّری، / ۴۴۲؛ القمی، نفس المهموم، / ۱۸۴- ۱۸۵؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۶- ۲۶۷؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۳؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین، / ۱۵۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان، / ۴۰؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة، / ۸۷

ثمّ أخرج إلی النّاس کتابا فیه: أمّا بعد، فقد أتانا خبر فظیع: قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة و عبد اللّه بن یقطر، و قد خذلنا شیعتنا، فمن أحبّ منکم الانصراف فلینصرف فی غیر حرج، فلیس علیه ذمام.

فتفرّق النّاس عنه، و أخذوا یمینا و شمالا حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه، و نفر یسیر ممّن انضمّوا إلیه، و إنّما فعل ذلک، لأنّه علم أنّ الأعراب الّذین اتّبعوه، یظنّون أنّه یأتی بلدا قد استقام علیه، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون علی ما یقدمون.

الطّبرسی، إعلام الوری، / ۲۳۱

حتّی انتهی إلی زبالة، فورد علیه هناک مقتل أخیه من الرّضاعة عبد اللّه بن یقطر، و کان قد تبع الحسین خلق کثیر من المیاه الّتی یمرّ بها، لأنّهم کانوا یظنّون استقامة الأمور له علیه السّلام.

فلمّا صار بزبالة قام فیهم خطیبا، فقال: ألا إنّ أهل الکوفة و ثبوا علی مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة، فقتلوهما، و قتلوا أخی من الرّضاعة، فمن أحبّ منکم أن ینصرف، فلینصرف من غیر حرج، و لیس علیه منّا ذمام.

فتفرّق النّاس و أخذوا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من مکّة، و إنّما أراد أن لا یصحبه إنسان إلّا علی بصیرة.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۹

ثمّ ارتحلوا، فانتهوا إلی زبالة، و کان لا یمرّ بماء إلّا اتّبعه من علیه، حتّی انتهی إلی زبالة، فأتاه خبر مقتل أخیه من الرّضاعة عبد اللّه بن بقطر.

فلمّا أتی الحسین خبر قتل أخیه من الرّضاعة و مسلم بن عقیل، أعلم النّاس ذلک،

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۶

و قال: قد خذلنا شیعتنا، فمن أحبّ أن ینصرف، فلینصرف، لیس علیه منّا ذمام.

فتفرّقوا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من مکّة، و إنّما فعل ذلک لأنّه علم إنّ الأعراب ظنّوا أنّه یأتی بلدا قد استقامت له طاعة أهله، فأراد أن یعلموا علی ما یقدمون علیه. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۸

حتّی انتهوا إلی زبالة.

و قیل: کان الحسین لا یمرّ بماء إلّا اتّبعه أهل ذلک الماء حتّی انتهی إلی زبالة، فأتاه خبر مقتل أخیه من الرّضاعة عبد اللّه بن یقطر.

فلمّا بلغ الحسین الخبر، قال لأصحابه: من أحبّ منکم الانصراف، فلینصرف غیر حرج، لیس علیه منّا ذمام.

فتفرّق النّاس عنه، حتّی بقی فی أصحابه الّذین خرجوا معه من المدینة.

قال: و إنّما فعل ذلک، لأنّه علم أنّ الأعراب ظنّت أنّه یأتی بلدا قد استقامت له طاعة أهله، فأراد أن یعلموا علی ما یقدمون.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۴- ۴۱۵

فسار الحسین حتّی إذا کان بزرود، بلغه أیضا مقتل الّذی بعثه بکتابه إلی أهل الکوفة بعد أن خرج من مکّة و وصل إلی حاجر. فقال:

خذلتنا شیعتنا، فمن أحبّ منکم الانصراف، فلینصرف من غیر حرج علیه، و لیس علیه منّا ذمام.

---

(۱)- تا به محل زباله رسیدند. از هرمحل آبادی که می گذشت، اهل آن محل با او تجهیز شده، پیروی می کردند تا آن‌که در محل زباله خبر قتل برادر رضاعی او، عبد اللّه بن بقطر را شنید.

چون خبر برادر رضاعی و قتل مسلم بن عقیل به حسین رسید، او، آن خبر را به مردم (همراه او) داد و گفت: «شیعیان، ما را خوار و بی‌یاور و یار کرده‌اند. هرکه بخواهد از ما جدا شود، برود که بر او ایرادی نیست و ما قادر بر حمایت او نخواهیم بود.»

مردم از چپ و راست پراکنده شدند؛ به حدّی که جز یاران او که از مکّه همراهی کرده بودند، دیگر کسی نمانده بود. علّت این‌که او چنین اقدامی نمود، این بود که او می‌دانست اعراب که از او متابعت کرده بودند، برای این بود که اگر به شهری برسد و حکومت و سلطنت او پایدار شود، آنها به نوایی خواهند رسید که او خواست آنها بدانند در چه حالی خواهند بود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۳- ۱۴۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۷

قال: فتفرّق النّاس عنه أیادی سبا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من مکّة، [و إنّما فعل ذلک، لأنّه ظنّ أنّ من اتّبعه من الأعراب إنّما اتّبعوه لأنّه یأتی بلدا قد استقامت له طاعة أهلها، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون علی ما یقدمون، و قد علم أنّه إذا بیّن لهم الأمر، لم یصحبه إلّا من یرید مواساته فی الموت معه] «۱». قال: فلمّا کان السّحر، أمر فتیانه أن یستقوا من الماء، و یکثروا منه.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۶۹

حتّی أتوا زبالة، و کان الحسین لا یمرّ بماء من میاه العرب، و لا بحیّ من أحیائها إلّا تبعه أهله و صحبوه، فلمّا صار بزبالة، أتاه خبر قتل أخیه من الرّضاع عبد اللّه بن یقطر «۲»، فلمّا بلغ الحسین علیه السّلام ذلک قال: قد خذلتنا شیعتنا. ثمّ قال: أیّها النّاس! من أحبّ أن ینصرف «۳»، و لیس علیه منّا «۴» ذمام، و لا ملام «۴».

فتفرّق الأعراب عنه یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه لا غیر الّذین خرج بهم من مکّة، و إنّما فعل ذلک، لأنّه علم من الأعراب «۵» أنّهم ظنّوا أنّه یأتی بلدا قد استقامت له، و أطاعته «۶» أهلها، فتسلمها عفوا صفوا من غیر حرب و لا قتال، فأراد أن یعرفهم علی ما یقدمون علیه.

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۸۹- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۰

ثمّ إنّه علیه السّلام سار، حتّی أتی إلی موضع یقال له زبالة، فنزل بها و خطب النّاس فقال:

أیّها النّاس! إنّما جمعتکم علی أنّ العراق لی، و قد أتانی خبر فضیع عن ابن عمّی مسلم یدلّ علی أنّ شیعتنا قد خذلتنا، «۷» فمن کان منکم یصبر علی حرّ السّیوف، و طعن الأسنّة، فلیقم معنا، و إلّا فلینصرف عنّا.

---

(۱)- سقط من المصریّة.

(۲)- [نور الأبصار: «بقطر»].

(۳)- [نور الأبصار: «ینصرف فلینصرف»].

(۴) (۴- ۴) [نور الأبصار: «ذمّ و لا لوم»].

(۵)- [نور الأبصار: «النّاس»].

(۶)- [نور الأبصار: «و أطاعة»].

(۷) (۷*) [حکاه عنه فی المعالی].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۸

قال: فجعل القوم یتفرّقون یمینا و شمالا، حتّی لم یبق معه من أهل بیته و موالیه إلّا نیف و سبعون رجلا (۷*)، و هم الّذین خرجوا معه من مکّة.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۸- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۸

و جعل لا یمرّ ببادیة إلّا و یتبعه خلق کثیر، حتّی «۱» انتهی إلی زبالة، فنزل بها، ثمّ قام خطیبا، فحمد اللّه و أثنی علیه و ذکر النّبیّ صلّی اللّه علیه و اله، فصلّی علیه، «۲» ثمّ نادی بأعلی صوته «۲»:

أیّها النّاس! إنّما «۳» جمعتکم علی أنّ العراق «۴» فی قبضتی «۴»، و قد جائنی خبر «۵» صحیح، أنّ مسلم بن عقیل علیه السّلام و هانئ بن عروة قتلا «۵»، و قد خذلتنا شیعتنا، فمن کان منکم یصبر علی ضرب «۶» السّیوف، «۷» و طعن الرّماح «۷»، و إلّا فلینصرف «۸» من موضعه هذا، فلیس علیه من ذمامی شیء. فسکتوا جمیعا، و جعلوا یتفرّقون یمینا و شمالا، حتّی لم یبق عنده إلّا أهل بیته و موالیه، و قالوا: و اللّه ما نرجع حتّی نأخذ بثأرنا، أو نذوق الموت غصّة بعد غصّة، و هم نیف و سبعون رجلا، و هم الّذین خرجوا معه من مکّة، و إنّما فعل ذلک، لأنّه علم أنّ النّاس لا یتبعونه إلّا أنّهم یظنّون أنّ العراق له، و فی قبضته، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون علی ما یقدمون «۸».

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۳- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۰- ۲۵۱

و قال السّیّد: فاستعبر باکیا، ثمّ قال: «۹» اللّهمّ اجعل لنا و لشیعتنا منزلا کریما، و اجمع

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی الأسرار].

(۲) (۲- ۲) [الأسرار: «و قال»].

(۳)- [الأسرار: «أنا»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «لی»].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «فضیع من أمر مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة»].

(۶)- [الأسرار: «حرّ الأسنّة و حدّ»].

(۷- ۷) [لم یرد فی الأسرار].

(۸- ۸) [الأسرار: «فلیس من أمری شیئا. فأمسکوا عنه، و جعلوا یتفرّقون یمینا و شمالا فی الأودیة، حتّی بقی من أهل بیته و موالیه اثنین و سبعین رجلا و هم الّذین خرجوا معه من مکّة»].

(۹)- [فی المعالی مکانه: «ثمّ دعائه علیه السّلام لهم بقوله ...»، و فی مثیر الأحزان: «فاستعبر باکیا و قال ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۶۹

بیننا و بینهم فی مستقرّ من «۱» رحمتک، إنّک علی کلّ شیء قدیر «۲».

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۴- مثله البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۵؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۶؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۲۳؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۴۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۰

ثمّ سار حتّی أتی موضعا یقال «زبالة»، فنزل، و خطب و قال:

«أیّها النّاس! فمن کان منکم یصبر علی حدّ السّیف، و طعن الأسنّة، فلیقم معنا و إلّا فلینصرف عنّا». فجعل القوم یتفرّقون، فلم یبق إلّا أهل بیته و موالیه، و هم نیف و سبعون رجلا، و هم الّذین خرجوا معه من مکّة. [عن أبی مخنف] «۳»

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۲

ثمّ سار، فمرّ بزبالة، فأخبر بعبد اللّه بن یقطر، فخطب أصحابه، و أعلمهم بما کان من أمر مسلم و هانئ و قیس و عبد اللّه، و أذن لهم بالانصراف، فتفرّق النّاس عنه یمینا و شمالا إلّا من کان من أهل بیته و صفوته.

السّماوی، إبصار العین،/ ۷

---

(۱)- [لم یرد فی المعالی].

(۲)- [ذکره السّیّد عندما بلغه علیه السّلام نبأ استشهاد قیس بن مسهر].

(۳)- و هم در منزل زباله سید الشهداء علیه السّلام را آگهی آوردند که: ابن زیاد عبد اللّه بن یقطر را که حامل مکتوب آن حضرت بود (به شرحی که مرقوم شد) مقتول ساخت، امام حسین بگریست و بیرون شد در میان اصحاب و این کتاب را قرائت کرد:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، أمّا بعد فقد أتانا خبر فظیع [...] و لیس علیه ذمام.

فرمود: «ای مردم! خبری زشت و وحشت‌انگیز به ما رسید. همانا مسلم بن عقیل و هانی بن عروة و عبد اللّه بن یقطر را بکشتند و شیعیان ما خذلان ما را اختیار کردند. اکنون من عهد خویش را از رقبت شما برگرفتم، تا هرکه بخواهد بی‌مانعی و دافعی خویشتن را از این مخافت برهاند و به مأمنی رساند.»

از آن روز که حسین علیه السّلام از مدینه بیرون شد تا این وقت که از مکه به جانب عراق روان گشت. به تفاریق جماعتی بزرگ به آن حضرت پیوسته شدند و سپاهی درخور مصاف می‌نمودند. چون این کلمات بشنودند، از یمین و شمال طریق تشتت و تفرق گرفتند و در کوه و دشت پراکنده گشتند و آن حضرت از تذکره این کلمات همی خواست که آن مردم که با وی کوچ می‌دهند، بدانند که ایشان را مناصی و ملجأی به دست نخواهد شد؛ بلکه با مرگ روی در روی خواهند رفت. لا جرم بعد از اصغای این کلمات جز اهل بیت نبوت و آنان که هنگام بیرون شدن از مدینه ملازم رکاب مبارکش بودند و عددی قلیل که بعد از خروج از مدینه با او پیوستند، به جای نماند.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۰

و کان لا یمرّ بماء إلّا اتّبعه من علیه، ثمّ ارتحلوا، فسار حتّی انتهی إلی زبالة، فأتاه بها خبر عبد اللّه بن بقطر «۱»، و هو أخو الحسین علیه السّلام من الرّضاعة.

فلمّا بلغ الحسین علیه السّلام خبره، أخرج إلی النّاس کتابا فقرأه علیهم و فیه: بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، أمّا بعد، فإنّه قد أتانی خبر فظیع: قتل مسلم بن عقیل و هانئ بن عروة و عبد اللّه بن بقطر «۱»، و قد خذلنا شیعتنا، فمن أحبّ منکم الانصراف، فلینصرف فی غیر حرج، لیس علیه ذمام.

فتفرّق النّاس عنه، و أخذوا یمینا و شمالا، حتّی بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من المدینة و نفر یسیر ممّن انضمّوا إلیه، و کان اجتمع إلیه مدّة مقامه بمکّة نفر من أهل الحجاز، و نفر من أهل البصرة، و إنّما فعل ذلک لعلمه بأنّ أکثر من اتّبعوه، إنّما اتّبعوه ظنّا منهم أنّه یقدم بلدا قد استقامت له طاعة أهله، فکره أن یسیروا معه إلّا و هم یعلمون ما یقدمون علیه، و قد علم: إنّه إذا بیّن لهم، لم یصحبه إلّا من یرید مواساته، و الموت معه «۲».

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۵، ۸۶

و فی زبالة «۳» أخبر بقتل قیس بن مسهر الصّیداویّ، فأعلم بذلک النّاس، و أذن لهم بالانصراف، فتفرّقوا عنه یمینا و شمالا، و بقی فی أصحابه الّذین جاؤوا معه من مکّة، و إنّما تبعه خلق کثیر من الأعراب لظنّهم أنّه یأتی بلدا أطاعه أهله، فکره علیه السّلام أن یسیروا معه

إلّا على علم بما يقدمون عليه، و قد علم أنّه إذا أذن لهم بالانصراف، لم يصحبه إلّا من يريد مواساته على الموت.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۱۲

فى المراصد: الزّبالة بالزّاى المضمومة، موضع معروف بطريق مكّة بين واقصة و الثّعلبيّة، بها بركتان.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۷۲

زبالة بضمّ أوّله: منزل معروف بطريق مكّة من الكوفة. ذكر المقدّسىّ: من زبالة

---

(۱)- [اللّواعج: «يقطر»].

(۲)- [زاد فى اللّواعج: «و قيل إنّ خبر مسلم و هانئ أتاه فى زبالة»].

(۳)- و هى بضمّ الزّاد، و تقع قبل الشّقوق للذّاهب من الكوفة إلى مكّة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۱

- و هى عامرة واسعة الماء- إلى الشّقوق أحد و عشرون ميلا. قال ابن الكلبىّ: سمّيت بزبالة باسم زبالة بنت مسعر امرأة من العمالقة نزلتها. و قيل: سمّيت بزبالة بزبلها الماء، أى بضبطها له و أخذها منه. و هى قرية عامرة، بها أسواق، بين واقصة و الثّعلبيّة.

قال السّكونىّ: زبالة بعد القاع من الكوفة و قبل الشّقوق، فيها حصن و جامع لبنى غاضرة من بنى أسد. و يوم زبالة من أيّام العرب.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۸۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۲

بحير بن شداد يلتقى به عليه السّلام

قال «۱»: أخبرنا علىّ بن محمّد، عن حباب بن موسى، عن الكلبىّ، عن بحير «۲» بن شدّاد الأسدىّ، قال: مرّ بنا الحسين بالثّعلبيّة، فخرجت إليه مع أخى، فإذا عليه جبّة صفراء لها جيب فى صدرها، فقال له أخى: إنّى أخاف عليك، فضرب بالسّوط على عيبة قد حقبها خلفه، و قال: هذه كتب وجوه أهل المصر.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۴ رقم ۲۸۹- عنه: ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۱۰

أخبرنا أبو القاسم ابن السّمرقندىّ، أنبأنا أبو بكر «۳» ابن الطّبرىّ، أنبأنا أبو الحسين ابن الفضل، أنبأنا عبد اللّه بن جعفر، أنبأنا يعقوب، أنبأنا أبو بكر الحميدىّ حدّثنى سفيان، حدّثنى «۴» رجل من بنى أسد يقال له: بحير- بعد الخمسين و المأة- و كان من أهل الثّعلبيّة، و لم يكن فى الطّريق رجل أكبر منه، فقلت: مثل من كنت حين مرّ بكم حسين بن علىّ؟

قال: غلام يفعت «۵» قال: فقام إليه أخ لى كان أكبر منّى، يقال له زهير [و] قال: أى ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم، إنّى أراك فى قلّة من النّاس. فأشار بسوط فى يده هكذا، فضرب حقيبة وراءه، فقال: ها، إنّ هذه مملوءة كتبا. فكأنّه شدّ من منّة أخى «۶».

قال سفيان: فقلت له: ابن كم أنت؟ قال: ابن ستّ عشرة و مأة. قال سفيان: و كنّا استودعناه طعاما لنا و متاعا، فلمّا رجعنا، طلبناه منه، فقال: إن كان طعاما، فلعلّ الحىّ

---

(۱)- [ابن عساكر ط المحمودىّ: «أخبرنا أبو بكر محمّد بن عبد الباقى، أنبأنا الحسن بن علىّ، أنبأنا محمّد بن العبّاس، أنبأنا أحمد بن معروف، أنبأنا الحسين بن الفهم، أنبأنا محمّد بن سعد ...»].

(۲)- [ابن عساكر ط المحمودىّ: «يحيى»].

(۳)- [فى ابن العديم مكانه: «أخبرنا عمر بن محمّد المكتب قال: أخبرنا أبو القاسم إسماعيل بن أحمد- إجازة إن لم يكن سماعا-

قال: أخبرنا أبو بكر ...»].

(۴)- كذا فى نسخة تركيا، و فى نسخة العلّامة الأمينىّ: «حدّثنا رجل».

(۵)- كذا فى نسخة العلّامة الأمينىّ، و فى نسخة تركيا [و ابن العديم]: «غلام قد أيفعت ...».

(۶)- كذا فى نسخة الظّاهريّة، و رسم الخطّ من نسخة تركيا أيضا غير واضح، و يمكن أن يقرأ: «فكأنّه شومن منه أخى؟».

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۳

قد أكلوه. فقلنا: إنّا للّه، ذهب طعامنا، فإذا هو يمزح معى. فأخرج إلينا طعامنا و متاعنا.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۹ رقم ۲۶۲- مثله ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴- ۲۶۱۵، الحسين بن علىّ،/ ۷۳- ۷۴

أخبرناه عاليا أبو يعقوب الهمدانىّ، أنبأنا أبو الحسين ابن المهتدى باللّه.

حيلولة: و أخبرناه أبو غالب ابن البنّا [ء] أنبأنا أبو الغنائم ابن المأمون، قالا: أنبأنا أبو القاسم ابن حبّابة، أنبأنا أبو القاسم البغوىّ، أنبأنا يحيى بن الرّبيع، أنبأنا سفيان:

حدّثنى أعرابىّ يقال له بحير من أهل الثّعلبيّة قال: قلت له: ابن كم أنت؟ قال: ابن ستّ عشرة و مأة سنة. قال: قلت له: ابن كم كنت حين مرّ- و قال أبو غالب: حين قتل- الحسين بن علىّ؟ قال: غلام قد أيفعت. قال: كان فى قلّة من النّاس، و كان أخى أسنّ منّى. فقال أخى: يا ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم! أراك فى قلّة من النّاس؟ فقال بالسّواط، و أشار به إلى حقيبة الرّحل: هذه/ ۲۳/ أ/ خلفى مملوءة كتبا.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۰۹ رقم ۲۶۳

و قال ابن عيينة: حدّثنى بجير من أهل الثّعلبيّة «۱»، قلت له: أين كنت حين مرّ الحسين؟ قال: غلام قد أيفعت «۲». قال: كان فى قلّة من النّاس، و كان أخى أسنّ منّى، فقال له: يا ابن بنت رسول اللّه، أراك فى قلّة من النّاس. فقال: بالسّوط، و أشار إلى حقيبة الرّحل: هذه مملوءة كتبا.

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴

ابن عيينة: حدّثنى أعرابىّ يقال له: بجير، من أهل الثّعلبيّة «۳»، له مائة و ستّ عشرة سنة. قال: مرّ الحسين و أنا غلام، و كان فى قلّة من النّاس. فقال له أخى: يا ابن بنت رسول اللّه! أراك فى قلّة من النّاس. فقال بالسّوط؛ و أشار إلى حقيبة الرّحل: هذه خلفى مملوءة كتبا.

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۵

---

(۱)- [فى المطبوع: «الثّغلبيّة»].

(۲)- فى الأصل: «أينعت».

(۳)- الثّعلبيّة، كما فى معجم البلدان: من منازل طريق مكّة من الكوفة بعد الشّقوق، و قيل: الخزيميّة، و هى ثلثا الطّريق .. سمّيت بثعلبة بن عمرو بن مزيقياء، و قيل غير ذلك.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۴

الإمام الحسين عليه السّلام يدعو زهير بن القين رضى اللّه عنه لنصرته فيستجيب

قالوا: و كان زهير بن القين البجلّى بمكّة- و كان عثمانيّا- فانصرف من مكّة متعجّلا، فضمّه الطّريق و حسينا. فكان يسايره و لا ينازله، ينزل الحسين فى ناحية، و زهير فى ناحية. فأرسل الحسين إليه فى إتيانه. فأمرته امرأته ديلم بنت عمرو أن يأتيه، فأبى، فقالت: سبحان

اللّه! أ يبعث إليك ابن بنت رسول اللّه، فلا تأتيه؟ فلمّا صار إليه، ثمّ انصرف إلى رحله؛ قال لامرأته: أنت طالق، فالحقى بأهلك، فإنّى لا أحبّ أن يصيبك بسببى إلّا خير. ثمّ قال لأصحابه: من أحبّ منكم أن يتبعنى، و إلّا فإنّه آخر العهد.

و صار مع الحسين.

و ذكر أنّ زهير بن القين البجلىّ «۱» لقى الحسين، و كان حاجّا، فأقبل معه.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۸- ۳۷۹، ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۷- ۱۶۸، ۲۲۵

ثمّ سار [الحسين عليه السّلام] حتّى انتهى إلى زرود «۲»، فنظر إلى فسطاط مضروب، فسأل عنه، فقيل له: هو لزهير بن القين، و كان حاجّا أقبل من مكّة يريد الكوفة. فأرسل إليه الحسين: أن القنى أكلّمك. فأبى أن يلقاه. و كانت مع زهير زوجته، فقالت له: سبحان اللّه! يبعث إليك ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم، فلا تجيبه؟ فقام يمشى إلى الحسين عليه السّلام، فلم يلبث أن انصرف، و قد أشرق وجهه، فأمر بفسطاطه، فقلع، و ضرب إلى لزق فسطاط الحسين.

ثمّ قال لامرأته: أنت طالق، فتقدّمى مع أخيك حتّى تصلى إلى منزلك، فإنّى قد وطّنت نفسى على الموت مع الحسين عليه السّلام. ثمّ قال لمن كان معه من أصحابه: من أحبّ منكم الشّهادة، فليقم، و من كرهها، فليتقدّم. فلم يقم معه منهم أحد، و خرجوا مع المرأة

---

(۱)- [فى المطبوع: «العجلىّ»].

(۲)- بيت بطريق مكّة بعد الرّمل.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۵

و أخيها، حتّى لحقوا بالكوفة. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۶- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۷۸

و ذكر: أنّ زهير بن القين البجلّى لقى الحسين و كان حاجّا، فأقبل معه.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۲- مثله ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۰

«۲» قال: فأقبل الحسين حتّى كان بماء فوق زرود. «۲»

قال أبو مخنف: فحدّثنى السّدّىّ، عن رجل من بنى فزارة قال: «۲» لمّا كان زمن الحجّاج ابن يوسف، كنّا فى دار الحارث بن أبى ربيعة الّتى فى التّمّارين، الّتى أقطعت بعد زهير بن القين، من بنى عمرو بن يشكر من بجيلة، و كان أهل الشّأم لا يدخلونها، فكنّا مختبئين فيها، قال: فقلت للفزارىّ: حدّثنى عنكم حين أقبلتم مع الحسين بن علىّ؛ قال «۲»: كنّا «۳» مع زهير بن القين البجلّى حين أقبلنا من مكّة نساير الحسين، فلم يكن شىء أبغض إلينا

---

(۱)- و چون به منطقه زرود (۱) رسيدند، خيمه برافراشته‌ای ديدند. امام حسين عليه السّلام پرسيد: «خيمه از كيست؟»

گفتند: «از زهير بن قين است.»

زهير برای حج به مكّه رفته بود و در آن هنگام از مكّه به كوفه برمی‌گشت. امام حسين عليه السّلام به او پيام داد: «پيش من بيا تا با تو گفتگو كنم.»

زهير نپذيرفت و از ملاقات خودداری كرد. همسر زهير كه همراهش بود، گفت: «سبحان اللّه! پسر پيامبر خدا كسی پيش تو می‌فرستد و تو نمی‌پذيری؟»

زهير برخاست و به حضور امام رفت و چيزی نگذشت كه برگشت و چهره‌اش می‌درخشيد و دستور داد خيمه‌اش را كندند و كنار خيمه امام نصب كردند و به همسر خود گفت: «تو مطلّقه‌ای! همراه برادرت به خانه خود برگرد كه من تصميم گرفته‌ام همراه حسين

علیه السّلام کشته شوم.»

آن‌گاه به همراهان خود گفت: «هرکس از شما شهادت را دوست می‌دارد، همراه من باشد و هرکس خوش ندارد، برود.»

هیچ‌یک از ایشان با او نماند و همگان همراه همسر زهیر و برادرش به کوفه رفتند.

(۱). زرود: نام منطقه‌ای ریگزار میان کوفه و مکّه و در راه حاجیان و برای اطّلاع بیشتر، ر. ک، یاقوت حموی، معجم البلدان ص ۳۸۷ ج ۴ چاپ ۱۹۰۶ مصر. (م)

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۴

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی العبرات].

(۳)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج مکانه: «و کان زهیر بن القین البجلیّ قد حجّ فی تلک السّنة، و کان عثمانیّا، فلمّا رجع من الحجّ، جمعه الطّریق مع الحسین علیه السّلام، فحدّث جماعة من فزارة و بجیلة قالوا: لمّا کنّا ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۶

من أن «۱»، فإذا سار الحسین تخلّف زهیر بن القین، و إذا نزل الحسین، تقدّم زهیر، «۲» حتّی نزلنا یومئذ «۲» فی منزل لم نجد بدّا من أن ننازله فیه، فنزل الحسین فی جانب، و نزلنا فی جانب، فبینا نحن جلوس نتغدّی من طعام لنا، إذ أقبل رسول الحسین حتّی سلّم، ثمّ دخل فقال: یا زهیر بن القین، إنّ أبا عبد اللّه الحسین بن علیّ بعثنی إلیک لتأتیه. قال: فطرح کلّ إنسان ما فی یده حتّی کأنّنا علی رؤوسنا الطّیر. «۳»

قال أبو مخنف: فحدّثتنی دلهم بنت عمرو امرأة زهیر بن القین، قالت: فقلت له:

أ یبعث إلیک ابن رسول اللّه، ثمّ لا تأتیه!؟ سبحان اللّه! لو أتیته، فسمعت من کلامه، ثمّ انصرفت؟ قالت: فأتاه زهیر بن القین «۴»، فما لبث أن جاء مستبشرا قد أسفر «۵» وجهه؛ قالت: فأمر بفسطاطه، و ثقله، و متاعه «۶»، فقدّم، و حمل إلی الحسین، ثمّ قال لامرأته:

أنت طالق، الحقی بأهلک، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک من سببی إلّا خیر. ثمّ قال لأصحابه:

من أحبّ منکم أن یتبعنی، و إلّا فإنّه آخر العهد، «۷» إنّی سأحدّثکم حدیثا: غزونا بلنجر، ففتح اللّه علینا، و أصبنا غنائم، فقال لنا «۸» سلمان الباهلیّ: أفرحتم بما فتح اللّه علیکم، و أصبتم من الغنائم؟ فقلنا: نعم. فقال لنا «۸»: إذا أدرکتم شباب «۹» آل محمّد «۹»، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معهم منکم بما أصبتم من الغنائم، فأمّا أنا، فإنّی أستودعکم اللّه. «۱۰» قال: ثمّ و اللّه ما زال فی أوّل القوم حتّی قتل «۱۰». «۱۱»

---

(۱) (۱- ۱) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «نسیر معه فی مکان واحد، أو ننزل معه فی منزل واحد»].

(۲) (۲- ۲) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «فنزلنا یوما»].

(۳)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «کراهة أن یذهب زهیر إلی الحسین علیه السّلام»].

(۴)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «علی کره»].

(۵)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «أشرق»].

(۶)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و رحله»].

(۷)- [من هنا حکاه فی المعالی، ۱/ ۳۸۱- ۳۸۲].

(۸) (۸- ۸) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «سلمان الفارسیّ»].

(۹) (۹- ۹) [المعالی: «أهل الجنّة»].

(۱۰) (۱۰- ۱۰) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و لزم الحسین علیه السّلام حتّی قتل معه»].

(۱۱)- گویند: زهیر بن قین بجلی که به حج رفته بود، حسین را دیده بود و با وی آمده بود.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۷

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۶- ۳۹۷- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۰- ۱۸۲؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۷۷- ۳۷۸؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴- ۵۹۵، لواعج الأشجان،/ ۸۱- ۸۳

و حدّث جماعة من فزارة و بجیلة قالوا: کنّا مع زهیر بن القین البجلّی حین أقبلنا من مکّة، فکنّا نسایر الحسین علیه السّلام فلم یکن شیء أبغض إلینا «۱» من أن ننازله فی منزل، فإذا

- گوید: حسین روان شد تا به نزد آب بالای زرود رسید.

سدی به نقل از یکی از مردم بنی فزاره گوید: «به روزگار حجّاج بن یوسف در خانه حارث بن ربیعه بودیم که در محل خرمافروشان بود و بعد به تیول زهیر بن قین یشکری داده شد. مردم شام آن‌جا نمی‌آمدند و ما در آن‌جا نهان بودیم.»

گوید: به مرد فزاری گفتم: «از کار خودتان وقتی که با حسین بن علی آمدید، با من سخن کن.»

گفت: «با زهیر بن قین بجلی بودیم که از مکّه درآمدیم و با حسین به یک راه بودیم؛ امّا خوش نداشتیم که با وی به یک منزلگاه باشیم. وقتی حسین روان بود، زهیر بن قین به جای می‌ماند و چون حسین فرود می‌آمد، زهیر پیش می‌رفت، تا به منزلگاهی رسیدیم که به ناچار می‌باید با وی به یک‌جا باشیم و حسین به سویی فرود آمد، ما نیز به سویی فرود آمدیم. نشسته بودیم و از غذایی که داشتیم، می‌خوردیم که فرستاده حسین بیامد و سلام گفت و درآمد و گفت: «ای زهیر پسر قین! ابو عبد اللّه، حسین بن علی، مرا فرستاده که پیش وی آیی.»

گوید: هرکس هرچه به دست داشت، بگذاشت. گویی پرنده بر سرمان نشسته بود. دلهم دختر عمرو، زن زهیر بن قین گوید: بدو گفتم: «پسر پیمبر خدا سوی تو می‌فرستد و نمی‌روی؟ سبحان اللّه! چه شود اگر بروی و سخن وی را بشنوی و بازآیی؟»

گوید: زهیر بن قین برفت و چیزی نگذشت که خوشدل بیامد و چهره‌اش گشاده بود.

گوید: پس بگفت تا خیمه و بار و اثاث وی را پیش آوردند و سوی حسین بردند. آن‌گاه به زنش گفت: «طلاقی هستی. پیش کسانت برو که نمی‌خواهم به سبب من بدی به تو رسد.»

آن‌گاه به یاران خویش گفت: «هرکس از شما که می‌خواهد با من بیاید، وگرنه، دیدار آخرین است.

اینک حدیثی برای شما بگویم: به بلنجر حمله بردیم. خدا ظفرمان داد و غنیمتها گرفتیم. سلمان باهلی به ما گفت: از فتحی که خدایتان داد و غنیمتها که گرفتید، خرسند شدید؟»

گفتیم: «آری!»

گفت: «وقتی جوانان خاندان محمّد را دریافتید، از جنگیدن همراه آنها خرسندتر باشید تا از این غنیمتها که گرفته‌اید؛ امّا من شما را به خدا می‌سپارم.»

گفت: «به خدا پس از آن، پیوسته پیشاپیش قوم بود تا کشته شد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۹، ۲۹۸۳- ۲۹۸۴

(۱)- [فی البحار و العوالم: «علینا»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۸

سار الحسین علیه السّلام و نزل منزلا، لم نجد بدّا من أن ننازله، «۱» فنزل الحسین علیه السّلام «۱» فی جانب، و نزلنا فی جانب، «۲» فبینا نحن جلوس نتغدّی من طعام لنا إذ أقبل رسول الحسین علیه السّلام حتّی سلّم، ثمّ دخل، فقال: یا زهیر بن القین! إنّ أبا عبد اللّه

الحسین علیه السّلام بعثنی إلیک لتأتیه. فطرح کلّ إنسان منّا ما فی یده حتّی کأنّ علی رؤوسنا الطّیر، «۳» فقالت له امرأته: «۴» سبحان اللّه! أ یبعث إلیک ابن «۵» رسول اللّه، ثمّ لا تأتیه؟ «۶» لو أتیته «۶»، فسمعت من کلامه، ثمّ انصرفت؟ فأتاه زهیر بن القین، فما لبث أن جاء مستبشرا قد أشرق وجهه، فأمر بفسطاطه و ثقله و رحله «۷» و متاعه، فقوّض، و حمل إلی الحسین علیه السّلام، ثمّ قال لامرأته: أنت طالق، الحقی بأهلک، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک بسببی «۸» إلّا خیرا. ثمّ قال لأصحابه: من أحبّ منکم أن یتبعنی، و إلّا فهو آخر العهد «۳». إنّی سأحدّثکم حدیثا: إنّا غزونا البحر «۹»، ففتح اللّه علینا و أصبنا غنائم، فقال لنا سلمان الفارسیّ «۱۰» رحمه اللّه: «۱۱» أفرحتم بما فتح اللّه علیکم و أصبتم من الغنائم؟ قلنا: نعم. فقال «۱۱»: إذا أدرکتم سیّد شباب آل محمّد، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معهم ممّا أصبتکم الیوم من الغنائم. فأمّا أنا، فأستودعکم اللّه. «۱۲» قالوا: ثمّ و اللّه ما زال فی القوم مع الحسین علیه السّلام حتّی قتل. «۱۳»

---

(۱) (۱- ۱) [مثیر الأحزان: «إذا نزل هو و أصحابه»].

(۲)- [أضاف فی وسیلة الدّارین: «لأنّه کان عثمانیّا»].

(۳) (۳- ۳) [لم یذکره فی الأسرار و حکی بدله عن اللّهوف].

(۴)- [أضاف فی البحار و العوالم: «قال السّیّد: و هی دیلم بنت عمرو»، و فی مثیر الأحزان: «دیلم بنت عمرو»].

(۵)- [وسیلة الدّارین: «ابن بنت»].

(۶- ۶) [لم یرد فی الإرشاد ط علمیّة].

(۷)- [لم یرد فی البحار و مثیر الأحزان].

(۸)- [مثیر الأحزان: «بشیء»].

(۹)- [وسیلة الدّارین: «آذربایجان»].

(۱۰)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۱- ۱۱) [لم یرد فی وسیلة الدّارین].

(۱۲)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان].

(۱۳)- و حدیث‌کنندگان گروهی از قبیله فزاره و بجیله گویند: ما به همراه زهیر بن قین بجلی بودیم.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۷۹

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۳- ۷۴- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۱، ۳۷۲؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۱- ۲۲۲؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۹؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۸- ۳۹؛ الزّنجانی «۱»، وسیلة الدّارین،/ ۵۸- ۵۹

(قال) الإمام أحمد بن أعثم: ثمّ مضی الحسین، فلقیه زهیر بن القین، فدعاه الحسین

- آن‌گاه که از مکّه بیرون آمدیم و با قافله حسین علیه السّلام هم‌سفر بودیم (و هم‌چنان‌که او با همراهانش به سوی کوفه می‌رفت، ما نیز جداگانه به همراه زهیر می‌رفتیم و از آن‌جا که از بنی أمیّه اندیشه داشتیم، نمی‌خواستیم با او هم‌منزل شویم) و چیزی نزد ما ناخوش‌تر از این نبود که در جایی با او هم‌منزل شویم. تا این‌که حسین علیه السّلام برفت و در جایی فرود آمد که ما نیز جز این چاره نداشتیم که در آن‌جا فرود آییم. پس حسین در یک‌سو فرود آمد و ما نیز در سوی دیگر فرود شدیم. در این میان که ما نشسته بودیم و مشغول خوردن غذایی بودیم، ناگاه مردی از طرف حسین علیه السّلام نزد ما آمده، سلام کرد. سپس بر ما درآمده گفت: «ای زهیر بن قین! همانا ابا عبد اللّه الحسین علیه السّلام مرا به سوی تو فرستاده است که (بگویم) به نزد او بروی.»

پس هرکه با ما نشسته بود، آنچه در دست داشت، انداخت و خموش نشستیم مانند این‌که پرنده بر سر ماست (هیچ جنبش نمی‌کردیم). زن زهیر به او گفت: «سبحان اللّه! آیا پسر پیغمبر خدا به سوی تو می‌فرستد و تو به سوی او نمی‌روی؟ چه شود که نزدش بروی و سخنش را بشنوی، سپس بازگردی؟»

زهیر بن قین به نزد آن حضرت علیه السّلام رفت و چیزی نگذشت که خوشحال برگشت؛ بدانسان که صورتش می‌درخشید و دستور داد خیمه‌های او را بکنند و بارها و اسباب سفر او را به سوی حسین علیه السّلام ببرند. آن‌گاه به زنش گفت: «تو را طلاق دادم و آزادی. پیش کسان خود برو؛ زیرا من دوست ندارم به سبب من گرفتار شوی.»

سپس به همراهان خود گفت: «هرکس از شما می‌خواهد پیروی من کند، وگرنه این‌جا آخرین دیدار ما است. من برای شما حدیثی بیان کنم (و آن این است که): ما در دریا (در راه دین) جنگ کردیم و خداوند، پیروزی بهره ما کرد و غنیمتهایی به چنگ آوردیم. سلمان فارسی رحمه اللّه (که در آن جنگ بود) به ما گفت: «آیا بدانچه خداوند از این پیروزی بهره شما کرده [است] و به این غنیمتها که به دست آورده‌اید، خرسند و شادان هستید؟»

گفتیم: «آری!»

سلمان گفت: «هنگامی که آقای جوانان آل محمّد را دیدار کنید، آن‌گاه در جنگ کردن به همراه او شادانتر باشید از این غنیمتها که امروز به دست شما رسیده [است]. «سپس زهیر گفت:» اکنون من همه شما را به خدا می‌سپارم.»

و پس از آن به خدا سوگند پیوسته در میان همراهان حسین علیه السّلام ببود تا آن‌که کشته شد.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۳- ۷۴

(۱)- [حکاه فی وسیلة الدّارین عن القمقام].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۰

إلی نصرته، فأجابه لذلک، و حمل إلیه فسطاطه، و طلق امرأته و صرّفها إلی أهلها. و قال لأصحابه: إنّی کنت غزوت بلنجر مع سلمان الفارسیّ، فلمّا فتح علینا اشتدّ سرورنا بالفتح، فقال لنا سلمان: لقد فرحتم بما أفاء اللّه علیکم؟ قلنا: نعم. قال: فإذا أدرکتم شباب آل محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معه منکم بما أصبتم الیوم، فأنا أستودعکم اللّه تعالی. ثمّ ما زال مع الحسین حتّی قتل.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۵

و کان زهیر بن القین البجلیّ قد حجّ- و کان عثمانیّا- فلمّا عاد، جمعهما الطّریق، و کان یساير الحسین من مکّة إلّا إنّه لا ینزل معه، فاستدعاه یوما الحسین، فشقّ علیه ذلک، ثمّ أجابه علی کره، فلمّا عاد من عنده، نقل ثقله إلی ثقل الحسین، ثمّ قال لأصحابه: من أحبّ منکم أن یتبعنی، و إلّا فإنّه آخر العهد، و سأحدّثکم حدیثا: غزونا بلنجر، ففتح علینا، و أصبنا غنائم، ففرحنا، و کان معنا سلمان الفارسیّ، فقال لنا: إذا أدرکتم سیّد شباب أهل محمّد، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معه بما أصبتم الیوم من الغنائم، فأمّا أنا فأستودعکم اللّه. ثمّ طلّق زوجته، و قال لها: الحقی بأهلک، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک فی سببی إلّا خیر. و لزم الحسین حتّی قتل معه. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۷- ۲۷۸

---

(۱)- زهیر بن قین بجلی که به حج رفته بود و مراجعت می‌کرد، در عرض راه همراه بود؛ ولی کنار گرفته [بود] و با حسین مراوده نمی‌کرد. او عثمان‌پرست (هواخواه) بود. روزی حسین او را نزد خود خواند. او اکراه داشت و برای او (ملاقات) بسی ناگوار بود؛ ولی با همان اکراه اجابت کرد (و به ملاقات رفت). چون دیدار به عمل آمد، برگشت و بار و رحل خود را به بارگاه حسین منتقل کرد و به یاران خود گفت: «هرکه می‌خواهد به من ملحق شود، بیاید؛ وگرنه این آخرین عهد من و شما خواهد بود (دیگر مرا

نخواهید دید).

من حدیثی برای شما نقل می‌کنم: ما به جنگ و غزای «بلنجر» رفته بودیم. آن را گشودیم و غنایم بسیار ربودیم. سلمان فارسی در آن جنگ با ما بود. او به ما گفت: «اگر به خواجه جوانان بهشت (سیّد شباب اهل الجنّة) رسیدید و او را دیدید، بیشتر از این خرسندی، مسرور و خوشحال باشید. از مجاهده و جنگ زیر لوای او بیشتر از این حال خرسند شوید که آن مسرّت بهتر و ارجمندتر از این غنایم خواهد بود.»

آن‌گاه زهیر، زن خود را طلاق داد و به یاران گفت: «شما را به خدا می‌سپارم.»

به زن مطلّقه خود هم گفت: «نزد خانواده خود برو؛ زیرا من دوست ندارم که به سبب من گرفتار و برده شوی. می‌خواهم آسوده باشی و جز خیر، نصیب تو چیزی نخواهد بود.»

آن‌گاه به حسین پیوست و با او کشته شد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۱

قال جماعة من فزارة و بجیلة: کنّا مع زهیر بن القین، نساير الحسین علیه السّلام ناحیة، فنزلنا منزلا لا نجد بدّا من أن ننازله فیه، فبینما نحن نتغدّی من طعام لنا، إذ أقبل رسول الحسین علیه السّلام حتّی سلّم، و قال: یا زهیر بن القین! إنّ أبا عبد اللّه بعثنی إلیک لتأتیه. فطرح کلّ إنسان ما فی یده حتّی کأنّما علی رؤوسنا الطّیر. فقالت له زوجته دیلم بنت عمرو:

سبحان اللّه! یبعث إلیک ابن رسول اللّه، ثمّ لا تأتیه؟ فلو أتیته و سمعت من کلامه؟ فمضی إلیه؟ و ما لبث أن جاء مستبشرا قد أشرق وجهه، فأمر بفسطاطه، فقوّض، و ثقله و متاعه، فحوّل إلی الحسین علیه السّلام، و قال لامرأته: أنت طالق، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک‌بسببی إلّا خیرا. «۱» و قد عزمت علی صحبة الحسین لأفدیه بروحی، و أقیه بنفسی. ثمّ أعطاها مالها، و سلّمها إلی بعض بنی عمّها لیوصلها إلی أهلها، فقامت إلیه و بکت، و ودّعته، و قالت: خار اللّه لک، أسألک أن تذکرنی فی القیامة عند جدّ الحسین علیه السّلام «۱». ثمّ قال لأصحابه: من أحبّ منکم أن یصحبنی، و إلّا فهو أخو العهد به، إنّی سأحدّثکم حدیثا: غزونا بالبحر، ففتح اللّه علینا، و أصبنا غنائم، فقال لنا سلمان الفارسی رضی اللّه عنه:

فرحتم بما فتح اللّه علیکم، و أصبتم من الغنائم؟ قلنا: نعم. فقال: إذا أدرکتم قتال شباب آل محمّد، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معهم ممّا أصبتم الیوم من الغنائم. و أمّا أنا، فإنّی أستودعکم اللّه. ثمّ مشی إلی الحسین علیه السّلام، فسار معه.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۳- ۲۴

ثمّ سار علیه السّلام، فحدّث جماعة من بنی فزارة و بجیلة قالوا: کنّا مع زهیر بن القین لمّا أقبلنا من مکّة، فکنّا نسائر الحسین علیه السّلام حتّی لحقناه، فکان إذا أراد النّزول اعتزلناه، فنزلنا ناحیة، فلمّا کان فی بعض الأیّام نزل فی مکان لم نجد بدّا من أن ننازله فیه، فبینا نحن نتغدّی من طعام لنا، إذ أقبل رسول الحسین علیه السّلام حتّی سلّم، ثمّ قال: یا زهیر بن القین! إنّ أبا عبد اللّه الحسین علیه السّلام بعثنی إلیک لتأتیه. فطرح کلّ إنسان منّا ما فی یده، حتّی کأنّ علی رؤوسنا الطّیر، «۲» فقالت له زوجته- و هی دیلم بنت عمرو-: سبحان اللّه أیبعث إلیک ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، ثمّ لا تأتیه؟ فلو أتیته، فسمعت من کلامه؟ فمضی إلیه زهیر

---

(۱) (۱- ۱) [حکاه الأمین فی أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۵ و اللّواعج،/ ۸۲، و الجواهری فی مثیر الأحزان،/ ۳۹].

(۲)- [من هنا حکاه عنه فی الأسرار،/ ۲۴۹].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۲

ابن القین، فما لبث أن جاء مستبشرا قد أشرق وجهه، فأمر بفسطاطه، و ثقله، و متاعه، فحوّل إلی الحسین علیه السّلام، و قال لامرأته:

أنت طالق، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک بسببی إلّا خیر، «۱» و قد عزمت علی صحبهٔ الحسین علیه السّلام لأفدیه بنفسی، و أقیه بروحی. ثمّ أعطاها مالها، و سلّمها إلی بعض بنی عمّها لیواصلها إلی أهلها، فقامت إلیه، و بکت، و ودّعته، و قالت: «۲» کان اللّه عونا و معینا «۲»، خار اللّه لک، أسألک أن تذکرنی فی القیامهٔ عند جدّ الحسین علیه السّلام «۱». فقال لأصحابه: من أحبّ أن یصحبنی «۳»، و إلّا فهو آخر العهد منّی به «۴». «۵»

---

(۱) (۱- ۱) [حکاه عنه فی البحار، ۴۴/ ۳۷۲ و العوالم، ۱۷/ ۲۲۲، و الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۴۳، و نفس المهموم،/ ۱۸۱].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی البحار و الأسرار].

(۳)- [المعالی: «یتبعنی»].

(۴)- [لم یرد فی الأسرار و المعالی].

(۵)- جمعی از بنی فزاره و قبیله بجیله نقل کردند که ما به همراه زهیر بن قین بودیم که از مکّه رو به وطن می‌آمدیم و به دنبال حسین علیه السّلام در حرکت بودیم تا به او رسیدیم و هرجا که حسین می‌خواست منزل کند، ما کناره گرفته و در طرفی دیگر فرود می‌آمدیم. در یکی از منازل که حسین فرود آمد، ما را چاره‌ای جز این نبود که در همان جا منزل کنیم. پس از فرود آمدن، مشغول غذا خوردن بودیم که دیدیم فرستاده حسین رو به ما می‌آید. آمد تا سلام کرد و سپس گفت: «ای زهیر بن قین! ابا عبد اللّه الحسین مرا به نزد تو فرستاده است تا تو را ابلاغ کنم که نزد حسین بیایی.» همین‌که این پیام را رساند. همه ما لقمه‌ها که در دست داشتیم، افکندیم و گویی پرنده بر سر ما نشسته، بی‌حرکت ماندیم.

زن زهیر که دیلم، دختر عمرو بود، به زهیر گفت: «سبحان اللّه! پسر پیغمبر کس به نزد تو می‌فرستد و تو دعوتش را اجابت نمی‌کنی؟ می‌رفتی و به سخنش گوش فرامی‌دادی!»

زهیر چون این سخن بشنید، به نزد حسین رفت. زمانی نگذشت که با روی خندان و صورتی نورانی بازگشت و دستور داد، خیمه و بار و اثاثش را کنده و نزدیک حسین برپا کردند، و به زنش گفت: «تو را طلاق گفتم؛ زیرا نمی‌خواهم به خاطر من، جز خیر، چیزی به تو برسد. من تصمیم گرفتم به همراه حسین باشم تا خود را فدایش کنم، و جانم را سپر بلایش نمایم.»

سپس، هرچه از اموال تعلّق به زن داشت، به او داد و او را به دست یکی از عموزاده‌هایش سپرد تا به خانواده‌اش برساند. زن از جای برخاست و گریه کرد و با زهیر وداع نمود و گفت: «خدا یار و مددکارت باد و هرچه خیر است، برایت پیش آورد. خواهشی که دارم، مرا به روز قیامت نزد جد حسین از یاد مبری.»

پس زهیر به یارانش گفت: «هرکس دوست دارد با من باشد، بیاید وگرنه این دیدار آخرین من است با او.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۱- ۷۳

-موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۳

- و چون امام حسین رضی اللّه عنه از بطن الرّمّه کوچ کرده، به زرود رسید، بر یک جانب راه خیمه دید.

پرسید که: «صاحب این خیمه کیست؟» جواب دادند که: «زهیر بن القین.» و قرّهٔ العین، سیّد ثقلین، زهیر را طلبید. زهیر نخست اندک‌تعللی نمود و بالاخره به خدمت سدّه امامت شتافته، امام حسین او را به سلوک طریق رشاد و جهاد با اهل ظلم و عناد دعوت فرمود. زهیر سخن آن حضرت را به حسن قبول تلقّی کرده، با رنگ افروخته از خیمه امام حسین رضی اللّه عنه بیرون آمد و گفت تا خیمه او را از آن‌جا برکنده، نزدیک به خیام خدام امام واجب الاحترام زدند و زوجه خود را طلاق کرده، رخصت داد که همراه برادر خویش به کوفه رود.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۶

در خبر است گاهی که حسین علیه السّلام از مکه طریق عراق پیش داشت، جماعتی از قوم فزاره و قبیله بجیله که آهنگ عراق داشتند، به اتفاق آن حضرت از مکه بیرون شدند و زهیر بن القین البجلی رئیس آن جماعت بود؛ لکن ایشان از بیم بنی امیه مکروه می‌داشتند که به اتفاق حسین علیه السّلام کوچ می‌دهند. لا جرم چون به منزل می‌رسیدند، از آن‌جا که خیمه‌های حسین علیه السّلام افراخته می‌گشت، به یک‌سوی می‌شدند و جداگانه منزل می‌پرداختند. در این منزل، هنگامی که ناهار می‌شکستند و دست در خورش و خوردنی می‌داشتند، از جانب حسین علیه السّلام رسولی درآمد و گفت: «ای زهیر بن القین! ابو عبد اللّه تو را می‌طلبد.»

آن جماعت از مخالفت بنی امیه سخت هراسان بودند و از این سوی بی‌فرمانی حسین را آسان نمی‌شمردند.

لاجرم آسیمه‌سر لقمها از دست فروگذاشتند و بیهشانه بنشستند «کأنّما علی رؤوسهم الطّیر». در این وقت دیلم دختر عمرو، که ضجیع زهیر بن القین بود، گفت: «سبحان اللّه! پسر رسول خدا کس به سوی تو می‌فرستد و تو را طلب می‌فرماید و تو او را اجابت نمی‌کنی؟ برخیز و بشتاب و بشنو تا چه گوید و باز شو.»

زهیر برخاست و بشتافت، تا چه گفت و چه شنید. زمانی دیر برنیامد که خندان و شادان مراجعت کرد؛ تو گفتی که از چهرگانش خورشید برمی‌تابد؛ چون برسید، فرمان کرد تا خیمه او را برکندند و اثقال او را برهم نهادند و به لشکرگاه حسین علیه السّلام حمل دادند و زوجه خود دیلم را طلاق گفت و فرمود: «با اهل خویش پیوسته شو. دوست ندارم که زحمت سبی و اسر (۱) بینی و من عزیمت درست کرده‌ام که در ملازمت حسین کوچ دهم و جان خود را فدای او کنم.»

پس مال خود را با زن و بنی اعمام خود عطا کرد و فرمود: «دیلم را به اهل خود برسانند.»

دیلم بایستاد و بگریست و شوهر را وداع گفت.

و قالت: خار اللّه لک، أسألک أن تذکرنی فی القیامهٔ عند جدّ الحسین.

گفت: «خداوند بهره تو را به خیر کناد. خواستارم از تو که در روز قیامت در نزد جدّ حسین (صلوات اللّه علیهما) مرا فراموش نفرمایی.»

به روایت اعثم کوفی، دیلم با زهیر گفت: «تو همی خواهی در رکاب پسر مرتضی جانبازی کنی. من چرا نخواهم در خدمت دختر مصطفی سرافرازی کنم؟»

بالجمله، زهیر با اصحاب خویش گفت: «هرکس بخواهد از شما، مرا متابعت کند؛ و اگرنه مرا وداع-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۴

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۱- ۷۳- مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۸۱

و لمّا نزل الحسین فی زرود «۱»، نزل بالقرب منه زهیر بن القین البجلیّ، و کان غیر مشایع له، و یکره النّزول معه، لکن الماء جمعهم فی المکان، و بینا زهیر و جماعته علی طعام صنع لهم، إذ أقبل رسول الحسین یدعو زهیرا إلی سیّده أبی عبد اللّه علیه السّلام، فتوقّف زهیر عن الإجابهٔ غیر أنّ امرأته «دلهم بنت عمرو» حثّته علی المصیر إلیه، و سماع کلامه.

فمشی زهیر إلی الحسین، و ما أسرع أن عاد إلی أصحابه فرحا، قد أسفر وجهه، و أمر بفسطاطه، و ثقله، فحوّل إلی جههٔ سیّد شباب أهل الجنّهٔ و قال لامرأته: الحقی بأهلک، فإنّی لا أحبّ أن یصیبک بسببی إلّا خیرا. ثمّ قال لمن معه: من أحبّ منکم نصرهٔ ابن الرّسول صلّی اللّه علیه و اله، و إلّا فهو آخر العهد.

ثمّ حدّثهم بما أوعز به سلمان الفارسیّ من هذه الواقعهٔ، فقال: غزونا بلنجر، ففتحنا و أصبنا الغنائم، و فرحنا بذلک، و لمّا رأی سلمان الفارسیّ ما نحن فیه من السّرور، قال: إذا

- گوید که آخر عهد من است با او. اکنون واجب می‌کند که حدیثی از سلمان فارسی با شما تذکره نمایم:

همانا گاهی که در غزوه بحر، رزم دادیم و نصرت یافتیم و غنیمت به دست کردیم.»

فقال لنا سلمان رحمه اللّه: أفرحتم بما فتح اللّه علیکم؟ فقلنا: نعم، قال: إذا أدرکتم سیّد شباب آل محمّد فکونوا أشدّ فرحا لقتالکم معه ممّا أصبتم الیوم من الغنائم، فأمّا أنا فأستودعکم اللّه.

یعنی، سلمان از برای ما گفت: «بدین فتح که خداوند به دست شما عطا کرد، آیا شاد خاطر شدید؟» گفتیم: «چنین است.»

فرمود: «گاهی که دریابید خدمت سید جوانان آل محمّد را و در رکاب او قتال کنید، واجب می‌کند که فرحت شما به زیادت باشد از آنچه در آن روز از غنیمت که جناب عدن است، بهره شما می‌گردد و اما من وداع می‌کنم شما را، چه در آن روز زنده نخواهم بود.»

(۱). اسر: گرفتاری دست دشمن. سبی: بردن اسیر را از شهری به شهری و او را برده گرفتن؛ و شاهد این معنی کلام حضرت أم کلثوم است که می‌فرماید: و بعد الاسر یا جدا سبینا.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۱- ۱۴۳

(۱)- فی المعجم ممّا استعجم ج ۲ ص ۶۹۶ بفتح أوّله و بالدّال المهملة فی آخره، و فی معجم البلدان ج ۴ ص ۳۲۷ انّها رمال بین الثّعلبیّة و الخزیمیّة بطریق الحاجّ من الکوفة، و هی دون الخزیمیّة بمیل، و فیها برکة و حوض، و فیها وقعة یقال لها یوم زرود.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۵

أدرکتم سیّد شباب آل محمّد صلّی اللّه علیه و اله، فکونوا أشدّ فرحا بقتالکم معه بما أصبتم من الغنائم، فأمّا أنا، فأستودعکم اللّه.

فقالت زوجته: خار اللّه لک، و أسألک أن تذکرنی یوم القیامة عند جدّ الحسین علیه السّلام.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۷- ۲۰۹

و انتهی السّیر بالحسین علیه السّلام إلی (زرود) «۱»، فأقام فیها لیلته، و قد نزل بالقرب منه زهیر بن القین البجلّی، و کان شریفا فی قومه، نازلا فیهم بالکوفة، شجاعا مقداما، له فی المغازی مواقف مشهورة، و مواطن مأثورة. کان أوّلا منحرفا عن أهل البیت علیهم السّلام، عثمانیّ العقیدة. و قد حجّ فی تلک السّنة، و لمّا رجع من مکّة جمعه الطّریق مع الحسین علیه السّلام، و کان مع زهیر جماعة من فزارة و بجیلة. و کان یکره أن یسایر الحسین فی الطّریق، أو ینازله فی منزل واحد، فإذا سار الحسین تخلّف زهیر، و إذا نزل الحسین فی منزل تقدّم زهیر، فنزل فی آخر.

فنزل الحسین- یوما فی منزل لم یجد زهیر بدّا من أن ینزل معه، فنزل الحسین و أصحابه فی جانب، و نزل زهیر و أصحابه فی جانب آخر.

فبینا أصحاب زهیر جلوس علی طعام لهم إذ أقبل رسول الحسین علیه السّلام، و سلّم، و دخل، و التفت إلی زهیر قائلا: إنّ أبا عبد اللّه الحسین بعثنی إلیک لتأتیه. فطرح کلّ إنسان ما فی یده کأنّ علی رؤوسهم الطّیر، کراهیة أن یذهب زهیر إلی الحسین.

فأطرق زهیر برأسه إلی الأرض ملیّا، فقالت له زوجته (دلهم بنت عمرو)، و کانت واقفة علی رأسه تروّح له: سبحان اللّه! أیبعث إلیک ابن رسول اللّه، ثمّ لا تأتیه، فلو أتیته، فسمعت من کلامه، ثمّ انصرفت؟

فأتاه زهیر- علی کره- فما لبث أن جاء مستبشرا قد أشرق وجهه، فأمر بفسطاطه، و رحله، و ثقله، فحوّل إلی جهة الحسین علیه السّلام. ثمّ قال لإمرأته: الحقی بأهلک، فإنّی

---

(۱)- زرود- بالفتح فالضّم-: مشتقّ من الزرد، و هو البلع، و لعلّها سمّیت بذلک لابتلاعها المیاه الّتی تمطرها السّحائب، لأنّها رمال بین الثّعلبیّة و الخزیمیّة، و دون الخزیمیّة بمیل، و فیها برکة و حوض- عن معجم البلدان-.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۶

لا أحبّ أن يصيبك بسببى إلّا خيرا، و قد عزمت على صحبة الحسين لأفديه بروحى، و أقيه بنفسى. فأعطاها مالها و سلّمها إلى بعض بنى عمومتها ليوصلها إلى أهلها.

فقامت إليه، و بكت فى وجهه و ودّعته و قالت: خار اللّه لك، أسألك أن تذكرنى عند جدّ الحسين يوم القيامة.

و قال زهير لأصحابه: من أحبّ منكم أن يتبعنى، و إلّا فهو آخر العهد منّى، سأحدّثكم بحديث: إنّا غزونا (بلنجر) «۱»، ففتح اللّه علينا، و أصبنا غنائم، ففرحنا، فقال لنا سلمان (رضوان اللّه عليه): أفرحتم بما فتح اللّه عليكم، و أصبتم من الغنائم؟ فقلنا: نعم.

فقال لنا: إذا أردكتم شباب آل محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم، فكونوا أشدّ فرحا بقتالكم معه ممّا أصبتم من الغنائم فى هذا اليوم. فأمّا أنا، فإنّى أستودعكم اللّه.

و صار مع الحسين، حتّى نال الشّهادة بين يديه فى كربلاء- رضوان اللّه عليه.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۸۳- ۱۸۴

المنزل الثّانى عشر: زرود

نزل عليه السّلام به فى يوم الإثنين الواحد و العشرين من ذى الحجّة.

زرود- بفتح الزّاى و بين المهملتين واو-: رمال بين الثّعلبيّة و الخزيميّة بطريق الحاجّ من الكوفة، قاله فى القمقام، و فى المراصد: موضع بطريق مكّة بعد الرّمل، فيه قصر أصفر [لعلّها سمّيت به] و فيه بركة و آبار.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۶

(زرود)- بفتح الزّاى- و الزّرد البلع. و لعلّها سمّيت بذلك لابتلاعها الماء الّتى تمطرها

---

(۱)- بلنجر- بالباء و اللّام المضمومتين و النّون السّاكنة- مدينة فى الخزر عند باب الأبواب، فتحت فى زمن عثمان بن عفّان على يد سليمان بن ربيعة الباهلىّ، و هو قائد الجيش. و كان من ضمن الجيش سلمان الفارسىّ.

فقول زهير (فقال لنا سلمان) بالاطلاق: يحتمل أن يكون القائل هو الباهلىّ على أساس: أنّه قائد الجيش الفاتح- كما عليه الطّبرىّ و جماعة- و يحتمل أن يكون القائل الفارسىّ باعتبارة كان فى ضمن الجيش- كما عليه ابن الأثير و الخوارزمىّ و الفتال و المفيد و غيرهم، و لعلّه الأصحّ من حيث اطّلاع سلمان الفارسىّ بالخصوص على بعض المغيبات الّتى يخبر بها عن النّبىّ صلّى اللّه عليه و اله، و هذا الخبر من المغيبات الّتى تناسب (الفارسىّ) لا (الباهلىّ) و اللّه العالم.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۷

السّحائب. لأنّها رمال. قال البكرىّ: زرود: بفتح أوّله و بالدّال المهملة فى آخره. و قال ابن دريد: زرود: جبل رمل، و هو محدود فى رسم- عالج- و فى رسم- الوقيظ- و هو بين ديار بنى عبس و ديار بنى يربوع، متّصل بجدود.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۶۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۸

العقيلة زينب عليها السّلام يكشف لها عن المستقبل

[قال- «۱»]: و سار الحسين حتّى نزل الخزيميّة «۲»، و أقام بها يوما و ليلة، فلمّا أصبح أقبلت إليه أخته زينب «۳» بنت علىّ «۳» فقالت: يا أخى! ألا أخبرك بشىء سمعته البارحة؟

فقال الحسين: و ما ذاك؟ فقالت: خرجت فی بعض اللّيل، لقضاء حاجة، فسمعت هاتفا يهتف و هو يقول:

ألا يا عين فاحتفلی «۴» بجهد و من يبكی «۵» علی الشّهداء بعدی

علی قوم تسوقهم المنايا بمقدار إلی إنجاز و عدی

فقال لها الحسين: يا أختاه! المقضی هو كائن.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۲

قال: و لمّا نزل الحسين (بالخزيميّة)، قام بها يوما و ليلة، فلمّا أصبح جاءت إليه أخته زينب بنت علیّ فقالت له: يا أخی! ألا أخبرك بشیء سمعته البارحة؟ فقال لها: و ما ذاك يا أختاه؟ فقالت: إنّی خرجت البارحة فی بعض اللّيل لقضاء حاجة، فسمعت هاتفا يقول:

ألا يا عين فاحتفلی بجهد فمن يبكی علی الشّهداء بعدی

علی قوم تسوقهم المنايا بمقدار إلی انجاز وعد

فقال لها الحسين: يا أختاه! كلّ ما قضی، فهو كائن.

الخوارزمی، مقتل الحسين، ۱/ ۲۲۵- ۲۲۶- عنه: الهاشمی، الحسين عليه السّلام فی طريقه إلی الشّهادة،/ ۶۵- ۶۶

---

(۱)- من د.

(۲)- فی النّسخ: الحريمة، و فی التّرجمة ص ۳۷۰: خريمه. و التّصحيح من معجم البلدان ۳/ ۴۳۶، و فيه:

«هو منزل من منازل الحاجّ بعد الثّعلبيّة من الكوفة ... و قيل: إنّه الحزيميّة بالحاء المهملة». و زيد فی الأصل و د بعده: و نزل- سهوا.

(۳) (۳- ۳) ليس فی د.

(۴)- فی د: فاخلفی- كذا، و فی التّرجمة بياض. و التّصحيح من تاريخ ابن عساكر ۴/ ۳۴۱.

(۵)- فی التّرجمة: بكی.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۸۹

فلمّا نزل الحسين بالخزيميّة، قالت زينب: يا أخی! سمعت فی ليلتی هاتفا يهتف:

ألا يا عين فاحتفلی بجهد و من يبكی علی الشّهداء بعدی

إلی قوم تسوقهم المنايا بمقدار إلی إنجاز وعد

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵

و فی المناقب: و لمّا نزل عليه السّلام الخزيميّة «۱» أقام بها يوما و ليلة، فلمّا أصبح، أقبلت إليه أخته زينب «۲»، فقالت: يا أخی! ألا أخبرك بشیء سمعته «۳» البارحة؟ فقال الحسين عليه السّلام:

و ما ذاك؟ فقالت: خرجت فی بعض اللّيل لقضاء حاجة، فسمعت هاتفا يهتف، و هو يقول:

ألا يا عين فاحتفلی بجهد و من يبكی علی الشّهداء بعدی

علی قوم تسوقهم المنايا بمقدار إلی إنجاز وعد

فقال لها الحسين عليه السّلام: «۴» يا أختاه «۵»! كلّ الّذی قضی، فهو كائن «۴». «۶»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۲- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۲- ۲۲۳؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۴۴؛ مثله الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۹؛

---

(۱)- منزلة للحاجّ بين الأجفر و الثّعلبيّة. [و فی وسيلة الدّارين: «الخزعيّة»].

(۲)- [أضاف فی وسیلة الدّارین: «عقیلة بنی هاشم»].

(۳)- [فی المعالی و وسیلة الدّارین: «سمعت»].

(۴) (۴- ۴) [وسیلة الدّارین: «کلّ الّذی قضی»].

(۵)- [لم یرد فی المعالی].

(۶)- بالجمله، حسین علیه السّلام از آن‌جا به منزل خزیمیه آمد و یک شبانه‌روز در آنجا اقامت فرمود.

صبحگاه، زینب علیها السّلام به نزد برادر آمد و گفت: «تو را خبر می‌دهم به کلامی که دوش شنیده‌ام.»

فرمود: «چه شنیدی؟»

عرض کرد: «نیمه‌شب برای حاجتی بیرون شدم. شنیدم که هاتفی این شعار را انشاد می‌کرد.»

ألا یا عین! فاحتفلی بجهد و من یبکی علی الشّهداء بعدی؟

علی قوم تسوقهم المنایا بمقدار إلی إنجاز وعد

فقال له الحسین: یا أختاه! کلّ الّذی قضی فهو کائن.

فرمود: «ای خواهر! آنچه قضا بر آن رفته، ناچار صورت خواهد بست.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۰

القمی، نفس المهموم،/ ۱۷۹ - ۱۸۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱ / ۲۶۴؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۶- ۳۷؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۸۳؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۵۸؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۴

و أقام علیه السّلام فی الخزیمیّة یوما و لیلة، فلمّا أصبح أقبلت إلیه أخته زینب علیها السّلام، و قالت: إنّی سمعت هاتفا یقول:

ألا یا عین فاحتفلی بجهدی فمن یکبی علی الشّهداء بعدی

علی قوم تسوقهم المنایا بمقدار إلی إنجاز و عدی

فقال: یا أختاه! کلّ الّذی قضی، فهو کائن.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۷

و سار- علیه السّلام- حتّی نزل (الخزیمیّة «۱»)، فأقام فیها یوما و لیلة، فلمّا أصبح، أقبلت إلیه أخته العقیلة زینب، و قالت: إنّی سمعت البارحة هاتفا یقول:

ألا یا عین فاحتفلی بجهد فمن یبکی علی الشّهداء بعدی

علی قوم تسوقهم المنایا بمقدار إلی إنجاز وعد

فقال الحسین: یا أختاه، کلّ الّذی قضی اللّه، فهو کائن.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۲- ۱۸۳

ورد علیه السّلام فیه یوم الثّامن عشر من ذی الحجّة و هو یوم الجمعة.

«۲» و الخزیمیّة بضمّ الخاء المعجمة و فتح الزّای تصغیر خزیمة «۳»، منسوبة إلی خزیمة بن خازم، و هو من منازل الحاجّ من الکوفة بعد الثّعلبیّة «۴» و قبل الأجفر- کذا فی المراصد، و قیل «۴» بینه و بین الثّعلبیّة اثنان و ثلاثون میلا «۵». و قیل: الخزیمیّة بالحاء المهملة.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۴- مثله الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۶۳

---

(۱)- تصغیر خزیمة، و هی منسوبة إلی خزیمة بن حازم، منزل یقع قبل زرود للوارد من مکّة إلی الکوفة.

(۲)- [من هنا حكاه فى الحسين عليه السّلام فى طريقه].

(۳)- [الحسين عليه السّلام فى طريقه: «خزم»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى الحسين عليه السّلام فى طريقه].

(۵)- [أضاف فى الحسين عليه السّلام فى طريقه: «على ما ذكره الحموىّ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۱

رؤيا الإمام عليه السّلام

حدّثنى جماعة مشايخى، منهم علىّ بن الحسين و محمّد بن الحسن، عن سعد، عن أحمد بن محمّد و محمّد بن الحسين و إبراهيم بن هاشم جميعا، عن الحسن بن علىّ بن فضّال، عن أبى جميلة المفضّل بن صالح، عن شهاب بن عبد ربّه، عن أبى عبد اللّه عليه السّلام أنّه قال: لمّا صعد الحسين بن علىّ عليه السّلام عقبة البطن قال لأصحابه: ما أرانى إلّا مقتولا. قالوا:

و ما ذاك يا أبا عبد اللّه؟ قال: رؤيا رأيتها فى المنام. قالوا: و ما هى؟ قال: رأيت كلابا تنهشنى، أشدّها علىّ كلب أبقع.

ابن قولويه، كامل الزيارات،/ ۷۵- عنه: المجلسى، البحار، ۴۵/ ۸۷- ۸۸؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۳۱۹؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۱۲۰؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ القمى، نفس المهموم،/ ۱۸۶؛ اليزدى، وسائل المظفّرى،/ ۴۴۱- ۴۴۲؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۰؛ الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۹۰؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۶۹

و سار من زبالة حتّى نزل بطن العقبة و فيها قال لأصحابه: ما أرانى إلّا مقتولا، فإنّى رأيت فى المنام كلابا تنهشنى، و أشدّها علىّ كلب أبقع.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۱۳

المنزل السّادس عشر: عقبة

و قد يقال عقبة البطن. نزل عليه السّلام به يوم الجمعة الخامس و العشرين من ذى الحجّة الحرام.

فى المراصد: العقبة منزل فى طريق مكّة بعد واقصة و قبل القاع لمن يريد مكّة، و هو ماء لبنى عكرمة بن بكر وائل.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۰

العقبة، بالتّحريك: و هو جبل الطّويل. يعرض للطريق فيأخذ فيه. و هو طويل صعب إلى صعود الجبل.

و العقبة: منزل فى طريق مكّة بعد واقصة و بين العقبة و القاع بقرب الجادّة قصر، يقال له قصر حمران.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۲

قال ابن جبير عند ذكر العقبة: صعدنا العقبة، و ليست بالطّويلة الكؤد، و لكن ليس بالطّريق و عر غيرها، فهى شهيرة بهذا السّبب.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۸۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۳

الحرّ يعترض الإمام عليه السّلام و ما تعقّبه

قال: فلقيه الجيش على خيولهم بوادى السّباع، فلقوهم، و ليس معهم ماء، فقالوا: يا ابن بنت رسول اللّه أسقنا. قال: فأخرج لكلّ فارس صحفة من ماء، فسقاهم بقدر ما يمسك برمقهم. ثمّ قالوا: سر يا ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۲/ ۵

و أقبل الحسين، حتّى نزل أشراف «۱»، فلمّا كان السّحر أمر فتيانه، فاستقوا من الماء، فأكثروا.

ثمّ سار من أشراف، فرسموا «۲» صدر يومهم حتّى انتصف النّهار، فما كان بأسرع من أن طلعت عليهم هوادى الخيل «۳»، فلمّا رأوها من بعيد حسبوها نخلا ثمّ تبيّنوها [فإذا هى الخيل]، فأمر الحسين بأبنيته فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن يزيد التّميمىّ ثمّ اليربوعىّ، حتّى وقف الحرّ و خيله مقابلى الحسين- و ذلك فى حرّ الظّهيرة- فقال الحسين لفتيانه: اسقوا القوم، و ارووهم، و رشفوا الخيل ترشيفا «۴»، ففعلوا.

فلم يزل مواقفا «۵» للحسين. و صلّى الحسين، فصلّى خلفه. ثمّ قال للحرّ و أصحابه:

إن تتّقوا اللّه و تعرفوا الحقّ لأهله، يكن ذلك أرضى للّه. و إن أنتم كرهتمونا و جهلتم حقّنا. و كان رأيكم غير ما أتتنى به كتبكم، و قدمت به علىّ رسلكم انصرفت عنكم.

فقال له: أما و اللّه ما ندرى ما هذه الكتب الّتى تذكرها. فأخرج الحسين خرجين

---

(۱)- و لم أجد الكلمة بهذه الخصوصيّة فى معجم البلدان، لا فى باب «الشّين» المعجمة و لا فى باب «السّين» المهملة. [و الصّحيح: «شراف» كما سيأتى مكرّرا].

(۲)- رسم: ذهب و مشى مسرعا.

(۳)- هوادى الخيل: أوائل الخيل أو أعناقها.

(۴)- أى بالغوا فى سقاية الخيل حتّى يشرب بهدوء و على تؤدة، يقال: رشف و أرشف و ترشّف و ارتشف الماء: بالغ فى مصّه.

(۵)- و يحتمل رسم الخطّ على أن يقرأ «موافقا» بتقديم الفاء. [و الصّحيح: «موافقا» أى يقف الحرّ أمام الإمام عليه السّلام حيث وقف].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۴

مملوءين صحفا، فنشرها بين أيديهم. فقال الحرّ: فإنّا لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، و قد أمرنا إن نحن لقيناك أن لا نفارقك، حتّى نقدمك الكوفة على عبيد اللّه بن زياد. فقال الحسين: الموت أدنى إليك من ذلك. ثمّ قال لأصحابه: قوموا، فاركبوا. فركبت النّساء، ثمّ أراد الانصراف، و أمر به أصحابه. فلمّا ذهبوا لينصرفوا حال القوم بينهم و بين ذلك.

فقال الحسين للحرّ: ثكلتك أمّك، ما تريد؟ فقال الحرّ: و اللّه لو غيرك يقولها ما تركت ذكر أمّه، و لكنّه و اللّه مالى إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما أقدر عليه. فقال الحسين: فما تريد؟ قال: أريد أن أقدمك على عبيد اللّه بن زياد. قال: فإنّى و اللّه لا أتبعك.

فقال الحرّ: و أنا و اللّه لا أدعك. فلمّا ترادّا الكلام، قال له الحرّ: لم أؤمر بقتالك، و إنّما أمرت أن أقدم بك الكوفة، فإذا أبيت فخذ طريقا لا يدخلك الكوفة، و لا يردّك إلى المدينة، يكون بينى و بينك نصفا حتّى أكتب إلى الأمير عبيد اللّه بن زياد، و تكتب أنت إلى يزيد بن معاوية إن أحببت ذلك، أو إلى ابن زياد إن شئت، فلعلّ اللّه أن يرزقنى العافية من أن ابتلى بشىء من أمرك.

فلقيته جنود بكربلاء، فناشدهم اللّه.

البلاذرى، جمل من أنساب أشراف، ۳/ ۳۸۰- ۳۸۱، ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۹- ۱۷۱، ۲۲۵

و سار، فلمّا انتصف النّهار، و اشتدّ الحرّ، و كان ذلك فى القيظ تراءت لهم الخيل، فقال الحسين لزهير بن القين: أما هاهنا مكان يلجأ «۱» إليه؟ أو شرف نجعله خلف ظهورنا، و نستقبل من وجه واحد؟ قال له زهير: بلى، هذا جبل ذى جشم «۲» يسرة عنك، فمل بنا إليه، فإن سبقت إليه فهو كما تحبّ.

فسار حتّى سبق إليه، و جعل ذلك الجبل وراء ظهره، و أقبلت الخيل و كانوا ألف فارس مع الحرّ بن يزيد التّميمىّ ثمّ اليربوعىّ، حتّى إذا دنوا أمر الحسين عليه السّلام فتيانه أن

---

(۱)- [ابن العدیم: «نلجأ»].

(۲)- مرتفع بالقرب من عسفان معجم البلدان [و فی العبرات: «ذی حسم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۵

یستقبلوهم بالماء، فشربوا، و تغمّرت خیلهم، ثمّ جلسوا جمیعا فی ظلّ خیولهم، و أعنّتها فی أیدیهم حتّی إذا حضرت الظّهر، قال الحسین علیه السّلام للحرّ: أتصلّی معنا، أو تصلّی بأصحابک و أصلّی بأصحابی؟ قال الحرّ: بل نصلّی جمیعا بصلاتک.

فتقدّم الحسین علیه السّلام، فصلّی بهم جمیعا. فلمّا انفتل من صلاته حوّل وجهه إلی القوم، ثمّ قال: أیّها النّاس، معذرة إلی اللّه، ثمّ إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم، فإن أعطیتمونی ما أطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم، دخلنا معکم مصرکم، و إن تکن الأخری انصرفت من حیث جئت.

فأسکت القوم، فلم یردّوا علیه «۱»، حتّی إذا جاء وقت العصر، نادی مؤذّن الحسین، ثمّ أقام، و تقدّم الحسین، فصلّی بالفریقین، ثمّ انفتل إلیهم، فأعاد مثل القول الأوّل.

فقال الحرّ بن یزید: و اللّه ما ندری ما هذه الکتب الّتی تذکر. فقال الحسین علیه السّلام:

ائتنی بالخرجین اللّذین فیهما کتبهم. فأتی بخرجین مملوءین کتبا فنثرت بین یدی الحرّ و أصحابه، فقال له الحرّ: یا هذا، لسنا ممّن کتب إلیک شیئا من هذه الکتب، و قد أمرنا أن لا نفارقک إذا لقیناک، أو نقدم بک الکوفة علی الأمیر عبید اللّه بن زیاد. فقال الحسین علیه السّلام: الموت دون ذلک.

ثمّ أمر بأثقاله فحملت، و أمر أصحابه فرکبوا. ثمّ ولّی وجهه منصرفا نحو الحجاز، فحال القوم بینه و بین ذلک، فقال الحسین للحرّ: ما الّذی تریده؟ قال: أرید و اللّه أن أنطلق بک إلی الأمیر عبید اللّه بن زیاد. قال الحسین: إذن و اللّه أنابذک الحرب.

فلمّا کثر الجدال بینهما، قال الحرّ: إنّی لم أؤمر بقتالک، و إنّما أمرت أن لا أفارقک، و قد رأیت رأیا فیه السّلامة من حربک، و هو أن تجعل بینی و بینک طریقا لا تدخلک الکوفة، و لا تردّک إلی الحجاز، تکون نصفا بینی و بینک حتّی یأتینا رأی الأمیر. قال الحسین: فخذ هاهنا. فآخذ متیاسرا من طریق العذیب «۲». و من ذلک المکان إلی العذیب ثمانیة

---

(۱)- [ابن العدیم: «علیه شیئا»].

(۲)- العذیب: ماء قرب القادسیّة، بینه و بینها أربعة أمیال.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۶

و ثلاثون میلا «۱».

---

(۱)- و چون روز به نیمه رسید و گرما شدّت یافت که تابستان بود، از دور سواران دیده شدند. امام حسین علیه السّلام به زهیر بن قین فرمود: «آیا این‌جا پناهگاهی یا جای بلندی پیدا می‌شود که آن را پشت سر خود قرار دهیم و فقط از یک سوی با این گروه به جنگ پردازیم؟»

زهیر به او گفت: «آری! کوه ذو جشم این‌جا سمت چپ تو قرار دارد. ما را آن‌جا ببر که اگر پیش از ایشان آن‌جا برسی، همان‌گونه است که دوست داری.»

امام حسین علیه السّلام حرکت کرد و پیش از ایشان به کوه رسید و آن را پشت سر خود قرار داد.

سواران که هزار تن بودند، به فرماندهی حر بن یزید تمیمی یربوعی رسیدند. امام علیه السّلام همین‌که نزدیک شدند، به جوانان خود دستور فرمود با مشکهای آب به استقبال آنان بروند و ایشان همگی آب آشامیدند و اسبهای خود را هم سیراب کردند و

همگی در سایه اسبهای خود نشستند و لگامهای آنان در دست ایشان بود.

چون ظهر فرا رسید، امام حسین علیه السّلام به حر فرمود: «آیا همراه ما نماز می‌گزاری یا تو با یاران خودت و من با یاران خودم نماز بگزاریم؟»

حر گفت: «همگان با تو نماز می‌گزاریم.»

و امام حسین علیه السّلام پیش رفت و با همگان نماز گزارد، و چون نماز تمام شد، روی خود را به سوی سواران کرد و فرمود: «ای مردم! من در پیشگاه خداوند و حضور شما معذورم. من پیش شما نیامدم تا آن‌که نامه‌ها و فرستادگان شما را دریافت کردم و دیدم اکنون اگر عهد و پیمان با من می‌بندید که مایه اطمینان من باشد، با شما به شهر شما می‌آیم و اگر چیز دیگری است، به همان‌جا که آمده‌ام، برمی‌گردم.»

قوم سکوت کردند و پاسخی ندادند، و چون هنگام نماز عصر فرا رسید، مؤذن اذان گفت و پس از آن که اقامه گفت و امام علیه السّلام همچنان با هر دو گروه نماز گزارد و پس از نماز همان سخن را تکرار فرمود، حر بن یزید گفت: «به خدا سوگند ما نمی‌دانیم نامه‌هایی که می‌گویی چیست.»

امام حسین علیه السّلام فرمود: «خرجینی را که نامه‌های ایشان در آن است، بیاورید!»

و آوردند و نامه‌ها را برابر حر و یارانش فرو ریختند. حر گفت: «ما از کسانی نیستیم که چیزی از این نامه‌ها را برای تو نوشته باشیم و مأموریم هنگامی که به تو رسیدیم، از تو جدا نشویم تا تو را به کوفه پیش امیر عبید اللّه بن زیاد ببریم.»

امام علیه السّلام فرمود: «مرگ از این کار آسانتر است.»

و دستور فرمود بارها را بستند و یارانش سوار شدند و آهنگ بازگشت سوی حجاز فرمود. ولی سواران حر مانع از حرکت ایشان شدند. امام حسین به حر فرمود: «چه قصدی داری؟»

گفت: «به خدا سوگند می‌خواهم تو را پیش امیر عبید اللّه بن زیاد ببرم.»

فرمود: «در این صورت، به خدا سوگند با تو جنگ خواهم کرد!»

و چون گفتگو میان ایشان بسیار شد، حر گفت: «من مأمور به جنگ با تو نیستم و فقط به من دستور داده‌اند از تو جدا نشوم. اکنون چیزی اندیشیده‌ام که با آن وسیله از جنگ با تو در سلامت بمانم و آن این-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۷

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۷- ۲۴۸- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۲- ۲۶۲۳، الحسین بن علیّ،/ ۸۱- ۸۲؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۴- ۳۹۵

فلقیته إوائل «۱» خیل عبید اللّه. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۹۷؛ مثله الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۹۱؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۷؛ الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۸؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۲

و نذکر الآن ما کان من أمره فی سنة إحدی و ستّین، و کیف کان مقتله.

حدّثت عن هشام، عن أبی مخنف، قال: حدّثنی أبو جناب، عن عدیّ بن حرملة، عن عبد اللّه بن سلیم و المذریّ بن المشمعلّ الأسدیّین قالا: أقبل الحسین علیه السّلام حتّی نزل شراف، فلمّا کان فی السّحر أمر فتیانه فاستقوا من الماء، فأکثروا، ثمّ ساروا «۲» منها، فرسموا صدر یومهم حتّی انتصف النّهار. ثمّ إنّ رجلا قال: اللّه أکبر! فقال الحسین: اللّه أکبر! ما «۳» کبّرت؟ قال: رأیت النّخل، فقال له الأسدیّان: إنّ هذا المکان ما رأینا به نخلة قطّ. قالا: فقال لنا الحسین: فما تریانه رآی؟ قلنا: نراه رآی هوادی الخیل. فقال: و أنا و اللّه أری ذلک. فقال الحسین: أما لنا ملجأ نلجأ إلیه، نجعله فی ظهورنا، و نستقبل القوم من وجه واحد؟ فقلنا له: بلی، هذا ذو حسم إلی

جنبک، تمیل إلیه عن یسارک، فإن سبقت القوم إلیه، فهو کما تریـد. قالا: فأخذ إلیه ذات الیسار. قالا: و ملنا معه، فما کان بأسـرع من أن طلعت علینا هوادی الخیل، فتبیّناها، وعدنا «۴»، فلمّا رأونا و قد عدلنا عن

- است که میان خود و من راهی را برگزینی که نه به کوفه بروی و نه به حجاز و همین‌گونه رفتار می‌کنیم تا رأی عبیـد اللّه بن زیاد برسد.»

امام حسین علیه السّلام فرمود: «این راه را پیش گیر و من از سمت چپ به سوی عذیب پیش می‌روم.»

از آن‌جا تا عذیب سی و هشت میل بود.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۵- ۲۹۷

(۱)- [فی الأمالی و تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «أوّل»، و لم یرد فی السّیر].

(۲)- [العبرات: «صاروا»].

(۳)- [العبرات: «ممّا»].

(۴)- [فی الطّبریّ ط لا یدن و العبرات: «عدلنا» و هو صحیح].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۸

الطّریق عدلوا إلینا، کأنّ أسنّتهم الیعاسیب، و کأنّ راياتهم أجنحة الطّیر.

قال: فاستبقنا إلی ذی حسم، فسبقناهم إلیه، فنزل الحسین، فأمر بأبنیته، فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ الیربوعیّ حتّی وقف هو و خیله مقابل الحسین فی حرّ الظّهیرة، و الحسین و أصحابه معتمّون متقلّدو أسیافهم.

فقال الحسـین لفتیانه: اسقوا القوم، و أرووهم من الماء، و رشّفوا الخیل ترشیفا. فقام فتیانه، فرشّفوا الخیل ترشیفا، فقام فتیة و سقوا القوم من الماء حتّی أرووهم، و أقبلوا یملئون القصاع و الأتوار «۱» و الطّساس من الماء، ثمّ یدنونها من الفرس، فإذا عبّ فیه ثلاثا أو أربعا أو خمسا عزلت عنه، و سقوا آخر حتّی سقوا الخیل کلّها.

قال هشام: حدّثنی لقیط، عن علیّ بن الطّعّان المحاربیّ: کنت مع الحرّ بن یزید، فجئت فی آخر من جاء من أصحابه، فلمّا رأی الحسین ما بی و بفرسی من العطش قال:

أنخ الرّاویة. و الرّاویة عندی السّقاء- ثمّ قال: یا ابن أخ! أنخ الجمل. فأنخته، فقال:

اشـرب. فجعلت کلّما شـربت سال الماء من السّـقاء، فقال الحسـین: اخنث السّـقاء- أی أعطفه- قال: فجعلت لا أدری کیف أفعل! قال: فقام الحسین، فخنثه، فشربت و سقیت فرسی.

قال: فلم یزل موافقا حسـینا حتّی حضـرت الصّلاة: صلاة الظّهر، فأمر الحسین الحجّاج بن مسروق الجعفیّ أن یؤذّن، فأذّن، فلمّا حضرت الإقامـة خرج الحسـین فی إزار ورداء و نعلین، فحمـد اللّه و أثنی علیه ثمّ قال: أیّها النّاس، إنّها معـذرة إلی اللّه عزّ و جلّ، و إلیکم؛ إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قـدمت علیّ رسـلکم: أن اقـدم علینا، فإنّه لیس «۲» لنـا إمام، لعلّ اللّه یجمعنا بک «۳» علی الهدی؛ فإن کنتم علی ذلـک فقـد جئتکم، فـإن تعطـونی مـا أطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم أقـدم مصـرکم، و إن لم تفعلوا و کنتم لمقـدمی کارهین

---

(۱)- الأتوار: جمع تور؛ و هو إناء من صفر أو حجارة.

(۲)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «فلیس»].

(۳)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «یجمعنا و إیّاکم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۳۹۹

انصرفت عنکم إلی المکان الّذی أقبلت «۱» منه إلیکم. قال: فسکتوا عنه، و قالوا للمؤذّن:

أقم. فأقام الصّلاة. فقال الحسین علیه السّلام للحرّ: أتریدأن تصلّی بأصحابک؟ قال: لا، بل تصلّی أنت و نصلّی بصلاتک. قال: فصلّی بهم الحسین، ثمّ إنّه دخل و اجتمع إلیه أصحابه، و انصرف الحرّ إلی مکانه الّذی کان به، فدخل خیمة قد ضربت له، فاجتمع إلیه جماعة من أصحابه، و عاد أصحابه إلی صفّهم الّذی کانوا فیه، فأعادوه، ثمّ أخذ کلّ رجل منهم بعنان دابّته و جلس فی ظلّها.

فلمّا کان وقت العصر أمر الحسین أن یتهیّئوا للرّحیل. ثمّ إنّه خرج، فأمر منادیه، فنادی بالعصر، و أقام؛ فاستقدم الحسین فصلّی بالقوم ثمّ سلّم، و انصرف إلی القوم بوجهه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا و تعرفوا الحقّ لأهله یکن أرضی للّه، و نحن أهل البیت أولی بولایة هذا الأمر علیکم من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم، و السّائرین فیکم بالجور و العدوان، «۲» و إن أنتم کرهتمونا، و جهلتم حقّنا «۲»، و کان رأیکم غیر ما أتتنی کتبکم، و قدمت به علیّ رسلکم، انصرفت عنکم «۳».

فقال له الحرّ بن یزید: إنّا و اللّه ما ندری ما هذه الکتب الّتی تذکر! فقال الحسین: یا عقبة بن سمعان، أخرج الخرجین اللّذین فیهما کتبهم إلیّ. فأخرج خرجین مملوءین صحفا، فنشرها بین أیدیهم؛ فقال الحرّ: فإنّا لسنا من هؤلاء الّذین کتبوا إلیک، و قد أمرنا إذا نحن لقیناک ألّا نفارقک حتّی نقدمک علی عبید اللّه بن زیاد. فقال له الحسین: الموت أدنی إلیک من ذلک. ثمّ قال لأصحابه: قوموا، فارکبوا. فرکبوا و انتظروا حتّی رکبت نساؤهم، فقال لأصحابه: انصرفوا بنا. فلمّا ذهبوا لینصرفوا، حال القوم بینهم و بین الانصراف، فقال الحسین للحرّ: ثکلتک أمّک! ما تریدمن؟ قال: أما و اللّه لو غیرک من العرب یقولها لی و هو علی مثل الحال الّتی أنت علیها، ما ترکت ذکر أمّه بالثّکل أن أقوله کائنا من کان، و لکن و اللّه ما لی إلی ذکر أمّک من سبیل إلّا بأحسن ما یقدر علیه.

---

(۱)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «جئت»].

(۲) (۲- ۲) [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «فإن أبیتم إلّا الکراهة لنا و الجهل بحقّنا»].

(۳)- [اکتفی فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸- ۱۹ بذکر الخطبتین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۰

فقال له الحسین: فما ترید؟ قال الحرّ: أرید و اللّه أن أنطلق بک إلی عبید اللّه بن زیاد.

قال له الحسین: إذن و اللّه لا أتبعک. فقال له الحرّ: إذن و اللّه لا أدعک. فترادّا القول ثلاث مرّات. و لمّا کثر الکلام بینهما قال له الحرّ: إنّی لم أؤمر بقتالک، و إنّما أمرت ألّا أفارقک حتّی أقدمک الکوفة، فإذا أبیت، فخذ طریقا لا تدخلک الکوفة، و لا تردّک إلی المدینة، تکون بینی و بینک نصفا حتّی أکتب إلی ابن زیاد، و تکتب أنت إلی یزید بن معاویة إن أردت أن تکتب إلیه، أو إلی عبید اللّه بن زیاد إن شئت، فلعلّ اللّه إلی ذاک أن یأتی بأمر یرزقنی فیه العافیة من أن أبتلی بشیء من أمرک.

قال: فخذ هاهنا، فتیاسر عن طریق العذیب و القادسیّة، و بینه و بین العذیب ثمانیة و ثلاثون میلا. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۰- ۴۰۳- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۸۹- ۳۹۳

---

(۱)- گوید: پس برفت تا سواران عبید اللّه بدو رسیدند.

عبد اللّه بن سلیم و مذری بن مشمعل، هر دوان اسدی، گویند: «حسین علیه السّلام بیامد تا در شراف منزل کرد.

به وقت سحر غلامان خویش را بگفت تا کاملا آبگیری کنند، سپس از آنجا روان شدند. همه اوّل روز راه پیمودند تا روز به نیمه رسید. آن‌گاه یکی گفت: «اللّه اکبر.»

حسین گفت: «اللّه اکبر! برای چه تکبیر گفتی؟»

گفت: «نخلستان دیدم.»

دو مرد اسدی گفتند: «هرگز در این‌جا حتی یک نخل ندیده‌ایم.»

حسین به ما گفت: «پس به نظر شما چه دیده؟»

گفتیم: «به نظر ما گردن اسبان و سر نیزه‌ها را دیده.»

گفت: «به خدا نظر من نیز همین است.»

گویند: آن‌گاه حسین گفت: «پناهگاهی هست که سوی آن رویم و پشت سر خویش نهیم و با قوم از یک سمت مقابله کنیم.»

گفتیم: «آری! ذو حسم پهلوی تو است. از چپ سوی آن می‌پیچی. اگر زودتر از قوم آن‌جا برسی، چنان است که می‌خواهی.»

گویند: پس حسین از طرف چپ راه آن‌جا گرفت.

گویند: ما نیز با وی پیچیدیم و خیلی زود گردن اسبان نمودار شد، که آن را آشکار دیدیم و پیچیدیم و چون آنها دیدند که ما از راه بگشتیم، به طرف ما پیچیدند؛ گویی نیزه‌هاشان شاخ زنبورها بود و پرچمهاشان بال پرندگان.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۱

– گویند: سوی ذی حسم شتابان شدیم و زودتر از آنها آن‌جا رسیدیم. حسین فرود آمد و بگفت تا خیمه‌های او را زدند. آن‌گاه قوم بیامدند که یک هزار سوار بودند، همراه حر بن یزید تمیمی یربوعی. او و سپاهش در گرمای نیمروز مقابل حسین ایستادند. حر و یارانش عمامه داشتند و شمشیر آویخته بودند.

حسین به غلامانش گفت: «آب به این جماعت دهید و سیرابشان کنید. اسبان را نیز سیراب کنید.»

غلامان بیامدند و اسبان را سیراب کردند. گروهی از آنان به قوم آب دادند تا سیراب شدند. می‌آمدند و کاسه‌ها و ظرفهای سنگی و تشتها را از آب پر می‌کردند و نزدیک اسب می‌بردند و چون سه یا چهار یا پنج بار می‌خورد، از پیش آن می‌بردند و اسب دیگر را آب می‌دادند تا همه سپاه را آب دادند.

علی بن طعان محاربی گوید: با حر بن یزید بودم، با آخرین دسته از یاران وی رسیدم و چون حسین دید که من و اسبم تشنه‌ایم، گفت: «راویه را بخوابان.»

که «راویه» به نزد من معنی مشک می‌داد. آن‌گاه گفت: «برادرزاده، شتر را بخوابان!»

گوید: و من شتر را خوابانیدم.

گفت: «آب بنوش!»

و من نوشیدن را آغاز کردم و چون می‌نوشیدم، آب از مشک بیرون می‌ریخت. حسین گفت: «مشک را به‌پیچ!»

گوید: و من ندانستم چه کنم.

حسین بیامد و مشک را کج کرد و من آب نوشیدم و اسبم را آب دادم.

گوید: حر همچنان در مقابل حسین بود، تا وقت نماز رسید؛ نماز ظهر. حسین، حجّاج بن مسروق جعفی را گفت که اذان بگوید و او بگفت و چون وقت اقامه گفتن رسید، حسین بیرون آمد. ردایی داشت و عبایی با نعلین. حمد خدا گفت و ثنای او کرد. آن‌گاه گفت: «ای مردم! مرا به پیش خدا عزّ و جل و شما این عذر هست که پیش شما نیامدم تا نامه‌های شما به من رسید و فرستادگانتان آمدند که سوی ما بیا که امام نداریم.

شاید خدا به وسیله تو ما را بر هدایت فراهم آرد. اگر بر این قرارید، آمده‌ام. اگر عهد و پیمانی کنید که اطمینان یابم به شهر شما آیم و اگر نکنید و آمدن مرا خوش ندارید، از پیش شما بازمی‌گردم و به همان‌جا می‌روم که از آن سوی شما آمده‌ام.»

گوید: اما در مقابل وی خاموش ماندند و مؤذن را گفتند: «اقامه بگوی!»

و او اقامه نماز بگفت.

گوید: حسین علیه السّلام به حر گفت: «می‌خواهی با یاران خویش نماز کنی؟»

گفت: «نه! تو نماز می کنی و ما نیز به تو اقتدا می کنیم.»

گوید: پس حسین پیشوای نماز آنها شد. آن‌گاه به درون رفت و یارانش به دور وی فراهم آمدند. حر نیز به جای خویش رفت و وارد خیمه‌ای شد که برایش زده بودند و جمعی از یارانش بر او فراهم شدند.

بقیه یارانش نیز به جای صفی که داشته بودند، رفتند و از نو صف بستند. هر کدامشان عنان مرکب خویش را گرفته بود و در سایه آن نشسته بود. وقتی پسینگاه رسید، حسین گفت: «برای حرکت آماده شوید.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۲

قال: و إذا الحرّ بن یزید «۱» فی ألف فارس من أصحاب عبید اللّه بن زیاد، شاکین فی

- پس از آن برون آمد و بانگزن خویش را بگفت تا ندای نماز پسین داد و اقامه گفت. سپس حسین پیش آمد و با قوم نماز کرد، و سلام نماز بگفت. آن‌گاه رو به جماعت کرد و حمد خدای گفت و ثنای او کرد.

سپس گفت: «اما بعد، ای مردم! اگر پرهیزکار باشید و حق را برای صاحب حق بشناسید، بیشتر مایه رضای خداست. ما اهل بیت به کار خلافت شما از این مدعیان ناحق که با شما رفتار ظالمانه دارند، شایسته‌تریم. اگر ما را خوش ندارید و حق ما را نمی‌شناسید و رأی شما جز آن است که در نامه‌هاتان به من رسیده و فرستادگانتان به نزد من آورده‌اند، از پیش شما بازمی گردم.»

حر بن یزید گفت: «به خدا ما نمی‌دانیم این نامه‌ها که می گویی، چیست؟»

حسین گفت: «ای عقبه، پسر سمعان! خرجینی را که نامه‌های آنها در آن است بیاور!»

گوید: عقبه خرجینی پر از نامه بیاورد و پیش روی آنها فروریخت. حر گفت: «ما جزو این گروه که به تو نامه نوشته‌اند، نیستیم. به ما دستور داده‌اند وقتی به تو رسیدیم، از تو جدا نشویم تا پیش عبید اللّه بن زیادت بریم.»

حسین گفت: «مرگ از این کار به من نزدیکتر است.»

گوید: آن‌گاه حسین به یاران خویش گفت: «برخیزید و سوار شوید!»

پس یاران وی سوار شدند و منتظر ماندند تا زنانشان نیز سوار شدند و به یاران خود گفت: «برویم.» گوید: و چون خواستند بروند، جماعت از رفتنشان مانع شدند. حسین به حر گفت: «مادرت عزادارت شود. چه می‌خواهی؟»

گفت: «به خدا اگر جز تو کسی از عربان این سخن را به من گفته بود و در این وضع بود که تو هستی، از تذکار عزاداری مادرش هرکه بود، دریغ نمی کردم. اما به خدا از مادر تو سخن گفتن نیارم، مگر به نیکوترین وضعی که توان گفت.»

حسین گفت: «چه می‌خواهی؟»

گفت: «به خدا می‌خواهم تو را پیش عبید اللّه بن زیاد ببرم.»

حسین گفت: «در این صورت، به خدا با تو نمی‌آیم.»

حر گفت: «در این صورت، به خدا تو را وانمی گذارم.»

و این سخن سه بار از دو سوی تکرار شد. و چون سخن در میانه بسیار شد، حر گفت: «مرا دستور جنگ با تو نداده‌اند. دستور داده‌اند از تو جدا نشوم تا به کوفه‌ات برسانم. اگر دریغ داری، راهی بگیر که تو را به کوفه نرسانند و سوی مدینه پس نبرد که میان من و تو انصاف باشد تا به ابن زیاد بنویسم. تو نیز اگر خواهی به یزید نامه نویسی، بنویسی، یا اگر خواهی به ابن زیاد بنویسی. شاید

خدا تا آن وقت کاری پیش آرد که مرا از ابتلا به کار تو معاف دارد.»

آن‌گاه گفت: «پس، از این راه برو و از راه عذیب و قادسیّه به طرف چپ گرای!»

که میان وی و عذیب هشتاد و سه میل بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۳، ۲۹۸۹- ۲۹۹۳

(۱)- وقع فی النّسخ زید- خطأ.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۳

السّلاح، لا یری «۱» منهم إلّا [حمالیق- «۲»] الحدق. فلمّا نظر إلیهم الحسین رضی اللّه عنه وقف فی أصحابه، و وقف الحرّ بن یزید «۳» فی أصحابه، فقال الحسین: أیّها القوم! من أنتم؟ قالوا:

نحن أصحاب الأمیر عبید اللّه بن زیاد./ فقال الحسین: و من قائدکم؟ قالوا «۴»: الحرّ بن یزید «۳» الرّیاحیّ. قال: فناداه الحسین رضی اللّه عنه: ویحک یا ابن یزید «۵»! ألنا، أم علینا؟ فقال الحرّ: بل علیک أبا عبد اللّه! فقال الحسین: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه. قال: و دنت صلاة الظّهر، فقال الحسین «۶» رضی اللّه عنه «۶» للحجّاج بن مسروق: أذّن رحمک اللّه و أقم الصّلاة حتّی نصلّی! قال: فأذّن الحجّاج، فلمّا فرغ من أذانه صاح الحسین بالحرّ بن یزید «۳» فقال له:

یا ابن یزید! أتریدُ «۷» أن تصلّی بأصحابک و اصلّی بأصحابی؟ فقال له الحرّ: بل أنت تصلّی بأصحابک و نصلّی بصلاتک. فقال الحسین رضی اللّه عنه للحجّاج بن مسروق: أقم الصّلاة.

فأقام، و تقدّم الحسین، فصلّی بالعسکرین جمیعا، فلمّا فرغ من صلاته وثب قائما، فاتّکأ علی قائمة «۸» سیفه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّها معذرة إلی اللّه، و إلی من حضر «۹» من المسلمین، إنّی لم أقدم علی هذا البلد حتّی أتتنی کتبکم «۱۰»، و قدمت علیّ رسلکم أن اقدم إلینا، إنّه لیس علینا إمام، فلعلّ اللّه أن یجمعنا بک علی الهدی، فإن کنتم علی ذلک فقد جئتکم، فإن تعطونی ما یثق به قلبی من عهودکم، و من مواثیقکم، دخلت معکم إلی مصرکم، و إن «۱۱» لم تفعلوا و کنتم کارهین لقدومی علیکم،

---

(۱)- فی د: لا بیان.

(۲)- من د.

(۳)- من د و بر، و فی الأصل: زید.

(۴)- فی د: فقالوا.

(۵)- فی النّسخ: الحرّ.

(۶- ۶) لیس فی د.

(۷)- من الطّبریّ، و فی النّسخ: «أرید».

(۸)- لیس فی د.

(۹)- فی د: حظر.

(۱۰)- فی النّسخ: کتبهم، و التّصحیح من الطّبریّ و الأخبار الطّوال.

(۱۱)- لیس فی د.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۴

انصرفت إلی المکان الّذی أقبلت منه إلیکم. قال: فسکت القوم عنه، و لم یجیبوا «۱» بشیء.

و أمر الحرّ بن یزید «۲» بخیمة له، فضربت، فدخلها، و جلس فیها «۳»، فلم یزل الحسین «۴» رضی اللّه عنه «۴» واقفا مقابلهم و کلّ

واحد منهم أخذ بعنان فرسه «۵».

و إذا كتاب قد ورد «۴» من الكوفة «۴»: من عبيد اللّه «۶» بن زياد إلى الحرّ بن يزيد «۷»: أمّا بعد، يا أخي! إذا أتاك كتابي فجمّع بالحسين، و لا تفارقه حتّى تأتيني به، فإنّي أمرت رسولي أن لا يفارقك حتّى يأتيني بإنفاذ أمري إليك- و السّلام.

قال: فلمّا قرأ الحرّ الكتاب بعث إلى ثقات أصحابه، فدعاهم، ثمّ قال: ويحكم ورد عليّ كتاب عبيد اللّه بن زياد يأمرني أن أقدم إلى الحسين «۸» بما يسوؤه، و و اللّه «۸» ما/ تطاوعني نفسي، و لا تجيبني إلى ذلك.

فالتفت رجل من أصحاب الحرّ «۹» بن يزيد يكنّى «۹» أبا الشّعثاء «۱۰» الكندىّ إلى رسول عبيد اللّه بن زياد، فقال له: فيما ذا جئت ثكلتك أمّك؟ فقال له: أطعت إمامي، و وفيت ببيعتي، و جئت برسالة أميري. فقال له أبو الشّعثاء «۱۱»: لقد عصيت ربّك، و أطعت إمامك، و أهلكت نفسك، و اكتسبت عارا، فبئس الإمام إمامك! قال اللّه عزّ و جلّ: وَ جَعَلْناهُمْ

---

(۱)- في د و بر: لم يجيبوه.

(۲)- من د و بر، و في الأصل: زيد.

(۳) في د: بها.

(۴) (۴- ۴) ليس في د.

(۵)- في د: «مأخذ بعنان فرسه».

(۶)- في د و بر: عبد اللّه.

(۷)- من د و بر، و في الأصل: زيد.

(۸- ۸) في د: إلى ما يسوؤه، فو اللّه.

(۹- ۹) ليس في د، و في الأصل: «زيد» بدل «يزيد».

(۱۰)- في النّسخ: أبا الببغاء، و في الطّبرىّ ۶/ ۲۳۲: «يزيد بن زياد بن المهاصر أبو الشعثاء الكندىّ ثمّ النّهدىّ».

(۱۱)- في النّسخ: أبو الببغاء.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۵

أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ يَوْمَ الْقِيامَةِ لا يُنْصَرُونَ «۱».

قال: و دنت صلاة العصر، فأمر الحسين مؤذّنه، فأذّن، و أقام الصّلاة، و تقدّم الحسين فصلّى بالعسكرين، فلمّا انصرف من صلاته «۲» وثب قائما على قدميه «۲»، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: أيّها النّاس! أنا ابن بنت رسول اللّه «۳» صلّى اللّه عليه و سلم «۳» و نحن أولى بولاية هذه الأمور عليكم من هؤلاء المدّعين ما ليس «۴» لهم و «۴» السّائرين فيكم بالظّلم و العدوان، فإن تثقوا «۵» باللّه و تعرفوا الحقّ لأهله فيكون ذلك للّه رضى، و إن كرهتمونا، و جهلتم حقّنا، و كان رأيكم على خلاف ما جاءت به كتبكم و قدمت به رسلكم، انصرفت عنكم.

قال: فتكلّم الحرّ بن يزيد «۶» بينه و بين أصحابه، فقال: أبا عبد اللّه! ما نعرف هذه الكتب و لا من هؤلاء الرّسل. قال: فالتفت الحسين إلى غلام له يقال له عقبة بن سمعان فقال: يا عقبة! هات الخرجين اللّذين «۷» فيهما الكتب. فجاء عقبة بكتب أهل الشّام و الكوفة، فنثرها بين أيديهم، ثمّ تنحّى، فتقدّموا و نظروا إلى عنوانها، ثمّ تنحّوا، فقال الحرّ بن يزيد «۸»: أبا عبد اللّه! لسنا من القوم الّذين كتبوا إليك هذه الكتب، و قد أمرنا إن لقيناك لا نفارقك حتّى نأتي بك على الأمير. فتبسّم الحسين، ثمّ قال: يا ابن الحرّ! أو تعلم أنّ الموت أدنى [إليك- «۹»] من ذلك. ثمّ التفت الحسين، فقال: احملوا النّساء ليركبوا حتّى ننظر ما الّذى يصنع هذا و أصحابه! قال: فركب أصحاب الحسين، و ساقوا النّساء بين أيديهم. فقدمت «۱۰» خيل الكوفة حتّى حالت بينهم و بين المسير «۱۱»، فضرب/ الحسين

(۱)- سورة ۲۸ آیة ۴۱.

(۲) (۲- ۲) وقع فی د مکرّرا.

(۳) (۳- ۳) لیس فی د.

(۴) (۴- ۴) فی النّسخ: فیهم، و التّصحیح من الطّبریّ ۶/ ۲۲۸.

(۵)- من د و بر، و فی الأصل: تتّقوا.

(۶)- من بر، و فی الأصل و د: زید.

(۷)- فی النّسخ: الّذین، و التّصحیح من الطّبریّ.

(۸)- من د و بر، و فی الأصل: زید.

(۹)- من الطّبریّ.

(۱۰)- فی د: فتقدّمت.

(۱۱)- من د و بر، و فی الأصل: المنبر. و فی الطّبریّ: الانصراف.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۶

بیده إلی سیفه، ثمّ صاح بالحرّ: ثکلتک أمّک! ما الّذی تریـد أن تصنع؟ فقال الحرّ: أما و اللّه لو قالها غیرک من العرب لرددتها علیه کائنا من کان، و لکن لا و اللّه ما [لی «۱»] إلی ذلک سبیل من ذکر أمّک، غیر أنّه لا بـدّ أن أنطلق بک إلی عبید اللّه بن زیاد. فقال له الحسین: إذا و اللّه لا أتبعک «۲» أو تذهب نفسی.

«۳» قال الحرّ: إذا و اللّه لا أفارقک أو تذهب نفسی «۳» و أنفس أصحابی.

قال الحسین: برز أصحابی و أصحابک، و أبرز إلیّ، فإن قتلتنی خذ برأسی «۴» إلی [ابن «۵»] زیـاد، و إن قتلتک أرحت الخلق منک. فقـال الحرّ: أبـا عبـد اللّه! إنّی لم أؤمر بقتلک، و إنّما أمرت أن لا أفارقک أو أقـدم بک علی ابن زیاد، و أنا و اللّه کاره إن یبتلینی اللّه بشـیء من أمرک غیر أنّی قـد أخذت ببیعة القوم و خرجت إلیک، و أنا أعلم «۶» أنّه لا یوافی «۶» القیامـة أحد من هذه الأمّة إلّا و هو یرجو شـفاعة جدّک محمّد صـلّی اللّه علیه و سـلم. و أنا خائف إنّ أنا قاتلتک أن أخسـر الدّنیا و الآخرة، و لکن أنا أبا عبد اللّه! لسـت أقدر الرّجوع إلی الکوفة فی وقتی هذا، و لکن خذ عنّی هذا الطّریق، و امض حیث شـئت حتّی أکتب إلی ابن زیاد أنّ هذا خالفنی فی الطّریق، فلم أقـدر علیه و أنا أنشدک اللّه فی نفسک. فقال الحسـین: یا حرّ! کأنّک تخبرنی أنّی مقتول! فقال الحرّ: أبا عبد اللّه! نعم، ما أشکّ فی ذلک إلّا أن ترجع من حیث جئت.

فقال الحسین: ما أدری ما أقول لک، و لکنّی أقول کما قال أخو الأوس حیث یقول:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی خیرا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مذموما و خالف مجرما

أقدم نفسی لا أرید بقاءها لتلقی خمیسا فی الوغاء عرمرما

فإن عشت لم ألم و إن متّ لم أذم کفی بک ذلّا أن تعیش مرغما

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۳۴- ۱۴۰

(۱)- من الطّبریّ.

(۲)- فی النّسخ: لا أتابعک، و التّصحیح من الطّبریّ.

(۳) (۳- ۳) سقط من د.

(۴)- من د، و فی الأصل و بر: رأسی.

(۵)- من د.

(۶- ۶) فی النّسخ: إنّما یوافی- کذا.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۷

قال: فلقیه الجیش علی خیولهم.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۸

ثمّ سار حتّی لقی خیل عبید اللّه بن زیاد علیها عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۷۰

و مضی حتّی دنا من الحرّ بن یزید، فلمّا عاین أصحابه العسکر من بعید کبّروا. فقال لهم الحسین: ما هذا التّکبیر؟ قالوا: رأینا النّخل. فقال بعض أصحابه: ما بهذا الموضع و اللّه نخل، و لا أحسبکم ترون إلّا هوادی الخیل، و أطراف الرّماح. فقال الحسین: و أنا و اللّه أری ذلک. فمضوا لوجوههم، و لحقهم الحرّ بن یزید فی أصحابه، فقال للحسین: إنّی أمرت أن أنزلک فی أیّ موضع لقیتک، و اجعجع بک، و لا أترککّ، أن تزول من مکانک.

قال: إذا أقاتلک، فاحذر أن تشقی بقتلی، ثکلتک أمّک. فقال: أما و اللّه لو غیرک من العرب یقولها، و هو علی مثل الحال الّتی أنت علیها، ما ترکت ذکر أمّه بالثّکل. أن أقوله کائنا من کان، و لکن و اللّه ما لی إلی ذکر أمّک من سبیل إلّا بأحسن ما یقدر علیه. «۱»

---

(۱)- حسین علیه السّلام همچنان به سوی عراق پیش می‌رفت تا به لشکر حر بن یزید نزدیک شد و همین‌که اصحاب آن حضرت از دور سپاه را دیدند، تکبیر گفتند. حسین علیه السّلام فرمود: «این تکبیر برای چه بود؟»

در پاسخ گفتند: «درخت خرما به چشم ما می‌خورد.»

یکی از اصحاب آن حضرت گفت: «به خدا در این سرزمین درخت خرما وجود ندارد و گمان من آن است که آنچه شما دیده‌اید، گردنهای اسبان و سرهای نیزه‌ها باشد.»

امام علیه السّلام فرمود: «به خدا من هم همان را می‌بینم.»

حسین علیه السّلام و یارانش همچنان پیش می‌رفتند تا به حر بن یزید و سپاهش رسیدند. پس حرّ بن یزید رو به حسین علیه السّلام کرده، گفت: «من مأمورم که در هرکجا شما را دیدار کردم، در همان‌جا فرود آورم و کار را بر شما سخت گیرم و نگذارم پیش روید.»

حسین علیه السّلام فرمود: «در این صورت، من ناچار باید با تو بجنگم. پس بترس از آن‌که به وسیله کشتن من بدبخت شوی. مادر به عزای تو بگرید.»

حر گفت: «به خدا سوگند، اگر جز تو شخص دیگری از عرب این سخن را با من گفته بود و نام مادرم را می‌برد، من نیز نام مادرش را به همین صورت می‌بردم. هرکه بود، باشد؛ ولی چه کنم که به خدا سوگند نمی‌توانم نام مادر تو را جز با بهترین تمجیدی که در قدرت من است، به زبان آورم.»

رسولی محلاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۰- ۱۱۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۸

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۳- ۷۴

فلقی [الحرّ] الحسین علیه السّلام بکربلاء، فتواقفا.

القاضی النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۸

فرهقه [الحرّ] عند صلاة الظّهر، فأمر الحسین علیه السّلام ابنه فأذّن و أقام و قام الحسین علیه السّلام فصلّی بالفریقین جمیعا، فلمّا سلّم وثب الحرّ بن یزید «۱»، فقال: السّلام علیک یا ابن رسول اللّه و رحمة اللّه و برکاته. فقال الحسین علیه السّلام: و علیک السّلام، من أنت یا عبد اللّه؟ فقال: أناالحرّ بن یزید، فقال: یا حرّ! أعلینا؟ أم لنا؟ فقال الحرّ: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد بعثت لقتالک، و أعوذ باللّه أن أحشر من قبری، و ناصبتی مشدودة «۲» إلی، رجلی «۲» و یدیّ مغلولة إلی عنقی، و أکبّ علی حرّ وجهی فی النّار، یا ابن رسول اللّه! أین تذهب؟ ارجع إلی حرم جدّک، فإنّک مقتول. فقال الحسین علیه السّلام:

سأمضی فما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما «۳» و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه

و فارق مثبورا و خالف مجرما «۳» فإن متّ لم أندم و إن عشت لم ألم

کفی بک ذلّا أن تموت «۴» و ترغما

ثمّ سار الحسین علیه السّلام. «۵» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیه السّلام]

---

(۱)- [من هنا حکاه فی مثیر الأحزان].

(۲) (۲- ۲) [فی البحار و العوالم: «إلیّ»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۴)- [فی العوالم و مثیر الأحزان: «تعیش»].

(۵)- حر هنگام نماز ظهر به حسین علیه السّلام رسید. حسین پسرش را امر کرد، اذان و اقامه گفت و حسین علیه السّلام با هردو گروه نماز ظهر را خواند و چون سلام نماز داد، حر پیش جست و عرض کرد: «السلام علیک یا ابن رسول اللّه و رحمة اللّه و برکاته.»

حسین فرمود: «و علیک السّلام! تو کیستی ای بنده خدا؟»

گفت: «من حر بن یزیدم.»

فرمود: «حر به جنگ ما آمدی یا به یاری ما؟»

گفت: «مرا به جنگ تو فرستادند و به خدا پناه می‌برم که از قبر برآیم و پایم به سوی سرم بسته باشد و دستم به گردنم و مرا به رو در آتش جهنم اندازند! ای زاده رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله کجا می‌روی، برگرد به حرم جدّت! زیرا تو را می‌کشند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۰۹

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۴- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۳- ۱۶۴؛ مثله الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۱

ثمّ سار علیه السّلام من بطن العقبة حتّی نزل شراف، فلمّا کان فی السّحر أمر فتیانه «۱» فاستقوا من الماء «۱» فاکثروا، ثمّ سار منها حتّی انتصف النّهار، فبینا هو یسیر إذ کبّر رجل من أصحابه، فقال له الحسین علیه السّلام: اللّه أکبر! «۲» لم کبّرت «۲»؟ قال: رأیت النّخل. فقال «۳» له جماعة من أصحابه «۳»: و اللّه إنّ هذا لمکان ما رأینا به نخلة قطّ «۴»، فقال له الحسین علیه السّلام: فما ترونه؟ قالوا: نراه و اللّه «۵» آذان الخیل. قال: أنا و اللّه أری ذلک. ثمّ قال علیه السّلام: ما لنا ملجأ نلجأ إلیه فنجعله فی ظهورنا، و نستقبل القوم بوجه واحد؟ «۶» فقلنا له: بلی، هذا ذو حسم «۷» إلی جنبک، تمیل «۸» إلیه عن یسارک، فإن سبقت إلیه فهو کما تریده، فأخذ إلیه ذات الیسار، و ملنا معه، فما کان بأسرع من أن طلعت علینا هوادی الخیل فتبیّناها و عدلنا، فلمّا رأونا عدلنا عن الطّریق عدلوا إلینا، کأنّ أسنّتهم الیعاسیب، و کأنّ راياتهم أجنحة الطّیر، فاستبقنا إلی ذی حسم «۷» فسبقناهم إلیه «۶».

- حسین فرمود:

«من می‌روم وز مرگ ننگی نبود آن را که به دل نیّت خیر است و جهاد

همدرد نکویان شود و جان بدهد از بدمنش و مجرم و بی‌دین آزاد

با عیب بمانم و بمیرم بی‌غم خواری که بمانی و بود دشمن شاد»

حسین ره سپرد.

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۴

(۱) (۱- ۱) [وسیلة الدّارین: «بإکثار الماء لعلمه بنزول الضّیوف ألف نفر و یحتاج إلی الماء، فیسقوا من الماء»].

(۲) (۲- ۲) [وسیلة الدّارین: «حسن و لکن لم کبرت»].

(۳) (۳- ۳) [فی البحار و العوالم: «جماعة ممّن صحبه» و فی المعالی: «عبد اللّه بن سلیمان و المنذر بن المشمعلّ»].

(۴)- [لم یرد فی وسیلة الدّارین].

(۵)- [زاد فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «أسنّة الرّماح و» و فی المعالی: «هوادی الخیل، نری السنة الرّماح و»].

(۶- ۶) [وسیلة الدّارین: «و سار الحسین حتّی بلغ ذو جشم أو ذو حسم»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار: «ذو جشم»].

(۸)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «فمل»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۰

و أمر الحسین علیه السّلام بأبنیته، فضربت «۱»، و جاء القوم زهاء ألف فارس مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ حتّی وقف هو و خیله مقابل الحسین علیه السّلام فی حرّ الظّهیرة. و الحسین علیه السّلام و أصحابه معتمّون متقلّدون «۲» أسیافهم. فقال الحسین علیه السّلام لفتیانهم «۳»: اسقوا القوم، وارووهم من الماء، و رشّفوا الخیل ترشیفا. ففعلوا، و أقبلوا یملئون «۴» القصاع و الطّساس «۵» من الماء، ثمّ یدنونها من الفرس، فإذا عبّ فیها ثلاثا أو أربعا أو خمسا عزلت عنه، و سقوا «۶» آخر حتّی سقوها کلّها «۷».

فقال علیّ بن الطّعّان المحاربیّ: کنت مع الحرّ یومئذ، فجئت فی آخر من جاء من أصحابه، فلمّا رأی الحسین علیه السّلام ما بی و فرسی من العطش، قال: أنخ الرّوایة! و الرّوایة عندی السّقاء «۸» ثمّ قال: یا ابن الأخ «۹»! أنخ الجمل، فأنخته، فقال: اشرب. فجعلت کلّما شربت، سال الماء من السّقاء، فقال الحسین علیه السّلام: اخنث السّقاء، أی أعطفه، فلم أدر کیف أفعل، فقام فخنّثه، فشربت «۱۰» و سقیت فرسی.

فلم یزل الحرّ مواقفا للحسین علیه السّلام حتّی حضرت صلاة الظّهر «۱۱»، و أمر الحسین علیه السّلام الحجّاج بن مسروق أن یؤذّن. فلمّا حضرت الإقامة خرج الحسین علیه السّلام فی أزار ورداء و نعلین، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت

(۱)- [أضاف فی وسیلة الدّارین: «خیمة»].

(۲)- [المعالی: «متقلّدوا»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج و المعالی و وسیلة الدّارین: «لفتیانه»].

(۴)- [المعالی: «یملأوا»].

(۵)- [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «الطّاس»].

(۶)- [فی البحار و العوالم: «سقی»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «عن آخرها»].

(۸)- [أضاف فی وسیلة الدّارین: «لأنّه عراقیّ»].

(۹)- [المعالی: «أخی»].

(۱۰)- [أضاف فی المعالی: «حتّی ارتویت»].

(۱۱)- [أضاف فی المعالی: «فقال الحسین علیه السّلام للحرّ: لنا أنت أم علینا؟ فقال: بل علیک یا أبا عبد اللّه! فقال علیه السّلام: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلیّ العظیم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۱

علیّ رسلکم أن: اقدم علینا، «۱» فإنّه لیس لنا «۱» إمام، لعلّ اللّه أن یجمعنا بک «۲» علی الهدی و الحقّ، فإن کنتم علی ذلک، فقد جئتکم، فأعطونی ما أطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم، و إن لم تفعلوا، و کنتم لقدومی «۳» کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی جئت منه إلیکم. فسکتوا عنه «۴» و لم یتکلّم أحد منهم بکلمة «۴».

فقال للمؤذّن: أقم. و أقام الصّلاة، فقال للحرّ: أترید أن تصلّی بأصحابک؟ قال: لا، بل تصلّی أنت و نصلّی بصلاتک. فصلّی بهم الحسین علیه السّلام، ثمّ دخل، فاجتمع إلیه أصحابه، و انصرف الحرّ إلی مکانه الّذی کان فیه، فدخل خیمة قد ضربت له، و اجتمع إلیه جماعة «۵» من أصحابه، و عاد الباقون إلی صفّهم الّذی کانوا فیه، فأعادوه «۶»، ثمّ أخذ کلّ رجل منهم بعنان دابّته «۷» و جلس «۸» فی ظلّها «۸».

فلمّا کان وقت العصر أمر الحسین بن علیّ علیه السّلام أن یتهیّأوا للرّحیل، ففعلوا، ثمّ أمر منادیه، فنادی بالعصر، و أقام، فاستقدم الحسین علیه السّلام، و قام فصلّی «۹»، ثمّ سلّم و انصرف إلیهم بوجهه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا اللّه، و تعرفوا الحقّ لأهله، یکن أرضی للّه عنکم، و نحن أهل بیت محمّد، و أولی بولایة هذا الأمر علیکم من هؤلاء «۱۰» المدّعین ما لیس لهم، «۱۱» و السّائرین فیکم بالجور و العدوان،

---

(۱) (۱- ۱) [فی البحار و العوالم: «فلیس لنا» و فی المعالی: «فإنّه لیس علینا»].

(۲)- [فی البحار و العوالم: «و إیّاکم»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و المعالی و وسیلة الدّارین: «لمقدمی»].

(۴) (۴- ۴) [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و المعالی: «لم یتکلّموا کلمة»، و لم یرد فی أعیان الشّیعة].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و المعالی: «خمسمائة»].

(۶)- [لم یرد فی البحار و الدّمعة السّاکبة].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و المعالی: «فرسه»].

(۸- ۸) [المعالی: «بظلّه»].

(۹)- [زاد فی البحار و العوالم و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «بالقوم»].

(۱۰)- [فی روضة الواعظین مکانه: «فجاء حتّی وقفوا مقابل الحسین علیه السّلام فی جوّ الظّهیرة، فقال: اسقوهم و أروهم. و صلّی بهم الحسین الظّهر و العصر، ثمّ توجّه إلیهم، فحمد اللّه و أثنی علیه، و صلّی علی النّبیّ صلّی اللّه علیه و اله و أخبرهم بمقالة الکوفیین و رسالاتهم، و قال: أنا أولی بهذا الأمر علیکم من هؤلاء ...»].

(۱۱) (۱۱*) [روضة الواعظين: «فقال الحرّ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۲

و إن أبيتم إلّا كراهية لنا، و الجهل بحقّنا، فكان رأيكم الآن غير ما أتتنى به كتبكم، و قدمت به علىّ رسلكم، انصرفت عنكم.

فقال له الحرّ: أنا و اللّه ما أدرى ما هذه الكتب و الرّسل الّتى تذكر. فقال الحسين عليه السّلام لبعض أصحابه: يا عقبة بن سمعان! أخرج الخرجين اللّذين فيهما كتبهم إلىّ. فأخرج خرجين مملوءين صحفا، فنثرت بين يديه، فقال له الحرّ: إنّا (۱۱*) لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، و قد أمرنا إذا «۱» نحن لقيناك، ألّا نفارقك «۱» حتّى نقدمك الكوفة على عبيد اللّه.

فقال له الحسين عليه السّلام: الموت أدنى إليك من ذلك. ثمّ قال لأصحابه: قوموا، فاركبوا.

فركبوا «۲» و انتظروا حتّى ركب نسائهم «۲»، فقال لأصحابه: انصرفوا. فلمّا ذهبوا لينصرفوا، حال القوم بينهم و بين الانصراف، «۳» فقال الحسين عليه السّلام للحرّ: ثكلتك أمّك، ما تريد؟ قال له الحرّ: أما لو غيرك من العرب يقولها لى و هو على مثل الحال الّتى أنت عليها ما تركت ذكر أمّه بالثّكل كائنا من كان، و لكن و اللّه ما لى إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما يقدر «۴» عليه. «۳» فقال له الحسين عليه السّلام: فما تريد؟ قال: أريد أن أنطلق بك إلى الأمير عبيد اللّه. قال: إذا و اللّه لا أتّبعك. قال: إذا و اللّه لا أدعك. فترادّا القول ثلاث مرّات، فلمّا كثر الكلام بينهما قال له الحرّ: إنّى لم أؤمر بقتالك، إنّما أمرت ألّا أفارقك حتّى أقدمك الكوفة، فإذا أبيت، فخذ طريقا لا يدخلك الكوفة و لا يردّك إلى المدينة، تكون «۵» بينى و بينك نصفا، حتّى أكتب إلى الأمير عبيد اللّه، فلعلّ اللّه أن «۶» يأتى بأمر يرزقنى فيه «۶» العافية من أن أبتلى بشىء من أمرك. فخذ هاهنا. «۷» فتياسر عن طريق العذيب و القادسيّة. «۸»

---

(۱) (۱- ۱) [فى البحار و العوالم و المعالى و اللّواعج: « (نحن) لقيناك لا نفارقك»].

(۲) (۲- ۲) [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار و أعيان الشّيعة و اللّواعج: «و انتظر (و انتظروه) حتّى ركبت نساؤه»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى روضة الواعظين].

(۴)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و المعالى: «نقدر»].

(۵)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار و نفس المهموم و المعالى و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان: «يكون»].

(۶- ۶) [فى البحار و أعيان الشّيعة و المعالى: «يرزقنى»].

(۷)- [إلى هنا حكاه عنه فى وسيلة الدّارين].

(۸)- سپس از آن‌جا رهسپار شد تا به منزل شراف رسید. چون سحرگاه شد، همچنان به جوانان

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۳

- دستور فرمود آب بسیار بردارند. سپس به راه افتاد و تا نیمه روز راه رفت و همچنان‌که به راه می‌رفت، مردی از همراهان گفت: «اللّه اکبر!»

حسین علیه السّلام نیز فرمود: «اللّه اکبر! چرا تکبیر گفتی؟»

عرض کرد: «درختان خرما دیدم.»

گروهی از اصحاب گفتند: «به خدا این‌جا سرزمینی است که ما هرگز درخت خرما در آن ندیده‌ایم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «پس چه می‌بینید؟»

گفتند: «به خدا می‌بینیم گوشهای اسب است.»

فرمود: «من نیز به خدا همان را می‌بینم.»

سپس فرمود: «ما در این‌جا پناهگاهی نداریم که بدان پناه بریم و آن را در پشت سر قرار داده و از یک‌رو با این لشکر روبه‌رو شویم؟»

ما به او گفتیم: «چرا! این منزل ذو حسم است که در سمت چپ شما است، اگر بدان جا پیشی گیرید، آن‌جا چنان است که شما می‌خواهید (یعنی تپه‌ای هست که آن را پشت سر قرار داده و از یک سو با این لشکر که می‌رسند روبه‌رو خواهید شد).»

پس آن حضرت سمت چپ راه را گرفته ما نیز با او بدان سو رفتیم، چیزی نگذشت که گردنهای اسبان پیدا شد و چون نیک نگریستیم، از راه به یک سو شدیم، و چون‌که دیدند ما راه را کج کردیم، آنان نیز راه خود را به سوی ما کج کردند و گویا سرهای نیزه ایشان چون پرنده یعسوب بود (مترجم گوید: «یعاسب» جمع «یعسوب» است و مقصود از آن در این‌جا، پرنده‌هایی است که کوچکتر از ملخ که دارای چهار پر بسیار نازک است، و دم باریک و درازی دارد، و بیشتر در روی آب پرواز می‌کند و دم خود را بر آب می‌زند، و عرب چیزهای باریک را به دم آن حیوان یا خود آن تشبیه می‌کنند) و پرچمهای آنان گویا بالهای پرندگان بود، پس آنان برای به چنگ آوردن آن پناهگاه به سوی ذی حسم پیشی گرفتند، و ما از آنان پیشی جسته، آن مکان را در تصرف خویش درآوردیم.

حسین علیه السّلام دستور داد خیمه‌ها و چادرها را در آن‌جا برپا کردند، و آن لشکر رسیدند و نزدیک هزار نفر سوار بودند همراه حر بن یزید تمیمی. پس بیامد تا با لشکر خود در گرمای طاقت‌فرسای نیمه‌روز در برابر حسین علیه السّلام ایستاد، و حسین علیه السّلام با یاران خود عمامه‌ها بر سر بسته، شمشیرها را به گردن آویزان نموده بودند. حضرت (که آثار تشنگی در لشگر حر دید) به جوانان خود فرمود: «این مردم را آب دهید و سیرابشان کنید و دهان اسبانشان را نیز تر کنید.»

پس چنان کردند، و پیش آمده کاسه‌ها و جامها را از آب پر کرده نزدیک دهان اسبها می‌بردند و همین که سه دهن یا چهار یا پنج دهن می‌خوردند، از دهان آن اسب دور می‌کردند و اسب دیگری را آب می‌دادند تا همه را به این کیفیت آب دادند. علی بن طعان محاربی گوید: من آن روز در لشکر حر بودم و آخرین نفری بودم که دنبال لشکر بدان جا رسیدم. چون حسین علیه السّلام تشنگی من و اسبم را دید، فرمود:

«راویه را بخوابان!» (راویه به‌معنای شتر آبکش، و به‌معنای مشک آب نیز آمده [است]).-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۴

- علی بن طعان گوید: «راویه پیش من به‌معنای مشک بود» (و مراد حضرت شتر آبکش بود. از این رو من مقصود او را نفهمیدم. امام علیه السّلام که متوجّه شد، من نفهمیدم) فرمود: «ای پسر برادر! شتر را بخوابان.»

من شتر را خواباندم. فرمود: «بیاشام!»

من هرچه می‌خواستم بیاشامم، آب از دهان مشک می‌ریخت. حسین علیه السّلام فرمود: «سر مشک را بپیچان!»

من ندانستم چه بکنم. پس خود آن جناب برخاست و آن را پیچاند. پس آشامیدم و اسبم را نیز سیراب کردم.

پس حر همچنان برابر حسین علیه السّلام ایستاد تا هنگام نماز ظهر شد. پس آن حضرت علیه السّلام، حجّاج بن مسروق را دستور فرمود، اذان نماز گوید، و چون هنگام گفتن اقامه و وقت خواندن نماز شد، حسین علیه السّلام لباس پوشیده و نعلین برپا کرد و از بهر نماز بیرون آمد. پس، حمد و ثنای خدای را به‌جا آورد. سپس فرمود: «ای گروه مردم! من به نزد شما نیامدم تا آن‌گاه که نامه‌های شما به من رسید و فرستادگان شما به نزد من آمدند که به نزد ما بیا؛ زیرا ما امام و پیشوایی نداریم، و امید است خدا به وسیله تو ما را به راهنمایی و حقیقت فراهم آورد. پس اگر بر سر همان گفته‌ها و سخن خود هستید، من به نزد شما آمده‌ام و شما پیمان و عهدی به من بدهید (و بیعت خود را با من تازه کنید) که به سبب آن آسوده‌خاطر باشم، و اگر این کار را نمی‌کنید و آمدن

مرا خوش ندارید، از آن‌جا که آمده‌ام، به همان جا بازمی‌گردم.»

همگی خاموش گشته، کسی از آنان سخن نگفت. حضرت به اذانگو فرمود: «اقامه بگو!»

و نماز برپا شد. پس به حرّ فرمود: «آیا می‌خواهی تو هم با همراهان خود نماز بخوانی؟»

عرض کرد: «نه! بلکه شما نماز بخوان و ما نیز پشت سر شما نماز می‌خوانیم.»

پس حسین علیه السّلام با ایشان نماز خواند. سپس به خیمه خود درآمد و اصحابش نزد او گردآمدند و حر نیز به جای خویش بازگشت و به خیمه‌ای که برای او در آن‌جا برپا کرده بودند، درآمد و گروهی از همراهانش به نزد او آمده، و بقیه آنان به صف لشکر که در آن بودند، بازگشتند. هر مردی از آنان دهنه اسب خود را گرفت و در سایه آن نشست. چون هنگام عصر شد، حسین علیه السّلام دستور فرمود آماده رفتن شوند. همراهان حضرت آماده رفتن شدند. سپس به منادی خود دستور داد برای نماز عصر آواز دهد و اقامه نماز گفته، امام حسین علیه السّلام پیش آمده، ایستاد و نماز عصر خواند و چون سلام داد، به سوی آن مردم برگشت و حمد و ثنای خدای را بجا آورد. سپس فرمود: «اما بعد ای گروه مردم! همانا اگر شما از خدا بترسید و حق را برای اهل آن بشناسید، بیشتر باعث خوشنودی خداوند از شما می‌باشد و ما خاندان محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم هستیم و سزاوارتر به فرمانروایی بر شماییم از اینان که ادعای چیزی کنند که برای ایشان نیست و به زور و ستم در میان شما رفتار کنند، و اگر فرمانروایی ما را خوش ندارید و می‌خواهید درباره حق ما نادان بمانید و اندیشه شما اکنون جز آن است که در نامه‌ها به من نوشتید و فرستادگان شما به من گفتند، هم‌اکنون از نزد شما بازگردم؟»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۵

المفید، الإرشاد، ۲/ ۷۸- ۸۲- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۵- ۳۷۸؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۵- ۲۲۸؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۷- ۲۵۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۱- ۲۵۲؛ القمی، نفس المهموم، ۱۸۶- ۱۹۰؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۱- ۴۲، ۴۳- ۴۴؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۲- ۶۵؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۳- ۱۵۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۹- ۲۷۴؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۶، لواعج الأشجان،/ ۸۸- ۹۲

- حر گفت: «من به خدا نمی‌دانم این فرستادگان و این نامه‌ها که می‌گویی چیست!»

حسین علیه السّلام به برخی از یارانش (که نام او عقبة بن سمعان بود) فرمود: «ای عقبة بن سمعان، آن دو خرجین (و دو کیسه بزرگی) که نامه‌های ایشان در آن است، بیرون بیار!»

پس آن مرد دو خرجین پر از نامه و کاغذ بیرون آورد و جلوی آن حضرت ریخت. حر گفت: «ما از آن کسان نیستیم که این نامه‌ها را به تو نوشته‌اند و ما تنها دستور داریم که چون تو را دیدار کردیم، از تو جدا نشویم تا تو را در کوفه بر عبید اللّه درآوریم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «مرگ برای تو نزدیکتر از این آرزو است.»

سپس رو به اصحاب خود کرده، فرمود: «سوار شوید!»

همراهان آن حضرت سوار شده و درنگ کردند تا زنان نیز سوار شده، آن‌گاه فرمود: « (به راه مدینه) بازگردید.»

همین‌که رفتند بازگردند، آن لشکر از بازگشت آنان جلوگیری کردند. حسین علیه السّلام به حر فرمود: «مادر به عزایت بنشیند! (از ما) چه می‌خواهی؟»

حر گفت: «اگر کسی از عرب جز تو در چنین حالی که تو در آن هستی، این سخن را به من می‌گفت، من نیز هرکه بود، نام مادرش را به عزا گرفتن می‌بردم؛ ولی به خدا من نمی‌توانم نام مادر تو را جز به بهترین راهی که توانایی بر آن دارم، ببرم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «پس چه می‌خواهی؟»

گفت: «می‌خواهم شما را به نزد امیر (یعنی عبید اللّه) ببرم.»

فرمود: «به خدا من همراه تو نخواهم آمد.»

حر گفت: «من نیز به خدا دست از تو بازندارم.»

و سه بار این سخنان میان آن حضرت و حر ردوبدل شد، و چون سخن میانشان بسیار شد، حر گفت: «من دستور جنگ کردن با شما ندارم. جز این نیست که دستور دارم از تو جدا نشوم تا شما را به کوفه ببرم. اکنون که از آمدن به کوفه خودداری می کنی، پس راهی در پیش گیر که نه به کوفه برود و نه به مدینه، و میانه (گفتار) من و (گفتار) شما انصاف برقرار گردد. تا من در این باب نامه به امیر (یعنی) عبید اللّه بنویسم.

شاید خدا کاری پیش آرد که سلامت دین من در آن باشد و آلوده به چیزی در کار تو نشوم. از این‌جا روانه شو!»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۷۸- ۸۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۶

و أقبل الحسین، حتّی نزل شراف، و أمر فتیانه، فاستقوا من الماء، ثمّ ساروا صدر یومهم، فقال رجل:

«اللّه أکبر».

فقال الحسین:

«اللّه أکبر! ممّ کبّرت»؟ قال:

«رأیت النّخل».

فقال رجلان أسدیّان کانا معه:

«إنّ هذا مکان ما رأینا به نخلا قطّ».

قال الحسین:

«فما تریانه رأی»؟ فقالا:

«نراه و اللّه رأی هوادی «۱» الخیل». فقال:

«و أنا، و اللّه، أری ذلک».

فقال الحسین:

«أما لنا ملجأ نعدل إلیه»؟ [۹۵] نجعله فی ظهورنا و نستقبل القوم من وجه واحد»؟

قال: فقلنا له:

«نعم، هذا ذو حسم «۲» إلی جنبک، تمیل إلیه عن یسارک».

فأخذ إلیه، و مال أصحابه معه. فما کان بأسرع من أن طلعت علینا هوادی الخیل، فتبیّناها، و عدلنا. فلمّا رأونا قد عدلنا عن الطّریق، عدلوا، کأنّ «۳» أسنّتهم الیعاسیب، و کأنّ «۳» راياتهم أجنحة الطّیر، فسبقناهم، فنزل الحسین، و ضربت أبنیته، و جاءنا القوم و هم ألف رجل، مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ.

فأقبل حتّی وقف هو و خیله مقابل الحسین و أصحابه فی حرّ الظّهیرة، فأمر الحسین

---

(۱)- الهادیة: المتقدّمة من کلّ شیء. هادیات الخیل و هواديها: متقدّماتها.

(۲)- ذو حسم: و الضّبط من الطّبریّ ۷: ۲۹۶.

(۳)- فی الأصل: کان. و الضّبط من الطّبریّ.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۷

أن يسقى القوم. فقام فتيانه يسقون الخيل بالأتوار و الطّساس حتّى أرووها.

فحضرت الصّلاة، فأذّن مؤذّن الحسين، [۹۶] ثمّ أقام. فخرج الحسين فى إزار و نعلين، و قال:

«أيّها النّاس! معذرة إلى اللّه، و إليكم. إنّى لم آتكم حتّى أتتنى كتبكم، و قدمت علىّ رسائلكم أن اقدم علينا، فإنّه ليس لنا إمام. فإن كنتم على ذلك، فقد جئتكم، فإن تعطونى ما أطمئنّ إليه من عهودكم أقدم مصركم، و إن كنتم لمقدمى كارهين، انصرفت عنكم إلى المكان الّذى أقبلت منه إليكم».

فسكتوا عنه.

فقال الحسين للحرّ:

«أتريد أن تصلّى بأصحابك»؟ قال:

«لا، بل تصلّى أنت و نصلّى بصلاتك».

فصلّى بهم الحسين، و انصرف الحرّ إلى مكانه، و أخذ كلّ رجل منهم بعنان دابّته، و جلس فى ظلّها. فلمّا كان وقت العصر، أمر الحسين أن يتهيّأوا للرّحيل، ففعلوا. ثمّ إنّه خرج، فأمر مناديه، فنادى بالعصر، و استقدم الحسين، فصلّى بالقوم، ثمّ سلّم، و انصرف إلى القوم بوجهه، فحمد اللّه و أثنى عليه، و أعاد على القوم قريبا من مقالته الأولى.

فقال الحرّ:

«إنّا، و اللّه، لا ندرى هذه الكتب، و الرّسل الّتى تذكر».

فدعا الحسين بخرجين مملوءين كتبا، فنشرها بين أيديهم. فقال له الحرّ:

«لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، إنّما أمرنا، إذا نحن لقيناك، ألّا نفارقك [۹۷] حتّى نقدمك الكوفة على عبيد اللّه بن زياد».

فقال له الحسين:

«الموت أدنى إليك من ذلك».

ثمّ قال لأصحابه:

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۸

«انصرفوا بنا».

فلمّا ذهبوا لينصرفوا، حال القوم بينه و بين الانصراف.

فقال الحسين للحرّ:

«ثكلتك أمّك، ما تريد»؟

قال:

«أما و اللّه، لو غيرك من العرب يقولها ما تركت ذكر أمّه، كائنا من كان، و لكن لا سبيل إلىّ ذكر أمّك، إلّا بأحسن ما نقدر عليه».

فقال له الحسين:

«فما تريد»؟ قال:

«أن أنطلق بك إلى عبيد اللّه بن زياد».

فقال له الحسين:

«إذا لا أتبعك».

فقال له الحرّ:

«إذا لا أدعك».

فترادّا القول: فلمّا طال الكلام، قال الحرّ:

«إنّى لم أؤمر بقتالك، إنّما أمرت ألّا أفارقك حتّى تقدم الكوفة. فإذا أتيت حيطانها «۱»، فخذ طريقا لا يدخلك المدينة، و لا يؤدّيك إليها، و لا يردّك عنها يكون بينى و بينك نصفا، و تكون بالخيار، بين أن تكتب إلى يزيد إن أردت، أو إلى ابن زياد، إن أردت، فلعلّ اللّه يأتى بأمر يرزقنى فيه العافية أن أبتلى بشىء من أمرك».

فتراضيا، و تياسر الحرّ عن طريق القادسيّة، و سايره الحسين.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۵۸- ۶۰

---

(۱)- [الصّحيح: «فاذا أبيت إتيانها»].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۱۹

ثمّ سار حتّى انتصف النّهار، فبينا هو يسير إذ كبّر رجل من أصحابه عليه السّلام فقال: لم كبّرت؟ فقال: رأيت النّخل. فقال له جماعة من أصحابه: و اللّه إنّ هذا المكان ما رأينا به نخلا قطّ. قال: فما ترونه؟ قالوا: نراه و اللّه آذان الخيل. قال: أنا و اللّه أرى ذلك. فما كان بأسرع حتّى طلعت هوادى الخيل مع الحرّ بن يزيد التّميمىّ، فجاء حتّى وقف هو و خيله مقابل الحسين عليه السّلام فى حرّ الظّهيرة.

فحضرت صلاة الظّهر، فصلّى الحسين عليه السّلام و صلّى الحرّ خلفه، فلمّا سلّم انصرف إلى القوم، و حمد اللّه و أثنى عليه و قال:

«أيّها النّاس! إنّكم إن تتّقوا اللّه و تعرفوا الحقّ لأهله تكن أرضى للّه عنكم، و نحن أهل بيت محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أولى بولاية هذا الأمر عليكم من هؤلاء المدّعين ما ليس لهم و السّائرين بكم بالجور و العدوان، فإن أبيتم إلّا الكراهة لنا، و الجهل بحقّنا، و كان رأيكم غير ما أتتنى به كتبكم، و قدمت علىّ به رسلكم أنصرف عنكم. قالوا: إنّا و اللّه لا ندرى ما هذه الكتب الّتى تذكر. فقال الحسين عليه السّلام لبعض أصحابه: يا عقبة بن سمعان! أخرج الخرجين اللّذين فيهما كتبهم إلىّ. فأخرج خرجين مملوءين كتبا، فنشرت بين يديه، فقال له الحرّ: لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، و قد أمرنا إذا لقيناك أن لا نفارقك حتّى نقدم بك الكوفة على عبيد اللّه بن زياد. فقال له الحسين عليه السّلام: الموت أدنى إليك من ذلك. ثمّ قال لأصحابه: قوموا، فاركبوا. فركبوا، فلمّا ذهبوا لينصرفوا حال القوم بينهم و بين الانصراف، فقال الحسين عليه السّلام للحرّ: ثكلتك أمّك يا ابن يزيد. قال الحرّ: أما لو غيرك من العرب يقولها لى، و هو على مثل الحال الّتى أنت عليها ما تركت ذكر أمّه بالثّكل، و لكن و اللّه ما لى إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما نقدر عليه.

فقال الحسين عليه السّلام: فما تريد؟ قال: أريد أن [أنطلق] بك إلى الأمير عبيد اللّه. قال: إذا و اللّه لا أتبعك. قال: إذا و اللّه لا أدعك. و ترادّا القول، فلمّا كثر الكلام بينهما قال الحرّ: إنّى لم أؤمر بقتالك، إنّما أمرت أن لا أفارقك حتّى أقدم بك الكوفة، فتياسر هاهنا عن طريق العذيب و القادسيّة حتّى أكتب إلى الأمير، و يكتب إلىّ الأمير، لعلّ اللّه أن يأتينى بأمر يرزقنى فيه العافية من أن أبتلى بشىء من أمرك.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۲- ۲۳۳

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۰

«قال»: ثمّ سار منها فقال رجل ممّن كان معه: اللّه أكبر، فقال الحسين: ممّ كبّرت؟

قال: رأيت نخيل الكوفة. فقال الأسديّان: إنّ هذا مكان ما يرى فيه نخل الكوفة. قال الحسين: فما تريانه؟ قالا: و اللّه نرى أسنّة الرّماح، و آذان الخيل. فقال: و أنا و اللّه أرى ذلك. ثمّ قال عليه السّلام: فهل لنا ملجأ نلجأ إليه، فنجعله فى ظهورنا و نستقبل القوم بوجه واحد؟ فقالا: بلى، هذا «ذو حسم» إلى جنبك تميل إليه عن يسارك، فإن سبقت القوم إليه فهو كما تريد. فأخذ إليه ذات اليسار و أنا معه، فما

كان بأسرع من أن طلعت علينا هوادى الخيل، فتبيّناها و عدلنا، فلمّا رأونا عدلنا عن الطّريق، عدلوا إلينا كان أسنّتهم اليعاسيب، و كأنّ راياتهم أجنحة الطّير، فاستبقنا إلى ذى حسم، فسبقناهم إليه، و أمر الحسين عليه السّلام بأبنية فضربت، فنزل فيها، و جاء القوم زهاء ألف فارس مع الحرّ بن يزيد الرّياحىّ التّميمىّ، فأتى حتّى وقف هو و خيله مقابل الحسين فى حرّ الظّهيرة، و الحسين و أصحابه معتمّون و متقلّدو أسيافهم.

فقال الحسين لأصحابه: اسقوا القوم و أرووهم من الماء، و رشّفوا الخيل ترشيفا.

فسقوهم حتّى ارتووا، و كانوا شاكين فى السّلاح لا يرى منهم إلّا الحدق، و أقبلوا يملأون القصاع و الطّساس من الماء، ثمّ يدنونها من الفرس، فإذا عبّ فيها ثلاثا، أو أربعا، أو خمسا عزلت عنه، و سقى آخر حتّى سقوها عن آخرها.

قال علىّ بن طعان: فكنت مع الحرّ يومئذ، فجئت فى آخر من جاء من أصحابه، فلمّا رأى الحسين ما بى و بفرسى من العطش، قال لى: انخ الرّاوية. فلم أفهم، لأنّ الرّواية عندى السّقاء، فقال: انخ الجمل. فانخته، فقال: اشرب. فجعلت كلّما شربت، سال الماء من السّقاء، فقال الحسين: اخنث السّقاء. فلم أفهم أنّه أراد اعطفه و لم أدر كيف أفعل، فقام، فعطفه، فشربت، و سقيت فرسى.

قال: فقال الحسين: أيّها القوم! من أنتم؟ قالوا: نحن أصحاب الأمير عبيد اللّه بن زياد. فقال الحسين: و من قائدكم؟ قالوا: الحرّ بن يزيد الرّياحىّ التّميمىّ. فناداه الحسين: يا حرّ! أ لنا؟ أم علينا؟ قال الحرّ: بل عليك يا أبا عبد اللّه. فقال الحسين عليه السّلام: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلىّ العظيم.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۱

فلم يزل الحرّ موافقا للحسين حتّى دنت صلاة الظّهر، فقال الحسين للحجّاج بن مسروق: أذّن يرحمك اللّه، و أقم الصّلاة حتّى نصلّى. فأذّن الحجّاج للظّهر، فلمّا فرغ، صاح الحسين بالحرّ: يا ابن يزيد! أتريد أن تصلّى بأصحابك، و أنا أصلّى بأصحابى؟ فقال الحرّ: لا، بل أنت تصلّى، و نحن نصلّى بصلاتك يا أبا عبد اللّه. فقال للحجّاج: أقم. فأقام، و تقدّم الحسين للصّلاة، فصلّى بالعسكرين جميعا، فلمّا فرغ، وثب قائما، متّكئا على قائم سيفه، و كان فى أزار، و رداء، و نعلين، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: أيّها النّاس! معذرة إليكم أقدمها إلى اللّه و إلى من حضر من المسلمين، أنّى لم آتكم- و فى رواية: لم أقدم إلى بلدكم- حتّى أتتنى كتبكم و قدمت علىّ رسلكم أن اقدم إلينا، فإنّه ليس علينا إمام، فلعلّ اللّه أن يجمعنا بك على الهدى و الحقّ، فإن كنتم على ذلك فقد جئتكم، فإن تعطونى ما أطمئنّ إليه و أثق به من عهودكم و مواثيقكم، أدخل معكم إلى مصركم، و إن لم تفعلوا و كنتم لمقدمى كارهين، و لقدومى عليكم باغضين، انصرفت عنكم إلى المكان الّذى منه جئت إليكم. فقال الحرّ: و اللّه إنّا ما ندرى بهذه الكتب الّتى تقول. فقال الحسين: يا عقبة ابن سمعان! أخرج إلىّ الخرجين. فأخرجهما، و أتى بهما مملوءين من كتب أهل الكوفة، فنثر الكتب بين يديه، فقال الحرّ: إنّا لسنا من هؤلاء.

فبيناهم على تلك الحال و إذا كتاب ورد من الكوفة من عبيد اللّه بن زياد إلى الحرّ بن يزيد الرّياحىّ: أمّا بعد، يا حرّ! فإذا أتاك كتابى هذا فجعجع بالحسين بن علىّ، و لا تفارقه حتّى تأتينى به، فإنّى قد أمرت رسولى أن يلزمك، و لا يفارقك حتّى تأتى بإنفاذ أمرى إليك، و السّلام.

فلمّا قرأ الحرّ الكتاب، بعث إلى ثقات أصحابه، فدعاهم، ثمّ قال: ويحكم، إنّه قد ورد علىّ كتاب عبيد اللّه بن زياد يأمرنى أن أقدم على الحسين بما يسوؤه، و لا و اللّه ما تطاوعنى نفسى، و لا تجيبنى إلى ذلك أبدا. فالتفت رجل من أصحاب الحرّ يكنّى أبا الشّعثاء الكندىّ إلى رسول ابن زياد، و قال له: فيم جئت ثكلتك أمّك؟ فقال له الرّسول: أطعت إمامى، و وفيت ببيعتى، و جئت برسالة أميرى. فقال له أبو الشّعثاء: لعمرى، لقد عصيت ربّك و إمامك، و أهلكت نفسك، و اكتسبت و اللّه عارا، و نارا، فبئس الإمام إمامك الّذى

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۲

قال فیه اللّه: وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیامَةِ لا یُنْصَرُونَ.

و دنت صلاة العصر، فأمر الحسین مؤذّنه أیضا بالأذان، فأذّن، و أقام، و تقدّم الحسین، فصلّی بالعسکرین، فلمّا انصرف من صلاته وثب قائما علی قدمیه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا اللّه تعالی و تعرفوا الحقّ لأهله یکن رضاء اللّه عنکم، و إنّا أهل بیت نبیّکم محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أولی بولایة هذه الأمور علیکم، من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم، و السّائرین فیکم بالظّلم و الجور و العدوان، و إن کرهتمونا، و جهلتم حقّنا، و کان رأیکم علی خلاف ما جائت به کتبکم، انصرفت عنکم.

فأجابه الحرّ بمثل ما أجاب به أوّلا، ثمّ قال: یا ابن رسول اللّه! أمرنا إن لقیناک أن لا نفارقک حتّی نقدم بک علی الأمیر عبید اللّه. فتبسّم الحسین و قال: یا ابن یزید! الموت أدنی من ذلک. ثمّ التفت إلی أصحابه، فقال: احملوا النّساء لیرکبن حتّی ننظر ما الّذی یقدر أن یصنع هذا و أصحابه. قال: فرکبن النّساء، و رکب أصحاب الحسین لینصرفوا، و ساقوا النّساء بین أیدیهم. فتقدّمت خیل أهل الکوفة، فحالت بینهم و بین المسیر، فضرب الحسین بیده إلی سیفه، و صاح بالحرّ: ثکلتک أمّک یا ابن یزید، ما الّذی ترید أن تصنع؟ فقال الحرّ: أما و اللّه یا أبا عبد اللّه! لو قالها غیرک من العرب لرددتها علیه کائنا من کان، و لکن و اللّه ما لی إلی ذکر أمّک من سبیل، غیر أنّه لا بدّ لی من أن أنطلق بک إلی الأمیر. فقال الحسین: إذا و اللّه لا أتبعک، أو تذهب نفسی. فقال له الحرّ: إذا و اللّه لا أفارقک أو تذهب نفسی، و أنفس أصحابی. فقال الحسین: فذر إذا أصحابک و أصحابی، و ابرز إلیّ، فإن قتلتنی حملت رأسی إلی ابن زیاد، و إن قتلتک أرحت الخلق منک. فقال الحرّ: إنّی لم أؤمر بقتالک، و إنّما أمرت أن لا أفارقک أو أقدم بک علی الأمیر، و أنا و اللّه کاره أن یبتلینی اللّه بشیء من أمرک غیر أنّی أخذت بیعة القوم و خرجت إلیک؛ و أنا أعلم أنّه ما یوافی القیامة أحد من هذه الأمّة إلّا و هو یرجو شفاعة جدّک، و إنّی و اللّه لخائف إن أنا قاتلتک أن أخسر الدّنیا و الآخرة، و لکن أمّا أنا یا أبا عبد اللّه! فلست أقدر علی الرّجوع إلی الکوفة فی وقتی هذا، و لکن خذ غیر الطّریق، و امض حیث شئت حتّی أکتب إلی الأمیر أنّ الحسین خالفنی الطّریق، فلم أقدر علیه، و أنا أنشدک اللّه فی نفسک. فقال

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۳

الحسین: کأنّک تخبرنی بأنّی مقتول! فقال له: نعم یا أبا عبد اللّه، لا أشکّ فی ذلک إلّا أن ترجع من حیث جئت. فقال الحسین: لا أدری ما أقول لک، و لکنّی أقول لک کما قال أخو الأوس، و هو یرید نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، فخوّفه ابن عمّه حین لقیه، و قال: أین تذهب، فإنّک مقتول. فقال له:

سأمضی فما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مذموما و خالف مجرما

أقدم نفسی لا أرید بقاءها لتلقی خمیسا فی النّزال عرمرما

فإن عشت لم أذمم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش و ترغما

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۹- ۲۳۳

فتلقاه عبید اللّه بن زیاد فی أربعة آلاف مقاتل، و علم إنّه لیس له به طاقة. فنفد إلیه و قال: أنا معک بین ثلاثة أمور: إمّا أن تدعنی أذهب من حیث جئت. و إمّا أن تعیّن لی موضعا آخر أقصده و أعیش به. و إمّا أن أسلّم نفسی إلیک نازلا علی حکم یزید بن معاویة. فحملنی إلیه لیفعل فی أمری ما یشاء. فقال عبید اللّه بن زیاد: أمّا الإفراج لک عن الطّریق لتذهب من حیث جئت، فلا سبیل إلیه؛ و أمّا تعیین موضع تقصده، فلیس ذلک إلیّ؛ و أمّا النّزول علی حکم یزید، فلا و اللّه! ما تنزل إلّا علی حکمی. فقال الحسین کرّم اللّه وجهه: الموت تحت ظلال السّیوف أحبّ إلیّ من النّزول إلی حکمک. و تواعدوا للقتال. فحین التقی القوم لم یرم أحد من عسکر عبید اللّه سهما، و لم یسلّ سیفا.

العمرانی، الإنباء،/ ۱۵

فلمّا نزل علی شراف قال: رأیت النّخیل. فقال رجلان أسدیّان کانا معه: هذا مکان ما رأینا به نخلا قطّ. قال الحسین: فما تریانه؟ فقالا: لا نراه و اللّه إلّا هوادی الخیل.

فقال: أنا و اللّه أری ذلک. و أمر أصحابه أن یستبقوا، إذا هم بالحرّ الرّیاحیّ فی ألف رجل، فقام الحسین و صلّی بأصحابه و صلّی الحرّ معه، فلمّا سلّم قال:

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۴

أیّها النّاس! معذرة إلی اللّه و إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم. فی کلام له حتّی قال: فإن تعطونی ما أطمئنّ علیه من عهودکم، أقدم مصرکم، و إن کنتم لمقدمی کارهین انصرفت عنکم. فقال الحرّ: إنّا و اللّه ما ندری ما هذه الکتب و الرّسل الّتی تذکر. فدعا الحسین علیه السّلام بخرجین مملوءین کتبا، فنثرها، فقال الحرّ: لسنا من هؤلاء الّذین کتبوا إلیک، إنّما أمرنا إذا لقیناک لا نفارقک حتّی نقدمک الکوفة علی عبید اللّه بن زیاد. فقال الحسین: الموت أدنی إلیک من ذلک. فلمّا انتهی إلی نینوی کتب ابن زیاد إلی الحرّ: أمّا بعد، فجعجع بالحسین «۱» حین یبلغک کتابی، و لا تنزله إلّا بالعراء فی غیر حصن علی غیر ماء، و قد أمرت رسولی أن لا یفارقک حتّی یأتینی بانفاذک أمری.

فأمر الحسین علیه السّلام أن یشدّوا الرّحال، فجعلوا یلازمونه، فطال بینهما المقال، فقال الحرّ: خذ علی غیر الطّریق، فو اللّه لئن قاتلت لتقتلنّ. فقال الحسین: أبا الموت تخوّفنی؟

و تمثّل بقول أخی الأوس: سأمضی فما بالموت عار علی الفتی (الأبیات).

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵- ۹۶

فسار إلی أن لقیته الخیل، فقال: ما جئتکم حتّی أتتنی کتبکم. فقالوا: ما ندری ما نقول.

ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۷

فلقیته أوائل خیل عبید اللّه.

و ذلک أنّه أقبل حتّی نزل شراف، فبینما هم کذلک إذ طلعت علیهم الخیل، فنزل الحسین، رضی اللّه عنه، و أمر بأبنیته، فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ- و کان صاحب شرطة ابن زیاد- حتّی وقفوا مقابل الحسین علیه السّلام فی حرّ الظّهیرة ۳۸/ أ، فأمر الحسین رجلا فأذّن، ثمّ خرج، فقال: أیّها النّاس! إنّها معذرة إلی

---

(۱)- أی ضیق علیه.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۵

اللّه و إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی قدمت علیّ رسلکم، و أتتنی کتبکم أن أقدم علینا، فلیس لنا إمام، فإن کنتم کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی أقبلت منه. فسکتوا عنه.

و قالوا للمؤذّن: أقم الصّلاة، فأقام الصّلاة، و صلّی الحسین، و صلّی الحرّ معه، ثمّ تراجعوا، فجاءت العصر، فخرج یصلّی بهم و قال: أتتنی کتبکم و رسلکم. فقال الحرّ: ما ندری ما هذه الکتب و الرّسل. فقال: یا عقبة بن سمعان! أخرج إلیّ الخرجین. فأخرجهما مملوءین صحفا، فنشرها بین أیدیهم، فقال الحرّ: إنّا لسنا من هؤلاء الّذین کتبوا إلیک، و قد أمرنا أن لا نفارقک حتّی نقدمک الکوفة علی عبید اللّه بن زیاد. فقال الحسین: الموت أدنی [إلیک] «۱» من ذلک. و قام، فرکب، و رکب أصحابه، و قال: انصرفوا بنا.

فحالوا بینه و بین الانصراف، فقال للحرّ: ثکلتک أمّک، ما ترید؟ قال: إنّی لم أومر بقتالک، إنّما أمرت أن لا أفارقک حتّی أقدمک الکوفة، فإذا أبیت، فخذ طریقا لا تدخلک الکوفة، و لا تردّک المدینة حتّی أکتب إلی ابن زیاد، و تکتب أنت إلی یزید، أو إلی ابن

زیاد، لعلّ اللّه أن یرزقنی العافیهٔ من أن أبتلی بشیء من أمرک.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۹، ۳۳۵- ۳۳۶

[أحداث سنهٔ ۶۱ ه] و سار الحسین من شراف، فلمّا انتصف النّهار کبّر رجل من أصحابه، فقال له: ممّا کبّرت؟ قال: رأیت النّخل. فقال رجلان من بنی أسد: ما بهذه الأرض نخلهٔ قطّ. فقال الحسین: فما هو؟ فقالا: لا نراه إلّا هوادی الخیل. فقال: و أنا أیضا أراه ذلک. و قال لهما: أما لنا ملجأ نلجأ إلیه نجعله فی ظهورنا، و نستقبل القوم من وجه واحد؟ فقالا: بلی، هذا ذو حسم إلی جنبک تمیل إلیه عن یسارک، فإن سبقت القوم إلیه، فهو کما ترید، فمال إلیه، فما کان بأسرع من أن طلعت الخیل، و عدلوا إلیهم. فسبقهم الحسین إلی الجبل، فنزل، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ، ثمّ الیربوعیّ، فوقفوا مقابل الحسین و أصحابه فی نحر الظّهیرهٔ، فقال الحسین لأصحابه

---

(۱)- ما بین المعقوفتین: ساقط من الأصول، أوردناه من الطّبریّ.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۶

و فتیانه: اسقوا القوم، و رشّفوا للخیل ترشیفا. ففعلوا.

فلم یزل مواقفا الحسین حتّی حضرت صلاهٔ الظّهر، فأمر الحسین مؤذّنه بالأذان، فأذّن، و خرج الحسین إلیهم، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّها معذرهٔ إلی اللّه و إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم و رسلکم أن أقدم إلینا، فلیس لنا إمام؛ لعلّ اللّه أن یجعلنا بک علی الهدی، فقد جئتکم، فإن تعطونی ما أطمئنّ إلیه من عهودکم أقدم مصرکم، و إن لم تفعلوا، أو کنتم بمقدمی کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی أقبلت منه. فسکتوا.

و قالوا للمؤذّن: أقم. فأقام، و قال الحسین للحرّ: أترید أن تصلّی أنت بأصحابک؟

فقال: بل صلّ أنت، و نصلّی بصلاتک. فصلّی بهم الحسین، ثمّ دخل، و اجتمع إلیه أصحابه، و انصرف الحرّ إلی مکانه، ثمّ صلّی بهم الحسین العصر، ثمّ استقبلهم بوجهه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا اللّه، و تعرفوا الحقّ لأهله یکن أرضی للّه، و نحن أهل البیت أولی بولایهٔ هذا الأمر من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم، و السّائرین فیکم بالجور و العدوان، فإن أنتم کرهتمونا، و جهلتم حقّنا، و کان رأیکم غیر ما أتتنی به کتبکم و رسلکم، انصرفت عنکم. فقال الحرّ: إنّا و اللّه ما ندری ما هذه الکتب و الرّسل الّتی تذکر. فأخرج خرجین مملوءین صحفا، فنثرها بین أیدیهم، فقال الحرّ: فإنّا لسنا من هؤلاء الّذین کتبوا إلیک، و قد أمرنا أنّا إذا نحن لقیناک أن لا نفارقک حتّی نقدمک الکوفهٔ علی عبید اللّه بن زیاد. فقال الحسین: الموت أدنی إلیک من ذلک. ثمّ أمر أصحابه، فرکبوا لینصرفوا، فمنعهم الحرّ من ذلک، فقال له الحسین: ثکلتک أمّک، ما ترید؟ قال له: أما و اللّه لو غیرک من العرب یقولها، ما ترکت ذکر أمّه بالثّکل کائنا من کان، و لکنّی و اللّه ما لی إلی ذکر أمّک من سبیل إلّا بأحسن ما یقدر علیه. فقال له الحسین: ما ترید؟ قال الحرّ: أرید أن أنطلق بک إلی ابن زیاد. قال الحسین: إذا و اللّه لا أتبعک. قال الحرّ: إذا و اللّه لا أدعک. فترادّا الکلام، فقال له الحرّ: إنّی لم أؤمر بقتالک، و إنّما أمرت أن لا أفارقک حتّی أقدمک الکوفهٔ، فخذ طریقا لا تدخلک الکوفهٔ و لا تردّک إلی المدینهٔ حتّی أکتب إلی ابن زیاد، و تکتب أنت إلی یزید أو إلی ابن زیاد، فلعلّ اللّه أن یأتی

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۷

بأمر یرزقنی فیه العافیهٔ من أن أبتلی بشیء من أمرک. «۱»

---

(۱)- حسین از اشراف (محل) رهسپار شد. چون ظهر شد، یکی از یاران اذان گفت (گویا مقصود قبل از وقت حقیقی اذان، ولی در عبارت نیمروز آمده و مسلما اذان نماز نبود، بلکه اذان خطر بوده). حسین پرسید:

«چه شد که اذان گفتی؟»

گفت: «نخل را دیدم.»

دو مرد از بنی اسد گفتند: «در این سرزمین نخل یافت نمی‌شود. یک نخل هم نیست.»

حسین پرسید: «پس او چه دید؟»

آن دو مرد گفتند: «این نیست مگر هجوم خیل است.»

او (حسین) گفت: «من هم‌چنین می‌پندارم.»

به آن دو مرد گفت: «آیا پناهی داریم که بدان پناه ببریم که پشت ما باشد و ما رو به قوم کرده، از یک جهت روبه‌رو شویم و به یک جبهه آنها را استقبال کنیم؟»

گفتند: «آری! آن‌جا ذو حسم است که در کنار تو واقع شده و تو می‌توانی از طرف چپ به آن‌جا بروی! اگر تو بر آن قوم سبقت جویی، موافق خواسته تو خواهد بود.»

او هم متوجّه آن محل شد؛ ولی خیل (دشمن) مبادرت کرده، متوجّه آنها شدند. حسین هم شتاب کرد و به کوه (مذکور که ذو حسم باشد) پناه برد و در پای کوه رحل افکند. آن قوم رسیدند که عده آنها هزار سوار زیر لوای حر بن یزید تمیمی یربوعی که فرمانده آنها بود، آنها روبه‌روی حسین صف کشیدند. در آن وقت ظهر شده بود. حسین به اتباع خود گفت: «به آنها آب دهید و اسبها را هم اندک‌اندک آب بدهید (سیراب نکنید که آب کم بوده).» آنها هم چنین کردند.

او هم حسین را نگهداشت تا وقت نماز رسید. حسین به مؤذن خود دستور داد که اذان بگوید. حسین هم به طرف آنها رفت. پس از حمد و ثنای کردگار گفت: «ایّها النّاس! من نزد خدا و شما معذور هستم. من به این‌جا نیامدم، مگر پس از رسیدن نامه‌های شما و آمدن نمایندگان شما که زود نزد ما بیا که ما امام و پیشوا نداریم. شاید خداوند به واسطه تو ما را هدایت کند. اگر شما به من اطمینان دهید که عهد خود را حفظ کنید، من به شهر شما می‌آیم و اگر نکنید و آمدن مرا ناگوار بدانید، من منصرف می‌شوم و به جای اولی خود که از آن آمدم، برمی‌گردم.»

آنها همه خاموش شدند. به مؤذن هم گفتند: «نماز را اعلام کن (اقامه نماز)!»

او هم اعلان نماز داد. حسین گفت: «آیا می‌خواهی تو با اتباع خود نماز بخوانی (که تو پیشنماز باشی)؟» حر گفت: «نه! تو پیشنماز باش و ما با تو (پشت سر تو) نماز خواهیم خواند.»

حسین هم نماز خواند و آنها اقتدا کردند. پس از آن برگشت (به خیمه خود)، حر هم به جای خود برگشت. بعد از آن، حسین نماز عصر را به امامت آنها خواند و پس از آن رو به آنها کرد و پس از حمد و ثنای خداوند گفت: «اما بعد ای مردم! اگر از خدا بیندیشید و حق را بشناسید که به اهل حق باید داده شود، موجب خشنودی خدا خواهد بود و ما خاندان پیغمبر به این حق اولی و احق می‌باشیم که این کار به ما سپرده شود، نه به مدعیان آن‌که با شما به جور و ستم و تعدّی رفتار می‌کنند. اگر شما ما را نخواهید و اکراه-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۸

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۷۹- ۲۸۰

و هو: أنّ الحسین علیه السّلام سار إلی «۱» مرحلتین من الکوفة، فوافاه إنسان یقال له: الحرّ بن یزید الرّیاحیّ، و معه ألف فارس من أصحاب ابن زیاد شاکین فی السّلاح، فقال للحسین علیه السّلام: إنّ الأمیر عبید اللّه بن زیاد «۲» قد أمرنی أن لا أفارقک أو أقدم بک علیه «۲». و أنا و اللّه کاره أن یبتلینی بشیء من أمرک، غیر أنّی قد أخذت بیعة القوم. فقال له الحسین علیه السّلام:

– داشته باشید و عقیده شما غیر از آن است که نامه شما متضمن آن شده و نمایندگان شما گفته و خواسته‌اند، من از شما منصرف شده، برمی‌گردم.»

حر گفت: «ما به خدا نمی‌دانیم آن نامه‌ها چیست و آن نمایندگان چه کسانی هستند که تو به آنها اشاره می‌کنی.»

حسین دو خورجین آورد و نامه‌ها را بیرون ریخت. حر گفت: «ما از آنها که به تو نامه نوشته‌اند، نمی‌باشیم. به ما امر داده شده که اگر تو را پیدا کنیم، آزاد نگذاریم تا نزد عبید اللّه بن زیاد ببریم.»

حسین گفت: «مرگ نزدیکتر و گواراتر از آن است.»

سپس فرمود، یاران او سوار شوند. آنها هم سوار شدند که بروند؛ ولی حر مانع شد. حسین به او گفت:

«مادرت به عزای تو بنشیند، چه می‌خواهی (چه می‌کنی)؟»

به او گفت: «به خدا قسم اگر غیر از تو یکی از عرب هرکه باشد، این سخن را به من می‌گفت، من هم مادر او را از این عزا بی‌بهره نمی‌گذاشتم؛ ولی من راهی برای ذکر نام مادر تو ندارم و اگر نام او را ببرم، هرچه می‌توانم، بخوبی نامش را یاد خواهم کرد.»

حسین گفت: «چه می‌خواهی (بکنی)؟»

حر گفت: «می‌خواهم تو را نزد ابن زیاد ببرم.»

حسین گفت: «به خدا من متابعت نخواهم کرد.»

حر گفت: «به خدا من هم تو را آزاد نمی‌گذارم.»

این سخن را سه بار تکرار کردند. حر به او گفت: «به من دستور جنگ تو را نداده‌اند. به من دستور داده‌شده که از تو جدا نشوم (تو را آزاد نگذارم) تا وارد کوفه کنم. اگر تو امتناع کنی، باید راهی را بگیری که به کوفه منتهی نشود. به مدینه هم نروی تا من به ابن زیاد بنویسم و تو هم به یزید یا ابن زیاد بنویس.

شاید خداوند سلامت را نصیب من کند که دچار کار تو نشوم و به این بلیه مبتلا نگردم.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۴۸– ۱۵۰

(۱)– [فی کشف الغمّة و الفصول المهمّة: «حتّی صار علی»، و فی نور الأبصار: «فلمّا کان بینه و بینها مسافة»].

(۲) (۲– ۲) [فی الفصول المهمّة و نور الأبصار: «أخرجنی عینا علیک، و قال لی إن ظفرت به لا تفارقه أو تجئی به»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۲۹

إنّی لم أقدم هذا البلد حتّی أتتنی کتب أهلها «۱»، و قدمت علیّ رسلهم یطلبونی «۲»، و أنتم من أهل الکوفة، فإن دمتم علی بیعتکم و قولکم فی کتبکم دخلت مصرکم، و إلّا انصرفت من حیث أتیت. فقال له الحرّ: و اللّه «۳» ما أعلم هذه الکتب، و لا الرّسل «۳» و أنا فما یمکننی الرّجوع إلی الکوفة فی وقتی هذا، فخذ «۴» طریقا غیر هذا «۵». و ارجع فیه «۶» حیث شئت، لأکتب إلی ابن زیاد أنّ الحسین خالفنی «۷»، فلم أقدر علیه «۸» و أنشدک اللّه فی نفسک «۹».

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵– عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۶؛ ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰؛ الشّبلنجی «۱۰»، نور الأبصار،/ ۲۶۰– ۲۶۱

فلقیه أوائل خیل ابن زیاد.

و قال الواقدیّ و غیره: لمّا رحل الحسین علیه السّلام من القادسیّة، وقف یختار مکانا ینزل فیه، و إذا سواد الخیل قد أقبل کاللّیل، و کأنّ راياتهم أجنحة النّسور و أسنّتهم الیعاسیب، فنزلوا مقابلهم. «۱۱»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰، ۱۴۱

(۱)- [فی کشف الغمّة و الفصول المهمّة: «أهله»].

(۲)- [فی کشف الغمّة: «یطلبوننی»، و فی الفصول المهمّة: «فطلبونی»].

(۳) (۳- ۳) [فی الفصول المهمّة: «لم أعلم بشیء من هذه، و لا بالرّسل»، و فی نور الأبصار: «لم أعلم بشیء ممّا ذکرت، و لا علم لی بالکتب و لا بالرّسل»].

(۴)- [فی الفصول المهمّة و نور الأبصار: «و أمّا أنت فخذ»].

(۵)- [کشف الغمّة: «هذه»].

(۶)- [فی الفصول المهمّة و نور الأبصار: «و اذهب إلی»].

(۷)- [فی کشف الغمّة و الفصول المهمّة و نور الأبصار: «خالفنی الطّریق»].

(۸)- [فی الفصول المهمّة و نور الأبصار: «فلم أظفر به»].

(۹)- [فی الفصول المهمّة: «فی نفسک و من معک»، و فی نور الأبصار: «فی نفسک و فیمن معک»].

(۱۰)- [حکاه فی نور الأبصار عن الفصول المهمّة].

(۱۱)- از آن‌جا منزل به منزل می‌آمد تا روزی یکی از اصحاب حسین علیه السّلام تکبیر بگفت. چون او گفت: «اللّه اکبر»، جمله تکبیر بگفتند. حسین نیز تکبیر بگفت. پس به مکبّر اول گفتند که: «تو را چه حالت حادث شد که تکبیر گفتی؟» گفت: «نخلستان کوفه ظاهر شد.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۰

قال الرّاوی: و سار الحسین علیه السّلام حتّی صار علی مرحلتین من الکوفة، فإذا بالحرّ بن یزید فی ألف فارس «۱»، فقال له الحسین علیه السّلام: ألنا؟ أم علینا؟ فقال: بل علیک یا أبا عبد اللّه! فقال علیه السّلام: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلیّ العظیم. ثمّ تردّد الکلام بینهما حتّی قال له الحسین علیه السّلام: فإذا کنتم علی خلاف ما أتتنی به کتبکم و قدمت به علیّ رسلکم، فإنّنی أرجع إلی الموضع الّذی أتیت منه. فمنعه الحرّ و أصحابه من ذلک، و قال: بل خذ یا ابن رسول اللّه! طریقا لا یدخلک الکوفة، و لا یوصلک إلی المدینة، لأعتذر أنا إلی ابن زیاد بأنّک خالفتنی فی الطّریق. «۲»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۷- ۷۸

ثمّ ارتحل منها و قد استهلّت إحدی و ستّین، و سار حتّی نزل شراف، فلمّا کان فی

- دو مرد اسدی با حسین علیه السّلام بودند. گفتند: «کوفه دور است. نخلستان نباشد.»

حسین علیه السّلام گفت: «احتیاط کنید!»

احتیاط کردند. گفتند: «نیزه‌های لشکر حر است.»

حسین علیه السّلام از آن اسدیان طلب آب کرد. در آن نزدیکی، آبی بود. بدانجا راند و فرود آمد که حر بن یزید ریاحی با هزار سوار برسید، و وقت نماز بود. حسین علیه السّلام نماز به جماعت کرد؛ پیشین و عصر با هردو قوم و از جهت ایشان وعظ بگفت و گفت: «شما مرا خواندید. اگر شما را ندامت حاصل آید، بگویید تا من بازگردم.»

حر گفت: «نه مرا به قتال فرستادند؛ بلکه حصین بن نمیر مرا فرستاد تا از تو مفارقت نکنم تا تو را به عبید اللّه زیاد سپارم.»

امام از طریق معجزه گفت: «مرگ به تو نزدیکتر است از این کار.»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۷

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی، ۱/ ۲۷۱].

(۲)- راوی گفت: حسین علیه السّلام روانه شد تا به دو منزلی کوفه رسید. حرّ بن یزید را با هزار سوار ملاقات کرد. حسین علیه السّلام به حرّ فرمود: «به سود مایی یا به زیان ما؟»

عرض کرد: «بلکه به زیان شما یا ابا عبد اللّه!»

فرمود: «لا حول و لا قوّة الّا باللّه العلیّ العظیم.»

سپس سخنانی میانشان ردّ و بدل شد تا آن‌جا که حسین فرمود: «اگر رأی شما اکنون با مضمون نامه‌های شما و پیامهایی که فرستادگان شما به من رسانده‌اند، مخالف است، من به همان جایی که از آن‌جا آمده‌ام، بازمی گردم.»

حر و سربازانش از بازگشت آن حضرت جلوگیری کردند و حرّ عرض کرد: «راهی را انتخاب فرما که تو را نه به کوفه برساند و نه به مدینه بازگردی تا من نیز عذری نزد ابن زیاد داشته باشم.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۷- ۷۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۱

السّحر أمر فتیانه فاستقوا من الماء، و أکثروا، ثمّ ساروا منها صدر یومهم حتّی انتصف النّهار، فکبّر رجل من أصحابه فکبّر الحسین، و قال: ممّ کبّرت؟ قال: رأیت النّخل، فقال عبد اللّه بن سلیم و المذریّ بن المشمعلّ الأسدیّان: و اللّه إنّ هذا المکان ما رأینا فیه نخلة قطّ. قال: فما تریان؟ قالا: نراه و اللّه هوادی الخیل. فقال الحسین: و أنا و اللّه أری ذلک، ما لنا ملجأ نلجأ إلیه نجعله فی ظهورنا، و نستقبل القوم من وجه واحد؟ فقیل له:

«بلی! هذا ذو حسم إلی جنبک، تمیل إلیه عن یسارک، فإن سبقت القوم إلیه، فهو کما تریده» فمال إلیه، فما کان بأسرع من أن طلعت هوادی الخیل، فلمّا رأوهم قد عدلوا عن الطّریق، عدلوا عنها إلی قصدهم، فسبق الحسین إلی ذی حسم، فنزل و أمر بأبنیة، فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس، علیهم الحرّ بن یزید التّمیمیّ، فجاءوا حتّی وقفوا مقابل الحسین رضی اللّه عنه.

فلم یزل الحرّ مواقفا حسینا حتّی حضرت صلاة الظّهر، فأمر الحسین الحجّاج بن مسروق الجعفیّ أن یؤذّن، فأذّن، فلمّا حضرت الإقامة، خرج الحسین رضی اللّه عنه، فی إزار و رداء، و نعلین، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: «أیّها النّاس! معذرة إلی اللّه و إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم أن اقدم علینا، فإنّه لیس لنا إمام، لعلّ اللّه یجمعنا بک علی الهدی و الحقّ، إن کنتم علی ذلک، فقد جئتکم، فإن تعطونی ما أطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم أقدم مصرکم، و إن لم تفعلوا و کنتم لمقدمی کارهین انصرفت عنکم إلی المکان الّذی أقبلت منه إلیکم».

فسکتوا عنه.

و قال للمؤذّن: أقم. فأقام الصّلاة، فقال الحسین للحرّ: أ تریدأن تصلّی بأصحابک؟

فقال: لا، بل صلّ أنت و نصلّی بصلاتک. فصلّی بهم الحسین، ثمّ دخل و اجتمع إلیه أصحابه.

و انصرف الحرّ، فدخل خیمة قد ضربت له، و اجتمع علیه جماعة من أصحابه، و عاد بعض أصحابه إلی صفّهم الّذی کانوا فیه، ثمّ أخذ کلّ رجل بعنان دابته و جلس فی ظلّها.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۲

فلمّا کان وقت العصر أمر الحسین أصحابه أن یتهیّئوا للرّحیل، ففعلوا، ثمّ خرج، فأمر مناديه، فنادی بالعصر، و أقام، و صلّی الحسین بالقوم جمیعا، ثمّ سلّم و انصرف إلیهم بوجهه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: «أمّا بعد، أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا اللّه و تعرفوا الحقّ لأهله یکن أرضی للّه، و نحن أهل البیت أولی بولایة هذا الأمر علیکم من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم، و السّائرین فیکم بالجور و العدوان، فإن أنتم کرهتمونا و جهلتم حقّنا، و کان رأیکم غیر ما أتتنی به کتبکم، و قدمت علیّ به رسلکم، انصرفت عنکم». فقال له الحرّ: إنّا و اللّه ما ندری ما هذه الکتب و الرّسل الّتی تذکر. فأمر الحسین رضی اللّه عنه بإخراج کتبهم، فأخرجت فی خرجین مملوءین،

فنثرهما بين أيديهم، فقال الحرّ: إنّا لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، و قد أمرنا إذا نحن لقيناك أن لا نفارقك حتّى نقدمك الكوفة على عبيد اللّه بن زياد. فقال له الحسين: الموت أدنى إليك من ذلك. ثمّ قال لقومه:

قوموا، فاركبوا. و ركب نساؤهم.

فلمّا أرادوا الانصراف، حال القوم بينهم و بين المسير، فقال الحسين للحرّ: ثكلتك أمّك! ما تريد؟ قال له: «أما و اللّه لو غيرك من العرب يقولها و هو على مثل الحال الّتى عليها، ما تركت ذكر أمّه بالثّكل أن أقوله كائنا من كان، و لكن و اللّه ما إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما نقدر عليه». فقال له الحسين: ما تريد؟ قال: أريد أن أنطلق بك إلى عبيد اللّه بن زياد. فقال له الحسين: إذا و اللّه لا أتبعك. فقال الحرّ: إذا و اللّه لا أدعك. فترادّا القول ثلاث مرّات، فلمّا كثر الكلام بينهما. قال الحرّ: «إنّى لم أؤمر بقتالك، إنّما أمرت أن لا أفارقك حتّى أقدمك الكوفة، فإذا أبيت، فخذ طريقا لا تدخلك الكوفة و لا تردّك إلى المدينة يكون بينى و بينك نصفا، حتّى أكتب إلى ابن زياد، و تكتب أنت إلى يزيد بن معاوية إن أردت أن تكتب إليه، أو إلى عبيد اللّه إن شئت، فلعلّ اللّه أن يرزقنى العافية من أن أبتلى بشىء من أمرك!» «۱»

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۱۶- ۴۱۸

قال أبو مخنف، عن أبى جناب، عن عدىّ بن حرملة، عن عبد اللّه بن حرملة، عن

---

(۱)- حر رياحى با حسين مدارا مى‌نمود.

هندوشاه، تجارب السّلف،/ ۶۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۳

عبد اللّه بن سليم و المذرىّ «۱» بن المشمعلّ الأسديّين قالا: أقبل الحسين، فلمّا نزل شراف قال لغلمانه وقت السّحر: استقوا من الماء، فأكثروا. ثمّ ساروا إلى صدر النّهار، فسمع الحسين رجلا يكبّر، فقال له: ممّ كبّرت؟ فقال: رأيت النّخيلة. فقال له الأسديّان: إنّ هذا المكان لم ير أحد منه نخيلة. فقال الحسين: فماذا تريانه رأى؟ فقالا: هذه الخيل قد أقبلت. فقال الحسين: أما لنا ملجأ نجعله فى ظهورنا، و نستقبل القوم من وجه واحد؟

فقالا: بلى، ذو حسم. فأخذ ذات اليسار إليها، فنزل، و أمر بأبنيته، فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن يزيد التّميمىّ، و هم مقدمة الجيش الّذين بعثهم ابن زياد، حتّى وقفوا فى مقابلته فى نحو الظّهيرة، و الحسين و أصحابه معتمّون متقلّدون سيوفهم، فأمر الحسين أصحابه أن يتروّوا من الماء و يسقوا خيولهم، و أن يسقوا خيول أعدائهم أيضا.

وروى هو و غيره. قالوا: لمّا دخل وقت الظّهر أمر الحسين الحجّاج بن مسروق الجعفىّ، فأذّن، ثمّ خرج الحسين فى إزار، و رداء، و نعلين، فخطب النّاس من أصحابه و أعدائه، و اعتذر إليهم فى مجيئه هذا إلى هاهنا، بأنّه قد كتب إليه أهل الكوفة أنّهم ليس لهم إمام، و إن أنت قدمت علينا بايعناك، و قاتلنا معك، ثمّ أقيمت الصّلاة، فقال الحسين للحرّ: تريد أن تصلّى بأصحابك؟ قال: لا، و لكن صلّ أنت، و نحن نصلّى وراءك. فصلّى بهم الحسين، ثمّ دخل إلى خيمته، و اجتمع به أصحابه، و انصرف الحرّ إلى جيشه، و كلّ على أهبته، فلمّا كان وقت العصر صلّى بهم الحسين، ثمّ انصرف، فخطبهم، و حثّهم على السّمع، و الطّاعة له، و خلع من عاداهم من الأدعياء السّائرين فيكم بالجور. فقال له الحرّ: إنّا لا ندرى ما هذه الكتب، و لا من كتبها. فأحضر الحسين خرجين مملوءين كتبا، فنثرها بين يديه، و قرأ منها طائفة، فقال الحرّ: لسنا من هؤلاء الّذين كتبوا إليك فى شىء، و قد أمرنا إذا نحن لقيناك أن لا نفارقك، حتّى نقدمك على عبيد اللّه بن زياد. فقال الحسين: الموت أدنى من ذلك. ثمّ قال الحسين لأصحابه: اركبوا! فركبوا، و ركب النّساء،

---

(۱)- كذا بالأصلين. و فى الطّبرىّ.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۴

فلمّا أراد الانصراف حال القوم بينه و بين الانصراف، فقال الحسين للحرّ: ثكلتك أمّك، ماذا تريد؟ فقال له الحرّ: أما و اللّه لو غيرك يقولها لى من العرب، و هو على مثل الحال الّتى أنت عليها، لأقتصنّ منه، و لما تركت أمّه، و لكن لا سبيل إلى ذكر أمّك إلّا بأحسن ما نقدر عليه. و تقاول القوم و تراجعوا، فقال له الحرّ: إنّى لم أؤمر بقتالك، و إنّما أمرت أن لا أفارقك حتّى أقدمك الكوفة على ابن زياد، فإذا أبيت، فخذ طريقا لا يقدمك الكوفة، و لا تردّك إلى المدينة، و اكتب أنت إلى يزيد إن شئت، و أكتب أنا إلى ابن زياد، فلعلّ اللّه أن يأتى بأمر يرزقنى فيه العافية من أن أبتلى بشىء من أمرك.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۲- ۱۷۳

فسار حتّى قارب الكوفة، فلقيه الحرّ بن يزيد الرّياحىّ فى ألف فارس، فأراد إدخاله الكوفة، فامتنع، و عدل نحو الشّام قاصدا إلى يزيد، لعنه اللّه.

ابن عنبة، عمدة الطّالب،/ ۱۵۸

قال ابن أبى شاكر فى تاريخه «۱»: لمّا نزل الحسين عليه السّلام ب «شراف» طلعت عليه أعنّة الخيل؛ فنزل فى أبنيته؟ و جاء القوم فى ألف فارس، فوقفوا مقاتلين للحسين فى حرّ الظّهيرة؛ فأمر الحسين رجلا، فأذّن، ثمّ خرج [فخطبهم] فقال:

أيّها النّاس! معذرة من اللّه إليكم، إنّنى و اللّه ما أتيتكم حتّى قدمت علىّ رسلكم بكتبكم أن اقدم إلينا، فإن كنتم كارهين، انصرفت عنكم إلى المكان الّذى خرجت منه.

ثمّ ركب، فركبوا، و حالوا بينه و بين الانصراف. «۲»

الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۹

---

(۱)- كذا فى أصلى، و الظّاهر أنّ لفظه: «أبى» زائدة.

(۲)- و تا به منزل سراة نزول نمود و شب آن‌جا بود، صباح روان شد و پس از آن‌كه آفتاب به وسط السماء رسيد، حر بن يزيد با آن هزار سوار پديدار گشت كه در آن صحرا فرود آمده، در سايه اسبان خود نشسته بودند و بعد از تفتيش معلوم شد كه حر داعيه دارد كه از آن قدوه احرار مفارقت اختيار نكند تا وقتى كه آن حضرت را به كوفه رساند و امام حسين در برابر آن لشكر نزول نموده، چون وقت صلاة ظهر دررسيد به حر پيغام فرستاد كه: «تو با اصحاب خود عليحده نماز مى‌گذارى يا اقتدا به ما مى‌كنى؟»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۵

ثمّ سار، فلقيه أوائل خيل ابن زياد. «۱»

ابن حجر الهيتمى، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

فسار بهم إلى الثّعلبيّة، فاعترضهم الحرّ بن يزيد الرّياحىّ قادما من نحو القادسيّة فى أربعة آلاف فارس.

فلم يزل الحرّ يساير الحسين حتّى جاء وقت الظّهر، فخرج و صلّى بالنّاس و قال: أيّها النّاس! المعذرة إلى اللّه و إليكم، اعلموا إنّى لم آتكم حتّى أتتنى كتبكم بأنّ لك ما لنا، و عليك ما علينا، فإن كنتم على ذلك فقد أتيتكم، و إن كنتم كارهين لقدومى انصرفت عنكم. فقال له الحرّ: لا نعرف ما تقول، و لا نعرف من كتب إليك، و لا من أرسل، و إنّما أمرنا أن لا نفارقك إلّا عند عبيد اللّه بن زياد. فقال الحسين: يا ويلك، الموت أدنى إليكم من ذلك. ثمّ إنّه عليه السّلام همّ بالرّجوع، فمنعه الحرّ أشدّ المنع، فلمّا كثر بينهم الخطاب، قال الحرّ: فإذا أبيت ذلك، فخذ طريقا لا يدخلك الكوفة، و لا يرجع بك إلى المدينة.

الطّريحى، المنتخب، ۲/ ۴۳۸

فبينما هو جالس بالثّعلبيّة، إذ نظر إلى سواد مرتفع، فقال لأصحابه: ما هذا السّواد؟

فقالوا: لا علم لنا بـذلک. فقال: انظروا ثانیا. فقالوا: خیل مقبلـة. فقال: اعـدلوا بنا عن الطّریق. قال: فلمّا رأونا عدلنا، عدلوا إلینا. و إذا هم ألف فارس یقدمهم الحرّ بن یزید

- حر جواب داد که: «چون مانند تو مقتدایی باشد، چرا علیحده نماز گذارم؟ شعر:

به محراب ابروت گر رو نیارم کجا درپذیرد خدا طاعت من؟»

آن‌گاه حضرت امامت پناه به بادای نماز پیشین قیام نموده، حر و لشکر او اقتدا بدان حضرت کردند.

امـام حسـین پس از ادای نمـاز بر شمشـیر خود تکیه کرده به ادای حمـد و ثنـای الهی و درود جنـاب رسالت پناهی مبادرت فرمود و کیفیت توجه خود را به جـانب کوفه بنـابر مکاتبـات کوفیان بر زبان آورد و فرمود که: «اگر حالا بر جاده عهود و مواثیق خود رسوخ دارید، به تجدید بیعت پردازید و الّا بگذارید تا مراجعت نموده به جانب حریم حرم بازگردم.»

و مخالفان این سخنان شنوده، اصلا جواب ندادند و چون نماز دیگر شد، به دستور پیشین فریضه عصر را ادا کرد و امام حسین رضی اللّه عنه همـان سـخنان را اعـاده فرمود. حر جواب داد که: «مـا از آن مردم نیستیم که تو را به کوفه طلبیده‌انـد و متابعت تو نمی‌توانیم نمود و مأموریم به آن‌که تو را به کوفه رسانیم.»

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۷- ۴۸

(۱)- و حسین علیه السّلام چون ملاقی اوائل لشکر ابن زیاد شد ...

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۶

الرّیاحیّ، و وقفوا مقابل الحسین علیه السّلام، فقالوا: یا أبا عبد اللّه! اسقنا الماء. فقال علیه السّلام:

اسقوا القوم، و أرووا خیلهم. فسقوهم جمیعا.

قال علیّ بن الطّعان المحاربیّ: جئت آخر العسـکر، فرآنی الحسین علیه السّلام، فقال: یا ابن الأخ! انخ الجمل، و افتح الرّوایة، و اشرب، و اسق راحلتک. ففعلت ذلک.

و لم یزل الحرّ مواقفا للحسـین علیه السّـلام حتّی حضرت الصّلاة، فصلّی الحسین علیه السّلام بالفریقین، ثمّ قام الحسین علیه السّلام فی إزار، و نعلین، فحمـد اللّه و أثنی علیه، و ذکر جـدّه، فصـلّی علیه، ثمّ قال: «أیّها النّاس! معـذرة إلی اللّه و إلیکم، حتّی أتتنی کتبکم أن اقدم علینا، لک ما لنا، و علیک ما علینا، لیس لنا إمام سواک، فإن کنتم لقدومی کارهین، رجعت عنکم إلی ما شئت من الأرض. فقال الحرّ: أنا و اللّه لست ممّن کتب إلیک. فقال الحسین علیه السّلام لعقبة بن سمعان: أخرج الخرجین المملوءین کتبا. فأخرجهما، و قرأها علیهم، فقـال الحرّ: لست أعرف من کتب إلیـک، و قـد أمرت أن لاـ أفارقـک حتّی أقـدم بک الکوفـة. فقال له الحسـین علیه السّـلام: الموت أدنی لـک من ذلـک. ثمّ أمر أصـحابه بـالرّکوب، و همّوا بالرّجوع، فحال القوم بینهم و بین الطّریق، فقال الحسـین علیه السّـلام للحرّ: ویلک ما تریـد؟

فقال: لا أفارقک إلّا بالقدوم إلی الکوفة. ثمّ کثر بینهما الکلام، فقال الحرّ: خذ طریقا لا یدخلک الکوفة، و لا یردّک إلی المدینة حتّی أکتب إلی ابن زیاد لعنه اللّه لیعفینی عن ذلک.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۴- ۴۵

و لم یبلغ حسینا ذلک حتّی صار بینه و بین القادسیّة ثلاثة أمیال، و لقی الحرّ بن یزید التّمیمیّ، فقال له: ارجع، فإنّی لم أدع لک خلفی خیرا. و أخبره الخبر.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۵- ۲۰۶

فسار بهم إلی الثّعلبيّة «۱»، فاعترضهم الحرّ بن يزيد الرّياحيّ، و هو قادم من القادسيّة رسولا إليه من الحصين بن نمير، و كان الحصين بالقادسيّة فی أربعة آلاف فارس، فلم

---

(۱)- [فی المطبوع: «الثّغلبيّة»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۷

يزل الحرّ يطلب الحسين رضی اللّه عنه حتّی لقيه عند صلاة الظّهر.

قال الحرّ له: «لا نفارقك حتّی أدخلناك عند ابن زياد» فأبی الحسين رضی اللّه عنه. فقال الحرّ:

«إذا أبيت ذلك فخذ طريقا آخر». «۱» [عن أبی مخنف]

القندوزی، ينابيع المودّة، ۳/ ۶۲- ۶۳

---

(۱)- امام حسین علیه السّلام از بطن العقبه خیمه بیرون زد و با اصحاب و اهل بیت طی طریق کرد تا منزل شراف براند و در آن‌جا خیمه برافراخت و شب را به پای آورد. بامدادان فرمان داد که: خدم و حشم چند (۱)، که توانند حمل آب کنند، پس بار بربست و برنشست و راه کوفه پیش گرفت. چون روز به نیمه رسید، ناگاه یک تن از اصحاب گفت: «اللّه اکبر!»

حسین علیه السّلام فرمود: «اللّه اکبر!»

آن‌گاه پرسش کرد که: «چه شگفتی نگریستی که تکبیر گفتی؟»

عرض کرد: «نخلستانی می‌نگرم که هرگز در این اراضی ندیده‌ام.»

و چند تن دیگر نیز بدین‌گونه سخن کردند و گفتند: «هیچ‌گاه از این راه نخلستانی دیده نشد.»

آن حضرت اصحاب را فرمود: «نیکو بنگرید.»

جماعتی گفتند: «ما همه گوش اسب و نیش نیزه نگریم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «سوگند به خدای جز این نیست.»

ثمّ قال: ما لنا ملجأ نلجأ إليه و نجعله فی ظهورنا و نستقبل القوم بوجه واحد.

آن‌گاه فرمود: «ما معقلی و پناهی نداریم که آن را پشتوان خود سازیم و از طریق واحد پذیره (۲) جنگ دشمن شویم.»

اصحاب گفتند: «چنین است؛ لکن اینک ذو خشب (۳) است که از جانب یسار با ما نزدیک است.»

پس حسین علیه السّلام عنان (۴) به جانب دست چپ فروگذاشت و اصحاب در رکاب او سرعت کردند و از آن سوی مقدمة الجیش (۵) سپاه دشمن فرامی‌رسید. چنان می‌نمود که سنانهای نیزه ایشان گزاینده‌تر از زنبوران سرخ و شادروان (۶) رایات ایشان، پرنده‌تر از غراب (۷) سیاه است. و حسین علیه السّلام از شاهراه به یک سو همی رفت و سرعت نمود و از آن جماعت سبقت گرفت. چون به ذو خشب رسید، بفرمود خیمه‌ها برافراختند و کار جنگ را بساختند و از قفای ایشان حر بن یزید ریاحی که قاید (۸) بنی تمیم بود، با هزار سوار دررسید. و سواران او چنان با آهن و فولاد شاکی السلاح بودند که جز دیده ایشان دیدار نبود.

بالجمله، حر بیامد و در برابر حسین علیه السّلام لشکرگاه ساخت و اصحاب آن حضرت نیز حامل سیف و سنان بودند. چون روز به نیمه رسید، از حرارت خورشید، زمین کوره حداد گشت و در لشگر حر، آب نایاب بود. اسب و مرد عطشان گشتند. حسین علیه السّلام خادمان خویش را فرمود تا سپاه حر را سیرآب ساختند و اقداح و اوانی ایشان را پر آب نمودند. آن‌گاه نوبت به سقایت فرس و جمل رسید. اسبها را نیز کرة بعد کرة آب دادند، تا نیک سیراب گشتند. علی بن الطعان المحاربی گوید: «من با سپاه حر بودم و از قفای همگان رسیدم. چون حسین علیه السّلام مرا دیدار کرد و تشنگی مرا و اسب مرا بدانست، فرمود تا شتر راویه را بخوابانیدند و

مرا آب دادند. آن‌گاه مرا فرمان کرد که: «عطف راویه میکن تا نیکتر آب سیلان گیرد.» من-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۸

- بر امتثال این امر دانا نبودم. آن حضرت خود برخاست و به دست مبارک این خدمت کرد تا من سیراب شدم و اسب خود را سیراب کردم.»

این وقت نماز پیشین را هنگام فراز آمد. حسین علیه السّلام حجاج بن مسروق را فرمود تا اذان بگفت و چون نوبت به اقامه رسید، آن حضرت ازار و ردای خویش را دربر کرد و نعلین بپوشید و از بهر نماز بیرون خرامید و نخست خدای را ثنا گفت و سپاس گذاشت.

ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم و قدمت علیّ رسلکم: أن اقدم علینا فلیس لنا إمام لعلّ اللّه أن یجمعنا و إیّاکم علی الهدی و الحقّ، فإن کنتم علی ذلک، فقد جئتکم فأعطونی ما أطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم و إن لم تفعلوا و کنتم لمقدمی کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی جئت منه إلیکم.

فرمود: «ای مردم! من به سوی شما سفر نکردم تا گاهی که کتب شما متکاثر (۹) گشت و رسل (۱۰) شما متواتر شد که: «ما را امام و پیشوایی نیست. واجب می‌کند که به سوی ما سفر کنی تا ما ادراک خدمت تو را بتوانیم. باشد که حق از باطل و هدایت از غوایت (۱۱) بازدانیم. لا جرم بار بربستم و به سوی شما بشتافتم.

اکنون اگر بر آن عهد و میثاق اتفاق دارید، مرا مطمئن خاطر سازید و آن مواثیق و عهود را استوار فرمایید و اگر از آنچه گفتید و نوشتید ندامت می‌دارید و مقدم (۱۲) مرا مکروه می‌شمارید، بازشوم تا بدانجای که بودم.»

حر و لشگر او از این کلمات خیره بماندند و در پاسخ به هیچ‌گونه سخن نکردند.

بالجمله چون هنگام ظهر حسین علیه السّلام از بهر نماز بیرون شد، سلام دادم و جواب بستدم. فرمود: «چه کس باشی؟»

عرض کردم: «حر بن یزید ریاحی.»

فقال: یا حرّ! أعلینا أم لنا؟ فقال الحرّ: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد بعثت لقتالک و أعوذ باللّه أن أحشر من قبری و ناصیتی مشدودة إلیّ و یدیّ مغلولة إلی عنقی و أکبّ علی حرّ وجهی فی النّار.

ابو عبد اللّه فرمود: «ای حر! آیا به مقاتلت ما آمده‌ای یا به نصرت ما؟»

عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! به مقاتلت شما مأمورم و با خدای پناهنده‌ام از این‌که در قیامت مهار شده و دست به گردن بسته از قبر انگیخته شوم و به روی در آتش دوزخ درروم.»

آن‌گاه عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! به کجا می‌روی؟ کشته می‌شوی، صواب آن است که به سوی حرم جدت مراجعت فرمایی.»

آن‌گاه حسین علیه السّلام فرزند خود علی را فرمود: «برخیز و اقامه بگوی.»

و با حر گفت: «اگر خواهی با لشگر خویش جداگانه صف راست می‌کنی و نماز می‌گزاری.»

عرض کرد: «با تو اقتدا خواهم کرد و نماز خواهم گذاشت.»

پس آن حضرت هردو لشگر را امامت فرمود و نماز پیشین را به‌پای آورد و به سراپرده خویش شتافت و اصحاب او در حضرتش انجمن (۱۳) شدند و حر نیز به خیمه خویش دررفت و پانصد تن از سپاه او درگرد او انجمن شدند و پانصد تن در صف خویش بپایيدند (۱۴) و هریک از لشکریان عنان اسب خویش را گرفته در ظل (۱۵) اسب نشیمن ساختند. این ببود تا هنگام نماز دیگر برسید. حسین علیه السّلام اصحاب خویش را-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۳۹

– فرمود تا بسیج (۱۶) راه کنند و منادی را فرمود تا نماز عصر را انهاء (۱۷) کند و اقامه گوید و همچنان نماز را به امامت هردو لشگر گذاشت و چون سلام داد، روی به جانب مردم آورد.

فحمد اللّه و أثنی علیه و قال: أمّا بعد أیّها النّاس! فإنّکم إن تتّقوا اللّه و تعرفوا الحقّ لأهله یکن أرضی للّه عنکم و نحن أهل بیت محمّد صلّی اللّه علیه و آله أولی بهذا الأمر علیکم من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم و السّائرین فیکم بالجور و العدوان، فإن أبیتم إلّا الکراهۀ لنا و الجهل بحقّنا و کان رأیکم الآن غیر الّذی أتتنی به کتبکم و قدمت علیّ به رسلکم، انصرفت عنکم.

پس از سپاس و ستایش یزدان پاک فرمود: «ای مردم! اگر از خدای بترسید و سزاوار را از ناسزا باز شناسید، به رضای خدا قضا کرده باشید. همانا ما اهل بیت محمّد در امر خلافت و امامت امت از این جماعت که دعوی‌دار این منصب‌اند، اولائیم. چه ایشان را حقی و نصیبی در این منصب نیست و اینک در میان شما کار به جور و ستم همی کنند و بر طریق معاندت روند. هم‌اکنون اگر مقدم ما را مکروه می‌دارید و حق ما را مجهول می‌خواهید و از انفاذ (۱۸) کتب و ارسال رسل پشیمان گشته‌اید و رأی خویش را در طلب کردن ما دیگرگون ساخته‌اید، باکی نیست، بازشویم.»

حر عرض کرد: «سوگند با خدای مرا از این کتب و رسل آگهی نیست.»

فقال الحسین: یا عقبۀ بن سمعان أخرج الخرجین الّذین فیهما کتبهم إلیّ.

لا جرم عقبه آن دو خرجین که از کتب اهل کوفه آکنده بود بیاورد و در نزد حر بن یزید ریاحی بپراکند.

حر گفت: «من از آن مردم نیستم که این مکاتیب کرده‌اند. مرا ابن زیاد فرمان داد که تو را پذیره شوم و در هر مکانت دیدار کردم. مفارقت نجویم تا گاهی که به شهر کوفه درآیی و حاضر مجلس عبید اللّه بن زیاد شوی.»

فقال الحسین: الموت أدنی إلیک من ذلک، ثمّ قال لأصحابه: قوموا فارکبوا.

حسین علیه السّلام در خشم شد، فرمود: «مرگ از این اندیشه با تو نزدیکتر است.»

و اصحاب خود را فرمود: «برخیزید و برنشینید و کوچ دهید.»

اصحاب برخاستند و بر اسبها زین بستند و برنشستند و ببودند تا زنان و کودکان را محملها جای کردند و طریق مراجعت پیش داشتند.

چون لختی راه پیمودند، لشگر حر بتاختند و بر سر راه ایشان صف راست کردند و طریق مراجعت را حاجز و حایل (۱۹) شدند.

فقال الحسین للحرّ: ثکلتک أمّک، ما ترید؟

فرمود: «مادر بر تو بگرید، چه اراده داری؟»

فقال له الحرّ: أما لو غیرک من العرب یقولها لی و هو علی مثل هذه الحال الّتی أنت علیها، ما ترکت ذکر أمّه بالثّکل، کائنا من کان و لکن و اللّه ما لی إلی ذکر أمّک من سبیل إلّا بأحسن ما نقدر علیه.

حر گفت: «اگر جز تو کسی از عرب نام مادر من بر زبان آوردی، هر آیینه مادر او را به سوگ و ثکل (۲۰) یاد کردمی. هرکه می‌خواهی باش. لکن سوگند با خدای مادر تو را جز به بهتر وجهی که بر آن–

موسوعۀ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۰

ثمّ سار، فمرّ ببطن العقبۀ، فنزل شراف و بات بها، فلمّا أصبح سار، فطلعت خیل علیهم، فلجأ إلی ذی حسم، فإذا هو الحرّ بن یزید فی ألف فارس یمانعه عن المسیر بأمره، و قد بعثه الحصین بن تمیم التّمیمیّ، و کان علی مسلحۀ الطّفّ الّتی نظّمها ابن زیاد من البصرۀ، إلی القادسیّۀ.

فصلّی بهم الحسین الظّهر؛ ثمّ خطبهم، فقال: أیّها النّاس! إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم، أن اقدم إلینا، فإنّه

لیس علینا إمام، لعلّ اللّه أن یجمعنا بک علی الهدی و الحقّ؛ فإن کنتم علی ذلک، فاعطونی ما اطمئنّ إلیه من عهودکم و مواثیقکم، و إن لم تفعلوا و کنتم لقدومی کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی جئت منه إلیکم.

فسکتوا عنه.

ثمّ صلّی بهم العصر، فخطبهم، فقال: أیّها النّاس! إنّکم إن تتّقوا اللّه و تعرفوا أنّ الحقّ لأهله، یکن أرضی للّه عنکم، و نحن أهل بیت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أولی النّاس بولایة هذا الأمر من هؤلاء المدّعین ما لیس لهم، و السّائرین فیکم بالجور و العدوان، فإن أبیتم إلّا کراهیة لنا، و جهلا بحقّنا، و کان رأیکم غیر ما أتتنی به کتبکم، و قدمت علیّ به رسلکم، انصرفت عنکم. فقال له الحرّ: و اللّه ما أدری ما هذه الکتب الّتی تذکر. فقال الحسین

- دست دارم، یاد نکنم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «اکنون چه می‌خواهی؟»

گفت: «همی خواهم تو را به نزد ابن زیاد کوچ دهم.»

فقال: إذا و اللّه لا أتّبعک، فقال: إذا و اللّه لا أدعک.

حسین علیه السّلام فرمود: «سوگند با خدای هرگز متابعت تو نخواهم کرد.»

حر عرض کرد: «هرگز تو را دست باز نخواهم داشت.»

سه کرت این کلمه در میان ایشان تکرار یافت و از این گونه سخن فراوان آوردند. حسین علیه السّلام فرمود:

«ای حر! اگر خواهی از میان این سپاه کناری گیریم و یک تنه با یکدیگر نبرد آزماییم تا خدای هرکه را خواهد برکشد و اگرنه بکشد.»

حر گفت: «مرا با تو مقاتلت نفرموده‌اند و اجازت مبارزت نداده‌اند، بلکه فرمان کرده‌اند که تو را دست بازندارم تا گاهی که به کوفه درآرم. اگر این سخن از من نپذیری، به جانبی کوچ میده که بیرون راه کوفه و طریق مدینه باشد تا از راه انصاف انصراف نجسته باشیم. آن‌گاه من به امیر عبید اللّه مکتوب خواهم کرد تا چه فرماید. باشد که خداوند عاقبت کار مرا به عافیت برساند و از ابتلای با امر تو برهاند.»

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۱

لعقبة بن سمعان غلام لزوجته الرّباب ابنة امرء القیس: قم فأخرج الخرجین اللّذین فیهما کتبهم. فأتی بهما، فنثرت بین یدیه، فقال الحرّ: إنّا لسنا منهم، و قد أمرنا بملازمتکو إقدامک الکوفة علی عبید اللّه بن زیاد. فأبی الحسین، و ترادّا القول فی ذلک؛ ثمّ رضیا بکتابة الحرّ إلی ابن زیاد فی الاستیذان بالرّجوع إلی مکّة.

فأجابه بالتّضییق علی الحسین و القدوم به علیه. فأبی علیه الحسین علیه السّلام، فجعل یسیر و الحرّ یمانعه، ثمّ عزم علی السّیر فی طریق لا یرجع به إلی مکّة و لا یذهب به إلی الکوفة.

السّماوی، إبصار العین،/ ۷

و سار من بطن العقبة حتّی نزل شراف، و عند السّحر أمر فتیانه أن یستقوا من الماء و یکثروا، و فی نصف النّهار سمع رجلا من أصحابه یکبّر فقال الحسین: لم کبّرت؟ قال:

رأیت النّخل. فأنکر من معه أن یکون بهذا الموضع نخل، و إنّما هو أسنّة الرّماح، و آذان الخیل. فقال الحسین: و أنا أراه ذلک. ثمّ سألهم عن ملجأ یلجأون إلیه، فقالوا: هذا (۱). حشم «بروزن و معنی خدم»: فرمانبران، خدمتگذاران.

(۲). پذیره: پیشواز. استقبال.

(۳). ذو خشب. به فتح خاء: نام موضعی است که در نزدیکی کربلا.

(۴). عنان: دهنه. افسار.

(۵). مقدمة الجیش: دسته‌ای که پیشاپیش لشگر می‌روند تا مکانی با آب و علف برای نزول لشگر معیّن کنند.

(۶). شادروان. به ضم دال و سکون راء: پرده بزرگ.

(۷). غراب: کلاغ.

(۸). قاید: پیشوا.

(۹). متکاثر: فراوان.

(۱۰). رسل. جمع رسول: پیغام‌آور.

(۱۱). غوایت: گمراهی.

(۱۲). مقدم: آمدن، وارد شدن.

(۱۳). انجمن شدند: گردآمدند.

(۱۴). بپایيدند: ایستادند. توقف نمودند.

(۱۵). ظل: سایه.

(۱۶). بسیج: آهنگ. قصد.

(۱۷). انهاء: آگهی دادن.

(۱۸). انفاذ: فرستادن.

(۱۹). حاجز و حایل: هردو به معنی مانع و جلوگیر است.

(۲۰). سوگ: ماتم و اندوه. ثکل: مردن فرزند.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۵۱- ۱۵۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۲

«ذو حسم» عن یسارک، فهو کما ترید. فسبق إلیه الحسین و ضرب أبنیته.

و طلع علیهم الحرّ الرّیاحیّ مع ألف فارس بعثه ابن زیاد لیحبس الحسین عن الرّجوع إلی المدینة- أینما یجده- أو یقدم به الکوفة.

فلمّا رأی سیّد الشّهداء ما بالقوم من العطش، أمر أصحابه أن یسقوهم، و یرشفوا الخیل، فسقوهم، و خیولهم عن آخرهم.

و کان علیّ بن الطّعان المحاربیّ مع الحرّ، فجاء آخرهم، و قد أضرّ به العطش، فقال له الحسین: أنخ الرّوایة.- و هی الجمل بلغة الحجاز- فلم یفهم مراده. فقال له: أنخ الجمل.

و لمّا أراد أن یشرب، جعل الماء یسیل من السّقاء. فقال له «ریحانة الرّسول»: اخنث السّقاء. فلم یدر ما یصنع لشدّة العطش. فقام علیه السّلام بنفسه و عطف السّقاء حتّی ارتوی، و سقی فرسه.

ثمّ إنّ الحسین استقبلهم، فحمد اللّه و أثنی علیه و قال:

إنّها معذرة إلی اللّه عزّ و جلّ و إلیکم، و إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت بها علیّ رسلکم أن اقدم علینا، فإنّه لیس لنا إمام، و لعلّ اللّه أن یجمعنا بک علی الهدی، فإن کنتم علی ذلک، فقد جئتکم، فاعطونی ما أطمئنّ به من عهودکم و مواثیقکم، و إن کنتم لمقدمی کارهین انصرفت عنکم إلی المکان الّذی جئت منه إلیکم.

فسکتوا جمیعا.

و أذّن الحجّاج بن مسروق الجعفیّ لصلاة الظّهر، فقال الحسین للحرّ: أتصلّی بأصحابک؟ قال: لا، بل نصلّی جمیعا بصلاتک. فصلّی

بهم الحسين.

و بعد أن فرغ من الصّلاة، أقبل عليهم، فحمد اللّه و أثنى عليه و صلّى على النّبيّ محمّد و قال:

أيّها النّاس! إنّكم أن تتّقوا اللّه، و تعرفوا الحقّ لأهله يكن أرضى للّه، و نحن أهل بيت محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم أولى بولاية هذا الأمر من هؤلاء المدّعين ما ليس لهم، و السّائرين بالجور

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۳

و العدوان، و إن أبيتم إلّا الكراهية لنا و الجهل بحقّنا، و كان رأيكم الآن على غير ما أتتنى به كتبكم انصرف عنكم.

فقال الحرّ: ما أدرى ما هذه الكتب الّتى تذكرها. فأمر الحسين عقبة بن سمعان، فأخرج خرجين مملوءين كتبا.

قال الحرّ: إنّى لست من هؤلاء، و إنّى أمرت أن لا أفارقك إذا لقيتك حتّى أقدمك الكوفة على ابن زياد.

فقال الحسين: الموت أدنى إليك من ذلك. و أمر أصحابه بالرّكوب، و ركبت النّساء، فحال بينهم و بين الانصراف إلى المدينة، فقال الحسين للحرّ: ثكلتك أمّك ما تريد منّا؟

قال الحرّ: أما لو غيرك من العرب يقولها لى، و هو على مثل هذا الحال، ما تركت ذكر أمّه بالثّكل كائنا من كان، و اللّه ما لى إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما نقدر عليه.

و لكن خذ طريقا نصفا بيننا لا يدخلك الكوفة، و لا يردّك إلى المدينة، حتّى أكتب إلى ابن زياد، فلعلّ اللّه أن يرزقنى العافية و لا يبتلنى بشىء من أمرك.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۱۳- ۲۱۷

ثمّ سار عليه السّلام من بطن العقبة حتّى نزل (شراف) «۱» فأقام فيها إلى اللّيل، فلمّا كان وقت السّحر أمر فتيانه أن يستقوا من الماء و يكثروا.

ثمّ سار صدر يومه حتّى انتصف النّهار، إذ كبّر رجل من أصحابه.

فقال الحسين: اللّه أكبر، ممّ كبّرت؟ قال: رأيت النّخل.

فقال له جماعة من أصحابه: و اللّه ما رأينا فى هذا المكان نخلة- قطّ-.

فقال الحسين: فما ترونه؟

قالوا: نراه أسنّة الرّماح، و آذان الخيل.

---

(۱)- شراف- بالفتح-: منسوب إلى رجل بهذا الاسم، استنبط فى هذا المكان عين ماء عذب، ثمّ حدثت فيه آبار كثيرة، بينه و بين واقصة القرعاء ميلان فى طريق الكوفة- عن المعجم للحموىّ-.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۴

قال الحسين: أنا- و اللّه- أرى ذلك. ثمّ قال لأصحابه:

أما لنا ملجأ نلجأ إليه، و نجعله فى ظهورنا، و نستقبل القوم بوجه واحد؟

فقيل له: هذا (ذو حسم) «۱» إلى جنبك، فمل إليه عن يسارك، فإن سبقت إليه، فهو كما تريد.

فأخذ الحسين إليه ذات اليسار، و سبق إليه، و ضرب أبنيته و أنزل عائلته.

قال الرّاوى: فما كان بأسرع من أن طلعت علينا هوادى الخيل «۲»، فتبيّناها، و عدلنا، فلمّا رأونا عدلنا عن الطّريق عدلوا إلينا، كأنّ أسنّتهم اليعاسيب «۳»، و كأنّ راياتهم أجنحة الطّير.

و جاء القوم زهاء ألف فارس مع رئيسهم الحرّ بن يزيد الرّياحىّ، و كان قد بعثه ابن زياد من الكوفة ليحبس الحسين عن الرّجوع إلى

المدینهٔ أینما وجده، و یقدم به الکوفهٔ.

فجاؤوا حتّی وقفوا أمام الحسین علیه السّلام فی وقت الظّهیرهٔ، و کان الوقت شدید الحرّ، و الحسین و أصحابه معتّمون، متقلّدوا أسیافهم.

فلمّا رأی الحسین علیه السّلام ما بالقوم من العطش، أمر فتیانه أن یسقوا القوم، و یرشّفوا الخیل ترشیفا «۴». ففعلوا، و أقبلوا یملؤون القصاع و الطّساس «۵» من الماء، ثمّ یدنونها من الفرس، فإذا عبّ «۶» فیها ثلاثا أو أربعا أو خمسا عزلت عنه، و سقی الآخر، حتّی سقوهم، و خیولهم عن آخرهم.

---

(۱)- ذو حسم- بالمهملتین و بضمّ الحاء-: اسم جبل علی مرحلتین من الکوفهٔ- کما عن هامش إرشاد المفید-.

(۲)- هوادی الخیل: أی أعناقها. و المفرد (هادی) و هو العنق من الخیل أو الابل.

(۳)- الأسنّهٔ: جمع سنان- بالکسر- و هو نصل الرّمح، و الیعاسیب: جمع یعسوب، و هو ذکر النّحل أو أمیرها، إذا طار یفرش جناحه.

(۴)- رشّف الماء- بالتّشدید- بشفتیه: بالغ فی مصّه، و المراد هنا: السّقی قلیلا قلیلا.

(۵)- القصاع- بالکسر-: جمع قصعهٔ- بالفتح- و هی الصّفحهٔ و الإناء الکبیر. و الطّاسّ- بالکسر-: جمع طسّهٔ و طسّت- بالفتح- و هو لغهٔ فی الطّشت.

(۶)- العبّ- بالتّشدید-: شرب الماء بجمیع الفم، لا بالشّفهٔ.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۵

قال علیّ بن الطّعّان المحاربیّ: کنت مع الحرّ- یومئذ- فجئت فی آخر من جاء من أصحابه، فلمّا رأی الحسین ما بی و بفرسی من العطش، قال: أنخ الرّوایهٔ- و الرّوایهٔ عندنا السّقاء «۱»- فلم أدر ما یقول؟ ثمّ قال: یا ابن الأخ! أنخ الجمل. فأنخته.

فقال: اشرب. فجعلت کلّما شربت سال الماء من السّقاء، فقال الحسین: اخنث السّقاء.- أی اعطفه- فلم أدر کیف أفعل؟

فقام الحسین بنفسه فخنثه، فشربت، و سقیت فرسی.

و لم یزل الحرّ مواقفا للحسین علیه السّلام حتّی حضرت صلاهٔ الظّهر، فأمر الحسین الحجّاج ابن مسروق الجعفیّ أن یؤذن بالنّاس، فأذّن الحجّاج. فلمّا حضرت الإقامهٔ خرج الحسین علیه السّلام فی إزار، و رداء، و نعلین، متّکأ علی قائم سیفه، فاستقبل القوم، و حمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: «أیّها النّاس! إنّها معذرهٔ إلی اللّه عزّ و جلّ و إلیکم، إنّی لم آتکم حتّی أتتنی کتبکم، و قدمت علیّ رسلکم أن اقدم علینا، فإنّه لیس لنا إمام، لعلّ اللّه أن یجمعنا بک علی الهدی و الحقّ.

فإن کنتم علی ذلک، فقد جئتکم، فأعطونی ما أطمئنّ به من عهودکم و مواثیقکم. و إن کنتم لمقدمی کارهین، انصرفت عنکم إلی المکان الّذی جئت منه إلیکم».

فسکتوا- جمیعا-. فقال الحسین للمؤذّن: أقم. فأقام لصلاهٔ الظّهر، فقال الحسین للحرّ: أتصلّی بأصحابک؟

قال الحرّ: بل تصلّی أنت، و نصلّی بصلاتک.

فصلّی بهم الحسین علیه السّلام، و بعد فراغه دخل الخیمهٔ، فاجتمع إلیه أصحابه، و انصرف الحرّ إلی مکانه الّذی کان فیه، و دخل خیمهٔ قد ضربت له، و اجتمع إلیه بعض أصحابه، و عاد الباقون إلی صفوفهم، و أخذ کلّ رجل منهم بعنان دابّته، و جلس فی ظلّها من شدّهٔ الحرّ.

---

(۱)- و هی فی لغهٔ أهل الحجاز-: الجمل الّذی یستقی علیه الماء، و الحسین علیه السّلام تکلّم بلغته لغهٔ أهل الحجاز.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۶

و لمّا كان وقت العصر، أمر الحسين عليه السّلام أن يتهيّأ للرّحيل، ثمّ أمر المؤذّن، فنادى لصلاة العصر، و أذّن و أقام، فاستقدم الحسين، فصلّى بهم صلاة العصر، فلمّا فرغ، انصرف بوجهه الشّريف نحو القوم، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال:

«أمّا بعد، أيّها النّاس! إنّكم إن تتّقوا اللّه، و تعرفوا الحقّ لأهله، يكن أرضى للّه، و نحن- أهل بيت محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم- أولى بولاية هذا الأمر من هؤلاء المدّعين ما ليس لهم، و السّائرين فيكم بالجور و العدوان.

و إن أبيتم إلّا الكراهية لنا و الجهل بحقّنا، و كان رأيكم- الآن- على غير ما أتتنى به كتبكم، و قدمت به علىّ رسلكم، انصرفت عنكم».

فقال الحرّ: ما أدرى ما هذه الكتب و الرّسل الّتى تذكر؟

فأمر الحسين عقبة بن سمعان، فأخرج خرجين مملوءين كتبا، فنثرت بين يديه.

قال الحرّ: إنّى لست من هؤلاء الّذين كتبوا إليك، و إنّى أمرت أن لا أفارقك- إذ لقيتك- حتّى أقدمك الكوفة على ابن زياد.

فقال الحسين: الموت أدنى إليك من ذلك.

ثمّ أمر أصحاب بالرّكوب، و انتظر هو حتّى ركبت نساؤه، ثمّ قال لأصحابه: انصرفوا.

فحال القوم بينهم و بين الانصراف.

فقال الحسين للحرّ: ثكلتك أمّك ما تريد منّا؟

فقال الحرّ: أما لو غيرك من العرب يقولها لى- و هو على مثل هذه الحال الّتى أنت عليها- ما تركت ذكر أمّه بالثّكل، كائنا من كان، و لكن ما لى إلى ذكر أمّك من سبيل إلّا بأحسن ما نقدر عليه.

فقال له الحسين: فما تريد؟

قال الحرّ: أريد أن أنطلق بك إلى الأمير عبيد اللّه بن زياد.

قال الحسين: إذا و اللّه لا أتبعك.

قال الحرّ: إذا و اللّه لا أدعك.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۷

فترادّا القول- مرارا- فلمّا كثر الكلام بينهما، قال الحرّ للحسين:

إنّى لم أؤمر بقتالك، و إنّما أمرت أن لا أفارقك حتّى أقدمك الكوفة، فإذا أبيت، فخذ طريقا نصفا بينى و بينك، لا يدخلك الكوفة، و لا يردّك إلى المدينة، حتّى أكتب إلى الأمير ابن زياد، فلعلّ اللّه أن يأتى بأمر يرزقنى فيه العافية من أن أبتلى بشىء من أمرك، فخذ هاهنا، فتياسر عن طريق العذيب و القادسيّة.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۸۸- ۱۹۳

المنزل السّابع عشر: شراف

نزل عليه السّلام به يوم السّبت السّادس و العشرين من ذى الحجّة.

و هو بفتح أوّله، و آخره فاء و ثانيه مخفّف، و هو ما بين واقصة القرعاء فيها ثلاثة آبار كبار، و قلب كثيرة طيّبة- قاله فى المراصد.

و من شراف إلى واقصة ميلان، لم ينزل عليه السّلام فى واقصة، و سار عنها و نزل فى شراف لكثرة مائها، و طيب قلبها.

و واقصة منزل فى طريق مكّة بعد القرعاء نحو مكّة، و قبل العقبة لبنى شهاب من طىء، و يقال لها واقصة الحرون «۱»، لأنّ الحرون «۱» أحاطت بها من كلّ جانب، و هى دون زبالة بمرحلتين.

فى العقد الفريد: إنّه فى شراف أتاه عليه السّلام خبر مسلم بن عقيل. و لعلّه أتاه ثانيا أو ثالثا.

قال الطّبریّ: حدّثت عن هشام، عن أبی مخنف قال: حدّثنی أبو جناب، عن عدیّ ابن حرملة، عن عبد اللّه بن سلیم و المذریّ بن المشمعلّ الأسدیّین، قالا: أقبل الحسین علیه السّلام حتّی نزل شراف، فلمّا کان فی السّحر أمر فتیانه فاستقوا من الماء، و أکثروا، ثمّ ساروا منها، فرسموا صدر یومهم حتّی انتصف النّهار.

و کأنّه علیه السّلام أراد المسیر من شراف إلی القرعاء منزل من منازل الحاجّ بینه و بین

---

(۱)- [لعلّ الصّحیح: «الحزون»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۸

شراف سبعة فراسخ، ثمّ منه إلی المغیثة، و من المغیثة إلی القادسیّة، و القادسیّة أوّل السّواد و أوّل العراق بعد الحجاز، و المغیثة آخر الحجاز، و من القادسیّة إلی الکوفة مرحلتین من الطّریق الأعظم، و بین القادسیّة و عذیب الهجانات أربعة أمیال، و بین القادسیّة و الکوفة من طریق البرّ خمسة عشر فرسخا.

قال أبو مخنف: حدّثنی یونس بن أبی إسحاق السّبیعیّ قال: و لمّا بلغ عبید اللّه بن زیاد إقبال الحسین من مکّة إلی الکوفة، بعث الحصین بن تمیم صاحب شرطه حتّی نزل القادسیّة، و نظم الخیل ما بین القادسیّة إلی خفّان، و ما بین القادسیّة إلی القطقطانیّة و إلی لعلع.

و أخذ ما بین واقصة إلی طریق الشّام إلی طریق البصرة، فلا یدعون أحدا یلج و لا أحدا یخرج.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۱- ۱۸۲

واقصة: بکسر القاف و الصّاد المهملة، منزل بطریق مکّة بعد القرعاء نحو مکّة یقال لها واقصة الحزون. و هی دون زبالة بمرحلتین. و إنّما قیل لها واقصة الحزون. لأنّ الحزون أحاطت بها من کلّ جانب. و المصعد إلی مکّة ینهض فی أوّل الحزن من العذیب.

القرعاء: تأنیث الأقرع. کأنّها سمّیت بذلک لقلّة نباتها. و هو منزل فی طریق مکّة من الکوفة بعد المغیثة، و قبل واقصة إذا کنت متوجّها إلی مکّة.

مغیثة: فهی بین القرعاء و شراف. منزل فی طریق مکّة بعد العذیب من جهة مکّة و هی لبنی نبهان من طی. و قد وصلها الحسین علیه السّلام برکبه و لم ینزل بها. فاجتازها إلی شراف.

شراف: بفتح أوّله و آخره فاء و ثانیة مخفّف: فعال. من الشّرف و هو العلوّ. ماء بین واقصة و القرعاء علی ثمانیة أمیال من أحساء الّتی لبنی وهب. و من شراف إلی واقصة میلان. و ذکر صفیّ الدّین عبد المؤمن قال: شراف ما بین واقصة القرع فیها ثلاثة آبار کبار، و قلب کثیرة طیّبة. و هناک برکة تعرف- باللّوزة- و فی شراف ثلاث آبار کبار.

رشاؤها أقلّ من عشرین قامة. و ماؤها عذب کثیر ... و من شراف إلی واقصة سبع

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۴۹

کیلومترات أرض و عرّة جدّا.

الرّوی: الماء الغزیر المروی. قال أهل السّیر: لمّا أتی الحسین علیه السّلام و صحبه شراف، أمسوا هناک. فلمّا کان السّحر أمر الحسین علیه السّلام فتیانه، فاستسقوا الماء. فأکثروا، و أکّد علیهم بالإکثار من حمل الماء. فملأ الأصحاب القرب و الأوانی، و جمیع ما کان عندهم من الطّسوت.

ثمّ سار علیه السّلام حتّی انتصف النّهار. فبیّناهم یسیرون إذ کبّر رجل من أصحاب ...

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة/ ۹۰، ۹۳، ۹۴

المنزل الثامن عشر: ذو حسم

نزل علیه السّلام به یوم الأحد السّابع و العشرین من ذی الحجّة.

قد اختلفت کلماتهم فی ضبط المنزل مع اتّفاقهم علی وروده علیه السّلام فیه: ففی نسخة الطّبریّ المطبوعة الموجودة عندنا، ذو حسم، بالمهملتین کصرد، وروی بضمّتین، و عن بعض النّسخ ذو حسمی بکسر الحاء ثمّ بالسّکون مقصورا، و فی بعض النّسخ ذو خشب بالخاء المعجمة و الشّین و الباء، و فی الأخبار الطّوال للدّینوریّ ذو جشم بالجیم و الشّین المضمومتین.

و لا یهمنا ذلک بعد وضوح المطلب و أنّه موضع بالکوفة أو جبل فی طریق البرّ، فإنّه علیه السّلام قد عدل عن الطّریق الأعظم، و أخذ طریق البرّ، فأمر بأبنیة، فضربت، و جاء القوم و هم ألف فارس مع الحرّ بن یزید التّمیمیّ الیربوعیّ علی ما هو مذکور فی ترجمته.

و قال ابن قتیبة فی کتابه الإمامة و السّیاسة: فلقیهم علی خیولهم بوادی السّباع. و فی المراصد: وادی السّباع من نواحی الکوفة. و لعلّه ذو حسم أو قریب منه.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۳- ۱۸۴

حسم: بالضّمّ ثمّ الفتح مثل جرذ و صرد. کأنّه معدول من حاسم و هو المانع. اسم موضع. و یروی بضمّتین.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۰

هضبة منیعة: و قیل: جبل کان النّعمان بن منذر یصطاد به، و فیه للنّابغة أبیات. و قد ذکرها أیضا یحیی المعروف بالمهلهل بشعره:

أللیلتنا بذی حسم أنیری إذا أنت انقضیت فلا تحوری

فإن یک بالذّنائب طال لیلی فقد أبکی من اللّیل القصیر

قلت: یروی أنّه لمّا بانت للحسین علیه السّلام طلایع الخیل مال بأصحابه إلی ذی حسم.

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۹۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۱

الإمام علیه السّلام یتنکّب الطّریق العامّ

فأخذ الحسین طریق العذیب، حتّی نزل جوف مسقط النّجف ممّا یلی المائتین، فنزل قصر أبی مقاتل.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۳

فتیاسر الحسین إلی طریق العذیب و القادسیّة، و بینه- حینئذ- و بین العذیب ثمانیة و ثلاثون میلا.

ثمّ إنّ الحسین سار فی أصحابه و الحرّ بن یزید یسایره.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۱، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۰

فسارا جمیعا حتّی انتهوا إلی عذیب الحمامات، فنزلوا جمیعا، و کلّ فریق منهما علی غلوة «۱» من الآخر. «۲»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۹- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۳، الحسین بن علیّ،/ ۸۲؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۵

ثمّ إنّ الحسین سار فی أصحابه، و الحرّ یسایره. «۳»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۳- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۲

ثمّ أقبل الحسین إلی أصحابه و قال: هل فیکم أحد یخبر الطّریق علی غیر الجادّة؟

فقال الطّرماح بن عدیّ الطّائیّ: یا ابن بنت رسول اللّه! أنا أخبر الطّریق. فقال الحسین:

إذا سر بین أیدینا! قال: فسار الطّرماح و اتّبعه الحسین/ هو و أصحابه، و جعل الطّرماح «۴» یقول:

(۱)- أی قدر رمیهٔ سهم.

(۲)- هردو گروه حرکت کردند و به عذیب حمامات رسیدند و فرود آمدند و فاصله میان آن دو به اندازه یک تیررس بود.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۷

(۳)- گوید: پس حسین با یاران خویش به راه افتاد و حر نیز با وی همراه بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۳

(۴)- زید فی الأصل و بر: و جعل.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۲

یا نافتی لا تجزعی من زجری و «۱» امضی بنا «۱» قبل طلوع الفجر

بخیر فتیان و خیر سفر آل «۲» رسول اللّه أهل الفخر

السّادهٔ البیض الوجوه الزّهر الطّاعنین بالرّماح السّمر

الضّاربین بالسّیوف البتر حتّی تحلّی «۳» بکریم النّجر

بماجد الجدّ رحیب الصّدر أتی به اللّه لخیر أمر

عمّره اللّه بقاء الدّهر یا مالک النّفع معا و الضّرّ

امدد حسینا سیّدی بالنّصر علی الطّغاهٔ من بقایا الکفر

علی اللّعینین سلیلی صخر یزید لا زال حلیف الخمر

و العود و الصّنج معا و الزّمر و ابن زیاد العهر و ابن العهر

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۰- ۱۴۱

و أقبل یسیر، و الحرّ یسایره، و یمنعه من الرّجوع من حیث جاء، و یمنع الحسین من‌دخول الکوفهٔ. «۴»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۴

فسار الحسین علیه السّلام «۵»، و سار الحرّ فی أصحابه یسایره. «۶»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۲- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۸؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۸؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۵۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۲؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۴؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳؛ مثله الفتّال، روضهٔ الواعظین،/ ۱۵۴

---

(۱) (۱- ۱) من د و بر، و فی الأصل: امرض بنا.

(۲)- [فی المطبوع: «إلی»].

(۳)- من الطّبریّ، و فی النّسخ: یحلّ.

(۴)- حسین علیه السّلام به راه خود ادامه داد و از آن سو حر بن یزید هم سر راه آن حضرت را از بازگشت به مدینه گرفته بود، و حسین علیه السّلام نیز از رفتن به سوی کوفه خودداری می‌کرد.

رسولی محلاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۱

(۵)- [بحر العلوم: «فسار الحسین علیه السّلام و أصحابه علی غیر الجادّهٔ»].

(۶)- پس، حضرت از سمت چپ راه قادسیّه (که به کوفه می‌رفت) و راه عذیب (که به مدینه می‌رفت) به راه افتاد و حر نیز با همراهانش با آن حضرت می‌رفتند.

رسولی محلاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۳

فسار الحسین علیه السّلام، و سار الحرّ فی أصحابه یسایره.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۳

قال: ثمّ أقبل الحسین علی أصحابه، فقال: هل «۱» فیکم «۲» أحد یخبر «۲» الطّریق علی غیر الجادّة؟ فقال الطّرمّاح بن عدیّ الطّائیّ: أنا یا ابن رسول اللّه! أخبر الطّریق. فقال الحسین: فسر إذا بین أیدینا. فسار الطّرمّاح و اتّبعه الحسین و أصحابه؛ «۳» و جعل الطّرمّاح یرتجز و یقول:

یا ناقتی لا تذعری من زجری و امضی بنا قبل طلوع الفجر

بخیر فتیان و خیر سفر آل رسول اللّه أهل الفخر

السّادة البیض الوجوه الغرّ الطّاعنین بالرّماح السّمر

و الضّاربین بالصّفاح البتر حتّی تحلّی بکریم النّجر

الماجد الحرّ الرّحیب الصّدر أتی به اللّه لخیر أمر

عمّره اللّه بقاء الدّهر و زاده من طیّبات الذّکر

یا مالک النّفع معا و الضّرّ أیّد حسینا سیّدی بالنّصر

علی الطّغاة من بقایا الکفر أعنی اللّعینین سلیل صخر

و ابن زیاد العاهر ابن العهر فأنت یا ربّ به ذو البرّ

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۳- ۲۳۴

فاستدلّ علی غیر الجادّة، فقال الطّرمّاح بن عدیّ الطّائیّ: أنا المدلّ. و جعل یرتجز:

یا ناقتی لا تجزعی من زجری و امض بنا قبل طلوع الفجر

بخیر فتیان و خیر سفر آل رسول اللّه أهل الخیر

السّادة البیض الوجوه الزّهر الطّاعنین بالرّماح السّمر

الضّاربین بالسّیوف البتر

---

(۱)- [و فی مثیر الأحزان مکانه: «ثمّ قال الحسین لأصحابه: هل ...»].

(۲) (۲- ۲) [مثیر الأحزان: «من یعرف»].

(۳)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان للجواهریّ،/ ۴۴].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۴

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۶

فتباشر الحسین، و الحرّ یسایره.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

فتیاسر عن طریق العذیب و القادسیّة، و الحرّ یسایره. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۰

فسلک الحسین طریقا آخر «۲» راجعا إلی جهة الحجاز غیر الجادّة، و سار «۲» و أصحابه طول لیلتهم. «۳»

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۶؛ ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰؛ الشّبلنجی، نور الأبصار «۴»،/ ۲۶۱

فتیاسر الحسین علیه السّلام حتّی وصل إلی عذیب الهجانات. «۵»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۸- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴

قال: فتیاسر عن طریق العذیب و القادسیّة، و بینه حینئذ و بین العذیب ثمانیة و ثلاثون میلا. ثمّ سار، و الحرّ یسایره.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۸

وروی ابن سعد فی الطّبقات «۶» بأسانیده: قالوا: و أخذ الحسین طریق العذیب «۷» حتّی نزل قصر أبی مقاتل.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۶، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰

قال: فأخذ الحسین یسارا عن طریق العذیب و القادسیّة، و الحرّ بن یزید یسایره. «۸»

---

(۱)- حسین طرف چپ عذیب را گرفت و از سمت چپ قادسیه راه را نوردید و حر هم مواظب او بود که با آنها سیر می‌کرد.

خلیلی، ترجمه کامل تاریخ، ۵/ ۱۵۰

(۲) (۲- ۲) [فی کشف الغمّة و الفصول المهمّة و نور الأبصار: «غیر الجادّة راجعا إلی الحجاز و سار هو»].

(۳)- و هرجا که حسین علیه السّلام می‌راند، حر با لشکر از او مفارقت نمی‌کرد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۷

(۴)- [حکاه فی نور الأبصار عن الفصول المهمّة].

(۵)- حسین علیه السّلام به دست چپ روانه شد تا این‌که به عذیب هجانات رسید.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۸

(۶)- [لم یرد فی السّیر].

(۷)- قال یاقوت: «العذیب» ماء بین القادسیّة و المغیثة.

(۸)- و امام حسین رضی اللّه عنه کوچ فرموده، روی به راه حجاز نهاد و حر با اتباع خویش میان آن حضرت و

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۵

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۳

قال: فسار الحسین علیه السّلام و الحرّ یساره.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۸

قال: و سار الحسین علیه السّلام و الحرّ یسایره.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۵

ثمّ قال [محمّد بن أبی طالب]: ثمّ أقبل الحسین علیه السّلام علی أصحابه و قال: هل فیکم «۱» أحد یعرف الطّریق علی غیر الجادّة؟ فقال الطّرمّاح «۲»: «۳» نعم یا ابن رسول اللّه! أنا أخبر الطّریق. فقال الحسین علیه السّلام: سر بین أیدینا. فسار الطّرمّاح «۴» و اتّبعه الحسین علیه السّلام و أصحابه، و جعل الطّرمّاح «۲» یرتجز و یقول «۴»:

یا ناقتی لا تذعری من زجری و امضی بنا قبل طلوع الفجر

بخیر فتیان و خیر سفر آل رسول اللّه آل الفخر

السّادة البیض الوجوه الزّهر الطّاعنین بالرّماح السّمر

الضّاربین بالسّیوف البتر حتّی تحلّی بکریم الفخر

الماجد الجدّ رحیب الصّدر أثابه «۵» اللّه لخیر أمر

عمّره اللّه بقاء الدّهر یا مالک النّفع معا و النّصر

أیّد حسینا سیّدی بالنّصر علی الطّغاة من بقایا «۶» الکفر

علی اللّعینین سلیلی صخر

- مقصد حایل گشت و بین الجانبین گفتگوی بسیار واقع شده؛ بالاخره مهم بر آن قرار یافت که فریقین به موافقت یکدیگر سالک طریقی گردند که نه موصل به حجاز باشد و نه به کوفه، و آغاز طی مسافت کرده، منازل می‌پیمودند.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۸

(۱)- [و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج مکانه: «إنّ الحسین علیه السّلام قال لأصحابه: هل فیکم ...»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی الأسرار].

(۳)- [أضاف فی المعالی: «و قیل الطّرمّاح بن حکم»].

(۴) (۴- ۴) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «أمامهم و جعل یرتجز»].

(۵)- [فی الدّمعة السّاکبة و المعالی: «أصابه»].

(۶)- [الدّمعة السّاکبة: «بغایا»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۶

یزید لا زال حلیف الخمر و ابن زیاد عهر «۱» بن العهر «۲»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۸- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۱؛ مثله الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۲؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۴؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۶- ۹۷

فتیاسر، و الحرّ یلازمه.

السّماوی، إبصار العین،/ ۷

فتیاسر الحسین علیه السّلام و سار، و الحرّ یسایره.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۶، لواعج الأشجان،/ ۹۲

---

(۱)- [فی الدّمعة السّاکبة و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «العهر»].

(۲)- لا جرم حسین علیه السّلام از طریق عذیب و قادسیه راه بگردانید و به جانب چپ روان شد و حر نزدیک به آن حضرت قطع مسافت می‌نمود.

این وقت حسین علیه السّلام روی به اصحاب خویش آورد و فرمود: «هیچ‌کس از شما می‌تواند از بیرون جاده به سوی مقصود طی طریق کرد؟»

طرماح عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! من از راه و بی‌راه نیک آگاهم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «در طی طریق، در پیش روی ما می‌باش.»

پس راه برگرفتند و طرماح از پیش روی جماعت همی رفت و این ارجوزه قرائت همی کرد:

یا ناقتی لا تذعری من زجری و امضی بنا قبل طلوع الفجر

بخير فتيان و خير سفر آل رسول اللّه آل الفخر

السّادة البيض الوجوه الزّهر الطّاعنين بالرّماح السّمر

الضّاربين بالسّيوف البتر حتّى تحلّى بكريم النّجر

ألماجد الجدّ الرّحيب الصّدر أصابه اللّه بخير أمر

عمّره اللّه بقاء الدّهر يا مالك النّفع معا و الضّر

امدد حسينا سيّدى بالنّصر على الطّغاة من بقايا الكفر

على اللّعينين سليل صخر يزيد لا زال حليف الخمر

و ابن زياد عهر بن العهر

حر بن يزيد رياحى، چون اين ارجوزه بشنيد و سب و شتم ابن زياد و يزيد را اصغا نمود، از كنار حسين عليه السّلام به يك سوى رفت و لختى دور از جيش آن حضرت طى مسافت همى كرد.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۶۱، ۱۶۲- ۱۶۳

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۷

خطبة له عليه السّلام

قال أبو مخنف: عن عقبة بن أبى العيزار، إنّ الحسين خطب أصحابه و أصحاب الحرّ بالبيضة «۱»، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: أيّها النّاس! إنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم قال: «من رأى سلطانا جائرا مستحلّا لحرم «۲» اللّه، ناكثا «۳» لعهد اللّه «۳»، مخالفا لسنّة رسول اللّه، يعمل فى عباد اللّه بالإثم و العدوان، فلم يغيّر «۴» عليه بفعل و لا قول «۴»، كان حقّا على اللّه أن يدخله مدخله». ألا و إنّ هؤلاء قد لزموا طاعة «۵» الشّيطان، و تركوا «۶» طاعة الرّحمان، و أظهروا الفساد، و عطّلوا الحدود، و استأثروا بالفىء، و أحلّوا حرام اللّه، و حرّموا حلاله، «۷» و أنا أحقّ «۸» من غيّر «۸» «۷».

قد أتتنى كتبكم، و قدمت علىّ رسلكم ببيعتكم؛ أنّكم لا تسلمونى و لا تخذلونى، فإن «۹» تمّمتم علىّ «۹» بيعتكم «۱۰» تصيبوا رشدكم «۱۰»، فأنا الحسين بن علىّ، و ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم، نفسى مع أنفسكم، و أهلى مع أهليكم «۱۱»، فلكم فىّ أسوة، و إن لم تفعلوا و نقضتم

---

(۱)- ذكرها ياقوت فى نفس المادّة من كتاب معجم البلدان: ج ۱، ص ۵۳۲ ط بيروت قال: و قال أبو محمّد الأعرابىّ الأسود: البيضة- بكسر الباء-: ماء بين «واقصة» إلى «العذيب» متّصلة ب «الحزن» لبنى يربوع. [عن العبرات]

(۲)- [فى المقرّم و بحر العلوم: «لحرام»].

(۳) (۳- ۳) [المقرّم: «عهده»].

(۴) (۴- ۴) [فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «بقول و لا فعل»].

(۵)- [لم يرد فى المقرّم].

(۶)- [فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «و تولّوا عن»].

(۷- ۷) [فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «و إنّى بهذا الأمر لقرابتى من رسول اللّه»].

(۸- ۸) [بحر العلوم: «بهذا الأمر ممّن غيّر»].

(۹- ۹) [فى المقرّم: «أتممتم على»، و فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «وفيتم لى»، و فى الحسين عليه السّلام فى طريقه:

«أقمتم علی»].

(۱۰- ۱۰) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «فقد أصبتم حظّکم و رشدکم»].

(۱۱)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «و ولدی مع أهالیکم و أولادکم»، و فی بحر العلوم: «مع أهالیکم و أولادکم»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۸

عهدکم، و خلعتم بیعتی «۱» من أعناقکم «۱»، فلعمری ما هی لکم بنکر، لقد فعلتموها بأبی و أخی و ابن عمّی مسلم، و المغرور من اغترّ بکم، فحظّکم أخطأتم، و نصیبکم ضیّعتم، و من نکث فإنّما ینکث علی نفسه، و سیغنی «۲» اللّه عنکم «۳»، و السّلام علیکم و رحمهٔ اللّه و برکاته. «۴»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۳- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۵؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام، / ۲۱۷- ۲۱۸؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳- ۱۹۴؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ،/ ۱۰۲؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۷؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۶، لواعج الأشجان،/ ۹۲- ۹۴؛ الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۶۸

و أخذ الحسین یخطب [۹۸] القوم و یذکّرهم اللّه، و یدلّهم علی نفسه و مکانه عن النّبوّهٔ و الحکمهٔ، و استحقاقه للإمامهٔ دون الفجرهٔ الفسقهٔ.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۰

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۲)- [نفس المهموم: «سیغنینی»].

(۳)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «منکم»].

(۴)- عقبهٔ بن ابی العیزار گوید: حسین در بیضه با یاران خویش و یاران حر سخن کرد، نخست حمد خدای گفت و ثنای او کرد. سپس گفت: «ای مردم! پیمبر خدای صلّی اللّه علیه و سلم فرموده [است]: هرکه حاکم ستمگری را ببیند که محرمات خدا را حلال شمارد و پیمان خدا را بشکند و به خلاف سنت پیمبر خدا رود و میان بندگان خدا با گناه و تعدّی عمل کند و به کردار یا به گفتار عیب او نگوید، بر خدا فرض باشد که او را به جایی که باید برد. بدانید که اینان به اطاعت شیطان درآمده‌اند و اطاعت رحمان را رها کرده‌اند. تباهی آورده‌اند و حدود را معوق نهاده‌اند و غنیمت را خاص خویش کرده‌اند. حرام خدا را حلال دانسته‌اند و حلال خدا را حرام شمرده‌اند. من شایسته‌ترین کسم که عیبگویی کنم. نامه‌های شما به من رسید و فرستادگانتان با بیعت شما پیش من آمدند که مرا تسلیم نمی‌کنید و از یاریم بازنمی‌مانید؟ اگر به بیعت خویش عمل کنید، رشاد می‌یابید. من حسین پسر علی‌ام و پسر فاطمه دختر پیمبر خدا صلّی اللّه علیه و سلم که جانم با جانهای شماست و کسانم با کسان شمایند و مقتدای شمایم. و اگر نکنید و پیمان خویش بشکنید و بیعت مرا از گردن خویش بردارید، به جان خودم که این از شما تازه نیست. با پدرم و برادرم و عموزاده‌ام نیز چنین کرده‌اید.

فریب‌خورده کسی است که فریب شما خورد. اقبال خویش را گم کرده‌اید و نصیب خویش را به تباهی داده‌اید. هرکه پیمان شکند، به ضرر خویش می‌شکند. زود باشد که خدا از شما بی‌نیاز شود. درود بر شما با برکات و رحمت خدای.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۳- ۲۹۹۴

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۵۹

ثمّ إنّ الحسین خطبهم، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، قال: من رأی سلطانا جائرا مستحلّا لحرم اللّه، ناکثا «۱» لعهد اللّه «۱»، مخالفا لسنّهٔ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم، یعمل فی عباد اللّه بالإثم و العدوان، فلم یغیّر

ما علیه بفعل و لا قول، کان حقّا علی اللّه أن یدخله مدخله، ألا و إنّ هؤلاء قد لزموا طاعهٔ الشّیطان، و ترکوا طاعهٔ الرّحمان، و أظهروا الفساد، و عطّلوا الحدود، و استأثروا بالفیء، و أحلّوا حرام اللّه، و حرّموا حلاله، و أنا أحقّ من غیری. و قد أتتنی کتبکم و رسلکم ببیعتکم، و أنّکم لا تسلمونی و لا تخذلونی، فإن أقمتم «۲» علی بیعتکم، تصیبوا رشدکم. و أنا الحسین بن علیّ ابن فاطمهٔ بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم، نفسی مع نفسکم، و أهلی مع أهلکم، فلکم فی أسوهٔ. و إن لم تفعلوا، و نقضتم عهدی، و خلعتم بیعتی فلعمری ما هی لکم بنکیر. لقد فعلتموها بأبی و أخی و ابن عمّی مسلم بن عقیل، و المغرور من اغترّ بکم، فحظّکم أخطأتم و نصیبکم ضیّعتم، و من نکث فإنّما ینکث علی نفسه، و سیغنی اللّه عنکم و السّلام. «۳»

---

(۱) (۱- ۱) [نهایهٔ الإرب: «لعهده»].

(۲)- [نهایهٔ الإرب: «تمّمتم»].

(۳)- بعد از آن، حسین خطبه کرد و پس از حمد و ثنا گفت: «ای مردم! رسول اللّه فرمود: هرکه یک سلطان ستمگر متعدّی بیند که حرام خداوند را حلال و عهد پروردگار را نقض کند و با سنّت پیغمبرخلاف ورزد و نسبت به خلق و بندگان خدا با گناه و تعدّی و ستم رفتار کند و او بر آن سلطان ستمگر اعتراض نکند و روش او را تغییر ندهد، خداوند او را به حق مانند همان سلطان مجازات خواهد کرد و در جای او (دوزخ) خواهد سپرد و هرجا که او داخل شود، او هم داخل خواهد شد. هان بدانید که اینها فرمانبردار شیطان هستند که از اطاعت خداوند سرپیچی می‌کنند. اینها فساد را آشکار و حدود (اوامر و دستورهای شرع) را ترک کرده و حقوق مسلمین را (فی- عایدات املاک اسلام) به خود اختصاص داده و حرام را حلال و حلال را حرام نموده [اند] و من از دیگری احق و اولی هستم. نامه‌های شما برای من رسیده و نمایندگان شما بیعت مرا به گردن گرفته‌اند. شما نباید مرا خوار کنید و تسلیم دشمن نمایید. اگر بیعت خود را حفظ کنید و بر آن پایدار و وفادار باشید، رستگار و هدایت شده خواهید بود؛ زیرا من حسین بن علی فرزند فاطمه، دختر رسول اللّه هستم. جان من با جان شما و خانواده من با خانواده شما خواهد بود و شما به من تأسّی و اقتدا خواهید کرد (که هرچه به من برسد، خوب یا بد، با شما یکسان هستم) و اگر چنین نکنید و عهد خود را بشکنید و بیعت مرا از گردن خود بازنمایید، به جان من سوگند این کار از شما بعید و منکر نخواهد بود؛ زیرا شما این کار را نسبت به پدر و برادرم کرده بودید. همچنین نسبت به فرزند عمّ من مسلم بن عقیل.

فریب‌خورده کسی باشد که فریب شما را خورده باشد. شما بخت خود را گم کرده و قسمت و نصیب خویش-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۰

- را از دست داده‌اید. هرکه نقض عهد و خیانت کند، نسبت به خود می‌کند. خداوند هم ما را از شما بی‌نیاز خواهد فرمود.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۰- ۱۵۱

این وقت، ابو عبد اللّه قرطاس و قلم خواست و بدین منوال دیگرباره به مردم کوفه نامه نگاشت:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ إلی سلیمان بن صرد، و المسیّب بن نجبهٔ و رفاعهٔ بن شدّاد، و عبد اللّه بن وال، و جماعهٔ المؤمنین. أمّا بعد، فقد علمتم أنّ رسول اللّه قد قال فی حیاته: من رأی سلطانا جائرا، مستحلّا لحرم اللّه، ناکثا لعهد اللّه، مخالفا لسنّهٔ رسول اللّه، یعمل فی عباد اللّه بالإثم و العدوان، ثمّ لم یتغیّر بقول و لا فعل کان حقیقا علی اللّه أن یدخله مدخله. و قد علمتم أنّ هؤلاء القوم قد لزموا طاعهٔ الشّیطان، و تولّوا عن طاعهٔ الرّحمان، و أظهروا الفساد، و عطّلوا الحدود، و استأثروا بالفیء، و أحلّوا حرام اللّه، و حرّموا حلاله، و أنّی أحقّ بهذا الأمر لقرابتی من رسول اللّه. و قد أتتنی کتبکم، و قد قدمت علیّ رسلکم ببیعتکم أنّکم لا تسلّمونی، و لا تخذلونی، فإن وفیتم لی ببیعتکم فقد أصبتم حظّکم و رشدکم، و نفسی مع أنفسکم، و أهلی و ولدی مع أهالیکم و

أولادكم، فلكم بى أسوة، و إن لم تفعلوا و نقضتم عهودكم، و خلعتم بيعتكم، فلعمرى ما هى منكم ينكر، لقد فعلتموها بأبى و أخى، و ابن عمّى، و المغرور من اغترّ بكم، فحظّكم أخطأتم، و نصيبكم ضيّعتم، و من نكث فإنّما ينكث على نفسه، و سيغنى اللّه عنكم و السّلام.

می‌فرماید: «این نامه‌ای است از حسین بن علی علیهما السّلام به سوی سلیمان بن صرد خزاعی و مسیب بن نجیهٔ و رفاعهٔ بن شداد و عبد اللّه بن وال و جماعت مؤمنین. همانا شنیده باشید که رسول خدا در حیات خویش فرمود: «کسی که دیدار کند سلطان ستمکاری را که حرام خدای را حلال داند و عهد خدای را درهم شکند و سنت رسول خدا را مخالفت کند و با بندگان خدا بر طریق مبارات (۱) و مخاصمت رود و بر گفتار نکوهیده و کردار ناستوده استوار بپاید، واجب می‌کند که خداوند او را به منتهای نیت زشت بازگشت دهد. همانا دانسته‌اید که این جماعت اطاعت شیطان را بر طاعت یزدان برگزیده‌اند و اظهار فساد را سرمایه عدل و اقتصاد ساخته‌اند و اجرای حدود را از پس پشت انداخته‌اند و فیء مسلمین را خاص خویش پنداشته‌اند وحرام خدای را حلال و حلال را حرام داشته‌اند و من امروز امر خلافت را به حکم قرابت مصطفی از هرکس سزاوارترم و شما به سوی من مکاتیب متواتر کردید و رسولان از پس یکدیگر فرستادید و بیعت مرا بر ذمت نهادید که مرا دست بازندارید و مخذول نگذارید هم‌اکنون اگر بر بیعت خویش استوارید و متابعت مرا واجب می‌شمارید، رشد خویش بدانستید و با بخت بلند پیوستید. این وقت جان من از جان شما جداگانه نخواهد بود و اهل من از اهل شما بیگانه نخواهد زیست و شما بر شریعت من خواهید رفت و اگر شما رأی دیگرگون کنید و عهد بشکنید و حمل بیعت از گردن فرونهید، قسم به جان من که از شما شگفت نباشد. چه با پدر من علی و برادر من حسن و پسر عم من مسلم جز این نکردید. فریفته کسی است که به عهد و پیمان شما مغرور شود و آن‌کس که نکوهیده کار کند، آن نکوهش بر وی بازگردد و زود باشد که خداوند مرا از شما بی‌نیاز گرداند. و السّلام.»

پس نامه را درنوردید و قیس بن مسهر الصیداوی را داد.

مکشوف باد که از یوم خروج از مکه تا ورود کربلا، حسین علیه السّلام دو کرت مردم کوفه را مکتوب کرد.-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۱

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۰- مثله النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۱۹

البیضهٔ: موضع بین العذیب و واقصهٔ فی أرض الحزون من دیار بنی یربوع بن حنظلهٔ، و قیل: ماء.

و فی مراصد الاطّلاع، بیضهٔ: واحدهٔ البیض، لبنی دارم. و هی بالکسر ما بین واقصهٔ إلی العذیب متّصلهٔ بالحزن لبنی یربوع.

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ/ ۱۰۱- ۱۰۲

- نخستین را به صحبت عبد اللّه بن یقطر انفاذ داشت و ما شرح گرفتاری او را و سقطه او را از بام قصر ابن زیاد مرقوم داشتیم و آن دیگر را قیس بن مسهر حامل گشت. لکن در کتب تواریخ و اخبار، این قصه را روشن نیاورده‌اند. جماعتی نامه نخستین را ذکر کرده‌اند و از مکتوب ثانی نام نبرده‌اند. گروهی هردو نامه را نگاشته‌اند؛ لکن حامل آن را ندانسته‌اند، که عبد اللّه یقطر بود یا قیس بن مسهر و من بنده را در استقرای خویش، چنان برآمد که نامه اول را عبد اللّه یقطر حامل بود و به دست ابن زیاد کشته شد، چنان‌که شهادت او را حسین علیه السّلام به اصحاب خبر داد، به شرحی که نگاشته آمد و مکتوب ثانی را که اکنون ترجمانی کردم، قیس بن مسهر حامل گشت و راه کوفه پیش داشت و همچنان حصین بن نمیر که حافظ حدود و دیدبان طرق و شوارع بود، او را مأخوذ داشت و به نزدیک ابن زیاد فرستاد تا مقتول گشت.

(۱). مبارات: مسابقه، در مقام مغلوب کردن حریف برآمدن.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۷۱- ۱۷۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۲

و خطبة أخرى له عليه السّلام و أثرها فى زهير و الأصحاب

و خطب الحسين عليه السّلام فقال: إنّ هؤلاء قوم لزموا طاعة الشّيطان، و تركوا طاعة الرّحمان. فأظهروا الفساد. و عطّلوا الحدود. و استأثروا بالفيء، و أنا أحقّ من غيّر. و قد أتتنى كتبكم، و قدمت علىّ رسلكم، فإن تتمّوا علىّ بيعتكم، تصيبوا رشدكم.

و وبّخهم بما فعلوا بأبيه و أخيه قبله.

فقام زهير بن القين، فقال: و اللّه لو كنّا فى الدّنيا مخلّدين، لآثرنا فراقها فى نصرتك و مواساتك. فدعا له الحسين بخير/ ۴۸۳/ أو ۲۴۱ ب/.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۱، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۱

و قال عقبة بن أبى العيزار: قام حسين عليه السّلام بذى حسم، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: «۱» إنّه قد نزل من الأمر ما قد ترون «۲»، و إنّ الدّنيا «۳» قد تغيّرت و تنكّرت، و أدبر معروفها، «۴» و استمرّت جدّا «۴»، فلم يبق منها إلّا صبابة كصبابة الإناء، و خسيس عيش كالمرعى الوبيل؛ ألا ترون أنّ «۵» الحقّ لا يعمل به؟ و أنّ «۵» الباطل لا يتناهى «۶» عنه؟! ليرغب المؤمن فى لقاء اللّه محقّا «۷»، فإنّى لا أرى الموت إلّا شهادة «۸»، و لا الحياة «۹» مع الظّالمين إلّا برما. «۱۰»

---

(۱)- [فى إبصار العين مكانه: «فنزل و خطب أصحابه فقال: ...» و فى وسيلة الدّارين: «و فى منزل ذو جشم خطب الحسين عليه السّلام هذه الخطبة بعد الحمد و الثّناء عليه قال ...].

(۲)- [أضاف فى إبصار العين: «ألا»].

(۳)- [فى تحف العقول و البحار مكانه: «و قال عليه السّلام فى مسيره إلى كربلاء: إنّ هذه الدّنيا ...»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى تحف العقول و البحار و مثير الأحزان و المقرّم، و فى نفس المهموم و إبصار العين و وسيلة الدّارين: «و استمرّت حذّاء»].

(۵)- [فى إبصار العين و مثير الأحزان و المقرّم: «إلى»].

(۶)- [فى تحف العقول و البحار: «لا ينتهى»].

(۷)- [لم يرد فى المقرّم، و فى مثير الأحزان: «حقّا محقّا»].

(۸)- [فى تحف العقول و البحار و إبصار العين و مثير الأحزان و المقرّم: «سعادة»].

(۹)- [فى مثير الأحزان و المقرّم: «و الحياة»].

(۱۰)- [إلى هنا حكاه فى تحف العقول و البحار و إبصار العين و وسيلة الدّارين و أضيف فى تحف العقول و البحار:

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۳

«۱» قال: فقام زهير بن القين البجلىّ، فقال لأصحابه: تكلّمون «۲» أم أتكلّم؟ قالوا: لا، بل تكلّم. فحمد اللّه فأثنى عليه، ثمّ قال: قد سمعنا هداك اللّه «۱» يا ابن رسول اللّه! مقالتك، و اللّه لو كانت الدّنيا لنا باقية، و كنّا فيها مخلّدين، «۳» إلّا أنّ فراقها فى نصرك و مواساتك، «۳» لآثرنا الخروج «۴» معك على الإقامة فيها. «۵»

قال: فدعا له الحسين، ثمّ قال له خيرا. «۶»

الطّبرى، التّاريخ، ۵ / ۴۰۳ - ۴۰۴- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۹۰ - ۱۹۱؛ المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۳۱ - ۲۳۲؛ المحمودى، العبرات، ۱ / ۳۹۶؛ مثله الحرّانى، تحف العقول،/ ۲۷۸- ۲۷۹؛ المجلسى، البحار «۷»، ۷۵/ ۱۱۶- ۱۱۷؛ السّماوى، إبصار

العین،/ ۷- ۸؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۵- ۴۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۸- ۶۹

- «إنّ النّاس عبید الدّنیا و الدّین لعق علی ألسنتهم، یحوطونه ما درّت معایشهم، فإذا محّصوا بالبلاء قلّ الدّیّانون» و أضاف فی إبصار العین: «فقام أصحابه و أجابوه بما اقتضی خالص الدّین، و أوجب محض الإیمان»].

(۱) (۱- ۱) [فی مثیر الأحزان: «فقام إلیه زهیر بن قین، فقال: قد سمعنا، هداک اللّه»، و فی المقرّم: «فقام زهیر و قال: سمعنا»].

(۲)- [العبرات: «تتکلّمون»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی مثیر الأحزان و المقرّم].

(۴)- [فی مثیر الأحزان و المقرّم: «النّهوض»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی المقرّم، و مثله فی مثیر الأحزان].

(۶)- و هم عقبة بن ابی العیزار گوید: حسین علیه السّلام در ذی حسم بایستاد و حمد خدای گفت و ثنای او کرد.

سپس گفت: «کارها چنان شده [است] که می‌بینید. دنیا تغییر یافته و به زشتی گراییده [است]. خیر آن برفته و پیوسته بدتر شده و از آن ته ظرفی مانده و معاشی ناچیز؛ چون چراگاه کم‌مایه. مگر نمی‌بینید که به حق عمل نمی‌کنند و از باطل نمی‌مانند. حقا که مؤمن باید به دیدار خدای راغب باشد که به نظر من، مرگ شهادت است و زندگی با ستمگران مایه رنج.»

گوید: زهیر بن قین بجلی برخاست و به یاران خویش گفت: «شما سخن می‌کنید یا من سخن کنم؟»

گفتند: «تو سخن کن.»

گوید: پس او حمد خدا گفت و ثنای وی کرد و گفت: «ای پسر پیمبر که خدایت قرین هدایت بدارد! گفتار تو را شنیدیم. به خدا اگر دنیا برای ما باقی بود و در آن جاوید بودیم و یاری و پشتیبانی تو موجب جدایی از دنیا بود، قیام با تو را بر اقامت بر دنیا مرجح می‌داشتیم.»

گوید: حسین برای وی دعا کرد و سخن نیک گفت.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۴

(۷)- [حکاه فی البحار عن تحف العقول و حکاه فی وسیلة الدّارین عن نفس المهموم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۴

علیّ بن عبد العزیز قال: حدّثنی الزّبیر، قال: حدّثنی محمّد بن الحسن «۱» قال: لمّا نزل عمر بن سعد بالحسین، و أیقن أنّهم قاتلوه، قام فی أصحابه خطیبا، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: قد نزل بی ما ترون من الأمر، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها و اشمعلّت «۲»، فلم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء «۳» الأخنس «۳»، عیش کالمرعی الوبیل. ألا- ترون الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا ینهی «۴» عنه؟ «۵» لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه، فإنّی «۵» لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا ذلّا و ندما.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۸۰- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۹- ۲۷۰

حدّثنا علیّ بن عبد العزیز ثنا الزّبیر بن بکّار «۶» ثنا محمّد بن الحسن، قال: «۷»

لمّا نزل عمر بن سعد «۸» بحسین «۹»، و أیقن «۱۰» أنّهم قاتلوه، قام فی أصحابه خطیبا، فحمد اللّه عزّ و جلّ «۱۱» و أثنی علیه. ثمّ قال «۱۲»: قد نزل «۱۳» ما ترون من الأمر، و إنّ الدّنیا

---

(۱)- فی الأصول: «محمّد بن الحسین». تحریف. فالّذی یروی عنه الزّبیر بن بکّار، هو ابن الحسن. انظر تهذیب التّهذیب و الفهرست. [و فی جواهر المطالب: «محمّد بن الحسن [بن علیّ علیهم السّلام]].

(۲)- اشمعلّت: تفرّقت. و فی بعض الأصول: «و اشمأزت». [و فی جواهر المطالب: «استمرّت»].

(۳) (۳- ۳) الخنس فی الإنسان: تأخّر الأنف عن الوجه مع ارتفاع قلیل فی الأرنبة. و یرید بالإناء الأخنس: القصیر. أو الّذی قد تأخّرت جوانبه فهو أقلّ سعة من غیره و صبابته دون الصّبابات قلّة. و فی روایة: «الإناء و خسیس عیش». [و فی جواهر المطالب: «و إلّا خسیس»].

(۴)- [جواهر المطالب: «لا ینتهی»].

(۵) (۵- ۵) [جواهر المطالب: «ألا و إنّی»].

(۶)- [و فی ابن عساکر ط المحمودیّ مکانه: «أخبرنا أبو الحسین محمّد بن محمّد بن الفراء، و أبو غالب و أبو عبد اللّه ابنا البنا [ء] قالوا: أنبأنا أبو جعفر بن المسلمة، أنبأنا أبو طاهر المخلص، أنبأنا أحمد بن سلیمان، أنبأنا الزّبیر بن بکّار ...» و من هنا حکاه فی المختصر].

(۷)- [من هنا حکاه فی التّهذیب].

(۸)- [حلیة الأولیاء: «القوم»].

(۹)- [فی حلیة الأولیاء و مجمع الزّوائد: «بالحسین»].

(۱۰)- [فی إسعاف الرّاغبین مکانه: «فلمّا أیقن ...»].

(۱۱)- [لم یرد فی حلیة الأولیاء و ابن عساکر و إسعاف الرّاغبین].

(۱۲)- هذه الخطبة تشبه خطبة للإمام علیّ وردت فی نهج البلاغة. انظر شرح نهج البلاغة لکمال الدّین بن میثم/ طبعة بیروت سنة ۱۹۸۱ م الجزء الثانی ص ۱۳۷.

(۱۳)- [ابن عساکر: «نزل بنا»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۵

تغیّرت «۱» و تنکّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت «۲» حتّی لم یبق منها إلّا کصبابة «۳» الإناء، إلّا «۴» خسیس عیش «۴» کالمرعی الوبیل «۵»، ألا ترون الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه! و إنّی «۶» لا أری الموت إلّا سعادة، و «۷» الحیاة مع الظّالمین إلّا برما «۸».

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۲۲ رقم ۲۸۴۲، مقتل الحسین،/ ۵۷- ۵۸- عنه:

أبو نعیم، حلیة الأولیاء، ۲/ ۳۹؛ ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۱۴، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۳، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۶؛ الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲؛ مثله الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۶- ۲۰۷

فلمّا لم یجد عندهم غیر ذلک، قام خطیبا فی أصحابه.

فحمد اللّه، و أثنی علیه، و صلّی علی محمّد صلّی اللّه علیه و اله، و ذکر فضله و قرابته منه و مکانه.

ثمّ قال: إنّه قد نزل ما ترون من الأمر، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت و ولّت حتّی لم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء، و إلّا خسیس عیش کالمرعی الوبیل. ألا ترون أنّ الحقّ لا یعمل به؟ و أنّ الباطل لا یتناهی عنه؟

فلیرغب المؤمنون فی لقاء اللّه عزّ و جلّ. فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین الباغین إلّا برما.

---

(۱)- [حیلة الأولیاء: «قد تغیّرت»].

(۲)- [فی حلیة الأولیاء و مجمع الزّوائد و إسعاف الرّاغبین: «انشمر»].

(۳)- صبابة الإناء: ما یتبقّی من الماء فی قعر الإناء. [و فی ابن عساکر: «صبابة کصبابة» و فی مجمع الزّوائد:

«صبابة»].

(۴) (۴- ۴) [فی التّهذیب: «حشیش عکس»، و فی المختصر: «حشیش علس» و فی إسعاف الرّاغبین: «خسیس غشیش»].

(۵)- الوبیل: الرّدیء.

(۶)- [مجمع الزّوائد: «فإنّی»].

(۷)- [التّهذیب: «و لا أری»].

(۸)- البرم: الملل و الضّجر. [و فی حلیة الأولیاء و إسعاف الرّاغبین: «جرما» و فی التّهذیب: «شؤما»، و زاد فی مجمع الزّوائد: «رواه الطّبرانیّ و محمّد بن الحسن هذا هو ابن زبالة متروک و لم یدرک القصّة»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۶

[ضبط الغریب] قوله علیه السّلام: لم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء.

فالصّبابة: ما فضل فی أسفل الإناء من الشّراب، و جمعها صبابات.

و قوله: کالمرعی الوبیل.

الوبیل: الوخیم الّذی لا یتمرّ [أ] به، یقال منه: استوبل القوم الأرض: إذا أصابهم فیها وخم.

و قوله: الحیاة مع الظّالمین [الباغین] إلّا برما.

یقال منه: برمت من کذا. و کذا إذا ضجرت منه: برما. و منه التّبرّم من الشّیء، و هو الضّجر منه.

البغی: التّرفّع و العلوّ و مجاوزة المقدار.

القاضی النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۵۰ رقم ۱۰۸۸

و به قال: أخبرنا أبی رحمه اللّه قال أخبرنا أحمد بن علیّ بن إبراهیم بن هاشم بن علیّ، قال:

حدّثنی أبی عن أبیه، قال: حدّثنی بسّام بن قرّة عن عمرو بن ثابت، قال: لمّا أراد الحسین بن علیّ علیه السّلام الخروج إلی العراق، خطب أصحابه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: إنّ هذه الدّنیا قد تنکّرت، و أدبر معروفها، فلم یبق إلّا صبابة کصبابة الإناء و خسیس عیش کالمرعی، ألا ترون أنّ الحقّ لا یعمل به؟ و أنّ الباطل لا ینهی عنه؟

لیرغب المرء فیه [إلی] لقاء ربّه، فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و لا الحیاة مع الظّالمین إلّا شقاوة. فقام إلیه زهیر بن القین البجلیّ، فقال: قد سمعت مقالتک هدیت، و لو کانت الدّنیا باقیة، و کنّا فیها مخلّدین و سألتنا نصرتک، لاخترنا الخروج منها معک علی الإقامة فیها.

فجزّاه الحسین بن علیّ علیه السّلام خیرا، ثمّ قال (صلوات اللّه علیه):

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مثبورا و جاهد محرما

فإن عشت لم أندم و إن متّ لم ألم کفا بک داء أن تعیش و ترغما

أبو طالب الزّیدی، الأمالی،/ ۹۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۷

و لمّا نزل به علیه السّلام عمر بن سعد لعنه اللّه، و أیقن أنّهم قاتلوه، قام علیه السّلام فی أصحابه خطیبا، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: إنّه قد نزل من الأمر ما ترون، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت، و أدبر معروفها و استمرّت، حتّی لم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء، و إلّا خسیس عیش کالکلاء الوبیل. ألا ترون أنّ الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا یتناهی عنه؟

لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه، فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما.

الحلوانی، نزهة النّاظر،/ ۴۲

(و به) قال: أخبرنا الحسن بن محمّد المقنعیّ بقراءتی علیه، قال: حدّثنا أبو عمر محمّد ابن العبّاس بن محمّد بن زکریّا بن حیویه لفظا فی الجامع، قال: حدّثنا أبو بکر محمّد بن القاسم بن بشّار إملاء، قال: حدّثنا أحمد بن سعید بن عبد اللّه، قال: حدّثنا الزّبیر بن بکّار، قال: حدّثنا محمّد بن حسن، قال: لمّا نزل عمر بن سعد بالحسین بن علیّ علیهما السّلام، و علم أنّهم قاتلوه، قام فی أصحابه خطیبا، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: قد نزل ما ترون من الأمر، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها و استمرّت، فلم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء، إلّا خسیس عیش کالمرعی الوبیل المتخّم القاتل، ألا ترون الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المسلم فی لقاء اللّه عزّ و جلّ، و إنّی لا أری الموت فیه إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۶۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۴۴

(أخبرنا) الإمام الحافظ أبو العلاء الحسن بن أحمد الهمدانیّ إجازة، أخبرنا أبو علیّ الحدّاد، حدّثنا أبو نعیم الحافظ؛ حدّثنا سلیمان بن أحمد، حدّثنا علیّ بن عبد العزیز، حدّثنا الزّبیر بن بکّار، حدّثنا محمّد بن الحسن، قال: لمّا نزلت القوم بالحسین علیه السّلام، و أیقن أنّهم قاتلوهم، قام فی أصحابه خطیبا، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، فإنّه نزل من الأمر ما ترون، ألا و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها و انشمرت «۱»، و لم یبق فیها إلّا کصبابة الإناء من خسیس عیش کالمرعی الوبیل، ألا ترون الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء ربّه. و إنّی لا أری الموت إلّا

---

(۱)- انشمرت: تقلّصت فلم تحلب.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۸

سعادة، و العیش مع الظّالمین إلّا برما.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۲/ ۴- ۵

الحلیّة: روی محمّد بن الحسن: إنّه لمّا نزل القوم بالحسین علیه السّلام، و أیقن أنّهم قاتلوه قال لأصحابه: قد نزل ما ترون من الأمر! و إنّ الدّنیا قد تنکّرت و تغیّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت حتّی لم یبق منها إلّا کصبابة الإناء؛ و إلّا خسیس عیش کالمرعی الوبیل «۱»، ألا ترون الحقّ لا یعمل به؟ و الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه، و إنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۶۸- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۱۹۲؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۶۷

قال عتبة بن أبی العبران «۲»: ثمّ قام الحسین علیه السّلام خطیبا بذی حسم- اسم موضع- و قال: إنّه قد نزل بنا من الأمر ما ترون، و إنّ الدّنیا قد تحیّزت و تنکّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت حذّاء، و لم یبق منها إلّا صبابة «۳» کصبابة الإناء، و خسیس عیش کالمرعی الوبیل، ألا ترون إلی الحقّ لا یعمل به؟ و إلی الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه محقّا، فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما «۴».

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۲

قال الرّاوی: فقام الحسین علیه السّلام خطیبا فی أصحابه، فحمد اللّه و أثنی علیه، «۵» و ذکر جدّه فصلّی علیه «۵» ثمّ قال: إنّه «۶» قد نزل بنا «۷» من الأمر ما قد ترون، «۸» و إن الدّنیا قد

---

(۱)- المرعی الوبیل: الوخیم، ضدّ الطّریّ.

(۲)- [الصّحیح: «عقبة بن أبی العیزار»].

(۳)- الصّبابة، بالضّمّ: بقيّة الماء.

(۴)- البرم: السّأمة و الضّجر.

(۵) (۵- ۵) [لم يرد فى البحار و العوالم و أعيان الشّيعة و اللّواعج].

(۶)- [فى بحر العلوم مكانه: «و لمّا نزل الحسين عليه السّلام كربلاء، جمع أصحابه و أهل بيته، و قام فيهم خطيبا، و قال- بعد أن حمد اللّه و أثنى عليه-: «أمّا بعد، فإنّه ...»].

(۷)- [لم يرد فى البحار و العوالم.]

(۸)- [إلى هنا حكاه عنه فى نفس المهموم،/ ۲۰۴- ۲۰۵ و أضاف: «و ذكر السّيّد الخطبة نحو ما ذكرناه عنه ملاقاته عليه السّلام الحرّ»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۶۹

تغيّرت و تنكّرت، و أدبر معروفها، «۱» و استمرّت حذّاء، «۱» و لم تبق «۲» منها إلّا صبابة كصبابة الإناء، و خسيس عيش كالمرعى الوبيل، ألا ترون إلى الحقّ لا يعمل به، و إلى الباطل لا يتناهى عنه؟ ليرغب المؤمن فى لقاء ربّه محقّا «۳»، فإنّى لا أرى الموت إلّا سعادة، و الحياة مع الظّالمين إلّا برما. فقام «۴» زهير بن القين و قال: قد سمعنا- «۵» هداك اللّه «۵» يا ابن رسول‌اللّه- مقالتك، و لو كانت الدّنيا لنا باقية، و كنّا فيها مخلّدين، لآثرنا النّهوض معك على الإقامة. «۶»

«۷» و قال الرّاوى: و قام «۸» هلال بن نافع البجلىّ فقال: و اللّه ما كرهنا لقاء ربّنا، و إنّا على نيّاتنا و بصائرنا، نوالى من والاك، و نعادى من عاداك.

«۹» قال: و قام برير بن خضير فقال: و اللّه يا ابن رسول اللّه! لقد منّ اللّه بك علينا أن نقاتل بين يديك، و تقطّع «۱۰» فيك أعضاؤنا، ثمّ يكون جدّك شفيعنا يوم القيامة. «۱۱» «۱۲»

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى البحار].

(۲)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و أعيان الشّيعة و اللّواعج و بحر العلوم: «لم يبق»].

(۳)- [فى البحار: «حقّا حقّا»، و فى العوالم: «محقّا محقّا»].

(۴)- [زاد فى بحر العلوم: «إليه من بين أصحابه»].

(۵) (۵- ۵) [لم يرد فى بحر العلوم].

(۶)- [زاد فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و أعيان الشّيعة و اللّواعج و بحر العلوم: «فيها»].

(۷)- [من هنا حكاه عنه فى نفس المهموم/ ۱۹۱، و مثله فى مثير الأحزان للجواهرىّ،/ ۴۶].

(۸)- [زاد فى بحر العلوم: «من بعده»].

(۹)- [من هنا حكاه عنه فى المقرّم:/ ۲۳۲].

(۱۰)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «يقطّع»].

(۱۱)- [زاد فى الأسرار: «قال: و جزّاهم خيرا». و زاد فى بحر العلوم: «و تكلّم بقية أصحاب الحسين عليه السّلام بهذا و نحوه من الكلام. فجزّاهم الحسين»].

(۱۲)- راوى گفت: حسين عليه السّلام براى خطبه خواندن به‌پا خاست، حمد و ثناى الهى را گفت و نام جدّش را برد و درود بر او فرستاد. سپس فرمود: «كار ما به اين صورت درآمده است كه مى‌بينيد و همانا چهره دنيا دگرگون و زشت گشته و نيكويى از آن روگردان شده است و باشتاب روگردان است و ته كاسه‌اى بيش از آن باقى نمانده است: (زندگانى پست و زبونى مانند چراگاهى ناگوار) مگر نمى‌بينيد كه به حق رفتار نمى‌شود و از باطل جلوگيرى نمى‌گردد؟ بر مؤمن است كه ملاقات پروردگار خود را به جان

و دل راغب باشد که مرگ در نظر من خوشبختی است و زندگانی با مردم ستمکار ستوه‌آور.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۰

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۹- ۸۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۱- ۲۳۲؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۴- ۲۵۵؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۳- ۲۶۴؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۰- ۱۰۱

و لمّا نزل به عمر بن سعد لعنه اللّه، و أیقن أنّهم قاتلوه، قام فی أصحابه خطیبا، و أثنی علیه و قال: إنّه قد نزل من الأمر ما ترون، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت حذاء حتّی لم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء، و إلّا خسیس عیش کالکلاء الوبیل «۱»، ألا ترون أنّ الحقّ لا یعمل به، و الباطل لا یتناهی عنه، لیرغب المؤمن فی لقاء ربّه، فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما «۲». [هذا الکلام ذکره الحافظ أبو نعیم فی کتاب حلیة الأولیاء].

الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۳۲

قال الزّبیر بن بکّار: و حدّثنی محمّد بن الحسن، قال: لمّا أیقن الحسین بأنّهم قاتلوه قام خطیبا، فحمد اللّه عزّ و جلّ و أثنی علیه، ثمّ قال: قد نزل ما ترون من الأمر، و أنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر خیرها و معروفها، و استمرّت حتّی لم یبق فیها إلّا صبابة کصبابة «۳» الإناء، و خسیس عیش کبیس الرّعا للوثیل [؟]، ألا ترون الحقّ لا یعمل به، و الباطل لا یتناهی عنه، لیرغب المؤمن إلی لقاء اللّه عزّ و جلّ، و إنّی لا أری

- زهیر بن قین به‌پا خاست و عرض کرد: «خداوند تو را رهبر و راهنما باشد، یا بن رسول اللّه! فرمایشاتت را شنیدیم. اگر دنیا را برای ما بقایی بود و ما در آن زندگی جاوید داشتیم، ما پایداری دریای تو را بر زندگانی جاوید دنیا مقدم می‌داشتیم.»

راوی گفت: هلال بن نافع بجلّی به‌پای خاست و عرض کرد: «به خدا قسم ما ملاقات پروردگار خود را ناخوش نداریم و در نیتهای خویش با روشن‌بینی پایداریم. با دوست شما دوستیم و با دشمنت دشمن.»

راوی گفت: بریر بن خضیر برخاست، عرض کرد: «به خدا قسم یابن رسول اللّه! براستی که این منّتی است از خداوند بر ما که افتخار جنگ در رکاب تو نصیب ما گشته است که در یاری تو اعضای ما قطعه‌قطعه شود و سپس جد تو روز قیامت از ما شفاعت کند.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۹- ۸۰

(۱)- الصّبابة: بقیة الماء فی الإناء. الوبیل: المرعی الوخیم. و طعام وبیل: یخاف علی وباله. و أی سوء عاقبة.

(۲)- البرم- بالفتح-: الضّجر و الملالة.

(۳)- الصّبابة: البقیّة الیسیرة من الشّراب تبقی فی أسفل الإناء.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۱

الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا ندامة. أخرجه ابن بنت منیع.

محبّ الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۹- ۱۵۰

فروی الزّبیر بن بکّار، عن محمّد بن حسین قال: لمّا نزل عمر بن سعد بالحسین، أیقن أنّهم قاتلوه، فقام فی أصحابه، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال «۱»: قد نزل بنا ما ترون، إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها، و استمرّت حتّی لم یبق منها إلّا صبابة «۲» کصبابة الإناء، و إلّا «۳» خسیس عیش «۳» کالمرعی الوبیل، ألا ترون الحقّ لا یعمل به؟

و الباطل لا یتناهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه. و إنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما «۴».

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۵، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹

ثمّ إنّه علیه السّلام قام خطیبا بالنّاس و قال: إنّه قد نزل بنا من الأمر ما ترون، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت، و أدبر معروفها، و لم یبق منها إلّا صبابة، کصبابة الإناء، ألا ترون إلی الحقّ لا یعمل به؟ و إلی الباطل لا ینتهی عنه؟ لیرغب المؤمن فی لقاء اللّه محقّا، و لا یری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۷- ۴۳۸

ثمّ خطب، و قال: قد نزل بنا ما ترون، و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تکدّرت، و أدبر معروفها، و لم یبق منها إلّا کصبابة الإناء، لا یعمل بالحقّ، و لا ینتهی عن الباطل، و لا یری المؤمن الموت إلّا سعادة و الحیاة مع الظّالمین إلّا خسارة. «۵» [عن أبی مخنف]

---

(۱)- [و فی السّیر مکانه: «حدّثنا محمّد بن حسن: لمّا نزل عمر بن سعد بالحسین، خطب أصحابه و قال ...»].

(۲)- [لم یرد فی السّیر].

(۳) (۳- ۳) [السّیر: «حشیش»].

(۴)- فی الأصل «ندما». و فی مجمع الزّوائد ج ۹ ص ۱۹۳ «برما»، أی: مللا و سآمة.

(۵)- و در میان اصحاب برخاست و این خطبه قرائت کرد:

فحمد اللّه و أثنی علیه و ذکر جدّه رسول اللّه فصلّی علیه، ثمّ قال: إنّه قد نزل بنا من الأمر ما قد ترون و إنّ الدّنیا قد تغیّرت و تنکّرت و أدبر معروفها و لم یبق منها إلّا صبابة کصبابة الإناء و خسیس عیش کالمرعی الوبیل، ألا ترون إلی الحقّ لا یعمل به و إلی الباطل لا یتناهی عنه، لیرغب المؤمن فی لقاء ربّه حقّا حقّا فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۲

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۲

- پس از سپاس خداوند و درود رسول صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «ای مردم! نگرانید این شدت و بلا را که بر ما فرود آمد. همانا روزگار واژونه کار شد و روز کریه دیدار بنمود و از نیکویی به جای نماند، الّا ناچیز آلایشی مانند نمایش مشروب و مأکول در بنگاه اقداح و اوانی. زیستن در این روزگار، سخت ناگوار است.

مگر نگران نیستید که کس به سوی حق نرود و از باطل خویشتن‌داری نکند؟ لا- جرم واجب می‌کند که مرد مؤمن دیدار حق را طالب آید و به جدی تمام بسیچ مرگ فرماید و من اکنون مرگ را سعادت دانم و حیات را با این جماعت ذلت شمارم.»

این وقت زهیر بن القین به‌پای خاست.

فقال: قد سمعنا- هداک اللّه یا ابن رسول اللّه- مقالتک و لو کانت الدّنیا لنا باقیة و کنّا فیها مخلّدین لآثرنا النّهوض معک علی الإقامة فیها.

عرض کرد: «ای پسر رسول خدا! مقالات تو را اصغا نمودیم. اگر دنیا به تمامت ما را باشد و جاودانه با ما بپاید و ما مخلد در دنیا بپاییم. با این همه پشت‌پای بر دنیا خواهیم زد و خدمت تو را دست بازنخواهیم داشت.»

از پس او هلال بن نافع بجلی برجست.

فقال: و اللّه ما کرهنا لقاء ربّنا و إنّا علی نیّاتنا و بصائرنا، نوالی من والاک و نعادی من عاداک.

گفت: «سوگند با خدای، ما لقای پروردگار را مکروه نمی‌داریم و مرگ را بر خویشتن ناگوار نمی‌شماریم و بر نیّت صافی و بینش رسا استواریم و دوستیم دوستان تو را و دشمنیم دشمنان تو را.»

آنگاه برید بن خضیر برخاست.

فقال: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد منّ اللّه بک علینا أن نقاتل بین یدیک فینقطع منک أعضاؤنا ثمّ یکون جدّک شفیعنا یوم القیمة.

گفت: «یا ابن رسول اللّه! سوگند با خدای که خداوند بر ما منّتی عظیم نهاد که ما را دست داد تا در پیش روی تو جنگ آغازیم و جان بازیم و تنهای ما در راه تو پاره‌پاره شود. آن‌گاه جدّ تو در قیامت ما را شفاعت کند.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۶۶- ۱۶۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۳

کلام الحرّ الإمام علیه السّلام وردّه علیه

و أقبل الحرّ بن یزید یقول: یا حسین! أذکّرک اللّه فی نفسک، فإنّی أشهد لئن قاتلت لتقاتلنّ. و لئن قوتلت لتهلکنّ.

فقال الحسین: أبا الموت تخوّفنی؟ أقول کما قال أخو الأوس:

سأمضی فما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و آسا الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مثبورا و خالف مجرما

فإن عشت لم أذمم و إن متّ لم ألم کفی لک ذلّا أن تعیش و ترغما

فلمّا سمع ذلک الحرّ بن یزید، تنحّی بأصحابه فی ناحیة عذیب الهجانات، و هی الّتی کانت هجائن النّعمان بن المنذر ترعی بها.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۲، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۸- ۳۹۹

و أقبل الحرّ یسایره و هو یقول له: یا حسین! إنّی أذکّرک اللّه فی نفسک، فإنّی أشهد لئن قاتلت لتقتلنّ، و لئن قوتلت لتهلکنّ فیما أری. فقال له الحسین: أفبالموت تخوّفنی؟ و هل یعدو بکم الخطب أن تقتلونی؟ ما أدری ما أقول لک! و لکن أقول کما قال أخو الأوس لابن عمّه، و لقیه و هو یرید نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم، فقال له: أین تذهب؟ فإنّک مقتول؛ فقال:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و آسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مثبورا یغشّ و یرغما

قال: فلمّا سمع ذلک منه الحرّ، تنحّی عنه، و کان یسیر بأصحابه فی ناحیة، و حسین فی ناحیة أخری. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۴- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۸

---

(۱)- گوید: حر بیامد و با وی همراه شد و می گفت: «ای حسین! تو را به خدا در اندیشه خودت باش!-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۴

و هو یقول له: یا حسین! إنّی «۱» أذکّرک اللّه فی نفسک، «۲» فإنّی أشهد لئن قاتلت لتقتلنّ «۳»؟ فقال له الحسین علیه السّلام: أفبالموت «۴» تخوّفنی؟ و هل یعدو بکم الخطب أن تقتلونی؟ و سأقول کما قال أخو الأوس لابن عمّه و هو یرید نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فخوّفه ابن عمّه، و قال: أین تذهب، فإنّک مقتول؟ فقال:

«۱»- سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما «۲»- و واسی «۵» الرّجال الصّالحین بنفسه

و فارق مثبورا و خالف «۶» مجرما «۳»- فإن عشت لم أندم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش و ترغما «۷»

- صریح می گویم که به نظر من اگر جنگ کنی، حتما کشته می‌شوی. اگر با تو بجنگند، حتما نابود می‌شوی.»

حسین گفت: «مرا از مرگ می‌ترسانی؟ مگر بیشتر از این چیزی هست که مرا بکشید؟ نمی‌دانم با تو چه بگویم. شعر آن مرد اوسی را که با پسر عموی خویش گفت، با تو می گویم که وقتی به یاری پیمبر خدا می‌رفت، به او گفته بود: کجا می‌روی که کشته

می‌شوی؟

و به پاسخ گفته بود:

می‌روم که مرگ برای مرد

اگر نیّت پاک دارد

و مسلمان است و پیکار می‌کند

و به جان از مردان پارسا پشتیبانی می‌کند

عار نیست.»

گوید: و چون حر این سخن بشنید، از او کناره گرفت. وی با یارانش از یک سو می‌رفت و حسین از سوی دیگر می‌رفت.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۴- ۲۹۹۵

(۱)- [فی المقرّم مکانه: «ثمّ قال للحسین: إنّی ...»].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان للجواهریّ،/ ۴۴].

(۳)- [بحر العلوم: «لتقاتلنّ، و لئن قوتلت لتهلکنّ فیما أری»].

(۴)- [وسیلة الدّارین: «أمن الموت»].

(۵)- [فی روضة الواعظین: «واس» و فی البحار و نفس المهموم: «آسی»].

(۶)- [فی روضة الواعظین و العوالم و الدّمعة السّاکبة و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و ودّع»، و فی بحر العلوم:

«و فارق»].

(۷)- [إلی هنا حکاه عنه فی البحار و العوالم و وسیلة الدّارین، و هکذا أضافوا فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار: «و زاد محمّد بن أبی طالب قبل البیت الأخیر هذا البیت:-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۵

فلمّا سمع ذلک الحرّ تنحّی عنه «۱» و کان «۲» یسیر بأصحابه ناحیة «۳» و الحسین علیه السّلام فی ناحیة أخری «۱» «۴» حتّی انتهی «۳» إلی عذیب الهجانات «۴». «۵»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۲- ۸۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۸؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۸- ۲۲۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۰- ۲۵۱؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۲؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۱- ۱۹۲؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۴؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۱۷؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۳؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۵؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۴؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۶- ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۴

-أقدّم نفسی لا أرید بقائها لتلقی خمیسا فی الوغاء و عرمرما»

و هکذا صنع الأمین فی أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۱) (۱- ۱) [المقرّم: «فکان الحسین یسیر بأصحابه فی ناحیة و الحرّ و من معه فی ناحیة»].

(۲)- [فی بحر العلوم: «و أخذ»، و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و جعل»].

(۳) (۳- ۳) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «عن الحسین و لم یزل الحسین سائر حتّی انتهوا»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی المعالی و المقرّم و بحر العلوم].

(۵)- و حر همچنان به آن جناب می‌گفت: «ای حسین! من خدا را درباره خود به یاد تو آورم (و به خدا سوگندت دهم) که اگر

بخواهی جنگ کنی، کشته خواهی شد!»

حسین علیه السّلام فرمود: «آیا به مرگ مرا بیم دهی؟ و آیا اگر مرا بکشید، کارهای شما روبه‌راه می‌شود (و خاطرتان آسوده خواهد شد؟ یعنی این فکر اشتباهی است که شما می‌کنید)؟ و من چنان گویم که برادر اوس به پسر عمویش که می‌خواست به یاری رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم برود، و پسر عمویش او را بیم می‌داد و می‌گفت: کجا می‌روی؟ کشته خواهی شد!

در (پاسخش) گفت:

من می‌روم و مرگ برای جوان (یا جوانمرد) ننگ نیست. هنگامی که نیّتش حق باشد و در حال اسلام بجنگد.

و در راه مردان صالح و شایسته جانبازی کند، و از نابودشدگان (در دین) جدا گشته، به گنهکاری پشت کند.

پس (در این صورت) اگر زنده ماندم، پشیمان نیستم و اگر مردم، سرزنشی ندارم. بس است برای تو که زنده بمانی و بینی تو را به خاک بمالند (و زبون شوی).»

حرّ بن یزید که این سخن را شنید (دانست آن حضرت تن به کشته شدن داده، ولی تن به خواری و تسلیم شدن به پسر زیاد نداده [است]، از این‌رو) به کناری رفت و با همراهان خود از یک سو می‌رفت، و حسین علیه السّلام از سوی دیگر، تا به منزل عذیب الهجانات رسیدند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۲- ۸۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۶

فقال له الحرّ، و هو یسایره:

«یا حسین! أذکّرک اللّه فی نفسک، فو اللّه، لئن قاتلت لتقتلنّ».

فقال له الحسین:

«أ بالموت تخوّفنی»؟

و أنشده أبیاتا، و هی أبیات تمثّل بها:

سأمضی، فما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا، و جاهد مسلما

و آسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق شرّا أن یعیش و یرغما

فکان یسیر الحرّ ناحیة، و الحسین ناحیة.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۰- ۶۱

و هو یقول له: إنّی أذکّرک فی نفسک، فإنّی أشهد لئن قاتلت لتقتلنّ. فقال الحسین علیه السّلام: أفبالموت تخوّفنی؟ و سأقول ما قال أخو الأوس لابن عمّه و هو یرید نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فخوّفه ابن عمّه، فقال: إنّک مقتول.

فقال:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و آسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مثبورا و ودع مجرما

فلمّا سمع ذلک الحرّ تنحّی عنه.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۳

الحلیّة: [...] و أنشد «۱» لمّا قصد الطّفّ متمثّلا:

سأمضی فما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی خیرا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مذموما و خالف مجرما

أقدّم نفسی لا أرید بقاءها لنلقی «۲» خمیسا فی الهیاج عرمرما «۳»

---

(۱)- [فی البحار و العوالم: «و أنشأ»].

(۲)- [العوالم: «لتلقی»].

(۳)- الخمیس: الجیش. و العرمرم: الجیش الکثیر.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۷

فإن عشت لم أذمم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش فترغما «۱»

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۶۸- ۶۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۱۹۲؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۶۷

فقال له الحرّ: إنّی أذکّرک اللّه فی نفسک، فإنّی أشهد لئن قاتلت، لتقتلنّ. فقال له الحسین: أبالموت تخوّفنی؟ و هل یعدو بکم الخطب أن تقتلونی و ما أدری ما أقول لک، و لکنّی أقول کما قال أخو الأوسیّ «۲» لابن عمّه، و هو یرید نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم: أین تذهب، فإنّک مقتول؟ فقال:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی خیرا و جاهد مسلما

و واسی «۳» رجالا صالحین بنفسه و خالف «۴» مثبورا و فارق «۵» مجرما

فإن عشت لم أندم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش و ترغما

فلمّا سمع ذلک الحرّ، تنحّی عنه. فکان یسیر ناحیة عنه حتّی انتهی إلی عذیب الهجانات. «۶»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۰- ۲۸۱- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۱۹- ۴۲۰

---

(۱)- [العوالم: «و ترغما»].

(۲)- [نهایة الإرب: «أخو الأوس»].

(۳)- [نهایة الإرب: «آسی»].

(۴)- [نهایة الإرب: «فارق»].

(۵)- [نهایة الإرب: «خالف»].

(۶)- حر به او گفت: «من می‌گویم خدا را در نظر داشته باش، درباره حفظ نفس خود؛ زیرا اگر تو جنگ کنی، کشته خواهی شد. من چنین می‌اندیشم که اگر جنگی رخ دهد، تو به قتل خواهی رسید.»

حسین گفت: «تو مرا از مرگ می‌ترسانی؟ آیا کار شما به این‌جا خواهد کشید که مرا بکشید؟ من نمی‌دانم به تو چه بگویم؟ ولی من گفته مرد اوسی (برادر اوس یعنی منتسب به قبیله اوس) را به تو می‌گویم که به فرزند عمّ خود خطاب کرده، که می‌خواست به یاری پیغمبر برود و او از او پرسید: کجا می‌روی؟ تو کشته خواهی شد!

او پاسخ داد:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی خیرا و جاهد مسلما

-موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۸

ثمّ إنّ الحرّ أخذ یسیر بین یدی الحسین علیه السّلام و یقول:

یا ناقتی لا تذعّری «۱» من زجری و شمّری «۲» قبل طلوع الفجر

بخیر رکبان و خیر سفر حتّی تحلّی بکریم النّجر «۳»

بماجد الجدّ رحيب «۴» الصّدر أثابه اللّه بخير أمر

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۴

و هو يقول له: يا حسين! إنّى أذكّرك اللّه فى نفسك، فإنّى أشهد لئن قاتلت لتقتلنّ، و لئن قوتلت لتهلكنّ فيما أرى. فقال له الحسين: أفبالموت تخوّفنى؟ و لكن أقول كما قال أخو الأوس لابن عمّه، و قد لقيه و هو يريد نصرة رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم فقال: أين تذهب؟

فإنّك مقتول؟ فقال:

سأمضى و ما بالموت عار على الفتى إذا ما نوى حقّا و جاهد مسلما

و آسى الرّجال الصّالحين بنفسه و فارق خوفا أن يعيش و يرغما

و يروى على صفة أخرى:

سأمضى و ما بالموت عار على امرئ إذا ما نوى حقّا و لم يلف مجرما

فإن متّ لم أندم و إن عشت لم ألم كفى بك موتا أن تذلّ و ترغما

–و واسى رجالا صالحين بنفسه و خالف مثبورا و فارق مجرما

فان عشت لم أندم و إن متّ لم ألم كفى بك ذلّا أن تعيش و ترغما

يعنى: من مى‌روم كه مرگ براى جوانمرد ننگ نيست. اگر نيّت خير داشته باشد و در حالى‌كه مسلمان باشد، جهاد كند و با مردان خوب با جان خود مواسات نمايد و از مردى كه به هلاك تن داده و گناهكار باشد، دورى بجويد. اگر من چنين كنم كه تا زنده هستم، پشيمان نمى‌شوم و اگر هم بميرم بر من ملامت نخواهد بود. ولى براى تو همين خوارى بس باشد كه به‌رغم خود زور و ذلت را تحمل كنى.»

چون حر آن را شنيد، از او جدا شد؛ ولى از يك طرف به سير و مراقبت خود (كه مانع و حايل باشد) ادامه داد تا به عذيب هجانات رسيد.

خليلى، ترجمه كامل، ۵/ ۱۵۱– ۱۵۲

(۱)– الذّعر، بالضّمّ: الخوف.

(۲)– و التّشمّر: التّهديد.

(۳)– و النّجر: الأصل.

(۴)– و رحب الصّدر: كناية عن كثرة المعلوم.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۷۹

فلمّا سمع ذلك الحرّ منه، تنحّى عنه، و جعل يسير بأصحابه ناحية عنه.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۳

و يقول: يا أبا عبد اللّه! سألتك إلّا ما حفظت نفسك و دمك، فو اللّه إن قاتلت لتقتلنّ.

فقال الحسين عليه السّلام: أتخوّفنى بالموت؟ و أنشأ يقول:

سأمضى و ما بالموت عارّ على الفتى إذا ما نوى حقّا و جاهد مسلما

و واسى الرّجال الصّالحين بنفسه و فارق مثبورا و خالف مجرما

فإن عشت لم أندم و إن متّ لم ألم كفى بك ذلّا أن تعيش و ترغما

قال: فلمّا سمع الحرّ كلامه، تأخّر عنه. «۱»

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۵

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مذموما و خالف مجرما

أقدم نفسی لا أرید بقائها لنلقی خمیسا فی الهیاج عرمرما

فإن عشت لم أذمم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش و تندما

أصل الأشعار لرجل أوسیّ أراد نصرة رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله، فمنعه ابن عمّ له، و خوّفه

---

(۱)- و می‌فرمود: «یا ابن رسول اللّه! من تو را می‌آگاهانم و خدای را گواه می‌گیرم. اگر با این جماعت به راه مناجزت و منازعت روی، بی‌گمان کشته شوی.»

حسین علیه السّلام فرمود: «ای حر! مرا از مرگ بیم می‌دهی؟ همانا چون من کشته شوم شما به بلائی بزرگ و عذابی عظیم کیفر بینید. زودا که من آن گویم که مردی از بنی الاوس پسر عم خود را گفت، گاهی که او را از نصرت رسول خدای بازمی‌داشت و بیم می‌داد که کشته خواهی شد.»

و او در پاسخ بدین شعر تمثل کرد:

سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی إذا ما نوی حقّا و جاهد مسلما

و واسی الرّجال الصّالحین بنفسه و فارق مثبورا و ودّع مجرما

فإن عشت لم أندم و إن متّ لم ألم کفی بک ذلّا أن تعیش و ترغما

فاضل مجلسی گوید: محمّد بن ابیطالب قبل از شعر آخر، این شعر را بر آن افزوده و روایت کرده [است]:

أقدّم نفسی لا أرید بقائها لتلقی خمیسا فی الوغی و عرمرها

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۶۱- ۱۶۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۰

بالقتل، فأجاب الأوسیّ ابن عمّه، بتلک الأبیات و خرج. و قد استحسنها، أبو عبد اللّه علیه السّلام و تمثّل بها فی موارد کثیرة، حین قصد الطّفّ و حین لاقی الحرّ، و فی غیر الموردین، لمّا قال الحرّ: یا ابن رسول اللّه! إنّک مقتول، ارجع إلی حرم جدّک. قال الحسین علیه السّلام:

یا حرّ! ما أدری ما تقول، و لکنّی أقول لک ما قال أخو الأوسیّ، و هو یرید نصرة رسول اللّه، و خوّفه ابن عمّه، فأجابه: سأمضی و ما بالموت عار علی الفتی.

و تمثّله علیه السّلام بها فی موارد عدیدة، یشیر إلی أنّه (صلوات اللّه علیه)، خرج لنصرة الدّین؛ و الجهاد و الدّفاع عن الإسلام و المسلمین؛ و أنّه فریضة إلهیّة، و أسوة برسول اللّه حسنة، حفظا للأحکام الإلهیّة، و صونا لها عن الزّوال و الاضمحلال، فمن جاهد و قتل لم یلم؛ و من لزم بیته و لم یجاهد فی هذا السّبیل، یندم ما عاش.

صابری الهمدانی، أدب الحسین و حماسته،/ ۲۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۱

أربعة یلحقون به علیه السّلام و یخبرونه باستشهاد قیس بن مسهر رضی اللّه عنه

و إذا هم بأربعة نفر مقبلين من الكوفة على رواحلهم يجنبون فرسا لنافع بن هلال- يقال له: الكامل- و كان الأربعة النّفر: نافع بن هلال المرادىّ و عمرو بن خالد الصّيداوىّ و سعد مولاه، و مجمع بن عبد اللّه العائذىّ من مذحج. فقال الحرّ: إنّ هؤلاء ليسوا ممّن أقبل معك، فأنا حابسهم أو رادّهم. فقال الحسين: إذا أمنعهم ممّا أمنع منه نفسى، إنّما هؤلاء أنصارى و أعوانى، و قد جعلت لى أن لا تعرض لى حتّى يأتيك كتاب ابن زياد. فكفّ عنهم.

و سألهم الحسين عن النّاس، فقالوا: أمّا الأشراف، فقد أعظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم ليستمال ودّهم، و تستنزل نصائحهم، فهم عليك إلب واحد، و ما كتبوا إليك إلّا ليجعلوك سوقا و كسبا؛ و أمّا سائر النّاس بعد: فأفئدتهم تهوى إليك، و سيوفهم غدا مشهورة عليك.

و كان الطّرمّاح بن عدىّ دليل هؤلاء النّفر، فأخذ بهم على الغريين، ثمّ ظعن بهم فى الجوف، و خرج بهم على البيضة إلى عذيب الهجانات، و كان يقول و هو يسير:

يا ناقتى لا تذعرى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر حتّى تجلّى بكريم النّجر

أتى به اللّه بخير أمر ثمّت أبقاء بقاء الدّهر

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۲- ۳۸۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۱- ۱۷۲- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۳۹۹

حتّى انتهوا إلى عذيب الهاجانات «۱»- و كان بها هجائن للنّعمان ترعى هنالك- «۱» فإذا هم بأربعة نفر قد أقبلوا من الكوفة على رواحلهم، يجنبون فرسا لنافع بن هلال يقال له:

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نهاية الإرب و المعالى و الحسين عليه السّلام فى طريقه].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۲

الكامل، و معهم دليلهم «۱» الطّرمّاح بن عدىّ على فرسه، و هو يقول:

يا ناقتى «۲» لا تذعرى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر «۳» حتّى تحلّى بكريم النّجر «۳» الماجد الحرّ رحيب الصّدر

أتى به اللّه لخير أمر ثمّت أبقاه بقاء الدّهر

قال: فلمّا انتهوا إلى الحسين «۴» أنشدوه هذه الأبيات، فقال: أما و اللّه إنّى لأرجو أن يكون خيرا ما أراد اللّه بنا، قتلنا أم ظفرنا «۱».

قال: و أقبل إليهم الحرّ بن يزيد، فقال «۴»: إنّ هؤلاء النّفر الّذين من أهل الكوفة، «۵» ليسوا ممّن أقبل معك «۵»، و أنا حابسهم أو رادّهم. فقال له الحسين: لأمنعنّهم ممّا أمنع منه نفسى، إنّما هؤلاء أنصارى «۵» و أعوانى، و قد كنت أعطيتنى ألّا تعرض لى بشىء حتّى يأتيك كتاب من ابن زياد. فقال: أجل، لكن لم يأتوا معك.

قال: هم أصحابى «۵»، و هم بمنزلة من جاء معى، فإن تممت على ما كان بينى و بينك، و إلّا ناجزتك. قال: فكفّ عنهم الحرّ.

«۶» قال: ثمّ قال لهم الحسين: أخبرونى خبر النّاس وراءكم «۶»؟ فقال له مجمّع بن عبد اللّه العائذىّ، و هو أحد «۷» النّفر الأربعة الّذين جاءوه «۷»: أمّا أشراف النّاس، فقد أعظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم، «۸» يستمال ودّهم، و يستخلص به نصيحتهم «۸»، فهم ألب واحد

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى الحسين عليه السّلام فى طريقه].

(۲)- [نهاية الإرب: «ناقتا»].

(۳) (۳- ۳) [نهایهٔ الإرب: «حتّی تجلّی بکریم النّحر»].

(۴) (۴- ۴) [نهایهٔ الإرب: «رضی اللّه عنه و التحقوا به، فقال الحرّ» و فی المعالی: «أقبل إلیهم الحرّ و قال»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی المعالی].

(۶- ۶) [نهایهٔ الإرب: «و سألهم الحسین عن خبر أهل الکوفهٔ»].

(۷- ۷) [فی نهایهٔ الإرب: «الأربعهٔ» و فی المعالی: «هم»].

(۸- ۸) [لم یرد فی نهایهٔ الإرب و الحسین علیه السّلام فی طریقه].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۳

علیک، و أمّا سائر النّاس بعد، فإنّ أفئدتهم تهوی إلیک، و سیوفهم غدا مشهورهٔ علیک.

«۱» قال: أخبرونی، فهل لکم برسولی إلیکم «۲»؟ قالوا: من هو؟ قال: قیس بن مسهر الصّیداویّ «۱». «۳» فقالوا: نعم، «۴» أخذه الحصین بن تمیم «۵»، فبعث به إلی ابن زیاد، فأمره ابن زیاد أن یلعنک و یلعن أباک، فصلّی علیک و علی أبیک، و لعن ابن زیاد و أباه، و دعا إلی نصرتک، و أخبرهم بقدومک، فأمر به ابن زیاد، فألقی من طمار القصر «۴».

فترقرقت عینا حسین علیه السّلام، و لم یملک دمعه، ثمّ قال: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا. اللّهمّ اجعل لنا و لهم الجنّهٔ نزلا، و اجمع بیننا و بینهم فی مستقرّ من رحمتک، و رغائب مذخور ثوابک «۳»! «۶»

---

(۱) (۱- ۱) [فی نهایهٔ الإرب: «فقال: هل لکم برسولی إلیکم علم؟ قالوا: من هو؟ قال: قیس بن مسهر الصّیداویّ.» و فی المعالی: «و سألهم عن رسوله قیس بن مسهر الصّیداویّ»].

(۲)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «إلیکم علم»].

(۳) (۳- ۳) [حکاه عنه فی نفس المهموم/ ۱۹۴].

(۴) (۴- ۴) [نهایهٔ الإرب: «و أخبروه بمقتله»].

(۵)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «الحصین بن نمیر»].

(۶)- تا به عذیب هجانات رسیدند و چنان بود که کره‌های دور که نعمان را در آن‌جا می‌چرانیده بودند. ناگهان چهار کس دیدند که از کوفه می‌آمدند، بر مرکبهای خویش بودند و اسبی از آن نافع بن هلال به نام کامل یدک کرده بودند. بلدشان طرماح بن عدی، بر اسب خویش همراهشان بود و شعری به این مضمون می‌خواند:

«ای شتر من! از این‌که می‌رانمت، بیم مکن

و شتاب کن که پیش از سحرگاه با بهترین سواران و بهترین مسافران

به مرد والا نسب برسی بزرگوار آزاده گشاده‌دل

که خدایش برای بهترین کار آن‌جا آورد و خدایش همانند روزگار

باقی بدارد.»

گوید: و چون به حسین رسید، اشعار را برای وی بخواندند که گفت: «به خدا من امیدوارم که آنچه خدا-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۴

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۴- ۴۰۵- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۶؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ/ ۱۱۰؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۳۹۹- ۴۰۰؛ مثله النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۲۰- ۴۲۱

و بلغ ذلک الحسین، فاستعبر باکیا، ثمّ قال: اللّهم اجعل لنا و لشیعتک منزلا کریما عندک، و اجمع بیننا و إیّاهم فی مستقرّ رحمتک،

إنّک علی کلّ شیء قدیر.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۷

– برای ما خواسته، کشته شویم یا ظفر یابیم، نیک باشد.»

گوید: حرّ بن یزید بیامد و گفت: «این کسان که از مردم کوفه‌اند، جزو همراهان تو نبوده‌اند و من آنها را پس می‌فرستم یا می‌دارم.»

حسین گفت: «از آنها، همانند خویش دفاع می‌کنم. آنها یاران و پشتیبانان منند. تعهد کرده بودی متعرض من نشوی تا نامه‌ای از ابن زیاد سوی تو آید.»

گفت: «بله، اما با تو نیامده بودند.»

گفت: «آنها یاران منند و همانند کسانی هستند که همراه من بوده‌اند. اگر به قراری که میان من و تو بوده [است] عمل نکنی، با تو پیکار می‌کنم.»

گوید: حر دست از آنها بداشت.

گوید: آن‌گاه حسین به آنها گفت: «با من از مردم پشت سرتان خبر گویید.»

مجمع بن عبد اللّه عایذی که یکی از آن چهار آمده، بود، گفت: «بزرگان قوم را رشوه‌های کلان داده‌اند و جوالهایشان را پر کرده‌اند که دوستیشان را جلب کنند و به صف خویش برند و بر ضد تو متفقند. مردم دیگر دلهایشان به تو مایل است؛ اما فردا شمشیرهایشان بر ضد تو کشیده می‌شود.»

گفت: «به من بگویید آیا از پیکی که سوی شما فرستادم، خبر دارید؟»

گفتند: «کی بود؟»

گفت: «قیس بن مسهر صیداوی.»

گفتند: «بله! حصین بن نمیر او را گرفت و پیش ابن زیاد فرستاد که بدو دستور داد تو را لعنت کند و پدرت را لعنت کند. اما درود تو گفت و درود پدرت گفت و ابن زیاد و پدرش را لعنت کرد و آنها را به یاری تو خواند و از آمدنت خبرشان داد و ابن زیاد بگفت تا وی را از بالای قصر به زیر انداختند.»

گوید: اشک در چشم حسین آمد و نتوانست نگهدارد. آن‌گاه گفت: «بعضی از ایشان تعهد خویش را به‌سر برده (و شهادت یافتند) و بعضی از ایشان منتظرند و به هیچ‌وجه تغییری نیافته‌اند. خدایا! بهشت را جایگاه ما و آنها کن و ما و آنها را در قرار رحمت خویش و ذخیره‌های خواستنی ثوابت، فراهم آر.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۵– ۲۹۹۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۵

حدّثنی حکیم بن داوود بن حکیم، قال: حدّثنی سلمة، قال: حدّثنی علیّ بن الحسین، عن معمّر بن خلاد، عن أبی الحسن الرّضا علیه السّلام قال: بینما الحسین علیه السّلام یسیر فی جوف اللّیل و هو متوجّه إلی العراق، و إذا برجل یرتجز و یقول:

«۱» و حدّثنی أبی رحمه اللّه، عن سعد بن عبد اللّه، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن معمّر بن خلّاد، عن الرّضا علیه السّلام مثل ألفاظ سلمة، قال و هو یقول: «۱»

یا ناقتی لا تذعری من زجری و شمّری قبل طلوع الفجر

بخیر رکبان و خیر سفر حتّی تحلّی بکریم القدر «۲»

بماجد الجدّ رحیب الصّدر «۳» أبانه اللّه بخیر أمر «۴» «۴» ثمّت أبقاه بقاء الدّهر «۴»

فقال الحسين بن علىّ عليه السّلام:

سأمضى و ما بالموت عار على الفتى إذا ما نوى حقّا و جاهد مسلما

و واسى الرّجال الصّالحين بنفسه و فارق مثبورا و خالف مجرما

فإن عشت لم أقدم «۵» و إن متّ لم ألم كفى بك «۶» موتا أن تذلّ و ترغما «۶»

ابن قولويه، كامل الزّيارات،/ ۹۵- ۹۶- عنه: السّيّد هاشم البحرانى، مدينة المعاجز،/ ۲۷۹- ۲۸۰؛ المجلسى، البحار، ۴۵/ ۲۳۷- ۲۳۸؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۴۸۵- ۴۸۶؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۵۳۱

فبينا هم كذلك، فطلع عليهم أربعة من الفرسان، فعدلوا إلى الحسين، فسلّموا عليه، فمنعهم الحرّ أن يسيروا معه.

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى مدينة المعاجز و الأسرار].

(۲)- [فى البحار و الأسرار: «البحر»].

(۳) (۳- ۳) [فى مدينة المعاجز: «أثابه اللّه بخير أجر» و فى البحار: «أثابه اللّه لخير أمر»].

(۴) (۴- ۴) [فى مدينة المعاجز: «بحبّ أبناء بقايا الدّهر» و فى الأسرار: «ثمّ بقاة ببقاء الدّهر»].

(۵)- [فى مدينة المعاجز و البحار و العوالم و الأسرار: «لم أندم»].

(۶- ۶) [مدينة المعاجز: «ذلّا أن تعيش فترغما»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۶

فقال الحسين:

«ما لك تمنعهم»؟

فقال الحرّ:

«هؤلاء لم يأتوا معك، و إنّما هم أهل الكوفة».

قال الحسين:

«هم بمنزلة من جاء معى، فإنّهم أنصارى و أعوانى، و قد أعطيتنى ألّا تعرض لى بشىء، حتّى أتى الكوفة. فإن تمّمت على ما كان بينى و بينك، و إلّا ناجزتك».

قال: و كفّ عنهم الحرّ.

فقال الحسين للقوم:

«أخبرونى [۹۹] خبر النّاس وراءكم».

فقالوا:

«أمّا أشراف النّاس، فقد أعظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم، و استميل ودّهم، و استخلصت نصيحتهم، و هم إلب عليك، و أمّا سائر القوم، فأفئدتهم معك، و سيوفهم غدا مشهورة عليك».

قال:

«فخبّرونى عن رسولى إليكم». فقالوا:

«من هو؟» قال:

«قيس بن مسهر الصّيداوىّ». فقالوا:

«نعم، أخذه الحصين بن تميم، فبعث به إلى ابن زياد، فأمره ابن زياد بلعنك، و لعن أبيك، فصلّى عليك و على أبيك، و لعن ابن زياد

و أباه، و دعا النّاس إلى نصرتك، و أخبرهم بمقدمك، فأمر به ابن زياد، فألقى من طمار القصر، فمات».

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۷

فتغرغرت «۱» عينا الحسين بالدّموع، و لم يملك دمعه، ثمّ قال:

فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ، وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا «۲».

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۱- ۶۲

فلمّا وافى زبالة، استقبله الطّرمّاح الطّائىّ الشّاعر، فقال له الحسين عليه السّلام: من أين خرجت؟ قال: من الكوفة. قال: كيف وجدت أهل الكوفة؟ قال: يا ابن رسول اللّه! قلوبهم معك، و سيوفهم عليك. فقال له الحسين عليه السّلام: صدقت! النّاس عبيد الدّنيا، و الدّين لعق على ألسنتهم، يحوطونه ما درت معايشهم، فإذا محصوا بالبلاء قلّ الدّيّانون.

أبو طالب الزّيدى، الأمالى،/ ۹۱

فلمّا بلغ الحسين قتل رسوله استعبر.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۱

فبلغ ذلك الحسين، فاستعبر باكيا و قال: اللّهمّ اجعل لنا و لشيعتنا عندك منزلا كريما، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ رحمتك، إنّك على كلّ شىء قدير.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۳۶

حتّى انتهى إلى عذيب الهجانات، كان به هجائن النّعمان ترعى هناك فنسب إليها، فإذا هو بأربعة نفر قد أقبلوا من الكوفة على رواحلهم، يجنبون فرسا لنافع بن هلال- يقال له: الكامل- و معهم دليلهم طرمّاح بن عدىّ.

«۳» فانتهوا إلى الحسين، فأقبل إليهم «۳» الحرّ و قال: إنّ هؤلاء النّفر من أهل الكوفة، و أنا حابسهم، أو رادّهم. فقال الحسين: لأمنعنّهم ممّا أمنع منه نفسى، إنّما هؤلاء أنصارى، و هم بمنزلة من جاء معى، فإن تمّمت على ما كان بينى و بينك، و إلّا ناجزتك. فكفّ الحرّ

---

(۱)- كذا فى الأصل و مط: فتغرغرت. و ما فى الطّبرىّ (۷: ۳۰۳) و ابن الأثير (۴: ۵۰): فترقرقت.

تغرغرت عيناه: تردّد فيهما الدّمع. ترقرقت عيناه: دمعتا. ترقرق الماء و غيره: تحرّك و اضطرب.

(۲)- س ۳۳ الأحزاب: ۲۳.

(۳) (۳- ۳) [نفس المهموم: «فلمّا انتهوا إلى الحسين عليه السّلام أقبل إليهم»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۸

عنهم. فقال لهم الحسين: أخبرونى خبر النّاس خلفكم. فقال له مجمّع بن عبيد اللّه العامرىّ «۱» و هو أحدهم: أمّا أشراف النّاس، فقد أعظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم، «۲» فهم ألب واحد عليك، و أمّا سائر النّاس بعدهم، فإنّ قلوبهم تهوى إليك، و سيوفهم غدا مشهورة عليك. «۳»

و سألهم عن رسوله قيس بن مسهر، فأخبره بقتله، و ما كان منه، فترقرقت عيناه بالدّموع، و لم يملك دمعته، ثمّ قرأ: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا. اللّهمّ اجعل لنا و لهم الجنّة، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ من رحمتك، و رغائب مذخور ثوابك. «۴»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۸۱- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۱۹۲، ۱۹۳

---

(۱)- [نفس المهموم: «العائذىّ»].

(۲)- [زاد فی نفس المهموم: «یستمال ودّهم و یستخلص به نصیحتهم»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی نفس المهموم].

(۴)- تا به عذیب هجانات رسیدند. آن محل چراگاه اشتران برگزیده نعمان (پادشاه عرب و هجانات جمع هجان شتر نجیب و برگزیده است) بود که در آن‌جا می‌چریدند. و آن محل به نام همان شترها معروف شده بود. ناگاه چهار تن شترسوار از کوفه رسیدند که اسب جنیبت نافع بن هلال را با خود می‌کشیدند و شهرت نافع کامل بوده. یک رهنما همراه داشتند که طرماح بن عدی بود (در تاریخ طبری اشعار او هم نقل شده که‌ورد زبان ذاکرین و سایر شیعیان است.)

آنها به حسین رسیدند. حر آمد و گفت: «این چهار تن از کوفه آمده‌اند و من ناگزیر آنها را بازداشت می‌کنم، یا به محل خود برگردانم.»

حسین گفت: «من با تمام قوه خود از آنها دفاع خواهم کرد؛ چنان‌که از جان خود دفاع می‌کنم؛ زیرا آنها برای یاری من آمده‌اند و به منزله همراهان و یاوران من محسوب می‌شوند. اگر به همان قراری که من و تو مقرّر کرده‌ایم، باقی بمانی چه بهتر؛ وگرنه من با تو نبرد خواهم کرد.»

حر از آزار آنها خودداری کرد. حسین به آنها گفت: «به من اوضاع و اخبار مردم را که پشت سر شما هستند، بدهید.»

مجمع بن عبد اللّه عامری که یکی از آنها (چهار تن) بود، گفت: «اما اشراف و اعیان مردم که رشوه آنها فزون گشته و انبانها و جوالهای آنها پر شده (از مال و سیم و زر)، آنها همه ضد تو تجهیز شده‌اند؛ اما سایر مردم که دل آنها با تو است، ولی شمشیرهای آنها فردا بر تو به کار خواهد رفت.»

حسین حال نماینده خود را که قیس بن مسهر بود، پرسید. آنها خبر دادند که او کشته شده [است] و شرح قتل او را دادند. اشک از چشم او (حسین) جاری شد و نتوانست از گریه خودداری کند. آن‌گاه این-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۸۹

فبینا الحسین علیه السّلام فی الطّریق، إذ طلع علیه رکب أقبلوا من الکوفة، فإذا فیهم هلال ابن نافع الجملیّ، و عمرو بن خالد، فسألهم عن خبر النّاس، فقالوا: أمّا و اللّه! الشّرف «۱» فقد استمالهم ابن زیاد بالأموال، فهم علیک، و أمّا سائر النّاس، فأفئدتهم لک، و سیوفهم مشهورة علیک. قال: فلکم علم برسولی قیس بن مسهر؟ قالوا: نعم، قتله ابن زیاد.

فاسترجع و استعبر باکیا، و قال: جعل اللّه له الجنّة ثوابا، اللّهمّ اجعل لنا و لشیعتنا منزلا کریما، إنّک علی کلّ شیء قدیر.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۲

فبلغ الحسین علیه السّلام «۲» موته، فاستعبر بالبکاء «۳»، ثمّ قال «۲»: اللّهمّ اجعل لنا، و لشیعتنا «۴» منزلا کریما، و اجمع بیننا و بینهم فی مستقرّ من رحمتک «۵»، إنّک علی کلّ شیء قدیر. «۶»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۷- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۰- ۱۸۱؛ مثله المجلسی «۷»، البحار، ۴۴/ ۳۸۲؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۳؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۷؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴، لواعج الأشجان،/ ۸۰

- آیه را خواند: «فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا برخی جان سپردند و بعضی منتظر مرگ هستند؛ در حالی که چیزی را از وضع خود برنگردانیده‌اند. خداوندا! برای ما و آنها بهشت را نصیب فرما و ما و آنها را در قرارگاه رحمت خود جمع کن و مشمول اجر و ثواب کن! همان ثوابی که برای ما ذخیره می‌کنی.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۲- ۱۵۳

(۱)- [الصّحیح: «الأشراف»].

(۲) (۲- ۲) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «قتله، فاسترجع (و استعبر بالبکاء) و لم یملک دمعته، ثمّ قرأ:

فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا ثمّ قال: جعل اللّه له الجنّهٔ ثوابا»، و فی بحر العلوم:

«قتله فی بعض الطّریق، فاسترجع و استعبر، و لم یملک دمعته، و قرأ قوله تعالی: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا].

(۳)- [و فی البحار و العوالم و نفس المهموم مکانه: «و لمّا بلغ الحسین علیه السّلام قتل قیس، استعبر باکیا ...»].

(۴)- [أضاف فی البحار و العوالم و الأسرار و نفس المهموم و بحر العلوم: «عندک»].

(۵)- [أضاف فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: «و رغائب مذخور ثوابک»].

(۶)- چون خبر مرگ او به حسین علیه السّلام رسید، اشکهایش به گریه جاری شد. سپس گفت: «بار الها! منزل نیکویی برای ما و شیعیان ما آماده فرما و در قرارگاه رحمتت میان ما و آنان جمع کن که تو بر همه چیز توانایی.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۷

(۷)- [حکاه فی البحار و العوالم عن المناقب، و فی نفس المهموم عن البحار].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۰

فانتهوا إلی عذیب الهجانات و إذا سفر أربعهٔ- أی أربعهٔ نفر- قد أقبلوا من الکوفهٔ علی رواحلهم یخبّون و یجنبون فرسا لنافع بن هلال یقال له: الکامل، [قد أقبلوا من الکوفهٔ یقصدون الحسین، و دلیلهم رجل یقال له: الطّرمّاح بن عدیّ راکب علی فرس] «۱» و هو یقول:

یا ناقتی لا تذعری من زجری و شمّری قبل طلوع الفجر

بخیر رکبان و خیر سفر حتّی تحلّی بکریم النّجر

الماجد الحرّ رحیب الصّدر أتی به اللّه لخیر أمر

ثمّت أبقاه بقاء الدّهر

فأراد الحرّ أن یحول بینهم و بین الحسین، فمنعه الحسین من ذلک، فلمّا خلصوا إلیه، قال لهم: أخبرونی عن النّاس وراءکم؟ فقال له مجمّع بن عبد اللّه العامریّ- أحد النّفر الأربعهٔ-: أمّا أشراف النّاس، فهم إلب علیک، لأنّهم قد عظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم، یستمیل بذلک ودّهم، و یستخلص به نصیحتهم، فهم إلب واحد علیک، و أمّا سائر النّاس فأفئدتهم تهوی إلیک، و سیوفهم غدا مشهورهٔ علیک. قال لهم: فهل لکم برسولی علم؟ قالوا: و من رسولک؟ قال: قیس بن مسهر الصّیداویّ. قالوا: نعم، أخذه الحصین بن نمیر، فبعث به إلی ابن زیاد، فأمره ابن زیاد أن یلعنک و یلعن أباک، فصلّی علیک و علی أبیک، و لعن ابن زیاد و أباه، و دعا النّاس إلی نصرتک، و أخبرهم بقدومک، فأمر به فألقی من رأس القصر، فمات.

فترقرت عینا الحسین، و قرأ قوله تعالی: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ الآیهٔ.

ثمّ قال: اللّهمّ اجعل منازلهم الجنّهٔ نزلا، و اجمع بیننا و بینهم فی مستقرّ من رحمتک، و رغائب مذخور ثوابک.

ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۷۳- ۱۷۴

قال الرّاوی: فبینما الحسین فی المسیر، إذ طلع علیه رکب مقبلون من الکوفهٔ، و فیهم:

---

(۱)- سقط من نسخهٔ طوب قبو بالأستانهٔ.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۱

هلال بن نافع البجلیّ، و عمرو بن خالد، فسألهما عن النّاس. فقال: أمّا الأشراف، فقد استمالهم ابن زیاد بالأموال، و أمّا باقی النّاس، فقلوبهم معک، و أسیافهم علیک. و بلّغاه الخبر عن مسلم بن عقیل و هانئ بن عروهٔ إنّهما قتلا. فقال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون. ثمّ قال

للرّكب: و لكم علم برسولى؟ قالوا: نعم، قتله ابن زياد. فاسترجع، و بكى، و قال:

جعل اللّه له الجنّة ثوابا، اللّهمّ اجعل لنا و لشيعتنا منزلا كريما، إنّك على كلّ شيء قدير.

الطّريحى، المنتخب، ۲/ ۴۳۷

و سار، حتّى وصل عذيب الهجانات، «۱» و إذا بأربع نفر قد أقبلوا من ناحية الكوفة، و إذا هم نافع بن هلال المرادىّ، و عمرو الصّيداوىّ، و «۲» سعيد بن أبى ذرّ الغفارىّ «۲»، و عبيد اللّه المذحجىّ، فأقبلوا إلى الحسين عليه السّلام، فلمّا نظر الطّرمّاح، أخذ بزمام ناقة الحسين عليه السّلام، و أنشأ يقول:

يا ناقتى لا تجزعى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر حتّى تحلّى بكثير الفخر «۳»

الماجد الحرّ رحيب الصّدر أثابه اللّه بخير أجر «۴»

ابن أمير المؤمنين الطّهر و ابن الشّفيع من عذاب الحشر «۵»

يا مالك النّفع معا و الضّرّ أيّد حسينا سيّدى بالنّصر «۶»

على «۷» اللّعينين سليلى «۷» صخر و ابن زياد العهر ابن العهر

قال: فأقبل عليهم الحرّ، فقال له الحسين عليه السّلام: ألم تكن قد عاهدتنى أن لا تتعرّض

---

(۱)- [زاد فى وسيلة الدّارين: «و فيها أحشام نعمان بن منذر، ملك الحيرة»].

(۲) (۲- ۲) [وسيلة الدّارين: «سعيد بن أبى الغفّارىّ»].

(۳)- [زاد فى وسيلة الدّارين: «آل رسول اللّه آل الفخر»].

(۴)- [زاد فى وسيلة الدّارين: «السّادة البيض الوجوه الزّهر»].

(۵)- [زاد فى وسيلة الدّارين: «الضّاربين بالسّيوف البتر»].

(۶)- [زاد فى وسيلة الدّارين: «الطّاعنين بالرّماح السّمر»].

(۷- ۷) [وسيلة الدّارين: «اللّعين من سليل»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۲

لأحد من أصحابى، فإن كنت على ما بينى و بينك، و إلّا نازلتك فى ميدان الحرب. فكفّ عنهم الحرّ. «۱»

ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام استقبلهم، و قال: أخبرونى ما وراءكم بالكوفة؟ فقالوا: يا ابن رسول اللّه! أمّا أشراف النّاس، فقد طمّت رؤوسهم بالمال، و أمّا سائر النّاس، فقلوبهم معك و أسيافهم عليك. فقال: هل لكم علم برسولى قيس بن مسهر؟ قالوا: أخذه الحصين ابن نمير لعنه اللّه، و بعثه مكتوبا إلى ابن زياد لعنه اللّه، فقتله «۲». فلمّا سمع الحسين عليه السّلام ذلك «۳»، تغرغرت عيناه بالدّموع، «۴» ثمّ تلى قوله تعالى «۴»: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا. «۲» ثمّ قال: اللّهم اجعل الجنّة لنا و لهم، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ رحمتك يا أرحم الرّاحمين.

مقتل أبى مخنف (المشهور)،/ ۴۵- ۴۷- عنه: الزّنجانى، وسيلة الدّارين،/ ۶۶

حتّى انتهوا إلى عذيب الهجانات، قال أبو مخنف: و إذا بأربعة نفر قد أقبلوا على رواحلهم من الكوفة، يحثّون السّير على أفراسهم، و إذا هم نافع بن هلال المرادىّ، و عمر ابن خالد الصّيداوىّ، و سعيد بن مولى، و مجمّع بن عبد اللّه المذحجىّ، قال: فلمّا نظر الطّرمّاح، أخذ بزمام ناقة الحسين (صلوات اللّه عليه) و أنشأ يقول:

يا ناقتى لا تذعرى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخیر رکبان و خیر سفر أثابه اللّه بخیر أجر

الماجد الجدّ رحیب الصّدر حتّی تجلّی بجلیل القدر

قال: و أقبل الحرّ إلیه، و قال له: یا حسین! إنّ هؤلاء قد أقبلوا إلیک، و أنا أرید أن أردّهم. قال: إنّی أمنع کما أمنع عن نفسی، أ لیس هم أعوانی و أنصاری، و قد کنت قد أعطیتنی عهدا أنّک لا تتعرّض بی حتّی یأتیک کتاب من ابن زیاد لعنه اللّه، فإن کنت علی

---

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی وسیلة الدّارین].

(۲) (۲- ۲) [حکاه عنه فی نور الثّقلین، ۴/ ۲۵۹- ۲۶۰ و کنز الدّقائق، ۱۰/ ۳۵۵].

(۳)- [فی نور الثّقلین و کنز الدّقائق: «بقتل رسوله عبد اللّه بن یقطر»].

(۴) (۴- ۴) [فی نور الثّقلین و کنز الدّقائق: «و فاضت علی خدّیه، ثمّ قال»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۳

ما کان بینی و بینک، و إلّا نازلتک الحرب. فکفّ الحرّ عنهم، فقال لهم الحسین علیه السّلام:

أخبرونی عن النّاس. فقالوا: یا ابن رسول اللّه! أمّا الأشراف، فقد ملئت غرائرهم «۱»، و أمّا سائر النّاس، فقلوبهم [معک] و أسیافهم علیک. فقال: هل لکم برسولی قیس بن المسهر علم؟ فقالوا: أخذه الحصین بن نمیر، و بعث به إلی ابن زیاد لعنه اللّه، فقتله. فلمّا سمع الحسین علیه السّلام، تغرغرت عیناه بالدّموع، ثمّ قرأ: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا. ثمّ قال: اللّهمّ اجعل الجنّة لنا و لهم منزلا، و اجمع بیننا و بینهم فی مستقرّ رحمتک.

الدّربندی، أسرار الشّهادة، ۲۵۳/

فبینما الحسین علیه السّلام فی المسیر إذ جاء هلال بن نافع و عمرو بن خالد من الکوفة، فسأل عنهما أحوال النّاس، فقالا: «أمّا الأغنیاء فقلوبهم إلی ابن زیاد، و أمّا باقی النّاس فقلوبهم إلیک، و إنّ مسلم و هانئ و قیس الّذی کان رسولک قتلوا».

فقال: اللّهمّ اجعل الجنّة لنا، و لأشیاعنا منزلا کریما، إنّک علی کلّ شیء قدیر. «۲» [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۱- ۶۲

و فی بعض المقاتل: إنّ الطّرماح لمّا رمی ببصره إلی الحسین علیه السّلام، أنشأ یرتجز و یقول:

یا ناقتی لا تزعری من زجری و امضی بنا قبل طلوع الفجر

بخیر رکبان و خیر سفر حتّی تحلّی بکریم النّجر

الماجد الحرّ رحیب الصّدر أتی به اللّه لخیر أمر

ثمّة أبقاه بقاء الدّهر آل رسول اللّه آل الفخر

السّادة البیض الوجوه الزّهر الطّاعنین بالرّماح السّمر

---

(۱)- [فی المطبوع: «غرائزهم»].

(۲)- چون خبر قتل او به حسین علیه السّلام رسید، آب در چشم مبارک بگردانید.

ثمّ قال: أللّهمّ اجعل لنا و لشیعتنا عندک منزلا کریما و اجمع بیننا و بینهم فی مستقرّ من رحمتک، إنّک علی کلّ شیء قدیر.

عرض کرد: «ای پروردگار من! از برای ما و شیعت ما در نزد تو منزلتی و مکانتی است. ما را با ایشان در مستقر رحمت خود جمع فرما. چه تو بر هرچیز قادری.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء، ۲/ ۱۷۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۴

الضّاربين بالسّيوف البتر يا مالك النّفع معا و الضّرّ

أيّد حسينا سيّدى بالنّصر على الطّغاة من بغايا الكفر

على اللّعينين سليلى صخر يزيد لا زال حليف الخمر

و ابن زياد عهر ابن العهر

القمى، نفس المهموم،/ ۱۹۲- ۱۹۳

(و لم) يزل الحسين سائرا، حتّى انتهوا إلى عذيب الهجانات، فإذا هم بأربعة نفر قد أقبلوا من الكوفة لنصرة الحسين على رواحلهم، «۱» و هم: عمرو بن خالد الصّيداوىّ، و مجمّع العائذىّ، و ابنه، و جنادة بن الحارث السّلمانىّ، و معهم غلام لنافع بن هلال الجملىّ «۱»، و هو يجنب فرسا لنافع «۲» يقال له: الكامل «۳»- و كان نافع خرج إلى الحسين عليه السّلام قبلهم، فلقيه فى الطّريق، و أوصى أن يتبع بفرسه المسمّى بالكامل- «۳» و معهم دليل يقال له الطّرمّاح بن عدىّ الطّائىّ «۳» على فرسه «۳» و كان قد امتار لأهله من الكوفة ميرة، «۴» فخرج بهم على غير الطّريق، حتّى إذا قاربوا الحسين عليه السّلام، حدا بهم الطّرمّاح، فقال:

يا ناقتى لا تذعرى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر حتّى تحلّى بكريم النّجر

الماجد الحرّ الرّحيب الصّدر أتى به اللّه لخير أمر

ثمّة أبقاه بقاء الدّهر

فلمّا وصلوا إلى الحسين عليه السّلام أراد «۴» الحرّ حسبهم أو ردّهم إلى الكوفة، فمنعه الحسين عليه السّلام من ذلك و قال: لأمنعنّهم ممّا أمنع منه نفسى، إنّما هؤلاء أنصارى، و هم بمنزلة من جاء معى، فإن بقيت على ما كان بينى و بينك، و إلّا ناجزتك، فكفّ الحرّ عنهم، ثمّ سألهم الحسين عليه السّلام عن خبر النّاس، فقالوا: أمّا الأشراف، فقد استمالهم ابن زياد بالأموال، فهم

---

(۱) (۱- ۱) [اللّواعج: «و فيهم نافع بن هلال البجلىّ»].

(۲)- [اللّواعج: «له»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى اللّواعج].

(۴) (۴- ۴) [اللّواعج: «فأراد»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۵

إلب واحد عليك، و أمّا سائر النّاس، فأفئدتهم لك، و سيوفهم مشهورة عليك. قال: فهل لكم علم برسولى قيس بن مسهر؟ قالوا: نعم، قتله ابن زياد. فترقرقت عينا الحسين عليه السّلام، و لم يملك دمعته، ثمّ قال: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا، اللّهمّ اجعل لنا و لهم الجنّة نزلا، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ من رحمتك و رغائب مذخور ثوابك.

الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۴- ۹۵

و فى عذيب الهجانات «۱» و افاه أربعة نفر خارجين من الكوفة على رواحلهم، و يجنبون فرسا لنافع بن هلال يقال له: الكامل، و هم: عمرو بن خالد الصّيداوىّ، و سعد مولاه، و مجمّع بن عبد اللّه المذحجىّ، و نافع بن هلال، و دليلهم الطّرمّاح بن عدىّ الطّائىّ يقول:

يا ناقتى لا تذعرى من زجرى و شمّرى قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر حتّى تحلّى بكريم النّجر

الماجد الحرّ رحيب الصّدر أتى به اللّه لخير أمر

ثمّة أبقاه بقاء الدّهر

فلمّا انتهوا إلى الحسين عليه السّلام أنشدوه الأبيات، فقال عليه السّلام: أما و اللّه، إنّى لأرجو أن يكون خيرا ما أراد اللّه بنا، قتلنا أم ظفرنا.

و سألهم الحسين عن رأى النّاس، فأخبروه بأنّ الأشراف عظمت رشوتهم، و قلوب ساير النّاس معك، و السّيوف عليك، ثمّ أخبروه عن قتل قيس بن مسهر الصّيداوىّ، فقال عليه السّلام: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا. اللّهمّ اجعل لنا و لهم الجنّة، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ من رحمتك و رغائب مذخور ثوابك.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۲۰- ۲۲۱

قالوا: و لم يزل الحرّ يساير الحسين عليه السّلام فى الطّريق على غير الجادّة، حتّى انتهوا إلى (عذيب الهجّانات)، فإذا هم بأربعة نفر على رواحلهم قد أقبلوا من الكوفة لنصر الحسين عليه السّلام، و معهم غلام لنافع بن هلال الجملىّ و هو يجنب فرسا لنافع- و كان خروجه من

---

(۱)- العذيب: واد لبنى تميم، و هو حدّ السّواد. و فيه مسلحة للفرس، بينه و بين القادسيّة ستّ أميال، و قيل له: عذيب الهجانات، لأنّ خيل النّعمان ملك الحيرة ترعى فيه.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۶

الكوفة قبل هؤلاء النّفر، و أوصى غلامه أن يتبعه بفرسه.

و مع هؤلاء النّفر دليلهم الطّرمّاح بن عدىّ الطّائىّ، و كان قد امتار لأهله ميرة من الكوفة، فخرج على غير الجادّة، فالتقى بهؤلاء النّفر فى عرض الطّريق، حتّى إذا قاربوا الحسين و رأوه من بعيد، حدا بهم الطّرمّاح فقال:

يا ناقتى لا تذعرى من زجر و اسر بنا قبل طلوع الفجر

بخير ركبان و خير سفر حتّى تحلّى بكريم النّجر

الماجد الحرّ رحيب الصّدر أتى به اللّه لخير أمر

ثمّة أبقاه بقاء الدّهر

فلمّا وصلوا إلى الحرّ أراد حبسهم، أو ردّهم إلى الكوفة، و قال للحسين: هؤلاء ليسوا ممّن أقبل معك.

فصاح به الحسين و قال: «لأمنعهم ممّا أمنع منه نفسى، إنّما هؤلاء أنصارى و أعوانى، و هم بمنزلة من جاء معى، و قد كنت أعطيتنى ألّا تعرض لى بشىء حتّى يأتيك كتاب من ابن زياد، فإن بقيت على ما كان بينى و بينك، و إلّا ناجزتك».

فكفّ الحرّ عنهم، فالتحقوا بالحسين و أصحابه.

ثمّ قال لهم الحسين: أخبرونى خبر النّاس وراءكم؟

فقال له مجمّع بن عبد اللّه العائذىّ- و هو أحد النّفر الأربعة الّذين جاؤوه-: «أمّا أشراف النّاس، فقد أعظمت رشوتهم، و ملئت غرائرهم «۱» ليستمال ودّهم و تستخلص نصائحهم، فهم إلب «۲» واحد عليك، و ما كتبوا إليك إلّا ليجعلوك سوقا و مكسبا. و أمّا سائر النّاس، فأفئدتهم تهوى إليك، و سيوفهم غدا مشهورة عليك».

ثمّ قال لهم الحسين: أخبرونى، فهل لكم علم برسولى إليكم قيس بن مسهر الصّيداوىّ؟

---

(۱)- الغرائر: جمع غرارة- بالفتح- و هى الكيس من الشّعر أو الصّوف.

(۲)- إلب- بالكسر فالسّكون-: اجتماع القوم على عداوة انسان.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۷

قالوا: نعم، أخذه الحصين بن نمير، فبعث به إلى ابن زياد، فأمره ابن زياد أن يلعنك و يلعن أباك، فصلّى عليك و على أبيك، و لعن ابن زياد و أباه، و دعا إلى نصرتك، و أخبرهم بقدومك. فأمر به ابن زياد، فألقى من طمار القصر «۱».

فعند ذلك ترقرقت عينا الحسين، و لم يملك دمعته، ثمّ قال: فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا اللّهمّ اجعل لنا و لهم الجنّة نزلا، و اجمع بيننا و بينهم فى مستقرّ رحمتك و رغائب مذخور ثوابك.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۱۹۴- ۱۹۶

المنزل التّاسع عشر: عذيب الهجانات

نزل عليه السّلام به يوم الاثنين الثّامن و العشرين من ذى الحجّة.

قد مرّ ضبط العذيب و أنّ هناك مرعى هجائن النّعمان.

و سيذكر فى مجمّع و الطّرمّاح و نافع ما جرى بينهم و بين الحسين عليه السّلام فى عذيب‌الهجانات و أنّ الحرّ أراد أن يأخذهم أو يردّهم، فمنعه الحسين و قال: هم أصحابى، فتركهم الحرّ.

و يظهر من الطّبرىّ و جماعة أنّ فى هذا الموضع بلغه قتل قيس بن مسهر الصّيداوىّ.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۵

العذيب: تصغير العذب، و هو الماء الطّيّب. و هو ما بين القادسيّة و المغيثة. و بينه و بين القادسيّة أربعة أميال. و إلى المغيثة اثنان و ثلاثون ميلا. و قيل: هو واد لبنى تميم، و هو من منازل الحجّ من الكوفة. و قيل: هو حدّ السّواد- قال فى المشترك و العذيب، بضمّ العين المهملة و فتح الذّال المعجمة ثمّ مثناة من تحتها فى آخرها باء موحّدة. قال: و هو ماء لبنى تميم، و هو أوّل ماء يلقاه الإنسان بالبادية إذا سار من القادسيّة الكوفة يريد مكّة.

و العذيب اسم لعدّة مياه البريّة، و هناك عين شمس ما بين العذيب و القادسيّة.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۱۰۵

---

(۱)- طمار- بالفتح- كقطام-: المكان المرتفع.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۸

الطّرمّاح يرى أنّ الإمام عليه السّلام إمّا أن يعجلهم الحرب أو يلجأ إلى الجبال

فدنا الطّرمّاح بن عدىّ من الحسين، فقال له: و اللّه إنّى لأنظر، فما أرى معك كبير أحد، و لو لم يقاتلك إلّا هؤلاء الّذين أراهم ملازمين لك مع الحرّ، لكان ذلك بلاء، فكيف و قد رأيت قبل خروجى من الكوفة بيوم ظهر الكوفة مملوءا رجالا، فسألت عنهم، فقيل: عرضوا ليوجّهوا إلى الحسين- أو قال: ليسرّحوا- فنشدتك اللّه إن قدرت أن لا تتقدّم إليهم شبرا إلّا فعلت.

و عرض عليه أن ينزله أجأ أو سلمى أحد جبلى طيّء، فجزّاه خيرا.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۲- ۱۷۳

قال أبو مخنف: حدّثنى جميل بن مرثد من بنى معن، عن الطّرمّاح بن عدىّ، أنّه دنا من الحسين «۱» فقال له: و اللّه إنّى لأنظر، فما أرى معك أحدا، «۲» و لو لم يقاتلك إلّا هؤلاء الّذين أراهم ملازميك «۳» لكان كفى بهم «۳»؛ و قد رأيت قبل خروجى من الكوفة إليك بيوم ظهر الكوفة، و فيه من النّاس ما لم تر عيناى فى صعيد واحد جمعا أكثر منه، فسألت عنهم، فقيل: اجتمعوا ليعرضوا؛ ثمّ يسرّحون

«۴» إلی الحسین، فأنشدک اللّه إن قدرت علی ألّا تقدم علیهم شبرا إلّا فعلت! فإن «۵» أردت أن تنزل بلدا یمنعک اللّه به، حتّی تری من رأیک، و یستبین لک ما أنت صانع، فسر حتّی أنزلک منّاع «۶» جبلنا «۷» الّذی یدعی أجأ «۷»،

---

(۱)- [فی نهایهٔ الإرب مکانه: «قال: و دنا الطّرمّاح من الحسین ...»].

(۲)- [فی بحر العلوم مکانه: «قال له الطّرمّاح: یا ابن رسول اللّه! أذکّرک اللّه فی نفسک، لا یغرّنّک أهل الکوفهٔ، فو اللّه لئن دخلتها لتقتلنّ، و إنّی أخاف أن لا تصل إلیها، و اللّه ما أری معک کثیر أحد ...»].

(۳) (۳- ۳) [فی نهایهٔ الإرب: «لکان کفوا لهم»، و فی بحر العلوم: «لکفی»].

(۴)- [نهایهٔ الإرب: «یسیّروا»].

(۵)- [نهایهٔ الإرب: «و إن»].

(۶)- [لم یرد فی المعالی و بحر العلوم].

(۷- ۷) [فی نهایهٔ الإرب: «الّذی» و فی المعالی: «أجاء و اللّه جبل» و فی بحر العلوم: «الّذی یدعی أجاء، فهو جبل»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۴۹۹

امتنعنا و اللّه «۱» به من ملوک غسّان و حمیر، و من النّعمان بن المنذر، و من الأسود و الأحمر «۲»، «۳» و اللّه إن دخل علینا ذلّ قطّ «۳»؛ فأسیر معک حتّی أنزلک القریّهٔ، ثمّ نبعث «۴» إلی الرّجال ممّن بأجا و سلمی من طیّء، فو اللّه لا یأتی علیک عشرهٔ أیّام حتّی تأتیک «۵» طیّء رجالا و رکبانا، ثمّ أقم فینا ما بدا لک، فإن هاجک هیج، فأنا زعیم لک بعشرین ألف طائیّ یضربون بین یدیک بأسیافهم، و اللّه لا یوصل إلیک أبدا، و منهم «۶» عین تطرف.

«۷» فقال له: جزاک اللّه و قومک خیرا! إنّه قد کان «۷» بیننا و بین هؤلاء القوم قول «۸» لسنا نقدر معه علی الانصراف، و لا ندری علام تنصرف «۹» بنا و بهم الأمور فی عاقبهٔ «۱۰»! «۱۱»

---

(۱)- [لم یرد فی نهایهٔ الإرب و المعالی و بحر العلوم].

(۲)- [فی المعالی: «و من الأحمر و الأبیض» و إلی هنا حکاه عنه فی المعالی].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی نهایهٔ الإرب].

(۴)- [نهایهٔ الإرب: «لتبعث»].

(۵)- [نهایهٔ الإرب: «یأتیک»].

(۶)- [فی نهایهٔ الإرب و بحر العلوم: «فیهم»].

(۷- ۷) [بحر العلوم: «فجزّاه الحسین و قومه خیرا و قال له: إنّ»].

(۸)- [بحر العلوم: «قولا»].

(۹)- [فی نهایهٔ الإرب و بحر العلوم: «تتصرّف»].

(۱۰)- [لم یرد فی نهایهٔ الإرب، و زاد فی بحر العلوم: «فإن یدفع اللّه عنّا، فقدیما ما أنعم علینا و کفی، و إن یکن ما لا بدّ منه ففوز و شهادهٔ»].

(۱۱)- جمیل بن مزید گوید: طرماح بن عدی به حسین نزدیک شد و گفت: «به خدا می‌نگرم و کسی را با تو نمی‌بینم. اگر جز همین کسان که اینک مراقب تواند به جنگت نیایند، بس باشند. اما یک روز پیش از آن که از کوفه درآیم و سوی تو آیم، بیرون کوفه چندان کس دیدم که هرگز بیش از آن جماعت به یک‌جا ندیده بودم. درباره آنها پرسش کردم. گفتند: فراهم آمده‌اند که

سانشان ببینند و به مقابله حسین روانه شوند.

تو را به خدا اگر می‌توانی یک وجب جلو نروی نرو، اگر می‌خواهی به شهری فرود آیی که خدایت در آن‌جا محفوظ دارد تا کار خویش را ببینی و بنگری چه خواهی کرد، برو تا به کوهستان محفوظ ما که اجا نام دارد برسی که به خدا در آن‌جا از شاهان غسان و حمیر و نعمان بن منذر و سیاه و سرخ محفوظ بوده‌ایم.

به خدا هرگز آن‌جا دشمنی به ما درنیامده، من نیز با تو می‌آیم تا تو را در دهکده فرود آرم. آن‌گاه کس پیش مردان طی می‌فرستم که در اجا و سلمی اقامت دارند. به خدا ده روز نمی‌گذرد که مردم طی پیاده و سوار سوی تو رو کنند. هرچند مدت که خواهی میان ما بمان. اگر حادثه‌ای رخ دهد، من متعهدم که بیست-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۰

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۶- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۵- ۲۷۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۶- ۱۹۷؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۱- ۴۰۲؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۱- ۴۲۲

فقالوا «۱» له بعد ما دنوا منه:

«و اللّه، إنّا لننتظر، فما نری معک أحدا، و لو لم یقاتلک إلّا هؤلاء الّذین نراهم ملازمیک، لکفی بهم، فکیف و قد رأینا قبل خروجنا من الکوفة ما لم نر قطّ مثلهم ناسا فی صعید واحد، عرضوا لیسرّحوا إلیک، فننشدک اللّه إن قدرت [۱۰۰] ألّا تقدم شبرا إلّا فعلت، فها هنا بلد منعک اللّه به، حتّی تری رأیک، فسر بنا حتّی ننزلک جبلنا الّذی یدعی أجأ، امتنعنا به و اللّه من ملوک غسّان، و حمیر، و من النّعمان، و من الأسود و الأحمر، و اللّه ما دخل علینا ذلّ قطّ، ثمّ تبعث الرّجال إلی من ینزل أجأ، و سلمی من طیّء، فیأتیک الرّجال، و أنا زعیم لک بعشرین ألف طائیّ یضربون بین یدیک بالسّیوف».

فقال الحسین:

«جزاک اللّه و قومک خیرا. إنّه قد کان بیننا و بین هؤلاء القوم من أهل الکوفة قول لسنا نقدر معه علی الانصراف، و لا ندری علام تنصرف بنا و بهم الأمور فی العاقبة».

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۲

ثمّ خرج إلی أصحابه، فقال له الطّرمّاح بن عدیّ الطّائیّ، و کان من شیعته: الرّأی أن ترکب معی جمازة «۲»، فإنّی أبلغ بک اللّیلة قبل الصّباح أحیاء طیّء، و أسوی لک أمورک، و أقیم بین یدیک خمسة آلاف مقاتل یقاتلون عنک. فقال له الحسین: أمن مرؤة الإنسان أن ینجی نفسه و یهلک أهله، و إخوته، و أصحابه؟ فقال له أصحابه: إنّ هؤلاء القوم إذا لم

- هزار مرد طایی با شمشیرهای خویش پیش روی تو به پیکار ایستند. به خدا تا یکی از آنها زنده باشد، به تو دست نمی‌یابند.»

حسین گفت: «خدا تو و قومت را پاداش دهد، میان ما و این، سخنی رفته [است] که باوجود آن، رفتن نتوانم و نمی‌دانیم کار ما و آنها به کجا می‌انجامد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۷- ۲۹۹۸

(۱)- و القائل هو الطّرمّاح بن عدیّ.

(۲)- جمازة: فرس من أکرم خیول العرب لعبد اللّه بن ختم، فلعلّ هذه من نسلها.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۱

یجدوک، لم یفعلوا شیئا. فلم یلتفت إلی قولهم، و جزّی الطّرمّاح خیرا.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۸- ۲۳۹

و قال له الطّرمّاح بن عـدیّ: و اللّه ما أری معک کثیر أحـد، و لو لم یقاتلک إلّا هؤلاء الّـذین أراهم ملازمیک، لکان کفی بهم، و لقد رأیت قبـل خروجی من الکوفـة بیوم ظهر الکوفـة، و فیه من النّاس ما لم تر عیناى جمعا «۱» فی صـعید واحد أکثر منه قطّ، «۲» لیسیروا إلیک «۲»، فأنشـدک اللّه إن قـدرت علی أن لاـ تقـدم إلیهم شبرا فافعل، فإن أردت أن تنزل بلـدا یمنعک اللّه به، حتّی تری رأیک، و یسـتبین لک ما أنت صانع، فسر حتّی أنزلک جبلنا أجأ، فهو و اللّه جبل امتنعنا به من ملوک غسّان و حمیر، و النّعمان بن المنذر، و من الأحمر و الأبیض، و اللّه ما إن دخل علینا ذلّ قطّ، فأسـیر معک حتّی أنزلک، ثمّ تبعث إلی الرّجال ممّن بأجأ و سلمی من طیّء، فو اللّه لاـ یأتی علیک عشـرة أیّام، حتّی یأتیک طیّء رجالا و رکبانا، ثمّ أقم فینا ما بـدا لک، فإن هاجک هیـج، فأنا زعیم لک بعشـرین ألف طائیّ یضربون بین یدیک بأسیافهم، فو اللّه لا یوصل إلیک أبدا، و فیهم عین تطرف. فقال له:

جزاک اللّه و قومک خیرا، إنّه قد کان بیننا و بین هؤلاء القوم قول لسـنا نقدر معه علی الانصراف، و لا ندری علی ما تتصرّف «۳» بنا و بهم الأمور «۴». «۵»

---

(۱)- [نفس المهموم: «جمیعا»].

(۲) (۲- ۲) [نفس المهموم: «فسألت عنهم، فقیل: اجتمعوا لیعرضوا، ثمّ یسرّحون إلی الحسین»].

(۳)- [نفس المهموم: «تنصرف»].

(۴)- [زاد فی نفس المهموم: «فی عاقبة»].

(۵)- طرماح بن عـدی به او گفت: «به خـدا من عـده همراه تو را فزون نمی‌بینم، اگر جز همین عده که تو را محاصـره و بازداشـته‌اند (حر و اتبـاع) کسـی با تو جنگ نکنـد، همین عـده برای قتال تو کافی خواهنـد بود. من روز قبل از خروج از کوفه در پیرامون کوفه، مردم را در یک قرارگاه دیـدم که همه برای نبرد تو مجهّز و آماده لشکرکشـی بودند. تاکنون چشم من به فزونی آن عده ندیده بود. من تو را به خـدا سوگنـد می‌دهم که تا بتوانی یک وجب سوی آنها پیش مرو! چنین بکن و اگر بخواهی در بلادی که مانع هجوم و دست‌درازی آنها باشد، سکنی اختیار کنی بهتر خواهد بود تا بر یک کار تصمیم بگیری و بدانی چه خواهی کرد و همه چیز برای تو روشن و آشـکار شود. بیـا برویم تـا من تو را به کوهسـتان خودم ببرم که نـام آن اجا باشـد. به خـدا سوگنـد ما در آن کوه از هجوم پادشاهان غسان و حمیر و نعمان بن منذر و از هر سرخ و سفید (کنایه از-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۲

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۱- ۲۸۲- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۴

و رویت: أنّ الطّرمّاح بن حکم قال: لقیت حسینا، و قد امترت لأهلی میرة، فقلت:

أذکّرک فی نفسک! لا یغرّنّک أهل الکوفة، فو اللّه لئن دخلتها لتقتلنّ، و إنّی لأخاف أن لا تصل إلیها، فإن کنت مجمعا علی الحرب، فانزل أجأ «۱»، فإنّه جبل منیع، و اللّه ما نالنا فیه ذلّ قطّ، و عشیرتی یرون جمیعا نصرک، فهم یمنعونک ما أقمت فیهم. فقال: إنّ بینی و بین القوم موعدا أکره أن أخلفهم، فإن یدفع اللّه عنّا فقدیما ما أنعم علینا و کفی، و إن یکن ما لا بدّ منه، ففوز و شهادة إن شاء اللّه.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۱۹- ۲۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۶؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۷

ثمّ إنّ الطّرمّاح بن عدیّ، قال للحسـین: انظر، فما معک؟ لا أری معک أحدا إلّا هذه الشّـرذمّة الیسـیرة، و إنّی لأری هؤلاء القوم الّذین یسایرونک أکفاء لمن معک، فکیف و ظاهر الکوفة مملوء بالخیول و الجیوش یعرضون لیقصـدونک، فأنشدک اللّه، إن قدرت أن لا تتقـدّم إلیهم شبرا، فافعـل، فإن أردت أن تنزل بلـدا یمنعک اللّه به من ملوک غسان و حمیر، و من النّعمان بن المنـذر، و من الأسود و الأحمر، و اللّه إن دخل علینا ذلّ قطّ، فأسیر معک حتّی أنزلک القریة، ثمّ تبعث إلی الرّجال من بأجأ و سلمی من طیّء، ثمّ أقم معنا

– انسان) در آن کوهستان پناه می‌بردیم و هرگز خواری به ما راه نیافت. من با تو به سیر و سفر خود ادامه می‌دهم تا تو را به آن قریه برسانم و منزل بدهم. آن‌گاه مردان اهل اجا و سلمی و طی (قبایل) همه‌جا بفرست و دعوت کن. به خدا ده روز نخواهد گذشت که از قبیله طی مرد و سوار خواهد رسید (به یاری تو).

آن‌گاه تو میان ما تا هر وقتی که بخواهی، زیست کن! اگر از حادثه بیمناک شوی، من تعهّد می‌کنم که بیست هزار مرد طایی، (از طی) پیشاپیش تو شمشیر بزنند. به خدا سوگند هرگز کسی به تو نخواهد رسید (که آسیبی برساند) مادام که یک چشم باز باشد.»

به او (حسین) گفت: «خداوند تو را پاداش نیکی دهد. همچنین قوم تو خداوند به آنها جزای خیر بدهد؛ ولی بدان که میان من و این قوم، قول (عهد و نامه و وعده) بوده [است] و من قادر (بر نقض آن) ردّ آن نمی‌باشم. صبر می‌کنم تا اوضاع و احوال چگونه خواهد بود.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۳– ۱۵۴

(۱)– أجأ و سلمی: جبلان لطیّء. [و الأسرار: «أحیاء»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۳

ما بدا لک، فأنا زعیم بعشرة آلاف طائیّ یضربون بین یدیک بأسیافهم، و اللّه لا یوصل إلیک أبدا، و منهم عین تطرف. فقال له الحسین: جزاک اللّه خیرا. فلم یرجع عمّا هو بصدده.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴

وروی عن الطّرمّاح بن حکیم «۱»، قال: لقیت حسینا، و قد امترت لأهلی میرة، فقلت: أذکّر اللّه فی نفسک! لا یغرّنّک أهل الکوفة، و اللّه إن دخلتها لتقتلنّ، و إنّی أخاف أن لا تصل إلیها، فإن کنت مجمعا علی الحرب، فأنزل أجأ «۲»، فإنّه جبل منیع، و اللّه ما لنا فیه ذلّ قطّ، و عشیرتی جمیعا یرون نصرتک ما أقمت فیهم.

«۳» فقال «۳»: إنّ بینی و بین القوم موعدا، أکره أن أخلفها، «۴» فإن یدفع اللّه، فقدیما ما أنعم علینا و کفی، و إن یکن ما لا بدّ منه، ففوز و شهادة إن شاء اللّه.

و مضی لوجهه.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۶– مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۸؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۷۹

قال أبو مخنف: [...] فأقبل الطّرمّاح إلی الحسین علیه السّلام، و أخذ بزمام ناقته، و قال له:

یا ابن رسول اللّه! لو لم یقاتلک إلّا هؤلاء الّذین تراهم لکفوک، و قد رأیت قبل خروجی من الکوفة من النّاس ما لم أعاین مثلهم قطّ فی جمع أکثر منهم، فسألت عنهم، فقیل: إنّهم جمعوا لیعرضوا، و یمضوا إلی حرب الحسین علیه السّلام. فإن قدرت أن لا تقدم إلیهم، فافعل. «۵»

(۱)– [المعالی: «الطّرمّاح بن حکم»].

(۲)– أجأ و سلمی یسمّیان فی الوقت الحاضر مع المنطقة المجاورة لهما بجبل. [عن الحسین علیه السّلام فی طریقه].

(۳) (۳– ۳) [فی المعالی و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فإن هاجک هایج. فأنا زعیم لک بعشرین ألف فارس یضربون بین یدیک بأسیافهم. فو اللّه لا یصل إلیک أحدا أبدا، و فیهم عین تطرف. فقال له: جزاک اللّه خیرا»].

(۴)– [أضاف فی المعالی و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «و قولا لسنا بقدر معه إلّا علی الانصراف، و لا ندری علی ما تتصرّف بنا و بهم الأمور فی عاقبة»].

(۵)- در خبر است که طرماح بن حکم، طعام اهل و عیال خویش را حمل داده به سرای خود می‌رسانید و به عادت بودند اهل أجا و فید که خوردنی یکساله را ذخیره می‌نهادند؛ بلکه علف و آذوقه زائرین بیت اللّه-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۴

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۳

(و قال) له الطّرمّاح بن عدیّ: أذکّرک اللّه فی نفسک لا یغرّنّک أهل الکوفة، فو اللّه إن دخلتها لتقتلنّ، و إنّی لأخاف أن لا تصل إلیها، و ما أری معک کثیر أحد، و لو لم یقاتلک إلّا هؤلاء لکفی، و لقد رأیت قبل خروجی من الکوفة جمعا عظیما یریدون المسیر إلیک، فانشدک اللّه إن قدرت أن لا تقدم إلیهم شبرا فافعل. و طلب منه أن یذهب معه إلی بلاد قومه حتّی یری رأیه، و أن ینزل جبلهم أجأ و یبعث إلی من بأجأ و سلمی، و هما جبلان لطیّء، و تکفّل له بعشرین ألف طائیّ یضربون بین یدیه بأسیافهم، فجزّاه الحسین علیه السّلام و قومه خیرا، و قال له: إنّ بیننا و بین القوم قولا لا نقدر معه علی الانصراف، فإن یدفع اللّه عنّا فقدیما ما أنعم علینا و کفی، و إن یکن ما لا بدّ منه، ففوز و شهادة إن شاء اللّه.

و سار الطّرمّاح مع الحسین علیه السّلام.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۵

و قال له الطّرمّاح: رأیت النّاس قبل خروجی من الکوفة مجتمعین فی ظهر الکوفة، فسألت عنهم، قیل: إنّهم یعرضون ثمّ یسرّحون إلی الحسین؛ فأنشدک اللّه أن لا تقدم

- را از برای بیع و شری در فید مهیا می‌نمودند. بالجمله، طرماح در عرض راه حاضر خدمت امام علیه السّلام شد.

فقال: أذکّرک فی نفسک، لا یغرّنّک أهل الکوفة فو اللّه لئن دخلتها، لتقتلنّ و إنّی لأخاف أن لا تصل إلیها، فإن کنت مجمعا علی الحرب فانزل أجاء، فإنّه جبل منیع، و اللّه ما نالنا فیه ذلّ قط و عشیرتی یرون جمیعا نصرک فهم یمنعونک ما أقمت فیهم.

عرض کرد: «تو را می‌آگاهانم که فریب اهل کوفه در تو نگیرد، سوگند با خدای اگر به کوفه درآیی تو را زنده نگذارند. همانا بیمناکم که به کوفه نتوانی رسید. اگر عزیمت درست کرده‌ای که طریق حرب و ضرب سپاری، در جبل أجا فرود آی که معقلی متین است. سوگند با خدای که ما هرگز ذلیل و زبون دشمن نشدیم و چند که در آنجا اقامت فرمایی، اهل و عشیرت من تو را نصرت کنند و اعادی تو را دفع دهند.

فقال: إنّ بینی و بین القوم موعدا أکره أن أخلّفهم، فإن یدفع اللّه عنّا فقدیما ما أنعم علینا و کفی و إن یکن ما لا بدّ منه ففوز و شهادة إن شاء اللّه.

حسین علیه السّلام فرمود: «میان من و مردم کوفه تقریر میعادی رفته واجب می‌کند که آن وعده وفا کرده آید، اگر خداوند دشمنان را از ما دفع داد، دیر وقتی است که محفوف عنایت و کفایت او بوده‌ایم و اگر قضا دیگرگون رفته است، به سعادت شهادت فایز می‌شوم، انشاء اللّه.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۳۵- ۱۳۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۵

علیهم، فإنّی لا أری معک أحدا، و لو لم یقاتلک إلّا هؤلاء الّذین أراهم ملازمیک لکفی.

و لکن سر معنا لتنزل جبلنا الّذی یدعی: أجأ، فقد امتنعنا به من ملوک غسّان و حمیر، و من النّعمان بن المنذر، و من الأسود و الأحمر، فو اللّه لا یأتی علیک عشرة أیّام حتّی تأتیک طیّء رجالا و رکبانا، و أنا زعیم لک بعشرین ألف طائیّ یضربون بین یدیک بأسیافهم إلی أن یستبین لک ما أنت صانع.

فجزّاه الحسین و قومه خیرا و قال: إنّ بیننا و بین القوم عهدا و میثاقا، و لسنا نقدر علی الانصراف حتّی تتصرّف بنا و بهم الأمور فی عاقبة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۲۱- ۲۲۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۶

الطّرمّاح یترکه علیه السّلام لیوصل المیرة إلی أهله ثمّ یرجع إلیه

ثمّ ودّعه و مضی إلی أهله، ثمّ أقبل یریده، فبلغه مقتله، فانصرف.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۲- ۱۷۳

قال أبو مخنف: فحدّثنی جمیل بن مرثد، قال: حدّثنی الطّرمّاح بن عدیّ، قال:

فودّعته و قلت له: دفع اللّه عنک شرّ الجنّ و الإنس، إنّی قد امترت لأهلی من الکوفة میرة، و معی نفقة لهم، فآتیهم، فأضع ذلک فیهم، «۱» ثمّ أقبل إلیک «۱» إن شاء اللّه، فإنألحقک، فو اللّه لأکوننّ من أنصارک. قال: فإن کنت فاعلا، فعجّل رحمک اللّه.

قال: فعلمت أنّه مستوحش إلی الرّجال حتّی یسألنی التّعجیل. قال: فلمّا بلغت أهلی، وضعت عندهم ما یصلحهم، و أوصیت، فأخذ أهلی یقولون: «۲» إنّک لتصنع مرّتک هذه شیئا ما کنت تصنعه قبل الیوم. فأخبرتهم بما أرید «۲»، و أقبلت فی طریق بنی ثعل، حتّی إذا دنوت من عذیب الهجانات، استقبلنی سماعة بن بدر، فنعاه إلیّ، فرجعت «۳». «۴»

---

(۱) (۱- ۱) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «ثمّ آتیک»].

(۲) (۲- ۲) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «ما بک؟ إنّک تصنع أشیاء ما کنت تصنعها قبل الیوم، فأخبرتهم بما أرید، ثمّ فارقتهم»].

(۳)- [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فرجعت مغموما»].

(۴)- طرماح بن عدی گوید: با وی وداع کردم و گفتم: «خدا شر جن و انس را از تو بگرداند. از کوفه برای کسانم آذوقه گرفته‌ام و خرجی آنها پیش من است. می‌روم و این را پیششان می‌نهم؛ ان شاء اللّه پیش تو می‌آیم. وقتی آمدم، به خدا از جمله یاران تو خواهم بود.»

گفت: «اگر چنین خواهی کرد، بشتاب! خدایت رحمت کناد.»

گوید: دانستم که از کار آن کسان نگران است که به من می‌گوید، بشتابم.

گوید: و چون پیش کسانم رسیدم و لوازمشان را بدادم و سفارش کردم، کسانم می‌گفتند: «این‌بار رفتاری می‌کنی که پیش از این نمی‌کردی.»

گوید: مقصود خویش را با آنها بگفتم و از راه بنی ثعل روان شدم و چون به عذیب هجانات رسیدم، سماعة بن بدر به من رسید و خبر کشته شدن حسین را گفت که از آن‌جا بازگشتم.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۷

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۶- ۴۰۷- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۲؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۶۹؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۷۹- ۸۰

فودّعوه و قالوا:

«قد حملنا میرة من الکوفة لأهلینا، فنحن نحملها إلیهم، و نعود إلیک».

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۲

فودّعه، و سار إلی أهله، و وعده أن «۱» یوصل المیرة إلی أهله، و یعود إلی نصره، «۲» ففعل، ثمّ عاد إلی الحسین، فلمّا بلغ «۲» عذیب الهجانات، «۳» لقیه خبر قتله «۳»، فرجع إلی أهله. «۴»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۷

ثمّ حملت المیرة إلی أهلی، و أوصیتهم بأمورهم، و خرجت أرید الحسین، فلقینی سماعة ابن «۵» زید النّبهانیّ «۵» فأخبرنی بقتله، فرجعت.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۹؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۴۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۶؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۷

قال الطّرمّاح: فودّعته و قلت: «إنّی قد امترت لأهلی میرة، و معی نفقة لهم، فآتیهم، فأضع ذلک فیهم، ثمّ أقبل إلیک إن شاء اللّه، فإن ألحقک فو اللّه لأکوننّ من أنصارک». فقال لی: فإن کنت فاعلا، فعجّل رحمک اللّه.

---

(۱)- [و فی بحر العلوم مکانه: «و سایر الطّرمّاح الحسین، ثمّ ودّعه، و وعد أن ...»].

(۲) (۲- ۲) [بحر العلوم: «فلمّا عاد، بلغه خبر قتله فی»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۴)- طرماح با او وداع کرد و رفت و وعده داد که چون بارهای خواربار و طعام خانواده خود را برساند، به یاری او بازخواهد گشت. و او چنین کرد (رفت و برگشت).

پس از مراجعت (برای یاری حسین) چون به محل عذیب هجانات رسید، خبر قتل حسین را شنید، باز نزد خانواده خود برگشت.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۴

(۵) (۵- ۵) [فی الدّمعة السّاکبة و الأسرار و وسائل المظفّری: «یزید (التّیهانیّ)»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۸

قال الطّرمّاح: فلمّا بلغت إلی أهلی، وضعت عندهم ما یصلحهم، و أوصیت، و أخبرتهم بما أرید، و أقبلت، حتّی دنوت من عذیب الهجانات، فأتانی نعی الحسین هناک!.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۲- ۴۲۳

فودّعه الطّرمّاح. «۱»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴

أقول: فظهر بهذه الرّوایة الّتی نقلها أبو جعفر الطّبریّ عن أبی مخنف: إنّ الطّرمّاح بن عدیّ لم یحضر وقعة الطّفّ، و لم یکن فی الشّهداء، بل لمّا سمع خبر شهادة الحسین علیه السّلام، رجع إلی مکانه، فما فی هذا المقتل المنسوب إلی أبی مخنف، قال الطّرمّاح بن عدیّ رحمه اللّه:

کنت فی القتلی، و قد وقع فی جراحات، و لو حلفت لکنت صادقا إنّی کنت غیر نائم إذ أقبل عشرون فارسا- الخ. فهو شیء لیس علیه الاعتماد و لا إلیه الرّکون و الاستناد. و اللّه الموفّق للسّداد. «۲»

القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۵

ثمّ ودّعه، و وعده أن یوصل المیرة لأهله، و یعود لنصره، فلمّا عاد، بلغه خبر قتله فی عذیب الهجانات، فرجع.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۶

فاستأذنه الطّرمّاح وحده، بأن يوصل الميرة إلى أهله، و يعجّل المجيء لنصرته، فأذن له، و صحبه الباقون.

فأوصل الطّرمّاح الميرة إلى أهله، و رجع مسرعا، فلمّا بلغ عذيب الهجانات، بلغه خبر قتل الحسين عليه السّلام، فرجع إلى أهله.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۲۲

---

(۱)- طرماح بن حكم می گويد: «آذوقه اهل و عشيرت خويش را به سوی ايشان حمل دادم و شرط وصيت و نصيحت به پای آوردم و مراجعت كردم. باشد كه به حضرت حسين پيوسته شوم، در عرض راه سماعة بن يزيد را ديدار كردم. مرا خبر داد كه حسين عليه السّلام شهيد شد. پس مراجعت كردم.»

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۳۶

(۲)- من می گويم: اين روايت ابو جعفر طبری از ابی مخنف، دلالت دارد كه طرماح بن عدی در كربلا- نبوده [است] و از شهدا نيست، و بلكه چون خبر شهادت را شنيده، برگشته؛ با آن‌كه در همين مقتل منسوب به ابی مخنف آمده است كه: طرماح بن عدی گفت: «من با زخم فراوانی ميان كشتگان كربلا افتاده بودم، و قسمم راست است كه خواب نبودم و ديدم بيست سوار آمدند ... الخ.»

پس اين روايت طبری اعتباری ندارد، و بدان استنادی نتوان كرد. و خدا توفيق درستی دهد.

كمره‌ای، ترجمه نفس المهموم،/ ۸۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۰۹

بعثر الفقعسيّ يلتقى به عليه السّلام

و كان بعثر [الفقعسيّ الشاعر] لقى الحسين بن علىّ قبل أن يصل إلى الكوفة، فسأله عنهم فقال: إنّ أهل العراق أهل غدر.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۱۱/ ۲۰۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۰

الحسين عليه السّلام يدعو عبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ إلى نصرته فيأبى ثمّ يندم

قال: و لقى عبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ حسين بن علىّ، فدعاه حسين إلى نصرته و القتال معه، فأبى، و قال: قد أعييت أباك قبلك.

قال: فإذا أبيت أن تفعل، فلا تسمع الصّيحة علينا، فو اللّه لا يسمعها أحد، ثمّ لا ينصرنا، فيرى بعدها خيرا أبدا.

قال عبيد اللّه: فو اللّه لهبت كلمته تلك، فخرجت هاربا «۱» من عبيد اللّه بن زياد، مخافة أن يوجّهنى إليه، فلم أزل فى الخوف حتّى انقضى الأمر.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۹۳- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۰۴

قالوا: و مضى الحسين إلى قصر بنى مقاتل، فنزل به، فإذا هو بفسطاط مضروب، فسأل عن صاحبه، فقيل له: عبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ. فبعث إليه رسولا يدعوه. فقال للرّسول: إنّى و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا كراهة أن يدخلها الحسين و أنابها، فإن قاتلته كان ذلك عند اللّه عظيما، و إن كنت معه كنت أوّل قتيل فى غير غناء عنه، و و اللّه لا أراه و لا يرانى.

فانتعل الحسين و أتاه، فدعاه إلى الخروج معه. فأعاد عليه القول الّذى قاله لرسوله، فقال الحسين: فإذا امتنعت من نصرتى فلا تظاهر علىّ. فقال: أمّا هذا، فكن آمنا منه.

ثمّ إنّه أظهر النّدم على تركه نصرة الحسين، و قال فى ذلك شعرا سنكتبه فى موضعه إن شاء اللّه تعالى. «۲»

---

(۱)- [إلى هنا حكاه عنه فى العبرات].

(۲)- و قال المؤلّف فى ترجمة عبيد اللّه بن الحرّ من ج ۵ ص ۲۹۰ ط ۱: قال أبو مخنف: لمّا أقبل الحسين من المدينة و قتل مسلم بن عقيل؛ خرج ابن الحرّ، فنزل قصر بنى مقاتل- الّذى صار لعيسى بن علىّ- متحرّجا من أن يتلطّخ بشىء من أمر الحسين، أو يشرك فى دمه، فلمّا صار الحسين إلى قصر بنى مقاتل، رأى فسطاطا، فسأل عنه، فقيل: هو لعبيد اللّه بن الحرّ. فبعث إليه الحجّاج بن مسروق الجعفىّ يدعوه إلى نصرته، فقال للحجّاج: قل له: إنّى إنّما خرجت إلى هاهنا فرارا من دمك و دماء أهل بيتك، لأنّى إن قاتلتك كان ذلك عظيما، و إن قاتلت معك و لم أقتتل بين يديك، فقد قصرت، و أنا أحمى أنفا من ذلك! و ليس لك بالكوفة شيعة، و لا-

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۱

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۴، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۴- ۱۷۵ رقم ۳۵

و قال أبو مخنف: لمّا أقبل الحسين من المدينة، و قتل مسلم بن عقيل خرج ابن الحرّ، فنزل قصر بنى مقاتل الّذى صار لعيسى بن علىّ متحرّجا من أن يتلطّخ بشىء من أمر الحسين أو يشرك فى دمه، فلمّا صار الحسين إلى قصر بنى مقاتل رأى فسطاطا، فسأل عنه، فقيل: هو لعبيد اللّه بن الحرّ. فبعث إليه الحجّاج بن مسروق الجعفىّ يدعوه إلى نصرته، فقال للحجّاج: قل له: إنّى إنّما خرجت إلى ها هنا فرارا من دمك و دماء أهل بيتك، لأنّى إن قاتلتك كان ذلك عظيما، و إن قاتلت معك و لم أقتل بين يديك فقد قصّرت، و أنا أحمى أنفا من ذلك، و ليس لك بالكوفة شيعة، و لا أنصار يقاتلون معك.

فلمّا أبلغه الحجّاج الرّسالة تمشّى إليه الحسين، فلمّا رآه قام من مجلسه، فسأله الخروج معه، فاستعفاه من ذلك، و اعتلّ عليه، و عرض فرسا له يقال لها الملحقة، و بعضهم يقول:

المحلقة، و قال له: انج عليها حتّى تلحق بمأمنك، و أنا و أصحابى لك بالعيالات، فانصرف عنه.

و يقال: إنّه دفع الفرس إليه، و قال له ابن الحرّ: أأنت تخضب أم هو سواد لحيتك؟

فقال: عجّل علىّ الشّيب، فاختضبت. و خرج ابن الحرّ من منزله بشاطئ الفرات، فنزله حتى أصيب الحسين بكربلاء، و كان ابن الحرّ رجلا لا يقاتل لديانة، و إنّما كان همّه الفتك، و التّصعلك، و الغارات.

ثمّ إنّ ابن الحرّ أتى الكوفة فقال له عبيد اللّه بن زياد، و كان قد تفقّد أهل الكوفة:

أ كنت معنا أم مع عدوّنا؟ قال: لا و اللّه ما كنت مع عدوّك، و لو كنت معه لبلغك ذلك، و لكنّى كنت مريضا. قال: مريض القلب.

قال: ما مرض قلبى قطّ، و قد وهب اللّه لى فى بدنى العافية.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۷/ ۳۰- ۳۱

ثمّ ارتحل الحسين موضعه ذلك متيامنا عن طريق الكوفة، حتّى انتهى إلى قصر بنى

- أنصار يقاتلون معك. فلمّا أبلغه الحجّاج الرّسالة، تمشّى إليه الحسين، فلمّا رآه، قام عن مجلسه، فسأله الخروج معه.

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۲

مقاتل «۱»، فنزلوا جميعا هناك، فنظر الحسين إلى فسطاط مضروب، فسأل عنه، فأخبر أنّه لعبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ- و كان من أشراف أهل الكوفة و فرسانهم- فأرسل الحسين إليه بعض مواليه يأمره بالمصير إليه، فأتاه الرّسول، فقال: هذا الحسين بن علىّ يسألك أن تصير إليه. فقال عبيد اللّه: و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا لكثرة من رأيته خرج لمحاربته و خذلان شيعته، فعلمت أنّه مقتول، و لا أقدر على نصره، فلست أحبّ أن يرانى و لا أراه.

فانتعل الحسين حتّى مشى، و دخل عليه قبّته، و دعاه إلى نصرته، فقال عبيد اللّه: و اللّه إنّى لأعلم أنّ من شايعك كان السّعيد فى الآخرة، و لكن ما عسى أن أغنى عنك، و لم أخلّف لك بالكوفة ناصرا، فأنشدك باللّه أن تحملنى على هذه الخطّة، فإنّ نفسى لم

تسمح بعد بالموت، و لكن فرسي هذه الملحقة، و اللّه ما طلبت عليها شيئا قطّ إلّا لحقته، و لا طلبني و أنا عليها أحد قطّ إلّا سبقته، فخذها، فهي لك. قال الحسين: أمّا إذ رغبت بنفسك عنّا، فلا حاجة لنا إلى فرسك «۲». «۳»

---

(۱)- قصر كان بين عين التّمر و الشّام قرب القطقطانة. معجم البلدان. [عن ابن العديم]

(۲)- [العبرات: «ذلك»].

(۳)- سپس امام حسين عليه السّلام از آن‌جا به سوى راست حركت فرمود تا به قصر بنى مقاتل (۱) رسيدند و هر دو گروه آن‌جا فرود آمدند. امام حسين عليه السّلام خيمه‌اى ديد. پرسيد: «از كيست؟»

گفتند: «از عبيد اللّه بن حرّ جعفى.»

و او از بزرگان و دليران كوفه بود. امام عليه السّلام يكى از غلامان خود را پيش او فرستاد و از او خواست به ديدار ايشان بيايد. غلام رفت و اين پيغام را به او رساند. عبيد اللّه گفت: «به خدا سوگند، من از كوفه بيرون نيامدم مگر اين‌كه ديدم گروه زيادى آماده براى رفتن به جنگ او شده‌اند و بيوفايى شيعيان او را ديدم، دانستم كه او كشته مى‌شود و من قادر به يارى دادن او نيستم و دوست ندارم كه او مرا ببيند و يا من او را ببينم.»

امام حسين عليه السّلام پياده شد و كفش پوشيد و به خيمه او رفت و او را براى يارى كردن فراخواند. عبيد اللّه گفت: «به خدا سوگند، مى‌دانم كه هركس با تو همراهى كند، در رستاخيز سعادتمند خواهد بود؛ ولى اميد ندارم كه بتوانم براى تو كارى كنم. در كوفه هم يار و ياورى براى تو نمى‌شناسم. تو را به خدا سوگند مى‌دهم، مرا بر اين كار وادار مكن كه هنوز تن به مرگ درنداده‌ام؛ اما اين اسب من كه نامش ملحقة است، از تو باشد و اين اسب را بپذير! و به خدا سوگند بر اين اسب چيزى را دنبال نكردم، مگر آن‌كه به آن-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۳

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۹- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۴، الحسين بن علىّ،/ ۸۳؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۰۵

قال: و مضى الحسين عليه السّلام حتّى انتهى إلى قصر بنى مقاتل «۱»، «۲» فنزل به «۲»، فإذا هو بفسطاط مضروب.

«۳» قال أبو مخنف: حدّثنى المجالد بن سعيد، عن عامر الشّعبىّ: إنّ الحسين بن علىّ رضى اللّه عنه قال «۳»: لمن هذا الفسطاط «۴»؟ فقيل: لعبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ؛ قال: ادعوه «۵» لى. و بعث إليه «۵»، فلمّا أتاه الرّسول، قال: هذا الحسين بن علىّ يدعوك.

فقال عبيد اللّه بن الحرّ: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون! و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا كراهة أن يدخلها الحسين و أنا بها «۶»، و اللّه ما أريد أن أراه و لا يرانى، فأتاه الرّسول فأخبره، «۷» فأخذ الحسين نعليه فانتعل، ثمّ قام، فجاءه «۷» حتّى دخل عليه، فسلّم و جلس، ثمّ دعاه إلى الخروج معه، فأعاد إليه ابن الحرّ تلك المقالة، «۸» فقال: فإلّا تنصرنا فاتّق اللّه أن تكون ممّن يقاتلنا، فو اللّه لا يسمع و اعيتنا أحد، ثمّ لا ينصرنا إلّا هلك. قال: أمّا هذا، فلا يكون أبدا إن شاء اللّه. «۹» ثمّ قام الحسين عليه السّلام من عنده، حتّى دخل رحله. «۱۰»

- رسيدم و هيچ‌كس مرا تعقيب نكرده است، مگر اين‌كه بر او پيشى گرفته‌ام.»

امام عليه السّلام فرمود: «اكنون كه خودت از يارى دادن ما خودددارى مى‌كنى، به اسب تو هم نيازى نداريم.»

(۱). در معجم البلدان به صورت «قصر مقاتل» ضبط است و صحيح همان است. (م).

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۷۹

(۱)- [فى نفس المهموم مكانه: «ثمّ سار الحسين عليه السّلام حتّى بلغ قصر بنى مقاتل ...»].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد فى العبرات].

(۳) (۳- ۳) [نفس المهموم: «فقال»].

(۴)- [لم یرد فی نفس المهموم].

(۵) (۵- ۵) [نفس المهموم: «إلیّ»].

(۶)- [نفس المهموم: «فیها»].

(۷- ۷) [نفس المهموم: «بما قال، فقام الحسین علیه السّلام فجاء»].

(۸)- [زاد فی نفس المهموم: «و استقاله ممّا دعاه إلیه»].

(۹)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۱۰)- گوید: حسین برفت تا به قصر بنی مقاتل رسید و آن‌جا فرود آمد و دید که خیمه‌ای آن‌جا-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۴

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۷- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۵- ۱۹۷؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۳- ۴۰۴

قال: و سار الحسین علیه السّلام حتّی نزل فی قصر بنی مقاتل، هو بفسطاط مضروب، و رمح منصوب، و سیف معلّق، و فرس واقف «۱» علی مذوده «۱»، فقال الحسین: لمن هذا الفسطاط؟

فقیل: لرجل «۲» یقال له: عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ «۳». قال: فأرسل [إلیه] الحسین برجل «۴» من أصحابه یقال له: الحجّاج بن مسروق الجعفیّ.

فأقبل حتّی دخل علیه فی فسطاطه، فسلّم «۵» علیه، فردّ علیه السّلام، ثمّ قال:

- زده‌اند. شعبی گوید: حسین بن علی رضی اللّه عنه گفت: «این خیمه از کیست؟»

گفتند: «از عبید اللّه بن حرّ جعفی.»

گفت: «او را پیش من بخوانید.»

و کس به طلب او فرستاد.

گوید: چون فرستاده برفت، گفت: «اینک حسین بن علی تو را می‌خواند.»

عبید اللّه گفت: «إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون! به خدا از کوفه درآمدم که وقتی حسین وارد می‌شود، آن‌جا نباشم. به خدا نمی‌خواهم او را ببینم و او مرا ببیند.»

گوید: فرستاده بیامد و خبر را با وی بگفت.

گوید: حسین پاپوش خویش برگرفت و به‌پا کرد و برخاست و بیامد و به نزد عبید اللّه وارد شد و سلام گفت و بنشست و او را دعوت کرد که در کار قیام با وی همراه شود. امّا ابن حر همان گفته را برای وی تکرار کرد. حسین گفت: «اگر یاری ما نمی‌کنی، از خدا بترس و جزو کسانی که با ما پیکار می‌کنند، مباش! به خدا هرکه بانگ ما را بشنود و یاریمان نکند، به هلاکت افتد.»

گفت: «اما این هرگز نخواهد شد. ان شاء اللّه.»

گوید: «آن‌گاه حسین علیه السّلام از پیش وی برخاست و به محلّ خویش بازگشت.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۸- ۲۹۹۹

(۱) (۱- ۱) لیس فی د.

(۲)- فی د: رجل.

(۳)- بهامش بر: «أوّل قصّة من قصص عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ».

(۴)- من د و بر، و فی الأصل: رجل.

(۵)- [فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه مکانه: «قالوا: لمّا نزل قصر مقاتل، فإذا فسطاط مضروب، و رمح مرکوز، و سیف معلّق، و فرس واقف. فقال الحسین علیه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟ قالوا: لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۵

ما وراءک؟ فقال الحجّاج: و اللّه! ورائی یا ابن الحرّ! و اللّه قد أهدی اللّه إلیک کرامة إن قبلتها. قال «۱»: و ما ذلک؟ فقال «۲»: هذا الحسین بن علیّ (رضی اللّه عنهما) یدعوک إلی نصرته، فإن قاتلت بین یدیه أجرت، و إن متّ، فإنّک استشهدت. فقال له عبید اللّه: و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا مخافة أن یدخلها الحسین بن علیّ و أنا فیها فلا أنصره، لأنّه لیس له فی الکوفة شیعة و لا أنصار، إلّا [و- «۳»] قد مالوا إلی الدّنیا إلّا من عصم اللّه منهم.

فارجع إلیه و خبّره بذاک.

فأقبل الحجّاج إلی الحسین فخبّره بذلک، فقام الحسین، ثمّ صار إلیه فی جماعة من إخوانه «۴»، فلمّا دخل و سلّم، وثب عبید اللّه «۵» بن الحرّ من صدر المجلس «۶» و جلس الحسین، فحمد اللّه و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد یا ابن الحرّ! فإنّ [أهل] مصرکم هذه کتبوا إلیّ، و خبّرونی أنّهم مجتمعون علی نصرتی «۷» و أن یقوموا دونی، و یقاتلوا عدوّی، و أنّهم سألونی «۸» القدوم علیهم، فقدمت، و لست أدری «۹» القوم علی ما زعموا، لأنّهم «۱۰» قد أعانوا علی قتل ابن عمّی مسلم بن عقیل رحمه اللّه، و شیعته، و أجمعوا علی ابن مرجانة عبید اللّه بن زیاد، مبایعین «۱۱» لیزید بن معاویة، و أنت یا ابن الحرّ! فاعلم أنّ اللّه عزّ و جلّ مؤاخذک بما

- و فی بعض الکتب: قالوا: لرجل فتّاک، یقطع الطّریق. فأرسل إلیه الحسین الحجّاج بن مسروق الجعفیّ یدعوه، فأقبل، فسلّم ...»].

(۱)- فی د و بر: فقال.

(۲)- زید فی الأصل و بر: له.

(۳)- من د و بر.

(۴)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «إخوانه و أهل بیته»].

(۵)- فی النّسخ: عبد اللّه.

(۶)- [أضاف فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و قبّل یدیه و رجلیه»].

(۷) (۷*) [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و سألونی القدوم إلیهم، فقدمت، و لیس الأمر علی ما زعموا ...

و أنا»].

(۸)- فی د: یسألون.

(۹)- [لعلّ الصّحیح: «أری»].

(۱۰)- فی د: فإنّهم.

(۱۱)- [فی المطبوع: «یبایعنی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۶

کسبت و أسلفت من الذّنوب فی الأیّام الخالیة، و أنا أدعوک فی وقتی هذا إلی توبة تغسل [بها- «۱»] ما علیک «۲» من الذّنوب «۳». [و- «۱»] (۷*) أدعوک إلی نصرتنا أهل البیت، فإن أعطینا حقّنا، حمدنا اللّه علی ذلک و قبلناه، و إن منعنا حقّنا، و رکبنا بالظّلم، کنت من أعوانی علی/ طلب الحقّ.

فقال عبید اللّه بن الحرّ: و اللّه [یا- «۱»] ابن بنت رسول اللّه! لو کان لک بالکوفة أعوان یقاتلون معک، لکنت أنا من أشدّهم علی

عدوّک، و لکنّی رأیت شیعتک بالکوفة، و قد لزموا منازلهم خوفا من بنی أمیّة، و من سیوفهم، «۴» فأنشدک باللّه أن تطلب منّی هذه المنزلة، و أنا أواسیک بکلّ ما أقدر علیه، و هذه فرسی ملجمة. و اللّه ما طلبت علیها شیئا إلّا أذقته حیاض الموت، و لا طلبت و أنا علیها فلحقت، و خذ سیفی هذا، فو اللّه ما ضربت به إلّا قطعت.

فقال له الحسین «۵» رضی اللّه عنه «۵»: یا ابن الحرّ «۶»! ما جئناک لفرسک و سیفک، إنّما «۷» أتیناک لنسألک النّصرة «۷»، فإن کنت قد بخلت علینا بنفسک، فلا حاجة لنا «۸» فی شیء من مالک «۸»، و لم أکن بالّذی اتّخذ المضلّین عضدا، لأنّی قد «۹» سمعت رسول اللّه (صلّی اللّه علیه «۱۰» و سلّم) «۱۱» و هو «۱۱» یقول: من سمع واعیة «۱۲» أهل بیتی و لم ینصرهم علی حقّهم، إلّا أکبّه اللّه علی وجهه فی النّار.

---

(۱)- من د.

(۲)- سقط من د.

(۳)- زید فی د: فی الأیّام الخالیة.

(۴)- [إلی هنا حکاه عنه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۵) (۵- ۵) لیس فی د.

(۶)- زید فی د: و اللّه یا ابن الحرّ.

(۷- ۷) فی الأصل و بر: أسألک لنسألک النّصرة، و فی د: سألناک النّصرة.

(۸- ۸) فی د: بمالک.

(۹)- لیس فی د.

(۱۰)- زید فی د: و آله.

(۱۱- ۱۱) لیس فی د.

(۱۲)- [فی المطبوع: «داعیة» و] فی النّسخ: دواعیة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۷

ثمّ سار الحسین «۱» رضی اللّه عنه «۱» من عنده، و رجع إلی رحله.

فلمّا کان من الغد رحل الحسین، و ندم ابن الحرّ علی ما فاته من نصرته.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۹- ۱۳۳- مثله القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۷- ۱۸۹

حدّثنا علیّ بن عبد العزیز، ثنا ابن الإصبهانیّ، ثنا شریک، عن جابر، عن عمرو بن حبیب، عن عبید اللّه بن الحرّ «۲» أنّه «۳» سأل الحسین بن علیّ رضی اللّه عنه: أعهد إلیک رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم فی مسیرک هذا/ شیئا؟ قال: لا. «۴»

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۴۴ رقم ۲۹۰۱، مقتل الحسین،/ ۸۸- عنه: الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲؛ مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۱۵/ ۳۰۷؛ المتّقی الهندی، کنز العمّال «۵»، ۱۳/ ۶۷۲

حتّی «۶» نزل القطقطانیّة، فنظر إلی فسطاط مضروب، فقال: لمن هذا الفسطاط؟ فقیل:

لعبید اللّه بن الحرّ الحنفیّ (الجعفیّ ظ). فأرسل إلیه الحسین «۷» علیه السّلام فقال: أیّها الرّجل! إنّک مذنب خاطئ، إنّ اللّه عزّ و جلّ آخذک بما أنت صانع، إن لم تتب إلی اللّه تبارک و تعالی فی ساعتک هذه فتنصرنی، و یکون جدّی شفیعک بین یدی اللّه تبارک و تعالی. فقال: یا ابن رسول اللّه! و اللّه «۸» لو نصرتک، لکنت أوّل مقتول بین یدیک، و لکن هذا فرسی خذه إلیک، فو اللّه ما رکبته قطّ، و أنا أروم شیئا إلّا بلغته، و لا أرادنی أحد إلّا نجوت علیه، فدونک، فخذه.

(۱) (۱- ۱) لیس فی د.

(۲)- [فی کنز العمّال مکانه: «أیضا عن عبید اللّه بن الحرّ ...»].

(۳)- [من هنا حکاه فی المختصر].

(۴)- [رواه فی مجمع الزّوائد عن الطّبرانیّ و أضاف: «و فیه جابر بن الجعفیّ و هو ضعیف»].

(۵)- [حکاه فی کنز العمّال عن ابن عساکر].

(۶)- [نفس المهموم: «لمّا»].

(۷)- [أضاف فی مثیر الأحزان: «فلمّا أتاه رسول الحسین علیه السّلام، فقال عبید اللّه: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا کراهیة أن یدخلها الحسین علیه السّلام و أنا فیها، و اللّه ما أرید أن أراه و لا یرانی. فأتاه الرّسول، فأخبره، فقام إلیه الحسین علیه السّلام، فجاء حتّی دخل علیه و سلّم، ثمّ جلس»].

(۸)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۸

فأعرض عنه الحسین علیه السّلام بوجهه، «۱» ثمّ قال: لا حاجة لنا فیک، و لا فی فرسک، و ما کنت متّخذ المضلّین عضدا، و لکن فرّ، فلا لنا و لا علینا، فإنّه من سمع و اعیتنا أهل البیت، ثمّ لم یجبنا «۲»، کبّه اللّه علی وجهه فی نار جهنّم. «۳». «۴» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیهما السّلام]

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۴ - ۱۵۵- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۴؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۳؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۹؛ مثله الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۲- ۴۳

ثمّ «۵» مضی الحسین علیه السّلام حتّی «۶» انتهی «۵» إلی قصر بنی مقاتل، فنزل به، فإذا هو بفسطاط مضروب «۷»، فقال: لمن هذا؟ فقیل: لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ. قال: ادعوه إلیّ. فلمّا أتاه الرّسول، قال له: هذا الحسین بن علیّ علیه السّلام یدعوک. فقال عبید اللّه: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون.

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی الأسرار].

(۲)- [الأسرار: «لا یجیبنا»].

(۳)- [أضاف فی مثیر الأحزان: «فقال: أمّا هذا فلا یکون أبدا إن شاء اللّه»].

(۴)- تا به قطقطانیّه منزل کرد و خیمه‌ای برپا دید، فرمود: «این خیمه از کیست؟»

گفتند: «از عبید اللّه بن حرّ حنفی.»

حسین به او پیغام داد که: «ای مرد! گنهکار و خطاکاری و براستی خدای عزّ و جل بدانچه کردی، مؤاخذه‌ات کند، اگر در این موقع به خدا توبه نکنی و مرا یاری نکنی، تا جدّم برابر خدای تبارک و تعالی شفیع تو باشد.»

گفت: «یابن رسول اللّه! اگر یاریت کنم، اوّل کس باشم که جانم قربانت کنم؛ ولی این اسبم را تقدیمت کنم که به خدا هروقت سوارش شدم، هرچه را خواستم، دریافتم و هرکه قصد مرا کرد، از او نجات یافتم.

او را برگیر.»

حسین از او رو گردانید و فرمود: «ما را نیازی به تو و اسب تو نیست، و من ستمکاران را به کمک خود نپذیرم؛ ولی بگریز و نه با ما باش و نه بر ما؛ زیرا هرکه فریاد و شیون ما خاندان را بشنود و اجابت نکند، خدایش برو در دوزخ اندازد.»

سپس روانه شد.

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۴- ۱۵۵

(۵) (۵- ۵) [وسیلهٔ الدّارین: «سار الحسین علیه السّلام حتّی وصل»].

(۶)- [نفس المهموم: «لمّا»].

(۷)- [فی وسیلهٔ الدّارین: «و خیمهٔ مضروب»، و إلی هنا حکاه عنه فی نفس المهموم،/ ۲۰۰ و أضاف:

و ذکر مثل ما ذکرنا [عن الطّبریّ]].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۱۹

و اللّه ما خرجت من الکوفهٔ إلّا کراهیهٔ أن یدخلها الحسین علیه السّلام و أنا بها «۱»، و اللّه ما أرید أن أراه و لا یرانی فأتاه الرّسول، فأخبره.

فقام إلیه الحسین علیه السّلام فجاء حتّی دخل علیه، و سلّم، و جلس، ثمّ دعاه إلی الخروج معه، فأعاد علیه عبید اللّه بن الحرّ تلک المقالهٔ، و استقاله ممّا دعاه إلیه، «۲» فقال له الحسین علیه السّلام: فإن لم تکن تنصرنا، فاتّق [اللّه] «۳» أن تکون ممّن یقاتلنا، فو اللّه لا یسمع و اعیتنا أحد، ثمّ لا ینصرنا إلّا هلک. فقال: أمّا هذا، فلا یکون أبدا إن شاء اللّه تعالی «۴».

ثمّ قام الحسین «۴» علیه السّلام من عنده حتّی دخل رحله. «۵»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۲۹- ۲۳۰؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۵۱- ۲۵۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۳؛ مثله الزّنجانی، وسیلهٔ الدّارین،/ ۶۷

---

(۱)- [البحار: «فیها»].

(۲) (۲- ۲) [حکاه عنه فی الأسرار].

(۳)- [عن الإرشاد ط مؤسّسهٔ آل البیت و البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار].

(۴)- [وسیلهٔ الدّارین: «قام الحسین و أصحابه و فتیانه»].

(۵)- از آن‌جا نیز حسین علیه السّلام بگذشت تا به قصر بنی مقاتل رسید و در آن‌جا فرود آمد. در آن‌جا چشمش به خیمه‌ای افتاد. پرسید: «این خیمه از کیست؟»

گفتند: «از عبید اللّه بن حر جعفی است.»

حضرت فرمود: «او را به آمدن پیش من بخوانید.»

چون فرستاده حضرت به نزد او آمد، به او گفت: «این حسین بن علی علیه السّلام است که تو را می‌خواند.»

عبید اللّه گفت: «إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون! به خدا من از کوفه بیرون نشدم جز به خاطر این‌که خوش نداشتم در آن‌جا باشم و حسین علیه السّلام به آن‌جا درآید. به خدا من نمی‌خواهم او را دیدار کنم و نه او مرا ببیند.»

فرستاده نزد آن حضرت آمد و سخن او را عرض رساند. پس حسین علیه السّلام برخاسته، به نزد او آمد و بر او وارد شد، سلام کرد و نشست. سپس او را به همراهی خود دعوت کرد. عبید اللّه بن حر همان سخن را (که به فرستاده آن حضرت گفته بود) بازگو کرد. حسین علیه السّلام فرمود: «پس اگر یاری ما نمی‌کنی، بپرهیز از این‌که با ما جنگ کنی؛ زیرا به خدا سوگند کسی نیست که فریاد بی‌کسی ما را بشنود و سپس یاری ما را نکند؛ جز این‌که نابود شود.»

عبید اللّه گفت: «اما این کار هرگز نخواهد شد؛ ان شاء اللّه تعالی.»

پس حسین علیه السّلام از پیش او برخاست تا به خیمه‌های خویش درآمد.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۰

(و به) قال: أخبرنا القاضی أبو الحسین أحمد بن علیّ بن الحسین بن التّوزیّ بقراءتی علیه، قال: أخبرنا القاضی أبو الفرج المعافی بن زکریّا بن یحیی الجریریّ قراءة علیه، قال: حدّثنا أبو بکر محمّد بن الحسن بن درید الأزدیّ، قال: حدّثنا أبو حاتم، عن أبی عبیدة، عن یونس، قال: لمّا غدر أهل الکوفة بالحسین بن علیّ علیهما السّلام، جاء عبید اللّه «۱» بن الحرّ الجعفیّ و قد نزل الحسین علیه السّلام قریبا منه، فلمّا دخل علیه، قال له ابن الحرّ: و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا من أجلک. قال الحسین علیه السّلام: فکن معی. قال له ابن الحرّ:

ما أری نفسی تسخو بالقتل، و أهل الکوفة لیسوا معک، فإنّهم سیخذلونک، و فرسی هذه ما طلبت علیها شیئا إلّا أدرکته، و لا هربت علیها من شیء إلّا فتّه، فارکبها حتّی تلقی یزید، فتضع یدک فی یده، فیؤمنک. فأبی علیه، فقال: أعتزلک، فلا أکون علیک أبدا. فلمّا قتل الحسین علیه السّلام، قال عبید اللّه بن زیاد لابن الحرّ: أکنت مع الحسین؟ فقال: لو کنت معه، لم یخف مکانی. ثمّ فارقه، فلم یزل مفارقا له حتّی کان من أمره ما کان.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۸۱

ثمّ مضی علیه السّلام حتّی انتهی إلی قصر بنی مقاتل، فنزل به.

الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۴

ثمّ سار الحسین، حتّی نزل قصر بنی مقاتل، فإذا هو بفسطاط مضروب، و رمح مرکوز، و سیف معلّق، و فرس واقف علی مذود «۲»، فقال الحسین: لمن هذا الفسطاط؟ فقیل: لرجل یقال له عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ. فأرسل إلیه الحسین برجل من أصحابه، یقال له: الحجّاج ابن مسروق الجعفیّ، فأقبل حتّی دخل علیه فی فسطاطه، فسلّم علیه، فردّ علیه عبید اللّه السّلام، ثمّ قال له: ما وراءک؟ قال: ورائی و اللّه یا ابن الحرّ الخیر، إنّ اللّه تعالی قد أهدی إلیک کرامة عظیمة إن قبلتها. فقال عبید اللّه: ما ذاک؟ قال الحجّاج: هذا الحسین بن علیّ یدعوک إلی نصرته، فإن قاتلت بین یدیه أجرت، و إن قتلت استشهدت. فقال عبید اللّه:

و اللّه یا حجّاج، ما خرجت من الکوفة إلّا مخافة أن یدخلها الحسین، و أنا فیها لا أنصره،

---

(۱)- [فی المطبوع: «عبد اللّه»].

(۲)- المذود: معتلف الفرس.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۱

فإنّه لیس له فیها شیعة و لا أنصار، إلّا مالوا إلی الدّنیا و زخرفها، إلّا من عصم اللّه منهم، فارجع إلیه و أخبره بذلک. قال: فجاء الحجّاج إلی الحسین و أخبره.

فقام الحسین علیه السّلام فانتعل، ثمّ صار إلیه فی جماعة من أهل بیته و إخوانه، فلمّا دخل علیه، وثب عبید اللّه بن الحرّ عن صدر المجلس، و أجلس الحسین فیه، فحمد اللّه الحسین و أثنی علیه، ثمّ قال: أمّا بعد، یا ابن الحرّ! فإنّ أهل مصرکم هذا کتبوا إلیّ، و أخبرونی أنّهم مجتمعون علی أن ینصرونی، و أن یقاتلوا عدوّی، و سألونی القدوم علیهم، فقدمت، و لست أری الأمر علی ما زعموا، لأنّهم قد أعانوا علی قتل ابن عمّی مسلم بن عقیل و شیعته، و أجمعوا علی ابن مرجانة عبید اللّه بن زیاد، مبایعین لیزید ابن معاویة، یا ابن الحرّ! إنّ اللّه تعالی مؤاخذک بما کسبت، و أسلفت من الذّنوب فی الأیّام الخالیة، و إنّی أدعوک إلی توبة تغسل ما علیک من الذّنوب. أدعوک إلی نصرتنا أهل البیت، فإن أعطینا حقّنا، حمدنا اللّه تبارک و تعالی علی ذلک و قبلناه، و إن منعنا حقّنا و رکبنا بالظّلم، کنت من أعوانی علی طلب الحقّ. فقال له عبید اللّه: یا ابن رسول اللّه! لو کان بالکوفة لک شیعة و

أنصار يقاتلون معك، لكنت أنا من أشدّهم على عدوّك، و لكن يا ابن رسول اللّه! رأيت شيعتك بالكوفة قد لزموا منازلهم خوفا من سيوف بنى أميّة، فأنشدك اللّه يا ابن رسول اللّه أن تطلب منّى غير هذه المنزلة، و أنا أواسيك بما أقدر عليه، خذ إليك فرسى هذه الملحقة، فو اللّه إنّى ما طلبت عليها شيئا قطّ، إلّا و قد لحقته، و لا طلبت قطّ و أنا عليها فأدركت، و خذ سيفى هذا، فو اللّه ما ضربت به شيئا إلّا أذقته حياض الموت.

فقال له الحسين: يا ابن الحرّ! إنّا لم نأتك لفرسك و سيفك، إنّما أتيناك نسألك النّصرة، فإن كنت بخلت علينا فى نفسك، فلا حاجة لنا فى شيء من ما لك، و لم أكن بالّذى اتّخذ المضلّين عضدا، لأنّى قد سمعت جدّى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم يقول: من سمع بواعية أهل بيتى، ثمّ لم ينصرهم على حقّهم، كبّه اللّه على وجهه فى نار جهنّم. ثمّ قام الحسين من عنده، و صار إلى رحله.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۲۶- ۲۲۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۲

ثمّ سار الحسين، حتّى بلغ قصر بنى مقاتل، فرأى فسطاطا مضروبا، فقال: لمن هذا؟

فقيل: لعبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ. فقال: ادعوه لى. فلمّا أتاه الرّسول يدعوه، قال: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا كراهية أن يدخلها الحسين و أنا بها، و اللّه ما أريد أن أراه و لا يرانى. فعاد الرّسول إلى الحسين، فأخبره.

فلبس الحسين نعليه، ثمّ جاء، فسلّم عليه، و دعاه إلى نصره، فأعاد عليه ابن الحرّ تلك المقالة. قال: فإلّا تنصرنى فاتّق اللّه أن تكون ممّن يقاتلنا، فو اللّه لا يسمع و اعيتنا أحد ثمّ لا ينصرنا إلّا هلك. فقال له: أمّا هذا فلا يكون أبدا إن شاء اللّه تعالى. ثمّ قام الحسين، فخرج إلى رحله، ثمّ سار ليلا ساعته. «۱»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۸۲

و إذا بفسطاط مضروب، فقال عليه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟ قيل: لعبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ.

حدث المجالد بن سعيد عن عامر الشّعبىّ: إنّ الحسين عليه السّلام قال: ادعوه لى. فأتاه الرّسول، فقال: هذا الحسين يدعوك. فقال عبيد اللّه: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون! و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا كراهية أن يدخلها الحسين و أنا بها، و اللّه أريد أن لا أراه و لا يرانى. فأتى الرّسول، فأخبره.

---

(۱)- حسين از آن‌جا سير خود را ادامه داد تا به قصر بنى مقاتل رسيد. در آن‌جا منزل گزيد. در آن‌جا يک خيمه برپا شده ديد. پرسيد: «اين خرگاه براى كيست؟»

گفته شد: «براى عبيد اللّه بن حرّ جعفى نصب شده.»

گفت: «او را نزد من بخوانيد.»

چون رسول نزد او رفت و دعوت حسين را ابلاغ كرد، او گفت: «به خدا پناه مى‌بريم. ما از خدا هستيم و سوى او برمى‌گرديم. من از كوفه بيرون نيامدم مگر از بيم اين‌كه حسين وارد كوفه شود و من در آن‌جا باشم. به خدا من نمى‌خواهم او مرا ببيند، يا من او را ببينم.»

رسول نزد حسين برگشت و خبر گفتگو را داد. حسين كفش خود را به پا كرد و خود نزد وى رفت و درود گفت و او را به يارى خود دعوت نمود. فرزند حر همان گفته را تكرار كرد (كه نمى‌خواهم يكديگر را ببينيم). گفت: «آيا نمى‌خواهى مرا يارى كنى؟ از خدا بينديش كه تو با دشمنان ما باشى و با ما نبرد كنى. به خدا سوگند هركه ندای ما را بشنود و از يارى ما بازبماند، هلاک خواهد شد.»

گفت: «چنین نخواهد بود، ان شاء اللّه!»

پس از آن، حسین برخاست و سوی بارگاه خود رفت و از آن‌جا، شبانه سیر و سفر نمود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۴- ۱۵۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۳

فقام الحسین علیه السّلام حتّی دخل علیه، و دعاه إلی الخروج معه، فأعاد علیه ابن الحرّ مقالته، قال: فإن لا تنصرنا، فاتّق اللّه أن تکون ممّن یقاتلنا، فو اللّه لا سمع و اعیتنا أحد، ثمّ لا ینصرنا إلّا هلک. فقال ابن الحرّ: أمّا هذا فلا یکون أبدا. «۱»

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴

حتّی انتهی إلی قصر بنی مقاتل، و إذا بفسطاط مضروب، فقال علیه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟

فقیل: لرجل یقطع الطّریق. فأرسل الحسین إلیه، فقال له: یا هذا! إنّک قد جمعت علی نفسک ذنوبا کثیرة، فهل لک من توبة تمحص بها عنک الذّنوب؟ قال: فماذا؟ قال: تنصر ابن بنت رسول اللّه. فقال: و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا خوفا أن تقدم إلیها فأکون أوّل من یحاربک مع ابن زیاد، و لکن هذه فرسی و هذا سیفی، و اعفنی من ذلک. فأعرض عنه الحسین، فقال: إذا بخلت بنفسک، فلا حاجة لنا فی ما لک. و تلا هذه الآیة: وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً، ثمّ قال: سمعت جدّی رسول اللّه یقول: من سمع نداء أهل البیت و لم یجبه، أکبّه اللّه علی منخریه فی النّار.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۸- ۴۳۹

قال أبو مخنف: ثمّ سار الحسین علیه السّلام، و الحرّ یسایره، حتّی أتوا إلی قصر بنی مقاتل، و إذا بفسطاط مضروب، فقال الحسین علیه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟ فقیل: لرجل یقطع

---

(۱)- و چون به قصر بنی مقاتل منزل آن امام خجسته شمایل گشت، سراپرده به نظر انور آن حضرت درآمد که اسبی نزدیک آن آخور بسته بودند و بعد از تفتیش به وضوح پیوست که عبید اللّه بن حرّ الجعفی که از جمله اعیان و شجاعان کوفه بود، آن‌جا می‌باشد و امام حسین رضی اللّه عنه به خیمه عبید اللّه تشریف برده، او را به معاونت و مظاهرت خویش ترغیب فرمود. عبید اللّه جواب داد که: «به یقین می‌دانم که هرکس دست در دامن متابعت تو زند، از مثوبات اخروی حظی کامل یابد؛ اما حال کوفیان به ابن زیاد پیوسته با تو در مقام عداوت‌اند و ملازمان رکاب هدایت انتساب تو در غایت قلّت. بنابراین ظاهرا مغلوب خواهی شد و به آن خدایی که مرا به ملاقات تو سرفراز ساخته، که درین محل نفس در موت با من مسامحت نمی‌نماید، لا جرم توقع می‌دارم که مرا از همراهی خود معاف داری و این مادیان را که ملحقه نام دارد و این شمشیر را به رسم هدیه از من قبول فرمایی.»

امام حسین علیه السّلام فرمود که: «به طمع اسب و شمشیر به خیمه تو نیامده‌ام!»

و رقم قبول بر آن هدیه نکشید و از خیمه عبید اللّه بیرون آمده روی به راه نهاد. و گویند که بعد از استماع واقعه کربلا، عبید اللّه بر آن تقصیر تأسفها خورد و مدت العمر در مقام ندامت می‌بود که: «چرا با آن حضرت همراهی نکردم و خود را به سعادت شهادت نرسانیدم.»

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۴

الطّریق اسمه عبید اللّه «۱» الجعفیّ. فأرسل إلیه، فلمّا حضر بین یدیه، قال له: یا هذا! هل لک من توبة تمحص عنک الذّنوب؟ قال: و ما هی یا ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؟ قال: تنصرنا أهل البیت. فقال: ما خرجت من الکوفة إلّا مخافة أن أقاتلک بین یدی ابن زیاد لعنه اللّه، و لکن خذ فرسی هذه، فإنّی ما طلبت علیها إلّا لحقت، و ما هربت إلّا نجوت، و سیفی هذا القاطع، و رمحی

واعف عنّی. فقال له علیه السّلام: إذا بخلت علینا بنفسک، فلا حاجة لنا بمالک، ثمّ تلا قوله تعالی: وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً، و لقد سمعت جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یقول: من سمع و اعیتنا أهل البیت علیهم السّلام أکبه اللّه علی منخریه فی النّار یوم القیامة.

مقتل أبی مخنف (المشهور)، / ۴۷- ۴۸

فی کتاب مقتل الحسین علیه السّلام لأبی مخنف: إنّ الحسین علیه السّلام قام یتمشّی إلی عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ و هو فی فسطاطه حتّی دخل علیه، و سلّم علیه، فقام إلیه ابن الحرّ و أخلی له المجلس، فجلس، و دعاه إلی نصرته، فقال عبید اللّه بن الحرّ: و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا مخافة أن تدخلها، و لا أقاتل معک، و لو قاتلت، لکنت أوّل مقتول، و لکنّ هذا سیفی و فرسی، فخذهما. فأعرض عنه بوجهه، فقال: إذا بخلت علینا بنفسک، فلا حاجة لنا فی مالک وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً.

الحویزی، نور الثّقلین، ۳/ ۲۶۸- ۲۶۹ رقم ۱۲۳- مثله المشهدی القمی، کنز الدّقائق، ۸/ ۹۵

قال [أبو مخنف]: و سار الحسین، و الحرّ بن یزید الرّیاحیّ معه، حتّی انتهی إلی قصر بنی مقاتل، و إذا هو بفسطاط مضروب، و رمح مرکوز، و فرس مربوط. فقال الحسین علیه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟ قیل: لرجل یقطع الطّریق، و یخیف السّبیل، یقال له عبید اللّه «۱» ابن الحرّ الجعفیّ.

فأرسل فی طلبه، فدعاه إلیه، فجاءه یرفل فی غلالة حاوقة، حتّی وقف بین یدی الحسین علیه السّلام، فصاح علیه السّلام، فقال له: یا ویلک! ارجع و البس غیر هذه الثّیاب، و البس ثیاب الصّالحین. فرجع، و لبس غیرها، و أقبل حتّی وقف بین یدی الحسین علیه السّلام، فقال

---

(۱)- [فی المطبوع: «عبد اللّه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۵

له: یا هذا! إنّک لتجلب علی نفسک ذنوبا کثیرة، فهل لک من توبة تمحی بها ذنوبک؟

فقال: و ما هی یا ابن بنت رسول اللّه؟ قال: تنصر ابن بنت نبیّک، و تقاتل معه. قال: یا ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله! ما خرجت من الکوفة إلّا مخافة أن تقدم إلیها، فأکون أوّل من یقاتلک مع ابن زیاد، و لکن هذا فرسی سابقا من الخیل، ما طلبت بها شیئا إلّا لحقته، و ما طلبت إلّا نجوت، و هذا سیفی القاطع، ما ضربت به شیئا إلّا و فریته، فخذهما واعف عنّی من ذلک.

فأعرض عنه الحسین علیه السّلام و قال: إذا بخلت علینا بنفسک، فلا حاجة لنا فی ما لک، و تلا هذه الآیة: وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً، فإنّی سمعت جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله یقول: من سمع وا عیتنا أهل البیت و لم یجبه، کبّه اللّه علی منخریه فی النّار یوم القیامة.

الدّربندی، أسرار الشّهادة، / ۲۵۳

و الحرّ یساید معه حتّی انتهی إلی قصر بنی مقاتل، و إذا بفسطاط مضروب لرجل یقطع الطّریق فقال له: «إنّک قد عملت علی نفسک ذنوبا کثیرة، فهل لک من عمل تمحو به ذنوبک»؟

قال: بماذا؟

قال: تنصر ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

قال: أعطیک فرسی و سیفی و اعفنی عن ذلک.

قال: إذا بخلت علینا بنفسک فلا حاجة لنا بمالک، و تلا هذه الآیة وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً. ثمّ قال: سمعت جدّی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یقول: «من سمع و اعیتنا أهل البیت، و لم یجبه أکبه اللّه علی منخریه فی النّار». «۱» [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۳

---

(۱)- بالجمله، حسین علیه السّلام از آن منزل کوچ داده، به قصر مقاتل رسید. سراپرده‌ای دید افراخته و نیزه‌ای بلند بر زمین بنشاخته و شمشیری عادی از عمود خیمه آویخته و اسبی تازی درباره‌بند، بر آهیخته حسین علیه السّلام فرمود: «این سراپرده که‌را است؟» گفتند: «عبد اللّه حر را که از فارسان کوفیان و دلیران و دلاوران ایشان است و او را در شجاعت و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۶

- سماحت هیچ قرنی و قرینی نیست.»

حسین علیه السّلام حجاج بن مسروق جعفی را که از قبیله او بود، فرمان کرد که: «برو و عبد اللّه حر را به نزد ما دعوت کن.»

حجاج برفت و عبد اللّه را از دعوت حسین علیه السّلام آگهی داد. عبد اللّه گفت: «مرا ابو عبد اللّه از بهر چه کار طلب می‌کند؟»

حجاج گفت: «از بهر آن‌که او را نصرت کنی و با دشمنان او رزم زنی و بر زخم شمشیر و نیزه شکیب نمایی و اگر شهادت نصیب تو شود، اجر جزیل یابی.»

عبد اللّه گفت: «من از پیش دانستم که حسین را با کوفیان مقاتلت خواهد رفت، من از کوفه بیرون شدم تا اگر او کشته شود، در میان قاتلان او نباشم. ای حجاج! دانسته باش که کوفیان دنیای فانی را به نعیم جاودانی برگزیدند و محبت خاندان نبوّت را به عطای ابن زیاد به باد دادند. مرا با ایشان ساز مؤالفت نبود و نیروی مخالفت نیز نداشتم. ناچار از میان ایشان هجرت کردم و در کناری نشستم تا خداوند چه خواهد و قضا چه راند.»

حجاج باز شد و در حضرت امام صورت حال را بازگفت. امام حسین علیه السّلام فرمود: «نیکو آن است که من خود عبد اللّه را دیدار کنم و اقامه حجت فرمایم.»

پس برخاست و به سوی سراپرده عبد اللّه روان گشت. عبد اللّه چون این بدید، پذیره را بدوید و آن حضرت را در جایی نیکو فرود آورد و در برابر او ایستاده شد. امام حسین علیه السّلام فرمود: «بزرگان شما به سوی من مکاتیب متواتر کردند که من به سوی ایشان سفر کنم و بر ذمت نهادند که دقیقه‌ای از شرایط جانبازی فرونگذارند و در کار جهاد کمال مجاهدت معمول دارند. اکنون می‌شنوم که پشت با حق کردند و باطل را بر حق برگزیدند. تو ای عبد اللّه! نیک دانسته‌ای که هر خیر و شری را پاداش و کیفری است و هر گفتار و کرداری را در قیامت بازپرسی است. امروز تو را به نصرت خویشتن دعوت می‌کنم. اگر اجابت فرمایی، فردای قیامت مصطفی را از خود شاد خاطر خواهی یافت.»

عرض کرد: «این معنی مقرر است و هرکس تو را اطاعت کند و بر متابعت تو قدم زند، جنت جاوید بهره یابد، لکن مردم کوفه از نصرت تو دست بازداشته‌اند و رایت مخالفت افراشته‌اند و لشکرهای یزید از حوصله حساب افزون است. لا بد بر اصحاب تو ظفر خواهند جست و غلبه بهره ایشان خواهد گشت. در چنین مصاف چون حرب دیدار کریه بنماید، از من که یک تنم چه آید؟ خواستارم که مرا معاف داری و این اسب مادیان که ملحقه نام دارد و هیچ سواری گرد آن را چاک نزده و این شمشیر که از دندان شیر کارگرتر است، از من به خدمتی بپذیری.»

حسین علیه السّلام فرمود: «من به طلب اسب و شمشیر، تو را دیدار نکردم؛ بلکه خواستم به موافقت من موفق شوی و در آن سرای رستگار آیی. در راه خدای بذل جان باید کرد و ما را به دنبال مال حاجت نیست.

همانا از رسول خدا شنیدم که فرمود: آن‌کس که فریاد اهل بیت من بشنود و داد ندهد، خداوند او را به روی در آتش افکند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۷

أقول: و ممّا يناسب ذكره فى هذا المقام الإشارة إلى حال عبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ.

قال الميرزا رحمه اللّه فى رجاله الكبير نقلا عن جيش: عبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ الفارس الفاتك الشّاعر، له نسخة يرويها عن أمير المؤمنين عليه السّلام. ثمّ روى مسندا عنه أنّه سأل الحسين بن علىّ عن خضابه، فقال: أما إنّه ليس كما ترون، إنّما هو حنا و كتم. انتهى.

أقول: حكى (كما فى القمقام): أنّ عبيد اللّه المذكور كان عثمانيّا، و كان يعدّ من الشّجعان و من فرسان العرب، و كان فى وقعة صفّين فى جيش معاوية بن أبى سفيان لما كان فى قلبه محبّة عثمان، و لمّا قتل أمير المؤمنين عليه السّلام، انتقل إلى الكوفة، و كان بها إلى أن حضرت مقدمات قتل الحسين عليه السّلام، فخرج منها تعمّدا لئلّا يحضر فى قتله. انتهى.

ثمّ قال العلّامة الطّباطبائىّ: «۱»

و قال الشّيخ جعفر بن محمّد بن نما رحمه اللّه فى رسالة شرح الثّار فى أحوال المختار: إنّ عبيد اللّه بن الحرّ بن المجمّع بن خزيم الجعفىّ كان من أشراف الكوفة، و كان قد قدم (عليه ط) الحسين عليه السّلام و ندبه إلى الخروج معه، فلم يفعل، ثمّ تداخله النّدم، حتّى كادت نفسه تفيض، فقال: «فيا لك حسرة ما دمت حيّا» الأبيات. «۲»

- این بگفت و برخاست و فرمود:

«وَ ما كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُداً».

و بیرون شد تا جانب کوفه کوچ دهد.

در خبر است که عبد اللّه بن الحر از پس این واقعه پشیمان شد و دریغ خورد که چرا ملازمت خدمت آن حضرت را اختیار نکردم؟

و هم در خبر است که: عبد اللّه الحر الجعفی، چند که زنده بود از اسف دست بر دست می‌شود.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۴۸- ۱۵۰

(۱)- فى الفوائد الرّجاليّة ۳/ ۷۱.

(۲)- می گویم: در این‌جا مناسب است، اشاره به حال عبید اللّه بن حرّ جعفی.

میرزا در رجال کبیر از نجاشی گوید: عبید اللّه بن حرّ جعفی سواری کشنده و شاعر بود. یک دفترچه روایت از امیر المؤمنین داشت و به سند از او روایت کرده [است] که از حسین خضاب خود را پرسید و آن حضرت فرمود: «آن نیست که شما پندارید. همانا حنا و وسمه است. انتهی.»

می گویم چنانچه در قمقام است، نقل شده که عبید اللّه نامبرده، عثمان خواه بوده، مردی شجاع و از سواران عرب است و در جنگ صفّین به خاطر عثمان در لشکر معاویه بوده و چون امیر المؤمنین کشته شد، به کوفه-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۸

القمی، نفس المهموم،/ ۱۹۷، ۲۰۰

«و لم» يزل الحسين عليه السّلام سائرا، حتّى انتهى إلى قصر بنى مقاتل، فنزل به- و قيل إلى القطقطانة- فرأى فسطاطا مضروبا، فسأل عنه، فقيل: إنّه لعبيد اللّه بن الحرّ الجعفىّ، و كان من شجعان أهل الكوفة. فأرسل إليه الحسين عليه السّلام يدعوه، فاسترجع، و قال: و اللّه ما خرجت من الكوفة إلّا كراهية أن يدخلها الحسين و أنا بها. و أبى أن يأتى، فجاء إليه الحسين عليه السّلام، و دعاه إلى نصرته، فاستعفاه، فقال له الحسين عليه السّلام: فإن لم تكن ممّن ينصرنا، فاتّق أن تكون ممّن يقاتلنا، فو اللّه لا يسمع و اعيتنا أحد، ثمّ لا ينصرنا إلّا هلك.

فقال: أمّا هذا فلا يكون أبدا إن شاء اللّه تعالى.

«و فی روایهٔ»: إنّه قال للحسین علیه السّلام: و لکن هذا فرسی، خذه إلیک، فو اللّه ما رکبته قطّ، و أنا أروم شیئا إلّا بلغته، و لا أرادنی أحد إلّا نجوت علیه. فأعرض عنه الحسین علیه السّلام بوجهه، و قال: لا حاجهٔ لنا فیک و لا فی فرسک. ثمّ تلا: وَ ما کُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّینَ عَضُداً.

الأمین، لواعج الأشجان،/ ۹۷- ۹۸

قال المفید فی الإرشاد: إنّ الحسین علیه السّلام لمّا انتهی إلی قصر بنی مقاتل، نزل به، فإذا بفسطاط مضروب. فقال علیه السّلام: لمن هذا الفسطاط؟ فقیل: لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ. و فی القمقام: أرسل إلیه الحجّاج بن مسروق لیدعوه، فلمّا أتاه الرّسول، قال له: هذا الحسین ابن علیّ یدعوک. فقال عبید اللّه: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و اللّه ما خرجت من الکوفهٔ إلّا کراهیهٔ أن یدخلها الحسین علیه السّلام و أنا فیها، و اللّه ما أرید أن أراه، و لا یرانی. فأتاه الرّسول، فأخبره، فقام إلیه الحسین علیه السّلام فی جماعهٔ من أصحابه و إخوانه و أهل بیته حتّی دخل

- جا گرفت و چون مردم آماده کشتن حسین علیه السّلام شدند، از آن بیرون رفت تا در کشتن او شرکت نکند.

سپس علّامه طباطبایی گفته که: «شیخ جعفر بن محمد بن نما در کتاب شرح الثّار در احوال مختار گوید:

عبید اللّه بن حر بن مجمع بن خزیم جعفی از اشراف کوفه بود و حسین نزد او آمد، او را به خروج با خود دعوت کرد و حاضر نشد؛ سپس آن‌قدر پشیمان شد که می‌خواست جانش برآید و گفت: «تا زنده‌ام دریغ دارم!» الخ.»

کمره‌ای، ترجمه نفس المهموم،/ ۸۶- ۸۷، ۸۸

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۲۹

علیه، و سلّم، و جلس.

و فی خبر: لمّا دخل علیه، أوسع له عن صدر مجلسه، و استقبله إجلالا له، و جاء به حتّی أجلسه، و قبّل یدیه و رجلیه، ثمّ دعاه الحسین علیه السّلام إلی الخروج معه، فأعاد علیه ابن الحر تلک المقالهٔ، و استقاله ممّا دعاه إلیه، ثمّ قال له الحسین علیه السّلام: أیّها الرّجل! أنت خاطئ مذنب، و إنّ اللّه عزّ و جلّ أخذک بما أنت صانع، إن لم تتب إلی اللّه تبارک و تعالی فی ساعتک هذه فتنصرنی، فیکون جدّی شفیعک بین یدی اللّه تبارک و تعالی. فقال: یا ابن رسول اللّه! و اللّه لو نصرتک لکنت أوّل مقتول بین یدیک، و لکن هذا فرسی خذه إلیک، فو اللّه ما رکبته قطّ، و أنا أروم شیئا إلّا بلغته، و لا أرادنی أحد إلّا نجوت علیه، فدونک فخذه، فأعرض عنه الحسین علیه السّلام بوجهه، ثمّ قال: لا حاجهٔ لنا فیک، و لا فی فرسک، و ما کنت متّخذ المضلّین عضدا، و لکن فرّ، فلا لنا و لا علینا، فإنّه من سمع و اعیتنا أهل البیت، ثمّ لم یجبنا، أکبّه اللّه علی وجهه فی نار جهنّم. فقال عبید اللّه: و لن یکون هذا. ثمّ قام الحسین علیه السّلام من عنده حتّی دخل رحله.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۷، ۲۷۸

و سار من عذیب الهجانات، حتّی نزل «۱» قصر بنی مقاتل «۲»، فرأی فسطاطا مضروبا، و رمحا مرکوزا، و فرسا واقفا، «۳» فسأل عنه «۳»، فقیل: هو لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ، فبعث إلیه الحجّاج بن مسروق الجعفیّ، فسأله ابن الحرّ عمّا وراءه «۴»، قال: هدیهٔ إلیک و کرامهٔ إن قبلتها، هذا الحسین یدعوک إلی نصرته، فإن قاتلت بین یدیه أجرت، و إن قتلت استشهدت.

فقال ابن الحرّ: «۵» و اللّه ما خرجت من الکوفهٔ إلّا «۵» لکثرهٔ ما رأیته خارجا لمحاربته،

---

(۱)- [فی بحر العلوم مکانه: «و لم یزل الحسین علیه السّلام- یجدّ السّیر- و الحرّ یسایره، حتّی انتهی ...»].

(۲)- ینسب القصر إلی مقاتل بن حسان بن ثعلبهٔ، و ساق نسبه الحمویّ فی المعجم إلی امرئ القیس بن زید بن مناهٔ بن تمیم. یقع بین

عین التّمر و القطقطانة و القریّات.

(۳) (۳- ۳) [بحر العلوم: «فقال: لمن هذا الفسطاط؟»].

(۴)- [بحر العلوم: «ممّا جاء به»].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون! و اللّه ما خرجت من الکوفة إلّا کراهیة أن یدخلها الحسین و أنا فیها»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۰

و خذلان شیعته، فعلمت أنّه مقتول، و لا أقدر علی نصره، «۱» و لست أحبّ أن یرانی و أراه «۱».

فأعاد الحجّاج کلامه علی الحسین، فقام (صلوات اللّه علیه) و مشی إلیه فی جماعة من أهل بیته و صحبه، فدخل علیه الفسطاط، فوسّع له عن صدر المجلس.

یقول ابن الحرّ: ما رأیت أحدا قطّ أحسن من الحسین، و لا أملأ للعین منه، و لا رققت علی أحد قطّ «۲» رقّتی علیه، حین رأیته یمشی و الصّبیان حوله، و نظرت إلی لحیته، فرأیتها کأنّها جناح غراب، فقلت له: أسواد أم خضاب؟ قال: یا ابن الحرّ! عجّل علیّ الشّیب.

فعرفت أنّه خضاب.

و لمّا استقرّ المجلس بأبی عبد اللّه، حمد اللّه، و أثنی علیه، قال: یا ابن الحرّ! إنّ أهل مصرکم کتبوا إلیّ أنّهم مجتمعون علی نصرتی، و سألونی القدوم علیهم، و لیس الأمر علی ما زعموا، و إنّ علیک ذنوبا کثیرة، فهل لک من توبة تمحی «۳» بها ذنوبک؟

قال: و ما هی یا ابن رسول اللّه؟ فقال: تنصر ابن بنت نبیّک و تقاتل معه.

فقال ابن الحرّ: و اللّه إنّی لأعلم أنّ من شایعک کان السّعید فی الآخرة، و لکن ما عسی أن أغنی عنک، و لم أخلّف لک بالکوفة ناصرا، فأنشدک اللّه أن تحملنی علی هذه الخطّة، فإنّ نفسی لا تسمح بالموت، و لکن فرسی هذه «الملحقة» «۴» و اللّه ما طلبت علیها شیئا قطّ إلّا لحقته، و لا طلبنی أحد و أنا علیها إلّا سبقته، فخذها، فهی لک. «۵»

قال الحسین: أمّا إذا رغبت بنفسک عنّا، فلا حاجة لنا فی فرسک و لا فیک، و ما کنت متّخذ المضلّین عضدا، «۶» و إنّی أنصحک کما نصحتنی، إن استطعت أن لا تسمع صراخنا، لا تشهد وقعتنا، فافعل «۶»، فو اللّه لا یسمع و اعیتنا أحد و لا ینصرنا إلّا أکبّه اللّه فی نار

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «و اللّه ما أرید أن أراه و لا یرانی»].

(۲)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۳)- [بحر العلوم: «تمحو»].

(۴)- [بحر العلوم: «الحلقة فارکبها»].

(۵)- [أضاف فی بحر العلوم: «فارکبها حتّی تلحق بمأمنک، و أنا لک بالعیالات حتّی أردّها إلیک»].

(۶- ۶) [بحر العلوم: «و لکن فرّ، فلا لنا و لا علینا»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۱

جهنّم. «۱» و ندم ابن الحرّ علی ما فاته من نصرة الحسین علیه السّلام «۱».

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۲۲- ۲۲۵- مثله بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۷- ۱۹۹

المنزل العشرون: القطقطانیّة

قالوا: ثمّ سار الحسین علیه السّلام من عذیب الهجانات و معه الحرّ و أصحابه، یسایرونه حتّی نزل فی یوم الثّلاثاء التّاسع و العشرین من ذی الحجّة القطقطانیّة.

فی معجم البلدان: هو بالضّمّ، ثمّ السّکون، ثمّ قاف أخری مضمومهٔ، و طاء أخری و بعد الألف نون، و هی موضع قرب الکوفهٔ من جههٔ البریّهٔ بالطّفّ، و بینها و بین الرّهیمهٔ مغربا نیف و عشرون میلا- [إذا خرجت من القادسیّهٔ تریـد الشّام]، و منه إلی قصر مقاتل، ثمّ القریّات، ثمّ السّماوهٔ.

فی الأمالی: روی عن الصّادق علیه السّلام: إنّ الحسین لمّا نزل القطقطانیّهٔ، نظر إلی فسطاط مضروب، قال: لمن هذا الفسطاط؟ قیل: لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ- إلی آخر ما سیأتی.

و المشهور أنّه لاقاه فی قصر مقاتل.

المنزل الواحد و العشرون: قصر مقاتل

نزل علیه السّلام به فی یوم الأربعاء غرّهٔ شهر محرّم الحرام سنهٔ إحدی و ستّین، و سمّی فی بعض المنازل: قصر بنی مقاتل، و هو غلط.

قال فی المراصد: «۲» قصر مقاتل قصر کان بین عین التّمر و الشّام، «۳» منسوب إلی مقاتل بن حیان، و هو قرب القطقطانیّهٔ «۳».

قال السّکونیّ: هو قرب القطقطانیّهٔ و سلام [ثمّ القریّات]، و هو منسوب إلی مقاتل ابن حیان بن ثعلبهٔ بن أوس بن إبراهیم بن أیّوب بن مجروف بن عامر بن عصیّهٔ بن

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «قال ابن الحرّ: أما هذا، فلا یکون أبدا إن شاء اللّه. ثمّ قام الحسین علیه السّلام من عنده حتّی دخل رحله»].

(۲) (۲*) [حکاه فی الإمام الحسین علیه السّلام فی طریقه].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی الإمام الحسین علیه السّلام فی طریقه].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۲

امرئ القیس بن زید بن مناهٔ بن تمیم. قال ابن الکلبیّ: لا أعرف فی العرب فی الجاهلیّهٔ من اسمه إبراهیم بن أیّوب غیرهما، و إنّما سمّیا بذلک للنّصرانیّهٔ (۲*).

اتّفقوا علی ملاقاهٔ الحسین علیه السّلام لعبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ فی قصر مقاتل، إنّما الاختلاف فی کیفیّهٔ الملاقاهٔ زیادهٔ و نقیصهٔ.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۵- ۱۸۶- مثله الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ،/ ۱۲۰

أقساس: قریهٔ بالکوفهٔ، أو کورهٔ، یقال لها أقساس مالک، ذکر ابن الفقیه، قال:

أقساس مالک تنسب إلی مالک بن قیس. و القسّ فی اللّغهٔ تتبع الشّیء و طلبه، و جمعه. أقساس: فیجوز أن یکون مالک تطلب هذا الموضع و تتبع عمارته، فسمّی بذلک. قال السّمعانیّ: أقساس، هی قریهٔ بالکوفهٔ نزلت فی صحرائها. منصرفی من الکوفهٔ فی النّوبهٔ الخامسهٔ [.....]

نعم، إنّ أقساس مالک قریهٔ من قری الکوفهٔ، و إن لم یحقق المؤرّخون موقعها غیر أنّا نری أنّ الحسین مرّ بها فی طریقه إلی کربلاء، فهی لا شکّ من قری سواد العراق، أی حدّ العراق من الغرب، و منها سار الحسین علیه السّلام إلی الرّهیمهٔ.

الرّهیمهٔ: بلفظ التّصغیر. و یجوز أن یکون تصغیر رهمهٔ. و هی المطرهٔ الضّعیفهٔ الدّائمهٔ، و هی ضیعهٔ قرب الکوفهٔ.

قال السّکونیّ: هی عین بعد خفیهٔ إذا أردت الشّام من الکوفهٔ. و بینها و بین خفیهٔ ثلاثهٔ أمیال [.....]

ذکر محمّد بن نما: إنّ الحسین لمّا وصل إلی الرّهیمهٔ، لقیه رجل من أهل الکوفهٔ، یقال له: أبو هرم [...]

فالحسین علیه السّلام سار من الرّهیمهٔ، و واصل سیره إلی قصر مقاتل، فنزل عنده.

الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادهٔ،/ ۱۱۴، ۱۱۸- ۱۱۹

و هذا هو عبید اللّه بن الحرّ الجعفیّ، الّذی التقی به الحسین علیه السّلام فی قصر مقاتل. ذکر

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۳

صاحب- الدّرّ النّظيم- فی بعض فصوله راويا عن أبی مخنف أنّه قال: لمّا نزل الحسين عليه السّلام قصر بنی مقاتل، رأى فسطاطا مضروبا. فقال: لمن هذا الفسطاط؟ فقيل: لعبيد اللّه ابن الحرّ الجعفیّ- و كان معه الحجّاج بن مسروق الجعفیّ، و زيد بن معقل الجعفیّ- فأرسل الحسين عليه السّلام الحجّاج إليه يدعوه، فلمّا أتاه، قال له: يا ابن الحرّ! أجب الحسين بن علیّ ابن أبی طالب عليه السّلام. فقال له: ابلغ الحسين عنّی و قل له: إنّی لم أخرج من الكوفة إلّا فرارا من دمك، و لئلّا أعين عليك، و الحسين عليه السّلام ليس له ناصر بالكوفة و لا شيعة. فجاء الحجّاج، و بلغ الحسين مقالته، فعظم على الحسين عليه السّلام. ثمّ إنّه دعى بنعليه فركبهما، و أقبل يمشی، حتّى دخل على عبيد اللّه- و هو فی الفسطاط- و كان الحسين عليه السّلام عليه جبّة خز و كساء و قلنسوة. فلمّا رأى الحسين مقبلا، قام إليه إجلالا، و أوسع له عن صدر المجلس، حتّى أجلسه بمكانه.

قال يزيد بن مرّة: حدّثنی ابن الحرّ، قال: دخل على الحسين عليه السّلام و لحيته كأنّها جناح غراب. ما رأيت أحدا قطّ أحسن و لا أملأ للعين من الحسين عليه السّلام، و لا رققت لأحد قطّ كرقّتی على الحسين حين رأيته يمشی و أطفاله حواليه.

فالتفت الحسين عليه السّلام إلى عبيد اللّه و قال له: ما يمنعك يا ابن الحرّ أن تخرج معی؟ فقال:

لو كنت ممّن كتب لك، لكنت معك. و لكن هذه خيلی المعدّة و الأدلّاء من أصحابی. و هذه فرسی الملحقة، فو اللّه ما طلبت عليها شيئا إلّا أدركته، و ما طلبنی أحد إلّا فتّه. فدونكها فاركبها حتّى تلحق بمأمنك، و أنا ضمين لك بالعيالات، حتّى أؤدّيهم إليك، أو أموت أنا و أصحابی دونهم، و أنا كما تعلم، إذا دخلت فی أمر لا يضمنی [؟] فيه أحد.

فقال الحسين عليه السّلام: هذه نصيحة منك لی؟ قال: نعم، فو اللّه الّذی لا إله فوقه. فقال الحسين: إنّی سأنصحك كما نصحتنی: مهما استطعت أن لا تشهد وقعتنا، و لا تسمع و اعيتنا.

فو اللّه لا يسمع اليوم و اعيتنا أحد، ثمّ لا ينصرنا إلّا أكبّه اللّه على منخريه فی النّار. و فی الأمالی: فقال له الحسين: لا حاجة لنا فيك، و لا فی فرسك. ثمّ تلا قوله تعالى: وَ ما كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُداً. ثمّ فارقه الحسين عليه السّلام. قال أهل السّير: و لمّا قتل الحسين عليه السّلام ندم عبيد اللّه على عدم نصرته للحسين عليه السّلام.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۴

الهاشمی، الحسين عليه السّلام فی طريقه إلى الشّهادة،/ ۱۲۲- ۱۲۳

و فی رواية يزيد بن مرّة عن عبيد اللّه بن الحرّ، قال: رأيته مقبلا إلیّ، و عليه جبّة مخطّط، و على رأسه قلنسوة، و فی رجليه نعلان، و وجهه كالبدر يضیء، و ما رأيت أحدا بهذه الجلالة و المهابة و حسن الصّورة و سواد لحيته كريش الغراب، و قد احترق قلبی لمّا رأيته مقبلا إلیّ، و فی أطرافه صبيان و بنيّات قد أخذوا بأطراف ردائه، و يميلون معه حيثما مال [....]

و فی رواية يزيد بن مرّة أنّه قال: قال عبيد اللّه للحسين عليه السّلام: هذا فرسی اركب عليه و أنا أبعث معك نفرا من أصحابی حتّى ينجيك و يوصلك إلى مأمنك، و علیّ ضمان عيالك و نسوتك، حتّى يوصلهم إليك سالما. فقال له الحسين: إنّ مقصودی من استنصارك و دعوتك نصحك. فقال: فثمّ و اللّه الّذی ليس فوقه شیء. ثمّ قال له الحسين عليه السّلام: إن استطعت أن لا تسمع صراخنا، و لا تشهد و اعيتنا فافعل؛ فو اللّه لأسمع و اعيتنا أحد لا ينصرنا إلّا أكبّه اللّه فی نار جهنّم- و فی رواية قال: سمعت جدّی رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم يقول: من سمع نداء أهل البيت و لم يجبه، أكبّه اللّه على منخريه فی النّار.

قال: فقام الحسين عليه السّلام. قال عبيد اللّه: فكررت النّظر إلى محاسنه، فقلت له: أسواد هذا أم خضاب؟

فقال: عجل المشيب يا ابن الحرّ. وروى أنّه سأل الحسين عن خضابه، فقال: أما أنّه ليس كما ترون، إنّما هو حناء و كتم.

القزوينی، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۸۸، ۱۸۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۵

و لكن أنس بن الحارث الكاهلىّ يستجيب لدعوته عليه السّلام و يستشهد معه

و كان أنس بن الحارث الكاهلىّ سمع مقالة الحسين لابن الحرّ- و كان قدم من الكوفة بمثل ما قدم له ابن الحرّ- فلمّا خرج من عند ابن الحرّ، سلّم على الحسين، و قال له: و اللّه ما أخرجنى من الكوفة، إلّا ما أخرج هذا من كراهة قتالك أو القتال معك. و لكنّ اللّه قد قذف فى قلبى نصرتك، و شجّعنى على المسير معك. فقال له الحسين: فاخرج معنا راشدا محفوظا.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۴، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۵

أنس بن الحارث «۱»، و كان شيخا كبيرا صحابيّا، ممّن رأى النّبىّ و سمع حديثه، و شهد معه بدرا و حنينا. و كان فيما سمع من النّبىّ و حدّث به: أنّه قال:

«سمعت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم يقول- و الحسين بن علىّ فى حجره-: إنّ ابنى هذا يقتل بأرض من العراق، ألا فمن شهده فلينصره» «۲».

فلمّا رآه الشّيخ فى طريقه إلى العراق، و شهده، جاء معه إلى كربلاء لينصره.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۴۱۰- ۴۱۱

---

(۱)- أنس بن الحارث بن نبيه بن كاهل ... الأسدىّ. كان صحابيّا ممّن رأى النّبىّ و سمع حديثه. ذكره الكثير من المقاتل باسم (أنس بن مالك الأسدىّ)، و فى بعضها تصحيفا (مالك بن أنس). و الصّحيح: أنّه أنس بن الحارث الأسدىّ الكاهلىّ ... و نرجح أنّه متّحد مع (أنس بن كاهل الأسدىّ) الوارد ذكره فى (الزّيارة)- كما فى البحار: ج ۴۵ ص ۷۱ طبع طهران الجديد. و كذا فى الرّجبيّة. فبنو كاهل من بنى أسد بن خزيمة. و الكاهلىّ أسدى فى الحقيقة.

(۲)- و هذا الحديث بنصّه يذكره القندوزىّ فى (ينابيع المودّة، أوائل الباب السّتّين) عن أنس بن الحارث و أسد الغابة: ج ۱ ص ۳۴۹، و الإصابة: ج ۱ ص ۶۸، و كنز العمّال: ج ۶ ص ۲۲۳، و ريحانة الرّسول: المستل من تاريخ دمشق لابن عساكر: ص ۲۳۹ طبع بيروت.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۶

دخول عمرو بن قيس المشرقىّ و ابن عمّه على الحسين عليه السّلام

حدّثنى الحسين بن أحمد «۱» قال: حدّثنى أبى عن محمّد بن أحمد، عن محمّد «۲» بن إسماعيل عن علىّ بن الحكم، عن أبيه، عن أبى الجارود، عن عمرو بن قيس المشرقىّ «۳» قال:

دخلت على الحسين عليه السّلام أنا و ابن عمّ لى، و هو فى قصر بنى مقاتل، فسلّمنا عليه، فقال له ابن عمّى: يا أبا عبد اللّه! هذا الّذى أرى خضاب أو شعرك؟ فقال: خضاب، و الشّيب إلينا بنى هاشم يعجل. «۴» ثمّ أقبل علينا فقال: جئتما «۵» لنصرتى؟ «۶» فقلت: إنّى رجل كبير «۷» «۸» السّنّ، كثير الدّين «۸»، كثير العيال، و فى يدى «۶» بضايع للنّاس «۹» و لا أدرى ما يكون، و أكره أن أضيّع أمانتى. و قال له ابن عمّى مثل ذلك، قال لنا: «۹» فانطلقا، فلا تسمعا لى واعية، و لا تريا لى سوادا، فإنّه من سمع واعينا، أو رأى سوادنا، فلم يجبنا و لم يعنّا كان حقّا على اللّه عزّ و جلّ أن يكبّه على منخريه فى النّار. «۱۰»

الصّدوق، ثواب الأعمال،/ ۲۵۹- عنه: المجلسى، البحار، ۴۵/ ۸۴؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۳۱۴؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۲- ۲۵۳؛ الدّربندى، أسرار

---

(۱)- [فى العبرات مكانه: «الشّيخ الفقيه محمّد بن علىّ بن الحسين (قدّس اللّه نفسه) قال: حدّثنى الحسين بن أحمد ...»].

(۲)- [فی البحار و العوالم مکانه: «ابن إدریس، عن أبیه، عن الأشعریّ عن محمّد ...»].

(۳)- [فی الأسرار مکانه: «و فی البحار مسندا عن عمرو بن قیس المشرقیّ ...»، و فی نفس المهموم: «وروی شیخنا الصّدوق (رضوان اللّه علیه) بسنده عن عمرو بن قیس المشرقیّ ...»، و فی وسائل المظفّریّ: «فی العوالم عن ثواب الأعمال مسندا عن عمرو بن قیس المشرقیّ ...»].

(۴)- [إلی هنا حکاه فی المعالی].

(۵)- [فی المقرّم مکانه: «و فی هذا الموضع اجتمع به عمرو بن قیس المشرقیّ و ابن عمّه، فقال لهما الحسین: جئتما ...»].

(۶- ۶) [المقرّم: «قالا له: إنّا کثیروا العیال، و فی أیدینا»].

(۷)- [فی الدّمعة السّاکبة و الأسرار: «کثیر»].

(۸- ۸) [لم یرد فی نفس المهموم].

(۹- ۹) [المقرّم: «و لم ندر ماذا یکون، و نکره أن نضیع الأمانة. فقال لهما علیه السّلام»].

(۱۰)- [أضاف فی البحار و العوالم: «کش: وجدت بخطّ محمّد بن عمر السّمرقندیّ، و حدّثنی بعض الثّقات، عن الأشعریّ مثله»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۷

الشّهادة، / ۲۵۴؛ القمی، نفس المهموم، / ۲۰۲؛ الیزدی، وسائل المظفّری، / ۴۴۲؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام، / ۲۲۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۷- ۴۰۸؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۷۷

وجدت بخطّ محمّد بن عمر السّمرقندیّ، و حدّثنی بعض الثّقات من أصحابنا، قال:

حدّثنی محمّد بن أحمد بن یحیی بن عمران القمیّ، قال: حدّثنی محمّد بن إسماعیل عن علیّ بن الحکم، عن أبیه، عن أبی جارود، عن عمرو بن قیس المشرقیّ، قال: دخلت علی الحسین بن علیّ علیهما السّلام أنا و ابن عمّ لی، و هو فی قصر بنی مقاتل، فسلّمت علیه. فقال له ابن عمّی: یا أبا عبد اللّه! هذا الّذی أری خضاب أو شعرک؟ فقال: خضاب و الشّیب إلینا بنی هاشم أسرع [أ] عجل. ثمّ أقبل علینا فقال: جئتما لنصرتی؟ فقلت له:

أنا رجل کبیر السّنّ، کثیر العیال، و فی یدی بضایع للنّاس، و لا أدری ما یکون، و أکره أن تضیع أمانتی. فقال له ابن عمّی مثل ذلک. فقال: أما لی فانطلقا، فلا تسمعا لی واعیة، و لا تریا لی سوادا، فإنّه من سمع واعیتنا أو رأی سوادنا، فلم یجبنا وا عیتنا، کان حقّا علی اللّه أن یکبّه علی منخریه فی نار جهنّم.

الکشّی، ۱/ ۳۳۰- ۳۳۱ رقم ۱۸۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۸

رؤیا للحسین علیه السّلام تکشف عمّا یؤول إلیه أمره

فنزل «۱» قصر أبی مقاتل «۲»، فخفق خفقة، ثمّ «۳» انتبه، یسترجع «۳» و قال: «۴» إنّی رأیت فی المنام آنفا، «۴» فارسا، یسایرنا، و یقول: القوم یسیرون، و المنایا تسری إلیهم. «۵» فعلمت أنّه نعی إلینا أنفسنا.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام، / ۶۸- عنه: الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۶، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰

و أقبل الحسین حتّی دخل رحله، [فی قصر بنی مقاتل] فخفق برأسه خفقة، فرأی فی منامه قائلا یقول: القوم یسرون، و المنایا تسری إلیهم.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۴، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۵- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۶

قال أبو مخنف: حدّثنی عبد الرّحمان بن جندب، عن عقبة بن سمعان، قال: لمّا كان فی آخر اللّيل، أمر الحسين بالاستقاء من الماء. ثمّ أمرنا بالرّحيل، ففعلنا؛ قال: فلمّا ارتحلنا من قصر بنی مقاتل، و سرنا ساعة، خفق الحسين برأسه خفقة، ثمّ انتبه و هو يقول: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمين. ففعل ذلك مرّتين أو ثلاثا.

قال: فأقبل إليه ابنه علیّ بن الحسين على فرس له، فقال: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمين، يا أبت، جعلت فداك، ممّ حمدت اللّه و استرجعت؟ قال: يا بنیّ، إنّی خفقت برأسی خفقة، فعنّ لی فارس على فرس، فقال: القوم يسيرون، و المنايا تسرى إليهم، فعلمت أنّها أنفسنا نعيت إلينا. قال له: يا أبت، لا أراك اللّه سوءا، ألسنا

---

(۱)- [فی تاريخ الإسلام و السّير: «حتّى نزل»].

(۲)- كذا فی الأصل، و المعروف قصر مقاتل. قال ياقوت: «قصر مقاتل»: قصر كان بين عين التّمر و الشّام، قرب القطقطانيّة و سلام، ثمّ القريّات. و هو منسوب إلى مقاتل بن حسان بن ثعلبة بن أوس.

[عن السّير]

(۳) (۳- ۳) [السّير: «استرجع»].

(۴) (۴- ۴) [فی تاريخ الإسلام و السّير: «رأيت كأنّ»].

(۵)- [إلى هنا حكاه عنه فی السّير].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۳۹

على الحقّ؟ قال: بلى، و الّذی إليه مرجع العباد. قال: يا أبت، إذا لا نبالی؛ نموت محقّين.

فقال له: جزاك اللّه من ولد خير ما جزى ولدا عن والده. «۱»

الطّبری، التّاريخ، ۵/ ۴۰۷- ۴۰۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۱

قال: و سار الحسين حتّى نزل الثّعلبيّة «۲»، و ذلك فی وقت الظّهيرة، فنزل، و ترك أصحابه؛ ثمّ وضع الحسين رأسه، و نام، ثمّ انتبه من نومه باكيا، و قال له ابنه «۳»: ما لك تبكی يا أبت «۴»! لا أبكى اللّه لك عينا؟ فقال الحسين: يا بنیّ! إنّها ساعة لا تكذب فيها الرّؤيا، أعلمك أنّی رأيت فارسا على فرس، حتّى وقف علیّ، فقال: يا حسين! إنّكم تسرعون المسير «۵»، و المنايا بكم تسرع إلى الجنّة، فعلمت أنّ أنفسنا قد نعيت إلينا. فقال له ابنه: يا أبت «۶»! ألسنا على الحقّ؟ قال: بلى يا بنیّ، و الّذی يرجع «۷» العباد إليه. فقال علیّ

---

(۱)- عقبة بن سمعان گويد: وقتی آخر شب شد، حسين به ما گفت: «آبگيری كنيم.»

آن‌گاه دستور حركت داد و ما به راه افتاديم.

گويد: وقتی از قصر بنی مقاتل حركت كرديم و لختی برفتيم، حسين چرتی زد و آن‌گاه به خود آمد و می‌گفت: «انّا للّه و انّا اليه راجعون و الحمد للّه ربّ العالمين.»

و اين را دو يا سه بار گفت.

گويد: پسرش علی بر اسب خويش بيامد و گفت: «انّا للّه و انّا اليه راجعون و الحمد للّه ربّ العالمين، پدر جان! فدايت شوم، حمد و انّا للّه برای چه می‌گويی؟»

گفت: «پسركم! چرتم گرفت و سواری بر اسبی ديدم كه گفت: قوم روانند و مرگها نيز روان است، و بدانستم كه از مرگ ما خبرمان می‌دهند.»

گفت: «پدر جان! خدا بد برايت نياورد، مگر ما بر حق نيستيم؟»

گفت: «قسم به مرجع بندگان، چرا.»

گفت: «پدر جان! چه اهمیت دارد، بر حق جان می‌دهیم؟»

گفت: «خدای نکوترین پاداشی که به خاطر پدری به فرزندی داده [است]، تو را دهد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۹

(۲)- وقع فی د: الثّعلبیّة- خطأ. و فی معجم البلدان ۳/ ۱۴: من منازل طریق مکّة من الکوفة بعد الشّقوق و قبل الخزیمیّة.

(۳)- اسمه علیّ الأکبر، کما فی التّرجمة ص ۳۷۰، و سیأتی.

(۴)- فی د: أباه، و فی الأصل و بر: أبة.

(۵)- فی د: السّیر.

(۶)- من بر، و فی الأصل: أبته، و فی د: أباه.

(۷)- [فی المطبوع: «ترجع»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۰

«۱» رضی اللّه عنه «۱»: إذا لا نبالی بالموت. فقال الحسین: جزاک اللّه [عنّی- «۲»] یا بنیّ خیرا «۱» جزی به ولد عن والد «۱».

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۲۲- ۱۲۳

قال أبو مخنف: فحدّثنی عبد الرّحمان بن جندب عن عقبة «۳» بن سمعان الکلبیّ، قال: لمّا ارتحلنا من قصر ابن مقاتل و سرنا ساعة، خفق رأس الحسین خفقة، ثمّ انتبه فأقبل یقول: (إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون) و (الحمد للّه ربّ العالمین) مرّتین. فأقبل إلیه علیّ بن الحسین و هو علی فرس، فقال له: یا أبت! جعلت فداک، ممّ استرجعت؟ و علام حمدت اللّه؟ قال الحسین: یا بنیّ! إنّه عرض لی فارس علی فرس. فقال: القوم یسیرون، و المنایا تسری إلیهم، فعلمت أنّها أنفسنا نعیت إلینا. فقال: یا أبتاه! لا أراک اللّه سوء أبدا، ألسنا علی الحقّ؟ قال: بلی و الّذی یرجع إلیه العباد. فقال: یا أبت، فإذا لا نبالی. قال: جزاک اللّه خیر ما جزی ولد عن والده. «۴»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۴

ثمّ سار، حتّی نزل العذیب «۵»، فقال فیها قائلة الظّهیرة، ثمّ انتبه من نومه باکیا، فقال له

---

(۱) (۱- ۱) لیس فی د.

(۲)- من د.

(۳)- [فی المطبوع: «عتبة»].

(۴)- ابو مخنف از عتبة بن سمعان کلبی روایت کرده [است] که گفت: هنگامی که ما از قصر بنی مقاتل گذشتیم و ساعتی راه پیمودیم، خواب کوتاهی حسین علیه السّلام را گرفت و پس از لحظه‌ای بیدار شد و دوبار این جمله را بر زبان کرده، فرمود: «إنّا للّه و إنّا الیه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمین.»

فرزند آن حضرت علیّ بن حسین که بر اسبی سوار بود، پیش آمده به پدر گفت: «پدر جان! قربانت گردم، چه سبب شد که کلمه استرجاع بر زبان جاری کردی؟ و برای چه الحمد للّه گفتی؟»

حسین علیه السّلام فرمود: «پسرم (همچنان‌که خواب مرا ربود)، اسب سواری در پیش روی من نمودار شد و گفت: این گروه همچنان پیش می‌روند و مرگ نیز به سویشان پیش می‌رود.

من دانستم که آن پیک، جان ما است که خبر مرگ ما را می‌دهد.»

علیّ بن حسین گفت: «پدر جان! خدا هرگز برای شما بدی پیش نیاورد «أ و لسنا علی الحقّ»! مگر ما بر حقّ نیستیم؟»

فرمود: «چرا! سوگند بدان خدایی که بندگان به سویش بازگشت کنند؛ حقّ با ماست.»

علیّ بن حسین گفت: «فاذا لا نبالی! پدر جان! در این صورت ما از مرگ باکی نداریم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «خدایت پاداشی نیک دهد. بهترین پاداشی که فرزندی از پدر خویش بیند.»

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۱- ۱۱۲

(۵)- [الأسرار: «الغدیر»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۱

ابنه: ما یبکیک یا أبه؟ فقال: یا بنیّ، إنّها ساعة لا تکذب الرّؤیا فیها، و إنّه عرض لی فی منامی عارض، فقال: تسرعون السّیر، و المنایا تسیر بکم إلی الجنّة. «۱» [بسند تقدّم عن علیّ ابن الحسین علیه السّلام]

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۳- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۳- ۳۱۴؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۲- ۱۶۳؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۹؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۸

و لمّا کان فی آخر اللّیل، أمر «۲» فتیانه «۳» بالاستقاء «۴» «۵» من الماء، ثمّ «۶» أمر بالرّحیل، فارتحل «۶» من قصر بنی مقاتل. فقال عقبة بن سمعان: فسرنا معه ساعة، فخفق،- و هو علی ظهر فرسه- خفقة، ثمّ انتبه و هو «۵» یقول: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمین. «۷» ففعل ذلک مرّتین، أو ثلاثا، فأقبل «۸» ابنه علیّ بن الحسین علیهما السّلام «۹»، فقال «۱۰»: ممّ «۱۱» حمدت اللّه، و استرجعت «۷»؟ فقال: «۱۲» یا بنیّ! إنّی «۱۳» خفقت خفقة «۱۲»، فعنّ لی فارس

---

(۱)- سپس روان شد تا به عذیب منزل کرد و در آن به خواب نیمه روز شد و گریان از خواب بیدار شد. پسرش به او گفت: «پدر جان! برای چه گریه می‌کنی؟»

فرمود: «پسر جانم! این ساعتی است که خواب آن دروغ نیست. در خواب کسی به من برخورد و گفت: شما در رفتن شتاب می‌کنید و مرگ شما را به بهشت می‌برد.»

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۳

(۲)- [فی نفس المهموم و اللّواعج و بحر العلوم: «أمر الحسین علیه السّلام»].

(۳)- [لم یرد فی روضة الواعظین و الأسرار و نفس المهموم].

(۴)- [فی الأسرار: «بالإستسقاء»، و فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «فاستقوا»].

(۵) (۵- ۵) [المقرّم: «و الرّحیل من قصر بنی مقاتل و بینا یسیرون، إذ سمع الحسین»].

(۶- ۶) [مثیر الأحزان: «ارتحل»].

(۷- ۷) [المقرّم: «و کرّره، فسأله علیّ الأکبر عن استرجاعه»].

(۸)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان: «فأقبل إلیه»].

(۹)- [زاد فی الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم: « (و هو) علی فرس»].

(۱۰)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «یا أبة جعلت فداک»، و فی مثیر الأحزان: «یا أبة»].

(۱۱)- [نفس المهموم: «لم»].

(۱۲- ۱۲) [المقرّم: «إنّی خفقت برأسی»].

(۱۳)- [لم یرد فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۲

«۱» علی فرس «۱» و هو یقول: القوم یسیرون، و المنایا تسیر «۲» إلیهم «۳»، فعلمت أنّها «۴» أنفسنا نعیت إلینا. فقال له «۵»: یا أبت! لا أراک اللّه سوء، ألسنا علی الحقّ؟ قال: بلی، و الّذی إلیه مرجع العباد «۶». قال: فإنّنا «۷» إذا لا نبالی أن نموت محقّین. فقال له الحسین علیه السّلام: جزاک اللّه من ولد خیر ما جزی ولدا عن والده. «۸»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۳- ۸۴- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۷۹- ۳۸۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۰؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۲- ۲۰۳؛ الجواهری مثیر الأحزان،/ ۴۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۹۹- ۲۰۰؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۴- ۱۵۵؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۳، لواعج

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی الأسرار و المقرّم].

(۲)- [الدّمعة السّاکبة: «تسری»].

(۳)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۴)- [مثیر الأحزان: «أنّ»].

(۵)- [أضاف فی روضة الواعظین و نفس المهموم: «ابنه» و فی المقرّم: «علیّ الأکبر»].

(۶)- [روضة الواعظین: «و المعاد»].

(۷)- [لم یرد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان، و فی المقرّم و بحر العلوم: «یا أبت»].

(۸)- و چون آخر شب شد، به جوانان خویش دستور داد آب بردارند، و سپس دستور داد کوچ کنند، و از قصر بنی مقاتل کوچ کرد. عقبة بن سمعان گوید: ساعتی به همراه آن جناب برفتیم و همچنان‌که آن حضرت بر روی اسب بود، اندک خوابی او را گرفت و پس از این‌که از خواب بیدار شد، می‌گفت: «انّا للّه و انّا إلیه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمین.»

و دوبار یا سه‌بار این کلمات را بر زبان جاری کرد. فرزندش علیّ بن الحسین علیه السّلام پیش آمد و گفت:

«از چه حمد خدای را بجای آوردی و «انّا للّه ...» بر زبان راندی؟»

فرمود: «پسر جان! اندکی خواب رفتم. پس (در آن خواب اندک) سواری را دیدم که پیش روی من آشکار شد و می‌گفت: این گروه می‌روند و مرگها به سوی ایشان می‌رود! دانستم که آن جانهای ما است که خبر مرگ ما را می‌دهد.»

علی گفت: «پدر جان! خداوند بدی برای شما پیش نیاورد. آیا مگر ما بر حق نیستیم؟»

فرمود: «چرا، سوگند بدان خدایی که بازگشت بندگان به سوی او است، (ما بر حقّیم).»

گفت: «پس ما در چنین حالی باک نداریم از این‌که بر حق بمیریم.»

حسین علیه السّلام به او فرمود: «خدایت بهترین پاداشی که فرزندی از پدر خود برد، به تو عنایت کند.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۳- ۸۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۳

الأشجان،/ ۹۸؛ المقرّم «۱»، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۲۶- ۲۲۷؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۷

قال عقبة بن سمعان: فسرنا معه ساعة، فخفق علیه السّلام- هو علی ظهر فرسه- خفقة، ثمّ انتبه و هو یقول: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمین. ففعل ذلک مرّتین أو ثلاثا، فأقبل إلیه علیّ بن الحسین علیه السّلام علی فرس، فقال: یا أبة، فیم حمدت اللّه، و استرجعت؟ فقال: یا بنیّ، إنّی خفقت خفقة، فعنّ لی فارس علی فرس، و هو یقول:

القوم یسیرون، و المنایا تسری إلیهم، فعلمت أنّها أنفسنا نعیت إلینا. فقال له: یا أبة! لا أراک اللّه سوءا، ألسنا علی الحقّ؟ قال: بلی، و الّذی إلیه مرجع العباد. قال: فإنّنا إذا لا نبالی أن نموت محقّین. فقال له الحسین علیه السّلام: جزاک اللّه من ولد خیر ما جزی ولدا عن

والده.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۳

و سار الحسین، حتّی نزل الثّعلبیّة- و ذلک فی وقت الظّهیرة- و نزل أصحابه، فوضع رأسه، فأغفی، ثمّ انتبه باکیا من نومه، فقال له ابنه علیّ بن الحسین: ما یبکیک یا أبة؟

لا أبکی اللّه عینیک. فقال له: یا بنیّ، هذه ساعة لا تکذب فیه الرّؤیا، فأعلمک إنّی خفقت برأسی خفقة، فرأیت فارسا علی فرس وقف علیّ، و قال: یا حسین! إنّکم تسرعون، و المنایا تسرع بکم إلی الجنّة، فعلمت أنّ أنفسنا نعیت إلینا. فقال له ابنه علیّ:

یا أبة! أفلسنا علی الحقّ؟ قال: بلی یا بنیّ، و الّذی إلیه مرجع العباد. فقال ابنه علیّ: إذا لا نبالی بالموت. فقال له الحسین: جزاک اللّه یا بنیّ خیر ما جزی به ولدا عن والده.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۲۶

فلمّا وصل إلی الثّعلبیّة، جعل یقول: باتوا نیاما، و المنایا تسری. فقال علیّ بن الحسین الأکبر: ألسنا علی الحقّ؟ قال: بلی. قال: إذا و اللّه ما نبالی.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۵

---

(۱)- [حکاه فی المقرّم عن الطّبریّ].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۴

ثمّ سار لیلا ساعة، فخفق برأسه خفقة، ثمّ انتبه و هو یقول: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمین. فأقبل إلیه ابنه علیّ بن الحسین، فقال: یا أبت! جعلت فداک، ممّ حمدت، و استرجعت؟ قال: یا بنیّ! إنّی خفقت خفقة، فعنّ لی فارس علی فرس، فقال: القوم یسیرون، و المنایا تسیر إلیهم، فعلمت أنّ أنفسنا نعیت إلینا. فقال: یا أبت! لا أراک اللّه سوءا، ألسنا علی الحقّ؟ قال: بلی، و الّذی یرجع إلیه العباد. قال: إذا لا نبالی أن نموت محقّین. فقال له: جزاک اللّه من ولد خیرا ما جزی ولدا عن والده. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲

ثمّ سار علیه السّلام حتّی وصل الثّعلبیّة نصف النّهار، فرقد، و استیقظ، فقال: قد رأیت هاتفا یقول: أنتم تسرعون، و المنایا تسرع بکم إلی الجنّة. فقال له ابنه علیّ: یا أبة! أفلسنا علی الحقّ؟ قال: بلی یا بنیّ، و الّذی إلیه مرجع العباد. فقال: إذا لا نبالی الموت.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۲

فنزل علیه السّلام قصر أبی مقاتل، «۲» قال جابر بن «۲» عقبة بن سمعان: ارتحلنا من قصر أبی مقاتل، و قد أخذ الحسین علیه السّلام طریق عذیب الهجانات، فخفق برأسه، ثمّ انتبه یسترجع، فسألته، فقال: رأیت فی المنام آنفا- یعنی الآن- فارسا یسایرنا و هو یقول: القوم

---

(۱)- هنگام رهنوردی، اندکی خفت که از خواب خفیف خود بیدار شد و گفت: «انّا للّه و انّا الیه راجعون. ما از خدا و برای خدا و سوی خدا برمی گردیم. الحمد للّه ربّ العالمین.»

فرزندش علیّ بن الحسین (علی اکبر) رو به او کرد و گفت: «ای پدر! من فدای تو! چه شده که استرجاع (انّا للّه و انّا الیه راجعون) و حمد کردی؟»

گفت: «ای پسرک من! اندکی خفته بودم، ناگاه در عالم رؤیا سواری دیدم که می گفت: اینها (حسین و یارانش) امروز می‌روند، در حالی که مرگ آنها را دنبال می کند. من دانستم که عزای ما به ما تلقین، و مرگ ما اعلان گردیده [است].»

گفت: «ای پدر! مگر ما بر حق نیستیم؟»

گفت: «آری. به خداوندی که خلق سوی او می‌روند سوگند (که ما بر حق هستیم).»

گفت (علیّ بن الحسین): «پس ما باکی نداریم، اگر جان در راه حق بسپاریم و حق با ما باشد.»

گفت: «خداوند تو را به جای پدر جزای خیر دهد.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۵

(۲) (۲- ۲) [الصّحیح: «قال ابن جندب: عن»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۵

یسیرون، و المنایا تسیر معهم.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴

قال الرّاوی: ثمّ سار حتّی أنزل «۱» الثّعلبیّة وقت الظّهیرة «۲»، فوضع رأسه، فرقد، ثمّ استیقظ، فقال: قد رأیت هاتفا یقول: أنتم تسرعون، و المنایا تسرع بکم إلی الجنّة. فقال له ابنه علیّ: «۳» یا أبة «۳»! أفلسنا علی الحقّ؟ فقال: بلی یا بنیّ، و اللّه «۴» الّذی إلیه مرجع العباد. فقال: یا أبة! إذا لا نبالی بالموت. فقال الحسین علیه السّلام: جزاک اللّه «۵» یا بنیّ خیر ما جزی ولدا عن والد.

ثمّ بات علیه السّلام فی الموضع المذکور. «۶»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۶۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۱۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۳۸؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۴۷؛ الیزدی، وسائل المظفّری،/ ۴۳۷؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۶۹- ۱۷۰؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین «۷»، ۱/ ۲۶۰- ۲۶۱؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۸۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۳۳

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و اللّواعج: «نزل»].

(۲)- [أضاف فی اللّواعج: «و قیل ممسیا»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی الأسرار].

(۴)- [لم یرد فی البحار و الأسرار و اللّواعج].

(۵)- [زاد فی الأسرار: «خیرا»].

(۶)- راوی گفت:

سپس حسین علیه السّلام به راهش ادامه داد تا هنگام ظهر در ثعلبیّه فرود آمد. سر به بالین گذاشت و به خواب رفت و سپس بیدار شد و فرمود: «دیدم یکی صدا می‌زد: شما تند می‌روید؛ ولی مرگ شما را تندتر به بهشت می‌برد.»

فرزندش علی علیه السّلام عرض کرد: «پدر جان! مگر ما بر حق نیستیم؟»

فرمود: «چرا فرزندم! قسم به آن خدایی که بازگشت بندگان به سوی او است.»

عرض کرد: «پدر جان! اگر چنین است، ما را از مرگ چه باک؟»

حسین علیه السّلام فرمود: «فرزندم! خداوند بهترین پاداشی را که به فرزندی از پدر داده [است]، به تو عطا فرماید.»

سپس حسین علیه السّلام در همان منزل، شب را به صبح رسانید.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۰

(۷)- [حکاه فی المعالی عن البحار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۶

قال المؤرّخ: ثمّ مضى الحسين إلى قصر بنى مقاتل، فنزل به. قال عقبة بن سمعان:

فلمّا كان آخر اللّيل، أمر الحسين بالاستقاء من الماء، ثمّ أمرنا بالرّحيل، ففعلنا، فلمّا سرنا ساعة، خفق الحسين برأسه خفقة، فقال: «إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، الحمد للّه ربّ العالمين» يعيدها مرّتين، أو ثلاثا، فأقبل عليه ابنه علىّ بن الحسين، فاسترجع، و حمد اللّه، و قال: «يا أبت! جعلت فداك، ممّ حمدت اللّه، و استرجعت»؟ قال: «يا بنىّ! إنّى خفقت برأسى خفقة، فعنّ لى فارس على فرس، فقال: القوم يسيرون، و المنايا تسير بهم.

فعلمت أنّها أنفسنا نعيت إلينا». قال: يا أبت! ألسنا على الحقّ؟ قال: بلى، و الّذى إليه مرجع العباد. قال: يا أبت! إذا لا نبالى أن نموت محقّين. فقال له: جزاك اللّه خير ما يجزى ولدا عن والده.

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۲۳

و مضى الحسين [من عذيب الهجانات]، فلمّا كان من اللّيل، أمر فتيانه أن يستقوا من الماء كفايتهم، ثمّ سرى، فنعس فى مسيره، حتّى خفق برأسه، و استيقظ و هو يقول: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، و الحمد للّه ربّ العالمين. ثمّ قال: رأيت فارسا على فرس و هو يقول: القوم يسيرون، و المنايا تسرى إليهم، فعلمت أنّها أنفسنا نعيت إلينا.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۴

ثمّ سار عليه السّلام إلى نصف النّهار، فرقد، و استيقظ، و قال: رأيت هاتفا يقول: أنتم تسيرون، و المنايا تسرع بكم إلى الجنّة. فقال له ابنه: يا أبتاه، أ لسنا على الحقّ؟ قال:

يا بنىّ! إى، و الّذى مرجع العباد إليه. فقال: إذا لا نبالى بالموت.

الطّريحى، المنتخب، ۲/ ۴۳۸

قال: و سار الحسين عليه السّلام و هوّمت عيناه بالنّوم ساعة، و انتبه، و هو يقول: إنّا للّه و إنّا إليه راجعون. فأقبل عليه ولده علىّ الأكبر عليه السّلام و قال له: يا أبت! لم استرجعت؟ لا أراك اللّه سوءا. فقال عليه السّلام: يا ولدى! خفقت خفقة، فرأيت فارسا، و هو يقول: القوم يسيرون و المنايا تسير بهم. فقال له: يا أبة! ألسنا «۱» على الحقّ؟ قال: بلى «۲» نحن و اللّه على الحقّ «۲».

---

(۱)- [المعالى: «أفلسنا»].

(۲) (۲- ۲) [المعالى: «و الّذى إليه مرجع العباد»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۷

فقال علىّ الأكبر عليه السّلام: إذا و اللّه لا نبالى. «۱»

مقتل أبى مخنف (المشهور)،/ ۴۸- عنه: المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۶۰- ۲۶۱

ثمّ نام نصف النّهار، و استيقظ، و قال: سمعت هاتفا يقول: «يسير القوم و المنايا تسير معهم».

فقال له ابنه: يا أبتاه ألسنا على الحقّ؟

فقال: بلى و الّذى مرجع العباد إليه يا بنىّ.

فقال: إذا و اللّه لا نبالى بالموت إذا كنّا على الحقّ و الهدى. «۲» [عن أبى مخنف]

---

(۱)- [زاد فى المعالى: «بالموت. فقال له الحسين عليه السّلام: جزاك اللّه يا بنىّ خير ما جزى ولدا عن والده»].

(۲)- امام حسين عليه السّلام از ذات عرق رخت بربست و برنشست و مسافت طريق را درنوشته، چاشتگاهى به منزل ثعلبيه رسيد. پس خواب قيلوله را لختى بيارميد، چون از خواب انگيخته شد؛

فقال: قد رأيت هاتفا يقول: أنتم تسرعون و المنايا تسرع بكم إلى الجنّة.

فرمود: هاتفی را نگریستم که همی گوید: «شما سرعت می کنید در طی مسافت و مرگها شما را می‌راند به سوی جنت.»

علی بن الحسین علیه السّلام عرض کرد: «ای پدر! مگر ما بر حق نیستیم؟»

فرمود: «سوگند بدان آفریدگاری که بازگشت آفریدگان به سوی او است، ما بر حقیم.»

عرض کرد: «در این حال ما را از مرگ هیچ ملال نیست.»

فقال الحسين: جزاك اللّه يا بنيّ! خير ما جزى ولدا عن والد.

فرمود: «ای فرزند! خداوند جزای خیر دهاد تو را؛ بهتر جزایی که داده می‌شود پسر را از پدر.»

و آن شب را حسین علیه السّلام با اهل بیت در ثعلبیه به پای آورد.

عقبة بن سمعان گوید: در ملازمت رکاب می‌رفتم، ناگاه حسین علیه السّلام بر پشت اسب سر فروداشت و خوابگونه‌ای او را فراز آمد. پس سر برآورد و گفت:

«إنّا للّه و إنّا إليه راجعون، ألحمد للّه ربّ العالمين.»

و دو کرت و اگرنه سه کرت این کلمات را تکرار داد. علی بن الحسین علیهما السّلام پیش آمد و عرض کرد: «ای پدر! این تحمید و استرجاع در این وقت چه بود؟»

فقال: يا بنيّ! إنّي خفقت خفقة فعنّ لي فارس على فرس و هو يقول: القوم يسيرون و المنايا تسير إليهم فعلمت أنّها أنفسنا نعيت إلينا.

فرمود: «ای پسرک من! مرا خوابگونه دربربود و سواری بر من ظاهر گشت و همی گفت: «این جماعت همی روند و مرگ به سوی ایشان همی‌رود.» دانستم که این ناعی مرگ ما است و خبر مرگ به ما-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۸

القندوزی، ينابيع المودّة، ۳/ ۶۲

- می دهد.»

علی عرض کرد: «ای پدر! مگر ما بر حق نیستیم؟»

فرمود: «سوگند به آن‌کس که بازگشت مردم به سوی اوست، ما برحقیم.»

عرض کرد: «چون چنین است، ما را از دمار و هلاک چه باک؟»

فقال له الحسين: جزاك اللّه من ولد خير ما جزى ولدا عن والده.

حسین علیه السّلام فرمود: «خداوند تو را جزای خیر دهاد! بهتر جزایی که پسر را از پدر بهره تواند بود.»

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۳۲، ۱۶۳- ۱۶۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۴۹

الحرّ يجدّ فى أخذ الإمام عليه السّلام إلى الكوفة و الإمام يأبى

و سار الحسين عليه السّلام من قصر بنى مقاتل، و معه الحرّ بن يزيد، كلّما أراد أن يميل نحو البادية، منعه، حتّى انتهى إلى المكان الّذى يسمّى كربلاء «۱»، فمال قليلا متيامنا، حتّى انتهى إلى نينوى «۲». «۳»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۹- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۴، الحسين بن علىّ،/ ۸۳؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۱۲

قال: فلمّا أصبح، نزل، فصلّى الغداة، ثمّ عجّل الرّكوب، فأخذ يتياسر بأصحابه يريد أن يفرّقهم، فيأتيه الحرّ بن يزيد فيردّهم، فيردّه،

فجعل إذا ردّهم إلی الکوفة ردّا شدیدا امتنعوا علیه، فارتفعوا، فلم یزالوا یتسایرون حتّی انتهوا إلی نینوی؛ بالمکان الّذی نزل به الحسین. «۴»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۱- ۴۱۲

فلمّا أصبح، نزل، فصلّی «۵» الغداة، «۶» ثمّ عجّل الرّکوب، فأخذ یتیاسر بأصحابه «۷» یرید

---

(۱)- موضع فی طرف البریة علی مقربة من الکوفة. معجم البلدان. [عن ابن العدیم]

(۲)- بسواد الکوفة- المنطقة الّتی قامت فیها کربلاء. معجم البلدان. [عن ابن العدیم]

(۳)- امام حسین علیه السّلام از قصر بنی مقاتل همراه حرّ بن یزید حرکت فرمود و هرگاه آهنگ صحرا می‌کرد، حرّ او را از آن کار بازمی‌داشت تا آن‌که به جایی به نام کربلا رسیدند. از آن‌جا اندکی به سوی راست حرکت کردند و به نینوی (۱) رسیدند.

(۱). دهکده‌ای کهن و قدیمی که آثار باستانی در آن بسیار است. برخی از مورّخان آن را محل یونس پیامبر علیه السّلام می‌دانند.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۸

(۴)- گوید: و چون صبح درآمد، فرود آمد و نماز صبحگاه بکرد. آن‌گاه با شتاب برنشست و یاران خود را به جانب چپ برد. می‌خواست متفرّقشان کند. اما حر می‌آمد و آنها را بازپس می‌برد. حسین نیز او را پس می‌برد و چون آنها را سوی کوفه می‌کشید، مقاومت می‌کردند و راه بالا می‌گرفتند و همچنان باهم راه پیمودند تا به نینوی رسیدند؛ جایی که حسین منزلگاه کرد.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۹۹- ۳۰۰۰

(۵)- [فی البحار و العوالم: «فصلّی بهم»، و فی مثیر الأحزان: «فصلّی بهم صلاة»].

(۶) (۶*) [حکاه عنه فی الأسرار].

(۷) (۷*) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۰

أن یفرّقهم (۷*)، فیأتیه الحرّ بن یزید، فیردّه و أصحابه «۱»، فجعل إذا ردّهم نحو الکوفة ردّا شدیدا، امتنعوا علیه، فارتفعوا (۶*)، فلم یزالوا یتیاسرون «۲» کذلک، حتّی انتهوا إلی نینوی. «۳»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۴- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۰؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۳؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۵؛ الأمین، أعیان الشّیعة، «۱»/ ۵۹۷، لواعج الأشجان،/ ۹۸- ۹۹؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۴- ۴۵

و سار الحسین، فجعل یتیاسر، فیأتیه الحرّ بن یزید، فیردّه و أصحابه، فجعل إذا ردّهم إلی الکوفة ردّا شدیدا، امتنعوا علیه. فلم یزالوا کذلک حتّی انتهوا إلی المکان الّذی نزل به الحسین علیه السّلام.

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۳

فلمّا أصبح، نزل، فصلّی الغداة، ثمّ عجّل الرّکوب، فأخذ یتیاسر بأصحابه یرید أن یفرّقهم، فیأتیه الحرّ بن یزید، فیردّه و أصحابه، فجعل إذا ردّهم نحو الکوفة، امتنعوا علیه، فلم یزالوا یسایرون کذلک حتّی انتهوا إلی نینوی بالمکان الّذی نزل به الحسین.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۳- ۲۳۴

فلمّا أصبح نزل، فصلّی، ثمّ عجّل الرّکوب، فأخذ یتیاسر بأصحابه یرید أن یفرّقهم، فأتی الحرّ، فردّه و أصحابه، فجعل إذا ردّهم نحو الکوفة ردّا شدیدا، امتنعوا علیه، و ارتفعوا، فلم یزالوا یتیاسرون حتّی انتهوا إلی نینوی- المکان الّذی نزل به الحسین-. «۴»

---

(۱)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۲)- [فی روضة الواعظین و البحار و العوالم و نفس المهموم و مثیر الأحزان: «یتسایرون»].

(۳)- و چون صبح شد، فرود آمده، نماز بامداد بخواند و بشتاب سوار شد و با همراهان و اصحاب سمت چپ را گرفته، می‌خواست آنان را (از لشکر حر) پراکنده سازد. پس حرّ بن یزید می‌آمد و او و یارانش را (به سمت راست که به کوفه می‌رفت) بازمی‌گرداند و هرگاه حر آنان را به سمت کوفه بازمی‌گرداند و سخت می‌گرفت، آنان نیز مقاومت کرده، از رفتن به سمت راست خودداری می‌کردند و حر با همراهان به کناری می‌رفتند. پس همچنان به سمت چپ رفتند، تا به نینوی رسیدند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۴

(۴)- چون صبح شد، فرود آمدند و نماز خواندند و برای سواری و راهنوردی شتاب کردند. آن‌گاه طرف چپ را گرفتند و خواستند پراکنده شوند. ناگاه حر و اتباع او رسیدند و مانع تفرقه و سیر آنها شدند.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۱

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲

قال: ثمّ إنّ الحسین علیه السّلام «۱» قام و رکب «۱»، کلّما أراد المسیر، یمنعونه «۲» تارة و یسایرونه «۲» أخری. «۳»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۰- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۲؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۱

فلمّا أصبح نزل، فصلّی الغداة، ثمّ عجّل الرّکوب، و سار، حتّی انتهی إلی نینوی، و الحرّ و من معه یسایرونه.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۳

فلمّا طلع الفجر، صلّی بأصحابه، و عجّل الرّکوب، ثمّ تیاسر فی مسیره، حتّی انتهی إلی نینوی. «۴»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴

قالوا: و لمّا طلع الفجر، نزل الحسین و أهل بیته و أصحابه، فصلّی بهم صلاة الغداة، ثمّ عجّل فی الرّکوب، و أخذ یتیاسر- و الحرّ یسایره، و یحاول ردّه إلی الکوفة، و الحسین علیه السّلام یمتنع علیه امتناعا شدیدا- فلم یزالوا یتیاسرون کذلک، حتّی انتهوا إلی (نینوی).

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۰

- چون خواست آنها را سوی کوفه براند، سخت خودداری و امتناع و بر او غلبه کردند و باز راه چپ را گرفتند تا به محل نینوی رسیدند که حسین در آن‌جا فرود آمد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۵

(۱) (۱- ۱) [فی البحار و العوالم و الأسرار: «رکب و سار [صار]»].

(۲) (۲- ۲) [الأسرار: «و یسارعونه»].

(۳)- راوی گفت: سپس حسین علیه السّلام برخاست و سوار شد و حرکت کرد، ولی سپاهیان حر گاهی جلوگیری از حرکت می‌کردند و گاهی حضرت را از مسیر منحرف می‌کردند.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۸۰

(۴)- بالجمله، حسین علیه السّلام روان شد و اصحاب او راه پیش داشتند و سپاه حر از هر جانب مانع و دافع بودند. بدین‌گونه بیش‌وکم طی مسافت می‌نمودند.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۶۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۲

ابن زياد يأمر الحرّ أن يجعج بالحسين عليه السّلام و أن ينزله بالعراء على غير ماء

ثمّ سار، فلم يزل يتياسر، حتّى صار إلى «نينوى»، فإذا راكب قد أقبل على نجيب له من الكوفة. فلمّا انتهى إليهم سلّم على الحرّ بن يزيد، و لم يسلّم على الحسين، ثمّ رفع الحرّ كتابا من ابن زياد، فيه: «أمّا بعد! فجعجع بحسين حيث يبلغك كتابى، و يقدم عليك رسولى، و لا تنزله إلّا العراء فى غير حصن، و على غير ماء». فقال الحرّ: هذا كتاب الأمير عبيد اللّه. و قرأه، و أخذهم بالنّزول، فأنزلهم فى غير قرية، و على غير ماء.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۴- ۳۸۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۶

فإذا هو براكب على نجيب، مقبل من القوم، فوقفوا جميعا ينتظرونه، فلمّا انتهى إليهم سلّم على الحرّ، و لم يسلّم على الحسين، ثمّ ناول الحرّ كتابا من عبيد اللّه بن زياد، فقرأه، فإذا فيه: أمّا بعد، فجعجع «۱» بالحسين بن علىّ و أصحابه بالمكان الّذى يوافيك كتابى، و لا تحلّه إلّا بالعراء على غير خمر «۲» و لا ماء، و قد أمرت حامل كتابى هذا أن يخبرنى بما كان منك فى ذلك، و السّلام.

فقرأ الحرّ الكتاب، ثمّ ناوله الحسين و قال: لا بدّ من إنفاذ أمر الأمير عبيد اللّه بن زياد، فانزل بهذا المكان، و لا تجعل للأمير علىّ علّة.

فقال الحسين عليه السّلام: تقدّم بنا قليلا إلى هذه القرية الّتى هى منّا على غلوة، و هى الغاضريّة «۳»، أو هذه الأخرى الّتى تسمّى السّقيفة «۴»، فننزل فى إحداهما. قال الحرّ: إنّ

---

(۱)- أى: سر به فى الأرض الصّعبة.

(۲)- بدون شجر و ظلّ.

(۳)- قرية قريبة من الكوفة.

(۴)- [الصّحيح: «الشّفيّة»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۳

الأمير كتب إلىّ أن أحلّك على غير ماء، و لا بدّ من الانتهاء إلى أمره. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۴۹- ۲۵۰- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۴- ۲۶۲۵، الحسين بن علىّ،/ ۸۳- ۸۴؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۱۲

قال: فإذا [فى نينوى] راكب على نجيب له، و عليه السّلاح متنكّب قوسا مقبل من الكوفة، فوقفوا جميعا ينتظرونه، فلمّا انتهى إليهم، سلّم على الحرّ بن يزيد و أصحابه، و لم يسلّم على الحسين عليه السّلام و أصحابه، فدفع إلى الحرّ كتابا من عبيد اللّه بن زياد، فإذا فيه:

أمّا بعد، فجعجع «۲» بالحسين حين يبلغك كتابى، و يقدم عليك رسولى، فلا تنزله إلّا بالعراء فى غير حصن و على غير ماء، و قد أمرت رسولى أن يلزمك و لا يفارقك، حتّى يأتينى بإنفاذك أمرى؛ و السّلام.

قال: فلمّا قرأ الكتاب، قال لهم الحرّ: هذا كتاب الأمير عبيد اللّه بن زياد يأمرنى فيه أن أجعجع بكم فى المكان الّذى يأتينى فيه كتابه، و هذا رسوله، و قد أمره ألّا يفارقنى، حتّى أنفذ رأيه و أمره.

---

(۱)- و در اين هنگام، مردى كه بر مركبى راهوار سوار بود، از مقابل شتابان آمد و همگان منتظر او ايستادند. چون آن مرد رسيد، به حرّ سلام داد و به امام حسين عليه السّلام سلام نداد و نامه‌اى از ابن زياد براى حرّ آورد كه در آن چنين نوشته بود:

«اما بعد، همان جا که این نامه‌ام به دست تو می‌رسد، بر حسین علیه السّلام و یاران او سخت بگیر و او را در بیابانی بدون آب و سبزه فرود آور و حامل این نامه را مأمور کرده‌ام تا مرا از آنچه انجام می‌دهی، آگاه سازد. و السّلام.»

حرّ نامه را خواند و سپس به امام حسین علیه السّلام داد و گفت: «مرا چاره‌ای از اجرای فرمان امیر عبید اللّه بن زیاد نیست. همین‌جا فرود آی و برای امیر بهانه‌ای بر من قرار مده!»

امام حسین علیه السّلام فرمود: «کمی ما را پیشتر ببر تا به این دهکده غاضریّه (۱) که با ما یک تیررس فاصله دارد، برسیم. یا به آن دهکده دیگر که نامش سقبه است و در یکی از این دو دهکده فرود آییم.»

حرّ گفت: «امیر برای من نوشته است، تو را در سرزمین خشک و بی‌آب فرود آورم و چاره‌ای از اجرای فرمان او نیست.»

(۱). قریه‌ای از نواحی کوفه و نزدیک کربلا.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۸

(۲)- أورد الخبر فی اللّسان و قال فی شرحه: «أی أزعجه و أخرجه». قال الأصمعیّ: یعنی: «أحبسه».

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۴

«۱» فنظر إلی رسول عبید اللّه یزید بن زیاد بن المهاصر أبو الشّعثاء الکندیّ، ثمّ البهدلیّ، فعنّ له، فقال: أمالک بن النّسیر البدّیّ؟ قال: نعم.- و کان أحد کندة- فقال له یزید بن زیاد: ثکلتک أمّک! ماذا جئت فیه؟ قال: و ما جئت فیه! أطعت إمامی، و وفیت ببیعتی.

فقال له أبو الشّعثاء: عصیت ربّک، و أطعت إمامک فی هلاک نفسک، کسبت العار و النّار، قال اللّه عزّ و جلّ: وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیامَةِ لا یُنْصَرُونَ «۲»، فهو إمامک.

قال: و أخذ «۱» الحرّ بن یزید القوم بالنّزول فی ذلک المکان علی غیر ماء و لا فی قریة.

فقالوا: دعنا ننزل فی هذه القریة- یعنون نینوی- أو هذه القریة- یعنون الغاضریّة- أو هذه الأخری- یعنون شفیّة-. فقال: لا و اللّه ما أستطیع ذلک؛ هذا رجل قد بعث إلیّ عینا. «۳»

---

(۱) (۱- ۱) [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و فی روایة: دفع الحرّ الکتاب إلی الحسین علیه السّلام فقرأه، ثمّ أخذ»].

(۲)- سورة القصص: ۴۱.

(۳)- گوید: در این وقت سواری بر اسبی اصیل پدیدار شد که مسلّح بود و کمانی به شانه داشت و از کوفه می‌آمد. همگی بایستادند و منتظر وی بودند و چون به آنها رسید، به حرّ بن یزید و یارانش سلام گفت: اما به حسین علیه السّلام و یارانش سلام نگفت. آن‌گاه نامه‌ای به حرّ داد که از ابن زیاد بود و چنین نوشته بود:

«وقتی نامه من به تو رسید و فرستاده‌ام بیامد، حسین را بدار در زمین باز بی‌حصار و آب. و به فرستاده‌ام دستور داده‌ام با تو باشد و از تو جدا نشود تا خبر بیارد که دستور مرا اجرا کرده‌ای. و السّلام.»

گوید: وقتی حرّ نامه را بخواند، بدانها گفت: «این نامه امیر عبید اللّه بن زیاد است که به من دستور می‌دهد شما را در همان‌جا که نامه‌اش به من می‌رسد، بدارم. این فرستاده اوست که گفته از من جدا نشود تا نظر وی اجرا شود.»

گوید: ابو الشّعثا، یزید بن زیاد مهاجر کندی نهدی، به فرستاده عبید اللّه بن زیاد نگریست و رو به او کرد و گفت: «مالک بن نسیر بدّی هستی؟»

گفت: «بله!»

گوید: وی نیز یکی از مردم کنده بود.

گوید: یزید بن زیاد بدو گفت: «مادرت عزادارت شود، به چه کارآمده‌ای.»

گفت: «به کاری آمده‌ام که اطاعت پیشوایم کرده‌ام و به بیعتم عمل کرده‌ام.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۵

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۸- ۴۰۹- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۳- ۲۰۴؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۵- ۱۹۶؛ المحمودی، العبرات، «۱»/ ۴۱۲- ۴۱۳، ۴۱۴

قال: و أصبح الحسین من وراء عذیب الهجانات، قال: و إذا بالحرّ بن یزید «۱»، قد ظهر له «۲» أیضا فی «۲» جیشه، فقال الحسین: ما وراءک یا ابن یزید «۱»! أ لیس قد أمرتنا أن نأخذ علی الطّریق، فأخذنا و قبلنا مشورتک؟ فقال: صدقت، و لکن هذا کتاب عبید اللّه «۳» بن زیاد، قد ورد علیّ یؤنّبنی و یعنّفنی فی أمرک. فقال الحسین: فذرنا حتّی ننزل بقریة نینوی أو الغاضریّة. فقال الحرّ: لا و اللّه، ما أستطیع ذلک؛ هذا رسول عبید اللّه «۳» بن زیاد معی، و ربّما بعثه عینا [علیّ- «۴»].

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۱- ۱۴۲

حتّی انتهوا إلی نینوی «۵»- المکان الّذی نزل به الحسین علیه السّلام- «۵» فإذا راکب علی نجیب له، علیه السّلاح، متنکّب قوسا، مقبل من الکوفة. «۶» فوقفوا جمیعا ینتظرونه «۷». فلمّا انتهی إلیهم، سلّم علی الحرّ و أصحابه، و لم یسلّم علی الحسین و أصحابه، و دفع إلی الحرّ کتابا

- ابو الشعثاء گفت: «عصیان پروردگار کرده‌ای و اطاعت پیشوای خویش در کار هلاکت خویش و ننگ و جهنم جسته‌ای که خدا عزّ و جل گوید: وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیامَةِ لا یُنْصَرُونَ؛ یعنی: آنها را پیشوایان کردیم که به سوی جهنم بخوانند و روز رستاخیز یاری نبینند. پیشوای تو چنین است.»

گوید: حرّ جماعت را وادار کرد در همان‌جا فرود آیند، بی‌آب و آبادی. گفتند: «بگذارمان در این دهکده فرود آییم.»

مقصودشان نینوی بود. گفت: «نه! به خدا قدرت این کار ندارم. این مرد را به مراقبت من فرستاده‌اند.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۰- ۳۰۰۱

(۱)- من د و بر، و فی الأصل: زید.

(۲) (۲- ۲) لیس فی د.

(۳)- فی د و بر: عبد اللّه.

(۴)- من د و بر.

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان].

(۶)- [أضاف فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «و هو مالک بن النّسر [بشیر] الکندیّ»].

(۷)- [نفس المهموم: «ینظرونه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۶

من عبید اللّه بن زیاد، فإذا فیه: أمّا بعد، فجعجع الحسین حین «۱» یبلغک کتابی «۱»، و یقدم علیک رسولی، و لا تنزله إلّا بالعراء فی غیر خضر «۲»، و علی غیر ماء، فقد أمرت رسولی أن «۳» یلزمک، و «۳» لا یفارقک حتّی یأتینی بإنفاذک أمری، و السّلام. «۴»

«۵» فلمّا قرأ الکتاب، قال لهم الحرّ: هذا کتاب الأمیر عبید اللّه یأمرنی أن أجعجع بکم فی المکان الّذی یأتی کتابه، و هذا رسوله، و قد أمره أن لا یفارقنی حتّی أنفذ أمره فیکم «۴»، «۶» فنظر «۷» یزید بن المهاجر الکندیّ «۸»، و کان مع «۹» الحسین علیه السّلام «۹» إلی رسول ابن زیاد، فعرفه، فقال له یزید «۷»: ثکلتک أمّک، ماذا جئت فیه؟ قال: «۱۰» أطعت إمامی، و وفیت ببیعتی. فقال له ابن المهاجر: بل عصیت ربّک، و أطعت إمامک فی هلاک نفسک، و کسبت العار و النّار، و بئس الإمام إمامک، قال اللّه تعالی: وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً

يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ «۱۱» وَ يَوْمَ الْقِيامَةِ لا يُنْصَرُونَ، فإمامك منهم «۵».

«۱۲» و أخذهم الحرّ بالنّزول فی ذلك المكان علی غير ماء، و لا فی قرية «۶»، «۱۱» فقال له

---

(۱) (۱- ۱) [فی البحار و الدّمعة السّاكبة و المعالی: «بلغك كتابی هذا»، و فی نفس المهموم: «يأتيك كتابی»].

(۲)- [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت عليهم السّلام و روضة الواعظين و نفس المهموم و أعيان الشّيعة و اللّواعج: «حصن»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فی مثير الأحزان].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فی المعالی، و فی أعيان الشّيعة و اللّواعج: «فعرض لهم الحرّ و أصحابه، و منعوهم من السّير، و أخذهم الحرّ بالنّزول فی ذلك المكان علی غير ماء، و لا قرية. فقال له الحسين عليه السّلام: ألم تأمرنا بالعدول عن الطّريق؟ قال: بلی، و لكن كتاب الأمير عبيد اللّه قد وصل، يأمرنی فيه بالتّضييق عليك، و قد جعل علیّ عينا يطالبنی بذلك»].

(۵) (۵- ۵) [لم يرد فی روضة الواعظين].

(۶- ۶) [لم يرد فی اللّواعج].

(۷- ۷) [نفس المهموم: «إلی رسول ابن زياد يزيد بن زياد بن المهاصر أبو الشّعثاء الكندیّ ثمّ النّهديّ، فعنّ له فقال: أمالك بن النّسير البدّیّ؟ قال: نعم، و كان أحد كندة. فقال له يزيد بن زياد»].

(۸)- [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت: «الكنانیّ»].

(۹- ۹) [أعيان الشّيعة: «خرج إلی الحسين من الكوفة قبل أن يلاقيه الحرّ»].

(۱۰)- [زاد فی نفس المهموم: «و ما جئت فيه»].

(۱۱- ۱۱) [أعيان الشّيعة: «فإمامك منهم»].

(۱۲) (۱۲*) [حكاه فی مثير الأحزان].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۷

الحسين عليه السّلام: دعنا ويحك ننزل فی هذه القرية، أو هذه- يعنی نينوی و الغاضريّة- «۱» أو هذه- يعنی شفيّة «۲»؟- «۱» قال: و اللّه «۳» لا أستطيع ذلك؛ هذا رجل قد بعث إلیّ «۴» عينا علیّ (۱۲*). «۵»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۴- ۸۵- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۰؛ البحرانی،

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فی روضة الواعظين و مثير الأحزان].

(۲)- [و فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت: «شفنة» و فی الدّمعة السّاكبة: «شقينة»].

(۳)- [فی روضة الواعظين و الدّمعة السّاكبة و مثير الأحزان: «لا و اللّه»].

(۴)- [لم يرد فی مثير الأحزان].

(۵)- تا به نينوی- همان‌جا كه حسين عليه السّلام فرود آمد- رسيدند. در اين هنگام سواری كه بر اسبی نيكو سوار بود و سلاح جنگ به تن داشت و كمان بر دوش افكنده بود، از سمت كوفه رسيد. پس همگی چشم به راه او ايستادند. چون به آنان رسيد، به حرّ بن يزيد و همراهانش سلام كرد و به حسين عليه السّلام و يارانش سلام نكرد و نامه‌ای از عبيد اللّه بن زياد به حرّ داد كه در آن نامه نوشته بود:

«اما بعد! چون نامه من به تو رسيد و فرستاده من نزد تو آمد، كار را بر حسين سخت بگير و او را در زمينی بی‌پناهگاه كه نه سبزی

در آن‌جا باشد و نه آبی، فرود آر! پس همانا من فرستاده خود را دستور داده‌ام، همراه تو باشد و از تو جدا نشود تا خبر انجام دستور مرا برایم بیاورد. و السّلام.»

چون نامه را خواند، حرّ به آن حضرت و یارانش گفت: «این نامه امیر عبید اللّه است که به من دستور داده، همان‌جا که نامه رسید (برای فرود آمدن)، به شما سخت بگیرم و این نیز فرستاده او است که دستورش داده از من جدا نشود تا دستورش را درباره شما انجام دهم.»

پس یزید بن مهاجر کندی که در میان یاران حسین علیه السّلام بود، به فرستاده ابن زیاد نگاه کرد و او را شناخت. پس به او گفت: «مادرت به عزایت بنشیند! این چه کار ناشایسته‌ای است که به دنبال آن آمده‌ای؟»

گفت: «پیروی از امام خود نموده و به بیعت خود پایداری کرده‌ام.»

یزید بن مهاجر به او گفت: «بلکه خدای خود را نافرمانی کرده و پیشوای (ناحق) خود را درباره نابودی خودت پیروی کرده، و ننگ و آتش را برای خویشتن فراهم کرده‌ای و بد امام و پیشوایی است امام تو.

خدای تعالی فرماید: «و گردانیدیم ایشان را پیشوایانی که می‌خوانند به سوی آتش و روز قیامت یاری نمی‌شوند» (سوره قصص آیه ۴۱) و پیشوای تو از این پیشوایان است.»

و حرّ بن یزید کار را سخت گرفت که در همان مکانی که نه آب بود و نه آبادی پیاده شوند. حسین علیه السّلام فرمود: «وای به حال تو! بگذار به این ده- یعنی نینوی و غاضریه- یا آن دیگر- یعنی شفیه- فرود آییم!»

گفت: «به خدا نمی‌توانم؛ (زیرا) این (فرستاده) مردی است که برای دیده‌بانی نزد من آمده (که ببیند آیا من به دستور عبید اللّه رفتار می‌کنم یا نه؟ و من ناچارم در برابر چشم او دستورش را انجام دهم).»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۴- ۸۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۸

العوالم، ۱۷/ ۲۳۰- ۲۳۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۴؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴- ۲۵۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۳- ۲۰۴؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۵؛ المازندرانی، معالی السّبطین «۱»، ۱/ ۲۸۱- ۲۸۲؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۷- ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۹۹- ۱۰۰؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۵

فإذا راکب علی نجیب له، و علیه السّلاح متنکّبا قوسه، مقبل من الکوفة، فوقفوا جمیعا ینتظرونه، فلمّا انتهی إلیهم، سلّم [۱۰۱] علی الحرّ و أصحابه، و لم یسلّم علی الحسین و أصحابه، و دفع إلی الحرّ کتابا من عبید اللّه بن زیاد، فإذا فیه:

«أمّا بعد، فجعجع «۲» بالحسین و أصحابه حیث یبلغک کتابی، و یقدم علیک رسولی، فلا تنزله إلّا بالعراء فی غیر حصن، و علی غیر ماء، و قد أمرت رسولی أن یلزمک حتّی تردّه بإنفاذ أمری، و السّلام».

فلمّا قرأه الحرّ، قال:

«هذا کتاب الأمیر عبید اللّه، یأمرنی أن أجعجع بکم فی المکان الّذی یأتینی کتابه، و هذا رسوله، و قد أمرنی ألّا یفارقنی، حتّی أنفذ أمره».

و أخذ الحرّ یریدهم علی النّزل هناک علی غیر ماء، و لا فی قریة. فقالوا:

«دعنا ننزل فی هذه القریة- یعنون الغاضریّة- أو تلک- یعنون نینوی- أو تلک، أو تلک».

فقال:

«لا و اللّه، ما أستطیع هذا؛ أما ترون الرّجل قد بعثه عینا علیّ»؟

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۳

فإذا راكب على نجيب له، فلمّا انتهى إليهم، سلّم على الحرّ، و لم يسلّم على الحسين

---

(۱)- [حكاه فى المعالى عن البحار].

(۲)- جعجع به: أزعجه، شرّده، حبسه، ألزمه الجعجاع. و الجعجاع و الجعجع: المكان الضّيّق الخشن الغليظ.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۵۹

عليه السّلام و أصحابه، و دفع إلى الحرّ كتابا من عبيد اللّه بن زياد، فإذا فيه: أمّا بعد، فجعجع بالحسين حين يبلغك كتابى، و لا تنزله إلّا بالعراء «۱» فى غير خضر و لا ماء، و قد أمرت رسولى أن يلزمك و لا يفارقك، حتّى يأتينى بانفاذك أمرى، و السّلام.

فأخذهم الحرّ بالنّزول فى ذلك المكان على غير ماء و لا قرية، فقال له الحسين: دعنا ويحك أنزل فى هذه القرية- يعنى نينوى- أو هذه- يعنى الغاضريّة-. قال: لا و اللّه، لا أستطيع ذلك؛ هذا رجل قد بعث عينا علىّ.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۴

(قال) ابن أعثم: فتياسر الحسين، حتّى وصل إلى (عذيب الهجانات)، فورد كتاب من عبيد اللّه بن زياد إلى الحرّ يلومه فى أمر الحسين، و يأمره بالتّضييق عليه، «۲» فأصبح الحسين من وراء عذيب الهجانات، و إذا الحرّ قد عارضه «۲» أيضا فى جيشه، و منعه من المسير، فقال له الحسين: ويلك! ما دهاك؟ أ لست «۳» قد أمرتنا أن «۳» نأخذ على غير الطّريق، فأخذناو قبلنا مشورتك؟ فقال الحرّ: صدقت يا ابن رسول اللّه، و لكن هذا كتاب الأمير ورد علىّ يؤنّبنى و يضعّفنى فى أمرك، و يأمرنى بالتّضييق عليك. قال الحسين: فذرنا إذا ننزل بقرية نينوى أو الغاضريّة. فقال له الحرّ: لا و اللّه يا أبا عبد اللّه، لا أستطيع ذلك، فقد جعل ابن زياد علىّ عينا يطالبنى، و يؤاخذنى بذلك. «۴» [و فى رواية: قال الحرّ: لا و اللّه، ما أستطيع ذلك؛ و هذا رسول ابن زياد معى، و إنّما بعثه عينا علىّ].

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۳۴- عنه: الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۱۰۹

فلمّا أصبح بعذيب الهجانات، رأى الحرّ فى عسكره يتبعه، فسأله عن الحالة؟ فقال:

هددنى الأمير فى شأنك. فقال: دعنا فى نينوى أو الغاضريّة. فقال: لا و اللّه، و علىّ عينه.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۶

---

(۱)- قال فى الصّحاح: الجعجعة: الحبس. و كتب عبيد اللّه بن زياد إلى عمر بن سعد أن جعجع بالحسين.

قال الأصمعىّ: أى احبسه، و قال ابن الأعرابىّ: أى ضيّق عليه. و العراء- بالمدّ-: الفضاء لا يستتر فيه، قال اللّه تعالى: لَنُبِذَ بِالْعَراءِ.

(۲) (۲- ۲) [الحسين عليه السّلام فى طريقه: «فلمّا أصبح الحسين عليه السّلام و أراد أن يسير، عارضه الحرّ»].

(۳) (۳- ۳) [الحسين عليه السّلام فى طريقه: «قلت»].

(۴)- [إلى هنا حكاه عنه فى الحسين عليه السّلام فى طريقه].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۰

ثمّ جاءه كتاب عبيد اللّه بن زياد أن جعجع بالحسين حتّى يبلغك كتابى.

ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

فلمّا نزلوا، إذا راكب مقبل من الكوفة، فوقفوا ينتظرونه، فسلّم على الحرّ، و لم يسلّم على الحسين و أصحابه، و دفع إلى الحرّ كتابا من ابن زياد، فإذا فيه: أمّا بعد! فجعجع بالحسين حين يبلغك كتابى، و يقدم عليك رسولى، فلا تنزله إلّا بالعراء فى غير حصن، و على غير ماء، و قد أمرت رسولى أن يلزمك، فلا يفارقك حتّى يأتينى بانفاذك أمرى، و السّلام.

فلمّا قرأ الكتاب، قال لهم الحرّ: هذا كتاب الأمير، يأمرنى أن أجعجع بكم فى المكان الّذى يأتينى فيه كتابه، و قد أمر رسوله أن لا

یفارقنی، حتّی أنفذ رأیه و أمره، و أخذهم الحرّ بالنّزول علی غیر ماء و لا فی قریة. فقالوا: دعنا ننزل فی نینوی أو الغاضریّة أو شفیّة. فقال: لا أستطیع؛ هذا الرّجل قد بعث عینا علیّ. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲

قال «۲» جابر بن «۲» عبد اللّه بن سمعان: و مضینا حتّی إذا قربنا من نینوی، و إذا رجل من

---

(۱)- چون رحل افکندند، سواری از ناحیه کوفه رسید. آنها ایستادند که خبر آمدن او را بدانند. آن سوار بر حرّ سلام کرد؛ ولی بر حسین و اصحاب او سلام نکرد. نامه‌ای همراه داشت که آن را به حرّ داد که ابن زیاد چنین نوشته بود:

«اما بعد ... حسین را از هرسو محاصره کن تا نامه دیگرم به تو برسد و رسول من نزد تو آید. او را در جای خشک و بی‌آب و علف محاصره کن، نه جای دیگر. من به نماینده خود دستور داده‌ام که همراه و ناظر اعمال تو باشد. از تو جدا نشود، مگر پس از این‌که تو فرمان مرا به کار بسته باشی. و السلام.»

چون نامه را خواند، حرّ به آنها (حسین و یاران) گفت: «این نامه امیر است. به من امر کرده که شما را در تنگنای محاصره کنم و در هرجا که نماینده او به من برسد، بازبدارم و به او امر کرده که از من جدا نشود تا من فرمان او را اجرا کنم.»

حرّ هم او (حسین) را در جای بی‌آب منزل داد و مجبور و محصور کرد که نه آب بود و نه آبادانی. به او گفتند: «بگذار ما در نینوی یا غاضریّه یا شفیّه (اماکن مشهور) منزل اختیار کنیم.»

حرّ گفت: «نمی‌توانم؛ زیرا این مرد (رسول) مراقب من است.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۵- ۱۵۶

(۲) (۲- ۲) [الصّحیح: «ابن جندب: عن»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۱

کندة اسمه مالک بن بشیر معه کتاب من عبید اللّه بن زیاد إلی الحرّ «۱» أن: جعجع بالحسین، و لا تنزله إلّا بالعراء فی غیر خصب و لا نهر.

فقرأ الکتاب، و أخذ حسینا بالنّزول.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۵

فلمّا أصبح الحسین علیه السّلام، و إذا قد ظهر الحرّ و جیشه، فقال له الحسین علیه السّلام: ما وراءک یا ابن یزید؟ فقال: وافانی کتاب ابن زیاد، یؤنّبنی فی أمرک، و قد سیّر من هو معی، و هو عین علیّ، و لا سبیل إلی مفارقتک، أو [أ] تقدم بک علیه. و طال الکلام بینهما. فرحل الحسین علیه السّلام و أهله و أصحابه. «۲»

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۶- ۴۷

قال: فورد کتاب عبید اللّه بن زیاد لعنه اللّه إلی الحرّ یلومه فی أمر الحسین علیه السّلام و یأمره بالتّضییق علیه.

فعرض له الحرّ و أصحابه، و منعوه من السّیر «۳»، فقال له الحسین علیه السّلام: ألم تأمرنا

---

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۲)- حرّ نامه‌ای به عبید اللّه زیاد نوشت که: حسین رسید و می‌گوید: «اگر کوفیان مرا نمی‌خواهند، من به سر روضه جدّ خود می‌روم.»

عبید اللّه لعین در جواب نوشت که: «او را رها مکن و به موضعی فرود آر که آب و آبادانی نباشد.»

چون نامه برسید، حرّ به حسین علیه السّلام داد. حسین علیه السّلام فرمود: «بگذار تا در این قری، جایی نزول کنم که عیال و اطفال با من‌اند و طاقت تشنگی ندارند.»

حرّ گفت: «حکم امیر این است که خواندی.»

حسین علیه السّلام براند و به کربلا فرود آمد و حرّ نیز در مقابل او فرود آمد.

چون روز شد، آن روز پنجشنبه دوّم محرّم بود، رسول عبید اللّه زیاد برسید با نامه‌ای که: «کار بر حسین سخت گیر تا به درد آید. در وقتی که کتاب من به تو رسد، و او را مگذار، مگر در زمینی که در او گیاهی نباشد، در غیر حصار و غیر آب، و من امر کردم رسول خود را که از تو جدا نشود و ملازم تو باشد تا به نزد من آیی با انقیاد امر من. و السّلام.»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۷- ۲۷۸

(۳)- [الأسرار: «المسیر»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۲

بالعدول عن الطّریق؟ فقال له الحرّ: بلی، و لکن کتاب الأمیر عبید اللّه قد وصل، «۱» یأمرنی فیه «۱» بالتّضییق، و قد جعل علیّ عینا یطالبنی بذلک. «۲»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۷۸- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۲

فإذا راکب علی نجیب، علیه السّلاح، یمسک قوسا، مقبل من الکوفة، فوقفوا جمیعا ینتظرونه، فلمّا انتهی إلیهم، سلّم علی الحرّ و أصحابه، و لم یسلّم علی الحسین، و دفع إلی الحرّ کتابا من عبید اللّه بن زیاد: «أمّا بعد، فجعجع بالحسین حین یبلغک کتابی، و یقدم علیک رسولی، فلا تنزله إلّا بالعراء فی غیر حصن و علی غیر ماء، و قد أمرت رسولی أن یلزمک، فلا یفارقک، حتّی یأتینی بإنفاذک أمری، و السّلام».

فقال الحرّ: هذا کتاب الأمیر عبید اللّه بن زیاد، یأمرنی فیه أن أجعجع بکم فی المکان الّذی یأتینی فیه کتابه، و هذا رسوله، و قد أمره ألّا یفارقنی، حتّی أنفذ رأیه و أمره.

قال: فأخذهم الحرّ بالنّزول فی ذلک المکان علی غیر ماء و لا قریة، فقالوا: دعنا ننزل فی هذه القریة (یعنون نینوی)، أو هذه القریة (یعنون الغاضریّة)، أو هذه الأخری (یعنون شفیّة). فقال: لا و اللّه، ما أستطیع ذلک؛ هذا رجل بعث عینا علیّ.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۳- ۴۲۴

فإذا راکب متنکّب قوسا قد قدم من الکوفة، فسلّم علی الحرّ بن یزید، و لم یسلّم علی الحسین، و دفع إلی الحرّ کتابا من ابن زیاد، و مضمونه أن یعدل بالحسین فی السّیر إلی

---

(۱) (۱- ۱) [الأسرار: «إلیّ یأمرنی»].

(۲)- راوی گفت: در این‌جا نامه ابن زیاد به حر رسید که او را در کار حسین سرزنش نموده بود و دستور داده بود که کار را بر حسین سخت بگیرد.

حرّ و سربازانش سر راه بر حسین گرفته و از حرکت جلوگیری کردند. حسین علیه السّلام فرمود: «مگر تو خود نگفتی که ما از راه کوفه عدول کنیم؟»

عرض کرد: «چرا، ولی نامه‌ای از امیر عبید اللّه رسید که به من دستور داده [است] تا بر شما سخت بگیرم و کاراگاهی را نیز مأمور من نموده [است] که ناظر اجرای دستور باشد.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۷۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۳

العراق فی غیر قریة و لا حصن، حتّی تأتیه رسله و جنوده، و ذلک یوم الخمیس الثّانی من المحرّم سنة إحدی و ستّین.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴

فلمّا أصبحوا، فإذا بالحرّ بن یزید قد طلع علیهم فی جیشه، فقال له الحسین علیه السّلام:

ما جاء بک یا ابن یزید؟ قال: وافانی کتاب ابن زیاد، یؤنّبنی فی أمرک تأنیبا کبیرا، و معی من هو عین من جهته، و قد سعی بی إلیه، و لا سبیل إلی مفارقتک. فرحل الحسین علیه السّلام و أهله. «۱» [عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰

قال: فبینما هم یسیرون، و إذا براکب علی نجیب قد أقبل من نحو الکوفة، فلمّا وصل سلّم علی الحرّ، و لم یسلّم علی الحسین، ثمّ دفع إلی الحرّ کتابا من ابن زیاد، یأمره فیه بالتّعجیل.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۹

قال: فلمّا أصبح علیه السّلام، صلّی صلاة الفجر، ثمّ عجّل بالرّکوب، و إذا بفارس مقبل من الکوفة، فوقفوا ینظرون إلیه، فلمّا وصل إلیهم، سلّم علی الحرّ، و لم یسلّم علی الحسین علیه السّلام، و قال له: هذا کتاب ابن زیاد لعنه اللّه یقول فیه: أمّا بعد، فحین تقرأ کتابی هذا، فجعجع بالحسین علیه السّلام من الموضع الّذی یأتیک فیه کتابی، و قد أمرت رسولی أن لا یفارقک، حتّی تنفّذ أمری، و السّلام.

فلمّا قرأ الحرّ الکتاب، أقرأه الحسین علیه السّلام.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۸

---

(۱)- تا به موضعی رسیدند که موسوم است به کربلا و از آن‌جا گذشته میل به نینوی کردند. در آن اثنا، شترسواری رسیده، مکتوبی از جانب ابن زیاد به حرّ بن یزید رسانید. مضمون آن‌که: «چون این نوشته به تو رسد، به هر منزل که رسیده باشی، حسین را آن‌جا فرود آر و او را در موضعی موقوف دار که از آب و گیاه دور باشد!»

و حرّ آن مکتوب شوم را به امام حسین رضی اللّه عنه نموده، گفت: «از امتثال این مثال چاره‌ای نیست و در همین منزل فرود باید آمد.»

و هرچند آن حضرت از حرّ التماس فرمود که تجویز نماید که در یکی از دو قریه که قریب به کربلا- بود، نزول فرمایند، به جایی نرسید. لاجرم هم در آن موضع که مهبط آثار کرب و بلا بود. منزل گزیدند.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۴

ثمّ أقبل فارس من الکوفة، سلّم علی الحرّ، و لم یسلّم علی الحسین رضی اللّه عنه، و دفع إلی الحرّ کتابا من ابن زیاد، و یأمره بالتّعجیل. «۱» [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۳

---

(۱)- و همچنان راه درنوردیدند تا سفیده صبح بردمید و آن حضرت با جماعت نماز بگذاشت و به تعجیل اسب بخواست و برنشست و از جانب یمین جاده را دست بازداشت و به طرف چپ روان گشت و طی طریق کرده، به عذیب الهجانات (۱) رسید و اصحاب آن حضرت همگان ملازمت رکاب داشتند.

این هنگام مردی را نگریستند که شاکی السلاح بر شتری رهوار برآمده و کمانی از بردوش افکنده، از طریق کوفه به تعجیل و

تقریب زمین را درهم می‌نوردد و زودا که درمی‌رسد، هردو لشگر به نظاره او درایستادند. چون فراز آمد، حسین علیه السّلام را نادیده انگاشت و حر بن یزید را سلام داد و تحیت فرستاد و مکتوب ابن زیاد را که بدین منوال نگاشته بود، به نزد او گذاشت:

أمّا بعد فجعجع بالحسین حین یبلغک کتابی هذا و یقدم علیک رسولی و لا تنزله إلّا بالعراء فی غیر خضر و علی غیر ماء و قد أمرت رسولی أن یلزمک و لا یفارقک حتّی یأتینی بانفاذ أمری و السّلام.

در جمله، می گوید: «چون رسول من با تو رسید و مکتوب مرا با تو رسانید، کار را بر حسین سخت و صعب بگیر و او را مگذار فرود شود. جز در زمین بی‌آب و علف و فرستاده خود را فرموده‌ام که از تو جدا نشود و نگران تو باشد، چون امر مرا به نفاذ رسانی، نیکو خدمتی تو را به من رسانید.»

حر آن مکتوب را مطالعه نمود و بر حسین و اصحاب او نیز قرائت فرمود و گفت: «اینک عبید اللّه بن زیاد فرمان کرده است که در مکانی که مکتوب او را مطالعه نمودم، شما را فرود آورم.»

در میان اصحاب حسین علیه السّلام، یزید بن مهاجر الکندی، فرستاده ابن زیاد را بشناخت و روی بدو آورد و گفت: «مادر بر تو بگرید، چه نکوهیده رسالت بود که تو بر ذمت نهادی.»

گفت: «امام خویش را اطاعت کردم و در تقدیم خدمت او تشیید (۲) بیعت نمودم.»

فقال له ابن المهاجر: بل عصیت ربّک و أطعت إمامک فی هلاک نفسک و کسبت العار و النّار و بئس الإمام إمامک. قال اللّه: وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّةً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیامَةِ لا یُنْصَرُونَ (۳) فإمامک منهم.

ابن مهاجر گفت: «بلکه عصیان کردی پروردگار خود را و اطاعت کردی امام خود را در هلاک خود و در تقدیم این خدمت بهره تو در دنیا و در آخرت نار شد؛ چنان‌که خدای فرماید: امامان شما دعوت می کنند شما را به آتش دوزخ و در قیامت شما را نصرت نتوانند کرد.»

بالجمله، حسین علیه السّلام اصحاب خود را فرمان کرد تا کوچ دهند و ایشان به هر جانب که خواستند روان شد، سپاه حر در برابر آمدند و حایل و حاجز گشتند و گفتند: «الا آن‌که در این زمین بی‌آب و علف فرود آیید!»

فقال له الحسین: دعنا ویحک ننزل هذه القریة أو هذه یعنی نینوی و الغاضریّة أو هذه یعنی شفیّنة.

فرمود: «ای حر! دست بازدار تا در یکی از این قری فرود آییم.»

عرض کرد: «لا و اللّه از قدرت بازوی من بیرون است. چه اینک فرستاده ابن زیاد مرا نگران است تا در امتثال امر او چه کنم.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۵

فلمّا أصبحوا، فإذا الحرّ بن یزید فی جیشه، و هو معهم، فقال له الحسین: کیف هذا؟

ما جاء بک. قال: سعی بی إلی ابن زیاد، و علیّ عین من جهته، کن عینا علیه، و لا تفارقه إلی أن نأتیک الجیوش و العساکر، و لا بقی لی سبیل إلی مفارقک. [عن الفصول المهمّة]

الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۱

فرکب و تیاسر عن طریق العذیب و القادسیّة، فمرّ بقصر بنی مقاتل. ثمّ سار، فأتی إلی الحرّ أمر من عبید اللّه بالتّضییق علیه.

السّماوی، إبصار العین،/ ۸

و فی القمقام: شفیة، بفتح أوّله، و کسر ثانیه، منسوب إلی الشّفاء، قال: یحتمل أنّ مراده کربلاء، باعتبار أنّ تربته و ترابه شفاء لکلّ داء. و فیه نظر.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۲

و لم یزل الحسین یتیاسر، إلی أن انتهی إلی نینوی، و إذا راکب علی نجیب، و علیه السّلاح، فانتظروه، و إذا هو رسول ابن زیاد إلی

الحرّ، معه كتاب يقول فيه: جعجع بالحسين حين تقرأ كتابى، و لا تنزله إلّا بالعراء على غير ماء و غير حصن.

فقرأ الحرّ الكتاب على الحسين. فقال له: دعنا ننزل نينوى، أو الغاضريّات، أو شفيّة. فقال الحرّ: لا أستطيع؛ فإنّ الرّجل عين علىّ.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۲۷- ۲۲۸

حتّى انتهوا إلى نينوى، فإذا راكب على نجيب له و عليه السّلاح، متنكّب قوسا، مقبل من الكوفة، فوقفوا جميعا ينتظرونه، فلمّا انتهى إليهم، عرفوه، فإذا هو مالك بن النّسر الكندىّ جاء و سلّم على الحرّ و أصحابه، و لم يسلّم على الحسين و أصحابه، و دفع إلى الحرّ كتابا من عبيد اللّه بن زياد، فإذا فيه:

«أمّا بعد، فجعجع بالحسين حين يبلغك كتابى هذا، و يقدم عليك رسولى، و لا تنزله

- (۱). عذيب الهجانات «عذيب. مصغر عذب» مكانى است در يمين قادسيه كه قبيله بنى تميم در آن‌جا قنات آبى داشته‌اند.

(۲). ساختن و بلند نمودن.

(۳). قرآن كريم (۲۸- ۴۱).

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۶۴- ۱۶۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۶

إلّا بالعراء فى غير خضرة و على غير ماء، و قد أمرت رسولى أن يلزمك و لا يفارقك، حتّى يأتينى بإنفاذك أمرى، و السّلام».

فقرأ الحرّ كتاب ابن زياد على الحسين و أصحابه.

فقالوا: دعنا ننزل (نينوى أو الغاضريّات أو شفيّة).

فقال: لا أستطيع؛ إنّ الرّجل عين علىّ.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۰۰- ۲۰۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۷

زهير بن القين يشير عليه عليه السّلام أن يعجّل الحرب

فأشار عليه زهير بن القين بن الحارث البجلىّ أن يقاتلهم، فقال: هؤلاء أيسر علينا، فنقاتلهم حتّى ننحاز إلى بعض هذه القرى الّتى على الفرات. فلم يفعل.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۶

فقال زهير بن القين للحسين: بأبى و أمّى يا ابن رسول اللّه! و اللّه لو لم يأتنا غير هؤلاء، لكان لنا فيهم كفاية، فكيف بمن سيأتينا من غيرهم؟ فهلمّ بنا نناجز هؤلاء، فإنّ قتال هؤلاء أيسر علينا من قتال من يأتينا من غيرهم.

قال الحسين عليه السّلام: فإنّى أكره أن أبدأهم بقتال، حتّى يبدؤونا «۱». فقال له زهير: فها هنا قرية بالقرب منّا على شطّ الفرات، و هى فى عاقول «۲» حصينة، الفرات يحدق بها إلّا من وجه واحد. قال الحسين: و ما اسم تلك القرية؟ قال: العقر «۳». قال الحسين: نعوذ باللّه من العقر. «۴»

---

(۱)- [فى ابن العديم و العبرات: «يبدأوا»].

(۲)- عاقول النّهر: ما أعوج منه.

(۳)- قرب كربلاء من نواحى الكوفة.

(۴)- زهیر بن قین به امام حسین علیه السّلام گفت: «ای پسر رسول خدا! پدر و مادرم فدای تو باد. به خدا سوگند، اگر نیروی دیگری غیر از همین گروه برای جنگ با ما نیایند، همین‌ها برای زدوخورد با ما کفایت می‌کنند؛ و چگونه خواهد بود اگر نیروهای دیگر هم برسند. اجازه فرمای تا هم‌اکنون با این عده جنگ کنیم که جنگ با اینان برای ما آسانتر است از جنگ با کسان دیگری هم که خواهند آمد.»

امام حسین علیه السّلام فرمود: «من دوست ندارم با ایشان آغاز به جنگ کنم؛ مگر این‌که آنان جنگ را شروع کنند.»

زهیر گفت: «این‌جا نزدیک ما دهکده‌ای در زمین پرپیچ و خمی قرار دارد که فرات از سه سو آن را دربرگرفته است.»

فرمود: «نام آن چیست؟»

گفت: «عقر!»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۸

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۰- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۵، الحسین بن علیّ،/ ۸۴؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۳

فقال له زهیر بن القین: یا ابن رسول اللّه! إنّ قتال هؤلاء أهون من قتال من یأتینا من بعدهم، فلعمری لیأتینا من بعد من تری ما لا قبل لنا به.

فقال له الحسین: ما کنت لأبدأهم بالقتال. فقال له زهیر بن القین: سر بنا إلی هذه القریة حتّی تنزلها، فإنّها حصینة، و هی علی شاطئ الفرات، فإن منعونا، قاتلناهم، فقتالهم أهون علینا من قتال من یجیء من بعدهم.

فقال له الحسین: و أیّة قریة هی؟ قال: هی العقر. فقال الحسین: اللّهمّ إنّی أعوذ بک من العقر. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۹- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۴

قال: فأقبل الحسین «۲» بن علیّ «۲» علی رجل من أصحابه یقال له: زهیر بن القین «۳» البجلیّ، فقال له: یا ابن بنت رسول اللّه! ذرنا حتّی نقاتل هؤلاء القوم، فإنّ قتالنا السّاعة نحن و إیّاهم أیسر علینا و أهون من قتال من یأتینا من بعدهم.

- فرمود: «از عقر به خدا پناه می‌برم.» (۱)

(۱). عقر: نام دهکده‌ای نزدیک کربلاست و در لغت به معنی «نازایی» و «سرگشتگی» است (م).

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۵۰

(۱)- گوید: زهیر بن قین گفت: «ای پسر پیمبر خدا! جنگ با اینان، آسانتر از جنگ با کسانی است که پس از این به مقابله با ما می‌آیند. به جان خودم، از پی اینان که می‌بینی، کسانی سوی ما می‌آیند که تاب مقابله با آنها را نیاریم.»

حسین گفت: «من کسی نیستم که جنگ آغاز کنم.»

گفت: «پس سوی این دهکده رویم و آن‌جا فرود آییم که استوار است و بر کنار فرات. اگر نگذارندمان، با آنها می‌جنگیم که جنگ با آنها آسانتر از جنگ با کسانی است که از پی آنها می‌رسند.»

حسین گفت: «این چه دهکده‌ای است؟»

گفت: «عقر.»

حسین گفت: «خدایا! از عقر به تو پناه می‌برم!»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۱

(۲) (۲- ۲) لیس فی د و بر.

(۳)- فی الأصل و بر: الفیر، و فی د: القینی.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۶۹

فقال الحسين: صدقت يا زهير! و لكن ما كنت بالّذى «۱» أنذرهم «۲» بقتال حتّى يبتدرونى «۱». فقال له زهير: فسر بنا حتّى نصير بكربلاء، فإنّها على شاطئ «۳» الفرات، فنكون هنالك، فإن قاتلونا «۴»، قاتلناهم و استعنّا باللّه «۵» عليهم. قال: فدمعت عينا الحسين، ثمّ قال: اللّهمّ! ثمّ اللّهمّ! إنّى أعوذ بك من الكرب و البلاء! قال: و نزل الحسين فى موضعه ذلك، و نزل الحرّ بن يزيد «۶»/ حذاءه فى ألف فارس.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۲- ۱۴۳

فقال له زهير بن القين: «۷» إنّى و اللّه ما أراه «۸» يكون بعد هذا الّذى ترون إلّا أشدّ ممّا ترون «۷»، يا ابن رسول اللّه! إنّ قتال هؤلاء القوم «۹» السّاعة أهون علينا من قتال من يأتينا من بعدهم، «۱۰» فلعمرى ليأتينا «۱۱» بعدهم «۱۲» «۱۰» ما لا قبل لنا به. فقال الحسين عليه السّلام:

ما كنت لأبدأهم بالقتال «۱۳». (۱۴*)

---

(۱) (۱- ۱) فى د: انظرهم يقال حتّى يبتدرون.

(۲)- [و الصّحيح: «أبتدرهم»].

(۳)- فى د: شطاء.

(۴)- فى د: قاتلون.

(۵)- ليس فى د.

(۶)- من د و بر، و فى الأصل: زيد.

(۷) (۷- ۷) [لم يرد فى المقرّم، و بحر العلوم].

(۸)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان: «لا أرى أن»].

(۹)- [فى روضة الواعظين: «الباغية» و لم يرد فى الأسرار و بحر العلوم].

(۱۰) (۱۰- ۱۰) [لم يرد فى روضة الواعظين و مثير الأحزان].

(۱۱)- [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار و أعيان الشّيعة و اللّواعج: «ليأتينا من»].

(۱۲)- [لم يرد فى المقرّم و بحر العلوم].

(۱۳)- [أضاف فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «فقال له: سر بنا إلى هذه القرية، حتّى نزلها، فإنّها حصينة، و هى على شاطئ الفرات، فإن منعونا، قاتلناهم، فقتالهم أهون علينا من قتال من يجيء بعدهم. فقال الحسين:

ما هى؟ قال: العقر. قال: اللّهمّ إنّى أعوذ بك من العقر». و أضاف فى المقرّم: «ثمّ قال زهير: ها هنا قرية بالقرب منّا على شطّ الفرات، و هى فى عاقول حصينة، و الفرات يحدق بها إلّا من وجه واحد. قال الحسين: ما اسمها؟

فقال: تسمّى «العقر». فقال عليه السّلام: نعوذ باللّه من العقر». و أضاف فى بحر العلوم: «حتّى يبدؤونى. فقال زهير:-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۰

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۵- ۸۶- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۰؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۳۱؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۴؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۰۴؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۴۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۰۱؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۵؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۰؛ المازندرانى، معالى السّبطين «۱»، ۱/ ۲۸۲؛ المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۲۸

فقال زهير بن القين، و كان مع الحسين:

«يـا ابن بنت رسول اللّه، إنّ قتـال هؤلاء السّاعـة أهون علينا من قتال من يأتينا من بعـدهم، فلعمرى ليأتينا من بعـد من ترى من لا قبل لنا به».

فقال الحسين:

«لا أبدأهم بالقتال».

فقال زهير:

«فسـر بنا إلى هـذه القرية القريبة حتّى ننزلها، فإنّها حصـينة، و هى على [۱۰۲] شـاطئ الفرات، فإن منعونا، قاتلناهم، فقتالهم اليوم أهون من قتال من يجىء بعدهم».

فقال الحسين:

«و أيّة قرية هى»؟ قال:

«العقر».

- سر بنا- يا ابن رسول اللّه- إلى هذه القرية، فإنّها حصينة، و هى على شاطئ الفرات، فإن منعونا قاتلناهم. قال الحسين: ما اسمها؟ قال زهير: تسمّى (العقر). قال الحسين: اللّهمّ إنّى أعوذ بك من (العقر).»]

(۱۴)*- زهير بن قين گفت: «به خـدا اى فرزنـد رسول خـدا! من مى‌بينم كه كار پس از آنچه اكنون مى‌بينيـد، سـخت‌تر باشـد. همانا جنـگ بـا اين گروه در اين سـاعت بر مـا آسـانتر است از جنگيـدن بـا كسـانى كه پس از اين به نزد مـا خواهنـد آمـد. به جان خودم سوگند، پس از اين، لشكرى به سوى ما آيند كه ما برابرى آنان نتوانيم (پس، اجازه فرما با اينان بجنگيم).»

حسين عليه السّلام فرمود: «من كسى نيستم كه آغاز به جنگ ايشان كنم (و من اين كار را شروع نخواهم كرد).»

رسولى محلّاتى، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۵- ۸۶

(۱)- [حكاه فى المعالى عن البحار].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۱

قال الحسين عليه السّلام:

«اللّهمّ أعوذ بك من العقر»! «۱»

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۳- ۶۴

فقال زهير بن القين: إنّى و اللّه ما أراه يكون بعد هذا الّذى ترون إلّا أشدّ ممّا ترون، يا ابن رسول اللّه! إنّ قتال هؤلاء السّاعة أهون علينا من قتال من يأتينا من بعدهم، فلعمرى ليأتينا بعدهم من لا قبل لنا به. «۲» فقال الحسين عليه السّلام: ما كنت لأبدأهم بالقتال.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۴

فقال للحسين رجل من أصحابه يقال له زهير بن القين البجلىّ: يا ابن رسول اللّه! ذرنا نقاتل هؤلاء القوم، فإنّ قتالنا إيّاهم السّاعة أهون علينا من قتال من يأتينا معهم بعد هذا. فقال له الحسين: صدقت يا زهير! و لكن ما كنت لأبدأهم بالقتال، حتّى يبدأونى.

فقال له زهير: فسر بنا حتّى ننزل بكربلاء، فإنّها على شاطئ الفرات، فنكون هنالك، فإن قاتلونا، قاتلناهم و استعنّا باللّه عليهم. فدمعت عينا الحسين عليه السّلام حين ذكر كربلاء، و قال: اللّهمّ إنّى أعوذ بك من الكرب و البلاء. «۳»

و نزل الحسين فى موضعه ذلك، و نزل الحرّ حذاءه فى جنده الّذين هم ألف فارس.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۳۴- عنه: الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۱۰۹- ۱۱۰

فقال زهير بن القين البجلىّ: ائذن لنا بقتالهم، فقتال هؤلاء اليوم أسهل من قتال من يجىء بعدهم. فقال: لا أبتدى. فساقوا إلى قرية عقر، فسأل عنها، فقيل: هى العقر.

فقال: إنّى أعوذ بك من العقر.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۶- ۹۷

---

(۱)- عقرت المرأة الرّجل عقرا و عقرا: لم يلدا. عقر البعير: قطع إحدى قوائمه. عقر الحيوان: ذبحه. عقر الكلب الولد: عضّه. عقره عن حاجته: قطعه عنها. عقر عقرا: بقى مكانه لم يتقدّم أو يتأخّر لفرع أصابه، كأنّه مقطوع الرّجل. عقرت المرأة: عقمت. و عقر الرّجل و الأمر: لم تكن لهما عاقبة.

(۲)- يقال: ما لى به قبل- بكسر القاف- أى طاقة.

(۳)- [إلى هنا حكاه عنه فى الحسين عليه السّلام فى طريقه].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۲

فقال زهير بن القين للحسين: «۱» إنّه لا يكون و اللّه بعد ما ترون إلّا ما هو أشدّ منه «۱»، يا ابن رسول اللّه! و إنّ «۲» قتال هؤلاء السّاعة أهون علينا من قتال من يأتينا من بعدهم، فلعمرى ليأتينا «۳» من بعدهم «۳» ما لا قبل لنا به.

فقال الحسين: ما كنت لأبدأهم بالقتال. فقال له زهير: سر بنا إلى هذه القرية حتّى ننزلها، فإنّها حصينة- و هى على شاطئ الفرات- فإن منعونا قاتلناهم فقتالهم أهون علينا من قتال من يجىء بعدهم. «۴» فقال الحسين: «۵» ما هى؟ قال: العقر. قال: اللّهمّ إنّى أعوذ بك من العقر «۴». «۶»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۸۲- مثله النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۲۴- ۴۲۵

و فى المناقب: فقال له زهير: فسر بنا حتّى ننزل «۷» بكربلاء، فإنّها على شاطئ الفرات، فنكون هنالك، فإن قاتلونا، قاتلناهم، و استعنّا اللّه عليهم. «۸» قال: فدمعت «۸» عينا الحسين

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نهاية الإرب].

(۲)- [لم يرد فى نهاية الإرب].

(۳) (۳- ۳) [نهاية الإرب: «من بعد ما نرى»].

(۴) (۴- ۴) [حكاه عنه فى نفس المهموم،/ ۲۰۵، و أضاف فى أوّله: «لمّا نزل الحسين عليه السّلام بأرض كربلاء، قال: ما هى؟ ...»].

(۵) (۵- ۵) [نهاية الإرب: «أيّة قرية هى»].

(۶)- زهير بن القين به حسين گفت: «بعد از اين، بدتر و سخت‌تر خواهد بود، اى فرزند پيغمبر! جنگ با اينها در اين ساعت آسانتر از جنگ با ديگران است كه بعد از اين خواهند رسيد. به جان خودم قسم، بعد از اين، عده‌اى خواهند آمد كه ما ياراى نبرد با آنها را نخواهيم داشت.»

حسين گفت: «من هرگز ابتدا به جنگ نمى‌كنم.»

زهير گفت: «ما را به آن قريه ببر كه در آن‌جا منزل بگيريم و آن محل داراى قلعه و سنگر مى‌باشد و نيز مشرف بر رود فرات است. اگر آنها مانع شوند، ما با آنها جنگ خواهيم كرد؛ زيرا جنگ با آنها آسانتر از جنگ با لشكرى [است] كه خواهد رسيد.»

حسين پرسيد: «نام آن قريه چيست؟»

گفت: «عقر (معنى عقر، بى‌پا كردن و انداختن است).»

گفت: (حسین): «خداوندا! از عقر (بی‌پا شدن) به تو پناه می‌برم.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۶

(۷)- [الأسرار: «تنزل»].

(۸- ۸) [بحر العلوم: «فعند ذلک دمعت»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۳

علیه السّلام، ثمّ قال: اللّهمّ إنّی أعوذ بک من الکرب و البلاء. «۱» و نزل الحسین فی موضعه ذلک، و نزل الحرّ بن یزید حذاءه فی ألف فارس. «۲»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۱- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۲؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۷؛ مثله الدّربندی، أسرار الشّهادة «۳»،/ ۲۵۴؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۳؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۰؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۱

---

(۱)- [إلی هنا حکاه فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم و مثیر الأحزان].

(۲)- زهیر بن القین در خشم شد. عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! سوگند با خدای آنچه از این پس بر ما درآید، اشد بر این است که امروز می‌نگریم. صواب آن است که هم در این ساعت با ایشان مقاتلت آغازیم. قسم به جان من که از این پس لشگری در جنگ ما انجمن شود که مقاتلت ایشان را برنتابیم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «من ابتدا به مقاتلت ایشان نمی‌کنم تا بر این جماعت حجت تمام شود.»

زهیر بن القین عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! نیکو آن است که در زمین کربلا- فرود آییم و در کنار فرات لشکرگاه کنیم و از زحمت بی‌آبی برآساییم. آن‌گاه اگر با ما رزم آزمایند، قتال دهیم و از خدای استعانت جوئیم.»

حسین علیه السّلام چون این کلمات شنید، آب در چشم بگردانید.

ثمّ قال: اللّهمّ إنّی أعوذ بک من الکرب و البلاء.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء، ۲/ ۱۶۶، ۱۶۸

(۳)- [حکاه فی الأسرار و المعالی عن المناقب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۴

و الإمام علیه السّلام یخبر زهیرا بأنّ مقتله و مشهده فی هذا المکان

قال أبو جعفر: و حدّثنا أبو محمّد عبد اللّه بن محمّد البلویّ، قال: حدّثنا عمارة بن زید، قال: حدّثنا إبراهیم بن سعید «۱» و کان «۱» مع زهیر بن القین حین صحب الحسین «۲» کما أخبر قال: قال الحسین له «۲»: یا زهیر! اعلم إنّ هاهنا مشهدی، و یحمل هذا- و أشار إلی رأسه- من جسدی زحر «۳» بن قیس، فیدخل به علی یزید، یرجو نواله، فلا یعطیه شیئا.

الطّبری، دلائل الإمامة،/ ۷۴- عنه: السّید هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۳۸

وروی صاحب کتاب مناقب فاطمة و ولدها [...] و بإسناده عن إبراهیم بن سعید:

إنّ الحسین علیه السّلام قال لزهیر: اعلم إنّ ها هنا مشهدی، و یحمل هذا عن جسدی- یعنی رأسه- زحر بن قیس، و یدخل علی یزید و یرجو نائلة، فلا یعطیه شیئا.

الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۸ رقم ۶۸

(۱) (۱- ۱) [مدینهٔ المعاجز: «قال: أخبرنی إنّه کان»].

(۲) (۲- ۲) [مدینهٔ المعاجز: «فقال له»].

(۳)- [مدینهٔ المعاجز: «زجر»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۵

هلال بن نافع و برير بن خضير يسلّيان الإمام عليه السّلام عن خذلان النّاس أنّ له أسوة بجدّه و أبيه و أخيه عليهم السّلام

قال: فوثب إلى الحسين رجل «۱» من شيعته يقال له: هلال «۲». فقال يا ابن بنت رسول اللّه! تعلم أنّ جدّک رسول اللّه [لا] يقدر أن يشرب اللّه [الخلائق] محبّته و لا أن يرجعوا من أمرهم إلى ما يحبّ، و قد كان منهم منافقون يبدونه «۳» النّصر، و يضمرون له الغدر، يلقونه بأحلى من العسل، و يلحقونه بأمرّ من الحنظل «۴»، حتّى توفّاه اللّه عزّ و جلّ، و أنّ أباک عليّا «۵» قد كان فی مثل ذلک. فقوم أجمعوا على نصره، و قاتلوا معه المنافقين، و الفاسقين، و المارقين، و القاسطين، حتّى أتاه أجله؛ و أنتم اليوم عندنا فی مثل ذلک الحال، فمن نكث فإنّما ينكث على نفسه، و اللّه يغنى عنه، فسر بنا راشدا، مشرّقا إن شئت، أو مغرّبا، فو اللّه ما أشفقنا من قدر اللّه، و لا كرهنا ربّنا، و إنّا على نيّاتنا و نصرتنا، نوالى من والاک و نعادى من عاداک.

قال: فخرج الحسين و ولده و إخوته و أهل بيته رحمهم اللّه بين يديه، فنظر إليهم ساعة و بكى و قال: اللّهمّ! إنّا عترة نبيّک محمّد صلّى اللّه عليه و سلم، و قد أخرجنا و طردنا عن حرم جدّنا، و تعدّت بنو أميّة علينا، فخذ بحقّنا، و انصرنا على القوم الكافرين.

قال: ثمّ صاح الحسين فی عشيرته، و رحل من موضعه ذلک.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۷- ۱۴۸

(۱)- من د، و فی الأصل و بر: رجلا.

(۲)- فی التّرجمة ص ۳۷۴: هلال بن نافع.

(۳)- فی النّسخ: يعدونه.

(۴)- من د، و فی الأصل و بر: الحنضل.

(۵)- فی د: علىّ.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۶

قال: و قال للحسين رجل «۱» من شيعته يقال له: هلال بن نافع الجملىّ «۲»: يا ابن رسول اللّه! أنت «۳» تعلم أنّ جدّک رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم لم يقدر أن يشرب النّاس محبّته، و لا أن يرجعوا إلى «۴» ما كان أحبّ، فكان «۴» منهم منافقون، يعدونه بالنّصر، و يضمرون له الغدر، يلقونه بأحلى من العسل، و يخلفونه بأمرّ من الحنظل، حتّى قبضه اللّه تبارک و تعالى إليه، و أنّ أباک عليّا (صلوات اللّه عليه) قد كان فی مثل ذلک، فقوم قد أجمعوا على نصرته «۵»، و قاتلوا معه النّاكثين، و القاسطين، و المارقين، «۶» و قوم قعدوا عنه، و خذلوه حتّى مضى «۶» إلى رحمة اللّه و رضوانه «۷»، و روحه، و ريحانه «۷»، و أنت اليوم «۸» يا ابن رسول اللّه! على مثل «۸» تلک الحالة، فمن نكث عهده، و خلع بيعته، فلن يضرّ إلّا نفسه، و اللّه تبارک و تعالى مغن عنه، فسر بنا «۷» يا ابن رسول اللّه «۷» راشدا، معافى، مشرّقا؛ «۹» و إن شئت مغرّبا «۹». فو اللّه «۷» الّذى لا إله إلّا هو «۷» ما أشفقنا من قدر اللّه، و لا كرهنا لقاء ربّنا، و إنّا على نيّاتنا و بصائرنا، نوالى من والاک، و نعادى من عاداک.

«۱۰» «۱۱» قال: و قال للحسين آخر من أصحابه يقال له: برير بن خضير الهمدانىّ «۱۱»:

یا ابن رسول اللّه! لقد منّ اللّه تعالى علينا بك أن نقاتل بين يديك، و تقطّع فيك «۱۲» أعضاؤنا، ثمّ يكون جدّك رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم شفيعا يوم القيامة لنا «۱۳»، فلا أفلح قوم

---

(۱)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم مكانه: «قال: فوثب إلى الحسين رجل ...»].

(۲)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «هلال بن نافع البجلىّ، فقال له:»].

(۳)- [فى المقرّم مكانه: «و قال نافع بن هلال: أنت ...»].

(۴) (۴- ۴) [فى البحار و العوالم و نفس المهموم و المقرّم: «أمره ما أحبّ، و قد كان»].

(۵)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم و المقرّم: «نصره»].

(۶- ۶) [فى البحار و العوالم و نفس المهموم و المقرّم: «حتّى أتاه أجله، فمضى»].

(۷- ۷) [لم يرد فى البحار و العوالم و نفس المهموم و المقرّم].

(۸- ۸) [فى البحار و العوالم و نفس المهموم و المقرّم: «عندنا فى مثل»].

(۹- ۹) [المقرّم: «أو مغرّبا»].

(۱۰) (۱۰*) [لم يرد فى المقرّم].

(۱۱- ۱۱) [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «ثمّ وثب إليه برير بن خضير الهمدانىّ، فقال: و اللّه»].

(۱۲)- [فى البحار و العوالم: «فيه»].

(۱۳)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «بين أيدينا»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۷

ضيّعوا ابن بنت نبيّهم، أفّ لهم غدا ما «۱» يلاقون؟ سينادون «۲» بالويل و الثّبور فى نار جهنّم، «۳» و هم فيها مخلدون. فجزّاهم الحسين خيرا «۳»، «۴» قال (۱۰*): «۵» و خرج ولد الحسين و إخواته و أهل بيته حين سمعوا الكلام، فنظر إليهم، و جمعهم عنده و بكى «۵»، ثمّ قال: اللّهمّ! إنّا عترة نبيّك محمّد صلواتك عليه، قد أخرجنا و أزعجنا و طردنا عن حرم جدّنا، و تعدّت بنو أميّة علينا، اللّهمّ فخذلنا بحقّنا، و انصرنا على القوم الظّالمين «۴». «۶» ثمّ نادى بأعلى صوته فى أصحابه: الرّحيل. و رحل من موضعه ذلك. «۷»

---

(۱)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «ماذا»].

(۲)- [فى البحار و العوالم و نفس المهموم: «ينادون»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى البحار و العوالم و نفس المهموم].

(۴) (۴- ۴) [حكاه عنه فى بحر العلوم،/ ۲۰۲ و عن المناقب فى الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۵ و الأسرار،/ ۲۵۴ و مثله أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۸، و اللّواعج،/ ۱۰۲، و مثير الأحزان،/ ۴۵ و وسيلة الدّارين،/ ۷۶، و جاء فى بحر العلوم و المقرّم و أعيان الشّيعة و اللّواعج أنّه قاله عليه السّلام عندما ورد كربلاء].

(۵) (۵- ۵) [فى البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار و نفس المهموم و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان و المقرّم و وسيلة الدّارين: «فجمع (ثمّ جمع) الحسين عليه السّلام ولده و إخوته و أهل بيته، ثمّ نظر إليهم، فبكى ساعة»، و فى بحر العلوم: «ثمّ جمع ولده و إخوته و عموم أهل بيته، و نظر إليهم، و بكى»].

(۶)- [إلى هنا حكاه عنه فى المقرّم].

(۷)- هلال بن نافع بجلى برخاست.

فقال له: یا ابن رسول اللّه! أنت تعلم أنّ جدّک رسول اللّه لم یقدر أن یشرب النّاس محبّته، و لا أن یرجعوا إلی أمره ما أحبّ، و قد کان منهم منافقون، یعدونه بالنّصر، و یضمرون له الغدر، یلقونه بأحلی من العسل، و یخلفونه بأمر من الحنظل، حتّی قبضه اللّه إلیه، و أنّ أباک علیّا قد کان فی مثل ذلک، فقوم قد أجمعوا علی نصره، و قاتلوا معه النّاکثین، و القاسطین، و المارقین، حتّی أتاه أجله، فمضی إلی رحمهٔ اللّه، و رضوانه، و أنت الیوم عندما فی مثل تلک الحالهٔ، فمن نکث عهده و خلع بیعته فلن یضرّ إلّا نفسه، و اللّه مغن عنه فسر بنا راشدا معافا مشرقا إن شئت، و إن شئت مغربا، فو اللّه ما أشفقنا من قدر اللّه و لا کرهنا لقاء ربّنا، و إنّا علی نیّاتنا، و بصائرنا، نوالی من والاک، و نعادی من عاداک.

عرض کرد: «ای پسر رسول خدا! تو میدانی که جدّت مصطفی آن نیرو نیافت که مردمان را بجمله، دوستار خویش فرماید و آن قدرت به دست نکرد، که امت را به تمامت در امتثال امر خود بازدارد. چه بسیار از مردم او را وعده نصرت می‌دادند؛ لکن در طریق نفاق اتفاق داشتند و کید و کین او را در خاطر می‌انباشتند و او را ملاقات می‌کردند به گفتاری «احلی من العسل (۱)» و مخالفت می‌کردند به کرداری «امر من الحنظل (۲)» تا گاهی که خداوند او را مأخوذ داشت و همچنان پدر تو را کار بر این منوال افتاد. جماعتی در حضرت او حاضر شدند و در خدمت او با جماعت ناکثین و قاسطین و مارقین قتال دادند تا گاهی که او را-

---

- روز معلوم و اجل محتوم (۳) فراز آمد. پس به رحمت یزدان پیوست و به روضه رضوان شتافت و امروزکار تو بر آن منوال است. آن کس که عهد بشکند و نکث بیعت کند، زیان نرساند جز خویشتن را و خداوند بی‌نیاز است از ایشان. اکنون تو ما را به هرچه خواهی، فرمان کن! اگر خواهی به سوی مشرق و اگرنه به جانب مغرب. سوگند با خدای ما از قضای خدا رنجه نشویم و از آنچه مقدور کرده بیم نداریم و لقای حق را مکروه نشماریم و بر نیّت و عقیدت خود ثابت و استواریم و دوستان شما را دوستاریم و دشمنان شما را دشمن داریم.»

چون سخن بدین‌جا آورد، بریر بن خضیر به‌پای خاست.

فقال: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد منّ اللّه بک علینا أن نقاتل بین یدیک لیقطع فیه أعضاؤنا، ثمّ یکون جدّک شفیعنا یوم القیمهٔ بین أیدینا، لا أفلح قوم ضیّعوا إبن بنت نبیّهم، أفّ لهم غدا، ماذا یلاقون؟ ینادون بالویل و الثّبور فی نار جهنّم.

بریر بن خضیر همدانی عرض کرد: «ای پسر پیغمبر! همانا خداوند بر ما منّتی بزرگ نهاد و نعمتی عظیم عنایت کرد تا دست یافتیم که در پیش روی تو با دشمنان دین جنگ آغازیم. چند که اعضای ما با حدود تیغ و سنان از یکدیگر باز شود. پس جدّ تو در قیامت ما را شفاعت کند و روی فوز (۴) و فلاح نبینند جماعتی که دخترزاده پیغمبر خود را دست بازداشتند و حقوق او را ضایع گذاشتند. وای بر ایشان فردای قیامت به عنا (۵) و عذاب کیفر می‌شوند و در آتش جهنم جای می‌کنند.»

این وقت حسین علیه السّلام به سراپرده خویش درآمد و اهل بیت و برادران و برادرزادگان را فراهم آورد و به جانب ایشان زمانی دراز نگران همی بود و بر حال ایشان و مآل کار ایشان ساعتی بگریست.

ثمّ قال: اللّهمّ! إنّا عترهٔ نبیّک محمّد صلّی اللّه علیه و آله و قد أخرجنا و طردنا و أزعجنا عن حرم جدّنا و تعدّت بنوا أمیّهٔ علینا. ألّلهمّ! فخذ لنا بحقّنا و انصرنا علی القوم الظّالمین.

عرض کرد: «ای پروردگار من! ما فرزندان پیغمبر توایم. ما را از وطن اخراج کردند و مطرود ساختند و ما را از حرم جدّ ما برکندند و بنی امیه بر ما ظلم کردند و خصمی نمودند. ای پروردگار ما! بگیر حق ما را و بر این قوم ستمکار ما را نصرت فرما.»

پس روی با اصحاب آورد.

فقال: النّاس عبید الدّنیا و الدّین لعق علی ألسنتهم، یحوطونه ما درّت معایشهم فإذا محصّوا بالبلاء قلّ الدّیّانون.

فرمود: «مردم بنده دنیای دنی همی شوند و دین را زبان همی رانند و بیرون نام، از دین یاد نکنند و از ابن هندسه (۶) نیز آسایش معاش خواهند و چون به ورود بلا هنگام آزمایش فرارسید، دینداران اندک باشند.»

(۱). شیرین‌تر از انگبین.

(۲). تلختر از هندوانه ابو جهل.

(۳). محتوم: قطعی، ثابت، تغییرناپذیر.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۷۹

الخوارزمی، مقتل الحسین علیه السّلام، ۱/ ۲۳۶- ۲۳۷- مثله المجلسی «۱»، البحار، ۴۴/ ۳۸۲- ۳۸۳؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۳- ۲۳۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۷- ۲۰۹؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۳- ۲۳۴، ۲۳۰

و وثب نافع بن هلال الجملیّ «۲»، فقال: و اللّه ما کرهنا لقاء ربّنا و أنّا علی نیّاتنا و بصائرنا نوالی من والاک و نعادی من عاداک. و قام برير بن خضير، فقال: و اللّه یا ابن رسول اللّه! لقد منّ اللّه بک علینا أن نقاتل بین یدیک، و تقطع فیک أعضاؤنا، ثمّ یکون جدّک شفیعا یوم القیامة.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۱

فقال هلال بن نافع البجلیّ رحمه اللّه: من نکث عهده، و خلع بیعته، فلن یضرّ إلّا نفسه، و اللّه مغن عنه، فسر بنا راشدا معافا مشرّفا إن شئت، أو مغرّبا، فو اللّه ما أشفقنا من قدر اللّه، و لا کرهنا لقاء ربّنا، و إنّا علی نیّاتنا و بصائرنا، نوالی من والاک، و نعادی من عاداک.

الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۶

- (۴). فوز: نجات، پیروزی، فلاح: رستگاری.

(۵). عنا «بفتح عین»: رنج و سختی.

(۶). هندسه «به کسر اوّل و ثالث»: اندازه و شکل.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۷۴- ۱۷۷

(۱)- [حکاه فی البحار و العوالم عن المناقب، و فی نفس المهموم: «فی البحار عن المناقب»، و فی المقرّم عن العوالم].

(۲)- [اللّواعج: «هلال بن نافع البجلیّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۰

الحسین علیه السّلام یضرب لنفسه مثلا بیحیی علیه السّلام

حدّثنا عبد اللّه بن أحمد بن حنبل، ثنا هدبة، ثنا حماد بن سلمة، عن علیّ بن زید عن علیّ بن الحسین، قال: قال لی الحسین بن علیّ قبل قتله بیوم: إنّ بنی إسرائیل کان لهم ملک. و ذکر الحدیث «۱».

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۱۴ رقم ۲۸۱۶- عنه: الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲

وروی سفیان بن عیینة عن علیّ بن زید، عن علیّ بن الحسین علیهما السّلام، قال: خرجنا مع الحسین علیه السّلام، فما نزل منزلا و لا ارتحل «۲» منه «۳» إلّا ذکر یحیی بن زکریّا و قتله «۴»، و قال یوما: و «۵» من هوان الدّنیا علی اللّه أنّ رأس یحیی بن زکریّا أهدی إلی بغیّ من بغایا بنی إسرائیل. «۶» «۷»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۱۳۵- عنه: الحویزی، نور الثّقلین، ۳/ ۳۲۴؛ المشهدی القمی، کنز الدّقائق، ۸/ ۱۹۸؛ المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۹- ۹۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۱۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۱۸۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۹؛ مثله الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۹؛

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۱۸۲

قال علیّ بن الحسین «۸»:

---

(۱)- [أضاف فی مجمع الزّوائد: «رواه الطّبرانیّ، و إسناده جیّد»].

(۲)- [فی کشف الغمّة: «و لا ارتحلنا» و فی نور الثّقلین و کنز الدّقائق: «و لا رحل» و فی البحار و العوالم و بحر العلوم: «و ما ارتحل»].

(۳)- [نفس المهموم: «عنه»].

(۴)- [لم یرد فی کشف الغمّة و نفس المهموم، و إلی هنا حکاه فی أعیان الشّیعة].

(۵)- [نفس المهموم: «إنّ»].

(۶)- [أضاف فی بحر العلوم: «و فی روایة: و سیهدی رأسی إلی یزید بن معاویة»].

(۷)- و سفیان بن عیینة از حضرت زین العابدین علیه السّلام حدیث کند که فرمود: با حسین علیه السّلام بیرون رفتیم.

پس در هیچ منزلی فرود نیامد و از جایی کوچ نکرد؛ جز این‌که یحیی بن زکریا و کشته شدن او را به یاد می‌آورد و روزی فرمود: از پستی دنیا نزد خدا این بس که سر یحیی بن زکریا را برای سرکشی از سرکشان بنی اسرائیل هدیه بردند.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۱۳۵

(۸)- [و فی العبرات مکانه: «وروی ابن عساکر فی ترجمة نبیّ اللّه یحیی بن زکریّا علی نبیّنا و آله علیهم

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۱

أقبلنا مع الحسین بن علیّ، فکان قلّما نزل منزلا إلّا حدّثنا حدیث یحیی بن زکریّا حیث قتل. قال: کان ملک مات، فترک امرأته و ابنته، فورث ملکه أخوه، فأراد أن یتزوّج امرأة أخیه، فاستشار یحیی بن زکریّا، و کانت الملوک فی ذلک الزّمان «۱» یعملون بأمر الأنبیاء، فقال له: لا تتزوّجها، فإنّها بغی. فسمعت المرأة، و عرفت أنّه من قبل یحیی، فقالت: لیقتلنّ یحیی، أو لیخرجن من ملکه. فعمدت إلی بنتها فصنعتها، و قالت:

اذهبی إلی عمّک عند الملأ، فإنّه یدعوک و یجلسک فی حجره، و یقول: سلینی ما شئت، فإنّک لن تسألینی شیئا إلّا أعطیتک، فقولی: لا أسأل شیئا إلّا رأس یحیی بن زکریّا.

و کانت الملوک إذا تکلّم أحدهم بشیء علی رؤوس الملأ، ثمّ لم یمض له نزع من ملکه، ففعلت ذلک، فجعل یأتیه الموت من قتل «۲» یحیی، و جعل یأتیه الموت من خروجه من ملکه، فاختار ملکه، فقتله، فساخت بأمّها الأرض.

ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۲۷/ ۲۵۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۰۹- ۴۱۰

علیّ بن الحسین علیه السّلام قال: خرجنا مع الحسین، فما نزل منزلا، و لا ارتحل عنه إلّا و ذکر یحیی بن زکریّا، و قال یوما: من هوان الدّنیا علی اللّه أنّ رأس یحیی أهدی إلی بغی من بغایا بنی إسرائیل. و فی حدیث مقاتل عن زین العابدین علیه السّلام [عن أبیه علیه السّلام]: إنّ امرأة ملک بنی إسرائیل کبرت و أرادت أن تزوّج بنتها منه للملک، فاستشار الملک یحیی ابن زکریّا، فنهاه عن ذلک، فعرفت المرأة ذلک، و زینت بنتها، و بعثتها إلی الملک، فذهبت، و لعبت بین یدیه، فقال لها الملک: ما حاجتک؟ قالت: رأس یحیی بن زکریّا. فقال الملک:

یا بنیّة! حاجة غیر هذه. قالت: ما أرید غیره.

- و علیهما السّلام من تاریخ دمشق: ج ۱۸، ص ۱۰۰، من المصوّرة الأردنیّة قال:

أنبأنا أبو القاسم علیّ بن إبراهیم، أنبأنا رشاء بن نظیف قراءة، أنبأنا عبد الرّحمان بن عمر بن محمّد، أنبأنا أبو إسحاق إبراهیم بن أحمد

بن علیّ بن فراس، أنبأنا علیّ بن عبد العزیز البغویّ، أنبأنا أبو عبید القاسم بن سلام، أنبأنا أبو النّضر، عن سلیمان بن المغیرة، عن علیّ بن زید بن جدعان، أنبأنا علیّ بن الحسین [علیهما السّلام] قال:

...»].

(۱)- قوله: «فی ذلک الزّمان» لیس فی الأصل. و استدرکناه من ابن عساکر.

(۲)- کذا فی الأصل. و فی ابن عساکر: «قتله».

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۲

و کان الملک إذا کذب فیهم عزل عن ملکه، فخیّر بین ملکه و بین قتل یحیی، فقتله، ثمّ بعث برأسه إلیها فی طشت من ذهب، فأمرت الأرض، فأخذتها، و سلّط اللّه علیهم بخت نصر، فجعل یرمی علیهم بالمناجیق، و لا تعمل شیئا، فخرجت علیه عجوز من المدینة، فقالت: أیّها الملک! إنّ هذه مدینة الأنبیاء لا تنفتح إلّا بما أدلّک علیه. قال: لک ما سألت.

قالت: أرمها بالخبث و العذرة. ففعل، فتقطّعت، فدخلها، فقال: علیّ بالعجوز. فقال لها:

ما حاجتک؟ قالت: فی المدینة دم یغلی، فاقتل علیه، حتّی یسکن. فقتل علیه سبعین ألفا، حتّی سکن. یا ولدی! یا علیّ، و اللّه لا یسکن دمی، حتّی یبعث اللّه المهدیّ، فیقتل علی دمی من المنافقین الکفرة الفسقة سبعین ألفا.

و قال بعض المفسّرین فی قوله: وَ اذْکُرْ فِی الْکِتابِ إِسْماعِیلَ (الآیات): إنّه إسماعیل ابن حزقیل؛ لأنّ إسماعیل بن إبراهیم مات قبل أبیه، بعثه اللّه إلی قومه، فسلخوا جلدة وجهه و فروة رأسه «۱»، فخیّره اللّه فی ما شاء من عذابهم، فاستعفاه، و رضی بثوابه، و فوّض أمرهم إلی اللّه. و قد رواه أصحابنا عن الصّادق علیه السّلام قال فی آخره: أتاه ملک من ربّه یقرأه السّلام و یقول: قد رأیت ما صنع بک، فمرنی بما شئت. فقال: یکون لی بالحسین أسوة. «۲»

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۸۵

---

(۱)- الفروة: جلدة الرّأس بشعرها.

(۲)- و نیز در بحار الانوار از حضرت امام زین العابدین علیه السّلام مروی است که فرمود: «در خدمت امام حسین علیه السّلام بیرون شدیم و آن حضرت در هیچ منزل از منازل نازل نمی‌شد و از آن‌جا کوچ نمی‌فرمود جز این‌که از حضرت یحیی بن زکریا و قتل او تذکره همی فرمود.»

«و قال یوما و من هوان الدّنیا علی اللّه عزّ و جلّ أنّ رأس یحیی بن زکریّا أهدی إلی بغی من بغایا بنی اسرائیل.»

یعنی: یکی روز امام حسین علیه السّلام فرمود: «از جمله پستی و خواری و ذلت روزگار در حضرت یزدان آفریدگار این است که سر مانند یحیی بن زکریا پیغمبر پسر پیغمبری را برای زانیه و سرکشی از سرکشهای بنی اسرائیل به هدیه بردند.»

سپهر، ناسخ التّواریخ حضرت سجاد علیه السّلام، ۲/ ۱۰۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۳

الحسین علیه السّلام من نزوله کربلاء إلی أحداث تاسوعاء

اشاره

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۵

بلوغ الإمام الحسین علیه السّلام إلی أرض کربلاء و أحزان أهل البیت علیهم السّلام

ثمّ سار حتّى نزل بكربلاء، فاضطرب فيه، ثمّ قال: أىّ منزل نحن به؟ قالوا:

بكربلاء. فقال: يوم كرب و بلاء.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۸

و أخذوا به على الجرف، حتّى نزلوا بكربلاء. فقال الحسين: أىّ أرض هذه؟ قالوا:

كربلاء. قال: هذا كرب و بلاء.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۲/ ۵

و نزل، و ذلك يوم الخميس لليلتين خلتا من المحرّم سنة إحدى و ستّين.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۵؛ أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۶

فقال الحسين للحرّ: سر بنا قليلا، ثمّ ننزل. فسار معه، حتّى أتوا كربلاء، فوقف الحرّ و أصحابه أمام الحسين، و منعوهم من المسير. و قال: انزل بهذا المكان، فالفرات منك قريب. قال الحسين: و ما اسم هذا المكان؟ قالوا له: كربلاء.

قال: ذات كرب و بلاء، و لقد مرّ أبى بهذا المكان عند مسيره إلى صفّين و أنا معه، فوقف، فسأل عنه، فأخبر باسمه، فقال: هاهنا محطّ ركابهم، و ها هنا مهراق دمائهم.

فسأل عن ذلك، فقال: ثقل لآل محمّد ينزلون ها هنا. ثمّ أمر الحسين بأثقاله، فحطّت بذلك المكان يوم الأربعاء غرّة المحرّم من سنة إحدى و ستّين. «۱» «۲»

---

(۱)- تشرين الأوّل ۶۸۵ م. [عن ابن العديم]

(۲)- امام حسين به حرّ فرمود: «كمى پيش برويم، آن‌گاه پياده شويم.»

و حركت كردند و چون به كربلا- رسيدند، حرّ و يارانش مقابل امام حسين ايستادند و آنان را از حركت بازداشتند و گفتند: «همين‌جا فرود آييد كه رود فرات به شما نزديك است.»

امام عليه السّلام پرسيد: «نام اين سرزمين چيست؟»

گفتند: «كربلا!»

فرمود: «آرى، سرزمين سختى و بلاست. پدرم هنگام جنگ صفّين از اين منطقه گذشت و من همراهش بودم. ايستاد و از نام آن پرسيد و چون نامش را گفتند، فرمود: اين‌جا محل فرود آمدن ايشان-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۶

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۰- ۲۵۱- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۵، الحسين بن علىّ،/ ۸۴؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۱۳- ۴۱۴

«۱» فلمّا رأى ذلك، عدل «۲» إلى «۱» كربلاء، فأسند «۳» ظهره إلى «۴» قصباء و خلا كيلا يقاتل إلّا «۴» من «۵» وجه واحد «۵»، «۶» فنزل و ضرب أبنيته «۶». [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۹۷؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۹؛ مثله الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۹۱؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۷؛ الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۸؛ ابن حجر، تهذيب التّهذيب، ۲/ ۳۵۲

قال: فانطلق يسير نحو طريق الشّام نحو يزيد، فلقيته الخيول بكربلاء، فنزل يناشدهم اللّه و الإسلام.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۳۹۲

ثمّ نزل، و ذلك يوم الخميس، و هو اليوم الثّانى «۷» من المحرّم سنة إحدى و ستّين. «۸»

– است و محل ریخته شدن خونهای ایشان. و چون معنی این سخن را پرسیدند، فرمود: گروهی از خاندان محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم این‌جا فرود می‌آیند.»

آن‌گاه امام حسین علیه السّلام دستور داد، بارها را همان‌جا فرود آوردند و آن روز، چهارشنبه اوّل محرّم سال شصت و یکم هجرت بود.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۹

(۱) (۱– ۱) [السّیر: «فعدل»].

(۲)– [البدایة: «عاد»].

(۳)– [فی تهذیب الکمال و السّیر و تهذیب التّهذیب: «و أسند»].

(۴) (۴– ۴) [فی الأمالی: «قصب أو خلاف لا یقاتل إلّا»، و فی تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «قصباء حتّی لا یقاتل إلّا»، و فی السّیر: «قصمیا حتّی لا یقاتل إلّا»، و فی البدایة: «قصیتا و حلفا لیقاتل»].

(۵) (۵– ۵) [البدایة: «جهة واحدة»].

(۶– ۶) [لم یرد فی السّیر].

(۷)– [فی المقرّم مکانه: «و کان نزوله فی کربلاء فی الثّانی ...»، و فی بحر العلوم: «و کان نزوله علیه السّلام کربلاء یوم الخمیس الثّانی ...»].

(۸)– و چون چنین دید، به طرف کربلا پیچید و نیزار و بوته‌زاری را پشت سر نهاد که در یک سمت بیشتر جنگ نکند و فرود آمد و خیمه‌های خویش را به‌پا کرد.–

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۷

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۰۹– عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۴؛ مثله المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۰؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۲

حتّی نزل کربلاء فی یوم الأربعاء أو یوم الخمیس، و ذلک فی الثّانی من المحرّم سنة إحدی و ستّین، ثمّ أقبل إلی أصحابه، فقال لهم: أهذه کربلاء؟ فقالوا: نعم.

فقال الحسین لأصحابه: انزلوا، هذا موضع کرب و بلاء، هاهنا مناخ رکابنا، و محطّ رحالنا، و سفک دمائنا.

قال: فنزل القوم، و حطّوا الأثقال ناحیة من الفرات، و ضربت خیمة الحسین لأهله و بنیه، و ضرب عشیرته خیامهم من حول خیمته.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۸– ۱۴۹

و قد نزلوا بکربلاء. فقال حسین: أیّ أرض هذه؟ قالوا: کربلاء. قال: أرض کرب و بلاء. و أحاطت بهم الخیل.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۹– عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۸

فعدل إلی کربلاء.

المسعودی، مروج الذّهب، ۳/ ۷۰– عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۰۰؛ مثله ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۷

حدّثنا محمّد بن علیّ الصّائغ، حدّثنا یعقوب بن حمید بن کاسب، ثنا سفیان بن حمزة، عن کثیر بن زید، عن المطّلب بن عبد اللّه بن حنطب، قال: لمّا أحیط بالحسین بن علیّ، قال: ما اسم هذه الأرض؟ قیل: کربلاء. فقال: صدق النّبیّ صلّی اللّه علیه و سلم أنّها أرض کرب و بلاء.

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۱۲ رقم ۲۸۱۲- عنه: الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۲

فلمّا أحیط بحسین حین قتل، قال: ما اسم هذه الأرض؟ قالوا: کربلاء. فقال: صدق اللّه و رسوله کرب و بلاء.

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۱۵ رقم ۲۸۱۹- عنه: الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۸۹

- گوید: پس به طرف راه شام روان شد، به طرف یزید، اما در کربلا سواران به او رسیدند که فرود آمد و به خدا و اسلام قسمشان داد.

آن‌گاه فرود آمد و این به روز پنجشنبه، دوّم محرّم سال شصت و یکم بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۳، ۲۹۷۸، ۳۰۰۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۸

حدّثنا علیّ بن سعید الرّازی، ثنا یعقوب بن حمید، ثنا سفیان بن حمزة، عن کثیر بن زید، عن المطّلب بن عبد اللّه، قال «۱»:

لمّا أحیط بالحسین بن علیّ رضی اللّه عنه، قال: ما اسم «۲» هذا الموضع «۲»؟ قالوا «۳»: کربلاء. قال:

صدق رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم، هی «۴» کرب و بلاء.

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۳/ ۱۴۴- ۱۴۵ رقم ۲۹۰۲، مقتل الحسین،/ ۸۸- ۸۹- عنه: المتّقی الهندی، کنز العمّال، ۱۳/ ۶۷۱

حدّثنا الحسین بن إسحاق، ثنا یحیی الحمانیّ، ثنا سلیمان بن بلال، عن کثیر بن زید، عن المطّلب بن عبد اللّه بن حنطب، عن أمّ سلمة قالت: کان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم جالسا ذات یوم فی بیتی فقال: «لا یدخل علیّ أحد. فانتظرت، فدخل الحسین، فسمعت نشیج رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم یبکی. فاطلعت، فإذا حسین فی حجره أو إلی جنبه یمسح رأسه، و هو یبکی. فقلت: و اللّه ما علمته حین دخل، فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم: «إنّ جبریل کان فی البیت فقال: أتحبّه؟ قلت: أمّا فی الدّنیا فنعم. قال: إنّ أمّتک ستقتل هذا بأرض یقال لها کربلاء.

فتناول جبریل من تربتها، فأراه النّبیّ صلّی اللّه علیه و سلم».

فلمّا أحیط بحسین حین قتل، قال: ما اسم هذه الأرض؟ قالوا: کربلاء. قال: صدق رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم أرض کرب و بلاء.

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۲۳/ ۲۸۹ رقم ۶۳۷

ثمّ سار، حتّی نزل کربلاء، فقال: أیّ موضع هذا؟ فقیل: هذا کربلاء یا ابن رسول اللّه! فقال: هذا و اللّه یوم کرب و بلاء، و هذا الموضع الّذی یهراق فیه دماؤنا، و یباح فیه حریمنا. «۵» [بسند تقدّم عن علیّ بن الحسین علیه السّلام]

---

(۱)- [و فی کنز العمّال مکانه: «عن المطّلب بن عبد اللّه بن حنطب، قال ...»].

(۲) (۲- ۲) [کنز العمّال: «الأرض»].

(۳)- [کنز العمّال: «قیل»].

(۴)- [کنز العمّال: «أرض»].

(۵)- تا به کربلا رسید، فرمود: «این‌جا کجاست؟»

گفتند: «کربلا است یابن رسول اللّه.»

فرمود: «به خدا امروز، روز گرفتاری و بلا است و در این‌جا خون ما ریخته شود و حریم ما مباح گردد.»

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۵۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۸۹

الصّدوق، الأمالی،/ ۱۵۵- عنه: الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۷۳؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۱۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۶۴

ثمّ نزل، «۱» و ذلک یوم الخمیس «۱» الثّانی من المحرّم سنة إحدی و ستّین. «۲»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۶- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۰- ۳۸۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۴؛ مثله أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۴؛ الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۴؛ الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۵

فلمّا وافی کربلاء، قال: فی أیّ موضع نحن؟ قالوا: بکربلاء. قال: کرب و اللّه و بلاء، هاهنا مناخ کربنا، و مهراق دمائنا.

أبو طالب الزّیدی، الأمالی،/ ۹۱- ۹۲- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۴

حتّی نزل بکربلاء فی یوم الأربعاء، أو فی «۳» یوم الخمیس، و ذلک الیوم «۴» الثّانی من محرّم «۵» من سنة إحدی و ستّین.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۷- مثله المجلسی «۶»، البحار، ۴۴/ ۳۸۳؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۵؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۹

فخطب أصحابه هناک، و قال: أمّا بعد، فإنّ النّاس «۷» عبید الدّنیا، و الدّین لعق علی ألسنتهم، یحوطونه ما درّت معائشهم، فإذا محّصوا بالبلاء، قلّ الدّیّانون. «۸»

---

(۱) (۱- ۱) [فی تجارب الأمم: «ذلک یوم الخمیس و هو الیوم» و فی إعلام الوری: «ذلک فی الیوم الخمیس» و فی روضة الواعظین: «و هو الیوم»].

(۲)- پس، آن حضرت فرود آمد و آن در روز پنجشنبه دوّم محرّم سال شصت و یک هجری بود.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۶

(۳)- [لم یرد فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم].

(۴)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم: «فی»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم: «المحرّم»].

(۶)- [حکاه فی البحار و العوالم و الأسرار عن المناقب، و فی الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «فی البحار عن المناقب»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان و المقرّم و بحر العلوم مکانه: «و أقبل علی أصحابه، فقال: النّاس ...»].

(۸)- [إلی هنا حکاه عنه فی المقرّم و بحر العلوم، و مثله فی وسیلة الدّارین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۰

ثمّ قال لهم: أهذه کربلاء؟ قالوا له: نعم «۱». فقال: هذه «۲» موضع کرب و بلاء، ها هنا مناخ رکابنا، و «۳» محطّ رحالنا، «۴» و مسفک دمائنا «۳». «۵»

قال: فنزل القوم، «۶» و حطّوا الأثقال ناحیة من الفرات، و ضربت خیمة الحسین لأهله و بنیه و بناته، و ضربت خیم إخوته و بنی عمّه حول خیمته.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۷- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۰- ۲۳۱؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۲؛ مثله المجلسی «۷»، البحار، ۴۴/ ۳۸۳؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۵- ۲۵۶، ۲۵۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۹؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان/ ۱۰۱؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۵؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۷۴

و عدل الحسین إلی کربلاء.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۷، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵- عنه: الکنجی، کفایة الطّالب،/ ۴۳۰؛ مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴، الحسین بن علیّ،/ ۷۳

قال: و حدّثنی «۸» عمّی قال: حدّثنی القاسم بن سلام، حدّثنی «۹» حجّاج بن محمّد،

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «نعم یا ابن رسول اللّه»].

(۲)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم و مثیر الأحزان: «هذا»].

(۳) (۳- ۳) [مثیر الأحزان: «مقتل رجالنا، و سفک دمائنا»].

(۴)- [أضاف فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و نفس المهموم: «و مقتل رجالنا»].

(۵)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان و أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۶)- [إلی هنا حکاه فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار].

(۷)- [حکاه فی البحار و العوالم و الأسرار عن المناقب، و فی الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «فی البحار عن المناقب»].

(۸)- [فی ابن العدیم مکانه: «قال عبد اللّه بن محمّد، و حدّثنی ...»].

(۹)- [فی البدایة مکانه: «و قال أبو عبید القاسم بن سلام، حدّثنی ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۱

عن أبی معشر، عن بعض «۱» مشیخته، قال «۲»: «۳» قال الحسین «۴» بن علیّ «۴» حین نزل «۵» کربلاء «۳»: ما اسم هذه الأرض؟ قالوا: کربلاء. قال: کرب و بلاء.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۱۹، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۴، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۷- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۶، الحسین بن علیّ،/ ۷۵؛ الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۷؛ محبّ الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۹؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۰

ثمّ وصل یوم عاشوراء من سنة إحدی و ستّین إلی الطّفّ.

العمرانی، الإنباء،/ ۱۵

فساقوا إلی کربلاء یوم الخمیس الثّانی من المحرّم سنة إحدی و ستّین، ثمّ نزل و قال:

هذا موضع الکرب و البلاء، هذا مناخ رکابنا، و محطّ رحالنا، و مقتل رجالنا، و سفک دمائنا.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷

فنزل کربلاء، فضرب أبنیته.

فأنزلهم الحرّ علی غیر ماء، و لا فی قریة، و ذلک فی یوم الخمیس، ثانی المحرّم.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۲۹، ۳۳۶

ثمّ نزل، و ذلک یوم الخمیس الثّانی من محرّم سنة إحدی و ستّین. «۶»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲- مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۵

---

(۱)- [فی تاریخ الإسلام مکانه: «و قال أبو معشر نجیح عن بعض ...»، و فی ذخائر العقبی مکانه: «و عن أبی جعفر عن بعض ...»].

(۲)- [فی السّیر مکانه: «أبو معشر عن رجاله قال ...»].

(۳) (۳- ۳) [فی التّهذیب: «قال الحسین حین نزلوا کربلاء»، و فی المختصر و تاریخ الإسلام: «إنّ الحسین رضی اللّه عنه قال حین نزلوا

کربلاء»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی السّیر].

(۵)- [فی السّیر: «نزلوا»، و فی ذخائر العقبی: «نزلا»].

(۶)- ناگزیر در همان‌جا (که حرّ مجبور کرده)، رحل افکند. روز پنجشنبه دوّم محرّم سنه شصت و یک بود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۲

فسأله علیه السّلام عن الأرض، قیل: کربلاء. فقال: أرض کرب «۱» و بلاء. و کان الیوم الثّانی من المحرّم.

فقال: انزلوا، ها هنا محطّ رکابنا، و سفک دمائنا. فنزلوا، و أقاموا بها.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴

و نزلوا «۲» کربلاء یوم الأربعاء أو الخمیس علی ما قیل الثّانی من المحرّم.

فقال علیه السّلام: هذه کربلاء، موضع کرب و بلا، هذا مناخ رکابنا «۳»، و محطّ رحالنا، و مقتل رجالنا.

«۴» فنزل القوم، و حطّوا الأثقال، و نزل الحرّ بجیشه «۵» قبالة الحسین علیه السّلام «۴».

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۷

فلمّا رآی ذلک، عدل إلی کربلاء، فأسند ظهره إلی قصب و حلّف ألّا یقاتل إلّا من وجه واحد، فنزل، و ضرب أبنیته.

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰

ثمّ قال الحسین: ما یقال لهذه الأرض؟ فقالوا: کربلاء، و یقال لها: أرض نینوی قریة بها. فبکی، و قال: کرب و بلاء، أخبرتنی أمّ سلمة قالت: کان جبرئیل عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم و أنت معی، فبکیت، فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم: دع «۶» ابنی. فترکتک، فأخذک و وضعک فی حجره، فقال جبرئیل: أتحبّه؟ قال: نعم. قال: فإنّ أمّتک ستقتله. قال: و إن شئت أن أریک تربة أرضه الّتی یقتل فیها. قال: نعم. قالت: فبسط جبرئیل جناحه علی أرض

---

(۱)- [فی المطبوع: «کر»].

(۲)- [کشف الغمّة: «فنزلوا»].

(۳)- مناخ: محل خوابیدن شتر. رکاب، جمع رکب: بمعنی شتران و غیره می‌باشد.

(۴) (۴- ۴) [حکاه فی نفس المهموم،/ ۲۰۶ عن کشف الغمّة].

(۵)- [کشف الغمّة: «بنفسه و جیشه»].

(۶)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «دعی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۳

کربلاء، فأراه إیّاها، فلمّا قیل للحسین: هذه أرض کربلاء، شمّها، و قال: هذه و اللّه هی الأرض الّتی أخبر بها جبرئیل رسول اللّه، و إنّنی أقتل فیها. «۱» و فی روایة: قبض منها قبضة، فشمّها «۱». «۲»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۲- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۸

حتّی بلغ کربلاء، «۳» و کان ذلک فی الیوم «۳» الثّانی «۴» من المحرّم، «۵» فلمّا وصلها قال: ما اسم هذه الأرض؟ فقیل: کربلاء. فقال علیه السّلام: «۶» اللّهمّ إنّی أعوذ بک من الکرب و البلاء. «۷» ثمّ قال: هذا موضع کرب و بلاء «۶»، انزلوا، هاهنا محطّ رحالنا، و

مسفكك دمائنا، و هنا محلّ قبورنا. بهذا حدّثنى جدّى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و اله «۷».

فنزلوا جميعا، و نزل الحرّ و أصحابه ناحية. «۸»

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۰- ۸۱- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۱؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۳۲؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۰۶؛ المازندرانى، معالى

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نفس المهموم و الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه].

(۲)- چون به كربلا- نزول كرد، عمر سعد برسيد با چهار هزار مرد به نينوا فرود آمد و اين در سال احدى و ستّين بود از هجرت رسول.

عماد الدّين طبرى، كامل بهائى، ۲/ ۲۷۸

(۳) (۳- ۳) [فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «يوم الخميس»].

(۴)- [فى البحار و العوالم: «الثّامن»].

(۵)- [إلى هنا حكاه عنه فى البحار و العوالم، و أضاف فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «سنة إحدى و ستّين»، و من هنا حكاه عنه فى نفس المهموم و المعالى و الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه].

(۶- ۶) [لم يرد فى الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه].

(۷- ۷) [لم يرد فى أعيان الشّيعة و اللّواعج].

(۸)- تا روز دوّم محرّم به سرزمين كربلا رسيد. چون به آن‌جا رسيد، فرمود: «نام اين زمين چيست؟»

عرض كرد: «كربلا.»

گفت: «بار الها! من از اندوه و بلا به تو پناهنده‌ام.»

سپس فرمود: «اين‌جا سرزمين اندوه و بلا است.»

و فرمود: «فرود آييد كه باراندار و قتلگاه و مدفن ما است. جدّم رسول خدا همين را به من خبر داد.» پس جمله فرود آمدند. حرّ و سربازانش در سمت ديگرى فرود آمدند.

فهرى، ترجمه لهوف،/ ۸۰- ۸۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۴

السّبطين، ۱/ ۲۸۵؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۸- ۱۹۹؛ مثله الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۱

و عن المطّلب قال «۱»: لمّا أحيط بالحسين، قال: ما اسم هذه الأرض؟ فقيل: كربلاء.

فقال: صدق رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلم. إنّها «۲» أرض كرب و بلاء. خرجه الضّحّاك.

محب الدّين الطّبرى، ذخائر العقبى،/ ۱۴۹- مثله الدّيار بكرى، تاريخ الخميس، ۲/ ۳۳۲

ثمّ نزل كربلاء. [عن ابن سعد]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰

و سار الحسين، حتّى نزل نهرى كربلاء.

ثمّ سار، فنزل بكربلاء. [عن ابن سعد]

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴، ۳۴۶

و سار فی أهل بیته، حتّی بلغ کربلاء، فعرض له أعداء اللّه، و قتلوه فی قصّة طویلة.

فأدرکه بکربلاء.

الیافعی، مرآة الجنان، ۱/ ۱۳۱، ۱۳۲

و قیل: إنّ الحسین رضی اللّه عنه لمّا وصل إلی کربلاء سأل عن اسم المکان، فقیل له: کربلاء.

فقال: ذات کرب و بلاء، لقد مرّ أبی بهذا المکان عند مسیره إلی صفّین و أنا معه، فوقف، و سأل عنه، فأخبروه باسمه، فقال: ها هنا محطّ رحالهم، و ها هنا مهراق دمائهم.

فسأل عن ذلک، فقال: نفر من آل محمّد ینزلون هاهنا.

الدّمیری، حیاة الحیوان، ۱/ ۸۸

و کان عبید اللّه قد جهّز الجیش لملاقاته، فوافواه بکربلاء، فنزلها. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فی ما استدرکه علی ابن عساکر، ۴/ ۳۳۷

و نزلوا بکربلاء، و ذلک یوم الأربعاء الثّانی «۳» من المحرّم سنة إحدی و ستّین، فقال علیه السّلام:

هذه کربلاء، موضع کرب و بلا، هذه مناخ رکابنا، و محطّ رحالنا، و مقتل رجالنا. «۴»

---

(۱)- [و فی تاریخ الخمیس مکانه: «و عن عبد المطّلب قال ...»].

(۲)- [لم یرد فی تاریخ الخمیس].

(۳)- [فی المطبوع: «الثّامن»].

(۴)- و به روایتی که در روضة الشهداء مسطور است که چون آن شهسوار فضای امامت به کربلا رسید،-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۵

[عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰

و عن أبی جعفر عن بعض مشیخته، قال: قال الحسین بن علیّ حین نزل بکربلاء:

ما اسم هذه الأرض؟ قالوا: کربلاء. قال: ذات کرب و بلاء، لقد مرّ أبی بهذا المکان عند مسیره إلی صفّین، و أنا معه، فوقف، و سأل عنه، فأخبر باسمه. فقال: ها هنا محطّ رکابهم، و ها هنا مهراق مائهم. فسأل عن ذلک؟ فقال: نفر من آل محمّد ینزلون هاهنا. ثمّ أمر بأثقاله، فحطّت فی ذلک المکان. کذا فی حیاة الحیوان.

الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

فعدل إلی کربلاء من المحرّم سنة إحدی و ستّین. «۱»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

فساروا جمیعا إلی أن انتهوا «۲» أرض کربلاء، إذ وقف الجواد الّذی تحت الحسین، و لم ینبعث من تحته، و کلّما حثّه علی المسیر لم ینبعث خطوة واحدة، فنزل عنه، و رکب غیره، فلم ینبعث خطوة واحدة، «۳» فقال الإمام علیه السّلام: یا قوم! ما یقال لهذه الأرض؟ فقالوا:

نینوی. فقال: هل لها اسم غیر هذا؟ قالوا: نعم، شاطئ الفرات. فقال: هل لها اسم غیر هذا؟ قالوا: نعم، تسمّی کربلاء.

فعند ذلک تنفّس الصّعداء، فقال: هذه و اللّه کرب و بلاء، ها هنا و اللّه ترمل النّسوان، و تذبح الأطفال، و ها هنا و اللّه تهتک الحریم، فانزلوا بنا یا کرام، فهاهنا محلّ قبورنا، و ها هنا و اللّه محشرنا و منشرنا، و بهذه أوعدنی جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و

لا خلاف لوعده.

- اسب آن حضرت از رفتار بازایستاد و امام حسین رضی اللّه عنه پرسید که: «این زمین چه نام دارد؟»

شخصی گفت: «ماریه!»

فرمود که: «شاید نام دیگر داشته باشد؟»

گفتند: «آری! این موضع را کربلا نیز می گویند.»

امام حسین رضی اللّه عنه گفت: «این زمین کرب و بلاست و مکان ریختن خونهای ماست.»

و هم آن‌جا فرود آمده، فرمود تا خیام برافراشتند و دل بر قضای ایزد تعالی نهادند:

بیت بار بگشایید کاین جا خون ما خواهند ریخت آب روی ما به خاک کربلا خواهند ریخت

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۸

(۱)- به کربلا عدول نمود در هشتم محرّم سنه احدی و ستّین.

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۲

(۲)- [الأسرار: «أتوا»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۶

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۳۹- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵

فسار بجمیع أهله حتّی بلغ کربلاء موضعا بقرب الکوفة.

ابن العماد، شذرات الذّهب، ۱/ ۶۶

و ساروا جمیعا، إلی أن أتوا أرض کربلاء، و ذلک یوم الأربعاء، فوقف فرس الحسین علیه السّلام «۱»، فنزل عنها، و رکب أخری، فلم ینبعث خطوة واحدة، و لم یزل یرکب فرسا بعد فرس، حتّی رکب سبعة أفراس، «۲» و هنّ علی هذا الحال. فلمّا رأی ذلک، قال: یا قوم! ما اسم هذه الأرض؟ قالوا: أرض الغاضریّة. قال: فهل لها اسم غیر هذا؟ قالوا: تسمّی نینوا «۲». قال: أهل «۳» لها اسم غیر هذا «۴»؟ قالوا: شاطئ «۵» الفرات. قال: أهل «۳» لها اسم غیر هذا؟ قالوا: تسمّی کربلاء.

فعند ذلک تنفّس الصّعداء و قال: أرض کرب و بلاء، «۶» ثمّ قال: انزلوا، ها هنا «۶» مناخ رکابنا، ها هنا تسفک «۷» دمائنا، ها هنا و اللّه تهتک «۸» حریمنا، ها هنا و اللّه تقتل «۹» رجالنا، ها هنا و اللّه تذبح «۱۰» أطفالنا، هاهنا و اللّه تزار قبورنا، و بهذه التّربة وعدنی جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و لا خلف لقوله.

ثمّ نزل «۱۱» عن فرسه. «۱۱»

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۸- ۴۹- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۶؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۷۵- ۷۶

---

(۱)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «فرس الحسین من تحته»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی وسیلة الدّارین].

(۳)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «هل»].

(۴)- [الدّمعة السّاکبة: «هذه»].

(۵)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «تسمّی شاطئ»].

(۶- ۶) [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «قفوا، و لا ترحلوا، فها هنا و اللّه»].

(۷)- [فی الدّمعة السّاکبة: «سفک» و فی وسیلة الدّارین: «مسفک»].

(۸)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «هتک»].

(۹)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «قتل»].

(۱۰)- [فی الدّمعة السّاکبة و وسیلة الدّارین: «ذبح»].

(۱۱- ۱۱) [وسیلة الدّارین: «و أمر الفتیة و الأحبّة بأن یضربوا فسطاطهم ماریة و صفوراء، و یبنوا خیمهم و خیم الطّاهرات الهاشمیّات»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۷

وروی أبو مخنف لوط بن یحیی الأزدیّ فی کتاب مقتل الحسین علیه السّلام: إنّه لمّا وصل إلی کربلا، قال: قفوا، و لا تبرحوا؛ ها هنا و اللّه مناخ رکابنا، و ها هنا و اللّه محطّ رحالنا، هاهنا و اللّه تسفک دماؤنا، هاهنا و اللّه یستباح حریمنا، ها هنا و اللّه محلّ قبورنا، ها هنا و اللّه محشرنا و منشرنا.

الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۶ رقم ۵۷

فی کتاب مقتل الحسین علیه السّلام لأبی مخنف: و إنّ الحسین لمّا نزل کربلاء، و أخبر باسمها، بکی بکاء شدیدا، و قال: أرض کرب و بلاء، قفوا «۱»، و لا تبرحوا، و حطّوا، و لا ترحلوا، فها هنا و اللّه محطّ رحالنا، و ها هنا و اللّه سفک دمائنا، «۲» و ها هنا و اللّه تسبی حریمنا «۲»، و ها هنا و اللّه محلّ قبورنا، و ها هنا و اللّه محشرنا و منشرنا، و بهذا و عدنی جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و لا خلاف لوعده.

الحویزی، نور الثّقلین، ۴/ ۲۲۱- عنه: صابری الهمدانی، أدب الحسین علیه السّلام و حماسته،/ ۲۹؛ مثله المشهدی القمی، کنز الدّقائق، ۱۰/ ۲۷۷

فساروا و کان ابن زیاد جهّز أربعة آلاف، و قیل عشرین ألفا لملاقاته، فوافوه بکربلاء.

و کان أمیر الجیش عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۶

قال أبو مخنف: فلم یزل الحسین یرکب فرسا، حتّی رکب ستّة أفراس، و هی لا تخطو تحته خطوة واحدة، فلمّا نظر إلی ذلک، قال لهم: یا قوم! أیّ موضع هذه الأرض؟ فقالوا:

هذه الأرض الغاضریّات. فقال لهم: یا قوم! هل لها اسم غیر هذا؟ قالوا: نعم، تسمّی بنینوی. فقال لهم: فهل تعرف بغیر هذین الاسمین؟ فقالوا: نعم، شاطئ الفرات. قال لهم: هل لها اسم غیر هذا؟ قالوا: نعم، هذه تسمّی أرض کربلاء.

فعندها تنفّس الصّعداء، و بکی بکاء شدیدا، و قال: هی و اللّه أرض کربلاء، أرض کرب و بلاء. ثمّ قال: قفوا، و لا تبرحوا، فهاهنا و اللّه مناخ رکابنا، و ها هنا و اللّه مسفک

---

(۱)- [کنز الدّقائق: «فعفوا»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی أدب الحسین علیه السّلام و حماسته].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۸

دمائنا، و ها هنا و اللّه تسبی حریمنا، و ها هنا و اللّه محلّ قبورنا، و هاهنا و اللّه محشرنا و منشرنا، و ها هنا و عدنی جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله، و لا خلف لقوله.

ثمّ نزل عن فرسه.

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵

فوصل الحسین رضی اللّه عنه إلی کربلاء ثانی «۱» المحرّم سنة إحدی و ستّین.

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۲۶

فساروا جمیعا إلی أن انتهوا إلی أرض کربلا، إذ وقف جواد الحسین، و کلّما حثّه علی المسیر، لم ینبعث من تحته خطوة واحدة.

فقال الإمام: ما یقال لهذه الأرض؟

قالوا: تسمّی کربلا.

فقال: هذه و اللّه أرض کرب و بلاء، ها هنا تقتل الرّجال، و ترمل النّساء، و ها هنا محلّ قبورنا و محشرنا، و بهذا أخبرنی جدّی صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

ثمّ نزل عن جواده، و ذلک یوم الأربعاء ثانی «۱» المحرّم سنة إحدی و ستّین. «۲»

---

(۱)- [فی المطبوع: «ثامن»].

(۲)- بالجمله، از راه و بی‌راه قطع مسافت کرده، به زمین کربلا رسیدند. ناگاه اسب امام علیه السّلام از رفتار بازایستاد. چند که مهمیز بزد از جای جنبش نیارست کرد. آن حضرت بفرمود تا اسب دیگر حاضر کردند. چون برنشست، همچنان از جای جنبش ننمود. به روایت لوط بن یحیی: هفت اسب و اگرنه هشت اسب بدل آوردند هیچ‌یک گامی فراپیش ننهادند. حسین فرمود: «این زمین را نام چیست؟»

گفتند: «غاضریه.»

فرمود: «جز اینش نام نیست؟»

عرض کردند: «نینوا.»

فرمود: «دیگرچه گویند؟»

گفتند: «شاطئ الفرات.»

گفت: «آیا جز این اسامی او را نامی است؟»

عرض کردند: «کربلا.»

این وقت آهی سرد برآورد.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۵۹۹

[عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۳

فنزل الحسین و حطّ بتلک الأرض الّتی أصبح بها، و سأل عنها، فقیل له: هذه کربلاء.

و کان ذلک یوم الأربعاء الثّانی «۱» من المحرّم سنة إحدی و ستّین، فقال رضی اللّه عنه: هذه کربلاء، موضع کرب و بلاء، هذا مناخ رکابنا، و محطّ رحالنا، و مقتل رجالنا. [عن الفصول المهمّة]

الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۱

و قال فی روضة الشّهداء: فلمّا سمع الحسین علیه السّلام باسم کربلاء، نزل عن الفرس، فلمّا وطأ الأرض بأقدامه الشّریفة، تغیّر لون التّراب، و صار کلون الزّعفران، و سطع منه غبار علا وجهه و لحیته، بحیث اغبر رأسه، و وجهه، و لحیته الشّریفة، فنظرت أمّ کلثوم إلیه، قالت: وا عجباه من هذه البیداء! ما أشدّ و أعظم هولها! أری منها هولا عظیما، فسلاها الحسین علیه السّلام، انتهی.

و فی (مهیج الأحزان) حکی بعض الثّقات ما معناه: أنّه لمّا نزلوا بکربلاء، أقبلت أمّ کلثوم إلی الحسین علیه السّلام و قالت: یا أخی! إنّ هذا الوادی لمهول، و لقد دخلنی هول عظیم. فقال الحسین علیه السّلام: أختیۀ! اعلمی إنّه نزلنا مع أبی هذه الأرض فی مسیره إلی

- و قال: أرض کرب و بلاء، ثمّ قال: قفوا و لا ترحلوا منها، فهیهنا و اللّه مناخ رکابنا، و هیهنا و اللّه سفک دمائنا، و هیهنا و اللّه هتک حریمنا، و هیهنا و اللّه قتل رجالنا، و هیهنا و اللّه ذبح أطفالنا، و هیهنا و اللّه تزار قبورنا.

و بهذه التّربۀ و عدنی جدّی رسول اللّه و لا خلف لقوله.

فرمود: «این‌جا زمین اندوه و ابتلا است. فرود آیید و احمال و اثقال خود را فرود آرید و از این‌جا به دیگر جای نشوید. این جاست که خوابگاه شتران ماست. این‌جاست که خونهای ما ریخته شود.

این‌جاست که سترات حشمت و حرمت ما چاک گردد. این‌جاست که گلوگاه مردان ما فسان شمشیر اعدا شود. این‌جاست که اطفال ما را چون گوسفند سر ببرند. این‌جاست که شیعیان ما قبور ما را زیارت کنند.

این همان خاک است که جدّ من رسول خدا وعده نهاد و خبر او هرگز دیگرگون نشود.»

و این واقعه در روز پنجشنبه دوم شهر محرم الحرام بود.

بالجمله، حسین علیه السّلام در کربلا- بار بینداخت و سراپرده برافراخت و از آن سوی حر بن یزید ریاحی در برابر او لشکرگاه ساخت.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۶۸- ۱۶۹، ۱۷۱

(۱)- [فی المطبوع: «الثّامن»].

موسوعۀ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۰

صفّین، فوضع أبی رأسه فی حجر أخی الحسن علیه السّلام، و رقد ساعۀ، و أنا عند رأسه، فانتبه أبی قلقا، باکیا، فسأله أخی عن ذلک، فقال: کأنّی رأیت فی منامی أنّ هذا الوادی بحر من الدّم، و الحسین علیه السّلام قد غرق فیه، و هو یستغیث، فلا یغاث، ثمّ أقبل علیّ، و قال:

یا أبا عبد اللّه! کیف تکون إذا وقعت ها هنا الواقعۀ؟ قلت: أصبر، و لا بدّ لی من الصّبر.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۵- ۲۸۶

فنزل کربلاء یوم الخمیس ثانی محرّم الحرام من سنۀ إحدی و ستّین، و ضرب أبنیته هناک.

السّماوی، إبصار العین،/ ۸

ثمّ أمر بالنّزول، فنزلوا، و ذلک فی یوم الخمیس الثّانی من المحرّم سنۀ إحدی و ستّین، فضربوا أبنیتهم، و نزل الحرّ بأصحابه حذاءه.

الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۵

و التفت الحسین إلی الحرّ و قال: سر بنا قلیلا. فساروا جمیعا، حتّی إذا وصلوا أرض کربلاء، وقف الحرّ و أصحابه أمام الحسین علیه السّلام، و منعوه عن المسیر، و قالوا: إنّ هذا المکان قریب من الفرات. و یقال: بیناهم یسیرون، إذ وقف جواد الحسین، و لم یتحرّک، کما أوقف اللّه ناقۀ النّبیّ صلّی اللّه علیه و آله و سلّم عند الحدیبیّۀ، فعندها سأل الحسین عن الأرض، قال له زهیر: سر راشدا، و لا تسأل عن شیء، حتّی یأذن اللّه بالفرج، إنّ هذه الأرض تسمّی الطّفّ. فقال علیه السّلام: فهل لها اسم غیره؟ قال: تعرف کربلاء. فدمعت عیناه و قال: اللّهمّ أعوذ بک من الکرب و البلاء، هاهنا محطّ رکابنا، و سفک دمائنا، و محلّ قبورنا، بهذا حدّثنی جدّی رسول اللّه.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۲۹

ثمّ سار- علیه السّلام- و الحرّ یسایره و یمانعه- حتّی إذا وصلوا (کربلاء).

قال الحسین لأصحابه: أ هذه کربلاء؟ قالوا: نعم یا ابن رسول اللّه!

قال: «هذا موضع کرب و بلاء، انزلوا، ها هنا محطّ رجالنا، و مناخ رکابنا، و مقتل رجالنا، و مسفک دمائنا، و هنا محلّ قبورنا. بهذا حدّثنی جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم».

فنزل الحسین علیه السّلام و ضرب أبنیته و أخبیته، و ضرب أصحابه أخبیتهم شرقیّ خیام

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۱

الحسین علیه السّلام، و ضرب بنو هاشم أخبیتهم فی الجانب الغربیّ منها، و أحاطت خیام الجمیع بخیمة الحسین علیه السّلام.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۰۱- ۲۰۲

خلاصة المقال أنّه قد تحصّل ممّا ذکرنا أنّ الحسین علیه السّلام خرج من مکّة یوم التّروية ثمان ذی الحجّة سنة ۶۰، و وصل روحی فداه إلی کربلاء یوم الأربعاء الثّانی من المحرّم الحرام سنة ۶۱، و مجموع المنازل الّتی قطع بها کانت ستّة عشر منزلا، و تعطّل فی بعضها یوم، أو یومین، أو ثلاثة أیّام، و مجموع سفره کان أربعة و عشرون یوما.

الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۶۹

فوصل إلی کربلاء یوم الخمیس، و هو الیوم الثّانی من المحرّم سنة واحد و ستّون «۶۱» من الهجرة، و فی الیوم العاشر من المحرّم کانت الواقعة الّتی هزّ العالم بذلک، و الّتی أقامت الدّنیا و أقعدتها.

نزل الحسین علیه السّلام بکربلاء فی ۲ من محرّم الحرام سنة ۶۱ من الهجرة، و معه من أصحابه و أهل بیته خمسمائة فارس (۵۰۰)، و مائة راجل علی ما روی المسعودیّ فی مروج الذّهب.

لکن تفرّقوا عنه لمّا علموا بنزول البلاء، لأنّهم عبید الدّنیا و الدّرهم.

أسامی کربلاء-

الأوّل: نینوی

فی القمقام تألیف فرهاد میرزا الوزیر الفاضل، قال: إنّ من أسامی کربلاء هو: نینوی بکسر أوّله، و هی قریة یونس بن متّی علیه السّلام بالموصل، و بسواد الکوفة ناحیة یقال لها، و منها کربلاء الّتی قتل بها الحسین.

الثّانی: الغاضریّة

و هی منسوبة إلی غاضرة من بنی أسد، و هی قریة من نواحی الکوفة، قریبة من

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۲

کربلاء، و قال الإمام الباقر علیه السّلام: الغاضریّة: هی البقعة الّتی کلّم اللّه فیها موسی بن عمران، و ناجی نوحا، و هی أکرم أرض اللّه علیه، فزوروا قبورنا بالغاضریّة.

الثّالث: النّواویس، و الرّابع: العقر، و الخامس: الطّفّ، و السّادس: الحائر، و السّابع: شاطئ الفرات

قال أبو مخنف: و ساروا جمیعا، إلی أن أتوا أرض کربلاء [...]

الثّامن: عموراء

و من أسامی کربلاء: عموراء، کما قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم لولده الحسین علیه السّلام: یا بنیّ! إنّک ستساق إلی العراق، و هی أرض قد التقی بها النّبیّین و أوصیاء النّبیّین، و هی أرض تدعی عموراء، و إنّک ستشهد و یشهد معک جماعة من أصحابک، لا یذوقون ألم مسّ الحدید، و تلا علیه السّلام هذه الآیة: یا نارُ کُونِی بَرْداً وَ سَلاماً عَلی إِبْراهِیمَ یکون الحرب علیک و علیهم بردا.

الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۳۳، ۷۴- ۷۶

(نینوی) بکسر أوّله، و سکون ثانیه، و فتح النّون، بوزن: طیطوی: و هی قریة یونس ابن متّی. قال الحمویّ «۱»: و بسواد الکوفة ناحیة یقال لها: نینوی. منها کربلاء الّتی قتل بها الحسین علیه السّلام.

و نینوی تقع شرقیّ کربلاء. و هی الآن سلسلة تلول أثریّة ممتدّة. منها من جنوب سدّة الهندیّة، حتّی مصبّ نهر العلقمیّ فی الأهوار. و تعرف بتلول نینوی. و یتفرّع منها نهر العلقمیّ هذا من نهر الفرات الّذی کان یجری من أعالی الأنبار إلی بابل فی نقطة تقع شمال نینوی. قال شیخنا المظفّریّ «۲»: کانت قریة مسکونة. و أراد الحسین علیه السّلام النّزول بها عندما قال للحرّ: دعنا ننزل القریة- یعنی نینوی- أو هذه- یعنی الغاضریّة- أو هذه- یعنی سقیّة-. فأجابه الحرّ: هذا رجل قد بعث عینا علیّ، الخ.

---

(۱)- انظر یاقوت الحمویّ- معجم البلدان- ج ۸ ص ۳۶۸.

(۲)- انظر الشّیخ عبد الواحد المظفّریّ- بطل العلقمیّ- ج ۳ ص ۳۵۱.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۳

و ذکر الشّیخ الطّوسیّ، و تابعه الشّیخ النّوریّ: أنّها قریة إلی جنب حائر الحسین علیه السّلام، و لکنّ الشّیخ المفید رحمه اللّه یذکر أنّ نزول الحسین علیه السّلام بنفس نینوی. و إن لم ینزل القریة العامرة. و ذکر الطّبریّ «۱» قال: حتّی انتهوا إلی نینوی. المکان الّذی نزل به الحسین علیه السّلام. و هی تمتدّ من أراضی السّلیمانیّة الیوم إلی سور بلدة کربلاء المعروف- بباب طویریج- الیوم. کما تمتدّ الغاضریّة. من سور کربلاء من الموضع المعروف- بباب الحسینیّة إلی قرب مرقد- عون- أو إلی- خان العطیشیّ-.

و نینوی: هی الیوم: الموضع المعروف- بباب طویریج- شرقیّ کربلاء. کما حقّقها و أثبتها العلّامة المظفّریّ. و حتّی ناقش بإثباته و تحقیقاته سیّدنا الحجّة- الشّهرستانیّ أیّده اللّه، إذ قال: إنّها السّدّة الهندیّة الیوم. و ربّما تکون هی أقرب المواضع إلی مصرع الحسین علیه السّلام.

و فی حدیث أبی بکر بن عیّاش: أنّه خرج من قنطرة الکوفة، حتّی انتهی إلی نینوی.

(العقر) بفتح أوّله و سکون ثانیه. قال الخلیل: سمعت أعرابیّا من أهل- الصّمان- یقول:

کلّ فرجة تکون بین شیئین فهو: عقر. قال: و وضع یدیه علی قائمتی المائدة و نحن نتغدّی. فقال: ما بینهما عقر. قال علماء الجغرافیة: و هناک عقر یقال له: عقر سلمی لبنی نبهان عن یسار المصعد إلی مکّة هذا بالحجاز، ذکره البکریّ «۲» قال: ثمّ یلی الجبل العقر.

و ذکر الدّینوریّ «۳»- عند وصول الحسین إلی کربلاء- قال: فقال زهیر بن القین: فها هنا قریة بالقرب منّا علی شطّ الفرات، و هی: عاقول «۴» حصینة الفرات یحدق بها. إلّا من وجه واحد. فقال الحسین علیه السّلام: و ما اسم تلک القریة؟ فقال: العقر. فقال الحسین علیه السّلام:

نعوذ باللّه من العقر. و الّذی یتتبّع آثار العراق القدیمة، یجد أنّ هناک عدّة قری و مدن کانت تسمّی بالعقر، منها قریة تقع علی شطّ دجلة، فوق تکریت. و قد مرّ بها الرّحّالة

(۱)- انظر ابن جریر الطّبریّ- ج ۶ ص ۲۳۲.

(۲)- انظر البکریّ- معجم ما استعجم ص ۷۱۸ طبع أوربّا.

(۳)- انظر الدّینوریّ- الأخبار الطّوال ص ۲۲۶.

(۴)- العاقول: منعطف الوادی و النّهر.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۴

ابن بطّوطة عام ۷۲۷ ه «۱» فقال عنها ما نصّه: ثمّ رحلنا- أی من تکریت- منها مرحلتین و وصلنا إلی قریة تعرف بالعقر علی شطّ دجلة، و بأعلاها ربوة کان بها حصن، و بأسفلها الخان المعروف- بخان الحدید- له أبراج، و بناؤه حافل. و القری و العمارة متّصلة من هناک إلی الموصل، و منها قریة بالقرب من کربلاء، و هذه الّتی أشار أحد أصحاب الحسین علیه السّلام علیه بأن یسیر و ینزل لحصانتها، ثمّ نجد هناک آثار قریتین مندرستین، تقعان علی الفرات جنوب الأنبار- الفلوجة الیوم یقال لهما: عقر الغربیّ، و هی الّتی أشار إلیها زهیر علی الحسین أن ینزلها. «۲»

(کربلاء) بالمدّ: موضع فی طریق البرّیّة عند الکوفة. فأمّا اشتقاقها، فمن کربلة.

و الکربلة: رخاوة القدمین. یقال: جاء یمشی مکربلا. فیجوز أن تکون أرض هذا الموضع رخوة، فسمّیت بذلک. و الکربل: اسم نبت- الحمّاض- فیجوز أن یکون هذا الصّنف من النّبت یکثر هناک. و تقع کربلاء علی خطّ الطّول ۴۳ درجة و ۵۵ دقیقة شرقی «غرنج»، و علی خطّ العرض ۳۴ درجة و ۴۵ دقیقة تقریبا. شمال خطّ الإستواء. و فی المنطقة المعتدلة الشّمالیّة.

ذکر المؤرّخون: إنّ کربلاء کانت فی عهد البابلیّین معبدا لسکّان بلدتی نینوی، و عقر بابل الکلدانیّتین الواقعتین بالقرب منها. و الاسم محرّف من کلمتی- کرب- بمعنی مصلّی أو معبد أو حرم- و أبلا- بمعنی آله. باللّغة الأرامیّة- أی حرم الإله «۳». و لمّا فتح السّاسانیّون العراق علی عهد شابور ذی الأکتاف، قسّموا العراق إلی آستانات «۴»، و کلّ آستانة إلی طسج «۵»، و هذه الطّساسیج إلی رساتیق «۶»، فأصبحت الأراضی الواقعة بین

(۱)- انظر ابن بطّوطة- رحلته ص ۱۴۸.

(۲)- انظر أحمد سوسه- وادی الفرات- ج ۲ منه.

(۳)- خطّط الکوفة. للمستشرق: ماسنیون الأفرنسیّ- ترجمة تقیّ الدّین المصعبیّ.

(۴)- الآستانة: ولایة.

(۵)- الطّسج، أی: قضاء.

(۶)- رساتیق و الرّستاق: النّاحیة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۰۵

- عین التّمر- «۱» و الفرات طسجا من طساسیج الآستانة. و سمّی- بهفباذ الأوسط.

و کانت تتألّف من ستّة طساسیج: طسج بابل، طسج خطرنیّة، طسج فلوجة السّفلی، طسج فلوجة العلیا، عین التّمر، طسج النّهرین.

و قد سمّی الطّسج السّادس بطسج النّهرین، لوقوعه بین خندق شابور، و نهر العلقمیّ، و لمّا فتح المسلمون العراق فی عهد عمر بن الخطّاب سنة ۱۴ ه بقیادة سعد بن أبی وقّاص الّذی أمر ابن عرفطة بفتح طسج النّهرین، ففتحه، و اتّخذ کربلاء بادئ ذی بدء، مأوی لجیوش المسلمین، و مرکزا لقیادتهم.

ثمّ بعد ذلک رحلوا عنها إلی الکوفة لوخامتها، و رداءة مناخها وقتئذ. فاستبدل الإسلام اسم الآستانة إلی: کور، و عرف هذا الطّسج

السّادس- بكور بابل- و قد أخطأ بعض المؤرّخين بتسميتها- بكور بابل- و الصّحيح كما مرّ اسمها- كربلاء- و قسّم الإسلام أيضا، طسج النّهرين، إلى عدّة قرى. فسمّيت كلّ قرية باسمها الخاصّ، منها: نينوى.

(نينوى): تقع شرقى كربلاء اليوم، و هى الآن سلسلة تلول أثريّة ممتدّة من جنوب سدّة الهنديّة. حتّى مصبّ نهر العلقمىّ فى الأهوار. و تعرف- بتلول نينوى- و يتفرّع منها نهر العلقمىّ هذا من نهر الفرات الّذى كان يجرى من أعالى الأنبار إلى بابل فى نقطة تقع شمال نينوى. و العقر و عين التّمر يقعان غربى كربلاء، قال شيخنا المظفّرىّ «۲» فى تحقيقاته عن بلاد كربلاء: الاسم الحائز على الشّهرة العظيمة الّتى طويت الأجيال، و لفّت العصور، لقداستها بما حوته من جثمان سيّد شباب أهل الجنّة سبط رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّم و ريحانته- الحسين بن علىّ بن أبى طالب عليه السّلام- هى بالأصل اسم لموضع خاصّ من مواضع هذه الأرض الواسعة الفسيحة. غلب على الصّقع بأسره. و هو من دونها موضع قاحل. أرضه جرداء، لا نبات بها سوى الحلفاء، و بعض الادغال، و ليس فيها ماء فى ذلك الوقت، و لا سكّان. و بهذا الموضع نزل الحسين عليه السّلام أوّلا، ثمّ تركه و نزل- المخيّم- المعروف الآن

---

(۱)- المعروفة اليوم- بشفاثة-.

(۲)- انظر المظفّرىّ- بطل العلقمىّ ج ۳ ص ۳۲۴.

- بالخيمكاه- بلسان الفرس. فإنّهم أنزلوه به كرها. امتثالا لأمر اللّعين ابن زياد، فى أن ينزلوه بالعراء، على غير ماء و لا كلاء. و لمّا علم منهم التّصميم على قتاله. و اختبر الأرض، فوجدها لا تصلح للحرب، إذ أنّها مكشوفة، و ليس بها ملجأ، و لا لأصحابه و عيالاته من مكان يعتصمون به من غارة العدوّ. و رأى قريبا منها تلك التّلاع الثّلاث الّتى يتمكّن لو جعلها خلف ظهره، و يحتمى بها وقت المصاولة. فارتحل من منزله الأوّل، و به استشهد. و موضع نزوله الأوّل معروف لحد الآن، و عوامّ أهل كربلاء من القرويين يعرفونه باسم: كربلة- مفخما. و لأجل نزول الحسين عليه السّلام به غلب اسمه على تلك المنطقة بأسرها، فسمّيت به عامّة المواضع. و قد ظهر لى بالسّوال من أهل تلك النّواحى، و النّقل عن أهل الخبرة من أهل العلم: أنّ بها موضعين، كلّ واحد منها يقال له: كربلة- بالتّفخيم. أحدهما ما وصفه لى بعض المطّلعين: أنّه فى بادية كربلاء، يبعد عن البلدة مقدار ستّة أميال تقريبا إلى الجنوب الشّرقىّ من قرية- الرّزازة-.

(النّواويس): تقع شمال غربى كربلاء. و النّواويس: جمع ناووس، من القبر ما سدّ لحده «۱». كانت بها مجموعة مقابر للنّصارى فى قديم العهد، و للّذين سكنوا هذه الأراضى فى الأحقاب السّالفة. و اليوم يقال لها: أراضى الجمالية. و فى شمال شرقها: أراضى الفراشيّة. قالوا: و كانت النّواويس قبل الإسلام مقبرة للأنباط و المسيحيّين. و جاء ذكر النّواويس فى «من لا يحضره الفقيه» «۲»: قال الصّادق عليه السّلام: إنّ النّواويس شكت إلى اللّه عزّ و جلّ شدّة حرّها، فقال لها عزّ و جلّ: اسكتى، فإنّ مواضع القضاء أشدّ حرّا منك.

قال الحموىّ فى معجمه: النّاووس و القبر واحد، و لم يذكر نواويس كربلاء. و قد ذكرها الحسين عليه السّلام فى خطبته الّتى خطبها بمكّة قبل خروجه منها، قال عليه السّلام: «كأنّى بأوصالى تقطعها عسلان الفلوات بين النّواويس و كربلاء». و جاء فى «نفس الرّحمان» للشّيخ

---

(۱)- انظر القاموس للفيروز آبادىّ.

(۲)- انظر الشّيخ الصّدوق ابن بابويه القمىّ محمّد بن علىّ بن الحسين المتوفّى سنة ۳۸۱ ه «من لا يحضره الفقيه».

النّوریّ: و النّواویس مقابر النّصاری. کما فی حواشی الکفعمیّ. و سمعنا أنّها فی المکان الّذی فیه مزار- الحرّ بن یزید الرّیاحیّ من شاطئ الطّفّ. و هی ما بین الغرب و شمال البلد- یعنی: کربلاء- و قد ذکرها الشّعراء بمراثیهم.

(الطّفّ) بالفتح، و الفاء المشدّدة: و هو فی اللّغة ما أشرف من أرض العرب علی ریف العراق. قال الأصمعیّ: و إنّما سمّیت طفّا، لأنّه دنا من الرّیف. من قولهم: خذ ما طفّ لک و استطفّ- أی ما دنا و أمکن- قال أبو سعید: سمّی الطّفّ، لأنّه مشرف علی العراق. من أطفّ علی الشّیء بمعنی أطلّ. و الطّفّ طفّ الفرات، أی: الشّاطئ الّذی به قتل الحسین بن علیّ بن أبی طالب علیه السّلام و أصحابه «۱»، و هی أرض بادیة قریب من الرّیف. ذکر شیخنا السّماویّ رحمه اللّه فی ارجوزته التّاریخیّة، بعض الأسماء الواردة فی مواقع «کربلاء» قال:

«الطّفّ» ما أطلّ بالأشراف علی العراق و علی الأریاف

أو ما علا فراته من شطّ و اختصّ فی مثوی الحسین السّبط

و سمّی «الحائر» و هو الدّائر إذ دار فیه الماء و هو حائر

لدن رأی هارون ثمّ جعفر أن یحرث القبر کما سنذکر

و ذاک عشرون ذراعا تضرب بمثلها فعم أقصی أقرب

و «نینوی» لقریة قدیمة جدّد فیها یونس أدیمه

إذ قذفته «النّون» عاری البشرة فأنبت اللّه علیه الشّجرة

و ذاک فی روایة معروفة قیل بها و قیل بل بالکوفة

لکنّما التّسمیة المذکورة دلّت علی الطّرفة و الباکورة

و «کربلا» لأنّ فیها رخوا أو أنّها تنبت وردا أحوی

أو «کور بابل» کما یقال و خفّف اللّفظة الاستعمال

و «الغاضریّات» لأنّ غاضره من أسد قد تخذته حاضره

---

(۱)- ذکر نظیره ابن بلهید. أنظر صحیح الأخبار ج ۵ ص ۲۳۷.

و فیه نهر لهم أو أنهر تعرف فی نسبتهم و تشهر

و «مشهد الحسین» حیث استشهدا أو حیث ما یشهده من شهدا

و «شاطئ الفرات» عمّ ثمّ خصّ لکن هذا نادر لمن فحص

و طوله «لج نه» و العرض «لدم» لأحدث الأرصاد لا لذی قدم «۱» «۲»

و الحدّ منه خمسة الفراسخ فی مثلها حرمة قبر شامخ

و حدّ فی أربعة بالمثل و وجهوه بازدیاد الفضل

و ذاک مثل ما یوجّه الخبر بالحائر المحدود سبعة عشر

و أکثر الشّعراء الّذین رثوا الحسین علیه السّلام، ذکروا الطّفّ بشعرهم.

قال شیخنا المظفّریّ: و أمّا طفّ الکوفة، و تسمّیه عوامّ هذا العصر ب (الطّارات) فیمتدّ من قریة «الشّنافیّة» «۳» مجتازا (بالحیرة) فالنّجف الأشرف، و یستمرّ مغربا إلی عین التّمر- شفاثة- و من القطقطانیّة ینعطف إلی کربلاء. قلت: و فی هذا الطّفّ عیون کثیرة، منها باقیة حتّی الیوم. قال ابن الفقیه: و عیون الطّفّ منها مثل: عین الصّید، و القطقطانة، و الرّهیمة، و عین جمل، و عین الرّحبة. أقول: و الّتی

وقفت عليها من تلك العيون: الرّحبة، و عين الهارمية، و عين الحسن، و هناك عين (الحياضيّة) و عين (العزية). و ذكر البلاذريّ قال: كانت عيون الطّفّ مثل عين الصّيد، و القطقطانة و الرّهيمة، و عين جمل و ذواتها للموكّلين بمسالح الخندق، و غيرهم.

و ذكر ابن بلهيد «۴»: الطّفّ قد ذكره ياقوت و حدّده، و أجاد تحديده. و لكن هناك جهة يطلق عليها هذا الاسم، و هى ساحل الخليج الفارسيّ، الّذى يمتدّ من بلد الكويت إلى

---

(۱)- أى ۳۳ درجة و ۵۵ دقيقة.

(۲)- أى ۳۴ درجة و أربعين دقيقة.

(۳)- بلدة الشّنافيّة: هى إحدى بلدان العراق، الواقعة على شطّ الفرات الأوسط. و زعماؤها السّادة آل «مقوطر». فمن مشاهيرهم السّيّد هادى مقوطر، أحد أركان الثّورة العراقيّة، و كان من رجالها المرموقين رحمه اللّه.

(۴)- انظر ابن بلهيد- صحيح الأخبار ج ۵ ص ۲۳۹.

قطر. و أنا ليس عندى دليل واضح بما ذكرت إلّا ما سمعته من أفواه أعراب نجد، و غيرهم. إذا جاءت قافلة ممتازة من عينين، أو من القطيف، و سألناهم: من أين امترتم؟

قالوا: من الطّفّ. ثمّ نقول: من أىّ نواحيه أتيتم؟ ثمّ يخبرونك بالجهة الّتى أتوها. و أمّا رواية ياقوت الّتى أوردها عن أبى سعيد، حين قال: من أطفّ على الشّىء، بمعنى أطلّ.

و هذه اللّغة مستفيضة عند أهل نجد، يطلقون على أعلى الجبل (طفته)، و على أعالى الجبال طفافها، و هذا هو المشهور عندهم.

(الغاضريّات) أو الغاضريّة: نسبة إلى غاضرة، و هى امرأة من بنى عامر. و هم بطن من بنى أسد. كانوا يسكنون هذه الأرض. و تقع اليوم شمالى «الهيابىّ» الّتى فيها مصانع الآجر. و تبعد عن بلدة كربلاء كيلومتر تقريبا. و هى من أقربها إلى منزل الحسين عليه السّلام بعد نينوى. قال شيخنا المظفّريّ «۱»: و قد يراها بعض المحقّقين: أنّها أراضى الحسينيّة، أو على مقربة من خان العطيشىّ اليوم. مركز الشّرطة الحالى. و يعرفها البحاثة- الشّهرستانىّ بأراضى الحسينيّة. يعنى بها المقاربة لخان العطيشىّ. لكنّنى أجزم أنّها:

«الجنقنة»، فما دونها إلى بلدة كربلاء. و قد صرّح لى أبو حنيفة أحمد بن ثابت الدّينوريّ، و هو من علماء الجغرافيّة: إنّها بمقدار غلوة من منزل الحسين عليه السّلام، و نحن نضمّ صوتنا إلى صوت العلّامة المظفّريّ، إذ ما نقله هو عين الصّواب.

(الحائر) أو الحير: هى الأرض المنخفظة، و الحائر الحسينىّ: موضع قبر الحسين عليه السّلام، و قد حار الماء حوله فى عهد المتوكّل العبّاسىّ سنة ۲۳۶ ه. و يذكرون أنّه اسم حادث سمّى بالحائر، لأنّ الماء حار على قبر الحسين عليه السّلام عند ما أراد المتوكّل العبّاسىّ درس آثاره.

و ذكر ابن بلهيد «۲»: قال الأصمعىّ: يقال للموضع المطمئنّ الوسط المرتفع الحروف

---

(۱)- انظر الشّيخ عبد الواحد المظفّريّ- بطل العلقمىّ- ج ۳.

(۲)- انظر محمّد بن عبد اللّه بن بليهد- صحيح الأخبار- ج ۴ ص ۱۴۵.

حائر. و جمعه: حيران، و حوران. و أكثر النّاس يسمّون الحائر الحير. كما يقولون لعائشة:

عيشة.

و الحائر، قبر الحسين بن علىّ رضى اللّه عنه. و قيل: يجمع على حيران و حوران، و هناك مواضع أسماؤها: الحائر، و الحير، و الحوير.

و يسمّون الحديقة حير، كما يسمّون النّخل:

حير. و قال أبو القاسم، هو: الحائر، إلّا أنّه لا جمع له. لأنّه اسم لموضع قبر الحسين بن عليّ رضى اللّه عنه، ذكر المسعوديّ «۱» فى خلافة المنتصر باللّه، قال: كان آل أبى طالب قبل خلافته فى محنة عظيمة، و خوف على دمائهم. قد منعوا زيارة قبر الحسين، و الغرى من أرض الكوفة. و كذلك منع غيرهم من شيعتهم حضور هذه المشاهد. و كان الأمر بذلك من المتوكّل سنة ۲۳۶. و فيها أمر «الدّيزج» بالمسير إلى قبر الحسين رضى اللّه عنه و هدمه، و محو أرضه، و ازالة أثره، و أن يعاقب من وجد به. فبذل لمن تقدّم على هذا القبر، فكلّ خشى العقوبة و أحجم. فتناول الدّيزج مسحاة، و هدم أعالى قبر الحسين عليه السّلام، فحينئذ أقدم الفعلة فيه. و أنّهم انتهوا إلى الحفرة، و موضع اللّحد، فلم يروا فيه أثر رمّة، و لا غيرها.

و لم تزل الأمور على ما ذكرنا، إلى أن استخلف المنتصر، فأمّن النّاس، و تقدّم بالكفّ عن آل أبى طالب عليهم السّلام، و ترك البحث عن أخبارهم، و أن لا يمنع أحد زيارة الحير لقبر الحسين رضى اللّه عنه، و لا قبر غيره من آل أبى طالب، يعنى مرقد أمير المؤمنين.

الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة/ ۱۲۶- ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۲- ۱۳۳، ۱۳۵- ۱۳۷، ۱۳۹- ۱۴۲، ۱۵۳- ۱۵۵

فى مقتل أبى إسحاق الإسفرايينىّ أنّه عليه السّلام لم يزل سائرا هو و من معه، حتّى أتوا إلى بلدة، و فيها قوم، فسألهم عن اسم تلك البلدة؟ فقالوا: شطّ الفرات. فقال لهم: هل له اسم غير هذا؟ فقالوا له: يا أبا عبد اللّه! و لا تسأل. فقال: سألتكم باللّه، هل لها اسم غير هذا؟ فقالوا: كربلاء. فعند ذلك بكى و قال: هى و اللّه أرض كرب و بلاء، انتهى.

و فيه أيضا: ثمّ قال عليه السّلام: يا قوم، ناولونى قبضة من تراب هذه الأرض. فأعطوه

---

(۱)- انظر المسعودىّ- مروج الذّهب ج ۲.

قبضة من تلك الأرض، فشمّها، ثمّ استخرج طينة من جيبه، و قال لهم: هذه الطّينة جاء بها جبرئيل من عند اللّه لجدّى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و قال: هذه موضع تربة الحسين. ثمّ رماها من يده، و قال: هما رائحة واحدة.

فى مقتل أبى إسحاق الإسفرايينىّ: ثمّ قال: يا قوم، انزلوا، و لا تبرحوا، فها هنا و اللّه مناخ ركابنا. و هاهنا و اللّه يسفك دماؤنا. و ها هنا و اللّه تسبى حريمنا، و ها هنا و اللّه يقتل رجالنا، و ها هنا يذبح أطفالنا، و ها هنا و اللّه قبورنا، و ها هنا و اللّه محشرنا و منشرنا، و ها هنا يصير العزيز ذليلا، و ها هنا و اللّه يقطع أوداجى، و تخضب لحيتى بدمى، و يعزى جدّى و أبى و أمّى من ملائكة السّماء، و ها هنا و اللّه وعدنى ربّى لجدّى، و لا خلف لوعده.

ثمّ نزل، و نزلت أصحابه جميعا.

قال: و قد كان الحرّ أسرع و حال بين الفرات و بين الحسين و من معه، و كان بينه و بينهم ثلاثة أميال، و قيل: خمسة أميال، و قيل: فرسخ. ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام أمر بنصب الخيام للحريم و الأولاد.

«نينوى» قال الحموىّ «۱»: هو بكسر النّون و سكون الياء و فتح النّون، بسواد الكوفة ناحية يقال لها: نينوى.

و يظهر من الرّوايات المتقدّمة أنّ نينوى أيضا قرية فى هذا السّواد، و يشهد لذلك قوله عليه السّلام: دعنا ننزل فى هذه القرية. قال الطّبرىّ و السّيّد و البحار يعنون نينوى، و كم له من نظير، منه كربلاء على ما سيأتى عن قريب، و منه الطّفّ.

قال الحموىّ و غيره «۲»: الطّفّ بالفتح و الفاء المشدّدة، ما أشرف من أرض العرب على ريف العراق، و الرّيف أرض بها زرع و خصب. و الطّفّ طفّ الفرات، أى: الشّاطئ، و الطّفّ: أرض من ضاحية الكوفة فى طريق البريّة، فيها كان مقتل الحسين عليه السّلام، و هى أرض باديه قريبة من الرّيف فيها عدّة عيون ماء جارية، منها: الصّيد، و القطقطانيّة، و الرّهيمة، و عين الجمل و ذواتها، و هى عيون

كانت للموكّلين بالمسالح الّتى كانت وراء

---

(۱)- معجم البلدان ۵/ ۳۳۹.

(۲)- معجم البلدان ۴/ ۳۵.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۲

خندق سابور- انتهى.

قوله: «الغاضريّة» فى المراصد، بالغين المعجمة: قرية من نواحى الكوفة، قريبة من كربلاء «۱».

«العقر» فى المراصد «۲» بفتح أوّله و سكون ثانيه: و هو العقر الّذى يكون معتمدا لأهل القرية، و هو فى عدّة مواضع، منها: عقر بابل، قرب كربلاء، من نواحى الكوفة.

قوله عليه السّلام: «اللّهمّ إنّى أعوذ بك من العقر». فى المجمع: و عقره، أى: جرحه. و فى الدّعاء على الانسان: «و عقرا و حلقا»، أى: عقر اللّه جسده و أصابه الوجع فى حلقه، و عقر البعير بالسّيف، فانعقر: إذا ضرب به قوائمه.

«كربلاء» قال الحموىّ «۳»: كربلاء بالمدّ، و هو الموضع الّذى قتل فيه الحسين بن علىّ المرتضى عليهما السّلام فى طرف البريّة عند الكوفة. فأمّا اشتقاقه، فالكربلة: رخاوة فى القدمين.

يقال: جاء يمشى مكربلا. فيجوز على هذا أن تكون أرض هذا الموضع رخوة، فسمّيت بذلك. و يقال: كربلت الحنطة إذا هذبتها و نقيتها ... فيجوز على هذا أن تكون هذه الأرض منقاة من الحصى و الدّغل، فسمّيت بذلك. و الكربل: اسم نبت الحمّاض ....

فيجوز أن يكون هذا الصّنف من النّبت يكثر نبته هناك، فسمّى به. و قد روى: أنّ الحسين عليه السّلام لمّا انتهى إلى هذه الأرض، قال لبعض أصحابه: ما تسمّى هذه القرية؟

- و أشار إلى العقر- فقال له: اسمها العقر. فقال الحسين: نعوذ باللّه من العقر. ثمّ قال: فما اسم هذه الأرض الّتى نحن فيها؟ قالوا: كربلاء. فقال: أرض كرب و بلاء. و أراد الخروج منها، فمنع. كما هو مذكور فى مقتله، حتّى كان منه ما كان. انتهى.

و قال فى ترجمة الكوفة «۴»: لمّا فرغ سعد بن أبى وقّاص من وقعة رستم بالقادسيّة ... ثمّ توجّه سعد نحو المدائن إلى يزدجرد، و قدّم خالد بن عرفطة حليف بنى زهرة بن كلاب،

---

(۱)- مراصد الإطّلاع ۲/ ۹۸۰.

(۲)- مراصد الإطّلاع ۲/ ۹۴۹.

(۳)- معجم البلدان ۴/ ۴۴۵.

(۴)- معجم البلدان ۴/ ۴۹۰.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۳

فلم يقدر عليه سعد، حتّى فتح خالد ساباط المدائن. إلى أن قال: و هرب يزدجرد إلى اصطخر، فأخذ خالد كربلاء عنوة و سبى أهلها، فقسّمها سعد بين أصحابه، و نزل كلّ قوم فى النّاحية الّتى خرج بها سهمه، فأحيوها. انتهى.

و يظهر منه و من سائر التّواريخ أنّ كربلاء كانت بلدة معمورة قبل تمصير الكوفة، و البصرة، و هذه الأرض كلّها تسمّى كربلاء، فلمّا فتحها عنوة، و قسّم الأراضى بين أصحابه، فأحيوها، سمّى كلّ سهم باسم. فمنها: الغاضريّة الّتى منها يسير إلى قبر العبّاس عليه السّلام على ما فى بعض الرّوايات. و منها: العقر، و منها: نينوى، و منها: شاطئ الفرات.

و على ذلك، فكربلاء كانت فى السّابق اسما لكلّ هذه الأراضى و القرى، و بعد ذلك سمّيت خصوص الأرض الّتى قتل فيها الحسين

علیه السّلام، و دفن فیها بذلک. و لعلّ هذه الأرض هی موضع بلدة کربلاء المعمورة سابقا، و المعمورة فی ذلک الزّمان لیست بالجصّ و الآجر، حتّی إنّه قال ابن عبّاس- علی ما فی معجم البلدان- کانت منازل أهل الکوفة قبل أن تبنی أخصاصا من قصب إذا غزوا قلعوها و تصدّقوا بها، فإذا عادوا، بنوها. فکانوا یغزون، و نساؤهم معهم. فلمّا کان فی أیّام المغیرة بن شعبة [بنت القبائل باللّبن من غیر ارتفاع، و لم یکن لهم غرف، فلمّا کان فی أیّام إمارة زیاد] بنوا أبواب الآجر ...

و یؤیّد ما ذکرنا ما فی المجمع، قال: کربلاء: موضع معروف، و بها قبر الحسین بن علیّ ابن أبی طالب علیه السّلام.

قال المحدّث النّوریّ قدّس سرّه فی کتاب نفس الرّحمان: و أمّا کربلاء: فالمعروف عند أهل تلک النّواحی، أنّها قطعة من الأرض الواقعة فی جنب نهر یجری من قبلی سور البلد، و یمرّ بالمزار المعروف بابن حمزة، منها بساتین و منها مزارع، و البلد واقع بینهما- انتهی.

و الظّاهر أنّ النّهر هو المعروف بالنّهر الحسینیّ، و کان سابقا یمرّ من عند المخیّم إلی المیدان المسمّی فی زماننا بالبلدیّة، ثمّ یمرّ منه إلی قبر ابن حمزة، الواقع فی أوائل المزار القدیم المسمّی بوادی طور سینا، و لقد رأینا آثار هذا النّهر عند تسویة شارع المخیّم، و جعل الحدیقة و البستان عنده. و بالجملة فلفظ «کربلاء» حیث یطلق فی الأخبار لا یراد به خصوص البلد و لا ما یسمّی به ما کان معمورا قبل فتحه عنوة: و سیأتی عن قریب

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۴

زیادة توضیح فی ذلک، فانتظر.

قال الحموی «۱»: و أمّا المسافات: فمن الکوفة إلی المدینة نحو عشرین مرحلة، و من المدینة إلی مکّة نحو عشر مراحل فی طریق الجادّة، و من الکوفة إلی مکّة أقصر من هذا الطّریق نحو من ثلاث مراحل، لأنّه إذا انتهی الحاجّ إلی معدن النّقرة عدل عن المدینة حتّی یخرج إلی معدن بنی سلیم، ثمّ إلی ذات عرق، حتّی ینتهی إلی مکّة.

و یظهر من ذلک کلّه أنّه علیه السّلام سار من مکّة إلی کربلاء، و هی نحو مرحلتین، عن الکوفة نحو أربعة و عشرین یوما فی اثنین و عشرین منزلا، و کان من ذی خشب- و هی علی ما فی الرّوایة نحو ثلاثة أمیال، من القادسیّة إلی کربلاء- فی نحو أربعة أیّام، و کان الحرّ یسایره فی هذه المنازل و الأیّام، و کان الحرّ یخبر ابن زیاد بأمر الحسین علیه السّلام کلّ یوم، حتّی نزلوا کربلاء. ثمّ کتب إلی ابن زیاد یخبره بنزول الحسین بکربلاء. و ما ذکرناه من ترتیب المنازل، و شرح ما وقع فی کلّ منزل، مع الإشارة إلی موضع الاختلاف من خواصّ هذا الکتاب. و اللّه الهادی، و هو الموفّق للصّواب.

و ینبغی التّنبیه علی أمور:

(الأوّل) إنّ ما ذکرنا من تفسیر الألفاظ إنّما هو علی ما استفدناه من اللّغة و العرف، و إلّا، ففی لسان الأحادیث و الأخبار، بل فی لسان الشّرع و اصطلاح الأئمّة علیهم السّلام یراد من کربلاء، و الغاضریّة، و الطّفّ، و شاطئ الفرات، و الحائر، و تلّ أعفر «۲»، و بین النّهرین معنی واحد.

أمّا ما ورد بلفظ «کربلاء»، فکثیر جدّا قد مرّ، و سیأتی. و أمّا غیر کربلاء، ففی کامل الزّیارة: قال أبو جعفر علیه السّلام: الغاضریّة: هی البقعة الّتی کلّم اللّه فیها موسی بن عمران، و ناجی نوحا فیها، و هی أکرم أرض اللّه علیه، و لو لا ذلک، ما استودع اللّه فیها أولیاءه

---

(۱)- معجم البلدان ۴/ ۴۹۳.

(۲)- الأعفر: الرّمل الأحمر، و کثیب أعفر: ذو لونین الحمرة و البیاض. و الظّاهر أنّه یقال لکربلاء و صفا لا علما.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۵

و أنبیاءه، فزوروا قبورنا بالغاضریّة «۱».

و قد ورد أخبار أخر بلفظ الغاضريّة، و قد مرّ فی حدیث أبی سعید عقیصا قال علیه السّلام:

لأن أقتل بالطّفّ أحبّ إلیّ من أن أقتل بالحرم.

و مرّ أیضا فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر علیه السّلام قال علیه السّلام: لأن أدفن بشاطئ الفرات أحبّ إلیّ من أن أدفن بفناء الکعبة.

و ستأتی أخبار الحائر.

و فی روایة داوود بن فرقد، قال علیه السّلام: لأن أقتل علی تلّ أعفر أحبّ إلیّ من أن أقتل بها- یعنی مکّة «۲».

و فی روایة هانئ بن هانئ عن علیّ علیه السّلام قال: لیقتل الحسین قتلا، و إنّی لأعرف تربته، الأرض الّتی یقتل فیها قریبا من النّهرین «۳».

و فی حدیث زائدة المفصلة الآتیة: و أومی- یعنی جبرئیل- بیده إلی الحسین علیه السّلام: مقتول فی عصابة من ذرّیّتک، و أهل بیتک، و أخیار أمّتک بضفّة الفرات «۴» بأرض یقال لها کربلاء.

إلی غیر ذلک من الأحادیث الواردة فی هذا الباب المستفاد منها، أنّ المراد معنی واحد قد عبّر عنه بألفاظ مترادفة فی عرفهم علیهم السّلام، و لیس المراد خصوص القبر الشّریف، و البقعة المبارکة، و الصّحن المطهّر، و البلدة الطّیّبة، إذ لیس فی زمن صدور الأخبار بقعة، و لا صحن، و لا بلدة، بل بعض الأخبار قد صدر قبل شهادته علیه السّلام، و عبّر فیه بما ذکرنا، بل المراد بذلک: أرض کربلاء المحدودة عندهم بحدود معیّنة.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۱۹۷، ۱۹۹، ۲۰۱- ۲۰۷

---

(۱)- کامل الزّیارات ص ۲۶۹.

(۲)- کامل الزّیارات ص ۷۲.

(۳)- نفس المصدر.

(۴)- الضّفّة بالضّاد و الفاء المشدّدة: من النّهر جانبه، و من البحر ساحله.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۶

روی أنّه علیه السّلام لمّا وصل إلی شطّ الفرات، سأل عن اسمه، قالوا: کربلاء. فعند ذلک بکی، و قال: هی دار أرض کرب و بلاء. و أمر بنصب الخیام، و جعل یصلح سیفه، و یقول:

أهل العراق ما لکم خلیل و ما لکم فی جمعکم فضیل

و الأمر فی ذالکم جلیل و کلّ حیّ عنده سبیل

قد قرب النّقلة و الرّحیل و کلّ شیء حوله دلیل «۱»

صابری الهمدانی، أدب الحسین و حماسته،/ ۲۹

---

(۱)- نور العین، ص ۳۴.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۷

عدد أصحاب الإمام الحسین علیه السّلام حین وصوله علیه السّلام إلی کربلاء

و مع حسین یومئذ خمسون رجلا، و أتاهم من الجیش عشرون رجلا، و کان معه من أهل بیته تسعة عشر رجلا.

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۹

و كان أصحابه «۱» خمسة و أربعين فارسا و مائة راجل «۲». «۳» [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

الطّبرى، التّاريخ ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۹۷؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۰۰؛ مثله الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۹۱- ۱۹۲؛ المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۷؛ الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۸؛ ابن حجر، تهذيب التّهذيب، ۲/ ۳۵۲؛ مثله بلا اسناد ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۲۹

و هو فى مقدار خمسمائة «۴» فارس من أهل بيته و أصحابه، و نحو مائة راجل.

المسعودى، مروج الذّهب، ۳/ ۷۰- عنه: المجلسى، البحار، ۴۵/ ۷۴؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۳۴۱؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۴۶۳؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۰۶؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۸۹؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۰۰

و كان «۵» معه خمسة و أربعون فارسا و نحو مائة راجل.

ابن الجوزى، الرّدّ على المتعصّب العنيد،/ ۳۷- مثله الصّبّان، إسعاف الرّاغبين،/ ۲۰۶

و كان فى خمسة و أربعين فارسا، و مائة راجل.

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۴۰

و كان الحسين فى خمسين رجلا، منهم تسعة عشر من أهل بيته. [عن ابن سعد]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۲

و معه خمسة و أربعون نفسا من الفرسان، و نحو من مائة راجل. [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فى ما استدركه على ابن عساكر، ۴/ ۳۳۷

---

(۱)- [السّير: «معه»].

(۲)- [فى الأمالى: «و نحو من مائة رجل»، و فى تهذيب الكمال و تهذيب التّهذيب: «و نحوا من مائة راجل» و فى السّير: «و نحو من مائة راجل»].

(۳)- و ياران وى چهل و پنج سوار بودند و يكصد پياده.

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۲۹۷۳

(۴)- [فى البحار و العوالم و أسرار: «ألف»].

(۵)- [لم يرد فى إسعاف الرّاغبين].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۸

شراء الإمام الحسين عليه السّلام النّواحى الّتى أحاطت بقبره الشّريف

كربلاء. موضع معروف، و بها قبر الحسين بن علىّ بن أبى طالب عليهم السّلام. روى أنّه اشترى النّواحى الّتى فيها قبره من أهل نينوى و الغاضريّة بستّين ألف درهم، و تصدّق بها عليهم، «۱» و شرط عليهم أن «۱» يرشدوا إلى قبره، و يضيفوا من زاره ثلاثة أيّام.

الطّريحى، مجمع البحرين، ۵/ ۴۶۱- ۴۶۲- عنه: المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۸۴؛ الهاشمى، الحسين عليه السّلام فى طريقه إلى الشّهادة،/ ۱۳۴

روى أنّه اشترى النّواحى الّتى فيها قبره من أهل نينوى و الغاضريّة بستّين ألف درهم، و تصدّق بها عليهم، و شرط عليهم أن يرشدوا إلى قبره، و يضيفوا «۲» من زاره «۲» ثلاثة أيّام.

البیرجندی، الکبریت الأحمر،/ ۴۷۳- مثله القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۰۴

و قال الصّادق علیه السّلام: کربلاء حرم الحسین علیه السّلام، و فیه البرکة، و حلال لولده و موالیه، و حرام علی غیرهم، و فی خبر آخر: قال الصّادق علیه السّلام: حرم الحسین علیه السّلام الّذی اشتراه أربعة أمیال فی أربعة أمیال، فهو حلال لولده و موالیه، و حرام علی غیرهم ممّن خالفهم، و فیه البرکة.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۴

ثمّ إنّه علیه السّلام اشتری النّواحی الّتی فیها قبره من أهل نینوی و الغاضریّة بستّین ألف درهم، و تصدّق بها علیهم، و اشترط علیهم أن یرشدوا إلی قبره، و یضیفوا من زاره ثلاثة أیّام، و کان حرم الحسین علیه السّلام الّذی اشتراه أربعة أمیال فی أربعة أمیال، فهو حلال لولده و لموالیه، و حرام علی غیرهم ممّن خالفهم، و فیه البرکة. و فی الحدیث عن الصّادق علیه السّلام: إنّهم لم یفوا بالشّرط «۳».

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۵

---

(۱) (۱- ۱) [الحسین علیه السّلام فی طریقه: «و اشترط علیهم بأن»].

(۲) (۲- ۲) [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «زوّاره»].

(۳)- کشکول الشّیخ بهائیّ ج ۲ ص ۱۹۱ ط مصر نقلا عن کتاب الزّیارات لمحمّد بن أحمد بن داوود

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۱۹

- القمی، و حکاه عنه السّیّد ابن طاووس فی مصباح الزّائر و العجب من صاحب مفتاح الکرامة فی کتاب المتاجر ص ۲۴۵ إنّه أنکر شراء الحسین أربعة أمیال من جهات قبره الشّریف، مدّعیا عدم وقوفه علی ذلک فی الأخبار، و علی کلمات العلماء، کما أنّ أمیر المؤمنین اشتری من الدّهاقین ما بین الخورنق إلی الحیرة، و إلی الکوفة بأربعین ألف درهم، و قال لمن اعترض علیه بأنّها أرض لا تنبت. إنّی سمعت رسول اللّه قال: کوفان یرد أوّلها علی آخرها، یحشر من ظهرها سبعون ألفا، یدخلون الجنّة بغیر حساب، و اشتهیت أن یحشروا فی ملکی (فرحة الغری لابن طاووس ص ۲۹، الباب الثّانی، المطبعة الحیدریّة فی النّجف).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۰

الإمام الحسین علیه السّلام ینعی نفسه عندما نزل کربلاء أو لیلة عاشوراء و جزع أهل البیت «۱» علیهم السّلام

و جلس الحسین و أنشأ یقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب و صاحب قتیل و کلّ حیّ عابر سبیل

ما أقرب الوعد من الرّحیل و إنّما الأمر إلی الجلیل

قال: و سمعت «۲» ذلک أخت الحسین زینب و أمّ کلثوم، فقالتا «۳»: یا أخی! هذا کلام من أیقن بالقتل. فقال: نعم یا أختاه. فقالت زینب: وا ثکلاه! لیت الموت أعدمنی الحیاة! مات جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، و مات أبی علیّ، و ماتت أمّی فاطمة، و مات أخی الحسن علیهم السّلام، و الآن ینعی «۴» إلیّ الحسین نفسه.

قال: و بکت النّسوة، و لطمن الخدود، قال: و جعلت أمّ کلثوم تنادی: وا جدّاه! وا أبی علیّاه! وا أمّاه! وا حسناه! وا حسیناه! وا ضیعتنا بعدک! وا أبا عبد اللّه. فعذلها/ الحسین، و صبّرها، و قال [لها- «۵»]: یا أختاه! تعزّی بعزاء اللّه و ارضی بقضاء اللّه، فإنّ سکّان السّماوات یفنون، و أهل الأرض یموتون، و جمیع البریّة لا یبقون، و کلّ شیء هالک إلّا وجهه، له الحکم و إلیه ترجعون، و إنّ لی و

لک و لکلّ مؤمن، و مؤمنة، أسوة بمحمّد صلّى اللّه عليه و سلم.

ثمّ قال لهنّ: انظرن، إذا أنا قتلت، فلا تشققن [علىّ- «۶»] جيبا و لا تخمشن وجها.

---

(۱)- [و الظّاهر أنّ هذا من أحداث ليلة عاشوراء، و سيأتى ذكره عن مصادره، و إنّما كرّرنا ذكره محاكاة لمن ذكروه هنا].

(۲)- من د، و فى الأصل و بر: سمع.

(۳)- فى النّسخ: فقالوا.

(۴)- فى د: تنعى.

(۵)- من د.

(۶)- من د، إلّا أنّ فيها: عليّا- كذا.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۱

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۴۹- ۱۵۰

ثمّ أقبل فى جوف اللّيل يتمثّل و يقول:

يا دهر أفّ لک من خليل كم لک فى الإشراق و الأصيل

من ميّت و صاحب قتيل و الدّهر لا يقنع بالبديل

و كلّ حىّ سالک سبيلى

فقالت أخته زينب: لعلّک تخبرنا بأنّک تقصد نفسک. فقال عليه السّلام: لو ترک القطا، لنام.

أبو طالب الزّيدى، الأمالى،/ ۹۲

و جلس الحسين فى خيمته يصلح سيفه، و معه جون مولى أبى ذر الغفارىّ، فجعل يصلحه و يقول:

يا دهر أفّ لک من خليل كم لک بالإشراق و الأصيل

من صاحب و طالب قتيل و الدّهر لا يقنع بالبديل

و كلّ حىّ سالک سبيلى ما أقرب الوعد من الرّحيل

و إنّما الأمر إلى الجليل سبحانه جلّ عن المثيل

قال علىّ بن الحسين عليهما السّلام: و جعل أبى يردّد هذه الأبيات، فحفظتها منه، و خنقتنى العبرة، و لزمت السّكوت حسب طاقتى، فأمّا عمّتى زينب، فلمّا سمعت بذلک، استعبرت، و بكت- و كانت ضعيفة القلب- فبان عليها الحزن و الجزع، فأقبلت تجرّ اذيالها إلى الحسين. و قالت: يا أخى! و يا قرّة عينى! ليت الموت أعدمنى الحياة، يا خليفة الماضين، و ثمال الباقين. فنظر إليها الحسين، و قال: أختاه! لا يذهبنّ بحملک الشّيطان، فإنّ أهل السّماء يموتون، و أهل الأرض لا يبقون، كلّ شىء هالک إلّا وجهه، له الحكم، و إليه ترجعون، فأين أبى و جدّى اللّذان هما خير منّى، فلى بهما و لكلّ مؤمن أسوة حسنة.

و عزّاها، ثمّ قال لها: بحقّى عليک يا أختاه! إذا أنا قتلت، فلا تشقّى علىّ جيبا، و لا تخمشى علىّ وجها. ثمّ ردّها إلى خدرها.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۲

«وروى»: إنّه لمّا سمعت ذلک أخته زينب، أو أمّ كلثوم، جاءت إلى الحسين، و قالت:

يا أخى! هذا كلام من أيقن بالموت. قال: نعم يا أختاه. قالت: إذا فردّنا إلى حرم جدّنا.

فقال: يا أختاه! لو ترک القطا، لنام. فقالت: وا ثكلاه! ليت الموت أعدمنى الحياة، مات جدّى رسول اللّه، و مات أبى علىّ، و ماتت أمّى فاطمة، و مات أخى الحسن، و بقى ثمال أهل البيت، و اليوم ينعى إلىّ نفسه. و بكت، فبكت النّسوة، و لطمن الخدود، و شققن

الجیوب، و جعلت أخته تنادی: وا محمّداه! وا أبا القاسماه! الیوم مات جدّی محمّد، وا أبتاه! وا علیّاه! الیوم مات أبی علیّ، وا أمّاه! وا فاطماه! الیوم ماتت أمّی فاطمهٔ، وا أخاه! وا حسناه! الیوم مات أخی الحسن، وا أخاه! وا حسیناه! وا ضیعتنا بعدک یا أبا عبد اللّه. فعزّاها الحسین، و صبّرها، و قال: یا أختاه! تعزّی بعزاء اللّه، و ارضی بقضاء اللّه، فإنّ أهل السّماء یفوتون، و أهل الأرض یموتون، و جمیع البریّهٔ لا یبقون، کلّ شیء هالک إلّا وجهه، فتبارک اللّه الّذی إلیه جمیع الخلق یرجعون، فهو الّذی خلق الخلق بقدرته، و یفنیهم بمشیئته، و یبعثهم بإرادته، یا أختاه! کان جدّی و أبی و أمّی و أخی خیرا منّی و أفضل، و قد ذاقوا الموت، و ضمّهم التّراب، و إنّ لی و لک و لکلّ مؤمن برسول اللّه أسوهٔ حسنهٔ.

ثمّ قال علیه السّلام: یا زینب! و یا أمّ کلثوم! و یا فاطمهٔ! و یا رباب! انظرن إذا أنا قتلت، فلا تشقّقن علیّ جیبا، و لا تخمشن علیّ وجها، و لا تقلن فی هجرا.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۷- ۲۳۸

و جلس الحسین علیه السّلام یصلح سیفه و یقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب و صاحب قتیل و الدّهر لا یقنع بالبدیل

و کلّ حیّ فإلی سبیلی ما أقرب الوعد من الرّحیل

و إنّما الأمر إلی الجلیل

فلمّا سمعت زینب ایراده للأبیات، و أنّ قولهم هذا یدلّ علی رمیهم بسهم الشّتات، فلم

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۳

تملک نفسها أن و ثبت تجرّ ذیلها، و أنّها لحاسرهٔ، حتّی انتهت إلیه، فقالت: هذا کلام من أیقن بالقتل، وا ثکلاه، لیت الموت أعدمنی الحیاهٔ، الیوم ماتت أمّی فاطمهٔ، و أبی علیّ، و أخی الحسن، یا خلیفهٔ الماضین، و ثمال الباقین.

فقال علیه السّلام: یا أختاه! لا یذهبنّ بحلمک الشّیطان، تعزّی بعزاء اللّه، فإنّ أهل السّماوات و الأرض یموتون، و کلّ شیء هالک إلّا وجهه، أبی خیر منّی، و أخی خیر منّی، و لکلّ مسلم برسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أسوهٔ. و لطم النّساء الخدود، و شققن الجیوب، فترقرقت عیناه بالدّموع، و قال: لو ترک القطا، لغفا و نام لیلا، لنام.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۴- ۲۵

و جلس الحسین علیه السّلام یصلح سیفه و یقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب و صاحب قتیل و الدّهر لا یقنع بالبدیل

و کلّ حیّ سالک سبیلی ما أقرب الوعد من الرّحیل

و إنّما الأمر إلی الجلیل

قال الرّاوی: فسمعت زینب بنت فاطمهٔ علیهما السّلام ذلک، «۱» فقالت «۲»: یا أخی! هذا کلام من أیقن بالقتل. فقال علیه السّلام: نعم یا أختاه. فقالت زینب: وا ثکلاه! ینعی الحسین علیه السّلام إلیّ نفسه. قال: و بکی «۳» النّسوهٔ، و لطمن الخدود، «۴» و شققن الجیوب «۴»، و جعلت أمّ کلثوم تنادی: وا محمّداه! وا علیّاه! «۵» وا أمّاه! وا أخاه! «۵» وا حسیناه! وا ضیعتنا بعدک یا أبا عبد اللّه. «۶»

---

(۱) (۱*) [حکاه عنه فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار].

(۲)- [فی المطبوع: «فقال»].

(۳)- [فی الدّمعة السّاکبة و الأسرار: «و بکت، و بکت»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی وسیلة الدّارین].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «وا أخی! وا أمّی!»].

(۶)- [إلی هنا حکاه فی وسیلة الدّارین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۴

«۱» قال: فعزّاها الحسین علیه السّلام، و «۱» قال لها: یا أختاه! تعزّی بعزاء اللّه، فإنّ سکّان السّماوات یفنون، و أهل الأرض کلّهم یموتون، و جمیع البریّة یهلکون. ثمّ قال: یا أختاه! یا أمّ کلثوم! و أنت یا زینب! و أنت یا فاطمة! و أنت یا رباب! انظرن إذا أنا قتلت فلا تشقّقن علیّ جیبا، و لا تخمشن علیّ وجها، و لا تقلن هجرا (۱*). «۲»

و روی من طریق آخر: إنّ زینب لمّا سمعت مضمون الأبیات- و کانت فی موضع آخر منفردة مع النّساء و البنات- خرجت حاسرة تجرّ ثوبها، حتّی وقفت علیه، و قالت:

وا ثکلاه! لیت الموت أعدمنی الحیاة، الیوم ماتت أمّی فاطمة، و أبی علیّ، و أخی الحسن، یا خلیفة الماضین و ثمال الباقین. فنظر إلیها الحسین علیه السّلام، فقال: یا أختاه! لا یذهبنّ حلمک الشّیطان. فقالت: بأبی و أمّی أستقتل نفسی لک الفداء. فردّت غصّته، و ترقرقت عیناه بالدّموع، ثمّ قال: لو ترک القطا لیلا لنام. فقالت: یا ویلتاه! أفتغتصب نفسک اغتصابا، فذلک أقرح لقلبی و أشدّ علی نفسی. ثمّ أهوت إلی جیبها، فشقّته، و خرّت مغشیّة علیها، فقام علیه السّلام، فصبّ علیها الماء حتّی أفاقت، ثمّ عزّاها (صلوات اللّه علیه) بجهده، و ذکّرها لمصیبته بموت أبیه و جدّه (صلوات اللّه علیهم أجمعین). «۳»

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی اللّواعج].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی اللّواعج].

(۳)- حسین علیه السّلام نشست و به اصلاح شمشیر خود پرداخت و در ضمن، اشعاری بدین مضمون می‌خواند:

ای چرخ اف در دوستی بادت که خواهی بینی به هر صبحی و در هر شامگاهی

آغشته در خون از هوا خواهی و یاری وین چرخ نبود قانع از گل بر گیاهی

هر زنده‌ای باید بپیماید ره من گیتی ندارد غیر از این رسمی و راهی

حالی که نزدیک است وقت کوچ کردن جز بارگاه عزّتش نبود پناهی

راوی گفت: زینب، دختر فاطمه، اشعار را شنید و گفت: «برادرم! کسی این سخن را می‌گوید که به کشته شدن خویش یقین کرده باشد.»

فرمود: «آری خواهرم!»

زینب گفت: «آه چه مصیبتی! حسین خبر مرگ خود را به من می‌دهد.»

راوی گفت: زنان همه گریان شدند و به صورتهای خود سیلی می‌زدند و گریبانها چاک کردند. أمّ کلثوم-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۵

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۱- ۸۴- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۷۶؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۹۷- ۲۹۸؛ مثله الأمین، لواعج الأشجان،/ ۱۰۲- ۱۰۳؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۷۶

ثمّ أنّه نزل عن فرسه و جلس بعد ذلک یصلح سیفه و هو یقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب و صاحب قتيل و الدّهر لا يقنع بالبديل

و كلّ حيّ سالك سبيلي و منتهى الأمر إلى الجليل

و لم يزل يكرّر هذه الأبيات حتّى سمعت أخته زينب، فوثبت تجرّ ذيلها حتّى انتهت إليه، و قالت له: يا أخي و قرّة عيني! ليت الموت أعدمني الحياة، يا خليفة الماضين، و ثمال الباقين، هذا كلام من أيقن بالموت، وا ثكلاه! اليوم مات جدّي محمّد المصطفى، و أبي عليّ

- هی فریاد می‌زد: «ای وای یا محمّد! ای وای یا علیّ! ای وای مادر! ای وای برادر! ای وای حسین! ای وای از بیچارگی‌ای که پس از تو در پیش داریم، ای ابا عبد اللّه.»

راوی گوید: حسین، خواهر را تسلّی داد و گفت: «خواهرم! تو به وعده‌های الهی دلگرم باش که ساکنین آسمانها همه فانی گردند و اهل زمین همه می‌میرند و همه مخلوقات جهان هستی راه نیستی می‌پیمایند.»

سپس فرمود: «خواهرم أمّ کلثوم! و تو ای زینب، و تو ای فاطمه، و تو ای رباب، توجّه کنید! من که کشته شدم، گریبان چاک مزنید، و صورت به ناخن مخراشید و سخنان بیهوده بر زبان میاورید!»

و به روایت دیگر، زینب که در گوشه‌ای با زنان و دختران حرم نشسته بود، همین‌که مضمون آیات را شنید، سربرهنه و دامن‌کشان بیرون شد و همی آمد تا نزد برادر رسید و گفت: «آه چه مصیبتی! ای کاش مرگ به این زندگی من پایان می‌داد. امروز احساس می‌کنم که مادرم فاطمه و پدرم علی و برادرم حسن را از دست داده‌ام؛ ای یادگار گذشتگان و پناه بازماندگان!»

حسین نگاهی به خواهر کرد و فرمود: «خواهرم! دامن شکیبایی را شیطان از دستت نگیرد.»

گفت: «پدر و مادرم به قربانت! راستی به همین زودی کشته می‌شوی؟ ای من به فدایت!»

گریه راه گلوی حسین را گرفت و چشمها پر از اشک شد. سپس فرمود: «اگر مرغ قطا را به حال خود می‌گذاشتند، در آشیانه خود می‌خوابید.»

زینب گفت: «واویلا! تو به ظلم و ستم کشته می‌شوی؟ این زخم بر دل زینب عمیقتر و تحمّلش سخت‌تر است.»

این بگفت و دست برد و گریبان چاک زد و بیهوش روی زمین افتاد. حسین علیه السّلام برخاست و آب بر سروصورت زینب بیفشاند تا به هوش آمد. سپس تا آن‌جا که می‌توانست، تسلیتش داد و مصیبتهای پدر و مادر و جدّش را یادآور شد.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۸۱- ۸۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۶

المرتضى، و أمّي فاطمة الزّهراء، و أخي الحسن الرّضى. قال لها: يا أختاه! لا يذهب «۱» بحلمك الشّيطان، تعزّي بعزاء اللّه، فإنّ أهل السّماء و الأرض يموتون، و كلّ شيء هالك إلّا وجهه، أبي خير منّي، و أخي خير منّي، و لكلّ مسلم برسول اللّه أسوة. فقالت: يا أخي! تقتل و أنا أنظر إليك؟ فردّت غصّته، و تغرغرت عيناه بالدّموع. فقالت: يا أخي «۲»! ردّنا إلى حرم جدّنا. فقال: لو ترك القطا لغفا و نام. قالت: و اللّه يا أخي! لا فرحت بعدك أبدا. ثمّ إنّها لطمت وجهها، و أهوت إلى جيبها، فشقّته، و خرّت مغشيّة عليها، ثمّ قام الحسين إليها و قال لها: يا أختاه! بحقّي عليك إذا أنا قتلت، فلا تشقّي عليّ جيبا، و لا تخمشي وجها، و لا تدعين بالويل و الثّبور. ثمّ حملها، حتّى أدخلها الخيمة. «۳»

ثمّ خرج إلى أصحابه، و أمرهم أن يقربوا البيوت بعضها إلى بعض، ففعلوا ذلك.

الطّريحي، المنتخب، ۲/ ۴۳۹- ۴۴۰- عنه: الدّربندي، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵- ۲۵۶

و أنشأ يقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب بحقّه قتیل و الدّهر لا یقنع بالبدیل

و کلّ حیّ سالک سبیلی ما أقرب الوعد من الرّحیل

و إنّما الأمر إلی الجلیل سبحان ربّی ما له مثیل

قال علیّ بن الحسین علیه السّلام: و جعل یردّد هذه الأبیات، فحفظتها منه، و خنقتنی العبرة، و لزمت السّکوت. و أمّا عمّتی زینب علیهما السّلام لمّا سمعت بذلک، بکت، و أظهرت الحزن و الجزع، و أقبلت تجرّ أذیالها نحو الحسین علیه السّلام، و قالت له: یا أخی و قرّة عینی! لیت الموت أعدمنی الحیاة، یا خلیفة الماضین، و ثمال الباقین. فنظر إلیها الحسین علیه السّلام و قال:

یا أختاه! لا یذهبنّ بحلمک الشّیطان، فإنّ أهل الأرض یموتون، و أهل السّماء لا یبقون،

---

(۱)- [الأسرار: «لا یذهبنّ»].

(۲)- [الأسرار: «یا أخاه»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۷

و کلّ شیء هالک إلّا وجهه، له الحکم، و إلیه ترجعون. فأین أبی، و جدّی اللّذان هما خیر منّی، ولی بهما أسوة حسنة.

ثمّ عزّاها، و قال لها: یا أختاه! أقسمت علیک بحقّی، إذا أنا قتلت، فلا تشقّی علیّ جیبا، و لا تخمشی علیّ وجها. ثمّ ردّها إلی خدرها. و خرج إلی أصحابه، و أمرهم أن یقرّبوا البیوت، فقرّبوها.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۴۹- ۵۰

و روی السّیّد رضی الدّین علیّ بن موسی بن طاووس فی کتاب الملهوف علی قتلی الطّفوف عن الحسین بن علیّ علیهما السّلام فی حدیث: أنّه لمّا وصل إلی کربلاء، جلس یصلح سیفه، و یتمثّل بأبیات، قال: فسمعت زینب بنت فاطمة ذلک، فقالت: یا أخی هذا کلام من أیقن بالقتل. فقال: نعم یا أختاه! ثمّ قال للنّساء: انظرن إذا أنا قتلت، فلا تشققن علیّ جیبا، و لا تخمشن علیّ وجها، و لا تقلن هجرا.

الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۸۵ رقم ۵۱

و هو یقول:

یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب بحقّه قتیل و الدّهر لا یقنع بالبدیل

و کلّ حیّ سالک سبیلی و منتهی الأمر إلی الجلیل

ما أقرب الوعد إلی الرّحیل

و لم یزل یکرّرها حتی سمعته أخته زینب، فخرجت من الخیمة، و قالت: یا أخی و قرّة عینی، هذا کلام من أیقن بالموت، وا ثکلاه، الیوم مات جدّی محمّد المصطفی، و أبی علیّ المرتضی، و أمّی فاطمة الزّهراء، و أخی الحسن المجتبی، و خرّت مغشیّا علیها.

ثمّ قال لها: یا أختاه! إنّ أهل السّماء و الأرض یموتون، و کلّ شیء هالک، إلّا وجهه. ثمّ قال لها: یا أختاه! بحقّی علیک إذا أنا قتلت فلا تشقّی جیبا، و لا تخمشی وجها.

ثمّ حملها و أدخلها فی الخیمة، ثمّ أمر أصحابه أن یقربوا البیوت بعضها من بعض. «۱»

---

(۱)- این هنگام حسین علیه السّلام بنشست و سلاح خویش را اصلاح همی فرمود و این شعر تذکره همی نمود:-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۸

[عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۳- ۶۴

-یا دهر أفّ لک من خلیل کم لک بالإشراق و الأصیل

من طالب بحقّه قتیل و الدّهر لا یقنع بالبدیل

و کلّ حیّ سالک سبیلی ما أقرب الوعد من الرّحیل

و إنّما الأمر إلی الجلیل سبحان ربّی ما له مثیل

علی بن الحسین زین العابدین علیهما السّلام می‌فرماید: حسین علیه السّلام این ابیات را به کرات انشاد فرمود و من از بر کردم و گریه در گلوگاه من گره گشت و بر آن صبر نمودم و اظهار جزع نفرمودم. لکن عمه‌ام زینب، چون این کلمات بشنید، خویشتن‌داری نتوانست کرد. اشک از دیده ببارید و اظهار جزع و فزع نمود و بی‌خودانه به حضرت برادر شتافت.

و قالت: یا أخی و قرّة عینی! لیت الموت أعدمنی الحیاة یا خلیفة الماضین و جمال الباقین.

فریاد برداشت که: «ای برادر من! ای روشنی چشم من! ای ودیعه خلفای پیشین! ای طلیعه جمال‌واپسین! کاش مرگ مرا نابود ساختی و این زندگانی را از من بپرداختی.»

حسین به جانب او نگریست.

و قال: یا أختاه! لا یذهبنّ بحلمک الشّیطان فإنّ أهل السّماء یموتون و أهل الأرض لا یبقون، کُلُّ شَیْءٍ هالِکٌ إِلَّا وَجْهَهُ، لَهُ الْحُکْمُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ فأین أبی و جدّی اللّذان هما خیر منّی ولی بهما و بکلّ مسلم أسوة حسنة و ترقرقت عیناه بالدّموع، و قال: لو ترک القطا لنام.

(اوّل کس، عمرو بن مامه این سخن گفت و ما در کتاب امثله عرب نگاشتیم. از بهر کسی این مثل گویند که ناگهان در بلیه گرفتار شود). بالجمله، حسین علیه السّلام فرمود: «ای خواهر! نگران باش که شیطان حلم تو را نرباید. همانا اهل سماوات می‌میرند و جهانیان نیز بقا نپذیرند. جز خدای کس به جای نماند و جز خدای کس حکم نراند و بازگشت همگان به سوی او است. اکنون بگوی پدر من مرتضی و جدّ من مصطفی چه شدند؟ اکنون مرا به سوی ایشان و دیگر مسلمانان تأسی باید جست.»

این بگفت و آب در چشم مبارک بگردانید و بدین مثل عرب تمثیل کرد. یعنی: «اگر صیاد به ترک مرغ قطا گفتی، در آشیانه خود شاد بخفتی.»

آن‌گاه از در تعزیت و تسلیت، سخن آغاز کرد:

و قال: یا أختاه! بحقّی علیک إذا أنا قتلت فلا تشقّی علیّ جیبا و لا تخمشی علیّ وجها.

فرمود: «ای خواهر! تو را سوگند می‌دهم به حق من بر تو، گاهی که من کشته شوم، گریبان در مرگ من چاک نزنی و چهرگان به ناخن خراشیده نکنی.»

و او را به خیمه خویش مراجعت داد و اهل بیت همگان به تمام جزع و فزع می‌زیستند و به های‌های می گریستند و زینب علیهما السّلام بیهشانه درافتاد و از هوش بیگانه گشت. حسین علیه السّلام بشتافت و او را برگرفت و آب بر چهره مبارکش بزد تا به خویشتن آمد. پس او را لختی تعزیت و تسلیت فرمود و به صبر و سکون امر نمود.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۶۹- ۱۷۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۲۹

کتاب الإمام الحسین علیه السّلام إلی محمّد ابن الحنفیّة و بنی هاشم

قال محمّد بن عمرو، حدّثنی کرام عبد الکریم بن عمرو، عن میسر بن عبد العزیز، عن أبی جعفر علیه السّلام قال: کتب الحسین بن علیّ علیهما السّلام إلی محمّد بن علیّ علیهما السّلام من کربلاء:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، من الحسین بن علیّ علیهما السّلام إلی «۱» محمّد بن علیّ «۲» و من قبله «۳» من بنی هاشم، أمّا بعد «۴»، فکأنّ الدّنیا لم تکن، و کأنّ الآخرة لم تزل، و السّلام.

ابن قولویه، کامل الزّیارات،/ ۷۵- عنه: المجلسی، البحار، ۴۵/ ۸۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۳۱۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۷- ۲۵۸؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۲۸۹؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۸؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۴؛ الزّنجانی، وسیلة الدّارین،/ ۷۴

---

(۱)- [فی المقرّم مکانه: «لمّا نزل الحسین علیه السّلام کربلاء کتب إلی ...»].

(۲)- [فی مثیر الأحزان و وسیلة الدّارین: «أخیه محمّد بن علیّ» و فی المقرّم: «ابن الحنفیّة»].

(۳)- [المقرّم: «و جماعة»].

(۴)- [فی بحر العلوم مکانه: «کتب علیه السّلام حین نزوله (کربلاء) إلی أخیه محمّد ابن الحنفیّة و جماعة من بنی هاشم فی المدینة کتابا بنسخة واحدة، جاء فیه: أمّا بعد ...»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۰

الحرّ یخبر ابن زیاد بنزول الإمام علیه السّلام کربلاء

قال: فأقبل الحرّ بن یزید «۱»، حتّی نزل حذاء الحسین فی ألف فارس، ثمّ کتب إلی عبید اللّه بن زیاد یخبره أنّ الحسین نزل بأرض کربلاء.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۰

قال: ثمّ أقبل الحرّ بن یزید، فنزل فی أصحابه حذاء الحسین، و کتب إلی ابن زیاد یخبره بنزول الحسین بکربلاء.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۹- مثله المحمودی «۲»، العبرات، ۱/ ۴۱۷

ثمّ کتب إلی «۳» عبید اللّه بنزول «۳» الحسین بأرض کربلاء.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمة، ۲/ ۴۷؛ مثله القمی، نفس المهموم «۴»،/ ۲۰۶

و کتب الحرّ إلی ابن زیاد یعلمه «۵» بنزول الحسین علیه السّلام «۶» بأرض کربلاء «۷» فانظر ما تری فی أمره «۶». [عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۱؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۴؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۸

قال: فنزل القوم، و أقبل الحرّ حتّی نزل حذاء الحسین علیه السّلام فی ألف فارس. ثمّ کتب «۸» إلی ابن زیاد یخبره بنزول الحسین بکربلاء. «۹»

---

(۱)- من د و بر، و فی الأصل: زید.

(۲)- [حکاه فی العبرات عن الفتوح].

(۳) (۳- ۳) [فی کشف الغمّة و نفس المهموم: «عبید اللّه بن زیاد، و أعلمه بنزول»].

(۴)- [حکاه فی نفس المهموم عن کشف الغمّة].

(۵)- [فی نور الأبصار و مثیر الأحزان: «یخبره»].

(۶- ۶) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان: «بکربلاء»].

(۷)- [إلی هنا حکاه عنه فی نور الأبصار].

(۸)- [الأسرار: «کتب الحرّ»].

(۹)- چون حسین علیه السّلام در زمین کربلا منزل ساخت و حر بن یزید ریاحی در برابر او خیمه برافراخت،

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۱

المجلسی «۱»، البحار، ۴۴/ ۳۸۳- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۷؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۵، ۲۵۶؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۰۹

و بعث الحرّ إلی ابن زیاد یخبره بنزول الحسین فی کربلاء.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۶

و بعث الحرّ بن یزید الرّیاحیّ إلی ابن زیاد کتابا یخبره فیه بنزول الحسین کربلاء.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۴

- ابن زیاد را آگهی فرستاد که: «من حسین را از راه و بی‌راه به کربلا- آوردم و امتثال فرمان کردم. لکن مرا با او نیروی مناجزت و مبارزت نیست. دیگر تو دانی.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۷۷

(۱)- [حکاه فی البحار و العوالم و الأسرار عن المناقب، و فی الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «فی البحار عن المناقب»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۲

کتاب ابن زیاد إلی الإمام الحسین علیه السّلام و استخفاف الإمام به

قال: فکتب عبید اللّه بن زیاد إلی الحسین: أمّا بعد، یا حسین! فقد بلغنی نزولک بکربلاء، و قد کتب إلیّ أمیر المؤمنین یزید «۱» بن معاویة «۱» أن لا أتوسّد الوثیر، و لا أشبع من الخبز، أو «۲» ألحقک باللّطیف الخبیر، أو ترجع إلی حکمی، و حکم یزید «۱» بن معاویة «۱»- و السّلام.

فلمّا ورد الکتاب، قرأه الحسین، ثمّ رمی به «۳»، ثمّ قال: لا أفلح قوم اشتروا مرضاة «۴» أنفسهم علی مرضاة الخالق «۴». فقال له الرّسول: «۱» أبا عبد اللّه «۱»! جواب الکتاب؟ قال:

«۵» ما له عندی جواب «۵»، لأنّه قد حقّت علیه کلمة العذاب.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۰- ۱۵۱- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۷

فکتب ابن زیاد للحسین: أمّا بعد، یا حسین! فقد بلغنی نزولک بکربلاء، و قد کتب إلیّ أمیر المؤمنین یزید أن لا أتوسّد الوثیر، و لا أشبع من الخمیر، حتّی ألحقک باللّطیف الخبیر، أو ترجع إلی حکمی و حکم یزید.

فلمّا ورد کتابه و قرأه الحسین علیه السّلام، رمی به من یده، و قال: لا أفلح قوم اشتروا مرضاة المخلوق بسخط الخالق. فقال له الرّسول: جواب الکتاب؟ فقال له: لا جواب له عندی، لأنّه قد حقّت علیه کلمة العذاب. فرجع الرّسول إلی ابن زیاد و أخبره بذلک، فغضب

أشدّ الغضب.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۹

و کتب ابن زیاد إلی الحسین: أمّا بعد، یا حسین! فقد بلغنی نزولک بکربلاء، و قد

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی العبرات].

(۲)- [العبرات: «حتّی»].

(۳)- [العبرات: «رمی به من یده»].

(۴) (۴- ۴) [العبرات: «المخلوق بسخط الخالق»].

(۵) (۵- ۵) [العبرات: «لا جواب له عندی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۳

«۱» أمرنی أمیر المؤمنین «۱» أن لا أتوسّد الوثیر، و لا أشبع من الخمیر، حتّی «۲» ألحقک باللّطیف الخبیر، أو ترجع إلی حکمی و حکم یزید بن معاویة. «۳»

فلمّا قرأ الحسین علیه السّلام الکتاب، قال: لیس له جواب، لأنّه قد حقّت علیه کلمة العذاب.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۸- مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۰

فکتب عبید اللّه کتابا إلی الحسین علیه السّلام: أمّا بعد، فقد بلغنی یا حسین! نزولک بکربلاء، و قد کتب إلیّ یزید بن معاویة أن لا أتوسّد الوثیر، و لا أشبع من الخمیر، حتّی «۴» ألحقک باللّطیف الخبیر، أو ترجع إلی حکمی و حکم یزید بن معاویة، و السّلام.

فلمّا ورد الکتاب علی الحسین علیه السّلام و قرأه، ألقاه من یده، و قال للرّسول: ما له عندی جواب.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۷

فکتب عبید اللّه بن زیاد کتابا إلی الحسین علیه السّلام یقول فیه: أمّا بعد، إنّ «۵» یزید بن معاویة کتب إلیّ أن لا تغمض جفنک من المنام، و لا تشبع بطنک من الطّعام، أو «۶» یرجع الحسین علی «۷» حکمی، أو تقتله، «۸» و السّلام.

فلمّا ورد الکتاب علی الحسین علیه السّلام و قرأه، ألقاه من یده، و قال للرّسول: ما له عندی جواب. [عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۰- ۱۹۱- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۱؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۰؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۶

---

(۱) (۱- ۱) [المعالی: «کتب إلیّ أمیر المؤمنین یزید»].

(۲)- [المعالی: «أو»].

(۳)- [إلی هنا حکاه فی المعالی].

(۴)- [کشف الغمّة: «أو»].

(۵)- [فی نور الأبصار و المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «فإنّ»].

(۶)- [نور الأبصار: «إمّا أن»].

(۷)- [فی نور الأبصار و المعالی: «إلی»].

(۸)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۴

و کتب ابن زیاد لعنه اللّه إلی الحسین (صلوات اللّه علیه): «۱» أمّا بعد، یا حسین! «۲» فقد بلغنی نزولک بکربلاء، و قد کتب إلیّ أمیر المؤمنین یزید أن لا أتوسّد الوثیر، و لا أشبع من الخمیر، أو ألحقک باللّطیف الخبیر، أو ترجع «۳» إلی حکمی و حکم یزید بن معاویهٔ، و السّلام.

«۴» «۵» «۶» فلمّا ورد کتابه علی الحسین علیه السّلام و قرأه، رماه من یده، ثمّ قال: «۵» لا أفلح قوم اشتروا مرضاهٔ المخلوق بسخط الخالق. «۷» فقال له الرّسول: «۸» جواب الکتاب؟ «۸» أبا عبد اللّه «۷»! فقال «۶»: ما له عندی جواب، «۹» لأنّه قد حقّت علیه کلمهٔ العذاب. «۱۰»

---

(۱)- [زاد فی بحر العلوم: «کتابا جاء فیه:»].

(۲)- [لم یرد فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۳)- [فی المقرّم و بحر العلوم: «تنزل»].

(۴)- [من هنا حکاه فی المعالی، ۱/ ۳۰۰].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «فلمّا قرأ الحسین الکتاب، ألقاه من یده و قال:»، و فی المقرّم: «و لمّا قرأ الحسین الکتاب، رماه من یده و قال:»].

(۶- ۶) [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و أرسله مع رجل، فلمّا أتاه، و قرأ الکتاب، ألقاه عن یده، فاستدعی الرّجل الجواب، فقال علیه السّلام:»].

(۷- ۷) [فی المقرّم: «و طالبه الرّسول بالجواب»، و فی بحر العلوم: «و طالبه الرّسول بجواب الکتاب»].

(۸- ۸) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان: «الجواب یا»].

(۹)- [إلی هنا حکاه فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۱۰)- ابن زیاد چون این بدانست، به سوی حسین علیه السّلام بدین رقم مکتوبی در قلم آورد:

أمّا بعد یا حسین! فقد بلغنی نزولک بکربلاء و قد کتب إلیّ أمیر المؤمنین یزید: أن لا أتوسّد الوثیر و لا أشبع من الخمیر إلّا ألحقک باللّطیف الخبیر أو ترجع إلی حکمی و حکم یزید بن معویهٔ.

یعنی: «به من رسید ای حسین که در کربلا فرود آمدی، همانا امیر المؤمنین یزید مرا مکتوب کرده است که خوش نخسبم و سیر نخورم الّا آن‌که تو را از جلباب حیات عریان سازم و اگرنه، فرمان مرا پذیره کنی و دست در بیعت یزید زنی.»

رسول ابن زیاد این نامه را به حضرت حسین علیه السّلام آورد. چون آن حضرت برخواند، از دست بیفکند و آستین برافشاند.

ثمّ قال: لا أفلح قوم إشتروا مرضاهٔ المخلوق بسخط الخالق.

فرمود: «رستگار نشوند جماعتی که برگزیدند خوشنودی مخلوق را به خشم خالق.»

فرستاده ابن زیاد عرض کرد: «یا ابا عبد اللّه! کتاب امیر را جواب چه فرمایی؟»-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۵

المجلسی، البحار «۱»، ۴۴/ ۳۸۳- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۴؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۵۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۰؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۶؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۴- ۲۶۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۶- ۲۲۷؛ مثله الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۶؛ الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۴؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۸- ۴۹

- فقال: ما له عندی جواب لأنّه قد حقّت علیه کلمهٔ العذاب.

فرمود: «کتاب او را در نزد من جواب نیست. چه او مستحق کلمه عذاب است.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۷۷- ۱۷۸

(۱)- [حکاه فی البحار و العوالم و الأسرار عن المناقب، و فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و نفس المهموم: «فی البحار عن المناقب»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۶

ابن زیاد یبعث عمر بن سعد لقتاله علیه السّلام

فکان عمر بن سعد بالکوفهٔ قد استعمله عبید اللّه بن زیاد علی الرّیّ و همذان، و قطع معه بعثا. فلمّا قدم الحسین بن علیّ العراق، أمر عبید اللّه بن زیاد عمر بن سعد أن یسیر إلیه، و بعث معه أربعهٔ آلاف من جنده، و قال له: إن هو خرج إلیّ، و وضع یده فی یدی، و إلّا فقاتله. فأبی عمر علیه. فقال: إن لم تفعل، عزلتک عن عملک، و هدمت دارک.

فأطاع بالخروج إلی الحسین، فقاتله حتّی قتل الحسین.

ابن سعد، الطّبقات، ۵/ ۱۲۵

فوجّه إلیه عبید اللّه بن زیاد عمر بن سعد بن أبی وقّاص فی أربعهٔ آلاف، و قد کان استعمله قبل ذلک علی الرّیّ و همذان، و قطع ذلک البعث معه، فلمّا أمره بالمسیر إلی حسین، تأبّی ذلک و کرهه، و استعفی منه. فقال له ابن زیاد: أعطی اللّه عهدا لئن لم تسر إلیه و تقدم علیه، لأعزلنّک عن عملک، و أهدم دارک، و أضرب عنقک! قال: إذا أفعل.

«۱» فجاءته بنو زهرهٔ، قالوا: ننشدک اللّه أن تکون أنت الّذی [۵۷/ أ] تلی هذا من حسین، فتبقی عداوهٔ بیننا و بین هاشم. فرجع إلی عبید اللّه فاستعفاه، فأبی أن یعفیه، فصمّم، و سار إلیه.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۸- ۶۹- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۸

قال: و ذکروا أنّ عبید اللّه بن زیاد، بعث جیشا، أمّر علیهم عمر بن سعد «۲».

ابن قتیبهٔ، الإمامهٔ و السّیاسهٔ، ۲/ ۵

ثمّ بعث عبید اللّه بن زیاد عمر بن سعد «۲» یقاتلهم.

ابن قتیبهٔ، الإمامهٔ و السّیاسهٔ، ۲/ ۶

و أمّا الحسین بن علیّ بن أبی طالب، فکان یکنّی أبا عبد اللّه، و خرج یرید الکوفهٔ،

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۲)- [فی المطبوع: «عمرو بن سعید»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۷

فوجّه إلیه عبید اللّه بن زیاد عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

و أقبل الحسین بن علیّ (رضی اللّه تعالی عنهما) یرید الکوفهٔ، و علیها عبید اللّه بن زیاد من قبل یزید، فوجّه إلی عبید اللّه عمر بن سعد بن أبی وقّاص، فقاتله حتّی قتل الحسین رحمه اللّه.

ابن قتیبهٔ، المعارف،/ ۹۳، ۱۵۳

و کان عبید اللّه بن زیاد أراد توجیه عمر بن سعد إلی دستبی، لأنّ الدّیلم کانوا خرجوا إلیها، و غلبوا علیها، فولّاه الرّیّ و دستبی، فعسکر للخروج إلیها بحمّام أعین.

فلمّا ورد أمر الحسین علی ابن زیاد، أمره أن یسیر إلی الحسین، فإذا فرغ منه سار إلی عمله، فاستعفاه عمر من قتال الحسین. فقال: نعم، أعفیک علی أن تردّ عهدنا علی الرّیّ و دستبی. فقال له: انظرنی یومی هذا.

فجاءه حمزة بن المغیرة بن شعبة- و هو ابن أخته- فقال له: یا خال! إن سرت إلی الحسین، أثمت بربّک، و قطعت رحمک، فو اللّه لأن تخرج من دنیاک، و ما لک خیر من أن تلقی اللّه بدم الحسین.

ثمّ أتی عمر بن سعد ابن زیاد. فقال: إمّا أن تخرج إلی الحسین بجندنا، و إمّا أن تدفع إلینا عهدنا. فألحّ علیه بالاستعفاء، و ألحّ ابن زیاد بمثل مقالته. فشخص عمر بن سعد إلی الحسین فی أربعة آلاف حتّی نزل بإزائه.

البلاذری، جمل أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۵- ۳۸۶، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۶- ۱۷۷

و کانت قصّة خروج عمر بن سعد: أنّ عبید اللّه بن زیاد ولّاه الرّیّ، و ثغر دستبی «۱» و الدّیلم، و کتب له عهده علیها، فعسکر للمسیر إلیها، فحدث أمر الحسین، فأمره ابن زیاد أن یسیر إلی محاربة الحسین، فإذا فرغ منه سار إلی ولایته، فتکلّأ عمر بن سعد علی ابن زیاد، و کره محاربة الحسین، فقال له ابن زیاد: فاردد علینا عهدنا. قال: فأسیر إذا.

فسار فی أصحابه أولئک الّذین ندبوا معه إلی الرّیّ و دستبی، حتّی وافی الحسین،

---

(۱)- کورة بین الرّیّ و همذان، معجم البلدان.

و انضمّ إلیه الحرّ بن یزید فیمن معه. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۱- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۵- ۲۶۲۶، الحسین بن علیّ،/ ۸۴- ۸۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۱۸، ۴۲۱

حدّثنا عبد اللّه بن محمّد، عن الحسن بن محبوب، عن أبی حمزة، عن سوید بن غفلة قال: أنا عند أمیر المؤمنین علیه السّلام إذا أتاه رجل، فقال: یا أمیر المؤمنین! جئتک من وادی القری و قد مات خالد بن عرفطة. فقال أمیر المؤمنین علیه السّلام: إنّه لم یمت. فأعادها علیه، فقال له علیّ علیه السّلام: لم یمت و الّذی نفسی بیده لا یموت. «۲» فأعادها علیه الثّالثة، فقال: سبحان اللّه أخبرک أنّه مات، و تقول لم یمت؟ فقال له علی علیه السّلام: لم یمت، و الّذی نفسی بیده لا یموت «۲» حتّی یقود جیش ضلالة یحمل رایته حبیب بن جمّاز «۳». قال: فسمع بذلک حبیب، فأتی أمیر المؤمنین فقال: ناشدک فیّ و أنا لک شیعة، و قد ذکّرتنی بأمر لا و اللّه ما أعرفه من نفسی. فقال له علیّ علیه السّلام: إن کنت حبیب بن جمّاز «۳» فتحملها «۲». فولّی حبیب بن جمّاز و قال:

إن کنت حبیب بن جمّاز لتحملنّها «۲». قال أبو حمزة: فو اللّه ما مات حتّی بعث عمر بن سعد إلی الحسین بن علیّ علیهما السّلام، و جعل خالد بن عرفطة علی مقدّمته، و حبیب صاحب رایته.

الصّفار، بصائر الدّرجات،/ ۳۱۸ رقم ۱۱- عنه: الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۴۳۹- ۴۴۰؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۲۵۹- ۲۶۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۱۴۸

---

(۱)- داستان آمدن عمر بن سعد به کربلا چنین است که عبید اللّه بن زیاد او را به حکومت ری و مرز دستبی (۱) و دیلم منصوب کرد و برای او فرمانی نوشت. عمر بن سعد برای رفتن به ری آماده می‌شد و بیرون کوفه اردو زده بود که موضوع امام حسین علیه السّلام پیش آمد و ابن زیاد به او دستور داد، نخست به جنگ امام حسین برود و چون از آن فارغ شد، به محل حکومت خود حرکت کند. عمر بن سعد، جنگ با امام حسین علیه السّلام را خوش نمی‌داشت و مردّد ماند و پاسخ روشنی به ابن زیاد نداد. ابن زیاد به او گفت: «فرمانی را که برای تو نوشته‌ایم، برگردان!»

گفت: «در این صورت، می‌روم.»

و با همان یاران و کسانی که قرار بود به او به ری و دستبی بروند، حرکت کرد و به امام حسین علیه السّلام رسید و حرّ بن یزید هم با همراهان خود به او پیوست.

(۱). سرزمین گسترده‌ای میان ری و همدان که دو بخش داشته و مشتمل بر حدود نود دهکده بوده است.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۹- ۳۰۰

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی إثبات الهداة].

(۳)- [إثبات الهداة: «حمّاد»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۳۹

ثمّ بعث إلیه بعمر بن سعد بن أبی وقّاص فی جیش. «۱»

الیعقوبی، التّاریخ، ۲/ ۲۱۶

و کان عمر بن سعد بن أبی وقّاص قد ولّاه عبید اللّه بن زیاد الرّیّ، و عهد إلیه عهده «۲»، فقال: اکفنی هذا الرّجل «۳». قال «۴»: أعفنی. فأبی أن یعفیه؛ قال: فأنظرنی «۵» اللّیلة. فأخّره، فنظر فی أمره، فلمّا أصبح غدا علیه راضیا بما أمر «۶» به. فتوجّه إلیه عمر بن سعد. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۹۷؛ مثله الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۹۲؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۷- ۴۲۸؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۲

قال: و کان سبب خروج ابن سعد إلی الحسین علیه السّلام: أنّ عبید اللّه بن زیاد بعثه علی أربعة آلاف من أهل الکوفة یسیر بهم إلی دستبی، و کانت «۷» الدّیلم قد خرجوا إلیها، و غلبوا علیها، فکتب إلیه ابن زیاد عهده علی الرّیّ، و أمره بالخروج.

فخرج معسکرا بالنّاس بحمّام أعین، فلمّا کان من أمر الحسین ما کان، و أقبل إلی الکوفة دعا ابن زیاد عمر بن سعد، فقال: سر إلی الحسین، فإذا فرغنا ممّا بیننا و بینه، سرت إلی عملک. فقال له عمر بن سعد: إن رأیت «۸» رحمک اللّه «۸» أن تعفینی، فافعل. فقال له عبید اللّه: نعم، علی أن تردّ لنا عهدنا. قال: فلمّا قال له ذلک، قال عمر بن سعد: أمهلنی الیوم حتّی أنظر.

قال: فانصرف عمر یستشیر نصحاءه، فلم یکن یستشیر أحدا إلّا نهاه.

قال: و جاء حمزة بن المغیرة بن شعبة- و هو ابن أخته- فقال: أنشدک اللّه یا خال! أن تسیر إلی الحسین، فتأثم بربّک، و تقطع رحمک! فو اللّه لأن تخرج من دنیاک و مالک

---

(۱)- و سپس عمر بن سعد بن ابی وقاص را با لشکری بر سر او فرستاد.

آیتی، ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲/ ۱۷۹

(۲)- [فی تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «فدعاه»].

(۳)- [زاد فی البدایة: «و اذهب إلی عملک»].

(۴)- [تهذیب التّهذیب: «فقال له»].

(۵)- [البدایة: «أنظرنی»].

(۶)- [البدایة: «أمره»].

(۷)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و کان»].

(۸- ۸) [لم یرد فی المختصر].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۰

و سلطان الأرض كلّها «۱» لو كان لك من أن تلقى اللّه بدم الحسين! فقال له عمر ابن سعد: فإنّى أفعل إن شاء اللّه.

«۲» «۳» قال هشام: حدّثنى عوانة بن الحكم، عن عمّار بن عبد اللّه بن يسار الجهنىّ، عن أبيه، «۳» قال: دخلت على عمر بن سعد، و قد أمر بالمسير إلى الحسين، فقال لى: إنّ الأمير أمرنى بالمسير إلى الحسين. فأبيت ذلك عليه، فقلت له: أصاب اللّه بك، أرشدك اللّه، أحل «۴» فلا تفعل و لا تسر إليه. قال: فخرجت من عنده، فأتانى آت و قال: هذا عمر بن سعد يندب النّاس إلى الحسين. قال: فأتيته، فإذا هو جالس، فلمّا رآنى أعرض بوجهه، فعرفت أنّه قد عزم على المسير إليه، فخرجت من عنده «۲».

قال: فأقبل عمر بن سعد إلى ابن زياد، فقال: أصلحك اللّه! إنّك ولّيتنى هذا العمل، و كتبت لى العهد، و سمع به النّاس، فإن رأيت أن تنفذ لى ذلك فافعل، و ابعث إلى الحسين فى هذا الجيش من أشراف الكوفة من لست بأغنى و لا أجزأ عنك فى الحرب منه. فسمّى له أناسا، فقال له ابن زياد: لا تعلمنى بأشراف أهل الكوفة، و لست أستأمرك فيمن أريد أن أبعث. إن سرت بجندنا، و إلّا فابعث إلينا بعهدنا. فلمّا رآه قد لجّ، قال: فإنّى سائر. «۵»

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى العبرات].

(۲) (۲- ۲) [حكاه عنه فى المعالى، ۱/ ۳۰۷].

(۳) (۳- ۳) [المختصر: «و عن عمّار بن عبد اللّه بن سنان الجهنىّ، عن أبيه»].

(۴)- [الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه: «أجل»].

(۵)- گويد: و چنان بود كه عبيد اللّه بن زياد، عمر بن سعد بن ابى وقاص را ولايتدار رى كرده بود و فرمان وى را داده بود، به وى گفت: «كار اين مرد را عهده كن.»

گفت: «مرا معاف دار.»

اما از معاف داشتن وى دريغ كرد. عمر گفت: «امشب مهلتم ده!»

و او مهلت داد. عمر در كار خويش نگريست و چون صبح شد، پيش وى آمد و به آنچه گفته بود، رضايت داد.

گويد: پس عمر بن سعد سوى حسين روان شد.

گويد: سبب آمدن ابن سعد به مقابله حسين چنان بود كه عبيد اللّه او را سالار چهار هزار كس از مردم-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۱

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۴۰۹- ۴۱۰- عنه: القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۱۹- ۲۲۰؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۱۹- ۴۲۰ مثله ابن عساكر، مختصر ابن منظور، ۱۹/ ۶۳- ۶۴

فقال الرّسول لابن زياد ذلك [استخفاف الإمام عليه السّلام لكتاب ابن زياد]، فغضب من ذلك أشدّ

- كوفه كرده بود كه سوى دستبى فرستد كه ديلمان آن‌جا رفته بودند و بر ولايت تسلّط يافته بودند.

ابن زياد فرمان رى را به نام وى نوشته بود و دستور رفتن داده بود و او با كسان در حمام اعين اردو زده بود و چون كار حسين چنان شد كه بود، رو سوى كوفه كرد. ابن زياد، عمر بن سعد را پيش خواند و گفت: «به مقابله حسين رو و چون از كار ميان خودمان و او فراغت يافتيم، سوى عمل خويش مى‌روى.»

گويد: عمر بن سعد بدو گفت: «خدايت رحمت كناد! اگر خواهى مرا معاف دارى. بدار.»

عبيد اللّه گفت: «بله، به شرط آن‌كه فرمان ما را پسمان دهى.»

گوید: و چون با وی چنین گفت، عمر بن سعد گفت: «امروز را مهلتم ده تا بیندیشم.»

گوید: پس برفت و با نیکخواهان خویش مشورت کرد و با هرکه مشورت کرد، او را منع کرد.

گوید: حمزه بن مغیرة بن شعبه، خواهرزاده وی بیامد و گفت: «دایی جان! تو را به خدا به مقابله حسین مرو که عصیان خدا کرده‌ای و رعایت خویشاوندی نکرده‌ای. به خدا اگر از دنیا و مال خویش بگذری و حکومت همه زمین را داشته باشی، واگذاری، از آن بهتر که با خون حسین به پیشگاه خدا روی.»

گوید: عمر بن سعد بدو گفت: «ان شاء اللّه نمی‌روم.»

عبد اللّه بن یسار جهنی گوید: «وقتی به عمر بن سعد دستور داده بودند سوی حسین حرکت کند، پیش وی رفتم. به من گفت: «امیر دستورم داد سوی حسین حرکت کنم و این کار را نپذیرفتم.»

گفتم: «خدایت قرین صواب بدارد! خدایت قرین هدایت بدارد! بمان! مرو و مکن!»

گوید: از پیش وی برفتم و یکی بیامد و گفت: «اینک عمر بن سعد، کسان را برای حرکت سوی حسین می‌خواند.»

گوید: پیش وی رفتم و دیدمش که نشسته بود. چون مرا دید، روی از من بگردانید و بدانستم که آهنگ رفتن سوی حسین دارد و از پیش وی درآمدم.

گوید: عمر بن سعد پیش عبید اللّه بن زیاد رفت و گفت: «خدایت قرین صلاح بدارد. این کار را به من داده‌ای و مردم از آن خبر یافته‌اند. اگر رأی تو این است که این کار عمل شود، عمل کن و با این سپاه، یکی از بزرگان کوفه را که من در کار جنگ کفایت و لیاقت برتر از او نخواهم بود، به مقابله حسین فرست.»

گوید: کسانی را برای عبید اللّه نام برد؛ اما او گفت: «نمی‌خواهد بزرگان کوفه را به من بشناسانی. درباره کسی که می‌خواهم بفرستم، از تو نظر نمی‌خواهم. اگر با سپاه ما می‌روی که بهتر؛ وگرنه فرمان ما را پس بفرست.»

گوید: و چون اصرار وی را بدید، گفت: «می‌روم.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۳- ۲۹۷۴، ۳۰۰۱- ۳۰۰۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۲

الغضب، ثمّ جمع «۱» أصحابه و قال: أیّها النّاس! من منکم تولّی «۲» قتال الحسین بن علیّ «۳» ولی ولایة أیّ بلد شاء؟! فلم یجبه أحد بشیء، قال: فالتفت إلی عمر «۴» بن سعد بن أبی وقّاص، و قد کان عمر «۵» بن سعد قبل ذلک بأیّام قد عقد له عبید اللّه بن زیاد عقدا، و ولّاه الرّیّ و دستبی «۶»، و أمره بحرب الدّیلم. فأراد أن یخرج إلیها، فلمّا کان ذلک الیوم، أقبل علیه ابن زیاد، فقال: أرید أن تخرج إلی قتال الحسین بن علیّ، فإذا نحن فرغنا من شغله، سرت إلی عملک إن شاء اللّه. فقال له عمر «۵»: أیّها الأمیر! إن أردت أن تعفینی «۷» من قتال الحسین بن علیّ، فافعل. فقال: قد عفیتک، فاردد إلینا عهدنا الّذی کتبناه لک، و اجلس فی/ منزلک، فبعث غیرک. فقال له «۸» عمر: أمهلنی الیوم حتّی أنظر فی أمری! قال: قد أمهلتک.

فانصرف عمر إلی منزله، و جعل یستشیر بعض إخوانه و من یثق به، فلم یشر علیه أحد بشیء غیر أنّه یقول له: اتّق «۹» اللّه! و لا تفعل. قال: و أقبل علیه حمزة بن المغیرة بن شعبة و هو ابن أخته، فقال: أنشدک اللّه یا خال أن تسیر إلی الحسین بن علیّ، فإنّک تأثم بربّک، و تقطع رحمک، و ما لک و لسلطان الأرض، اتّق «۹» اللّه أن تتقدّم «۱۰» یوم القیامة بدم الحسین ابن فاطمة. قال: فسکت عمر «۱۱»، و فی قلبه من الرّیّ.

فلمّا أصبح، أقبل، حتّی دخل علی عبید اللّه بن زیاد، فقال: ما عندک یا عمر «۵»؟ فقال:

أیّها الأمیر! إنّک قد ولّیتنی هذا الأمر و کتبت لی هذا العهد، و قد سمع به النّاس، و فی

(۱)- من د و بر، و فی الأصل: جمیع.

(۲)- فی د: یتولّی.

(۳)- زید فی د: و.

(۴)- من د، و فی الأصل و بر: عمرو.

(۵)- وقع فی النّسخ: عمرو- خطأ.

(۶)- فی النّسخ: الدّسس. و التّصحیح من الطّبریّ ۶/ ۲۳۲.

(۷)- من د، و فی الأصل و بر: تعفنی.

(۸)- لیس فی د و بر.

(۹)- فی النّسخ: اتّقی.

(۱۰)- فی د: یقدم، و فی بر: تقدم.

(۱۱)- فی النّسخ: عمرو.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۳

الکوفة أشراف. وعدّهم. فقال له عبید اللّه بن زیاد: أنا أعلم منک بأشرافها، و ما أرید منک إلّا [أن- «۱»] تکشف هذه الغمّة و أنت الحبیب القریب، و إلّا أردد علینا عهدنا، و الزم «۲» منزلک، «۳» فإنّا لا «۳» نکرهک. قال: فسکت عمر «۴»، فقال له ابن زیاد: یا ابن سعد! و اللّه لئن لم تسر إلی الحسین و تتوّل حربه و تقدم علینا بما یسوءه، لأضربنّ عنقک، و لأنهبنّ أموالک. قال: فإنّی سائر إلیه غدا إن شاء اللّه. فجزّاه ابن زیاد خیرا، و وصله، و أعطاه، و حباه، و دفع إلیه أربعة آلاف فارس، و قال له: سر، حتّی تنزل بالحسین بن علیّ، و انظر أن لا- تهنه، و لا- تقتله، و خلّ بینه و بین الفرات أن یشرب، قال: فسار عمر «۴» فی أربعة آلاف فارس، و سار الحرّ فی ألف فارس، فصارت «۵» خمسة آلاف فارس.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۱- ۱۵۳

قال: فبعث [ابن زیاد] معه [عمر بن سعد] جیشا.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۸

فلمّا قرب من الکوفة، سیّر الجیوش إلی الحسین مع عمر بن سعد بن أبی وقّاص. «۶»

المسعودی، التّنبیه و الإشراف،/ ۲۶۲

قال: و کان عبید اللّه بن زیاد لعنه اللّه قد ولّی عمر بن سعد الرّیّ، فلمّا بلغه الخبر، وجّه إلیه أن: سر إلی الحسین أوّلا فاقتله، فإذا قتلته، رجعت، و مضیت إلی الرّیّ. فقال له:

اعفنی أیّها الأمیر. قال: قد أعفیتک من ذلک و من الرّیّ. قال: اترکنی أنظر فی أمری.

فترکه، فلمّا کان من الغد، غدا علیه، فوجّه معه بالجیوش لقتال الحسین. «۷»

---

(۱)- من د و بر.

(۲)- فی النّسخ: و الزمه.

(۳) (۳- ۳) من د و بر، و فی الأصل: فالا.

(۴)- فی النّسخ: عمرو.

(۵)- زید فی د: فی.

(۶)- چون به نزدیک کوفه رسید، ابن زیاد سپاهیانی به همراهی عمر بن سعد بن ابی وقاص سوی حسین فرستاد.

پاینده، ترجمه التّنبیه و الاشراف،/ ۲۸۱

(۷)- ابو مخنف گوید: عبید اللّه بن زیاد (در آن روزها) حکومت ری را به عمر بن سعد واگذار کرده بود و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۴

أبو الفرج، مقاتل الطّالبین،/ ۷۴

حدّثنا العبّاس بن حمدان الحنفیّ الأصبهانیّ، ثنا عبّاد بن یعقوب الأسدیّ، ثنا علیّ ابن هاشم، عن شقیق بن أبی عبد اللّه، حدّثنی عمارة بن یحیی بن خالد بن عرفطة قال:

کنّا عند خالد بن عرفطة یوم قتل الحسین بن علیّ رضی اللّه عنهما، فقال لنا خالد: هذا ما سمعت من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم «۱» سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلم یقول: «إنّکم ستبتلون «۱» فی أهل بیتی من بعدی».

الطّبرانی، المعجم الکبیر، ۴/ ۲۲۸ رقم ۴۱۱۱- عنه: الهیثمی، مجمع الزّوائد، ۹/ ۱۹۴

و أرسل عبید اللّه بن زیاد بعد ذلک عمر بن سعد بن أبی وقّاص فی عسکر جحفل، و عدّه عتیدة.

القاضی النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۹

أحمد و عبد اللّه ابنا محمّد بن عیسی، و محمّد بن الحسین بن أبی الخطّاب عن الحسن بن محبوب، عن أبی حمزة الثّمالی، عن سوید بن غفلة، قال: کنت أنا عند أمیر المؤمنین علیه السّلام إذ أتاه رجل، فقال: یا أمیر المؤمنین، جئتک من وادی القری، و قد مات خالد بن عرفطة. فقال: إنّه لم یمت. فأعاد علیه الرّجل، فقال له: لم یمت. و أعرض عنه بوجهه، فأعاد علیه الثّالثة، فقال: سبحان اللّه! أخبرک إنّه قد مات، فتقول لم یمت؟

فقال علیّ علیه السّلام و الّذی نفسی بیده لا یموت حتّی یقود جیش ضلالة یحمل رایته حبیب ابن جمّاز.

قال: فسمع ذلک حبیب بن جمّاز، فأتی أمیر المؤمنین، فقال له: أنشدک اللّه فیّ، فإنّی لک شیعته، و قد ذکرتنی بأمر، لا و اللّه، لا أعرفه من نفسی.

- چون خبر ورود حسین علیه السّلام بدان سرزمین به او رسید، به نزد عمر بن سعد فرستاد که: «اول به جنگ حسین بپرداز و او را به قتل رسان! چون او را کشتی، بازگرد و به سوی ری بسیج کن.»

عمر بن سعد گفت: «ای امیر! مرا از این کار معاف دار.»

ابن زیاد گفت: «من تو را از هردو معاف دارم، هم از کشتن حسین و هم از حکومت ری.»

عمر بن سعد گفت: «پس بگذار تا من در این کار فکری کنم.»

ابن زیاد نیز او را به حال خود واگذاشت. روز دیگر نزد ابن زیاد آمد و آمادگی خویش را بدو اعلام کرد. ابن زیاد نیز سپاهیانی همراه او کرد و او را به سوی پیکار با حسین علیه السّلام روانه ساخت.

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۲- ۱۱۳

(۱) (۱- ۱) [مجمع الزّوائد: «إنّکم ستبتلون»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۵

فقال له علیّ علیه السّلام: و من أنت؟ قال: أنا حبیب بن جمّاز. فقال له علیّ: إن کنت حبیب ابن جمّاز فلا یحملها غیرک، أو فلتحملنّها. فولّی عنه حبیب، و أقبل أمیر المؤمنین علیه السّلام، یقول: إن کنت حبیب لتحملنّها. قال أبو حمزة: فو اللّه ما مات خالد بن عرفطة حتّی بعث عمر بن سعد إلی الحسین بن علیّ علیه السّلام، و جعل خالد بن عرفطة علی مقدمته، و حبیب ابن جمّاز صاحب

رایته.

المفید، الاختصاص،/ ۲۸۰- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینهٔ المعاجز،/ ۱۱۹

و من ذلک: «۱» ما رواه الحسن بن محبوب، عن ثابت الثّمالی، عن أبی اسحاق السّبیعی، عن سوید بن غفلهٔ «۱»: أنّ رجلا جاء إلی أمیر المؤمنین علیه السّلام فقال: یا أمیر المؤمنین إنّی مررت بوادی القری فرأیت خالد بن عرفطهٔ قد مات بها، فاستغفر له. فقال «۲» أمیر المؤمنین علیه السّلام: مه «۳» إنّه لم یمت و لا یموت حتّی یقود جیش ضلالهٔ، صاحب لوائه حبیب بن حماز «۴»، فقام رجل من تحت المنبر فقال: یا أمیر المؤمنین و اللّه «۳» إنّی لک شیعهٔ و أنا لک محبّ. قال:

و من أنت؟ قال: أنا حبیب بن حماز «۴»، قال: إیّاک أن تحملها و لتحملنّها فتدخل بها من هذا الباب- و أومأ بیده إلی باب الفیل-.

«۵» فلمّا مضی أمیر المؤمنین علیه السّلام، و مضی الحسن علیه السّلام من بعده، و کان من أمر الحسین علیه السّلام «۶» و من ظهوره «۶» ما کان، بعث ابن زیاد لعنه اللّه بعمر بن سعد إلی الحسین علیه السّلام، و جعل «۵» خالد بن عرفطهٔ علی مقدّمته، و حبیب بن حماز «۴» صاحب رایته، فسار بها حتّی دخل المسجد من باب الفیل. «۷»

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی کشف الیقین].

(۲)- [فی نهج الحقّ مکانه: «و جاء رجل إلیه، فقال: إنّ خالد بن عرفطهٔ قد مات. فقال ...»].

(۳)- [لم یرد فی کشف الیقین و نهج الحقّ].

(۴)- [فی کشف الیقین: «حبیب بن حمار» و فی نهج الحقّ: «حبیب بن جمار»].

(۵) (۵- ۵) [نهج الحقّ: «فلمّا کان زمان الحسین علیه السّلام جعل ابن زیاد»].

(۶- ۶) [لم یرد فی کشف الیقین].

(۷)- و از جمله، داستانی است که حسن بن محبوب (به سند خود) از سوید بن غفله حدیث کند که:

مردی به نزد امیر المؤمنین علیه السّلام آمد و گفت: «ای امیر مؤمنان! من از وادی القری (که جایی است میان-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۶

المفید، الإرشاد، ۱/ ۳۳۰- ۳۳۱- مثله الحلّی، کشف الیقین،/ ۹۸- ۹۹، نهج الحقّ/ ۲۴۳

و کان عبید اللّه بن زیاد قد ولّی عمر بن سعد بن أبی وقّاص الرّیّ، و کتب عهده علیها، و جهّز معه أربعهٔ آلاف، لأنّ الدّیلم کانوا غلبوا علی دستبی «۱»، فخرج عمر بن سعد، و کان قد عسکر بحمّام أعین.

فلمّا کان من أمر الحسین ما کان، کتب عبید اللّه بن زیاد إلی عمر بن سعد أن:

«سر إلی الحسین، فإذا فرغنا ممّا بیننا و بینه، سرت إلی عملک».

فکتب إلیه عمر بن سعد: «إن رأیت أن تعفینی، فعلت».

فقال عبید اللّه: «نعم، علی أن تردّ إلینا عهدنا».

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۴

قال أبو عمر رضی اللّه عنه: إنّما نسب قتل الحسین إلی عمر بن سعد لأنّه کان الأمیر علی الخیل الّتی أخرجها عبید اللّه بن زیاد إلی قتل الحسین، و أمّر علیهم عمر بن سعد، و وعده أن یولّیه

- مدینه و شام) گذشتم. دیدم خالد بن عرفطهٔ (که از هواخواهان بنی امیه و سرلشگران ایشان گشت) در آن‌جا مرده است. شما برای او آمرزش بخواه.»

امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: «بس کن (و خموش باش) که او نمرده است و نخواهد مرد تا این‌که سردار لشگر گمراهی شود که پرچمدار آن لشگر، حبیب بن حماز است.»

پس مردی از پای منبر برخاسته گفت: «ای امیر مؤمنان! به خدا من شیعه شما و دوستدار توام.»

فرمود: «تو کیستی؟»

گفت: «من حبیب بن حمازم.»

فرمود: «بترس از آن‌که تو آن پرچم را به دست گیری، و به دست خواهی گرفت، و از این در (مسجد) آن پرچم را وارد خواهی کرد.»

و با دست اشاره کرد به در (ی که معروف بود به باب) فیل؛ و چون امیر المؤمنین علیه السّلام از دنیا رفت و پس از او حسن علیه السّلام نیز از دنیا برفت و داستان امام حسین علیه السّلام و نهضت آن بزرگوار پیش آمد، پسر زیاد- که رحمت خدا دور باد- عمر بن سعد را برای جنگ با حسین علیه السّلام فرستاد و خالد بن عرفطه را پیشرو سپاهش کرد، و حبیب بن حماز را پرچمدارش کرد، پس آن پرچم را گرفت تا این‌که از باب فیل وارد مسجد (کوفه) شد. این داستان نیز خبری است که گروه بسیاری نقل کرده‌اند و دانشمندان و راویان انکار ننموده و در میان مردم کوفه مشهور و آشکار است که دو تن نیست آن را منکر شده باشند و این نیز در شمار معجزات آن حضرت علیه السّلام است.

رسولی محلاتی، ترجمه ارشاد، ۱/ ۳۳۰- ۳۳۱

(۱)- دستبی، دستبی [بفتح الباء و کسرها]: کورة کبیرة کانت مشترکة بین الرّی و همذان، فقسّمت کورتین .. و تسمّی قریة منها دستبی همذان (مع، یا).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۷

الرّی إن ظفر بالحسین و قتله. و کان فی تلک الخیل و اللّه أعلم قوم من مصر و من الیمن.

ابن عبد البرّ، الاستیعاب/ ۱/ ۳۷۷- ۳۷۸- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۵۷۱، الحسین بن علیّ،/ ۳۰

و قد کان هیّأ أربعة آلاف فارس یغزو بهم الدّیلم، فقال له: سر أنت علیهم. فاستعفی، فأبی أن یعفیه، و سار إلیه.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۶۷

و من ذلک ما روی عن سوید بن غفلة أنّ رجلا جاء إلی أمیر المؤمنین علیه السّلام، فأخبره أنّ خالد بن عرفطة قد مات، فاستغفر له، فقال: إنّه لم یمت و لا یموت حتّی یقود جیش‌ضلالة، صاحب لوائه حبیب بن جمّاز. فقام رجل من تحت المنبر فقال: یا أمیر المؤمنین! و اللّه إنّی لک شیعة، إنّی لک محبّ، و أنا حبیب بن جمّاز. فقال: إیّاک أن تحملها لتحملنّها، فتدخل من هذا الباب، و أومأ بیده إلی باب الفیل.

فلمّا کان من أمر الحسین علیه السّلام ما کان، بعث ابن زیاد بعمر بن سعد إلی الحسین، و جعل خالد بن عرفطة علی مقدّمته، و حبیب بن جمّاز صاحب رایته، فسار بها حتّی دخل المسجد من باب الفیل. و هذا الخبر مستفیض فی أهل العلم بالآثار من أهل الکوفة.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۱۷۵

رجع الرّسول إلی ابن زیاد، فخبره بذلک، فغضب ابن زیاد «۱»، ثمّ جمع أصحابه، فقال:

أیّها النّاس! من منکم یتولّی قتال الحسین بولایة أی بلد شاء؟! فلم یجبه أحد، فالتفت إلی عمر بن سعد بن أبی وقّاص- و کان ابن زیاد قبل ذلک بأیّام قد عقد له و ولّاه الرّیّ و دستبی «۲» و أمره بحرب الدّیلم، و أعطاه عهده، و أخّره من أجل شغله بأمر الحسین- و قال له: یا ابن سعد! أنت لهذا الأمر، فإذا فرغت، سرت إلی عملک إن شاء اللّه.

فقال عمر: إن رأیت أیّها الأمیر أن تعفینی عن قتال الحسین، فعلت منعما. فقال عبید اللّه: فإنّا قد أعفیناک، فاردد إلینا عهدنا الّذی

کتبناه لک، و اجلس فی منزلک حتّی نبعث غیرک. فقال عمر بن سعد: فأمهلنی أیّها الأمیر الیوم، حتّی أنظر فی أمری. قال:

---

(۱)- [العبرات: «أشدّ الغضب»].

(۲)- [فی المطبوع: «تستر»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۸

فقد «۱» أمهلتک.

فانصرف عمر بن سعد، و جعل یستشیر إخوانه و من یثق به، فلا یشیر علیه أحد بذلک؛ غیر أنّه یقول له: اتّق اللّه! و لا تفعل. «۲» و أقبل إلیه حمزة بن المغیرة بن شعبة- و هو ابن أخته- فقال: أنشدک اللّه یا خال أن تسیر إلی قتال الحسین، فإنّک تأثم بذلک، و تقطع رحمک، فو اللّه لإن خرجت من مالک، و دنیاک، و سلطان الأرض کلّها خیر لک من أن تلقی اللّه بدم الحسین ابن فاطمة. فسکت عمر، و فی قلبه من الرّیّ ما فیه.

و لمّا أصبح، ذهب إلی عبید اللّه بن زیاد، فقال له: ما عندک یا عمر؟ فقال: أیّها الأمیر! إنک قد ولّیتنی هذا العمل، و کتبت العهد، و قد سمع النّاس به، فإن رأیت أن تنفذه لی، و تبعث إلی قتال الحسین غیری من أشراف أهل الکوفة، فإنّ بها مثل أسماء بن خارجة، و کثیر بن شهاب، و محمّد بن الأشعث، و عبد الرّحمان بن قیس، و شبث بن ربعیّ، و حجّار بن أبجر. فقال له: یا عمر! لا تعلمنی بأشراف أهل الکوفة، فإنّی لا أستأمرک فیمن أرید أن أبعث. فإن سرت إلی الحسین، و فرجت عنّا هذه الغمّة، فأنت الحبیب القریب، و إلّا فاردد إلینا عهدنا، و الزم منزلک، فإنّا لا نکرهک. فسکت عمر بن سعد، و غضب عبید اللّه بن زیاد، فقال: و اللّه یا ابن سعد! لئن لم تسر إلی الحسین، و تتوّل حربه، و تقدم علیه بما یسوءه، لأضربنّ عنقک، و لأهدمنّ دارک، و لأنهبنّ مالک، و لا أبقی علیک کائنا ما کان. فقال عمر: فإنّی سائر إلیه غدا إن شاء اللّه. فجزّاه عبید اللّه خیرا، و سرّا عنه غضبه، و وصله، و أعطاه، و ضمّ إلیه أربعة آلاف فارس، و قال له: خذ بکظم الحسین، حلّ بینه و بین الفرات.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۳۹- ۲۴۰

فوجّه اللّعین عبید اللّه بن زیاد «۳» الجیش إلیه مع عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۷، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵- عنه: الکنجی، کفایة الطّالب،/ ۴۳۰؛ مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴، الحسین بن علیّ،/ ۷۳

---

(۱)- [لم یرد فی العبرات].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی العبرات، ۱/ ۴۱۷- ۴۱۸ عن الفتوح].

(۳)- [التّهذیب: «ابن زیاد»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۴۹

فبعث «۱» عبید اللّه «۲» بن زیاد «۲» عمر بن سعد «۳»، فقاتلهم «۴».

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۱۹، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۴، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۷- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۶، الحسین بن علیّ،/ ۷۵؛ الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹، تاریخ الإسلام، ۳/ ۳۴۶؛ محبّ الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۹؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۰

فقال عبید اللّه بن زیاد: من أتانی برأس الحسین، فله الرّیّ. فتقدّم إلیه إبراهیم «۵» بن سعد بن أبی وقّاص، و قال له: أیّها الأمیر، اکتب لی عهد الرّیّ، حتّی أفعل ما تأمر به.

فأمر فی الحال، فکتب، و سلّم إلی إبراهیم «۵».

العمرانی، الإنباء،/ ۱۵

و مستفیض فی أهل العلم، عن الأعمش و ابن محبوب، عن الثّمالیّ و السّبعیّ، کلّهم عن سوید بن غفلهٔ، و قد ذکره أبو الفرج الإصفهانیّ فی أخبار الحسن، أنّه قیل لأمیر المؤمنین علیه السّلام: إنّ «۶» خالد بن عرفطهٔ قد مات. فقال علیه السّلام: إنّه لم یمت، و لا یموت حتّی یقود جیش ضلالهٔ صاحب لوائه حبیب بن جمّاز. فقام رجل من تحت المنبر، فقال: یا أمیر المؤمنین! و اللّه إنّی لک شیعهٔ، و إنّی لک محبّ «۷»، و أنا حبیب بن جمّاز، قال:

إیّاک «۸» أن تحملها، و لتحملنّها، فتدخل بها من هذا الباب- و أومأ بیده إلی باب الفیل- فلمّا کان من أمر الحسین علیه السّلام ما کان، «۹» و «۱۰» توجّه عمر بن سعد بن أبی وقّاص إلی قتاله «۹»، کان

---

(۱)- [فی تهذیب ابن بدران: «ثمّ إنّ ابن زیاد بعث»، و فی المختصر و ابن العدیم و السّیر و ذخائر العقبی و البدایهٔ: «و بعث»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی تاریخ الإسلام، و فی السّیر: «لحربه»].

(۳)- [ذخائر العقبی: «عمر بن سعید» و هو تصحیف].

(۴)- [فی تهذیب ابن بدران: «فقاتله»، و فی البدایهٔ: «لقتالهم». و لم یرد فی السّیر].

(۵)- کذا رسم الخطّ. [و الصّحیح: «عمر»].

(۶)- [البحار: «عن»].

(۷)- [البحار: «لمحبّ»].

(۸)- [مدینهٔ المعاجز: «أراک»].

(۹- ۹) [لم یرد فی مدینهٔ المعاجز].

(۱۰)- [لم یرد فی البحار].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۰

خالد بن عرفطهٔ علی مقدمته، و حبیب بن جمّاز صاحب رایته، فسار بها حتّی دخل المسجد من باب الفیل.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۲/ ۲۷۰- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینهٔ المعاجز،/ ۱۱۹؛ المجلسی، البحار، ۴۱/ ۳۱۳- ۳۱۴

ثمّ إنّ عبید اللّه بن زیاد ولّی عمر بن سعد بن أبی وقّاص قتال الحسین.

ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۸

و کان عبید اللّه قد ولّی عمر بن سعد «۱» الرّی، فلمّا عرض أمر الحسین قال له: اکفنی أمر هذا الرّجل، ثمّ اذهب إلی عملک. فقال: أعفنی. فأبی. قال: أنظرنی اللّیلهٔ، فأخرّه، فأنظر فی أمره، [ثمّ أصبح] «۲» راضیا.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

و کان سبب مسیره إلیه «۳» أنّ عبید اللّه بن زیاد قد بعثه علی أربعهٔ آلاف «۴» إلی دستبی، و کانت الدّیلم قد خرجوا إلیها، و غلبوا علیها. «۵» و کتب له عهده علی الرّیّ، فعسکر بالنّاس فی حمّام أعین «۵»، فلمّا کان من أمر الحسین ما کان، دعا ابن زیاد عمر بن سعد و قال له: سر إلی الحسین، فإذا فرغنا ممّا «۶» بیننا و بینه، سرت إلی عملک. فاستعفاه.

فقال: نعم، علی أن تردّ «۷» عهدنا. فلمّا قال له ذلک، قال: أمهلنی الیوم، حتّی أنظر.

فاستشار نصحاءه، فکلّهم نهاه، و أتاه حمزهٔ بن المغیرهٔ بن شعبهٔ- و هو ابن أخته- فقال: أنشدک اللّه یا خالی! أن لا تسیر إلی الحسین، فتأثم، و تقطع رحمک، فو اللّه لإن

(۱)- [فی المطبوع: «عمرو بن سعد» و هو تصحیف].

(۲)- ما بین المعقوفتین: ساقط من الأصل، أوردناه من ت.

(۳)- [نهایهٔ الإرب: «لقتال الحسین»].

(۴)- [أضاف فی نهایهٔ الإرب: «من أهل الکوفهٔ، یسیر بهم»].

(۵) (۵- ۵) [نهایهٔ الإرب: «فکتب ابن زیاد له عهده علی الرّیّ و أمره بالخروج، فخرج، و عسکر بالنّاس»].

(۶)- [لم یرد فی نفس المهموم].

(۷)- [أضاف فی نهایهٔ الإرب: «علینا»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۱

تخرج من دنیاک و ما لک و سلطان الأرض «۱» لو کان لک خیر من أن تلقی اللّه بدم الحسین.

فقال: أفعل. و بات لیلته مفکّرا فی أمره، فسمع و هو یقول: «۲»

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ رغبهٔ «۳» أم أرجع مذموما بقتل حسین

و فی قتله النّار الّتی لیس دونها حجاب و ملک الرّیّ قرّهٔ عین

ثمّ أتی ابن زیاد، فقال له: إنّک قد ولّیتنی هذا العمل و سمع النّاس به، فإن رأیت أن تنفذ لی ذلک، فافعل «۴». و ابعث إلی الحسین من أشراف الکوفهٔ من لست أغنی «۵» فی الحرب منه. و سمّی أناسا، فقال له ابن زیاد: لست أستأمرک فیمن أرید أن أبعث، فإن سرت بجندنا، و إلّا فابعث إلینا بعهدنا. قال: فإنّی سائر.

فأقبل فی ذلک الجیش، حتّی نزل بالحسین. «۶» «۷»

---

(۱)- [أضاف فی نهایهٔ الأرب: «کلّها»].

(۲)- [إلی هنا حکاه فی المعالی، و أکمله عن أبی مخنف].

(۳)- [نهایهٔ الإرب: «رغبتی»].

(۴)- [لم یرد فی نهایهٔ الإرب].

(۵)- [نفس المهموم: «بأغنی و لا أجرأ عنک»، و فی نهایهٔ الإرب: «أغنی و لا أجزأ عنک»].

(۶)- [أضاف فی نفس المهموم: «أقول: و قد ظهر فی ذلک ما أخبر عنه أمیر المؤمنین علیه السّلام»].

(۷)- علت آمدن او این بود که عبید اللّه بن زیاد او را به فرماندهی چهار هزار مرد جنگی سوی دستبی برگزیده بود که دیلمیان در آن زمان دستبی را گشوده و تصرف نموده بودند.

عبید اللّه هم او را والی شهر ری کرده بود که پس از سرکوبی دیلمیان به حکومت آن سامان برود. چون کار حسین بدان‌گونه رسید، ابن زیاد، عمر بن سعد را خواند و گفت: «برو برای جنگ حسین که اگر ما از او آسوده شویم، تو به محل ایالت خود خواهی رفت.»

عمر بن سعد عذر خواست. ابن زیاد گفت: «قبول می‌کنم به شرط این‌که فرمان (ری) را به ما پس دهی.»

چون آن سخن را شنید، گفت: «یک روز به من مهلت بده که من مطالعه و مشورت کنم.»

او با دوستان خود مشورت کرد. همه او را نصیحت کردند که نرود (به جنگ با حسین). حمزهٔ بن مغیرهٔ بن شعبه که خواهرزاده او بود، نزد او رفت و گفت: «تو را به خدا قسم می‌دهم ای دایی، به جنگ حسین مرو و مرتکب جرم و گناه مشو و رحم خود را

(خویشی) قطع مکن! به خدا سوگند اگر تو از دنیا و هرچه در این دنیا داشته باشی، جدا شوی و دست تو کوتاه شود و در این سرزمین هیچ سلطه و قدرت و حکومت نداشته باشی، برای تو بهتر خواهد بود از این‌که نزد خدا مسؤول خون حسین باشی.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۲

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲- ۲۸۳- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۰- ۲۱۱؛ مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۵- ۴۲۶؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۱- ۳۰۲

فلمّا أتی العراق، کان یزید قد استعمل عبید اللّه بن زیاد علی الکوفة، فجهّز الجیوش إلیه، و استعمل علیهم عمر بن سعد بن أبی وقّاص، و وعده إمارة الرّیّ، فسار أمیرا علی الجیش.

ابن الأثیر، أسد الغابة، ۱/ ۲۱- عنه: الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

ثمّ إنّ عمر بن سعد دعا قومه إلی القتال، فأجابوه، و ندبهم إلی محاربة الحسین علیه السّلام و أهل بیته، فلم یخالفوه.

فقد رویت أنّ عبید اللّه بن زیاد قال لعمر بن سعد: اکفنی أمر الحسین و قتاله، و قد ولّیتک بلاد الرّیّ.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۲۵

و خرج عبید اللّه بن زیاد من الکوفة بجیشه إلی الحسین، و علی مقدّمته عمر بن سعد ابن أبی وقّاص.

البرّی، الجوهرة،/ ۴۲- ۴۳

- گفت: «چنین خواهم کرد (به نصیحت تو عمل می‌کنم).»

آن شب را در حال تفکّر و تحیّر به سر برد، این شعر از او شنیده شد:

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ رغبة أم أرجع مذموما بقتل حسین

و فی قتله النّار الّتی لیس دونها حجاب و ملک الرّیّ قرّة عین

یعنی: «آیا ملک ری را ترک کنم و حال آن‌که آرزوی من همان است (روایت شعر در جای دیگر مختلف است و به جای رغبة- منیتی آمده)؛ یا آن‌که با بدنامی و قتل حسین برگردم (مأثوما هم روایت شده که گناهکار باشد). در قتل او (حسین)، دوزخ است که هرگز پوشیده نیست (مسلّم است که بدون حجاب آمده)؛ ولی ملک ری موجب روشنایی چشم من است.»

بعد نزد ابن زیاد رفت و گفت: «تو این عمل را به من دادی (حکومت ری). مردم هم آگاه شدند. اگر بخواهی انجام دهی، بکن و برای جنگ حسین، یکی از اشراف کوفه را بفرست که در جنگ از من داناتر و تواناتر است.»

آن‌گاه نام بعضی از بزرگان را برد. ابن زیاد گفت: «من درباره برگزیدن اشخاص نیازی به مشورت تو ندارم. اگر تو با لشکر ما بروی، چه بهتر؛ وگرنه برو فرمان ما را پس بده.»

گفت: «من خودم می‌روم (به جنگ حسین).»

آن‌گاه لشکر کشید تا به قرارگاه حسین رسید.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۶- ۱۵۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۳

فرجع الرّسول، فأخبر «۱» ابن زیاد، فاشتدّ غضبه، و جمع النّاس، و جهّز العساکر، و سیّر مقدمها عمر بن سعد، و کان قد ولّاه الرّیّ و أعمالها، و کتب له بها، فاستعفی من خروجه معه «۲» إلی قتال الحسین، فقال له ابن زیاد: إمّا أن تخرج، «۳» أو تعید إلینا «۳» کتابنا بتولیتک الرّیّ و أعمالها، و تقعد فی بیتک، فاختار ولایة الرّیّ، و طلع إلی قتال الحسین علیه السّلام بالعسکر.

فما زال عبید اللّه یجهّزه مقدما و «۴» طائفة من النّاس، إلی أن اجتمع عند عمر بن سعد اثنان و عشرون ألفا ما بین فارس و راجل.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۷

و کان ابن زیاد قد جهّز عمر بن سعد بن أبی وقّاص لقتال الحسین فی أربعة آلاف، و جهّز خمسمائة فارس، فنزلوا علی الشّرایع.

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰

قال ابن زیاد لعمر بن سعد: اکفنی هذا الرّجل- و کان عمر یکره قتاله- فقال:

اعفنی. فقال: لا أعفیک- و کان ابن زیاد قد ولّی عمر بن سعد الرّیّ و خوزستان- فقال:

قاتله، و إلّا عزلتک. فقال: امهلنی اللّیلة. فأمهله، ففکّر، فاختار ولایة الرّیّ علی قتل الحسین، فلمّا أصبح غدا علیه، فقال: أنا أقاتله.

«۵» قال محمّد بن سیرین: و قد ظهرت کرامات علیّ بن أبی طالب علیه السّلام فی هذا: فإنّه لقی عمر بن سعد یوما و هو شابّ، فقال:

ویحک یا ابن سعد! کیف بک إذا قمت یوما مقاما تخیّر فیه بین الجنّة و النّار، فتختار النّار.

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰- ۱۴۱- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۱؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۱۰۶

---

(۱)- [کشف الغمّة: «إلی»].

(۲)- [لم یرد فی کشف الغمّة].

(۳) (۳- ۳) [کشف الغمّة: «و إمّا أن تعید علینا»].

(۴)- [کشف الغمّة: «و معه»].

(۵)- [من هنا حکاه عنه فی نفس المهموم و اللّواعج].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۴

وروی الحسن بن محبوب، عن ثابت الثّمالیّ، عن سوید بن غفلة: أنّ علیّا علیه السّلام، خطب ذات یوم، فقام رجل من تحت منبره، فقال: یا أمیر المؤمنین؛ إنّی مررت بوادی القری، فوجدت خالد بن عرفطة قد مات، فاستغفر له. فقال علیه السّلام: و اللّه ما مات و لا یموت حتی یقود جیش ضلالة، صاحب لوائه حبیب بن حمار «۱».

فقام رجل آخر من تحت المنبر، فقال: یا أمیر المؤمنین، أنا حبیب بن حمّار «۱»، و إنّی لک شیعة و محبّ. فقال: أنت حبیب بن حمّار «۱»؟ قال: نعم. فقال له ثانیة: و اللّه إنّک لحبیب ابن حمّار؟ فقال: إی و اللّه! أما و اللّه إنّک لحاملها و لتحملنّها، و لتدخلنّ بها من هذا الباب- و أشار بها إلی باب الفیل بمسجد الکوفة-.

قال ثابت: فو اللّه ما متّ حتّی رأیت ابن زیاد، و قد بعث عمر بن سعد إلی الحسین بن علیّ علیه السّلام، و جعل خالد بن عرفطة علی مقدّمته، و حبیب بن حمّار «۱» صاحب رایته، فدخل بها من باب الفیل.

ابن أبی الحدید، شرح نهج البلاغة، ۲/ ۲۸۶- ۲۸۷- عنه: المجلسی، البحار، ۳۴/ ۲۹۸

قال الرّاوی: و ندب عبید اللّه بن زیاد أصحابه إلی قتال الحسین علیه السّلام، فاتّبعوه، و استخفّ قومه فأطاعوه، و اشتری من عمر بن سعد آخرته بدنیاه، و دعاه إلی ولایة الحرب، فلبّاه، و خرج لقتال الحسین علیه السّلام «۲» فی أربعة آلاف فارس، «۳» و أتبعه ابن زیاد بالعساکر لعنهم اللّه، حتّی تکمّلت عنده إلی ستّ لیال خلون من المحرّم عشرون ألف فارس. «۴»

---

(۱)- [البحار: «حمّاد»].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی].

(۴)- راوی گفت: عبید اللّه بن زیاد یاران خود را برای جنگ با حسین برانگیخت. آنان نیز پیروی کردند. او اطرافیان خود را بر

چنین کار پستی واداشت. آنان نیز فرمانبری کردند و ابن زیاد آخرت عمر سعد را به دنیایش خرید و او را به دوستی خاندان بنی امیّه دعوت نمود. او نیز به این دعوت پاسخ مثبت داد و با چهار هزار سوار به جنگ حسین علیه السّلام بیرون شد. ابن زیاد نیز سربازان را پشت سر هم می‌فرستاد تا آن‌که ششم ماه محرّم، بیست هزار سوار در رکاب عمر سعد تکمیل گردید.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۸۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۵

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۵- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۸؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۱

فخرج الحسین إلی الکوفة و أمیرها یومئذ عبید اللّه بن زیاد، فلمّا قرب منها، سیّر إلیه جیشا مقدمه عمر بن سعد بن أبی وقّاص، فقتل الحسین رضی اللّه عنه بالطّفّ، و جری ما جری.

ابن خلّکان، وفیات الأعیان، ۶/ ۳۵۳

و سبب نسبته [قتل الإمام علیه السّلام] إلیه: أنّه کان أمیر الخیل الّتی أخرجها عبید اللّه بن زیاد لقتاله، و وعده إن ظفر أن یولّیه الرّیّ، و کان فی تلک الخیل و اللّه أعلم قوم من أهل مصر و أهل الیمن.

محب الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۶

فأرسل ابن زیاد إلیه عسکرا، أمیره عمر بن سعد بن أبی وقّاص. «۱»

ابن طقطقی، کتاب الفخری،/ ۱۰۵

فسار إلیه عمر بن سعد کالمکره. [عن ابن سعد]

و أمّا عبید اللّه؛ فجمع المقاتلة، و بذل لهم المال، و جهّز عمر بن سعد فی أربعة آلاف، فأبی، و کره قتال الحسین، فقال: لئن لم تسر إلیه، لأعزلنّک، و لأهدمنّ دارک، و أضرب عنقک. [عن ابن سعد]

و جاء عمر بن سعد بن أبی وقّاص- و قد ولّاه (ص ۱۴۸) عبید اللّه بن زیاد علی العسکر- و طلب من عبید اللّه أن یعفیه من ذلک، فأبی. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۰، ۲۰۲، ۲۰۸

و بعث عبید اللّه عمر بن سعد علی جیشه.

قلت: ندب ابن زیاد لقتال الحسین عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

---

(۱)- ابن زیاد نیز لشکری به فرماندهی عمر بن سعد بن ابی وقّاص به سوی او فرستاد.

گلپایگانی، ترجمه تاریخ فخری،/ ۱۵۷

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۶

فسار إلیه عمر بن سعد فی أربعة آلاف، کالمکره، و استعفی عبید اللّه، فلم یعفه. [عن ابن سعد]

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۷

و ما زال عبید اللّه بن زیاد یزید العساکر، إلی أن بلغوا اثنین و عشرین ألفا، و وعد الأمیر المذکور أن یملکه مدینة الرّیّ، فباع الفاسق الرّشد بالغیّ، و فیه یقول:

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ بغیتی و أرجع مأثوما بقتل حسین

(قلت) و لو قال:

أأترک ملک الرّیّ بل هو بغیتی و إن عدت مأثوما بقتل حسین

لكان هذا الإنشاد أدلّ على المراد.

اليافعى، مرآة الجنان، ۱/ ۱۳۲

و كان قد جهّزه ابن زياد فى هؤلاء إلى الدّيلم، و خيّم بظاهر الكوفة، فلمّا قدم عليهم أمر الحسين، قال له: سر إليه، فإذا فرغت منه، فسر إلى الدّيلم. فاستعفاه عمر بن سعد من ذلك. فقال له ابن زياد: إن شئت، أعفيتك و عزلتك عن ولاية هذه البلاد الّتى قد استنبتك عليها. فقال: حتّى أنظر فى أمرى.

فجعل لا يستشير أحدا إلّا نهاه عن المسير إلى الحسين، حتّى قال له ابن أخته حمزة ابن المغيرة بن شعبة: إيّاك أن تسير إلى الحسين، فتعصى ربّك، و تقطع رحمك، فو اللّه لأن‌تخرج من سلطان الأرض كلّها أحبّ إليك من أن تلقى اللّه بدم الحسين. فقال: إنّى أفعل إن شاء اللّه تعالى.

ثمّ إنّ عبيد اللّه بن زياد تهدّده و توعّده بالعزل، و القتل، فسار إلى الحسين، فنازله فى المكان الّذى ذكرنا.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۴

و كان عبيد اللّه ولّاه الرّىّ، و كتب له بعهده عليها إذا رجع من حرب الحسين. [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فى ما استدركه على ابن عساكر، ۴/ ۳۳۷

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۷

فلمّا رجع الرّسول إلى ابن زياد و أخبره بذلك، اشتدّ غيظه، و جمع الجموع، «۱» و جنّد الجنود «۱»، و جهّز إليه العساكر، و جعل على «۲» مقدمها عمر بن سعد- و كان «۳» قد ولّاه الرّىّ «۳» و أعمالها- فاستعفى من الخروج إلى قتال الحسين عليه السّلام، و قد «۲» تقدّمته العساكر «۴»، فقال له ابن زياد: إمّا أن تخرج إليه، أو اخرج «۵» عن عملنا من الرّىّ «۶». فخرج عمر إلى الحسين.

و صار ابن زياد يمدّه بالجيوش شيئا بعد شىء «۷»، إلى أن اجتمع عند عمر بن سعد عشرون «۲» ألف مقاتل ما بين فارس و راجل. [عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۱- عنه: الشّبلنجى، نور الأبصار،/ ۲۶۱

قال ابن أبى شاكر فى تاريخه [...] و كان عبيد اللّه بن الدّعىّ زياد قد ولّى عمر بن سعد [الرّىّ و دستبى].

الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۹- ۲۸۰

فوجّه إليه جيشا أربعة آلاف، عليهم عمر بن سعد بن أبى وقّاص، فخذله أهل الكوفة كما هو شأنهم مع أبيه من قبله. «۸»

السّيوطى، تاريخ الخلفاء،/ ۲۰۷

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فى نور الأبصار].

(۲)- [لم يرد فى نور الأبصار].

(۳) (۳- ۳) [نور الأبصار: «واليا بالرّىّ»].

(۴)- [نور الأبصار: «على العسكر»].

(۵)- [نور الأبصار: «تخرج»].

(۶)- [لم يرد فى نور الأبصار].

(۷)- [نور الأبصار: «فشيئا»].

(۸)- غصه این قصه جانسوز به مرتبه‌ای است که قلم و زبان شرح آن را رقم نمی‌تواند کرد و شکایت این حکایت محنت‌اندوز به مثابه‌ای است که زبان نکته‌دان تفصیل آن را در حیز تقریر نمی‌تواند آورد.

طباع بلغاء داستانسرا مجال اطناب در آن باب ندارد و افکار فصحاء فضیلت انتما تبیین آن حال را محال می‌پندارد:

چه گویم که از هول این داستان بلرزد زمین و بترسد زمان

غم این مصیبت چنان وافر است که کلکم ز تحریر آن قاصر است

عرض حال بر سبیل اجمال آن‌که در خلال احوال گذشته، عبید اللّه بن زیاد زمام ایالت مملکت ری را در قبضه اختیار عمر بن سعد بن ابی وقاص نهاده، در آن باب مثالی نزد او فرستاد و قبل از آن‌که عمر بدان-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۸

و فی دول الإسلام: فوجّه عبید اللّه بن زیاد عمر بن سعد بن أبی وقّاص لقتاله فی نحو ألفی فارس.

الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

فلمّا بلغ کربلاء، وصل خبره إلی ابن زیاد، فأرسل لحربه عمر بن سعد بن أبی وقّاص فی عسکر، و أتبعه بعساکر، حتّی تکاملوا ثلاثین ألفا.

تاج الدّین العاملی، التّتمّة،/ ۷۸

ثمّ إنّ ابن زیاد لعنه اللّه نادی فی عسکره: معاشر النّاس! من یأتینی برأس الحسین، و له الجائزة العظمی، و أعطه ولایة الرّیّ سبع سنین «۱». فقام إلیه عمر بن سعد لعنه اللّه و قال: «۲» أصلح اللّه الأمیر «۲». و قال: امض إلیه و امنعه من شرب الماء، و آتنی «۳» برأسه. «۴» فقال: أیّها الأمیر! أخّرنی شهرا. قال: لا أفعل. قال: لیلتی هذه. قال: قد فعلت.

ثمّ نهض من وقته و ساعته، و دخل مضربه، فدخل علیه أولاد المهاجرین و الأنصار، «۵» و قالوا له: یا ابن سعد! تخرج إلی حرب الحسین، و أبوک سادس الإسلام؟ فقال: لست أفعل ذلک. ثمّ جعل یفکّر فی ملک الرّیّ و قتل الحسین، فأضلّه الشّیطان و أعمی قلبه، فاختار قتل الحسین علیه السّلام و ملک الرّیّ، و استعدّ للحرب، و مدّ العساکر إلی أن تکمّلت عشرین ألفا.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۴۰- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۶

- ولایت رود، خبر وصول امام حسین رضی اللّه عنه به کربلا در کوفه شیوع یافت و ابن زیاد عمر را گفت:

نخست مقاتله حسین بن علی را پیش نهاد، همت سازا! آن‌گاه به ری رفته به امر حکومت پردازد. عمر اول در قبول آن مهم اندک اهمالی نموده؛ چون دانست که اگر ارتکاب حرب امام حسین رضی اللّه عنه نمی‌نماید، ابن زیاد او را از امارت ری عزل می‌کند، با چهار هزار سوار یا پنج هزار سوار و پیاده به کربلا شتافت.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۸- ۴۹

(۱)- [المعالی: «عشر سنین»].

(۲) (۲- ۲) [المعالی: «أنا أیّها الأمیر»].

(۳)- [فی الأسرار و المعالی: «ایتنی»].

(۴)- [إلی هنا حکاه فی المعالی، ۱/ ۳۰۱ و أضاف: «فقال: سمعا و طاعة. ثمّ عقد له رایة علی أربعة آلاف أو ستّة آلاف فارس، و أمره بالمسیر إلی الحسین علیه السّلام»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۵۹

قیل: لمّا جمع «۱» ابن زیاد لعنه اللّه تعالی قومه لحرب الحسین علیه السّلام- کانوا سبعین ألف فارس- فقال ابن زیاد: أیّها النّاس! من منکم یتولّی قتل الحسین و له ولایة أیّ بلد شاء؟ فلم یجبه أحد منهم، فاستدعی بعمر بن سعد لعنه اللّه، و قال له: «۲» أیّد أن تتولّی

حرب الحسین بنفسک «۲». فقال له: اعفنی من ذلک. فقال ابن زیاد: قد أعفیتک یا عمر، فاردد علینا عهدنا الّذی کتبناه «۳» إلیک بولایة الرّیّ. فقال عمر: أمهلنی اللّیلة. فقال له:

قد أمهلتک.

فانصرف عمر بن سعد إلی منزله، و جعل یستشیر قومه، و إخوانه، و من یثق به من إخوانه، فلم یشر علیه أحد بذلک، و کان عند عمر بن سعد رجل من أهل الخیر، یقال له: کامل، و کان صدیقا لأبیه من قبله، فقال له: یا عمر! ما لی أراک بهیئة و حرکة، فما الّذی أنت عازم علیه- و کان کامل کاسمه ذا رأی و عقل و دین کامل- فقال له ابن سعد لعنه اللّه: إنّی قد ولّیت أمر هذا الجیش فی حرب الحسین، و إنّما قتله عندی و أهل بیته کاکلة آکل، أو کشربة ماء، و إذا قتلته خرجت إلی ملک الرّیّ. فقال له کامل: أفّ لک یا عمر بن سعد! ترید «۴» تقتل الحسین ابن بنت رسول اللّه؟ أفّ لک و لدینک یا عمر! أسفهت الحقّ، و ضللت الهدی. أما تعلم إلی حرب من تخرج؟ و لمن قاتل «۵»؟ إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون، و اللّه لو أعطیت الدّنیا و ما فیها علی قتل رجل واحد من أمّه محمّد، لما فعلت، فکیف ترید قتل «۶» الحسین ابن بنت رسول اللّه؟ و ما الّذی تقول غدا لرسول اللّه إذا وردت علیه و قد قتلت ولده، و قرّة عینه، و ثمرة فؤاده، و ابن سیّدة نساء العالمین، و ابن سیّد الوصیّین، و هو سیّد شباب أهل الجنّة من الخلق أجمعین، و إنّه فی زماننا هذا بمنزلة جدّه

---

(۱)- [فی البحار و العوالم مکانه: «أقول: وجدت فی بعض مؤلّفات المعاصرین: إنّه لمّا جمع ...»].

(۲) (۲- ۲) [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «یا عمر! أرید أن تتولّی حرب الحسین بنفسک»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «کتبنا»].

(۴)- [أضاف فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «أن»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «تقاتل»].

(۶)- [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم: «تقتل»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۰

فی زمانه، و طاعته فرض علینا کطاعته، و إنّه باب الجنّة و النّار، فاختر لنفسک ما أنت مختار، و إنّی أشهد باللّه «۱» أن من «۱» حاربته، أو قتلته، أو أعنت علیه، أو علی قتله، لا یلبث «۲» فی الدّنیا بعده إلّا قلیلا. فقال له عمر بن سعد: فبالموت تخوّفنی؟ و إنّی إذا فرغت من قتله أکون أمیرا علی سبعین ألف فارس، و أتولّی ملک الرّیّ. فقال له کامل:

إنّی أحدّثک بحدیث صحیح أرجو لک فیه النّجاة إن وفّقت لقبوله.

اعلم: إنّی سافرت مع أبیک سعد إلی الشّام، فانقطعت بی مطیّتی عن أصحابی، و تهت و عطشت، فلاح لی دیر راهب، فملت إلیه، و نزلت عن فرسی، و أتیت إلی باب الدّیر لأشرب ماء، فأشرف علیّ راهب من ذلک الدّیر، و قال: ما ترید؟ فقلت له: إنّی عطشان. فقال لی: أنت من أمّة هذا النّبیّ الّذی یقتل بعضهم بعضا علی حبّ الدّنیا مکالبة؟ و یتنافسون فیها علی حطامها؟ فقلت له: أنا من الأمّة المرحومة أمّة محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم. فقال: إنّکم أشرّ أمّة، فالویل لکم یوم القیامة، و قد عدوتم «۳» إلی عترة نبیّکم، تسبون نساءه، و تنهبون أمواله. فقلت له: یا راهب! نحن نفعل ذلک؟ قال: نعم، و إنّکم إذا فعلتم ذلک، عجّت السّماوات و الأرضون، و البحار، و الجبال، و البراری، و القفار، و الوحوش، و الأطیار باللّعنة علی قاتله، ثمّ لا یلبث قاتله فی الدّنیا إلّا قلیلا، ثمّ یظهر رجل یطلب بثأره، فلا یدع أحدا شرک فی دمه إلّا قتله، و عجّل اللّه بروحه إلی النّار. ثمّ قال الرّاهب: إنّی لأری لک قرابة من قاتل هذا ابن «۴» الطّیّب، و اللّه إنّی لو أدرکت أیّامه، لوقیته فی نفسی «۵» من حرّ السّیوف. فقلت: یا راهب! إنّی أعیذ نفسی أن أکون ممّن یقاتل ابن بنت رسول اللّه. فقال: إن لم تکن أنت، فرجل قریب منک، و إنّ قاتله علیه نصف عذاب أهل النّار، و إنّ عذابه أشدّ عذابا «۶» من عذاب فرعون و هامان. ثمّ ردّ «۷» الباب فی

(۱) (۱- ۱) [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «إن»].

(۲)- [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «لا تلبث»].

(۳)- [فی مدینة المعاجز: «سددتم» و فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «غدوتم»].

(۴)- [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم الدّمعة السّاکبة: «الابن»].

(۵)- [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «بنفسی»].

(۶)- [لم یرد فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة].

(۷)- [فی البحار و العوالم: «ردم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۱

وجهی، و دخل یعبد اللّه تعالی، و أبی أن یسقینی الماء.

قال کامل: فرکبت فرسی، و لحقت أصحابی. فقال لی أبوک سعد: ما أبطأک «۱» عنّا یا کامل؟ فحدّثته بما سمعته من الرّاهب، فقال لی: صدقت. ثمّ إنّ سعدا أخبرنی أنّه نزل بدیر هذا الرّاهب مرّة من قبل «۲»، فأخبره أنّه هو الرّجل «۳» ابن بنت رسول اللّه، فخاف أبوک سعد من ذلک، و خشی أن تکون أنت قاتله، فأبعدک عنه و أقصاک، فاحذر یا عمر أن تخرج علیه، «۴» یکون علیک نصف عذاب أهل النّار. قال: فبلغ الخبر إلی ابن زیاد، فاستدعا بکامل، و قطع لسانه، فعاش یوم أو بعض یوم، و مات رحمه اللّه. «۵»

وروی: أنّ علیّ بن أبی طالب علیه السّلام لقی عمر بن سعد یوما، فقال له: کیف تکون إذا قمت مقاما تتخیّر فیه بین الجنّة و النّار فتختار لنفسک النّار؟ فقال له: معاذ اللّه، أ یکون ذلک؟! فقال له علیه السّلام: سیکون ذلک بلا شکّ.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۲۸۰- ۲۸۲- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۱۲۴- ۱۲۶؛ مثله السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۶۱- ۲۶۲؛ المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۰۵- ۳۰۷؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۵۹۳- ۵۹۵

عن أبی ذرّ الغفاریّ قال: کان سیّدی علیّ بن أبی طالب یحدّثنا فی بعض الأوقات بالمغیبات، فبینما نحن جلوس معه فی جامع الکوفة، إذ دخل علیه رجل، و سلّم علیه، و قال له: یا أمیر المؤمنین! إنّی مررت بوادی القری، فرأیت خالد بن عرفطة مقتولا، مطروحا فی البرّ. فقال له علیّ علیه السّلام: کذبت، أنّ خالدا لم یمت حتّی یقود جیش الضّلال ابن زیاد، و یکون حامل لوائه حبیب بن جمّاز (لعنه اللّه تعالی). فقام حبیب بن جمّاز من بینهم، و قال: یا أمیر المؤمنین! أراک تقول هکذا، و إنّی لک شیعة، و أنا موال لک، و إنّی لک

(۱)- [البحار: «بطّأک»].

(۲)- [فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «قبلی»].

(۳)- [أضاف فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة: «الّذی یقتل»].

(۴)- [أضاف فی مدینة المعاجز: «فإن خرجت علیه»].

(۵)- [إلی هنا حکاه فی مدینة المعاجز و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۲

محبّ؟ فقال له: من أنت؟ فقال: أنا حبیب بن جمّاز. فقال له: إیّاک! إیّاک أن تحملها یا شقیّ، و لکنّ لا بدّ أن تحملها، و تدخل بها من هذا الباب- و أومأ بیده إلی باب الفیل بمسجد الکوفة- و تقاتل ولدی الحسین بعد وفاتی، فلمّا کان من أمر الحسین ما کان، و حان من حینه ما حان، بعث ابن زیاد بعمر بن سعد إلی حرب الحسین علیه السّلام، و جعل خالد بن عرفطة علی مقدمته بأربعة آلاف فارس، و حبیب بن جمّاز حامل رایته، فسار بها حتّی دخل مسجد الکوفة من باب الفیل کما أخبر أمیر المؤمنین علیه السّلام.

الطّريحى، المنتخب، ۱/ ۱۷۲

فبعث عبد اللّه بن زياد لحربه عمر بن سعد بن أبى وقّاص و قيل أرسل عبيد اللّه بن الحارث التميمىّ أن جعجع بالحسين أى أحبسه الجعجاع المكان الضيّق.

ابن العماد، شذرات الذّهب، ۱/ ۶۷

قال أبو مخنف: ثمّ إنّ ابن زياد لعنه اللّه، نادى: «۱» من يأتينى برأس الحسين عليه السّلام و له ملك «۲» الرّىّ عشر سنين. فقام إليه عمر بن سعد لعنه اللّه و قال: أنا أيّها الأمير. فقال له:

«۳» امض، و خذ بكظمه «۳»، و امنعه من شرب الماء. «۴» فقال له: أيّها الأمير! أمهلنى شهرا.

فقال: لا أفعل. فقال: عشرة أيّام. فقال: لا أفعل. فنهض من وقته «۴» و دخل منزله.

فدخل عليه أولاد «۵» المهاجرين و الأنصار و قالوا له: «۶» يا ابن سعد «۶»! تخرج إلى حرب الحسين عليه السّلام و أبوك سادس الإسلام «۷» و صاحب بيعة الرّضوان «۷»؟ فقال: لست «۸» أرجع

---

(۱)- [زاد فى الأسرار: «معاشر العرب»].

(۲)- [الأسرار: «عندى ولاية»].

(۳) (۳- ۳) [الأسرار: «أنت امض و ضيّق عليه المسالك»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «و ائتنى برأسه، فقال: سمعا و طاعة، ثمّ عقد له راية على ستّة آلاف فارس، و أمر بالمسير إلى الحسين، فخرج من عند ابن زياد»].

(۵)- [لم يرد فى الأسرار].

(۶- ۶) [لم يرد فى الأسرار].

(۷- ۷) [لم يرد فى الأسرار].

(۸) (۸*) [الأسرار: «أفعل»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۳

عن (۸*) ذلك. و جعل يفكّر فى ولاية «۱» الرّىّ و قتل «۲» الحسين عليه السّلام، فاختار «۳» حرب الحسين عليه السّلام و أنشأ يقول:

«۴» فو اللّه ما أدرى و إنّى لحائر أفكّر فى أمرى على خطرين

أأترك ملك الرّىّ و الرّىّ منيتى أم ارجع مأثوما بقتل حسين

حسين ابن عمّى و الحوادث جمّة لعمرى ولى فى الرّىّ قرّة عين

و إنّ إله العرش يغفر زلّتى و لو كنت فيها أظلم الثّقلين

ألا إنّما الدّنيا بخير معجّل و ما عاقل باع الوجود بدين

يقولون إنّ اللّه خالق جنّة و نار و تعذيب و «۵» غلّ يدين «۵»

فإن صدقوا فيما يقولون انّنى أتوب إلى الرّحمان «۶» من سنتين «۶»

و إن كذبوا فزنا بدنيا «۷» عظيمة و ملك عقيم دائم الحجلين «۸»

قال: و أجابه هاتف يقول:

ألا أيّها النّغل الّذى خاب سعيه وراح من الدّنيا ببخسة عين

ستصلى جحيما ليس يطفى لهيبها و سعيك من دون الرّجال بشين

إذا أنت قاتلت الحسين ابن فاطم و أنت تراه أشرف الثّقلين

فلا تحسبنّ الرّيّ يا أخسر الورى تفوز به من بعد قتل حسين

---

(۱)- [الأسرار: «ملك»].

(۲)- [الأسرار: «حرب»].

(۳)- [زاد فی الأسرار: «ملك الرّيّ علی»].

(۴)- [من هنا حكاه عنه فی الدّمعة السّاكبة ۴/ ۲۶۶- ۲۶۷ و المعالی، ۱/ ۳۰۲].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «عقل بدين»].

(۶- ۶) [الأسرار: «توبة مين»].

(۷)- [فی الدّمعة السّاكبة و الأسرار: «بری»].

(۸)- [إلی هنا حكاه عنه فی الدّمعة السّاكبة و الأسرار، و أضاف فی الدّمعة السّاكبة: «و إنّی سأختار الّتی ليس دونها حجابا و تعذيبا و غلّ يدين»، و أضاف فی الأسرار: «و فی التّبر المذاب: قال محمّد بن سيرين: و قد ظهرت كرامات علیّ بن أبی طالب فی عمر بن سعد- فإنّه لقاه يوما و هو شابّ- فقال له: كيف بك، إذا قمت غدا مقاما، تخيّر فيه بين الجنّة و النّار»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۴

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۵۰- ۵۱- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۶

فرجع الرّسول إليه، فخبّره «۱» بذلك، فغضب عدوّ اللّه من ذلك أشدّ الغضب، و التفت إلی عمر بن سعد و أمره بقتال «۲» الحسين، «۳» و قد كان ولّاه الرّيّ «۴» قبل ذلك «۴»، فاستعفی عمر من ذلك. فقال ابن زياد «۵»: فاردد إلينا عهدنا. فاستمهله، ثمّ قبل بعد يوم «۶» خوفا عن أن يعزل عن ولاية الرّيّ «۶». «۷»

المجلسی، البحار «۸»، ۴۴/ ۳۸۳- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۷، القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۰؛ مثله الجواهری، مثير الأحزان،/ ۴۸

و كان ابن زياد ولّاه الرّيّ، و كتب له به إن حارب الحسين و رجع.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبين،/ ۲۰۶

ثمّ ابن زياد نادی فی عسكره: من يأتينی برأس الحسين، فله الجائزة العظمی و أعطيه ولاية الرّيّ سبع سنين.

فقام إليه عمر بن سعد بن أبی وقّاص و قال: أنا.

فقال: امض إليه و امنعه عن شرب الماء و آتينی برأسه.

فدخل علی عمر أولاد المهاجرين و الأنصار، و قالوا: يا ابن سعد! تخرج إلی حرب الحسين رضی اللّه عنه و أبوك سادس الإسلام؟!

فقال: لست أفعل ذلك.

---

(۱)- [المعالی: «فأخبره»].

(۲)- [مثير الأحزان: «بالخروج إلی قتال»].

(۳)- [إلی هنا حكاه فی المعالی، ۱/ ۳۰۱].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فی مثير الأحزان].

(۵)- [مثير الأحزان: (لعنه اللّه)].

(۶- ۶) [مثیر الأحزان: «فلمّا کان من الغد، خرج عمر بن سعد من الکوفهٔ فی أربعهٔ آلاف فارس، فنزل نینوی»].

(۷)- [أضاف فی نفس المهموم: «عندی هذا بعید، لأنّ أرباب السّیر و التّواریخ المعتبرهٔ اتّفقوا علی أنّ عمر ابن سعد نزل بکربلاء بعد نزول الحسین علیه السّلام بها بیوم، و هو الیوم الثّالث من المحرّم»].

(۸)- [حکاه فی البحار و العوالم عن المناقب].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۵

ثمّ جعل یفکّر فی ملک الرّیّ و قتل الحسین، فأضلّه الشّیطان و أعمی قلبه. «۱»

---

(۱)- لا جرم رسول ابن زیاد بازشتافت و صورت حال را به عرض رسانید. کانون خاطر ابن زیاد از آتش خشم تافته گشت و در دفع حسین علیه السّلام بر شتاب و عجل بیفزود.

و عمر بن سعد ابی وقاص را که یک دو روز از این پیش منشور ایالت ری داده بود، طلب فرمود و گفت: «یا عمر بن سعد! اینک حسین بن علی است که در کربلا نزول کرده، کسی بباید که به عجلت به جانب او گراید و با او رزم زند و او را دفع کند. امروز تقدیم این خدمت تو را می‌باید و تشریف این نیکو خدمتی تو را می‌شاید.»

عمر گفت: «ای امیر! مرا از این خدمت معفو دار و جز من کسی را برگمار؛ نه آخر حسین پسر فاطمه و نبیره مصطفی و شبل مرتضی است. من چگونه به مقاتلت او کمر بندم و از معاندت پیغمبر بیم نکنم؟»

ابن زیاد گفت: «بدین ترهات ژاژ مخای و سخنان گزافه چندین ملای! امیر المؤمنین یزید بلادی را که مملکتی وسیع و سلطنتی رفیع است، به کسی دهد که نیکو خدمتی کند و با پسر پیغمبر بستیزد و از قتل او نپرهیزد. اگر تو را در امتثال این فرمان کراهتی است، باکی نیست. عهد ری را بازفرست تا به دیگر کس گذارم و بدین خدمت گمارم.»

ابن سعد گفت: «یک امشب مرا دست بازدار تا پشت و روی این کار را نظاره کنم و بامدادان مختار خود را به عرض رسانم.»

این بگفت و به سرای خویش بازآمد. شبانگاه جماعتی از مهاجران و انصار بر وی گرد آمدند و او را هدف ملامت و شناعت ساختند و گفتند: «ای پسر سعد! پدر تو یک تن از عشره مبشره است و شخص‌ششم است که به تشریف اسلام مباهی گشت. بگو چگونه با پسر پیغمبر می‌کوشی و بر روی او شمشیر می‌کشی؟»

حمزهٔ بن مغیرهٔ بن شیبه که یک تن از خویشاوندان و به روایتی خواهرزاده او بود، گفت: «زینهار با حسین رزم نزنی و خود را در بنگاه دوزخ نیفکنی. سوگند با خدای اگر در دنیا تو را بشیزی نباشد، بهتر از آن است که در قیامت نابود چیزی از خون حسین ساحت تو را آلایشی دهد.»

گفت: «یک امشب مرا با خویش گذارید تا در این امر خوضی کنم و نیکو بیندیشم.»

آن شب نخفت و همه شب سخن از امارت ری و قتل پسر پیغمبر گفت. بامداد شنیدند که این شعر تذکره می‌کرد:

فو اللّه ما أدری و إنّی لحائر أفکّر فی أمری علی خطرین

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ منیتی أم أصبح مأثوما بقتل حسین

حسین بن عمّی و الحوادث جمّهٔ لعمری ولی فی الرّیّ قرّهٔ عین

و إنّ إله العرش یغفر زلّتی و لو کنت فیها أظلم الثّقلین

ألا إنّما الدّنیا لخیر معجّل و ما عاقل باع الوجود بدین

یقولون إنّ اللّه خالق جنّهٔ و نار و تعذیب و غلّ یدین

فإن صدقوا یقولون إنّنی أتوب إلی الرّحمان من سنتین

-موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۶

-و إن كذبوا فزنا بدنيا عظيمة و ملك عقيم دائم الحجلين

در خبر است که چون این ابیات را عمر سعد علیه اللعنة قرائت کرد، هاتفی ندا درداد و این اشعار انشاد نمود:

ألا أيّها النّغل الّذى خاب سعيه و راح من الدّنيا ببخسة عين

ستصلى جحيما ليس يطفى لهيبها و سعيك من دون الرّجال بشين

إذا كنت قاتلت الحسين ابن فاطم و أنت تراه أشرف الثّقلين

فلا تحسبنّ الرّىّ يا أخسر الورى تفوز به من بعد قتل حسين

مع القصه، عمر بن سعد همه شب با خویشتن رأی می‌زد و حکومت ری را با قتل حسین به قسطاس اندیشه می‌سنجید. گاهی از آتش دوزخ در هول و هرب می‌زیست و گاهی امارت ری را طریق طمع و طلب می‌سپرد. در پایان امر به دست نفس اماره بیچاره شد و پسر پیغمبر را خوانخواره گشت. بامدادان به دار الاماره آمد. ابن زیاد گفت: «کیست که ده ساله حکومت ری را منشور بستاند و حسین را به قتل رساند؟»

ابن سعد گفت: «من اینک حاضرم.»

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۷۸- ۱۸۱

و دیگر در بحار الانوار و عوالم از بعض مؤلفات متاخرین مسطور است که: عبید اللّه زیاد، هفتاد هزار کس از ابطال رجال را از برای جنگ حسین بن علی علیهما السّلام عرض داد. آن‌گاه بزرگان کوفه را مخاطب ساخت:

و قال: أيّها النّاس! من منكم يتولّى قتل الحسين؟ و له ولاية أىّ بلد شاء، فلم يجبه أحد منهم.

گفت: «ای صنادید کوفه! کیست از شما که قائد این سپاه شود و به قتل حسین عزیمت درست کند تا حکومت هر شهر که خواهد، عطا کرده آید؟»

هیچ‌کس او را پاسخ نگفت. این وقت کس به طلب عمر بن سعد فرستاد و او را حاضر ساخت و گفت: «ای عمر! تو را خواسته‌ام تا قائد این لشکر گردی و بر قتل حسین کمر بندی.»

گفت: «ای امیر! مرا از این امر خطیر معفو دار.»

گفت: «مسئلت تو را با اجابت مقرون داشتم. لکن منشور حکومت مملکت ری را که با تو گذاشتم، باز ده و به راه خویش می‌رو!»

گفت: «یک امشب مرا مهلت گذار.»

گفت: «روا باشد!»

این وقت عمر بن سعد باز سرای خویش شد و اصحاب و احباب خود را از بهر مشاورت حاضر ساخت و در این معنی، سخن درانداخت. هیچ‌یک از اصحاب او اندیشه او را به صواب نشمردند. در میانه، مردی ستوده خصایل که او را کامل نام بود و با پدرش سعد سابقه صفا و صداقت داشت، آغاز سخن کرد و گفت: «ای عمر! این چیست که در تو می‌نگرم؟ این چه نکوهیده کاری است که به کار می‌خواهی بست؟ و این چه ناستوده امری است که استوار می‌خواهی داشت؟»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۷

- پسر سعد گفت: «ای کامل! همی خواهم که امیر این جیش شوم و به مقاتلت حسین روم. همانا قتل او در نزد من سهل‌تر است از لقمه‌ای که گرسنه بیاغالد (۱) یا شربتی که تشنه بیاشامد و چون این خدمت بپذیرم، پس از قتل او سلطنت ری به‌دست می گیرم.»

کامل گفت: «وای بر تو، ای عمر! وای بر تو! حق را پشت پا زدی و گمراه شدی! آیا می‌دانی با کدام کس آغاز مناجزت خواهی کرد؟ و با چه کس مبارزت خواهی آورد؟ انّا للّه و انّا الیه راجعون. سوگند با خدای اگر دنیا و آنچه در دنیاست با من عطا کنند، خون یک تن از امت محمد را بر ذمت نگیرم. این چه کاری است که سهل انگاشته‌ای؟ و این چه اندیشه‌ای است که پیش داشته‌ای؟ پسر دختر پیغمبر را می‌کشی؟ فردا جواب رسول خدا را چه خواهی گفت؟ وقتی بر او وارد شوی و کشته باشی، پسر او را و روشنی چشم او را و میوه دل او را و پسر سیده نسا را و پسر علی مرتضی را و سید جوانان اهل بهشت را؟

و حال آن‌که او در این زمان منزلت رسول خدا را دارد و طاعت او چون طاعت رسول خدا بر ما واجب است و او است باب بهشت و دوزخ. اکنون خویشتن را واپای (۲) و آنچه از بهر خود پسنده دانی، اختیار کن.

من خدای را گواه می‌گیرم اگر با او محاربت آغازی یا طریق مقاتلت سپاری یا بر قتل او اعانت فرمایی، در دنیا جز زمانی اندک نپایی.»

عمر سعد گفت: «مرا از مرگ بیم می‌دهی! گاهی که من از قتل او فراغت به‌دست کردم، امیر هفتاد هزار تن سپاه گردم و در مملکت ری پادشاه باشم.»

کامل گفت: «اکنون از برای تو بیان حدیثی خواهم کرد. ارجو (۳) که موفق شوی و بر طریق حق روی.

هان ای عمر! وقتی چنان افتاد که من با پدرت سعد سفر شام پیش داشتم و روزی در عرض راه شتر من به ترقیب جنبشی کرد و مرا از اصحاب دور افکند، ناگاه سخت تشنه و سرگشته شدم. از دور دیر راهبی دیدم. مرکب را به مهمیز (۴) انگیز دادم و دررسیدم و پیاده شدم و بر در دیر آمدم. راهبی از فراز باره مرا نظاره می‌کرد. گفت: کیستی و از کجا می‌رسی و چه می‌جویی؟

گفتم: مردی عطشانم، مرا به شربتی آب سیراب کن!

گفت: تو از امت آن پیغمبری که می‌کشند بعضی بعضی را در حب دنیا و با یکدیگر طریق مخاصمت و منافست می‌سپارند (۵).

گفتم: ای راهب! این چیست که می‌گویی؟ من از امت مرحومه محمد مصطفایم.

گفت: این گمان به یقین پیوست. بدترین امتها شمایید. وای بر شما در روز برانگیزش. همانا بامداد می‌کنید و بر عترت پیغمبر خویشتن تاختن می‌برید و زنان او را اسیر می‌گیرید و اموال او را به نهب و غارت مأخوذ می‌دارید.

گفتم: ای راهب! ما عامل این کاریم؟!

گفت: حامل این بارید؛ لکن دانسته باشید: چون این کار به کران آورید، آسمانها و زمینها و دریا بارها و کوهسارها و صحاری و براری (۶) و وحوش و طیور در لعن قاتل آن حضرت همساز و هم‌آواز گردند.

دانسته باش که قاتل او را طول مدت نشاید و در این جهان جز زمانی اندک نپاید و زودا که مردی در طلب-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۸

- خون او بیرون تازد و قاتلان او را دست خوش تیغ و تیر سازد و خداوند جان ایشان را به دوزخ دراندازد.

آن‌گاه راهب گفت: مرا در خاطر خجلان می‌کند که تو را با قاتل پسر پیغمبر قرابتی است. سوگند با خدای اگر ادراک کنم ایام او را، جان خود را در نصرت او فدا خواهم کرد.

گفتم: ای راهب! من با خدای پناهنده می‌شوم از این‌که با پسر دختر پیغمبر مقاتلت آغازم. گفت: اگر تو نباشی، مردی باشد که با تو قرابتی دارد. دانسته باش که عذاب یکنیمه دوزخ، خاص قاتل او است و عذاب او عظیم‌تر است از عذاب فرعون و هامان.

چون سخن به این‌جا آورد، در دیدن روی من فروبست و به معبد خویش شتافت.

من همچنان تشنه بر مرکب خویش برنشستم و به اصحاب خویش پیوستم. پدرت سعد گفت: ای کامل! سخت دیر می‌آیی؟

من آنچه از راهب شنیدم، بازگفتم. سعد گفت: سخن به صدق کردی. چه مرا از این پیش روزی به دیر راهب عبور افتاد، بدین‌گونه خبر بازداد و مرا قاتل پسر دختر پیغمبر دانست.

هان ای عمر! خویشتن را واپای و از تقدیم این امر برحذر باش. پدرت سعد بر تو می‌ترسید که مبادا خویش را در این داهیه دهیاء دراندازی، ای عمر! بر خود بترس اگر بر حسین بیرون شوی، یکنیمه عذاب جهنم خاص تو خواهد گشت.»

چون این قصه به ابن زیاد بردند، کامل را طلب کرد و فرمان داد تا زبانش را از بیخ بزدند. روزی و اگرنه نیمروزی زنده بود، پس درگذشت.

(۱). آغالیدن: به شور درآوردن و تنک فراگرفتن. ولی مقصود مصنف، جویدن و بلعیدن است که به این معنی در غلت دیده نشد و ممکن است در نسخه صحیح بوده است.

(۲). واپای: مواظب باش!

(۳). ارجو: امید دارم.

(۴). مهمیز: آهنی که راکب به پاشنه کفش خود بندند و به دو پهلوی اسب زنند.

(۵). منافسه: مغالبت و مسابقت.

(۶). براری، جمع بر: خشکی.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۴/ ۱۰۰- ۱۰۳

و دیگر در بصایر الدرجات سند به سعید بن غفله منتهی می‌شود، می‌گوید: در حضرت امیر المؤمنین حاضر بودم، ناگاه مردی درآمد و عرض کرد: «یا امیر المؤمنین! من از وادی القری به حضرت تو می‌رسم، همانا خالد بن عرفطه (۱) وفات یافت.»

فرمود: «او نمرده است.»

عرض کرد: «بی‌گمان بمرد.»

فقال له علیّ: لم یمت فو الّذی نفسی بیده لا یموت.

امیر المؤمنین سوگند یاد کرد که نمرده است و نمیرد. اعرابی در کرّت سیم این سخن را اعادت کرد و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۶۹

[عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۴

فأتاه عمر بن سعد بالسّیل الجارف من الرّجال و الخیل.

السّماوی، إبصار العین،/ ۸

فرجع الرّسول إلی ابن زیاد، فأخبره، فاشتدّ غضبه، و جهّز إلیه العساکر، و جمع النّاس فی مسجد الکوفة، و خطبهم، و مدح یزیدا و أباه، و ذکر حسن سیرتهما، و وعد

- گفت: «سبحان اللّه! من خبر می‌دهم که بمرده است، تو فرمایی نمیرد!»

فقال له علیّ: لم یمت و الّذی نفسی بیده لا یموت حتّی یقود جیش ضلالة، یحمل رایته حبیب بن جمّاز.

فرمود: «سوگند به آن کس که جان من در دست او است، نخواهد مرد خالد بن عرفطه تا گاهی که سرهنگ لشکر ضلالت شود، و حبیب بن جماز علم آن لشکر را حمل خواهد داد. چون این سخن به حبیب رسید، به نزد امیر المؤمنین آمد و عرض کرد: «من از شیعیان توأم، این چیست که در حق من فرموده‌ای؟

سوگند با خدای هرگز این گمان در حق خویش نمی‌برم.»

فرمود: «اگر تو حبیب بن جمازی، حمل رایت ضلالت خواهی کرد.»

چون حبیب رو بگردانید و برفت، دیگرباره فرمود: «اگر تو حبیب بن جمّازی، حمل آن رایت خواهی کرد.»

ابو حمزه می‌گوید: سوگند با خدای خالد بن عرفطه نمرد تا گاهی که عمر بن سعد لشکر به سوی حسین بن علی براند و خالد سرهنگ جیش و حبیب صاحب رایت بود.

(۱). عرفطه- به ضم عین و سکون را و ضم فاء.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۱/ ۳۲۴- ۳۲۵

این وقت معویه آهنگ کوفه کرد و از نخیله بیرون شد، خالد بن عرفطهٔ از پیش روی او سوار بود.

حبیب بن جماز رایت او را حمل می‌داد. بدین‌گونه داخل کوفه شد و از باب الفیل به مسجد جامع درآمدند و مردم گروه‌گروه در مسجد انجمن گشتند. همانا امیر المؤمنین علی علیه السّلام یک روز در این مسجد بر منبر بود.

مردی درآمد و عرض کرد: «یا امیر المؤمنین! خالد بن عرفطهٔ وداع جهان گفت. از برای او استغفار می‌فرمای.»

فرمود: «لا و اللّه خالد نمرده است و نمیرد تا هنگامی که داخل این مسجد شود از باب الفیل و با او رایت ضلالت باشد و حبیب بن حمار حمل این رایت خواهد کرد.»

از میان مردم، مردی برجست و گفت: «یا امیر المؤمنین! اینک من حبیب بن حمارم. از شیعیان توأم.»

فرمود: «سخن همان است که گفتم.»

و همان بود که فرمود. رایت ضلالت را از باب الفیل به مسجد آورد.

مکشوف باد که در کتاب امیر المؤمنین علیه السّلام در ذیل معجزات و اخبار به مغیبات آن حضرت این قصه را مرقوم داشتم. لکن راویان حدیث در آمدن حبیب بن حمار از باب الفیل در زمان عبید اللّه بن زیاد در تجهیز لشکر برای جنگ امام حسین علیه السّلام رقم کرده بودند و در این‌جا منسوب به معویه داشتند. تواند شد که حبیب بن حمار در عهد عبید اللّه بن زیاد دیگرباره حمل رایت کرده و از باب الفیل داخل مسجد شده باشد.

سپهر، ناسخ التّواریخ امام حسن مجتبی علیه السّلام، ۱/ ۲۳۰- ۲۳۱

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۰

النّاس بتوفیر العطاء، و زادهم فی عطائهم مائهٔ مائهٔ، و أمر بالخروج إلی حرب الحسین علیه السّلام.

فلمّا کان من الغد، و هو الیوم الثّالث من المحرّم، قدم عمر بن سعد بن أبی وقّاص فی أربعهٔ آلاف، و کان ابن زیاد قد ولّاه الرّیّ، و أرسل معه أربعهٔ آلاف لقتال الدّیلم، فلمّا جاء الحسین علیه السّلام، قال له: سر إلیه، فإذا فرغت فسر «۱» إلی عملک، فاستعفاه، فقال: نعم، علی أن تردّ إلینا عهدنا. فاستمهله، و استشار نصحاءه، فنهوه عن ذلک. فبات لیلته مفکّرا فسمعوه و هو یقول:

دعانی عبید اللّه من دون قومه إلی خطّهٔ فیها خرجت لحیتی

فو اللّه لا أدری و إنّی لواقف «۲» أفکر فی أمری علی خطرین «۲» أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ رغبهٔ

أم ارجع مذموما بقتل حسین و فی قتله النّار الّتی لیس دونها

حجاب و ملک الرّیّ قرّهٔ عین

و جاءه حمزهٔ بن المغیرهٔ بن شعبهٔ- و هو ابن أخته- فقال له: أنشدک اللّه یا خال! أن تسیر إلی الحسین، فتأثم عند ربّک، و تقطع رحمک، فو اللّه لإن تخرج من دنیاک، و مالک، و سلطان الأرض کلّها لو کان لک خیر لک من أن تلقی اللّه بدم الحسین. فقال له ابن سعد:

فإنّی أفعل إن شاء اللّه. و جاء ابن سعد إلی ابن زیاد، فقال: إنّک ولّیتنی هذا العمل- یعنی الرّیّ- و تسامع به النّاس، فإن رأیت أن تنفذ لی ذلک، و تبعث إلی الحسین من أشراف الکوفة من لست خیرا منه- و سمّی له أناسا- فقال له ابن زیاد: لست استشیرک فیمن أبعث، إن سرت بجندنا، و إلّا فابعث إلینا بعهدنا. قال: فإنّی سائر. و قبل أن یحارب الحسین علیه السّلام.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۴- ۱۰۶

و أخبر الرّسول ابن زیاد بما قاله أبو عبد اللّه علیه السّلام، فاشتدّ غضبه، و أمر عمر بن سعد بالخروج إلی کربلاء، و کان معسکرا بحمّام أعین فی أربعة آلاف لیسیر بهم إلی «دستبی»، لأنّ الدّیلم قد غلبوا علیها، و کتب له ابن زیاد عهدا بولایة الرّیّ و ثغر دستبی و الدّیلم،

---

(۱)- [اللّواعج: «سرت»].

(۲) (۲- ۲) [اللّواعج: «علی خطر لا أرتضیه و مین»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۱

فاستعفاه ابن سعد، و لمّا استردّ منه العهد، استمهله لیلته، و جمع عمر بن سعد نصحاءه، فنهوه عن المسیر لحرب الحسین، و قال له ابن أخته حمزة بن المغیرة بن شعبة: أنشدک اللّه أن لا تسیر لحرب الحسین، فتقطع رحمک، و تأثم بربّک، فو اللّه لئن تخرج من دنیاک، و مالک، و سلطان الأرض کلّه لو کان لک، لکان خیرا لک من أن تلقی اللّه بدم الحسین.

فقال ابن سعد: أفعل إن شاء اللّه. و بات لیلته مفکّرا فی أمره، و سمع یقول:

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ رغبتی أم أرجع مذموما بقتل حسین

و فی قتله النّار الّتی لیس دونها حجاب و ملک الرّیّ قرّة عینی

و عند الصّباح أتی ابن زیاد و قال: إنّک ولّیتنی هذا العمل، و سمع به النّاس، فانفذنی له، و ابعث إلی الحسین من لست أغنی فی الحرب منه. و سمّی له أناسا من أشراف الکوفة.

فقال ابن زیاد: لست أستأمرک فیمن أرید أن أبعث، فإن سرت بجندنا، و إلّا فابعث إلینا عهدنا. فلمّا رآه ملحّا، قال: إنّی سائر. فأقبل فی أربعة آلاف، و انضمّ إلیه الحرّ فیمن معه.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۶- ۲۳۷

قال أرباب السّیر: و کان ابن زیاد قد بعث عمر بن سعد- قبیل شهر المحرّم- قائدا علی أربعة آلاف إلی (ثغر دستبی)، لأنّ (الدّیلم) قد غلبوا علیها، و کتب له عهدا بولایة (الرّیّ و ثغر دستبی و الدّیلم) فعسکر ابن سعد فی (حمّام أعین) «۱».

فلمّا کان من أمر الحسین علیه السّلام ما کان دعاه ابن زیاد، و قال له: سر إلی الحسین، فإذا فرغنا ممّا بیننا و بینه، سرت إلی عملک.

فاستعفاه عمر بن سعد من ذلک. فقال ابن زیاد: نعم، علی أن تردّ لنا عهدنا الّذی

---

(۱)- الرّیّ- بتشدید الرّاء-: من بلاد فارس، لم تکن مدینة فی الشّرق أعمر منها، و إن کانت نیسابور أکبر رقعة منها، و هی عجیبة فی الحسن و الجمال.

و (دستبی- بالفتح فالسکون فالفتح) کورة کبیرة کانت مقسومة بین الرّیّ و همذان، فقسّم منها یسمّی (دستبی الرّازی) و هو یقارب التّسعین قریة، و قسّم منها یسمّی (دستبی همذان) و هو عدّة قری، و (الدّیلم- بالفتح فالسّکون-): جیل من النّاس، سمّوا بأرضهم فی قول بعض أهل الأثر. و دیلم: اسم ماء لأهل عبس ... و حمّام أعین- بالتّشدید- بالکوفة منسوب إلی أعین- بفتح الیاء- مولی سعد بن أبی وقّاص، و ذکر هذا المکان فی الأخبار المشهور- عن معجم البلدان للحموی باقتضاب-.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۲

كتبناه لك.

فلمّا قال له ذلك، استمهله ابن سعد يوما، لينظر فى الأمر، و يأتيه بالجواب فى اليوم الثّانى.

فظّل طوال ذلك اليوم بليلته يستشير نصحاءه، فكلّهم نهاه عن الإقدام على حرب الحسين عليه السّلام. و ممّن أتاه أن أخته حمزة بن المغيرة بن شعبة لمّا سمع بذلك، فقال له- ممّا قال-: «أنشدك اللّه أن لا تسير إلى الحسين، فتأثم، و تقطع رحمك، فو اللّه لئن تخرج من دنياك، و مالك و سلطان الأرض كلّها خير لك من أن تلقى اللّه بدم الحسين ابن فاطمة».

فقال ابن سعد: أفعل. و بات ليلته تلك قلقا مفكّرا فى أمره، و سمع فى أخريات اللّيل- و هو يقول:

أأترك ملك الرّىّ، و الرّىّ منيتى أم أرجع مأثوما بقتل حسين

و فى قتله النّار الّتى ليس دونها حجاب و ملك الرّىّ قرّة عينى

و عند الصّباح أتى ابن زياد، فقال له: «أيّها الأمير! إنّك قد ولّيتنى هذا العمل، و سمع به النّاس، فإن رأيت أن تنفذه لى، فافعل، و تبعث إلى قتال الحسين من أشراف الكوفة من لست أغنى فى الحرب منه». و سمّى له أناسا.

فقال له ابن زياد: لست أستأمرك فيمن أريد أن أبعث، فإن سرت بجندنا، و إلّا فابعث إلينا بعهدنا.

قال ابن سعد: فإنّى سائر إليه غدا.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۶۵- ۲۶۶

و فى مقتل أبى إسحاق الإسفراينىّ، قال: و أمّا ما كان من أمر ابن زياد، فإنّه أتاه رجل من عسكر الحرّ من غير علمه و قال: اعلم أيّها الأمير، أنّ الحسين نزل فى أرض كربلاء و ضايقناه، و لو لا [أن] كنّا، لرجع إلى المدينة. فعند ذلك أطلق مناديا فى الكوفة: يا معشر النّاس! من يأت برأس الحسين، فله ملك الرّىّ عشر سنين. فقام إليه عمر بن سعد و قال: أنا آتيك برأسه. فقال: امض، و امنعه من شرب الماء، و أتنى برأسه. فقال: سمعا و طاعة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۳

فعند ذلك عقد له راية، و أمّره على ستّة آلاف فارس، ثمّ أمر بالمسير، فخرج من عنده و أتى داره. فدخلت عليه أولاد المهاجرين و الأنصار- الّذين كانوا بالكوفة- و قالوا: ويلك يا ابن سعد! لا تخرج إلى حرب الحسين. فقال: لست أفعل. ثمّ جعل يتفكّر فى ملك الرّىّ و حرب الحسين، فاختارت نفسه ملك الرّىّ على حرب الحسين، ثمّ جعل يقول [...]

قد اختلفت النّسخ فى نقل الأبيات زيادة و نقيصة، ففى القمقام «۱» أوّلها:

دعانى عبيد اللّه من دون قومه إلى خطّة فيها خرجت لحينى

و فى جلّ النّسخ:

فو اللّه ما أدرى و إنّى لحائر أفكّر فى أمرى على خطرين

أأترك ملك الرّىّ و الرّىّ منيتى أم أصبح مأثوما بقتل حسين «۲»

و فى جملة من النّسخ:

حسين ابن عمّى و الحوادث جمّة لعمرى و لى فى الرّىّ قرّة عين

و فى القمقام:

و فى قتله النّار الّتى ليس دونها حجاب و ملك الرّىّ قرّة عين

يقولون إنّ اللّه خالق جنّة و نار و تعذيب و غلّ يدين

فإن صدقوا فيما يقولون إنّنى أتوب إلى الرّحمان من سنتين

و إنّ إله العرش يغفر زلّتى و إن كنت فيها أعظم الثّقلين

و إن كذبوا فزنا برىّ عظيمة «۳» و ملك عظيم «۴» دائم الحجلين

ألا إنّما الدّنيا لخير معجّل و ما عاقل باع الوجود بدين

---

(۱)- القمقام ۱/ ۳۶۸ و ۳۷۵، المناقب لابن شهر آشوب ۴/ ۱۰۶، نفس المهموم ص ۲۱۱، مقتل أبى مخنف ص ۷۸.

(۲)- أم أرجع مأثوما. خ ل.

(۳)- فزنا بدنيا عظيمة. خ ل.

(۴)- و ملك عقيم. خ ل.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۴

و فى رواية: إنّه لمّا أنشأ الأبيات و أنشدها، سمع هاتفا ينادى و ينشد:

ألا أيّها النّغل الّذى خاب سعيه وراح من الدّنيا بخسّة عين

ستصلى جحيما ليس يطفى لهيبها و سعيك من دون الرّجال بشين

إذا كنت قاتلت الحسين ابن فاطم و أنت تراه أشرف الثّقلين

فلا تحسبنّ الرّىّ يا أخبث الورى تفوز به من بعد قتل حسين

قال الإسفراينىّ: ثمّ إنّه لمّا غلب عليه الشّقاوة، ركب هو و عسكره، إلى أن أتى شاطئ الفرات.

و ينقل فى بعض الكتب: إنّه كان له ابنان: أحدهما و هو الحفص يحرّضه، و الآخر يمنعه منعا شديدا، فلمّا غلب عليه الشّقاوة، أتى مع ابنه الحفص- و كان معه فى بعض المواقع-.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۰- ۲۲۲

دستبى، بفتح أوّله و سكون ثانيه و فتح التّاء المثنّاة من فوق، و الباء الموحّدة المقصورة.

فى القمقام «۱»: و أصله دشت بى، أى: سمة و عقب، فسمّيت دست بى: كورة كبيرة مقسومة بين الرّىّ و همدان إلى أن سعى رجل من سكّان قزوين من بنى تميم يقال له: حنظلة بن خالد، يكنّى أبا مالك فى أمرها، حتّى صيرت كلّها إلى قزوين، فسمعه رجل من أهل بلده يقول كوّرتها و أنا أبو مالك. فقال: بل أتلفتها و أنت أبو هالك. انتهى.

و العامّة فى زماننا يسمّونها دشتابى، و فى رقم الدّيوان يكنونها دشتبى، و تشتمل على أزيد من ستّين قرية.

قوله «حمّام أعين» بتشديد الميم: بالكوفة، ذكره فى الأخبار مشهور، منسوب إلى أعين مولى سعد بن أبى وقّاص. قاله فى القمقام «۲».

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۲

---

(۱)- القمقام ۲/ ۴۸۶. و انظر معجم البلدان ۲/ ۴۵۴.

(۲)- المصدر السّابق.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۵

عمر بن سعد يقدم كربلاء بأمر ابن زياد

فلمّا كان من الغد، قدم عليهم عمر بن سعد بن أبى وقّاص من الكوفة فى أربعة آلاف.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۶

فلمّا كان اليوم الثّانى من نزوله [الحسين عليه السّلام] كربلاء، وافاه عمر بن سعد فى أربعة آلاف فارس. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۱- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۵، الحسين بن علىّ،/ ۸۴

فلقى الحسين عليه السّلام بموضع على الفرات، يقال له: كربلاء، و كان الحسين عليه السّلام فى اثنين و ستّين، أو اثنين و سبعين رجلا من أهل بيته و أصحابه، و عمر بن سعد فى أربعة آلاف. «۲»

اليعقوبى، التّاريخ، ۲/ ۲۱۶

فلمّا كان من الغد، قدم «۳» عليهم عمر بن سعد بن أبى وقّاص «۳» من الكوفة فى أربعة آلاف.

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۴۰۹- عنه: القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۱۹؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۱۹؛ مثله ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

قال: فأقبل فى أربعة آلاف، حتّى نزل بالحسين «۴» من الغد «۵» من يوم نزل الحسين

---

(۱)- روز دوّم ورود آن حضرت به كربلا، عمر بن سعد با چهار هزار نفر فرارسيد.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۲۹۹

(۲)- و در جايى نزديك فرات به نام كربلا با (امام) حسين روبه‌رو شدند. و حسين با شصت و دو يا هفتاد و دو مرد از اهل بيت و همراهان خويش بود، و عمر بن سعد با چهار هزار.

آيتى، ترجمه تاريخ يعقوبى، ۲/ ۱۷۹

(۳) (۳- ۳) [المنتظم: «عمرو بن سعد» و هو تصحيف].

(۴)- [إلى هنا حكاه فى المختصر].

(۵)- [إلى هنا حكاه عنه فى بحر العلوم و زاد: «أى فى اليوم الثّالث من المحرّم»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۶

نينوى. «۱»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۴۱۰- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۶۶؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۲۱؛ مثله ابن عساكر، مختصر ابن منظور، ۱۹/ ۶۴

فوافى الحسين عليه السّلام، و قد واقفه الحرّ بالطّفّ من كربلاء، و لم يكن بينهما قتال.

القاضى النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۹

فلمّا كان الغد، قدم عليهم عمر بن سعد بن أبى وقّاص من الكوفة فى أربعة آلاف فارس، «۲» فنزل بنينوى «۲». «۳»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۶- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۴؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۳۵؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۸- ۲۵۹؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۱۰؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۰۱؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۵

فاستعظم عمر بن سعد أمر الحسين، و كان يستشير نصحاءه، فلا يشير عليه أحد به، ثمّ حلا فى قلبه الإمارة، فاستجاب، و أقبل فى أربعة آلاف، حتّى نزل بالحسين فى غد يوم نزل فيه الحسين بالمكان الّذى ذكرناه.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۴

فلمّا كان من الغد، قدم عمر بن سعد بن أبى وقّاص فى أربعة آلاف فارس، فنزل نينوى.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۴

فسار عمر بن سعد من غده فى أربعة آلاف إلى كربلاء، و كان الحرّ عنده ألف، فتكامل خمسة آلاف.

الخوارزمی، مقتل الحسین علیه السّلام، ۱/ ۲۴۰

---

(۱)- گوید: و چون فردا شد، عمر بن سعد بن ابی وقاص با چهار هزار کس از کوفه پیش آنها رسید.

گوید: پس با چهار هزار کس برفت و فردای روزی که حسین در نینوی فرود آمده بود، به نزد وی رسید.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۱، ۳۰۰۳

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی نفس المهموم و المعالی].

(۳)- چون فردا شد، عمر بن سعد بن ابی وقّاص با چهار هزار سوار بیامد و در نینوی مسکن گرفت.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۷

فلقیه عمر بن سعد هناک.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۷، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۵- عنه: الکنجی، کفایة الطّالب،/ ۴۳۰؛ مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۴؛ الحسین بن علیّ،/ ۷۳

ثمّ أقبل عمر بن سعد فی أربعة آلاف، حتّی نزل بالحسین.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷

فلمّا کان الغد، قدم علیهم عمر بن سعد بن أبی وقّاص من الکوفة «۱» فی أربعة آلاف «۱». «۲»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۲- مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۵

ثمّ التقوا [عمر بن سعد و جیشه] مع الحسین بکربلاء، و هو موضع علی الفرات.

البرّی، الجوهرة،/ ۴۳

فنزلوا [عمر بن سعد فی أربعة آلاف] علی الشّرایع. «۳»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۰

فلمّا کان من الغد، قدم عمر بن سعد بن أبی وقّاص فی أربعة آلاف.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴

فلمّا صار إلی کربلاء، منعوه من المسیر، و أرسلوا ثلاثین ألفا- علیهم عمر بن سعد بن أبی وقّاص- و أرادوه علی دخول الکوفة، و النّزول علی حکم عبید اللّه بن زیاد لعنه اللّه، فامتنع، و اختار المضی نحو یزید لعنه اللّه بالشّام، فمنعوه.

ابن عنبة، عمدة الطّالب،/ ۱۵۸

فلقیه الحسین و أمیرهم عمر بن سعد بن أبی وقّاص. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فی ما استدرکه علی ابن عساکر، ۴/ ۳۳۷

قال ابن أبی شاکر فی تاریخه: [...] فلمّا کان من الغد، قدم عمر بن سعد بن أبی

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی نهایة الإرب].

(۲)- روز بعد، عمر بن سعد بن ابی وقّاص با چهار هزار سپاهی از کوفه رسید.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۶

(۳)- تا آن‌گاه که عمر بن سعد بن ابی وقّاص الزّهری بیامد، با لشکری عظیم!

هندوشاه، تجارب السّلف،/ ۶۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۸

وقّاص فی أربعة آلاف فارس.

الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۷۹

فتلاقوه بکربلاء. «۱»

الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

و سار ابن سعد إلی قتال الحسین علیه السّلام بالأربعة آلاف- الّتی کانت معه- (و انضمّ) إلیه الحرّ و أصحابه، فصار فی خمسة آلاف. «۲»

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۸، لواعج الأشجان،/ ۱۰۶

---

(۱)- اکنون با سر سخن آییم. عمر بن سعد بن ابی وقاص به فرمان ابن زیاد از کوفه خیمه بیرون زد و دل بر قتل حسین علیه السّلام نهاد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۶

(۲)- پس از رسیدن عمر سعد به کربلا، تعداد نظامیان بر پنج هزار نفر بالغ می‌شد و حر بن یزید نیز از این به بعد زیر نظر وی قرار گرفت.

اداره پژوهش و نگارش، ترجمه اعیان الشّیعه،/ ۲۰۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۷۹

عمر بن سعد یرسل إلی الحسین علیه السّلام رسلا فلا یفلح

ثمّ بعث إلیه یسأله عن سبب مجیئه، فقال [الحسین]: کتب إلیّ أهل الکوفة فی القدوم، فأمّا إذ کرهونی فإنّی أنصرف.

و کان رسول عمر إلیه قرّة بن قیس الحنظلیّ، فقال له حبیب بن مظهر: ویحک یا قرّة أ ترجع إلی القوم الظّالمین؟ فقال: أصیر إلی صاحبی بالجواب، ثمّ أری رأیی.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۶، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۷

ثمّ قال عمر بن سعد لقرّة بن سفیان الحنظلیّ: انطلق إلی الحسین، فسله ما أقدمک؟

فأتاه فأبلغه «۱».

فقال الحسین: أبلغه عنّی أنّ أهل هذا «۲» المصر، کتبوا إلیّ یذکرون ألّا إمام لهم، و یسألونی «۳» القدوم علیهم، فوثقت بهم، فغدروا بی بعد أن بایعنی منهم ثمانیة عشر ألف رجل، فلمّا دنوت، فعلمت غرور ما کتبوا به إلیّ، أردت الانصراف إلی حیث منه أقبلت، فمنعنی الحرّ بن یزید، و سار حتّی جعجع بی فی هذا المکان، و لی بک قرابة قریبة، و رحم ماسّة، فأطلقنی حتّی أنصرف.

فرجع قرّة إلی عمر بن سعد بجواب الحسین بن علیّ، فقال عمر: الحمد للّه، و اللّه إنّی لأرجو أن أعفی عن محاربة الحسین. «۴»

---

(۱)- [فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه مکانه: «فلمّا أتاه قرّة بن أبی سفیان فأبلغه ...»].

(۲)- [لم یرد فی ابن العدیم].

(۳)- [العبرات: «یسألوننی»].

(۴)- عمر بن سعد به قرّة بن سفیان حنظلی گفت: «پیش امام حسین برو و از او بپرس، چه چیزی موجب شده است اینجا بیایی؟» او آمد و این پیام را گزارد. امام حسین فرمود: «از سوی من به او بگو که مردم این شهر برای من نامه نوشتند و متذکّر شدند که پیشوایی ندارند و از من خواستند پیش آنان بیایم و به ایشان اعتماد کردم؛ ولی به-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۰

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۱- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۶، الحسین بن علیّ،/ ۸۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۴؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۱

قال: فبعث عمر بن سعد إلی الحسین علیه السّلام عزرة بن قیس الأحمسیّ، فقال: ائته فسله «۱» ما الّذی جاء به؟ و ماذا یرید؟ و کان عزرة ممّن کتب إلی الحسین فاستحیا منه أن یأتیه. قال: فعرض ذلک علی الرّؤساء الّذین کاتبوه، فکلّهم أبی و کرهه.

قال: و قام إلیه کثیر بن عبد اللّه الشّعبیّ- و کان فارسا شجاعا لیس یردّ وجهه شیء- فقال: أنا أذهب إلیه، و اللّه لئن شئت لأفتکنّ به. فقال له عمر بن سعد: ما أرید أن یفتک به، و لکن ائته فسله «۱» ما الّذی جاء به؟ قال: فأقبل إلیه، فلمّا رآه أبو ثمامة الصّائدیّ، قال للحسین: أصلحک اللّه أبا عبد اللّه! قد جاءک شرّ أهل الأرض و أجرؤه علی دم و أفتکه.

فقام إلیه، فقال: ضع سیفک. قال: لا- و اللّه و لا- کرامة، إنما أنا رسول، فإن سمعتم منّی أبلغتکم ما أرسلت به إلیکم، و إن أبیتم، انصرفت عنکم. فقال له: فإنّی آخذ بقائم سیفک، ثمّ تکلّم بحاجتک. قال: لا و اللّه، لا تمسّه. فقال له: أخبرنی ما جئت به و أنا أبلغه عنک، و لا أدعک تدنو منه، فإنّک فاجر. قال: فاستبّا، ثمّ انصرف إلی عمر بن سعد، فأخبره الخبر.

قال: فدعا عمر قرّة بن قیس الحنظلیّ، فقال له: ویحک یا قرّة! الق حسینا، فسله «۱» ما جاء به؟ و ماذا یرید؟ قال: فأتاه قرّة بن قیس، فلمّا رآه الحسین مقبلا- قال: أتعرفون هذا؟ فقال حبیب بن مظاهر: نعم، هذا رجل من حنظلة تمیمیّ، و هو ابن أختنا، و لقد کنت أعرفه بحسن الرّأی، و ما کنت أراه یشهد هذا المشهد.

- من مکر کردند، با آن هیجده هزار مرد از ایشان با من بیعت کردند و چون نزدیک رسیدم و از فریب آنان آگاه شدم، خواستم به همان‌جا برگردم که آمده‌ام؛ ولی حرّ بن یزید مرا از آن کار بازداشت و مرا در این سرزمین فرود آورد و مرا با تو خویشاوندی نزدیک است. مرا آزاد بگذار تا برگردم.»

قرّة با پاسخ امام حسین علیه السّلام پیش عمر بن سعد برگشت و عمر گفت: «سپاس خدای را! سوگند به خدا امیدوارم که از جنگ با امام حسین علیه السّلام معاف باشم.»

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۰

(۱)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «فاسأله»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۱

قال: فجاء حتّی سلّم علی الحسین، و أبلغه رسالة عمر بن سعد «۱» إلیه له «۱»، فقال الحسین: کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن اقدم، فأمّا إذ کرهونی فأنا أنصرف عنهم. قال:

ثمّ قال له حبیب بن مظاهر: ویحک یا قرّة بن قیس! أنّی ترجع إلی القوم الظّالمین! انصر هذا الرّجل الّذی بآبائه أیّدک اللّه بالکرامة و إیّانا معک. فقال له قرّة: أرجع إلی صاحبی بجواب رسالته، و أری رأیی.

قال: فانصرف إلی عمر بن سعد فأخبره الخبر، فقال له عمر بن سعد: إنّی لأرجو أن یعافینی اللّه من حربه و قتاله. «۲»

---

(۱) (۱- ۱) [فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «إلیه»، و لم یرد فی العبرات].

(۲)- گوید: عمر بن سعد خواست عزره بن قیس احمسی را سوی حسین علیه السّلام فرستد. به او گفت: «پیش وی برو و بپرس، برای چه آمده و چه می‌خواهد؟»

گوید: عزره از جمله کسانی بود که به حسین نامه نوشته بودند و شرم کرد که پیش وی رود.

گوید: این کا را به سرانی که به حسین نامه نوشته بودند، عرضه کرد. اما همگی دریغ کردند و نپذیرفتند.

گوید: کثیر بن عبد اللّه شعبی که یکه‌سواری دلیر بود و از هیچ‌کاری روی‌گردان نبود، پیش وی آمد و گفت: «من پیش وی می‌روم. به خدا اگر بخواهی، به غافلگیری می‌کشمش.»

عمر بن سعد گفت: «نمی‌خواهم به غافلگیری کشته شود. پیش وی برو و بپرس برای چه آمده، چه می‌خواهد؟»

گوید: کثیر بیامد و چون ابو ثمامه صاعدی او را بدید، به حسین گفت: «ای ابو عبد اللّه! خدایت قرین صلاح بدارد. شرورترین مردم زمین که به خونریزی و غافل‌کشی از همه جسورتر است، سوی تو آمده.»

گوید: ابو ثمامه نزدیک وی رفت و گفت: «شمشیر خویش را بگذار.»

گفت: «نه، من فرستاده‌ام! اگر گوش می‌گیرید، پیامی را که به من داده‌اند، می‌رسانم و اگر ابا دارید، از پیش شما بازمی‌روم.»

گفت: «من دسته شمشیرت را می‌گیرم، آن‌گاه مقصود خویش را بگوی.»

گفت: «به خدا نباید دست به آن بزنی.»

گفت: «پیامی را که آورده‌ای، بگوی و من از طرف تو می‌رسانم. نمی‌گذارم نزدیک شوی که تو بدکاره‌ای.»

گوید: پس به هم ناسزا گفتند و کثیر پیش عمر بن سعد رفت و قضیه را با وی گفت.

گوید: پس از آن، عمر بن سعد، قرة بن قیس حنظلی را پیش خواند و گفت: «ای قرة و ای تو! حسین را ببین و از او بپرس برای چه آمده و چه می‌خواهد؟»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۲

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۰- ۴۱۱- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۳- ۲۲۴؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۱- ۴۲۲

قال: ثمّ دعا عمر «۱» بن سعد رجلا «۲» من أصحابه، یقال له: عروة بن قیس «۳»: فقال له:

امض «۴» یا هذا إلی الحسین، فقل له: ما تصنع فی هذا الموضع و ما الّذی أخرجه عن مکّة و قد کان مستوطنا بها؟ فقال عروة بن قیس: أیّها الأمیر! إنّی کنت الیوم «۵» أکاتب الحسین و یکاتبنی، و أنا أستحیی أن أسیر إلیه، فإن رأیت أن تبعث غیری [فابعث.

قال- «۶»] فبعث إلیه رجلا «۲» یقال له «۵»: فلان بن عبد اللّه/ السّبیعیّ «۷»، و کان فارسا «۵» بطلا شجاعا لا یردّ وجهه عن شیء. فقال له «۵» عمر «۱» بن سعد: امض «۴» إلی الحسین، فسله «۸» ما الّذی أخرجه عن مکّة؟ و ما یرید؟

قال: فأقبل السّبیعیّ نحو الحسین، ثمّ قال له الحسین لمّا رآه: ضع سیفک حتّی

- گوید: قرة سوی حسین روان شد و چون حسین او را بدید که می‌آید، گفت: «این را می‌شناسید؟»

حبیب بن مظاهر گفت: «بله! این یکی از طایفه حنظله است، از قبیله تمیم. خواهرزاده ماست. من او را به حسن عقیدت می‌شناختم و گمان نداشتم در این‌جا حاضر شود.»

گوید: قرة بیامد و به حسین سلام گفت و پیام عمر بن سعد را بدو رسانید. حسین بدو گفت: «مردم شهرتان به من نوشته‌اند که بیا! اگر مرا نمی‌خواهند بازمی‌گردم.»

گوید: پس از آن حبیب بن مظاهر بدو گفت: «ای قرة پسر قیس! وای تو، چرا پیش قوم ستمگر بازمی‌گردی؟ این مرد را که خدا به

وسیله پدرانش ما و تو را حرمت بخشیده، یاری کن.»

قرة بدو گفت: «با جواب پیام یارم پیش او بازمی‌روم. آن‌گاه اندیشه می‌کنم.»

گوید: پس پیش عمر بن سعد رفت و خبر را به وی بگفت. عمر بن سعد گفت: «امیدوارم خدا مرا از پیکار وی معاف بدارد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۳- ۳۰۰۵

(۱)- فی النّسخ: عمرو.

(۲)- من د، و فی الأصل و بر: رجل.

(۳)- کذا فی النّسخ و التّرجمة الفارسیّة.

(۴)- فی د: امضی- کذا.

(۵)- لیس فی د.

(۶)- من د.

(۷)- کذا فی النّسخ و التّرجمة الفارسیّة.

(۸)- فی د: فاسأله.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۳

نکلّمک! فقال: لا، و لا کرامة لک، «۱» إنّما أنا رسول عمر «۲» بن سعد، فإن سمعت منّی بلغتک ما أرسلت به، و إن أبیت انصرفت عنک. فقال له أبو ثمامة الصّائدیّ «۳»: فإنّی آخذ سیفک.

فقال: لا و اللّه، لا یمسّ سیفی أحد. فقال أبو ثمامة: فتکلّم بما ترید و لا تدن من الحسین، فإنّک رجل فاسق. قال: فغضب السّبیعیّ و رجع «۴» إلی عمر «۵» بن سعد، و قال: إنّهم لم یترکونی أصل إلی الحسین، فأبلغه الرّسالة.

قال: فأرسل إلیه قرّة «۶» بن قیس الحنظلیّ «۷»، فأقبل، فلمّا رأی معسکر الحسین، قال الحسین لأصحابه: هل تعرفون هذا؟ فقال حبیب بن مظاهر «۸» الأسدیّ: نعم، هذا من بنی تمیم، و قد کنت أعرفه بحسن الرّأی، «۹» و ما ظننت أنّه «۹» یشهد هذا المشهد. قال: و تقدّم الحنظلیّ «۷»، حتّی وقف بین یدی الحسین، فسلّم علیه، و أبلغه رسالة عمر «۵» بن سعد.

فقال: یا هذا! أعلم صاحبک عنّی أنّی لم أرد إلی هاهنا، حتّی کتب إلیّ أهل مصرکم أن یبایعونی «۱۰»، و لا یخذلونی، و ینصرونی، فإن کرهونی أنصرف «۱۱» عنهم من حیث جئت.

قال: ثمّ وثب إلیه حبیب بن مظاهر «۱۲» الأسدیّ، فقال: ویحک یا قرّة! عهدی بک و أنت حسن الرّأی فی أهل البیت، فما الّذی غیّرک حتّی أتیتنا فی هذه الرّسالة؟ فأقم عندنا و انصر هذا الرّجل. فقال الحنظلیّ «۱۳»: لقد قلت الحقّ. و لکنّی أرجع إلی صاحبی «۱۴» بجواب

---

(۱)- زید فی د: و.

(۲)- فی الأصل و د: عبید اللّه، و فی بر: عبد اللّه- کلاهما خطأ.

(۳)- فی النّسخ: الصّیداویّ.

(۴)- فی د: رجل.

(۵)- فی النّسخ: عمرو.

(۶)- فی د: مروة، و فی بر: فروة.

(۷)- من د، و فی الأصل و بر: الحنضلیّ.

(۸)- من د، و فی الأصل و بر: مظهر- خطأ.

(۹- ۹) فی د: و ما ظننته أن.

(۱۰)- زید فی د: و یمتعونی، و فی بر: و بمنعونی- کذا.

(۱۱)- فی النّسخ: انصرفت.

(۱۲)- فی النّسخ: مطهر.

(۱۳)- من د، و فی الأصل و بر: الحنضلیّ.

(۱۴) (۱۴*) من الطّبری، و فی النّسخ: الرّسالة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۴

رسالته (۱۴*) و أنظر فی ذلک.

قال: فانصرف الحنظلیّ «۱» إلی عمر «۲» بن سعد، و خبّره بمقالة الحسین رضی اللّه عنه.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۳- ۱۵۶

فبعث إلی الحسین علیه السّلام عروة بن قیس الأحمسیّ، فقال له «۳»: ائته، فسله ما الّذی «۴» جاء بک؟ و ما ذا ترید؟ و کان عروة ممّن کتب إلی الحسین علیه السّلام، فاستحیی منه أن «۵» یأتیه، فعرض ذلک علی الرّؤساء «۶» الّذین کاتبوه «۶»، فکلّهم أبی ذلک و کرهه «۷»، فقام «۸» إلیه کثیر بن عبد اللّه الشّعبیّ- و کان فارسا شجاعا «۹» لا یردّ وجهه شیء «۹»- فقال له: أنا أذهب إلیه، و و اللّه «۱۰» لئن «۱۱» شئت لأفتکنّ به. فقال له عمر: ما أرید أن تفتک به، «۹» و لکن ائته «۱۲»، فسله «۱۳» ما الّذی جاء به «۹»؟

فأقبل کثیر إلیه «۱۴»، فلمّا رآه أبو ثمامة الصّائدیّ «۱۵»، قال للحسین علیه السّلام: أصلحک اللّه یا أبا

---

(۱)- من د، و فی الأصل و بر: الحنضلیّ.

(۲)- فی النّسخ: عمرو.

(۳)- [لم یرد فی نفس المهموم].

(۴)- [فی الأسرار مکانه: «قال ابن سعد لعروة بن قیس الأحمس: ائت الحسین، فسئله ما الّذی ...»، و فی المعالی مکانه: «و لمّا نزل عمر بن سعد لعنه اللّه بنینوی، بعث إلی الحسین عروة بن قیس الأحمسیّ، و قال له: ائته، فاسأله ما الّذی ...»، و فی بحر العلوم مکانه: «أراد أن یبعث إلی الحسین رسولا لیسأله ما الّذی ...»].

(۵)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۶- ۶) [لم یرد فی مثیر الأحزان و بحر العلوم].

(۷)- [فی مثیر الأحزان: «لأنّهم کاتبوهم»، و فی بحر العلوم: «استحیاء من الحسین، لأنّهم کاتبوه»].

(۸)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج مکانه: «و أراد ابن سعد أن یبعث إلی الحسین رسولا- یسأله ما الّذی جاء به، فعرض ذلک علی جماعة من الرّؤساء، فکلّهم أبی و استحیا من الحسین علیه السّلام، لأنّهم کاتبوه، فقام ...»].

(۹- ۹) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۰)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۱۱)- [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج و بحر العلوم: «إن»].

(۱۲)- [فی نفس المهموم و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «آتیه»].

(۱۳)- [فی الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «فاسأله»].

(۱۴)- [لم یرد فی نفس المهموم و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان و بحر العلوم].

(۱۵)- [فی البحار و العوالم و مثیر الأحزان: «الصّیداویّ»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۵

عبد اللّه! قد جاءک شرّ أهل الأرض، و أجرؤهم «۱» علی دم، و أفتکهم «۲». و قام إلیه، فقال له: ضع سیفک. قال: لا و اللّه «۳» و لا کرامهٔ، إنّما أنا رسول، فإن سمعتم منّی «۴»، «۵» بلّغتکم «۶» «۷» ما أرسلت به إلیکم «۷»، «۸» و إن أبیتم «۸» انصرفت عنکم. قال: فإنّی آخذ «۵» بقائم سیفک، ثمّ تکلّم بحاجتک «۹». قال: لا و اللّه، لا تمسّه. فقال له: أخبرنی بما جئت به و أنا أبلّغه عنک، و لا أدعک تدنو منه، فانّک فاجر. فاستبّا، «۱۰» و انصرف «۱۱» إلی عمر بن سعد، فأخبره «۱۲» الخبر.

فدعا عمر قرّهٔ بن قیس الحنظلیّ، فقال له: ویحک یا قرّهٔ «۱۳»، الق حسینا، فسله «۱۴» ما جاء به؟ و ماذا یرید؟ فأتاه قرّهٔ «۱۵»، «۱۲» فلمّا رآه الحسین علیه السّلام مقبلا «۱۶»، قال: أتعرفون هذا؟ فقال له حبیب بن مظاهر: نعم «۱۷»، هذا رجل من حنظلهٔ تمیم «۱۸»، و هو ابن أختنا، و قد کنت أعرفه بحسن الرّأی، و ما کنت أراه یشهد هذا المشهد. فجاء حتّی سلّم علی

---

(۱)- [فی البحار و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و الأسرار و نفس المهموم و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «أجرأه»].

(۲)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و المعالی: «أفتکه»].

(۳)- [لم یرد فی روضهٔ الواعظین و الأسرار و نفس المهموم و المعالی].

(۴)- [مثیر الأحزان: «کلامی»].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «و إلّا انصرفت. فقال: فآخذ»].

(۶)- [فی روضهٔ الواعظین و الأسرار و المعالی: «أبلغتکم»].

(۷- ۷) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۸- ۸) [بحر العلوم: «و إلّا»].

(۹)- [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان].

(۱۰)- [فی روضهٔ الواعظین: «فأبی» و فی بحر العلوم: «فعند ذلک استبّا»].

(۱۱)- [بحر العلوم: «و رجع کثیر»].

(۱۲- ۱۲) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «فأرسل قرّهٔ بن قیس الحنظلیّ»].

(۱۳)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۴)- [فی الأسرار و نفس المهموم: «فاسأله»].

(۱۵)- [بحر العلوم: «فجاء قرّهٔ نحو الحسین»].

(۱۶)- [بحر العلوم: «التفت إلی أصحابه»].

(۱۷)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۱۸)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۶

الحسین علیه السّلام و أبلغه «۱» رسالهٔ عمر بن سعد إلیه «۲». فقال له الحسین علیه السّلام: کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن أقدم «۳»، فأمّا إذا کرهتمونی فأنا أنصرف عنکم. «۴» ثمّ قال له حبیب بن مظاهر «۴»: ویحک یا قرّهٔ! أین ترجع «۵»؟ إلی القوم الظّالمین؟ انصر هذا الرّجل «۶» الّذی بآبائه «۷» أیّدک اللّه بالکرامهٔ «۶». فقال له قرّهٔ: أرجع إلی صاحبی بجواب رسالته، و أری رأیی.

فانصرف «۸» إلی عمر بن سعد، فأخبره الخبر، فقال عمر «۹»: أرجو أن یعافینی اللّه من «۱۰» حربه و قتاله «۱۰». «۱۱»

---

(۱)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: «بلّغه»].

(۲)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۳)- [زاد فی الأسرار: «فقدمت»].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «من حیث جئت، و التفت حبیب إلی الرّسول و قال له»].

(۵)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و مثیر الأحزان: «تذهب»].

(۶- ۶) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۷)- [المعالی: «به»].

(۸)- [بحر العلوم: «ثمّ انصرف»].

(۹)- [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۱۰- ۱۰) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: «أمره»].

(۱۱)- عمر بن سعد، عروهٔ بن قیس احمسی را به نزد حسین علیه السّلام فرستاد و گفت: «به نزد او برو و بپرس:

برای چه به این سرزمین آمدی و چه می‌خواهی؟»

و این عروهٔ از کسانی بود که خود نامه برای حضرت نوشته بود. پس شرم کرد نزد آن حضرت بیاید (و کار را به دیگری حواله کرد). عمر بن سعد این کار را به همه بزرگانی که نامه به آن حضرت نوشته بودند، پیشنهاد کرد و همگی از انجام آن خودداری کردند. کثیر بن عبد اللّه شعبی- که مردی دلاور و بی‌باک بود و چیزی جلوگیر او در کارها نبود- برخاسته گفت: «من به نزد او می‌روم و به خدا اگر بخواهی، او را در دم غافلگیر کرده و می کشم؟»

عمر گفت: «نمی‌خواهم او را بکشی؛ ولی به نزد او برو و بپرس: برای چه به این‌جا آمده‌ای؟»

کثیر به نزد آن حضرت آمد. چون ابو ثمامه صائدی (که از یاران سیّد الشهداء علیه السّلام بود) او را دید، عرض کرد: «خدا کارت را به نیکی پایان دهد، ای ابا عبد اللّه! بدترین مردم زمان و بی‌باک‌ترین و خونریزترین آنان به نزد تو آید.»

و برخاسته سر راه او آمد و گفت: « (اگر می‌خواهی نزدیک بیایی) شمشیرت را بگذار!»-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۷

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۶- ۸۷- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۴- ۳۸۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۵- ۲۳۶؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۵۹؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ،/ ۲۵۸، ۲۵۹؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۱- ۲۱۲؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۸- ۳۰۹؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۷- ۲۶۸؛ مثله الفتّال، روضهٔ الواعظین،/ ۱۵۵- ۱۵۶؛ الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۰۸- ۱۰۹؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۴۹- ۵۰

فبعث عمر بن سعد من یسأله: ما الّذی جاء به. فجاء [۱۰۳] الرّسول حتّی سلّم علی الحسین، و أبلغه رسالهٔ عمر.

فقال الحسین:

- گفت: «نه به خدا این کار را نمی کنم. جز این نیست که من فرستاده هستم؟ پس اگر سخن مرا بشنوید، پیغامی که آورده‌ام به شما بازگویم و اگر نپذیرید، بازگردم.»

ابو ثمامهٔ گفت: «پس من قبضه شمشیر تو را نگه می‌دارم، آن‌گاه سخن را بازگو!»

گفت: «نه به خدا دست تو به آن نخواهد رسید.»

ابو ثمامهٔ گفت: «پس پیغامت را به من بگو تا من برسانم؛ ولی من نمی‌گذارم تو نزدیک به آن جناب شوی؛ زیرا تو مرد تبهکاری هستی!»

و به هم دشنام داده، کثیر به سوی عمر بن سعد بازگشت و جریان را به او گفت. پس عمر، قرهٔ بن قیس حنظلی را پیش خواند و گفت: «ای قرهٔ وای بر تو! برو حسین را دیدار کن و بپرس برای چه به این‌جا آمده و چه می‌خواهد؟»

قرهٔ به نزد آن حضرت آمد. چون حسین علیه السّلام او را بدید، فرمود: «آیا این مرد را می‌شناسید؟»

حبیب بن مظاهر گفت: «آری! این مردی است از قبیله حنظله تمیم و خواهرزاده ما است و من او را مردی خوش‌عقیده می‌دانستم و باور نداشتم که در این معرکه حاضر گردد (و به جنگ شما بیاید).»

پس نزدیک آمد و پیغام عمر بن سعد را رساند. حسین علیه السّلام فرمود: «مردم شهر شما به من نوشتند بدین‌جا بیایم. پس اگر آمدن مرا خوش ندارید، من بازمی‌گردم.»

سپس حبیب بن مظاهر به او گفت: «وای بر تو ای قرّهٔ! کجا! به نزد مردم ستمکار بازگردی؟ (این‌جا بمان) و یاری کن این مردی را که به وسیله پدرانش، خداوند تو را نیرو داد به سعادت و بزرگواری!»

قرهٔ به حبیب گفت: «پیش صاحب خویش بازگردم و پاسخ این پیغام را برسانم، آن‌گاه در این‌باره فکری کنم!»

پس به سوی عمر بن سعد بازگشت و سخن آن حضرت را به او گفت. عمر گفت: «امیدوارم خداوند مرا از جنگ و قتال با او آسوده کند.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۶- ۸۷

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۸

«کتب إلیّ أهل مصرکم أن أقدم، فأمّا إذا کرهتمونی، فأنا أنصرف عنهم».

فانصرف إلی عمر بجوابه. فقال عمر بن سعد:

«إنّی لأرجو أن یعافینی اللّه من حربه».

أبو علیّ مسکویه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۴- ۶۵

فبعث إلی الحسین علیه السّلام عروهٔ بن قیس الأحمسیّ، قال له: فأته، فسله ما الّذی جاء بک؟ و کان عروهٔ ممّن کتب إلی الحسین علیه السّلام، فاستحیی منه أن یأتیه، فعرض ذلک علی الرّؤساء، فکلّهم أبی ذلک لمکان أنّهم کاتبوه.

فدعا عمر بن سعد قرّهٔ بن قیس الحنظلیّ، فبعثه، فجاء، فسلّم علی الحسین علیه السّلام، فبلّغه رسالهٔ ابن سعد، فقال الحسین علیه السّلام: کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن أقدم، فأمّا إذا کرهونی فأنا أنصرف عنکم. فلمّا سمع عمر هذه المقالهٔ، قال: أرجو أن یعافینی اللّه من حربه و قتاله.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۴

و لمّا جاء عمر کربلاء، دعا رجلا من أصحابه یقال له: عروهٔ بن قیس الأحمسیّ، فقال له: امض إلی الحسین و سله: ما الّذی جاء به إلی هذا الموضع؟ و ما الّذی أخرجه من مکّهٔ بعدما کان مستوطنا بها؟ فقال عروهٔ: أیّها الأمیر! إنّی کنت قبل الیوم أکاتب الحسین و یکاتبنی، و إنّی لأستحی أن أصیر إلیه، فإن رأیت أن تبعث غیری. فبعث رجلا یقال له: کثیر بن عبد اللّه الشّعبیّ- و کان فارسا، بطلا، شجاعا، لا یردّ وجهه شیء، و کان شدید العداوهٔ لأهل البیت- فلمّا رآه أبو ثمامهٔ الصّائدیّ، قال للحسین: جعلت فداک یا أبا عبد اللّه! قد جاءک شرّ النّاس من أهل الأرض، و أجرؤهم علی دم، و أفتکهم برجل. ثمّ قام إلیه، فقال له: ضع سیفک حتّی تدخل علی أبی عبد اللّه و تکلّمه. فقال: لا، و لا کرامهٔ، إنّما أنا رسول، فإن سمع منّی، کلّمته، و إن أبی، انصرفت. فقال له أبو ثمامهٔ:

فإنّی آخذ بقائم سیفک و تکلّم بما ترید، و لا تدن من الحسین بدون هذا، فإنّک رجل فاسق.

فغضب الشّعبیّ، و رجع إلی عمر و أخبره و قال: إنّهم لم یترکونی أن أدنو من الحسین

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۸۹

فأبلغ رسالتک، فابعث إلیه غیری. فبعث رجلا یقال له: قرّة بن قیس الحنظلیّ، فلمّا أشرف ورآه الحسین، قال: هل تعرفون هذا؟ فقال حبیب بن مظاهر الأسدیّ: نعم یا ابن رسول اللّه! هذا رجل من بنی تمیم، ثمّ من بنی حنظلة، و کنت أعرفه حسن الرّأی، و ما ظننت أن یشهد هذا المشهد. ثمّ تقدّم الحنظلیّ، حتّی وقف بین یدی الحسین، فسلّم علیه، و أبلغه رسالة عمر بن سعد، فقال له الحسین: یا هذا! أبلغ صاحبک عنّی: إنّی لم أرد هذا البلد، و لکن کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن آتیهم، فیبایعونی، و یمنعونی، و ینصرونی، و لا یخذلونی، فإن کرهونی انصرفت عنهم من حیث جئت. فقال له حبیب ابن مظاهر: ویحک یا قرّة! عهدی بک، و أنت حسن الرّأی فی أهل هذا البیت؛ فما الّذی غیّرک حتّی جئت بهذه الرّسالة؛ فأقم عندنا و انصر هذا الرّجل الّذی قد أتانا اللّه به. فقال الحنظلیّ: لعمری! لنصرته أحقّ من نصرة غیره، و لکن أرجع إلی صاحبی بالرّسالة، و أنظر فی ذلک.

ثمّ انصرف، فأخبره بجواب الحسین؛ فقال عمر: الحمد للّه، و اللّه إنّی لأرجو أن یعافینی اللّه من حربه.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۰- ۲۴۱

و بعث من غده قرّة بن قیس الحنظلیّ یسأله: ما الّذی جاء به؟ فلمّا بلّغ رسالته، قال الحسین: کتب إلیّ أهل مصرکم أن أقدم، فأمّا إذا کرهتمونی فأنا أنصرف عنکم.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷

فبعث إلی الحسین رجلا یقول له: ما جاء بک؟ فقال: کتب إلیّ أهل مصرکم، فإذا کرهتمونی فإنّی أنصرف عنکم.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

فلمّا نزل به، بعث إلیه رسولا یسأله: ما الّذی جاء به؟ فقال الحسین: کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن أقدم علیهم، فأمّا إذا کرهونی فإنّی أنصرف عنهم. «۱»

---

(۱)- چون به اقامتگاه حسین رسید، نماینده نزد او فرستاد که از او بپرسد، برای چه به این‌جا آمده (به-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۰

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۳

فلمّا نزل به، بعث إلیه عزرة بن قیس الأحمسیّ، فقال له: ائته، فاسأله: ما الّذی جاء بک؟ و ماذا ترید؟- و کان عزرة ممّن کتب إلی الحسین، فاستحیی منه أن یأتیه- فعرض عمر ذلک علی الرّؤساء الّذین کاتبوه، فکلّهم أباه و کرهه.

فقام إلیه کثیر بن عبد اللّه- و کان فارسا شجاعا- فقال: أنا أذهب إلیه، و و اللّه إن شئت لأفتکنّ به. فقال عمر: ما أرید أن یفتک به، و لکن أن تسأله: ما الّذی جاء به؟ فأقبل إلیه، فلمّا رآه أبو ثمامة الصّائدیّ، قال للحسین: أصلحک اللّه، قد جاءک شرّ أهل الأرض و أجرؤه علی دم و أفتکه. فقام إلیه، فقال له: ضع سیفک. قال: لا و اللّه، و لا کرامة، إنّما أنا رسول، فإن سمعتم، أبلغتکم ما أرسلت به إلیکم، و إن أبیتم، انصرفت عنکم. فقال له رجل: فإنّی آخذ بقائم سیفک، ثمّ تکلّم بحاجتک. قال: لا و اللّه، لا تمسّه. فقال له: أخبرنی ما جئت به و أنا أبلغه عنک، و لا أدعک تدنو منه، فإنّک فاجر. فاستبّا، ثمّ انصرف إلی عمر، فأخبره الخبر.

فدعا عمر قرّة بن قیس الحنظلیّ، فقال له: ویحک یا قرّة! الق حسینا، فاسأله: ما

- کوفه)؟ حسین گفت: «مردم شهر شما به من نوشته‌اند که من به این‌جا بیایم. اگر آنها نخواهند و قدوم مرا اکراه داشته باشند، من

می‌روم.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۸

و رؤسا را آن‌جا حاضر کرد و هرکس را می‌گفت که: «نزد حسین برو به رسالت که این‌جا به چه کار آمده‌ای؟»

ملعونان قبول نمی‌کردند و می‌گفتند: «ما جمله نامه‌هایی نوشته‌ایم و او را خوانده [ایم].»

به آخر، کثیر بن عبد اللّه الشعبی که از فتّاکان عرب بود، قبول کرد. او اعادی خاندان رسول بود، لعین گفت: «همین ساعت سر حسین به تو آورم.»

چون برسید، ابو ثمامه در پیش آمد و گفت: «شمشیر به من ده و پیش امام رو!»

گفت: «نه!»

گفت: «قبضه شمشیر نگاهدارم، تو سخن بگو.»

گفت: «نه!»

ملعون، رسالت نگذارده، بازگردید.

عمر سعد، مرة بن قیس حنظلی را فرستاد. حسین علیه السّلام گفت: «اهل این شهر مرا به نامه‌ها خواندند. اگر کاره‌اند، بازگردم.»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۱

جاء به؟ و ماذا یرید؟ فأتاه، فأخبره رسالة ابن سعد، فقال له الحسین: کتب إلیّ أهل مصرکم أن أقدم علیهم، فأمّا إذ کرهتمونی فإنّی أنصرف عنهم. فانصرف قرّة إلی عمر، فأخبره الخبر، فقال عمر: إنّی لأرجو أن یعافینی اللّه من حربه، و قتاله.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۶- ۴۲۷

ثمّ بعث إلی الحسین الرّسل: ما الّذی أقدمک؟ فقال: کتب إلیّ أهل الکوفة أن أقدم علیهم، فإذا قد کرهونی فأنا راجع إلی مکّة، و أذرکم. فلمّا بلغ عمر بن سعد هذا، قال:

أرجو أن یعافینی اللّه من حربه. «۱»

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۴- ۱۷۵

فدعا ابن سعد لعنه اللّه بکثیر بن شهاب لعنه اللّه و قال له: انطلق إلی الحسین علیه السّلام و قل له: ما الّذی جاء بک إلینا و أقدمک علینا؟ فأقبل، حتّی وقف بأزاء الحسین علیه السّلام و نادی: یا حسین! ما الّذی جاء بک إلینا، و أقدمک علینا؟ فقال الحسین علیه السّلام: أتعرفون هذا الرّجل؟ فقال له أبو ثمامة الصّیداویّ رحمه اللّه: هذا من أشرّ أهل الأرض. فقال علیه السّلام:

سلوه ما یرید؟ فقال: أرید الدّخول علی الحسین علیه السّلام. فقال له زهیر بن القین رحمه اللّه: ألق سلاحک و ادخل. فقال: لست أفعل. فقال: انصرف من حیث أتیت. فانصرف إلی ابن سعد و أخبره بذلک. «۲» فأنفذ برجل آخر من «۳» خزیمة و قال له: امض إلی الحسین علیه السّلام و قل له: ما الّذی جاء «۴» بک إلینا، و أقدمک علینا؟ فأقبل حتّی وقف بإزاء «۵» الحسین علیه السّلام

---

(۱)- و در برابر نبیره خیر البشر و پسر امیر المؤمنین حیدر نزول نموده، از عذاب روز محشر نیندیشید و همان لحظه قرة بن سفیان حنظلی را نزد سبط خاتم الانبیاء فرستاد تا تفتیش نماید که به چه جهت بدان ولایت تشریف ارزانی داشته و چون قرة به سده سنیه امامت رسید و ادای رسالت نمود، امام حسین رضی اللّه عنه سبب توجه خود را تقریر فرموده گفت: «عمر بن سعد را بگوی که مناسب آن است که قرابت قریبه که میان ما و تست، ملاحظه نمایی، و مرا از رفتن به جانب حجاز مانع نیایی.»

قرة آنچه از قرة العین ولایت شنیده بود، با عمر گفته، ابن سعد گفت: «الحمد للّه که حسین داعیه مراجعت دارد و امیدوارم که میان

من و او جنگ واقع نشود.»

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۹

(۲)- [من هنا حکاه عنه فی الأسرار و المعالی].

(۳)- [الأسرار: «یقال له»].

(۴)- [المعالی: «أتی»].

(۵) (۵*) [الأسرار: «العسکر، و نادی: السّلام علیک یا ابن بنت رسول اللّه. فردّ، فقال الحسین علیه السّلام

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۲

فنادی «۱»، فقال الحسین علیه السّلام: أتعرفون هذا الرّجل؟ فقالوا: هذا رجل فیه الخیر، إلّا أنّه شهد «۲» هذا الموضع «۲». فقال: سلوه ما یرید (۵*)؟ فقال: أرید الدّخول علی الحسین علیه السّلام.

فقال له زهیر رحمه اللّه: ألق سلاحک و ادخل. «۳» فقال: حبّا «۴» و کرامة. ثمّ ألقی سلاحه، و دخل علیه، فقبّل یدیه و رجلیه، و قال «۳»: یا مولای! ما الّذی جاء بک إلینا، و أقدمک علینا؟

فقال علیه السّلام: کتبکم. «۵» فقال: الّذین کاتبوک هم «۵» الیوم من خواصّ ابن زیاد لعنه اللّه. فقال له: ارجع إلی صاحبک و أخبره «۶» بذلک. فقال: یا مولای! من الّذی «۷» یختار النّار علی الجنّة، فو اللّه ما أفارقک حتّی ألقی حمامی بین یدیک «۷». فقال له الحسین علیه السّلام: «۸» واصلک اللّه کما واصلتنا «۸» بنفسک. ثمّ أقام عند «۹» الحسین علیه السّلام حتّی قتل. رحمه اللّه.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۵۲- ۵۳- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۸- ۲۵۹؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۹

فأرسل عمر بن سعد شهاب بن کثیر إلی الإمام

قال الإمام: ما یرید؟

قالوا: الدّخول علیک.

فقال له زهیر: ألق سلاحک و ادخل.

قال: لست أفعل ذلک.

- لأصحابه: تعرفون هذا الرّجل؟ قالوا: هذا رجل جیّد فاضل، إلّا أنّه أشهد فی هذا الموضع الفظیع. فقال لهم: اسألوه ما الّذی یرید. فقال زهیر بن القین: ما الّذی ترید؟»].

(۱)- [المعالی: «فنادی: أنا رسول.»].

(۲) (۲- ۲) [المعالی: «هذا المشهد، و هذا الموضع الفظیع»].

(۳) (۳- ۳) [الأسرار: «فألقی سلاحه و دخل، و انکبّ علی قدمیه یقبّلهما، فقال له»].

(۴)- [لم یرد فی المعالی].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «الّتی أوردتنی إلیکم، و أقدمتنی إلیکم. قال: یا مولای! لعن اللّه الّذین کاتبوک و إن عجوک فإنّهم»].

(۶)- [الأسرار: «و أعلمه»].

(۷- ۷) [الأسرار: «یترک الجنّة و یدخل النّار»].

(۸- ۸) [الأسرار: «وصلک اللّه إذا وصلتنا»].

(۹)- [الأسرار: «مع»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۳

فرجع إلى عمر، ثمّ أرسل رجلا- يسمّى خزيمة، فألقى سلاحه، فقبّل قدمى الإمام، فما رجع إلى عمر بن سعد، و قال: «من ذا الّذى يترك الجنّة، و يمضى إلى النّار!» ثمّ أقام مع الإمام حتّى قتل بين يدى الإمام الحسين (رضى اللّه عنهما). «۱» [عن أبى مخنف]

---

(۱)- چون عمر بن سعد با سپاه خويش به زمين كربلا رسيد، بفرمود بارها فرونهادند و در برابر حسين عليه السّلام لشكرگاه ساخت و خيمه‌ها برافراخت. اين واقعه روز دوشنبه شهر محرم الحرام بود. چون از رنج راه بياسود، عروة بن قيس الاحمسى را طلب فرمود و گفت: «به نزديك حسين مى‌روى و پرسش مى‌كنى كه تو را چه افتاد كه بدين جانب سفر نمودى و بازگوى تا چه اراده فرمودى؟»

عروة بن قيس چون از آن جماعت بود كه به سوى حسين عليه السّلام نامه كرد، آزرم مى‌داشت كه به سوى او پويد و چنين سخن گويد. گفت: «مرا معفو دار و اين رسالت به ديگرى حوالت كن.»

و بيشتر از بزرگان كوفه به حضرت حسين نامه‌ها متواتر كردند و او را به جانب كوفه دعوت نمودند.

لا جرم هركه را ابن سعد فرمان مى‌كرد كه به نزديك حسين بايدت رفت، ابا و استنكاف مى‌نمود.

از ميان جماعت كثير بن عبد اللّه شعبى برخاست و گفت: «اينك منم. اگر فرمان مى‌دهى، مى‌روم و اگر خواهى او را گردن مى‌زنم.»

ابن سعد گفت: «من تو را كشتن نمى‌فرمايم. از جانب من رسول باش و حسين را بگوى [كه] چرا بدين سوى شتافتى و از اين آمدن چه خواستى؟»

كثير بن عبد اللّه روان شد و با خدمت حسين عليه السّلام راه نزديك كرد. چون ابو ثمامه صيداوى او را بديد، عرض كرد: «اصلحك اللّه يا ابا عبد اللّه! اينك كثير بن عبد اللّه كه از تمامت اهل ارض شرانگيزتر و خونريزتر است، به نزد تو مى‌آيد.»

اين بگفت و به نزد كثير شتافت و او را گفت: «اگر به نزد حسين خواهى شد، شمشير خود را بگذار و طريق حضرت پيش دار.»

گفت: «لا و اللّه، هرگز شمشير خويش را فرونگذارم. اگر گوش فرادارند، ابلاغ رسالت كنم؛ و اگرنه طريق مراجعت گيرم.»

ابو ثمامه گفت: «اگر خواهى قبضه شمشير تو را مقبوض دارم تا رسالت خويش را به پاى برى. چه تو مردى شرير و فتّاكى.»

كثير بن عبد اللّه در خشم شد و لختى با ابو ثمامه يكديگر را برشمردند. پس بازشد و خبر بازداد.

ابن سعد، قرة بن قيس الحنظلى را بخواست و گفت: «بشتاب و حسين را ديدار كن و بگوى چه انديشه فرمودى كه اين مسافت بعيده را بپيمودى؟»

قرة روان شد و چون راه بكران آورد، ابو عبد اللّه عليه السّلام فرمود: «هيچ‌كس اين مرد را مى‌شناسد؟»

حبيب بن مظاهر گفت: «مردى از بنى حنظله تميم است و خواهرزاده ما است و در نزد ما به حسن عقيدت و صفاى طويت نامبردار است.»

زهير بن القين او را گفت: «چه حاجت دارى؟»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۴

القندوزى، ينابيع المودّة، ۳/ ۶۶- ۶۷

(و كان) عمر بن سعد أراد الموادعة، فسأل الحسين عليه السّلام عمّا أتى به، فأخبره، و خيّره بين الرّجوع إلى مكّة، و اللّحوق ببعض الشّعوب النّائية، و الجبال القاصية؛ فكتب بذلك إلى ابن زياد.

السّماوى، إبصار العين،/ ۸

و دعا عمر بن سعد عزرة بن قيس الأحمسىّ، و أمره أن يلقى الحسين، و يسأله عمّا جاء به. فاستحيا عزرة لأنّه ممّن كاتبه، فسأل من معه من الرّؤساء أن يلقوه، فأبوا، لأنّهم كاتبوه.

فقام كثير بن عبد اللّه الشّعبيّ- و كان جريئا، فاتكا- و قال: أنا له و إن شئت أن أفتك به لفعلت. قال: لا، و لكن سله ما الّذى جاء به؟ فأقبل كثير و عرفه أبو ثمامة الصّائدىّ، فقام فى وجهه و قال: ضع سيفك و أدخل على الحسين. فأبى و استبا، ثمّ انصرف.

- گفت: «از ابن سعد به حضرت حسین علیه السّلام رسالتی دارم. اگر اجازت رود، درآیم و به عرض رسانم.» زهیر بن القین گفت: «سلاح خویش را به جای گذار و نزدیک شو.»

گفت: «حبّا و کرامة.»

پس سلاح خویش را به جای گذاشت و به نزد حسین علیه السّلام شتافت و سلام داد و جواب بستد. آن‌گاه دست و پای امام را بوسه زد و عرض کرد: «چرا این راه دراز را درنوردیدی و بدین اراضی فراز آمدی؟»

فرمود: «مردم این شهر مرا نامه کردند و به جانب خویش دعوت نمودند. من ملتمس ایشان را اجابت نمودم. اگر رأی ایشان دیگرگون شده [است] و مقدم مرا مکروه می‌دارند، مراجعت فرمایم.»

قرة عرض کرد: «خداوند لعن کند آن جماعت را که به سوی تو مکتوب کردند و امروز در شمار خاصّان و ویژگان ابن زیادند.»

و چون خواست مراجعت کند، حبیب بن مظاهر گفت: «وای بر تو ای قرة! به کجا می‌روی؟ بباش و پسر رسول خدای را نصرت کن که به دست پدران او توفیق اسلام یافتی.»

قرة عرض کرد: «ای مولای من! کیست که جهنم را بر بهشت برگزیند؟ اکنون می‌روم و رسالت خویش پاسخ بازمی‌دهم و بازمی‌اندیشم پشت و روی این امر را.»

پس به نزدیک ابن سعد آمد و صورت حال را مکشوف داشت.

ابن سعد گفت: «ارجو که خداوند مرا از قتال با حسین و قتل او محفوظ دارد.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۷- ۱۸۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۵

فدعا عمر بن سعد قرّة بن قيس الحنظلىّ ليسأل الحسين، و لمّا أبلغه، رسالة ابن سعد.

قال أبو عبد اللّه: إنّ أهل مصركم كتبوا إلىّ أن اقدم علينا، فأمّا إذا كرهتمونى انصرفت عنكم.

فرجع بذلك إلى ابن سعد.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۳۸

و فى بعض الرّوايات: إنّه لمّا رجع كثير، أنفذ عمر بن سعد رجلا آخر من خزاعة، فلمّا قرب من الحسين عليه السّلام، قال زهير بن القين: ألق سلاحك و ادخل.

فقال: حبّا و كرامة. ثمّ ألقى سلاحه، و دخل على الحسين يقبّل رجليه و قال: يا مولانا! ما الّذى جاء بك إلينا، و أخذلك علينا؟ فقال عليه السّلام: كتبكم. فقال: لعن اللّه الّذين كاتبوك، فهم اليوم من خواصّ ابن زياد. فقال: ارجع إلى صاحبك، و أخبره بذلك.

فقال: يا مولاى! من الّذى يختار النّار على الجنّة؟ فو اللّه ما أفارقك حتّى ألقى حمامى بين يديك. فقال له الحسين عليه السّلام: واصلك اللّه كما واصلتنا بنفسك. ثمّ أقام عند الحسين حتّى قتل.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۴- ۲۲۵

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۶

ابن سعد يستأمر ابن زياد فيأمره بالشّدّة

و کتب عمر بن سعد إلی ابن زیاد بقول الحسین، فقال ابن زیاد:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة ولات حین أوان

و کتب/ ۴۸۵/ إلی عمر: اعرض علی الحسین أن یبایع یزید بن معاویة هو و جمیع أصحابه، فإذا فعل ذلک رأینا رأینا. فلم یفعله. «۱» و کان عمر یکره أن یکون هلاک الحسین علی یده، فلم یکن شیء أحبّ إلیه من أن یقع الصّلح.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۶، ۳۸۸؛ أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۷، ۱۷۹

ثمّ کتب إلی ابن زیاد، یخبره بذلک. فلمّا وصل کتابه إلی ابن زیاد، کتب إلیه فی جوابه: «۲» قد فهمت کتابک، فاعرض علی الحسین البیعة لیزید، فإذا بایع فی جمیع من معه فأعلمنی ذلک لیأتیک رأیی. فلمّا انتهی کتابه إلی عمر بن سعد، قال: ما أحسب ابن زیاد یرید العافیة «۲». فأرسل عمر بن سعد بکتاب ابن زیاد إلی الحسین، فقال الحسین للرّسول: لا أجیب ابن زیاد إلی ذلک أبدا. فهل هو إلّا الموت، فمرحبا به. «۳» فکتب عمر ابن سعد إلی ابن زیاد بذلک، فغضب، فخرج بجمیع أصحابه إلی النّخیلة. «۴»

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی العبرات، ۱/ ۴۲۹].

(۲) (۲- ۲) [لم یذکره فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، و حکی بدله عن الطّبریّ].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۴)- و سپس به ابن زیاد نامه‌ای نوشت و این خبر را به اطلاع او رساند؛ چون نامه او به ابن زیاد رسید، در پاسخ نوشت:

«مضمون نامه‌ات را فهمیدم. اکنون بیعت با یزید را به حسین علیه السّلام پیشنهاد کن. هرگاه او و همه همراهانش بیعت کردند، مرا آگاه کن تا نظر خودم را بنویسم.»

چون این نامه به عمر بن سعد رسید، گفت: «خیال نمی‌کنم ابن زیاد صلح و مسالمت را بخواهد.»

عمر بن سعد نامه ابن زیاد را برای امام حسین علیه السّلام فرستاد و امام به فرستاده او فرمود: «هرگز تقاضای ابن زیاد را نخواهم پذیرفت؛ مگر چیزی جز مرگ است؟ مرگ خوش باد!»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۷

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۱- ۲۵۲- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۶، الحسین بن علیّ،/ ۸۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۵، ۲۲۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۳، ۴۲۴

قال هشام، عن أبی مخنف، قال: حدّثنی النّضر بن صالح بن حبیب بن زهیر العبسیّ، عن حسّان بن فائد بن بکیر العبسیّ، قال: أشهد أنّ کتاب عمر بن سعد جاء إلی عبید اللّه ابن زیاد و أنا عنده، فإذا فیه:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم. أمّا بعد، فإنّی حیث نزلت بالحسین، بعثت إلیه رسولی، فسألته عمّا أقدمه، و ماذا یطلب و یسأل، فقال: کتب إلیّ أهل هذه البلاد، و أتتنی رسلهم، فسألونی القدوم، ففعلت، فأمّا إذ کرهونی، فبدا لهم غیر ما أتتنی به رسلهم، فأنا منصرف عنهم.

فلمّا قرئ الکتاب علی ابن زیاد، قال:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصِ! «۳»: ۳

قال: و کتب إلی عمر بن سعد:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم؛ أمّا بعد، فقد بلغنی کتابک، و فهمت ما ذکرت، فاعرض علی الحسین أن یبایع لیزید بن معاویة- هو و جمیع أصحابه- فإذا فعل ذلک رأینا رأینا، و السّلام. «۱»

قال: فلمّا أتی عمر بن سعد الکتاب، قال: قد حسبت «۲» ألّا یقبل ابن زیاد العافیة. «۳» «۴»

- عمر بن سعد این پاسخ را برای ابن زیاد نوشت که سخت خشمگین شد و با یاران خود به نخیله رفت و اردو زد.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۰

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی العبرات].

(۲)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «خشیت»].

(۳)- [زاد فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «قال محمّد بن أبی طالب: فلم یعرض ابن سعد علی الحسین ما أرسل به ابن زیاد، لأنّه علم أنّ الحسین لا یبایع یزید»].

(۴)- حسان بن فاید عبسی گوید: شهادت می‌دهم که وقتی نامه عمر بن سعد پیش ابن زیاد آمد، من نیز پیش وی بودم. نامه چنین بود:

«به نام خدای رحمان رحیم-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۸

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۱- ۴۱۲- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۵- ۲۲۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۲

و کتب عمر «۱» بن سعد إلی عبید اللّه بن زیاد بذلک، فکتب إلیه یحرّضه علی قتله، فقال:

إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون. یا ابن زیاد! کأنّک لا تعرف العواقب! و اللّه المستعان.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۶

و کتب إلی عبید اللّه بن زیاد: «۲» بسم اللّه الرّحمن الرّحیم «۲».

أمّا بعد، فإنّی حیث «۳» نزلت بالحسین بن علیّ «۴» بعثت إلیه «۵» من رسلی «۵»، فسألته عمّا أقدمه «۶»، و ماذا یطلب؟ فقال: کتب إلیّ أهل هذه البلاد، و أتتنی رسلهم یسألوننی «۷»

- اما بعد ... من وقتی نزدیک حسین فرود آمدم، کس پیش او فرستادم و پرسیدم، برای چه آمده و چه می‌خواهد و می‌جوید؟ گفت: «مردم این ولایت به من نوشتند و فرستادگانشان پیش من آمدند و خواستند که بیایم و آمدم. اگر مرا نمی‌خواهند و رأیی جز آن دارند که فرستادگانشان با من گفته‌اند، از پیش آنها بازمی‌روم.»

گوید: و چون نامه را برای عبید اللّه بن زیاد خواندند، شعری به این مضمون خواند:

«اکنون که پنجه‌های ما به او بند شده امید رهایی دارد

اما دیگر مفر نیست.»

گوید: آن‌گاه به عمر بن سعد نوشت:

«به نام خدای رحمان رحیم

اما بعد ... نامه تو به من رسید. آنچه را نوشته بودی، فهمیدم. به حسین بگو: او و همه یارانش با یزید بن معاویه بیعت کنند! و چون چنین کرد، رأی خویش را بگوییم. و السّلام.»

گوید: و چون نامه به عمر بن سعد رسید، گفت: «حدس می‌زدم که ابن زیاد سلامت را نمی‌پذیرد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۵- ۳۰۰۶

(۱)- فی النّسخ: عمرو.

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی مثیر الأحزان، و فی بحر العلوم: «بذلک کتابا جاء فیه»].

(۳)- [فی الإرشاد ط مؤسسة آل البیت: «حین»].

(۴)- [فی البحار و المعالی: «بالحسین»].

(۵) (۵- ۵) [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت: «رسلی» و فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم و مثیر الأحزان و بحر العلوم: «رسولی»، و فی روضة الواعظین و المعالی: «برسولی»].

(۶)- [روضة الواعظین: «تقدّمه»].

(۷)- [فی روضة الواعظین و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و المعالی و بحر العلوم: «یسألونی»، و فی نفس المهموم، «یسألونی فی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۶۹۹

القدوم «۱» ففعلت، فأمّا و إذا کرهتمونی «۲» و بدا لهم غیر ما أتتنی به رسلهم «۳»، فأنا منصرف عنهم.

«۴» قال حسّان بن قائد العبسیّ: و کنت عند عبید اللّه حین أتاه هذا الکتاب «۴»، فلمّا «۵» قرأه قال «۵»:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ «۶»

و کتب إلی عمر بن سعد «۷»: أمّا بعد، فقد بلغنی کتابک، و فهمت ما ذکرت، فاعرض علی الحسین أن یبایع لیزید هو و جمیع «۸» أصحابه، فإذا «۹» هو فعل «۹» ذلک «۱۰» رأینا «۱۱» رأینا، و السّلام.

فلمّا «۱۲» ورد الجواب علی «۱۲» عمر بن سعد قال: قد خشیت «۱۳» أن لا یقبل ابن زیاد العافیة. «۱۴» «۱۵»

---

(۱)- [نفس المهموم: «القدوم علیهم»].

(۲)- [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت علیهم السّلام و نفس المهموم و بحر العلوم: «کرهونی»].

(۳)- [مثیر الأحزان: «الرّسل»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی مثیر الأحزان و بحر العلوم].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «قرأ ابن زیاد الکتاب، أنشد»].

(۶)- [إلی هنا حکاه فی مثیر الأحزان].

(۷)- [زاد فی بحر العلوم: «کتابا جاء فیه»].

(۸)- [لم یرد فی المعالی].

(۹- ۹) [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت: «فعل هو» و فی البحار و الدّمعة السّاکبة و بحر العلوم: «فعل»].

(۱۰)- [لم یرد فی روضة الواعظین و المعالی].

(۱۱)- [زاد فی بحر العلوم: «فیه»].

(۱۲- ۱۲) [فی بحر العلوم: «وصل الکتاب إلی»، و فی المعالی: «ورد الکتاب علی»].

(۱۳)- [بحر العلوم: «حسبت»].

(۱۴)- [أضاف فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم و المعالی: «و قال محمّد بن أبی طالب: فلم یعرض ابن سعد علی الحسین ما أرسل به ابن زیاد، لأنّه علم أنّ الحسین لا یبایع یزید أبدا»، و أضاف فی بحر العلوم: «و لم یعرض ابن سعد علی الحسین علیه السّلام بیعة یزید، لأنّه علم أنّ الحسین لا یجیبه إلی ذلک أبدا»].

(۱۵)- و نامه به عبید اللّه بن زیاد نوشت (بدین مضمون):

«بسم اللّه الرّحمن الرّحیم.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۰

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۷- ۸۸- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۵؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۶؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۵۹- ۲۶۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۹؛ القمی، نفس المهموم «۱»،/ ۲۱۲- ۲۱۳؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۶۸- ۲۶۹؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۶؛ المازندرانی، معالی السّبطين، ۱/ ۳۰۹- ۳۱۰؛ الجواهری، مثير الأحزان،/ ۵۰؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۶۸- ۲۶۹

و كتب [عمر بن سعد] إلى عبيد اللّه بذلك.

أبو علیّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۵

و كتب إلى عبيد اللّه بن زياد: أمّا بعد، فإنّی حيث نزلت بالحسين بعثت إليه رسولی، فسألته عمّا أقدمه، و ماذا يطلب؟ فقال: كتب إلیّ أهل هذه البلاد، و أتتنی رسلهم، فسألونی القدوم، فأمّا إذا كرهونی فإنّی منصرف عنهم.

فلمّا قرأ ابن زياد الكتاب، قال:

الآن إذ علقت مخالبنا «۲» به يرجو النّجاة وَ لاتَ حِينَ مَناصٍ «۳»: ۳ «۳»

- اما بعد ... پس من هنگامی كه به نزد حسين بن علی آمدم، فرستادگان خود را نزد او فرستادم و از آمدن او به اين سرزمين و آنچه می‌خواهد، پرسش كردم. حسين گفت: «مردم اين شهرها به من نوشتند و فرستادگانشان پيش من آمدند و از من خواستند بدين‌جا بيايم. من هم آمدم. اكنون اگر آمدنم را خوش ندارند و انديشه ايشان در اين‌باره دگرگون شده، از نزد ايشان بازگردم.»

حسان بن قائد عبسی گويد: من نزد عبيد اللّه بن زياد بودم كه نامه عمر بن سعد به او رسيد. چون نامه را خواند، گفت: «اكنون كه چنگال ما به او بند شده [است]، می‌خواهد بگريزد؛ ولی رهايی از برای او نيست! (اين سخن را گفت) و نامه‌ای به عمر بن سعد نوشت:

«امّا بعد ... نامه تو رسيد و مضمون آن را دانستم. پس بر حسين و همه همراهانش پيشنهاد كن با يزيد بيعت كند و چون چنين كرد، آن‌گاه درباره كار او انديشه خواهم كرد. و السّلام.»

چون پاسخ نامه به عمر بن سعد رسيد، با خود گفت: «می‌ترسم كه ابن زياد سر سازش نداشته باشد.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۷- ۸۸

(۱)- [حكاه فی نفس المهموم عن البحار].

(۲)- مخالب: جمع مخلب- بكسر الميم- و هو الظّفر خصوصا من السّباع. و أيضا المنجل.

(۳)- قال البيضاوی فی قوله تعالى: وَ لاتَ حِينَ مَناصٍ أی ليس الحين حين مناص، و «لا» هی المشبهة بليس، زيدت عليها تاء تأنيث للتأكيد، كما زيدت على ربّ و ثمّ و خصّت بلزوم الأحيان و حذف أحد المعمولين و قيل: هی النّافية للجنس، أی و لا حين مناص لهم. و قيل للفعل و النّصب باضماره أی و لا أرى حين مناص، و المناص: المنجی.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۱

و كتب إلى عمر بن سعد: أمّا بعد، فقد بلغنی كتابك، و فهمته، فاعرض على الحسين أن يبايع ليزيد هو و جميع أصحابه، فإذا هو فعل ذلك، رأينا رأينا. و السّلام.

فلمّا ورد الجواب، قال عمر بن سعد: قد خشيت «۱» أن لا يقبل ابن زياد العافية.

الطّبرسی، إعلام الورى،/ ۲۳۴- ۲۳۵

ثمّ كتب إلى ابن زياد؛ بسم اللّه الرّحمن الرّحيم. إلى الأمير عبيد اللّه بن زياد من عمر ابن سعد؛ أمّا بعد، فإنّی نزلت بالحسين، ثمّ بعثت إليه رسولا أسأله عمّا أقدمه إلى هذا البلد؟ فذكر: أنّ أهل الكوفة أرسلوا إليه يسألونه القدوم عليهم ليبايعوه، و ينصروه، فإن بدا لهم

فی نصرته، فإنّه ینصرف من حیث جاء، فیکون بمکّة، أو یکون بأیّ بلد أمرته، فیکون کواحد من المسلمین، فأحببت أن أعلم الأمیر بذلک، لیری رأیه. و السّلام. فلمّا قرأ عبید اللّه کتابه، فکّر فی نفسه ساعة، ثمّ أنشد:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

ثمّ قال: أیرجو ابن أبی تراب النّجاة؟ هیهات! هیهات! لا أنجانی اللّه من عذابه إن نجاالحسین منّی. ثمّ کتب إلی عمر: أمّا بعد، فقد بلغنی کتابک و ما ذکرت فیه من أمر الحسین، فإذا أتاک کتابی فاعرض علیه البیعة لأمیر المؤمنین یزید، فإن فعل و بایع، و إلّا فأتنی به، و السّلام.

فلمّا ورد الکتاب علی عمر و قرأه، قال: إنّا للّه و إنّا إلیه راجعون؛ إنّ عبید اللّه لا یقبل العافیة، و اللّه المستعان. قال: و لم یعرض ابن سعد علی الحسین بیعة یزید، لأنّه علم أنّ الحسین لا یجیبه إلی ذلک أبدا.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۱- ۲۴۲

فلمّا سمع عمر جوابه، کتب إلی ابن زیاد بذلک، فلمّا رأی ابن زیاد کتابه، قال:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

---

(۱)- قد خشیت، أی: ظننت أو علمت.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۲

و کتب إلی عمر: اعرض علی الحسین، أن یبایع یزید و جمیع أصحابه، فإذا فعل ذلک رأینا رأینا، و إن أبی، فأتنی به.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷

فکتب عمر إلی ابن زیاد یعرفه ذلک، فلمّا قرأ ابن زیاد الکتاب، قال:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۳

ثمّ کتب إلی عبید اللّه بن زیاد: «أمّا بعد، فإنّی حیث نزلت بالحسین بعثت إلیه رسولی، فسألته عمّا أقدمه، و ماذا یطلب؟ و ماذا یسأل؟ فقال: کتب إلیّ أهل هذه البلاد و أتتنی رسلهم، فسألونی القدوم، ففعلت، فأمّا إذ کرهونی، و بدا لهم غیر ما أتتنی به رسلهم فأنا منصرف عنهم.»

فلمّا قرئ الکتاب علی ابن زیاد، قال:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

و کتب إلی عمر بن سعد: «بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، أمّا بعد، فقد بلغنی کتابک، و فهمت ما ذکرت، فاعرض علی الحسین أن یبایع یزید بن معاویة أمیر المؤمنین هو و جمیع أصحابه، فإذا هو فعل رأینا، و السّلام».

فلمّا قرأ عمر الکتاب، قال: قد أحسست ألّا یقبل ابن زیاد العافیة.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۷

---

(۱)- عمر به ابن زیاد نوشت که چنین و چنان است. ابن زیاد چون نامه او را خواند، گفت (استشهاد کرد):

«الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاة وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

؛ یعنی: اکنون که چنگال ما به او فرو رفته، رهایی و نجات را آرزو می‌کند. اکنون وقت نجات و خلاصی او نیست.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۸

عمر سعد این حال به عبید اللّه زیاد نوشت. جواب فرستاد که:

«الآن إذا علقت مخالبنا فیه یرجو النّجاۀ وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

؛ این زمان ناخنهای مادر او بند شد، امید نجات دارد. حال آن‌که او را در این وقت گریزگاهی نیست.»

پس بنوشت که: «از حسین و اصحاب او از برای یزید بیعت بستان و پیش ما فرست تا آنچه صلاح باشد، ما خود کنیم؛ و الّا سر او و اصحاب او نزد ما فرست.»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۸- ۲۷۹

موسوعۀ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۳

و کتب إلی ابن زیاد بذلک. «۱»

ابن کثیر، البدایۀ و النّهایۀ، ۸/ ۱۷۵

و کتب إلی ابن زیاد بذلک، فلمّا قرأ الکتاب قال:

الآن إذ علقت مخالبنا به یرجو النّجاۀ وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ

ثمّ کتب إلی ابن سعد أن: اعرض علی الحسین أن یبایع لیزید هو و جمیع أصحابه،

---

(۱)- آن‌گاه نامه‌ای به عبید اللّه بن زیاد نوشته، از التماس امام حسین علیه السّلام او را خبر داد و ابن زیاد (لعنه اللّه) در جواب قلمی کرد که: «بیعت یزید را بر حسین و اتباع او عرض کن، و چون به امر مبایعت قیام نمایند، مرا اعلام نمای!»

و چون این مکتوب به عمر رسید، نزد امام حسین رضی اللّه عنه فرستاد و آن حضرت جواب داد که: «من هرگز مبایعت ننمایم و متابعت ابن زیاد نکنم!»

و این سخن را آن ملعون شنوده در غضب شده.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۹

و بدین شرح، ابن زیاد را مکتوب کرد:

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم، أمّا بعد فإنّی حیث نزلت بالحسین بعثت إلیه رسولی فسألته عمّا أقدمه و ماذا یطلب، فقال، کتب إلیّ أهل هذا البلاد و أتتنی رسلهم فسألونی القدوم، فأمّا إذا کرهتمونی و بدا لهم غیر ما أتتنی به کتبهم فأنا منصرف عنهم.

می‌گوید: «گاهی که به کربلا نزول کردم، از قبل خویش رسول به حضرت حسین گسیل داشتم و پرسش کردم که تو را چه چیز بدین سوی سفر فرمود و از این سفر مقصود چه بود؟»

در پاسخ گفت: «مردم این بلاد به سوی من نامه‌ها نگاشتند و رسولان پی‌درپی روان داشتند و قدوم مرا ملتمس شدند و من دعوت ایشان را اجابت کردم. اکنون اگر از کرده پشیمانند و رأی دیگرگون کرده‌اند، طریق مراجعت می‌سپاریم، و السلام.»

حسان بن قاید عبسی گوید: «حاضر بودم که مکتوب ابن سعد را به عبید اللّه بن زیاد آوردند؛ چون خاتم برگرفت و برخواند، قال: الآن علّقت مخالبنا به، یرجو النّجاۀ وَ لاتَ حِینَ مَناصٍ.

گفت: الآن که چنگال ما که مانند برائن سرحان و مخالب عقبان است او را فروگرفته، طریق خلاص می‌طلبد، او را هرگز ملجأ و مناص به‌دست نشود.»

و در پاسخ ابن سعد بدین منوال نامه کرد:

فقد بلغنی کتابک و فهمت ما ذکرت فأعرض علی الحسین أن یبایع لیزید هو و جمیع أصحابه فإذا فعل ذلک رأینا فیه رأینا و السّلام.

یعنی: «مکتوب تو را قرائت کردم و بدانچه انهاء داشتی بدانستم. بر حسین سخت بگیر تا با یزید بیعت کند و اصحاب او نیز با وی

متابعت کنند. آن‌گاه بدانچه رأی زنم و پسندیده دانم، مرعی خواهم داشت.»

چون این مکتوب به ابن سعد رسید، سخت بیازرد. چه دانسته بود که حسین علیه السّلام هرگز با یزید بیعت نکند و از مقاتلت با آن حضرت کراهتی به تمام داشت.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۹- ۱۹۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۴

فإذا هو فعل ذلک، رأینا رأینا.

فقال ابن سعد: قد خشیت أن لا یقبل ابن زیاد العافیة.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۰۹- ۱۱۰

و کتب إلی ابن زیاد بما یقوله الحسین، فأتاه جوابه: أمّا بعد، فاعرض علی الحسین و أصحابه البیعة لیزید، فإن فعل، رأینا رأینا.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۸- ۲۳۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۵

رجل من جیش ابن زیاد یصف الإمام علیه السّلام

أخبرنا أبو محمّد عبد الکریم بن حمزة، أنبأنا أبو بکر أحمد بن علیّ حیلولة: و أخبرنا أبو القاسم إسماعیل بن أحمد، أنبأنا محمّد بن هبة اللّه، قالا: أنبأنا محمّد بن الحسین، أنبأنا عبد اللّه بن جعفر، أنبأنا یعقوب، أنبأنا أبو بکر- یعنی الحمیدیّ- أنبأنا سفیان، أنبأنا شهاب بن خراش.

عن رجل من قومه قال: کنت فی الجیش الّذی بعثهم عبید اللّه بن زیاد إلی حسین بن علیّ- و کانوا أربعة آلاف یریدون الدّیلم- فصرفهم عبید اللّه بن زیاد إلی حسین بن علیّ، فلقیت حسینا، فرأیته أسود الرّأس و اللّحیة، فقلت له: السّلام علیک یا أبا عبد اللّه. فقال: و علیک السّلام.- و کانت فیه غنّة- فقال: لقد بانت منکم فینا سلة منذ اللّیلة- یعنی سرق.

قال شهاب: فحدّثت به زید بن علیّ فأعجبه و کانت فیه غنّة. قال سفیان: و هی فی الحسینیّین.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۰۹- ۲۱۰

و قال شهاب بن خراش: قال لی رجل من قومی: إنّ ابن زیاد کان قد هیأ أربعة آلاف لغزو الدّیلم، فلمّا بلغه مخرج الحسین، صرفهم لمقاتلته. قال: و رأیت حسینا أسود الرّأس و اللّحیة، فقلت له: السّلام علیک یا أبا عبد اللّه. فقال: و علیک. و کان فی صوته غنّة.

ابن عساکر، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۲- ۳۳۳

قال ابن عیینة و حدّثنی شهاب بن خراش عن رجل من قومه قال: کنت فی الجیش الّذین بعثهم عبید اللّه بن زیاد إلی الحسین، و کانوا أربعة آلاف یریدون الدّیلم، فصرفهم عبید اللّه إلی الحسین، فلقیت حسینا، فرأیته أسود الرّأس و اللّحیة، فقلت له: السّلام علیک یا أبا عبد اللّه. فقال: و علیک السّلام- و کانت فیه غنّة-.

قال شهاب: فحدّثت به زید بن علیّ، فأعجبه قوله، و کانت فیه غنّة.

الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۶

ابن أبو عقب یحضّ علی القتال مع الحسین علیه السّلام

و حدّثنا عبّاس بن هشام بن الکلبیّ، ثنا معاویة بن الحارث، عن شمر أبی عمرو، عن عروة بن عبد اللّه الجعفیّ قال:

كان عبد اللّه بن يسار- و يسار هو أبو عقب- قدم علينا فقال: إنّ حسينا قادم فانصروه. و جعل يحضّ على القتال معه.

و كان يقول: يقتلني رجل يقال له: عبيد اللّه. فتطلّبه ابن زياد فتوارى و تزوّج امرأة من مراد، فأتاه عبيد اللّه بن الحر، فاستخرجه، ثمّ أتى به السّبخة، فقتله.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۷۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۶۶

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۷

ابن زياد يأمر ابن سعد أن يحول بين الحسين عليه السّلام و أصحابه و بين الماء فيفعل

قال: فنزلوا، و بينهم و بين الماء ربوة، «۱» فأراد الحسين و أصحابه الماء «۱»، فحالوا بينهم و بينه. فقال له شهر بن حوشب: لا تشربوا منه حتّى تشربوا من الحميم.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۲/ ۵- ۶- عنه: القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۴۱- ۲۴۲

و جاء كتاب ابن زياد إلى عمر بن سعد أن: حل بين حسين و أصحابه و بين الماء، فلا يذوقوا منه قطرة، كما صنع بالتّقىّ الزّكىّ المظلوم!

فبعث خمسمائة فارس، فنزلوا على الشّريعة، و حالوا بين الحسين و أصحابه و بين الماء، و منعوهم أن يستقوا منه. و ذلك قبل قتل الحسين بثلاثة أيّام.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۹، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۰

قالوا: و ورد كتاب ابن زياد على عمر بن سعد أن: امنع الحسين و أصحابه الماء، فلا يذوقوا منه حسوة «۲»، كما فعلوا بالتّقىّ عثمان بن عفّان.

فلمّا ورد على عمر بن سعد ذلك، أمر عمرو بن الحجّاج أن يسير فى خمسمائة راكب، فينيخ على الشّريعة، و يحولوا بين الحسين و أصحابه و بين الماء. و ذلك قبل مقتله بثلاثة أيّام. «۳»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۲- ۲۵۳- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۷، الحسين بن علىّ،/ ۸۶؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۳۴

---

(۱) (۱- ۱) [الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه: «أى علو من الأرض»].

(۲)- أى جرعة بقدر ما يحسوه المرء بيده مرّة واحدة.

(۳)- گويند: ابن زياد به عمر بن سعد نوشت كه از حسين عليه السّلام و ياران او آب را بازگير و نبايد يك جرعه آب بنوشند. همچنان‌كه اين كار را نسبت به عثمان بن عفّان پرهيزگار انجام دادند.

و چون اين نامه رسيد، عمر بن سعد به عمر بن حجاج فرمان داد كه با پانصد سوار به كنار شريعه فرات برود و مانع از آن شود كه امام حسين و يارانش آب بردارند و اين سه روز پيش از شهادت آن حضرت بود و ياران امام حسين لب تشنه ماندند.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۸

فمنعوه الماء، و حالوا بينه و بين الفرات، فناشدهم اللّه عزّ و جلّ، فأبوا إلّا قتاله أو يستسلم، فيمضوا به إلى عبيد اللّه بن زياد، فيرى رأيه فيه، و ينفذ فيه حكم يزيد. «۱»

اليعقوبى، التّاريخ، ۲/ ۲۱۶

قال أبو مخنف: حدّثنى سليمان بن أبى راشد، عن حميد بن مسلم الأزدىّ، قال: جاء من عبيد اللّه بن زياد كتاب إلى «۲» عمر بن سعد:

أمّا بعد، فحل بين الحسين و أصحابه و بين الماء، و لا يذوقوا «۳» منه قطرة، كما صنع بالتّقيّ «۴» الزّكيّ المظلوم أمير المؤمنين عثمان بن عفّان «۴».

قال: فبعث عمر بن سعد عمرو بن الحجّاج «۵» على خمسمائة فارس، فنزلوا على الشّريعة، «۶» و حالوا «۷» بين حسين و أصحابه، و بين الماء أن يسقوا منه قطرة «۶»، و ذلك قبل قتل «۸» الحسين بثلاث «۷» «۹». «۱۰»

---

(۱)- پس، آب را بر او بستند و میان او و فرات حایل شدند و آنان را به خدای عزّ و جل سوگند داد.

لیکن تن ندادند؛ مگر آن‌که با او بجنگند یا هم تسلیم شود، تا او را نزد عبید اللّه بن زیاد بفرستند و او خود هرچه خواهد نظر دهد و فرمان یزید را درباره او اجرا کند.

آیتی، ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲/ ۱۷۹

(۲)- [فی المناقب مکانه: «قال الطّبریّ: ثمّ کتب ابن زیاد إلی ...»].

(۳)- [المناقب: «فلا یذوقوا»].

(۴) (۴- ۴) [المناقب: «النّقیّ، عثمان أمیر المؤمنین المظلوم»].

(۵)- [فی المقرّم مکانه: «و أنزل ابن سعد الخیل علی الفرات، فحموا الماء، و حالوا بینه و بین سیّد الشّهداء، فبعث عمرو بن الحجّاج ...»].

(۶- ۶) [لم یرد فی المقرّم].

(۷- ۷) [المناقب: «بینه و بین الماء ثلاثة أیّام إلی أن قتل»].

(۸)- [المقرّم: «مقتل»].

(۹)- [المقرّم: «بثلاثة أیّام»].

(۱۰)- حمید بن مسلم ازدی گوید: نامه‌ای از عبید اللّه بن زیاد پیش عمر بن سعد آمد به این مضمون:

«امّا بعد ... میان حسین و یاران وی و آب حایل شو که یک قطره از آن ننوشند. همان‌طور که با متّقی پاکیزه خوی مظلوم امیر مؤمنان، عثمان بن عفّان رفتار کردند.»

گوید: عمر بن سعد، عمرو بن حجاج را با پانصد سوار فرستاد که آبگاه را گرفتند و میان حسین و یاران وی و آب حایل شدند و نگذاشتند یک قطره آب بنوشد و این سه روز پیش از کشته شدن حسین بود.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۰۹

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۲- عنه: ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۴- ۲۴۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۷- ۲۳۸؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۳

قال: ثمّ إنّ ابن زیاد کتب إلی عمر «۱» بن سعد: أمّا بعد، فقد بلغنی أنّ الحسین یشرب الماء هو «۲» و أولاده، و قد حفروا الآبار، و نصبوا الأعلام، فانظر إذا ورد علیک کتابی هذا، فامنعهم من/ حفر الآبار ما استطعت، و ضیّق علیهم، و لا تدعهم یشربوا «۳» من ماء الفرات قطرة واحدة «۳»، و افعل بهم کما فعلوا بالتّقیّ النّقیّ عثمان بن عفّان (رضی اللّه عنه)- و السّلام.

[قال- «۴»]: فعندها ضیّق علیهم عمر «۱» بن سعد غایة التّضییق «۵»، ثمّ دعا رجلا «۶» یقال له: عمرو بن الحجّاج الزّبیدیّ، فضمّ إلیه خیلا عظیمة، و أمره أن ینزل علی الشّریعة [الّتی هی حذاء عسکر الحسین رضی اللّه عنه فنزلت الشّریعة- «۷»] و نادی رجل من أصحاب «۸» عمر «۱» بن سعد بالحسین، فقال «۹»: إنّک لن تذوق من هذا الماء قطرة واحدة، حتّی تذوق الموت [غصّة بعد غصّة-

«۴»]، أو «۱۰» تنزل على حكم أمير المؤمنين [يزيد- «۴»] و حكم عبيد اللّه بن زياد.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۶۲- ۱۶۳

---

(۱)- فى النّسخ: عمرو.

(۲)- ليس فى د.

(۳) (۳- ۳) فى د: الماء أبدا.

(۴)- من د.

(۵)- فى د و بر: الضّيق.

(۶)- من د، و فى الأصل و بر: رجل.

(۷)- من د و بر، غير أن فى بر: «فنزلت الخيل الشّريعة».

(۸)- من د، و فى الأصل و بر: أصحابه.

(۹)- فى د: و قال.

(۱۰)- من د، و فى الأصل و بر: و.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۰

و ورد «۱» كتاب «۲» ابن زياد فى الأثر «۱» إلى عمر بن سعد «۳» أن: خل «۴» بين «۳» الحسين و أصحابه و بين الماء، فلا يذوقوا منه قطرة، كما صنع «۵» بالتّقىّ الزّكىّ «۶» عثمان بن عفّان «۲». «۵»

فبعث عمر بن سعد فى الوقت عمرو بن الحجّاج فى خمسمائة فارس، فنزلوا على الشّريعة، و حالوا بين الحسين و أصحابه و بين الماء، «۷» أن يستقوا «۷» منه قطرة.

«۸» و ذلك قبل قتل الحسين عليه السّلام بثلاثة أيّام «۸». «۹»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۸- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۹؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۴۰؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۶۳؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۹؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۱۴- ۲۱۵؛ بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۷۲؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۶؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۱۵؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۱۰

و ورد كتاب ابن زياد فى الأثر إليه أن: حل بين الحسين و بين أصحابه و بين الماء، فلا تدعهم يذوقوا منه قطرة، كما صنع بالتّقىّ الزّكىّ عثمان بن عفّان.

---

(۱) (۱- ۱) [فى الأسرار: «كتاب آخر فى الأثر»، و فى المعالى: «كتاب ابن زياد»].

(۲) (۲- ۲) [الدّمعة السّاكبة: «آخر بالأثر يأمره أن يمنعه من الماء أشدّ منع»].

(۳) (۳- ۳) [فى المعالى و بحر العلوم: «أمّا بعد، فحل بين»].

(۴)- [فى نفس المهموم مكانه: «كتب ابن زياد إلى عمر بن سعد: أمّا بعد، فحل ...»].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «بالزّكىّ المظلوم عثمان»].

(۶)- [زاد فى نفس المهموم: «المظلوم»].

(۷- ۷) [فى البحار و الدّمعة السّاكبة و نفس المهموم و المعالى و بحر العلوم: «و منعوهم أن يسقوا»، و فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «و منعوهم أن يستقوا»].

(۸- ۸) [المعالی: «فی النّاسخ: منع الحسین علیه السّلام عن الماء فی یوم الثّلاثاء لسبع من المحرّم»].

(۹)- و دنبال آن، نامه دیگری از ابن زیاد به عمر بن سعد رسید که:

«میان حسین و یارانش و میان آب حائل شو تا این‌که یک قطره آب نچشند، چنانچه با آن مرد تقی زکی عثمان بن عفّان چنین رفتار شد.»

پس عمر بن سعد همان ساعت عمرو بن حجاج را با پانصد سوار فرستاد تا کنار شریعه فرود آیند و میان حسین و یارانش و میان آب حائل شدند که یک قطره آب از آن‌جا برندارند و این جریان سه روز پیش از کشته شدن حسین علیه السّلام بود.

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۱

فبعث ابن سعد فی الوقت عمرو بن الحجّاج فی خمسمائة فارس، فنزلوا علی الشّریعة، و حالوا بین الحسین و أصحابه أن یستقوا منه.

و ذلک قبل قتل الحسین علیه السّلام بثلاثة أیّام.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۵

و رجعت تلک الخیل حتّی نزلت علی الفرات، و حالوا بین الحسین و أصحابه و بین الماء.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۴

و جاء کتاب عبید اللّه إلی عمر: حل بین الحسین و أصحابه و بین الماء، کما صنع بعثمان.

ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

ثمّ کتب إلی عمر یأمره أن [و قد جمع ابن الأثیر بین کتابی ابن زیاد] یعرض علی الحسین بیعة یزید، فإذا فعل ذلک، رأینا رأینا، و أن یمنعه و من معه الماء.

فأرسل عمر بن سعد عمرو بن الحجّاج علی خمسمائة فارس، فنزلوا علی الشّریعة، و حالوا بین الحسین و بین الماء، و ذلک قبل قتل الحسین بثلاثة أیّام. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۳

فجاء کتاب عبید اللّه بن زیاد إلی عمر بن سعد أن: حل بین الحسین و أصحابه و بین الماء، فلا یذوقوا منه قطرة.

فبعث لعمرو بن الحجّاج بخمسمائة فارس، فنزلوا علی الشّریعة، و منعوهم الماء.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۳۷

ثمّ زحفت خیل عمر بن سعد، حتّی نزلوا شاطئ الفرات، و حالوا بین الماء و بین الحسین و أصحابه.

---

(۱)- به عمر نوشت که به حسین پیشنهاد بیعت یزید را بکند. اگر او بیعت کند که ما بعد از آن درباره او تصمیم خواهیم گرفت. آب را به روی او و یاران او ببندد و مانع شود.

عمر بن سعد، عمرو بن حجاج را به فرماندهی پانصد سوار فرستاد که کنار رود فرات را بگیرند و مانع حسین از رسیدن به آب شوند و آن، سه روز قبل از قتل حسین بود.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۲

ثمّ کتب عبید اللّه کتابا إلی عمر بن سعد، یحثّه علی مناجزة الحسین علیه السّلام، فعندها ضیّق الأمر علیهم، فاشتدّ بهم «۱» العطش.

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- ۷۶- عنه: الإربلی، کشف الغمّة، ۲/ ۴۷

و منعوهم الماء ثلاثة أيّام. «۲»

سبط ابن الجوزی، تذكرة الخواصّ،/ ۱۴۱

قال: و كتب ابن زياد إلى عمر بن سعد: «أمّا بعد، فحل بين الحسين و أصحابه و بين الماء، فلا يذوقوا منه قطرة، كما صنع بالتّقيّ الزّكيّ المظلوم أمير المؤمنين عثمان بن عفّان».

فبعث عمر عمرو بن الحجّاج إلى خمسمائة فارس، فنزلوا على الشّريعة، و حالوا بين الحسين و أصحابه و بين الماء، و منعوهم أن يسقوا منه قطرة، و ذلك قبل قتل الحسين بثلاث.

النّويری، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۲۷- ۴۲۸

فردّ عليه ابن زياد أن: [و قد جمع ابن كثير بين كتابى ابن زياد] حل بينهم و بين الماء كما فعل بالتّقيّ الزّكيّ المظلوم أمير المؤمنين عثمان بن عفّان، و اعرض على الحسين أن يبايع هو و من معه لأمير المؤمنين يزيد بن معاوية، فإذا فعلوا ذلك رأينا رأينا.

و جعل أصحاب عمر بن سعد يمنعون أصحاب الحسين من الماء، و على سرية منهم عمرو بن الحجّاج، فدعا عليهم بالعطش، فمات هذا الرّجل من شدّة العطش.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۵

ثمّ زحفت خيل ابن سعد، حتّى نزلت بشاطئ «۳» الفرات، و حالوا بين الحسين و أصحابه «۴» و بين الماء، فعند ذلك ضاق الأمر على الحسين عليه السّلام و على أصحابه، و اشتدّ بهم العطش.

---

(۱)- [كشف الغمّة: «فاشتدّ عليهم الأمر و»].

(۲)- پس، عمر سعد، حجاج زبيدی را با پانصد سوار به كنار فرات فرستاد و آب از حسين و اصحاب او منع كرد.

عماد الدّين طبری، كامل بهائی، ۲/ ۲۷۹

(۳)- [فی نور الأبصار مكانه: «ثمّ ساروا جميعا حتّى نزلوا بشاطئ ...»].

(۴)- [لم يرد فی نور الأبصار].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۳

[عن مطالب السّؤول]

ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۱- عنه: الشّبلنجی، نور الأبصار،/ ۲۶۱- ۲۶۲

قال ابن أبی شاكر فی تاريخه: [...] ثمّ جاء كتاب عبيد اللّه إلى عمر بن سعد: امنع الحسين و أصحابه الماء. «۱»

الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۸۰

و ضيّق ابن سعد على الحسين عليه السّلام، و منعه و أهله و أصحابه من الماء فی تلك الأيّام.

تاج الدّين العاملی، التّتمّة،/ ۷۸

قال الرّاوی: ثمّ إنّ عمر بن سعد نزل على شاطئ الفرات، فحالوا بين الحسين و بين الماء.

الطّريحی، المنتخب، ۲/ ۲۸۲

قال أبو مخنف رحمه اللّه: ثمّ إنّ ابن سعد عبر الفرات، و صار يخرج كلّ ليلة، و يبسط بساطا و يدعو الحسين عليه السّلام و يتحدّثان حتّى يمضى من اللّيل شطره.

و كان خولى بن يزيد من أقسى النّاس قلبا على الحسين عليه السّلام. فلمّا رأى ذلك، كتب إلى ابن زياد لعنه اللّه يقول: أمّا بعد، أيّها الأمير! إنّ عمر بن سعد لعنه اللّه يخرج فی كلّ ليلة «۲»، و يدعو الحسين عليه السّلام و يتحدّثان حتّى يمضى من اللّيل ثلثه «۳»، و قد

أدركته «۴» على الحسين عليه السّلام الرّحمة و الرّأفة «۴»، فأمره أن ينزل عن حكمك، و تصيّر الأمر إليّ، «۵» و أنّا «۵» أكفيك أمره.

قال: فلمّا قرأ ابن زياد لعنه اللّه كتاب خولى، كتب إلى ابن سعد لعنه اللّه: أمّا بعد، يا

---

(۱)- سوار و پیاده بسیار به مدد عمر بن سعد فرستاد و پیغام داد که: «آب فرات را محفوظ ساز تا حسین و موافقان او از آن آب نتوانند آشامید.»

و عمر بن سعد (لعنة اللّه علیه) عمرو بن حجاج را با پانصد سوار جهت ضبط آب تعیین کرد و این صورت قبل از شهادت امام مظلوم به سه روز روی نمود.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۹

(۲)- [زاد فی الأسرار: «و یبسط بساطا»].

(۳)- [الأسرار: «شطره»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «علیه الرّحمة»].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «حتّی»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۴

ابن سعد! قد بلغنی أنّک فی کلّ لیلة تخرج و تبسط بساطا، و تدعو الحسین علیه السّلام «۱» و تتحدّث معه حتّی یمضی من اللّیل شطره، فإذا قرأت کتابی، فأمره أن ینزل علی حکمی، فإن أطاع و إلّا امنعه من شرب الماء، فإنّی حلّلته علی الیهود و النّصاری، و حرّمته علیه و علی أهل بیته «۱».

فلمّا قرأ ابن سعد لعنه اللّه الکتاب، دعا بحجر بن الحرّ و عقد له رایة علی «۲» أربعة آلاف فارس «۲»، و أمره أن ینزل علی «۳» أربعة آلاف فارس، و أمره أن ینزل علی مشرعة الغاضریّة «۳» و یمنع الحسین من شرب الماء، ثمّ دعی بشبث بن ربعیّ و عقد له رایة علی «۴» ألف فارس، و أمره أن ینزل علی مشرعة الغاضریّة و یمنع الحسین علیه السّلام من شرب الماء، فنزلا جمیعا علی المشرعة «۴».

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۵۳- ۵۴- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۹- ۲۶۰

قال [محمّد بن أبی طالب]: و رجعت خیل ابن سعد «۵» حتّی نزلوا علی شاطئ الفرات، فحالوا بین الحسین و «۶» أصحابه و بین «۶» الماء.

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۷- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۸؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۷»،/ ۲۵۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۷؛ مثله الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۱

و منعوه و أصحابه الماء ثلاثة أیّام. «۸»

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۲۶

---

(۱) (۱- ۱) [الأسرار: «و تتحدّثان عامّة من اللّیل، فأمره أن ینزل علی حکمی، فإن فعل فهو الفرض، و إن أبی فامنعه من شرب الماء الفرات، فقد حرّمته علیه و حلّلته علی الکلاب و الخنازیر»].

(۲) (۲- ۲) [الأسرار: «ألفین فارس»].

(۳) (۳- ۳) [الأسرار: «شرعة الماء»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «أربعة آلاف فارس، و أمره أن ینزل علی الشّریعة، و یضیق علی الحسین و أصحابه»].

(۵)- [فی مثیر الأحزان مکانه: «و رجف خیل ابن سعد ...»].

(۶- ۶) [لم یرد فی الأسرار].

(۷)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

(۸)- چون عمر بن سعد از مقاتلت حسین علیه السّلام کراهتی به کمال داشت، آن حضرت را آگهی فرستاد که:

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۵

فوصل الکتاب إلی عمر بن سعد فی الیوم السّادس من المحرّم، و قد تکامل عنده من الرّجل عشرون ألفا، فقطع المراسلات بینه و بین الحسین، و ضیّق علیه، و منع علیه ورود

- «اگر مسئلت مرا اجابت می‌فرمایی، صواب آن است که ساعتی باهم بنشینیم و در اصلاح این امر سخن برانیم.»

حسین علیه السّلام فرمود: «روا باشد.» پس شبانگاهی در کنار فرات بساطی بگستردند و مجلس را از فضول بپرداختند و هردو تن نشیمن ساختند و فراوان سخن کردند.

خولی بن یزید اصبحی که خاصه با حسین تشدید معادات و مناوات می‌کرد، چون این بدید، مکتوبی بدین شرح به عبید اللّه بن زیاد نگاشت:

أمّا بعد أیّها الأمیر! إنّ عمر بن سعد یخرج کلّ لیلة و یبسط بساطا، و یدعو الحسین و یتحدّثان حتّی یمضی من اللّیل شطره، و قد أدرکته علی الحسین الرّحمة و الرّأفة، فأمره أن ینزل عن حکمک و یصیر الحکم و أنا أکفیک أمره.

نوشت که: «ای امیر! همانا پسر سعد هرشب از لشکرگاه خود بیرون می‌شود و در کنار فرات بساطی می‌گسترانند و حسین را می‌خواند و از هر در سخن می‌کنند تا شطری از شب سپری می‌شود. او را با حسین جز از در رحمت و رأفت ندیده‌ام. فرمان کن تا این خدمت را از گردن فرونهد و زمام کار را به دست من دهد تا من این خدمت را به خاتمت رسانم و کار حسین را کفایت کنم.»

چون ابن زیاد کتاب خولی را قرائت کرد، از عمر بن سعد بیازرد و او را بدین‌گونه رقم کرد:

أمّا بعد یا ابن سعد! قد بلغنی أنّک تخرج فی کلّ لیلة و تبسط بساطا، تدعو الحسین و تتحدّث معه حتّی یمضی من اللّیل شطره، فإذا قرأت کتابی فأمره أن ینزل علی حکمی، فإن أطاع و إلّا إمنعه من شرب الماء، فإنّی حلّلته علی الیهود و النّصاری، و حرّمته علیه و علی أهل بیته، فحل بین الحسین و أصحابه و بین الماء، فلا یذوقوا منه قطرة کما صنع بالتّقیّ النّقیّ عثمان أمیر المؤمنین المظلوم.

می‌گوید: «ای پسر سعد! به من رسید که هرشب از لشکرگاه خویش بیرون می‌شوی و بساطی می‌گسترانی و حسین را می‌خوانی و طریق محاوره و مسامره (۱) می‌سپارید تا نیمی از شب درمی‌گذرد. هان ای پسر سعد! چون کتاب مرا قرائت کردی، حسین را مأمور کن که پذیرای امر من گردد. اگر اطاعت کرد، نیکو باشد و اگرنه آب را از وی بازگیر و در میان او و فرات حاجز و حایل (۱) باش که من آب را بر یهود و نصاری حلال کردم و بر حسین و اهل بیت او حرام نمودم. پس باید حایل و حاجز باشی در میان حسین و اصحاب او و میان آب تا نیاشامند قطره‌ای از آب، به کیفر کرداری که با امیر المؤمنین عثمان روا داشتند.»

چون ابن سعد بر مضمون این نامه مشرف و مطلع شد، بیچاره گشت و در زمان عمرو بن الحجاج را طلب داشت و او را با پانصد سوار بر شریعه فرات بگماشت و فرمان کرد که حسین و اصحاب حسین را از برداشتن آب مانع و دافع باشند و راه به شریعه نگذارند. این واقعه در روز سه‌شنبه هفتم شهر محرم الحرام بود.

(۱). محاورة: گفتگو. مسامرة: در شب سخن گفتن.

(۲). حاجز: جلوگیر. حایل: مانع.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۱- ۱۹۳

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۶

الماء، و طلب منه إحدى الحالتين النّزول، أو المنازلة.

السّماوى، إبصار العين،/ ۸

و بلغ ابن زياد لعنه اللّه أن ابن سعد يسامر الحسين و يحدّثه و يكره قتاله، فكتب إلى عمر بن سعد: إذا أتاك الكتاب هذا، فلا تمهلن الحسين بن علىّ، و خذ بكظمه، و حل بينه و بين الماء، كما حيل بين عثمان يوم الدّار.

فلمّا وصل الكتاب إلى عمر بن سعد لعنه اللّه أمر مناديه، فنادى: أنّا قد أجلنا حسينا و أصحابه ليلتهم و يومهم.

الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۵۲

و قد استعمل ابن زياد تلك الحرب الاقتصاديّة، بأبشع صورها، و أقصى ما يتصوّر من معاملة و حشيّة، و خطّة همجيّة، فطوق جيش الحسين لمنع الامدادات الخارجيّة، و قطع الاتّصال معه و مع العالم الخارجى، كما أصدر أمره لقائد الحملة بمنع الماء عن معسكر الحسين بصورة شديدة، كما جاء فى كتابه لعمر بن سعد أن:

امنع الحسين من شرب الماء، فلا يذوقوا منه حسوة، كما فعلوا بالتّقىّ عثمان.

أسد حيدر، مع الحسين فى نهضته،/ ۱۸۳- ۱۸۴

قال الإسفراينىّ: ثمّ إنّ عمر بن سعد دعى بحجّاز بن أبجر، و عقد له رايته على ألفين فارس، و أمره أن ينزل على مشرعة الغاضريّات ليمنع الحسين و أصحابه من شرب ماء الفرات، و دعى بابن ربعىّ، و عقد له راية على أربعة آلاف، و أمره أن ينزل الشّرعة الاخرى، و يمنع الحسين و أصحابه من شرب الماء، فساروا جميعا، و نزلوا على الشّوارع، و احتاطوا بالحسين، و ضيّقوا عليه.

القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۸

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۷

رجسان يشمتان بعطشه عليه السّلام فتصيبهما دعوته

و ناداه عبد اللّه بن حصين الأزدىّ: يا حسين! ألا تنظر إلى الماء كأنّه كبد السّماء؟ و اللّه لا تذوق منه قطرة، حتّى تموت عطشا!. فقال الحسين: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا.

فمات بالعطش. كان يشرب، حتّى يبغر فما يروى «۱»، فما زال ذاك دأبه حتّى لفظ نفسه «۲»

و يقال: إنّهم حالوا بينهم و بين ملئها، فانصرفوا بشىء يسير من الماء.

و نادى المهاجر بن أوس التّميمىّ: يا حسين! ألا ترى إلى الماء يلوح كأنّه بطون الحيّات «۳»؟ و اللّه لا تذوقه أو تموت!. فقال: إنّى لأرجو أن يوردنيه اللّه و يحلّؤكم عنه.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۹، ۳۹۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۱- ۱۸۲

قال: و نازله «۴» عبد اللّه بن أبى حصين الأزدىّ «۵»- و عداده فى بجيلة- «۵» فقال:

يا حسين! ألا تنظر إلى الماء كأنّه كبد السّماء؟ و اللّه لا تذوق منه قطرة حتّى تموت عطشا.

فقال الحسين: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا.

قال حميد بن مسلم: و اللّه لعدته «۶» بعد ذلك فى مرضه، فو اللّه الّذى لا إله إلّا هو، لقد رأيته يشرب حتّى بغر «۷»، ثمّ يقىء، ثمّ يعود فيشرب حتّى يبغر، فما يروى، فما زال ذلك

---

(۱)- أى كان يشرب إلى أن يمتلئ جوفه من الماء، فما يروى و لا يسكن عطشه.

(۲)- أى حتّى مات، يقال: «لفظ فلان نفسه- من باب ضرب و علم- لفظا»: مات.

(۳)- کذا فی الأصل، و فی المضبوط فی جلّ المصادر و المقاتل: «الحیتان» و هو جمع حوت، و الکلام کنایة عن شعشعة الماء و تموّجه.

(۴)- [فی نهایة الإرب: «و ناداه»، و فی العبرات: «و نادی»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی نهایة الإرب].

(۶)- [فی نهایة الإرب و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «لقد عدته»].

(۷)- البغر: الشّرب بلا ریّ. [و فی نهایة الإرب و العبرات: «یبغر»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۸

دأبه حتّی لفظ عصبه «۱»، یعنی نفسه. «۲»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۲- عنه: النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۸؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۹؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۵

و نادی عبد اللّه «۳» بن حصین الأزدیّ «۴»- و کان عداده فی بجیلة- «۴» «۵» بأعلی صوته:

یا حسین! «۶» ألا- تنظر «۶» إلی «۷» الماء کأنّه کبد السّماء؟ و اللّه «۸» لا تذوقون منه قطرة واحدة «۹» حتّی تموتوا «۸» عطشا. فقال الحسین علیه السّلام: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا.

قال حمید بن مسلم: و اللّه «۱۰» لعدته بعد ذلک فی مرضه، فو اللّه الّذی لا إله غیره «۱۱»، لقد رأیته یشرب «۱۲» الماء حتّی یبغر «۱۳»، ثمّ یقیء «۱۴» و یصیح: العطش، العطش «۱۵». «۱۶» ثمّ «۱۷» یعود

---

(۱)- فی اللّسان: لفظ عصبه، أی: ریقه. [نهایة الإرب: «غصّته»].

(۲)- گوید: عبید اللّه بن ابی حصین ازدی که نسب از بجیله داشت، بانگ زد و گفت: «ای حسین! آب را می‌بینی که به رنگ آسمان است؟ به خدا یک قطره از آن نمی‌چشی تا از تشنگی بمیری.»

گوید: حسین گفت: «خدایا! او را از تشنگی بکش و هرگز او را نبخش!»

حمید بن مسلم گوید: «به خدا بعدها هنگامی که بیمار بود، عیادتش کردم. به خدایی که جز او خدایی نیست، دیدمش آب می‌خورد تا شکمش پر می‌شد و قی می‌کرد. آن‌گاه باز آب می‌خورد تا شکمش پر می‌شد و قی می‌کرد؛ امّا سیراب نمی‌شد و چنین بود تا جان داد.»

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۶

(۳)- [نفس المهموم: «عبید اللّه»].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی المعالی و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان].

(۵)- [زاد فی الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «فقال»].

(۶- ۶) [فی الأسرار و أعیان الشّیعة و اللّواعج و مثیر الأحزان: «تنظرون»].

(۷)- [لم یرد فی اللّواعج].

(۸- ۸) [فی نفس المهموم و المعالی: «لا تذوق ... تموت»].

(۹)- [لم یرد فی روضة الواعظین و المعالی].

(۱۰)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۱)- [فی روضة الواعظین و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «إلّا هو»].

(۱۲)- [نفس المهموم: «شرب»].

(۱۳)- [نفس المهموم: «بغر»].

(۱۴)- [فی روضة الواعظین: «و نفی» و فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و الأسرار و المعالی و مثیر الأحزان: «ثمّ یقیئه»].

(۱۵)- [لم یرد فی المعالی و مثیر الأحزان].

(۱۶) (۱۶*) [الأسرار: «یفعل ذلک مرارا، و یتلظّی عطشا، فما زال ذلک دأبه حتّی مات»].

(۱۷)- [المعالی: «یفعل ذلک مرارا، و یتلظّی عطشا، ثمّ»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۱۹

فیشرب الماء «۱» حتّی یبغر، ثمّ یقیئه «۲» و یتلظّی عطشا «۲»، فما زال ذلک دأبه حتّی «۳» لفظ نفسه «۴» لعنه اللّه (۱۶*) «۳». «۵»

المفید، الإرشاد، ۲/ ۸۸- ۸۹- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۹؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۴۰؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۳- ۲۶۴؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۹؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۵؛ مثله الفتّال، روضة الواعظین،/ ۱۵۶؛ الأمین، لواعج الأشجان،/ ۱۱۰؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۲

و نادی عبد اللّه بن حصین الأزدیّ بأعلی صوته: یا حسین! ألا ترون إلی الماء کأنّه کبد السّماء «۶» و اللّه لا تذوقون منه قطرة حتّی تموتوا عطشا. فقال الحسین علیه السّلام: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له «۷».

قال حمید بن مسلم: فو اللّه الّذی لا إله غیره، لقد رأیته یشرب الماء حتّی یبغر «۸»، ثمّ یقیء و یصیح: العطش، العطش. ثمّ یعود، فیشرب الماء حتّی یبغر، ثمّ یقیئه، و یتلظّی عطشا، فما زال ذلک دأبه حتّی لفظ نفسه «۹».

---

(۱)- [لم یرد فی البحار و العوالم و نفس المهموم و المعالی و مثیر الأحزان].

(۲) (۲- ۲) [نفس المهموم: «فما یروی»].

(۳) (۳- ۳) [فی المعالی و أعیان الشّیعة و اللّواعج: «هلک»].

(۴)- [نفس المهموم: «غصّته، یعنی نفسه»].

(۵)- و عبد اللّه بن حصین ازدی که در میان قبیله بجیله آمده بود، با آواز بلند فریاد زد: «ای حسین! آیا این آب را ننگری که گویا در صفا و زلالی چون شکم آسمان است؟ به خدا قطره‌ای از آن نچشید تا از تشنگی بمیرید.»

حسین علیه السّلام فرمود: «بار خدایا! او را تشنه‌کام بمیران و هرگز او را میامرز!»

حمید بن مسلم گوید: «به خدا من پس از واقعه کربلا در بیماریش او را عیادت کردم و سوگند بدان خدایی که شایسته پرستش جز او نیست، او را دیدم آب می‌خورد تا شکمش پر می‌شد. سپس آن را برمی‌گرداند و فریاد می‌زد: تشنه‌ام! تشنه‌ام!

و دوباره آب می‌خورد تا شکمش پر می‌شد و برمی‌گرداند و (فریاد تشنگی می‌زد). از تشنگی می‌سوخت و این کارش بود تا جانش به‌درآمد (لعنه اللّه).»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۸- ۸۹

(۶)- کبد السّماء: وسطها.

(۷)- [إلی هنا حکاه عنه فی إثبات الهداة و أضاف: «ثمّ ذکر: إنّ الرّجل مات عطشا»].

(۸)- البغر: داء و عطش لا یرتوی من ابتلی به. و قال الأصمعیّ: هو عطش یأخذ الإبل فشرب، فلا تروی، و تمرض عنه، فتموت.

(۹)- أی: رمی، و هو کنایة عن هلاکه.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۰

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۵۳- عنه: الحرّ العاملی، إثبات الهداة، ۲/ ۵۷۸

المقتل عن ابن بابویه، و التّاریخ عن الطّبریّ، قال أبو القاسم الواعظ: نادی رجل:

یا حسین! إنّک لن تذوق من الفرات قطرة حتّی تموت، أو تنزل علی حکم الأمیر. فقال الحسین: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا. فغلب علیه العطش، فکان یعبّ المیاه، و یقول: وا عطشاه. حتّی تقطّع.

تاریخ الطّبریّ: إنّه کان هذا المنادی عبد اللّه بن الحصین الأزدیّ، رواه حمید بن مسلم.

و فی روایة: کان رجلا من دارم.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۵۶- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۲؛ المجلسی، البحار، ۴۵/ ۳۰۱؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۶۱۳

و نادی عبد اللّه بن أبی الحصین الأزدیّ- و عداده فی بجیلة- یا حسین! أما تنظر إلی الماء، لا تذوق منه قطرة، حتّی تموت عطشا. فقال الحسین: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا.

قال: فمرض فیما بعد، فکان یشرب الماء القلّة، ثمّ بقیء، ثمّ یعود، فیشرب حتّی یتغرغر، ثمّ یقیء، ثمّ یشرب، فما یروی. فما زال کذلک حتّی مات. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۳

فناداه عبد اللّه بن حصین الأزدیّ: یا حسین! ألا تنظر إلی الماء کأنّه کبد السّماء، و اللّه لا تذوق منه قطرة حتّی تموت عطشا أنت و أصحابک.

ابن نما، مثیر الأحزان،/ ۳۷

فناداه عبد اللّه بن حصین الأزدیّ: یا حسین! ألا تنظر إلی الماء کأنّه کبد السّماء، و و اللّه لا تذوق منه قطرة، حتّی تموت عطشا. فقال الحسین: اللّهمّ اقتله عطشا، و لا تغفر له أبدا. فکان بعد ذلک یشرب الماء و لا یروی، حتّی سقی بطنه، فمات عطشا.

---

(۱)- عبد اللّه بن حصین ازدی که به قبیله بجیله پیوسته بود، ندا داد: «ای حسین! آیا این آب را می‌بینی که مانند قلب آسمان (صاف) است؟ تو یک قطره از آن نخواهی چشید تا آن‌که از تشنگی بمیری.»

حسین گفت: «خداوندا! او را از تشنگی بکش و گناه او را تا ابد مبخش!»

او بعد از آن بیمار شد که کوزه‌های آب را پی‌درپی می‌نوشید و تهی می‌کرد و باز به نوشیدن آب می‌پرداخت و پیوسته آب می‌خورد تا مرد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۱

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۱

و لو لا ما کادوه به من أنهم حالوا بینه و بین الماء لم یقدروا علیه إذ هو الشّجاع القوم الّذی لا یزول، و لا یتحوّل، «۱» و لمّا منعوه و أصحابه الماء ثلاثا قال له بعضهم: انظر إلیه کأنّه کبد السّماء، لا تذوق منه قطرة حتّی تموت عطشا. فقال له الحسین: اللّهمّ اقتله عطشا. فلم یرو مع کثرة شربه للماء حتّی مات عطشا. «۲»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۸- عنه: الفیروزآبادی، فضائل الخمسة، ۳/ ۳۷۰

---

(۱)- [من هنا حکاه عنه فی فضائل الخمسة].

(۲)- گویند: اگرنه این بودی که آن ظلمه میان حسین علیه السّلام و آب حائل شده بودند و منع آشامیدن آب از وی می‌کردند، هرگز بر وی قدرت نمی‌یافتند به واسطه کثرت شجاعت و مردانگی که داشت. نقل است که سه روز منع آب از حسین علیه السّلام و اصحاب او کردند و در آن ایام شخصی از لشکر اعداء وی را گفت: «ببینید که خود را چنان می‌داند که گویا جگرگوشه آسمان است و قطره‌ای آب از آسمان نمی‌چشد تا به تشنگی خواهد مرد.»

حسین علیه السّلام گفت: «اللّهم اقتله عطشا! بار خدایا! او را به تشنگی بکش!»

بعد از آن هرچند آب خورد، از آب سیر نشد تا وقتی که بمرد.

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۲- ۳۴۳

این وقت عبد اللّه بن حصین الازدی از جماعت بجیله فریاد برداشت،

فقال: یا حسین! ألا تنظرون إلی الماء کأنّه کبد السّماء؟ و اللّه لا تذوقون منه قطرة واحدة حتّی تموتوا عطشا. فقال الحسین: اللّهمّ اقتله عطشا و لا تغفر له أبدا.

به اعلی صوت گفت: «ای حسین! نظاره نمی‌کنید آب فرات را که گویا زلال باران و جگرپاره آسمان است؟ سوگند با خدای از این آب نخواهید آشامید تا گاهی که از شدت عطش بمیرید.»

حسین علیه السّلام گفت: «ای پروردگار من! عبد اللّه حصین را بکش عطشانا و او را میامرز ابدا.»

حمید بن مسلم می‌گوید: «سوگند بدان خدای که جز او خدائی نیست. عبد اللّه حصین را دیدم که از تاب تشنگی فریاد «العطش» برمی‌داشت و آب حاضر می‌کردند و چند که توانست شکم خویش را تا گلوگاه از آب سرشار می‌شاخت، آن‌گاه آنچه از آب آشامیده بود، قی می‌کرد و همچنان تشنه بود و فریاد «العطش» برمی‌آورد. دیگرباره آب می‌آشامید و دیگرباره قی می‌نمود. بدین‌گونه کار داشت تا گاهی که بمرد.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۳- ۱۹۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۲

و عمرو بن الحجّاج قائد هؤلاء الأرجاس یشمت به علیه السّلام

و یقال: إنّ عمرو بن الحجّاج قال: یا حسین! إنّ هذا الفرات تلغ فیه الکلاب، و تشرب منه الحمیر و الخنازیر، و اللّه لا تذوق منه جرعة، حتّی تذوق الحمیم فی نار جهنّم!

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۹۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۲

و ناداه عمرو بن الحجّاج: «۱» یا حسین! هذا الماء تلغ فیه «۲» الکلاب، و تشرب منه «۳» خنازیر أهل «۴» السّواد و الحمر «۴» و الذّئاب، و ما تذوق منه «۵» و اللّه قطرة حتّی تذوق الحمیم فی نار «۶» الجحیم، فکان سماع «۷» هذا الکلام علی الحسین أشدّ من منعهم إیّاه الماء «۶». «۷» «۸»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۱- مثله الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۶۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۵

---

(۱)- [فی الأسرار و المعالی مکانه: «و فی التّبر المذاب: و نادی عمرو بن الحجّاج ...»].

(۲)- [فی الأسرار و المعالی: «یلغ فیه»].

(۳)- [فی الأسرار: «یشرب منه»، و لم یرد فی المعالی].

(۴)- [لم يرد فى الأسرار و المعالى].

(۵)- [الأسرار: «فيه»].

(۶- ۶) [المعالى: «جهنّم»].

(۷- ۷) [الأسرار: «مثل هذا أشدّ عليه من منع الماء»].

(۸)- ابن جوزى گويد: عمرو بن الحجاج نيز بانگ برآورد كه:

يا حسين! هذا الماء تلغ فيه الكلاب و تشرب منه خنازير أهل السّواد و الحمر و الذّئاب و لا تذوق منه و اللّه قطرة حتّى تذوق الحميم فى نار الجحيم.

گفت: «اى حسين! اينك آب فرات است كه سگ بدان زبان مى‌زند و جانوران بيابانى چون خنزير و گور و گرگ از آن مى‌آشامد و قطره‌اى بهره تو نخواهد گشت، تا گاهى كه حميم جهنم را بياشامى.»

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۹۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۳

ابن زياد يخطب فى النّاس و يأمرهم بالخروج لحرب الحسين عليه السّلام

قالوا: و لمّا سرح ابن زياد عمر بن سعد من حمّام أعين، أمر النّاس، فعسكروا بالنّخيلة، و أمر أن لا يتخلّف أحد منهم، و صعد المنبر، فقرّظ معاوية، و ذكر إحسانه، و ادراره الأعطيات، و عنايته بأمور الثّغور، و ذكر اجتماع الألفة به و على يده.

و قال: «إنّ يزيد ابنه المتقيّل له «۱»، السّالك لمناهجه، المحتذى لمثاله، و قد زادكم مائة مائة فى أعطيتكم، فلا يبقينّ رجل من العرفاء و المناكب و التّجّار و السّكّان إلّا خرج فعسكر معى، فأيّما رجل وجدناه بعد يومنا هذا متخلّفا عن العسكر برئت منه الذّمّة».

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۶- ۳۸۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۸ رقم ۳۳- عنه: المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۲۷

قال: ثمّ جمع عبيد اللّه بن زياد/ النّاس إلى مسجد الكوفة، ثمّ خرج و صعد المنبر، فحمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: «أيّها النّاس! إنّكم قد بلوتم آل سفيان، فوجدتموهم على ما تحبّون، و هذا يزيد قد عرفتموه [أنّه- «۲»] حسن السّيرة، محمود الطّريقة، محسن إلى الرّعيّة، متعاهد الثّغور، يعطى العطاء فى حقّه، حتّى أنّه كان أبوه كذلك، و قد زاد أمير المؤمنين فى إكرامكم، و كتب إلىّ يزيد بن معاوية بأربعة آلاف دينار و مائتى ألف درهم، أفرقها عليكم، و أخرجكم إلى حرب عدوّه الحسين بن علىّ، فاسمعوا له، و أطيعوا، و السّلام».

قال: ثمّ نزل عن المنبر.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۷

قال: ثمّ جمع عبيد اللّه بن زياد النّاس فى مسجد «۳» الكوفة، و «۴» خرج، فصعد المنبر، و «۵» حمد اللّه و أثنى عليه، ثمّ قال: «أيّها النّاس! إنّكم قد بلوتم آل أبى سفيان، فوجدتموهم

---

(۱)- أى المشبّه له، المتخلّق بأخلاقه و سجيته.

(۲)- من د.

(۳)- [بحر العلوم: «جامع»].

(۴)- [بحر العلوم: «ثمّ»].

(۵)- [بحر العلوم: «و قال- بعد أن»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۴

«۱» علی ما «۱» تحبّون؛ و هذا أمیر المؤمنین یزید قد عرفتموه حسن السّیرة، محمود الطّریقة، میمون النّقیبة، محسنا إلی الرّعیّة، «۲» متعاهدا للثّغور «۲»، یعطی العطاء فی حقّه، حتّی قد أمنت السّبل علی عهده، و أطفئت الفتن بجهده. «۳» و کما کان «۳» معاویة فی عصره، «۴» کذلک ابنه یزید فی أثره «۴» یکرم العباد؛ و یغنیهم بالأموال، و یزیدهم بالکرامة؛ و قد زاد «۵» فی أرزاقکم مائة مائة، و أمرنی أن أوفّر «۶» علیکم، و أمرکم أن تخرجوا إلی حرب عدوّه الحسین بن علیّ؛ فاسمعوا له و أطیعوا».

ثمّ نزل من المنبر. «۷»

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۲- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۶۹- ۲۷۰

قال [محمّد بن أبی طالب]: ثمّ جمع ابن زیاد النّاس فی جامع الکوفة، «۸» ثمّ خرج، فصعد المنبر، «۸» ثمّ قال: «أیّها النّاس! إنّکم بلوتم آل أبی سفیان «۹»، فوجدتموهم کما تحبّون، و هذا أمیر المؤمنین یزید، قد عرفتموه حسن السّیرة، محمود الطّریقة، محسنا إلی الرّعیّة «۱۰»، یعطی العطاء «۱۱» فی حقّه، قد أمنت السّبل علی عهده، «۱۲» و کذلک کان أبوه معاویة فی عصره، و هذا ابنه یزید من بعده «۱۲»، یکرم العباد، «۱۳» و یغنیهم بالأموال، و یکرمهم «۱۳»، «۱۴»

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «کما»].

(۲) (۲- ۲) [لم یرد فی بحر العلوم].

(۳) (۳- ۳) [بحر العلوم: «و کذلک کان أبوه»].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «و هذا ابنه یزید من بعده»].

(۵)- [بحر العلوم: «زادکم»].

(۶)- [بحر العلوم: «أوفّرها»].

(۷)- عبید اللّه زیاد به مسجد جامع رفت و گفت، منادی کردند که مردان جمله با سلاح از شهر بیرون روند و هر مردی که در شهر باشد، او را بکشند.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۹

(۸- ۸) [فی الأسرار: «فصعد المنبر» و لم یرد فی المقرّم].

(۹)- [زاد فی الأسرار: «و أطری فی وصفهم بالإعطاء»].

(۱۰)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «للرّعیّة»].

(۱۱)- [الأسرار: «من العطاء»].

(۱۲- ۱۲) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۳- ۱۳) [لم یرد فی الأسرار].

(۱۴)- [لم یرد فی مثیر الأحزان و المقرّم].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۵

و قد زادکم فی أرزاقکم مائة مائة، و أمرنی «۱» أن أوفّرها علیکم، و أخرجکم إلی حرب عدوّه الحسین. «۲» فاسمعوا له، و أطیعوا «۲»».

ثمّ نزل عن المنبر. «۳»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۵- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۶؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۰؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۶؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۳- ۲۱۴؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۰- ۳۱۱؛ الجواهری، مثیر الأحزان، ۵۰؛ المقرّم، مقتل

الحسین علیه السّلام،/ ۲۳۹؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۷- ۲۲۸

حتّی نادی منادی ابن زیاد فی الکوفة: ألا برئت الذّمّة ممّن وجد فی الکوفة لم یخرج لحرب الحسین.

السّماوی، إبصار العین،/ ۸

فقام ابن زیاد بکلّ ما فی وسعه من اتّخاذ التّدابیر، و جعل کتاب یزید کدستور یسیر علیه فی هذه المرحلة، لأنّه یفوّض إلیه کلّ شیء، و یقرّر النّقاط التّالیة:

«۱»- اتّخاذ الجواسیس بکثرة.

«۲»- وضع المعسکرات المؤدّیة إلی الکوفة.

«۳»- شدّة الحراسة و الحذر و الأخذ علی الظّنّة و التّهمة.

---

(۱)- [زاد فی الأسرار: «یزید»].

(۲) (۲- ۲) [مثیر الأحزان: «فاعلموا له و أطیعوا و وفر العطاء»].

(۳)- این هنگام ابن زیاد از دار الاماره به مسجد جامع کوفه آمد و به منبر صعود داد.

ثمّ قال: أیّها النّاس! إنّکم بلوتم آل أبی سفیان [...] فاسمعوا له و أطیعوا.

گفت: «ای مردم! شما آل ابی سفیان را به میزان آزمایش بسنجیدید و برحسب خواهش شما راست آمد و اینک امیر المؤمنین یزید را بشناخته‌اید که ستوده سیرت و پسندیده سریرت است و در رعایت رعیت مجد و ساعی و معطی و سخی است و زمان او حامل امن‌وامان است. بدانسان کار همی‌کند که پدر او معاویه در زمان خود کرد. اکنون یزید پسر آن پدر است. بندگان خدای را نیکو بنواخت و به بذل اموال غنی ساخت و بر وجیبه و اجرای ایشان صدصد بیفزود. اکنون مرا فرمان کرده است که بر عطای شما بیفزایم و شما را به جنگ حسین که دشمن یزید است، روان سازم. گوش دارید و فرمان‌پذیر باشید.»

این کلمات را بگفت و از منبر به زیر آمد و ابواب خزاین بیت المال را بگشود و مردم را از بذل مال و اسعاف آرزو و آمال شادخاطر ساخت.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۱- ۱۸۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۶

۴- القتل بدون مهلة.

۵- مواصلة الأخبار، و الاتّصال بیزید بکلّ ما یحدث. و هذا الکتاب مرسوم یجب تنفیذه. فقام بکلّ قوّة و نشاط، و وضع الخطط الّتی تضمن له النّجاح، فأغلق الطّرق المؤدّیة للکوفة، و وضع علیها حصارا، فلا داخل و لا خارج، و عهد بحراسة الحدود إلی الحصین بن تمیم رئیس الشّرطة، فنزل القادسیّة و أعطی الحرّ بن یزید الرّیاحیّ قیادة قوّة سیّارة قوامها ألف فارس، و هم یتجوّلون فی البادیة، یراقبون الحدود، و هو مکلّف بالقاء القبض علی الحسین أینما التقی به. و أصدر ابن زیاد أمره للنّاس، فعسکروا فی النّخیلة، و لا یتخلّف أحد منهم.

و صعد المنبر، فتعرّض لمعاویة، و ذکر إحسانه و ادراره الأعطیات، و عنایته بالثّغور، و ذکر اجتماع الألفة علی یده، و قال: إنّ یزید ابنه السّالک لمناهجه، و قد زادکم مائة مائة فی أعطیاتکم، فلا یبقی رجل من العرفاء و التّجّار و السّکّان، إلّا خرج، فعسکر معی، و أیّما رجل وجدناه بعد یومنا هذا متخلّفا عن العسکر، برأت منه الذّمّة.

أسد حیدر، مع الحسین فی نهضته،/ ۱۷۱- ۱۷۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۷

ابن زیاد یواصل بعث الجیوش لحرب الحسین علیه السّلام

قال: و جعل الرّجل و الرّجلان و الثّلاثة یتسلّلون إلی حسین من الکوفة، فبلغ ذلک عبید اللّه، فخرج، فعسکر بالنّخیلة، و استعمل علی الکوفة عمرو بن حریث، و أخذ النّاس بالخروج إلی النّخیلة، و ضبط الجسر، فلم یترک أحدا یجوزه.

و عقد عبید اللّه لحصین بن تمیم الطّهویّ علی ألفین، و وجّهه إلی عمر بن سعد مددا له.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۹- ۷۰- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۷

ثمّ خرج ابن زیاد، فعسکر، و بعث إلی الحصین بن تمیم- و کان بالقادسیّة فی أربعة آلاف- فقدم النّخیلة فی جمیع من معه.

ثمّ دعا ابن زیاد کثیر بن شهاب الحارثیّ، و محمّد بن الأشعث بن قیس، و القعقاع بن سوید بن عبد الرّحمان المنقریّ، و أسماء بن خارجة الفزاریّ و قال: طوفوا فی النّاس، فمروهم بالطّاعة و الاستقامة، و خوّفوهم عواقب الأمور و الفتنة و المعصیة، و حثّوهم علی العسکرة، فخرجوا، فعزروا «۱»، و داروا بالکوفة. ثمّ لحقوا به غیر کثیر بن شهاب، فإنّه کان مبالغا یدور بالکوفة یأمر النّاس بالجماعة، و یحذّرهم الفتنة و الفرقة، و یخذل عن الحسین.

و سرّح ابن زیاد أیضا حصین بن تمیم فی الأربعة الآلاف «۲» الّذین کانوا معه إلی الحسین بعد شخوص عمر بن سعد بیوم أو یومین.

و وجّه أیضا إلی الحسین حجّار بن أبجر العجلیّ فی ألف.

و عزم علیه أن یشخص [شبث بن ربعیّ] إلی الحسین فی ألف، ففعل.

و کان الرّجل یبعث فی ألف، فلا یصل إلّا فی ثلاثمائة و أربعمائة و أقلّ من ذلک کراهة منهم لهذا الوجه.

---

(۱)- [جمل من أنساب الأشراف: «فعذروا»].

(۲)- [العبرات: «أربعة آلاف»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۸

و وجّه أیضا یزید بن الحارث بن یزید بن رویم فی ألف أو أقلّ.

ثمّ إنّ ابن زیاد استخلف علی الکوفة عمرو بن حریث. و أمر القعقاع بن سوید بن عبد الرّحمان بن بجیر المنقریّ بالتّطواف بالکوفة فی خیل.

ثمّ جعل ابن زیاد یرسل العشرین و الثّلاثین و الخمسین إلی المائة، غدوة و ضحوة و نصف النّهار و عشیّة من النّخیلة یمدّ بهم عمر بن سعد.

و وضع ابن زیاد المناظر علی الکوفة «۱» لئلّا یجوز أحد من العسکر، مخافة لأن یلحق الحسین مغیثا له، و رتّب المسالح حولها «۲» و جعل علی حرس الکوفة و العسکر زحر بن قیس الجعفیّ.

و رتّب بینه و بین عسکر عمر بن سعد خیلا مضمرة مقدحة، فکان خبر ما قبله یأتیه فی کلّ وقت.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۷- ۳۸۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۸- ۱۷۹- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۷- ۴۲۹

قالوا: و أخرج إلیه ابن زیاد، ابن أبی حریرة المرادیّ و عمرو بن الحجّاج و معنا السّلمیّ.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۲۲۵ رقم ۸۴

ثمّ وجّه «۳» الحصین بن نمیر، و حجّار بن أبجر، و شبث بن ربعیّ، و شمر بن ذی الجوشن «۴» لیعاونوا عمر بن سعد علی أمره، فأمّا شمر فنفذ لما وجّهه له.

و وجّه أیضا الحارث بن یزید بن رویم.

قالوا: و كان ابن زياد إذا وجّه الرّجل إلى قتال الحسين فى الجمع الكثير يصلون إلى

---

(۱)- المناظر، جمع المنظرة: و يعبّر فى لسان الفرس «ديدبان».

(۲)- المسالح، جمع المسلحة: المرقب.

(۳)- [المقرّم: «نزل و وفر العطاء، و خرج إلى (النّخيلة) فيها، و بعث على»].

(۴)- [إلى هنا حكاه عنه فى المقرّم و أضاف: «و أمرهم بمعاونة ابن سعد»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۲۹

كربلاء، و لم يبق منهم إلّا القليل، كانوا يكرهون قتال الحسين، فيرتدعون «۱» و يتخلّفون.

فبعث ابن زياد سويد بن عبد الرّحمان المنقرىّ فى خيل إلى الكوفة، و أمره أن يطوف بها، فمن وجده قد تخلّف، أتاه به. «۲»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۲- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۶- ۲۶۲۷، الحسين بن علىّ،/ ۸۵- ۸۶؛ المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۳۹؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۸

و وضع لأهل الشّام العطاء، فأعطاهم، و نادى فيهم بالخروج إلى عمر «۳» بن سعد ليكونوا أعوانا له على قتال الحسين.

قال: فأوّل من خرج إلى عمر «۳» بن سعد الشّمر بن ذى الجوشن السّلولىّ لعنه اللّه فى «۴» أربعة آلاف «۴» [فارس- «۵»]، فصار عمر «۳» بن سعد فى تسعة آلاف؛ ثمّ أتبعه زيد بن ركاب الكلبىّ فى ألفين، و الحصين بن نمير السّكونىّ فى أربعة آلاف، «۶» و المصاب الماربّ «۶» فى ثلاثة آلاف، و نصر بن حربة فى ألفين، فتمّ له عشرون ألفا، ثمّ بعث ابن زياد إلى شبث «۷» بن ربعىّ، [...]

فخرج [شبث بن ربعىّ] إلى عمر بن سعد فى ألف فارس بعد أن أكرمه ابن زياد و أعطاه

---

(۱)- [ابن العديم: «فيروعون»].

(۲)- آن‌گاه حصين بن نمير و حجّار بن ابجر و شبث بن ربعى و شمر بن ذى الجوشن را فرمان داد به لشكر ابن سعد بروند و او را بر آن كار يارى دهند. شمر همان دم فرمان او را اجرا كرد.

همچنين حارث بن يزيد بن رويم را گسيل داشت. گويند: ابن زياد هرگاه كسى را با گروه زيادى به جنگ و پيكار با امام حسين عليه السّلام روانه مى‌كرد، آن شخص فقط با عدّه كمى به كربلا مى‌رسيد كه مردم، جنگ با امام حسين را خوش نداشتند و آن را ناپسند مى‌دانستند و از آن سر بازمى‌زدند.

دامغانى، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۰- ۳۰۱

(۳)- فى النّسخ: عمرو.

(۴) (۴- ۴) من التّرجمة الفارسيّة ص ۳۷۷، و فى النّسخ: ألف.

(۵)- من د.

(۶- ۶) كذا فى النّسخ، و فى التّرجمة الفارسيّة: مصابر بن مزينة المازنىّ. و ما وجدنا فى المراجع.

(۷)- فى النّسخ: شبيب.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۰

و حباه، و أتبعه «۱» بحجّار بن أبجر «۱» فى ألف فارس، فصار عمر «۲» بن سعد فى «۳» اثنين و عشرين ألفا «۳» ما بين فارس و راجل.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۷- ۱۵۹

فأقبل عبيد اللّه بن زياد بعسكره حتّى عسكر بالنّخيلة، و بعث إلى الحسين عليه السّلام رجلا يقال له: عمر بن سعد فى أربعة آلاف

فارس، و أقبل عبد اللّه بن الحصين التّميمىّ فى ألف فارس، يتبعه شبث بن ربعىّ فى ألف فارس، و محمّد بن الأشعث بن قيس الكندىّ أيضا فى ألف فارس، و كتب لعمر بن سعد على النّاس، و أمرهم أن يسمعوا له، و يطيعوه. «۴» [بسند تقدّم عن علىّ بن الحسين عليه السّلام]

الصّدوق، الأمالى،/ ۱۵۵- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۱۵؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۱۶۴- ۱۶۵

و وضع لأهل الرّياسة العطاء، و أعطاهم، و نادى فيهم أن يتهيّأوا للخروج إلى عمر بن سعد ليكونوا عونا له فى قتل الحسين. فأوّل من خرج إلى عمر بن سعد شمر بن ذى الجوشن الضّبابىّ فى أربعة آلاف، فصار عمر فى تسعة آلاف، ثمّ أتبعه يزيد بن ركاب الكلبىّ فى ألفين، و الحصين بن نمير السّكونىّ فى أربعة آلاف، و فلانا المازنىّ فى ثلاثة آلاف، و نصر بن فلان فى ألفين. و بعث إلى شبث بن ربعىّ [...]

فخرج [شبث بن ربعىّ] فى ألف فارس، و أتبعه بحجّار بن أبجر فى ألف فارس؛ فصار عمر بن سعد فى اثنين و عشرين ألفا.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۴۲

و جهّز ابن زياد عليه خمسا و ثلاثين ألفا، «۵» فبعث الحرّ فى ألف رجل من القادسيّة،

---

(۱) (۱- ۱) فى النّسخ: بحجاب بن الحرّ. و التّصحيح من الأخبار الطّوال.

(۲)- فى النّسخ: عمرو.

(۳) (۳- ۳) فى الأصل و بر: اثنان و عشرون ألفا، و فى د: اثنين و عشرين آلاف.

(۴)- عبيد اللّه بن زياد در نخيله قشون خود را سان ديد و مردى به نام عمر بن سعد را با چهار هزار سوار برابر حسين عليه السّلام فرستاد. عبيد اللّه بن حصين تميمى هم با هزار سوار دنبال او آمد و شبث ربعى با هزار سوار و محمد بن اشعث بن قيس كندى با هزار سوار. فرمانروا، عمر سعد بود و به همه دستور اطاعت او رسيد.

كمره‌اى، ترجمه امالى،/ ۱۵۵

(۵)- [إلى هنا حكاه عنه فى الأسرار،/ ۲۷۱ و أضاف فى الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه: «و فى نسخة: خمسا و عشرين ألفا»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۱

و كعب بن طلحة فى ثلاثة آلاف، و عمر بن سعد فى أربعة آلاف، و شمر بن ذى الجوشن السّلونىّ فى أربعة آلاف من أهل الشّام، و يزيد بن ركاب الكلبىّ فى ألفين، و الحصين بن نمير السّكونىّ فى أربعة آلاف، و مضاير بن رهينة المازنىّ فى ثلاثة آلاف، و نصر بن حرشة فى ألفين، و شبث بن ربعىّ الرّياحىّ فى ألف، و حجّار بن أبجر «۱» فى ألف.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۸- عنه: القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۹

وروى شريك قال: أخبرنا عبد اللّه بن سعد عن حجر بن عدىّ، قال: قدمت المدينة، فجلست إلى أبى هريرة، فقال: ممّن أنت؟ قلت: من أهل البصرة. قال: ما فعل سمرة بن جندب؟ قلت: هو حىّ. قال: ما أحد أحبّ إلىّ طول حياة منه. قلت: و لم ذاك؟ قال: إنّ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله قال لى و له و لحذيفة بن اليمان: «آخركم موتا فى النّار»، فسبقنا حذيفة؛ و أنا الآن أتمنّى أن أسبقه. قال: فبقى سمرة بن جندب، حتّى شهد مقتل الحسين.

وروى أحمد بن بشير عن مسعر بن كدام، قال: كان سمرة بن جندب أيّام مسير الحسين عليه السّلام إلى الكوفة على شرطة عبيد اللّه زياد، و كان يحرّض النّاس على الخروج إلى الحسين عليه السّلام و قتاله. «۲»

ابن أبى الحديد، شرح نهج البلاغة، ۴/ ۷۸- ۷۹

قال الرّاوی: و ندب عبید اللّه بن زیاد أصحابه إلی قتال الحسین علیه السّلام، فأتبعوه، و استخفّ قومه، فأطاعوه، و اشتری من عمر بن سعد آخرته بدنیاه، و دعاه إلی ولایة الحرب، فلبّاه، و خرج لقتال الحسین علیه السّلام «۳» فی أربعة آلاف فارس «۴» و أتبعه ابن زیاد بالعساکر «۵» لعنهم اللّه حتّی «۶» تکمّلت عنده «۶» إلی ستّ لیال خلون من المحرّم عشرون ألف فارس. «۷»

---

(۱)- [التّصحیح عن الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، و فی المطبوع: «أبحر»].

(۲)- ساعت به ساعت لشگر می‌رسید تا هفتاد هزار سوار و پیاده جمع شدند. عمر سعد در نینوا عرض لشگر داد و در آن کار تعجیلی می‌کرد؛ به علت آن‌که از برای منشور ری و قزوین و دیالم آمده بود به اجرت این کار، اما لعین خود آن دولت ندیده به دوزخ فرستاد.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۹

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی الدّمعة السّاکبة].

(۴)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی].

(۵)- [فی نفس المهموم مکانه: «قلت: فلا یزال یرسل العساکر ...»].

(۶- ۶) [نفس المهموم: «اجتمعت عند عمر بن سعد»].

(۷)- راوی گفت: عبید اللّه بن زیاد یاران خود را برای جنگ با حسین برانگیخت. آنان نیز پیروی کردند.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۲

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۵- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۵۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۴، المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۰۱

و کان لمّا شارف الکوفة سمع به أمیرها عبید اللّه «۱» بن زیاد، فجهّز إلیه عشرین ألف مقاتل. «۲»

ابن حجر الهیتمی، الصّواعق المحرقة،/ ۱۱۷

ثمّ أمر معمر بن سعید فی أربعة آلاف، ثمّ صار عبید اللّه بن زیاد یزید فی العسکر إلی أن بلغوا اثنین و عشرین ألفا، و أمیرهم عمر بن سعد بن أبی وقّاص.

ابن العماد، شذرات الذّهب، ۱/ ۶۷

قال أبو مخنف رحمه اللّه: و أوّل رایة سارت لحرب الحسین علیه السّلام رایة عمر بن سعد لعنه اللّه، و تحتها ستّة آلاف فارس، ثمّ دعی بشبث بن ربعیّ لعنه اللّه و عقد له رایة، و ضمّ إلیه أربعة آلاف فارس، ثمّ دعی بسنان بن أنس و عقد له رایة علی أربعة آلاف فارس.

قال: فتکاملوا ثمانون ألف فارس من أهل الکوفة، لیس فیهم شامیّ، و لا حجازیّ، حتّی نزلوا قریبا من عسکر الحسین علیه السّلام.

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۵۱- ۵۲- عنه: البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۱

وروی واصل مولی ابن عیینة، عن جعفر بن محمّد، عن آبائه [علیهم السّلام] قال: کان لسمرة بن جندب نخل فی بستان رجل من الأنصار، فیؤذیه، فشکی الأنصاریّ ذلک إلی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و اله، فبعث إلی سمرة و دعاه، فقال له: بع نخلک هذا و خذ ثمنه. قال: لا أفعل.

- او اطرافیان خود را بر چنین کار پستی واداشت. آنان نیز فرمانبری کردند و ابن زیاد آخرت عمر سعد را به دنیایش خرید و او را به دوستی خاندان بنی امیّه دعوت نمود. او نیز به این دعوت پاسخ مثبت داد و با چهار هزار سوار به جنگ حسین علیه السّلام بیرون

شد. ابن زیاد نیز سربازان را پشت سر هم می‌فرستاد تا آن‌که ششم ماه محرّم بیست هزار سوار در رکاب عمر سعد تکمیل گردید.

فهری، ترجمه لهوف،/ ۸۵

(۱)- [فی المطبوع: «عبد اللّه»].

(۲)- عبید اللّه بن زیاد چون شنید که حسین علیه السّلام به حوالی کوفه رسیده است، بیست هزار کس (که کتابت به حسین علیه السّلام نوشته بودند و با وی بیعت کرده بودند، لیکن دنیا را بر آخرت ترجیح داده، به بیعت ابن زیاد (یزید) درآمدند) را جهت محاربه به استقبال وی فرستاد.

جهرمی، ترجمه صواعق المحرقه،/ ۳۴۲

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۳

قال: فخذ نخلا مکان نخلک. قال: لا أفعله. قال: فاشتر منه بستانه. قال: لا أفعل.

قال: فاترک لی هذا النّخل و لک الجنّة. قال: لا أفعل [ف] قال صلّی اللّه علیه و آله للأنصاریّ: اذهب فاقطع نخله، فإنّه لا حقّ له فیه.

قال: و کان سمرة أیّام مسیر الحسین [علیه السّلام] إلی الکوفة علی شرطة ابن زیاد، و کان یحرّض النّاس علی الخروج إلی الحسین و قتاله.

المجلسی، البحار، ۳۴/ ۲۸۹

قال محمّد بن أبی طالب: [...] و وفّر النّاس العطاء، و أمرهم أن یخرجوا إلی حرب الحسین علیه السّلام، و یکونوا عونا لابن سعد علی حربه، «۱» فأوّل «۲» من خرج شمر بن ذی الجوشن فی أربعة آلاف، فصار ابن سعد فی تسعة آلاف، ثمّ أتبعه بیزید بن رکاب الکلبیّ فی ألفین، و الحصین بن نمیر السّکونیّ فی أربعة آلاف، و فلانا المازنیّ فی ثلاثة آلاف، و نصر بن فلان فی ألفین، فذلک عشرون ألفا.

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۶- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۶- ۲۳۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۰- ۲۶۱؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۸، ۲۳۰؛ مثله الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۰

قال محمّد بن أبی طالب: [...] فما زال یرسل إلیه «۳» بالعساکر، حتّی تکامل «۴» عنده ثلاثون ألفا «۵» ما بین فارس و راجل «۴».

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۶- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۱؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۶»،/ ۲۵۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۵؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۹

قال أبو مخنف: کان أوّل رایة سارت إلی حرب الحسین علیه السّلام، رایة عمر بن سعد لعنه

---

(۱)- [إلی هنا حکاه عنه فی الأسرار،/ ۲۵۶، و نفس المهموم،/ ۲۱۴، و المعالی، ۱/ ۳۱۱].

(۲)- [فی مثیر الأحزان مکانه: «و وفّر العطاء، فأوّل ...»].

(۳)- [نفس المهموم: «إلی ابن سعد»].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «ثلاثون ألفا»].

(۵)- [إلی هنا حکاه عنه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۶)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۴

اللّه و دعا من بعده بعروة بن قیس لعنه اللّه و ضمّ إلیه ألفی فارس، و أمره بالمسیر، و دعی من بعده سنان بن أنس النّخعیّ لعنه اللّه، و عقد له رایة علی أربعة آلاف فارس، و دعی من بعده بالشّمر بن ذی الجوشن الضّبّابیّ لعنه اللّه، و عقد له رایة علی أربعة آلاف

فارس، و عقد رایة سادسة إلی خولی بن یزید الأصبحیّ لعنه اللّه، و ضمّ إلیه ثلاثة آلاف فارس، و سار إلی حرب الحسین علیه السّلام، و عقد رایة سابعة و سلّمها إلی القشعم لعنه اللّه، و ضمّ إلیه ثلاثة آلاف فارس، و سار إلی حرب الحسین علیه السّلام، و عقد رایة ثامنة و سلّمها إلی الحصین بن نمیر، و ضمّ إلیه ثمانیة آلاف فارس، و سار إلی حرب الحسین علیه السّلام، و عقد رایة تاسعة و سلّمها إلی أبی قدار الباهلیّ لعنه اللّه، و ضمّ إلیه تسعة آلاف فارس، و سار إلی حرب الحسین علیه السّلام، و عقد رایة عاشرة و سلّمها إلی عامر بن صریمة التّمیمیّ، و ضمّ إلیه ستّة آلاف فارس، و سار إلی حرب الحسین علیه السّلام.

قال أبو مخنف: و سار القوم حتّی نزلوا علی الحسین علیه السّلام فی خمسین ألف فارس و راجل، لیس فیهم شامیّ، و لا حجازیّ، و جمیع القوم من أهل الکوفة، بل فی بعض النّسخ لأبی مخنف: نزلوا علی الحسین علیه السّلام و هم فی سبعین ألف فارس و راجل، و لیس فیهم شامیّ، و لا حجازیّ، و لا بصریّ، و کلّهم من أهل الکوفة، و معهم السّیوف الهندیّة، و الرّماح الخطّیّة، و الحراب المجلیة.

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۶- ۲۵۷

و کان أکثر الخارجین لقتاله الّذین کاتبوه و بایعوه، فبایع أهل الکوفة ابن عمّه مسلم ابن عقیل نیابة عنه، و هم إثنا عشر ألفا، و قیل: أکثر من ذلک.

فلمّا جاءهم فرّوا عنه إلی أعدائه إیثارا للسّحت العاجل علی الخیر الآجل.

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۲۶

و کان أوّل رایة خرجت إلی حرب الحسین رضی اللّه عنه رایة عمر بن سعد، ثمّ دعا عروة بن قیس الخثعمیّ، و خولی بن یزید الأصبحیّ، و سنان بن أنس النّخعیّ، و الشّمر بن ذی الجوشن الضّبابیّ، و عقد لکلّ واحد منهم رایة علی أربعة آلاف فارس، و سار القوم جمیعا من الکوفة حتی أحاطوا الحسین فی أربعین ألف فارس، لا فیهم شامی، و لا حجازیّ،

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۵

و لا مصریّ، بل جمیع القوم من أهل الکوفة. «۱» [عن أبی مخنف]

القندوزی، ینابیع المودّة، ۳/ ۶۶

فلا یزال یرسل بالعساکر حتّی اجتمعت عند عمر بن سعد إلی ستّ لیال خلون من المحرّم عشرون ألف فارس، فأوّل من خرج علی ما فی بعض الکتب بعد ابن سعد من الکوفة شمر بن ذی الجوشن فی أربعة آلاف، و علی ما هو المشهور: نزل اللّعین یوم التّاسع، و قیل: إنّه أقبل، ثمّ رجع إلی الکوفة، ثمّ نزل یوم التّاسع، و العلم عند اللّه.

ثمّ عروة بن قیس فی أربعة آلاف، ثمّ سنان بن أنس فی أربعة آلاف، ثمّ حصین بن نمیر فی أربعة آلاف، ثمّ یزید بن رکاب الکلبیّ فی ألفین، ثمّ فلان المازنیّ فی ثلاثة آلاف، ثمّ خولی الأصبحیّ فی ثلاثة آلاف. و قد وقع الاختلاف بین أهل التّواریخ فی تعداد العساکر: فی النّاسخ: قال ابن الجوزیّ: کانت العساکر ستّة آلاف. و قال السّیّد فی اللّهوف و الأعثم الکوفیّ و المجلسیّ عن محمّد بن أبی طالب: عشرین ألفا. و قال الیافعیّ فی کتاب مرآة الجنان، و محمّد بن طلحة الشّافعیّ فی مطالب السّؤول: اثنین و عشرین ألفا.

و قال ابن شهر آشوب: جهّز ابن زیاد لعنه اللّه خمسا و ثلاثین ألفا. و فی شرح الشّافیة:

خمسین ألفا. و قال أبو مخنف: ثمانین ألفا، کلّهم من أهل الکوفة، لیس فیهم شامیّ و لا

---

(۱)- و نخستین از بهر عمر بن سعد رایتی بست و او را با شش هزار سوار و به روایتی با نه هزار سوار به جانب کربلا روان داشت.

از پس او کس به شبث بن ربعی فرستاد [...] و از بهر او رایتی بست و چهار هزار سوار در تحت فرمان او کرد.

و دیگر عروة بن قیس را طلب نمود و نیز از بهر او رایتی برافراشت و چهار هزار سوار در ظل رایت او بازداشت و رایت دیگر به سنان بن انس نخعی داد و ده هزار و به روایتی چهار هزار سوار در تحت حکومت او کرد و دیگر حصین نمیر السکونی سرهنگ

چهار هزار مرد سپاهی بود و شمر بن ذی الجوشن الضبابی نیز چهار هزار مرد رزم‌آزمای را فرمانروای بود و مضایر بن رهینهٔ المازنی با سه هزار مرد عزم نبرد کرد و یزید بن رکاب الکلبی با دو هزار مرد جنگی مأمور شد و نضر بن خرشه نیز بر دو هزار تن فرمان داشت و دیگر محمّد بن الاشعث با هزار سوار مأمور گشت و دیگر عبد اللّه الحصین با هزار سوار روان شد و دیگر در شرح شافیه مسطور است که: ابن زیاد رایتی از برای خولی بن یزید اصبحی برپای داشت و ده هزار سوار در ظل علم او روان کرد. و دیگر کعب بن طلحه با سه هزار کس و حجار بن ابحر با هزار مرد جنگی ساختگی کردند و حر بن یزید ریاحی چنان‌که از پیش رقم شد با سه هزار سوار حاضر کربلا بود.

بدین گونه ابن زیاد عرض لشکر داد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۲، ۱۸۳

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۶

حجازیّ، و لا بصریّ. و قالوا و أکثروا إلی مائهٔ ألف و مائتی ألف و ثمانمائهٔ ألف. قال صاحب النّاسخ: و المختار عندی إحدی و خمسون ألفا، أو ثلاث و خمسون ألفا.

ثمّ إنّ ابن زیاد قد أجهد فی قتل الحسین علیه السّلام و بذل غایهٔ جهده و سیعهٔ، و لمّا فرق الأموال بین أهل الکوفهٔ، و بعثهم إلی حرب الحسین علیه السّلام کالسّیل من الخیل و الرجال، أمر المنادی أن ینادی بالکوفهٔ: ألا برئت الذّمّهٔ ممّن وجد فی الکوفهٔ لم یخرج لحرب الحسین. و قیل له: إنّ النّاس یکرهون قتال الحسین علیه السّلام، فیرجعون عن حربه سرّا و ینهزمون.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۱، ۳۱۲

(ثمّ) جاءه شمر فی أربعهٔ آلاف، (ثمّ) أتبعه ابن زیاد بیزید بن رکاب الکلبیّ فی ألفین، و الحصین بن تمیم السّکونیّ فی أربعهٔ آلاف، و فلان المازنیّ فی ثلاثهٔ آلاف، و نصر بن فلان فی ألفین، (فذلک) عشرون ألف فارس تکمّلت عنده إلی ستّ لیال خلون من المحرّم، و بعث کعب بن طلحهٔ فی ثلاثهٔ آلاف، و شبث بن ربعیّ الرّیاحیّ فی ألف، و حجّار بن أبجر فی ألف، فذلک خمسهٔ و عشرون ألفا، و ما زال یرسل إلیه بالعساکر حتّی تکامل عنده ثلاثون ألفا ما بین فارس و راجل. «۱» هکذا ذکره المفید فی الإرشاد و هو المروی عن الصّادق علیه السّلام، و قال الطّبریّ فی التّاریخ: أقبل ابن سعد فی أربعهٔ آلاف من أهل الکوفهٔ، حتّی نزل بالحسین، و قال سبط ابن الجوزیّ فی تذکرهٔ الخواصّ: کان ابن زیاد قد جهّز عمر بن سعد لقتال الحسین فی أربعهٔ آلاف، و جهّز خمسمائهٔ فارس، فنزلوا علی الشّرایع.

و قال المسعودیّ: کان جمیع من حضر مقتل الحسین من أهل الکوفهٔ خاصّهٔ. ثمّ قال الطّبریّ: إنّ أصحاب ابن سعد کانوا ستّهٔ آلاف مقاتل- (أقول): کلام سبط ابن الجوزیّ لیس فیه دلالهٔ علی أنّ جمیع أصحاب ابن سعد کانوا أربعهٔ آلاف، لأنّ الّذین جاؤوا معه کانوا أربعهٔ آلاف فی جمیع الرّوایات. ثمّ أتبعه ابن زیاد ببقیّهٔ العسکر، کما قال المفید، و انضمّ إلیه الحرّ بمن معه، و القول بأنّهم کانوا ستّهٔ آلاف مردود بما مرّ عن المفید و المثبت مقدم علی النّافی.

الأمین، أعیان الشّیعهٔ، ۱/ ۵۹۸- ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۰۶- ۱۰۷

---

(۱)- [إلی هنا حکاه فی اللّواعج].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۷

و جعل عبید اللّه بن زیاد زجر بن قیس الجعفیّ علی مسلحهٔ فی خمسمائهٔ فارس، و أمره أن یقیم بجسر الصّراط، یمنع من یخرج من الکوفهٔ یرید الحسین علیه السّلام [...]

فخرج الشّمر فی أربعهٔ آلاف، و یزید بن الرّکاب فی ألفین، و الحصین بن نمیر التّمیمیّ فی أربعهٔ آلاف، و شبث بن ربعیّ فی ألف، و

کعب بن طلحة فی ثلاثة آلاف، و حجّار بن أبجر فی ألف، و مضایر بن رهینة المازنیّ فی ثلاثة آلاف، و نصر بن حرشة فی ألفین، فتکامل عند ابن سعد لستّ خلون من المحرّم عشرون ألفا، و لم یزل ابن زیاد یرسل العساکر إلی ابن سعد، حتّی تکامل عنده ثلاثون ألفا.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۰- ۲۴۲

و وفّر للنّاس العطاء، و نادی فیهم بالخروج إلی عمر بن سعد، و الالتحاق بجیشه لیکونوا عونا له فی قتل الحسین علیه السّلام.

فعند ذلک خرج شمر بن ذی الجوشن السّلولیّ فی أربعة آلاف، و الحصین بن نمیر السّکونیّ فی أربعة آلاف، و مضایر بن رهینة فی ثلاثة آلاف، و کعب بن طلحة فی ثلاثة آلاف، و یزید بن الرّکاب فی ألفین، و نصر بن حرشة فی ألفین، و حجّار بن أبجر العجلیّ فی ألف، و شبث بن ربعیّ فی ألف، فصار ابن سعد فی خمسة و عشرین ألفا «۱».

و ما زال ابن زیاد رابضا فی (النّخیلة) یرسل العساکر إلی ابن سعد، حتّی تکامل عنده فی الیوم السّادس من المحرّم ثلاثون ألفا بین فارس و راجل.

بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۷۰- ۲۷۱

قال الإسفراینیّ: ثمّ إنّ ابن زیاد أرسل لهم ابن ربعیّ فی ألف فارس، و محمّد بن الأشعث فی ألف فارس، و شمر بن ذی الجوشن فی أربعة آلاف فارس.

و قد کان أرسل قبله الحرّ بن یزید الرّیاحیّ فی ألف فارس، و أتبع الجمیع بحجّار بن أبجر مائتا و عشرین ألف فارس «۲»، و قال له: سر بهم إلی عمر بن سعد، و قل لهم: إنّ الأمیر أرسلهم إلیک، و یعلمک أنّ جملة ما عندک من الفرسان أربعین ألف، و لیس فیهم

---

(۱)- لأنّه کان- بضمیمة الحرّ و أصحابه- فی خمسة آلاف، و هؤلاء الملتحقون (عشرون ألف).

(۲)- کذا فی خطّ المؤلف و العبارة غیر صحیحة.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۸

شامیّ و لا- حجازیّ، و لا بصریّ، بل جمیعا من أهل الکوفة، و معهم السّیوف الهندیّة، و الرّماح الخطّیّة، و جمیعهم راغبین فی قتل الحسین.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۹

(بیان): الرّوایة صریحة فی اجتماع أهل الشّام فی کربلا، و سنذکر فی ترجمة مسلم بن عقیل أنّ فی صبیحة یوم شهادته- و هو التّاسع من ذی الحجّة- ورد الکوفة عشرة آلاف من جند أهل الشّام، ذکره الطّبریّ و غیره. فما فی بعض الرّوایات أنّه ازدلف علیه ثلاثون ألفا لا- فیها شامیّ و لا- غیره، و فی کتاب ابن زیاد إلی ابن سعد أنّه بعث إلیه جنودا لا فیها شامیّ و لا حجازیّ، و مثله فی بعض العبائر و کتب المقاتل، إنّما أراد بذلک الجند النّظامیّ و العسکر الحکومیّ الکوفیّ و هم ثلاثون ألف لیس فیهم شامیّ و لا غیرهم. و قد مرّ غیر مرّة تحقیق ذلک.

و سنذکر أیضا أنّ أزرق الشّامیّ و أمثاله من جند الشّام، لا شامیّ سکن الکوفة، أو أنّه شبامیّ تصحیف شامیّ، فمن أنکر وجود جنود من الشّام فهو من عدم علمه بالتّاریخ، بل فی المناقب إنّ خیل شمر بن ذی الجوشن- و هم أربعة آلاف- کلّهم شامیّون.

و فی الأربعین الحسینیّة تألیف الفاضل المعاصر المحدّث القمیّ قدّس سرّه قال: رأیت فی بعض کتب الأنساب أنّ خیل الشّام لمّا ورد کربلا جاؤوا بأمان من یزید بن معاویة لعلیّ بن الحسین علیه السّلام.

و فی کتاب ما سنّ فی مقتل الحسین من کتب الفریقین تألیف السّیّد غلام حسین صاحب الهندیّ الکنتوریّ قال فی مختصر الأنساب علی ما نقله الأستاذ فی المجالس المفجعة: إنّ أهل الشّام أتوا إلی علیّ بن الحسین أمانا من القتل، لأنّه کان ابن بنت البنت لأبی

سفیان، فلم یقبله، و قال: وجاهة جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أعظم من وجاهة آل مروان. و سنذکر فی ترجمته أنّ أهل الکوفة کانوا یتّقون قتاله مراعاة لیزید.

القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۵۳- ۲۵۴

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۳۹

تمارض شبث بن ربعیّ فلم ینفعه ذلک، فخرج إلی حربه علیه السّلام

و تمارض شبث بن ربعیّ، فبعث إلیه، فدعاه، و عزم علیه أن یشخص إلی الحسین فی ألف، ففعل.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۸- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۸

و أمّا شبث، فاعتلّ بمرض، فقال له ابن زیاد: أتتمارض؟ إن کنت فی طاعتنا فاخرج إلی قتال عدوّنا. فلمّا سمع شبث ذلک خرج. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۲- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۶، الحسین بن علیّ،/ ۸۵

ثمّ بعث ابن زیاد إلی شبث «۲» بن ربعیّ الرّیاحیّ رجلا و سأله «۳» أن یوجّه إلی عمر بن سعد، فاعتلّ بمرض، فقال له ابن زیاد: أتتمارض؟ إن کنت فی طاعتنا فاخرج إلی قتال عدوّنا. فخرج إلی عمر «۴» بن سعد فی ألف فارس بعد أن أکرمه ابن زیاد، و أعطاه، و حباه.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۸- ۱۵۹

و بعث إلی شبث بن ربعیّ، فتمارض، و أرسل إلیه: أیّها الأمیر! أنا علیل، فإن رأیت أن تعفینی. فأرسل إلیه: إنّ رسولی أخبرنی بتمارضک علیه، و أخاف أن تکون من الّذین إِذا لَقُوا الَّذِینَ آمَنُوا قالُوا إِنَّا مَعَکُمْ الآیة، فانظر إن کنت فی طاعتنا فأقبل إلینا مسرعا.

فأقبل إلیه شبث بن ربعیّ بعد العشاء الآخرة لئلّا ینظر فی وجهه، و لا یری أثر العلّة؛

---

(۱)- ولی شبث بن ربعی تظاهر به بیماری کرد و ناخوشی را بهانه آورد. ابن زیاد به او گفت: «تمارض می‌کنی؟ اگر مطیع مایی به جنگ دشمن ما برو!»

و شبث چون این سخن را شنید، حرکت کرد.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۰- ۳۰۱

(۲)- فی النّسخ: شبیب.

(۳)- [فی المطبوع: «سأل»].

(۴)- فی النّسخ: عمرو.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۰

فلمّا دخل علیه، رحّب به، و قرّب مجلسه؛ ثمّ قال له: أحبّ أن تشخص غدا إلی عمر بن سعد فی ألف فارس من أصحابک. فقال: أفعل أیّها الأمیر.

فخرج فی ألف فارس.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۲

قال محمّد بن أبی طالب: [...] ثمّ أرسل إلی شبث بن ربعیّ أن: أقبل إلینا، و إنّا نرید أن نوجّه «۱» بک إلی حرب الحسین. فتمارض «۲» شبث، «۳» و أراد أن یعفیه ابن زیاد «۳». فأرسل إلیه: «۴» أمّا بعد «۴»، فإنّ رسولی أخبرنی بتمارضک. و أخاف أن تکون من الّذین إِذا لَقُوا الَّذِینَ آمَنُوا قالُوا آمَنَّا وَ إِذا خَلَوْا إِلی شَیاطِینِهِمْ قالُوا إِنَّا مَعَکُمْ إِنَّما نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ إن کنت فی طاعتنا، فأقبل إلینا «۵»

مسرعا.

«۶» فأقبل إليه شبث «۶» بعد العشاء لئلّا ينظر إلى وجهه «۷» فلا يرى «۷» عليه أثر «۸» العلّة، فلمّا دخل رحّب به، و قرّب مجلسه و قال: «۹» أحبّ أن تشخص إلى قتال هذا الرّجل، عونا لابن سعد عليه «۹». فقال: أفعل أيّها الأمير «۸». «۱۰» «۱۱»

---

(۱)- [فی الدّمعة السّاكبة و الأسرار و نفس المهموم و المعالی: «نتوجّه»].

(۲)- [فی الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه مكانه: «و أمّا شبث بن ربعیّ، فاعتلّ بمرض. قيل: فتمارض ...»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فی مثير الأحزان].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فی المقرّم].

(۵)- [لم يرد فی المقرّم].

(۶- ۶) [المقرّم: «فأتاه»].

(۷- ۷) [المقرّم: «فلم يجد»].

(۸- ۸) [المقرّم: «الخلّة و وافقة علی ما يريد»].

(۹- ۹) [مثير الأحزان: «أريد أن تشخص إلى قتال الحسين، عونا لابن سعد»].

(۱۰)- [أضاف فی نفس المهموم: «قلت: فأرسله فی ألف فارس»، و فی المعالی: «فأرسله فی ألف فارس، و فی خبر أربعة آلاف. يا للعجب بين أن يتمارض لكی لا يحضر قتل الحسين عليه السّلام و بين أن حضر و صنع ما صنع، و رجع إلى الكوفة و بنی مسجدا فرحا لقتل الحسين عليه السّلام»].

(۱۱)- از پس او کس به شبث بن ربعی فرستاد که: «حاضر شو و ساختگی کار کن که بایدت به مقاتلت حسین رفت.»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۱

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۶- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۶۱؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۱»،/ ۲۵۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۴؛ المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۳۹ - ۲۴۰؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطين، ۱/ ۳۱۳؛ الجواهری، مثير الأحزان،/ ۵۰؛ القزوينی، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۸

- شبث خواست تا متصدی قتال حسین نشود. تمارض کرد و به دروغ علتی بر خود بست. ابن زیاد بدو نوشت:

أمّا بعد فإنّ رسولی أخبرنی بتمارضك [...] فأقبل إلينا مسرعا.

یعنی: «رسول من باز آمد و مرا آگهی آورد که تو به دروغ خویش را ناتوان نمودی و تمارض کردی.

سخت می‌ترسم از آن مردم باشی که چون مؤمنان را دیدار کردند، از در نفاق گفتند: ما ایمان آورده‌ایم و چون با منافقان نشستند، گفتند: ما با شما اتفاق داریم و با ایشان سخنی از در استهزا گفتیم، هان ای شبث! اگر در اطاعت ما استواری و متابعت ما را واجب می‌شماری، بی‌توانی عجلت کن و به نزدیک ما سرعت فرمای.»

شبث را ترک دنیا گفتن و فرمان پسر زیاد را نپذیرفتن، سخت صعب می‌نمود و همی‌خواست که ابن زیاد نداند که او را مرضی نیازرده، بلکه تمارض کرده است. لا جرم چون سیاهی بر سپیدی نصرت یافت و خورشید از جهان روی برتافت، شبانه به نزد ابن زیاد شتافت، باشد که صحیح را از سقیم بازداند و چهره او را نیکو نظاره نتواند. ابن زیاد چون او را دیدار کرد، نیک بنواخت و نزدیک خویش بنشاخت (۱) و بسی مرحبا و اهلا- گفت و فراوان ترحیب و ترجیب فرمود و گفت: «واجب می‌کند که تو در دفع حسین با ما همدست و همداستان باشی.»

و بر عطای او بیفزود.

(۱). بنشاختن: نشانیدن.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۸۲- ۱۸۳

(۱)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۲

ابن زیاد یقتل المتخلّف البرئ لئلّا یتخلّف أحد عن حربه علیه السّلام

و أمر القعقاع بن سوید بن عبد الرّحمان بن بجیر المنقریّ بالتّطواف بالکوفة فی الخیل، فوجد رجلا من همدان قد قدم یطلب میراثا له بالکوفة، فأتی به ابن زیاد، فقتله، فلم یبق بالکوفة محتلم إلّا خرج إلی العسکر بالنّخیلة.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۷، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۹- عنه:

المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۹

فبعث ابن زیاد سوید بن عبد الرّحمان المنقریّ فی خیل إلی الکوفة، و أمره أن یطوف بها، فمن وجده قد تخلّف أتاه به، فبینا هو یطوف فی أحیاء الکوفة، إذ وجد رجلا- من أهل الشّام، قد کان قدم الکوفة فی طلب میراث له، فأرسل به إلی ابن زیاد، فأمر به، فضربت عنقه، فلمّا رأی النّاس ذلک خرجوا. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۲- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۶- ۲۶۲۷، الحسین بن علیّ،/ ۸۵- ۸۶؛ المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۱؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۲۹

فرأی رجل غریب، فأحضر عند ابن زیاد، فسأله، فقال: إنّی رجل من أهل الشّام، جئت لدین لی فی ذمّة رجل من أهل العراق.

فقال ابن زیاد: اقتلوه، ففی قتله تأدیب لم یخرج بعد. فقتل.

السّماوی، إبصار العین،/ ۸

قال: فرأی رجلا غریبا من أهل الشّام قد رجع من الحرب، فأحضر عند ابن زیاد، فسأله، فقال: إنّی رجل غریب من أهل الشّام، جئت لدین لی فی ذمّة رجل من أهل العراق. فقال ابن زیاد: اقتلوه، ففی قتله تأدیب لمن لم یخرج إلی حرب الحسین.

المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۲- ۳۱۳

---

(۱)- ابن زیاد، سوید بن عبد الرحمان منقری را همراه سوارانی به کوفه فرستاد و دستور داد در کوفه جستجو کند و هرکس را که از رفتن خودداری کرده است، پیش او بیاورد. همچنان‌که سوید در کوفه مشغول گشت و جستجو بود، مردی از شامیان را که برای مطالبه میراث خود به کوفه آمده بود، دید. او را گرفت و پیش ابن زیاد فرستاد و ابن زیاد دستور داد گردنش را زدند. مردم که چنین دیدند، حرکت کردند و رفتند.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۳

هرثمة بن سلیم یأتی لحربه علیه السّلام فیتذکّر، فیهرب لئلّا یشهد مقتله

قال: حدّثنی مصعب بن سلام «۱»، قال أبو حیّان «۲» التّمیمیّ، عن أبی عبیدة، عن هرثمة ابن سلیم قال: غزونا مع علیّ بن أبی طالب غزوة صفّین، فلمّا نزلنا بکربلاء صلّی بنا صلاة «۳»، فلمّا سلّم، رفع إلیه من تربتها، فشمّها، ثمّ قال: واها لک أیّتها التّربة «۴»! لیحشرنّ

منک قوم یدخلون الجنّة بغیر حساب.

فلمّا رجع هرثمة من غزوته «۵» إلی امرأته- و هی جرداء بنت سمیر، و کانت شیعة لعلیّ- «۶» فقال لها زوجها هرثمة «۶»: ألا أعجّبک من صدیقک أبی الحسن؟ [قال- «۷»] لمّا نزلنا کربلاء، «۸» رفع إلیه من تربتها «۸» فشمّها، و قال: واها لک یا تربة «۹» لیحشرنّ منک قوم یدخلون الجنّة بغیر حساب، و ما علمه بالغیب؟ فقالت «۱۰»: دعنا منک أیّها الرّجل؛ فإنّ أمیر المؤمنین لم یقل إلّا حقّا.

فلمّا بعث عبید اللّه بن زیاد البعث الّذی بعثه إلی الحسین بن علیّ و أصحابه، قال: کنت فیهم «۳» فی الخیل الّتی بعث إلیهم، فلمّا انتهیت إلی «۱۱» القوم و حسین «۱۱» و أصحابه، عرفت المنزل الذی «۱۲» نزل بنا علیّ فیه «۱۲» و البقعة الّتی رفع إلیه من ترابها «۱۳»، و القول الّذی قاله،

---

(۱)- فی الأصل: «سلم» تحریف. [و فی ابن أبی الحدید و البحار: «منصور بن سلام التّمیمیّ»].

(۲)- [فی ابن أبی الحدید و البحار: «حیّان»].

(۳)- [لم یرد فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه].

(۴)- [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «یا تربة»].

(۵)- [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «غزاته»].

(۶- ۶) [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «حدّثها هرثمة فیما حدّث، فقال لها»].

(۷)- [عن ابن أبی الحدید و البحار].

(۸- ۸) [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «و قد أخذ حفنة من ترابها»].

(۹)- [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «أیتها التّربة»].

(۱۰)- [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «فقالت امرأة له»].

(۱۱- ۱۱) [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «إلی الحسین علیه السّلام»].

(۱۲- ۱۲) [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «نزلنا فیه مع علیّ علیه السّلام»].

(۱۳)- [فی ابن أبی الحدید و البحار و الحسین علیه السّلام فی طریقه: «تربتها»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۴

فکرهت مسیری، فأقبلت علی فرسی حتّی وقفت علی الحسین، فسلّمت علیه، و حدّثته بالّذی سمعت من أبیه فی هذا المنزل. فقال الحسین: «۱» معنا أنت أو علینا «۱»؟ فقلت: یا ابن رسول اللّه! لا معک و لا علیک، ترکت «۲» أهلی و ولدی «۲» أخاف علیهم من ابن زیاد. فقال الحسین: «۳» فولّ هربا «۳» حتّی لا تری «۴» لنا مقتلا «۴»؛ فو الّذی نفس محمّد «۵» بیده، لا یری «۶» مقتلنا الیوم رجل و لا یغیثنا إلّا أدخله اللّه النّار «۶». قال: فأقبلت فی الأرض هاربا «۷» حتّی خفی علیّ مقتله «۸».

نصر بن مزاحم، وقعة الصّفّین،/ ۱۴۰- ۱۴۱- عنه: ابن أبی الحدید، شرح نهج البلاغة، ۳/ ۱۶۹- ۱۷۰؛ المجلسی، البحار، ۳۲/ ۴۱۹- ۴۲۰؛ الهاشمی، الحسین علیه السّلام فی طریقه إلی الشّهادة،/ ۱۴۵

[حدّثنا] أبو أحمد، قال: حدّثنا إبراهیم بن الحجّاج، قال: حدّثنا زیاد بن یحیی الحسّانیّ، قال: حدّثنا مالک بن سعیر، عن الأعمش، عن قسیط:

عن أبی مریم، قال: کانت امرأة یقال لها: جرداء، و کانت تحبّ علیّا، و کانت من شیعته، فقال لها زوجها: کنّا مع علیّ بن أبی طالب/ ۱۵۸/ ب/ بکربلاء، فصلّی بنا الفجر، ثمّ أخذ بعرة غزال، فشمّه، ثمّ قال: یقتل بهذه الأرض قوم لا حساب علیهم؛ ألا ترین ما قال صدیقک؟ قالت: إن کان قاله فهو أعلم.

فضرب الزّمان حتّى بعث ابن زياد الخيل إلى حسين (رضوان اللّه عليه)، فخرجت فيهم، فلمّا أتيت المكان، عرفت الحديث، فنزل النّاس يمينا و شمالا، فسرت حتّى وقفت على الحسين، فسلّمت عليه، فقلت: السّلام [عليك] يا ابن رسول اللّه! ألا أحدّثك بحديث

---

(۱) (۱- ۱) [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «أمعنا أم علينا؟»].

(۲) (۲- ۲) [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «ولدى و عيالى بالكوفة»].

(۳) (۳- ۳) [البحار: «اذهب»].

(۴) (۴- ۴) [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «مقتلنا»].

(۵)- [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «حسين»].

(۶- ۶) [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «اليوم مقتلنا أحد ثمّ لا يعيننا إلّا دخل النّار»].

(۷)- [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «أشدّ هاربا (هربا)»].

(۸)- [فى ابن أبى الحديد و البحار و الحسين عليه السّلام فى طريقه: «مقتلهم»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۵

سمعته من أبيك؟ قال: بلى! أفمعنا أم علينا؟ قلت: لا معك و لا عليك، تركت بالكوفة صبيانا أتخوّف عليهم بعدى.

فقال: أمّا إذا فهاربا! فو الّذى نفس الحسين بيده لا يشهدنّ أحد اليوم مقتلتنا، و يسمع أصواتنا، فلا يعيننا إلّا دخل النّار.

قال: فولّيت هاربا، فلم أسمع لهم صوتا، و لم أشهد لهم مقتلا.

محمّد بن سليمان، المناقب، ۲/ ۲۵۰- ۲۵۱ رقم ۷۱۷

هزيمة بن سلمة، قال: غزوت مع علىّ عليه السّلام صفّين، فلمّا نزل كربلاء، صلّى بنا الفجر، فلمّا سلّم على الصّفوف، رفع إليه من ترابها، فشمّها.

ثمّ قال: آه لك من تربة، ليحشرنّ منك قوم يدخلون الجنّة بغير حساب.

فلمّا انصرفت، قلت لأهلى- و كانت تحبّ عليّا (صلوات اللّه عليه) و تتولّاه-: ألا أخبرك عن علىّ. و قصصت عليها القصّة، و قلت لها: و ما يدريه بذلك، و ما أطلعه اللّه على الغيب؟

قالت: دعنا منك، فإنّ أمير المؤمنين لم يقل إلّا حقّا.

فلمّا نزل الحسين بن علىّ عليه السّلام و أصحابه كربلاء، كنت فى البعث الّذى بعثهم عبيد اللّه إلى الحسين عليه السّلام، فلمّا انتهيت إليهم، عرفت الموضع الّذى صلّى بنا علىّ عليه السّلام فيه، و ذكرت قوله. و كرهت مسيرى، و أقبلت على فرسى حتّى أتيت الحسين عليه السّلام، فسلّمت عليه، و حدّثته بالّذى سمعت من أبيه فى ذلك الموضع.

فقال لى: أفمعنا أنت أم علينا؟

قلت: يا ابن رسول اللّه! لا عليك، و لا معك، تركت ولدا و عيالا، أخاف عبيد اللّه.

فقال عليه السّلام: أمّا لا، فولّ هاربا حتّى لا تسمع لنا صوتا، و لا ترى لنا مقتلا- فو الّذى نفسى بيده- لا يسمع صوتنا، و لا يرى مقتلنا اليوم أحد فلا يعيننا إلّا أدخله اللّه النّار.

فأدبرت هاربا حتّى لا أسمع لهم صوتا، و لا أرى لهم مقتلا.

القاضى النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۱- ۱۴۲

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۶

حدّثنا أحمد بن الحسن القطّان، قال: حدّثنا الحسن بن علىّ السّكرىّ، قال: حدّثنا محمّد بن زكريّا، قال: حدّثنا قيس بن حفص

الـدّارمیّ، قال: حدّثنی حسـین الأشـقر، قال: حدّثنا منصور بن الأسود، عن أبی حسان التیمیّ، عن نشـیط بن عبید، عن رجل منهم، عن جرداء بنت سـمین، عن زوجها هرثمـة بن أبی مسـلم، قال: غزونا مع علیّ بن أبی طالب علیه السّـلام صـفّین، فلمّا انصـرفنا نزل کربلاء، فصلّی بها الغداة، ثمّ رفع إلیه من تربتها، فشمّها، ثمّ قال: واها لک أیّتها التّربة، لیحشرنّ منک قوم «۱» یدخلون الجنّة بغیر حساب.

فرجع هرثمـة إلی زوجته- و کانت شـیعة لعلیّ علیه السّـلام- فقال: ألا أحـدّثک عن ولیّک أبی الحسن؟ نزل بکربلاء، فصـلّی، ثمّ رفع إلیه من تربتها، فقال: واها لک أیّتها التّربـة، لیحشـرن منک أقوام یـدخلون الجنّـة بغیر حساب. قالت: أیّها الرّجل! فإنّ أمیر المؤمنین لم یقل إلّا حقّا.

فلمّا قدم الحسـین علیه السّلام قال هرثمة: کنت فی البعث الّذین بعثهم عبید اللّه بن زیاد، فلمّا رأیت المنزل و الشّجر، ذکرت الحدیث، فجلست علی بعیری، ثمّ صـرت إلی الحسـین علیه السّلام، فسلّمت علیه، فأخبرته «۲» بما سـمعت من أبیه فی ذلک المنزل الّذی نزل به الحسـین علیه السّـلام، فقال: معنا أنت أم علینا؟ فقلت: لا معک و لا علیک، خلّفت صبیّـة، أخاف علیهم عبید اللّه بن زیاد. قال: فامض حیث لا تری لنا مقتلا، و لا تسـمع لنا صوتا، فو الّذی نفس الحسین بیده لا یسمع الیوم وا عیتنا أحد فلا یعیننا إلّا کبّة «۳» اللّه لوجهه فی جهنّم. «۴»

---

(۱)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «أقوام»].

(۲)- [فی البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم: «و أخبرته»].

(۳)- [فی البحار و العوالم و الأنوار النّعمانیّة: «أکبّه»].

(۴)- هرثمة بن ابی مسـلم گوید: با علی بن ابی طالب به نبرد صـفین رفتیم چون برگشتیم در کربلا منزل کرد و نماز بامداد را در آن خوانـد و از خـاکش برگرفت و بوسـید؛ سـپس فرمود: «خوشـا به تو ای خاک پاک! بایـد از تو قومی محشور شونـد که بی‌حساب به بهشت روند.»

هرثمة نزد زن خود که از شیعیان علی علیه السّلام بود برگشت؛ گفت: «مولایت ابو الحسن در کربلا نازل شد و-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۷

الصّـدوق، الأمالی،/ ۱۳۶ - ۱۳۷ رقـم ۶- عنه: المجلسـی، البحـار، ۴۴ / ۲۵۵ - ۲۵۶؛ البحرانی، العـوالم، ۱۷ / ۱۴۷؛ البهبهانی، الـدّمعة السّاکبة، ۴/ ۱۱۳- ۱۱۴؛ القمی، نفس المهموم،/ ۵۷- ۵۸؛ مثله الجزائری، الأنوار النّعمانیّة، ۳/ ۲۴۰- ۲۴۱

(و به) قال: أخبرنا عبـد الکریم بن محمّد بن أحمد الضّبیّ قراءة علیه، قال: أخبرنا أبو الحسن علیّ بن أحمد بن الحافظ الدّارقطنیّ «۱»، قال: حدّثنا محمّد بن نوح الجندیسابوریّ، قال: حدّثنا علیّ بن حرب الجندیسابوریّ، قال: حدّثنا إسـحاق بن سلیمان، قال: حدّثنا عمرو بن أبی فیض «۲»، عن یحیی بن سـعید أبی حیّان، عن قدامة الضّبیّ عن جرداء بنت سمیر «۳» عن زوجها هرثمة بن سلمی، قال: خرجنا مع علیّ علیه السّـلام فی بعض غزواته، فسار حتّی انتهی إلی کربلاء، فنزل إلی شجرة یصلّی إلیها، فأخذ تربة من الأرض، فشمّها، فقال: واها لک تربة! لیقتلنّ بک قوم یدخلون الجنّة بغیر حساب.

قال: فقفلنا من غزاتنا، و قتل علیّ علیه السّلام و نسیت الحدیث، قال: فکنت فی الجیش الّذی سار إلی الحسین علیه السّلام، فلمّا انتهیت «۴» نظرت إلی الشّـجرة، فذکرت الحدیث، فقدمت علی فرس لی، فقلت: أبشرک یا ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، و حدّثته الحدیث. قال: معنا أو

- نماز خواند و از خاکش برگرفت و گفت: «خوشا به تو ای خاک! از تو مردمی محشور شوند که بی‌حساب به بهشت روند.» گفت: «ای مرد! امیر المؤمنین جز حق نگوید.»

چون حسین به کربلا آمد، هرثمه گفت: «من در قشونی بودم که عبید اللّه بن زیاد فرستاده بود و چون این منزل و درختها را دیدم، حدیث علی علیه السّلام به یادم آمد و بر شتر خود سوار شدم و خدمت حسین علیه السّلام رفتم و سلام دادم و آنچه از پدرش در این منزل شنیده بودم به او گزارش دادم؛ فرمود: «تو با ما هستی یا در برابر ما؟»

گفتم: «نه این و نه آن؛ من کودکانی به جا گذاردم و از عبید اللّه بر آنها ترسانم.»

فرمود: «پس به جایی برو که کشتن ما نبینی و ناله ما نشنوی؛ سوگند بدانکه جان حسین به دست اوست، امروز کسی نباشد که فریاد ما را نشنود و ما را یاری نکند، جز آنکه خدایش برو در دوزخ افکند.»

کمره‌ای، ترجمه امالی،/ ۱۳۶- ۱۳۷

(۱)- [فی تهذیب الکمال مکانه: «و قال أبو الحسن الدّارقطنیّ ...»].

(۲)- [تهذیب الکمال: «أبی قیس»].

(۳)- [فی المطبوع: «جرد ابنهٔ شمیر» و فی تهذیب الکمال: «خرداء بنت سمیر»].

(۴)- [تهذیب الکمال: «انتهیت إلیه»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۸

علینا؟ قلت: لا معک و لا علیک، ترکت عیالا، و ترکت «۱» أمّا. قال: «۱» فو الّذی نفس حسین بیده لا یشهد قتلنا الیوم رجل إلّا دخل جهنّم. فانطلقت هاربا مولّیا فی الأرض حتّی خفی علیّ مقتله.

الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۸۴- مثله المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۱۱

أخبرنا أبو القاسم هبهٔ اللّه بن عبد اللّه الواسطیّ، أنبأنا أبو بکر الخطیب، أنبأنا عبد الکریم بن محمّد بن أحمد الضّبیّ «۲» أنبأنا علیّ بن عمر الحافظ، أنبأنا محمّد بن نوح الجندیسابوریّ، أنبأنا علیّ بن حرب الجندیسابوریّ، أنبأنا إسحاق بن سلیمان، أنبأنا عمرو بن أبی قیس، «۳» عن یحیی بن سعید أبی حیّان، عن قدامهٔ الضّبیّ:

عن جردا [ء] بنت سمیر عن زوجها هرثمهٔ «۴» بن سلمی، قال: خرجنا مع علیّ «۵» فی بعض غزوه «۵»، «۶» فسار حتّی انتهی إلی کربلاء، فنزل إلی شجرهٔ، فصلّی «۷» إلیها، فأخذ تربهٔ من الأرض، فشمّها، ثمّ قال: واها لک من «۸» تربهٔ، لیقتلنّ بک قوم یدخلون الجنّهٔ بغیر حساب.

قال: فقفلنا من غزوتنا «۹»، فقتل علیّ و نسیت الحدیث «۱۰».

قال: فکنت فی الجیش الّذین ساروا إلی الحسین، فلمّا انتهیت إلیه نظرت إلی الشّجرهٔ، فذکرت الحدیث، فتقدّمت علی فرس لی، فقلت: أبشّرک ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم،

---

(۱) (۱- ۱) [تهذیب الکمال: «قال: أمّا لا، فولّ فی الأرض»].

(۲)- [فی ابن العدیم مکانه: «أنبأنا أبو الحسن بن المقیر، عن الفضل بن سهل الحلبیّ، قال: أخبرنا أبو بکر أحمد بن علیّ ثابت- إذنا- قال: أخبرنا عبد الکریم بن محمّد بن أحمد الضّبیّ ...»].

(۳)- [فی تهذیب التّهذیب مکانه: «و قال إسحاق بن سلیمان الرّازیّ، ثنا عمرو بن أبی قیس ...»].

(۴)- [التهذیب: «ثمهٔ»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی تهذیب التّهذیب].

(۶)- [التّهذیب: «حروبه»].

(۷)- [ابن العدیم: «یصلّی»].

(۸)- [لم یرد فی التّهذیب و المختصر و ابن العدیم و تهذیب التّهذیب].

(۹)- [فی التّهذیب: «حربنا»، و فی المختصر و تهذیب التّهذیب: «غزاتنا»].

(۱۰)- [ابن العدیم: «حادث»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۴۹

و حدّثته الحدیث. قال: معنا أو علینا؟ قلت: لا معک و لا علیک، «۱» ترکت عیالا «۱» و ترکت «۲».

قال: أمّا لا؛ فولّ فی الأرض، فو الّذی نفس حسین بیده، لا یشهد قتلنا الیوم رجل إلّا دخل جهنّم. فانطلقت هاربا مولّیا فی الأرض، حتّی خفی علیّ مقتله.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۳۵- ۲۳۶، رقم ۲۸۰، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۸، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۸- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۹- ۲۶۲۰، الحسین بن علیّ،/ ۷۸- ۷۹؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۴۸

و ذکر حدیثا آخر بإسناده عن هرثمة بن سلی، قال: خرجت مع علیّ علیه السّلام مخرجة إلی صفّین، فمرّ بکربلا، فصلّی بنا العصر إلی شجرة، فلمّا انصرف رفع ترابا إلی أنفه، فشمّه، ثمّ قال: ویحک من تربة لیقتلنّ علیک أقوام یدخلون الجنّة بغیر حساب. فلمّا انصرف انصرفت معه، و کانت امرأتی شیعة لعلیّ، فقلت لها: ألا تعجبین من صدیقک أبی الحسن علیه السّلام؟ مرّ بکربلا، فصلّی بنا العصر، فلمّا انصرف رفع ترابا إلی أنفه، فشمّه، و قال: ویحک من تربة لیقتلنّ علیک أقوام یدخلون الجنّة بغیر حساب. فقال: و اللّه ما قال إلّا ما قد قیل له، ثمّ مضی.

(و قال): إنّنی خرجت مع عبید اللّه علی الخیل، و نسیت الحدیث حتّی مررت بالشّجرة الّتی صلّی إلیها علیّ، فکأنّی أنظر إلیه، فضربت خاصرة فرسی حتّی صرت إلی الحسین، و قصصت علیه القصّة، فقال: یا هرثمة علینا أم معنا؟ قلت: لا علیک و لا معک. قال:

و لم؟ قلت: إنّی ترکت خلفی ذرّیّة ضعفاء، أخاف من ابن زیاد علیهم. فقال: أما فالحقّ بهم فإنّه لا یسمع وا عیتنا رجل لا یجیبنا إلّا أکبّه اللّه فی النّار. «۳»

---

(۱) (۱- ۱) [لم یرد فی ابن العدیم].

(۲)- [التّهذیب: «ترکت کذا و کذا»].

(۳)- و در امالی صدوق سند به هرثمة بن ابی مسلم منتهی می‌شود، می گوید: در غزوه صفین حاضر رکاب امیر المؤمنین علیه السّلام بودم. در هنگام مراجعت، چون به زمین کربلا رسیدیم و فرود شدیم، آن حضرت نماز صبح را با ما بگذاشت. پس دست فرابرد و پاره‌ای از تربت آن زمین برگرفت و ببویید.

ثمّ قال: واها لک أیّتها التّربة، لیحشرنّ منک قوم یدخلون الجنّة بغیر حساب.

فرمود: «مرا سخت شگفت می‌آید از تو ای تربت! همانا انگیخته می‌شود در قیامت از تو جماعتی که بی‌پرسش داخل بهشت می‌شوند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۰

ابن طاووس، الملاحم و الفتن،/ ۱۷۲- ۱۷۳

عن هرثمة بن أبی مسلم، قال: غزونا مع علیّ بن أبی طالب علیه السّلام بصفّین، فلمّا انصرفنا نزل کربلاء، فصلّی بها الغداة، ثمّ رفع إلیه من تربتها، فشمّها، ثمّ قال: واها لک أیّتها التّربة! لیحشرن منک أقوام یدخلون الجنّة بغیر حساب. فرجع هرثمة إلی زوجته، و کانت شیعة لعلیّ علیه السّلام فقال: ألا أحدّثک عن ولیّک أبی الحسن علیه السّلام؟ نزل بکربلاء، فصلّی، ثمّ رفع إلیه من تربتها. فقال: واها لک أیّتها التّربة! لیحشرن منک أقوام یدخلون الجنّة بغیر حساب. فقالت: أیّها الرّجل! فإنّ أمیر المؤمنین علیه السّلام لم یقل إلّا حقّا.

فلمّا قدم الحسين عليه السّلام قال هرثمة: كنت فى البعث الّذى بعثهم عبيد اللّه بن زياد، فلمّا رأيت المنزل و الشّجر، ذكرت الحديث على بعيرى، ثمّ صرت إلى الحسين عليه السّلام، فسلّمت عليه، فأخبرته بما سمعت من أبيه فى ذلك المنزل الّذى نزل به الحسين عليه السّلام، فقال: معنا أنت أم علينا؟ فقلت:

لا معك و لا عليك، خلّفت صبيّة بالكوفة، أخاف عليهم من عبيد اللّه بن زياد. قال عليه السّلام:

فامض حيث لا ترى لنا مقتلا، و لا تسمع لنا صوتا، فو الّذى نفس حسين بيده، لا يسمع اليوم وا عيتنا أحد فلا يعيننا إلّا أكبّه اللّه لوجهه فى نار جهنّم.

المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۲۸۷- ۲۸۸

- هرثمه گوید: مرا ضجیعی بود از شیعیان علی، چون به سرای آمدم، او را گفتم: «هیچ می‌خواهی حدیثی از مولای خود اصغا نمایی؟»

گفت: «چرا نخواهم؟»

لا جرم این قصه را از بهر او تذکره نمودم. گفت: «امیر المؤمنین جز به حق سخن نگوید.»

این ببود تا عبید اللّه بن زیاد (علیهما اللّعنه) لشگر بساخت و به سوی حسین از کوفه بیرون تاخت. من نیز در آن جیش بودم. چون به آن منزل رسیدم و آن درختان بدیدم، سخن امیر المؤمنین علیه السّلام فرایاد من آمد.

در زمان بر شتر خویش سوار شدم و به نزد امام حسین شتافتم و سلام دادم و آن قصه که از امیر المؤمنین شنیدم، به عرض رسانیدم.

فرمود: «تو با منی یا بر من؟»

عرض کردم: «نه با توأم و نه بر تو؛ زیرا که دختری در خانه دارم که از عبید اللّه بر او می‌ترسم.»

فرمود: «بازشو پیش از آن‌که از ما کشته‌ای ببینی و یا بانگی اصغا نمایی!»

فو الّذى نفس حسين بيده، لا يسمع اليوم وا عيتنا أحد فلا يعيننا إلّا كبّه اللّه بوجهه فى جهنّم.

یعنی: سوگند به آن‌کس که جان حسین به دست قدرت او است، هرکس استغاثه ما را بشنود و ما را اعانت نکند، خداوند او را از روی به جهنم می‌افکند.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام (۱)، ۱/ ۳۲۳- ۳۲۴

(۱). [این مطلب را در احوالات امير المؤمنين عليه السّلام، ۲/ ۲۶ به نقل از كتاب صفين تكرار نموده است].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۱

وروى إسحاق بن راهويه فى مسنده، قال: روى أبو يحيى:

عن رجل من بنى ضبّة «۱» قال: شهدت عليّا حين نزل كربلاء، فانطلق ناحية، فأومأ بيده، فقال: مناخ ركابهم أمامه، و موضع رحالهم عن يساره. فضرب بيديه الأرض، فأخذ من الأرض قبضة، فشمّها، فقال: واها و حبّذا الدّماء [اللّاتى] تسفك فيه «۲».

[قال الضّبىّ: فرجعنا من سفرتنا و استشهد علىّ و مضى برهة] ثمّ جاء الحسين، فنزل كربلاء [فبعث ابن زياد الجنود لمحاربته]، قال الضّبّى: فكنت فى الخيل الّتى بعثها ابن زياد إلى الحسين؛ فلمّا قدمت، فكأنّما نظرت إلى مقام علىّ، و إشارته بيده، فقلبت فرسى. ثمّ انصرفت إلى الحسين بن علىّ، فسلّمت عليه، و قلت له: إنّ أباك كان أعلم النّاس، و إنّى شهدته فى زمن كذا و كذا [ف] قال: كذا و كذا، و إنّك و اللّه لمقتول السّاعة «۳»!! قال: فما تريد أن تصنع أنت؟ أتلحق بنا؟ أم تلحق بأهلك؟ قلت: و اللّه إنّ علىّ لدينا، و إنّ لى لعيالا و ما أظنّ إلّا سألحق بأهلى. قال: أمّا لا، فخذ من هذا المال حاجتك- و إذا مال موضع بين يديه- قبل أن يحرم عليك، ثمّ النّجاء، فو اللّه لا يسمع الدّاعية أحد، و لا يرى البارقة أحد و لا يعيننا إلّا كان ملعونا على لسان محمّد صلّى اللّه عليه و سلّم.

قال: قلت: و اللّه لا أجمع اليوم [بين] أمرين، آخذ مالك و أخذلك. فانصرف و تركه «۴».

المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۱

---

(۱)- كذا فی ظاهر رسم الخطّ من النّسخة المرسلة من كتاب المطالب العالية، و الظّاهر أنّ الرّجل الضّبّی هو «كدير الضّبّی».

(۲)- هكذا رواه عن ابن راهويه السّيوطیّ فی أواسط مسند علیّ عليه السّلام من جمع الجوامع: ج ۲ ص ۶۶.

و فی أصلی من النّسخة المرسلة من المطالب العالية: «وا نحنی؟ وا حبّذا الدّماء يسفك فيه؟؟».

(۳)- كذا فی هذه الرّواية، و ما ورد عن غير هذا الطّريق لا توجد فيه هذه الجملة: «إنّك لمقتول هذه السّاعة».

(۴)- هكذا رواه عنه ابن حجر فی الحديث (۴۵۱۷) فی عنوان (باب مقتل الحسين ...) من كتاب مطالب العالية ۴/ ۳۲۶.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۲

التحاق عبد اللّه بن عمير بالإمام الحسين عليه السّلام

قال أبو مخنف: حدّثنی أبو جناب، قال: كان منّا رجل يدعى عبد اللّه بن عمير، من بنی عليم، كان قد نزل الكوفة، و اتّخذ عند بئر الجعد من همدان دارا، و كانت معه امرأة له من النّمر بن قاسط، يقال لها: أمّ وهب «۱» بنت عبد «۱»، فرأى القوم بالنّخيلة يعرضون ليسرّحوا إلى الحسين، «۱» قال: فسأل عنهم، فقيل له: يسرّحون إلى حسين ابن فاطمة بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم. فقال: و اللّه لقد كنت على جهاد أهل الشّرك حريصا، و إنّی لأرجو ألّا يكون جهاد هؤلاء الّذين يغزون ابن بنت نبيّهم، أيسر ثوابا عند اللّه من ثوابه إيّای فی جهاد المشركين «۱».

فدخل إلى «۲» امرأته، فأخبرها بما سمع «۳»، و أعلمها «۴» بما يريد «۴»، فقالت: أصبت أصاب اللّه بك أرشد أمورك، افعل و أخرجنی معك. «۵» قال: فخرج بها ليلا حتّى أتى حسينا، فأقام معه «۵». «۶»

---

(۱) (۱- ۱) [لم يرد فی بحر العلوم].

(۲)- [بحر العلوم: «علی»].

(۳)- [بحر العلوم: «سمع و رأی»].

(۴) (۴- ۴) [بحر العلوم: «بعزمه علی اللّحوق بالحسين»].

(۵) (۵- ۵) [بحر العلوم: «فخرج من الكوفة ليلا- و معه زوجته- حتّى التحق بالحسين فی كربلاء قبل يوم عاشوراء بثلاثة أيّام، فأقام معه حتّى استشهد هو و زوجته بين يديه»].

(۶)- ابو جناب كلبی گويد: يكی از ما بود به نام عبد اللّه پسر عمير از بنی عليم كه به كوفه آمده بود و به نزديك چاه جعده در محله همدان خانه‌ای داشت. زن وی نيز كه از تيره نمر بن قاسط بود، به نام ام وهب دختر عبد با وی بود. عبد اللّه جماعت را ديده بود كه در نخيله سان می‌بينند كه سوی حسين روانه كنند.

گويد: از كارشان پرسيد. گفتند: «آنها را سوی حسين، پسر فاطمه دختر پيمبر خدا روانه می‌كنند.»

گفت: «به خدا به پيكار مشركان علاقه داشتم و اميدوارم ثواب پيكار با اينان كه به جنگ پسر دختر پيغمبرشان می‌روند، به نزد خدای بيشتر از ثواب پيكار مشركان باشد.»

گويد: به نزد زن خويش رفت و آنچه را شنيده بود، با وی بگفت و قصد خويش را با او در ميان نهاد.

زن گفت: «كار صواب می‌كنی، خدا تو را به بهترين راه هدايت برساند. برو. مرا نيز همراه خويش ببر.»

گوید: پس شبانه با وی برفت تا به نزد حسین رسید و با او بماند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۲۹- ۳۰۳۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۳

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۲۹- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۵۷؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام (الهامش)،/ ۳۹۰؛ المحمودی، العبرات، ۲/ ۲۴

و کان الکلبیّ هذا قد رأی النّاس من أهل الکوفة بالنّخیلة، و هم یعرضون لیسرّحوا إلی الحسین، فقال: «و اللّه لقد کنت علی جهاد أهل الشّرک حریصا، و إنّی لأرجو ألّا یکون جهاد هؤلاء الّذین یغزون ابن بنت نبیّهم أیسر ثوابا عند اللّه من ثوابه إیّای فی جهاد المشرکین»! فدخل علی امرأته أمّ وهب بنت عبد «۱»، فأخبرها بما سمع، و أعلمها بما یرید، فصوّبت رأیه، و قالت: أخرجنی معک. فخرج بها لیلا، حتّی أتی الحسین، فأقام معه.

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۴۷

وروی أبو مخنف عن أبی جناب، قال: کان منّا رجل یدعی عبد اللّه بن نمیر من بنی علیم، کان قد نزل الکوفة و اتّخذ دارا عند بئر الجعد من همدان، و کانت معه امرأة له من النّمر بن قاسط، فرأی النّاس یتهیّئون للخروج إلی قتال الحسین، فقال: و اللّه لقد کنت علی قتال أهل الشّرک حریصا، و إنّی لأرجو أن یکون جهادی مع ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم لهؤلاء أفضل من جهاد المشرکین، و أیسر ثوابا عند اللّه. فدخل إلی امرأته، فأخبرها بما هو عازم علیه، فقالت: أصبت أصاب اللّه بک أرشد أمورک، افعل و أخرجنی معک. قال:

فخرج بها لیلا، حتّی أتی الحسین.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۸۱

و کان قد خرج من الکوفة لیلا و معه امرأته أمّ وهب إلی الحسین علیه السّلام، لأنّه لمّا رأی العساکر تعرض بالنّخیلة لتسیر إلی حرب الحسین علیه السّلام قال: و اللّه لقد کنت علی جهاد أهل الشّرک حریصا، و إنّی لأرجو أن لا یکون جهاد هؤلاء الّذین یغزون ابن بنت نبیّهم أقلّ ثوابا عند اللّه من جهاد المشرکین، فأخبر زوجته، فقالت: أصبت، أخرج و أخرجنی معک.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۶۰۳، لواعج الأشجان،/ ۱۳۸

---

(۱)- من قبیلة النّمر بن قاسط.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۴

حبیب بن مظاهر و مسلم بن عوسجة یلتقیان فیعزمان علی نصره علیه السّلام

حبیب بن مظاهر کان ذات یوم واقفا فی سوق الکوفة عند عطّار، یشتری صبغا لکریمته، فمرّ علیه مسلم بن عوسجة، فالتفت حبیب إلیه و قال: یا أخی یا مسلم! إنّی أری أهل الکوفة یجمعون الخیل و الأسلحة. فبکی مسلم و قال: یا حبیب إنّ أهل الکوفة صمّموا علی قتال ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله. فبکی حبیب، و رمی الصّبغ من یده، و قال:

و اللّه لا تصبغ هذه إلّا من دم منحری دون الحسین.

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۳۹۶- عنه: المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۷۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۵

الحسین علیه السّلام یکتب إلی حبیب بن مظاهر یدعوه لنصرته، فیستجیب

و لمّا وصل الحسين فى مسيره إلى الكوفة، إلى أرض، و خيّم فى واد منها، و علم بقتل ابن عمّه مسلم بن عقيل، و أنّ أهل الكوفة غدروا به، و كان قد عقد اثنتى عشرة راية، ثمّ أمر جمعا بأن يحمل كلّ واحد منهم راية منها، فأتى إليه أصحابه و قالوا له: يا ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله! دعنا نرتحل من هذه الأرض. فقال لهم: صبرا حتّى يأتى إلينا من يحمل هذه الرّاية الأخرى. فقال له بعضهم: سيّدى! تفضّل علىّ بحملها. فجزّاه الحسين عليه السّلام خيرا و قال: يأتى إليها صاحبها. ثمّ كتب كتابا نسخته كذا: من الحسين بن علىّ بن أبى طالب إلى الرّجل الفقيه حبيب بن مظاهر: أمّا بعد، يا حبيب! فأنت تعلم قرابتنا من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و أنت أعرف بنا من غيرك، و أنت ذو شيمة و غيرة، فلا تبخل علينا بنفسك، يجازيك جدّى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله يوم القيامة. ثمّ أرسله إلى حبيب.

قال: و كان حبيب جالسا مع زوجته، و بين أيديهما طعام يأكلان، إذ غصّت زوجته فى الطّعام، فقالت: اللّه أكبر يا حبيب، السّاعة يرد علينا كتاب. فبيناهم فى الكلام و إذا بطارق يطرق الباب، فخرج إليه حبيب، فقال: من الطّارق؟ فقال: أنا رسول الحسين عليه السّلام إليك. فقال حبيب: اللّه أكبر، لقد صدقت الحرّة بمقالتها، ثمّ ناوله الكتاب، ففضّه، و قرأه و كان حبيب يريد أن يكتم أمره على عشيرته و بنى عمّه، لئلّا يعلم به أحد خوفا من ابن زياد لعنه اللّه، فبينا هو كذلك إذ أقبل بنو عمّه إليه، فسلّموا عليه، فردّ عليهم السّلام، و قالوا له: يا حبيب! سمعنا إنّك تريد [أن] تخرج لنصرة الحسين عليه السّلام و إنّا لا نخليك، ما لنا و الدّخول بين السّلاطين؟ فأخفى ذلك عليهم، فرجعوا عنه، و سمعت زوجته، فقالت له: يا حبيب! كأنّك كاره للخروج لنصرة الحسين عليه السّلام. فأراد أن لا يخبرها، فقال لها: نعم. فبكت، و قالت: إذا تليق لرأسك هذه المقنعة، أنسيت كلام جدّه رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فى حقّه، و أخيه: ولداى هذان سيّدا شباب أهل الجنّة، و هما إمامان إن قاما و إن قعدا؟ و هذا رسوله أتى إليك يستعين بك، و أنت لم تجبه؟ فلمّا عرف منها حقيقة

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۶

الأمر، قال لها: إنّى أخشى عليك تترمّلين بعدى. فقالت: دعنى آكل التّراب، و لا تترك نصرة الحسين عليه السّلام. فجزّاها خيرا، ثمّ قالت: لى إليك حاجة. فقال: و ما هى؟ قالت:

باللّه عليك يا حبيب إذا أقبلت عليه، فقبّل يديه و رجليه نيابة عنّى، و اقرأه منّى السّلام.

فقال لها: حبّا و كرامة. ثمّ أقبل على جواده و شدّ شدّا وثيقا، و قال لعبده: خذه، و امض به، و لا يعلم بك أحد، و انتظرنى فى المكان الفلانى. فأخذه العبد، و مضى به. و بقى ينتظر قدوم سيّده.

ثمّ إنّ حبيب ودّع زوجته، و خرج مختفيا كأنّه ماض إلى ضيعة له خوفا من أهل الكوفة، فاستبطأه الغلام، و أقبل على الجواد، و كان قدّامه علف يأكل منه، فجعل الغلام يخاطبه و يقول له: يا جواد! إن لم يأت صاحبك لأعلونّ ظهرك، و أمضى بك إلى نصرة الحسين عليه السّلام. فلمّا سمع الجواد خطاب الغلام له جعل يبكى، و دموعه تجرى على خدّيه، و امتنع عن الأكل. فبينما هو كذلك، فإذا بحبيب قد أقبل، فسمع خطابه، و صفق بإحدى يديه على الأخرى، و قال: بأبى أنت و أمّى يا ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله! العبيد يتمنّون نصرتك، فكيف الأحرار! ثمّ قال لعبده: أنت حرّ لوجه اللّه. فبكى الغلام و قال: يا سيّدى! و اللّه لا تركتك حتّى أمضى معك، و أنصر الحسين ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و أقتل بين يديه. فجزّاه خيرا، فسار، فبينما الحسين عليه السّلام و أصحابه فى الكلام و إذا هم بغبرة ثائرة، فالتفت الإمام، و قال لهم: إنّ صاحب هذه الرّاية قد أقبل. فلمّا صار حبيب قريبا من الإمام المظلوم، ترجّل عن جواده، و جعل يقبّل الأرض بين يديه و هو يبكى، فسلّم على الإمام و أصحابه، فردّوا.

فسمعت زينب بنت أمير المؤمنين، فقالت: من هذا الرّجل الّذى قد أقبل؟ فقيل لها:

حبيب بن مظاهر. فقالت: اقرأوه منّى السّلام. فلمّا بلّغوه سلامها لطم على وجهه و حثى التّراب على رأسه و قال: أنا من أكون حتّى

تسلّم عليّ بنت أمير المؤمنين عليه السّلام.

الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۳۹۶- ۳۹۷

فبينما الحسين يسير من مكّة إلى الكوفة، كتب كتابا إلى حبيب نسخته هذه: من

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۷

الحسين بن علىّ بن أبى طالب إلى الرّجل الفقيه حبيب بن مظاهر، أمّا بعد، يا حبيب! فأنت تعلم قرابتنا من رسول اللّه، و أنت أعرف بنا من غيرك، و أنت ذو شيمة و غيرة، فلا تبخل علينا بنفسك يجازيك جدّى رسول اللّه يوم القيامة. ثمّ أرسله إلى حبيب.

و كان حبيب جالسا مع زوجته و بين أيديهما طعام يأكلان، إذ غصّت زوجته فى‌الطّعام، فقالت: اللّه أكبر يا حبيب! السّاعة يرد علينا كتاب كريم من رجل كريم. فبينما هم فى الكلام، و إذا بطارق يطرق الباب، فخرج إليه حبيب، و قال: من الطّارق؟ قال: أنا رسول الحسين عليه السّلام إليك. فقال حبيب: اللّه أكبر! صدقت الحرّة بما قالت. ثمّ ناوله الكتاب، ففضّه، و قرأه، فسألته زوجته عن الخبر، فأخبر، فبكت، و قالت: باللّه عليك يا حبيب، لا تقصر عن نصرة ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله. فقال: أجل، حتّى أقتل بين يديه، و تصبغ شيبتى من دم نحرى. و كان حبيب يريد أن يكتم أمره على عشيرته، و بنى عمّه، لئلّا يعلم به أحد خوفا من ابن زياد، فبينما حبيب ينظر فى أموره، و حوائجه، و اللّحوق بالحسين عليه السّلام إذ أقبل بنو عمّه إليه، و قالوا: يا حبيب! بلغنا أنّك تريد أن تخرج لنصرة الحسين، و نحن لا نخليك، ما لنا و الدّخول بين السّلاطين؟ فأخفى حبيب ذلك، و أنكر عليهم، فرجعوا عنه، و سمعت زوجته، فقالت: يا حبيب! كأنّك كاره للخروج لنصرة الحسين عليه السّلام. فأراد أن يختبر حالها، فقال: نعم. فبكت، و قالت: يا حبيب! أنسيت كلام جدّه فى حقّه، و أخيه الحسن عليهما السّلام حيث يقول: ولداى هذان سيّدا شباب أهل الجنّة، و هما إمامان قاما أو قعدا، و هذا رسوله، و كتابه أتى إليك، و يستعين بك، و أنت لم تجبه؟

فقال حبيب: أخاف على أطفالى من اليتم، و أخشى أن ترملى بعدى. فقالت: و لنا التّأسّى بالهاشميّات، و البتّيات، و الأيتام من آل رسول اللّه، و اللّه تعالى كفيلنا، و هو حسبنا، و نعم الوكيل. فلمّا عرف حبيب منها حقيقة الأمر، دعا لها، و جزّاها خيرا، و أخبرها بما هو فى نفسه، و أنّه عازم على المسير و الرّواح، فقالت: لى إليك حاجة. فقال: و ما هى؟ قالت:

باللّه عليك يا حبيب! إذا قدمت على الحسين عليه السّلام قبّل يديه، و رجليه نيابة عنّى، و أقرأه عنّى السّلام. فقال: حبّا و كرامة. ثمّ أقبل حبيب على جواده و شدّه شدّا وثيقا، و قال

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۸

لعبده: خذ فرسى، و امض به، و لا يعلم بك أحد، و انتظرنى فى المكان الفلانى. فأخذه العبد و مضى به، و بقى ينتظر قدوم سيّده.

ثمّ إنّ حبيب ودّع زوجته، و أولاده، و خرج مختفيا، كأنّه ماض إلى ضيعة له، خوفا من أهل الكوفة، فاستبطأه الغلام و أقبل على الفرس و كان قدّامه علف يأكل منه، فجعل الغلام يخاطبه، و يقول له: يا جواد! إن لم يأت صاحبك لأعلونّ ظهرك، و أمضى بك إلى نصرة الحسين عليه السّلام. فلمّا سمع الجواد خطاب الغلام له جعل يبكى، و دموعه تجرى على خدّيه، و امتنع عن الأكل، فبينما هو كذلك، فإذا بحبيب قد أقبل، فسمع خطاب الغلام، فصفق بإحدى يديه على الأخرى، و قال: بأبى أنت و أمّى يا ابن رسول اللّه! العبيد يتمنّون نصرتك، فكيف بالأحرار!. ثمّ قال لعبده: يا غلام! أنت حرّ لوجه اللّه. فبكى الغلام، و قال: سيّدى! و اللّه لا تركتك حتّى أمضى معك، و أنصر الحسين ابن بنت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و اله، و أقتل بين يديه. فجزّاه خيرا، فسارا، و كان الحسين عليه السّلام نزل فى طريقه بأرض، و قد عقد اثنى عشر راية، و قد قسّم راياته بين أصحابه، و بقيت راية، فقال له بعض أصحابه: منّ علىّ بحملها. فقال عليه السّلام: يأتى إليها صاحبها، و قالوا: يا ابن رسول اللّه! دعنا نرتحل من هذه الأرض. فقال لهم: صبرا، حتّى يأتى إلينا من يحمل هذه الرّاية الأخرى، فبينما الحسين عليه السّلام و أصحابه فى الكلام، و إذا هم بغبرة ثائرة، فالتفت الإمام عليه السّلام، و قال لهم: إنّ صاحب هذه الرّاية قد أقبل. فلمّا صار حبيب قريبا من الإمام المظلوم ترجّل عن جواده، و جعل يقبّل الأرض بين يديه، و هو يبكى،

فسلّم على الإمام و أصحابه، فردّوا عليه السّلام.

فسمعت زينب بنت أمير المؤمنين عليه السّلام، فقالت: من هذا الرّجل الّذى قد أقبل؟ فقيل لها: حبيب بن مظاهر. فقالت: اقرأوه عنّى السّلام. فلمّا بلّغوه سلامها لطم حبيب على وجهه و حثى التّراب على رأسه و قال: من أنا و من أكون حتّى تسلّم علىّ بنت أمير المؤمنين.

المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۷۰- ۳۷۲

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۵۹

عامر بن أبى سلامة الدّالانىّ يلتحق بالحسين عليه السّلام بعد أن حارب مسلحة ابن زياد فهزمهم

و همّ عمّار بن أبى سلامة الدّالانىّ أن يفتك بعبيد اللّه بن زياد فى عسكره بالنّخيلة، فلم يمكنه ذلك، فلطف حتّى لحق بالحسين.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۰

و جعل عبيد اللّه بن زياد زجر بن قيس الجعفىّ مسلحة فى خمسمائة فارس، و أمره أن يقيم بجسر الصّراة يمنع من يخرج من أهل الكوفة يريد الحسين عليه السّلام، فمرّ به عامر بن أبى سلامة بن عبد اللّه بن عرار الدّالانىّ، فقال له زجر: قد عرفت حيث تريد، فارجع. فحمل عليه و على أصحابه، فهزمهم، و مضى، و ليس أحد منهم يطمع فى الدّنوّ منه، فوصل كربلاء، و لحق بالحسين عليه السّلام، حتّى قتل معه، و كان قد شهد المشاهد مع أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب عليه السّلام. «۱»

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۴۰

---

(۱)- الأكليل للهمدانىّ ج ۱۰ ص ۸۷ و ۱۰۱ و دالان بطن من همدان منهم بنو عرار بضمّ العين، و هو عرار ابن رؤاس بن دالان بن جيش بن ماشج بن وادعة و فى جمهرة أنساب العرب لابن حزم ص ۳۲۱ ذكر نسب وادعة.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۰

ابن زياد يكثر الخيل و الرّجال كى لا يكون لابن سعد عذر

ثمّ كتب ابن زياد إلى عمر «۱» بن سعد: «إنّى لم أجعل لك علّة فى قتال الحسين من كثرة الخيل و الرّجال، «۲» فانظر أن «۲» لا تبدأ أمرا حتّى تشاورنى غدوا و عشيّا مع كلّ غاد و رائح- و السّلام-».

قال: و كان عبيد اللّه بن زياد فى كلّ وقت يبعث إلى عمر «۱» بن سعد و يستعجله فى قتال الحسين، قال: و التأمت العساكر إلى عمر «۳» بن سعد لستّ مضين من المحرّم.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۹

ثمّ كتب عبيد اللّه إلى عمر بن سعد: «أمّا بعد، فإنّى لم أجعل لك علّة فى كثرة الخيل و الرّجال، فانظر لا أصبح و لا أمسى إلّا و خبر ما قبلك عندى غدوة و عشيّة مع كلّ غاد و رائح». و كان عبيد اللّه يستحثّ عمر بن سعد، و يستعجله فى قتل الحسين، و ابن سعد يكره أن يكون قتل الحسين على يده. قال: و التأمت العساكر عند عمر لستّة أيّام مضين من المحرّم.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۴۲- ۲۴۳

قال محمّد بن أبى طالب: [...] ثمّ كتب «۴» إليه ابن زياد: «إنّى «۴» لم أجعل لك علّة «۵» فى كثرة الخيل و الرّجال، فانظر لا أصبح و لا أمسى إلّا و خبرك عندى «۶» غدوة و عشيّة».

و كان «۷» ابن زياد يستحثّ عمر بن سعد «۷» لستّة أيّام مضين من المحرّم «۶».

(۱)- فی النّسخ: عمرو.

(۲) (۲- ۲) فی د: و انظر.

(۳)- وقع فی الأصل و بر: عبد اللّه، و فی د: «عبید اللّه بن زیاد و».

(۴) (۴- ۴) [فی الأسرار: «ابن زیاد إلی ابن سعد: ألا»، و فی المعالی: «إلی ابن سعد: إنّی»].

(۵)- [المعالی: «عذرا»].

(۶- ۶) [المعالی: «بکرة و عشیّة»].

(۷- ۷) [فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «یستحثّه»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۱

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۶- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۷؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۱؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۱»،/ ۲۵۷؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۵؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۰- ۵۱؛ الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۰۷

---

(۱)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۲

حبیب بن مظاهر الأسدیّ یستنجد ببنی أسد فیحول ابن سعد

و قال حبیب بن مظهر للحسین: إنّ ها هنا حیّا من بنی أسد أعرابا ینزلون النّهرین، و لیس بیننا و بینهم إلّا روحة. أفتأذن لی فی إتیانهم و دعائهم؟ لعلّ اللّه أن یجرّبهم إلیک نفعا، أو یدفع عنک مکروها.

فأذن له فی ذلک، فأتاهم، فقال لهم: إنّی أدعوکم إلی شرف الآخرة، و فضلها، و جسیم ثوابها، أنا أدعوکم إلی نصر ابن بنت نبیّکم، فقد أصبح مظلوما، دعاه أهل الکوفة لینصروه، فلمّا أتاهم خذلوه، و عدوا علیه لیقتلوه. فخرج معه منهم سبعون، و أتی/ ۴۸۶/ عمر بن سعد رجل ممّن هناک، یقال له: جبلة بن عمرو، فأخبره خبرهم، فوجّه أزرق بن الحارث الصّیداویّ فی خیل، فحالوا بینهم و بین الحسین، و رجع ابن مظهر إلی الحسین، فأخبره الخبر، فقال: الحمد للّه کثیرا.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۰- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۲

أقبل حبیب بن مظاهر «۱» الأسدیّ إلی الحسین بن علیّ، فقال: ها هنا حیّ من بنی أسد بالقرب منّی، أو تأذن لی أن أسیر إلیهم أدعوهم إلی نصرتک؟ فعسی اللّه أن یدفع بهم عنک بعض ما تکره! فقال له الحسین: قد أذنت لک «۲» یا حبیب «۲».

قال: فخرج «۳» حبیب «۴» بن مظاهر ۴/ فی جوف اللّیل متنکّرا «۵» حتّی صار إلی أولئک القوم، فحیّاهم و حیّوه و عرفوا أنّه من بنی أسد؛ فقالوا: ما حاجتک یا ابن عمّ؟ فقال:

---

(۱)- فی النّسخ: مطهر.

(۲) (۲- ۲) لیس فی د.

(۳)- فی د: قد خرج.

(۴) (۴- ۴) لیس فی د، و فی الأصل و بر: بن مطهر.

(۵)- لیس فی د. [و فی المطبوع: «منکرا»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۳

حاجتی إلیکم، قد أتیتکم بخیر ما أتی به وافد إلی قوم، «۱» أتیتکم أدعوکم إلی نصرة ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، فإنّه فی عصابة من المؤمنین، الرّجل منهم خیر من ألف رجل، لن «۲» یخذلوه «۳» و لن یسلموه، و فیهم عین تطرق «۳». و هذا عمر «۴» بن سعد قد أحاط به فی اثنین و عشرین ألف، و أنتم قومی و عشیرتی، و قد جئتکم بهذه النّصیحة، فأطیعونی الیوم فی نصرته، تنالون غدا شرفا فی الآخرة، فإنّی أقسم باللّه أنّه «۵» لا یقتل منکم رجل مع «۶» ابن بنت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم صابرا محتسبا «۶» إلّا کان «۷» رفیق محمّد صلّی اللّه علیه و سلّم «۷» فی أعلی علیّین، قال:

فوثب رجل من بنی أسد، یقال له بشر بن عبید اللّه «۸»، فقال: و اللّه أنا أوّل من أجاب إلی هذه الدّعوة؛ ثمّ أنشأ یقول:

قد علم القوم إذا تواکلوا و أحجم الفرسان أو تناصلوا «۹»

أنّی شجاع بطل مقاتل کأنّنی لیث عرین باسل

قال: ثمّ تبادر رجال الحیّ مع حبیب بن مظاهر «۱۰» الأسدیّ.

قال: و خرج رجل من الحیّ فی ذلک الوقت حتّی صار إلی عمر «۴» بن سعد فی جوف اللّیل، فخبّره بذلک، فدعا رجلا «۱۱» من أصحابه، یقال له: الأزرق «۱۲» بن حرب الصّیداویّ، فضمّ إلیه أربعة آلاف فارس، و وجّه به فی جوف اللّیل إلی حیّ بنی أسد مع الرّجل الّذی

---

(۱)- زید فی د: قد.

(۲)- فی د: لم.

(۳) (۳- ۳) [فی المطبوع: «و لن یسلموه، و فیهم عین نظرت»] کذا، و لیس فی د.

(۴)- فی النّسخ: عمرو.

(۵)- من د، و فی الأصل و بر: ان.

(۶- ۶) فی د: الحسین.

(۷- ۷) فی د: رفیقا لمحمّد.

(۸)- فی د و بر: عبد اللّه. و ما وجدته فی المراجع.

(۹)- فی د: تناضلوا.

(۱۰)- فی النّسخ: مطهر.

(۱۱)- من د. و فی الأصل و بر: رجل.

(۱۲)- فی د: الأرزق.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۴

جاء بالخبر، قال: فبینما القوم فی جوف اللّیل قد أقبلوا یریدون معسکر «۱» الحسین، إذ استقبلهم جند عمر «۲» بن سعد علی شاطئ الفرات، قال: فتناوش القوم بعضهم [بعضا- «۳»] و اقتتلوا قتالا شدیدا، «۴» [و صاح به حبیب بن مظاهر «۵»: ویلک یا أزرق «۶»! مالک و «۷» لنا؟

دعنا. قال: و اقتتلوا قتالا شدیدا]، فلمّا رأی «۸» القوم ذلک انهزموا راجعین إلی منازلهم، فرجع حبیب بن مظاهر «۹» إلی الحسین «۱۰» رضی اللّه عنه «۱۰» فأعلمه بذلک الخبر، فقال: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلیّ العظیم.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۵۹- ۱۶۲

فلمّا رأى ذلك حبيب بن مظاهر الأسدىّ، جاء إلى الحسين، فقال له: «۱۱» يا ابن رسول اللّه! إنّ ها هنا حيّا من بنى أسد قريبا منّا، أفتأذن لى بالمصير إليهم اللّيلة، أدعوهم إلى نصرتك؟ فعسى اللّه أن يدفع بهم عنك بعض ما تكره. «۱۲» فقال له الحسين: قد أذنت لك «۱۲». فخرج «۱۳» إليهم حبيب من معسكر الحسين «۱۳» فى جوف اللّيل متنكّرا، حتّى صار إليها «۱۴»، فحيّاهم و حيّوه، و عرفوه، «۱۵» فقالوا له: ما حاجتك يا ابن عمّ «۱۵»! قال: حاجتى إليكم، إنّى قد أتيتكم بخير ما أتى به وافد إلى قوم قطّ، أتيتكم أدعوكم إلى نصرة ابن بنت

---

(۱)- فى د: عسكر.

(۲)- فى النّسخ: عمرو.

(۳)- من د و بر.

(۴)- العبارة المحجورة زيدت من د و بر.

(۵)- فى د و بر: مطهر.

(۶)- فى د: أرزق.

(۷)- زيد فى د: ما.

(۸)- فى النّسخ: رأوا.

(۹)- فى النّسخ: مطهر.

(۱۰- ۱۰) ليس فى د.

(۱۱)- [فى بحر العلوم مكانه: «قال المؤرّخون: و لمّا رأى حبيب بن مظاهر تلاحم الجيوش على حرب الحسين عليه السّلام و تضييقهم عليه، جاء إليه و قال له ...»].

(۱۲- ۱۲) [بحر العلوم: «فأذن له الحسين بذلك»].

(۱۳- ۱۳) [بحر العلوم: «حبيب»].

(۱۴)- [بحر العلوم: «إليهم»].

(۱۵- ۱۵) [بحر العلوم: «فسألوه عن حاجته»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۵

نبيّكم، فإنّه فى عصابة من المؤمنين، الرّجل منهم خير من ألف رجل، لن يخذلوه و لن يسلموه، و فيهم عين تطرف؛ و هذا عمر بن سعد قد أحاط به فى اثنين و عشرين ألفا، و أنتم قومى، و عشيرتى، و قد أتيتكم بهذه النّصيحة، فأطيعونى اليوم، تنالوا شرف الدّنيا، و حسن ثواب الآخرة، فإنّى أقسم باللّه، لا يقتل منكم رجل مع ابن بنت رسول اللّه صابرا محتسبا إلّا كان رفيق محمّد صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فى أعلى عليّين. فقام رجل من بنى أسد يقال له: عبد اللّه بن بشر، فقال: أنا أوّل من يجيب إلى هذه الدّعوة، ثمّ جعل يرتجز و يقول:

قد علم القوم إذا تناكلوا و أحجم الفرسان إذ تناضلوا

أنّى الشّجاع البطل المقاتل كأنّنى ليث عرين باسل

ثمّ بادر رجال الحىّ إلى حبيب، و أجابوه، فالتأم منهم تسعون رجلا، و جاؤوا مع حبيب يريدون الحسين، فخرج رجل من الحىّ، «۱» يقال: فلان «۱» بن عمرو حتّى صار إلى عمر بن سعد فى جوف اللّيل، فأخبره بذلك. فدعا عمر برجل من أصحابه يقال له:

الأزرق بن الحارث الصّدائیّ «۲»، فضمّ إليه أربعمائة فارس، و وجّه به إلى حيّ بنى أسد مع ذلك الّذى جاء بالخبر. فبينا أولئك القوم من بنى أسد قد أقبلوا فى جوف اللّيل مع حبيب، يريدون عسكر الحسين، إذ استقبلتهم خيل ابن سعد على شاطئ الفرات، و كان بينهم معسكر الحسين اليسير، فتناوش الفريقان، و اقتتلوا، فصاح حبيب بالأزرق بن الحارث: مالك و لنا؟ انصرف عنّا يا ويلك، دعنا و اشق بغيرنا. فأبى الأزرق، «۳» و علمت بنو أسد أن لا طاقة لهم بخيل ابن سعد، فانهزموا راجعين إلى حيّهم، ثمّ تحمّلوا «۴» فى جوف اللّيل خوفا من ابن سعد أن يكبسهم. و رجع حبيب إلى الحسين، فأخبره، فقال «۵»: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العلىّ العظيم.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۴۳- ۲۴۴- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام (الهامش)،/ ۲۷۳- ۲۷۴

---

(۱) (۱- ۱) [بحر العلوم: «يقال له: جبلة»].

(۲)- [بحر العلوم: «الصّداوىّ»].

(۳)- [زاد فى بحر العلوم: «من الانصراف»].

(۴)- [زاد فى بحر العلوم: «و رحلوا»].

(۵)- [بحر العلوم: «الخبر، فقال الحسين عليه السّلام»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۶

و قال محمّد بن أبى طالب: [....] «۱» و أقبل حبيب بن مظاهر إلى الحسين عليه السّلام فقال: «۱» يا ابن رسول اللّه! ها هنا حيّ من بنى أسد بالقرب منّا، أتأذن «۲» لى «۳» فى المصير إليهم فأدعوهم «۳» إلى نصرتك؟ فعسى اللّه أن يدفع «۴» بهم عنك. «۵» قال: قد أذنت لك «۵». فخرج حبيب إليهم فى جوف اللّيل متنكّرا «۶»، «۷» حتّى أتى إليهم، فعرفوه أنّه من بنى أسد، فقالوا:

ما حاجتك؟ فقال «۷»: إنّى قد أتيتكم بخير ما أتى به وافد إلى قوم، أتيتكم أدعوكم إلى نصر «۸» ابن بنت نبيّكم، فإنّه فى عصابة من المؤمنين الرّجل منهم خير من ألف رجل، لن يخذلوه و لن يسلموه أبدا، و هذا عمر بن سعد قد أحاط به، «۹» و أنتم قومى و عشيرتى، و قد أتيتكم بهذه النّصيحة، فأطيعونى اليوم فى نصرته، «۱۰» تنالوا بها شرف الدّنيا و الآخرة «۱۰»، فإنّى أقسم باللّه لا يقتل أحد منكم فى سبيل اللّه مع ابن بنت رسول اللّه صابرا محتسبا إلّا كان رفيقا لمحمّد صلّى اللّه عليه و آله فى علّيّين.

قال: فوثب إليه رجل «۱۱» من بنى أسد «۱۲» يقال له «۱۱»: عبد اللّه بن بشر «۱۳» فقال «۱۲»: أنا

---

(۱) (۱- ۱) [اللّواعج: «و قال حبيب بن مظاهر للحسين عليه السّلام»].

(۲)- [فى الأسرار: «ائذن» و فى نفس المهموم و اللّواعج: «تأذن»].

(۳) (۳- ۳) [فى الأسرار و المعالى: «أن أدعوهم»].

(۴)- [فى المعالى مكانه: «و لمّا وصل حبيب إلى الحسين و رأى قلّة أنصاره، كثرة محاربيه قال للحسين: إنّ ها هنا حيّا من بنى أسد بالقرب منّا، فلو أذنت لى لسرت إليهم، و دعوتهم إلى نصرتك لعلّ اللّه أن يهد بهم و يدفع ...»].

(۵) (۵- ۵) [الأسرار: «فأذن له»].

(۶)- [فى الأسرار و نفس المهموم و المعالى: «مستنكرا»].

(۷- ۷) [اللّواعج: «و عرّفهم بنفسه أنّه أسدىّ و قال»].

(۸)- [المعالى: «نصرة»].

(۹)- [زاد فى المعالى: «و قد أطافت به أعداؤه ليقتلوه، فأتيتكم لنمنعوه، و تحفظوا حرمة رسول اللّه فيه، فو اللّه لئن نصرتموه ليعطينّكم اللّه شرف الدّنيا و الآخرة»].

(۱۰- ۱۰) [لم یرد فی المعالی].

(۱۱- ۱۱) [اللّواعج: «منهم اسمه»].

(۱۲- ۱۲) [المعالی: «و قال: شکر اللّه سعیک یا أبا القاسم، فو اللّه لجئتنا بمکرمهٔ یستأثر بها المرء الأحبّ فالأحبّ»].

(۱۳)- [نفس المهموم: «بشیر»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۷

أوّل من یجیب إلی «۱» هذه الدّعوهٔ، ثمّ جعل یرتجز و یقول:

قد علم القوم إذا تواکلوا و أحجم الفرسان إذ تناقلوا «۲»

أنّی شجاع بطل مقاتل کأنّنی «۳» لیث عرین باسل

ثمّ تبادر رجال الحیّ حتّی التأم منهم تسعون رجلا، فأقبلوا یریدون الحسین علیه السّلام، و خرج رجل من ذلک الوقت من الحیّ «۴» حتّی صار إلی عمر بن سعد، فأخبره بالحال، فدعا ابن سعد برجل من أصحابه، یقال له: الأزرق، فضمّ إلیه أربعمائهٔ فارس، و وجّه نحو حیّ بنی أسد، فبینما أولئک القوم قد أقبلوا یریدون عسکر الحسین علیه السّلام فی جوف اللّیل، إذا استقبلهم خیل ابن سعد علی شاطئ الفرات، و بینهم و بین عسکر الحسین الیسیر، فناوش القوم بعضهم بعضا «۵» و اقتتلوا قتالا شدیدا «۴»، و صاح حبیب بن مظاهر بالأزرق: ویلک مالک و ما لنا؟ انصرف عنّا، و دعنا یشقی بنا غیرک. فأبی الأزرق أن یرجع. و علمت بنو أسد أنّه لا طاقهٔ لهم بالقوم، فانهزموا راجعین إلی حیّهم، ثمّ إنّهم ارتحلوا فی جوف اللّیل خوفا من ابن سعد، أن یبیّتهم، و رجع حبیب بن مظاهر إلی الحسین علیه السّلام، «۶» فخبّره بذلک «۶»، فقال علیه السّلام: لا حول و لا قوّهٔ إلّا باللّه. «۷»

---

(۱)- [لم یرد فی نفس المهموم].

(۲)- [فی الدّمعهٔ السّاکبهٔ و نفس المهموم و المعالی و اللّواعج: «تثاقلوا»].

(۳)- [الأسرار: «فأنّنی»].

(۴) (۴- ۴) [اللّواعج: «إلی ابن سعد، فأخبره بالحال، فأرسل إلیهم أربعمائهٔ فارس مع الأزرق، فالتقوا معهم قبل وصولهم إلی الحسین علیه السّلام بیسیر، فتناوشوا و اقتتلوا»].

(۵)- [لم یرد فی الأسرار].

(۶- ۶) [اللّواعج: «فأخبره»].

(۷)- در خبر است که حبیب بن مظاهر به نزد حسین علیه السّلام آمد و عرض کرد: «یا ابن رسول اللّه! قبیله‌بنی اسد با ما نزدیکند. اگر فرمان کنی، به نزد ایشان شوم و نصرت تو را از آن جماعت استمداد نمایم.»

فرمود: «روا باشد.»

پس حبیب ببود تا سیاهی شب جهان را فروگرفت. آن‌گاه متنکرا از میان اصحاب بیرون شد و به تعجیل قطع مسافت کرده در قبیله بنی اسد درآمد. گفتند: «ای حبیب! بگوی تا چه حاجت داری؟»

گفت: «آمده‌ام تا شما را به خیر دلالت کنم. اینک پسر دختر رسول خدای با جماعتی از مؤمنین که هر-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۸

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۶- ۳۸۷- عنه: البحرانی، العوالم،/ ۲۳۷- ۲۳۸؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۶۲- ۲۶۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ «۱»،/ ۲۵۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۶- ۲۱۷؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۷۲- ۳۷۳؛ مثله الأمین، لواعج الأشجان،/ ۱۰۷- ۱۰۸

و استأذن حبيب بن مظاهر من الحسين أن يأتى بنى أسد، و كانوا نزولا بالقرب منهم، فأذن له، و لمّا أتاهم و انتسب لهم عرفوه، فطلب منهم نصرة ابن بنت رسول اللّه، فإنّ معه شرف الدّنيا و الآخرة، فأجابه تسعون رجلا، و خرج من الحىّ رجل أخبر ابن سعد بما صاروا إليه، فضمّ إلى الأزرق أربعمائة رجل، و عارضوا النّفر فى الطّريق، و اقتتلوا، فقتل

- تن از هزار مرد افزون است، در ارض کربلا فرود شده و عمر بن سعد با انبوهی از لشکر گرد او را فراگرفته [است]. قوم و عشیرت من شمایید. واجب می‌کند که از نصیحت شما دست بازنگیرم تا از در بصیرت مرا اطاعت کنید و در نصرت پسر پیغمبر همدست و همداستان شوید تا از شرف دنیا و آخرت برخوردار گردید. سوگند با خدای هیچ‌کس در خدمت او شهید نشود، جز این‌که در علیین رفیق مصطفی باشد.»

عبد اللّه بن بشر گفت: «اول کس منم که این دعوت را اجابت کردم و در راه پسر پیغمبر دل از جان و مال برگرفتم.»

و این ارجوزه را خواندن گرفت:

قد علم القوم إذا تواكلوا و أحجم الفرسان أو تناضلوا

أنّى شجاع بطل مقاتل كأنّنى ليث عرين بسل

چون مردان بنی اسد این بدیدند، مبادرت نمودند و از یکدیگر سبقت گرفتند. چند که نود تن مرد جنگی درهم آمدند و دست در دست دادند و در ساعت طریق خدمت حسین گرفتند و از آن سوی مردی از بنی اسد که خمیرمایه نفاق و شقاق بود، سرعت کرد و خود را به لشکرگاه عمر سعد رسانید و صورت حال را مکشوف داشت. ابن سعد بی‌توانی مردی از سران سپاه را که ازرق نام داشت، با چهار صد تن مرد رزم آزمای بفرمود تا بتاختند و در عرض راه با بنی اسد دچار شدند و در کنار فرات جنگ درپیوستند.

حبیب بن مظاهر بانگ برداشت که: «ای ازرق! وای بر تو از برای تو و از برای ما این کار سزاوار نیست! بگذار تا جز تو کسی این شقاوت انگیزد و با ما عداوت آغازد.»

ازرق را کلمات حبیب دق الباب طعن و دق نمی‌کرد و لشکر را به طعن و ضرب تحریض می‌داد. چون بنی اسد اندک بودند، نیروی مقاومت نیاوردند و هزیمت شدند و حبیب به تمام زحمت خود را به حضرت حسین رسانید و صورت حال را بازگفت.

فقال الحسين: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۹۰- ۱۹۱

(۱)- [حكاه فى الأسرار عن محمّد بن أبى طالب].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۶۹

جماعة من بنى أسد، و فرّ من سلم منهم إلى الحىّ، فارتحلوا جميعا فى جوف اللّيل خوفا من ابن سعد أن يبيّتهم، و رجع حبيب إلى الحسين و أخبره، فقال: لا حول و لا قوّة إلّا باللّه العظيم.

المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۵۴

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۰

الحسين عليه السّلام يستنبط عينا يستقى منها ثمّ تغور

فأضرّ العطش بالحسين و بمن معه، فأخذ «۱» الحسين عليه السّلام فأسا «۲» و جاء إلى وراء «۲» خيمة النّساء، «۳» فخطا على «۴» الأرض «۳» تسع عشرة خطوة نحو القبلة، «۵» ثمّ احتفر هنالك «۵»، فنبعت له هناك «۶» عين «۷» من الماء العذب، فشرب الحسين، و شرب النّاس «۸» بأجمعهم، و ملأوا أسقيتهم «۷»، ثمّ غارت العين، فلم ير لها أثر.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۴- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۴؛ بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۷۲- ۲۷۳

و لمّا منع الماء من الحسین علیه السّلام، أخذ سهما، و عدّ فوق خیام النّساء تسع خطوات، فحفر الموضع، فنبع ماء طیّب، فشربوا، و ملأوا قربهم «۹».

ابن شهرآشوب، المناقب، ۴/ ۵۰- عنه: السّیّد هاشم البحرانی، مدینة المعاجز،/ ۲۴۴؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۳۶۷

حتّی کظّهم العطش، فأخذ الحسین علیه السّلام فأسا، و جاء إلی وراء الخیمة- خیمة النّساء- فحفر قلیلا، فنبع الماء، فشرب و أسقی حرمه، و أطفاله، و جمیع أصحابه، و ملأ القرب و أسقی الخیل، ثمّ غار الماء، فعلم الحسین علیه السّلام أنّه آخر ماء یشربه.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۲۸۲

---

(۱)- [و فی المقرّم مکانه: «و لم یجد أصحاب الحسین طریقا إلی الماء، حتّی أضرّ بهم العطش، فأخذ ...» و فی بحر العلوم مکانه: «قالوا: و لمّا أضرّ العطش بالحسین و من معه من أهل بیته و أصحابه، أخذ ...»].

(۲) (۲- ۲) [المقرّم: «و خطا وراء»].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی المقرّم].

(۴)- [بحر العلوم: «فی»].

(۵) (۵- ۵) [المقرّم: «و حفر»].

(۶)- [لم یرد فی المقرّم و بحر العلوم].

(۷- ۷) [المقرّم: «ماء عذب فشربوا»].

(۸)- [بحر العلوم: «أهل بیته و أصحابه»].

(۹)- القرب، جمع القربة: و عاء یجعل فیه الماء.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۱

و قال محمّد بن أبی طالب: [....] و أضرّ العطش بالحسین و أصحابه، فأخذ الحسین علیه السّلام فأسا «۱»، و جاء إلی «۲» وراء «۳» خیمة النّساء، فخطا فی الأرض تسع عشر «۴» خطوة نحو القبلة، ثمّ حفر هناک، فنبعت له عین من الماء العذب، فشرب الحسین علیه السّلام، «۵» و شرب النّاس بأجمعهم «۵»، و ملأوا أسقیتهم «۶»، ثمّ غارت العین، فلم یر لها أثر. «۷»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۷- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۸؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۸»،/ ۲۵۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۷؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۹؛ مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۱۶؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۱

---

(۱)- الفأس: آلة ذات هراوة قصیرة یقطع بها الخشب و غیره. و قد یترک همزها.

(۲)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۳)- [و فی المعالی مکانه: «فلمّا أضرّ العطش بالحسین علیه السّلام و أصحابه، أخذ فأسا، و أقبل إلی وراء ...»].

(۴)- [فی نفس المهموم و مثیر الأحزان: «تسع عشرة»].

(۵) (۵- ۵) [المعالی: «و أصحابه»].

(۶)- [المعالی: «أسقیتهم بأجمعها»].

(۷)- بالجمله، چون زحمت عطش بر حسین و اصحاب و اهل بیت فراز آمد، آن حضرت تبری برگرفت و از بیرون خیمه زنان نوزده گام به جانب قبله برفت. آن‌گاه زمین را با تبر لختی حفر کرد. ناگاه آبی زلال و گوارا بجوشید و اصحاب آن حضرت بنوشیدند و مشکها پر آب کردند. پس آن چشمه فرو شد؛ چنان‌که اثری به جای نگذاشت.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۴- ۱۹۵

و در روایت دیگر نیز که در مدینهٔ المعاجز مذکور است رسیده که ملکی نازل شد بر آن حضرت و عرض کرد که خطی در سمت ورای خود از ارض کربلا کشیدند و نهر آبی جاری شد و اصحاب از آن آشامیدند.

بیرجندی، کبریت احمر،/ ۱۸۵

(۸)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۲

و بلغ ذلک ابن زیاد فأمر ابن سعد بمنعهم ذلک

و بلغ ذلک إلی عبید اللّه، فکتب إلی عمر بن سعد: بلغنی أنّ الحسین یحفر الآبار، و یصیب الماء، فیشرب هو و أصحابه، فانظر إذا ورد علیک کتابی هذا، فامنعهم من حفر الآبار ما استطعت، و ضیّق علیهم، و لا تدعهم أن یذوقوا من الماء قطرهٔ، و افعل بهم کما فعلوا بالزّکیّ عثمان، و السّلام. فضیّق علیهم ابن سعد غایهٔ التّضییق، و دعا برجل یقال له: عمرو بن الحجّاج الزّبیدیّ، فضمّ إلیه خیلا کثیرهٔ، و أمره أن ینزل علی الشّریعهٔ الّتی هی حذاء معسکر الحسین علیه السّلام، فنزلت الخیل علی شریعهٔ الماء.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۴

قال محمّد بن أبی طالب: [....] و بلغ ذلک ابن زیاد، فأرسل إلی عمر بن سعد: بلغنی أنّ الحسین یحفر الآبار، و یصیب الماء، فیشرب هو و أصحابه، فانظر إذا ورد علیک «۱» کتابی، فامنعهم من حفر الآبار ما استطعت، و ضیّق علیهم، و لا تدعهم یذوقوا الماء، و افعل بهم کما فعلوا بالزّکیّ عثمان. فعندها ضیّق عمر بن سعد علیهم غایهٔ التّضییق. «۲»

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۷- ۳۸۸- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۸- ۲۳۹؛ البهبهانی، الدّمعهٔ السّاکبهٔ، ۴/ ۲۶۳؛ الدّربندی، أسرار الشّهادهٔ «۳»،/ ۲۵۸؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۷؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۹

---

(۱)- [لم یرد فی الأسرار].

(۲)- چون این خبر به ابن زیاد بردند، عمر بن سعد را بدین منوال مکتوب کرد:

أمّا بعد، بلغنی أنّ الحسین یحفر الآبار و یصیب الماء، فیشرب هو و أصحابه، فانظر إذا ورد علیک کتابی، فامنعهم من حفر الآبار ما استطعت، و ضیّق علیهم و لا تدعهم یذوقوا الماء، و افعل بهم کما فعلوا بالزّکیّ عثمان.

نوشت که به من رسیده است که: «حسین حفر چاه می‌کند و آب برمی‌آورد و خود می‌آشامد و اصحاب او می‌آشامند. نیک نگران باش؛ چون مکتوب مرا قرائت کردی، چند که استطاعت داری مگذار که حفر چاه کنند و به آب دست یابند و سخت بگیر بر ایشان بدان‌سان که بر عثمان زکی سخت گرفتند.»

چون عمر بن سعد این مکتوب را قرائت کرد، در تشدید امر نیکوتر بکوشید و در منع آب از حسین علیه السّلام و اصحاب او استوارتر بایستاد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۵

(۳)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۳

الحسين يبعث أخاه العبّاس عليهما السّلام فى جماعة ليأتوا بالماء

فقال عبّاس بن علىّ: يا أبا عبد اللّه! نحن على الحقّ، فنقاتل؟ قال: نعم. فركب فرسه، و حمل بعض أصحابه على الخيول، ثمّ حمل عليهم، فكشفهم عن الماء، حتّى شربوا و سقوا.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۲/ ۶- عنه: القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۴۲

فلمّا اشتدّ على الحسين العطش بعث العبّاس بن علىّ بن أبى طالب- و أمّه أمّ البنين بنت حزام من بنى كلاب- فى ثلاثين فارسا و عشرين راجلا، و بعث معهم بعشرين قربة، فجاؤوا حتّى دنوا من الشّريعة، و استقدم أمامهم نافع بن هلال المرادىّ، ثمّ الجملىّ، فقال له عمرو بن الحجّاج الزّبيدىّ- و كان على منع الماء-: من الرّجل؟ قال: نافع بن هلال. قال: مجىء. ما جاء بك؟ قال: جئنا لنشرب من هذا الماء الّذى حلّأتمونا عنه «۱».

قال: اشرب هنيئا. قال: أفأشرب و الحسين عطشان! و من ترى من أصحابه! فقال: لا سبيل إلى سقى هؤلاء، إنّما وضعنا بهذا المكان لمنعهم الماء. فأمر [نافع بن هلال] أصحابه باقتحام الماء ليملؤا قربهم، فثار إليهم عمرو بن الحجّاج و أصحابه، فحمل عليهم العبّاس و نافع بن هلال، فدفعوهم، ثمّ انصرفوا إلى رحالهم، و قد ملأوا قربهم.

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۹، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۱

فمكث أصحاب الحسين عطاشى.

قالوا: و لمّا اشتدّ بالحسين و أصحابه العطش أمر أخاه العبّاس بن علىّ- و كانت أمّه من بنى عامر بن صعصعة- أن يمضى فى ثلاثين فارسا و عشرين راجلا مع كلّ رجل قربة حتّى يأتوا الماء، فيحاربوا من حال بينهم و بينه.

فمضى العبّاس نحو الماء و أمامهم نافع بن هلال، حتّى دنوا من الشّريعة، فمنعهم عمرو ابن الحجّاج، فجالدهم العبّاس على الشّريعة بمن معه، حتّى أزالوهم عنها، و اقتحم رجّالة

---

(۱)- يقال: «حلّاه عن الماء تحليئا و تحلئة»: طرده عنه و منعه عن وروده.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۴

الحسين الماء، فملأوا قربهم، و وقف العبّاس فى أصحابه يذبون عنهم، حتّى أوصلوا الماء إلى عسكر الحسين. «۱»

الدّينورى، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۳- عنه: ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۲۷، الحسين بن علىّ،/ ۸۶

قال: و لمّا اشتدّ على الحسين و أصحابه العطش دعا العبّاس بن علىّ بن أبى طالب أخاه، فبعثه فى ثلاثين فارسا و عشرين راجلا، و بعث معهم بعشرين قربة، فجاؤوا حتّى دنوا من الماء ليلا؛ و استقدم أمامهم باللّواء نافع بن هلال الجملىّ، «۲» فقال عمرو بن الحجّاج الزّبيدىّ: من الرّجل؟ «۳» فجى، فقال: «۳» ما جاء بك؟ قال: جئنا «۲» نشرب من هذا الماء الّذى حلّأتمونا عنه. قال: فاشرب هنيئا. قال: لا «۴» و اللّه، لا أشرب منه قطرة و حسين عطشان و من ترى من أصحابه. فطلعوا عليه، فقال: لا سبيل إلى سقى هؤلاء، إنّما وضعنا بهذا المكان لمنعهم الماء. فلمّا دنا منه أصحابه، قال لرجاله: املئوا قربكم.

فشدّ الرّجّالة، فملئوا قربهم، و ثار إليهم عمرو بن الحجّاج و أصحابه، فحمل عليهم العبّاس بن علىّ، و نافع بن هلال، فكفّوهم، ثمّ انصرفوا إلى رحالهم «۵»، فقالوا: امضوا.

و وقفوا دونهم، فعطف عليهم عمرو بن الحجّاج و أصحابه و اطّردوا قليلا. ثمّ إنّ رجلا من صداء طعن من أصحاب عمرو بن الحجّاج، طعنه نافع بن هلال، فظنّ أنّها ليست بشىء، ثمّ إنّها انتقضت بعد ذلك، فمات منها، و جاء أصحاب الحسين بالقرب، فأدخلوها

(۱)- گویند: چون تشنگی بر حسین علیه السّلام و یارانش سخت شد، به برادر خود عباس بن علی علیه السّلام که مادرش از قبیله بنی عامر بن صعصعه بود، فرمان داد همراه سی سوار و بیست پیاده هریک مشکی بردارند و بروند آب بیاورند و با هرکس که مانع ایشان شود، جنگ کنند.

عباس علیه السّلام به سوی آب رفت و پیشاپیش آنان نافع بن هلال حرکت می‌کرد تا نزدیک شریعه رسیدند.

عمرو بن حجاج از ایشان جلوگیری کرد؛ ولی عباس علیه السّلام با همراهان خود با آنان جنگ کرد و آنها را کنار زد و پیادگان یاران امام حسین علیه السّلام مشکها را از آب پر کردند و عباس با یاران خود به حمایت از ایشان پرداخت، و آنان آب را به لشگر امام حسین علیه السّلام رساندند.

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۱

(۲) (۲- ۲) [سقط فی نفس المهموم].

(۳) (۳- ۳) [العبرات: «قال: مجیء»].

(۴)- [لم یرد فی نفس المهموم].

(۵)- [العبرات: «رجالتهم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۵

علیه. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۲- ۴۱۳- عنه: القمّیّ، نفس المهموم،/ ۲۱۹؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۶

قال: فاشتدّ العطش «۲» من الحسین و أصحابه، و کادوا أن یموتوا عطشا، فدعا بأخیه العبّاس رحمه اللّه و صیّر إلیه ثلاثین «۳» فارسا، و عشرین «۴» راجلا، و بعث معهم عشرین قربة، فأقبلوا فی جوف اللّیل، حتّی دنوا من الفرات، فقال عمرو بن الحجّاج: من هذا؟ فقالوا: رجال من أصحاب الحسین، یریدون الماء. فاقتتلوا علی الماء قتالا عظیما، «۵» فکان قوم یقتتلون، و قوم یملؤن القرب، حتّی ملؤها «۵».

(۱)- گوید: وقتی تشنگی بر حسین و یارانش سخت شد، عباس بن علی بن ابی طالب برادر خویش را پیش خواند و با سی سوار و بیست پیاده فرستاد و بیست مشک همراهشان کرد که شبانگاه برفتند و نزدیک آب رسیدند و نافع بن هلال جملی با پرچم پیشاپیش می‌رفت. عمرو بن حجاج زبیدی گفت:

«کیستی؟ بگو برای چه آمده‌ای؟»

گفت: «آمده‌ایم از این آب که ما را از آن بداشته‌اند، بنوشیم.»

گفت: «بنوش، نوش جانت!»

گفت: «نه. تا حسین و این گروه از یارانش که می‌بینی، تشنه‌اند، یک قطره نخواهیم نوشید.»

گوید: پس از آن، کسان نمودار شدند. عمرو گفت: «نه، به خدا راهی برای آب دادن اینان نیست. ما را این‌جا گذاشته‌اند که آب را از آنها منع کنیم.»

گوید: و چون یاران نافع نزدیک رسیدند، به پیادگان گفت: «مشکها را پر کنید!»

پیادگان هجوم بردند و مشکها را پر کردند. عمرو بن حجاج و یارانش پیش دویدند. عباس بن علی بن ابی طالب و نافع بن هلال به آنها حمله بردند و پسشان زدند که به جای خویش بازگشتند. آن‌گاه گفتند:

«برویم!»

اما راهشان را گرفتند. عمرو بن حجاج سوی آنها آمد و درگیری اندکی شد. یکی از یاران عمرو بن حجاج که از طایفه صداء بود، زخم خورد. نافع بن هلال زخمش زده بود. می‌پنداشت چیزی نیست، اما پس از آن بدتر شد و از همان زخم بمرد.

گوید: یاران حسین با مشکها بیامدند و آب را پیش وی بردند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۳۰۰۶- ۳۰۰۷

(۲)- فی النّسخ: الغضب.

(۳)- فی النّسخ: ثلاثون.

(۴)- فی النّسخ: عشرون.

(۵) (۵- ۵) فی د: فکانوا قوما یقتتلون، و قوما یملؤن الماء فی القرب.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۶

فقتل من أصحاب عمرو جماعة، و لم یقتل من أصحاب الحسین أحد، ثمّ رجع القوم إلی معسکرهم، و شرب الحسین من القرب و من کان معه.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۶۴

قال أبو مخنف: فحدّثنی سلیمان بن أبی راشد، عن حمید بن مسلم، قال: اشتدّ العطش علی الحسین، دعا أخاه العبّاس بن علیّ، فبعثه فی ثلاثین راکبا، و ثلاثین راجلا، و بعث معه بعشرین قربة، فجاؤوا حتّی دنوا من الماء، فاستقدم أمامهم نافع بن هلال الجملیّ، فقال له عمرو بن الحجّاج: من الرّجل؟ قال: نافع بن هلال. قال: مرحبا بک یا أخی! ما جاء بک؟ قال: جئنا لنشرب من هذا الماء الّذی حلّأتمونا عنه. قال: اشرب. قال: لا و اللّه! لا أشرب منه قطرة، و الحسین عطشان. فقال له عمرو: لا سبیل إلی ما أردتم، إنّما وضعونا بهذا المکان لنمنعکم من الماء. فلمّا دنا منه أصحابه، قال للرّجّالة: املأوا قربکم.

فشدّت الرّجّالة فدخلت الشّریعة، فملأوا قربهم، ثمّ خرجوا، و نازعهم عمرو بن الحجّاج و أصحابه، فحمل علیهم العبّاس بن علیّ و نافع بن هلال الجملیّ جمیعا، فکشفوه، ثمّ انصرفوا إلی رحالهم، و قالوا للرّجّالة: انصرفوا. فجاء أصحاب الحسین علیه السّلام بالقرب، حتّی أدخلوها علیه. «۱»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۸

---

(۱)- ابو مخنف از حمید بن مسلم روایت کند که گفت: چون کار تشنگی بر حسین علیه السّلام سخت شد، برادرش عباس بن علی را خواست و او را با سی تن سواره و سی نفر پیاده برای آوردن آب به سوی فرات فرستاد و بیست عدد مشک با خود برداشتند. آنها تا نزدیکی آب آمدند و نافع بن هلال بجلی جلوی آنها افتاد. عمرو بن حجّاج که موکّل بر فرات بود، پرسید: «کیستی؟»

پاسخ داد: «نافع بن هلال بجلی هستم!»

عمرو گفت: «ای برادر! برای چه بدین‌جا آمده‌ای؟ بگو که تو آزادی!»

گفت: «آمده‌ایم تا از این آبی که ما را از آن منع کرده‌اید، بنوشیم!»

عمرو گفت: «بیاشام!»

نافع گفت: «نه به خدا، تا حسین و یارانش که می‌بینی، تشنه هستند، ما قطره‌ای از آن ننوشیم.»

عمرو گفت: «این کار که قصد دارید، شدنی نیست و ما را در این‌جا گماشته‌اند تا شما را از بردن آب جلوگیر باشیم.»

نافع به پیادگان که به همراهش بودند، گفت: «بیدرنگ مشکها را پر کنید!»

پیادگان یورش بردند و وارد فرات گشتند و مشکها را از آب پر کرده، بیرون آمدند، عمرو بن حجّاج و-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۷

و اشتدّ على الحسين و أصحابه العطش، فدعا العبّاس بن علىّ، فبعثه فى ثلاثين فارسا و عشرين راجلا، و بعث معهم بعشرين قربة. فدنوا من الماء ليلا.

فقال عمرو بن الحجّاج الزّبيدىّ- و كان قد أرسله عمر بن سعد فى خمسمائة على الشّريعة يمنعون الحسين و أصحابه من الماء بكتاب ورد عليه من عبيد اللّه-:

«من الرّجل، و ما جاء بك»؟ قال:

«جئنا نشرب من هذا الماء الّذى حلّأتمونا «۱» عنه». فقال:

«اشرب، هنّأك اللّه». قال:

«لا و اللّه، ما أشرب، و الحسين و من ترى من أصحابه عطاش». فقال:

«لا سبيل إلى سقى هؤلاء، إنّما وضعنا بهذا المكان لنمنعهم الماء».

فلمّا دنا أصحابه، قال لرجّالته:

«املأوا قربكم».

و شدّ على القوم مع أصحابه، فملأوا قربهم، و ثار بهم عمرو بن الحجّاج، فقاتلهم العبّاس و أصحابه حتّى انصرف أصحاب القرب [۱۰۴] بالقرب، فأدخلوها على الحسين و أصحابه.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۵

فلمّا اشتدّ العطش بالحسين و أصحابه دعا أخاه العبّاس، و ضمّ إليه ثلاثين فارسا، و عشرين راجلا، و بعث معهم عشرين قربة، فى جوف اللّيل، حتّى دنوا من الفرات، فقال عمرو بن الحجّاج: من هذا؟ فقال له هلال بن نافع الجملىّ: أنا ابن عمّ لك من أصحاب الحسين، جئت حتّى أشرب من هذا الماء الّذى منعتمونا عنه. فقال له عمرو:

- همراهانش بدانها حمله كردند. عبّاس بن على و نافع بن هلال و همراهان پيش آمده، آنها را پراكنده ساختند و به جاى خود بازگشته، به پيادگان فرمان رفتن دادند. آنها مشكها را برداشته، خود را به حسين عليه السّلام رسانيدند (و مشكهاى آب را نزد آن حضرت نهادند).

رسولى محلّاتى، ترجمه مقاتل الطّالبيّين،/ ۱۱۹

(۱)- حلّأه الشّىء تحليئا: منعه منه.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۸

اشرب هنيئا مريئا. فقال نافع: ويحك، كيف تأمرنى أن أشرب من الماء، و الحسين و من معه يموتون عطشا؟ فقال: صدقت! قد عرفت هذا، و لكن أمرنا بأمر، و لا بدّ لنا أن ننتهى إلى ما أمرنا به. فصاح هلال بأصحابه، فدخلوا الفرات، و صاح عمرو بأصحابه ليمنعوا، فاقتتل القوم على الماء قتالا شديدا، فكان قوم يقاتلون، و قوم يملأون القرب، حتّى ملأوها، و قتل من أصحاب عمرو بن الحجّاج جماعة، و لم يقتل من أصحاب الحسين أحد، ثمّ رجع القوم إلى معسكرهم بالماء، فشرب الحسين و من كان معه، و لقب العبّاس يومئذ السّقّاء.

الخوارزمى، مقتل الحسين، ۱/ ۲۴۴- ۲۴۵

فلمّا اشتدّ العطش على الحسين و أصحابه أمر أخاه العبّاس بن علىّ، فسار فى عشرين راجلا، يحملون القرب، و ثلاثون فارسا، فدنوا من الماء، فقاتلوا عليه و ملأوا القرب، و عادوا. «۱»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۳

قال: فلمّا اشتدّ بالحسین و أصحابه العطش بعث بالعبّاس بن علیّ علیه السّلام أخیه إلی المشارع فی ثلاثین فارسا و عشرین راجلا، «۲» فاقتتلوا علیه «۳»، و لم یمکّنوهم من الوصول إلیه «۲».

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۱

قال: فلمّا اشتدّ علی الحسین و من معه العطش دعا أخاه العبّاس بن علیّ، فبعثه فی ثلاثین فارسا و عشرین راجلا، و بعث معهم بعشرین قربة، فدنوا من الماء، و قاتلوا علیه، حتّی ملأوا القرب، و عادوا بها إلی الحسین. «۴»

النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۲۸

---

(۱)- چون تشنگی حسین و یاران او شدت یافت، برادر خود را (عباس بن) علی با بیست مرد پیاده که حامل مشک بودند، به اتفاق سی سوار (برای دفاع) فرستاد. آنها به آب نزدیک شدند، جنگ کردند و توانستند مشکها را پر کنند و برگردند.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۹

(۲) (۲- ۲) [حکاه عنه فی أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹].

(۳)- [أعیان الشّیعة: «لهم اقتتلوا علی الماء»].

(۴)- و چون عطش بر اهل بیت ساقی کوثر غالب گشت، امام حسین رضی اللّه عنه برادر خود عباس بن امیر المؤمنین علی را با سی سوار و بیست پیاده به آوردن آب مأمور گردانید و میان عباس رضی اللّه عنه و عمرو-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۷۹

قال أبو مخنف رحمه اللّه: و اشتدّ العطش بالحسین علیه السّلام و أصحابه، فقال الحسین علیه السّلام لأخیه العبّاس علیه السّلام: یا أخی! اجمع أهل بیتک، و احفروا بئرا. ففعلوا ذلک، فلم یجدوا فیها ماء.

فقال الحسین علیه السّلام للعبّاس علیه السّلام: یا أخی! امض إلی الفرات، و أتنا شربة من الماء. فقال له العبّاس: سمعا و طاعة. قال: فضمّ إلیه رجالا، فسارا العبّاس علیه السّلام و الرّجال عن یمینه، و عن شماله، حتّی أشرفوا علی الفرات، فرآهم أصحاب ابن زیاد لعنه اللّه و قالوا: من أنتم؟ فقالوا: نحن أصحاب الحسین علیه السّلام. فقالوا: ما تریدون؟ قالوا: کظّنا العطش، و أشدّ الأشیاء علینا عطش الحسین علیه السّلام.

فلمّا سمعوا کلامهم حملوا علیهم حملة رجل واحد، فقاتلهم العبّاس و أصحابه، فقتل منهم رجالا و هو یقول:

أقاتل القوم بقلب مهتد أذبّ عن سبط النّبیّ أحمد

أضربکم بالصّارم المهنّد حتّی تحیدوا عن قتال سیّدی

إنّی أنا العبّاس ذو التّودّد نجل علیّ المرتضی المؤیّد

قال: و حمل علیهم، ففرّقهم یمینا و شمالا و قتل رجالا و هو یرتجز و یقول:

لا أرهب الموت إذا الموت رقا حتّی أواری میّتا عند اللّقا

نفسی لنفس الطّاهر الطّهر وقا إنّی صبور شاکر للملتقی

بل أضرب الهام و أفری المفرقا إنّی أنا العبّاس صعب باللّقا

قال: فکشفهم عن المشرعة، و نزل، و معه القربة، فملأها، و مدّ یده لیشرب، فذکر عطش الحسین علیه السّلام، فقال: و اللّه لا ذقت الماء، و سیّدی الحسین علیه السّلام عطشان. ثمّ رمی الماء من یده، و خرج، و القربة علی ظهره و یقول:

یا نفس من بعدی الحسین هونی فبعده لا کنت أن تکونی

هذا الحسين شارب المنون و تشربين بارد المعين

- محاربه واقع شده، عباس غالب آمد و مشکها پر آب کرده، به معسکر امام عالی گهر رسانید.

خواند امیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۰

هیهات ما هذا فعال دینی و لا فعال صادق الیقین

قال: ثمّ صعد من المشرعة، فأخذه النّبل من کل مکان، حتّی صارت درعه کالقنفذ، فحمل علیه أبرص بن شیبان لعنه اللّه، فضربه علی یمینه، فطارت مع السّیف، فأخذ السّیف بشماله، و حمل علی القوم، و هو یقول:

و اللّه لو قطعتموا یمینی إنّی أحامی أبدا عن دینی

و عن إمام صادق الیقین سبط النّبیّ الطّاهر الأمین

نبیّ صدق جاءنا بالدّین مصدّقا بالواحد الأمین

قال: فحمل علی القوم، و قتل منهم رجالا، و نکّس أبطالا، و القربة علی ظهره، فلمّا نظر ابن سعد لعنه اللّه قال: ویلکم! أرشقوا القربة بالنّبل، فو اللّه إن شرب الحسین الماء، أفناکم عن آخرکم. قال: فحملوا علی العبّاس علیه السّلام حملة منکرة، فقتل منهم مائة و ثمانین فارسا، فضربه عبد اللّه بن یزید الشّیبانیّ علی شماله، فقطعها، فأخذ السّیف بفیه، و حمل علیهم و هو یقول:

یا نفس لا تخشی من الکفّار و أبشری برحمة الجبّار

مع النّبیّ سیّد الأبرار مع جملة السّادات و الأطهار

قد قطعوا ببغیهم یساری فأصلهم یا ربّ حرّ النّار

قال: ثمّ حمل علی القوم، و یداه ینضحان دما، فحملوا علیه جمیعا، فقاتلهم قتالا شدیدا، فضربه رجل منهم بعمود من حدید، ففلق هامته، و خرّ صریعا إلی الأرض، یخور بدمه، و هو ینادی: یا أبا عبد اللّه! علیک منّی السّلام.

فلمّا سمع الحسین علیه السّلام صوته، نادی: وا أخاه! وا عبّاساه! وا مهجة قلباه! ثمّ حمل علی القوم، فکشفهم عنه، و نزل إلیه، و حمله علی ظهر جواده، و أقبل به إلی الخیمة، و طرحه، و بکی علیه بکاء شدیدا، حتّی بکی جمیع من کان حاضرا، و قال (صلوات اللّه علیه): جزاک اللّه من أخ خیرا، لقد جاهدت فی اللّه حقّ جهاده. «۱»

---

(۱)- [إنّه علیه السّلام استشهد هذا الیوم تفرّد به هنا، و لکن المحکی عنه فی ینابیع المودّة، ۳/ ۶۷- ۶۸ حکاه إنّه

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۱

مقتل أبی مخنف (المشهور)،/ ۵۷- ۵۹

قال محمّد بن أبی طالب: [....] فلمّا اشتدّ العطش بالحسین «۱» دعا بأخیه العبّاس، فضمّ إلیه ثلاثین «۲» فارسا و عشرین راکبا «۳»، و بعث معه عشرین قربة، فأقبلوا فی جوف اللّیل، حتّی دنوا من الفرات. فقال عمرو بن الحجّاج: من أنتم؟ «۴» فقال رجل من أصحاب الحسین علیه السّلام، یقال له «۴» هلال بن نافع البجلیّ: «۵» ابن عمّ لک. جئت أشرب «۶» من هذا الماء. فقال عمرو: اشرب هنیئا. فقال هلال: ویحک «۷»! تأمرنی أن أشرب، و الحسین بن علیّ و من معه «۸» یموتون عطشا؟ فقال عمرو: صدقت! و لکن أمرنا بأمر لا بدّ أن ننتهی إلیه. فصاح هلال بأصحابه، فدخلوا الفرات. و صاح عمرو بالنّاس، و اقتتلوا قتالا شدیدا، فکان قوم یقاتلون، و قوم یملأون «۹»، حتّی ملأوها، و لم یقتل من أصحاب الحسین أحد. ثمّ رجع القوم إلی معسکرهم، فشرب الحسین و من کان معه، و لذلک «۱۰» سمّی العبّاس علیه السّلام السّقّاء. «۱۱»

- كان يوم عاشوراء، كما هو الصّحيح].

(۱)- [المعالى: «بالحسين و أهل بيته»].

(۲)- [مثير الأحزان: «ثلاثون»].

(۳)- [مثير الأحزان: «راجلا»].

(۴) (۴- ۴) [مثير الأحزان: «فقال»].

(۵)- [أضاف فى المعالى: «و قد قرّر فى محلّه نافع بن هلال الجملىّ»].

(۶)- [المعالى: «لأشرب»].

(۷)- [زاد فى الدّمعة السّاكبة و الأسرار و مثير الأحزان: «كيف»].

(۸)- [أضاف فى مثير الأحزان: «و عياله»].

(۹)- [مثير الأحزان: «يملأون القرب»].

(۱۰)- [الأسرار: «فلذا»].

(۱۱)- از این سوی چون آب در میان اصحاب کمیاب شد، حسین علیه السّلام عباس را طلب فرمود و بیست سوار و سی تن پیاده ملازم رکاب او فرمود تا از طریق شریعه آب به لشگرگاه آوردند. عباس ببود تا شب فرازآمد و تاریکی جهان را فروگرفت. این وقت عباس چون شیر دمنده به جانب شریعه روان شد.

آن‌گاه از میان اصحاب، هلال بن نافع بجلی از پیش روی عباس روان بود. نخست وارد شریعه گشت.

عمرو بن الحجاج گفت: «کیستی و این‌جا چه کنی؟»-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۲

المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۸- عنه: البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۳۹؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۶۴؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة «۱»،/ ۲۶۰؛ مثله المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۱۸؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۵۱

ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام عطش فى اليوم الثّامن. فأرسل أخاه العبّاس فى عشرين فارسا و مثلهم راجلا، فأزالوا الحرس عن المراصد، و شربوا، و ملأوا قربهم، و رجعوا.

السّماوى، إبصار العين،/ ۸

فلمّا اشتدّ العطش على الحسين عليه السّلام و أصحابه أمر أخاه العبّاس بن علىّ عليهما السّلام، فسار فى عشرين راجلا يحملون القرب، و ثلاثين فارسا، فجاؤوا حتّى دنوا من الماء ليلا و أمامهم نافع بن هلال الجملىّ، يحمل اللّواء. فقال عمرو بن الحجّاج: من الرّجل؟ قال: نافع. قال: ما جاء بك؟ قال: جئنا نشرب من هذا الماء الّذى حلّأتمونا عنه. قال:

فاشرب هنيئا. قال: لا و اللّه، لا أشرب منه قطرة، و الحسين عطشان هو و أصحابه.

فقالوا: لا سبيل إلى سقى هؤلاء، إنّما وضعنا بهذا المكان لنمنعهم الماء. فقال نافع للرّجّالة:

املأوا قربكم. فملؤوها، و ثار إليهم عمرو بن الحجّاج و أصحابه، فحمل عليهم العبّاس،

- گفت: «یک تن پسر عم تو، آمده‌ام تا آب بنوشم.»

عمرو گفت: «بنوش بر تو گوارا باد.»

هلال گفت: «ای عمرو! مرا آب می‌دهی و پسر پیغمبر و اهل بیت او را تشنه می‌گذاری تا از عطش هلاک شوند!»

عمرو گفت: «این سخن از در صدق می‌کنی؛ لکن چه توان کرد؟ به امری مأمورم و لا بد باید آن کار را به نهایت برم.»

هلال چون این سخن بشنید، بانگ در داد که: «ای اصحاب حسین! درآیید.»

عباس سلام اللّه علیه چون شیر شرزه با جماعت خود به شریعه درآمد و از آن سوی عمرو، مردم خود را فرمان جنگ داد. کانون طعن و ضرب افزوخته گشت. اصحاب حسین علیه السّلام نیمی به مقاتلت پرداختند و نیمی مشکهای خود را از آب ملآن ساختند. در این جنگ، جماعتی از لشکر عمرو بن الحجاج مقتول و مطروح افتادند و گروهی خسته و مجروح گشتند و از اصحاب حسین علیه السّلام هیچ‌کس را آسیبی نرسید. پس عباس به سلامت بازشتافت و اصحاب حسین و اهل بیت سیراب شدند و از این جاست که عباس را سقا نامیدند.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۵- ۱۹۶

(۱)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۳

و نافع بن هلال، فکشفوهم، و أقبلوا بالماء، ثمّ عاد عمرو بن الحجّاج و أصحابه، و أرادوا أن یقطعوا علیهم الطّریق، فقاتلهم العبّاس و أصحابه، حتّی ردّوهم، و جاؤوا بالماء إلی الحسین علیه السّلام.

الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۱۰- ۱۱۱

و فی الیوم السّابع، اشتدّ الحصار علی سیّد الشّهداء و من معه، و سدّ عنهم باب الورود، و نفد ما عندهم من الماء، فعاد کلّ واحد یعالج لهب العطش، و بطبع الحال کان العیال بین أنّة و حنّة، و تضوّر، و نشیج، و متطلّب للماء إلی متحّر ما یبلّ غلّته، و کلّ ذلک بعین «أبی علیّ» و الغیاری من آله، و الأکارم من صحبه، و ما عسی أن یجدوا لهم شیئا، و بینهم و بین الماء رماح مشرعة، و سیوف مرهفة لکن «ساقی العطاشی»، لم یتطأمن علی تحمّل تلک الحالة.

هنا قیّض أخاه العبّاس لهذه المهمّة، فی حین أنّ نفسه الکریمة، تنازعه إلیه قبل الطّلب، فأمره أن یستقی للحرائر و الصّبیّة، و ضمّ إلیه عشرین راجلا مع عشرین قربة، و قصدوا الفرات باللّیل غیر مبالین بمن و کلّ بحفظ الشّریعة، لأنّهم محتفوّن «بأسد آل محمّد»، و تقدّم نافع بن هلال الجملیّ باللّواء، فصاح عمرو بن الحجّاج: من الرّجل؟

قال: جئنا لنشرب من هذا الماء الّذی حلّأتمونا عنه. فقال: اشرب هنیئا، و لا تحمل إلی الحسین منه. قال نافع: لا و اللّه، لا أشرب منه قطرة، و الحسین و من معه من آله و صحبه عطاشی.

و صاح نافع بأصحابه: املأوا أسقیتکم. فشدّ علیهم أصحاب ابن الحجّاج، فکان بعض القوم یملأ القرب، و بعض یقاتل، و حامیهم «ابن بجدتها» المتربّی فی حجر البسالة الحیدریّة: «أبو الفضل»، فجاؤوا بالماء، و لیس فی أعدائهم من تحدّثه نفسه بالدّنو منهم فرقا من ذلک البطل المغوار، فبلت غلّة الحرائر و الصّبیة الطّیّبة من ذلک الماء.

و لکن لا یفوتنا أنّ تلک الکمّیّة القلیلة من الماء ما عسی أن تجدی أولئک الجمع الّذی هو أکثر من مائة و خمسین: رجالا، و نساء، و أطفالا- أو أنّهم ینیفون علی المائتین، و من المقطوع به أنّه لم ترو أکبادهم، إلّا مرّة واحدة، فسرعان أن عاد إلیهم الظّمأ و إلی اللّه و رسوله المشتکی.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۵- ۲۴۶

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۴

خطبة الإمام الحسین علیه السّلام و جزع أهل البیت علیهم السّلام

فضیّقوا «۱» علی الحسین علیه السّلام، حتّی نال منه العطش و من أصحابه، «۲» فقام علیه السّلام، و اتّکئ «۲» علی قائم «۳» سیفه، و

نادی بأعلی صوته، فقال علیه السّلام:

أنشدکم اللّه! هل تعرفوننی؟ قالوا: نعم، أنت ابن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و سبطه. قال:

أنشدکم اللّه! هل تعلمون أنّ «۴» جدّی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم «۴»؟ قالوا: اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون أنّ «۵» أبی علیّ بن أبی طالب علیه السّلام «۵»؟ قالوا: اللّهم نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون «۶» أنّ «۷» أمّی فاطمهٔ الزّهراء بنت محمّد المصطفی «۷» صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؟ قالوا: اللّهمّ نعم.

قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون «۶» أنّ جدّتی خدیجهٔ بنت خویلد أوّل نساء هذه الأمّهٔ إسلاما؟ قالوا: اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون أنّ حمزهٔ سیّد الشّهداء عمّ أبی؟

قالوا: اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون «۸» أنّ جعفر الطّیّار فی الجنّهٔ عمّی؟ قالوا:

اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون «۸» أنّ هذا سیف رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أنا مقلّده «۹»؟

قالوا: اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون أنّ هذه عمامهٔ رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أنا

---

(۱)- [فی الأسرار: «فضیّق ابن سعد»، و فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «و ضیّق القوم»].

(۲) (۲- ۲) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «فقال له بریر بن خضیر الهمدانیّ: یا ابن رسول اللّه! أتأذن لی أن أخرج إلی القوم؟ فأذن له، فخرج إلیهم، فقال: یا معشر النّاس! إنّ اللّه عزّ و جلّ بعث محمّدا بالحقّ بشیرا و نذیرا، و داعیا إلی اللّه بإذنه، و سراجا منیرا، و هذا ماء الفرات تقع فیه خنازیر السّواد و کلابه، و قد حیل بینه و بین ابنه؟ فقالوا: یا بریر! قد أکثرت الکلام، فاکنف، و اللّه لیعطش الحسین، کما عطش من کان قبله. و قال الحسین علیه السّلام: اقعد یا بریر. ثمّ وثب الحسین علیه السّلام متوکّئا»].

(۳)- [لم یرد فی الأسرار].

(۴) (۴- ۴) [الأسرار: «أمّی فاطمهٔ بنت محمّد صلّی اللّه علیه و آله»].

(۵) (۵- ۵) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «أمّی فاطمهٔ بنت محمّد»].

(۶- ۶) [لم یرد فی الأسرار].

(۷- ۷) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «أبی علیّ بن أبی طالب»].

(۸- ۸) [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ].

(۹)- [فی الأسرار و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «متقلّده»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۵

لا بسه؟ قالوا: اللّهمّ نعم. قال: أنشدکم اللّه! هل تعلمون أنّ علیّا علیه السّلام کان أوّل القوم إسلاما، و أعلمهم علما، و أعظمهم حلما، و أنّه ولیّ کلّ مؤمن و مؤمنهٔ؟ قالوا: اللّهمّ نعم.

قال: فبم تستحلّون دمی، و أبی (صلوات اللّه علیه) الذّائد عن الحوض یذود عنه رجالا، کما یذاد البعیر الصّادر عن الماء، و لواء الحمد فی ید أبی یوم القیامهٔ؟ قالوا: قد علمنا ذلک کلّه، و نحن غیر تارکیک حتّی تذوق الموت عطشا. فلمّا خطب هذه الخطبهٔ، و سمع بناته، و أخته زینب کلامه، بکین و ندبن، و لطمن، و ارتفعت أصواتهنّ، فوجّه إلیهنّ أخاه العبّاس و علیّا ابنه و قال لهما: سکّتاهنّ، فلعمری لیکثرنّ بکائهنّ. «۱» «۲»

---

(۱)- [فی الأمالی للصّدوق ذکر هذه الخطبهٔ فی أحداث یوم عاشوراء و لعلّ ابن طاووس أیضا أراد ذلک، و إن أبهم فی کلامه].

(۲)- آنان کار را بر حسین علیه السّلام تنگ گرفتند تا آن‌جا که بر حسین و یارانش تشنگی فشار آورد.

حسین علیه السّلام به‌پا خاست و بر دسته شمشیر خود تکیه داد و با صدای بلند فریاد زد و گفت: «شما را به خدا، مرا می‌شناسید؟»

گفتند: «آری! تو فرزند پیغمبری و نواده او هستی.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که جدّ من پیغمبر است؟»

گفتند: «آری به خدا!»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که پدر من علیّ بن ابی طالب است؟»

گفتند: «آری به خدا!»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که مادر من فاطمه زهرا، دختر محمّد مصطفی است؟»

گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که حمزه سیّد الشّهدا، عموی پدر من است؟»

گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید جعفر همان که در بهشت پرواز می‌کند، عموی من است؟»

گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که این شمشیر رسول خداست که بر کمر دارم؟»

گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که این، عمامه رسول خداست که پوشیده‌ام؟»

گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «شما را به خدا، می‌دانید که علی علیه السّلام نخستین کسی بود که اسلام آورد و از همه دانشمندتر و از همه بردبارتر و ولی هر مرد و زن باایمان بود؟»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۶

ابن طاووس، اللّهوف،/ ۸۵- ۸۷- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۷؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹، لواعج الأشجان،/ ۱۱۱- ۱۱۳

فضیّقوا علی الحسین و أصحابه، ثمّ إنّ الحسین قام متّکئا علی سیفه، و قال: أمّا بعد، أیّها النّاس! انسبونی من أنا و ارجعوا «۱» إلی أنفسکم، فعاتبوها، هل یحلّ لکم سفک دمی، و انتهاک حرمی؟ ألست ابن بنت نبیّکم، و ابن عمّه أولی النّاس بالمؤمنین من أنفسکم «۲»؟

أ و لیس حمزة سیّد الشّهداء عمّ أبی؟ أو لم یبلغکم قول رسول اللّه فیّ و فی أخی؟ سلوا زید ابن أرقم، و جابر بن عبد اللّه الأنصاریّ، و سهل بن سعد السّاعدیّ، و أنس بن مالک یخبروکم «۳» عن هذا القول. فإن کنتم تشکّون أنّی ما أنا ابن بنت نبیّکم، فو اللّه ما بین المشرق و المغرب ابن بنت «۴» نبیّ غیری، و اللّه ما تعمّدت الکذب منذ نشأت، و عرفت أنّ اللّه یمقت الکذب و أهله، هل تطالبوننی بقتل منکم قتلته؟ أو بمال استهلکته؟ أو بقصاص من جراحة؟ فسکتوا.

الطّریحی، المنتخب، ۲/ ۴۴۰- ۴۴۱- عنه: الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۵۷- ۲۵۸

- گفتند: «آری به خدا.»

گفت: «پس چرا ریختن خون مرا حلال کرده‌اید؟ با این‌که اختیار دور کردن اشخاص از حوض کوثر به دست پدر من است و مردانی را مانند شتران رانده شده از آب از کنار حوض کوثر خواهد راند و پرچم حمد به روز رستاخیز در دست او است؟»

گفتند: «همه اینها را که تذکر دادی، ما می‌دانیم، ولی با این همه دست از تو برنداریم تا تشنه جان بسپاری.»

حسین علیه السّلام که این خطبه را خواند، دختران و خواهرش زینب سخن او را شنیدند، گریه و ناله سر دادند و سیلی به صورت همی‌زدند و صداهاشان به گریه بلند شد. حسین علیه السّلام، برادرش عبّاس و فرزندش علی را به سوی زنان فرستاد و دستور داد که زنان را ساکت کنند، و اضافه کرد که: «به جان خودم قسم به طور مسلّم گریه‌های فراوانی در پیش دارند.»

فهری، ترجمه لهوف،/ ۸۵- ۸۸

(۱)- [الأسرار: «و راجعوا»].

(۲)- [الأسرار: «أنفسهم»].

(۳)- [الأسرار: «یخبرکم»].

(۴)- [لم یرد فی الأسرار].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۷

انصراف فراس بن جعدة بن هبیرة المخزومیّ

و کان فراس بن جعدة بن هبیرة المخزومیّ «۱» مع الحسین، و هو یری أنّه لا یخالف، فلمّا رأی الأمر، و صعوبته، هاله ذلک، فأذن له الحسین فی الانصراف، فانصرف لیلا.

البلاذری، جمل أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۸، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۰- عنه:

المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۰

---

(۱)- [علّق فی العبرات: و جعدة هو ابن أمّ هانئ بنت أبی طالب. و قد ذکر الطّوسیّ فی رجاله فی عدد أصحاب الحسین: «فراس بن جعدة بن زهیر» فالظّاهر إنّه هو].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۸

لقاء الإمام الحسین علیه السّلام مع عمر بن سعد

فلمّا رأی الحسین عمر بن سعد قد قصد له فیمن معه، قال: یا هؤلاء! اسمعوا یرحمکم اللّه، ما لنا و لکم؟ ما هذا بکم یا أهل الکوفة؟!

قالوا: خفنا طرح العطاء. قال: ما عند اللّه من العطاء خیر لکم، یا هؤلاء! دعونا فلنرجع من حیث جئنا. قالوا: لا سبیل إلی ذلک.

قال: فدعونی أمضی إلی الرّیّ، فاجاهد الدّیلم. قالوا: لا سبیل إلی ذلک. قال: فدعونی أذهب إلی یزید بن معاویة، فأضع یدی فی یده.

قالوا: لا، و لکن ضع یدک فی ید عبید اللّه ابن زیاد!

قال: أمّا هذه فلا. قالوا: لیس لک غیرها.

ابن سعد، الحسین علیه السّلام،/ ۶۹

محمّد بن مسور، عن قرین بن ابراهیم، سمع عمر بن سعد قال لحسین بن علیّ: اختر إحدی ثلاث: إمّا أن ترجع.

البخاری، التّاریخ الکبیر، ۱- ۱/ ۲۴۲ رقم ۷۶۸

قال الحسین: یا عمر «۱»! اختر منّی ثلاث خصال: إمّا أن تترکنی أرجع کما جئت، فإن أبیت هذه، فأخری، سیّرنی إلی التّرک أقاتلهم حتّی أموت، أو یسیّرنی إلی یزید، فأضع یدی فی یده، فیحکم فیّ بما یرید.

ابن قتیبة، الإمامة و السّیاسة، ۲/ ۶

و کان فیمن بعث إلیه، عمر بن سعد بن أبی وقّاص، و شمر بن ذی الجوشن، و حصین ابن نمیر، فناشدهم الحسین أن یسیّروه إلی یزید، فیضع یده فی یده، فأبوا إلّا حکم ابن زیاد.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۸۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۷۳

قالوا [ظ]: و تواقف الحسین و عمر بن سعد خلوین؛ فقال الحسین: اختاروا منّی الرّجوع إلی المکان الّذی أقبلت منه، أو أن أضع یدی فی ید یزید، فهو ابن عمّی لیری رأیه فیّ، و إمّا أن تسیّرونی إلی ثغر من ثغور المسلمین، فأکون رجلا من أهله لی ما له و علیّ ما علیه. و یقال: إنّه لم یسأله إلّا أن یشخص إلی المدینة فقط.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۹۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۲ رقم ۳۴

---

(۱)- [فی المطبوع: «عمرو»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۸۹

و کان بعث إلیه عمر بن سعد، و شمر بن ذی الجوشن، و حصین بن نمیر، فناشدهم اللّه أن یسیّروه إلی یزید، فیضع یده فی یده «۱». فقالوا: لا، إلّا علی حکم ابن زیاد!

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۴۲۳، أنساب الأشراف، ۳/ ۲۲۵

فتوجّه إلیه عمر بن سعد، فلمّا أتاه، قال له الحسین: اختر واحدة من ثلاث: إمّا أن تدعونی فأنصرف «۲» من حیث جئت، و إمّا أن تدعونی فأذهب إلی یزید، و إمّا أن تدعونی فألحق بالثّغور. فقبل ذلک عمر. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۹۷؛ مثله الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۹۲؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۸؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۲

قال: و کان بعث إلیه عمر بن سعد و شمر بن ذی الجوشن و حصین بن تمیم، فناشدهم الحسین اللّه و الإسلام أن یسیّروه إلی أمیر المؤمنین، فیضع یده فی یده، فقالوا: لا، إلّا علی حکم ابن زیاد.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۹۲

قال أبو مخنف: حدّثنی أبو جناب، عن هانئ بن ثبیت الحضرمیّ «۳»، و کان قد شهد قتل الحسین، قال «۴»: بعث الحسین علیه السّلام إلی عمر بن سعد عمرو بن قرظة بن کعب الأنصاریّ:

أن ألقنی اللّیل «۵» بین عسکری و عسکرک. قال: فخرج عمر بن سعد فی نحو من عشرین فارسا، و أقبل حسین «۶» فی مثل ذلک، فلمّا التقوا أمر حسین «۶» أصحابه أن یتنحّوا عنه، و أمر عمر بن سعد أصحابه بمثل ذلک؛ قال: فانکشفنا عنهما بحیث لا نسمع أصواتهما،

---

(۱)- هذا من مختلفات رواة آل أمیّة، و قد ذکرنا قبل عن عقبة بن سمعان غلام رباب زوج الإمام الحسین علیه السّلام أنّه قال: صاحبت الحسین من المدینة إلی أن استشهد فی کربلاء و لم أفارقه فی حال من الحالات، و لم أسمع منه أن یطلب من القوم أن یسیّروه إلی یزید، حتّی یضع یده فی یده.

(۲)- [تهذیب التّهذیب: «فأذهب»].

(۳)- [علّق فی العبرات: «و هذا الرّجس قد تحمّل إثم قتل غیر واحد من ذراری رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، کما یأتی ذلک فی مصرع الشّهداء یوم عاشوراء»].

(۴)- [نفس المهموم: «إنّه»].

(۵)- [المعالی: «اللّیلة»].

(۶)- [فی نفس المهموم و المعالی و الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «الحسین»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۰

و لا کلامهما؛ فتکلّما، فأطالا، حتّی ذهب من اللّیل هزیع، ثمّ انصرف کلّ واحد منهما إلی عسکره بأصحابه. «۱»

و تحدّث النّاس فیما بینهما؛ ظنّا یظنّونه أنّ حسینا قال لعمر بن سعد: اخرج معی إلی یزید بن معاویة، و ندع العسکرین. «۲» قال عمر: إذا تهدم داری. قال: أنا أبنیها لک. قال:

إذا تؤخذ ضیاعی. قال: إذا أعطیک خیرا منها من مالی بالحجاز. قال: فتکرّه ذلک عمر.

قال: فتحدّث النّاس بذلک، و شاع فیهم من غیر أن یکونوا سمعوا من ذلک شیئا و لا علموه.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۳- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۱۹- ۲۲۰؛ المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۲۶؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۴- ۲۳۵؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۴

قال أبو مخنف: و أمّا ما حدّثنا به المجالد بن سعید و الصّقعب بن زهیر الأزدیّ، و غیرهما من المحدّثین- فهو ما علیه جماعة المحدّثین- قالوا: إنّه قال: اختاروا منّی خصالا ثلاثا:

إمّا أن أرجع إلی المکان الّذی أقبلت منه، و إمّا أن أضع یدی فی ید یزید بن معاویة، فیری فیما بینی و بینه رأیه، و إمّا أن تسیّرونی إلی أیّ ثغر من ثغور المسلمین شئتم، فأکون رجلا من أهله، لی ما لهم، و علیّ ما علیهم.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۳- عنه: المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۵

قال أبو مخنف: فأمّا عبد الرّحمان بن جندب، فحدّثنی عن عقبة بن سمعان، قال:

صحبت حسینا، فخرجت معه من المدینة إلی مکّة، و من مکّة إلی العراق، و لم أفارقه حتّی قتل، و لیس من مخاطبته النّاس کلمة بالمدینة، و لا بمکّة، و لا فی الطّریق، و لا بالعراق، و لا فی عسکر إلی یوم مقتله إلّا و قد سمعتها. ألا و اللّه ما أعطاهم ما یتذاکر النّاس و ما

---

(۱)- [أضاف فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «و فی بعض الرّوایات: إنّ عمر بن سعد استدعی حسینا أن یلاقیه بین العسکرین، و تنحّوا علیه السّلام أصحابهما، و بقی مع الحسین أخوه العبّاس، و ابنه علیّ الأکبر، و مع ابن سعد ابنه حفص، و غلامه درید»].

(۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی المعالی].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۱

یزعمون؛ من أن یضع یده فی ید یزید بن معاویة، و لا أن یسیّروه إلی ثغر من ثغور المسلمین، و لکنّه قال: دعونی، فلأذهب فی هذه الأرض العریضة، حتّی ننظر ما یصیر أمر النّاس.

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۳- ۴۱۴- عنه: القمی، نفس المهموم،/ ۲۲۱؛ القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۵- ۲۳۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۶

قال أبو مخنف: حدّثنی المجالد بن سعید الهمدانیّ، و الصّقعب بن زهیر: أنّهما کانا التقیا مرارا ثلاثا أو أربعا؛ حسین و عمر بن سعد. «۱»

---

(۱)- و چون پیش وی رسید، حسین بدو گفت: «یکی از سه چیز را بپذیر! یا مرا بگذاری که از همان جا که آمده‌ام، بازگردم. یا

بگذاری که پیش یزید روم؛ یا بگذاری سوی مرزها روم.»

گوید: عمر این را قبول کرد.

گوید: ابن زیاد، عمر بن سعد، شمر بن ذی الجوشن و حصین بن نمیر را سوی وی فرستاده بود. حسین به خدا و اسلام قسمشان داد که او را پیش امیر مؤمنان ببرند که دست در دست وی نهد.

گفتند: «نه، باید تسلیم ابن زیاد شوی.»

هانی بن ثبیت حضرمی که هنگام کشته شدن حسین حضور داشته بود، گوید: حسین علیه السّلام، عمرو بن قرظه انصاری را پیش عمر بن سعد فرستاد که: «امشب میان اردوگاه من و اردوگاه خودت مرا ببین.»

گوید: عمر بن سعد با حدود بیست سوار بیامد. حسین نیز با همانند آن بیامد و چون به هم رسیدند، حسین به یاران خویش گفت، دور شوند. عمر بن سعد نیز با یاران خویش چنین گفت.

گوید: از آنها دور شدیم؛ چندان‌که صدا و سخنشان را نمی‌شنیدیم. سخن کردند و طول دادند تا پاسی از شب برفت. پس از آن، هرکدام با یارانشان سوی اردوگاه خویش بازگشتند و کسان درباره آنچه در میانشان رفته بود، به پندار سخن کردند. پنداشتند که حسین به عمر بن سعد گفته بود: «با من پیش یزید بن معاویه بیا و دو اردو را به جای می گذاریم.»

عمر گفته بود: «در این‌صورت، خانه‌ام را ویران می کنند.»

گفته بود: «من آن را برایت می‌سازم.»

گفته بود: «املاکم را می گیرند.»

گفته بود: «از اموال خودم در حجاز بهتر از آن به تو می‌دهم.»

گوید: و عمر این را خوش نداشته بود.

گوید: کسان بی‌آن‌که چیزی شنیده باشند یا دانسته باشند، چنین می گفتند و میانشان رواج یافته بود.-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۲

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۴- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۴؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۲۵؛ مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۱۹/ ۶۴

قال: ثمّ أرسل الحسین علیه السّلام إلی عمر «۱» بن سعد: إنّی أرید أن أکلّمک، فالقنی اللّیلة «۲» بین عسکری و عسکرک «۲». قال: فخرج إلیه عمر «۱» [ابن سعد- «۳»] فی عشرین فارسا، و أقبل الحسین فی مثل ذلک، فلمّا التقیا «۴»، أمر الحسین أصحابه، فتنحّوا عنه، و بقی معه أخوه العبّاس، و ابنه علیّ الأکبر «۵» (رضی اللّه عنهم) «۵»، و أمر عمر «۱» بن سعد [أصحابه- «۶»]، فتنحّوا عنه، و بقی معه حفص ابنه و غلام له، یقال له: لا حق. فقال له حسین رضی اللّه عنه: ویحک یا ابن سعد! أما تتّقی اللّه الّذی إلیه معادک أن تقاتلنی؟ و أنا ابن من علمت یا هذا من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم، فاترک هؤلاء، و کن معی، فإنّی أقربک إلی اللّه «۷» عزّ و جلّ «۷». قال له عمر «۱» بن سعد:

أبا عبد اللّه! أخاف أن تهدم داری. فقال له الحسین رضی اللّه عنه: أنا أبنیها لک. فقال: أخاف أن

- ابو مخنف گوید: اما آنچه مجالد بن سعید و صقعب بن زهیر و دیگر اهل روایت گفته‌اند و جمع راویان بر آن رفته‌اند، این است که چنین گفت: «یکی از سه چیز را از من بپذیرید: یا به همان‌جا که از آن آمده‌ام بازمی گردم، یا دست در دست یزید بن معاویه می‌نهم که در کار فیمابین، رأی خویش را بگوید؛ یا مرا به هر یک از مرزهای مسلمانان که می‌خواهید بفرستید که یکی از مردم مرز باشم و حقوق و تکالیفی همانند آنها داشته باشم.»

عقبهٔ بن سمعان گوید: همراه حسین بودم. با وی از مدینه به مکه رفتم و از مکه به عراق. تا وقتی کشته شد از او جدا نشدم و از سخنان وی با کسان در مدینه و مکه و در راه و در عراق و در اردوگاه تا به روز کشته شدنش یک کلمه نبود که نشنیده باشم. به خدا آنچه مردم می‌گویند و پنداشته‌اند، نبود و نگفته بود که دست در دست یزید بن معاویه نهد؛ یا او را به یکی از مرزهای مسلمانان فرستند؛ بلکه گفت: «بگذارید در زمین فراخ بروم تا ببینم کار کسان به کجا می‌کشد.»

ابو مخنف به نقل از مجالد بن سعید همدانی و صقعب بن زهیر که مکرر، سه یا چهار بار، حسین و عمر بن سعد را دیده بودند.

پاینده، ترجمه تاریخ طبری، ۷/ ۲۹۷۴، ۲۹۷۸، ۳۰۰۷- ۳۰۰۸

(۱)- فی النّسخ: عمرو.

(۲) (۲- ۲) لیس فی د.

(۳)- من د.

(۴)- فی د: التقی.

(۵) (۵- ۵) لیس فی د.

(۶)- من د.

(۷- ۷) لیس فی د.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۳

تؤخذ ضیعتی. فقال الحسین: أنا أخلف علیک خیرا/ منها من مالی بالحجاز. قال: فلم یجب عمر إلی شیء من ذلک، فانصرف عنه الحسین «۱» رضی اللّه عنه «۱»، و هو یقول: ما لک؟

ذبحک «۲» اللّه من علی فراشک سریعا عاجلا، و لا غفر [اللّه- «۳»] لک یوم حشرک، و نشرک، فو اللّه إنّی «۴» لأرجو أن لا یأکل من برّ «۴» العراق، إلّا یسیرا.

و رجع عمر «۵» بن سعد إلی معسکره.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۶۴- ۱۶۶

فقال الحسین لعمر بن سعد «۶»: یا عمر «۷»! اختر منّی إحدی «۸» ثلاث خصال: إمّا أن تترکنی أرجع کما «۹» جئت، و إمّا أن تسیّرنی إلی یزید، فأضع یدی فی یده، و إمّا أن تسیّرنی إلی التّرک أقاتلهم حتّی أموت.

ابن عبد ربّه، العقد الفرید، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۸- ۲۶۹

قال: فوجّه إلی عمر بن سعد لعنه اللّه، فقال: ماذا تریدون منّی؟ إنّی مخیّرکم ثلاثا:

بین أن تترکونی ألحق بیزید، أو أرجع من حیث جئت، أو أمضی إلی بعض ثغور المسلمین، فأقیم فیها. ففرح ابن سعد بذلک، و ظنّ أنّ ابن زیاد لعنه اللّه یقبله منه. «۱۰»

---

(۱) (۱- ۱) لیس فی د.

(۲)- من المقتل، و فی النّسخ: ریحک.

(۳)- من د.

(۴) (۴- ۴) من المقتل و التّرجمهٔ الفارسیّهٔ ص ۳۷۹، و فی النّسخ: أرجو أن تخرج من ید- کذا.

(۵)- فی النّسخ: عمرو.

(۶)- فی الأصول: «عمر بن سعید». و ما أثبتنا من الطّبریّ و المعارف.

(۷)- فی الأصول: «عمرو»، تحریف.

(۸)- [جواهر المطالب: « [واحدة] من»].

(۹)- [جواهر المطالب: «من حیث»].

(۱۰)- ابو مخنف گوید: امام علیه السّلام پیامی به نزد عمرو بن سعد فرستاد و به او فرمود: «از جان من چه می‌خواهید؟ من به شما سه پیشنهاد دارم و شما را میان یکی از سه کار مخیّر می‌کنم:

مرا واگذارید تا خود به نزد یزید روم.

یا بگذارید از همان‌جا که آمده‌ام، دوباره به همان‌جا بازگردم.

یا به یکی از سر حدّات مسلمان‌نشین بروم و در آن‌جا اقامت گزینم؟»

ابن سعد که خیال می‌کرد ابن زیاد یکی از این سه پیشنهاد را خواهد پذیرفت، خوشحال شد.

رسولی محلّاتی، ترجمه مقاتل الطّالبیّین،/ ۱۱۵

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۴

أبو الفرج، مقاتل الطّالبیّین،/ ۷۵- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۶- ۲۳۷

فقال لهم الحسین علیه السّلام: ما تریدون منّا؟

قالوا: نرید قتلک.

قال: و لم؟

قالوا: لأنّک جئت لتفسد أهل هذا المصر- یعنون الکوفة- علی أمیر المؤمنین- یعنون یزید لعنه اللّه-.

قال: ما جئت لذلک.

قالوا: بل قد صحّ عند أمیر المؤمنین.

قال: فأنا أنصرف إلی المدینة.

قالوا: لا، و اللّه لا ندعک لتنصرف.

قال: فأنا أمضی إلی یزید، حتّی أضع یدی فی یده «۱».

قالوا: لا، إلّا أن تسلّم نفسک إلینا، فنمضی بک إلی الأمیر- یعنون عبید اللّه بن زیاد- فیحکم فیک بحکمه.

القاضی النّعمان، شرح الأخبار، ۳/ ۱۴۹- ۱۵۰

و لمّا رأی الحسین علیه السّلام نزول العساکر عمر بن سعد لعنه اللّه بنینوی، و مددهم لقتاله علیه السّلام، أنفذ إلی «۲» عمر بن سعد: إنّی «۳» أرید أن ألقاک، «۴» و أجتمع معک «۴». فاجتمعا لیلا،

---

(۱)- هکذا فی الأصل. و هذا الکلام عجیب بالنّظر لما عرف عنه (صلوات اللّه علیه). و قوله جوابا لقیس بن الأشعث، حیث قال: ... انزل علی حکم بنی عمّک، فإنّهم لن یروک إلّا ما تجب.

فقال علیه السّلام له: لا، و اللّه لا أعطیهم بیدی إعطاء الذّلیل، و لا أقرّ إقرار العبید.

و قوله أیضا: فإنّی لا أری الموت إلّا سعادة، و الحیاة مع الظّالمین إلّا برما. کما سیذکره المؤلّف لا حقا.

و ربّما یکون جواب سیّد الشّهداء لهم بهذا الجواب، حتّی یوقفهم علی مدی خباثتهم و لؤمهم.

(۲)- [فی الأسرار مکانه: «أنفذ الحسین إلی ...»، و فی نفس المهموم و المعالی مکانه: «إنّ الحسین علیه السّلام أنفذ إلی ...»].

(۳)- [البحار: «إنّنی»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و روضة الواعظين و البحار و نفس المهموم و المعالى و اللّواعج].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۵

فتناجيا طويلا، ثمّ رجع عمر بن سعد إلى مكانه «۱». «۲»

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۹- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۹؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۴۰؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۶۱؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۲۰ - ۲۲۱؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۷؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۵۲؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۶؛ الأمين، لواعج الأشجان،/ ۱۱۳- ۱۱۴

و بعث الحسين إلى عمر أن:

«القنى اللّيلة، بين عسكرى و عسكرك.»

فخرج إليه عمر بن سعد فى نحو من عشرين فارسا، و أقبل الحسين فى مثل ذلك، فلمّا التقيا أمر الحسين أصحابه أن يتنحّوا، و أمر عمر بن سعد أصحابه بمثل ذلك، فانكشفتا عنهما، حيث لا تسمع أصواتهما، فتكلّما، فأطالا، حتّى ذهب هزيع من اللّيل. ثمّ انصرف كلّ واحد إلى أصحابه، و يحدّث النّاس بينهم بالظّنّون، و لا يدرون حقيقة شىء. ثمّ التقيا بعد ذلك مرارا ثلاثا، و أربعا.

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۵- ۶۶

فلمّا التقوا بكربلاء، عرض عليهم الحسين عليه السّلام، فقال: اختاروا منّى إحدى ثلاث خصال: إمّا اللّحاق بأقصى مسلحة للعرب، لى ما لهم، و علىّ ما عليهم، أو ألحق بأهلى و عيالى، فأكون رجلا من المسلمين، و إمّا أن أنزل على حكم يزيد بن معاوية. فأبوا عليه إلّا حكم عبيد اللّه بن زياد.

الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۶۷

و لمّا رأى الحسين عليه السّلام نزول العساكر مع عمر بن سعد، و مددهم لقتاله، أنفذ إلى عمر ابن سعد: إنّى أريد لقاءك. فاجتمعا، فتناجيا طويلا، ثمّ رجع عمر إلى مكانه.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۵

---

(۱)- [أضاف فى اللّواعج: «ثمّ التقى الحسين عليه السّلام و عمر بن سعد مرارا ثلاثا أو أربعا»].

(۲)- و چون حسين عليه السّلام فرود شدن لشگرها را با عمر بن سعد (لعنه اللّه) به نينوى ديد و يارى دادن ايشان را براى جنگيدن با خود ديد، كس به نزد عمر بن سعد فرستاد كه: «من مى‌خواهم تو را ديدار كنم و با تو ملاقات كنم.»

پس شبانه يكديگر را ديدار كرده و در پنهانى، زمانى دراز باهم گفتگو كردند. سپس، عمر بن سعد به جاى خويش بازگشت.

رسولى محلّاتى، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۶

قال: و أرسل الحسين إلى ابن سعد: إنّى أريد أن أكلّمك، فالقنى اللّيلة بين عسكرىو عسكرك. فخرج إليه عمر بن سعد فى عشرين فارسا، و الحسين فى مثل ذلك، و لمّا التقيا، أمر الحسين أصحابه، فتنحّوا عنه، و بقى معه أخوه العبّاس، و ابنه علىّ الأكبر، و أمر ابن سعد أصحابه، فتنحّوا عنه، و بقى معه ابنه حفص، و غلام له يقال له: لا حق، فقال الحسين لابن سعد: ويحك! أما تتّقى اللّه الّذى إليه معادك؟ أتقاتلنى و أنا ابن من علمت؟

يا هذا! ذر هؤلاء القوم، و كن معى، فإنّه أقرب لك من اللّه. فقال له عمر: أخاف أن تهدم دارى. فقال الحسين: أنا أبنيها لك. فقال عمر: أخاف أن تؤخذ ضيعتى. فقال: أنا أخلف عليك خيرا منها من مالى بالحجاز. فقال: لى عيال، أخاف عليهم. فقال: أنا أضمن سلامتهم. قال: ثمّ سكت، فلم يجبه عن ذلك، فانصرف عنه الحسين، و هو يقول:

ما لک؟ ذبحک اللّه علی فراشک سریعا عاجلا، و لا غفر لک یوم حشرک، و نشرک، فو اللّه أنّی لأرجو أن لا تأکل من برّ العراق إلّا یسیرا. فقال له عمر: یا أبا عبد اللّه! فی الشّعیر عوض عن البرّ.

ثمّ رجع عمر إلی معسکره.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۵

أخبرنا أبو غالب «۱» أحمد بن الحسن، أنبأنا عبد الصّمد بن علیّ، أنبأنا عبید اللّه بن محمّد ابن إسحاق، أنبأنا عبد اللّه بن محمّد بن عبد العزیز، حدّثنی أحمد بن محمّد بن عیسی، أنبأنا عمرو بن عون، أنبأنا خالد، عن الجریریّ:

«۲» عن عبد ربّه «۳»- أو غیره- «۳» أنّ الحسین بن علی لمّا أرهقه السّلاح «۴»- و أخذ له السّلاح «۵»- «۴» قال: ألا تقبلون منّی ما کان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم یقبل من المشرکین؟ «۶» قالوا: و ما

---

(۱)- [فی کفایة الطّالب مکانه: «و أخبرنا القاضی أبو نصر بن هبة اللّه الشّیرازیّ، أخبرنا علیّ بن الحسن الشّافعی، أخبرنا أبو غالب ...» و فی ابن العدیم مکانه: «أنبأنا أبو حفص بن طبرزد قال: أخبرنا أبو غالب ...»].

(۲)- [من هنا حکاه فی ذخائر العقبی].

(۳) (۳- ۳) [لم یرد فی المختصر و کفایة الطّالب و ذخائر العقبی].

(۴) (۴- ۴) [لم یرد فی المختصر].

(۵)- [لم یرد فی التّهذیب].

(۶) (۶*) [لم یرد فی ذخائر العقبی].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۷

کان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و سلّم یقبل «۱» من المشرکین «۱»؟ (۶*) قال: إذا «۲» جنح أحدهم قبل منه. قالوا:

لا. قال: فدعونی أرجع. قالوا: لا. قال: فدعونی آتی أمیر المؤمنین «۳».

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۱۹ رقم ۲۷۴، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۴، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۶- عنه: الکنجی، کفایة الطّالب،/ ۴۳۰- ۴۳۱؛ مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۶، الحسین بن علیّ،/ ۷۵؛ محب الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۹

فقال الحسین «۴»: یا عمر! اختر منّی أحد «۵» [ی] ثلاث خصال «۶»: إمّا أن تترکنی أرجع «۷» کما جئت، فإن أبیت هذه «۸»، «۷» فسیّرنی إلی یزید، فأضع یدی فی یده، «۹» فیحکم فینا «۱۰» ما رأی، فإن أبیت هذه «۱۱»، فسیّرنی «۱۲» إلی التّرک، فأقاتلهم «۹» حتّی أموت.

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۱۹- ۲۲۰، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۴- ۳۳۵، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۷- مثله ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۱۶ - ۲۶۱۷، الحسین ابن علیّ،/ ۷۵ - ۷۶؛ محب الدّین الطّبری، ذخائر العقبی،/ ۱۴۹؛ الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۷، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹؛ ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۰؛ الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

قال الطّبریّ فی حدیث عقبة بن سمعان: إنّه قال علیه السّلام: دعونی أذهب فی الأرض

---

(۱) (۱- ۱) [التّهذیب: «منه»].

(۲)- [فی المختصر و کفایة الطّالب و ابن العدیم و ذخائر العقبی: «کان إذا»].

(۳)- [کفایة الطّالب: «یزید»].

(۴)- [لم يرد فى ذخائر العقبى].

(۵)- [لم يرد فى المختصر، و فى السّير و تاريخ الإسلام و ذخائر العقبى و البداية و تاريخ الخميس: «إحدى»].

(۶)- [لم يرد فى السّير و تاريخ الإسلام].

(۷- ۷) [فى السّير و تاريخ الإسلام: «أو»].

(۸)- [لم يرد فى تاريخ الخميس].

(۹- ۹) [السّير: «فإن أبيت، فسيّرنى إلى التّرك فأجاهد»].

(۱۰)- [فى التّهذيب: «بى»، و فى المختصر و ابن العديم و تاريخ الإسلام و ذخائر العقبى و البداية و تاريخ الخميس: «فىّ»].

(۱۱)- [لم يرد فى تاريخ الإسلام].

(۱۲)- [ابن العديم: «فسير بى»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۸

العريضة، حتّى ننظر إلى ما يصير أمر النّاس.

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷

فقال: اختاروا منّى واحدة من ثلاث: إمّا أن تدعونى فألحق بالثّغور، أو أذهب إلى يزيد، أو أنصرف ۱۳۸/ ب من حيث جئت. فقبل ذلك عمر «۱».

ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

فقال له الحسين: إمّا أن تدعنى فألحق بالثّغور، أو أنصرف من حيث جئت، أو ألحق بيزيد.

ابن الجوزى، الرّدّ على المتعصّب العنيد،/ ۳۸

ثمّ بعث الحسين إلى عمر بن سعد عمرو بن قرظة بن كعب الأنصارىّ أن: القنى اللّيلة بين عسكرى و عسكرك. فخرج إليه عمر، فاجتمعا، و تحادثا طويلا، ثمّ انصرف كلّ واحد منهما إلى عسكره، و تحدّث النّاس أنّ الحسين قال لعمر بن سعد: اخرج معى إلى يزيد بن معاوية، و ندع العسكرين. فقال عمر: أخشى أن تهدم دارى. قال: أبنيها لك خيرا منها. قال: تؤخذ ضياعى. قال: أعطيك خيرا منها من مالى بالحجاز. فكره ذلك عمر، و تحدّث النّاس بذلك، و لم يسمعوه. و قيل: بل قال له: اختاروا منّى واحدة من ثلاث: إمّا أن أرجع إلى المكان الّذى أقبلت منه، و إمّا أن أضع يدى فى يد يزيد بن معاوية، فيرى فيما بينى و بينه رأيه، و إمّا أن تسيروا بى إلى أىّ ثغر من ثغور المسلمين شئتم، فأكون رجلا من أهله، لى ما لهم، و علىّ ما عليهم.

و قد روى عن عقبة بن سمعان، أنّه قال: صحبت الحسين من المدينة إلى مكّة، و من مكّة إلى العراق، و لم أفارقه حتّى قتل، و سمعت جميع مخاطباته النّاس إلى يوم مقتله، فو اللّه ما أعطاهم ما يتذاكر به النّاس من أنّه يضع يده فى يد يزيد، و لا أن يسيّروه إلى ثغر من ثغور المسلمين، و لكنّه قال: دعونى أرجع إلى المكان الّذى أقبلت منه، أو دعونى أذهب فى هذه الأرض العريضة، حتّى ننظر إلى ما يصير إليه أمر النّاس. فلم يفعلوا. ثمّ التقى الحسين و عمر بن سعد مرارا، ثلاثا أو أربعا. «۲»

ابن الأثير، الكامل، ۳/ ۲۸۳- ۲۸۴

---

(۱)- [فى المطبوع: «عمرو»].

(۲)- حسين هم عمرو بن قرظة بن كعب انصارى را به نمايندگى نزد عمر بن سعد فرستاد و گفت: «امشب

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۷۹۹

ثمّ إنّ الحسين عليه السّلام لمّا علم أنّهم مقاتلوه سأل عمر بن سعد المهادنة، و ترك القتال بواحدة من ثلاث:

أن يرجع إلى موضعه الّذى جاء منه.

أو يمضى إلى بعض البلاد يكون كأحدهم.

أو يمضى إلى يزيد، فيرى فيه رأيه.

فقال عمر بن سعد: أخاف أن تهدم دارى.

ابن نما، مثير الأحزان،/ ۲۵

فأتاه عمر بن سعد فقال: ما هذا المسير يا أبا عبد اللّه؟ قال: سرت إلى قوم غرّونى بكتبهم، و لا مردّ للقضاء. و إنّى أسأل منكم إحدى ثلاث خلال: إمّا أن تتركونى أرجع من حيث جئت. و إمّا أن تخلّوا بينى و بين الطّريق إلى الأعاجم، أقاتل فيهم حتّى أموت،

- نزد من بیا که یکدیگر را ملاقات کنیم و محل تلاقی میان دو لشگر خواهد بود.»

عمر نزد او رفت. هردو نشستند و مدتی دراز گفتگو کردند. بعد از آن، هریکی از آن‌دو به محل خود برگشتند. مردم هم شایع کردند که حسین به عمر گفته که: «من با تو نزد یزید برویم و هردو لشگر را به حال خود بگذاریم.»

عمر گفت: «من می‌ترسم که خانه مرا ویران کنند.»

حسین گفت: «من یک خانه بهتری برای تو خواهم ساخت.»

گفت: «املاک و مزارع مرا می‌گیرند.»

گفت: «من بهتر و بیشتر از آنها در حجاز به تو خواهم داد.»

عمر نپذیرفت و اکراه داشت و مردم هم نشنیده و بر مذاکره آگاه نشده شایعاتی منتشر کردند. گفته شده، حسین به عمر گفته بود: «یکی از سه کار را از من بپذیرید! یا من به محل خود که از آن‌جا آمده‌ام مراجعت کنم (حجاز)؛ یا این‌که خود دست به دست یزید بگذارم و او خود می‌داند چه باید بکند. یا این‌که مرا به هر یکی از مرزهای اسلام روانه کنید که من یکی از اهالی همان مرز محسوب شوم؛ که هرچه به اهالی مرز از سود و زیان برسد، به من هم برسد.»

از عقبه بن سمعان روایت شده [است] که چنین گوید: من با حسین از مدینه تا مکه و از مکه تا عراق همسفر بودم و از او جدا نشدم تا وقتی که کشته شد و من گفتگوی او را با (عمر بن سعد) شنیدم. به خدا قسم او برخلاف شایعات مردم هیچ تمکین نکرد و هرچه از او خواسته شد، تسلیم نشد و حاضر نشد که دست به دست یزید بگذارد؛ یا این‌که در یکی از مرزها اقامت کند. او فقط گفت: «بگذارید من به جایی که از آن آمده‌ام، برگردم. یا مرا آزاد بگذارید که در این سرزمین فراخ بروم تا ببینم کار مردم به کجا خواهد رسید.»

آنها هم اجابت و موافقت نکردند. بعد از آن، حسین با عمر بن سعد چند بار، سه یا چهار دفعه ملاقات کرد.

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۵۹- ۱۶۰

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۰

و إمّا أن أسير إلى يزيد، فأضع يدى فى يده.

البرّى، الجوهرة،/ ۴۳

و كان عمر بن سعد يكره قتال الحسين، فبعث إليه يطلب الاجتماع به، فاجتمعا خلوة، فقال له عمر: ما جاء بك؟ فقال: أهل الكوفة.

فقال: أما عرفت ما فعلوا معكم؟

فقال: من خادعنا فى اللّه، انخدعنا له. فقال له عمر: قد وقعت الآن، فما ترى؟ فقال:

دعونى أرجع، فأقيم بمكّة، أو المدينة، أو أذهب إلى بعض الثّغور، فأقيم به كبعض أهله.

فقال: أكتب إلى ابن زياد بذلك.

قلت: و قد وقع فى بعض النّسخ: إنّ الحسين عليه السّلام قال لعمر بن سعد: دعونى أمضى إلى المدينة، أو إلى يزيد، فأدع يدى فى يده. و لا يصحّ ذلك عنه، فإنّ عقبة بن سمعان قال: صحبت الحسين من المدينة إلى العراق، و لم أزل معه إلى أن قتل، و اللّه ما سمعته قال ذلك. «۱»

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ، ۱۴۱/

أخبرنا أبو القاسم عبد الغنىّ بن سليمان بن بنين المصرىّ بالقاهرة، قال: أخبرنا أبو عبد اللّه محمّد بن حمد بن حامد الأرتاحىّ، قال: أخبرنا أبو الحسن علىّ بن الحسين الفرّاء- إجازة لى- قال: أنبأنا أبو إسحاق إبراهيم بن سعيد الحبّال، و ستّ الموفّق خديجة مولاة أبى حفص عمر بن محمّد بن إبراهيم الصّقلىّ المرابطة. قال أبو إسحاق: أخبرنا أبو القاسم عبد الجبّار بن أحمد بن الحسن المقرئ الطّرسوسىّ- قراءة عليه، و أنا أسمع- قال:

أخبرنا أبو بكر الحسن بن الحسين بن بندار الأنطاكىّ- قراءة عليه. و قالت خديجة: قرئ على أبى القاسم يحيى بن أحمد بن علىّ بن الحسين بن بندار بن عبد اللّه بن خير الأذنىّ الأنطاكىّ، و أنا شاهدة أسمع. قال: أخبرنى جدّى القاضى أبو الحسن علىّ بن الحسين بن بندار، قالا: حدّثنا أبو العبّاس محمود بن محمّد بن الفضل الأديب بأنطاكية، قال: حدّثنا الكزبرانىّ، قال: حدّثنا أبو ربيعة فهد بن محمود العامرىّ، قال: حدّثنا أبو عوانة عن

---

(۱)- حسين عليه السّلام در آن شب، عمر سعد را بخواند و در ميان دو لشگر خيمه بزدند و آن‌جا حاضر شد.

حسين عليه السّلام گفت: «مرا بگذار كه به سر روضه جدّ خود روم؛ يا به شهرى از شهرهاى مسلمانان روم؛ يا نزد يزيد روم.»

عماد الدّين طبرى، كامل بهائى، ۲/ ۲۷۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۱

حصين بن عبد الرّحمان، قال: لمّا خرجت جيوش ابن زياد مع عمر بن سعد إلى الحسين ابن علىّ عليه السّلام، توجّه الحسين يريد الشّام، فتلقته خيولهم، فنزل عند كربلاء، فناشده اللّه و الإسلام (۸۱- و) أن سيّرونا إلى أمير المؤمنين يزيد، فأضع يدى فى يده. فأبوا عليه إلّا حكم ابن زياد.

ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۳۸، الحسين بن علىّ، ۹۷/

قال: ثمّ بعث الحسين إلى عمر بن سعد أن: القنى اللّيلة بين عسكرى و عسكرك.

و كان رسوله إليه عمرو بن قرظة بن كعب الأنصارىّ، فخرج عمر فى نحو من عشرين فارسا، و أقبل الحسين فى مثل ذلك، فلمّا التقيا أمر الحسين أصحابه أن يتنحّوا عنه، و أمر عمر بمثل ذلك، فتكلّما، فأطالا حتّى ذهب من اللّيل جانب، ثمّ انصرف كلّ منهما إلى عسكره.

قال: و تحدّث النّاس فيما بينهم ظنّا يظنّونه أنّ الحسين قال لعمر بن سعد: اخرج معى إلى يزيد بن معاوية، و ندع العسكرين. فقال له عمر: إذا تهدم دارى. قال: إذا أبنيها لك.

قال: إذا تؤخذ ضياعى. قال: إذا أعطيك خيرا منها بالحجاز. فكره ذلك عمر بن سعد ..

فتحدّث النّاس بذلك من غير أن يكونوا سمعوه.

قال: و ذكر جماعة من المحدّثين: أنّ الحسين قال: اختاروا منّى خصالا ثلاثا: إمّا أن أرجع إلى المكان الّذى أقبلت منه، و إمّا أن أضع يدى فى يد يزيد بن معاوية، فيرى فيما بينى و بينه رأيه، و إمّا أن أسير إلى أىّ ثغر من ثغور المسلمين شئتم، فأكون رجلا من أهله، لى ما لهم، و علىّ ما عليهم.

و أنكر عقبة بن سمعان هذه المقالة و قال: «صحبت الحسين، فخرجت معه من المدينة إلى مكّة، و من مكّة إلى العراق، و لم أفارقه حتّى قتل، و ليس من مخاطبته النّاس كلمة بالمدينة، و لا بمكّة، و لا فى الطّريق، و لا بالعراق، و لا فى عسكره إلى يوم مقتله، إلّا و قد سمعتها، لا- و اللّه ما أعطاهم ما يتذاكر النّاس، و يزعمون من أن يضع يده فى يد يزيد بن معاوية، و لا أن يسيّره إلى ثغر من ثغور المسلمين، و لكنّه قال: دعونى أرجع إلى المكان الّذى أقبلت منه، أو دعونى أذهب فى هذه الأرض العريضة، حتّى ننظر إلى م يصير أمر

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۲

النّاس؟

و قيل: التقى الحسين و عمر بن سعد مرارا، ثلاثا، أو أربعا.

النّويرى، نهاية الإرب، ۲۰/ ۴۲۸- ۴۳۰

و قال خالد الحذاء عن الجريرىّ عن عبد اللّه أو غيره: أنّ «۱» الحسين، لمّا أرهقه السّلاح، «۲» قال: ألا تقبلون منّى ما كان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و سلّم يقبل من المشركين؟ «۳» قيل: و ما كان يقبل منهم «۳»؟ قال: كان إذا جنح أحدهم «۴» للسّلم «۵»، قبل منه. قالوا: لا. قال: فدعونى أرجع.

قالوا: لا. قال: فدعونى آتى أمير المؤمنين يزيد «۶».

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۵، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹- مثله الدّياربكرى، تاريخ الخميس «۷»، ۲/ ۳۳۲

و قال الحسين: يا هؤلاء! دعونا نرجع من حيث جئنا. قالوا: لا. [عن ابن سعد]

فقال الحسين: اختاروا واحدة من ثلاث: إمّا أن تدعونى، فألحق بالثّغور؛ و إمّا أن أذهب إلى يزيد، أو أرد إلى المدينة. فقبل عمر ذلك. [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۲، ۲۰۸

قال: فانطلق يسير نحو يزيد بن معاوية، فتلقته الخيول بكربلاء، فنزل يناشدهم اللّه و الإسلام، قال: و كان بعث إليه ابن زياد عمر بن سعد و شمر بن ذى الجوشن و حصين بن نمير، فناشدهم اللّه و الإسلام أن يسيّروه إلى أمير المؤمنين يزيد، فيضع يده فى يده. فقالوا له: لا! إلّا أن تنزل على حكم ابن زياد.

---

(۱)- [و فى السّير مكانه: «خالد بن عبد اللّه الجريرىّ، عن رجل: أنّ ...»].

(۲)- [أضاف فى تاريخ الخميس: «و أخذ له السّلاح»].

(۳) (۳- ۳) [لم يرد فى تاريخ الخميس و السّير].

(۴)- [تاريخ الخميس: «أحد»].

(۵)- [لم يرد فى السّير].

(۶)- [لم يرد فى تاريخ الخميس و السّير].

(۷)- [حكاه فى تاريخ الخميس عن عبد ربّه].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۳

ثمّ إنّ الحسين طلب من عمر بن سعد أن يجتمع به بين العسكرين، فجاء كلّ واحد منهما فى نحو من عشرين فارسا، فتكلّما طويلا، حتّى ذهب هزيع من اللّيل، و لم يدر أحد ما قالا، و لكن ظنّ بعض النّاس أنّه سأله أن يذهب معه إلى يزيد بن معاوية إلى الشّام، و يتركا العسكرين متواقفين، فقال عمر: إذا يهدم ابن زياد دارى. فقال الحسين: أنا أبنيها لك أحسن ممّا كانت. قال: إذا يأخذ ضياعى.

قال: أنا أعطيك خيرا منها من مالى بالحجاز.

قال: فتكرّه عمر بن سعد من ذلك. و قال بعضهم: بل سأل منه: إمّا أن يذهبا إلى يزيد، أو يتركه يرجع إلى الحجاز، أو يذهب إلى بعض الثّغور، فيقاتل التّرك.

و قد روى أبو مخنف: حدّثنى عبد الرّحمان بن جندب عن عقبة بن سمعان. قال: لقد صحبت الحسين من مكّة إلى حين قتل، و اللّه ما من كلمة قالها فى موطن إلّا و قد سمعتها، و إنّه لم يسأل أن يذهب إلى يزيد، فيضع يده إلى يده، و لا أن يذهب إلى ثغر من الثّغور، و لكن طلب منهم أحد أمرين: إمّا أن يرجع من حيث جاء، و إمّا أن يدعوه يذهب فى الأرض العريضة، حتّى ينظر ما يصير أمر النّاس إليه.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۰، ۱۷۵

فلمّا التقيا قال له الحسين: اختر منّى إحدى ثلاث: إمّا أن ألحق بثغر من الثّغور، و إمّا أن أرجع إلى المدينة، و إمّا أن أضع يدى فى يد يزيد بن معاوية، فقبل ذلك عمر منه.

[بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

ابن حجر، الإصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فى ما استدركه على ابن عساكر، ۴/ ۳۳۷

قال ابن أبى شاكر فى تاريخه: [...] فقال: اختاروا منّى واحدة من ثلاث: أن أذهب إلى يزيد، حتّى أضع يدى فى يده؛ و إمّا أن أذهب من حيث أتيت؛ و إمّا أن أذهب إلى البعوث، فأقاتل التّرك. «۱»

الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۸۰

---

(۱)- و در آن ایام که عمر بن سعد در برابر آن امام عالی‌مقام نشسته بود، حسین رضی اللّه عنه مکرر بواسطه و بیواسطه آن لعین را موعظه و نصیحت نمود و از وخامت عاقبت محاربت تخویف و تحذیر فرمود و از خصومت خاتم الانبیا در روز جزا بترسانید و از عقوبت ایزد سبحانه و تعالی یَوْمَ لا یَنْفَعُ مالٌ وَ لا بَنُونَ او را خبردار-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۴

و فى دول الإسلام: [....] فأحاطوا به، و طلبوا منه أن ينزل على حكم عبيد اللّه بن زياد، فلم يرض أن ينقاد لهم، و يسلّم نفسه، بل قاتل.

الدّياربكرى، تاريخ الخميس، ۲/ ۳۳۲

روى: إنّ الحسين عليه السّلام لمّا رآى اشتداد الأمر عليه، و كثرة العساكر عاكفة عليه كلّ منهم يريد قتله، أرسل إلى عمر بن سعد يستعطفه، و يقول: أريد أن ألقاك، فأخلو معك ساعة. فخرج عمر بن سعد من الخيمة، و جلس مع الحسين عليه السّلام ناحية عن النّاس، فتناجيا طويلا، فقال له الحسين عليه السّلام: ويحك يا ابن سعد! أما تتّقى اللّه الّذى إليه معادك؟ أراك تقاتلنى، و تريد قتلى، و أنا ابن من قد علمت؟ ذر هؤلاء القوم، و اتركهم، و كن معى، فإنّه أقرب لك إلى اللّه تعالى. فقال له: يا حسين! إنّى أخاف أن تهدم دارى بالكوفة، و تنهب أموالى. قال له الحسين عليه السّلام: أنا أبنى لك خيرا من دارك. فقال: أخشى أن تؤخذ ضياعى بالسّواد. فقال له الحسين عليه السّلام: أنا أعطيك من مالى البغيبغة و هى عين عظيمة بالحجاز. و كان معاوية أعطاه فى ثمنها ألف ألف دينار من الذّهب، فلم يبعه إيّاها، فلم يقبل عمر بن سعد شيئا من ذلك، فانصرف عنه الحسين عليه السّلام و هو غضبان عليه، و هو يقول: ذبحك اللّه يا ابن سعد على فراشك عاجلا، و لا غفر اللّه لك يوم حشرك و نشرك، فو اللّه إنّى لأرجو أن لا تأكل من برّ العراق إلّا قليلا «۱». فقال عمر بن سعد مستهزئا: يا حسين! إنّ فى الشّعير عوضا عن البرّ.

ثمّ رجع إلى عسكره.

الطّريحى، المنتخب، ۲/ ۲۳۸- مثله السّيّد هاشم البحرانى، مدينة المعاجز،/ ۲۴۲

و قال محمّد بن أبی طالب: [....] ثمّ أرسل الحسین إلی عمر بن سعد لعنه اللّه «۲»: إنّی

- گردانید و چون آن شقی به تصوّر حکومت مملکت ری مغرور گردیده بود و پرده شقاوت بصر بصیرت او را پوشیده، اصلا از آن امر شنیع متقاعد نشد و در آن اوقات بیتی چند گفته که ترجمه آن این است: مرا بخواند عبید اللّه از میان عرب/ رسید بر دلم از خواندنش هزار تعب/ مرا عمارت ری داد و گفت‌حرب حسین/ قبول کن که ازو ملک راست شور و شغب/ به ملک ری دل من مایل است و می‌ترسم/ که بی‌گنه بکشم پادشاه ملک عرب/ چگونه تیغ کشم در رخ کسی کوراست/ شجاعت و نسب و علم و حلم و فضل و ادب/ سزای قاتل او دوزخست و می‌دانم/ که این‌چنین عمل آرد خدای را به غضب/ ولی چو می‌نگرم در ری و حکومت آن/ همی‌رود ز دلم خوف نار ذات لهب.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۴۹- ۵۰

(۱)- [مدینهٔ المعاجز: «یسیرا»].

(۲)- [أضاف فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «مع عمرو بن قرظهٔ الأنصاریّ»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۵

أرید أن أکلّمک، فالقنی اللّیلهٔ «۱» بین عسکری و عسکرک. فخرج إلیه ابن سعد فی عشرین، و خرج إلیه «۲» الحسین «۳» فی مثل ذلک، فلمّا التقیا «۳» أمر الحسین علیه السّلام أصحابه، فتنحّوا «۴» عنه «۵»، و بقی معه أخوه العبّاس، و ابنه علیّ الأکبر. و أمر عمر بن سعد «۶» أصحابه، فتنحّوا عنه «۵»، «۶» و بقی معه ابنه حفص، و غلام له.

فقال «۷» له الحسین علیه السّلام «۷»: ویلک یا ابن سعد! أما تتّقی اللّه الّذی إلیه معادک؟ أتقاتلنی «۸»، و أنا ابن من علمت؟ ذر هؤلاء القوم، و کن معی، فإنّه أقرب لک إلی اللّه تعالی. فقال عمر ابن سعد: أخاف أن یهدم «۹» داری. فقال «۱۰» الحسین علیه السّلام: أنا «۱۰» أبنیها لک. فقال: أخاف أن تؤخذ ضیعتی. فقال الحسین علیه السّلام: أنا أخلف علیک خیرا منها من مالی بالحجاز. «۱۱» فقال: لی عیال، و أخاف علیهم. ثمّ سکت، و لم یجبه إلی شیء.

فانصرف عنه الحسین علیه السّلام و هو یقول: ما لک! ذبحک اللّه علی فراشک عاجلا، و لا غفر لک یوم حشرک، فو اللّه إنّی «۱۲» لأرجو أن لا تأکل من برّ العراق إلّا یسیرا. فقال ابن سعد: فی الشّعیر کفایهٔ «۱۳» عن البرّ «۱۳». مستهزئا بذلک القول. «۱۴»

---

(۱)- [الأسرار: «اللّیل»].

(۲)- [لم یرد فی الأسرار و أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۳) (۳- ۳) [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «فی مثلها»].

(۴)- [الأسرار: «أن تنحّوا»].

(۵)- [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۶- ۶) [الأسرار: «بمثل ذلک»].

(۷- ۷) [لم یرد فی الأسرار].

(۸)- [مثیر الأحزان: «تقاتلنی»].

(۹)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و مثیر الأحزان: «تهدم»].

(۱۰- ۱۰) [لم یرد فی الأسرار].

(۱۱)- [أضاف فی الأسرار: «أقول: و فی بعض الأخبار، و قال: إنّی أخلف علیک البغیبغهٔ، و هی عین عظیمهٔ بالحجاز، و کان معاویهٔ

أعطاه فی ثمنها ألف ألف دینار من الذّهب، فلم یبعه»].

(۱۲)- [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۳- ۱۳) [لم یرد فی مثیر الأحزان].

(۱۴)- [أضاف فی أعیان الشّیعة: «و أرسل إلیه مرّة أخری، إنّی أرید أن ألقاک، فاجتمعا لیلا بین العسکرین

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۶

المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۸۸- ۳۸۹- عنه: البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۳۹- ۲۴۰؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۵؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة «۱»،/ ۲۶۰؛ مثله الأمین، أعیان الشّیعة، ۱/ ۵۹۹- ۶۰۰، لواعج الأشجان،/ ۱۱۳؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۱- ۵۲

فلمّا التقیا، و أرهقه السّلاح، قال له الحسین: اختر منّی إحدی ثلاث: إمّا أن ألحق بثغر من الثّغور، و إمّا أن أرجع إلی المدینة، و إمّا أن أضع یدی فی ید ابن معاویة. فقبل ذلک عمر منه، و کتب به إلی ابن زیاد.

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۶

و فی التّبر المذاب: کان عمر بن سعد یکره قتال الحسین، فبعث إلیه یطلب الاجتماع، فلمّا اجتمعا قال له عمر: ما الّذی جاء بک یا أبا عبد اللّه؟ «۲» فقال: أهل الکوفة «۲». فقال: یا أبا عبد اللّه! أما عرفت ما فعلوا بکم؟ فقال: من خادعنا فی اللّه انخدعنا له. فقال له عمر: قد وقعت الآن کما تری، فماذا تری؟ فقال: أذهب «۳» إلی المدینة أو مکّة، أو أذهب إلی بعض الثّغور، أقیم به کبعض أهلها. فقال عمر: أکتب إلی ابن زیاد بذلک. «۴»

- و تناجیا طویلا، و التقی الحسین و عمر بن سعد مرارا ثلاثا أو أربعا»].

(۱)- [حکاه فی الأسرار عن محمّد بن أبی طالب].

(۲) (۲- ۲) [المعالی: «فقال علیه السّلام: کتب إلیّ أهل مصرکم هذا أن أقدم، فقدمت، فالآن إذا کرهتمونی، فأنا أنصرف عنکم»].

(۳)- [المعالی: «دعونی أذهب»].

(۴)- اما عمر بن سعد چون مکروه می‌داشت که با حسین علیه السّلام مقاتلت آغازد و خود را مطرود و ملعون دارین سازد، رأی همی‌زد تا حیلتی انگیزد، باشد که این کار را از در مسالمت به خاتمت رساند. پس یک تن از مردم خویش را به حضرت حسین علیه السّلام فرستاد و پیام داد که: «ارجو تشریف ملاقات تو را ادراک نمایم و سخنی چند در مجلسی که از بیگانه پرداخته باشد، به عرض رسانم و پاسخ بشنوم.»

حسین علیه السّلام مسئلت او را به اجابت مقرون داشت و در خلوتگاهی او را دیدار کرد. ابن سعد آغاز سخن نمود و گفت: «چه چیز تو را بدین جانب جنبش داد؟»

فرمود: «رسل و رسایل اهل کوفه و خواهندگی و پناهندگی ایشان در طلب طریقت و شریعت.»

ابن سعد گفت: «اکنون دانستید که اهل کوفه عهد بشکستند و همتها به خصمی تو درهم بستند.»-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۷

الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۶۰- ۲۶۱- مثله المازندرانی، معالی السّبطین، ۱/ ۳۲۶

و أرسل الحسین عمرو بن قرظة الأنصاریّ إلی ابن سعد، یطلب الاجتماع معه لیلا بین المعسکرین، فخرج کلّ منهما فی عشرین فارسا، و أمر الحسین من معه أن یتأخرّ إلّا العبّاس و ابنه علیّا الأکبر، و فعل ابن سعد کذلک، و بقی معه ابنه حفص و غلامه.

فقال الحسین: یا ابن سعد! أتقاتلنی؟ أما تتّقی اللّه الّذی إلیه معادک؟ فأنا ابن من قد علمت؟ ألا تکون معی؟ و تدع هؤلاء؟ فإنّه أقرب إلی اللّه تعالی.

قال عمر: أخاف أن تهدم داری. قال الحسین: أنا أبنیها لک. فقال: أخاف أن تؤخذ ضیعتی. قال علیه السّلام: أنا أخلف علیک خیرا منها من مالی بالحجاز. و یروی: أنّه قال لعمر:

أعطیک البغیبغة، و کانت عظیمة، فیها نخل و زرع کثیر، دفع معاویة فیها ألف ألف دینار، فلم یبعها منه. فقال ابن سعد: إنّ لی بالکوفة عیالا، و أخاف علیهم من ابن زیاد القتل.

و لمّا أیس منه الحسین، قام، و هو یقول: ما لک؟ ذبحک اللّه علی فراشک عاجلا، و لا غفر لک یوم حشرک، فو اللّه إنّی لأرجو أن لا تأکل من برّ العراق إلّا یسیرا. قال ابن سعد مستهزئا: فی الشّعیر کفایة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۴۷- ۲۴۸

- فقال: من خادعنا فی اللّه انخدعنا له.

فرمود: «کسی که در راه حق با ما خدعه می‌انگیزد، پذیرای خدعه او می‌شویم؛ چه به صورت ظاهر طریقت حق می‌طلبد.» ابن سعد گفت: «اکنون که کار بدین صورت برآمده، چه می‌بینی و چه رأی می‌زنی؟»

فقال: دعونی أرجع فاقیم بمکّة أو المدینة أو أذهب إلی بعض الثّغور فاقیم به کبعض أهله.

فرمود: «دست بازدارید تا مراجعت کنم و در مکه اگرنه در مدینه ساکن شوم یا به ثغری از ثغور روم و چون دیگر مردم روزگار بسپرم.»

و این که در بعضی از کتب حدیث کرده‌اند که حسین علیه السّلام با ابن سعد گفت: «مرا دست بازدارید تا به مدینه روم یا به دمشق شوم و دست در دست یزید دهم تا چه فرماید.»

این سخنی از در کذب و گزافه است. چه عقبة بن سمعان گوید: «من در صحبت حسین علیه السّلام بودم، از آن روز که از مدینه بیرون شد تا گاهی که در عراق شهید گشت، هرگز چنین سخن از وی نشنیدم.»

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۷- ۱۹۸

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۸

قالوا: و أرسل الحسین علیه السّلام إلی ابن سعد، یطلب الاجتماع معه لیلا بین العسکرین.

فخرج کلّ منهما فی عشرین فارسا. و أمر الحسین من معه أن یتأخّر إلّا أخاه العبّاس، و ابنه علیّ الأکبر. و فعل ابن سعد مثل ذلک، فبقی معه ابنه حفص، و غلام له یقال له (لاحق).

فلمّا استقرّ المجلس بهما، التفت الحسین إلی ابن سعد، و قال له:

یا ابن سعد! أتقاتلنی و أنا ابن من علمت؟ ألا تکون معی و تدع هؤلاء؟ فإنّه أقرب لک من اللّه.

فقال عمر: أخاف أن تهدم داری.

فقال الحسین: أنا أبنیها لک.

فقال عمر: أخاف أن تؤخذ ضیعتی.

فقال الحسین: أنا أخلف علیک خیرا منها من مالی بالحجاز.

قال عمر: إنّ لی عیالا بالکوفة و أخاف علیهم.

فقال الحسین: أنا أضمن سلامتهم.

فسکت عمر بن سعد، و لم یجبه بشیء.

فانصرف الحسین عنه، و هو یقول: ما لک؟ ذبحک اللّه علی فراشک سریعا، عاجلا، و لا غفر لک یوم حشرک و نشرک، فو اللّه إنّی

لأرجو أن لا تأكل من برّ العراق إلّا يسيرا.

فقال ابن سعد- مستهزئا-: و فى الشّعير كفايهٔ.

ثمّ رجع عمر إلى معسكره، و عاد الحسين إلى معسكره.

قالوا: و التقى الحسين و عمر بن سعد مرارا، ثلاثهٔ، أو أربعهٔ- فى خلال ما بين الثّالث و السّابع من المحرّم-.

بحر العلوم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۷۴- ۲۷۵

موسوعهٔ الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۰۹

ابن سعد يكتب إلى ابن زياد بما كان بينه و بين الحسين عليه السّلام

ابن سعد يكتب إلى ابن زياد بما كان بينه و بين الحسين عليه السّلام

فأرسل عمر «۱» إلى ابن زياد بذلك.

ابن قتيبهٔ، الإمامهٔ و السّياسهٔ، ۲/ ۶

فكتب عمر بن سعد إلى عبيد اللّه بن زياد بما سأل [الحسين].

البلاذرى، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۹۰، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۲

قال: فكتب عمر بن سعد إلى عبيد اللّه بن زياد: أمّا بعد، «۲» فإنّ اللّه قد «۳» أطفأ النّائرهٔ، و جمع الكلمهٔ، و أصلح أمر الأمّهٔ، هذا حسين قد «۳» أعطانى أن يرجع إلى المكان الّذى منه أتى، «۴» أو أن نسيّره إلى أىّ ثغر من ثغور المسلمين شئنا «۴»، فيكون رجلا من المسلمين، له ما لهم و عليه ما عليهم، أو أن يأتى أمير المؤمنين «۵»، فيضع يده فى يده، فيرى فيما بينه و بينه رأيه، و فى هذا لكم رضا، و للأمّهٔ صلاح. «۶»

الطّبرى، التّاريخ، ۵/ ۴۱۴- عنه: المقرّم، مقتل الحسين عليه السّلام،/ ۲۴۹؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۶؛ المحمودى، العبرات، ۱/ ۴۲۵؛ مثله ابن عساكر، مختصر ابن منظور، ۱۹/ ۶۴

فأرسل إلى ابن زياد بذلك.

ابن عبد ربّه، العقد الفريد، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۹

---

(۱)- [فى المطبوع: «عمرو»].

(۲)- [و فى المقرّم مكانه: «و افتعل ابن سعد على أبىّ الضّيم ما لم يقله، و كتب به إلى ابن زياد زعما منه إنّ فيه صلاح الأمّهٔ و جمال النّظام، فقال فى كتابه: أمّا بعد ...»].

(۳)- [لم يرد فى المقرّم].

(۴) (۴- ۴) [فى المختصر: «أو أن نسيّره إلى ثغر من الثّغور» و فى المقرّم: «أو أن يسير إلى ثغر من الثّغور»].

(۵)- [زاد فى المختصر و المقرّم و الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه: «يزيد»].

(۶)- گويد: عمر بن سعد به عبيد اللّه بن زياد نوشت: «اما بعد ... خدا آتش را خاموش كرد و اتفاق آورد و كار امت را به صلاح آورد. اينك حسين به من مى‌گويد، به جايى كه از آن آمده، بازگردد؛ يا او را به هر يك از مرزهاى مسلمانان كه خواهيم فرستيم؛ و يكى از مسلمانان باشد و در حقوق و تكاليف همانند آنها باشد؛ يا پيش يزيد امير مؤمنان رود و دست در دست وى نهد كه رأى خويش را در كار فى‌مابين بگويد؛ و اين مايه رضاى شماست و صلاح امت.»

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۳۰۰۸- ۳۰۰۹

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۰

فوجّه إليه رسولا يعلمه ذلك، و يقول: لو سألك هذا بعض الدّيلم و لم تقبله «۱»، ظلمته «۲». «۳»

أبو الفرج، مقاتل الطّالبيّين،/ ۷۵- ۷۶- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۲۲۱؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۷؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۷

و كتب إلى عبيد اللّه بن زياد عليه اللّعنة: أمّا بعد، فإنّ اللّه قد أطفأ النّائرة، و جمع الكلمة، و أصلح أمر الأمّة، هذا حسين قد أعطانى عهدا «۴» أن يرجع إلى المكان الّذى منه أتى «۵»، أو «۶» يسير إلى ثغر من الثّغور، فيكون رجلا من المسلمين، له ما لهم، و عليه ما عليهم، أو «۷» يأتى أمير المؤمنين يزيد، فيضع يده فى يده، فيرى فيما بينه و بينه «۸»، و فى هذا لك «۹» رضى، «۱۰» و للأمّة «۱۰» صلاح «۱۱». «۱۲»

---

(۱)- [نفس المهموم: «لم تقبل»].

(۲)- [علّق به فى المعالى: «فمن المعلوم أن ما كتبه عمر بن سعد فمن عنده طلبا للإصلاح، و إلّا لم يتفوه الحسين بأن يأتى يزيد و يضع يده فى يده، كما روى الطّبرىّ و غيره عن عقبة بن سمعان ...»].

(۳)- پيكى به سوى ابن زياد فرستاد و پيشنهادهاى آن حضرت را به اطلاع او رساند و پيغام داد كه:

«اگر اين پيشنهادها را يكى از مردم ديلم هم به تو بكند و تو نپذيرى، بدو ستم كرده‌اى؟»

رسولى محلّاتى، ترجمه مقاتل الطّالبيّين،/ ۱۱۵

(۴)- [لم يرد فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و روضة الواعظين و نفس المهموم و أعيان الشّيعة و اللّواعج].

(۵)- [فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت: «أتى منه»].

(۶)- [فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و البحار و العوالم و الأسرار و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان: «أو أن» و فى نفس المهموم و المعالى: «أو أن تسيّره» بدلا عن: «أو يسير»].

(۷)- [فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و المعالى و مثير الأحزان: «أو أن»].

(۸)- [زاد فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و روضة الواعظين و البحار و العوالم و الدّمعة السّاكبة و الأسرار و نفس المهموم و أعيان الشّيعة و اللّواعج و مثير الأحزان: «رأيه»].

(۹)- [فى الإرشاد ط مؤسّسة آل البيت و نفس المهموم: «لكم»، و لم يرد فى روضة الواعظين و الأسرار].

(۱۰- ۱۰) [[فى روضة الواعظين: «للّه و للأمّة» و فى الأسرار: «للأمّة و»].

(۱۱)- [أضاف فى أعيان الشّيعة و اللّواعج: «و عن عقبة بن سمعان إنّه قال: و اللّه ما أعطاهم الحسين عليه السّلام أن يضع يده فى يد يزيد، و لا أن يسير إلى ثغر من الثّغور، و لكنّه قال: دعونى أرجع إلى المكان الّذى أقبلت منه، أو أذهب فى هذه الأرض العريضة»].

(۱۲)- و نامه‌اى به عبيد اللّه بن زياد نوشت: «اما بعد ... همانا خداوند آتش را خاموش ساخت و پريشانى-

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۱

المفيد، الإرشاد، ۲/ ۸۹- ۹۰- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۸۹- ۳۹۰؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۲۴۰؛ البهبهانى، الدّمعة السّاكبة، ۴/ ۲۶۵؛ الدّربندى، أسرار الشّهادة،/ ۲۶۱؛ القمى، نفس المهموم،/ ۲۲۱؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۶- ۱۵۷؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۷؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۶۰۰، لواعج الأشجان،/ ۱۱۴؛ الجواهرى، مثير الأحزان،/ ۵۲

فكتب عمر بن سعد إلى عبيد اللّه بن زياد:

«أمّا بعد، فإنّ اللّه قد أطفأ النّائرة، و جمع الكلمة، و أصلح أمر الأمّة. هذا الحسين قد أعطانى:

أن يرجع إلى المكان الّذى أتى منه،

أو أن نسيّره إلى أىّ ثغر من الثّغور شئنا، فيكون رجلا من المسلمين، له ما لهم، و عليه ما عليهم،

أو أن يأتى أمير المؤمنين يزيد، فيضع يده فى يده، فيرى فيه رأيه، و فى هذا لكم رضى، و للأمّة صلاح».

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۶

- را برطرف نمود، کار این امت را اصلاح کرد و حسین با من پیمان بست که از همان‌جا که آمده، به همان‌جا بازگردد یا به یکی از سرحدات رود و مانند یک تن از مسلمانان باشد (و کاری به کار کسی نداشته باشد). در هرچه به سود مسلمانان است، شریک آنان و در زیان آنان نیز همانند ایشان باشد. یا به نزد یزید برود و دست در دست او گذارد و هرچه خود دانند، انجام دهند و در این پیمان، خوشنودی تو و اصلاح کار امت است.»

(مترجم گوید: چنانچه می‌دانیم و از سخنان حضرت سید الشهدا علیه السّلام که در خلال روایات و شرح حال آن بزرگوار پیش از این گذشت، روشن شود: آن جناب هرگز حاضر نبود به نزد یزید رفته و دست بیعت در دست او گذارد. محدث قمی از عقبة بن سمعان حدیث کند که گفت: «من از مدینه تا به مکه، و از مکه تا عراق تا آن‌گاه که حسین علیه السّلام شهید شد، همه‌جا با او بودم و تمام سخنان او را در تمام این راه شنیدم و هیچ گاه چنین سخنی نفرمود: من حاضرم دست خود را در دست یزید گذارم!»

بنابراین، عمر بن سعد این جمله آخر را از پیش خود در نامه افزوده است؛ برای این‌که شاید بتواند به وسیله‌ای کار را به همین‌جا فیصله دهد و از زد و خورد و کشتن آن حضرت بدین وسیله جلوگیری کند، چون همچنان‌که پیش از این نیز گذشت، جنگ با آن جناب را خوش نداشت و می‌خواست به هر وسیله‌ای که ممکن است، نگذارد کار به جنگ و خونریزی بکشد).

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۸۹- ۹۰

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۲

فكتب «۱» «۲» إلى عبيد اللّه بن زياد بذلك «۲». [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۹۲- مثله المزّى، تهذيب الكمال، ۶/ ۴۲۸؛ الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۸؛ ابن حجر، تهذيب التّهذيب، ۲/ ۳۵۲، الإصابة، ۱/ ۳۳۳؛ ابن بدران فى ما استدركه على ابن عساكر «۳»، ۴/ ۳۳۷

و كتب إلى عبيد اللّه بن زياد: أمّا بعد، فإنّ اللّه قد أطفأ النّائرة، و جمع الكلمة، و أصلح أمر الأمّة. هذا الحسين أعطانى أن يرجع إلى المكان الّذى منه أتى، أو أن يسيّر إلى ثغر من الثّغور، فيكون رجلا من المسلمين، له ما لهم، و عليه ما عليهم، أو أن يأتى إلى أمير المؤمنين يزيد، فيضع يده فى يده، فيرى فيما بينه و بينه رأيه، و فى هذا لك رضى، و للأمّة صلاح.

الطّبرسى، إعلام الورى،/ ۲۳۵- ۲۳۶

فأرسل [ابن سعد] «۴» إلى ابن زياد بذلك.

ابن عساكر، الحسين عليه السّلام ط المحمودى،/ ۲۲۰، تهذيب ابن بدران، ۴/ ۳۳۵، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۷- مثله ابن العديم، بغية الطّلب، ۶/ ۲۶۱۷، الحسين بن علىّ،/ ۷۶؛ محبّ الدّين الطّبرى، ذخائر العقبى،/ ۱۴۹؛ الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۷؛ ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۰؛ الدّياربكرى، تاريخ الخميس، ۲/ ۳۳۲

فكتب عمر بن سعد إلى عبيد اللّه بن زياد: أمّا بعد، فإنّ اللّه أطفأ النّائرة، و جمع الكلمة «۵» و قد أعطانى الحسين «۵» أن يرجع إلى المكان الّذى «۶» أقبل منه «۶»، أو أن نسيّره إلى أىّ «۷» ثغر

---

(۱)- [فى تهذيب الكمال و تهذيب التّهذيب و السّير و الإصابة و التّهذيب: «و كتب»].

(۲) (۲- ۲) [فی تهذیب الکمال و تهذیب التّهذیب: «بذلک إلی عبید اللّه»، و فی السّیر و الإصابة و التّهذیب: «به إلی عبید اللّه»].

(۳)- [عن الإصابة].

(۴)- [تاریخ الخمیس: «عمر»].

(۵) (۵- ۵) [نهایة الإرب: «و أصلح أمر الأمّة، هذا الحسین قد أعطانی»].

(۶- ۶) [نهایة الإرب: «منه أتی»].

(۷)- [لم یرد فی نهایة الإرب].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۳

من الثّغور شئنا، «۱» أو أن یأتی یزید أمیر المؤمنین، فیضع یده فی یده، «۲» و فی هذا لکم رضی، و للأمّة صلاح. «۳»

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۴- مثله النّویری، نهایة الإرب، ۲۰/ ۴۳۰

و کتب عمر «۴» إلی عبید اللّه بن زیاد بذلک.

ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۸، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

فکتب إلی ابن زیاد، یخبره بما قال. «۵»

سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواصّ،/ ۱۴۱

فبعث بذلک إلی عبید اللّه.

الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹

فکتب عمر إلی عبید اللّه بذلک.

ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۷۵

قال ابن أبی شاکر فی تاریخه: [....] فکتب [عمر] بذلک لعبید اللّه. «۶»

---

(۱)- [أضاف فی نهایة الإرب: «فیکون رجلا من المسلمین، له ما لهم، و علیه ما علیهم»].

(۲)- [أضاف فی نهایة الإرب: «فیری فیما بینه و بینه رأیه»].

(۳)- عمرو بن سعد هم به عبید اللّه بن زیاد نوشت:

«اما بعد ... که خداوند آتش (فتنه) را خاموش و کلمه اجتماع (مسلمین) را یکی کرد، حسین هم به من‌اطمینان داد که به محلی که از آن آمده، برگردد؛ یا این‌که ما او را به یکی از مرزها که خود خواسته و معین کرده باشیم، روانه کنیم؛ یا این‌که امر امیر المؤمنین یزید درباره او برسد که او دست در دست او بگذارد. و در این کار خشنودی شما و صلاح ملت تأمین خواهد شد.»

خلیلی، ترجمه کامل، ۵/ ۱۶۰

(۴)- [لم یرد فی المنتظم].

(۵)- عمر سعد این حال که به عبید اللّه نوشت.

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۸

(۶)- بالجمله، ابن سعد چون کلمات حسین علیه السّلام را اصغا نمود، عرض کرد: «من این صورت را به ابن زیاد مکتوب می‌فرستم. بعید نیست که از من بپذیرد و این کار را به نیکویی بر زمین آرد.»

آن‌گاه به سراپرده خویش بازشد و بدین شرح مکتوبی به ابن زیاد نگاشت:

أمّا بعد فإنّ اللّه قد أطفأ النّائرة [...] للأمّة صلاح.

یعنی: خداوند نیران فتنه را منطفی ساخت و کلمه مختلف را مجتمع کرد و امر امت را به صلاح آورد.

اینک حسین است با من عهد استوار فرمود که مراجعت کند بدان بلد که از آن‌جا بیرون شد یا به ثغری از ثغور سفر نماید و مانند یک تن از مسلمین زیستن فرماید و در سود و زیان با یک تن مسلم همانند باشد؛ و اگرنه به نزد امیر المؤمنین یزید رود و دست در دست او نهد تا او چه فرماید. و این جمله صلاح امت و موجب خشنودی خاطر تو است. از این پیش نگاشتم که حسین علیه السّلام هیچ‌گاه نفرمود که به نزد یزید می‌روم-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۴

الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۸۰

و هیهات أن یکون ذلک الأبی، و من علّم النّاس الصّبر علی المکاره و ملاقاة الحتوف، طوع ابن مرجانة منقادا لابن آکلة الأکباد، أ لیس هو القائل لأخیه الأطرف: و اللّه لا أعطی الدّنیّة من نفسی. و یقول لابن الحنفیّة: لو لم یکن ملجأ لما بایعت یزید. و قال لزرارة بن صالح: إنّی أعلم علما یقینا، أنّ هناک مصرعی و مصارع أصحابی، و لا ینجو منهم إلّا ولدی علیّ. و قال لجعفر بن سلیمان الضّبعیّ: إنّهم لا یدعونی حتّی یستخرجوا هذه العلقة من جوفی.

و آخر قوله یوم الطّفّ: إلّا و إنّ الدّعی ابن الدّعی، قد رکّز بین اثنتین بین السّلة و الذّلّة، و هیهات منّا الذّلّة، یأبی اللّه لنا ذلک و رسوله و المؤمنون، و حجور طابت و طهرت و أنوف حمیّة و نفوس أبیة من أن نؤثر طاعة اللّئام علی مصارع الکرام.

و إنّ حدیث عقبة بن سمعان، یفسّر الحال التی کان علیها أبو عبد اللّه علیه السّلام، قال:

صحبت الحسین من المدینة إلی مکّة، و منها إلی العراق، و لم أفارقه حتّی قتل، و قد سمعت جمیع کلامه، فما سمعت منه ما یتذاکر فیه النّاس من أن یضع یده فی ید یزید، و لا أن یسیّره إلی ثغر من الثّغور لا فی المدینة، و لا فی مکّة، و لا فی الطّریق، و لا فی العراق، و لا فی عسکره إلی حین قتله، نعم سمعته یقول: دعونی أذهب إلی هذه الأرض العریضة.

المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۵۰- ۲۵۱

و عاد ابن سعد لمراجعة الحسین، فأرسل رجلا یعتمد علیه فی مهمّة الاستطلاع علی رأی الحسین و موقفه، فجاء الرّسول، و سأل الحسین عن لسان ابن سعد، فأجابه:

قد کتب إلیّ أهل مصرکم یدعوننی إلیهم، أمّا إذا کرهتم ذلک، فأنا أنصرف عنکم.

- و دست به دست او می‌دهم. تواند شد که ابن سعد این کلمه را از جانب حسین علیه السّلام در مکتوب ابن زیاد افزوده باشد تا جانب او را در اجابت مسئلت لین العریکة دارد.

سپهر، ناسخ التّواریخ سیّد الشّهداء علیه السّلام، ۲/ ۱۹۸- ۱۹۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۵

و کان استنتاج ابن سعد من هذا الجواب، بأنّ الحسین مستعدّ للرّجوع، أو أن یذهب إلی ثغر من ثغور الأرض، حسب ما تقرّره السّلطة إن رأت ذلک. و هنا یعلل بعض المؤرّخین بأنّ استجابته للرّجوع و التّرک، إنّه مسالمة لیزید، أو أنّه یذهب، و یضع یده فی یده.

و کما افتعلت ید الوضّاعین من الّذین یعیشون علی الأکاذیب و الخرافات، قضیّة مکذوبة، و افتعلوا أمرا لم یقع تقربا للسّلطة، فهذا أبو معشر نجیح قد أورد: بأنّ الحسین طلب من ابن سعد أن یذهب إلی یزید، فیری رأیه فیه «۱». و هو کذب صریح لا یمت إلی واقع أبدا.

و کتب ابن سعد إلی ابن زیاد، کتابا یخبره بنتائج المفاوضات، و أنّ الحسین سیترک ما صمّم علیه.

أسد حیدر، مع الحسین فی نهضته،/ ۱۸۸- ۱۸۹

---

(۱)- روى أبو معشر عن بعض مشايخه: إنّ الحسين عليه السّلام قال لعمر بن سعد: اختر منّى إحدى ثلاث خصال: إمّا تتركنى أرجع كما جئت.

فإن أبيت، فسيّرنى إلى يزيد، فأضع يدى فى يده، يحكم فىّ ما يرى.

و إن أبيت هذا، فسيّرنى إلى التّرك، فأقاتلهم حتّى أموت.

هذه الأسطورة يوردها أبو معشر فى مغازيه، و أبو معشر رجل أمّى لا يفهم ما يرويه، و كان يحيى بن سعيد يضحك عندما يذكره، و هو مشهور بالافتعال و الوضع.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۶

ابن زياد يلين، ثمّ يشتدّ بتحريض شمر فيبعث معه أمره بالشّدّة

و بلغ ذلك عبيد اللّه، فهمّ أن يخلّى عنه، و قال: و اللّه ما عرض لشىء من عملى، و ما أرانى إلّا مخلّ سبيله يذهب حيث شاء.

«۱» قال شمر بن ذى الجوشن الضّبابىّ: إنّك و اللّه إن فعلت وفاتك الرّجل لا تستقيلها أبدا. و إنّما كان همّة عبيد اللّه أن يثبت على العراق «۱». فكتب إلى عمر «۲» بن سعد «۲»:

الآن حين تعلّقته حبالنا يرجو النّجاة وَ لاتَ حِينَ مَناصٍ «۳»

فناهضه، و قال لشمر «۲» بن ذى الجوشن «۲»: سر «۳» أنت إلى عمر بن سعد [۵۷/ ب] فإن مضى لما أمرته، و قاتل حسينا، و إلّا فاضرب عنقه «۳»، و أنت على النّاس. «۴»

ابن سعد، الحسين عليه السّلام،/ ۶۹- عنه: الذّهبى، سير أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۲

فهمّ أن يسيّره إلى يزيد، فقال له شمر بن ذى الجوشن «۵»: قد أمكنك اللّه من عدوّك؛ و تسيّره إلى يزيد، و اللّه لئن سار إلى يزيد لا رأى مكروها، و ليكوننّ من يزيد بالمكان الّذى لا تناله أنت منه، و لا غيرك من أهل الأرض، لا تسيّره، و لا تبلعه ريقه، حتّى ينزل على حكمك.

قال: فأرسل إليه، يقول: لا، إلّا أن تنزل على حكمى.

فقال الحسين: أنزل على حكم ابن زانية؟ لا و اللّه لا أفعل، الموت دون ذلك و أحلى.

قال: و أبطأ عمر بن سعد «۶» عن قتاله، فأرسل عبيد اللّه بن زياد إلى شمر بن ذى

---

(۱) (۱- ۱) [السّير: «فقال شمر: إن فعلت وفاتك الرّجل لا تستقيلها أبدا»].

(۲) (۲- ۲) [لم يرد فى السّير].

(۳) (۳- ۳) [السّير: «فإن قاتل عمر و إلّا فاقتله»].

(۴)- [و أضاف فى السّير: «و ضبط عبيد اللّه الجسر، فمنع من يجوزه لمّا بلغه أنّ ناسا يتسلّلون إلى الحسين»].

(۵)- [فى المطبوع: «شهر بن حوشب»].

(۶)- [فى المطبوع: «عمرو بن سعيد»].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۷

الجوشن «۱» إن تقدّم عمر «۲» يقاتل، و إلّا فاقتله، و كن أنت مكانه.

ابن قتيبة، الإمامة و السّياسة، ۲/ ۶

فأراد عبيد اللّه أن يجيبه إلى ذلك، فقال له شمر بن ذى الجوشن الكلابىّ ثمّ الضّبابىّ: لا تقبلن إلّا أن يضع يده فى يدك، فإنّه إن لم

یفعل ذلک کان أولی بالقوّة و العزّ، و کنت أولی بالضّعف و العجز، فلا ترض إلّا بنزوله علی حکمک هو و أصحابه، فإن عاقبت، کان ذلک لک، و إن غفرت کنت أولی بما تفعله، لقد بلغنی أنّ حسینا و عمر یجلسان ناحیة من العسکر یتناجیان، و یتحادثان عامّة اللّیل.

فقال ابن زیاد: نعم ما رأیت، فاخرج بهذا الکتاب إلی عمر بن سعد، فلیعرض/ ۴۸۷/ علی حسین و أصحابه النّزول علی حکمی، فإن فعلوا ابعث بهم إلیّ سلما. و إن هم أبوا، قاتلهم، فإن فعل فاسمع له و أطعه، و إن أبی أن یقاتلهم فأنت أمیر النّاس، وثب علیه، فاضرب عنقه، و ابعث إلیّ برأسه.

و کان کتابه إلی عمر: أمّا بعد، فإنّی لم أبعثک إلی حسین لتطاوله و تمنّیه السّلامة، و تکون له عندی شافعا، فانظر: إن نزل حسین و أصحابه علی الحکم فابعث بهم إلیّ سلما، و إن أبوا فازحف إلیهم حتّی تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، و إن قتلت حسینا، فأوطئ الخیل صدره و ظهره، لنذر نذرته، و قول قلته، فإنّه عاقّ، مشاقّ، قاطع، ظلوم، فإن فعلت ذلک، جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أنت أبیت، فاعتزل عملنا و جندنا، و خلّ بین شمر بن ذی الجوشن و بین العسکر و أمر النّاس، فإنّا قد أمرناه فیک بأمرنا، و السّلام.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۳۹۰- ۳۹۱، أنساب الأشراف، ۳/ ۱۸۲- ۱۸۳

و حدّثنی أبو خیثمة، ثنا وهب بن جریر، عن أبیه قال: بعث ابن زیاد عمر بن سعد

---

(۱)- [فی المطبوع: «شهر بن حوشب»].

(۲)- [فی المطبوع: «عمرو»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۸

علی جیش، و بعث معه شمر بن ذی الجوشن، و قال له: اذهب معه، فإن قتل الحسین و إلّا فاقتله و أنت علی النّاس.

البلاذری، جمل من أنساب الأشراف، ۳/ ۴۲۵، أنساب الأشراف، ۳/ ۲۲۷

ثمّ إنّ ابن زیاد کتب إلی عمر بن سعد: أمّا بعد، فإنّی لم أبعثک إلی الحسین لتطاوله الأیّام، و لا لتمنّیه السّلامة و البقاء، و لا لتکون شفیعه إلیّ، فاعرض علیه، و علی أصحابه النّزول علی حکمی، فإن أجابوک فابعث به و بأصحابه إلیّ، و إن أبوا فازحف إلیه، فإنّه عاقّ، شاقّ، فإن لم تفعل فاعتزل جندنا، و خلّ بین شمر بن ذی الجوشن و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه بأمرنا. «۱»

الدّینوری، الأخبار الطّوال،/ ۲۵۳- عنه: ابن العدیم، بغیة الطّلب، ۶/ ۲۶۲۷، الحسین بن علیّ،/ ۸۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۷

فکتب إلیه عبید اللّه «۲»: لا، و لا کرامة حتّی یضع یده فی یدی. فقال له «۳» الحسین «۴»: لا- و اللّه «۵»، لا یکون ذلک أبدا. [بسند تقدّم عن أبی جعفر علیه السّلام]

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۳۸۹- عنه: ابن کثیر، البدایة و النّهایة، ۸/ ۱۹۷؛ مثله الشّجری، الأمالی، ۱/ ۱۹۲؛ المزّی، تهذیب الکمال، ۶/ ۴۲۸؛ الذّهبی، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۸؛ ابن حجر، تهذیب التّهذیب، ۲/ ۳۵۲؛ مثله بلا اسناد ابن الجوزی، المنتظم، ۵/ ۳۳۶

---

(۱)- پس از آن، ابن زیاد به ابن سعد چنین نوشت: «من تو را پیش حسین علیه السّلام نفرستاده‌ام که امروز و فردا کنی و برای او آرزوی سلامت و زنده ماندن داشته باشی، و برای این هم نفرستاده‌ام که شفیع او پیش من باشی، بر او و یارانش پیشنهاد کن که تسلیم فرمان من شوند، اگر پذیرفتند، او و یارانش را پیش من بفرست، و اگر سرپیچی کردند، بر او حمله کن که او نافرمان و گردنکش و تفرقه‌انداز است و اگر این کار را انجام نمی‌دهی، از لشگر ما کناره بگیر و لشکر را به شمر بن ذی الجوشن واگذار، و ما فرمان خود را به تو ابلاغ کردیم.»

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال،/ ۳۰۲

(۲)- [لم یرد فی السّیر، و فی البدایة: «عبید اللّه بن زیاد»].

(۳)- [لم یرد فی الأمالی و المنتظم و تهذیب الکمال و السّیر و البدایة و تهذیب التّهذیب].

(۴)- [فی الأمالی: «الحسین بن علیّ علیهما السّلام»، و فی تهذیب الکمال: «الحسین علیه السّلام»].

(۵)- [إلی هنا حکاه فی السّیر].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۱۹

قال: فلمّا قرأ عبید اللّه الکتاب قال: هذا کتاب رجل ناصح لأمیره، مشفق علی قومه، نعم، قد قبلت. قال: فقام إلیه شمر بن ذی الجوشن، فقال: أتقبل هذا منه، و قد نزل بأرضک إلی جنبک؟ و اللّه لئن رحل من بلدک، و لم یضع یده فی یدک، لیکوننّ أولی بالقوّة و العزّة «۱»، و لتکوننّ أولی بالضّعف و العجز، فلا تعطه هذه المنزلة، فإنّها من الوهن، و لکن لینزل علی حکمک هو «۲» و أصحابه، فإن عاقبت فأنت ولیّ العقوبة، و إن غفرت «۳» کان ذلک لک، و اللّه لقد بلغنی أنّ حسینا و عمر بن سعد یجلسان بین العسکرین، فیتحدّثان عامّة اللّیل. فقال له ابن زیاد: نعم ما رأیت! الرّأی رأیک. «۴»

«۵» قال أبو مخنف: فحدّثنی سلیمان بن أبی راشد، عن حمید بن مسلم، «۵» قال: ثمّ إنّ عبید اللّه ابن زیاد دعا شمر بن ذی الجوشن، فقال له: اخرج بهذا الکتاب إلی عمر بن سعد فلیعرض علی الحسین و أصحابه النّزول علی حکمی، فإن فعلوا فلیبعث بهم إلیّ سلما، و إن هم أبوا، فلیقاتلهم، فإن فعل فاسمع له و أطع؛ و إن هو أبی فقاتلهم «۶»، فأنت أمیر النّاس، وثب علیه، فاضرب عنقه، و ابعث إلیّ برأسه. «۷»

قال أبو مخنف: حدّثنی أبو جناب الکلبیّ، قال: ثمّ کتب عبید اللّه بن زیاد إلی عمر بن سعد: أمّا بعد، فإنّی لم أبعثک إلی حسین لتکفّ عنه، و لا لتطاوله، و لا لتمنّیه السّلامة و البقاء، و لا لتقعد له عندی شافعا، انظر: فإن نزل حسین و أصحابه علی الحکم و استسلموا فابعث بهم إلیّ سلما، و إن أبوا فازحف إلیهم حتّی تقتلهم و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، فإن قتل حسین، فأوطئ الخیل صدره و ظهره، فإنّه عاقّ، مشاقّ، قاطع، ظلوم، و لیس دهری فی هذا أن یضرّ بعد الموت شیئا، و لکن علیّ قول لو قد قتلته فعلت هذا به. إن

---

(۱)- [لم یرد فی المختصر].

(۲)- [لم یرد فی العبرات].

(۳)- [الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه: «عفوت»].

(۴)- [إلی هنا حکاه عنه فی الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه].

(۵) (۵- ۵) [المختصر: «و عن حمید بن مسلم»].

(۶)- [المختصر: «أن یقاتلهم»].

(۷)- [إلی هنا حکاه فی المختصر].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۰

أنت مضیت لأمرنا فیه جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أبیت فاعتزل عملنا و جندنا، و خلّ بین شمر بن ذی الجوشن و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه بأمرنا؛ و السّلام. «۱»

الطّبری، التّاریخ، ۵/ ۴۱۴- ۴۱۵- عنه: القزوینی، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۶؛ المحمودی، العبرات، ۱/ ۴۳۷- ۴۳۸؛ مثله ابن عساکر، مختصر ابن منظور، ۱۹/ ۶۵

و إذا كتاب عبيد اللّه بن زياد قد أقبل على عمر «۲» بن سعد يؤنّبه فيه، و يقول له: يا ابن

---

(۱)- اما عبيد اللّه بدو نوشت: «نه! و حرمت نيست، تا دست در دست من نهد.»

حسين گفت: «به خدا هرگز چنين نخواهد شد.»

گويد: و چون عبيد اللّه نامه را بخواند، گفت: «اين نامه مردى است كه اندرزگوى امير خويش است و مشفق قوم خويش. بله مى‌پذيرم.»

گويد: شمر بن ذى الجوشن برخاست و گفت: «اكنون كه به سرزمين تو فرود آمده و كنار تو است، اين را از او مى‌پذيرى؟ به خدا اگر از ديار تو برود و دست در دستت ننهاده باشد، قوت و عزت از آن وى باشد و ضعف و ناتوانى از آن تو. اين را مپذير كه مايه ضعف است. بايد او و يارانش به حكم تو تسليم شوند كه اگر عقوبت مى‌كنى، اختيار عقوبت با تو باشد و اگر مى‌بخشى، به اختيار تو باشد. به خدا شنيده‌ام كه حسين و عمر سعد ميان دو اردوگاه مى‌نشينند و بيشتر شب سخن مى‌كنند.»

ابن زياد گفت: «چه خوب گفتى، رأى تو درست است.»

حميد بن مسلم گويد: آن‌گاه عبيد اللّه بن زياد، شمر بن ذى الجوشن را پيش خواند و گفت: «اين نامه را پيش عمر بن سعد ببر كه به حسين و يارانش بگويد به حكم من تسليم شوند، اگر شدند، آنها را به مسالمت پيش من بفرستد و اگر نپذيرفتند، با آنها بجنگد، اگر جنگيد، شنوا و مطيع او باش و اگر ابا كرد، تو بجنگ كه سالار قومى و گردن او را بزن و سرش را پيش من بفرست.»

ابو جناب كلبى گويد: آن‌گاه عبيد اللّه بن زياد نامه‌اى به عمر بن سعد نوشت به اين مضمون:

«اما بعد، تو را سوى حسين نفرستاده‌ام كه دست خط از او بدارى يا وقت بگذرانى، يا اميد سلامت و بقاء بدو بدهى يا بمانى و پيش من از او وساطت كنى. بنگر اگر حسين و يارانش گردن نهادند و تسليم شدند، آنها را به مسالمت سوى من فرست، اگر دريغ كردند، به آنها حمله بر و خونشان بريز و اعضاشان را ببر كه استحقاق اين كار دارند. اگر حسين كشته شد، اسب بر سينه و پشت وى بتاز كه ناسپاس است و مخالف و حق ناشناس و ستمگر. مقصودم اين نيست كه اين كار از پس مرگ زيانى مى‌زند، ولى قولى داده‌ام كه اگر او را كشتم با وى چنين كنم، اگر به دستور ما عمل كردى، پاداش شنواى مطيع به تو مى‌دهيم، و اگر نكردى، از عمل ما و سپاه ما كناره كن و شمر ذى الجوشن را با سپاه واگذار كه دستور خويش را به او داده‌ايم، و السلام.»

پاينده، ترجمه تاريخ طبرى، ۷/ ۲۹۷۴، ۳۰۰۹- ۳۰۱۰

(۲)- فى النّسخ: عمرو.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۱

سعدا! ما هذه الفترة و المطاولة؟ انظر: إن بايع الحسين و أصحابه، و نزلوا عن حكمى فابعث بهم سلما، و إن أبوا ذلك فأزحف إليهم حتّى تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلك مستحقّون، فإذا قتلت الحسين فأوطئ الخيل على ظهره و بطنه، فإذا فعلت ذلك جزيناك جزاء الطّائع المطيع، و إن أبيت ذلك فاقطع حبلنا و جندنا، و سلّم ذلك إلى شمر بن ذى الجوشن، فإنّه أحزم منك أمرا، و أمضى منك عزيمة- و السّلام.

ابن أعثم، الفتوح، ۵/ ۱۶۶

فهمّ «۱» أن يسيّره إلى يزيد «۱»، فقال له شمر بن ذى الجوشن: أمكنك «۲» اللّه من عدوّك، فتسيّره «۳»! إلّا أن ينزل فى حكمك. فأرسل إليه بذلك، فقال الحسين: أنا أنزل على حكم ابن مرجانة؟ و اللّه لا أفعل ذلك أبدا. قال: و أبطأ عمر «۴» عن قتاله، فأرسل ابن زياد إلى شمر بن ذى الجوشن، و قال له: إن تقدّم عمر «۴» و قاتل، و إلّا فأتركه و كن مكانه.

ابن عبد ربّه، العقد الفريد، ۴/ ۳۷۹- عنه: الباعونى، جواهر المطالب، ۲/ ۲۶۹

فوجّه إليه ابن زياد: طمعت يا ابن سعد فى الرّاحة، و ركنت إلى دعة، ناجز الرّجل، و قاتله، و لا ترض منه إلّا أن ينزل على حكمى. «۵» فقال الحسين: معاذ اللّه أن أنزل على حكم ابن مرجانة أبدا. «۶» فوجّه ابن زياد شمر بن ذى الجوشن الضّبابىّ- أخزاه اللّه- إلى ابن سعد- لعنه اللّه- يستحثّه لمناجزة الحسين. «۷»

---

(۱) (۱- ۱) [جواهر المطالب: «به»].

(۲)- [جواهر المطالب: «قد أمكنك»].

(۳)- [جواهر المطالب: «فتدعه؟ لا»].

(۴)- فى الأصول: «عمرو».

(۵)- [إلى هنا حكاه عنه فى نفس المهموم].

(۶)- [إلى هنا حكاه عنه فى المعالى و الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه].

(۷)- ابن زياد در پاسخ او پيغام داد: «اى پسر سعد! تو به راحتى و آسايش طمع كرده (اى) و مى‌خواهى شانه از زير بار خالى كنى. كار را با اين مرد يكسره كن و دست از جنگ با او برمدار و به هيچ پيشنهادى از او راضى نشو، جز آن‌كه حكم مرا گردن نهد.» (چون اين پيغام به حسين عليه السّلام رسيد)، حضرت فرمود: «پناه به خدا! محال است كه من هرگز به حكم پسر مرجانه گردن نهم.» موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۲

أبو الفرج، مقاتل الطّالبيّين،/ ۷۶- عنه: القمى، نفس المهموم،/ ۲۲۳؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۹؛ القزوينى، الإمام الحسين عليه السّلام و أصحابه، ۱/ ۲۳۷

فبلغ عبيد اللّه بن زياد أنّ عمر بن سعد يسامر الحسين عليه السّلام، و يحدّثه، و يكره قتاله، «۱» فوجّه إليه شمر بن ذى الجوشن فى أربعة آلاف فارس، و كتب إلى عمر بن سعد: إذا أتاك كتابى هذا فلا تمهلنّ الحسين بن علىّ، و خذ بكظمه، و حل بين الماء و بينه، كما حيل بين عثمان و بين الماء يوم الدّار. «۲» [بسند تقدّم عن علىّ بن الحسين عليه السّلام]

الصّدوق، الأمالى،/ ۱۵۵- عنه: المجلسى، البحار، ۴۴/ ۳۱۵؛ البحرانى، العوالم، ۱۷/ ۱۶۵؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۸

فلمّا قرأ عبيد اللّه الكتاب قال: «۳» هذا كتاب ناصح «۴» مشفق على قومه «۵»، «۶» فقام إليه شمر ابن ذى الجوشن لعنه اللّه، فقال: أتقبل هذا منه، و قد نزل بأرضك و إلى «۷» جنبك؟ و اللّه لئن رحل من بلادك، و لم يضع يده فى يدك، ليكوننّ أولى بالقوّة، «۸» و لتكوننّ «۹» أولى بالضّعف و العجز «۱۰»، «۱۱» فلا تعطه هذه المنزلة، فإنّها من الوهن «۱۱»، و لكن لينزل «۱۲» على

- به دنبال اين جريان، ابن زياد، شمر بن ذى الجوشن ضبابى را- كه خدايش رسوا كند- به نزد ابن سعد- لعنه‌اللّه- روانه كرد تا او را به جنگ با حسين عليه السّلام وادار كند.

رسولى محلّاتى، ترجمه مقاتل الطّالبيّين،/ ۱۱۵

(۱)- [من هنا حكاه عنه فى المعالى].

(۲)- به عبيد اللّه خبر دادند كه عمر سعد شبها با حسين هم‌صحبت مى‌شود و از نبرد او خودددارى مى‌كند. شمر بن ذى الجوشن را با چهار هزار به دنبال او فرستاد، و به عمر سعد نوشت: «اين نامه من كه به تو رسيد، حسين بن على را مهلت مده و گلوى او را بگير و آب را بر او ببند! چنانچه در يوم الدار بر عثمان بستند.»

كمره‌اى، ترجمه امالى،/ ۱۵۵

(۳)- [و فى نفس المهموم مكانه: «و لمّا وصل كتاب عمر بن سعد إلى عبيد اللّه بن زياد و قرأ قال: ...»].

(۴)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: « [رجل] ناصح لأمیره»].

(۵)- [زاد فی بحر العلوم: «و أراد أن یجیب ابن سعد بالقبول»].

(۶) (۶*) [روضهٔ الواعظین: «و کتب إلی عمر بن سعد کتابا مع شمر بن ذی الجوشن»].

(۷)- [فی البحار و العوالم و مثیر الأحزان: «و أتی»].

(۸)- [أضاف فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج و بحر العلوم: «و العزّهٔ»].

(۹)- [الأسرار: «أنت»].

(۱۰)- [لم یرد فی المعالی].

(۱۱- ۱۱) [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۱۲)- [مثیر الأحزان: «فلینزل الحسین»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۳

حکمک هو و أصحابه، فإن عاقبت فأنت أولی «۱» بالعقوبهٔ، و إن عفوت «۲» کان ذلک لک. «۳»

فقال له ابن زیاد: نعم ما رأیت، الرّأی رأیک، اخرج بهذا الکتاب إلی عمر بن سعد، (۶*) فلیعرض علی الحسین و أصحابه النّزول علی حکمی، فإن فعلوا فلیبعث بهم إلیّ سلما، و إن هم أبوا فلیقاتلهم، فإن فعل فاسمع «۴» له و أطع، و إن أبی «۵» أن یقاتلهم «۵»، فأنت أمیر الجیش، و اضرب عنقه، و ابعث إلیّ برأسه.

«۶» و کتب إلی عمر بن سعد «۶»: إنّی «۷» لم أبعثک إلی الحسین علیه السّلام لتکفّ عنه، و لا لتطاوله، و لا لتمنّیه السّلامهٔ و البقاء، و لا لتعتذر عنه «۸»، و لا لتکون له عندی شافعا «۹»، انظر: فإن نزل [ال] حسین و أصحابه علی حکمی و استسلموا «۱۰»، فابعث بهم إلیّ سلما، و إن أبوا فازحف «۱۱» إلیهم حتّی تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، «۱۲» و إن قتل «۱۳» الحسین «۱۲» فأوطئ الخیل صدره و ظهره، فإنّه عاقّ «۱۴» ظلوم، «۱۵» و لست أری أنّ هذا یضرّ بعد الموت

---

(۱)- [فی نفس المهموم و بحر العلوم: «ولیّ»].

(۲)- [بحر العلوم: «غفرت»].

(۳)- [إلی هنا حکاه عنه فی بحر العلوم، و أضاف: «و اللّه لقد بلغنی أنّ حسینا و عمر بن سعد یجلسان بین العسکرین، فیتحدّثان عامّهٔ اللّیل»].

(۴)- [نفس المهموم: «فاسمع»].

(۵) (۵- ۵) [لم یرد فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج].

(۶- ۶) [روضهٔ الواعظین: «و کان فی الکتاب»].

(۷)- [لم یرد فی البحار].

(۸)- [فی روضهٔ الواعظین و نفس المهموم: «له عندی»].

(۹)- [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و المعالی و مثیر الأحزان: «شفیعا»].

(۱۰)- [مثیر الأحزان: «و استسلم»].

(۱۱)- [الأسرار: «فارجف»].

(۱۲- ۱۲) [فی البحار و العوالم و الدّمعهٔ السّاکبهٔ و مثیر الأحزان: «فإن قتلت حسینا»، و فی المعالی: «یا ابن سعد! فإن قتلت حسینا»].

(۱۳)- [فی أعیان الشّیعهٔ و اللّواعج: «قتلت»].

(۱۴)- [فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت و البحار و العوالم و الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان: «عات»، و زاد فی أعیان الشّیعة و اللّواعج: «شاق قاطع»، و فی المعالی: «عاق، شاق، عات»].

(۱۵) (۱۵*) [لم یرد فی روضة الواعظین].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۴

شیئا، و لکن علیّ قول قد «۱» قلته أن «۲» لو قتلته «۱» لفعلت «۳» هذا به، (۱۵*) فإن أنت مضیت لأمرنا فیه «۴» جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أبیت فاعتزل عملنا «۵» و جندنا، و خلّ بین شمر بن ذی الجوشن و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه بأمرنا، و السّلام. «۶»

---

(۱) (۱- ۱) [مثیر الأحزان: «قتله»].

(۲)- [لم یرد فی الإرشاد ط مؤسّسة آل البیت و البحار و الدّمعة السّاکبة و نفس المهموم و مثیر الأحزان و أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۳)- [فی البحار و العوالم: «لفعلته»].

(۴)- [لم یرد فی الدّمعة السّاکبة و مثیر الأحزان و أعیان الشّیعة و اللّواعج].

(۵)- [الأسرار: «علمنا»].

(۶)- چون عبید اللّه این نامه را خواند، گفت: «این نامه خیرخواهی دلسوز بر مردم است.» (و درصدد بود این پیشنهاد را بپذیرد).

شمر بن ذی الجوشن (لعنه اللّه) (که در مجلس بود) برخاست و گفت: «آیا این سخن را از حسین می‌پذیری؟

اکنون که به سرزمین تو آمده و پهلوی تو است؟ به خدا اگر از این سرزمین (بسلامت) برود و دست در دست نو نگذارد، هر آینه نیرومندتر گردد، تو ناتوانتر خواهی شد. پس این پیشنهادهای او را مپذیر؛ زیرا این کار نشانه سستی است؛ ولی از او بپذیر که خود و پیروانش به حکم تو گردن نهند. آن‌گاه اگر تو آنان را کیفر کنی، تو بدان سزاوارتر خواهی بود، و اگر از ایشان درگذری و عفو کنی، آن هم به دست تو است!»

ابن زیاد گفت: «خوب پیشنهادی کردی و تدبیر همین است که تو گفتی. این نامه که می‌نویسم به نزد عمر بن سعد ببر که باید بر حسین و پیروانش پیشنهاد کند که تن به حکم من دهند. پس اگر بدان تن دادند، آنان را زنده به نزد من فرستد، و اگر سرباز زدند، باید با ایشان بجنگد. اگر عمر بن سعد این کار را انجام دهد، تو فرمانبردار او باش و از دستورش پیروی کن، و اگر جنگ را نپذیرفت، تو امیر و فرمانده لشگر باش و گردن عمر بن سعد را بزن و سر او را برای من بفرست.»

و نامه‌ای به عمر بن سعد نوشت که: «من تو را به نزد حسین نفرستاده‌ام که خود را از جنگ با او بازداری و با او به مسامحه رفتار کنی، و نه برای این‌که آرزوی سلامت و زندگی برای او داشته باشی، یا عذر برای او بتراشی و درباره او پیش من وساطت کنی. بنگر ببین اگر حسین و همراهانش بدانچه من درباره ایشان حکم کنم، تن دهند و تسلیم آن گردند، ایشان را به نزد من بفرست، و اگر نپذیرند، بر آنان هجوم آور تا ایشان را بکشی و مثله کنی؛ چون سزاوار آن هستند. چون حسین کشته شد، اسب بر سینه و پشت او بتازان، زیرا که او سرکش و ستمکار است، و نه پندارم که این کار پس از مردن زیانی رساند؛ ولی چون من با خود گفته‌ام که اگر او را کشتم، چنین کاری با او بکنم، پس اگر تو به این دستور رفتار کردی، پاداش مردی فرمانبردار و پیرو به تو دهیم، و اگر آن را نپذیری، دست از کار ما و لشگر ما بکش و لشگر را با شمر واگذار؛ زیرا ما او را امیر بر کار خود کردیم. و السلام.»

رسولی محلّاتی، ترجمه ارشاد، ۲/ ۹۰- ۹۱

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۵

المفید، الإرشاد، ۲/ ۹۰- ۹۱- عنه: المجلسی، البحار، ۴۴/ ۳۹۰؛ البحرانی، العوالم، ۱۷/ ۲۴۰- ۲۴۱؛ البهبهانی، الدّمعة السّاکبة، ۴/ ۲۶۶؛ الدّربندی، أسرار الشّهادة،/ ۲۶۱؛ القمی، نفس المهموم،/ ۲۲۱- ۲۲۲؛ الجواهری، مثیر الأحزان،/ ۵۲- ۵۳؛ بحر العلوم، مقتل

الحسين عليه السّلام،/ ۲۷۶؛ مثله الفتّال، روضة الواعظين،/ ۱۵۷؛ المازندرانى، معالى السّبطين، ۱/ ۳۲۸- ۳۲۹؛ الأمين، أعيان الشّيعة، ۱/ ۶۰۰، لواعج الأشجان،/ ۱۱۴- ۱۱۵

فلمّا قرأ عبيد اللّه الكتاب، قال:

«هذا كتاب ناصح لأميره، و شفيق على قومه، قد قبلت».

فقام إليه شمر بن ذى الجوشن، فقال:

«تقبل هذا منه، و قد نزل بأرضك [۱۰۵] و إلى جنبك؟ فإنّما وافى ليزيل سلطانك.

و اللّه، لئن رحل من بلادك و لم يضع يده فى يدك، ليكوننّ أولى بالقوّة و العزّ، و لتكوننّ أولى بالضّعف و العجز، فلا تعطه هذه المنزلة، فإنّها من الوهن، و لكن لينزل على حكمك، فإن عاقبت فأنت أولى بالعقوبة، و إن عفوت كان ذلك لك. و لقد بلغنى أنّ الحسين و عمر ابن سعد يجلسان، فيحدثان عامّة اللّيل».

فقال عبيد اللّه بن زياد:

«نعم ما رأيت، الرّأى رأيك».

ثمّ قال ابن زياد:

«اخرج أنت بجواب كتاب عمر بن سعد: فليعرض على الحسين و أصحابه النّزول على حكمى، فإن فعلوا، فليبعث بهم إلىّ سلما، و إن أبوا فقاتلوهم. فإن فعل عمر بن سعد فاسمع منه و أطع، و إن أبى فأنت الأمير على النّاس، وثب عليه، و اضرب عنقه، و ابعث إلىّ برأسه».

ثمّ كتب إلى عمر بن سعد:

«أما بعد، إنّى لم أبعثك إلى الحسين لتطاوله، و تكفّ عنه، و لا لتمنّيه السّلامة و البقاء،

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۶

و لا لتقعد له شافعا عندى. انظر: إن نزل الحسين و أصحابه على حكمى و استسلموا فابعث بهم، و إن أبوا فازحف إليهم حتّى تقتلهم و تمثّل بهم، [۱۰۶] فإنّهم لذلك مستحقّون، فإن أنت فعلت جزيناك خيرا، لأنّك السّامع المطيع، و إن أنت أبيت فاعتزل عملنا و جندنا، و خلّ بين شمر بن ذى الجوشن، و بين العسكر [فإنّا قد أمرناه بأمرنا] «۱»، و السّلام».

أبو علىّ مسكويه، تجارب الأمم، ۲/ ۶۶- ۶۷

و كان عبيد اللّه بعث شمر بن ذى الجوشن الضّبابىّ، فقال له: إن قاتله عمر، و إلّا فأنت على النّاس، فواقعهم.

الشّجرى، الأمالى، ۱/ ۱۶۷

فلمّا قرأ عبيد اللّه الكتاب، قال: هذا كتاب ناصح مشفق على قومه. فقام إليه شمر بن ذى الجوشن، فقال: أتقبل هذا منه، و قد نزل بأرضك و إلى جنبك؟ و اللّه لئن رحل من بلادك و لم يضع يده فى يدك ليكوننّ أولى بالقوّة، و لتكوننّ أولى بالضّعف منه، فلا تعطه هذه المنزلة، و لكن لينزل على حكمك هو و أصحابه، فإن عاقبت فأنت أولى بالعقوبة، و إن عفوت كان ذلك لك. فقال ابن زياد: نعم ما رأيت، الرّأى رأيك، اخرج بهذا الكتاب إلى عمر، فليعرض على الحسين و أصحابه النّزول على حكمى، فإن أبوا فليقاتلهم، فإن أبى أن يقاتلهم فأنت أمير الجيش، و اضرب عنقه، و أنفذ إلىّ برأسه.

و كتب إلى عمر: إنّى لم أبعثك إلى الحسين لتكفّ عنه، و لا لتطاوله، و لا لتمنّيه السّلامة، و لا لتعتذر له، و لا لتكون له عندى شفيعا، انظر: فإن نزل الحسين و أصحابه على حكمى و استسلموا فابعث بهم إلىّ سلما، و إن أبوا فازحف إليهم حتّى تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم مستحقّون، فإذا قتلت حسينا، فأوطئ الخيل صدره، و ظهره، فإنّه عات ظلوم، و ما كنت أرى أنّ هذا يضرّ بعد الموت شيئا، و لكن على قول قد قلته: لو قد قتلته لفعلت هذا به، فإن مضيت لأمرنا فيه، جزيناك جزاء السّامع المطيع، و إن أبيت فاعتزل جندنا، و خلّ

بین شمر بن ذی الجوشن و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه بأمرنا، و السّلام.

الطّبرسی، إعلام الوری،/ ۲۳۷

---

(۱)- زیادة من الطّبریّ.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۷

ثمّ إنّه ورد علیه کتاب من ابن زیاد، یؤنّبه، و یضعفه، و یقول: ما هذه المطاولة، انظر إن بایع الحسین و أصحابه و نزلوا عند حکمی فابعث بهم إلیّ سلما، و إن أبوا ذلک فازحف إلیهم حتّی تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، فإذا قتلت الحسین فأوطئ الخیل ظهره و بطنه، فإنّه عاقّ، شاقّ، قاطع، ظلوم، فإذا فعلت ذلک جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أبیت ذلک فاعتزل خیلنا و جندنا، و سلّم الجند و العسکر إلی شمر بن ذی الجوشن، فإنّه أشدّ منک حزما، و أمضی منک عزما.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۵

و قال غیره: إنّ عبید اللّه بن زیاد دعا حویرة بن یزید التّمیمیّ و قال: إذا وصلت بکتابی إلی عمر بن سعد، فإن قام من ساعته لمحاربة الحسین فذاک، و إن لم یقم، فخذه و قیّده، و اندب شهر بن حوشب «۱» لیکون أمیرا علی النّاس.

الخوارزمی، مقتل الحسین، ۱/ ۲۴۵- ۲۴۶

فهمّ أن یسیّره «۲» إلی یزید، فقال له «۳» شمر بن [ذی] جوشن: لا «۴»! إلّا أن ینزل علی حکمک. فأرسل إلیه «۵» بذلک. فقال الحسین «۶»: و اللّه لا- أفعل. و أبطأ «۷» عمر «۸» عن قتاله «۹»، «۱۰» فأرسل إلیه «۳» ابن زیاد «۱۰» شمر بن [ذی] جوشن، فقال «۱۱»: إن «۱۲» یقدم «۱۳» عمر

---

(۱)- [الصّحیح: «شمر بن ذی الجوشن»].

(۲)- [تاریخ الخمیس: «یسیر»].

(۳)- [لم یرد فی البدایة].

(۴)- [تاریخ الإسلام: «لا أیّها الأمیر»].

(۵)- [البدایة: «إلی الحسین»].

(۶)- [لم یرد فی ذخائر العقبی و تاریخ الخمیس].

(۷)- [تاریخ الخمیس: «فأبطأ»].

(۸)- [تاریخ الإسلام: «عمر بن سعد»].

(۹)- [تاریخ الخمیس: «قتله»].

(۱۰- ۱۰) [السّیر: «فبعث إلیه عبید اللّه»].

(۱۱)- [البدایة: «فقال له»].

(۱۲) (۱۲*) [السّیر: «قاتل»].

(۱۳)- [فی المختصر و ابن العدیم و ذخائر العقبی و تاریخ الإسلام و البدایة و تاریخ الخمیس: «تقدم»].

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۸

یقاتل «۱»، (۱۲*) و إلّا فاقتله، و کن «۲» أنت «۳» مکانه. «۴»

ابن عساکر، الحسین علیه السّلام ط المحمودی،/ ۲۲۰، تهذیب ابن بدران، ۴/ ۳۳۵، مختصر ابن منظور، ۷/ ۱۴۷- مثله ابن العدیم، بغیة

الطّلب، ۶/ ۲۶۱۷، الحسین ابن علیّ،/ ۷۶؛ الذّهبی، تاریخ الإسلام، ۲/ ۳۴۷، سیر أعلام النّبلاء، ۳/ ۲۰۹- ۲۱۰؛ ابن کثیر، البدایهٔ و النّهایهٔ، ۸/ ۱۷۰؛ الدّیاربکری، تاریخ الخمیس، ۲/ ۳۳۲

فأنفذ ابن زیاد شمر بن ذی الجوشن بکتاب فیه: إنّی لم أبعثک «۵» إلی الحسین لتکفّ عنه، و لا لتطاوله، و لا لتمنّیه السّلامهٔ «۶» و البقاء، و لا لتعتذر له عندی، و لا لتکون له شافعا «۶»، فإن نزل الحسین و أصحابه علی حکمی و استسلموا «۷»، فابعث بهم إلیّ سالمین «۸»، و إن أبوا، فازحف إلیهم حتّی تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، «۹» فإن قتل الحسین «۹»، فأوطئ الخیل صدره و ظهره، فإنّه عاقّ، شاقّ، قاطع، ظلوم، «۱۰» فإن أنت مضیت لأمرنا جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أبیت فاعتزل أمرنا «۱۱» و جندنا، و خلّ بین شمر بن ذی الجوشن، و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه «۱۲» بأمرنا.

---

(۱)- [فی ذخائر العقبی و البدایهٔ و تاریخ الخمیس: «فقاتل»، و فی تاریخ الإسلام: «و قاتل»].

(۲)- [ذخائر العقبی: «کنت»].

(۳)- [لم یرد فی تاریخ الإسلام و السّیر و البدایهٔ].

(۴)- [أضاف فی البدایهٔ: «فقد ولّیتک الإمراهٔ»].

(۵)- [و فی بحر العلوم مکانه: «فاستصوب ابن زیاد رأی الشّمر، و کتب إلی ابن سعد کتابا جاء فیه: أمّا بعد، فإنّی لم أبعثک ...»].

(۶- ۶) [بحر العلوم: «و لا لتکون له عندی شفیعا انظر»].

(۷)- [لم یرد فی بحر العلوم].

(۸)- [بحر العلوم: «سلما»].

(۹- ۹) [بحر العلوم: «و إن قتلت حسینا»].

(۱۰)- [أضاف فی بحر العلوم: «و لست أری: أنّ هذا یضرّ بعد الموت، و لکن علی قول قلته: لو قتلته لفعلت هذا به»].

(۱۱)- [بحر العلوم: «عملنا»].

(۱۲)- [إلی هنا حکاه عنه فی بحر العلوم و أضاف: «بذلک و السّلام. و أعطی الکتاب إلی الشّمر، و أمره بالسّمع و الطّاعهٔ إلی ابن سعد إن نفذ أمره فی مقاتلهٔ الحسین، و إن أبی فهو الأمیر علی الجیش، و هو الّذی یتولّی مقاتلهٔ الحسین»].

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۲۹

کان أمر شمرا أنّه إن لم یفعل بما فیه فاضرب عنقه، و أنت الأمیر، و کان قد کتب لعمر منشورا بالرّیّ، فجعل یقول:

فو اللّه ما أدری و أنّی لواقف افکّر فی أمری علی خطرین

أأترک ملک الرّیّ و الرّیّ منیّتی أو أرجع مذموما بقتل حسین

ففی قتله النّار الّتی لیس دونها حجاب و ملک الرّیّ قرّهٔ عینی

ابن شهر آشوب، المناقب، ۴/ ۹۷- ۹۸- عنه: بحر العلوم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۷۶- ۲۷۷

فقال: لا، و لا کرامهٔ حتّی یضع یده فی یدی، فإن أبی فقاتله، فإن قتل، فأوطئ الخیل علی صدره، و أنشد:

الآن حین تعلّقته حبالنا یرجو الخلاص وَ لاتَ حِینَ مَناصِ

فقال الحسین: لا أضع یدی فی ید عبید اللّه أبدا.

ابن الجوزی، الرّدّ علی المتعصّب العنید،/ ۳۸

و فی روایهٔ: أنّ عبید اللّه قبل ذلک، فقال له شمر بن ذی الجوشن: و اللّه إن رحل عن بلادک و لم یضع یده فی یدک، لیکوننّ أولی بالقوّهٔ و العزّ، و لتکوننّ أولی بالضّعف، و العجز، و لکن لینزلن عن حکمک هو و أصحابه. فقال له عبید اللّه: اخرج بکتابی إلی عمر

بن سعد «۱»، و ليعرض على الحسين و أصحابه النّزول على حكمى، فإن فعلوا، فليبعث بهم إلىّ سلما، و إن أبوا، فليقاتلهم، فإن فعل، فاسمع له و أطع، و إن أبى أن يقاتلهم، فأنت أمير النّاس، فثب عليه، فاضرب عنقه، و ابعث إلىّ برأسه.

و كتب عبيد اللّه: أمّا بعد، فإنّى لم أبعثك إلى حسين لتكفّ عنه، و لا لتطاوله، و لا لتمنيه السّلامة، فانظر، فإن نزل حسين و أصحابه على الحكم و استسلموا، فابعث بهم إلىّ سلما، فإن أبوا، فازحف إليهم حتّى تقتلهم، فإن قتل حسين، فاوطئ الخيل صدره، و ظهره، فإنّه عاقّ قاطع، فإن مضيت لأمرنا، جزيناك خيرا، و إن أبيت، فاعتزل عملنا و جندنا،

---

(۱)- [فى المطبوع: «عمرو بن سعد»].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۰

و خل بين شمر بن ذى الجوشن و بين العسكر، فإنّا قد أمرناه، و السّلام.

ابن الجوزى، المنتظم، ۵/ ۳۳۶- ۳۳۷

فلمّا قرأ ابن زياد الكتاب قال: هذا الكتاب رجل «۱» ناصح لأميره «۱»، مشفق على قومه، «۲» نعم، قد قبلت. فقام إليه شمر بن ذى الجوشن «۲» فقال: أتقبل هذا منه، و قد «۳» نزل بأرضك «۴» و إلى جنبك «۴»؟ و اللّه لئن رحل من بلادك، و لم يضع يده فى يدك، ليكوننّ أولى بالقوّة «۵» و العزّة، و لتكوننّ أولى بالضّعف و العجز [فلا تعطه هذه المنزلة، فإنّها من الوهن]، و لكن لينزل على حكمك هو و أصحابه، فإن عاقبت، كنت «۶» ولىّ العقوبة، و إن عفوت كان ذلك لك، و اللّه لقد بلغنى أنّ الحسين و عمر «۷» يتحدّثان عامّة اللّيل بين العسكرين «۷». فقال ابن زياد: نعم ما رأيت، اخرج بهذا الكتاب إلى عمر، فليعرض على الحسين و أصحابه النّزول على حكمى، فإن فعلوا فليبعث بهم إلىّ سلما، و إن أبوا فليقاتلهم، و إن فعل فاسمع له و أطع، و إن أبى «۸» فأنت «۹» الأمير عليه و على النّاس «۹»، و اضرب عنقه، و ابعث إلىّ برأسه. «۵»

و كتب معه «۱۰» إلى عمر بن سعد: أمّا بعد، فإنّى لم أبعثك إلى الحسين لتكفّ عنه، «۱۱» و لا لتمنّيه، و لا لتطاوله، «۱۲» و لا لتقعد له عندى شافعا «۱۱»، انظر: فإن نزل الحسين و أصحابه

---

(۱)- [لم يرد فى المقرّم].

(۲) (۲- ۲) [المقرّم: «و أراد أن يجيبه، فقام الشّمر»].

(۳)- [المقرّم: «بعد أن»].

(۴) (۴- ۴) [لم يرد فى المقرّم].

(۵) (۵- ۵) [المقرّم: «و تكون أولى بالضّعف و الوهن. فاستصوب رأيه»].

(۶)- [نهاية الإرب: «فأنت»].

(۷- ۷) [نهاية الإرب: «يجلسان بين العسكرين، فيتحدّثان عامة اللّيل»].

(۸)- [نهاية الإرب: «هو أبى أن يقاتلهم»].

(۹- ۹) [نهاية الإرب: «أمير النّاس وثب عليه»].

(۱۰)- [لم يرد فى المقرّم].

(۱۱- ۱۱) [المقرّم: «و لا لتطاوله، و لا لتمنّيه السّلامة، و لا لتكون له عندى شفيعا»].

(۱۲)- [أضاف فى نهاية الإرب: «السّلامة و البقاء»].

موسوعة الامام الحسين(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۱

علی «۱» الحکم و استسلموا «۱» فابعث بهم إلیّ سلما، و إن أبوا فازحف إلیهم حتّی تقتلهم، و تمثّل بهم، فإنّهم لذلک مستحقّون، فإن قتل الحسین فأوطئ الخیل صدره و ظهره، «۲» فإنّه عاقّ، شاقّ «۳»، قاطع، ظلوم «۲»، فإن أنت مضیت لأمرنا، جزیناک جزاء السّامع المطیع، و إن أنت «۴» أبیت فاعتزل جندنا «۵»، و خلّ بین شمر و بین العسکر «۶»، و السّلام. «۷»

---

(۱) (۱- ۱) [المقرّم: «حکمی»].

(۲) (۲- ۲) [المقرّم: «و لست أری أنّه یضرّ بعد الموت، و لکن علی قول قتله لو قتلته لفعلت هذا»].

(۳)- [نهایهٔ الإرب: «مشاقّ»].

(۴)- [لم یرد فی المقرّم].

(۵)- [فی نهایهٔ الإرب و المقرّم: «عملنا و جندنا»].

(۶)- [أضاف فی نهایهٔ الإرب و المقرّم: «فإنّا قد أمرناه بأمرنا [بذلک]»].

(۷)- چون نامه به ابن زیاد رسید، آن را خواند و گفت: «این نامه از مردی رسیده [است] که نسبت به امیر خود صمیمی و نسبت به قوم خود مشفق باشد. آری من قبول می کنم.»

ناگاه شمر بن ذی الجوشن برخاست و گفت: «آیا تو این (پیشنهاد) را از او قبول می کنی و حال این که او (حسین) در قلمرو تو منزل گرفته و در جنب تو بروز کرده [است]؟ به خدا سوگند اگر او از ولایت و بلاد تو رفت و دست در دست تو (برای بیعت) نگذاشت، او گرامیتر و نیرومندتر و تو ناتوانتر و شکسته‌تر خواهی بود. تو این منزلت (صلح و مسالمت) را به او مده؛ زیرا موجب ضعف و ذلت تو خواهد بود. ولی او فقط باید تسلیم شود و به حکم تو تن بدهد. همچنین یاران او که اگر بعد از این کیفر دهی، تو مختاری و اگر عفو کنی، باز هم همان اختیار را خواهی داشت. به خدا سوگند، من این خبر را شنیدم که حسین و عمر میان دو لشگر شبانه نشسته [اند و] (آرام) گفتگو می کنند.»

ابن زیاد گفت: «عقیده تو بس نیکو است. تو نامه مرا نزد عمر ببر تا او به حسین پیشنهاد دهد که خود و یاران او به موجب حکم من بلا شرط تسلیم شوند. اگر تسلیم شدند، آنها را با مسالمت نزد من بفرستید و اگر خودداری کردند، با آنها جنگ کنید. اگر عمر بن سعد پذیرفت، تو مطیع او باش، و اگر قبول نکرد، تو بر او و بر مردم (لشگر) امیر باش و گردن او را بزن و سر او را نزد من بفرست.

با او (شمر) نامه به عمر بن سعد نوشت که: «اما بعد، من تو را برای این نفرستادم که تو از حسین خودداری کنی و دست برداری یا آرزوهای او را به کار ببری یا مدت را به درازا بکشی یا این که نزد من شفاعت کنی. خوب ببین، اگر حسین و یاران او به موجب حکم من بلا- شرط تسلیم شدند، آنها را با مسالمت نزد من روانه کن و اگر خودداری کردند، بر آنها حمله کن و بکش و پس از کشتن پاره‌پاره کن (مثله- پس از مرگ تشفی از مقتول بریدن دست و پا و گوش و بینی و خرد کردن استخوان). اگر حسین را کشتی، اسبها را بر پیکر او جولان بده. سینه و پشت او را خرد کن؛ زیرا او عاق و مخالف و ظالم است. اگر تو فرمان مرا به کار ببری، ما به تو پاداش یک مرد مطیع و نیوشنده خواهیم داد و اگر خودداری کنی، از-

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۲

ابن الأثیر، الکامل، ۳/ ۲۸۴- عنه: المقرّم، مقتل الحسین علیه السّلام،/ ۲۵۱- ۲۵۲؛ مثله النّویری، نهایهٔ الإرب، ۲۰/ ۴۳۰- ۴۳۱

فأخبر عمر بن سعد بذلک عبید اللّه بن زیاد، فقال: لا أعطیه واحدهٔ من الثّلاث.

و لکن ینزل علی حکمی. فأخبر عمر بن سعد بذلک الحسین، فقال: أأنزل علی حکم ابن مرجانهٔ الدّعیّ؟ الموت و اللّه عندی دون ذلک أشهی و أحلی. و مرجانهٔ: أمّ عبید اللّه، و هی أمهٔ.

البرّی، الجوهرهٔ،/ ۴۳- ۴۴

و أوّل من خرج إلى «۱» عمر بن سعد، الشّمر بن ذى الجوشن السّكونىّ فى «۲» أربعة آلاف فارس «۲».

ابن طلحة، مطالب السّؤول،/ ۷۵- عنه: الإربلى، كشف الغمّة، ۲/ ۴۷؛ ابن الصّبّاغ، الفصول المهمّة،/ ۱۹۱؛ الشّبلنجى، نور الأبصار «۳»،/ ۲۶۱

فهمّ ابن زياد أن يجيبه إلى ذلك، فقال شمر بن ذى الجوشن الكلابىّ: لا تقبل منه حتّى يضع يده فى يدك، فإنّه إن أفلت كان أولى بالقوّة منك، و كنت أولى بالضّعف منه، فلا ترض إلّا بنزوله على حكمك. فقال ابن زياد: نعم ما رأيت. و كتب إلى ابن سعد: أمّا بعد، فإنّى لم أبعثك إلى حسين لتطاوله، و تمنّيه السّلامة، و تكون شافعا له عندى، فإن نزل على حكمى، و وضع يده فى يدى فابعث به إلىّ، و إن أبى فازحف عليه، و اقتله و أصحابه، و أوطئ الخيل صدره، و ظهره، و مثّل به، و إن أبيت، فاعتزل عملنا، و سلّمه إلى شمر بن ذى الجوشن، فقد أمرناه فيك بأمر. و كتب إلى أسفل الكتاب:

الآن حين تعلّقته حبالنا يرجو الخلاص وَ لاتَ حِينَ مَناصٍ «۳»

- حكومت ما و فرماندهى لشگر ما كنار برو و لشگر را به شمر واگذار كن! و السّلام.»

خليلى، ترجمه كامل، ۵/ ۱۶۰- ۱۶۱

(۱)- [فى الفصول المهمّة و نور الأبصار: «مع»].

(۲) (۲- ۲) [نور الأبصار: «خيل كثيرة»].

(۳)- [حكاه فى نور الأبصار عن الفصول المهمّة].

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۳

و دفع الكتاب إلى شمر و قال: اذهب إليه، فإن فعل ما أمرته به، و إلّا فاضرب عنقه، و أنت الأمير على النّاس، و ابعث إلىّ برأسه. «۱»

سبط ابن الجوزى، تذكرة الخواصّ،/ ۱۴۱

قال: و بعث شمر بن ذى الجوشن، فقال: إن قتله، و إلّا فاقتله، و أنت على النّاس.

الذّهبى، تاريخ الإسلام، ۲/ ۳۴۴

فقال: نعم! قد قبلت. فقام الشّمر بن ذى الجوشن، فقال: لا و اللّه، حتّى ينزل على حكمك هو و أصحابه. ثمّ قال: و اللّه لقد بلغنى أنّ حسينا و ابن سعد يجلسان بين العسكرين، فيتحدّثان عامّة اللّيل. فقال له ابن زياد: فنعم ما رأيت.

ثمّ إنّ عبيد اللّه بعث شمر بن ذى الجوشن، فقال: اذهب، فإن جاء حسين و أصحابه على حكمى، و إلّا فمر عمر بن سعد أن يقاتلهم، فإن تباطأ عن ذلك فاضرب عنقه، ثمّ أنت الأمير على النّاس.

و كتب إلى عمر بن سعد يتهدّده على توانيه فى قتال الحسين، و أمره إن لم يجىء الحسين إليه أن يقاتله و من معه، فإنّهم مشاقّون.

ابن كثير، البداية و النّهاية، ۸/ ۱۷۵

فكتب إليه: لا أقبل منه، حتّى يضع يده فى يدى. فامتنع الحسين. [بسند تقدّم عن أبى جعفر عليه السّلام]

ابن حجر، الاصابة، ۱/ ۳۳۳- عنه: ابن بدران فى ما استدركه على ابن عساكر، ۴/ ۳۳۷

قال ابن أبى شاكر فى تاريخه: [....] فقال: لا، و لا كرامة إلّا أن يضع يده فى يدى.

و كان [ابن زياد] قد لان للإجابة؛ فقال له الشّمر لعنه اللّه: لئن رحل من بلادك، و لم يضع يده فى يدك ليكوننّ أولى بالقوّة منك؛ و أنت أولى بالضّعف منه/ ۱۳۵/ أ/ و لكن ينزل على حكمك، فأبى الحسين.

---

(۱)- عبيد اللّه چون بدانست، جواب فرستاد كه يزيد سوگند خورده است كه بر فراش نخسبد و نان سير نخورد و بالش در زير سر

ننهد تا سر حسین علیه السّلام در پیش او نبرند، شمر ذی الجوشن حاضر بود، گفت:

«یا امیر! صید به دام آمده [است]. رها مکن.»

عبید اللّه نامه نوشت که: «شمر را با چند هزار مرد فرستادم. اگر قتل حسین اختیار می کنی، خود نیک است، و الّا لشگر به شمر ده و منشور ری و قزوین و دیالم به او تسلیم کن.»

عماد الدّین طبری، کامل بهائی، ۲/ ۲۷۹

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۴

فکتب عبید اللّه إلی عمر بن سعد: إنّی لم أبعثک لتکفّ عن الحسین و أصحابه، فانظر، فإن استسلم و نزل [علی حکمی] فأتنی به؛ و إلّا فازحف إلیهم، و اقتلهم، فإن قتل الحسین فأوطئ صدره الخیل و ظهره، فإنّه قاطع عاقّ، و امنعهم من الماء؛ فإن مضیت لأمرنا، فامض؟ و إن أبیت، فخلّ بین شمر [بن] ذی الجوشن، و بین العسکر، فإنّا قد أمرناه [بأمرنا]. «۱»

الباعونی، جواهر المطالب، ۲/ ۲۸۰

فکتب إلیه: لا أقبل منه حتّی یضع یده فی یدی. فامتنع الحسین، فتأهّبوا لقتاله، و کان أکثر مقاتلیه الکاتبین إلیه، و المبایعین له. «۲»

الصّبّان، إسعاف الرّاغبین،/ ۲۰۶

---

(۱)- و چون خبر ملاقات امام حسین رضی اللّه عنه با عمر سعد به سمع عبید اللّه بن زیاد رسید، نامه‌ای به وی نوشت مضمون آن‌که: «من تو را به جنگ امام حسین فرستاده‌ام، نه آن‌که با وی مصاحبت نمایی. باید که من بعد با وی طریق مدارا و مواسات مسلوک نداری و اگر به حکم من راضی شود، او را با اتباع به کوفه فرستی؛ و الّا همه را بکشی و مثله کنی و پشت و سینه حسین را در زیر سم اسبان مضمحل گردانی و اگر تو را ارتکاب این امر مکروه می‌آید، امارت سپاه را به شمر بن ذی الجوشن بازگذاری.»

و این نوشته را مصحوب شمر نزد عمر فرستاد.

خواندامیر، حبیب السّیر، ۲/ ۵۰

(۲)- بالجمله، چون این مکتوب را ابن زیاد قرائت کرد:

قال: هذا کتاب ناصح مشفق علی قومه.

گفت: این مکتوب ناصح مهربانی است بر قوم خود. شمر بن ذی الجوشن علیه اللعنة چون این بشنید، برخاست.

فقال: أتقبل هذا منه؟ [...] و إن عفوت کان ذلک لک.

گفت: «آیا می‌پذیری از ابن سعد این کلمات را؟ و حال آن‌که حسین در زمین تو نزول کرده است و در کنار تو آمده است؛ یعنی اسیر و دستگیر تو است، سوگند با خدای اگر از بلاد تو کوچ دهد، از آن پیش که دست در دست تو نهد، روز تا روز بر شوکت و قدرت او بیفزاید و ساعت تا ساعت ضعف و عجز تو فزونی گیرد. عطا مکن با وی این منزلت را که عظیم وهنی است مر سلطنت را. واجب می‌کند که حسین و اصحاب او فرمان تو را گردن نهند. آن‌گاه اگر خواهی عقوبت کنی، و اگرنه معفو داری.»

ابن زیاد در پاسخ شمر گفت: «سخن آن است که براستی تو کردی و رأی آن است که تو زدی. هم‌اکنون با سپاه خویش برنشین و دو اسبه بشتاب و کتاب مرا به عمر بن سعد رسان و او را بگوی تا بر حسین سخت بگیرد؛ چند که بر فرمان من گردن نهد. اگر فرمان‌پذیر شد، او را سالما به سوی من فرستد و اگر سر از فرمان برتافت، با او قتال دهد. اگر این جمله را ابن سعد بر ذمت گرفت، او را اطاعت کن و اگر کار به مسامحه و مماطله گذاشت، گردنش را بزن و سرش را به من فرست.»

و امیر جیش تو باش و عمر بن سعد را بدین‌گونه منشور کرد:-

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۵

فأجابه بالتّهديد و الإيعاد، و باعتزال العمل و توليته لشمر بن ذى الجوشن، إن لم ينازل الحسين عليه السّلام، أو يستنزله على حكمه.

السّماوى، إبصار العين،/ ۸

فحصل عند ابن زياد اقتناع، و أراد أن يحوّل مجرى القضيّة، و قال عندما قرأ الكتاب:

هذا كتاب ناصح لأميره، مشفق على قومه. و أجاب بالقبول.

و لمّا علم شمر بذلك، قام إليه، فقال: أتقبل هذا منه، و قد نزل بأرضك و إلى جنبك؟

لئن رحل من بلادك، و لم يضع يده فى يدك ليكوننّ أولى بالقوّة، و تكوننّ أولى بالضّعف و العجز، و لكن لينزل هو و أصحابه على حكمك، و اللّه لقد بلغنى أنّ الحسين و عمر بن سعد، يتحدّثان عامّة اللّيل بين المعسكرين.

فقال ابن زياد: نعم ما رأيت، فاخرج إلى عمر، فليعرض على الحسين و أصحابه النّزول على حكمى، فإن فعلوا، فليبعث إلىّ بهم سلما، و إن أبوا، فليقاتلهم. ثمّ زوده بكتاب.

و قال لشمر: فإن فعل فاسمع له و أطع، و إن أبى فأنت الأمير عليه و على النّاس، و اضرب عنقه، و ابعث إلىّ برأسه. و أقبل الشّمر و هو يتمنّى لو يسبق الرّيح لتنفيذ مهمّته و حصول غايته.

أسد حيدر، مع الحسين فى نهضته،/ ۱۸۹- ۱۹۰

- إنّى لم أبعثك إلى الحسين لتكفّ عنه [...] فإنّا قد أمرناه بأمرنا.

مى‌گويد: «اى پسر سعد! من تو را به سوى حسين مبعوث نكردم كه از جنگ او خويشتن‌دارى كنى و تو را نفرستادم تا كار به مساهله و مماطله فرود آرى و نگفتم سلامت و بقاى او را متمنى و مترجى باشى و نخواستم گناه او را عذرخواه گردى و فرمان ندادم كه از در ضراعت (۱) او را در نزد من شفاعت كنى. نگران باش اگر حسين سر بفرمان من فروگذاشت، او را و اصحاب او را سالما به نزديك من فرست و اگر سر برتافت، بر او و اصحاب او حمله گران افكن تا همگان را با تيغ درگذرانى و مثله كنى؛ چه ايشان سزاوار اين‌گونه كيفرند و اگر حسين را مقتول ساختى، سينه او را و پشت او را با سم ستور درنورد، چه او بى‌فرمان و ستمكار است. دانسته‌ام كه سم ستور مردگان را زيان نكند؛ لكن چون بر زبان من رفته است كه اگر او را كشتم، اسب بر كشته او مى‌رانم، اين حكم بايد بنفاذ شود. اكنون اى پسر سعد! اگر آنچه گفتم پذيرفتى، تو را جزاى شنونده پذيرنده خواهم داد و اگر سر برتافتى، عمل ما را دست بازدار و از لشكر ما بركنار باش و كار را با شمر بن ذى الجوشن گذار. و السلام.»

بالجمله، شمر آن مكتوب را بگرفت و با لشكر خود به تقريب و تعجيل به كربلا آمد.

(۱). ضراعت: خضوع.

سپهر، ناسخ التّواريخ سيّد الشّهداء عليه السّلام، ۲/ ۱۹۸- ۲۰۱

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۷

مصادر القسم الأوّل

الآلوسىّ، أبو الفضل شهاب الدّين محمود بن عبد اللّه (م ۱۲۷۰)، روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم و السّبع المثانى، إدارة الطّباعة المنيريّة دار إحياء التراث العربى- بيروت، ط ۴ (۱۴۰۵ ه ق).

ابن أبى الثّلج، أبو بكر محمّد بن أحمد بن عبد اللّه بن إسماعيل (م ۳۲۳)، تاريخ الأئمّة (من مجموعة نفيسة)، مكتبة السّيّد المرعشىّ النّجفىّ- قم، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

ابن أبى جمهور، محمّد بن علىّ بن ابراهيم الأحسائىّ (م ق ۹)، عوالى اللّئالى العزيزيّة فى الأحاديث الدّينيّة، تحقيق مجتبى العراقىّ،

مطبعة سيّد الشّهداء عليه السّلام- قم، ط ۱ (۱۴۰۳ ه ق).

ابن أبى الحديد، أبو حامد عبد الحميد بن هبة اللّه (م ۶۵۶)، شرح نهج البلاغة، تحقيق محمّد أبو الفضل إبراهيم، دار إحياء الكتب العربيّة.

ابن أبى الدّنيا، أبو بكر عبد اللّه بن محمّد بن عبيد (م ۲۸۱)، مقتل الإمام أمير المؤمنين علىّ ابن أبى طالب، مؤسّسة الطّبع و النّشر التّابعة لوزارة الثقافة و الإرشاد الاسلامىّ، ط ۱ (۱۴۱۱ ه ق).

ابن الأثير الجزرىّ، عزّ الدّين أبو الحسن علىّ بن محمّد (م ۶۰۶):

۱- الكامل فى التّاريخ، دار الكتاب العربيّة- بيروت- ط ۲ (۱۳۸۷ ه ق).

خليلى، عبّاس، ترجمه كامل، مؤسسه مطبوعاتى علمى

۲- أسد الغابة فى معرفة الصّحابة، دار إحياء التّراث العربىّ- بيروت.

ابن أعثم الكوفىّ، أحمد بن أعثم (م ۳۱۴)، الفتوح، دائرة المعارف العثمانيّة- حيدرآباد الهند، ط ۱ (۱۳۹۱ ه ق).

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۸

ابن أمير الحاجّ، أبو جعفر محمّد بن أمير الحاجّ الحسينىّ (م ق ۱۲)، شرح شافية أبى فراس (رجعنا إليه من الجزء الرّابع)، تحقيق صفاء الدّين البصرىّ، مؤسّسة الطّباعة و النّشر وزارة الثّقافة و الإرشاد الإسلامى- طهران، ط ۱ (۱۴۱۶ ه ق).

ابن بابويه القمّىّ، أبو الحسن علىّ بن الحسين (م ۳۲۹)، الإمامة و التّبصرة من الحيرة، مدرسة الإمام المهدىّ (عج)- قم، ط ۱ (۱۴۰۴ ه ق).

ابن بطريق، يحيى بن الحسن الأسدىّ (م ۶۰۰)، عمدة عيون صحاح الأخبار، مؤسّسة النّشر الإسلامى- قم (۱۴۰۷ ه ق).

ابن جرير- الطّبرىّ،

ابن الجّوزىّ، أبو الفرج عبد الرّحمان بن علىّ بن محمّد (م ۵۹۷):

۱- المنتظم فى تاريخ الملوك و الأمم، دار الكتب الإسلاميّة بيروت، ط ۱ (۱۴۱۲ ه ق).

۲- كتاب الرّدّ على المتعصّب العنيد، تحقيق الشّيخ محمّد كاظم المحمودىّ (۱۴۰۳ ه ق).

۳- صفة الصّفوة، دار الوعى- حلب، ط ۱ (۱۳۸۹ ه ق).

ابن حبّان، محمّد بن حبّان، (م ۳۵۴):

۱- الثّقات، دائرة المعارف العثمانيّة، ط ۱ (۱۳۹۵ ه ق).

۲- السّيرة النّبويّة (السّيرة النّبويّة و أخبار الخلفاء)، مؤسسة الكتب الثّقافيّة، بيروت، لبنان، ط ۱ (۱۴۰۷ ه ق).

ابن حجر العسقلانىّ، شهاب الدّين أبو الفضل أحمد بن علىّ (م ۸۵۲):

۱- الإصابة فى تمييز الصّحابة (و بهامشه الاستيعاب)، دار الكتاب العربيّة- بيروت.

۲- تهذيب التّهذيب، دائرة المعارف النّظاميّة الكائنة فى الهند، (۱۳۵۲ ه ق).

۳- تقريب التّهذيب، مطبع المنشئ نولكشور- لكنوء، (۱۳۵۶ ه ق).

۴- لسان الميزان، دار إحياء التّراث العربىّ- بيروت، ط ۱ (۱۴۱۶ ه ق).

ابن حجر الهيتمىّ، (م ۹۷۴)، الصّواعق المحرقة، مطبعة العائرة الشّرقيّة- مصر، ط ۱ (۱۳۰۸ ه ق).

جهرمى، كمال الدّين بن فخر الدّين، ترجمه صواعق المحرقه (براهين قاطعه) مطبع محمّدى لاهور- چاپ سنگى

ابن حمزة، الفقيه عماد الدّين أبو جعفر محمّد بن علىّ الطوسىّ المعروف بابن حمزة (م ق ۶)،

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۳۹

الثّاقب فی المناقب، تحقیق نبیل رضا علوان، مؤسسهٔ أنصاریان- قم، ط ۲ (۱۴۱۲ ه ق).

ابن حنبل، أبو عبد اللّه أحمد بن محمّد (م ۲۴۱):

۱- المسند، المکتب الإسلامیّ- دار صادر- بیروت.

۲- فضائل الصّحابهٔ، تحقیق وصیّ اللّه بن محمّد عبّاس، مؤسّسهٔ الرّسالهٔ، ط ۱ (۱۴۰۳ ه ق).

ابن الخشّاب، أبو محمّد عبد اللّه بن أحمد بن أحمد بن أحمد بن عبد اللّه بن النّصر بن الخشّاب البغدادیّ (م ۵۶۷)، تاریخ موالید الأئمّهٔ و وفیاتهم (من مجموعهٔ نفیسهٔ)، مکتبهٔ السّیّد المرعشیّ النّجفیّ- قم، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

ابن خلدون، (م ۸۰۸)، التّاریخ (تاریخ ابن خلدون «العبر»)، القاهرهٔ، (۱۲۸۴ ه ق).

آیتی، عبد المحمّد، ترجمه تاریخ ابن خلدون، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ط ۱، (۱۳۶۴ ه ش).

ابن خلّکان، أحمد بن محمّد بن أبی بکر (م ۶۸۱)، وفیات الأعیان و أنباء أبناء الزّمان، دار صادر- بیروت (۱۳۹۷ ه ق).

ابن خیّاط، أبو عمرو خلیفهٔ بن خیّاط (م ۲۴۲)، کتاب الطّبقات، تحقیق سهیل زکّار، دار الفکر- بیروت، ط ۱.

ابن زهرهٔ، السّیّد محیی الدّین محمّد بن عبد اللّه الحسینیّ ابن زهرهٔ الحلبیّ (م ۶۳۹)، الأربعون حدیثا فی حقوق الأخوان، تحقیق نبیل رضا علوان، دار الأضواء.

ابن سعد، محمّد بن سعد (م ۲۳۰):

۱- الحسین علیه السّلام (ترجمهٔ الإمام الحسین علیه السّلام و مقتله من القسم غیر المطبوع من الطبقات الکبیر)- تحقیق السّیّد عبد العزیز الطّباطبائیّ، مؤسّسهٔ آل البیت لإحیاء التّراث، ط ۱ (۱۴۱۵ ه ق).

۲- کتاب الطّبقات الکبیر، تحقیق ادوارد سخو، مطبعهٔ بریل- لیدن، (۱۳۲۱ ه ق).

ابن شهر آشوب، أبو جعفر رشید الدّین محمّد بن علیّ بن شهر آشوب السّروریّ المازندرانیّ (م ۵۸۸)، مناقب آل أبی طالب، المطبعهٔ العلمیّهٔ- قم.

ابن الصّبّاغ، علیّ بن محمّد بن أحمد المالکیّ (م ۸۵۵)، الفصول المهمّهٔ فی معرفهٔ أحوال الأئمّهٔ، مؤسسهٔ الأعلمی- طهران.

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۰

ابن طاووس، السّیّد الجلیل علیّ بن موسی بن جعفر بن طاووس (م ۶۷۷):

۱- الإقبال (الأعمال الحسنهٔ) دار الکتب الإسلامیّهٔ- طهران، ط ۲ (۱۳۹۰ ه ق).

۲- اللّهوف (اللّهوف علی قتلی الطّفوف)، انتشارات جهان- طهران.

فهری، سیّد احمد، ترجمه لهوف (آهی سوزان بر مزار شهیدان). انتشارات جهان- تهران

۳- الطّرائف فی معرفهٔ مذاهب الطّوائف، مطبعهٔ الخیّام- قم، (۱۴۰۰ ه ق).

۴- مصباح الزّائر، مؤسّسهٔ آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التّراث- قم، ط ۱ (۱۴۱۷ ه ق).

۵- سعد السّعود، منشورات المطبعهٔ الحیدریّهٔ- النّجف، ط ۱ (۱۳۶۹ ه ق).

۶- الملاحم و الفتن فی ظهور الغائب المنتظر علیه السّلام، منشورات الرّضی- قم، ط ۵.

ابن طقطقیّ، محمّد بن علیّ بن طباطبا (م ۷۰۹):

۱- کتاب الفخریّ (کتاب الفخریّ فی الآداب السّلطانیّهٔ) شرکهٔ طبع الکتب العربیّهٔ- مصر، (۱۳۱۷ ه ق).

گلپایگانی، محمّد وحید، ترجمه تاریخ فخری (در آداب ملکداری و دولتهای اسلامی)، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، (۱۳۵۰ ه ش)

۲- الأصیلی فی أنساب الطّالبیین، مکتبهٔ السّیّد المرعشیّ النّجفیّ- قم، ط ۱ (۱۴۱۸ ه ق).

ابن طلحة، محمّد بن طلحة الشّافعیّ (م ۶۵۲)، مطالب السّؤول، ایران- کردستان، ط حجری- (۱۲۸۷ ه ق).

ابن طولون، محمّد بن طولون (م ۹۵۳):

۱- قید الشّرید من أخبار یزید، دار الصّحوة- القاهرة، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق)، تحقیق محمّد زینهم محمّد عزب.

۲- الأئمّة الإثنا عشر، منشورات الرّضیّ- قم.

ابن عبد ربّه، أبو عمر أحمد بن محمّد بن عبد ربّه الأندلسیّ، (م ۳۲۸)، العقد الفرید، مطبعة لجنة التّألیف و التّرجمة و النّشر- (۱۳۶۵ ه ق).

ابن عبد البرّ، القرطبیّ المالکیّ (م ۴۶۳)، الاستیعاب (بهامش الاصابة)، دار الکتاب العربیّ- بیروت.

ابن العدیم، الصّاحب کمال الدّین عمر بن أحمد (م ۶۶۰):

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۱

۱- بغیة الطّلب (بغیة الطّلب فی تاریخ حلب)، تحقیق الدّکتور سهیل زکّار، دار القلم العربیّ.

۲- الحسین بن علیّ (سیّد شباب أهل الجنّة)، (مأخوذ من بغیة الطّلب) تحقیق الدّکتور سهیل زکّار، دار حسّان للطباعة و النّشر دمشق، (۱۴۱۰ ه ق).

ابن عساکر، الحافظ أبو القاسم علیّ بن الحسن بن هبة اللّه الشّافعیّ (م ۵۷۱)، تاریخ مدینة دمشق:

۱- تراجم النّساء، تحقیق الشّهابیّ، دمشق، ط ۱.

۲- ترجمة ریحانة رسول اللّه (الإمام الحسین علیه السّلام)، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، مؤسسة المحمودیّ- بیروت.

۳- ترجمة الإمام زین العابدین علیّ بن الحسین علیه السّلام، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، مؤسّسة الطّبع و النّشر التّابعة لوزارة الثّقافة و الإرشاد الإسلامی، ط ۱، (۱۴۱۳ ه ق).

۴- تهذیب ابن بدران، عبد القادر أفندی بدران، مطبعة روضة الشّام، (۱۳۳۲ ه ق).

۵- مختصر ابن منظور، محمّد بن مکرّم، دار الفکر، دمشق، ط ۱ (۱۴۱۰ ه ق).

ابن العماد، أبو الفلاح عبد الحیّ بن العماد الحنبلیّ (م ۱۰۸۹)، شذرات الذّهب فی أخبار من ذهب، دار الکتب العلمیّة- بیروت.

ابن عنبة الحسنیّ، جمال الدّین أحمد بن علیّ (م ۸۲۸)، عمدة الطّالب فی أنساب آل أبی طالب، منشورات دار مکتبة الحیاة- بیروت.

ابن فندق، أبو الحسن علیّ بن أبی القاسم بن زید البیهقیّ (م ۵۶۵)، لباب الأنساب و الألقاب و الأعقاب، تحقیق السّیّد مهدی الرّجائیّ، مکتبة السّیّد المرعشیّ النّجفیّ- قم، ط ۱ (۱۴۱۰ ه ق).

ابن قتیبة الدّینوریّ، أبو محمّد عبد اللّه بن مسلم (م ۲۷۶):

۱- الإمامة و السّیاسة، تحقیق الدّکتور طه محمّد الزّینیّ، مؤسسة الحلبیّ و شرکاه.

۲- عیون الأخبار، دار الکتب المصریّة- القاهرة، (۱۳۴۳ ه ق).

۳- المعارف، دار إحیاء التّراث العربیّ- بیروت، ط ۲ (۱۳۹۰ ه ق).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۲

ابن قدامة، موفّق الدّین أبو محمّد عبد اللّه بن أحمد (م ۶۲۰)، التّبیین فی أنساب القرشیّین، تحقیق محمّد نایف الرّلیمی، عالم الکتب- مکتبة النّهضة العربیّة.

ابن قولویه القمیّ، أبو القاسم جعفر بن محمّد (م ۳۶۷)، کامل الزّیارات، المطبعة المبارکة المرتضویّة النّجف، (۱۳۵۶ ه ق).

ابن کثیر الدّمشقیّ، أبو الفداء إسماعیل بن کثیر (م ۷۷۴)، البدایة و النّهایة، مطبعة السّعادة- مصر.

ابن المغازلی، الحافظ الخطیب أبو الحسن علیّ بن محمّد الواسطیّ الجلّابیّ الشّافعیّ (۴۸۳)، مناقب علیّ بن أبی طالب، مکتبة

الإسلاميّة- طهران، ط ۲، (۱۴۰۲ ه ق).

ابن نما الحلّيّ، نجم الدّين جعفر بن محمّد (م ۶۴۵):

۱- مثير الأحزان، دار الخلافة- طهران، كارخانه مشهدى خداداد، (۱۳۱۸ ه ق)، ط حجرى.

۲- ذوب النّضار فى شرح الثّار، مؤسّسة النّشر الإسلامىّ التّابعة لجماعة المدرّسين- قم، ط ۱ (۱۴۱۶ ه ق).

أبو ريحان البيرونىّ، (م ۴۴۰) الآثار الباقية- لا يبزيک، (۱۹۲۳ م).

أبو طالب الزّيدىّ، يحيى بن الحسين بن هارون ... بن زيد بن الحسن عليه السّلام (م ۴۲۴):

۱- تيسير المطالب فى أمالى الإمام أبى طالب، مؤسسة الأعلمىّ- بيروت، (۱۳۹۵- ۱۳۹۶ ه ق).

۲- الإفادة فى تاريخ الأئمّة، تحقيق محمّد يحيى سالمى عزان، دار الحكمة اليمانيّة، ط ۱ (۱۴۱۷ ه ق).

أبو عبد اللّه الشّجرىّ، محمّد بن علىّ بن الحسن العلوىّ (م ۴۴۵)، فضل زيارة الحسين عليه السّلام، مكتبة السّيّد المرعشىّ النّجفىّ- قم (۱۴۰۳ ه ق).

أبو عبيد، القاسم بن سلام (م ۲۲۴)، كتاب النّسب، تحقيق سهيل زكّار، دار الفكر- بيروت، ط ۱ (۱۴۱۰ ه ق).

أبو علىّ الحائرى، محمّد بن اسماعيل المازندرانى (م ۱۲۱۶)، منتهى المقال فى أحوال الرّجال،

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۳

مؤسّسة آل البيت عليهم السّلام لإحياء التّراث- قم، ط ۱ (۱۴۱۶ ه ق).

أبو علىّ مسكويه الرّازىّ، (م ۴۲۱)، تجارب الأمم، دار سروش للطّباعة و النّشر (سروش)، ط ۱ (۱۴۰۷ ه ق).

أبو الفرج الإصفهانىّ، علىّ بن الحسين بن محمّد (م ۳۵۶)، مقاتل الطّالبيّين، مطبعة الحيدريّة- النّجف (۱۳۸۵ ه ق).

رسولى محلّاتى، سيّد هاشم، ترجمه مقاتل الطّالبيّين- كتابفروشى صدوق

أبو الفتوح رازى (م ق ۶)، تفسير أبو الفتوح،

كتابفروشى و چاپخانه محمّد حسن علمى- تهران، با تصحيح و حواشى محمّد إلهى قمشه‌اى.

أبو مخنف، مقتل أبى مخنف (المشهور)، انتشارات أعلمىّ- طهران.

و قد طعن فى صحّة نسبة هذا الكتاب، بصورته الحالية إلى أبى مخنف، و اعتمدوا فى ذلک على:

۱- إنّ أبا مخنف قد وزّع رواياته حسب أسانيدها، و هو يأتى بكلّ جزء من رواياته حسب الإسناد الخاصّ به، و هذا الكتاب قد حذفت منه الأسانيد، و جاءت الرّوايات بسرد واحد.

۲- إنّ ما حكاه الطّبرىّ عن أبى مخنف يختلف كثيرا عمّا فى هذا الكتاب. و نرى أنّ هذا الكتاب قد تحوّل فيما بعد من الحديث المفكّک إلى حديث واحد بسرد واحد، و الغاية منه أن يلائم قراءته فى مجالس إقامة المأتم على سيّد الشّهداء عليه السّلام، فالأصل فيه هو تاريخ أبى مخنف، و تحويله إلى سرد واحد جاء فيما بعد، و لا نعلم من كان الّذى فعل؟ و متى كان؟ و أين كان؟ و الشّواهد على هذا، لا مجال لذكرها هنا.

و أمّا الاختلاف بين ما حكاه الطّبرىّ و ما جاء هنا، فليس بضارّ إذا علمنا أنّ الطّبرىّ اختار من كتاب أبى مخنف، و لم ينقله كلّه.

و لكنّ الّذى جعلنا نؤخّر هذا المقتل إلى موضعه الحالى فى قائمة المصادر عندما نشير إليها فى الكتاب و الّذى يأتى متأخّرا أنّ هذا المقتل بصورته الحاليّة ليس من صنع أبى مخنف، و إلّا لكان موضعه الصّدارة، لتقدّم أبى مخنف على عامّة المؤرّخين.

أبو نعيم، أحمد بن عبد اللّه الإصبهانى (م ۴۳۰):

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۴

۱- دلائل النّبوّة، دائرة المعارف العثمانيّة- حيدرآباد- الهند (۱۳۲۰ ه ق).

۲- حلیة الأولیاء و طبقات الأصفیاء، دار الفکر للطّباعة و النّشر و التّوزیع.

أبو یعلی الموصلیّ، الحافظ أحمد بن علیّ المثنّی التّمیمیّ (م ۳۰۷)، مسند أبی یعلی الموصلیّ، تحقیق حسین سلیم أسد، دار المأمون. دمشق، ط ۱ (۱۴۰۴ ه ق).

أحمد بن حنبل- ابن حنبل.

الإربلیّ، علیّ بن عیسی (م ۶۸۳)، کشف الغمّة فی معرفة الأئمّة، مکتبة بنی هاشمی- تبریز، (۱۳۸۱ ه ق).

الإسترآبادیّ، محمّد مؤمن بن دوست (م ۱۰۸۸)، الرّجعة، تحقیق فارس حسّون کریم، دار الإعتصام- قم، ط ۱ (۱۴۱۵ ه ق).

أسد حیدر، (ق ۱۴)، مع الحسین فی نهضته، دار التّعارف للمطبوعات- بیروت، لبنان، ط ۲ (۱۳۹۸ ه ق).

الأعرجیّ، السّیّد جعفر الأعرجیّ النّجفیّ الحسینیّ (۱۳۳۲)، مناهل الضّرب فی أنساب العرب، تحقیق السّیّد مهدی الرّجائیّ، مکتبة السّیّد المرعشیّ النّجفیّ- قم، ط ۱ (۱۴۱۹ ه ق).

الأمین، محسن الأمین العامليّ (م ۱۳۷۱):

۱- أعیان الشّیعة، دار التّعارف للمطبوعات- بیروت، (۱۴۰۶ ه ق).

اداره پژوهش و نگارش، ترجمه أعیان الشّیعة (امام حسن و امام حسین علیهما السّلام)، ط ۵ (۱۳۶۵ ه ش)

۲- لواعج الأشجان، مکتبة بصیرتی- قم.

۳- أصدق الأخبار، (ط ۱) ملحق بلواعج الأشجان، مکتبة بصیرتی- قم. أصدق الأخبار، ط مستقلّا (ط ۲) دار العالم الاسلامی- بیروت، ط ۲ (۱۴۰۱ ه ق).

الباعونیّ، شمس الدّین أبو البرکات محمّد بن أحمد (م ۸۷۱)، جواهر المطالب فی مناقب الإمام علیّ بن أبی طالب علیه السّلام، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، مجمع إحیاء الثّقافة الإسلامیّة.

بحر العلوم، محمّد تقی آل بحر العلوم (م ۱۳۹۳)، مقتل الحسین علیه السّلام (أو واقعة الطّف)، دار الزّهراء- بیروت، ط ۲ (۱۴۰۵ ه ق)، تقدیم و تعلیق و إضافات: نجل المؤلّف الحسین بن التّقیّ آل بحر العلوم.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۵

البحرانیّ، الشّیخ عبد اللّه البحرانیّ الاصفهانیّ (م ق ۱۲)، العوالم (عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآیات و الأخبار و الأقوال)، مدرسة الإمام المهدیّ- قم، ط ۱ (۱۴۰۷ ه ق).

البخاریّ، أبو عبد اللّه إسماعیل بن إبراهیم الجعفیّ (م ۲۵۶):

۱- الصّحیح، دار إحیاء التّراث العربیّ- بیروت.

۲- التّاریخ الکبیر، دائرة المعارف العثمانیة- حیدرآباد، ط ۱ (۱۳۶۳ ه ق).

البرّیّ، محمّد بن أبی بکر الأنصاریّ التّلمسانیّ (م ۶۴۵)، الجوهرة فی نسب الإمام علیّ و آله، مکتبة النّوریّ- دمشق، ط ۱ (۱۴۰۲ ه ق).

البلاذریّ، أحمد بن یحیی بن جابر البلاذریّ (م ۲۷۹):

۱- جمل من أنساب الأشراف، تحقیق الدّکتور سهیل زکّار، دار الفکر، ط ۱ (۱۴۱۷ ه ق).

۲- أنساب الأشراف ج ۲، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات- بیروت، ط ۱ (۱۳۹۴ ه ق).

۳- أنساب الأشراف ج ۳، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، دار التعارف- بیروت، ط ۱، (۱۳۹۷ ه ق).

بناکتی (م ۷۳۵)، تاریخ بناکتی، سلسله انتشارات انجمن آثار ملّی، (۱۳۴۸ ه ش).

البهبهانی، محمّد باقر بن عبد الکریم (م ۱۲۸۵)، الدّمعة السّاکبة، مؤسّسة الأعلمیّ للمطبوعات- بیروت، ط ۱ (۱۴۰۹ ه ق).

البیاضیّ، الشّیخ زین الدّین أبو محمّد علیّ بن یونس العامليّ النّباطی البیاضی (م ۸۷۷)، الصّراط المستقیم، مکتبة الحیدریّة، تحقیق محمّد باقر البهبودیّ.

بیرجندی، محمّد باقر خراسانی قائنی بیرجندی (م ق ۱۴)، کبریت احمر فی شرائط المنبر، انتشارات اسلامیه- تهران، ط ۳ (۱۳۷۶ ه ش).

بیضون، إبراهیم، التّوّابون، دار التّعارف للمطبوعات- بیروت، ط ۲ (۱۳۹۵ ه ق).

البیهقیّ، أبو بکر أحمد بن الحسین (م ۴۵۸)، السّنن الکبری (و فی ذیله الجّوهر النّقیّ)، دار المعرفة- بیروت.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۶

تاج الدّین العامليّ، السّیّد تاج الدّین علیّ بن أحمد الحسینیّ العامليّ (م ق ۱۱)، التّتمّة فی تواریخ الأئمّة، مؤسسة بعثة- قم.

التّرمذیّ، أبو عیسی محمّد بن عیسی بن سورة (م ۲۷۹)، الجامع الصّحیح (السّنن)، دار الفکر، ط ۲ (۱۳۹۴ ه ق).

التّفرشیّ، میر مصطفی الحسینی التّفرشیّ (م ق ۱۱)، نقد الرّجال، انتشارات الرّسول المصطفی- قم.

التّفسیر المنسوب إلی الإمام أبی محمّد الحسن بن علیّ العسکری علیهم السّلام، مدرسة الإمام المهدی- قم.

الجزائریّ، السّیّد نعمة اللّه الموسویّ (م ۱۱۱۲)، الأنوار النعمانیّة، مطبعة شرکت چاپ- تبریز.

الحاکم، الحافظ أبو عبد اللّه النّیسابوریّ (م ۴۰۵)، المستدرک علی الصّحیحین، مکتب المطبوعات الإسلامیّة- حلب.

الحرّانیّ، أبو محمّد الحسن بن علیّ بن الحسین بن شعبة (م ق ۴)، تحف العقول عن آل الرّسول، انتشارات علمیّة الاسلامیّة- طهران.

جنتی عطائی، احمد، ترجمه تحف العقول، انتشارات علمیه اسلامیه- تهران

الحرّ العامليّ، محمّد بن الحسن (م ۱۱۰۴):

۱- وسائل الشیعة، مکتبة الإسلامیة- طهران، ط ۲ (۱۳۸۳ ه ق).

۲- إثبات الهداة بالنّصوص و المعجزات، المطبعة العلمیّة- قم.

حسن بن سلیمان الحلّیّ، (م ق ۹)، مختصر بصائر الدّرجات.

الحسینیّ الجلالیّ، محمّد حسین، مزارات أهل البیت علیهم السّلام و تاریخها، مؤسّسة الأعلمیّ- بیروت، ط ۳ (۱۴۱۵ ه ق).

الحلوانیّ، الحسین بن محمّد الحلوانیّ (م ق ۵)، نزهة النّاظر و تنبیه الخاطر، مطبعة سعید- مشهد، (۱۴۰۴ ه ق).

الحلّیّ، العلّامة، الشّیخ جمال الدّین أبو منصور الحسن بن سدید الدّین (م ۷۲۶):

۱- المستجاد (من کتاب الإرشاد) (من مجموعة نفیسة)، مکتبة السّیّد المرعشیّ النّجفی، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۷

۲- کشف الیقین فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السّلام، مجمع إحیاء الثّقافة الإسلامیّة، ط ۱ (۱۴۱۳ ه ق).

۳- نهج الحقّ و کشف الصّدق، مؤسّسة دار الهجرة، قم، ط ۱ (۱۴۰۷ ه ق).

الحموئیّ الخراسانیّ، إبراهیم بن محمّد بن المؤیّد (م ۷۳۰)، فرائد السّمطین، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، مؤسسة المحمودیّ- بیروت، ط ۱ (۱۴۰۰ ه ق).

الحمویّ، محمّد بن علی الحموی (م ۶۶۴)، التّاریخ المنصوریّ، عنی بنشره و وضع فهارسه بطرس غریاز نیویج، دار النّشر لآداب الشّرقیّة- موسکو، (۱۹۶۰ م).

الحمیریّ، أبو العبّاس عبد اللّه بن جعفر الحمیریّ القمیّ (م ق ۳)، قرب الأسناد، مکتبة نینوی.

الحویزیّ، عبد علیّ بن جمعة العروسیّ الحویزیّ (م ۱۱۱۲)، تفسیر نور الثّقلین، تحقیق السّیّد هاشم الرّسولیّ المحلّاتیّ. مطبعة الحکمة- قم.

الخزّاز، علیّ بن محمّد بن علیّ الخزّاز القمیّ الرّازیّ (م ق ۴)، کفایة الأثر فی النّصّ علی الأئمة الأثنی عشر، تحقیق عبد اللّطیف الحسینیّ الکوه کمره‌ای الخوئیّ، انتشارات بیدار- قم، (۱۴۰۱ ه ق).

الخطیب البغدادیّ، أبو بکر أحمد بن علیّ (م ۴۶۴)، تاریخ بغداد، مکتبة الخابخی بالقاهرة و المکتبة العربیّة لبغداد و مطبعة السّعادة- مصر، (۱۳۴۸ ه ق).

الخوارزمیّ، أبو المؤیّد الموفّق بن أحمد (م ۵۶۸)، مقتل الحسین، تحقیق و تعلیق الشّیخ محمّد السّماویّ، مکتبة المفید- قم.

خواندامیر (م ق ۱۰)، حبیب السّیر، تاریخ، کتابفروشی خیّام، ط ۲، (۱۳۵۳ ه ش)

دانشیار التّستریّ، الشّیخ محمّد الشّیخ محمّد علیّ، حول البکاء علی الإمام الحسین علیه السّلام.

الدّربندیّ، الآخوند ملّا آقا (م ۱۲۸۶)، أسرار الشّهادة، منشورات الأعلمی- طهران.

الدّمیریّ، الشیخ کمال الدّین (م ۸۰۸)، حیاة الحیوان الکبری، طبع بمطبعة محمّد علیّ صبیح بالأزهر- مصر، (۱۲۷۴ ه ق).

الدّیاربکریّ، حسین بن محمّد بن الحسن (م ۹۶۰)، تاریخ الخمیس فی أحوال أنفس نفیس، (۱۳۰۲ ه ق).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۸

الدّیلمیّ، الشّیخ أبو محمّد الحسن بن محمّد (أبی الحسن) الدّیلمیّ (م ۷۷۱):

۱- ارشاد القلوب، مؤسسة الأعلمی- بیروت.

۲- أعلام الدّین فی صفات المؤمنین، مؤسّسة آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التّراث- قم، ط ۱ (۱۴۰۸ ه ق).

الدّینوریّ، أبو حنیفة أحمد بن داوود الدّینوری (م ۲۸۱)، الأخبار الطّوال، مطبعة السّعادة- مصر، ط ۱، (۱۳۳۰ ه ق).

دامغانی، ترجمه اخبار الطّوال، نشر نی، (۱۳۶۴ ه ش)

الذّهبیّ، شمس الدّین محمّد بن أحمد (م ۷۴۸):

۱- تاریخ الإسلام (و طبقات المشاهیر و الأعلام)، مکتبة القدسی- القاهرة- (۱۳۶۸ ه ق).

۲- سیر أعلام النّبلاء، تحقیق الدّکتور محمّد أسعد طلس، دار المعارف- مصر.

۳- میزان الإعتدال فی نقد الرّجال، دار إحیاء الکتب العربیّة- ط ۱ (۱۳۸۲ ه ق).

۴- العبر (فی خبر من غبر)، تحقیق الدکتور صلاح الدّین المنجد، التّراث العربیّ، الکویت (۱۹۶۰ م).

۵- تلخیص المستدرک [ط بهامش المستدرک]، مکتب المطبوعات الاسلامیة- حلب.

الرّاوندیّ، (قطب الدّین الرّاوندی) أبو الحسین سعید بن هبة اللّه (م ۵۷۳):

۱- الخرائج و الجرائح، مؤسّسة النّور للمطبوعات- بیروت، ط ۲، (۱۴۱۱ ه ق).

۲- الدّعوات، مدرسة الإمام المهدیّ (عج)- قم، ط ۱، (۱۴۰۷ ه ق).

الرّسّان، الفضیل بن الزّبیر بن عمر بن درهم الکوفیّ الأسدیّ (م ق ۲)، تسمیة من قتل مع الحسین علیه السّلام من ولده و إخوته و أهل بیته و شیعته، نشرت فی (تراثنا) الّتی تصدرها مؤسّسة آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التّراث، قم- إیران، السّنة الاولی، العدد الثانی، تحقیق السّیّد محمّد رضا الحسینیّ.

الزّنجانیّ، الموسوی الزّنجانی (م ق ۱۴)، وسیلة الدّارین فی أنصار الحسین، مؤسسة الأعلمی- بیروت، ط ۱، (۱۳۹۵ ه ق).

السّبزواریّ، الشّیخ محمّد بن محمّد (م ق ۷)، جامع الأخبار، تحقیق علاء آل جعفر، مؤسّسة آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التّراث.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۴۹

سبط ابن الجوزیّ، شمس الدّین أبو المظفّر یوسف بن عبد الرّحمان (قزأوغلی) (م ۶۵۴)، تذکرة خواص الأمّة، ایران- کردستان، طبع حجری- (۱۲۸۷ ه ق).

سپهر، میرزا محمّد تقی (م ۱۲۹۷)، ناسخ التّواریخ:

۱- حضرت علی بن أبی طالب علیه السّلام، مؤسّسهٔ مطبوعات دینی- قم، ط ۱ (۱۳۶۹ ه ش).

۲- حضرت امام حسن مجتبی علیه السّلام، کتابفروشی اسلامیه، ط ۳ (۱۳۶۶ ه ش).

۳- در احوالات سیّد الشّهداء علیه السّلام، کتابفروشی اسلامیه، ط ۳ (۱۳۶۸ ه ش).

۴- حضرت علیّ بن الحسین السجّاد علیه السّلام، کتابفروشی اسلامیه (۱۳۴۵ ه ش).

سلیم بن قیس الهلالیّ الکوفیّ، (م ۹۰)، سلیم بن قیس، دار الکتب الإسلامیّهٔ- قم.

الف ب الف، ترجمه سلیم بن قیس (اسرار آل محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم) دار الکتب الاسلامیهٔ- قم- چاپ ۷

السّماویّ، الشّیخ محمّد السّماویّ (م ۱۳۷۰)، إبصار العین فی أنصار الحسین، ط أفست مکتبهٔ بصیرتی- قم.

السّیّد هاشم البحرانیّ (م ۱۱۰۷):

۱- مدینهٔ المعاجز (فی دلائل الأئمهٔ الأطهار و معاجزهم)، مکتبهٔ المحمودیّ- طهران.

۲- البرهان فی تفسیر القرآن، مؤسّسهٔ دار التّفسیر، ط ۱ (۱۴۱۷ ه ق).

السّیّد شرف الدّین الإسترآبادیّ، علیّ الحسینیّ (م ق ۱۰)، تأویل الآیات الظّاهرهٔ فی فضائل العترهٔ الطّاهرهٔ، مؤسّسهٔ النّشر الإسلامیّ- قم، ط ۱ (۱۴۰۹ ه ق).

السّیوطیّ، جلال الدّین عبد الرّحمان بن أبی بکر بن محمّد (م ۹۱۱)، تاریخ الخلفاء، مطبعهٔ السّعادهٔ- مصر، ط ۱ (۱۳۷۱ ه ق).

الشّبلنجیّ، الشّیخ مؤمن بن حسن (م ۱۳۰۸)، نور الأبصار، دار الجیل- بیروت (۱۴۰۹ ه ق).

الشّجریّ، یحیی بن الحسین بن إسماعیل الجرجانیّ (م ۴۷۹)، الأمالی الخمیسیّهٔ، عالم الکتب بیروت، مکتبهٔ المتنبّی- القاهرهٔ.

الشّریف المرتضی، (م ۴۳۶)، تنزیه الأنبیاء، مکتبهٔ بصیرتی- قم، ارم.

الشّمشاطی، أبو الحسن علیّ بن محمّد بن المطهّر العدویّ (م ق ۴)، الأنوار و محاسن الأشعار، تحقیق صالح مهدیّ العزّاویّ، منشورات وزارهٔ الإعلام- الجمهوریّهٔ العراقیّهٔ (۱۹۷۶ م).

الصّابریّ الهمدانیّ، أحمد، أدب الحسین و حماسته، مؤسسهٔ النّشر الإسلامیّ، قم، (۱۴۰۷ ه ق).

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۰

الصّبّان، الشّیخ محمّد بن علیّ (م ۱۲۰۶)، إسعاف الرّاغبین فی سیرهٔ المصطفی، (بهامش نور الأبصار)، دار الفکر للطّباعهٔ و النّشر و التوزیع.

الصّدوق، الشّیخ أبو جعفر محمّد بن علیّ بن الحسین بن بابویه القمیّ (م ۳۸۱):

۱- الأمالیّ، کتابخانه اسلامیّه- تهران- ط ۴- (۱۴۰۴ ه ق).

کمره‌ای، شیخ محمّد باقر، ترجمه امالی، کتابخانه اسلامیّه- تهران، چاپ ۴- (۱۳۶۲ ه ش)

۲- ثواب الأعمال و عقاب الأعمال- منشورات المطبعهٔ الحیدریّهٔ- النّجف (۱۳۹۲ ه ق- ۱۹۷۲ م).

۳- علل الشّرائع- مؤسسهٔ الأعلمی للمطبوعات- بیروت، ط ۱ (۱۴۰۸ ه ق).

۴- معانی الأخبار- مؤسسهٔ الأعلمی- بیروت، لبنان، (۱۴۱۰ ه ق).

۵- من لا یحضره الفقیه- دار الکتب الإسلامیهٔ- طهران، ط ۵ (۱۳۹۰ ه ق).

۶- المواعظ، انتشارات هجرت- قم.

عطاردی، عزیز اللّه، ترجمه المواعظ، انتشارات هجرت- قم.

۷- کمال الدّین و تمام النّعمهٔ، دار الکتب الإسلامیّهٔ (۱۳۹۰ ه ق).

۸- الخصال، انتشارات علمیّه الاسلامیّة.

فهری، سیّد أحمد، ترجمه خصال، انتشارات علمیه اسلامیه

۹- عیون أخبار الرّضا، مؤسّسة الأعلمیّ- بیروت، ط ۱ (۱۴۰۴ ه ق).

۱۰- الاعتقادات، (من مصنّفات الشّیخ المفید)، تحقیق عصام عبد السّیّد، المؤتمر العالمی لألفیّة الشیخ المفید، قم، ط ۱ (۱۴۱۳ ه ق).

الصّفّار، أبو جعفر محمّد بن الحسن بن فروخ الصّفّار القمیّ (م ۲۹۰)، بصائر الدّرجات الکبری فی فضائل آل محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، مؤسسة الأعلمی، طهران- ایران.

الطّبرانیّ، الحافظ أبو القاسم سلیمان بن أحمد (م ۳۶۰):

۱- المعجم الکبیر، مکتبة ابن تیمیّة- القاهرة.

۲- مقتل الحسین علیه السّلام (من المعجم الکبیر)، دار الأوراد للنّشر و التّوزیع- الکویت، (۱۴۱۲ ه ق).

الطّبرسیّ، الفضل بن الحسن الطبرسیّ (م ۵۴۸):

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۱

۱- إعلام الوری بأعلام الهدی، مکتبة الحیدریّة- النّجف- ط ۳ (۱۳۹۰ ه ق).

۲- تاج الموالید (من مجموعة نفیسة)، مکتبة السّیّد المرعشی النّجفی- قم، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

۳- مجمع البیان، تحقیق السّیّد هاشم رسولی محلّاتی، دار إحیاء التّراث العربی- بیروت (۱۳۷۹ ه ق).

الطّبرسیّ، أبو نصر الحسن بن فضل (م ق ۶)، مکارم الأخلاق، منشورات مؤسّسة الأعلمی للمطبوعات- بیروت، لبنان، ط ۲ (۱۳۹۲ ه ق).

الطّبرسیّ، أبو منصور أحمد بن علیّ بن أبی طالب (م ۵۸۸)، الإحتجاج، دار الطّباعة و النّشر النعمان- النّجف، (۱۳۸۶ ه ق).

الطّبریّ، أبو جعفر محمّد بن جریر بن رستم (م ق ۴):

۱- دلائل الإمامة، مطبعة الحیدریّة- النّجف، (۱۳۸۳ ه ق).

۲- نوادر المعجزات فی مناقب الأئمّة الهداة علیهم السّلام، مؤسّسة الإمام المهدی علیه السّلام، قم- ط ۱ (۱۴۱۰ ه ق).

۳- المسترشد فی إمامة أمیر المؤمنین علیّ بن أبی طالب علیه السّلام، تحقیق الشّیخ أحمد المحمودیّ، مؤسّسة الثّقافة الإسلامیّة لکوشانبور، ط ۱.

الطّبریّ، أبو جعفر محمّد بن جریر بن یزید (م ۳۱۰):

۱- التّاریخ (تاریخ الأمم و الملوک)، تحقیق محمّد أبو الفضل إبراهیم، دار المعارف- مصر، ط ۲.

پاینده، ابو القاسم، ترجمه تاریخ طبری، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران- (۱۳۵۲ ه ش)

۲- التّفسیر (جامع البیان فی تفسیر القرآن)، المطبعة الکبری الأمیریّة- مصر (۱۳۲۴ ه ق).

الطّبریّ، أبو جعفر محمّد بن قاسم (م ۵۰۲)، بشارة المصطفی، منشورات مکتبة الحیدریّة- النّجف، (۱۳۸۳ ه ق).

الطّریحیّ، الشّیخ فخر الدّین (م ۱۰۸۵):

۱- المنتخب، کتابخانه ارومیّة- قم.

۲- مجمع البحرین، تحقیق السّیّد أحمد الحسینیّ، دار الثقافة- النجف الأشرف.

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۲

الطّوسیّ، شیخ الطّائفة أبو جعفر محمّد بن الحسن الطّوسیّ (م ۴۶۰):

۱- الأمالی، دار الثّقافة- قم، ط ۱ (۱۴۱۴ ه ق).

۲- کتاب الغیبة، مکتبة نینوی- طهران.

۳- مصباح المتهجّد، تصحیح اسماعیل الأنصاری الزّنجانیّ.

۴- اختیار معرفة الرّجال- الکشّی.

العامليّ، الشّیخ بهاء الدّین محمّد بن الحسین (م ۱۰۳۰)، توضیح المقاصد (من مجموعة نفیسة)، مکتبة السّیّد المرعشیّ النّجفی، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

العجلیّ، أحمد بن عبد اللّه بن صالح أبو الحسن العجلیّ (م ۲۶۱)، تاریخ الثّقات، دار الکتب العلمیّة- بیروت، ط ۱ (۱۴۰۵ ه ق)، بترتیب الحافظ نور الدّین علیّ بن أبی بکر الهیثمیّ (م ۸۰۷) و تضمینات الحافظ ابن حجر العسقلانیّ، وثّق أصوله و خرّج حدیثه و علّق علیه الدّکتور عبد المعطی قلعجیّ.

عماد الدّین طبری، الحسن بن علیّ بن محمّد (م ۶۵۷)، کامل بهائی، مکتب مرتضوی

العمرانیّ، محمّد بن علیّ (م ۵۸۰)، الإنباء فی تاریخ الخلفاء، دفتر نشر کتاب- مشهد، چاپ ۱ (۱۳۶۳ ه ش).

العمریّ النّسّابة، نجم الدّین أبو الحسن علیّ بن محمّد بن علیّ بن محمّد العلویّ (م ق ۵)، المجدیّ، مکتبة السّیّد المرعشی النجفیّ، قم، ط ۱ (۱۴۰۹ ه ق).

الفتّال، أبو علیّ محمّد بن أحمد بن علیّ الفتّال النّیسابوریّ (م ۵۰۸)، روضة الواعظین، طبع حجریّ- (۱۳۰۳ ه ق).

الفیروزآبادیّ، السّیّد مرتضی (م ق ۱۴)، فضائل الخمسة، مؤسّسة الأعلمی للمطبوعات- بیروت، ط ۴ (۱۴۰۲ ه ق).

الفیض الکاشانیّ، محمّد بن المرتضی المدعوّ بالمحسن (م ۱۰۹۱)، کتاب الصّافی فی تفسیر القرآن، مکتبة الصّدر- طهران، ط ۲ (۱۴۱۶ ه ق).

القاضی النّعمان، القاضی النّعمان بن محمّد التّمیمیّ المغربیّ (م ۳۶۳):

۱- شرح الأخبار فی فضائل الأئمّة الأطهار، تحقیق سیّد محمّد الحسینیّ الجلالیّ، مؤسّسة النّشر الإسلامیّة- قم، ط ۱، (۱۴۱۲ ه ق).

موسوعة الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۳

۲- دعائم الإسلام، دار المعارف- مصر، (۱۳۷۹ ه ق).

قاضی طباطبایی، سیّد محمّد علی، تحقیق درباره اوّل اربعین حضرت سیّد الشهداء، بنیاد علمی و فرهنگی شهید آیت اللّه قاضی طباطبایی، چاپ ۳ (۱۳۶۸ ه ش).

القزوینیّ، الحاج الشّیخ فضل علیّ (م ۱۳۶۱)، الإمام الحسین علیه السّلام و أصحابه، مطبعة باقری- قم، ط ۱، (۱۴۱۵ ه ق).

القمّیّ، علیّ بن إبراهیم القمیّ (م ق ۴)، التّفسیر، مکتبة الهدی (۱۳۸۶ ه ق).

القمّیّ، الشّیخ عبّاس القمیّ (م ۱۳۵۹):

۱- نفس المهموم- منشورات مکتبة بصیرتی- قم.

کمره‌ای، محمّد باقر، ترجمه نفس المهموم (رموز الشّهادة)، کتابخانه اسلامیه- تهران، ط ۱، (۱۳۶۳ ه ش)

۲- منتهی الآمال- و لم نذکر إلّا ما تفرّد به- کتابفروشی اسلامیّه- قم.

القندوزیّ، سلیمان بن إبراهیم (م ۱۲۹۴)، ینابیع المودّة لذوی القربی، دار الأسوة للطّباعة و النّشر، ط ۱ (۱۴۱۶ ه ق).

الکراجکیّ، أبو الفتح محمّد بن علیّ (م ۴۴۹)، کنز الفوائد.

الکشّی، اختیار معرفة الرّجال، اختاره الشّیخ الطّوسی، چاپخانه دانشگاه مشهد- (۱۳۴۸ ه ش).

الکفعمیّ، تقیّ الدّین إبراهیم بن علیّ (م ۹۰۵)، المصباح، منشورات الرّضیّ، زاهدی.

الکلینیّ، أبو جعفر محمّد بن یعقوب (م ۳۲۹):

۱- الأصول من الكافيّ- انتشارات علميّة الإسلاميّة.

مصطفوی، سيّد جواد، ترجمه اصول كافی- انتشارات علميّه اسلاميّه

۲- الفروع من الكافيّ- دار الكتاب الإسلاميّة- طهران (۱۳۹۱ ه ق).

الكنجيّ، محمّد بن يوسف الكنجيّ الشّافعيّ (م ۶۵۸)، كفايـة الطّالب فی مناقب أمير المؤمنين، تحقيق محمّد هادی الأمينيّ، دار إحياء تراث أهل البيت عليهم السّلام- طهران، ط ۳ (۱۴۰۴ ه ق).

كياء گيلانی، سيد أحمد بن محمّد بن عبد الرّحمان (م ق ۱۰)، سراج الأنساب، تحقيق سيّد مهدی رجائی، كتابخانه آيت اللّه مرعشی نجفی، ط ۱ (۱۴۰۹ ه ق)

الماردينيّ، علاء الدّين بن عليّ بن عثمان (م ۷۴۵)، الجّوهر النّقی (فی ذيل السّنن الكبری)، دار المعرفة- بيروت.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۴

المازندرانيّ، الشّيخ محمّد مهدی (م ق ۱۴)، معالی السّبطين، منشورات الشّريف الرّضی- قم، ط ۲ (۱۳۶۳ ه ش).

المبرّد، أبو العبّاس محمّد بن يزيد (م ۲۸۵)، الكامل فی اللّغة و الأدب، مكتبة المعارف- بيروت.

المتّقيّ الهنديّ، عليّ المتّقيّ (م ۹۷۵)، كنز العمّال، مؤسسة الرّسالة- بيروت، ط ۵ (۱۴۰۵ ه ق).

المجلسيّ، محمّد باقر (م ۱۱۱۰):

۱- بحار الأنوار، مؤسّسة الوفاء- بيروت، ط ۲ (۱۴۰۳ ه ق).

۲- بحار الأنوار، ج ۳۲- ۳۴، تحقيق الشّيخ محمّد باقر المحموديّ، مؤسّسة الطّباعة و النّشر التابعة لوزارة الثّقافة و الإرشاد الإسلاميّ، ط ۲ (۱۴۱۶ ه ق).

۳- جلاء العيون (رجعنا إليه من الجزء الثالث)، انتشارات سرور، ط ۱ (۱۳۷۳ ه ش).

۴- عين الحياة، انتشارات رشيدی، تهران.

محبّ الدّين الطّبریّ، أحمد بن عبد اللّه (م ۶۹۴)، ذخائر العقبی، مؤسّسة الوفاء- بيروت، (۱۴۰۱ ه ق).

محمّـد بن أبی طالب، الحسينيّ الموسويّ الحائريّ (م ق ۱۰)، تسلية المجالس و زنيـة المجالس (رجعنا إليه من الجزء الرّابع)، تحقيق فارس حسّون كريم، مؤسّسة المعارف الإسلاميّة، ط ۱ (۱۴۱۸ ه ق).

محمّـد بن حـبيب، أبو جعفر محمّـد بن حبيب بن عمرو الهاشـميّ البغـداديّ (م ۲۴۵)، كتـاب المحبّر، منشورات دار الآفاق الجديـدة- بيروت.

محمّد بن سليمان، الحافظ محمّد بن سليمان الكوفيّ (م ق ۳)، مناقب الإمام أمير المؤمنين عليه السّلام، مجمع إحياء الثّقافة الإسلاميّة- قم، ط ۱ (۱۴۱۳ ه ق).

المحموديّ، الشّيخ محمّد باقر، عبرات المصطفين فی مقتل الحسين عليه السّلام، مجمع إحياء الثّقافة الإسلاميّة- قم، ط ۱ (۱۴۱۵ ه ق).

مدرّسـيّ، محمّد رضا بن محمّد مؤمن إمامی مدرّسی (م ق ۱۲)، جنّات الخلود (المعمور من جداول النّور)، چاپ دار السّـلطنة- تبريز (۱۲۸۴ ه ق)، چاپ سنگی.

موسوعة الامام الحسين(عليه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۵

المزّی، جمال الدّين أبو الحجّاج يوسف (م ۷۴۲)، تهذيب الكمال، تحقيق الدّكتور بشّار عوّاد معروف، مؤسسة الرّسالة.

المسعوديّ، أبو الحسن عليّ بن الحسين (م ۳۴۶):

۱- إثبات الوصيّة، طبع حجری- ذی حجّة الحرام (۱۳۸۸ ه ق).

نجفی محمّد جواد، ترجمه اثبات الوصيّه، كتابفروشی اسلاميّه، (۱۳۴۳ ه ش)

۲- التّنبیه و الإشراف، مطبعهٔ بریل- لیدن، (۱۸۹۳ م).

پاینده، أبو القاسم، ترجمه التنبیه و الاشراف، شرکت انتشارات علمی فرهنگی- چاپ ۲، (۱۳۶۵ ه ش)

۳- مروج الذّهب و معادن الجواهر، مطبعهٔ السّعادهٔ- مصر، ط ۲، (۱۳۷۷ ه ق).

المشهدی القمی، الشّیخ محمّد رضا القمی المشهدی (م ۱۱۲۵)، کنز الدّقائق و بحر الغرائب، تحقیق حسین درگاهی، مؤسّسهٔ الطّبع و النّشر التّابعهٔ لوزارهٔ الثّقافهٔ و الإرشاد الإسلامی، ط ۱ (۱۴۱۱ ه ق).

المصعب الزّبیریّ، أبو عبد اللّه المصعب بن عبد اللّه بن المصعب الزّبیریّ (م ۲۳۶)، نسب قریش، عنی بنشره لأوّل مرّهٔ و نصحیحه و التّعلیق علیه إ. لیفی بروفنسال، دار المعارف للطّباعهٔ و النّشر، (۱۹۵۳ م).

المفید، محمّد بن محمّد بن النّعمان (م ۴۱۳):

۱- الإرشاد فی معرفهٔ حجج اللّه علی العباد، انتشارات علمیّهٔ الإسلامیّهٔ- طهران، (و عرضنا الکتاب علی طبعهٔ مؤسسهٔ آل البیت علیهم السّلام لإحیاء التّراث و صحّحنا مواقع الاختلاف).

رسولی محلّاتی، سیّد هاشم، ترجمه ارشاد، انتشارات علمیّه اسلامیّه

۲- الأمالیّ، منشورات جماعهٔ المدرسین فی الحوزهٔ العلمیّهٔ- قم، (۱۴۰۳ ه ق).

۳- مسارّ الشّیعهٔ (من مجموعهٔ نفیسهٔ) مکتبهٔ السّیّد المرعشیّ النّجفیّ- قم، ط ۱ (۱۴۰۶ ه ق).

۴- الإختصاص، مؤسّسهٔ الأعلمیّ للمطبوعات- بیروت، (۱۴۰۲ ه ق).

۵- المقنعهٔ (من مصنّفات الشیخ المفید) تحقیق مؤسسهٔ النّشر الإسلامیّ التّابعهٔ لجماعهٔ

موسوعهٔ الامام الحسین(علیه‌السلام)، ج۲، ص: ۸۵۶

المدرّسین بقم المشرّفهٔ، المؤتمر العالمی لألفیّهٔ الشیخ المفید، ط ۱ (۱۴۱۳ ه ق).

المقرّم، عبد الرّزاق الموسویّ (م ۱۳۹۱)، مقتل الحسین علیه السّلام، مکتبهٔ بصیرتی- قم، ط ۵ (۱۳۹۴ ه ق).

میر خواند، میر محمّد بن سید برهان الدّین (م ق ۹)، روضهٔ الصّفا (رجعنا إلیه من الجزء الرّابع)، خیّام.

النّسائی، الحافظ أبو عبد الرّحمان أحمد بن شعیب النّسائی (م ۳۰۳)، خصائص الإمام أمیر المؤمنین علیّ بن أبی طالب، تحقیق محمّد باقر المحمودیّ، ط ۱ (۱۴۰۳ ه ق).

نصر بن مزاحم، أبو الفضل (م ۲۱۲)، وقعهٔ صفّین، تحقیق عبد السّلام محمّد هارون، المؤسسهٔ العربیّهٔ الحدیثهٔ- القاهرهٔ، ط ۲.

النّعمانیّ، ابن أبی زینب محمّد بن إبراهیم (م ق ۴)، الغیبهٔ، مکتبهٔ الصدوق، ط ۱ (۱۳۶۳ ه ش).

غفاری، جواد، ترجمه غیبت نعمانی، کتابخانه صدوق، ط ۱ (۱۳۶۳ ه ش)

النّویریّ، الشّهاب دین أحمد بن عبد الوهّاب (م ۷۳۰)، نهایهٔ الإرب فی فنون الأدب، المکتبهٔ العربیّهٔ- القاهرهٔ، (۱۳۹۵ ه ق).

هشام الکلبیّ، (م ۲۰۴)، مثالب العرب، تحقیق نجاح الطّائیّ، دار الهدی- بیروت- ط ۱ (۱۴۱۹ ه ق).

الهاشمیّ، علیّ بن الحسین (م ق ۱۴)، الحسین فی طریقه إلی الشّهادهٔ، انتشارات الشّریف الرّضی، ط ۱، (۱۴۱۳ ه ق).

هندو شاه، هندو شاه بن سنجر النخجوانی (م ق ۸). تجارب السّلف، مطبعهٔ فروردین- تهران، (۱۳۱۳ ه ش).

الهیثمیّ، أبو بکر (م ۸۰۷)، مجمع الزّوائد و منبع الفوائد، دار الکتاب- بیروت، لبنان.

الیافعیّ الیمنیّ، عبد اللّه بن أسعد الیافعیّ الشّافعیّ (م ۷۶۸)، مرآهٔ الجنان و عبرهٔ الیقظان، دائرهٔ المعارف النّظامیّهٔ الکائنهٔ- حیدرآباد- دکن، (۱۳۳۷ ه ق).

الیزدیّ، سیّد علی (م ۱۳۵۰)، وسائل المظفّری، طهران، (۱۳۲۰ ه ق).

الیعقوبیّ، أحمد بن أبی یعقوب بن جعفر بن وهب بن واضح (م ۲۹۲)، التّاریخ (تاریخ الیعقوبیّ)، مکتبهٔ المرتضویّهٔ- النّجف.

آیتی، دکتر محمّد إبراهیم، ترجمه تاریخ یعقوبی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، (۱۳۴۳ ه ش)

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹